MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR KIADVÁNYAI

II

FORRÁSKIADVÁNYOK

8

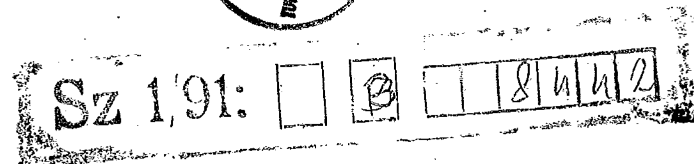
MAGYAR MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYVEK AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ KORÁBÓL

1914—1918

ÖSSZEÁLLITOTTA

IVÁNYI EMMA

1960

MAGYAR MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYVEK AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ KORÁBÓL

1914—1918

ÖSSZEÁLLÍTOTTA

IVÁNYI EMMA

1960

Lektorok

EMBER GYŐZŐ
HANÁK PÉTER

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója
Szerkesztésért felelős: Bárkány Livia — Műszaki felelős: Horváth Tibor
Kézirat beérkezett: 1959. X. 22. — Példányszám: 800 — Terjedelem: 50,96 (A/5) ív, 10 melléklet

1960.50225 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

TARTALOMJEGYZÉK

1916. év

1917. év

1918. év.

Függelék:

Táblázatok jegyzéke:

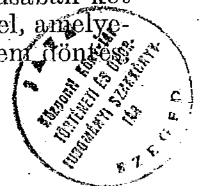
BEVEZETÉS

Az 1914—1918-i világháború, az imperialista államoknak a világ újrafelosztásáért folytatott harca még a borzalmaiban sokkal nagyobb méretű második világháború után is jelentős történeti és politikai tanulságok levonását teszi kötelességünkké. Az első világháború történetével Magyarországon és külföldön is számos kutató foglalkozik. A magyar és a külföldi kutatók munkájának megkönnyítése érdekében az Országos Levéltár kiadja az Osztrák-Magyar Monarchia közös minisztertanácsi jegyzőkönyveit az első világháború korából, s ezzel párhuzamosan a magyar minisztertanács jegyzőkönyveit is. Teszi ezt abban a reményben, hogy az államgépezet fontos szervének, a minisztertanácsnak a nyilvánosság elől régebben elzárt anyaga több vitás kérdés megoldásában, sőt fontos új kérdések felvetésében is hasznára lehet a kutatóknak, s a kutatók szűkebb körén túl a történelemmel hivatásszerűen foglalkozók, sőt még a nem történész olvasók érdeklődését is szolgálhatja.

Ebben a kötetben az első világháború idején készült minisztertanácsi jegyzőkönyvek szemelvényes kiadását találja az olvasó. A teljes kiadást feleslegessé teszi a magyar jegyzőkönyvek forrásérték szempontjából vegyes tartalma. A szövegválogatás fő szempontja az volt, hogy a jegyzőkönyveknek más kiadványokban nyomtatásban eddig meg nem jelent és történeti forrásérték tekintetében is jelentősebb részei kerüljenek kiadásra. A minisztertanács ugyanis, feladatkörének megfelelően, nemcsak az aktuális politikai eseményekkel, az ország és a Monarchia sorsát érintő egyes kérdésekkel foglalkozott, hanem igen sok kisebb jelentőségű teendője is volt. Ebből következik, hogy a jegyzőkönyvek számos pontja egy-egy téma kutatásához nyújthat ugyan anyagot, de a világháborús évek történetére általában nem jellemző. Ilyenek többek között a kitüntetésekre, méltóságok, címek, rangok adományozására, közhivatalnokok kinevezésére vonatkozó előterjesztések, a minisztertanács elé tartozó, de történeti szempontból kevéssé érdekes pénzügyi, általában adminisztratív jellegű kérdések. Az ezekről szóló pontokat nem közöltük.

A jegyzőkönyvek forrásértékét, a bennük található anyag jelentőségét akkor érthetjük meg teljesen, ha rövid áttekintést adunk a minisztertanácsi tárgyalás, egyes esetekben minisztertanácsi, más esetekben uralkodói döntés alá tartozó ügyekről s általában a minisztertanács hatásköréről.

A magyar minisztertanács hatáskörét az első világháború idején egy, a miniszterelnökségen 1897-ben készült szabályzat határozta meg. Nem szoríthatunk pusztán ennek a szabályzatnak közlésére, hanem ismernünk kell történeti előzményeit és kialakulásának körülményeit is. 1897 júliusában két szabályzat készült. Az egyik szabályzat azokat az ügyeket sorolja fel, amelyeket a minisztériumok saját hatáskörükben nem intézhettek el, hanem döntés-

miniszterek saját hatáskörükben nevezhettek ki. A minisztertanáccsal kapcsolatos adminisztratív ügyek intézésére két államdalmi tanácsosi állást szerveztek; az államdalmi tanácsosok vezették a minisztertanácsi jegyzőkönyveket, s a kormányzói hivatalhoz kaptak beosztást.[5]

A szabadságharc leverését követő abszolutizmus korában Ausztriában és Magyarországon az alkotmányos miniszteriális kormányzást megszüntették. A birodalmi kormányban idegen miniszterek működtek Ferenc József császár személyes vezetése alatt. Ez a minisztérium a császár legfelső végrehajtó szerve volt, egyedül az uralkodónak tartozott felelősséggel. A miniszteri ellenjegyzés jelentősége abban állt, hogy az illetékes miniszter felelősséget vállalt a törvény, illetve rendelet pontos végrehajtásáért. Az „összminisztérium" élén állt a miniszterelnök — egyben a minisztertanács elnöke —, egyszersmind a külügy és a császári ház minisztériumának vezetője. A többi miniszter a belügy, igazságügy, pénzügy, kereskedelem, ipar- és közmunkaügy, vallás- és közoktatásügy tárcáit viselte. A minisztérium mellett működő legfelső közigazgatási szervek voltak a legfelső rendőrhatóság és a hadseregfőparancsnokság. A miniszterek összessége alkotta az uralkodó vagy a miniszterelnök elnöklete alatt tartott minisztertanácsot. A minisztertanács megtárgyalt minden olyan ügyet, amely az egész állam érdekét érintette s nem tartozott kizárólagosan egyik minisztérium hatáskörébe sem.[6]

*

A magyar minisztériumokat 1867 elején állították helyre, hosszas, a kiegyezési tárgyalásokat kudarccal fenyegető vonakodás után. Az uralkodó és mindazok, akik a minisztériumok kérdésében kénytelenek voltak engedni, keresztülvitték, hogy a közös ügyek megállapítása terén biztosítsák érdekeiket.[7]

Az 1848-i törvényhozás a rendelkezésére álló rövid idő alatt az új alkotmányos állam szervezetének kereteit éppen csak lerakhatta. A minisztériumok hatáskörének megállapítására már nem volt idő. Ehhez a munkához csak a kiegyezés után lehetett hozzákezdeni. 1867-ben a két ország közös ügyeinek intézésére közös minisztériumokat, Magyarország belkormányzatának intézésére pedig magyar minisztériumokat állítottak fel.

Három közös minisztérium volt: a külügyminisztérium, a hadügyminisztérium és a külügy és hadügy ellátásával kapcsolatos pénzügyek (közösügyi költségek) intézése céljából létesített pénzügyminisztérium. Az 1867 : XII. tc. 27. §-a szerint a közös minisztérium hatáskörébe olyan ügyek tartoznak, amelyek mint „valósággal közösek, sem a magyar korona országainak, sem ő felsége többi országainak külön kormányzata alá nem tartoznak".[8] A törvényszöveg kimondta azt is, hogy a közös minisztérium „a közös ügyek mellett sem egyik, sem másik résznek külön kormányzata ügyeit nem viheti, azokra befolyást nem gyakorolhat". Ezzel szemben a valóság a Monarchia egész fennállása alatt az volt, hogy a közös minisztériumok, egyrészt későbbi törvényes felhatalmazások,[9] másrészt önkényes hatalmi túlkapások folytán

[5] Uo. 38—40., 53. o.

[6] *Stubenrauch, Moriz von:* Handbuch der österreichischen Verwaltungs-Gesetzkunde. Wien, 1856. 21. o.

[7] *Lederer Béla:* Gróf Andrássy Gyula beszédei. I. k. Bp. 1891. 192—193. o.

[8] *Dr. Kmety Károly:* A magyar közigazgatási és pénzügyi jog kézikönyve. Bp. 1911. I. k. 67. o.

[9] Uo.

gyakran intézkedtek tisztán magyar jellegű ügyekben is, ami Magyarországnak Ausztriától való függéséből következett.

A magyar minisztériumok száma ugyanannyi maradt, mint 1848-ban. Az egyes tárcákat 1867-ben a király elnöklete alatt tartott miniszteri értekezlet különítette el, egyúttal ügykörüket is megállapítva. Az 1868 : XXX. tc. 44. §-a értelmében kineveztek egy külön tárcanélküli minisztert a horvát—szlavón—dalmát ügyek intézésére, akinek hatáskörét végleg az 1873 : XXXIV. tc. 44. §-a határozta meg. Ettől kezdve 1917-ig a miniszterek létszáma nem változott, hatáskörük azonban különféle törvények (pl. költségvetési törvények) és rendeletek folytán kisebb-nagyobb módosulásokon esett át. Az 1889 : XVIII. tc. pl. két minisztérium hatáskörét változtatta meg, amelyek ugyanakkor új nevet is kaptak: a közmunka, közlekedési eszközök és hajózás ügyeit intéző minisztériumot kereskedelemügyi, a földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztériumot földmívelésügyi minisztériumnak nevezték el.[10]

1867-ben újra kezdte működését a magyar minisztertanács is. A dualizmus korában is megmaradt az a szabály, hogy a minisztériumok, illetve a miniszterek a tárcájuk körébe tartozó ügyek egy részében a maguk felelősségére nem dönthettek, hanem azokat döntés céljából a király vagy a minisztertanács elé kellett terjeszteniük. A kiegyezés korántsem jelentette azt, hogy a magyar közéletből végleg eltűnt volna a Habsburg-abszolutizmus; kezdetben a minisztériumok hatásköre sem volt teljesen szilárd és kialakult. Ennek folytán 1867-ben legelőször nem azt állapították meg, hogy mely ügyekben kell a minisztertanácsnak döntenie, hanem csak azokról az ügyekről állítottak össze — belső, bizalmas használatra készült — szabályzatot, amelyek a magyar minisztériumok által intézendő ügyek közül a király személyes döntését kívánták. Ferenc József az új államberendezkedés kialakításában tevékeny részt vett. Személyesen elnökölt az 1867. márc. 17-i magyar minisztertanácson,[11] amely első feladatai egyikét a király legfelső elhatározása alá tartozó ügyek szabályzatának elkészítésében látta. Az 1867/64. M. E. sz., 24 pontból álló szabályzat[12] összeállítására hatással volt a hasonló jellegű osztrák szabályozás.[13] Összehasonlítva a tervezet végleges szövegét a fent említett márc. 17-i minisztertanácsi jegyzőkönyv VI. pontjához mellékletként csatolt tervezettel, megállapítható, hogy a minisztertanács annak szövegén keveset változtatott. A király beleegyezésével elmaradt belőle két pont, illetve abban állapodtak meg, hogy az ezekben foglalt ügyekre nézve nem szükséges a királyi végelhatározás kikérése.[14] Módosult, illetve pontosabb megfogalmazást kapott a tervezet másik két pontja.[15]

[10] Uo. 64—68. o.

[11] OL. ME. Mtj. 1867. márc. 17.

[12] Végleges szövegét l. a Függelékben, I. sz. alatt.

[13] *Stubenrauch* i. m. 22—23. o.

[14] Egyik pont az „50 évet meghaladó egyéneknek az államhivatalba léphetés tekintetéből korengedélyezése", ami Ausztriában is a minisztériumok hatáskörébe tartozott (*Stubenrauch* i. m. 23. o.); a másik: „a legfelsőbb nevezéstől függő és egyéb államtisztviselők és szolgák szabadságolása, ha a szabadságidő amazoknál 6 hónapot, ezeknél egy évet túlhalad".

[15] A végleges szöveg 12. pontja ugyanis a tervezetben így hangzott: „Törvényjavaslatok vagy ezeket pótló lényegesb ideiglenes rendelvények tervezetei" (szintén legfelsőbb döntés alá tartoznak). Ez a pont kiegészült az országgyűlési előterjesztéseknek országgyűlési bemutatásuk előtt való felterjesztésével. — A 21. pont („Közép- és főtanodák engedélyezése") eredeti szövege pedig ez volt: „Új tanodák engedélyezése."

Ugyanez a minisztertanács meghatározta azokat a külső formákat is, amelyek keretében a legfelső végelhatározás alá tartozó ügyek felterjesztendők voltak.[16] Megállapodtak a legfelső döntések miniszteri ellenjegyzésének és a minisztertanácsi jegyzőkönyvek előterjesztésének egységes módozatában is. Eszerint a legfelső elhatározás számára fenntartott ügyeket, amennyiben azok önálló ügyet alkotnak, külön-külön előadás formájában kell felterjeszteni, szószaporítás nélkül, de kimerítő alapossággal ismertetve az ügy állását, kiegészítve az illetékes miniszter elintézési javaslatával és a királyi elhatározás szövegének tervezetével. A mellékletekre a szövegben vonásokkal[17] kell hivatkozni, de ezenfelül minden előadáshoz a mellékletek külön ívben csatolandók. A külső lapon, felzeten fel kell tüntetni a tárgyat, a mellékletek számát, esetleg, hivatkozásképpen, a királyi kabinetiroda számát is (ha az előadás a király által aláírt megkeresésre vonatkozik). *Ha a szóban forgó tárgyat előzetesen a minisztertanács is tárgyalta,* véleménykülönbség esetén a minisztertanácsi jegyzőkönyv másolatát kell csatolni, ellenkező esetben pedig csak annyit szükséges megjegyezni, hogy a döntést egyhangúan hozták. Az egyes ügyekre vonatkozó előadások, valamint a királyi elhatározás szövege magyarul, azonban pontos német fordítás kíséretében terjesztendő fel, a király személye körüli miniszter útján, aki ezeket rövid jelentéssel együtt nyújtja be a királynak; jelentéséhez esetleg több előadást is csatolhat. Minden előadást az illetékes szakminiszter ír alá s ugyanez ellenjegyzi a királyi legfelső elhatározást is. Több miniszter vagy az összminisztérium közös előadása esetén a résztvevő miniszterek, illetve valamennyi miniszter ellenjegyzése szükséges. A *minisztertanácsi jegyzőkönyveket* másolat, illetve német fordítás kíséretében kell a király elé terjeszteni. *Annak eldöntése, hogy milyen ügyek tartoznak a minisztertanács elé, külön megegyezés számára tartandó fenn.*[18]

Ez az összeállítás a király és a minisztériumok érintkezését szabályozza, a minisztertanácsot pedig csak mellékesen említi, hangsúlyozva, hogy annak egyelőre kialakult hatásköre nincs. Láthatjuk, hogy a minisztertanács nem feltétlenül tárgyalt meg minden olyan ügyet, amelyeket az egyes miniszterek-nek döntésre a király elé kellett terjeszteniük, de ezeknek az ügyeknek egy részét — pontosan csak további kutatások útján meghatározható részét — megtárgyalta, ha döntést ezekben nem is hozott.

A királyi legfelső elhatározás alá tartozó ügyeket nemcsak tételesen szabályozták, hanem éberen őrködtek a szabályzat érvényesítése felett is. Különösen ügyeltek arra, hogy a szakminiszterek a törvényjavaslatok szövegét a minisztertanácsi tárgyalás után, de még az országgyűlésnek való kiadás előtt megtekintésre felküldjék a királyhoz. A minisztereket erre törvény nem kötelezte,[19] hanem a dualista rendszernek abból a sajátosságából fakadt, amely fenntartotta az uralkodói abszolutizmus több fontos maradványát. Az 1867/64. M. E. sz. szabályzat 12. pontján kívül ezt az eljárást más nem írja elő. A gyakorlat ezután az volt, hogy a törvényjavaslatokat csak akkor terjeszthették

[16] OL. ME. Mtj. 1867. márc. 17. jkv. IV. pontja.

[17] Pl. ./. .//.

[18] Kiemelések tőlem. — *I. E.*

[19] *Wertheimer Ede:* Gr. Andrássy Gyula és kora. Bp. 1910—1913. I. k. 339. o. E szerint 1867 tavaszán Andrássy Gyula miniszterelnök négy fontos törvényjavaslatot vitt keresztül az országgyűlésen, amelyeknek sorsát az uralkodó bizonyos nyugtalansággal figyelte. Ezután adott kifejezést annak a kívánságának, hogy a jövőben a kormány minden javaslatát, mielőtt az országgyűlés elé kerülne, előzetes megtekintés céljából elébe terjesszék.

parlamenti tárgyalásra, ha azok az illetékes minisztériumba a következő záradékkal visszaérkeztek: „. . . megengedem, hogy az erre vonatkozó törvényjavaslat a magyar országgyűlés elé terjesztessék".[20] Ha a felterjesztés elmaradt, az uralkodó magyarázatot követelt s az illetékes miniszternek a minisztertanács előtt is mentegetnie kellett magát.[21] A királynak ez az ún. előszentesítési joga egészen a Monarchia összeomlásáig fennmaradt s úgy tekinthető, mint a magyar alkotmányosság rovására érvényesülő uralkodói abszolutizmusnak és a magyar függetlenség korlátozásának egyik legfontosabb bizonyítéka. A minisztertanács hatáskörének megállapítása 1867-ben, amint láttuk, bizonytalan időre elhalasztódott, azonban már ekkor látható volt, hogy döntésének még a magyar belső ügyek közül sem a legjelentősebbeket fogják fenntartani.

*

A minisztertanács döntése alá tartozó ügyek jegyzékbe foglalása csak jóval később, három évtized múlva következett be. A magyar minisztériumok ügykörének alig volt hagyománya. 1867-ben az új minisztériumok hatáskörének megállapítása úgy történt, hogy az addig Bécsben központilag, minisztériumi szinten intézett ügyektől elkülönítették a magyar minisztériumoknak átadandó ügyeket. Sürgősen meghatározták a királyi legfelső elhatározás alá tartozó ügyeket és a közös ügyeket; ami ezenkívül maradt, az tartozott az új magyar minisztériumok és a velük egy szinten működő főhivatalok hatáskörébe. Ennek kikristályosodása lassúbb folyamat eredménye volt. Meg kellett állapodni a magyar minisztériumoknak az osztrák minisztériumokkal való együttműködésére vonatkozólag is.[22] A régi rendi hivatalok ügykörének elemzése és az új államapparátusba való fokozatos átültetése, az osztrák minisztériumokkal való újabb és újabb egyezmények, a mindenkori erőviszonyok adta lehetőségek kiaknázása közben épült ki és szilárdult meg a magyar minisztériumok s ezzel párhuzamosan a magyar minisztertanács hatásköre.

1867-ben gyakran volt minisztertanács, egész évben összesen 73 ülést tartottak. Fontosabb ügyek tárgyalása esetén maga a király elnökölt, egyébként a miniszterelnök. A tárgyalás és a jegyzőkönyvek nyelve magyar volt, kivéve, ha a király elnökölt. Ebben az esetben németül tárgyaltak s német nyelven készült a jegyzőkönyv is. Egy-egy minisztertanács viszonylag kevés üggyel foglalkozott; az egyes üléseken tárgyalt ügyek száma egész évben 10 alatt maradt. A világháború alatt az egy ülésen tárgyalt ügyek száma nem egy-

[20] OL. ME. Mtj. 1868. nov. 15. (51.) — 2. pont melléklete.

[21] Az 1868. nov. 6-i minisztertanács előtt a pénzügyminiszter felolvasta a nov. 4-i keletű, hozzá intézett királyi kéziratot, „melyben felvilágosításra szólíttatik fel aziránt, mi okból nem terjesztetett fel legfelső helyre az igazságügyminisztériumnak 1869-i előleges költségvetése, mely már országgyűlési tanácskozások tárgyát képezé. — Pénzügyminiszter úr megbízatott, hogy a kérdéses költségvetést a kereskedelmi és közlekedési minisztériumok költségvetési tervezeteivel együtt ő felségének minél előbb bemutassa, azon legalázatosabb megjegyzéssel, hogy az igazságügyminiszteri költségvetés csak az ügyek halmaza miatt nem küldetett eddigelé fel, és hogy az eddigelé csak a pénzügyi bizottságnál, de nem magánál az országgyűlésnél tárgyaltatott". — Vö. *Pach Zsigmond Pál:* A dualizmus rendszerének első évei Magyarországon. Századok, 1955. 1. sz. 73—74. o. Felhívja a figyelmet arra, hogy az ún. királyi előszentesítési jog Magyarországon az abszolutizmus maradványainak továbbélését jelenti.

[22] OL. ME. Mtj. 1867. márc. 17. (2.) — VI. pontjának szövege és ennek melléklete: „Azon kormányzati ágak és ügyletek, amelyek iránt a cs. kir. minisztériumokkal előleges értekezés szükségeltetik."

szer a százat is meghaladta. 1867 elején a jegyzőkönyveket Vértessy Sándor miniszterelnöki titkár készítette, akinek azonban igen sok munkát adott ez a mellékfoglalkozás. Már 1867 márciusában elhatározták külön jegyző kinevezését: „A minisztertanács teendőinek halmazata tekintetéből, s avégett, hogy a minisztertanács határozmányairól ő felsége mindig a lehető legrövidebb idő alatt értesülhessen, halaszthatatlan szükséggé vált, hogy a minisztertanács jegyzőkönyveinek vezetése külön egyénre bízassék . . ."[23] A szakminiszterek is külön példányt igényeltek az őket érintő minisztertanácsi határozatból: „Hogy a minisztertanács határozmányainak az egyes szakminiszterek kellő pontossággal és gyorsasággal foganatot szerezhessenek, határozattá vált, miszerint a minisztertanács jegyzőkönyveinek mindazon pontjai, amelyek egyik vagy másik szakminiszter által eszközlendők, az illető szakminiszter részére lehető gyorsasággal, minden ülés után kiadványoztassanak." Ezeket a kiadványokat a miniszterelnöknek és a minisztertanács jegyzőjének kellett aláírnia.[24] Vértessy után Markovics László c. udv. tanácsost javasolták a jegyzői tisztre, osztálytanácsosi ranggal és fizetéssel, majd amikor Markovics betegsége miatt nyugalmazását kérte, 1867. júliusában Reviczky Sándort, a miniszterelnökségnél alkalmazott m. kir. udvari titkárt bízták meg a jegyzőkönyvek vezetésével.[25] A minisztertanács jegyzője, amint később látni fogjuk, a tárgyalásokat nem szó szerint rögzítette, de mivel a minisztereken kívül egyedül ő vett részt a tárgyalásokon, fontos államtitkok tudójává vált. Ezért csak magas rangú, a miniszterelnökségen szolgálatot teljesítő, felettesei teljes bizalmát bíró hivatalnokot neveztek ki erre a tisztre. Az 1867-i, a jegyzőkönyvek külső formájára vonatkozó fentebb közölt szabályozás és a jegyző személyének állandósága már ekkor megrögzítette a jegyzőkönyvek elkészítésének módját.[26]

*

1867-től 1897-ig az 1867/64. M. E. sz. szabályzat volt érvényben. A király, illetve most már a minisztertanács elhatározása elé is tartozó ügyek új szabályozásának munkájához 1895 végén fogtak hozzá. Addig a minisztertanács hatáskörére vonatkozólag szabályzat nem volt, viszont a törvények többször is megállapították a minisztertanács döntési jogát egyes kérdésekkel kapcsolatban. Pl. az 1871 : XXXII., 1873 : XXVII., 1875 : XXXVI., 1885 : III., 1890 : XIX., 1890 : XXV. t. cikkek a minisztertanácsra bíznak bizonyos bírósági területváltoztatásokat; az 1880 : XXXI. tc. szerint a helyiérdekű vasutakat az „összminisztérium" engedélyezi; az 1890 : I. tc. a törvényhatósági útadónak 10%-on felüli emeléséhez a minisztertanács jóváhagyását kívánja; az 1886 : XXI. tc. 68., 73. §§-ai szerint a minisztertanács ruházza fel a főispánt rendkívüli hatalommal; az 1885 : VII. tc. szerint a király az örökös és élethossziglani főrendiházi tagságot a minisztertanács felterjesztésére adományozza; az 1879 : L. tc. szerint az ünnepélyes (oklevéllel való) honosítás iránt a minisztertanács tehet javaslatot; az 1886 : XX. és 1890 : V. tc. értelmében a népfelkelésnek és honvédségnek az ország területén kívüli alkalmazásához — ha az országgyűlés nincs együtt — a minisztertanács beleegyezése kell, az 1891 : VIII. tc. szerint a bosnyák csapatok a király rendeletére a minisztertanács beleegyezésével hozhatók magyar területre; a csapatok számának szaporításához is a minisztertanács beleegyezése szükséges.[27]

[23] OL. ME. Mtj. 1867. márc. 27. (4.) — 5. pont.
[24] OL. ME. Mtj. 1867. márc. 27. (4.) — 6. pont.
[25] OL. ME. 1867. júl. 17. (42.) — 1. pont.
[26] A tisztázat mellett már ekkor is ott volt a jegyzőkönyv fogalmazványpéldánya és a kabinetirodába felküldött német fordítás fogalmazványa. L. alább is.

Az új szabályzatok elkészítésére br. Bánffy Dezső miniszterelnöksége idején került sor.[28] Az 1895. nov. 21-i (42. sz.) minisztertanácsi jegyzőkönyv 9. pontja a következőképpen rendelkezett erre vonatkozólag: „Miután tapasztaltatott, hogy az 1867. évi március hó 17-én kelt minisztertanácsi határozat, mely megállapította azon ügyeket, melyek végelhatározás végett ő felségéhez terjesztendők, a viszonyok fejlődésével módosítást, illetőleg kiegészítést igényel, a miniszterelnök indítványa folytán megbízatott a miniszterelnöki államtitkár, hogy a szóban levő határozatnak módosítása, illetőleg kiegészítése tárgyában javaslatot dolgozzon ki." A miniszterelnökségi államtitkár,[29] Tarkovich József, egyben a minisztertanács jegyzője, 1896 január elejére mindkét tervezetet elkészítette. 1896. jan. 11-én Bánffy miniszterelnök körlevelet intézett valamennyi miniszterhez, megküldte számukra a két tervezetet és bírálatukat kérte, „egy felől a tényleg követett gyakorlat, másfelől általában véve a kormányzási ügyek célszerű intézése szempontjából".[30] Ugyanekkor a miniszterelnök Pápay István kabinetirodai osztályfőnöknek[31] is megküldte a két tervezetet, „behatóbb bírálat" céljából. Kísérőlevelében az ügyek megszaporodásával indokolja az új szabályzat szükségességét. Óvatos szövegezése arra az egyébként közismert tényre is rávilágít, hogy a fontosabb ügyekben való határozathozatal kérdésében az uralkodó és a kormány szemben állt egymással. A viszonyok — írja — 1867 óta nagyot fejlődtek s a kormányzati ügyek messze túlszárnyalták azt a keretet, melyben 1867-ben mozogtak. Ebből származik, hogy ha az 1867-ben megállapított szabályzatot szigorúan betartanák, az uralkodót túlságos mértékben elárasztanák felterjesztésekkel. „Mindamellett azt vélem, hogy nem volna illdomos, ha a kormány kezdeményezné az ő felsége legfelső elhatározásának fenntartott ügyek restringálását, minthogy ez oly látszatban tűnbetnék fel, mintha a kormány kívánná ő felsége hatáskörét megszorítani és saját maga hatáskörét tágítani. Azt hiszem, megfelelőbb, ha a célszerűnek találandó restrictio legfelső helyről határoztatik el. Ennélfogva a most készült jegyzékbe felvétettek mindazon ügyek, melyek az 1867-iban bennfoglaltattak, kivévén az egyletekről, ipar- és hitelintézetekről szóló 20. §-t, miután ezen ügyek időközben keletkezett törvények következtében nem képezik többé kormányengedélyezés tárgyát. — Bátor vagyok különben még az új tervezet 10. és 11. §§-aiban összegekben kifejezett határvonalakra . . . figyelmét felhívni, miután a kívánatos restrictio érdekében talán célszerű volna ezen összegeket emelni."[32]

[27] *Kmety* i. m. 71—72. o.
[28] *Mikszáth Kálmán:* Az én kortársaim. Bp. 1904. 85. o. — Mikszáth leírása szerint Bánffy volt az, aki „először szorította merevebb formák közé a minisztertanácsokat. — De még a saját miniszterelnöki bürójának is ő adott először körvonalazott tartalmat..." — „Bánffy okult azon is, hogy a minisztertanácsok már két alkalommal szavazták le a saját fejüket, behozta tehát szabályul, hogy a minisztertanácsban csak olyan indítványokat lehet tárgyalni, melyek előzetesen írásban voltak a miniszterelnöknek bejelentve."
[29] Magyarország tiszti cím- és névtára. Bp. 1895. 67. o. és 1896. 73. o.
[30] OL. ME. 1896—II—501. Fogalmazvány.
[31] Magyarország tiszti cím- és névtára. Bp. 1895. 19. o. — A polgári kabinetirodának, a királyi hatósággal kapcsolatos főleg irodai jellegű teendők ellátására szervezett hivatalnak közvetlenül a király alá rendelt vezetője. (Vö. *Kmety* i. m. I. k. 60—61. o.).
[32] OL. ME. 1896—II—501. Fogalmazvány. — Az 1867-i szövegezés 10. és 11. §-át l. a király legfelsőbb elhatározása alá tartozó ügyek 1897-i szabályzatának 9. és 11. pontjában. Függelék, II. sz.

Legfelsőbb helyen ez utóbbi javaslat nem talált tetszésre. A király személye körüli miniszter 1896. márc. 28-i, Bánffy miniszterelnökhöz intézett levelében határozottan visszautasította. Elismerte, hogy túlságosan sok a király elé terjesztendő ügy, de ezen a téren nem látott lehetőséget az ügyek csökkentésére. „... Én ti. nem tudnék abba belenyugodni — írta —, hogy ezentúl ő felségének csakis az eddiginél nagyobb értékű pénzműveletekről szóló szerződések, akár legyenek azok előirányozva, vagy nem, terjesztessenek fel, hanem a mostani rendszert e tekintetben teljesen fenntartandónak tartom." Pedig hasonló kívánsággal fordult az uralkodóhoz az osztrák kormány is, de annak kérését sem teljesítették. A király személye körüli miniszter megküldte az osztrák miniszterelnök hasonló jellegű tervezetét, nem titkolva, hogy ott is „csakis az értékek felemelésével lehetne a felterjesztendő ügyek számát szaporítani, ami ellen azonban elvi kifogásom van. Ügyelni kellene azonban, hogy a törvényhozás jövőre a felterjesztendő ügyek számát ne szaporítsa, amint ezt eddig pl. a bírói alsó állások betöltésével vagy a házassági akadályok alóli felmentés stb. tették".[33]

Megtette észrevételeit a nyolc magyar miniszter is, 1896. jan. 21—máj. 14. között a magyar miniszterelnökhöz eljuttatott levelek kíséretében.[34] A miniszterek megjegyzéseit a miniszterelnökségen csatolták a miniszterelnökségi államtitkár által készített alaptervezethez[35] s a tervezet és a miniszteri kiegészítések alapján készült szöveget a minisztertanács 1897. márc. 10-i bizalmas ülésén megvitatták.[36] Március 16-án a miniszterelnök a király személye körüli miniszterhez intézett átiratában felküldte azt a tervezetet, amely a király legfelsőbb elhatározása alá tartozó ügyekre nézve ezen a bizalmas értekezleten létrejött. Hozzáfűzte saját észrevételeit is, pontról-pontra egybevetve a tervezet szövegét az 1867/64. M. E. sz. szabályzattal.[37] A minisztertanács elhatározása alá kerülő ügyek jegyzékéről ekkor nem történt említés. A király június 30-án válaszolt a miniszterelnök felterjesztésére, közölte, hogy néhány, eddig legfelsőbb elhatározás elé tartozó ügyet átenged a minisztertanácsnak.[38] Módosításait, megjegyzéseit a tervezetre vörös tintával írta.[39] A minisztertanács ezt a király által módosított tervezetet 1897. júl. 8-i ülésén vitatta meg s ahhoz két „szerkezeti és érdemet nem érintő" észrevételt tett. Egyben hálás köszönetét fejezte ki azért a legmagasabb bizalomért, „mely szerint némely eddig esetről-esetre legfelső elhatározás alá terjesztett adminisztratív természetű ügy feletti végleges elhatározás a minisztertanácsra átruháztatnék s a kinevezéseknél is a miniszteri hatáskör tágíttatnék".[40]

[33] OL. ME. 1896—6216—II—501.
[34] OL. ME. 1896—II—501; 1570, 1855, 3083, 3473, 4564, 7207, 7335, 9427 iktatószámok alatt.
[35] OL. ME. 1897—VI—3889., 11 151. iktatószám alatt, az 1897. márc. 10-i minisztertanácsi tárgyalásról felvett jegyzőkönyv litografált példányában *bal oldalon* van az alaptervezet szövege.
[36] A minisztertanácson hozzáfűzött észrevételek, vélemények ugyanott találhatók, a szöveg *jobb oldalán.*
[37] OL. ME. 1897—VI—3889; 4713. iktatószám alatt.
[38] OL. ME. 1897—VI—3889; 11 511. iktatószám alatt.
[39] OL. ME. 1897—VI—3889. Bánffy miniszterelnök körlevelének fogalmazványa, melyben felhívja a miniszterek figyelmét a vörös tintával készült bejegyzésekre. — Ezeket, mint a király kívánságára bekerült részeket, a Függelék II. sz. iratának jegyzeteiben jelezzük.
[40] OL. ME. 1897—VI—3889; 12 455. iktatószám alatt Bánffy miniszterelnök felterjesztése a királyhoz.

Elkészült tehát a király döntése alá tartozó ügyek jegyzéke. Csak ezután került sor arra, hogy véglegesen megállapítsák a minisztertanács elhatározása elé terjesztendő ügyek sorozatának szövegét. A tervezetet az 1897. júl. 14-i minisztertanács tárgyalta meg[41] s egyúttal meghatározta annak végleges szövegét.[42]

Mielőtt ennek ismertetésére rátérnénk, néhány szót kell szólnunk a király döntése alá tartozó ügyek új szabályozásának általános jellemzéseként. Az 1867/64. M. E. sz. szabályzat átalakításának szükségességét Bánffy miniszterelnök, mint láttuk, azzal indokolta, hogy azt az elkészülte óta eltelt idő alatt az élet túlhaladta. Mégis, a régebbi és az újabb szabályozást összehasonlítva meg kell állapítanunk, hogy a kettő között mutatkozó különbség a lényeget nem érinti. A Függelékben I.—II. sz. alatt (537—538. o.) kimutatást közlünk arról, hogy az 1867-i szabályzat egyes §-ainak az 1897-i szabályozásban mely pontok felelnek meg, és megfordítva. A két szabályzat több pontja csaknem szó szerint egyezik, más pontokat 1897-ben többé-kevésbé módosítottak, végül vannak 1867-ben meglevő, de 1897-ben már nem szereplő pontok; 1897-ben pedig vannak új, 1867-ben még nem szereplő pontok. A változásokat leginkább a kimaradt és az új pontok jellemzik. Az 1867-i szabályzatnak a tisztviselők és szolgák jutalmazásáról szóló 6. és 7. §-a elmaradt, ebben a kérdésben 1897-től kezdve a minisztertanács dönthetett. Elmaradt a 20. §. is, mivel az ebben foglalt ügyekre vonatkozólag már törvénybe foglalt rendelkezés volt. A magyar kormány a régi szabályzatból csak ennek az egy pontnak kihagyását javasolta, a 6. és 7. §-t a király (nyilván mint teljesen jelentéktelen ügyekkel kapcsolatos intézkedéseket) önként adta át a magyar minisztertanácsnak. Nem teljesült ellenben a minisztertanács egyetlen kívánsága, az 1867-i 10. és 11. §-ban a királyi adományozástól függő javadalmak és közalapok bérletével, eladásával stb. összefüggő ügyletek pénz-értékhatárának felemeltetése; csak a 10. §. *c)* pontjában megjelölt 5000 forint emelkedett a kétszeresére. Egyik példája ez annak, mennyire ragaszkodott az uralkodó — s nem is országos jelentőségű kérdésekben — a maga hatáskörének csorbítatlanságához a magyar minisztertanáccsal szemben. Az 1897-i szabályzat új pontjai 1867 utáni változások, új létesítmények, új törvények folyományaképpen kerültek be az 1867-ből megmaradt vagy hasonló okokból némileg módosított pontok közé. A két szabályzat egyezésének és eltérésének részletekbe menő elemzése nem feladatunk, csupán azt kívánjuk leszögezni, hogy az 1897-i szabályzat a régebbitől lényegében, szellemében nem tér el. A magyar minisztériumok hatáskörében intézett igen sok jelentéktelen ügyben is a királynak tartja fenn a döntés jogát. Pl. a király döntött közepes szintű köztisztviselői állások betöltésekor a kinevezés tárgyában, s az ezen állásokba kinevezettek áthelyezése, elbocsátása, felmentése, nyugdíjazása stb. ügyében. 1867 óta ezen a téren csak annyi változás történt, hogy a miniszteri titkárok kinevezését nem kellett a király elé terjeszteni, valamint a fizetés nélküli állami tisztviselőkét sem. Általában megállapítható, hogy a király a magyar minisztériumok hatáskörébe tartozó ügyekkel nem csak a legfelső szinten foglalkozott, nemcsak ott hozott döntést, hanem azok intézésének alsóbb fokozatain is ragaszkodott a döntés jogához.

Még kevésbé tett engedményt az újabb szabályzat azokban a kérdésekben, amelyeknél a döntés jogának hiánya azonos az alkotmányosság és a nemzeti függetlenség csorbításával. Az 1897-i szabályzat 13. pontja szerint

[41] OL. ME. 1897—VI—3889. Bánffy körlevele a miniszterekhez.
[42] OL. ME. Mtj. 1897; 28. sz. jkv. 1. pont.

továbbra is az uralkodó döntése elé kellett terjeszteni a törvényjavaslatokat, fontosabb országgyűlési előterjesztéseket az országgyűlésnek való bemutatás előtt, továbbá a törvényeket pótló rendeletek tervezetét is, ha azokat az összminisztérium szándékozott kiadni. Az új szabályzat tehát harminc évvel a kiegyezés után újból rögzíti az ország függő helyzetének és abszolutisztikus színezetű kormányzásának ezt a bizonyítékát.

Nem tudjuk, milyen mértékű vita folyt a szabályzatok elkészítése alkalmával az uralkodó és a kormány között. A vita bizalmas minisztertanácson, zárt ajtók mögött folyt, ránk csupán az üggyel kapcsolatos levelezés töredéke és a magyar miniszterek írásban tett észrevételei maradtak. De nem is volt cél e kérdésnek a közvélemény előtt való ismertetése. Az 1867/64. sz. szabályzat belső használatra készült, nyomtatásban sehol sem jelent meg, kivéve az Alkotmány c. hírlap 1897. aug. 18-i számát. A lap foglalkozott az új szabályozás kérdésével, sőt közölte is a királyi elhatározás alá tartozó ügyek jegyzékét.[43] E jegyzéknek az 1867-itől való eltérését megelégedéssel kommentálta, amire pedig, mint láttuk, ugyancsak nem volt oka. A cikk megjelenése ennek ellenére is nagy botrányt kavart. Valamennyi minisztériumban szigorú nyomozás indult, hogy kinek indiszkréciója folytán kerülhetett a szabályzat szövege a sajtóhoz.[44] A „tettes" kinyomozására vonatkozólag nincs adatunk, de maga az ügy további adalék az „alkotmányosság" dualizmuskori értelmezésének kérdéséhez.

*

Fentebb láttuk, hogy 1867 és 1895 között a törvények a minisztertanács hatáskörébe utalnak egyes ügyeket véleményezés, javaslattétel vagy döntés szempontjából. Meg kell említenünk, hogy ezek közül az 1897-i, a minisztertanács elé terjesztendő ügyekről szóló szabályzat csak az 1885 : VII. tc. két §-át idézi (5. pont), a többit nem sorolja fel. 1895, sőt az 1897-i szabályozás után is találhatók a törvényekben a minisztertanács hatáskörére vonatkozó kiegészítések. Így az 1896 : XXVI. tc. 16. §-a szerint a közigazgatási bíróság hatásköre az erről szóló törvényben felsorolt ügyeken kívül kiterjeszthető volt a miniszteri rendeletek és a helyhatósági szabályrendeletek értelmezéséből adódó vitás kérdések végérvényes elbírálására is, minisztertanácsi felhatalmazás alapján ; az 1897 : XX. tc. 3. §-a, amelynek értelmében a miniszterek által kidolgozott állami költségvetési előirányzatot véglegesen a minisztertanácsban állapították meg ; ugyanezen tc. 16. §-a, arra vonatkozólag, hogy az országgyűlés együtt nem léte esetén sürgős esetekben a minisztertanács engedélyezhet pót-, illetve rendkívüli hitelt ; ugyanennek 18. §-a arról, hogy a minisztertanács a túlkiadásokat, előirányzat nélküli kiadásokat és hitelátruházásokat az országgyűlés felé jelenteni köteles. 1897 után is feltűnnek a törvények és rendeletek szövegében a minisztertanács hatáskörét pontosabban körülíró, azt tágító rendelkezések. A rendőri büntető eljárás egységes szabályozásáról szóló 65.000/1909. B. M. sz. rendelet 10. §-a a rendőri büntető bíróságok közt felmerülő hatásköri és illetékességi összeütközések kérdését tisztázza s kimondja, hogy kihágási ügyekben harmadfokon a miniszterek határoznak; ha több miniszter foglalkozik az üggyel s köztük támad olyan összeütközés, amit egymás között nem tudnak elintézni, az esetben a minisztertanács határoz. Az 1912 : LXV. tc. 35. §-a értelmében a minisztertanács felhatalmazást adhatott az egyes miniszterek-

[43] A lap egy példányát l. OL. ME. 1897—VI—3389 ; 14 253. iktatószám alatt.
[44] Uo.

nek a 70. évüket betöltött állami tisztviselők tényleges szolgálatban való megtartásához. Ugyanezen törvénycikk 121. §-a értelmében az állami alkalmazottak, azok özvegyei és árvái részére a törvény határozmányaitól eltérő vagy nem szorosan azon alapuló nyugdíjak és kegydíjak, valamint nevelési járulékok és végkielégítések csakis a minisztertanács hozzájárulásával és az illető miniszter felelősségére engedélyezhetők, kegyelmi úton.[45] Ez a felsorolás nem teljes. A törvényekben foglalt intézkedéseken kívül királyi rendelkezések is megállapíthattak olyan kötelezettségeket, amelyek szerint egyes ügyeket a minisztertanács döntése alá kellett terjeszteni, s megvolt a lehetőség olyan minisztertanácsi megállapodások létrejöttére is, amelyek a döntést bizonyos ügyekben meghatározott időpontig a minisztertanácsnak tartották fenn. Az is előfordulhatott, hogy a szakminiszterek valamely okból — pl. a politikai felelősség megosztása szempontjából — egy ideig bizonyos, általuk önállóan intézhető ügyeket is minisztertanácsi megbeszélés vagy döntés tárgyává tettek. Az 1897-i szabályzat 14. és 26. pontja elégséges alapot szolgáltatott a minisztertanács hatáskörének erre a kiterjesztésére.

Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az 1897-i szabályzatban és a fent idézett törvényekben felsorolt ügyeken kívül minisztertanácsi megállapodások, királyi- és házhatározatok is tartalmaztak rendelkezéseket egyes ügyek minisztertanácsi tárgyalására vonatkozólag; mivel ezeket egyelőre nem ismerjük, a minisztertanács elé terjesztendő ügyek jegyzékét nem tekinthetjük teljesnek. Az 1897-i szabályzat egészen 1924-ig volt érvényben.[46] Ilyen hosszú ideig azért maradhatott fenn, mert sohasem alkalmazták mereven, hanem mindig csak a legfőbb irányelveket rögzítő általános utasításnak tekintették. Esetenként való kiegészítése bizonyára jobban megfelelt az uralkodó érdekeinek, mint egy újabb vita lehetőségét magában rejtő új szabályzat készítése. Erre csak a Monarchia bukása után, a Horthy-rendszer konszolidálódásának kezdetén került sor.

A magyar minisztériumok s egyúttal a minisztertanács hatáskörét már eleve leszűkítette a közös minisztériumok intézménye. Magyar külügyminisztérium egyáltalán nem volt ; magyar honvédelmi minisztérium volt ugyan, de a közös hadügyminiszter, a Monarchia államainak közös érdekeire való hivatkozással, rendszeresen magának vindikálta minden fontos magyar vonatkozású ügyben is a döntés jogát és gyakorta beavatkozott, különösen a háború idején, a magyar honvédelmi miniszter hatáskörébe. S a katonai kérdésekben mindvégig erősen érvényesült az uralkodónak mint legfőbb hadúrnak akarata. A közösügyi kérdésekben a magyar minisztériumok és a minisztertanács legfeljebb véleményüket nyilváníthatták. Mindehhez járult még a királyi döntés alá tartozó ügyek szabályzata is, amely további korlátokat jelentett a minisztertanács elé terjesztendő ügyek szabályozásakor. A múlthoz képest haladást csak abban láthatunk, hogy ilyen szabályzat egyáltalában készült. A 27 pontból álló 1897-i szabályzat azt mutatja, hogy a magyar minisztertanács a magyar minisztériumok hatáskörébe tartozó fontos, kevésbé fontos, nem egyszer jelentéktelen ügyekkel *foglalkozott*, de ezek közül nem mindegyikben hozhatott az elintézés alapjául szolgáló döntést. A gyakorlat ugyanis 1897 után is az maradt, hogy bizonyos ügyeket a minisztériumok intézték el véglegesen,

[45] OL. ME. 1924—VII—1916. Fogalmazvány. — Indokolás a minisztertanács elé tartozó ügyek revíziójáról.
[46] OL. ME. 1924—VII—1916. — 1924. febr. 24-i fogalmazvány.

saját hatáskörükben, anélkül, hogy akár a minisztertanács, akár az uralkodó véleményét vagy döntését ki kellett volna kérniük. Egyes ügyeket viszont elintézés előtt a minisztertanács, másokat egyenesen a király elé kellett terjeszteniük, s csak ezeknek döntése alapján járhattak el. De sok olyan ügy is volt, amelyet a minisztériumoknak a minisztertanácsi tárgyalás után végső döntés céljából még a király elé is fel kellett terjeszteniük. A minisztertanács döntött azokban az ügyekben, amelyek a szabályzat 1., 2., 3., 7., 8., 13., 21. pontjában foglaltatnak. A többi pontban felsorolt ügyekben viszont a minisztertanács nem minden esetben mondhatta ki a végső szót. Ezt néhány példával is igazolhatjuk. A 4. pontban felsorolt kinevezési ügyekben a minisztériumok csak minisztertanácsi tárgyalás után tehettek javaslatot a királynak, aki ezekben a kinevezési ügyekben határozott.[47] Ugyanez volt a helyzet az 5.—6. pontban említett kinevezések esetében is.[48] Hasonló összefüggés áll fenn a 9. és a **6.**[49] pont, a 10. és a **7.**, a 18. és a **13.**, a 19. és a **14.**, a 20. és a **15.**, 22. és a **18.**, a 23. és a **23.**, a 24. és a **26.** pont között.

Nem vállalkozhattunk arra, hogy végigkísérjük a magyar minisztertanács fejlődésének egész folyamatát akárcsak a minisztertanácsi jegyzőkönyvek tükrében. De annyit általánosságban megállapíthatunk, hogy kezdetben, a kiegyezés után, a minisztertanács kevesebb ügyet tárgyalt, de sokkal jelentősebbeket, mint később. A magyar minisztertanács az idők folyamán a hatáskörébe tartozó elég sok kisebb fontosságú ügy felszaporodása folytán elbürokratizálódott. A múlt század nyolcvanas, kilencvenes éveiben a minisztertanácsban élénk viták folytak, sőt két esetben — Tisza Kálmán és Szapáry Gyula miniszterelnöksége idején — még az is előfordult, hogy a minisztertanács többsége a miniszterelnök javaslatát leszavazta, ami a miniszterelnökök lemondására vezetett. Bánffy Dezső miniszterelnök rendszeressé tette azt a szokást, hogy a minisztertanácson csak olyan ügyeket lehetett megtárgyalni, amelyeket a miniszterek a miniszterelnökségen előre írásban beterjesztettek.[50] Később látni fogjuk, hogy a minisztertanács ezeken az előterjesztett kérdéseken kívül még sok mindent megtárgyalt, anélkül azonban, hogy jegyzőkönyvbe foglalta volna. Az elő nem terjesztett tárgyak tehát nyilvánvalóan nem tartoztak a minisztertanács hatáskörébe, döntésétől elintézésük nem függött.

A háború alatt a kormányhatalom köre jelentősen kitágult. A törvényhozás munkája háttérbe szorult. Az országgyűlés hosszú szüneteket tartott, s a háborús törvények legnagyobb része is a már 1912-ben részletesen körülírt kivételes kormányhatalom további kiterjesztését eredményezte. A kormány, az „összminisztérium" igen gyakran bocsátott ki rendeleteket, amelyek béke idején törvényként jelentek volna meg. A kormányrendeletek nemcsak a törvényhozás mindenkor lassúbb munkáját voltak hivatva pótolni, hanem a miniszteri önállóság bizonyos fokú korlátozását is jelentették. Ugyanakkor a háború következtében a teendők meg is szaporodtak és megsokszorozták a minisztériumok és a minisztertanács munkáját. Az ülések száma is szaporodott. 1917-ig általában két-háromhetenként tartottak minisztertanácsot, szükség esetén, pl. a háború kitörésekor, többször is. Sűrűsödtek a minisztertanácsok a

[47] Függelék, II. sz. 1. pont. — A minisztertanács döntése alá tartozó ügyek szabályzatát l. Függelék III. sz. alatt.

[48] Uo. 2. pont.

[49] A kövér szedés a Függelék II. sz. alatt közölt szabályzat pontjaira utal.

[50] *Mikszáth* i. m. 85. o. — L. a 28. sz. jegyzetet.

Tisza-kormány bukása után. A Wekerle-kormány 1917. aug. 24-i első minisztertanácsa határozatképpen kimondta, hogy a jövőben hetenként fognak minisztertanácsot tartani, minden csütörtökön délután négy órakor.[51] De 1917 októberében nyolc ülés is volt. 1914-ben — július 9-től az év végéig — 18, 1915-ben 23, 1916-ban 19, 1917-ben 46, 1918-ban — október 31-ig — 35 minisztertanácsi ülést tartottak. Az egy ülésen tárgyalt ügyek száma nem egyszer elérte, sőt túl is haladta a százat.

A háborús helyzetből adódó nehézségek és problémák felszaporodása tárcanélküli miniszterek kinevezését tette szükségessé. Követték ebben a külföldön kialakult gyakorlatot, amely szerint egyes államférfiak a kormány felelős tagjai lehettek anélkül, hogy miniszteri tárcát vállaltak volna. Ilyen tárcanélküli miniszter volt egyébként, amint fentebb láttuk, a horvát-szlavón-dalmátországi miniszter is.[52] 1917. augusztus 4-én nyert szentesítést az 1917 : XI. tc., a magyar miniszterek számának ideiglenes felemeléséről, aminek következménye a háborúval és a békére való átmenettel kapcsolatos feladatok megoldása érdekében a kormány kibővítése volt. A törvény a kormányra és a minisztertanácsra bízta, hogy a szükséghez képest létesítsen tárcanélküli miniszteri állásokat és határozza meg azok munkakörét és elnevezését is. Az új miniszterek munkakörét, egyelőre csak általánosságban, az 1917. aug. 24-i minisztertanács állapította meg. Vázsonyi Vilmost az új választójogi törvény előkészítésével, gr. Hadik Jánost, az Országos Közélelmezési Hivatal elnökét a közélelmezési ügyek vitelével bízták meg, gr. Batthyány Tivadar a szociális (népjóléti) jellegű, Földes Béla az átmenetgazdasági teendők tárcanélküli minisztere lett. Később röviden választójogi, közélelmezési, népjóléti és átmenetgazdasági minisztereknek nevezték őket. Az 1916 októberében alakult Országos Közélelmezési Hivatal 1917-ben már minisztériumi jellegű teendőket látott el. Az átmenetgazdasági miniszter működése jórészt kísérletezésekből és tapogatózásból állt, igen gyakran magának vindikálta más minisztériumok feladatait, míg végül az 1918. máj. 10-i minisztertanács határozatával feloszlatták és teendőit több szakminisztérium között osztották szét. A népjóléti minisztérium szervezése csak éppen megindult.[53] Az 1917 júniusában alakult Esterházy-kormányban négy, az első Wekerle-kormányban (1917 augusztus) három, a második és a harmadik Wekerle-kormányban (1918 január és április) már csak egy tárcanélküli miniszter, a közélelmezési miniszter foglalt helyet.

A világháború alatt tartott minisztertanácsokon, ugyanúgy, mint már 1867-ben is, a miniszterelnök elnökölt. Az üléseken részt vett a kormány minden tagja. A résztvevők a következő sorrendben tették meg előterjesztéseiket: miniszterelnök, a király személye körüli miniszter, belügyminiszter, pénzügyminiszter, kereskedelemügyi miniszter, földművelésügyi miniszter, vallás- és közoktatásügyi miniszter, igazságügyminiszter, honvédelmi miniszter, horvát-szlavón-dalmát miniszter, majd 1917 augusztusától kezdve az új tárcanélküli miniszterek. Ha egy-egy miniszter más irányú sürgős elfoglaltsága miatt nem

[51] Szapáry Gyula miniszterelnök (1890—1892) kormányának első minisztertanácsán határozták el, hogy a minisztertanácsokat bizonyos előre meghatározott napokon fogják tartani; lehetőleg minden héten lesz minisztertanács. OL. ME. Mtj. 1890. márc. 25. (10.) jkv. 1. pont. (L. hasonló értelemben *Mikszáth* i. m. 84. o.) — Bánffy Dezső (1892—1895) szerdai napra tűzte ki a minisztertanács üléseit. (*Mikszáth* i. m. 85. o.)

[52] L. 21. o.

[53] Vö. a közölt szövegek közül: 1917—26—1; 1917—39—46; 1918—8—23.

vehetett részt az ülésen, a minisztérium egyik államtitkára helyettesítette.[54] Hosszabb távollét vagy szabadságolás esetén a szakminiszter helyettesítését egy másik, az illető szakhoz értő miniszterre bízták.[55] Előfordult, hogy bizonyos politikai megfontolások alapján egy-egy miniszteri tárcát ideiglenesen betöltetlenül hagytak s az illető minisztériumot az uralkodó megbízásából a miniszterelnök vezette.[56] A közélelmezési helyzet súlyosbodása folytán már a Tisza-kormány ülésein is, 1916. nov. 1. óta, rendszeresen megjelent az Országos Közélelmezési Hivatal elnöke, br. Kürthy Lajos. Utóda, gr. Hadik János hasonló minőségében csak egy alkalommal, 1917. aug. 10-én vett részt minisztertanácson. Ezután léptek színre a tárcanélküli miniszterek. Szükség esetén — a világháború alatt összesen háromszor — meghívták a minisztertanács ülésére a horvát bánt is.[57] A kormány tagjain kívül részt vett az üléseken a minisztertanácsi jegyzőkönyv vezetője, 1917. máj. 8-ig dr. Drasche-Lázár Alfréd miniszteri tanácsos, máj. 19—jún. 10-ig dr. Latinovits Endre miniszteri titkár, jún. 15—aug. 20-ig dr. Bárczy István miniszteri osztálytanácsos, 1917. aug. 24-től 1918. okt. végéig Joanovich Pál miniszteri tanácsos, később h. államtitkár.[58]

*

A minisztertanácsi üléseken az egyes minisztériumok *előterjesztéseit* tárgyalták meg. 1867 után még nem volt szokásban az ügyek írásbeli előterjesztése.[59] Gr. Szapáry Gyula miniszterelnök kormányának első minisztertanácsán, 1890. márc. 25-én azt indítványozta, hogy minden minisztertanács előre állapítsa meg azokat a fontosabb ügyeket, amelyeket a következő ülésen tárgyalni fognak, „hogy az egyes miniszter urak a tárgyalás alá kerülő fontosabb tárgyak iránt magukat előre tájékozhassák".[60] Az írásbeli előterjesztéseket, mint fentebb láttuk, Bánffy Dezső miniszterelnök tette kötelezővé. A minisztertanács elé terjesztendő ügyeket a minisztériumokban szakértők, esetleg tárcaközi bizottságok segítségével készítették elő tárgyalásra. Az előterjesztés tartalmazta a szóban forgó ügy állásának rövid ismertetését, s a vele kapcsolatos teendőkre tett szakminiszteri javaslatot. Az előterjesztéseket minisztertanácsi tárgyalás előtt tudomásulvétel és hozzászólás céljából megkapta a miniszterelnök és a többi miniszter is. A végleges előterjesztés-szöveget ezek hozzászólásainak figyelembevételével készítették el. Erre vonatkozólag több példát idézhetünk. 1917-ben a kereskedelemügyi miniszter több előterjesztést küldött meg a miniszterelnöknek, azzal a kéréssel, hogy azok tartalmát vegye tudomásul, a minisztertanácsban támogassa, továbbá még a tárgyalás előtt tegye meg esetleges észrevételeit.[61] 1917. nov. 16-án Szurmay Sándor honvédelmi miniszter a munkásügyi panaszbizottság hatáskörének kiterjesztéséről szóló előterjesztését küldte meg Wekerle miniszterelnöknek, litografált példányban, m. kir. honv. min. 23.939. sz./eln. MPBV. 1917. sz. alatt.[62] Tudvalevő, hogy a minisztertanácsi jegyzőkönyvek fogalmazványpéldánya általában nem gyorsírói feljegyzések, hanem a miniszteri előterjesztés szövegének kisebb-nagyobb átalakítása útján készült. Ha az előbb említett miniszteri előterjesztést összehasonlítjuk a megfelelő jegyzőkönyvi pont[63] fogalmazványához alapul szolgáló (a jegyzőkönyvhöz csatolt) előterjesztéssel, egyezéseket, de eltéréseket is találunk. A Wekerle miniszterelnökhöz küldött példány első négy bekezdésében egyezik a jegyzőkönyv fogalmazványpéldányához alapul szolgáló előterjesztés szövegével, de nem szó szerint azonos vele. Az ötödik bekezdéstől kezdve a panaszbizottság hatáskörének a vasutasokra való kiterjesztéséről szóló rész ismét más szövegezés. Általában a Wekerléhez küldött példány jóval rövidebb, mint az, ami a minisztertanács elé került. Ebben a vitás pontokat jobban kidolgozták, ugyanakkor az eredeti miniszteri előterjesztésből egyes („kényes") részeket el is hagytak. — 1917. dec. 7-én az átmenetgazdasági miniszter megküldte a vallás- és közoktatásügyi miniszternek (és bizonyára több miniszternek is) a dec. 8-i minisztertanácsban tett előterjesztés szövegét, előzetes tudomásulvétel céljából.[64] Ebben az esetben a miniszteri előterjesztés és ennek az a szövegezése, amely a minisztertanácsi jegyzőkönyv fogalmazványpéldányának alapjául szolgált,[65] megegyezik. — 1918. jan. 12-én ugyancsak az átmenetgazdasági miniszter küldte meg egy tárcaközi intézőbizottság létesítésére vonatkozó rendelet tervezetét a vallás- és közoktatásügyi miniszternek.[66] Az előterjesztés és a jegyzőkönyv fogalmazványpéldányának elkészítéséhez felhasznált előterjesztés-szöveg között lényegében nincs eltérés, de megfogalmazásában van. A miniszteri előterjesztés ugyanis részletesen megindokolja a rendelet kiadásának szükségességét, ami a fogalmazvány alapjául szolgált előterjesztés-szövegben nincs meg.[67] Az idézett példák azokat a módosulásokat mutatják, amelyeken a miniszteri előterjesztés a szakminisztériumtól a minisztertanácsig megjárt úton átmehetett. A jegyzőkönyvek tanúsága szerint a minisztertanácsi tárgyalás további módosulásokat eredményezhetett a miniszteri előterjesztés szövegén. A tárgyalásokon elhangzott miniszteri hozzászólásokat ugyanis, ha fontosabb kérdésekről esett szó, bevezették a jegyzőkönyv tisztázatába. A fogalmazványpéldányt a jegyzőkönyvvezető készítette el, legtöbb esetben a minisztertanácsi előterjesztés szövegének kisebb-nagyobb átalakítása útján. Igen sok esetben a fogalmazványpéldány csaknem szó szerint egyezik a miniszteri előterjesztéssel, benne az előterjesztéshez képest újdonságot csak a minisztertanácsi döntést tartalmazó határozati rész jelent. De arra is

[54] Pl. 1914. jún. 26-án Hazai Samu honvédelmi minisztert Karátson Lajos honvédelmi államtitkár, 1917. aug. 10-én, 24-én, 30-án és szept. 7-én Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi minisztert Tóth János államtitkár, okt. 26-án Hadik János közélelmezési minisztert Nagy Ferenc államtitkár, 1918. márc. 7-én Vázsonyi Vilmos igazságügyminisztert Töry Gusztáv államtitkár, ápr. 5-én és 12-én Szurmay Sándor honvédelmi minisztert Payr Vilmos államtitkár helyettesítette. (L. az I—V. táblázatokat.)

[55] Pl. a Tisza-kormány utolsó, 1917. május—júniusi ülésein Teleszky János pénzügyminiszter helyettesítette az ideiglenesen szabadságolt Harkányi János kereskedelemügyi minisztert.

[56] Pl. a háború kitörése után Franciaországban rekedt, s ott internált Pejačević Tivadar horvát—szlavón—dalmát minisztert 1914. júliusától 1916. januárjáig Tisza István miniszterelnök helyettesítette. Gratz Gusztáv lemondása után a pénzügyminisztériumot 1917. szeptemberétől 1918. január végéig Wekerle Sándor miniszterelnök vezette megbízásból; ugyancsak ő vezette hasonló megbízás alapján a belügyminisztériumot is, 1918. májusától a kormány lemondásáig.

[57] L. az I—V. sz. táblázatokat.

[58] Az 1918. ápr. 17-i jegyzőkönyvben szerepel először h. államtitkárként.

[59] Mikszáth szerint ebben az időben jegyzőkönyvet sem mindig vezettek. *Mikszáth* i. m. 84. o.

[60] OL. ME. Mtj. 1890. márc. 25. (10.) — 1. pont.

[61] OL. ME. 1917—XVI—7933. res. — 1917. júl. 3; aug. 9; nov. 8. és nov. 29.

[62] OL. ME. 1917—XVI—7463. res.

[63] 1918—2—23.

[64] OL. VKM. eln. 34—817.

[65] 1917—43—33.

[66] OL. VKM. eln. 34—847.

[67] 1918—3—46.

gyakran akad példa, hogy a minisztertanács határozatában csak módosításokkal fogadja el az előterjesztést vagy ahhoz kiegészítő javaslatokat fűz. Gyakori eset az is, hogy az előterjesztés szövegéből kényesebb részek elmaradnak; ezt tanúsítják a fogalmazványpéldányban levő, néha több oldalra terjedő kihúzások, amelyek a miniszteri előterjesztésből a jegyzőkönyv tisztázatának szövegébe nem kerültek át. Lehetséges, hogy a jegyzőkönyvvezetők ezeket a részeket is a minisztertanács jóváhagyásával mellőzték. Kiadványunk a fogalmazványpéldány alapjául szolgáló előterjesztésekből kihagyott részeket, ha mint források érdekesek, vagy a főszöveg (tisztázat) értelmét jobban megvilágítják, szintén közli. A tisztázat szövegében nagybetűvel jelöljük azt a helyet, ahonnan a fogalmazvány alapjául felhasznált előterjesztés szövegéből ezek a részek kimaradtak, maga a kimaradt rész pedig a tisztázat szövege után következik, attól *-gal elválasztva és ugyancsak nagybetűvel jelölve.[68] Arra nem vállalkozhattunk, hogy ezt az összehasonlítást valamennyi 1914—1918 közötti miniszteri előterjesztéssel kapcsolatban elvégezzük, ami az Országos Levéltárban levő minisztériumi levéltárak anyagában fellelhető. Minden esetben megtörtént az összehasonlítás akkor, ha a kiadvány alapjául szolgáló jegyzőkönyv-tisztázatok mellett ott volt a fogalmazványpéldány is, benne a fogalmazványpéldány szövegének alapjául felhasznált minisztertanácsi előterjesztés teljes szövegével, vagy ennek csak egy részével. Ebben az esetben alkalmaztuk a fent említett nagybetűs jelölést. Meg kell jegyeznünk, hogy ezeknek a kihagyott részeknek ma sok esetben kiadványunk az egyetlen forrása, mert időközben a jegyzőkönyvek nagy része a fogalmazványpéldányokkal, s a bennük levő előterjesztésekkel együtt elégett.[69] Felhasználtuk még a miniszterelnökség levéltárában külön sorozatban gyűjtött miniszteri előterjesztéseket is. Ha ezeknek szövege lényegesen többet tartalmaz, mint a jegyzőkönyvi szöveg, a többletet, ill. eltérést nem közöltük ugyan, mint a jegyzőkönyvekhez csatolt előterjesztések esetében, hanem a tisztázat szövegének közlése után apróbetűs kommentárban utalunk rájuk, jelzetük megadása mellett.[70] Itt jegyezzük meg, hogy a földművelésügyi minisztérium levéltárában is található egy, a miniszterelnökséginél kisebb terjedelmű előterjesztés-gyűjtemény.[71]

A miniszteri előterjesztéseken rajta van a szakminisztérium iktatószáma. Ennek alapján kereshetők ki az előterjesztésben tárgyalt ügy iratai a minisztérium levéltárából. Az előterjesztések átnézése azért is hasznos, mert nem mindegyik került minisztertanács elé s így a jegyzőkönyvekben nincs nyoma.

Tekintsük át röviden milyen *jellegű* ügyek tartoztak a minisztertanács hatáskörébe. Ide tartozott elsősorban a „folyó ügyek" megtárgyalása és azok egy részével kapcsolatban a döntés meghozatala.[72] A folyó ügyek egy részét Bécsből kezdeményezték. A minisztertanácsi jegyzőkönyvek szövegében nem egyszer találunk utalást ilyen, a miniszterelnökhöz vagy az egyes miniszterekhez intézett megkeresésekre, a közös minisztériumok vagy a háború alatt a

[68] A szövegközlés alapja, amint még később látni fogjuk, a jegyzőkönyvek tisztázata. — Előterjesztésekből vett szövegközléseket l. pl. 1914—22—2; 1917—25—15; 1918—2—23.

[69] Vö. 48. o.; a megmaradt és az elégett jegyzőkönyvek felsorolásával.

[70] Pl. 1918—8—23. szövege után.

[71] OL. FM. K. 182. Minisztertanácsi előterjesztések 1906—1934 (benne: 1914—1918).

[72] Az egykorú újságoknak a minisztertanács üléseiről szóló pár soros közleményei rendszerint annak megállapítására szorítkoztak, hogy a minisztertanács folyó ügyeket tárgyalt.

hadseregfőparancsnokság részéről.[73] Ezeken kívül fel kell tételeznünk ügyiratokban nem rögzített Bécsből jövő utasításokat is. A folyó ügyek nem mindig voltak országos jelentőségű kérdések. Utóbbiakban a minisztertanácsnak csupán tanácskozási joga volt, a döntést a király hozta. A minisztertanács hozzászólásai, módosítása alapján készült határozat csak akkor befolyásolta az ügyek elintézését, ha a felsőbb döntés azt helybenhagyta. A háború, különösen a rendeletalkotás terén, bizonyos mértékig kitágította a minisztertanács döntése alá tartozó ügyek körét. A háború alatt a minisztertanács gyakran megvitatta a Monarchia helyzetét általában érintő, sorsdöntő kérdéseket, amelyek a közös minisztériumok és a velük kapcsolatban levő delegációk hatáskörébe tartoztak. A magyar és a közös minisztertanács munkája viszonylag kevés szálon függött össze, a jegyzőkönyvekben ritkán található a közös minisztertanácsra vonatkozó utalás.[74] Előfordult a háború alatt, de szintén elég ritkán, hogy a magyar minisztertanács hivatalosan is állást foglalt külpolitikai kérdésekben s tárgyalásának eredményét mint határozatot juttatta el a közös minisztertanácshoz.[75]

Áttekintve a minisztertanács hatáskörét megállapító (s egyben korlátozó) tényezőket, s látva, hogyan készítették elő az egyes szakminisztériumok a hatáskörükbe tartozó ügyeket minisztertanácsi tárgyalásra, a többi szakminiszterrel és a miniszterelnökséggel való együttműködés alapján, rátérhetünk a minisztertanácsi *ülés lefolyásának* ismertetésére és az ezzel kapcsolatban felmerülő kérdésekre.

A magyar minisztertanács rendszerint azokat az ügyeket tárgyalta meg és foglalta a velük kapcsolatos tárgyalás anyagát jegyzőkönyvbe, amelyekre vonatkozólag a miniszterek előzőleg előterjesztést nyújtottak be. Vittek azonban írásban elő nem terjesztett ügyeket is minisztertanács elé. A tárgyalás anyagát általában jegyzőkönyvbe foglalták, de sok adatunk van arra is, hogy a minisztertanács a jegyzőkönyvekben nem minden tárgyalásának anyagát rögzítette. Ebbe a csoportba elsősorban az írásban elő nem terjesztett ügyek tartoztak. Az akkor élt politikusok naplóiból és egyéb irataiból tudjuk, hogy igen sok jegyzőkönyvbe nem foglalt minisztertanácsi tárgyalás is folyt. Az egykorú memoár-irodalom rengetegéből igen sok példát idézhetnénk, azonban beérhetjük a Wekerle-kormány egyik tárcanélküli miniszterének, IV. Károly király egyik bizalmasának, a háború utolsó évében élénk politikai tevékenységet kifejtett Windischgraetz Lajos herceg közélelmezési miniszternek napról napra vezetett feljegyzéseivel.[76] A herceg naplója sok olyan napról jelez fontos kérdéseket vitató magyar minisztertanácsot, amelyeken a jegyzőkönyvek tanúsága szerint minisztertanács nem volt. A napló szerint 1918. márciusában egyik minisztertanácson a breszt-litovszki békéről tárgyaltak; Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter hosszabb fejtegetésben ellenezte, hogy a Monarchia belemenjen ebbe a békekötésbe.[77] Közös minisztertanácsi jegyzőkönyv 1918. márciusról nincs. Vázsonyi 1918. márciusában csak két magyar miniszterta-

[73] Pl. 1918—14—54; 1918—16—17; 1918—19—20; stb. stb.

[74] A közös minisztertanácsi jegyzőkönyvekre való utalásokat l. a megfelelő magyar jegyzőkönyvi pontok szövegének közlése után.

[75] Pl. 1915—18—31; Lengyelország Oroszországhoz tartozó része hovácsatolásának kérdésében.

[76] *Windischgraetz, Ludwig:* Vom roten zum schwarzen Prinzen. Berlin und Wien 1920.

[77] Uo. 183—184. o.

nácson vett részt, a 11-én és 27-én tartott üléseken, a másik kettőről hiányzott. A 11-i és 27-i ülések jegyzőkönyvében a breszt-litovszki béke kérdéséről nem esett szó. — 1918. ápr. 16-án, a Budapesten tartott minisztertanácson Wekerle miniszterelnök és Szterényi József kereskedelemügyi miniszter kételyüket fejezték volna ki Ausztria élelmezési helyzetének súlyosságát illetően.[78] Ápr. 16-án nem volt magyar minisztertanács, az ápr. 12-i jegyzőkönyvben viszont kétszer is volt szó a súlyos, általánosan fenyegető élelmiszerhiányról s mindkét alkalommal az Ausztria megsegítése érdekében történő erőfeszítésekről is.[79] De nyoma sincs annak az éles vitának, ami a napló szerint lezajlott. — Utal a napló egy ápr. 22. és máj. 10. között tartott — a jegyzőkönyvekben nem szereplő — minisztertanácsra, ahol Wekerle Burián külpolitikájáról és a román béke kérdéséről nyilatkozott volna.[80] — Május 28-án a napló szerint minisztertanács volt Budapesten, ahol ismertették Buriánnak a német főhadiszálláson a lengyel kérdésben folytatott tárgyalásait.[81] Május 28-ról jegyzőkönyv nincs, de egész május hónapban, sőt június elején sincs a jegyzőkönyvekben semmi nyoma a lengyel kérdésről való tárgyalásnak. 1918. októberében, írja másutt Windischgraetz, minden nap voltak miniszteri megbeszélések.[82]

Ezekről a jegyzőkönyvekben nem szereplő minisztertanácsokról feltehetjük, hogy a kormánynak zárt jellegű, bizalmas értekezletei voltak. 1914. júl. 31-i keletttel közöljük is egy ilyen zárt minisztertanács jegyzőkönyvét, amely azonban külső formájában is lényegesen elüt a többi jegyzőkönyvtől, kézírással készült, sorszáma nincs, a miniszterek aláírása is hiányzik róla. Szemmel láthatólag nem tartozik a minisztertanácsi jegyzőkönyvek jól ismert sorozatához. A honvédelmi miniszter elnöklete alatt tartott, szakreferensekkel kibővített zárt minisztertanács a mozgósítás egyelőre nyilvánosságra nem hozható kérdéseiről tárgyalt. Ehhez hasonló jegyzőkönyvet az 1914—1918 közötti időre vonatkozólag nem találtunk. Az 1918. jan. 23-i (4. sz.) minisztertanácsi jegyzőkönyvben maga Wekerle miniszterelnök tesz említést a kormány tagjainak egy ilyen bizalmas megbeszéléséről, a kormány lemondásával kapcsolatban. A minisztertanács elé terjeszti a kormány lemondásának kérdését mint „a kabinet tagjainak egyik legutóbbi bizalmas értekezletükön hozott megállapodását". A miniszterelnök csak a bizalmas értekezleten lefolyt vita pár soros végeredményét közli, ami csak úgy volna teljesen érthető, ha a bizalmas tárgyalás lefolyását is ismernénk.

Bizalmas értekezletnek tekinthetők azok a hagyományos vacsorák is, amelyeket a miniszterelnök rendezett a minisztertanács tagjai részére egy-egy minisztertanácsi ülés után.

Az előbbiekből kitűnik, hogy a kormány tagjai a jegyzőkönyvekben rögzített üléseken kívül más keretek között is foglalkoztak a minisztertanács elé kerülő kérdésekkel: zárt minisztertanácsban s az egész kormány bizalmas értekezletein. De van adatunk arra is, hogy ezeket a kérdéseket az érdekelt miniszterek megvitatták a minisztériumokban, szakértők bevonásával, de nem egyszer klubokban is, pl. a kormánypárt helyiségeiben is. Tisza István feljegyzése szerint 1916-ban a kormány tagjai minden este összegyűltek az Országos Munkapárt helyiségében és az egyes szakminiszterek ott gyakran sürgős érte-

[78] Uo. 193—194. o.
[79] 1918—14—35. és 1918—14—37.
[80] *Windischgraetz* i. m. 198—199. o.
[81] Uo. 224—255. o.
[82] Uo. 316. o.

kezleteket tartottak, különösen a csaknem napról napra kibocsátandó rendeletek tervezeteit beszélték meg.[83]

A minisztertanácsi *tárgyalások színvonaláról* a jegyzőkönyveknek már eddig is érintett, később még kifejtendő szűkszavúsága miatt érdemleges észrevételt nem tehetünk. Az előterjesztéseknek a tisztázattal való egybevetése azt mutatja, hogy a szakértőkkel, bizottságokkal dolgozó miniszterek az előterjesztések elkészítése során alapos munkát végeztek. Másrészt más forrásokból tudjuk, hogy tehetségük, szakértelmük és politikai felkészültségük nem volt egyenlő, s a minisztertanácsi vitákban nem egyszer lelepleződött a kellő hozzáértés és főleg a külpolitikai kérdésekben való tájékozottság hiánya. Ez — Tisza István és néhány miniszter kivételével — valamennyi világháborús kormányra általában jellemző. Ferenc József hosszú uralkodása alatt az volt a szokás, hogy a magyar és az osztrák miniszterelnök alig szólhatott bele a külügyek intézésébe, általában a miniszterek saját minisztériumuk („reszortjuk") ügyein kívül mással nem foglalkozhattak. A régi rendszer minisztereinek ez a korlátozottsága a háború alatt sem szűnt meg, mert ekkor a hadi érdek nem engedte a bővebb tájékoztatást. A hadseregfőparancsnokság pl. még a külügyminisztériummal sem közölte a hadi események valódi állását.[84] Tisza István, aki mögött több évtizedes politikai gyakorlat állt, nemcsak a magyar belügyeket ismerte alaposan, hanem a királlyal való kapcsolata és bécsi összeköttetései révén külpolitikai értesülései is a legjobb forrásokból származtak. Jellemző, hogy a konzervatív ellenzék vezérférfiait — Andrássy Gyulát, Apponyi Albertet és Zichy Jánost — egy ideig rendszeresen tájékoztatta a fontosabb hadi és diplomáciai eseményekről,[85] sokkal inkább, mint saját kormányának tagjait.

*

Az alábbiakban rövid jellemzést szeretnénk adni a *világháborús kormányokról*. A minisztertanács a kormány tagjaiból állt, ezért nem közömbös annak ismerete, hogy az egyes kormányok az országos politikában milyen szerepet játszottak és bennük időnként milyen politikai áramlatok érvényesültek.[86]

A Monarchia összeomlásáig valamennyi magyar kormány az 1867-i kiegyezés és a dualista államberendezkedés alapján állt s annak fenntartására törekedett. Erről az alapról a kormányoknak azok a tagjai sem tértek le, akik a rendszer fenntartása érdekében a kiegyezés bizonyos módosítását látták szükségesnek. A Monarchia sorsdöntő problémáját jelentő nemzetiségi kérdés és a demokratikus átalakulás szükségességének megítélésében azonban a Tisza után következő kormányok viszonylag haladó gondolkodású tagjai sem jutottak tovább felszínen mozgó reformjavaslatoknál.

[83] Gr. Tisza István összes munkái VI., Bp. 1937. 37. o. 1. jegyzet.
[84] *Windischgraetz* i. m. 63. o.
[85] *Gratz Gusztáv:* A dualizmus kora. Magyarország története 1867—1918. Bp. 1934. II. k. 315. o.
[86] A dualizmus kora néhány főkérdésének értékelésénél alapul vett legújabb feldolgozások: *Hanák Péter:* A dualizmus válságának problémái a XIX. század végén. Történelmi Szemle, Bp. 1959. 1—2. sz. 37—89. o. — *Hanák Péter:* A dualizmus válságának elmélyülése a XX. század első éveiben. Századok, Bp. 1955. 359—414. o. — *Berend Iván—Ránki György:* Magyarország története. (Rövid áttekintés.) 1890—1918. (Kézirat.) — A háború utolsó két évére vonatkozólag *Siklós András:* Magyarország története 1917—1919. Bp. 1958. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Kézirat.

Az 1867-i kiegyezés már születése pillanatában sem nyugodott szilárd alapokon, mivel csak az osztrák és magyar uralkodó osztályok érdekeit képviselte. Ezzel a szövetséggel, amely már önmagában is ellentmondásokat rejtett, próbálták visszaszorítani a nagybirtok rendszere ellen irányuló és szocialista népi, valamint nemzeti mozgalmakat. A kapitalizmus további fejlődése és monopolkapitalizmussá alakulása már a múlt század végén megbontotta az 1867-ben ideig-óráig kiegyensúlyozható erőviszonyokat mind nemzetközi, mind belpolitikai téren. Az új erőcsoportosulások folytán a Németországgal szövetségben levő Monarchia egyre jobban elszigetelődött, belső problémái pedig kiéleződtek. A kapitalizmus kialakulásával együtt járó ipari fejlődés megnövelte a munkásosztály számát és erejét, s ugyanakkor fokozottabban jelentkeztek az agrárproletariátus és a nemzetiségek igényei is. A kapitalizmus új formájának kialakulása az uralkodó osztályokon belüli ellentéteket is kimélyítette. A monopolkapitalizmus tőkekoncentrációt eredményezett, Magyarországon legnagyobb mértékben a banktőke terén. A nagybankok befolyásuk alatt tartották az ország gazdasági életét, azonban a politikai hatalomban való térfoglalásuk nem ment egyik napról a másikra. Ezen a téren meg kellett osztozniuk a Magyarország agrár jellegénél fogva számottevő, feudális színezetű nagybirtok uraival, akiknek politikai jelentőségét a kiegyezés megnövelte. Az 1890-es években az uralkodó osztályokon belül két irányzat alakult ki: a konzervatív nagybirtokos agráriusok, és a nagytőke és a vele szövetkezett nagybirtok csoportja; utóbbiakat merkantilistáknak is nevezték. A nagybirtokosok agrárius rétege megpróbálta felvenni a harcot a nagytőke térhódításával szemben, s az állam gazdaságpolitikájában a nagybirtokos érdekek érvényesülését kívánta. Vezető politikusaik a mindvégig konzervatív pártkeretekben mozgó Károlyi Sándor, a nemzeti, főleg katonai követelések jelszavával fellépő Apponyi Albert, továbbá a katolikus néppárti Zichy János voltak. Velük rokonszenvezett, majd hozzájuk csatlakozott ifj. Andrássy Gyula. Mélyültek az ellentétek a nagytőke-nagybirtok és a közép- és kisbirtokos, később közép- és kispolgári elemek között is; utóbbiaknak legnagyobb pártja a 48-as Függetlenségi Párt volt. A századforduló után különös élességgel jelentkező ellentétek folytán 1905-ben a 30 éve uralkodó szabadelvűpárti kormányzat megbukott, 1906-ban pedig maga a párt is feloszlott. A kormányt egy súlyos belpolitikai válság után az ellenzéki pártokból alakult koalíció foglalta el, amely továbbra is a földbirtokos és burzsoá osztályok érdekeit képviselte, az agrárius-nagybirtokos irányzat hegemóniája alatt. A sovinizmusban és népellenességben elődein is túltevő koalíció uralma alatt ismét megszilárdult a nagybirtok-nagytőke hatalma s egyúttal javultak a merkantilista irányzat politikai esélyei is, nem utolsó sorban azért, mert a koalíció állandó megalkuvásával, az ún. nemzeti követelések sorozatos feladásával kiábrándította magából saját híveinek tömegeit is. 1910 februárjában megalakult a Nemzeti Munkapárt, amelyben a régi Szabadelvű Párt éledt újra. A párt létrehozásában és irányításában nagy szerepe volt gr. Tisza Istvánnak, a kiegyezéshez és a dualizmushoz ragaszkodó nagybirtokos-merkantilista tábor legerőteljesebb képviselőjének. Tisza úgy látta, hogy a dualizmus korhadozó rendszerét még a legszükségesebb, lényeges változásokat nem is hozó reformok fuvallatától is félteni kell, mert ha a bomlás egyszer megindul, azt semmi sem tudja feltartóztatni. Ugyanez volt a véleménye az uralkodónak is, azzal a különbséggel, hogy egyes reformokat elsősorban taktikából, más, közelről fenyegető veszedelmek elhárítása érdekében engedélyezett (pl. a koalíció idején a választójogi reform

rendeltetése a tömegek elégedetlenségének leszerelése és a koalíció sorainak megbontása lett volna). Tisza minden alkalommal a reformok ellen foglalt állást, utalva a nemzetiségek és az elnyomott dolgozó osztályok oldaláról az uralkodó osztályok ellen irányuló támadás lehetőségére. A nemzetközi helyzet alakulása, a két Balkán-háború kimenetele azt eredményezte, hogy a Monarchia is nagy erővel készült háborúra. Egymás után hozták a háború esetén alkalmazandó törvényeket, rendeleteket. A Magyar Törvénytár 1912-i évfolyama nemcsak terjedelemben múlja felül az előző évekét, hanem a katonai vonatkozású és az országot háborúra készítő törvények számában is. Új törvény jelent meg a véderőről (XXX. tc.), a honvédségről (XXXI. tc.), a közös haderő katonai bűnvádi perrendtartásáról (XXXII. tc.), a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról (XXXIII. tc.). Különösen nagy jelentősége volt a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről rendelkező 1912 : LXIII. tc.-nek, amely az egész háborús korszakon keresztül alaptörvénynek számított, a hadiszolgáltatásokról szóló 1912 : LXVIII. tc.-kel együtt. A háború kitörésekor ezek a törvények, főleg a két utóbbi, szolgáltattak alapot a kormánynak a szükséges katonai intézkedések megtételére, a polgári gazdaságnak hadigazdálkodásra való átállítására, majd később a dolgozó osztályok megmozdulásainak letörésére; ezeket egészítették ki minden évben újabb és újabb paragrafusokkal, a háború előrehaladása során felmerült problémák megoldása érdekében. Megindult ezzel párhuzamosan a fegyverkezés fokozása is. A közelgő veszély érzete elhalványította az uralkodó osztályok ellentéteit. Újból felmerült annak szüksége, hogy a kormány erős kézbe kerüljön. 1913. jún. 10-én, kb. egy évvel a szarajevói merénylet előtt, Tisza István lett a miniszterelnök.

Tisza István már első kormányát (1903—1905) is úgy állította össze, hogy abban csak feltétlenül megbízható párthívei kaptak helyet.[87] A nagybirtokosok agrárius csoportjából senki sem került bele, más irányzatok képviselői (pl. a Függetlenségi Párt tagjai) nem is jöhettek számításba. Az *1913-i Tisza-kormány* a Nemzeti Munkapárt tagjaiból, pártonkívüli szakértőkből vagy Tisza személyes megbízható híveiből tevődött össze. Ez a kormány 1917. júniusáig maradt helyén. Az előző, már szintén munkapárti jellegű Lukács-kormányból (1912. ápr. 22.—1913. jun. 10.) Tisza öt minisztert tartott meg, Burián Istvánt, Teleszky Jánost, Jankovich Bélát, Balogh Jenőt és Hazai Samut.[88] Br. Burián István, a király személye körüli miniszter, csak 1913. január 10. óta volt tagja a Lukács-kormánynak, s Tisza azért vette át, mert a szűklátókörű, tehetségtelen politikus bizalmas hívei közé tartozott; 1915 közepén az ő javaslatára lett közös külügyminiszter is, de e téren kifejtett működésével Tisza is elégedetlen volt.[89] Távozása után br. Roszner Ervin lett a király személye körüli miniszter. Nagy tehetségű szakember volt Tisza kormányában Teleszky János pénzügyminiszter, de természetes, hogy a háborúval együtt járó inflációt, az ország eladósodását, a pénzügyek züllését ő sem tudta megakadályozni. Dr. Jankovich Béla, 1910 óta munkapárti képviselő, az 1913. febr. 26-án lemondott gr. Zichy János helyett lett vallás- és közoktatásügyi miniszter Lukács László, majd Tisza kormányában. Dr. Balogh Jenő, a budapesti egyetem jogi karának tanára, 1912. decemberében került be a Lukács-kormányba. Lukács ekkor nyújtotta be a képviselőházba a választójogi törvényjavaslatot, amely az általános választójog híveit, köztük Székely Ferenc

[87] *Gratz* i. m. II. k. 32. o.
[88] Uo. 362. o.
[89] Uo. 262., 293., 301—302. o.

akkori igazságügyminisztert, nem elégítette ki. Székely lemondott s helyette Balogh vállalta az igazságügyminiszteri tárcát. Érthető, hogy a választójog kiterjesztése ellen harcoló Tisza őt is megtartotta. A háborút közvetlenül megelőző s a háború idejére eső büntetőjogi törvények az ő alkotásai.[90] Átvette Tisza br. Hazai Samu honvédelmi minisztert is, bizonyára azért, mert magáévá tette a katonai kérdések terén a király és Tisza álláspontját. Egykorú jellemzés szerint „konciliáns" egyéniség volt, aki „éppen ennek a politikailag exponált tárcának élén gyakran enyhítette a katonai kérdések miatti elkerülhetetlen súrlódásokat".[91] Az új miniszterek közül első helyen kell megemlékeznünk a belügyminiszterről, Sándor János egykori főispánról, aki Tisza István sógora volt ; [92] bizonyára nem véletlen, hogy az annyira fontos belügyi tárca viselőjét rokoni szálak is fűzték a miniszterelnökhöz. Mint politikus 1901-ben került be a parlamentbe, Tisza táborába. A közgazdasági képzettségű br. Harkányi János kereskedelemügyi miniszter 1896-ban mint szabadelvű párti képviselő került be a parlamentbe ; 1910-ben belépett a Munkapártba.[93] A földművelésügyi miniszter, br. Ghillány Imre már Tisza első miniszterelnöksége alatt főispán volt, 1910-ben munkapárti képviselő, később a párt egyik alelnöke lett.[94] Horvát-szlavón-dalmát miniszter gr. Pejačević Tivadar lett, horvát országgyűlési képviselő, volt horvát bán, nem túlságosan körültekintő politikus, aki azonban érdemeket szerzett a század elején elmérgesedett magyar—horvát viszony megjavításában ; ő közvetített Tisza miniszterelnök és a horvát országgyűlés között.[95] Itt kell megemlítenünk a horvát bánt is, aki ugyan nem tartozott a kormány tagjai közé, de fontos szerepe volt a magyar—horvát kapcsolatok alakításában, s időnként meghívták a minisztertanács ülésére is. A horvát alkotmányt 1912. márc. 31-én a Magyarországtól való elszakadási törekvések hirdetése, a nem kívánt bán személye ellen elkövetett merénylet miatt felfüggesztették, bán helyett királyi biztos működött.[96] Tisza, miután kormányrajutásakor a horvátokkal megegyezett, br. Skerlecz Ivánt javasolta a báni méltóságra. Skerlecz 1896 óta a miniszterelnökségen, majd a királyi kabinetirodában működött ; 1913. novemberében lett horvát bán s mint ilyen mindig Tisza utasításai szerint járt el.[97]

Az 1913. június 10-én alakult Tisza-kormányban a világháború alatt kevés személyi változás történt. Burián 1915-ben közös külügyminiszter lett ; Pejačević Tivadart a háború kitörése Franciaországban érte, ahol internálták és csak 1916-ban került haza. 1916 januárjáig Tisza helyettesítette, azután pedig dr. Hideghéthy Imre szlavóniai földbirtokos, Szerém megye főispánja, a magyar—horvát államközösség gondolatának szilárd híve lett horvát-szlavón-dalmát miniszter.[98] Harkányi János kereskedelemügyi miniszter a Tisza-kormány néhány utolsó minisztertanácsán nem vett részt ; ekkor Teleszky János helyettesítette.[99]

[90] Uo. 258., 262. o. és *T. Boros László* (szerk.): Magyar politikai lexikon (Magyar politikusok) 1914—1929. Bp. 1929. 23—24. o.
[91] *Gratz* i. m. II. k. 243., 262. o.
[92] Uo. I. k. 406. és I. k. 262. o.
[93] Uo. I. k. 348. és *Boros* i. m. 152—153. o.
[94] *Gratz* i. m. II. k. 242. o. és *Boros* i. m. 135—136. o.
[95] *Gratz* i. m. II. k. 165., 252., 278. o.
[96] Uo. II. k. 251—252. o.
[97] Uo. II. k. 279. o. és *Boros* i. m. 385. o.
[98] *Nádasdy Béla:* Az utolsó kísérlet. Bp. 1938. 243. o.
[99] L. az I. táblázatot.

A Tisza-kormány világnézetileg, politikailag azonos felfogású miniszterek együttese volt.[100] A minisztertanácsban egy akarat érvényesült, a miniszterelnöké. Tisza a Monarchia és a dualizmus fennmaradását akarta s ennek szolgálatába állította az egész államgépezetet, a minisztertanácsot is. Apjának, Tisza Kálmánnak minisztereiről terjedt el az a mondás, hogy azok tulajdonképpen csak „Tisza írnokai".[101] Tisza István minisztériumának szürkeségéből is egyedül csak Teleszky János alakját emelhetjük ki, s őt sem politikai felfogásának önállósága, hanem a pénzügyek terén tanúsított, nemzetközi méretekben is jelentős szaktudása miatt. Bizonyára nem járt messze az igazságtól Tisza egyik politikai ellenfele, az Andrássy Gyula köréhez tartozó Windischgraetz herceg, aki szerint Tisza elnöklete alatt egy minisztertanács nem volt más, mint a jelenlevő miniszterek számára tartott leckeóra.[102]

A háború kitörésétől kezdve kb. 1916 őszéig az ellenzéki pártok tartózkodtak a kormány elleni akcióktól. Ebben az időben azonban már látható volt a Monarchia katonai helyzetének súlyosbodása, a győzelem esélyei csökkentek. Ezt jelezte a sokáig ingadozó Romániának 1916 augusztusában az antant oldalán való hadbalépése is. Nemcsak a frontokon, hanem bent az országban is a válság tünetei mutatkoztak. A háborúval együttjáró nyomor kirobbantotta a leginkább sújtott dolgozó osztályoknak eddig lefojtott megmozdulásait, újra kezdődtek a munkássztrájkok. Tisza merev, az uralkodó osztály meglevő hatalmát görcsösen védő politikája csődöt mondott. Az ellenzék vezérei már 1916-ban javasolták koncentrációs kormány alakítását. 1916 novemberében meghalt I. Ferenc József, a bomladozó Monarchia egyik őre s mintegy szimbóluma, Tisza politikájának megfellebbezhetetlen tekintélyű támogatója. Utóda, IV. Károly a kül- és belpolitikában egyaránt más módszerek után tapogatózott. A háborútól kimerült Monarchiában is bekövetkezett az a fordulat, amit Lenin az imperialista háborútól az imperialista békéhez vezető út keresésének nevezett. Károly békekísérletei 1916 végén nem sikerültek. Döntő hatású volt a magyar belpolitika további alakulására az 1917. februári orosz forradalom és a magyarországi munkásmozgalmak ennek nyomában járó nagymértékű fellendülése. A magyar uralkodó osztályok, anélkül, hogy képesek vagy hajlandók lettek volna eddigi politikájuk gyökeres átalakítására, azt remélték, hogy Tisza engedményekre nem hajló kormányzatának megszüntetésével, ügyesebb, simulékonyabb módszerekkel, népjóléti intézkedések ígéretével s a nemzetiségekkel való békülékenyebb hangú tárgyalások útján le tudják szerelni a tömegek már-már forradalmi színezetű elégedetlenségét. A kormány politikáját legélesebben a Függetlenségi Párttal szövetkezett, de 1916-ban Függetlenségi 48-as párt néven különvált, Károlyi Mihály vezetése alatt álló radikális gondolkozású politikai csoport támadta, belpolitikai téren reformokat, a külpolitika terén a német szövetség feladását s az antanthoz való csatlakozást sürgetve. 1917 februárjában az ellenzéki pártok a parlamentben a választójog kiterjesztését követelték. A választójog kérdésében együttműködtek a parlamenten kívül álló Szociáldemokrata Párttal, amelynek az általános titkos választójog a szá-

[100] Még életkorban is közel álltak egymáshoz ; a miniszterelnökkel együtt a legtöbb miniszter 50—55 éves volt, Teleszky (46) és Hazai (63) kivételével. A Tisza után következő kormányokban a harmincasoktól (Esterházy, Ugron) a hetvenesekig (Wekerle, Apponyi) valamennyi korosztály képviselve volt.
[101] *Mikszáth* i. m. 84. o.
[102] *Windischgraetz* i. m. 25. o.

zadforduló óta fő programpontja volt. Tisza ezúttal is minden erejével a választójogi reform és egyéb változtatások terve ellen fordult. A Tiszával különben sem rokonszenvező király magáévá tette az ellenzék választójogi tervét, s ezért Tisza 1917. június elején beadta lemondását. Új választásokat nem tartottak, mivel annak a háború kellős közepén beláthatatlan következményei lehettek volna. Így a parlamentben különös helyzet állt elő. Nem az új kormány rendelkezett a többséggel, hanem a lemondott miniszterelnök, aki továbbra is élén állt a parlament legnagyobb pártjának, a Munkapártnak. A kivételes törvények felhatalmazták ugyan a kormányt fontos rendeletek alkotására, de a törvényhozás nem szünetelt, a választójog kiterjesztése csak parlamenti úton történhetett, csakúgy, mint más ehhez hasonlóan lényeges változtatások keresztülvitele. Ez a helyzet az új kormányt minden lényeges kérdésben kiszolgáltatta a többségben levő ellenzék, illetve Tisza akaratának ; ennek a Tisza után következő kormányok csak olyan esetben látták hasznát, amikor a forradalmasodó tömegek nyomására készült törvényjavaslatok keresztülvitelét maguk sem kívánták.

Az új kormány megalakítására 1917. június 15-én az Alkotmánypárthoz, Andrássy Gyula környezetéhez tartozó gr. *Esterházy Móric* kapott megbízást. Kormányának összetétele nem volt olyan egyöntetű, mint a Tisza-kormányé, a nagybirtok agrárius szárnyát és a közép- és kispolgárságot képviselte. Az előbbi csoporthoz tartozott a miniszterelnökön kívül Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter és gr. Zichy Aladár, a Katolikus Néppárt alapítójának fia ; ide sorolható továbbá az alkotmánypárti Ugron Gábor is ; utóbbihoz a Függetlenségi Párt tagjai, Mezőssy Béla és Földes Béla ; Károlyi Mihály pártját gr. Batthyány Tivadar képviselte, a városi közép- és kispolgárságot pedig a Polgári Demokrata Párt vezére, Vázsonyi Vilmos. Batthyány és Vázsonyi a kormányban egyúttal az 1917. jun. 6-án megalakult választójogi blokkot is képviselték.[103] Az általános választójog híve volt a pártkereteken kívül álló, nagypolgári liberális Gratz Gusztáv pénzügyminiszter, előbb külügyminisztériumi osztályfőnök.

Az Esterházy-kormány összetétele változatosabb, mint a Tisza-kormányé, miniszterei érdekesebb egyéniségek, s közülük többen rugalmasabb politikusok, s bizonyos reformokra inkább hajlandók, mint Tisza és miniszterei. Névsoruk mégis óhatatlanul felidézi az 1905-i koalíció vezérlő bizottságának emlékét, amelynek, kevés kivétellel, valamennyien tagjai voltak. S valóban, több, mint egy évtized multán a koalíciót feltámasztó Esterházy-kormány ugyanolyan tehetetlennek bizonyult, mint a régi koalíció. A fiatal, 36 éves miniszterelnök sem politikai, sem közigazgatási tapasztalatokkal nem rendelkezett, s az ügyek legfelső szinten való intézése kevésbé válságos időkben is nehézséget jelentett volna számára. Az új kormány feladata a választójogi reform és néhány népjóléti intézkedés megvalósítása volt. A választójog terén Andrássy tervezetét tette magáévá, amely lényegesen enyhébb volt, mint a választójogi blokk tervezete.[104] Ebből az következett, hogy az általános választójog hívei kevesellték.

[103] A választójogi blokkban a Károlyi-párt, a Szociáldemokrata Párt, a Polgári Demokrata Párt és a Keresztény Szocialista Párt képviselői tömörültek. Céljuk az általános titkos választójog kivívása és a hódítás, hadikárpótlás nélküli béke követelése volt. (*Siklós* i. m. 21. o.)

[104] Ezt a tervezetet a Szociáldemokrata Párt is elfogadta, de még a választójogi blokk megalakulása előtt.

Tisza viszont ezt is sokallta. Hiába bővítették ki a kormányt tárca nélküli miniszterekkel,[105] kitűzött feladataiból megvalósítani semmit sem tudott.

Esterházy 1917. augusztus 18-án bekövetkezett lemondása után a koalíció régi miniszterelnöke, Wekerle Sándor kapott — pályafutása alatt ezúttal harmadszor — megbízást a kormányalakításra. Ez a megoldás, annak ellenére, hogy Wekerle az Esterházy-kormány valamennyi miniszterét átvette, a kormány újabb jobbratolódásának kezdetét, Tisza befolyásának fokozódását jelentette. Az új kormányban a tárca nélküli miniszterek száma négyre emelkedett, ügykörüket is meghatározták.[106] Vázsonyi már az Esterházy-kormány utolsó napjaiban átadta az igazságügyi tárcát Grecsák Károlynak s mint tárca nélküli miniszter a választójogi törvény előkészítésével foglalkozott.

Az akkor 69 éves Wekerle Sándor egykor kiváló szellemi képességei, amelyek főleg szakterületén, a pénzügyi és közgazdasági élet irányításában érvényesültek, már nem voltak a régiek. A külügyminisztériumba visszatérő Gratz Gusztávtól egy időre a pénzügyi tárcát is átvette, de a fennálló viszonyok között érdemleges alkotásra még csak módja sem nyílt. A külpolitikában ugyanolyan bizonytalanul tájékozódott, mint kevés kivétellel a többi akkori magyar politikus. De nehezen igazodott el a Monarchia napról napra bonyolultabbá váló belső problémái között is. A kiegyezés és a dualizmus feltétlen hívei közé tartozott, amellett, hogy politikai téren bizonyos közöny és elvtelenség, sőt cinizmus is jellemezte. Éppen ezek a tulajdonságai tették számára lehetővé, hogy megkísérelje az egyensúlyozást a jogaikért küzdő néptömegek és az uralkodó osztályok, továbbá utóbbiak különféle árnyalatú csoportjai között s csak így tudott több, mint egy évig megmaradni a kormány élén, az összeomlás előtt álló birodalom legválságosabb időszakában. Az októberi szocialista forradalom új irányt adott a magyarországi munkásmozgalomnak is. A háborús nélkülözések, szenvedések tovább hevítették a fronton és az országban is a forradalmi hangulatot. A hadi események alakulása, a breszt-litovszki béke tárgyalásai a nemzetiségek reményeit is felélesztették. Az uralkodó osztályokat a fenyegető veszély ismét arra indította, hogy erejüket jobban koncentrálják. A Wekerle-kormány összetétele a háború végéig kétszer is megváltozott. Bizonyára nem véletlen, hogy a kormány első átalakítása 1918. január végén, az Ausztriából Magyarországra is átterjedt országos sztrájk után történt. Távozott a kormányból Andrássy Gyula egyik híve, Ugron Gábor belügyminiszter, akinek a parlamentben már volt összetűzése Tisza Istvánnal[107], a függetlenségi párti Mezőssy Béla földművelésügyi miniszter, valamint a Károlyi-párti Batthyány Tivadar. Br. Szterényi József személyében új ember került a kereskedelemügyi minisztérium élére, amelynek hatáskörébe tartozott az ipari üzemek felügyelete. A jó képességű Szterényi már Wekerle 1906-i kormányában mint helyettes önállóan vezette a kereskedelemügyi minisztériumot s a váltakozó kormányok alatt mindig megtartotta pozícióját. Az Alkotmánypárt tagja, Andrássy Gyula híve volt, érdeklődése szűkebb szakmáján kívül a politika felé is vonzotta. IV. Károly bizalmas tanácsadói közé tartozott, az összeomlás előtt egyike volt azoknak, akikkel a király kormányalakításról is tárgyalt. Benne kell látnunk a Wekerle-kormány legtájékozottabb, legjelentősebb miniszterét, akinek szava és befolyása nem egyszer a

[105] L. 31., 32. o.

[106] L. a III. táblázatot.

[107] L. a szövegek között, 1917—36—1.

miniszterelnökét is felülmúlta.[108] A pénzügyminiszteri tárcát Wekerlétől az Osztrák-Magyar Bank kormányzója, Popovics Sándor, ugyancsak a pénzügyek szakértője vette át.

Nem sokkal a breszt-litovszki béke megkötése (1918. márc. 3.) után, s a román béketárgyalások utolsó szakaszában — amikor tehát keletről jövő támadástól már nem kellett tartani, a belső forradalom veszélye azonban változatlanul fennállt, végbement a kormány újabb átalakulása. Tisza lemondása óta ez a legutolsó Wekerle-kormány állt legközelebb politikai felfogásához. Eltávoztak a kormányból mindazok a miniszterek, akik a választójog kérdésében Tiszánál többet kívántak, elsősorban Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter, továbbá a Függetlenségi Párthoz tartozó Földes Béla átmenetgazdasági miniszter, végül Apponyi Albert és Esterházy Móric népjóléti miniszter. A harmadik Wekerle-kormány a nagybirtok agrárius szárnyának képviselőiből, Andrássy-párti, néppárti miniszterekből, s hozzájuk politikai felfogásukban simuló szakemberekből állt. Az „ellenzéket" a fiatal, nyughatatlan Windischgraetz herceg képviselte, mint egyetlen tárcanélküli (közélelmezési) miniszter, aki a IV. Károly körül csoportosuló, politikai ambícióktól fűtött arisztokraták közé tartozott.

Az Esterházy- és a Wekerle-kormány idején a horvát bán Mihalović Antal volt, hivatalos minőségében a kiegyezés és a Magyarországgal való államközösség híve, a valóságban pedig a mind jobban erősödő délszláv nemzeti egyesülési mozgalom képviselője.[109]

Wekerle 1918. februárjában Andrássy híveiből és a Függetlenségi Párt konzervatívabb tagjaiból 48-as alkotmánypárt néven megpróbált kormánypártot alakítani, de ez továbbra is elenyésző kisebbségben maradt.[110]

1918. szept. 20-án a Monarchia szövetségese, Bulgária letette a fegyvert, a balkáni front összeomlott. Az antant csapatok a magyar határ felé közeledtek. A Monarchia sürgősen békét és fegyverszünetet kért s megkísérelte a föderatív alapon való belső átalakulást. Mindez azonban már elkésett próbálkozás volt. A Wekerle-kormány szept. 30-án felajánlotta lemondását, azonban tovább kellett vezetnie az ügyeket okt. 23-i újabb lemondásáig, sőt a Hadik-kormány kinevezéséig. Tisza István okt. 23-án, mintegy beismerve eddigi politikájának katasztrofális csődjét, feloszlatta a Munkapártot s annak tagjai beléptek Wekerle pártjába. Az uralkodó osztály Andrássy, Apponyi köré csoportosuló szárnya megpróbált ekkor utoljára valamennyi parlamenti párt bevonásával új pártot és kormányt alakítani. Az 1918. okt. 29-én kinevezett Hadik-kormányt azonban elsöpörte a forradalom.

A Hadik-kormány minisztertanácsi jegyzőkönyvet nem hagyott hátra.

*

A fentiekben kísérletet tettünk arra, hogy megállapítsuk a magyar minisztertanács hatáskörét, rámutatva ennek korlátaira, s hogy röviden ismertessük mindazokat a tényezőket, amelyeknek működése és együttes munkája a minisztertanács tevékenysége mögött keresendő. A magyar minisztertanács

[108] *Gratz* i. m. I. k. 125., 128., 133., 200., II. k. 377. o.; *Windischgraetz* i. m. 221. o. — *Br. Szterényi József:* Régmúlt idők emlékei. Bp. 1925. 84., 87. (Czernin külügyminiszter kívánságára a király Wekerle helyett Szterényit bízta meg a magyar kormánynak a román béketárgyaláson való képviseletével), 91—96. o.

[109] L. 1917—16—2. és kommentárját.

[110] *Siklós* i. m. 39. o.

tevékenységét korlátok közé szorította Magyarországnak Ausztriától való függése, s az uralkodói abszolutizmusnak még az összeomlás előtt, a világháború idején is élő nem egy maradványa, az egyes kormányokban rejlő fogyatékosságok sokasága. Mindezek a gátló tényezők eleve meghatározták a minisztertanácsi ülések színvonalát is. Az ország és a birodalom legfőbb kérdéseiben nem itt hozták döntést, nem is a közös minisztertanácson, hanem a nyilvánosság számára hozzáférhetetlen, bizalmas konferenciákon.

Ilyen bizalmas jellegű üléseket, mint láttuk, a magyar minisztertanács is tartott, bár nem döntés, csak tanácskozás céljából. Ezekről az ülésekről jegyzőkönyvek csak szórványosan készültek. A további kutatások célja többek között az lehet, hogy az ilyen jellegű jegyzőkönyveket — ha vannak — kiemelje a miniszterelnökség vagy más minisztériumok anyagából.

Jegyzőkönyvek tehát csak a magyar minisztertanács „rendes" üléseiről készültek. A következőkben meg kell vizsgálnunk azt a kérdést, mennyiben tükrözik ezek a jegyzőkönyvek — amelyekből kiadványunk szemelvényeket közöl — a minisztertanácsi tárgyalások lefolyását.

A jegyzőkönyvek szövegét a minisztertanács jegyzője öntötte végső formába. Láttuk, hogy a jegyzőkönyv fogalmazványát az írásban előre benyújtott miniszteri előterjesztések szövegének felhasználásával készítette el. Az előterjesztés szövegéből kihagyta azokat a részeket, amelyeket nem kívánt a jegyzőkönyvben megörökíteni, a miniszterek által használt első személyt (. . . előterjesztem . . .) harmadik személybe tette (. . . a belügyminiszter úr a minisztertanács elé terjeszti . . .), egyéb kisebb módosításokat is végrehajtott, majd az így készült szöveghez csatolta a minisztertanácsi határozatot, ritkább esetben az ülésen elhangzott hozzászólásokat is. Az előterjesztések szövegének átalakítását azok gépelt szövegében tintával, kézírással végezte, így az előterjesztés és a belőle készült fogalmazvány szövege világosan elválasztható egymástól. A minisztertanácsi jegyzőkönyv tehát nem rögzíti szó szerint a tárgyalásokat, mint a parlament tárgyalásait a parlamenti napló. A jegyző nem jegyzett fel minden elhangzott szót, az, hogy hozzászólások is voltak, gyakran csak a határozatból tűnik ki, mégpedig abban a ritkább esetben, ha a minisztertanács csak módosítással, kiegészítéssel járult hozzá a miniszteri előterjesztéshez. Ez azért történt ritkán, mert az előterjesztéseket az ülés előtt körözték s a miniszterek írásban tették meg észrevételeiket, amelyek a minisztertanács elé kerülő előterjesztés szövegében már benne voltak. Mégis biztosra vehető, hogy fontosabb kérdések felmerülésekor az ülésen is volt vita. Ezt azonban a jegyző nem vitaként, hanem legfeljebb hozzászólások formájában örökítette meg. Kétségkívül voltak olyan ülések is, amelyeknek teljes tárgyalási- és vitaanyagát a jegyző — bizalmas és a magyar minisztertanács hatáskörét meghaladó jellegüknél fogva — nem vehette bele a jegyzőkönyvbe. Erre példákat is hozhatunk fel. 1918. ápr. 17-én a magyar minisztertanács ülést tartott. Az egyik jelenlevő miniszter naplójában feljegyzi, hogy Wekerle miniszterelnököt telefonhoz hívták és közölték vele br. Burián István közös külügyminiszterré történt kinevezését. Ennek a hírnek hatása alatt az egész kormány elhatározta, hogy lemond.[111] Szterényi kereskedelemügyi miniszter ekkor nem tartózkodott Budapesten. Wekerle még aznap felhívta telefonon és kérte visszatérését, mivel „Czernin gróf lemondása, illetőleg helyébe Burián bárónak a magyar kormány megkérdezése nélkül külügyminiszterré történt kinevezése miatt a

[111] *Windischgraetz* i. m. 196. o.

kormány lemondását határozta el".[112] Az 1918. ápr. 17-i jegyzőkönyv röviden bejelenti a kormány lemondását, de a lemondás okát csak általánosságokban jelöli meg s nem hozza összefüggésbe a külügyminiszterváltozás tényével.[113] Az 1918. okt. 16-i jegyzőkönyv[114] ismét csak pársoros beszámolót tartalmaz a kormány lemondásával kapcsolatban. Ezzel szemben a fent említett s az ülésen jelen volt miniszter a délszláv kérdés részletekbe menő tárgyalásáról és Wekerle miniszterelnök ezzel kapcsolatban tett nyilatkozatairól számol be naplójában.[115] A közös minisztertanácsi jegyzőkönyvek sem tartalmazhattak mindent, ami az ülésen elhangzott. Gratz Gusztáv az 1913. okt. 3-i közös minisztertanács üléséről a következőket írja: „Sőt Conrad szerint ez alkalommal (Tisza István) azt is mondotta volna — amit a minisztertanácsi jegyzőkönyv nem említ meg, — hogy ha már háborúra kerül a sor Oroszországgal szemben, talán jobb, ha most történik, mint ha későbbre halasztódik."[116] Hasonló panasz merül fel az osztrák minisztertanácsi jegyzőkönyvekkel szemben is. Albert Schäffle osztrák kereskedelemügyi miniszter (1871) írja emlékirataiban: „Minisztertanácsi üléseink a valóságban egészen másként folytak le, mint ahogyan elméletben elképzeltem. A kabinet ugyan, ami a főszemélyeket illeti kezdettől fogva egységes volt, azonban a döntésekre vonatkozólag már előzetesen megállapodás történt. A minisztertanácsi jegyzőkönyv gyakran nem tartalmazza a döntések fő okát." Ferenc József a legfontosabb dolgokat személyesen, szóbelileg beszélte meg a miniszterelnökkel, hasonlóképpen tárgyaltak egymással a szakminiszterek is.[117] A jegyzőkönyvekbe leginkább csak a tárgyalások végeredményeképpen létrejött határozatok kerültek bele. A személyes ügyintézés következtében ugyanilyen korlátozottság áll fenn a belpolitikai kérdésekkel kapcsolatos egyéb források esetében is. Külügyi vonatkozásban — ebben a korszakban — még jobb a helyzet. A távollevő követekkel folytatott levelezés írásban rögzített olyan ügyeket is, amelyeket a fővárosban tartózkodó miniszterek személyesen beszéltek volna meg. A világháborús magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek, mint már fentebb érintettük, különösen fontos kérdések tárgyalásakor az egyes miniszterek hozzászólásait is tartalmazzák.

A minisztertanács jegyzője által készített fogalmazványt a miniszterelnökség alkalmazottai gépírással letisztázták és egyeztették. Nem találjuk annak nyomát, hogy tisztázás előtt a miniszterelnök vagy a miniszterek átnézték volna a fogalmazványt és engedélyt adtak volna annak letisztázására. Az előterjesztést tevő miniszterek az őket illető pontokból kivonatot kaptak, továbbá minden olyan pontból is, amely tárcájuk feladatköréhez közel állt, vagy amelyek elintézésében szerepük volt. A földművelésügyi miniszter pl. megkapta a közélelmezéssel foglalkozó pontok kivonatát is, mert a közélelmezési miniszterrel, s igen gyakran a kereskedelemügyi miniszterrel is együtt kellett működnie. A pénzügyminiszternek szüksége volt valamennyi olyan pont kivonatára, amely pénzügyi intézkedésekre is utasítást adott. Az igazságügyminiszter többek között a törvényhozási intézkedésekkel kapcsolatos pontokra tartott igényt. A belügyminiszter (aki pl. gyakran bocsátott rendelkezésre karhatalmat a kormány intézkedéseinek végrehajtása céljából) és nem utolsó sorban az egész kormány munkáját figyelemmel kísérő miniszterelnök szintén több tárca ügyei iránt érdeklődött. A jegyzőkönyvi kivonat egy-egy pont teljes szövegének a jegyző által hitelesített másolatát tartalmazza. A jegyzőkönyvek fogalmazványának felzetén megtalálható annak felsorolása, hogy melyik pontból melyik miniszter kapott kivonatot. Ezek a kivonatok az illetékes minisztérium irattárában rendszerint külön sorozatban kaptak elhelyezést.

[112] *Szterényi* i. m. 91. o.
[113] 1918—15—1.
[114] 1918—33—1.
[115] *Windischgraetz* i. m. 321—322. o. és *Gratz* i. m. II. k. 375. o.
[116] *Gratz* i. m. II. 276. o.
[117] *Fellner, Fritz*: Kaiser Franz Joseph und das Parlament. (Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs. Wien, 1955. 9. Band, 287—289. o.)

*

A végleges szöveg alapján készült a jegyzőkönyvek *német fordítása*, amelynek tisztázatát a magyar tisztázattal együtt felküldték Bécsbe a királyi kabinetirodába. Onnan a magyar tisztázat néhány hét múlva visszaérkezett a miniszterelnökségre, a király sajátkezű aláírásával, továbbá a következő megjegyzéssel: „Ezen jegyzőkönyv tartalmát tudomásul vettem." A jegyzőkönyvet ezenkívül a miniszterelnök és a jegyzőkönyvvezető írta alá. Az aláírások az utolsó pont szövege után, az utolsó lapon találhatók. Az első lapon az ülésen résztvevő miniszterek névsora olvasható, a nevek mellett a miniszterek sajátkezű aláírásával. A német tisztázati példány Bécsben maradt, jelenleg a Haus-, Hof- und Staatsarchiv őrizetében található ezek gyűjteménye, a „Kabinetskanzlei, Ungarische Ministerratsprotokolle" nevű sorozatban. Ez a sorozat nem teljes, hiányoznak belőle az 1915. évi fordítások, továbbá az 1918. aug. 13. (26. sz.) minisztertanács után tartott ülések jegyzőkönyvének fordításai is, bizonyára azért, mert már egyáltalán nem készültek el. Erről tanúskodik a jegyzőkönyvek vezetésével megbízott Joanovich Pál miniszterelnökségi h. államtitkár 1918. szept. 17-i mentegetődző levele. A király ugyanis 1918. szept. 12-i „legfelső resolutio"-jában kifogásolta, hogy a magyar jegyzőkönyveket bizonyos késéssel kapja kézhez. Ennek oka Joanovich levele szerint a német fordításokat készítő Bónitz Ferenc osztálytanácsos hosszabb betegsége, valamint a másolók kimerültsége és megbetegedése volt. Joanovich szept. 17-én közölte, hogy a 23.—27. sz. jegyzőkönyvek fordításai már előkészületben vannak s a többit is az eddiginél gyorsabb ütemben fogják elkészíteni.[118] Ám a Bécsben található utolsó fordítás-tisztázat a fent említett 26. sz.

A német fordítás tisztázata külső formájában egészen hasonló a magyar tisztázathoz. Legfőbb eltérés a kettő között abban áll, hogy a német példányon nincsenek rajta az ülésen résztvett miniszterek aláírásai, s a végén a királyi és a miniszterelnöki aláírás nem sajátkezű, mint a magyar tisztázaton.

A német fordítások tisztázatának átnézése abból a szempontból érdekes, hogy az uralkodók ezt és nem a magyar példányt tanulmányozták. 1914-ben a német tisztázatokban semmiféle bejegyzés nem látható. Az 1915. év anyaga hiányzik. Az 1916. máj. 5-i (8. sz.) jegyzőkönyv az első, amelyben az uralkodótól, esetleg környezetétől származó jelöléseket, aláhúzásokat találunk. Ezek a jelek inkább IV. Károly korszakából származnak. Az utolsó jegyzőkönyv, amit még I. Ferenc József király írt alá, az 1916. jún. 18-i. A tartalomjegyzékben megjelölték a számukra valamilyen szempontból érdekes pontokat, s ugyanezen pontoknak szövegében is a fontosnak minősített sorokat aláhúzták. Széljegyzetek nem fordulnak elő. Ezek a helyek, amelyek különösen felkeltették az uralkodónak vagy környezetének figyelmét, nem mindig esnek egybe

[118] Az 1918. máj. 22-i jegyzőkönyv német fordításának tisztázatában, az utolsó lapok közé becsúsztatva található.

a történeti szempontból is legfontosabb pontokkal, de a bécsi politikai tényezők véleményére jellemzők. A kiadványszövegek után következő legendarészben N. f. t. jelzéssel[119] a megjelölt pontokra utalunk, s mivel nem mindegyik megjelölt pont szövegét közöljük a kiadványban, ezekről külön táblázatot is készítettünk (VI. sz. táblázat).

*

A minisztertanácsi jegyzőkönyveket a miniszterelnökség irattárában VII. tételszám alatt külön sorozatban őrizték. Amikor a jegyzőkönyv Bécsből visszaérkezett, érkezési keletbélyegzővel látták el. A visszaérkezett példányt együtt tették el a fogalmazványpéldánnyal és a német fordítás fogalmazványával. A fogalmazványpéldány azonban nem mindegyik jegyzőkönyv mellett van meg. 1914/15-ben többször hiányzik, s ilyenkor a miniszteri előterjesztések töredékeit gyűjtötték össze a tisztázati példány mellett, azokat a lapokat, amelyeket nem használtak fel a fogalmazvány szövegének elkészítéséhez. A tisztázatok sorozata az egész háborús korszakon keresztül hiánytalan.

Ma a miniszterelnökségnek az Országos Levéltárban levő iratai között eredetiben csak öt csomónyi világháborús minisztertanácsi jegyzőkönyv található, kelet szerint a következők: 1914. aug. 23—dec. 18; 1917. szept. 28.—dec. 21; 1918. jan. 4—ápr. 22. A többi 11 csomónyi anyag 1956. novemberében az Országos Levéltár épületében keletkezett tűzvész alkalmával elégett, de filmen és fényképmásolatban a teljes anyag a kutatók rendelkezésére áll.[120] A fogalmazványpéldányokról azonban film nem készült, ezek az elkészítésükhöz alapul felhasznált miniszteri előterjesztésekkel együtt végleg megsemmisültek. A kiadvány szövegének másolása és összeolvasása még a tűzvész előtt, az eredeti anyag felhasználásával történt. A szövegközlés alapja a tisztázati példány volt.

A kötet címével kapcsolatban itt jegyezzük meg, hogy a kiadvány, bevezetésképpen, a világháború kitörése előtti hetekből is tartalmaz néhány iratot, viszont nem megy el a háború befejezéséig, illetve az 1918. nov. 3-i páduai fegyverszüneti egyezmény idejéig, hanem a Wekerle-kormány utolsó minisztertanácsával, okt. 25-ével zárul. A Károlyi-kormány minisztertanácsi jegyzőkönyvei, mint más jellegű korszak termékei, külön kiadványkötetbe kívánkoznak.

A miniszterelnökségi iktatószámok, amelyekkel a Bécsből visszaérkezett jegyzőkönyveket ellátták, nem folyamatosak. (Pl. az 1914. aug. 23-i jegyzőkönyv iktatószáma 7134., a következő, aug. 31-i jegyzőkönyvé 7521., stb.) Ezek alapján az anyag kikeresése nehézkes. Sokkal célszerűbb, ha az egyes jegyzőkönyveket nem iktatószámuk, hanem keltük (és sorszámuk) alapján idézzük. A jegyzőkönyvek kelte annak a napnak keltével azonos, amelyen a minisztertanácsi ülést tartották. Minden jegyzőkönyv sorszámot is kapott. A sorszámozás évente újra kezdődött. Egy jegyzőkönyvön belül az egyes előterjesztéseket és a velük kapcsolatos tárgyalást és határozatot külön pontokba foglalták. Az 1914. aug. 23-án tartott minisztertanácsi ülés az év 25. minisztertanácsa volt, tehát a jegyzőkönyv sorszáma is 25. Ezen az ülésen a miniszterelnök és a miniszterek nyolc ügyet terjesztettek elő és tárgyaltak meg, tehát a jegyzőkönyvnek nyolc pontja van. A 2. pont az egyes iparágaknál alkalmazott hadköteles egyének felmentéséről szól. Ezt a pontot idézni az alábbi módon kell: OL. ME. Mtj., 1914. aug. 23. (25. jkv.), 2. pont. A kiadvány főszövege egyetlen forrásnak, a minisztertanácsi jegyzőkönyveknek felhasználásával készült. Kivétel csupán két, 1918. okt. 25-i keletnél található miniszteri előterjesztés. Ezért az egyes pontoknál a jegyzőkönyv keltének és sorszámának megadásán kívül a forrás külön megjelölésére nem volt szükség. Más források adataira, pl. a közös és osztrák minisztertanácsi jegyzőkönyvekre, magyar miniszteri előterjesztésekre való hivatkozás az egyes pontok szövege után közölt apróbetűs kommentárrészben található.

[119] Német fordítás tisztázata. L. a rövidítések jegyzékében.
[120] OL. Filmtár 3810—3823. doboz. — A fényképmásolatok a miniszterelnökség levéltárában vannak, az elégett anyag helyén (OL. ME. Mtj.).

A kiadványban a jegyzőkönyvi pontok időrendben következnek egymás után. Mindegyik pont (a tárgymegjelölést tartalmazó rövid cím előtt) külön sorszámot is kapott. A kiadványra való hivatkozásnál elegendő ennek a sorszámnak megadása is, de helyesebb, ha az évszámból, jegyzőkönyvszámból és pontszámból álló rövidített jelzetet is melléírjuk (pl.: 1914—25—2.). Ha egyes jegyzőkönyvi pontoknál más pontokra kell hivatkoznunk, a kiadványon belül is a rövidített jelzetet használjuk. A jegyzőkönyv keltét csak akkor tüntettük fel, ha a tárgyalás időpontjának ismerete a szöveg megértéséhez szükséges volt.

A kiadvány, amint a bevezetés más helyén már jeleztük, a magyar jegyzőkönyvek anyagát szemelvényesen közli, elhagyva azt, ami érdektelen, és ami fontos volna ugyan, de nyomtatásban másutt már megjelent. Pl. a minisztertanács elé került törvényjavaslatokkal foglalkozó igen fontos pontok csak akkor kerültek be a kiadványba, ha a jegyzőkönyv a minisztertanács ezzel kapcsolatos részletes tárgyalását is adja, esetleg a résztvevők egyénenkénti felszólalásával. Továbbá akkor, ha a törvényjavaslat 1918 vége felé, tehát akkor került a minisztertanács elé, amikor már nem lehetett belőle törvény. Ha a jegyzőkönyvben csak a törvényjavaslat indokolása van meg, hozzászólások nélkül, ezt nem kellett közölnünk, mert szó szerint ugyanez az indokolás megtalálható a Magyar Törvénytár (Corpus Juris Hungarici) szövegében, a kiadott törvény lábjegyzetében, továbbá a képviselőházi és főrendiházi naplókban, illetve irományokban is. Nem kellett közölnünk a rendeletek szövegét sem, bármilyen fontosak legyenek is, mivel ezek mind megtalálhatók a Magyar Rendeletek Tárában. A minisztertanács elé került rendelettervezetek szövegét csak akkor közöltük, ha mellettük indokolás is van; ez ugyanis a Rendeletek Tárában nem jelent meg. Azonban itt is csak a jelentősebb rendeletekre és csak azok indokolás-részére szorítkoztunk. A kutató a rendelet kelte alapján könnyűszerrel kikeresheti a jegyzőkönyvekből a rendelet tárgyalásáról szóló részt, mert a rendelet megjelenésének és a vele foglalkozó minisztertanácsnak kelte rendszerint azonos, vagy egészen közeli. Néha a rendeletet a minisztertanács után néhány nappal adták ki; de az is előfordult, hogy előtte néhány nappal, s ebben az esetben a minisztertanács a már kész, kiadott rendeletet utólag hagyta jóvá. Más művekben megjelent jegyzőkönyv-részleteket akkor közöltünk újra, ha azok kiadása nem teljes. Régebbi közlésre való tekintettel voltaképpen csak a Monarchiának a szarajevoi merénylet után Szerbiához intézett jegyzékét kellett elhagynunk (1914—21—1.), mivel a jegyzőkönyvekből szó szerinti közlésben eddig alig került valami a nyilvánosság elé.

A jegyzőkönyvek pontjait vagy egész terjedelmükben szó szerint, vagy kivonatosan közöljük. Kivonatos közlés esetén elhagytuk a minisztertanácsi határozatot is, ha az puszta tudomásulvételt, hozzájárulást tartalmaz, érdemleges észrevétel vagy módosítás nélkül. A kivonatosan közölt szövegrészt a

szó szerinti közléstől dőlt betűs szedés különbözteti meg. A dőlt betűkkel való szedés azonban a nyomdai gyakorlatban általában az eredetiben való aláhúzást jelzi. Ezért megjegyezzük, hogy ha a jegyzőkönyvek szövegében aláhúzás van, az aláhúzott szavakat külön utalás nélkül nem dőlt, hanem ritkított betűkkel adjuk. Az aláhúzásokat „kiemelés tőlem" megjegyzéssel csak akkor jelöljük meg, ha az illető helyen a szövegben nincs aláhúzás.

A szövegek egykorú helyesírását megváltoztattuk, amennyiben a mai helyesírással szembeni legfeltűnőbb eltéréseket elhagytuk (pl. minister helyett minisztert, cz helyett c betűt írtunk stb.). Az egykorú helyesírás az ez iránt érdeklődőknek a sajtóban, könyvekben bőségesen rendelkezésére áll; nem lett volna célszerű a kiadvány szövegének olvasását ezzel kényelmetlenné tenni. A mai helyesírás szerint jártunk el az interpunkciók alkalmazásában is. A minisztertanácsi jegyzőkönyvek az egész korszakon keresztül gépírással készültek. Ha a gépíró nem tett vesszőt oda, ahova kellett volna, ezt minden megjegyzés nélkül pótoltuk, ellenkező esetben pedig a fölösleges vesszőt ugyanígy elhagytuk. Ezek a hibák ugyanis csak a gépíróra jellemzők, vagy sietős munkájával indokolhatók.

A jegyzőkönyvek szövegének értelmi szerzőire jellemző azonban a miniszterek, jegyzőkönyvvezetők és más szövegkészítők németes szófűzése és mondatszerkesztése. Ahol emiatt, vagy esetleg a gépíró hibája folytán a szövegben értelmetlenséget tapasztaltunk, azt a lap alján „így az eredetiben" jelzéssel tüntettük fel.

A szövegben levő rövidítéseket, ha azok közismertek és nem szorulnak magyarázatra, minden megjegyzés nélkül feloldottuk; a magyarázatot kívánó rövidítést meghagytuk és jegyzetben oldottuk fel; a gyakran előforduló a rövidítések jegyzékébe kerültek.

A jegyzőkönyvek egyes pontjaihoz bevezető szövegek, kommentárok készültek, amelyek a szóban forgó kérdés előzményeit ismertetik. Egyéb magyarázatok, ha általánosabb jellegűek, a pontok szövege után, ha pedig a szöveg egy-egy helyének megvilágításához szükségesek, a számokkal jelölt tárgyi (lapalji) jegyzetek között találhatók. A szövegben előforduló személyek nevéhez csak kivételesen fűztünk magyarázatot lapalji jegyzetben, a rájuk vonatkozó legfontosabb adatok összefoglalása a névmutatóban található. A helynevekkel kapcsolatban szükséges felvilágosításokat a helynévmutatóban adjuk meg. A szövegkritikai jegyzetek, kisbetűkkel (a, b, c stb.) jelölve, a lap aljára kerültek. Az előterjesztés-részletek közlésénél alkalmazott nagybetűs jelzésekről fentebb szóltunk.[121] A pontok tárgyát röviden összefoglaló fejcím és a közölt szöveg között levő hivatkozás — rendszerint az ugyanazon kérdéssel korábban foglalkozó jegyzőkönyvi pontra — az előzményekre, a szöveg után, a kommentár-részben közölt hivatkozás a következményekre (további, későbbi minisztertanácsi tárgyalásokra) utal. Itt utalunk az egykorú osztrák minisztertanácsi és közös minisztertanácsi jegyzőkönyvek vonatkozó részeire, valamint a magyar minisztériumok (elsősorban a miniszterelnökség), kisebb mértékben az osztrák miniszterelnökség anyagában található kiegészítésekre is.

Hivatkozunk ezen a helyen és a jegyzetekben a jegyzőkönyvek azon pontjaira is, amelyek a kiadványban nem szerepelnek, annak érdekében, hogy egy-egy témát legalább így vezessünk végig a maga teljességében. Ezeket a pontokat a kutató a megmaradt jegyzőkönyvekben és a fényképmásolatokban megtalálja.

[121] L. a 68. sz. jegyzetet és a vele kapcsolatos szövegrészt.

A kutatók munkájának megkönnyítésére, valamint azonos szövegek ismétlődésének elkerülése céljából hét összefoglaló táblázatot is készítettünk (l. a kötet legvégén, I.—VII. sz. alatt).

A minisztertanácsi jegyzőkönyvek szövegéből kiinduló kutató a tárgyalt ügyek előzményeit és további fejleményeit az illetékes minisztériumok anyagában, az iktató- és mutatókönyvek segítségével találhatja meg.

*

A fentiekből leszűrhetjük, hogy a magyar minisztertanácsi jegyzőkönyv, mint az egykorú történelem forrása, létrejöttének körülményei folytán bizonyos korlátozásokat rejt magában. Ha ezt számításba vesszük s nem azt keressük, ami hiányzik belőle, hanem felhasználjuk azt, ami benne van, akkor hasznos, sokoldalú, sokféleképpen értékesíthető forrásanyag áll rendelkezésünkre. A világháborús minisztertanácsi jegyzőkönyveknek már maga a korszak is érdekességet kölcsönöz. A világháború alatt a dualizmus problémái, belső ellentétei robbanásig feszültek, legélesebb formájukban mutatkoztak meg s ez tükröződik azoknak az ügyeknek jegyzőkönyvi beszámolóiban, amelyekkel a minisztertanács abban az időben foglalkozott. Igen jellemző, hogy az egyes minisztériumok milyen kérdéseket vittek akkor a minisztertanács elé. A jegyzőkönyvekben egy helyen, összegyűjtve találjuk valamennyi tárca minisztertanács elé terjesztett háborús, illetve háború alatti problémáját. Ezek a problémák sokfelé ágazók, a háborús feladatok tömkelegével megduzzasztott közigazgatás egész területére kiterjednek. Összképet, állapotrajzot adnak a jegyzőkönyvek a Monarchia magyar felének belső helyzetéről, nem teljes, de jellemző képet az egyes területeken addig elért fejlődésről, illetve legtöbb esetben inkább elmaradottságról. Az anyag a háború utolsó két évében válik színesebbé s különösen az összeomlást megelőző hónapok kormányzati válságára és a magyar munkásmozgalom forradalmasodására nyújt ismét nem teljes, de jó illusztrációt. Több minisztériumunknak ugyanerre a korszakra vonatkozó anyaga elpusztult, meghiányosult. Elégett az osztrák minisztertanácsi jegyzőkönyvek legnagyobb része is. A magyar jegyzőkönyvek anyaga valami keveset ezekből is pótol. A korszak kutatói számára elsősorban kiindulópontul szolgálhat; az egyes jegyzőkönyvi pontokban igen sok téma merül fel, amelyeknek más forrásokkal való kiegészítése hasznos tanulmányok készítésére nyújt bő lehetőséget. A közölt iratok olvasása pedig nemcsak az első világháború problémáihoz visz bennünket közelebb, hanem a jelenkor sok fontos politikai, világnézeti és emberi kérdésének megértéséhez is. Ebben a reményben bocsátjuk a kiadványt a kutatók és az olvasók rendelkezésére.

Végül hálás köszönetet mondunk mindazoknak a kartársaknak és munkatársaknak, akik a kötet elkészítésében és kiadásában segítségünkre voltak, valamint azoknak, akik megjelenését lehetővé tették. Külön köszönet illeti a lektorokat a terjedelmes kézirattal kapcsolatban végzett fáradságos munkájukért és a tőlük kapott hasznos útbaigazításokért.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Bek.	bekezdés
f	fillér
Jkv.	jegyzőkönyv
K	korona
ME.	miniszterelnökség (iratok jelzetében) miniszterelnöki (rendeleteknél)
Mtj.	minisztertanácsi jegyzőkönyvek (jelzetben)
N. f. t.	Német fordítás tisztázata. (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien. Kabinetskanzlei, Ungarische Ministerratsprotokolle. Vö. bevezetés 47—48. o.)
OL.	Országos Levéltár
O. mt. jkv.	Osztrák minisztertanácsi jegyzőkönyvek. (Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien. Österreichische Ministerrats-Protokolle. 1914—1918. — Filmen l. OL. Filmtár. W—1956—167/168. doboz.)
r.	rendelet
R.	Révai nagy lexikona
R. G. Bl.	Reichsgesetzblatt
R. T.	Magyarországi Rendeletek Tára
R. ú.	rövid úton

*

A jegyzetekben gyakran említett közös minisztertanácsi jegyzőkönyvek jelzete: Österreichisches Staatsarchiv, Wien. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Ministerium des Äussern. Politisches Archiv. XXXX. Interna. 291—293. Ministerratsprotokolle 1914—1918. — Filmen l.: OL Filmtár. 1059—1066 doboz.

IRATOK

1914. ÉV

1.

1914. máj. 1. (12.) — 38.

Túlkiadás a honvédelmi tárcánál.

A honvédelmi miniszter úr bejelenti, hogy a honvédelmi tárcánál, az eddig eszközölt utalványozások eredményeként, az 1913. évi hitellel szemben

a „Központi igazgatás" címnél mintegy	82.408 K
a „Csapatok" címnél mintegy	2,362.273 "
az „Egészségügyi intézetek" címnél mintegy	130.307 "
az „Újoncozás-felülvizsgálati költségek" címnél mintegy	87.445 "
a „Nyugdíjak" címnél mintegy	367.387 "
mindössze tehát mintegy	3,029.820 K

túlkiadás fog felmerülni, mely összeg azonban a kezelés végleges lezárása után még némileg módosulhat.

E hiteltúllépés indokolására a honvédelmi miniszter úr a következőket adja elő:

Az 1912. évi november 25-én és az 1913. évi február 28-án tartott minisztertanácsban jelentést tett azokról a rendkívüli intézkedésekről, amelyek az 1912. év őszén kifejlődött külpolitikai helyzetnél fogva a honvédség harckészültségének fokozása szempontjából elkerülhetetlenek voltak.[1] Ezúttal bejelenti az említett intézkedések pénzügyi kihatását, amely a következő volt:

A rendes kezelésnél mindössze 10,626.483 K kiadás merült fel. Ez összegből 1912-ben 1,292.307 K, 1913-ban pedig 9,334.176 K számoltatott el.

Az 1913. év rendes kezelésében felmerült 9,334.176 K-ból esik az 1913. év január hó 1-én felállított 18 honvédségi ágyúsüteg teljesévi eltartására

[1] A világháborút az imperialista államok számos érdekellentéte robbantotta ki. Ezen ellentétek egyike volt az Osztrák-Magyar Monarchia és Oroszország régóta folyó versengése a Balkán-félsziget feletti befolyásért. A túlnyomórészt szláv lakosságú Balkán-államok Oroszországtól vártak támogatást a Monarchiával és Törökországgal szemben. A század elején Oroszország elérkezettnek látta az időt, hogy a Balkán-államokat szövetségbe tömörítse. 1912. márc. 13-án létrejött a bolgár—szerb szerződés, amely Montenegro és Görögország csatlakozása folytán rövidesen Balkán-szövetséggé alakult. A titkos szövetség a Monarchia és Törökország ellen irányult; 1912. október közepén a szövetségesek hadat is üzentek Törökország ellen. Az események ilyen alakulása mindkét nagyhatalmat fokozottabb fegyverkezésre és háborús készülődésre serkentette. (*Patyomkin, V. P.* (szerk.): A diplomácia története. *Chvosztov, V. M.* és *Minc, J. J.:* Az újkori diplomácia története (1872—1919). Bp. 1946. 212—219. o. és *Gratz Gusztáv:* A dualizmus kora. Bp. 1934. II. k. 269—271. o.)

4,300.000 korona, viszont a rendkívüli viszonyok következtében tényleges szolgálatra behívottak[2] állományának eltartására 5,034.176 K. Az említett 18 ágyúsüteg mint a honvédségi törvény alapján szervezendő honvéd tüzérségnek egyik része a jövőben is fenn fog tartatni és ennélfogva ez ütegek állandó eltartásából származó költségek az 1914/15. évre szerkesztett költségvetésben előirányoztattak. Viszont a rendkívüli szolgálatra behívottak után fentebb kimutatott kereken 5 millió korona kiadásnak a jövőre nézve kihatása többé nem lesz.

Tekintettel az 1912. évi november hó 25-én tartott minisztertanácsban hozott határozatra, amely szerint a külpolitikai helyzet által okozott rendkívüli kiadások ellensúlyozására az államháztartás körében az összes tárcáknál a legmesszebbmenő takarékosság honosítandó meg, előadó miniszter úr a tárcája gazdálkodásában minden eszközzel megtakarításokra törekedett. Az 1913. évi fegyvergyakorlatoknak idő előtti beszüntetésének és egyéb rendszabályoknak kihatásaképen pedig jelenthetni, hogy a fentebb említett 9,334.176 K kiadásnak dacára is csupán 3,029.820 K-val lépte túl az 1913. évre törvényhozásilag engedélyezve volt 73,012.535 K rendes kiadást. Megtakarításai tehát mintegy 6,304.356 K-ra tehetők. Nem mulaszthatja azonban el felemlíteni, hogy e megtakarítások egy része annak köszönhető, hogy a törvényszabta ténylegességi szolgálatra kötelezett legénység az 1913. év nagyobb részében nem állott olyan számban rendelkezésére, hogy ebből a csapatok kereteinél az előírt békelétszámot hiánytalanul fenntarthatta volna.

Áttérve a költségvetés azon címeire, amelyeknél a hiteltúllépés jelentkezik, a honvédelmi miniszter úr a következőket adja elő:

1. A „Központi igazgatás" cím dologi kiadásánál mintegy 124.946 K túlkiadás merül fel. E túlkiadás egyrészt onnan ered, hogy a m. kir. honvédség átszervezéséből és a honvéd tüzérség fokozottabb felállításából kifolyólag sok új utasítást és szabályzatot kellett beszerezni s több szolgálati könyvet újonnan szerkeszteni, illetve kinyomatni, másrészt pedig azáltal keletkezett, hogy a minisztérium munkakörének nagymérvű növekedése következtében az irodai eszközök szükséglete nagyobb volt és hogy a jelzett szervezés folytán, de szolgálati okokból is, az előirányzottnál jóval nagyobb számú utazásra, illetve vezénylésre volt szükség.

Az említett túlkiadással szemben ugyane cím egyéb rovatainál mintegy 42.538 K megtakarítás fog eléretni, úgy, hogy e cím valóságos túlkiadása csupán 82.408 K.

2. A „Csapatok" cím élelmezés és lótáp rovatán mutatkozó 4,489.951 K és a dologi kiadásoknál mutatkozó 508.179 K túlkiadás főleg a kivételes állományemelés és a 18 ágyúsüteg felállítása folytán a csapatoknál beállott nagyobb szükségletből keletkezett, részben pedig az élelmi és lótáp cikkek, valamint egyéb anyagok áremelkedésének tudható be. A pótlovazás rovatán mutatkozó 411.022 K hiteltúllépés az említett 18 üteg lóállományánál évközben beállott fogyatékok pótlására fordíttatott.

Az említett mindössze 5,409.152 K-ra rúgó túlkiadással szemben a „Csapatok" cím egyéb rovatainál mintegy 3,046.879 K megtakarítás fog eléretni, úgy, hogy a címelőirányzati összeg valóságban csupán 2,362.273 K-val lesz túllépve.

3. Az „Egészségügyi intézetek" cím élelmezés és lótáp rovatán mintegy 29.840 K túlkiadás fog jelentkezni. E túlkiadás onnan ered, hogy az élelmicikkek és egyéb tápanyagok ára emelkedett. Ezenkívül a betegápolási költségeknél is mutatkozik 152.931 K túlkiadás, amely a kivételes állományemelés és a 18 ágyúsüteg felállítása folytán a betegállománynál beállott nagyobb mérvű emelkedésből keletkezett.

[2] 1912 : XXXI. tc. (A honvédségről) 8. § 2. pont.

Az említett, mindössze 182.771 K-ra rúgó túlkiadással szemben e cím egyéb rovatainál mintegy 52.464 K megtakarítás fog eléretni, úgy, hogy e cím valóságos túlkiadása csupán 130.307 K.

4. Az „Újoncozás-felülvizsgálati költségek" címnél mintegy 87.445 K túlkiadás fog mutatkozni. Ezt a túlkiadást az okozta, hogy a felülvizsgálatra bocsátott egyének, illetve a felülvizsgálattal kapcsolatosan, avagy valamely állítólagos fogyatkozás megállapítása végett katonakórházba rendelt állításkötelesek száma az előirányzottnál jóval nagyobb volt, minek folytán a szállítási, élelmezési és egyéb ily jogcímen felmerült költségek is emelkedtek.

5. A „Nyugdíjak" címénél előreláthatólag 392.808 korona túlkiadás fog felmerülni.

Ezzel szemben az említett címnél a bevételi többlet mintegy 25.421 K s így a tulajdonképeni túlkiadás körülbelül 367.387 K-t fog kitenni.

Ezen túlkiadás egyrészt a polgári nyugellátásoknak az 1912. évi LXV. t.c. értelmében történt felemelése folytán, másrészt pedig a nyugdíjasok állományának nagyobb mérvű emelkedése folytán állott elő.

A rendkívüli kezelésre vonatkozólag a honvédelmi miniszter úr a következőket jelenti:

A felemlített minisztertanácsi határozatokkal a következő rendkívüli hitelek bocsáttattak rendelkezésére, éspedig:

	engedélyeztetett	felhasználtatott
1.) 18 ágyús üteg első felszerelésére ...... E hitel 1913. év folyamán a maga teljességében vétetett igénybe.	19,500.000 K	19,500.000 K
2.) 18 ágyús üteg elhelyezési szükségleteire E hitel felhasználását egyéb intézkedésekkel sikerült elkerülni.	1,500 000 K	—
3.) Téli óvóruha beszerzésére .... E hitel már az 1912. évi kezelésben vétetett igénybe a maga teljességében.	2,690.000 K	2,690.000 K
4.) Népfelkelési mozgókonyhák és sátorfelszerelés beszerzésére .... E hitelből előadó miniszter úr az 1912. évi kezelésben 639.697 K-t, az 1913. évi kezelésben 1,660.303 koronát vett igénybe.	2,300.000 K	2,300.000 K
5.) A rendkívüli létszámemelés következtében beállott szükségletekre E hitelből igénybe vétetett: 1912. évben 205.005 K 1913. évben 8,644.995 K	8,850.000 K	8,850.000 K
6.) Havidíjasok havi felszerelésére ...... E hitelből az 1913. év folyamán	803.000 K	110.240 K

csupán 110.240 K vétetett igénybe, míg a 692.760 K maradvány felhasználása elkerültetett.		
Mindössze:	35,643.000 K	35,450.240 K
Felhasználtatott tehát a rendelkezésre bocsátott	35,643.000 koronából	
1912. évben	3,534.702 korona	
1913. évben	29,915.538 korona.	
Ennélfogva megtakarítás:	2,192.760 korona.	

Tudomásul vétetik.[3]

2.

1914. máj. 14. (13.) — 51.

Az osztrák honvédség tagjainak Magyarországon való beszállásolása.

A honvédelmi miniszter úr kéri a minisztertanács hozzájárulását ahhoz, hogy az osztrák honvédség kötelékébe tartozó cs. kir. tájékoztató tanfolyam tagjai Magyarországba tervezett tanulmányútjuk alkalmából a beszállásolási

[3] A magyar kormány tagjai
1914-ben, illetőleg a világháború kitörésekor:

Miniszterelnök:	Gr. Tisza István
A király személye körüli miniszter	Br. Burián István
Belügyminiszter	Sándor János
Pénzügyminiszter	Dr. Teleszky János
Kereskedelemügyi miniszter	Br. Harkányi János
Földművelésügyi miniszter	Br. Ghillány Imre
Vallás- és közoktatásügyi miniszter	Dr. Jankovich Béla
Igazságügyminiszter	Dr. Balogh Jenő
Honvédelmi miniszter	Br. Hazai Samu
Horvát-szlavón-dalmát miniszter	Gr. Pejačević Tivadar

A kormányban bekövetkezett személyi változásokat l. az I. táblázaton.

*

Horvát bán	Br. Skerlecz Iván

*

Közös miniszterek:

Külügyminiszter	Berchtold, Leopold Gr. (1912. febr.—1915. jan.)
	Br. Burián István (1915. jan.—1916. dec.)
	Czernin, Ottokar Gr. (1916. dec.—
Hadügyminiszter	Krobatin, Alexander Frh. (1912. dec.—1917. ápr.)
	Stöger—Steiner, Rudolf (1917. ápr.—
Pénzügyminiszter	Biliński, Leo (1912. febr.—1915. febr.)
	Koerber, Ernst (1915. febr.—1916. okt.)
	Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst, Konrad Prinz. (1916. okt.—dec.)
	Br. Burián István (1916. dec.—

(A Tisza-kormány után következő Esterházy-kormány névsorát l. 1917—14—1., [1] jegyzetben.)

törvényekben[1] meghatározott térítésekért beszállásolhatók és a részükre szükséges előfogatok a közös hadsereg és a m. kir. honvédség számára megállapított térítési díjak ellenében kiállíthatók legyenek.

Előadó miniszter úr egyúttal arra is kér felhatalmazást, hogy szórványosan előforduló hasonló elhelyezések és átvonulások alkalmából a fentemlített menetszükségletek a jövőben a minisztertanács esetenkénti külön hozzájárulása nélkül is az osztrák honvédség tagjai részére rendelkezésre bocsáttassanak.

A minisztertanács a honvédelmi miniszter úr ezen előterjesztéséhez hozzájárul és a kért felhatalmazást megadja.

3.

1914. júl. 9. (18.) — 1.

A külügyi helyzet és a szarajevói merénylet folytán tervbevett intézkedések.

A miniszterelnök úr jelentést tesz a külügyi helyzetről s a szarajevói merénylet folytán tervbevett intézkedésekről. Ismerteti azt a legalázatosabb jelentést[1], amelyet e tárgyban ő felségéhez intézett.

A minisztertanács a miniszterelnök úr által előadottakat helyeslőleg tudomásul veszi, álláspontjához hozzájárul és felhatalmazza, hogy a magyar minisztériumot az 1867: XII. tc. 8. §[2] értelmében megillető befolyást az általa jelzett elvi alapon és irányban érvényesítse.

Vö. 1914—21—1.

4.

1914. júl. 16. (19.) — 43.

A Keleti Vasutak szerb vonalának megváltása.

A pénzügyminiszter közli, hogy a Keleti Vasutak[1] *nyugati hálózatából a szerb területre eső 370·649 km hosszú rész üzemjogának megváltása ügyében sikerült megegyezésre jutni a szerb kormánnyal. A minisztertanács felhatalmazását kéri ahhoz, hogy* „a Keleti Vasutak szerb vonalainak a szerb

[1] 1879: XXXVI. és XXXVII. tc.

[1] Tisza István a szerbekkel szemben tanúsítandó eljárás ügyében két ízben intézett felterjesztést az uralkodóhoz a merénylet napja és júl. 9. között, mindkét esetben olyan értelemben, hogy a nemzetközi helyzet alakulása folytán nem tartja a Monarchia érdekében állónak a szerb háború megindítását. A július 1-i felterjesztés kiadását l. Tisza és a világháború. Új Vörös Könyvek, Bp. 1919. 21—23. o., és kivonatosan: *Vági István:* A világháborút megelőző napok tragikus története. Sopron, 1928. 68—69. o. Tartalmilag ismerteti: *Gratz* i. m. II. k. 290—292. o.

[2] Az 1867: XII. tc. a dualisztikus államberendezés alaptörvénye volt. A 8. §. a közös külügy intézésére vonatkozik.

[1] Hirsch brüsszeli bankár párizsi és bécsi bankárokkal együtt 1869-ben megalapította a Compagnie d'exploitation des chemins de fer orientaux társaságot, mely a Balkán

kormány által legalább 42,224.943 frank ellenében leendő megváltásához és az e tárgyban kötendő szerződéshez a magyar kormány nevében hozzájárulhasson, éspedig akár rendeztetik ezzel egyidejűleg a magyar, illetve osztrák bankcsoporthoz[2] való viszonya akkép, hogy a magyar, illetve osztrák kormány a bankcsoportokkal szemben vállalt kötelezettségek és szavatosság alól felmentetik, akár fennmaradnak továbbra is a magyar, illetve osztrák kormánynak a nevezett bankcsoportokkal szemben vállalt kötelezettségei és szavatossága.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja."

L. 1915—23—52.

5.

1914. júl. 20. (20.) — 1.

A népfelkelők behívásának előkészítése.

A miniszterelnök úr bejelenti, hogy a miniszter uraknak rövid úton történt hozzájárulása alapján a honvédelmi miniszter úr — a külpolitikai bonyodalmakra való tekintettel — a népfelkelésnek[1] a szükség mérvéhez képest való behívása és mozgósítása iránt ő felségéhez legalázatosabb felterjesztést tett.

Jóváhagyólag tudomásul vétetik.

Vö. 1914—22—1.
Hasonló intézkedés történt Ausztriában is. O. mt. jkv. 1914. júl. 23., 2. pont. — O. mt. jkv. 1914. júl. 25., 3. pont. — O. mt. jkv. 1914. júl. 30., 2. pont.

6.

1914. júl. 23. (21). — 1.

A szerb kormányhoz intézett jegyzék.

L. 1914—18—1.

A miniszterelnök úr bejelenti, hogy a belgrádi osztrák-magyar követ[1] ma délután 6 órakor nyújtotta át a szerb kir. kormánynak a magyar fordításban

érdekelt államaitól 1872-ben engedélyt szerzett 1179 km vasútvonal építésére. A Monarchiának három balkáni állammal 1883-ban kötött egyezménye alapján épült 1888-ban a bellova—belgrádi vonal, Szófián keresztül. A keleti vasúttársaság székhelyét 1878-ban Párizsból Bécsbe tette át és osztrák társasággá alakult. 1890-ben Hirsch párizsi bankár a társaság részvényeit a Wiener Bankverein, a berlini Deutsche Bank és a Société de Crédit Suisse-ből alakult bankcsoportnak adta el. 1913-ban a balkáni háború alatt Szerbia (és Bulgária) a területeiken fekvő vonalrészek tényleges üzemét átvették. —R.—

[2] A Wiener Bankverein mellett a keleti vasutak ügyében egy magyar bankcsoport is tárgyalt, amely a Magyar Általános Hitelbankból, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankból és a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesületből állt. (L.1915—23—52. melléklete.)

[1] A népfelkelőkre vonatkozólag l. 1886 : XX., 1889 : VI., 1912 : XXX., 1912 : XXXI., 1912 : LXVIII. tc.

[1] Giesl, Wladimir Frh.

XXI K pk.

21
M.T.

JEGYZŐKÖNYVE

az 1914 évi julius hó 23-án Budapesten tartott
MINISTERI ÉRTEKEZLETNEK
Gróf TISZA ISTVÁN
magyar királyi ministerelnök ur elölülése alatt jelen voltak:

Báró BURIÁN ISTVÁN Ő Felsége személye körüli minister,

SÁNDOR JÁNOS belügyminister,

Dr. TELESZKY JÁNOS pénzügyminister,

Báró HARKÁNYI JÁNOS kereskedelemügyi minister,

Báró GHILLÁNY IMRE földmivelésügyi minister,

Dr. JANKOVICH BÉLA vallás-és közoktatásügyi minister,

Dr. BALOGH JENŐ igazságügyminister,

Báró HAZAI SAMU honvédelmi minister.

Jegyző: Drasche-Lázár Alfréd ministeri tanácsos.

A Tisza-kormány tagjainak aláírásai egy minisztertanácsi jegyzőkönyvön

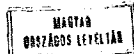
reskedelemügyi ministeri utasítás saját hatáskörében szintén kiadassék, illetve a segédlet elosztója szerint az érdekelt hatóságoknak és hivataloknak ugyancsak a megállapitandó napon megküldessék.

A ministertanács a "Tájékoztató" szövegét végleg megállapitja és ezen segédlet azonnali kiadását elhatározza.

Ezen jegyzőkönyv tartalmát tudomásul vettem.
Kelt Bécsben, 1914 évi szeptember hó 3-án.

Ferencz József

Kelt mint fent.

Tisza

A jegyzőkönyv felterjesztőinek és az uralkodónak aláírásai

ezen jegyzőkönyvhöz csatolt jegyzéket,[2] melynek értelmében a cs. és kir. kormány legkésőbb szombaton, folyó hó 25-én este 6 óráig várja a szerb királyi kormány válaszát.

Tudomásul vétetik.

7.

1914. júl. 23. (21.) — 2.

A „Tájékoztató a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről J—25 b" c. segédlet kiadása.

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy a háború esetére szóló kivételes intézkedések tárgyában a m. kir. minisztérium, illetőleg a m. kir. szakminiszterek által adott esetben kibocsátandó rendeletek tervezeteit a múlt év elején a honvédelmi minisztériumban ülésezett interminiszteriális bizottság dolgozta ki.

A honvédelmi minisztérium a folyó év elején egy „Tájékoztató a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről, J—25 b" című segédlet-tervezetet állított össze és küldött meg az érdekelt minisztériumoknak, amely segédlet folyó évi június 15—20-ig a honvédelmi minisztériumban interminiszteriális bizottsági üléseken letárgyaltatott.

E tárgyalások alkalmával az egyes minisztériumok képviselői a fentemlített rendelettervezeteket is újból átvizsgálván, úgy találták, hogy azokban is bizonyos helyesbítések szükségesek, s ezeket keresztül is vezették.

Mivel a Tájékoztatót a m. kir. minisztérium van hivatva kiadni, és mert a beállt helyzet folytán is felette kívánatos, hogy az sürgősen a végrehajtásra illetékes hatóságok kezébe jusson, előadó miniszter úr kéri,

1. hogy a minisztertanács a „Tájékoztató a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről, J—25. b" című segédletet elfogadja;

2. a szakminiszter urak intézkedését, hogy e segédletnek a honvédelmi minisztérium által megküldendő példányai a segédlet elosztója szerint sürgősen kiosztassanak,

3. a kereskedelemügyi miniszter úr intézkedését arra nézve, hogy a segédlet 3. mellékletét képező kereskedelemügyi miniszteri utasítás saját hatáskörében szintén kiadassék, illetve a segédlet elosztója szerint az érdekelt hatóságoknak és hivataloknak ugyancsak a megállapítandó napon megküldessék.

A minisztertanács a „Tájékoztató" szövegét végleg megállapítja és ezen segédlet azonnali kiadását elhatározza.[1]

Vö. 1914—22—4. és 1914—23—3. *a)* jegyzet.

[2] A jegyzék szövege ismert, ezért közlését mellőzzük. L. pl. Osztrák-Magyar Vöröskönyv. Bp. 1914. 8—12. o.

[1] L.: Tájékoztató a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről. A magyar szent korona országai területére. Kiadta a m. kir. ministerium, a Horvát-Szlavonországok autonomiáját érintő rendelkezések tekintetében Horvát-, Szlavon- és Dalmátországok bánjával egyetértőleg. Bp. 1914. Magyar királyi állami nyomda, 360 o. (Jele: Magyar királyi honvédelmi minister/J—25. b. — Szigorúan titkos. Bizalmas.) — A Tájékoztató egy példányát l. a Hadtudományi Intézet könyvtárának szabályzat-gyűjteményében.

8.

1914. júl. 30. (22.) — 1.

Felhívás általános népfelkelésre.

L. 1914—20—1.

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy a külpolitikai helyzet a népfelkelésre kötelezettek általános felhívását teszi szükségessé.

Ennélfogva s hivatkozással az 1886: XX. t.c. 4. §-ára hozzájárulást kér ahhoz, hogy a népfelkelésre kötelezettek általános felhívásának elrendelése iránt ő felségéhez előterjesztést tehessen.

A minisztertanács hozzájárul.

Vö. 1914—22—4. és 1914—23—1.

9.

1914. júl. 30. (22.) — 2.

A Bosznia- és Hercegovinában tartózkodó I. osztályú népfelkelők igénybevétele.

L. 1914—22—1.

A honvédelmi miniszter úr bejelenti, hogy a miniszter uraknak r.u. történt hozzájárulása alapján a cs. és kir. hadügyminiszter még a Szerbiához intézett hadüzenet[1] kibocsátása előtt felhatalmaztatott, hogy a Bosznia és Hercegovinában tartózkodó azon I. osztályú népfelkelő legénységet,[2] mely a közös hadseregtől származik,[3] tekintet nélkül arra, hogy az a közös hadsereg mely fegyvernemében vagy karában szolgált — a zagrebi horvát-szlavón VI. honvéd kerületben[4] állomány-illetékesek kivételével — a 15. és 16. hadtestparancsnokság[5] céljaira igénybe vehesse. [A)]

Tudomásul vétetik.

*

[A)] Az 1904. évi október hó 21-i minisztertanács[6] hivatali elődöm[7] ily értelmű előterjesztése alapján hozott határozata szerint, a cs. és kir. hadügyminiszter úr kérelmét ily alakban az akkor érvényben volt véderő-törvényre[8]

[1] 1914. júl. 28-án.
[2] Az 1886 : XX. tc. 3. §-a szerint a népfelkelés 1. osztályába a 19—37 éves népfelkelésre kötelezettek, 2. osztályába a 38—42 évesek tartoztak.
[3] Vö. 1889 : VI. tc. 15. §.
[4] Magyarország hat honvédkerületre oszlott. — R. : Honvédség.
[5] A 15. és 16. hadtest székhelye Szarajevó, illetve Raguza volt. — R. : Hadtest.
[6] 1904. okt. 21. jegyzőkönyv 30. pont.
[7] Nyiri Sándor honv. miniszter.
[8] Az 1889 : VI. tc.

való tekintettel nem tartotta teljesíthetőnek, mert az ilyen intézkedést csak az állam különben veszélyeztetett magasabb érdeke menthetné, ami iránt háború kitörésekor, illetve a mozgósítás elrendelésekor lehetne a fennforgó körülmények szerint határozni.

A minisztertanács mindazonáltal felhatalmazta a hadügyminiszter urat arra, hogy a szükséges előkészületeket ez iránt megtehesse, hogy ezen legénység mozgósítás esetén ne a saját csapattestéhez vonuljon be, hanem a jelzett célokra felhasználható legyen.

Ezen legénységre a 15. és 16. hadtesteknek — amint ezt az 1912. évi október hó 7-i minisztertanácsban[9] már volt szerencsém bejelenteni —, főleg a vasutak és határ biztosítása végett van szüksége, mely szolgálatok alól a Bosznia és Hercegovinában és Dalmáciában mozgósított csapatokat azon célból, hogy azok kizárólag hadműveleti célokra álljanak rendelkezésre, mentesíteni kell.

Ezen legénység rendelkezésre bocsátását, — amint azt az 1912. évi október hó 7-én tartott minisztertanácsban már volt szerencsém kifejteni, megengedhetőnek tartom.

Ezen álláspontomat az 1912. évi október 7-én megtartott minisztertanács is magáévá tette, amidőn elvben hozzájárult ahhoz, hogy ezen legénység nemcsak mozgósításkor, hanem már a Bosznia-Hercegovina és Dalmáciában elhelyezett hadtestek hadiállományra való kiegészítése esetén is a hadügyminiszter úr rendelkezésére bocsáttassék.[10]

Tekintettel a külpolitikai viszonyokra, van szerencsém ennélfogva a minisztertanács hozzájárulását ahhoz kikérni, hogy a hadügyminiszter úrnak a felhatalmazás arra megadassék, hogy azon esetben, ha a mozgósítás elrendeltetnék, a szóban forgó legénységet a fent jelzett célokra igénybe vehesse.

Budapest, 1914. évi július hó 24-én

Hazai

Vö. 1918—19—90.

10.

1914. júl. 30. (22.) — 4.

Részleges mozgósítás folytán a kivételes hatalom bizonyos mértékű igénybevétele.

L. 1914—21—2.

A miniszterelnök úr bejelenti, hogy miután ő felsége folyó évi július hó 25-én kelt legfelső elhatározásával a közös hadseregnek, továbbá a honvédségnek részbeli mozgósítását és a népfelkelésnek a honvédelem érdekei által megkövetelt mérvben való felhívását legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott,

[9] 1912—22—24.
[10] Erre az intézkedésre — amint az 1913. nov. 28. (22.) minisztertanácsi jegyzőkönyv 97. pontjából kitűnik — azért volt szükség, hogy megakadályozzák a bosnyák országos vasutaknál várható sztrájk kitörését. — Bosznia-Hercegovina helyőrségeit Ausztriából és Magyarországról odahelyezett csapatok alkották. Ezeknek a csapatoknak egy része a világháborút megelőző balkáni mozgalmak idején hadilétszámon állt és ennek megfelelő erős kiképzést kapott. (A világháború 1914—1918, különös tekintettel Magyarországra és a magyar csapatok szereplésére. Szerk. és kiadja a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Bp. IV. k. 1929. 17—12. o.)

szükségesnek mutatkozott, hogy az 1912 : LXIII. t.c.-ben meghatározott kivételes hatalom[1] igénybe vétessék.

A miniszter uraknak r.u. történt hozzájárulása folytán ennélfogva a kivételes hatalom igénybevétele a magyar szent korona országai déli részére, illetőleg a szükséges mérvben az ország egész területére nézve 1914. évi július hó 26-tól kezdődőleg elrendeltetett, nevezetesen :

A. A magyar szent korona országai egész területére nézve :

A fegyveres erő kötelékébe tartozó egyének részére útlevelek kiadásának beszüntetése ;

a Szerbiával szemben fennálló útlevélkötelezettségnek Montenegroval szemben is való elrendelése ;

a hadköteles férfi személyek kivándorlásának egy évre általában való megtiltása ;

postagalambok tartásának korlátozása és egyéb állatok hírhordásra való használatának betiltása ;

intézkedések a postai, távirdai és távbeszélő forgalom ellenőrzése tekintetében, valamint

a posta-távirdai és távbeszélő forgalom ideiglenes korlátozása ;

a hadicikkekre[2] föl nem esketett, tényleges szolgálatban álló katonai (honvéd, népfelkelő és csendőr) egyéneknek a katonai büntetőtörvénykönyv II. részében foglalt rendelkezések alá helyezése ;

a polgári büntető bíráskodás alá tartozó egyéneknek a honvéd büntető bíráskodás alá helyezése ;

mindennemű fegyverek, lőszerek, robbanó anyagok és hasonló cikkek behozatalának tilalmazása ;

több cikknek kivitele és Szerbiába való átvitelének tilalmazása.

B. Magyarország területére a következő rendkívüli intézkedések váltak szükségessé :

a katonai intézkedések közlésének eltiltása ;

az időszaki lapok és más sajtótermékek fokozottabb ellenőrzése ;

egyes belföldi időszaki lapok megjelenésének és terjesztésének szükség esetén való eltilthatása ;

a Szerbiából érkező időszaki lapok behozatalának és terjesztésének eltiltása, valamint az onnan érkező más sajtótermékek ellenőrzése, lefoglalása ;

intézkedések az iránt, hogy az 1912: LXIII. t.c. 18—27 §-ának[3] rendelkezései szempontjából háború idején elkövetettnek tekintendők legyenek azok

[1] Az idézett törvénycikk az 1912. évi feszült nemzetközi helyzetben, a Balkán-háborúk kirobbanása idején készült. Széleskörű és a helyzetnek megfelelően egyre tágítható felhatalmazást biztosít a kormánynak a háború idején szükséges rendkívüli intézkedések megtételére, egyben pedig az imperialista háborúval szembeszálló belső erők megfékezésére is. Ezt és a hadiszolgáltatásokról szóló 1912 : LXVIII. tc.-t joggal tekinthetjük a háború „alaptörvényei"-nek. Mindkettőnek kiegészítése az 1914. dec. 23-án szentesített 1914 : L. tc.

[2] Hadicikkek : a katonai büntetőtörvények rövid kivonata, melyek szerint az ellenséges területet megszálló csapatok vagy az azok által alkalmazott hatóságok ellen irányuló büntetendő cselekmények elbírálandók és megtorlandók. — R. — A katonai büntetőtörvénykönyv III. cikke szerint a hadicikkekre nem kell felesketni a hadbírákat, honvédorvosokat, kezelőtiszteket, honvéd katonai hivatalnokokat, foglárokat és műmestereket. (A katonai büntetőtörvénykönyv fordítása. Bp. 1888. 2—3. o. — A büntetőtörvénykönyvet az 1855. jan. 15-i császári pátens alapján hirdették ki.)

[3] A 18—27. § a büntetőtörvénykönyvek módosításával és kiegészítésével foglalkozik.

a bűncselekmények, amelyek az e részben kiadott rendelet hatályának tartama alatt elkövetettetnek.

C. Baranya, Bács-Bodrog, Torontál, Temes, Krassó-Szörény, Hunyad, Szeben, Fogaras, Brassó, Háromszék, Nagy-Küküllő, Alsó-Fehér, Kis-Küküllő, Udvarhely, Csík, Maros-Torda, Torda-Aranyos, Kolozs, Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód, Szilágy vármegyék, Pécs, Zombor, Baja, Szabadka, Újvidék, Pancsova, Temesvár, Versec, Kolozsvár, Marosvásárhely tj. városok területén, — Fiume város és kerülete területén — végül Horvát-Szlavónországok területén :

az útlevélkiállítás jogának további rendelkezésig az 1903. VI. t.c. 6. §-ában megállapított hatóságok hatásköréből való kivétele és a belügyminiszternek, illetőleg a bánnak hatáskörébe való utalása ;

a közigazgatási hatósági ellenőrzés alatt nem álló kereskedelmi társaságok vagy külön törvények alapján létesült társulatok, pénztárak stb. rendőrhatósági ellenőrzése ;

D. Baranya, Bács-Bodrog, Torontál, Temes, Krassó-Szörény, Hunyad, Szeben, Fogaras, Brassó, Háromszék, Nagy-Küküllő, Alsó-Fehér, Kis-Küküllő, Udvarhely, Csík, Maros-Torda, Torda-Aranyos, Kolozs, Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód, Szilágy vármegyék, Pécs, Zombor, Baja, Szabadka, Újvidék, Pancsova, Temesvár, Versec, Kolozsvár, Marosvásárhely tj. városok, továbbá Fiume város és kerülete területén :

a törvényhatósági és községi szabályrendeletek rendőri természetű rendelkezéseinek felfüggesztése ;[4]

a fegyverek stb. tartásának korlátozása.

E. Pécs, Zombor, Baja, Szabadka, Újvidék, Pancsova, Temesvár, Versec, Kolozsvár, Marosvásárhely tj. városokban és Fiume városban, továbbá Baranya, Bács-Bodrog, Torontál, Temes, Krassó-Szörény, Hunyad, Szeben, Fogaras, Brassó, Háromszék, Nagy-Küküllő, Alsó-Fehér, Kis-Küküllő, Udvarhely, Csík, Maros-Torda, Torda-Aranyos, Kolozs, Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód, Szilágy vármegyék területén fekvő községekben és lakott helyeken :

a bejelentési kötelezettségnek belföldiekre való kiterjesztése.

F. Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros, Baranya, Bács-Bodrog, Torontál, Temes, Krassó-Szörény, Hunyad, Szeben, Fogaras, Brassó, Háromszék, Nagy-Küküllő, Udvarhely, Csík, Maros-Torda, Torda-Aranyos, Kolozs, Szolnok-Doboka, Beszterce-Naszód, Szilágy vármegyék és Pécs, Zombor, Baja, Szabadka, Újvidék, Pancsova, Temesvár, Versec, Kolozsvár, Marosvásárhely tj. városok területén, továbbá Fiume város és kerülete területén :

az egyesületi jog korlátozása ;

a gyülekezési jog korlátozása.

G. A pécsi, szabadkai, zombori, újvidéki, nagykikindai, nagybecskereki, pancsovai, temesvári, fehértemplomi, lugosi, karánsebesi, dévai, nagyszebeni, gyulafehérvári, tordai, dési, besztercei, kolozsvári, marosvásárhelyi, csíkszeredai, székelyudvarhelyi, erzsébetvárosi, kézdivásárhelyi, brassói, zilahi és fiumei királyi törvényszékek területén :

egyes bűncselekményeknek az esküdtbíróság hatásköréből a királyi törvényszék hatáskörébe való utalása ;

[4] A királyi és főleg a miniszteri rendeletek mellett a helyhatóságok (törvényhatóságok és községek) közgyűlései is bocsátottak ki, felső jóváhagyás mellett, leginkább közigazgatási jellegű szabályrendeleteket. Büntetőjogi téren csak a rendőri kihágásnak nyilvánítható cselekményekre szorítkozhattak.

az esküdtbíróságok működésének felfüggesztése ;
a gyorsított bűnvádi eljárás szabályainak életbeléptetése.

H. Pécs, Zombor, Baja, Szabadka, Újvidék, Pancsova, Temesvár, Versec, Kolozsvár és Marosvásárhely thj. városok és Fiume városának és kerületének területén :

a közbiztonsági szolgálat ellátására a m. kir. csendőrségnek is igénybevételének elrendelhetése.

I. Az Orsovától Zemunig terjedő részen az állam határa átlépésének korlátozása.

J. A Dunán a Tisza torkolatától Adakalehig és a Száván Gunjától lefelé terjedő szakaszokon a vízi járművek forgalmának korlátozása.

Ezen rendkívüli intézkedések életbeléptetéséről előadó miniszter úr ő felségének, valamint az országgyűlésnek jelentést tett.

Tudomásul vétetik.

L. 1914. júl. 31. és 1914—23—1. — A felsorolt intézkedések az 1912 : LXIII. tc. egy-egy §-ának felelnek meg. A megfelelő rendeleteket l. a Magyar Rendeletek Tárában (1914). Fenti intézkedések az események sodrában rövid idő alatt módosultak és újabbakkal egészültek ki. Hasonló rendeleteket bocsátottak ki Ausztriában is. (O. mt. jkv. 1914. júl. 23., 4—5. pont. Uo. 1914. júl. 25., utalással a Magyarországgal e tárgyban történt megegyezésre.)

11.

1914. júl. 31. (szám nélk.)

„R"-háborúval kapcsolatos intézkedések.

L. 1914—22—4.

I.

Zárt minisztertanácsban[1] honvédelmi miniszter bejelenti, hogy ő felsége az „R" háború[2] esetére aláírta a mozgósítási parancsot, amiről a hadügyminiszter telefonértesítést küldött.

II.

A szakreferensek bevonásával folytatólagosan megtartott miniszteri értekezleten a következő tárgyak kerültek megbeszélésre :

Honvédelmi miniszter bejelenti az elrendelt mozgósítást és bizalmasan közli, hogy az 1. mozgósítási nap aug. 4-én lesz.

Az értekezlet célja addig is, míg a mozgósítási parancs sürgönyileg megérkezik, azokat az előkészületeket megbeszélni, amelyek a mozgósítási parancs beérkeztekor kiadandók lesznek.

Elsősorban fölolvastatik a hadügyek Abt.[3] 10. Nr. 1320. számú telefonértesítése, mely az „R" háború esetén életbe léptetendő kivételes rendszabályokról szól:

[1] Az ülésről készült jegyzőkönyv külső kiállításában eltér a többitől.
[2] Orosz háború („Kriegsfall mit Russland". Vö. O. mt. jkv. 1914. júl. 30., 3. pont.), általános mozgósítást von maga után (vö. 1914—23—3.).
[3] Abteilung (a hadügyminisztérium 10. osztálya).

Afelett, hogy a kivételes intézkedések az egész ország területére vagy csak az „R" háború mérvére adassanak ki, hosszabb vita indult, melynek eredményeképpen elhatároztatott, hogy a már életbeléptetett kivételes intézkedések hatályossági területe egész Magyarországra kiterjesztetik, kivéve az esküdtbíróságok működésének felfüggesztéséről, — illetve ezek teendőinek a törvényszékek hatáskörébe való utalásáról, — továbbá a gyorsított bűnvádi eljárásról szóló rendeleteket, melyek az igazságügyminiszter indítványához képest csak „R" területre terjesztettek ki ; a polgári peres és nem peres eljárás tekintetében adandó kedvezményekről szóló rendelet pedig az igazságügyminiszter óhajához képest rövid időre elhalasztatott.

Elhatároztatott továbbá, hogy az újonnan életbeléptetendő kivételes intézkedések külön adatnak ki, ellenben a „B" háboru[4] esetére már publikált kivételes intézkedések az előbb említett mérvben összefoglalva rendeletileg kiterjesztetnek.

Horvátországra nézve a fentiek folytán még szükséges külön intézkedések a bán által saját hatáskörben lesznek megteendők.

A kiadás technikai részét a hadi felügyelő bizottság[5] végzi.[a)]

Vö. 1914—23—1. és 1914—23—3.

12.

1914. aug. 1. (23.) — 1.

A honvédségre, a népfelkelésre és a hadiszolgáltatásokra vonatkozó intézkedések.

Vö. 1914—22—4.

A miniszterelnök úr a külpolitikai helyzetre való tekintettel kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy a honvédség és népfelkelés az 1912. évi XXXI. törvénycikk 2. §. 2. bekezdése, illetőleg az 1886. évi XX. törvénycikk 5. §. 2. bekezdésének rendelkezései értelmében a magyar szent korona országain kívül alkalmazható legyen, illetve, hogy ez iránt ő felségéhez legalázatosabb előterjesztés tétessék.

Egyúttal bejelenti, hogy a mozgósítás elrendelésére vonatkozó legfelsőbb parancs[1] alapján az 1912. évi LXVIII. törvénycikk 2. §-a értelmében a honvédelmi miniszter úr közhírré tette, hogy a hadiszolgáltatások iránti kötelezettség 26-án megkezdődött.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja s a bejelentést tudomásul veszi.

Vö. O. mt. jkv. 1914. júl. 25., a kivételes intézkedések életbeléptetéséről. Magyarországgal való megegyezés alapján.

[4] Balkán-háború (szerb háború).
[5] A kivételes háborús intézkedések felügyeletének és vezetésének egységes irányítása céljából ezek életbeléptetésével egyidejűleg szervezett külön intézmény. — Részletes ismertetését l. : Tájékoztató a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről. Bp. 1914. 59—63. o. (Vö. 1914—21—2.)
[a)] Kézírással, tintával készült tisztázat, aláírás nélkül.
[1] 1914. júl. 25-én kelt.

13.

1914. aug. 1. (23.) — 3.

A kivételes intézkedéseknek az ország egész területére való kiterjesztése és összminiszteri rendeletek kiadása.

Vö. 1914. júl. 29. jkv.

A miniszterelnök úr előadja, hogy a miniszter urak folyó évi július hó 31-én a kereskedelemügyi minisztériumban tartott értekezleten[A)] megállapodtak abban, hogy tekintettel arra, hogy ő felsége az általános mozgósítást legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott: a részleges mozgósítás alkalmával életbeléptetett kivételes intézkedések hatályossági területe egész Magyarországon kiterjesztessenek,[a)] kivéve az esküdtbíróságok működésének felfüggesztéséről, illetve ezek teendőinek a kir. törvényszékek hatáskörébe való utalásáról, továbbá a gyorsított bűnvádi eljárásról szóló rendeleteket, melyek az igazságügyminiszter úr indítványához képest csak „R" területre[1] terjesztendők ki. Az értekezlet továbbá megállapodott abban is, hogy a polgári büntető bíráskodás alá tartozó egyéneknek a honvéd büntető bíráskodás alá helyezéséről szóló rendelkezés kihirdetése,

a légi járóművek gyártásának, tartásának és használatának korlátozása és

a tengeri hajózás korlátozása tárgyában az előkészített rendeletek kibocsáttassanak.

Az itt szóbanlévő intézkedések az 1912: LXIII. t. c.-ben nyert felhatalmazás alapján rendeleti úton mai napon életbeléptettek s erről előadó miniszter elnök úr ő felségéhez legalázatosabban jelentést tett. Egyúttal bejelenti, hogy az itt szóbanlevő kivételes intézkedésekről folytatólagosan annak idején az országgyűlésnek is jelentést fog tenni.

Jóváhagyólag tudomásul vétetik.

*

A) Jegyzőkönyv felvétetett 1914. évi július hó 31-én a kereskedelemügyi minisztérium nagy tanácstermében tartott miniszteri értekezletről. Jelen voltak: br. Hazai Samu honvédelmi, Balogh Jenő igazságügyi, Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi, Sándor János belügyi, br. Ghillány Imre földművelésügyi és br. Harkányi János kereskedelemügyi miniszter urak, valamint az érdekelt minisztériumoknak a tanácskozásba bevont szakelőadói.

Báró Hazai Samu honvédelmi miniszter úr annak megjegyzése mellett, hogy teendő nyilatkozata szigorúan bizalmas, tudomására hozza az értekezletnek, hogy ő császári és apostoli királyi felsége az általános mozgósítást elrendelni szándékozván, a részleges mozgósítás alkalmával elrendelt kivételes intézkedéseken kívül újabb kivételes intézkedések teendők.

Megállapítást igényel, hogy milyen kivételes intézkedések teendők.

E célból felolvastatik a hadügyminiszter úrnak a honvédelmi miniszter úrhoz érkezett átirata, mely felsorolja az általános mozgósítás (R. Kriegsfall) esetén a „Tájékoztató"[2]-ban említett és kibocsátandó rendeleteket éspedig a következőkben:

a) Így az eredetiben.
1 L. 1914. júl. 31. 2. sz. jegyzet.
2 Vö. 1914—21—2.

1.) Amelyek már kibocsáttattak, de hatályuk kiterjesztendő:

III. a.[3]
III. b.[4]
IV. a[5]
IV. b./a[6]
V. C.[7]
VI. A.[8]
VI. B/a[9]
VII. B./a[10]
XII. A./a[11]
XII. B.[12]
XII. C/a[13]
XIII./a[14]
XV. A.[15]
XV. B./a[16]
XV. E./a[17]

2.) Újonnan kibocsátandó rendeletek:

IX.[18]
XVII.[19]
XV. h,a[20]

3 A m. kir. minisztérium rendelete városokban a csendőrség igénybevételéről. (A 3.—21. sz. jegyzetre vonatkozólag l. a Tájékoztató V.—IX. lapján levő tartalomjegyzéket.)
4 A m. kir. belügyminiszter rendelete városokban a csendőrség igénybevételéről.
5 A m. kir. minisztérium rendelete a törvényhatósági és községi szabályrendeletek rendőri természetű rendelkezéseinek felfüggesztéséről.
6 A m. kir. belügyminiszter rendelete a szabályrendeletek rendőri természetű rendelkezéseinek felfüggesztéséről.
7 A m. kir. minisztérium rendelete az útlevélkiállítás jogának a belügyminiszter, illetőleg a bán hatáskörébe utalásáról.
8 A m. kir. minisztérium rendelete a bejelentési kötelezettségnek belföldiekre való kiterjesztéséről.
9 A m. kir. belügyminiszter rendelete a bejelentési kötelezettségnek teljesítéséről.
10 A m. kir. minisztérium rendelete a fegyverek stb. tartásának korlátozásáról (szigorúbb).
11 A m. kir. minisztérium rendelete az egyesületi jog korlátozásáról.
12 A m. kir. minisztérium rendelete a közigazgatási hatósági ellenőrzés alatt nem álló kereskedelmi társaságok vagy külön törvények alapján létesült társulatok, pénztárak stb. rendőrhatósági ellenőrzéséről.
13 A m. kir. belügyminiszternek a m. kir. kereskedelmi és pénzügyi miniszterekkel egyetértőleg kiadott rendelete a közigazgatási hatósági ellenőrzés alatt nem álló kereskedelmi társaságok vagy külön törvények alapján létesült társulatok, pénztárak stb. rendőrhatósági ellenőrzésének szabályozásáról.
14 A m. kir. minisztérium rendelete a gyülekezési jog korlátozásáról.
15 A m. kir. minisztérium rendelete egyes bűncselekményeknek az esküdtbíróság hatásköréből a kir. törvényszék hatáskörébe utalásáról.
16 A m. kir. minisztérium rendelete az esküdtbíróságok működésének felfüggesztéséről.
17 A m. kir. minisztérium rendelete a gyorsított bűnvádi eljárás szabályainak életbeléptetéséről.
18 A m. kir. minisztérium rendelete légi járművek gyártásának, tartásának és használatának korlátozásáról.
19 A m. kir. minisztérium rendelete a tengeri hajózás korlátozásáról.
20 A m. kir. minisztérium rendelete a polgári peres és nem peres eljárás tekintetében háború idejére szóló rendkívüli intézkedések megállapításáról.

3.) Végül a XIV. F/a rendelet,[21] melynek hatályát szintén ki kell terjeszteni. NB. (E rendeletre vonatkozólag a hadfelügyeleti bizottság[22] részéről Lauschmann őrnagy folyó hó 31-én d.u. a hadügyminisztériummal érintkezésbe lépett és annak eredményéhez képest e rendelet kibocsátását mellőzhetőnek tartja.)

A már a részleges mozgósításnál kiadott rendeletek hatályának kiterjesztése tekintetében abban történt megállapodás, hogy e rendeletet az ország egész területére kell kiterjeszteni.

Az igazságügyminiszter úr az általa kibocsátandó rendeleteket nem tartja az ország egész területére kibocsátandóknak.

Hasonlóképpen abban is megállapodás történt, hogy azokat a rendeleteket, melyeket az összminisztérium ad ki, az érdekelt szakminiszterek előkészítik és e rendeletek jegyzékét a hadfelügyeleti bizottság állítja össze.

A rendeletek kibocsátása tekintetében a részleges mozgósításnál alkalmazott eljárás használtassék.

Elhatároztatott, hogy amint az általános mozgósítási parancsról a honvédelmi miniszter úrtól a kereskedelmi miniszter úr ő excellenciájához értesítés jön, a posta a vonatkozó intern rendeleteket a hadügyminiszter úrnak külön a postához intézett rendelet nélkül is, haladéktalanul megteszi, illetve a már elkészített rendeleteket kibocsátja.

E rendeletek kibocsátása a fenti értelemben meg is történt 1914. július hó 31-én.

Végül elhatároztatott, hogy mindazok a rendeletek, melyek Horvát-Szlavón-Dalmátországgal együttesen (paralel) kiadandók, az illető miniszternek saját hatáskörében is ki kell adni.

Sándor János belügyminiszter úr a honvédelmi miniszter úrhoz a tekintetben intéz kérdést, vajon nem lehetne-e Erdélybe (Kolozsvár, Nagyszeben) fegyvereket (mintegy 12.000 drb) és lőszereket küldeni a vidéki lakosság önvédelmére, továbbá az iránt is intézett a belügyminiszter úr a honvédelmi miniszter úrhoz kérdést, vajon nem lehetne-e a csendőrség megerősítésére népfelkelőket rendelkezésre bocsátani.

A honvédelmi miniszter úr a belügyminiszter úr kérését tudomásul veszi, az elsőt illetőleg jóakaratú megfontolást helyez kilátásba, a másik kérés teljesítését ígéri.

Sajtó.

A postajáratok egyes vidéken való megszüntetésének közzététele, illetve a közzététel mikéntje tekintetében olyan irányú rendelkezés történt, hogy e kérdést a hadügyminisztériumnak a honvédelmi minisztérium bevonásával dr. Neumann Károly miniszteri tanácsos és Follért Károly posta- és távirda vezérigazgató urak a mai nap délutánján a honvédelmi minisztériumból telefonbeszélgetés útján tisztázzák.

A honvédelmi minisztérium részéről felolvastatik a katonai sajtóügyi bizottságnak[23] a hírszolgálatra vonatkozólag tett jelentése. E kérdés tisztázása folyó hó 31-én délután meg is történt.

[21] A m. kir. minisztérium rendelete külföldi időszaki lapok behozatalának és terjesztésének eltiltásáról és az onnan érkező más sajtótermékek ellenőrzéséről és lefoglalásáról.

[22] L. 1914. júl. 31., [3] jegyzet.

[23] Vö. az 1914—21—2. pont [1] jegyzetében említett Tájékoztató 79. o.: katonai szakértők kirendelése időszaki sajtótermékek ellenőrzéséhez.

Az igazságügyminiszter úr erre vonatkozó nyilatkozata köszönettel tudomásul vétetik.

A honvédelmi minisztérium részéről szóvá tétetik, hogy a zimonyi hírlaptudosítók híreinek közlését meg kellene akadályozni.

E tekintetben a posta- és távirda vezérigazgatója megjegyzi, hogy a magán katonai (hadi) tárgyú táviratok Zimonyból is csak cenzúra után továbbíthatók.

Ugyanis minden privát katonai (hadi) tárgyú távirat a három helyen működő táviratokat felülvizsgáló bizottság (Budapest, Zágráb, Eszék) egyikéhez utaltatik és csak a cenzúra megtörténte után — amennyiben az a továbbítást engedélyezi — továbbíttatik. Ezen cenzúrának kell tehát esetleg szigorúbban kezeltetni.

K.m.f.

14.

1914. aug. 1. (23.) — 4.

Rendelet a magánjogi kötelezettség teljesítésének halasztása tárgyában (moratóriumrendelet).

A miniszterelnök úr bejelenti, hogy a miniszter uraknak rövid úton történt hozzájárulása s az 1912 : LXIII. t.c.-ben nyert felhatalmazás alapján a magánjogi kötelezettség teljesítésére halasztás engedélyezése tárgyában a m. kir. minisztérium nevében mai napon rendeletet bocsátott ki, amit tudomásul venni méltóztassék.

Jóváhagyólag tudomásul vétetik.[A)]

Hasonló intézkedés történt Ausztriában is (O. mt. jkv. 1914. júl. 27., III.) — 1914. júl. 31. (2. pont.) stb.

*

A) „Hasonló helyzetben ilyen intézkedés elől a gyakorlati élet tapasztalatai szerint más államok sem térhettek ki.

A kiadandó rendelet nem kívánja a törvényes halasztás (moratórium) kérdését minden részletében és végleg rendezni és a legközvetlenebb szükséget tartva szem előtt egyelőre tizennégy napi halasztással éri be azon magánjogi ügyleten alapuló kötelezettségek tekintetében, amelyek 1914. évi augusztus hó 1. napja előtt keletkeztek, és már lejártak vagy 1914. évi augusztus hó 14. napjáig bezárólag lejárnak (1. §.).

Ezt a halasztást szükségessé teszi legelső sorban az az érdek, hogy a betétüzlettel foglalkozó pénzintézeteinktől a közönség betéteit teljesen indokolatlanul egyszerre és nagy tömegben el ne vonja, ami a fizetési eszközöknek a forgalomból való nagymérvű és az adott viszonyok között gazdasági szempontból szerfelett aggályos kiválását eredményezhetné. De meg kell a halasztást adni más magánjogi ügyleten alapuló kötelezettségek teljesítésére is, egyrészt a betétekre vonatkozólag adott halasztás okszerű folyományakép, másrészt tekintettel arra, hogy a hadi szolgálatra történő nagymérvű behívások, vala-

mint a postai és a távirdai magánforgalomban beálló fennakadások az adósok egy nagy részére nézve kötelezettségeik kellő időben való rendezését önként érthetőleg szerfelett megnehezítik."

„A rendelet tartalmával a lényegben egyező intézkedések fognak egyidejűleg Ausztriában is életbe lépni".[1]

15.

1914. aug. 1. (23.) — 5.

Rendkívüli intézkedések a polgári peres és nem peres eljárás ügyében.

A miniszterelnök úrnak az igazságügyminiszter úrral egyetértőleg tett előterjesztésére

a minisztertanács elhatározza, hogy a polgári peres és nem peres eljárás tekintetében rendkívüli intézkedések megállapítása tárgyában összminiszteri rendelet adassék ki.[A)]

*

[A)] „A háború okozta renkívüli helyzet a peres és nem peres eljárás tekintetében is rendkívüli intézkedéseket tesz szükségessé a katonai szolgálatot teljesítő és az ily szolgálatot teljesítő egyénekkel szükségszerűleg egy tekintet alá vonandó egyének érdekében, minthogy ezek az adott körülmények között jogaik megóvásáról kellőkép nem gondoskodhatnának."

„Lényegük az, hogy a kormány további intézkedéséig az ország egész területén nem lehet többé ingatlanra végrehajtási árverést elrendelni, ingókra pedig csak kivételesen."

16.

1914. aug. 1. (23.) — 10.

Mozgósítási pénzszükséglet a hadiállapot első három hónapjára.

L. a VII. táblázatot.

Az Osztrák—Magyar Bank kormányzójának, Popovics Sándornak feljegyzése szerint 1914. júl. 30-án értekezlet ült össze az osztrák pénzügyminisztériumban, amelyen a két pénzügyminiszteren és ezek első tanácsosain kívül részt vettek az Osztrák—Magyar Bank és az osztrák postatakarékpénztár kormányzói; utóbbi intézmény az osztrák pénzügyi kormányzat hitelműveleteiben vezető szerepet játszott. Az értekezleten ismertették a legfőbb hadvezetőség elhatározását arra vonatkozólag, hogy másnap az egész fegyveres erőt mozgósítják. Több más pénzügyi kérdéssel kapcsolatban megvitatták a jegybank (az Osztrák—Magyar Bank) háborús igénybevételének módját is. (*Popovics Sándor:* A pénz sorsa a háborúban. Bp. 1926. 44. skk. o.) — 1914. aug. 3-án az osztrák minisztertanács is foglalkozott ezzel a kérdéssel. Az osztrák pénzügyminiszter bejelentette, hogy a háború első 3 hónapjára szükséges költség kb. 2700 millió K; ennek megszerzése érdekében az Osztrák—Magyar Bankot kell igénybe venni. A bank és a két pénzügyi kormányzat között már 1912-ben megállapodás jött létre ilyen jellegű pénzügyi művelet főbb szempontjaira vonatkozólag. A hitelszerzés módjára nézve Magyarországgal 1912/13. óta teljes egyetértés alakult ki. 3 hónapnál hosszabb időre, tapasztalatok hiányában, háborús költségvetési terveket nem készítettek.

[1] A moratóriummal kapcsolatos intézkedésekről l. *Szterényi József* és *Ladányi Jenő:* A magyar ipar a világháborúban. Bp. 1934. 62—63. o.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy az ő felsége által elrendelt általános mozgósítás folytán a hadügyminiszteri tárca terhére felmerülő rendkívüli költség a mozgósítottság, illetve a hadi állapot első három hónapja alatt a cs. és kir. hadügyminisztérium által a közös hadsereg, a két állam honvédsége és a két népfelkelés részére összesen 2.556,000.000 K-val, a cs. és kir. haditengerészet részére pedig 94,756.290 K-val jeleztetett s ezen felül a cs. és kir. hadügyminisztérium részéről már ezideig pótlólag 22 millió korona rendelkezésre bocsátása kéretett. Ez összegekből a magyar szent korona országai által — az érvényben álló kvótakulcs[1] szerint — összesen 972,883.289 K 56 f fedezendő.

A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló 1912. évi LXIII. 17. §-a értelmében a minisztérium fölhatalmaztatik, hogy a hadiszükségletek fedezésére szükséges összegeket, addig, míg azok a törvényhozás útján meg nem állapíttatnak, az elkerülhetetlen szükségesség mérvéig előlegezhesse és azok megszerzése iránt hitelművelet útján intézkedhessék.[a)]

Előadó miniszter úr tehát felhatalmazást kér arra, hogy az első három hónap alatt felmerülő hadiszükségletek fedezésére a kvóta szerint a magyar szent korona országaira eső részösszegeket rendelkezésre bocsássa és hogy a szükséges költségfedezet beszerzéséről hitelművelet útján gondoskodhassék; valamint arra is, hogy a fedezet biztosítására az Osztrák—Magyar Bankot is igénybe vehesse.

Felhatalmazást kér továbbá, hogy az 1912. évi LXIII.[2] t. c. 16. §-ában foglalt határozmányok alapján a minisztérium nevében a jegybank ügyvitele tekintetében rendkívüli intézkedéseket tehessen és evégből a szükséghez képest a fennálló törvényektől eltérő rendelkezéseket is állapíthasson meg, illetve, hogy ily irányú intézkedésekhez és rendelkezésekhez hozzájárulhasson.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

Vö. 1914—24—11. és 1914—31—31.

A mozgósítási pénzszükségletet havonként előre állapították meg a következő hónapra, szinte szó szerint ismétlődő, sztereotíp szöveg keretében, ahol csak az összegek, esetleg a tételek változtak. A mozgósítási pénzszükséglet alakulásáról a VII. táblázat ad — nem teljes — képet. A táblázat segítségével elkerülhető volt az ismétlődő szövegrészek közlése; szöveget ezeknél a jegyzőkönyvi pontoknál csak ott közöltünk, ahol azok a szokványtól eltérnek s lényeges adatokat tartalmaznak. A táblázatban x-jellel hívtuk fel a figyelmet ezekre a közölt szövegekre. Ezek a szövegek foglalják magukban továbbá az olyan számadatokat, amelyek a táblázaton feltüntetett rovatokra nem bonthatók fel, vagy pedig nem pontosan, hanem csak körülbelül, a változhatóságra való utalással adják meg egy-egy tétel pénzszükségletének előirányzatát. A leközölt szövegek

[1] A kvótát, vagyis azt az arányt, amely szerint a Monarchia két országa a közösügyi költségeket viselte, az 1867 : XII. tc. 18—22. §§-ai alapján határozták meg. A világháború idején fennálló kvótát az 1907 : LV. tc. határozta meg, mégpedig 1908. jan. 1-től 1917. dec. 31-ig Magyarországra nézve 36,4%-os, Ausztriára nézve 63,6%-os arányban. Ez a megoszlás az összeomlásig fennmaradt.

[a)] Ez a szakasz a mozgósítási pénzszükségletről szóló jegyzőkönyvi pontokban minden esetben megismétlődik.

[2] Az eredetiben tévesen: LVIII. — Az 1912 : LXIII. tc. 16. §-a tartalmazza azt a felhatalmazást, amelyre a pénzügyminiszter hivatkozik.

és a táblázat adatai tehát együtt használandók. Más forrásból való kiegészítésükre a jelen munka keretében nem vállalkozhattunk. *Teleszky János* pénzügyminiszter „A magyar állam pénzügyei a háború alatt" c. (Bp. 1927) munkájában különféle számítások alapján megpróbál feleletet adni arra, mennyibe került Magyarországnak a háború (l. a könyv VII. fejezetét, 399—423. o. és 77. o. levő táblázatot).

17.

1914. aug. 1. (23.) — 11.

Szigorú takarékosság az állami kiadások terén.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy az ő felsége által elrendelt általános mozgósítás folytán felmerülő rendkívüli költségekkel szemben az állam fizetési képességének fenntarthatása céljából feltétlenül szükséges, hogy a kiadások az állami igazgatás minden ágában a legmesszebbmenőleg megszoríttassanak, s hogy a költségvetésileg megállapított hitelek igénybevétele az elkerülhetetlen szükségesség mérvére korlátoztassék. Szükséges ez annál is inkább, mert az állami bevételek befolyásánál a jelenlegi rendkívüli viszonyok között igen nagy mérvű visszamaradásokra kell elkészülve lennünk.

Előadó miniszter úr előterjesztésére

a minisztertanács kimondja, hogy további elhatározásig úgy az 1914/15. évi állami költségvetésben engedélyezett, mint az előző évekből eredő és lekötés, illetve a vonatkozó törvényes felhatalmazások alapján az 1914/15. évre is rendelkezésre álló hiteleknek igénybevétele a legmesszebbmenőleg korlátozandó lesz oly mérvben, amint csak az a közhitel, s az egyébként is megrázkódtatásoknak kitett gazdasági élet érzékeny károsítása és a megélhetési lehetőségek veszélyeztetése nélkül lehetségessé válik.

Ehhez képest:

a) a személyi kiadások lehető korlátozása céljából a költségvetésileg rendszeresített, de ezidőszerint még be nem töltött, avagy időközben megüresedő tisztviselői, altiszti és szolgai állások betöltése az egész vonalon általában mellőzendő lesz, s újabbi kinevezések, sem magasabb fizetési osztályú állásra való előléptetés, sem munkaerőszaporítás céljából nem lesznek eszközölhetők. Legfeljebb, amennyiben elkerülhetetlenül szükséges, a hiányzó munkaerők pótlására az üresedésben lévő állások terhére a legalsó fizetési

osztályú állásokra való kinevezéseknek lehet helye. Ugyancsak mellőzendő lesz minden újabbi tiszteletdíjjal, napidíjjal, napi-, heti-, havi- vagy évi bérrel való alkalmazás; és feltétlenül elkerülendő lesz minden újabbi külön személyi, működési, vagy egyéb pótléknak, tiszteletdíjnak és bármi című hasonló járandóságnak az engedélyezése avagy felemelése, — amennyiben az engedélyezés, illetve felemelés nem a törvényes illetményrendszeren alapul, — éspedig még abban az esetben is, ha a pótlékról, tiszteletdíjról stb. a költségvetésben kifejezett gondoskodás történt volna. — A fentiekben lefektetett alapelvektől eltérő intézkedés minden egyes esetben csak a pénzügyminiszter úr előzetes hozzájárulása után kieszközlendő előzetes minisztertanácsi felhatalmazás alapján történhetik.

b) a dologi kiadások utalványozása az elkerülhetetlenül szükséges legkisebb mérvre korlátozandó, s minden csak némileg is halasztást tűrő beszerzési, felszerelési vagy javítási kiadás feltétlenül mellőzendő.

c) a költségvetésileg előirányzott, de még meg nem kezdett, illetve nem foganatosított intézkedések általában elkerülendők lesznek; — s a már folyamatban lévő akciók és intézkedések végrehajtása pedig a lehetőséghez képest korlátozandó, illetve amennyiben ez a köz kára nélkül megtörténhetik, teljesen beszüntetendő lesz.

d) új beruházási munkálatok egyáltalán nem lesznek megkezdhetők, a már folyamatban levő beruházások pedig — amennyiben azok nagyobb károsodás nélkül beszüntethetők nem lennének — csak a lehető leglassúbb ütemben lesznek folytathatók. Ehhez képest a már kiírt, de még ki nem adott munkálatok kiadása függőben tartandó, a már kiadott munkálatok teljesítésének határideje pedig lehetőleg meghosszabbítandó. Ezektől az alapelvektől netán szükségesnek mutatkozó eltérések esetében a vonatkozó intézkedésekhez — éppúgy, mint az *a)* alatt — a pénzügyminiszter előzetes hozzájárulása után a minisztertanácstól külön felhatalmazás lesz kieszközlendő.

e) az állami üzemeket illetőleg — különös figyelemmel az alkalmazott munkások létszámában a mozgósítás folytán beálló hiányokra — kiváló gond lesz fordítandó arra, hogy az

üzemek gazdálkodása olyképpen rendeztessék be, hogy azoknak költségvetési mérlege lehetőleg betartható legyen, illetve, hogy a mérlegromlás lehetőleg elkerültessék és az állam minden felesleges kiadástól és a károsodástól megóvassék.

Ezt a határozatot az élet rövidesen túlhaladta. Az 1915. febr. 20. (4.) jkv. 57. pontja szerint ezen már változtatni kellett. A háború tovább tartott, mint kezdetben hitték, az adminisztratív munka megnőtt. Így szükség volt bizonyos állások betöltésére.

18.

1914. aug. 17. (24.) — 1.

Az 1894. évi születésű népfelkelők behívása.

L. 1914—23—1.

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy annak szem előtt tartásával, hogy a háború hosszabb időt vehet igénybe és azon cél érdekében, hogy a harcba küldött csapatokban előforduló hiányok akadálytalanul pótoltassanak, már most kell arról gondoskodni, hogy az 1915. évi újoncjutalékok[1] legalább részben még ez év folyamán igénybe vehetők legyenek.

E cél elérésére három mód kínálkozik:

1. A védtörvény 17. §.-ának 2. pont 2. bekezdése alapján a sorozásnak 1915. január elsején való megkezdése és a besorozottak azonnali állományba vétele (védtörvény 41. §. 1. pont. 3. bekezdés), az 1915. évben kiállítandó újoncok megszavazása alapján,

2. az 1915. évben állításköteles egyének besorozása még a folyó év folyamán, egy a mai védtörvény nehány alapelvét (17. §.) megváltoztató novella benyújtásával,

3) az 1894. évi születésűek behívása az 1886. XX. törvénycikk 5. §. alapján.

Az első két mód ma azért kivihetetlen, mert az egyrészt az országgyűlés összehívását tenné szükségessé, másrészt mert a törvényjavaslat megszavazása esetén — tekintettel a legalább 1 és 1/2 hónapot igénybe vevő előmunkálatokra, magának a sorozásnak közel két hónapot igénybe vevő foganatosítására és a besorozottaknak csak ezután következhető, szintén két hónapig tartó kiképzésére — a kiállítandó újoncok a fegyveres erőnek legjobb esetben csak 5 és 1/2 hónap múlva állhatnának rendelkezésére.

A népfelkelésről szóló 1886. XX. t. c. alapján ellenben ezen népfelkelők azonnal behívhatók és kiképezhetők népfelkelési szolgálatra, mégpedig a folyó évi július hó 25-én kelt legfelső elhatározás[2] alapján, mely a honvédelmi miniszternek felhatalmazást adott arra, hogy a népfelkelés behívása a honvédelem érdekei által megkövetelt mérvben eszközölhető.

[1] L. 1912: XXX. tc. 13. §.

[2] A haderő részbeni mozgósításáról szóló királyi rendelet. Vö. 1914—22—4., első bek.

A cs. és kir. hadügyminiszter úr megkeresése következtében előadó miniszter úr kéri a minisztertanács elvi hozzájárulását ahhoz, hogy az 1894. évi születésű népfelkelésre kötelezettek az 1886. évi XX. t. c. alapján egy még később meghatározandó időpontban a háború tartamára behívhatók és a fegyveres erő csapatai kiegészítésére és pótlási célokra felhasználhatók legyenek.

A minisztertanács a kért elvi hozzájárulást megadja.

1914. aug. 31-én (l. 1914—26—46.) a honvédelmi miniszter kérte, hogy az egy évi (1915. évi) újoncjutalék teljes számban való kiállításához az 1894-ben születetteken kívül még az 1893-ban és 1892-ben született, illetve a magasabb korosztályokból elmaradt egyéneket is behívhassa.
Vö. 1914—27—4.

19.

1914. aug. 17. (24.) — 3.

A katonai személyek és hátramaradottjaik ellátása.

A miniszterelnök úr előadja, hogy a cs. és kir. hadügyminiszter úr újabb átiratot intézett hozzá a katonai személyek és hátramaradottjaik ellátásának feljavítása kérdésében, amelynek rendezését nevezett közös miniszter úr különösen most, a háborúra való tekintettel, elkerülhetetlennek tartja.

Előadó miniszterelnök úr az ezen kérdéssel szemben elfoglalt álláspontját ismertetve, mindenekelőtt hangsúlyozza, hogy az az áldozatkész, tettresóvárgó hősiesség, amellyel a mi egész hadseregünk harcba vonul, nem szorul ösztökélésre. A hadsereg szellemét felemelő intézkedésre szükség nincs. Ez a szellem minden dicséreten felül áll, s valamennyiünknek kétszeresen szent kötelességünkké teszi, hogy szeretettel óvjuk meg hadbavonuló katonáink minden jogosult érdekét. Miniszterelnök úr ebben a szellemben foglalkozik valamennyi idevágó kérdéssel, örömként érzi hadseregünk tagjai érdekében való minden követelés teljesítését és fájdalmasan ezeknek visszautasítását, s nem szabad érzéketlen szűkkeblűségnek tulajdonítani azt az álláspontot, amelyet a szóbanlévő kérdésben elfoglalni kénytelen.

A hadsereg tagjai valamennyi anyagi érdekét érintő kérdéseknek helyes megítélése szempontjából általánosságban mindenekelőtt meg kell jegyezni, hogy a tisztikar és az állami tisztviselők anyagi helyzete közötti összehasonlítások helytelen bázison alapulnak. Katonai körökben ezen számítások alapján való ténynek tekintik, hogy a tisztikar járandóságai messze elmaradnak az állami tisztviselőkéi mögött. Ez nagy tévedés, s a dolog a valóságban úgy áll, hogy a katonatisztek járandóságai előnyösebben vannak megszabva, mint az állami tisztviselők átlagos járandóságai.

Ma nem képezheti a mi feladatunkat, hogy ezen kérdés részleteibe bocsátkozzunk. Mindazonáltal a hadügyminiszter úrnak adandó válaszban rá kell mutatni erre a tényre, mert az a merőben téves nézet, mely szerint a tisztikar az állami tisztviselőkhöz hasonlítva mostoha elbánásban részesül, sajnos, azt az érzelmet keltette fel, hogy a tisztikarral szemben igazságtalanság

történik, amellyel a kölcsönös megértés érdekében szembeszállni kellene. Ha a tisztikar majdan arra a helyes belátásra fog jutni, hogy úgy járandóságai, mint lakpénzei előnyösebben vannak megállapítva, mint a polgári tisztviselőkéi, akkor ez igazságosabb és türelmesebb megítélését fogja maga után vonni annak a — sajnos — szűkös elbánásnak, amelyben az állam, nyomasztó pénzügyi helyzete miatt, összes alkalmazottait részesíteni kénytelen.

Ebben a megvilágításban talán a hadügyi kormány is tárgyilagosan fogja megítélni azt az állásfoglalást, melyet a magyar kormány a katonai személyek ellátása kérdésében eddig elfoglalt. A magyar kormány sohasem tagadta hogy a katonai személyek ebben a pontban hátrányban vannak. Csakhogy ugyanakkor állami szervezetünk más sebes pontjaira is kellett rámutatni, ahol, mint különösen a lakpénzeknél az állami tisztviselőknek nagyon jogosult panaszával van dolgunk, amelynek tisztázása előtt a másik kérdéssel foglalkozni nem lehetett anélkül, hogy a polgári tisztviselőkkel szemben igazságtalanság ne történjék.

A hirtelen kitört háború, igaz, annyival inkább előtérbe tolta az ellátás kérdésének megoldását, mert éppen a háborúban szerencsétlenül jártaknak és hátramaradottjaiknak ellátása sok tekintetben elégtelen. Nem lehet kétségbe vonni, hogy az ezen viszonyok megjavítása iránti igény mindenképpen jogosult és a magyar kormánynak e tekintetben, a miniszterelnök úr nézete szerint, a lehetőség határáig el kell mennie. A mostani törvényes állapotnak megváltoztatása azonban természetesen csak a törvényhozás útján volna lehetséges és csak a háború után történhetnék meg, amikor aztán a megalkotandó törvénynek visszaható erőt lehetne adni a háborúban sebesültekre, vagy elesettekre.

A kérdés rendezését, fájdalom, a háború végéig kell kitolni, mert csak akkor leszünk abban a helyzetben, hogy megítélhessük a felállítandó jogszabályoknak pénzügyi következményeit, valamint azokat a pénzügyi lehetőségeket, amelyek akkor a monarchia két állama részére egyáltalában meglesznek.

Világháborúban állunk, melynek terhei és szenvedései elemi erővel nyomják az egész társadalmat, és amelynek politikai és pénzügyi következményei egyáltalában beláthatatlanok.

Életveszély a mozgósított nép sorsa, közgazdasági ínség a nem mozgósítottaké. A háború alatt az egész békés társadalomnak gazdasági áldozatokat kell hoznia, amelyek messze meghaladják a mozgósítottak családtagjaira háramló terheket.

Arról pedig, milyen lesz a monarchia gazdasági és pénzügyi képe a háború után, előre senki sem alkothat magának fogalmat. Még a szerencsés háború is alig fogja lehetővé tenni, hogy a hadjárat valamennyi pénzügyi terhét ellenségeinkre hárítsuk. Kevésbbé szerencsés kimenetel esetében állam és társadalom megromlott anyagi viszonyok között fogja magát találni a nagy harc után és csak azután lehet határozatot hozni aziránt, hogy mennyiben lehetne még a legszükségesebb és legnemesebb szükségleteket is az állam részéről kielégíteni.

Ebben a nagyon komoly és fenyegető pénzügyi helyzetben miniszterelnök felfogása szerint tehát a magyar kormány csak ahhoz adhatja meg beleegyezését, hogy az új ellátási törvényre vonatkozó előzetes tanácskozások megkezdessenek és ehhez képest a magyar kormány kijelenthetné, hogy e tekintetben szívesen áll rendelkezésre. A kérdésre vonatkozó végleges határozathozatal azonban csak a háború végén történhetnék meg.

Miniszterelnök úr végül kéri a minisztertanácsot, hogy ezen álláspontját magáévá tenni s részére felhatalmazást adni méltóztassék, hogy ily értelemben a magyar kormány nevében a hadügyminiszter úrnak válaszolhasson.

A minisztertanács az előterjesztés értelmében határoz és a kért felhatalmazást megadja. [A]

Vö. 1915—3—15.

*

[A] *(Kézírásos feljegyzés valószínűleg Tisza írásával)*:

„2) Min. eln. fizetés honvéd *nein!!!*[a]

most életbeléptetni valamit: erről szó sem lehet.
a törvényhatóságokban, az ogy. a rokkantak ellátása = minimális.

Ha majd háború után tudunk: okvetlenül kell.
Háború elvesztése után nem lehet, mert 100 milliókat vállalni nem lehet,
Kérdés, tudunk-e hadiköltséget kivasalni.
Belemehetünk azonban a tárgyalásba, kijelentve, hogy a háború befejezése után okvetlenül fogunk valamit csinálni.
Teleszky: most a törvényt megcsinálni nem lehet. Azonban a katonai nyug. tv. kedvezőtlen. 1875 óta[b]
Stimuláns most nem kell a katonáknak.
Hajlandók vagyunk: szóbelileg tárgyalni arról, hogy ott, ahol okvetlenül szükséges = kegydíj a) sebesültek

b) özvegyek, árvák

Határozatot meghozni."

20.

1914. aug. 17. (24.) — 11.

A hadiszükségletek fedezése és az Osztrák—Magyar Bank ügyvitelében szükséges rendkívüli intézkedések.

A két pénzügyminiszter és a bankkörök 1914. júl. 30-án megkezdett megbeszélései aug. 14-én értek véget. (L. 1914—23—10. kommentárját.) Az aug. 17-i magyar minisztertanács elé tehát a jegybank és a pénzügyminiszterek részéről előkészített tervezet került, amelynek kialakításában a tárgyalások egész folyamán érvényesítették befolyásukat az osztrák és magyar banktőkét irányító tényezők.

*

A rendkívüli viszonyok következtében az Osztrák—Magyar Bank alapszabályainak több cikke is módosításra szorult. A bank alapszabályait első ízben 1878-ban adták ki (1878 : XXV. tc. az Osztrák—Magyar Bank létesítéséről és szabadalmáról; itt találhatók a bank 113 cikkből álló alapszabályai). Később a szükséghez képest az alapszabályok több cikkét megváltoztatták. L. 1887 : XXVI. tc. az Osztrák—Magyar Bank szaba-

a) Az eredetiben négyszer aláhúzva.
b) A következő két szó olvashatatlan.

dalmának meghosszabbításáról; 1890 : XX. tc.; 1899 : XXXVII. tc.; 1911 : XVIII. tc. (a bank szabadalmának és az érme- és pénzrendszerre vonatkozó szerződésnek 1917. december 31-ig való meghosszabbításáról.)

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a minisztertanács az 1912. évi LXIII. t. c. 16. és 17. §.-a alapján folyó évi augusztus 1-én hozott határozatával[1] felhatalmazta, hogy a mozgósítás, illetve a hadiállapot első három hónapja alatt felmerülő hadiszükségletek fedezetének beszerzéséről hitelművelet útján gondoskodhasson s a fedezet biztosítására az Osztrák—Magyar Bankot is igénybe vehesse; felhatalmazta továbbá előadó miniszter urat, hogy az Osztrák—Magyar Bank ügyvitele tekintetében rendkívüli intézkedéseket tehessen s e végből a szükséghez képest a fennálló törvényektől eltérő rendelkezéseket is állapíthasson meg, illetve, hogy ily irányú intézkedésekhez és rendelkezésekhez hozzájárulhasson.

Ezen felhatalmazások alapján a hadiszükségletek fedezetének beszerzése tekintetében előadó miniszter úr következő két intézkedést tette:

1. 1914. évi augusztus 1-én egy oly megállapodást létesített a Magyar Általános Hitelbank vezetése alatt álló u. n. Rotschild-konzorciummal,[2] mely szerint 350,000.000 K névértékű, 5%-kal kamatozó, 1917. évi február 1.-én beváltandó, adómentes állami pénztárjegyet[3] bocsát ki s a konzorcium ezeknek a pénztárjegyeknek kézizálogképpen való lekötése ellenében a pénztárjegyek névértékének 85%-át, tehát 297,500.000 K-t, a pénzügyminiszter úr által kívánt részletekben előlegkölcsönképpen folyósítja. Az Osztrák—Magyar Banknál közbenjárt oly irányban, hogy a konzorciumnak ezekre, egyelőre a tőzsdén forgalom tárgyát nem képező pénztárjegyekre a névérték 85%-a erejéig előlegkölcsönt folyósítson s a konzorciummal szemben vállalta azt a kötelezettséget, hogy amennyiben a pénztárjegyek árfolyama netán 85% alá esnék s a konzorcium az Osztrák—Magyar Banknak pótfedezetet nyújtani lenne kénytelen, úgy e célra a magyar királyi pénzügyminisztérium kellő összegű további ugyanily pénztárjegyeket fog átadni. A konzorcium az államkincstárnak az előlegkölcsön után ugyanazt a kamattételt fogja mindenkor számításba hozni, amelyet az Osztrák—Magyar Bank vele szemben alkalmaz. Az előlegkölcsön legkésőbb 1917. évi február 1.-én visszafizetendő, de a m. kir. pénzügyminisztérium részéről egészben vagy részben korábban is visszafizethető.

2. 1914. évi augusztus 14-én az osztrák cs. kir. pénzügyminiszter úrral együttesen oly megállapodást létesítettünk az Osztrák—Magyar Bankkal, mely szerint az Osztrák—Magyar Bank az osztrák és a magyar kormánynak teljesen egyenlő feltételek mellett összesen 2000 millió koronáig terjedhető kézizálogkölcsönt nyújt. A megállapodás szerint — a közösügyi szükségletek viselése tekintetében fennálló hozzájárulási aránynak megfelelően — a magyar kormány ebből az összegből, öt évi lejáratú, aranyban fizetendő állami pénztárjegyeknek 75% erejéig leendő megterhelése mellett, legfeljebb 728 millió K kölcsönösszeget vehet igénybe[4] s a kölcsön legkésőbb 1917. végén visszafizetendő.[5] A tényleg igénybe vett összegek után netto évi 1% kamat fizetendő, amennyiben azonban az Osztrák—Magyar Bank részvényeseinek osztaléka a kölcsön fennállásának bármely évében az 1910., 1911. és 1912. évek átlagos osztalékát, azaz részvényenként 105 K-t nem érné el,[6] úgy az illető év folyamán a két kormány mindegyike terhén fennálló mindenkori kölcsönhátralék kamatlába erre az évre visszahatólag annyival emeltetik, hogy az említett átlagos osztalék kifizethető legyen, 4%-nál magasabb kamat azonban akkor sem számítható, ha az osztalékátlag magasabb kamatszolgáltatást igényelne.[7]

A pénzügyminiszter úr a minisztertanács felhatalmazása alapján, egyrészt a jelenlegi rendkívüli viszonyokra való tekintettel, másrészt az Osztrák—Magyar Bankkal létesített, most ismertetett megállapodással kapcsolatban az Osztrák—Magyar Bank ügyvitelét illetőleg eddigelé a következő rendkívüli intézkedéseket tette:

1. Felmentette a bankot az alapszabályok 55. cikkének utolsó bekezdésében foglalt ama határozat megtartása alól, mely szerint a bank az ezen cikkben felsorolt üzleteken kívül más alapszabályszerű üzletekbe az osztrák vagy magyar pénzügyi kormánnyal csak annyiban bocsátkozhatik, amennyiben az nem foglal magában a bank részéről kölcsön- vagy hitelnyújtást.

2. Intézkedett, hogy az alapszabályok 82. cikkének 2. bekezdésében foglalt ama rendelkezés módosításával, mely szerint 50 K-nál kisebb összegre szóló bankjegyek csak 20 és 10 koronás címletekben bocsáthatók ki, a bank ideiglenesen, az osztrák és magyar pénzügyminisztériumok által egyetértőleg meghatározott legmagasabb összeg erejéig, más címleteket is kibocsáthasson s ezeket a címleteket az alapszabályok 82. cikkének 3. bekezdésében foglalt határozatoktól eltérő, az osztrák és magyar pénzügyminisztérium részéről esetről-esetre jóváhagyott külső kiállítással gyárthassa és forgalomba hozhassa.[8]

3. Felfüggesztette az alapszabályok 84. cikkének azt a rendelkezését, mely szerint a forgalomban levő bankjegyek teljes összegének legalább 2/5 részében, névértékével számított osztrák vagy magyar veretű törvényes érc-pénzzel vagy súly szerint a koronaértékbeli törvényes pénzlábnak megfelelően és a verdedíj levonása mellett számított belföldi kereskedelmi aranyérmékkel, külföldi aranyérmékkel vagy aranyrudakkal kell fedezve lennie,[9] fenntartotta azonban oly határozatok megállapítását, amelyekkel a megengedhető bankjegy-összforgalom maximális összegének a bank érckészletéhez viszonyítva határ szabassék.[10]

4. Felmentette a bankot az alapszabályok 84. cikkében megállapított 5%-os bankjegyadó fizetésének kötelezettsége alól annyiban, amennyiben az adóköteles bankjegyforgalom a két állam kormányának a fent ismertetett

[1] 1914—23—10.

[2] A Magyar Általános Hitelbanknak a Rotschild-bankházzal és más külföldi bankokkal való kapcsolatára nézve l. többek között *Sándor Vilmos:* Nagyipari fejlődés Magyarországon 1867—1900. Bp. 1954. 395. o.

[3] Az állampénztár időleges pénzhiányának pótlására pénztári jegyeket, illetve utalványokat bocsátottak ki. — R.: Pénztári jegyek.

[4] Az állami pénztárjegyeket a két pénzügyminiszternek olyan névértékben kell letenni, amely a névérték 75%-os megterhelése mellett az igénybe vett mindenkori kölcsönösszegnek megfelel. (*Popovics* i. m. 46. o.)

[5] Egyúttal a bankszabadalom lejártának kelte. (*Popovics* i. m. 47. o.)

[6] A bank fő üzletágaiban ugyanis, a leszámítolási és lombardüzletben, az államkölcsönnel együtt járó nagy jegymennyiség forgalomba jutása miatt csökkenés állhat be. (*Popovics* i. m. 46. o.)

[7] A megegyezés eme határozatának tényleges alkalmazására nem került sor. (*Popovics* i. m. 47. o.)

[8] A már az első napokban mutatkozó váltópénzhiány leküzdésére a bankvezetőség két- és egykoronás bankjegyeket készített elő. (*Popovics* i. m. 49. o.)

[9] Az előírt $^{2}/_{5}$-ös fedezetet már aug. 7-én átlépték (3580 millió K jegyforgalom — 1410 millió K érckészlet). — *U. o.*

[10] A korlátozó fenntartást a kormányok nem alkalmazták. (*Popovics* i. m. 49. o.) — Vö. 1914—26—40.

megállapodás szerint 2000 millió K erejéig folyósított kézizálogkölcsönnek még törlesztetlen kölcsönhátraléka által idéztetik elő.[11]

5. Intézkedett, hogy — az alapszabályok 102. cikke 5. bekezdésének rendelkezéseitől eltérőleg — azoknak az éveknek tiszta nyereségéből a két kormány mindegyikét megillető rész megállapítása végett, amely évek jövedelmeiben a kormányokkal kötött kölcsönügylet után járó kamatok is el vannak számolva, meg kell határozni ezeknek a kamatoknak az illető év összes nyers jövedelméhez való arányát, s a két kormányt megillető nyereségrészesedést ennek az aránynak megfelelően meg kell osztani. A nyereségrészesedésnek ekként a két kormánnyal kötött kölcsönügyletre vonatkoztatandó része a két kormány között abban az arányban osztandó meg, amelyben a két kormány mindegyike a bankot megillető s hátralékban lévő kölcsöntartozással az illető üzletévben átlag meg van terhelve, a nyereségrészesedésnek további része pedig a két kormányt az alapszabályok 102. cikkében megállapított megosztási arányban illeti meg.[12]

6. Felmentette a bankot az alapszabályok 104. cikkében foglalt azon kötelezettség alól, hogy követeléseinek és tartozásainak állását minden hó 7., 15., 23. és utolsó napjáról közzétegye s most a heti kimutatások további intézkedésig csak a két kormánnyal közöltetnek. A bank mérlegének és a nyereség- és veszteségszámla évi zárlatának közzététele tekintetében netán teendő intézkedéseket a két kormány és a bank főtanácsa között létesítendő megállapodásnak tartotta fenn.[13]

7. Tekintettel arra, hogy az alapszabályok 1. és 111. cikke szerint a bank minden rendelkezésre álló eszközzel gondoskodni tartozik arról, hogy jegyeinek külföldi váltók árfolyamában kifejezésre jutó értéke a koronaérték törvényes pénzlába paritásának megfelelően állandóan biztosítva maradjon, a bankkal szemben elismerte, hogy az általános mozgósítás és a hadiállapot által előidézett viszonyok folytán erőhatalom által előidézett közvetlen akadályoztatás esete forog fenn.

Az osztrák pénzügyminiszter úr[14] az Osztrák-Magyar Bank ügyvitelét illetőleg az osztrák kormány részéről a fentiekkel teljesen azonos intézkedéseket tett.

A minisztertanács a hadi szükségletek fedezetének beszerzésére irányuló, jelen előterjesztésben ismertetett megállapodások létesítését s az Osztrák—Magyar Bank ügyvitele tekintetében eddigelé szükségessé vált rendkívüli intézkedéseket jóváhagyólag tudomásul veszi.[15]

Vö. 1914—29—27. és 1915—15—48.

[11] A kölcsön folytán forgalomba kerülő állami pénztárjegyek adómentességére vonatkozik.

[12] Erre annak meggátolására volt szükség, nehogy a banknak az egyik állam kamatfizetése által elért jövedelme a másik állam nyereségrészesedésének javára essék. (*Popovics* i. m. 50. o.)

[13] A bankvezetőség hangsúlyozta, hogy a jegybank „a védőképesség nem lényegtelen faktora"; erre az intézkedésre a valuta ki nem elégítő állapota miatt volt szükség. A bank a heti kimutatásokat tovább vezette és a kormányoknak bemutatta, csak a hivatalos lapba nem került bele. (*Popovics* i. m. 50. o.)

[14] Engel, Frh.

[15] Az elrendelt kivételes intézkedéseket nem tették közhírré. Megegyezés történt arra nézve, hogy ezeket teljesen belső ügyként kezelik. (*Popovics* i. m. 50. o.)

21.

1914. aug. 23. (25.) — 2.

Ipari üzemek hadköteles alkalmazottainak polgári állásukban való meghagyása.

A kereskedelemügyi miniszter úr a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg a minisztertanács hozzájárulását kéri ahhoz, hogy I/ a vas és fémiparhoz; II/ a gépiparhoz; III/ a villamossági üzemekhez; IV/ a föld- és kőiparhoz; V/ a bőr-, sörte-, toll-, viaszosvászon- és ruggyantaiparhoz; VI/ a fonó- és szövőiparhoz; VII/ a ruházati iparhoz; VIII/ az élelmiszer-iparágakhoz, nevezetesen 1./ a malmokhoz, 2./ a sörgyárakhoz, 3./ a szeszgyárakhoz, 4./ a cukorgyárakhoz, 5./ az élelmiszergyárakhoz; IX/ a vegyiparhoz; X/ a vízművekhez tartozó azon cégeknél, vállalatoknál, üzemeknél és telepeknél, melyeket általános közgazdasági, hadseregszállítási és élelmezési szempontokból, végül közüzemi jellegüknél fogva a kereskedelemügyi miniszter a pénzügyminiszterrel egyetértően ilyenekül kijelöl, alkalmazásban levő

a/ mindazon honvédségi kötelékben álló egyének, akik külön honvédelmi miniszteri rendelkezéssel polgári alkalmazásukban valamely meghatározott napig meghagyattak, jelenlegi polgári alkalmazásukban az illető határnap letelte után is meghagyassanak;

b/ a népfelkelés II. osztályába tartozó (38, 39, 40, 41, 42 éves) egyének, dacára a közelmúlt napokban kifüggesztett behívásnak, ugyancsak jelenlegi polgári alkalmazásukban továbbra is meghagyassanak.

Előadó miniszter úr kéri továbbá a kimondását annak, hogy az a/ és b/ alattiaknak a katonai szolgálatra jelentkezniök nem kell, végül pedig megjegyzi, hogy az a/ alattiak a közös hadsereg (haditengerészet) kötelékébe tartozókra és az osztrák állampolgárokra nem terjednének ki.

A minisztertanács az előterjesztés értelmében határoz és megbízza a honvédelmi miniszter urat, hogy ezen ügyben a kereskedelemügyi és pénzügyi miniszter urakkal egyetértőleg a szükséges további intézkedéseket megtegye.

Az ipar helyzete a háború első hónapjaiban kedvezőtlenül alakult. Az összes iparágak, kivéve azokat, amelyeket kisebb-nagyobb mértékben a hadvezetőség foglalkoztatott, megrendeléshiány és az anyagbeszerzés nehézségei miatt panaszkodtak. Egyes szakmákban munkásfelesleg mutatkozott, másutt, elsősorban a hadiiparban, katonai felmentésekkel,[1] majd később, 1914. decemberétől kezdve, a kivételes törvények alapján az üzemek katonai felügyelet alá helyezésével (militarizálásával) és a munkások helyhezkötésével próbálták biztosítani a szükséges munkaerőt.[2]

[1] *Teleszky* i. m. 335. o., *Szterényi—Ladányi* i. m. 82—83. o.

[2] *Andics Erzsébet:* A magyar munkásmozgalom az 1914—1918-as világháború alatt. Bp. 1950. A történettudomány kérdései, 2., 14. o. és a belügyminiszter 1914. évi 5582. eln. sz. körrendelete valamennyi törvényhatósághoz hadköteleseknek katonai szolgálat alóli mentesítéséről (1914. aug. 5.). (R. T. 1914. 1526. o.)

22.

1914. aug. 31. (26.) — 7.

Postai szállítási jog megvonása.

A kereskedelemügyi miniszter úr bejelenti, hogy az Újvidéken megjelenő s a Miletics Szvetozár nyomdájában előállított „Zasztava"[1] című laptól a postai szállítás jogát a magyar szent korona országainak területére nézve megvonta, mert annak közleményei a hadviselés érdekeit veszélyeztetik.

Helyeslőleg tudomásul vétetik.

Vö. 1914—28—16.

23.

1914. aug. 31. (26.) — 16.

Internáltak és menekültek ellátása.

A belügyminiszter úr előadja, hogy a hadiállapot beálltával a délvidékről sok olyan magyar alattvaló, kik megbízhatóságuk tekintetéből kifogás alá estek vagy mert egyes helyeken tartózkodásuk, vagy korlátlanul szabad mozgásuk a hadviselés érdekeire károsnak mutatkozott, a katonai parancsnokságok kívánságára rendes lakóhelyüktől lehetőleg távoleső magyarlakta törvényhatóságok területére irányíttattak. Később aszerint, amint egyes államok a monarchiával hadiállapotba kerültek, szükségessé vált, hogy ezeknek itt tartózkódó alattvalói közül sokan ugyancsak hasonló helyekre internáltassanak. Növelték még ezek számát a Boszniából és Horvátországból az ottani hatóságok óhaja következtében ide irányítottak és legújabban a Galiciából hazánk területére jött és segélyre szoruló menekülők, kiknek ellátási költségeit azonban az osztrák kormány megtériteni köteles. Az internáltaknak csak kisebb, vagyonosabb része képes az élelmezéséről saját maga gondoskodni, ellenben a túlnyomóan vagyontalan részét, azon csekély kivételtől eltekintve, mely az élelmezési költségeit a maga munkájával szerzi meg, részint a társadalom könyörületessége látja el, részint a községek segélyére szorulnak.

Miután az internálás aránylag nem nagy vidékre szorítkozik és így az ottani községek és társadalom indokolatlanul nagy mérvben vétetnék igénybe és mert az ellátandók száma a hadműveletek területének kiterjesztése folytán és az egész országban észlelhető munkahiány természetes következményeképpen mindinkább emelkedett, a vármegyék és községek panaszai és felszólalásai folytán előadó miniszter úr a vagyontalan internáltak ellátási

[1] A háború kitörésekor a sajtó ellenőrzését megszigorították. Ennek egyik következménye a külföldi lapok bebocsátásának korlátozása volt. Ha egy külföldön megjelenő lap irányzata a Monarchia hivatalosan képviselt érdekeivel ellenkezett, attól a kereskedelemügyi miniszter a postai szállítás jogát megvonta. Szinte minden jegyzőkönyvben találunk erre vonatkozó intézkedést, a kitiltott lapok címének és megjelenési helyének feltüntetésével. — Jelen esetben, a szokásostól eltérő módon, nem külföldi, hanem Magyarország területén megjelenő lapról van szó, amelyet azonban szerb összeköttetései miatt találtak veszélyesnek. Szerkesztője Tomić Jása volt, Miletić Szvetozár veje, aki szoros összeköttetésben állt a belgrádi kormány sajtófőnökével. (Vö. *Gratz* i. m. II. k. 160. o.)

költségei kérdésében szükségesnek látta tárgyalásokat folytatni a hadügyminiszter úrral. Ennek eredményeként a hadügyminiszter úr készségét jelentette ki aziránt, hogy a vagyontalan internáltak ellátása körül felmerülő költségeket a katonai kincstár fogja megtériteni.

Ennek folytán előadó miniszter úr megfelelőleg intézkedett, hogy a katonai átvonulási illetéknek[1] megfelelő ellátási költségeket a városok, illetve községek addig is, míg őket a megfelelő előleggel ellátná, előlegezzék.

Hogy tehát a városok, községek által előlegezett költségek fedezetet nyerhessenek, másrészt, hogy addig, míg a hadügyi kincstárral a leszámolás megtörténik, a községeket és városokat szükség esetén megfelelő előlegösszegekkel láthassa el, előadó miniszter úr azon kérelemmel fordul a minisztertanácshoz, méltóztassék felhatalmazást adni, hogy 100.000 korona erejéig hitelt igénybe vehessen, mely összeg a hadügyi kincstár részéről történő megtérítésig előirányzat nélküli kiadásként lenne elszámolandó.

A kért felhatalmazás megadatik.

L. 1914—28—42.

24.

1914. aug. 31. (26.) — 20.

Felemelt létszámú magyar csendőrség Pancsován.

A belügyminiszter úr előadja, hogy az 1882. évi X. törvénycikk IV. §-a[1] alapján Pancsova thjf.[2] város a magyar királyi államkincstárral 1904. évben szerződést kötött, melynek értelmében a város területén a közbiztonsági szolgálatot a magyar királyi csendőrség látja el.

Miután a szerződés folyó évi október hó végén lejár, Pancsova város törvényhatósági bizottsága annak megújítása iránt még a múlt évben felírt.

E célból a kiküldött miniszteri megbízott és a város bizottsága közt lefolytatott tárgyalás alkalmával felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint állami érdekből feltétlenül szükségesnek mutatkozik a szerződésnek meghosszabbítása mindaddig, míg az állami rendőrség fel nem lesz állítva.[3] Ezzel kapcsolatosan szükséges, hogy a jelenleg szolgálatot teljesitő 35 főnyi csendőrlegénység

[1] A beszállásolt katonaság ellátásáért a polgárságnak járó csekély díj. — R.: Átvonuló beszállásolás. — Vö. 1879 : XXXVI. és XXXVII. tc.

[1] 1882 : X. tc., a m. kir. csendőrség által a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületein való teljesítendőkről. — 3. § : Oly esetekben, midőn a csend, rend és közbiztonság az illető városi rendőrség által fenn nem tartható, a városi hatóság főnöke, vagy törvényes helyettese, a csendőrség segédkezését igénybe venni jogosult. — A 4. § szerint, ha a thjf. városok rendőri teendők végrehajtására a csendőrséget kívánnák alkalmazni, erre vonatkozólag a belügyminiszterrel szerződést köthetnek.

[2] Törvényhatósági joggal felruházott.

[3] A rendőrség államosításának gondolata az 1872 : XXXVI. tc.-ben jelent meg először (20. §) és az 1881 : XXI. tc. értelmében „fővárosi rendőrség" név alatt felállították az első magyar állami rendőrséget. Ennek hatáskörét később kiterjesztették Újpestre, Rákospalotára, Erzsébetfalvára, Kispestre és Pestszentlőrincre, a háború alatt pedig Csepelre is. A városokban ún. önkormányzati rendőrségek működtek. A rendőrség államosítására vonatkozó országos hatályú törvénytervezet csak 1918-ban készült (l.: 1918—19—33.), s még később valósult meg, az 1919. okt. 1-én kiadott 5047/1919. M. E. sz. rendeletben, amely az 1920 : I. tc. 10. §-a értelmében törvényerejűvé vált.

létszáma 1 gyalog őrsvezető és 4 gyalog csendőr, továbbá egy lovas őrsvezető és 4 lovas csendőrrel felemeltessék.

Előadó miniszter úr értesülése szerint a csendőrségnek a közbiztonsági szolgálattal való megbízatása — 10 évvel ezelőtt — a következő körülmények között történt.

A belügyi kormány akkori képviselője[4] a város főispánja[5] útján közölte volt az államhű pártok vezetőivel azt az óhaját, hogy Pancsova városánál a közbiztonsági szolgálatnak a csendőrség által való ellátását kérelmezze.

Kifejezetten közöltetett — állítólag — velük, hogy erre az intézkedésre államrendészeti okokból és állami érdekek megóvása céljából van szükség, s hogy éppen erre való tekintettel a szerződésbe felvett 12.644 korona évi átalány-összeg ellenében a belügyi kormány a szolgálatot mindig olyan létszámú csendőrlegénységgel fogja elláttatni, amennyire a fennforgó viszonyok szerint éppen szükség van, anélkül, hogy az időnkénti felemelés ellenében Pancsova város közönségétől a szerződésben körülírt hozzájáruláson felül újabb pénzügyi ellenszolgáltatást követelne.

Pancsova határváros, — szemben fekszik Belgráddal, lakosságának relatív többsége szerb, amely sűrű és állandó összeköttetésben áll a szerb királyság lakosságával és összeházasodás folytán, ez az összeköttetés még erősebbé és élénkebbé válik.[6]

Állítólag már az annexió idejében[7] tapasztaltatott, de különösen a múlt esztendő külügyi válságának során is,[8] hogy a szerb királyság külpolitikai viszonyai erősen megnövelték a Pancsova és környékbeli lakosság nemzeti önérzetét.

A város szerb lakossága, különösen a szerb fegyvereknek legutóbbi sikerei óta,[9] intelligenciájával és sajtójával az élén egyetlen cél következetes szolgálatában áll és ez az: ápolni a nemzeti önérzetet, a szerb királyságban élő fajtestvérekhez való tartozásuk tudatát, a faji szolidaritás érzetét, ami együttvéve fölidézi a lelkekben azt a diszpozíciót, amely a népet a szerbiai sajtó csábításai iránt fogékonyabbá teszi.

Éppen azért fokozottabb éberségre van szükség a tekintetben, hogy a fenti hatás a közbiztonsági szervezet erőteljesebb kifejlesztésével ellensúlyoztassék.

A nemzeti öntudatot ébren tartják továbbá azok az elemek, amelyek a Balkánról tódulnak be.

A legutóbbi kritikus időben a városban szolgálatot teljesítő csendőrség segítségével sikerült ezektől az elemektől Pancsova városát és környékét megtisztítani. De a visszaözönlés már megkezdődött.

Eszerint a törvényhatósági joggal felruházott, továbbá a rendezett tanácsú városokban a rendőrhatóságot az állami rendőrség gyakorolta, amelynek hatósága fokozatosan a községekre is kiterjedt. (*Meznerics Iván* és *Torday Lajos*: A magyar közigazgatás szervei 1867—1937. Bp. 1937. 66—67. o. és: A m. kir. kormány 1919—1922. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv. Bp. 1926. 33. o.)

[4] Belügyminiszter 1903. nov. 3.—1905. jún. 18. között gr. Tisza István volt.

[5] Bajsai Zákó Milán, egyben Versec főispánja is.

[6] Pancsova lakóinak száma 1910-ben 20 808 fő volt; ebből 3364 magyar, 7467 német, 8714 szerb. — R. —

[7] Bosznia és Hercegovina annexiója: 1908. okt. 5.

[8] Utalás a második Balkán-háborúra.

[9] 1914. aug. 12—23. között csapott össze a Monarchia 5. és 6. sz. hadserege és a szerb hadsereg; a támadókat a szerbek több ütközet után a Drina és a Száva mögé vetették vissza. — R.: Világháború. 297. o.

Amióta a határátkelési tilalom megszűnt és a katonaszökevényeket nem továbbítják az ország belsejébe, állítólag több mint 200 katonaszökevény tartózkodik a város területén, akik idevaló fajrokonaikkal a lefolyt háború dicsőségéről és a szerb nemzet jövőjéről regélnek.

Példátlan eset, hogy egy győzelmes hadsereget tömegesen hagyják oda katonái és valószínűséggel bír az a feltevés, hogy ezekben az „átszökésekben" cél és tervszerűség van.

Jellemző tünet az is, hogy a város szerb intelligenciája, mely eddig a város hazafias polgárságával társadalmilag élénken érintkezett, teljesen visszavonult, elzárkózott és követi példáját a köznép is.

Ezen politikai és nemzetiségi mozgalmak ellenőrzése, megfigyelése, fékentartása állami feladat és ezen állami érdekek sikeres megóvása tenné indokolttá a létszám felemelését: mert a szorosan vett közbiztonsági szolgálat a jelenlegi létszámmal ezidőszerint még ellátható.

A városi /magyar/ pártnak, mely a csendőrséget a városba bevitte, a törvényhatósági bizottságban többsége nincs és csak ügyes taktikával, — melynek sikerét biztosította az a körülmény, hogy a város határának mezőrendőri szempontból hatályosabb megvédését is kilátásba helyezték a lovas járőrök biztosítása által — sikerült a közgyűlésen kimondatni, hogy a város közönsége az eddigi szerződés meghosszabbítását kívánja.

De viszont kétségtelen, hogy mihelyt a létszámfelemelés fejében a várostól az eddiginél nagyobb ellenszolgáltatás követeltetnék, ezt a szerb többség le fogja szavazni.

Állásfoglalását a 92%-os pótadóval küzdő és minden modern intézményt nélkülöző város anyagi helyzetével fogja indokolhatni és ez az indok a nem szerb ajkú, vagyis magyar—német bizottsági tagok soraiban is hivőkre fog találni.

Nincs tehát kizárva, hogy az alatt az ürügy alatt, hogy többet fizetni a város nem tud és a jelenlegi létszám mellett a közbiztonsági szolgálat a jövőben a csendőrség által sikeresen el nem látható, egészen szabadulni igyekszik a neki politikailag kényelmetlen csendőrségtől.

Miután jelenben sokkal fokozottabb mérvben állnak fenn azon indokok, melyek miatt tíz évvel ezelőtt a közbiztonsági szolgálat a csendőrségre ruháztatott és miután a szaporítása állami érdekből szükséges, előadó miniszter úr a pénzügyminiszter hozzájárulásával a minisztertanács felhatalmazását kéri ahhoz, hogy a pancsovai csendőrség létszámának felemelése céljából a csendőrség legénységi állománya folyó évi november hó 1-ével 1 lovas és 1 gyalog őrsvezető 4 lovas és 4 gyalog csendőrrel szaporítható s az ezen létszámszaporításból felmerülő 9.438 korona egyszersmindenkori és 19.132 korona évi költségösszeg az 1914/15. évi zárszámadás keretében az átmeneti, illetve a rendes költségeknél „Magyar királyi csendőrség" címén zárszámadási indokolás mellett hiteltúllépéssel elszámolható legyen.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

L. 1915—17—30. Pancsova kiürítésének elrendelése.

25.

1914. aug. 31. (26.) — 21.

A budapesti állami gyermekmenhely megdöbbentő állapota.

A belügyminiszter előadja, hogy „a budapesti állami gyermekmenhely az ország legnagyobb gyermekkórháza.[1] Beteganyagának szaporítását a vidéki állami gyermekmenhelyek állandóan fokozzák, mert súlyosabb esetek sikeres gyógykezelésére azok megfelelően berendezve nincsenek. A budapesti gyermekmenhely forgalma ma már oly nagy, hogy a beteg gyermekek befogadására alig képes, a túlzsúfoltság pedig állandó.

A csecsemők halálozási arányszáma ennek következtében megdöbbentően emelkedik, mivel a beteg csecsemők kórházi ápolását idő előtt félbe kell szakítani, hogy az újonnan felvett még súlyosabb esetek számára hely legyen szorítható. Beteg csecsemőket és dajkákat helyszűke miatt egy ágyban kettesével kell elhelyezni. Esetleges járvány olyan helyzetet teremthet, amelynek kiszámíthatatlan következményeiért a felelősséget előadó miniszter úr nem vállalhatja.

A gyermekmenhely, amint a fentiekből is látható, ma már nem felelhet meg annak a feladatának, amelyet a közegészségügyi és gyermekvédelmi szempontok reá rónak."

Mivel legsürgősebb az ú. n. tránszport-osztály[2] túlzsúfoltságának megszüntetése, ez pedig csak építkezés útján oldható meg, kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy erre a célra 50 000 K-t fordíthasson. Ezt az összeget a belügyi tárca 1914. évi első felére gyermekvédelmi célokra engedélyezett összhitel keretében mutatkozó megtakarításokból szándékozik fedezni.

L. 1916—8—11.

26.

1914. aug. 31. (26.) — 26.

Vetőmag és állathiány Bereg, Ugocsa és Szatmár megyében.

A földművelésügyi miniszter előadja, hogy „az elmúlt években ismételten tapasztalt abnormis időjárási viszonyok olyan szomorú helyzetet teremtettek helyenként, főleg Bereg, Ugocsa és Szatmár vármegyék egyes vidékein, hogy

[1] A 7 éven aluli és a 7—15 éves elhagyott gyermekek védelméről és elhelyezéséről az 1901 : VIII. és XXI. tc. intézkedett, igen kezdetleges keretek között, erősen számítva a társadalom közreműködésére. Az elhagyott gyermekeket a budapesti vagy vidéki gyermekmenhelyek (1913-ban összesen 17) vették fel és helyezték el főleg vidéki családoknál. A budapesti menhely volt a legnagyobb: belgyógyászati pavilonja 170, sebészeti pavilonja 40, fertőtlenítő pavilonja 17 gyermek befogadására volt alkalmas. — R.: Gyermekvédelem.

[2] A transzport-osztály az átmenetileg elhelyezett gyermekek befogadására szolgált; ezek csak addig tartózkodtak ott, amíg vagy nevelőszülőknek adták ki őket vagy vidéki menhelyekre irányították. 1912. dec. 21-i kimutatás szerint a budapesti menhely forgalma kétszer, háromszor akkora volt, mint a vidékieké. 1912-ben 53 928 gyermeket vettek fel a menhelyekre, ezek közül Budapestre 8796 gyermek jutott. — R.: Gyermekvédelem.

még ezúttal is rendkívüli intézkedéseket kell tenni avégből, hogy a súlyos gondokkal küzdő kisgazda-közönség bajain legalább részben segíthessen."

Első teendő őszi vetőmagvaknak 40%-ig terjedhető árkedvezmény melletti nyújtása, a leginkább rászoruló kisgazdák részére.

„A vetőmagkiosztással kapcsolatban ez alkalommal a terményeknek az állam részéről hitelben való kiosztását mellőzni óhajtja.

Ezen elhatározására indít azon körülmény, hogy éppen a kérdéses vidékeken két éven át ily módon eszközölt terménykiosztások következtében máris oly tetemes tartozás terheli az ottani kisgazdákat, hogy újabb hiteleknek az állam részéről való nyújtása csupán az adósságot növelné."

A vetőmagvakat ezért ez alkalommal azonnali készpénzfizetés ellenében fogják árusítani, előreláthatólag az Országos Központi Hitelszövetkezetnek[1] a kisgazdák részére nyújtandó kölcsöneire építve.

Ezenkívül a miniszter a múlt évi elemi csapások által sújtott vidékeken a haszon- és igavonó állatállományban /leginkább szarvasmarhákban/ beállott nagymérvű hiány pótlása körül óhajtana a károsult gazdáknak támogatást nyújtani. A kiosztandó állatok árának húsz százalékát kellene előre kifizetniük, a többi részt pedig 3 év alatt. Mindehhez az eddig engedélyezett 2 millió koronából még igénybe nem vett 450 000 és az orsz. közgazdasági alap[2] pénzkészletéből további 200 000, összesen 650 000 K-ra volna szüksége.

L. 1914—26—27 : Előirányzat nélküli kiadás megállapítása erre a célra.

27.

1914. aug. 31. (26.) — 40.

Az aprópénz szaporítása.

Vö. 1914—24—11. A bankalapszabályok 82. cikkének módosítása. Továbbá: O. mt. jkv. 1914. aug. 29. (3. pont.)

A pénzügyminiszter úr előterjesztést tesz az iránt, hogy a nikkel- és bronzérmeknek a törvényben megállapított kontingensén felül 6 millió korona nikkel és 3 millió korona bronz érme veretését elrendelhesse s illetőleg, hogy e tárgyban legfelső helyre előterjesztést tehessen.

A törvényhozás engedélye ehhez az intézkedéshez a háborús állapotok megszűntével utólagosan fog kieszközöltetni.

A minisztertanács a tervbe vett intézkedéshez a felhatalmazást megadja.

A részleges és általános mozgósítás hatására felélénkült az üzleti, főleg kiskereskedelmi forgalom s a váltópénz csakhamar eltűnt. Oka volt ennek az is, hogy a lakosság a papírpénz elértéktelenedésétől félve, gyűjteni kezdte az érpénzt. Ezt a kormányok büntetés terhe alatt tiltották, de a tilalomnak, továbbá a világi és egyházi hatóságok „felvilágosító" propagandájának semmi hatása sem volt. A kormányok tehát kény-

[1] Az 1898 : XXII. tc. alapján jött létre mint a falusi hitelszövetkezetek új központja.

[2] A pénzügyminiszter kezelése alatt álló állami alap, amelyből mezőgazdaság segélyeket adtak ki. — R.: Közgazdasági alap.

telenek voltak siettetni a már engedélyezett érckontingensek kiverését, sőt a kontingenseket fel is emelték. A jegybank arra kényszerült, hogy saját érckincséből veressen váltópénzt (majd később ezüst egyforintosokat is). (*Popovics* i. m. 77—80. o.) — L. még: 1915. jan. 16. (3.) jkv. 4. pontját, amely szerint az osztrák pénzügyminiszter az aprópénzhiányon félkoronás ezüst érme veretésével kívánt segíteni. A minisztertanács ezzel szemben a magyar pénzügyminiszter javaslatát tette magáévá, 20 filléres ezüst érmék veretésére nézve. — Az 1915. febr. 20-i (4.) jkv. 55. pontja szerint a minisztertanács hozzájárult 3 000 000 K értékű tíz filléres (50 rész rezet, 40 rész horganyt és 10 rész nikkelt tartalmazó) aprópénz veréséhez. Az 1915. márc. 27-i (6.) jkv. 39. pontjában a minisztertanács ezenkívül 6 000 000 K értékű hasonló ötvözetű 20 filléres érme verését is jóváhagyta. — L. továbbá: 1915—22—28.

28.

1914. szept. 18. (27.) — 4.

1895. évi születésű, a Felvidékről és a szomszédos területekről származó népfelkelők behívása.

L. 1914—24—1.

A honvédelmi miniszter úr bejelenti, hogy a miniszter urak rövid úton hozzájárultak ahhoz, hogy Árva, Trencsén, Túróc, Abauj-Torna, Borsod, Bereg, Szabolcs, Zemplén, Ung, Liptó, Sáros, Szepes, Máramaros, Ugocsa, Beszterce-Naszód és Szolnok-Doboka vármegyék, valamint Kassa és Miskolc városok területén tartózkodó 1895. évi születésű népfelkelésre kötelezettek az 1886. évi XX. t. c. alapján a háború tartamára azonnal behívhatók és a fegyveres erő csapatai kiegészítésére és pótlási célokra felhasználhatók legyenek.

Tudomásul vétetik.

L. 1914—27—5.

29.

1914. szept. 18. (27.) — 5.

Szülői beleegyező nyilatkozat mellőzése a 17 és 18 éves önként jelentkezők felvételénél.

„A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy abból az alkalomból, hogy a berlini osztrák—magyar főkonzulátus arra kért felhatalmazást, hogy a nála tetemes számban jelentkezett kiskorú egyéneket '17 évtől kezdve' önkéntes beléphetésük lehetővé tétele végett az előírt okmányok /belépési bizonyítvány, szülői beleegyezés/ hiányában is, államköltségen a határszéli kiegészítő parancsnokságokhoz utasíthassa, felmerül azon kérdés, vajjon ezen kiskorú egyéneknél el lehet-e tekinteni az apai /gyámi/ beleegyező nyilatkozattól."

A cs. és kir. hadügyminiszter nézete szerint, mivel a mostani körülmények között ennek a nyilatkozatnak beszerzése gyakran lehetetlen, a kiskorú egyének önkéntes belépésénél ettől el kellene tekinteni, azokban az esetekben, amikor a beszerzés valóban nem vihető keresztül.

A 19 éves és annál idősebb egyéneknél a beleegyező nyilatkozat beszerzésének mellőzéséhez a honvédelmi miniszter az igazságügyminiszterrel egyetértőleg már hozzájárult, mivel ezek a népfelkelésről szóló 1886. évi XX. tc. 2. §. alapján népfelkelési tényleges szolgálatra szülői beleegyezés nélkül amúgy is igénybevehetők, illetve Magyarország északkeleti megyéiben a minisztertanács határozata alapján már igénybe is vették őket.

„Ami a 17 és 18 éveseket illeti, tekintettel egyfelől arra, hogy aránylag véve csak kevés olyan egyénről lehet szó, akik a kívánt beleegyező nyilatkozatot nem mellékelhetik, másfelől pedig tekintetbe véve azt, hogy a kontemplált rendelkezés a 17 és 18 évesekre a mostani nehéz időkben erkölcsi súllyal bír, és a külföld szemében is a lakosság hazafias voltát emelni van hivatva, előadó miniszter úr abban a nézetben van, hogy a jelen esetben a hadügyminiszter úr javaslata elfogadandó lenne."

A minisztertanács az előterjesztés értelmében határoz.

L. 1914—27—4. és 1914—28—54., továbbá: 1915—2—2.

30.

1914. szept. 29. (28.) — 16.

Politikai napilapok portómentes szállítása.

L. 1914—26—7.

A kereskedelemügyi miniszter úr előterjesztésére a minisztertanács elhatározza, hogy a magyar szent korona országainak területén 1914. október 1-én közforgalomban levő politikai napilapoknak ugyanezen területre szóló példányai 1914. október hó 4-től kezdve további intézkedésig a postán díjmentesen szállíttassanak.

A díjmentes szállítási kedvezmény a lapkiadó hivatalok részéről külön-külön címszalag alatt feladott egyes példányokra terjed ki.

A díjmentesen szállított hírlapokhoz semminemű melléklapot, vagy mellékletet csatolni nem szabad.

A postai díjmentes szállítás a helybeli forgalomban sem a postahivatal belső, sem annak külső kézbesítési területére nem terjed ki.

Vö. 1916. márc. 14. (5.) — 24.: Hasonló portómentesség engedélyezése a 8 Órai Újság részére.

31.

1914. szept. 29. (28.) — 40.

Sebesült és fertőző beteg katonák elhelyezése.

„A belügyminiszter úr előadja, hogy a jelen háborúban a sebesülések és megbetegedések száma olyan nagy, amellyel szemben azok elhelyezésére a rendelkezésre álló eszközök elégtelenek.

Hasonló rendkívüli követelmények támadnak a harcoló csapataink körében kitört kolera, vérhas okozta tömegfertőzés következtében. Százszámra szállítják a hadműveletek területéről a kolerás betegeket, akiknek elhelyezése igen sürgős intézkedést követel."

Javasolja több fűthető barakk-kórház létesítését, a fővárosban és vidéken egyaránt, továbbá bizonyos útvonalak mentén fekvő vasúti állomások mellett. 18 barakk-kórház és 20 járványbarakk létesítésére 10 014 000 K költség szükséges.

Vö. 1914—30—17.

32.

1914. szept. 29. (28.) — 42.

Internáltak és menekültek ellátása.

L. 1914—26—16.

A belügyminiszter előadja, hogy az internált vagyontalan magyar és külföldi állampolgárok, valamint a hazánkba menekült vagyontalan osztrák állampolgárok ellátására igénybevett 100 000 K-ig terjedő hitelt már teljes összegében felhasználta, mert a „katonai hatóságok részéről a hadviselés érdekében tett intézkedések következtében napról-napra szaporodik azoknak a vagyontalan internáltaknak és menekülteknek száma, akiknek ellátásáról gondoskodnunk kell.

Az első csoportba tartoznak az *internáltak*, vagyis egyrészt azok a megbízhatatlan egyének, akik a hadviselés érdekében az ország határszéli részeiből, különösen a délvidékről, Boszniából és Horvátországból az ország belsejébe, magyarlakta törvényhatóságok területére irányíttattak, másrészt azok a külföldi állampolgárok, akik azon oknál fogva, mert államaik a monarchiával hadiállapotba kerültek, Magyarországon visszatartattak és hasonló módon hatósági felügyelet alá helyeztettek."

A vagyontalan internáltakkal kapcsolatos, valamint az esztergomi fogolytáborban felmerült építkezési költségeket a katonai kincstár téríti meg.

„A második csoportba tartoznak azok a vagyontalan menekültek, akik a galiciai hadműveletek területének kiterjesztése, illetőleg eltolása következtében az ország határán tömegesen átjöttek. A katonai hatóságok ugyanis Galiciának nagy részéből a polgári lakosságot eltávolíttatták, északi szorosainknak osztrák környezeteit pedig a Bukovinától a Sáros vármegye területén fekvő Dukla-szorosig hadműveletek céljaira kiüríttették.

Ennek következtében, de saját elhatározásukból is ezeren meg ezeren jöttek át a közel magyar területre. Ezek közül a vagyonos és intelligens elem tovább utazhatik az ország belsejébe vagy Ausztriába, a vagyontalan és létfenntartásáról gondoskodni nem képes elemnek legnagyobb része azonban a határszéli magyar vidékre tódul. Máramaros vármegye összes városai és községei tele voltak osztrák menekülőkkel; de a katonai hatóság azoknak sürgős eltávolítását kívánván, elhelyezésükről, illetőleg továbbításukról kellett gondoskodni. Szatmárnémeti városban létesített barakktáborban már 4000-nél több, Besztercén pedig szintén nagyszámú vagyontalan osztrák honost látunk el, és még hozzávetőleg sem tudjuk megállapítani azoknak számát, akik nem őrzött határutakon szekéren vagy gyalog jöttek át és különböző községekben szálltak meg.

Tetemes költséget okoz ezenkívül a tovább utazó vagyontalan menekülteknek — ezek között számos tisztviselőnek — a vasúti állomásokon való élelmeztetése. Nagyobb kiadások merültek fel azáltal is, hogy egyes magánvasutak a menekülőknek továbbszállítását csak a viteldíj lefizetése mellett vállalják; tehát a viteldíjakat előlegeznünk kell."

Az osztrák menekültek ellátási költségeit az osztrák kormány meg fogja téríteni, ugyancsak gondoskodni fog visszaszállításukról is.

„Az eltartásra szorultak harmadik csoportját alkotják azok a vagyontalan menekülők, akik az ország déli részeiből és Horvátországból a szerb betörések következtében kisebb-nagyobb számban az ország belsejébe tódulnak, illetőleg rövidebb-hosszabb ideig ott tartózkodnak."

Ily módon az előlegezendő költségek esetleg milliókra fognak rúgni. Kéri a belügyminiszter, hogy erre a célra újabb 400 000 K erejéig terjedő hitelt vehessen igénybe.

1915. jan. 8-án (30. pont) a minisztertanács újabb 500 000 K, 1915. febr. 20-án (43. pont) 1 000 000 K hitel igénybevételét kérte fenti célra. — L. továbbá: 1915—4—43.

33.

1914. szept. 29. (28.) — 54.

Az 1878/91. évi születésű fegyverképtelen népfelkelők felhasználása.

L. 1914—27—4.

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy azon fogyatékok folytán, melyek a háború alatt a közös hadsereg és honvédség hadi állományában keletkeznek, szükséges már most arról is gondoskodni, hogy további pótlásuk miképpen eszközöltessék.

E célra a 20—22 éves népfelkelésre kötelezettek október hó vége felé be fognak hívatni, s kiképeztetésük után december hó folyamán az addig támadt fogyatékok pótlására föl fognak használtatni. Az azután még beálló további fogyatékok pótlására rendelkezésre állnak még a népfelkelésre kötelezetteknek azon korosztályai, melyek a sorozó bizottság által /vagy vegyes felülvizsgálat útján/ fegyverképteleneknek talált állításkötelesekből alakulnak, tehát olyanokból, akik katonai kiképzésben nem részesültek /illetőleg csak igen rövid ideig részesültek/.

Ezen egyénekre nézve a fegyverképtelenre szóló sorozóbizottsági határozat a védtörvényi utasítás I. rész 51. §. 7. pontja negyedik bekezdése értelmében azt jelenti, hogy a hadköteles ezen határozat meghozatala idejében a népfelkelési szolgálatra fegyver nélkül alkalmas.

Minthogy azonban a népfelkelésről szóló 1886. évi XX. t. c. 2. §.-a azt mondja ki, hogy „a népfelkelési kötelezettség alá esik minden honpolgár, aki akár az általános, akár csak a népfelkelési szolgálathoz szükséges védképességgel bír," nincs törvényes akadálya annak, hogy a fegyverképtelennek osztályozott népfelkelésre kötelezettek a népfelkelési fegyveres szolgálatra való alkalmasságuk tekintetében erre a célra alakított bizottság által megvizsgáltassanak és népfelkelési fegyveres szolgálatra való alkalmasságuk esetén népfelkelési szolgálatra behívassanak, katonailag kiképeztessenek és ha kiké-

peztettek, a közös hadsereg és a honvédség soraiban támadt fogyatékok pótlására is fölhasználtassanak.

A cs. és kir. hadügyminiszter úr nézete szerint az 1915. évben a népfelkelés I. osztályába soroló azon népfelkelésre kötelezettek, akik 1878—1891-ig terjedő születési évfolyamokba tartoznak és akik 1914. évig bezárólag valamely sorozó vagy vegyes felülvizsgáló bizottság által fegyverképtelennek osztályoztattak, népfelkelési bemutató szemlére behívandók volnának oly célból, hogy ott orvosilag megvizsgáltatván, ha a népfelkelési fegyveres szolgálatra alkalmasnak találtatnak, népfelkelési szolgálatra behívassanak, katonailag kiképeztessenek és kiképeztetésük után, ha a szükség kívánja, a közös hadsereg és honvédség soraiban támadt fogyatékok pótlására is igénybe vétessenek.

A honvédelmi miniszter úr magáévá tévén a hadügyminiszter úr felfogását, kéri a minisztertanács hozzájárulását ahhoz, hogy azon népfelkelésre kötelezettek, akik az 1878—1891-ig terjedő születésű évfolyamokba tartoznak és akik az 1914. évig bezárólag valamely sorozó vagy vegyes felülvizsgáló bizottság által fegyverképtelennek osztályoztattak, alkalmasságuk esetén a fennebbi célból népfelkelési fegyveres szolgálatra behívhatók legyenek.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

L. 1914—32—6.

34.

1914. szept. 29. (28.) — 55.

Polgári állásukban meghagyott hadkötelezeseknek a hadvezetőség céljaira való átengedése.

L. 1914—25—2.

A miniszterelnök úrnak a honvédelmi miniszter úrral egyetértőleg s a cs. és kir. hadügyminiszter úr megkeresése alapján tett javaslatára

a minisztertanács elhatározza, hogy tekintettel a háború fejleményeire és az azokkal járó veszteségekre, a véderőtörvény[1] 57. §-a értelmében polgári állásukban meghagyott hadköteles tisztviselők és egyéb alkalmazottak közül azok, akik az állami szolgálati érdekek veszélyeztetése nélkül a hadviselés céljaira átengedhetők, illetve polgári állásuk alól felmenthetők, szolgálati ágazatok és név szerint az egyes miniszter urak által összeállítandó kimutatásokba foglaltassanak, a szóbanlévő kimutatások pedig általuk a cs. és kir. hadügyminiszter úrnak haladéktalanul és közvetlenül megküldessenek.

[1] 1912 : XXX. tc.

35.

1914. okt. 9. (29.) — 20.

Rendelet a szarvasmarhaállomány védelmében.

A földművelésügyi miniszter úr előterjesztésére a minisztertanács elhatározza, hogy az üszőborjúk, három évesnél fiatalabb üszők és a hasas tehenek vasúton való szállításának és levágásának ideiglenes megtiltása tárgyában rendeletet bocsát ki s felhatalmazza a miniszterelnök urat, hogy azt mint a minisztérium rendeletét adja ki.[A)]

*

[A)] *Részlet a földművelésügyi miniszter 10850/eln. 1914. sz. előterjesztéséből:* „A hadiállapot bekövetkezte óta az országnak főleg határszéli vidékein, de magában az ország belsejében is a gazdák és állattenyésztők állatállományukat legtöbbször alaptalan aggályok folytán, valamint az állatok gondozásával foglalkozók nagyrészének hadbavonulása miatt nagy mennyiségben és sok helyen jóval a tényleges áron alul eladják, illetve vásárokra felhajtják, ahol azokat gazdavevők hiányában a marhakereskedők és mészárosok nagy tömegekben vásárolják össze, miáltal nagyszámú, jórészben tenyésztésre, felnevelésre és hizlalásra való anyag a vágó-állatvásárokra és vágóhidakra kerül és pedig olyan nagy tömegekben, hogy az állatpusztításnak ez a mértéke immár veszélyezteti az ország állatállományát és a jövőben való hústermelő képességét.

Ez a káros tünet legjobban jut kifejezésre a budapest-székesfővárosi vágóállatvásáron és vágóhídon, ahol a felhajtott szarvasmarhák száma az előző évhez viszonyítva megháromszorozódott. Ugyanis folyó évi szeptember hónapban összesen 32.873 darab szarvasmarha került felhozatalra, szemben a múlt évi 10.078 darabbal.

De nemcsak a felhajtások ilyen megnövekedése, hanem az a körülmény is, hogy főleg inkább tenyész- és haszonmarhák, mint vágóállatok kerülnek nagy számban piacra, teszi szükségessé legalább az üszők és tehenek vasúton szállításának és levágásának ideiglenes korlátozását.

A legutóbb folyó évi október 8-án Budapesten tartott vágóállatvásárra felhajtott 7.773 darab szarvasmarha közül ugyanis 2.257 darab, vagyis 29% volt tenyésztésre jórészben még alkalmas tehén, és amíg a budapesti közvágóhídon az 1913. év szeptemberében levágott tehenek közül csak 491 bizonyult előrehaladottan vemhesnek, addig a folyó évi szeptember hónak folyamán 1.010 volt az ilyen tehenek száma.

Ezen állapotokhoz hasonló tünetek észlelhetők a bécsi vásárokon is, amire a cs. kir. osztrák földművelésügyi miniszter úr[1] folyó évi augusztus 27-én hozzám intézett 39.930. számú átiratában is rámutatott, kérve, hogy a magyar kormány Ausztriának a jövőben hússal való elláthatása érdekében is mindazt megtegye, ami alkalmasnak látszik ezen aggasztó jelenségnek megszüntetésére."

Az erre vonatkozó 7512/1914. M. E. sz. r.-t l.: R. T. 1914. 2278. o. Vö. még: a tilalom alóli esetenkénti felmentésre vonatkozó 103.550/1914. F. M. r., R. T. 1914. 2372. o.

[1] Zenker, Franz

36.

1914. okt. 9. (29.) — 26.

Pénzügyminiszteri szavatosság a Magyar Hadi Hitelintézet Rt. részére.

A pénzügyminiszter előadja, hogy a fővárosi nagyobb pénzintézetek: a Magyar Általános Hitelbank, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület, a Hazai Bank Részvénytársaság, a Magyar Bank és Kereskedelmi Részvénytársaság, a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank, az Egyesült Budapesti Fővárosi Takarékpénztár, a Magyar Agrár és Járadékbank Rt., a Magyar Általános Takarékpénztár Rt., a Magyar Országos Központi Takarékpénztár és a Magyar Jelzáloghitelbank a kereskedői és iparososztály üzleti hiteligényei kielégítésének a jelenlegi háborús viszonyok között való megkönnyítésére 4,000.000 K alaptőkével „Magyar Hadi Hitelintézet Rt." néven új hitelintézetet alapítanak. Az intézet kizárólag az Osztrák—Magyar Banknál kíván hitelt igénybe venni; nem nyereségszerzésre alakul s csak a háború okozta súlyos helyzeten kíván segíteni, főleg a segítségre nagy mértékben rászoruló kisebb kereskedőknek és iparosoknak.[1] Az intézet alapítóinak az a kérelme, hogy a pénzügyminiszter az államkincstár nevében szavatosságot vállaljon az esetleges veszteségekre nézve.[2]

A minisztertanács hozzájárul ahhoz, hogy a pénzügyminiszter az alakuló intézetért bizonyos keretek között szavatosságot vállaljon.

37.

1914. okt. 9. (29.) — 27.

Az Osztrák—Magyar Bank fokozottabb igénybevétele a hadiköltségek fedezésére.

Előzménye: 1914—24—11. — Vö. O. mt. jkv. 1914. okt. 5—6—7. (5. pont.)

A hadvezetéshez szükséges pénz fogytán volt. A további hitelek előteremtése érdekében a két pénzügyminisztérium 1914. okt. 7-én megegyezést létesített a jegybank vezetőségével. Normális hitelműveletre nem lehetett gondolni, államkölcsön kibocsá-

[1] A pénzügyminiszter megállapítása szerint ezzel az alapítással „az egyébként hitelképes kis- és középiparosoknak és kereskedőknek" kívánták biztositani azokat a hiteleket, amelyeket a rendkívüli viszonyok következtében kivételes hitelforrás nyitása nélkül, üzletük folytatása érdekében, meg nem kaphattak volna. (*Teleszky* i. m. 339. o.) — Tudnunk kell azonban, hogy az új intézmény elsősorban a pénzintézetek érdekeit képviselte.

[2] Az 1915: XV. tc. 4. §. jóváhagyta a pénzügyminiszternek azt az intézkedését, hogy fenti rt. kötelezettségeiért az esetleges veszteség ¾ része, de legfeljebb a tényleg befizetett alaptőke (2 000 000 K) ¾ részének erejéig veszteségi szavatosságot vállalt s az intézetnek messzemenő adó-, bélyeg- és illetékmentességet biztosított. De a csakhamar beállott pénzbőség folytán az intézetet alig vették igénybe. (*Teleszky* i. m. 339. o.)

tásának (a pénzszűke folytán) még nem jött el az ideje. Ami kevés külföldi kölcsön beszerezhető volt, azt a valutavédelem céljaira tartalékolták, minthogy ebben az időben a külföldi fizetőeszközökben mutatkozó nagy szükséglet és az aranyállománynak ezzel kapcsolatos állandó apadása (vö. 1915—11—41. 152. o., 4. bek.) a jegybanknak máris komoly gondot okozott. Nem maradt más hátra, mint a jegybank újabb igénybevétele, váltóleszámítolás formájában, mivel a rövidlejáratú lombardkölcsönök útjáról le kellett térni. (Vö. *Popovics* i. m. 51—52. o.)

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy tekintettel arra, miszerint a háború viselésével felmerülő szükséglet az 1912. évi LXIII. t. c. 17. §.-a alapján eddigelé felvett, az 1914. évi augusztus 17-én 24. sz. a. hozott minisztertanácsi határozattal tudomásul vett kölcsönökkel nincs fedezve, gondoskodásnak kell történnie aziránt, hogy amennyiben a további szükségletnek fedezése rendes hitelművelet útján nem volna lehetséges, a háborúviselés céljaira szükséges további fizetési eszközök az Osztrák—Magyar Bank által rendelkezésünkre bocsáttassanak.

Ebből a célból az osztrák pénzügyminiszter úrral együttesen oly megállapodások létesítését tervezzük az Osztrák—Magyar Bankkal, melyek szerint az Osztrák—Magyar Bank az alapszabályok ezt gátló rendelkezéseinek felfüggesztése mellett, az osztrák és a magyar kormánynak — a korábbi 2.000 millió korona összegű kézizálogkölcsönön kívül — teljesen egyenlő feltételek mellett, legfeljebb 2.000 millió koronáig terjedhető kölcsönöket nyújt, mégpedig a közösügyi szükségletek viselése tekintetében fennálló hozzájárulási aránynak megfelelően, a m. kir. kormánynak legfeljebb 728 millió és az osztrák cs. kir. kormánynak legfeljebb 1.272 millió korona erejéig.

A 728 millió korona összegű kölcsönből a m. kir. kormány által tényleg igénybe veendő összegekről egyenként 36·4 millióról szóló saját váltók[1] lesznek az Osztrák—Magyar Banknak átadandók, melyekből az elsőnek benyújtott váltó 1918. évi június hó 30-án, minden további váltó pedig mindenkor a következő félév végén jár le úgy, hogy a teljes kölcsönösszeg igénybevétele esetén az utolsó váltó 1927. évi december hó 31-én járna le.

Kamat fejében a tényleg igénybe vett összegek után évi 1% fizetendő s erre a kölcsönre is irányadók az Osztrák—Magyar Banknál igénybe vett korábbi kézizálogkölcsönüzletre vonatkozólag (1914. évi augusztus hó 17-én 24. szám alatt hozott minisztertanácsi határozat) megállapított azok a határozmányok, melyek az Osztrák—Magyar Banknak az államkölcsönök törlesztetlen összegei által előidézett adóköteles bankjegyforgalomra eső bankjegyadó alól való mentességére, továbbá az osztalék-biztositásra és a két állam nyereségrészesedésének azokban az években való megállapítására vonatkoznak, amelyeknek jövedelmében a két állam kormányaival kötött kölcsönüzletek után járó kamatok vannak elszámolva.

Tekintettel arra, hogy a kölcsön törlesztése 1918. évi június 30-án veszi kezdetét s az egész kölcsön igénybevétele esetén 1927. évi december hó 31-ével végződik, a visszafizetés tehát az Osztrák—Magyar Bank jelenleg érvényben levő és 1917. évi december hó 31-én lejáró szabadalma tartamát követő időre esik, a szerződésben a m. kir. kormány részéről — ugyanúgy, amint azt az osztrák cs. kir. kormány kész a szabadalomnak további tíz évre, vagyis 1927. évi december hó 31-ig az ezidőszerint fennálló szervezeti és pénzügyi módozatok

[1] A saját váltónál, szemben az idegen váltóval, a kibocsátó maga tesz ígéretet fizetés teljesítésére az intézvényessel szemben. — R.: Saját váltó.

mellett való meghosszabbítása iránt a törvényhozás elé javaslatot terjeszteni és azon lesz, hogy ez a javaslat változatlanul elfogadtassék — feltéve, hogy ez a meghosszabbítás a monarchia két állama kölcsönös, ezidőszerint törvényileg 1917. évi december hó 31-ig rendezett gazdasági viszonyainak annak idején bekövetkező, ugyanarra az időtartamra kiterjedő, szerződésszerű szabályozásával összeegyeztethető lesz. Ha a szabadalom nem újíttatnék meg s a m. kir. és az osztrák cs. kir. kormány a kölcsön fennállásának tartama alatt élne az Osztrák—Magyar Bank alapszabályainak 107. cikkében fenntartott azzal a jogával, hogy a szabadalom tárgyát képező egész banküzletet, a jelzáloghitelüzlet elkülönítése mellett, amely a banktársaságnak megmarad, — mérleg szerinti álladékban és mérleg szerinti értékben átveszi, úgy a m. kir. kormány és az osztrák cs. kir. kormány a részvényenként járó 1.520 K-t, valamint a tartalékalapnak egy-egy részvényre eső egyenlő részét, melyek a bankalapszabályok 107. cikk I. pont negyedik bekezdése értelmében az Osztrák—Magyar Bank részvényeseinek kifizetendők, az átvevő kormányok választása szerint effektív arányban, vagy az aranyértéknek olyan egyenértékében fogják fizetni, melynek meghatározásánál az 1892. évi XVII. t. cikkben (1892. évi augusztus 2-i osztrák törvény R.G.BL. 126. sz.) megállapított pénzegység, vagyis a 0,304.878 gramm finom súlyú arany korona[2] lesz mint értékmérő alapul veendő.[3] Ha sem a bank szabadalma nem újíttatnék meg a fentiekben leírt módozatok szerint, sem a két kormány az Osztrák—Magyar Bank alapszabályainak 107. cikkében a bankvagyon átvételére nézve fenntartott jogával nem élne, a kölcsön 1917. évi december hó 31-én esedékessé válik és legkésőbb az 1918. év első felében visszafizetendő.[4] Az esedékesség napjától a visszafizetés napjáig folyó kamat címén utólagosan évi 5% kamat fizetendő s ezenkívül a kölcsönből 1917. évi december hó 31-én fennálló hátralék 1·75%-a nyújtandó kártalanításként, mely kártalanítás azonban nem igényelhető, ha a banktársaság a fent ismertetett határozmányoknak megfelelő szabadalommeghosszabbítást nem fogadja el.[5]

A szerződésben a kormány részéről végül kijelentendő, hogy a bankjegyek mesterséges szaporításának elkerülése céljából a kormány arra fog törekedni, hogy minden alkalmas időpontban igénybe vegye a pénzbeszerzés minden célirányos módját.[6]

Mindezeknél fogva a pénzügyminiszter úr kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy az Osztrák—Magyar Bankkal — a további hadi szükségletek fedezetének beszerzésére a jelen előterjesztésben ismertetett feltételeknek megfelelő egyezményt megköthesse s a m. kir. kormány nevében a bankszabadalom megújítása tekintetében, valamint a szabadalom megszűnése

[2] Az 1892-i valutareform által meghatározott törvényes érmeegység. *Popovics* i. m. 54. o.

[3] Ez az értékmérő bizonyára a papírpénz inflációs értékcsökkenését volt hivatva ellensúlyozni.

[4] Ebben az esetben a banknak likvidálnia kellett volna és a megállapodás folytán a kint levő kölcsönösszegek a likvidációs tömeghez tartoztak volna, szükséges volt tehát a mielőbbi visszafizetésről gondoskodni. *Popovics* i. m. 54—55. o.

[5] A kártalanítás feltételét a bankvezetőség azért vétette fel, hogy a kormányt még inkább érdekeltté tegye a bankszabadalom meghosszabbításának a törvényhozás előtt való szorgalmazásában. *Popovics* i. m. 55. o.

[6] A bank folyton fokozott igénybevétele a pénzjegyek mesterséges szaporítása által egyre nagyobb lett az infláció veszedelme. Ez az óvás azonban praktikus intézkedésekre az infláció gátak közé szorítása tekintetében nem vezetett. *Popovics* i. m. 55. o.

esetére a bankvagyon átvétele tekintetében az előterjesztésében előadott kötelezettségeket elvállalhassa.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.[7]

Folytatása: 1914—33—38. és 1915—11—41. — Vö. még: O. mt. jkv. 1914. nov. 7., 9. a magyar pénzügyi kormány által javasolt kölcsönjegyzésről.

38.

1914. okt. 19. (30.) — 16

A kivándorlókat szállító Cunard hajóstársaság engedélye.

„A belügyminiszter úr előadja, hogy a Cunard Steam Ship Company Limited hajóstársaságnak[1] az 1904. évi június hó 7-én adott és az 1914. évi június hó 1-ig meghosszabbított engedélyt és az 1911. évi január hó 11-én kötött szerződést visszavonni kívánja, amihez a minisztertanács hozzájárulását kéri."

A kivándorlásról szóló 1909 : II. tc. 7. §.-a 3-ik bekezdése szerint ugyanis külföldi vállalkozók, egyesek vagy társaságok, kivándorlók szállítására csak akkor nyerhetnek engedélyt, ha Magyarország területére helyettest állítanak, mely helyettes csak a belügyminiszter jóváhagyása mellett alkalmazható.

A Cunard hajóstársaság e törvényes rendelkezésnek megfelelt, midőn annak idején helyettesítésével az Adria Tengerhajózási R.T.-t[2] megbízta.

A háború kitörése után azonban a Cunard táviratilag értesítette az Adria Részvénytársaságot, hogy az angol király rendeletére vele mindennemű érintkezést megszakít. Habár a Cunard az Adriának adott helyettesi megbízást kifejezetten nem vonta vissza, tényleg a mai állapot szerint az Adria nem helyettese a Cunardnak, mert utóbbi az Adriával való összeköttetést megszakította, tehát a magyar kormány sem tekintheti az Adriát a Cunard helyettesének.

A minisztertanács a Cunard engedélyének tervezett visszavonásához hozzájárul, javasolva, hogy ebben a kérdésben előzetesen a cs. és kir. közös külügyminiszter véleménye is meghallgatandó.

Vö. 1915—6—3.

[7] A két pénzügyi kormány a váltók ellenértékét az 1914. okt. közepétől 1915. ápr. végéig terjedő időben vette igénybe. *Popovics* i. m. 55. o.

[1] Liverpooli gőzhajózási társaság, amely a magyar kormánnyal kötött szerződése alapján 1904 óta a kivándorlási forgalom lebonyolítását Fiume és New York között kéthetenkénti menetrendszerű járatokkal látta el. — R.: Cunard.

[2] Az Adria m. kir. tengerhajózási r. t. 1881-ben létesült s a kereskedelemügyi miniszter felügyelete alatt állt. A Cunard liverpooli hajóstársasággal 1904-ben kötött szerződése értelmében az Adria átvette a Cunard magyarországi kizárólagos képviseletét s a Cunard gyorsgőzöseivel kéthetenkénti rendszeres járatokat tartott fenn a kivándorlási forgalom lebonyolítására Fiume és New York között. — R.: Adria.

39.

1914. okt. 19. (30.) — 17.

A kolerával kapcsolatos intézkedések.

L. 1914—28—40.

A belügyminiszter úr bejelenti, hogy a kolera az északi harctérről visszaérkező sebesült és beteg katonák útján behurcoltatván, számos intézkedést tett a járvány terjedésének megakadályozása végett. A császári és királyi hadügyminiszter úrral folytatott tárgyalások eredményéhez képest a jövőben a harctérről visszaérkező katonák csak öt napi előzetes orvosi megfigyelés után szállíttatnak az ország belsejébe. E célból a járvány terjedésének megakadályozására az északi harctérről érkező sebesült és beteg katonák részére 14 városban megfigyelő állomások létesítéséről történt gondoskodás. [A)]

A kassai és pozsonyi katonai parancsnokság területére a kolera elleni védekezés egységes irányítása céljából előadó miniszter úr miniszteri biztosokat nevezett ki, [B)] továbbá közegészségügyi felügyelőket rendelt ki [C)] a járvány folytán elrendelt óvóintézkedések végrehajtásának ellenőrzésére.

Az orvosi szolgálat biztosítására megengedte, hogy a körorvosok mellé orvosszigorlók és orvosnövendékek is alkalmazhatók. Bejelenti továbbá a belügyminiszter úr, hogy kellő mennyiségű gyógyszereket és fertőtlenítő szereket küldött veszélyeztetett helyekre és intézkedett, hogy a kolera elleni oltóanyag és vérhas elleni szérum kellő mennyiségben termeltessék. [D)]

*

[A)] A 14 város: Nyitra, Trencsén, Zsolna, Rózsahegy, Besztercebánya, Losonc, Miskolc, Kassa, Sátoraljaújhely, Ungvár, Munkács, Nyíregyháza, Szatmárnémeti, Debrecen.

[B)] Pozsonyba gr. Károlyi Gyula főrendiházi tagot, Kassára dr. Hajós Béla min. tanácsos, közegészségügyi főfelügyelőt.

„Különös gondoskodásom tárgyát képezte a hadifogolytáborokban fellépett kolera- és vérhasjárvány elfojtása. Ismételt helyszíni kiszállásaim alkalmával, valamint szakközegeimnek és gróf Károlyi Gyula miniszteri biztosnak a helyszíni szemle alapján tett javaslatok elfogadása folytán a járványt sikerült lokalizálni és a megbetegedett hadifoglyok elkülönítése és gondos kezelése révén a veszedelmet elhárítani".

[C)] Zemplén, Bereg, Békés, Bihar, Liptó, Sáros vármegyékbe, Balassagyarmat és Újvidék városokba.

Járványorvosokat a felmerült szükséghez képest küldtek ki, így Munkács, Nagyberezna, Nagymihály, Mezőlaborc, Kassa, Szatmárnémeti, Pozsony, Zsolna, Szolnok, Hatvan, Vizesgyán, Maroscsap, Felsővízköz, Eger, Tokodra egy-egy, Homonna, Szinna, Sátoraljaújhely, Takcsány helységekbe kettő—kettő, Ungvárra három járványorvost.

[D)] A Németországból való gyógyszer, fertőtlenítőszer és szérumkivitel a rendkívüli állapotokra való tekintettel tilos; a külügyminiszter útján lépések történtek a kiviteli tilalom feloldása és az országnak az említett szerekkel való ellátása érdekében. A külügyminiszter a konstantinápolyi nagykövetség útján 45 kg ópiumot szereztetett be és a hazatérő futárral Budapestre hozatta. Mivel a hadimenetrend folytán a postai és vasúti szállítás nagy nehézségekbe ütközik, a belügyminiszter Ung és Zemplén megyékbe nagymennyiségű ópiumot, morfiumot és szublimátot küldött. A járványnak vasúti szállítás útján való terjedése ellen körrendeletet adott ki. Felhívta a törvényhatóságokat, hogy szükség esetén az iskolai tanítást is korlátozhatják.

1914. szept. 15—okt. 18 között 841 koleraesetet állapítottak meg; ezek közül 323 a polgári lakosság körében fordult elő.

Vö. 1914—34—25.

40.

1914. okt. 19. (30.) — 20.

Előirányzat nélküli kiadás az 1914. I. félévi közösügyi költségvetésben megállapított hadseregi szükségletek céljaira.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy az 1914. év első felére szóló közösügyi költségvetésben megállapított rendes és rendkívüli hadseregi szükségletek céljaira igénybevehető összegekből 6,035.000 K 69 f-t a cs. és kir. hadügyminiszter úr egyelőre még nem vett igénybe, hanem ez a maradvány-összeg — a nevezett miniszter úr által még közelebbről megjelölendő határidőben és részösszegekkel — a folyó év még hátralévő hónapjaiban lesz a két állam pénzügyi kormányai által a közösügyi költségek fedezésére rendelkezésre bocsátandó. Tekintettel arra, hogy az 1914. első félévi közösügyi költségvetés végrehajtására 6 hónapi pótkezelési időszak áll fenn,[1] a közös minisztérium által a fentiek szerint még csak ezután igénybeveendő ennek a 6,035.000 K 69 f-nek az 1914. első félévi közösügyi zárszámadásban leendő elszámolása akadályba nem ütközik.

Előadó miniszter úr bejelenti, hogy ezzel szemben állami háztartásunkban — figyelemmel arra, hogy az 1914. évi I. t. c.[2]-ben az 1914. első félévi közösügyi kiadásokból a magyar szent korona országait illető összegek gyanánt engedélyezett hitelekre nézve az utalványozási jog[3] az idézett t. c. 12. §-a értelmében 1914. évi szeptember végéig terjed ki: az 1914. első félévi közösügyi költségvetésben megállapított szükségletek céljaira rendelkezésre bocsátandó fedezetnek a magyar szent korona országait terhelő részösszege, az 1914. évi I. t. c.-ben nyert felhatalmazás alapján az 1914. évi október 1-től kezdve már nem utalványozható, hanem az 1914. első félévi közösügyi költségvetésben megszavazott szükségleti összegekből még hátralékos és a közös minisztérium által a fentebb előadottak szerint csak az 1914. év októberében és következő hónapjaiban igénylendő 6,035.000 K 69 fillérnek a magyar szent korona országai által fedezendő kvótaszerű része már csak az 1914/15. év terhére előirányzat-nélküli kiadásképen elszámolva lesz rendelkezésre bocsátható.

[1] A pótkezelési (pótutalványozási) időszakban a kormány még a régi költségvetés terhére is utalványozhat. — R.: Állami költségvetés.

[2] Az 1914. év első felében viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról.

[3] Kifizetések teljesítésének és befizetések átvételének elrendelése. Vö. 1897: XX. tc. 20. §.

Előadó miniszter úr kéri tehát a minisztertanács felhatalmazását arra, hogy az 1914. első félévi közösügyi költségvetésben megállapított hadseregi szükségletek céljaira 1914. évi október 1-ig még rendelkezésre nem bocsátott s a közös minisztérium által csak ezután igénylendő 6,035.000 K 69 f-nek a magyar szent korona országait terhelő részösszegét, vagyis 2,196.740 K 25 f-t a közös minisztérium által még közelebbről megjelölendő határidőben az 1914/15. évi kezelés terhére előirányzatnélküli kiadásként kiutalványozhassa és hogy az így kiutalványozandó összeget az 1914/1915. évi állami zárszámadásban mint a közös ügyek tárgyalására kiküldött országos bizottságok[4] által a hadsereg rendes és rendkívüli szükségletére az 1914. év első felére megszavazott összegekből az 1914. évi szeptember hó végéig fel nem használt 6,035.000 K 69 fillérnek a magyar szent korona országaira eső hányada fejében rendelkezésre bocsátott összeget elszámolhassa.

Megjegyzendő, hogy az ily módon utalványozandó előirányzatnélküli kiadással szemben megfelelő összegű megtakarítás fog jelentkezni az 1914. I. félévi állami zárszámadásban „az 1914. első félévi közösügyi kiadásokból a magyar szent korona országait illető összegek"-nél, amely megtakarítás azonban csak abban az esetben fog számszerűleg is kifejezésre jutni, ha az 1914. első félévi közösügyi kezelés túlkiadás nélkül fog zárulni.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

41.

1914. nov. 7. (31.) — 26.

A győri selyemfonoda munkásnőinek helyzete.

A földművelésügyi miniszter előadja, hogy a selyemfonóipar meghonosítása érdekében a földművelésügyi minisztérium egyes selyemfonodák mellé munkásnőotthonokat is létesített, vállalva a gyári munka szünetelésének időtartamára a munkásnők ellátási költségeit is. A 9 állami selyemfonoda közül a francia állampolgárok által bérelt győri és mohácsi selyemfonógyár üzemét beszüntette. A mohácsi munkásnők találtak új alkalmazást, azonban a 200 győri selyemfonónő eltartását — fejenként és naponként a minimális 40 f-t számítva napi 80 K-t — a kormánynak kellett fedeznie. Ezért a minisztertanács a földművelésügyi miniszter előterjesztése értelmében úgy határozott, hogy a győri selyemfonoda üzemét a háború végéig az Országos Selyemtenyésztési Felügyelőség költségére házi kezelésben folytassák, abban a reményben, hogy mód fog nyílni a lefont selyem kedvezőbb értékesítésére.

Vö. 1918—6—37., amelyből kitűnik, hogy itt gyermekmunka kizsákmányolásáról volt szó. — Ez a háború folyamán egyre fokozódott, különösen a selyemfonógyárakban, ahol menhelyi gyermekeket dolgoztattak embertelen módon. (*Andics* i. m. 15. o.)

[4] A delegációk.

42.

1914. nov. 7. (31.) — 33.

Az állami vasgyárak fejlesztésének a hadiipar érdekeivel való egyeztetése.

A Monarchia s különösen Magyarország vasipara 1912-től csaknem 1915-ig pangott, s csak a fokozódó hadiszükségletek lendítették fel. Az egyes gyárak, üzemek termelésének a hadiipar érdekében való specializálódása már a háború korai szakaszában megkezdődött. (*Szterényi—Ladányi* i. m. 173. és 292. o.)

A pénzügyminiszter előadja, hogy „több év óta fennálló gyakorlat szerint a m. kir. állami vasgyáraknál az évi előirányzatokkal szemben mutatkozó jövedelemtöbbletek a gyáraknak az állami előirányzatok keretein túlmenő fejlesztésére szoktak felhasználtatni. Ez a gyakorlat a jövőben azzal a módosítással volna fenntartandó, hogy nem az egész jövedelemtöbblet fordíttatik a gyárak szükségleteire, hanem csak az a maradvány, amely az illető számadási időszak alatt mutatkozó tőkeemelkedés 5%-os kamatjának levonása után mutatkozik."

Az így felhasználható jövedelemtöbblet, kiegészülve az 1913. évi jövedelemtöbblet más munkákra még le nem kötött maradványával, 1,289.609 K 59 f-t tesz ki. A pénzügyminiszter azt javasolja, hogy ezt az összeget a rozsnyói bányafeltárások meggyorsítására, a golyós csapágyak gyártásának fejlesztésére, a henriktelepi lemezhegesztőmű termelőképességének fokozására, továbbá az összes gyáraknál kisebb beruházásokra fordítsák.

Vö. 1914—31—34.

43.

1914. nov. 7. (31). — 34.

A haditermelés növelése az állami vasgyárakban.

L. 1914—31—33.

A pénzügyminiszter úr bejelenti, hogy a cs. és kir. hadügyminisztérium a folyamatban levő hadműveletek sikerének biztosítása érdekében azt kívánja, hogy az állami vasgyárak az azokban már eddig is készülő hadfelszerelési cikkeknek az eddiginél jóval tömegesebb gyártására képesítessenek, valamint eddig ott nem készült ily cikkek gyártására rendeztessenek be.

E célból, nevezetesen az ágyúlövedék-hüvelyek termelésének mintegy 100%-al való fokozására, valamint az eddig az állami gyárakban nem gyártott lövedékgyújtó szerkezetek előállítására előadó miniszter úr az állami vasgyárakba befektetendő három millió koronányi, esetleg ezt még valamivel meghaladó előirányzatnélküli beruházási hitelt kíván igénybe venni. E mellett arra fog törekedni, hogy ezen befektetések költségeinek azon része, amely a hadvezetőségnek a háború alatti megrendelései által nem fog törlesztetni, s amennyiben a vonatkozó berendezések később az állami gyárak egyéb gyártási műveleteinél nem lesznek értékesíthetők, a hadvezetőség, illetve a hadi kincstár által a magyar államkincstárnak megtéríttessék.

Midőn előadó miniszter úr ehhez a minisztertanács hozzájárulását kérné, egyúttal bejelenti, hogy a vonatkozó munkálatok sürgőssége kizárja azt, hogy ez alkalommal akár a hazai beszerzési források iránti tekintetek, akár az állami munkák kiadásának szokásos formaságai által intézkedéseiben magát korlátozza.

A minisztertanács ezen előterjesztést jóváhagyólag tudomásul vevén, a kért hozzájárulást megadja.

A háborús konjunktúrának a vasiparra való hatását l. *Szterényi—Ladányi* i. m. 292. o.

Vö. 1915—10—8.

44.

1914. nov. 7. (31.) — 38.

Az 1914. aug.- szept.- okt. és november havi mozgósítási pénzszükséglet.

L. 1914—23—10.

„A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a mozgósítottság, s illetve a háború első három hónapja alatt felmerülő hadi kiadások utalványozása ügyében a folyó évi augusztus 1-i minisztertanács[1] elé tett előterjesztésében bejelentette volt, hogy a szárazföldi hadseregnek és a haditengerészetnek — a cs. és kir. hadügyminisztérium által az előzetes számítások alapján jelzett — első három havi mozgósítási költségeiből az érvényben álló kvótakulcs szerint 972,883.289 K 56 f. lett volna a magyar szent korona országai által fizetendő.

A szükséglet alakulásában azonban időközben igen jelentékeny változások állottak be, különösen annak folytán, hogy a szárazföldi hadseregnél fokozatosan mind több és igen jelentékeny költséget igénylő új alakulat lett felállítva, amely új alakulatok kiadásai, valamint az előre nem látott egyéb körülmények az eredetileg számított mozgósítási költségeket tetemesen megnövelték. Ehhez képest 1914. évi október végéig a két állam által: a szárazföldi hadsereg mozgósítási költségeire 2.369,870.402 K, — a haditengerészet mozgósítási költségeire 50,000.000 K, — a külföldön élő védkötelesek hazaszállításával felmerülő költségekre pedig 10,000.000 K volt a cs. és kir. hadügyminisztérium s illetve a közös külügyminisztérium rendelkezésére bocsátandó; s ezenkívül fedezendők voltak a hadi célokra beszerzett lovakért (málhás állatokért) és járművekért fizetendő kárpótlási összegek,[2] amely címen felmerülő szükségletet a cs. és kir. hadügyminisztérium összesen kereken 383,000.000 K-val vette számításba.

A hadügyminisztérium által kimutatott, s illetve igényelt ezekből az összegekből a kvóta szerint kerek számban összesen 1.005,688.000 K esik a magyar állam terhére, amely összegnek a nevezett minisztérium által megjelölt részletekben és határidőkre való folyósítása iránt előadó miniszter úr — a szóbanlévő nagy érdemekre való figyelemmel — intézkedett.

[1] 1914—23—10.
[2] Vö. 1914—34—44., 2. bek.

A pénzügyminiszter úr kéri ehhez a minisztertanács utólagos hozzájárulását, megjegyezvén, hogy egyben már megindította a tárgyalást arra nézve is, hogy az ilyképpen rendelkezésre bocsátott összegek mi módon történt felhasználásának, a szükségletek felszámításának s általában az egész kezelésnek utólagos megvizsgálása és ellenőrizhetése céljából a vonatkozó összes számadásokba annak idején megfelelő módon betekintést nyerjen, mert nem hallgathatja el az iránti aggályait, hogy a hadvezetőség látszólag igen nagy mérvű költekezéseinél a takarékosság követelményével nem számol kellően.

A háború negyedik hónapjától kezdve felmerülő további pénzszükségletnek mikénti alakulására nézve, előadó miniszter úr megjegyzi, hogy november hónapra a szárazföldi hadsereg mozgósítási szükségletének fedezésére a cs. és kir. hadügyminisztérium összesen 813 millió koronának rendelkezésre bocsátását igényli, amely összegből a magyar szent korona országaira a kvóta szerint 295,932.000 K esik. A haditengerészetnek november és következő hónapokbeli mozgósítási szükséglete még számszerűleg kimutatva nem lett, s nem lett előadó miniszter úrral még közölve a szárazföldi hadseregnél decemben hónaptól kezdve felmerülő mozgósítási pénzszükséglet sem."

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

Vö. 1914—34—44.

45.

1914. nov. 17. (32.) — 1.

Horvátországi képviselők letartóztatása.

A miniszterelnök úr bejelenti, hogy rövid úton értesülvén, miszerint a horvát—szlavón—dalmát országgyülésnek két tagja, aki egyúttal tagja a közös magyar országgyűlésnek is,[1] t. i. Popovics Dusán és Budiszavlyevics Srgyan[2] Zágrábban egy állítólag az utcán tett nyilatkozat miatt elfogatott és az illetékes horvát bíróságok határozata alapján vizsgálati fogságban tartatik, érintkezésbe lépett a bán úrral nevezett képviselők mentelmi jogának[3] megóvása szempontjából.

A bán úr magáévá tette a miniszterelnök úr azon álláspontját, hogy nevezetteknek mentelmi joga elfogatásuk által kétségtelenül érintetett, hogy tehát az illetékes törvényhozó testülettől a mentelmi jog felfüggesztését kell kérni, másrészről pedig úgy a bán, mint a magyar kormány felelőssége érintve van, ha nevezettek fogságban tartatnak, mielőtt az illetékes törvényhozó testületek mentelmi jogukat felfüggesztették volna.

[1] A közös magyar országgyűlésre vonatkozólag l. a magyar—horvát kiegyezésről szóló 1868 : XXX. tc. 31.—36. §-t és az 1881 : XV. tc.-et.
[2] Pozsegai születésű, ebben az időben 30 éves, Zágrábban működő szerb ügyvéd. (Tisza István miniszterelnök iratai. OL. 1526. utáni gyűjtemény 1945. utáni növedéke, 378. sz.)
[3] A nyilatkozatot a két képviselő nem mint az országgyűlés tagja tette ; a mentelmi jog (immunitás) értelmében a képviselőket ilyen esetben csak a képviselőház engedelmével vonhatták büntető eljárás alá s — a tettenérés esetét kivéve — csak a ház előzetes engedelmével zárhatták el. A bűncselekményen tettenkapott országgyűlési tag letartóztatható volt ugyan, de letartóztatásának fenntartása céljából mentelmi jogának felfüggesztését kellett kérni. — R. : Mentelmi jog.

Ezt a felelősséget úgy a bán úr, mint a miniszterelnök úr a magyar kormány utólagos jóváhagyása reményében hajlandónak mutatkozott elvállalni, de csakis abban az esetben, ha nevezettekkel szemben olyan természetű bűncselekmény gyanúja forog fenn, amely a jelenlegi háborús időben különösen veszélyes következményekkel járónak tüntethetné fel az ő szabadlábra helyezésüket.

Miután pedig a letartóztatás kiinduláspontjául szolgáló eredeti feljelentés nem látszott ilyen komoly természetűnek, megállapodtak abban, hogy a bán úr a zágrábi főügyészség útján megfelelő módon gondoskodni fog a vizsgálati fogságra vonatkozó bírósági végzés feloldásáról s nevezettek szabadlábra helyezéséről.

Ennélfogva a bán úrnak folyó hó 10-én 8083. szám alatt kelt átirata s illetőleg a zágrábi kir. főügyészségnek ez átiratához csatolt 1889. számú jelentése szerint nevezett képviselők mentelmi jogának megsértése címén a jogegység érdekében semmiségi panasz emeltetett, amelynek a királyi hétszemélyes tábla folyó hó 2-án 5621. szám alatt hozott ítéletével helyt adott. Ezen felsőbírósági ítélet alapján a zágrábi kir. törvényszék a mentelmi jog kérdését újból tárgyalás alá vette s egyelőre az eljárást, valamint a vizsgálati fogságot megszűntette, aminél fogva Popovics Dusán képviselő szabadlábra is helyeztetett.

Budiszavlyevics Srgyan képviselő ellenben a bán úr rendeletére továbbra is rendőri őrizet alá helyeztetett, miután nevezett ellen az a vád merült fel, hogy tagja a Dusan Silni[4] nevű, világosan hazánk területi épsége ellen irányuló célzatokkal bíró szerbiai egyesület választmányának, s így olyan természetű bűncselekménnyel vádoltatik, amely különösen a mai időkben nevezettnek letartóztatását államérdekből szükségessé teszi.

Előadó miniszter úr teljesen egyetért a bán úrral abban, hogy akkor, amidőn az állam biztonságáról van szó, a kormánynak feladata és kötelessége saját felelősségére eljárni addig is, amíg a mentelmi jog felfüggesztése tekintetében illetékes testület határozatát meghozhatná. Ebben a tekintetben követni óhajtaná az 1876. július havában alkotott precedenst, amidőn is Miletics Szvetozár képviselőt a belügyminisztérium vezetésével megbízott akkori miniszterelnök[5] letartóztatta, s a minisztertanács július 4-én 23. sz. a. hozott határozatában kimondotta, miszerint „Miletics Szvetozár képviselőnek perbeidézését és elfogatását illetőleg a képviselői immunitás mellőzéséért a képviselőházzal szemben a felelősséget magára veszi, felkérvén a miniszterelnök urat, hogy a királyi főügyésznek szóbanlévő felterjesztésére ily értelemben válaszoljon, illetőleg őt utasitsa, s a képviselőháznak annak idején leendő értesitéséről intézkedjék."

[4] OL. 1526 utáni gyűjtemény 1945 u. növedékében 378. sz. alatt található B.-nek és társainak, a szerb szokolistáknak pere (a zágrábi kir. törvényszék ítélete 1916. jan. 10-én). B. és társai, dr. Popović Lázár és Metikos Milos arra törekedtek, hogy a Monarchiában működő szerb szokol-egyesületeket kapcsolatba hozzák a szerbiai hasonló egyesületekkel; az egyesítést Belgrád székhellyel végre is hajtották és az egyesült szokolegyesületek választmányában tisztséget vállaltak. A szokol-egyesületek a Narodna Odbrana nevű szerbiai politikai titkos egyesület irányítása alatt álltak s feladatuk az volt, hogy tagjaikat előkészítsék a Monarchia elleni háborúra a Balkánon és a Monarchiában élő délszláv népek nemzeti egyesítése érdekében. A szerbiai szokol-egyesületek közös neve: „Dusan Silni." — A horvát-szlavón-dalmát hétszemélyes tábla ítélete folytán B. végleges büntetése 6 havi súlyos börtön volt (1916. márc. 30.)

[5] Tisza Kálmán.

Ezen helyes precedens értelmében kíván a miniszterelnök úr jelenleg is eljárni, miért is a minisztertanácsot hasonló határozat hozatalára kéri fel.

> A minisztertanács kijelenti, hogy Budiszavlyevics Srgyan képviselőnek a bán úr rendeletére való elfogatásáért a magyar képviselői immunitás mellőzése szempontjából a képviselőházzal szemben a felelősséget magára veszi, s a miniszterelnök urat felhívja, hogy a képviselőháznak annak idejében leendő értesítéséről intézkedjék.

A soknemzetiségű Monarchia szétesésének egyik főoka a nemzetiségi kérdés megoldatlansága volt. A birodalom déli részén élő szláv népek, köztük a két legnagyobb, a szerb és a horvát, már hosszú ideje keresték előbb a fokozottabb politikai érvényesülés, majd az önálló nemzeti lét megvalósításához vezető utat. Röviden áttekintve a kiegyezés utáni helyzetet: Horvátországban az illír párt, amely a délszláv népek egyesítésének elvi alapján állt, 1868-ban elutasította a magyar—horvát kiegyezést, 1873-ban azonban, a politikai helyzet alakulása folytán más belátásra térve *Nemzeti Párt* néven újjáalakult és elfogadta azt. A magyar kormánypártnak, a szabadelvű pártnak mintegy horvátországi testvérpártja volt, hangoztatva a magyar—horvát unió szükségességét, de sohasem feledve a délszláv egyesülés gondolatát. A délszláv törekvésekkel szemben, de egyúttal a magyar—horvát kiegyezéssel szemben állt Starčević Antal pártja, a *horvát jogpárt* (később Frankpárt), amelynek célkitűzése Horvát—Szlavónország, Dalmácia, Bosznia, Hercegovina és Isztria egy részének egyesítése s belőlük egy horvát nemzeti állam kialakítása volt, amely önálló tagja lett volna a Monarchiának. Ez a párt kivívta a magyar vezető politikusok heves gyűlöletét. Gr. Khuen-Héderváry Károly horvát bán 20 éves működése alatt minden módon a jogpárt visszaszorítására törekedett s ennek érdekében igyekezett megnyerni a horvátországi szerbeket. A bánt támogató szerbek hivatalosan elismerték a kiegyezést, ám az ebből adódó helyzetet csak átmenetnek tekintették, várva a délszláv nemzeti egység megvalósulásának lehetőségét. Velük tartott az 1895 óta nagy számban Prágában egyetemet járt, Masaryk iskolájában nevelkedett horvát értelmiség is, a pánszlávizmus hívei. A délszláv mozgalom 1903-ban kapott nagyobb erőre, amikor Szerbiában a Monarchiával szembeforduló és Oroszország felé kapcsolatot kereső Karagyorgyevics-dinasztia jutott trónra. 1905-ben Magyarországon megbukott a szabadelvű párt, a horvát politikusok tehát ideiglenesen, a dualizmus gyengítése céljából, a függetlenségi pártot támogatták. Rokonszenvüket az ugyanebben az évben kiadott fiumei rezolúcióban nyilvánították. 1906 februárjában a rezolúció alapján álló horvát és szerb képviselők, köztük nagy számmal a Prágában végzett értelmiségiek, kimondták az ún. *horvát—szerb koalíció* megalakulását. A horvát országgyűlésen ez új párt került többségbe a Nemzeti Párt helyett. Hivatalos programja a kiegyezés támogatása volt, a valóságban azonban a Monarchiától való elszakadás érdekében dolgoztak. A magyar koalíciós kormány idején a délszláv ellentét kiéleződött, különösen Bosznia- és Hercegovina annexiója és a délszláv hazafiak ellen indított perek következtében. Ez a folyamat folytatódott Szerbiának a Balkán-háborúkban való megerősödésekor, a háború kitörése pedig meghozta a Monarchiától való elszakadás gyakorlati megvalósításának reményét is. (Vö. *Szekfű Gyula:* Magyar történet V. k. Bp. 1936. 575. o.; *Dr. Lajos Iván:* A horvát kérdés. Pécs, 1932. 44—49. o.; *Gratz* i. m. II. k. 156—163. o.)

Tisza István 1913-ban hatalomra jutott kormánya a horvát—szerb koalícióra támaszkodott, mivel a horvát képviselők az új miniszterelnök előtt — a jogpártiak kivételével — ismét a magyar—horvát kiegyezés elfogadása mellett nyilatkoztak. A háború kitörésekor az 1913. novemberében kinevezett br. Skerlecz Iván volt a horvát bán. (L. *Gratz* i. m. II. k. 278—279. o.)

46.

1914. nov. 17. (32.) — 6.

A népfelkelő szemlén meg nem jelenők megbüntetése.

L. 1914—28—54.

A honvédelmi miniszter előadja, hogy a katonailag ki nem képzett népfelkelésre kötelezetteknek népfelkelési fegyveres szolgálatra való igénybevétele előtt elrendelték azoknak népfelkelési bemutató szemlékre vezetését és orvosi megvizsgálását.

„A népfelkelési bemutató szemlén meg nem jelent népfelkelésre kötelezettek, ha a szemléről történt elmaradásukat elfogadhatóan igazolni nem képesek, megbüntetendők. A felelősségre vonás azonban csak abban az esetben vezethet célhoz, ha a kiszabott büntetés súlyos természetű, mert különben igen sokan arra törekednének, hogy magukat azáltal, hogy a népfelkelési bemutató szemlén meg nem jelennek, a népfelkelési fegyveres szolgálat alól kivonják."

A bemutató szemlén való meg nem jelenés megbüntetésére törvényes rendelkezés nincs, de az 1890. évi XXI. tc. 4. §.-a alkalmasnak látszik e célból való felhasználásra.[1]

„Ennek folytán előadó miniszter úr a minisztertanács felhatalmazását kéri arra, hogy rendeletileg kimondhassa, hogy a népfelkelési bemutató szemlén való megjelenésnek elfogadható igazolás nélkül való elmulasztása esetében az 1890. évi XXI. törvénycikk 4. §.-ának alkalmazása végett feljelentést kell tenni az illetékes honvéd-bírósághoz."

L. 1915—2—2.

47.

1914. dec. 1. (33.) — 26.

Túlkiadás a karhatalmi költségek terén.

Belügyminiszter előadásából kitűnik, hogy a karhatalmi költségek előirányzata, mivel a karhatalom igénybevételének szükséglete változó, sohasem pontos.

„A karhatalmi költségek zárszámadási eredménye:

1911.	évben	113.142	korona	99 f.	
1912.	"	601.119	"	71 "	
1913.	"	255.412	"	30 "	volt. Átlagképen
tehát		323.225	"	mutatkozik.	

[1] Az 1890 : XXI. tc. a behívási parancs iránti engedetlenség megbüntetéséről szól. 4. §.-a szerint a népfelkelési kötelezettség alatt álló behívott egyén, ha a behívást nem véletlenül mulasztja el, vétséget követ el; ha mulasztása 8 napnál tovább tart, a cselekmény már bűntettnek számít. A büntetés: egy hónaptól két évig terjedhető szabadságvesztés.

Tekintettel azonban arra, hogy e három év eredménye a fenti összeállítás szerint nagy mértékben eltérő és különösen az 1912. évi eredmény mutat jelentékenyen magasabb összeget,[1] a fönt kimutatott átlag sem tekinthető hozzávetőleges évi szükségletnek s így a már megjelölt túlkiadás beszámításával egyelőre mégis 200.000 korona túlkiadás fedezetéről kell gondoskodni."

Kéri a belügyminiszter, hogy a belügyi tárca 1914/15. évi költségvetésének XVII. fejezet 8. cím 3. rovatán „Karhatalmi költség" címén már eddig felvett 10 000 korona költségvetési hitelen felül zárszámadási indokolás[2] mellett legfeljebb 200 000 korona túlkiadást utalványozhasson és elszámolhasson.[3]

Vö. 1915—18—18.

A karhatalom létszáma és az ezzel kapcsolatos költség az egész háborús korszakon keresztül állandóan növekedett, részben a határvidéken és a nemzetiségi területeken, de általában az egész országban is, különösen a fővárosban és a nagyobb ipari központokban, ahol a kormánynak a munkásság megmozdulásával lehetett és később kellett is számolnia.

48.

1914. dec. 1. (33.) — 38.

Rendkívüli intézkedések az Osztrák—Magyar Bank ügyvitelével kapcsolatban.

L. 1914—29—27.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a minisztertanács folyó évi augusztus 1-én hozott határozatával[1] az 1912. évi LXIII. t. c. 16. §.-a alapján többek között felhatalmazta arra, hogy az Osztrák—Magyar Bank ügyvitele tekintetében rendkívüli intézkedéseket tehessen s evégből a szükséghez képest a fennálló törvényektől eltérő rendelkezéseket is állapíthasson meg, illetve, hogy ily irányú rendelkezésekhez hozzájárulhasson.

Az e felhatalmazás alapján tett eddigi intézkedéseket előadó miniszter úr a minisztertanács folyó évi augusztus 17-én[2] és október 9-én tartott üléseiben részletesen ismertette s azokat a minisztertanács tudomásul is vette.

Az Osztrák—Magyar Bank jelenlegi szabadalmának közelgő lejáratával és az 1914. évi üzletévének lezárásával kapcsolatban ismét oly kérdések merülnek fel, melyek indokolttá teszik, hogy további rendkívüli intézkedések megtétele megfontolás tárgyává tétessék.

[1] 1912-ben erős lendületet vett a magyarországi munkásmozgalom. Az erre vonatkozó legfontosabb adatokat l.: Dokumentumok a magyar párttörténet tanulmányozásához. Bp. 1954. I. k. 213. o.

[2] A kormány az államháztartás viteléről minden évben zárszámadás keretében számolt be az országgyűlésnek. Ebben indokolták meg a miniszterek az előirányzattal szemben mutatkozó kedvezőtlen eltéréseket (túlkiadásokat). — R.: Zárszámadás.

[3] Az 1915. jan. 8-i minisztertanácsi jegyzőkönyv 31. pontja szerint fenti összegre a nyomozási költségek fedezése céljából volt szükség. Ezek a költségek azonban annyira megnövekedtek, hogy a jan. 8-i minisztertanács további 150.000 K hitelt engedélyezett az 1914/15. költségvetési évre, beleszámítva a pótkezelési időszakot is.

[1] 1914—23—10.
[2] 1914—24—11.

Az Osztrák—Magyar Bank jelenlegi szabadalma ugyanis 1917. évi december 31-én jár le ; a bank-alapszabályok 105. cikke szerint pedig a szabadalom lejárta előtt három évvel, az adott esetben tehát folyó év december 31-ig, a közgyűlésnek kell tanácskozni és határozni afelett, vajjon kérje-e a szabadalom megújítását. Minthogy ez a kérdés a bank folyó évben tartott rendes közgyűlés tárgysorozatába nem volt felvéve, a banknak intézkednie kellene, hogy a rendkívüli közgyűlés e célból a fenti határnapig összehívassék.

A bank-alapszabályok 13. cikke értelmében, továbbá a bank részvényeseinek rendes közgyűlése legkésőbb minden év február havában gyűl egybe s pedig — az e tekintetben kifejlődött gyakorlat szerint — e hó első napjaiban, mely közgyűlés az alapszabályok XXI. cikke szerint a többek között a fölött határoz, vajjon a mérlegzárlat jóváhagyandó és a felmentvény kiadandó-e. A bank-alapszabályok további rendelkezései értelmében pedig a bank zárszámadásai a közgyűlés által kiküldött számvizsgálók által megvizsgálandók és 8 nappal a rendes új gyűlés előtt a budapesti és bécsi főintézetnél közszemlére kiteendők és a közgyűlés minden tagjának kívánatra kiszolgáltatandók.

Ismeretes előadó miniszter úrnak az előző előterjesztéseiből a minisztertanács előtt, hogy a háború kitörése és a bank hitelének az államkormányok által való igénybevétele óta, azok a kimutatások, melyek a bank követeléseiről és tartozásairól hetenként összeállítandók, s az alapszabályok 104. §-a értelmében a Budapesten és Bécsben megjelenő hivatalos lapokban közzéteendők, a kormány intézkedései folytán nem tétetnek közzé,[3] s így a nyilvánosságnak a bank állására vonatkozó adatok nem állanak rendelkezésére. Minthogy pedig a rendes közgyűlés elé terjesztendő zárómérleg ugyanazokból az alkatrészekből áll, mint a heti kimutatások, a zárómérleg nyilvánosságra hozatala esetén annak számadataiból következtetések vonhatók a bankjegyforgalomra, a bankhitelnek az államkormányok részéről történt igénybevételének mérvére nézve.

Tekintettel arra, hogy azok a körülmények, melyek a háború kitörése idején a heti kimutatások közzétételének felfüggesztésénél irányadók voltak, ez idő szerint is fennállanak és még előreláthatólag hosszabb ideig fenn fognak állani, indokoltnak látszik, s ennek folytán előadó miniszter úr azt javasolja, hogy az Osztrák—Magyar Bank az alapszabályok 13. §.-ában a rendes közgyűlés egybehívására nézve foglalt kötelezettség alól a rendes viszonyok beálltáig, legkésőbb azonban 1915. év végéig felmentessék.

Minthogy pedig igen nehezen volna indokolható az az álláspont, hogy a rendes közgyűlés halasztassék el, a folyó év december 31-ig megtartandó rendkívüli közgyűlés pedig tartassék még, fenti javaslat elfogadásával kapcsolatban intézkedést kellene tenni aziránt is, hogy a szabadalom megújításának kérdése a majdan megtartandó rendes közgyűlés tárgysorozatába felvétessék, s egyúttal a kormánynak ki kellene jelentenie azt is, hogy habár a vonatkozó határozat az alapszabályok 105. cikke 2. bekezdésében megállapított határidő eltelte után hozatott, az, tekintettel az ez idő szerint fennálló rendkívüli körülmények által előidézett helyzetre, a meghatározott határidőn belül hozottnak fog tekintetni.

Ez utóbbi javaslatának indokolásául előadó miniszter úr még megjegyzi, hogy a bank szempontjából a közgyűlések megtartására vonatkozó rendelkezések betartása nem ütközik nehézségekbe, s a bank főtanácsa az ügykezelés rendjének fenntartása szempontjából kész az említett ügyeket a

[3] Vö. 1914—24—11. erre vonatkozó részével.

törvényes rendelkezéseknek megfelelően elintézni, nem volna tehát méltányos, hogy amikor ezektől a rendelkezésektől eltérve a záros határidőhöz kötött rendkívüli közgyűlés a kormány hozzájárulásával nem hívatik össze, a bank a tőle nem függő körülmények által előidézett helyzet következtében jogsérelmet szenvedjen.

A közgyűlések most ismertetett elhalasztásával kapcsolatban végül intézkedés volna teendő abban az irányban is, hogy a rendes viszonyok beálltáig a részvényesek kezdeményezésére rendkívüli közgyűlés ne legyen összehívható, amire a bankalapszabályok 13. cikke utolsó bekezdésének rendelkezése módot nyújt. Ez utóbbi rendelkezés tehát szintén felfüggesztendő volna.

Amidőn előadó miniszter úr a fentiekben előterjesztett javaslatainak elfogadását kéri, egyszersmind felhatalmazást kér arra, hogy a további szükséges intézkedéseket, illetve kijelentéseket megtehesse s tekintettel a bankügy közösségére, az osztrák pénzügyminiszter úr részéről teendő hasonló intézkedésekhez hozzájárulhasson.

Végül a minisztertanács tájékoztatása végett előadó miniszter úr még megjegyzi, hogy a most ismertetett kérdésekre vonatkozó előzetes tárgyalások eredményeként megállapítható, hogy arra az esetre, ha a bankalapszabályok idézett rendelkezései felfüggesztetnének, a bank főtanácsa az 1914. év üzleti eredményeiből a maga felelősségére a részvényeseknek előlegosztalékot fizettetne ki. Az erre vonatkozó számítások eredményeként minden részvény után 105 korona biztosítottnak tekinthető. A főtanács tehát, tekintettel az alapszabályok 102. cikke értelmében folyó év július havában részvényenként már kifizetett 28 korona osztalékrészletre, 1915. év február hó első hetében további 77 koronát folyósítana ; továbbá a tartalékalapot és nyugdíjalapot, valamint az államkormányokat a fenti osztalékhoz mérten megillető részesedéseit átutalná, és az 1914. évi adóköteles bankjegyforgalom után járó bankjegyadót teljes összegében befizetné.

A minisztertanács ezen előterjesztést jóváhagyólag tudomásul véve, a pénzügyminiszter úrnak fenti javaslatait elfogadja, s a kért felhatalmazást megadja.

Vö. O. mt. jkv. 1914. dec. 19., 11. pont.
L. 1915—11—41.

49.

1914. dec. 18. (34.) — 25.

Koleramegbetegedések. L. 1914—30—17

„A belügyminiszter úr előadja, hogy Magyarországban a folyó évben szeptember hó 15-én jelentetett be hivatalosan az első koleraeset, éspedig az északi harctérről a békéscsabai közkórházba szállított sebesültek körében. Ettől az időtől kezdve az északi harctérről visszaérkező sebesültek és beteg katonák, hadifoglyok, továbbá az ezekkel érintkezésbe került polgári személyek között előbb néhány északi vármegye (Zemplén, Ung, Bereg vármegye), utóbb az ország majdnem minden részében fordultak elő koleraesetek.

Az első eset bejelentésétől december hó 14-ig 3285 koleraesetet jelentettek be, éspedig 21 törvényhatósági joggal felruházott városból és 52 vármegye 441 községéből.

A 3285 eset közül 1186, tehát az esetek valamivel több mint egyharmada a polgári lakosság körében, a többi pedig az északi harctérről érkezett katonák, hadifoglyok és menekültek körében fordult elő.

Bár a fennálló szabályok értelmében minden egyes koleraesetet be kell jelenteni, a fent kimutatott összeg nem tünteti fel híven az eddig előfordult kolerámegbetegedések, illetőleg halálozások teljes számát. Egyrészt azért, mert a hadseregnek szeptember végén, illetőleg október elején történt visszavonulásával kapcsolatos nagy csapatmozgalmak idején a kolerában és vérhasban megbetegedett és elhalt katonák nagy számra tétettek le egyes vasúti állomásokon és egyes útvonalakon, anélkül, hogy számuk nyilvántartatott volna, másrészt pedig azért, mert a katonák között előfordult tömeges megbetegedésekről sincsenek pontos adataink.

A hadifoglyok körében előfordult koleraeseteket katonai részről kezdetben szintén nem jelentették be. A később beérkezett jelentések szerint a hadifogolytáborok közül kolerában Dunaszerdahelyen 214 megbetegedés, 64 haláleset, Nagymegyeren 270 megbetegedés, 85 haláleset, az Esztergom—Kenyérmező-i táborban pedig 1526 megbetegedés, 715 haláleset fordult elő."

A fertőzés eredete a polgári esetek legnagyobb részében a harctérről visszaérkezett sebesült, beteg vagy szabadságolt katonákkal való érintkezésre vezethető vissza.

Szept. 15—*okt.* 15	698,
okt. 16—*okt.* 31	706,
nov. 1—*nov.* 15	1024,
nov. 16—*nov.* 30	664,
dec. 1—*dec.* 14	193 *koleraesetet állapítottak meg.*

A novemberi emelkedést az okozza, hogy attól kezdve vált pontosabbá a nyilvántartás.

„Általánosságban meg lehet állapítani, hogy a kolera csapat-, illetve betegmozgalmak révén jutott el az ország különböző részeibe, de igen sok helyen a folyók jelzik a járvány terjedésének útját, így különösen a Körös, Tisza, Szamos, Kisküküllő, Zagyva, Nyitra folyók mentén."

A majdnem mindenütt gyorsan és pontosan foganatosított óvórendszabályok következtében a járvány szünőben van. A katonai betegmegfigyelő állomások — összesen 15 — még december végén megkezdik működésüket.

L. 1915—18—22.

50.

1914. dec. 18. (34.) — 44.

Az 1914. december havi mozgósítási pénzszükséglet.

L. VII. táblázat.

„A pénzügyminiszter úr, utalással a mozgósítási pénzszükségletnek mikénti alakulása ügyében legutóbb az 1914. évi november 5-i minisztertanácsban[1] tett előterjesztésére, bejelenti, hogy a folyó évi december hónapra

[1] Helyesen: 1914. nov. 7. (1914—31—38.)

a cs. és kir. hadügyminiszter úr a szárazföldi hadsereg mozgósítási szükségletének fedezésére 842 millió koronának rendelkezésre bocsátását igényli, amely összegből az érvényben álló kvótakulcs szerint a magyar szent korona országaira 306,488.000 K esik.

Előadó miniszter úr megjegyzi, hogy a december havi pénzszükségletnek fentebb jelzett összege előreláthatólag még módosulni fog azért, mert az az összeg olyképen lett megállapítva, hogy abban csak az egy hónapra járó térítési összegek számíttattak fel az 1912. évi LXVIII. t. c. 10. és 11. §.-aiban foglalt határozmányok alapján a hadsereg részére igénybe vett járművek és állatok után, holott ezen eddig csak használatra igénybe vett járművek és állatok egy része — „a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912 : LXIII. t. cikknek és a hadiszolgáltatásokról szóló 1912 : LXVIII. t. cikknek kiegészítésére" vonatkozó s az országgyűlés által már letárgyalt törvényjavaslat[2] 16. §.-ában foglalt rendelkezés alapján, az eddigi használatért járó térítéseknek a vételár-összegekbe leendő beszámítása mellett a hadsereg számára végleg át fog vétetni s a birtokosok részére a végleges átengedésért az említett javaslat 16. §.-a értelmében megállapítandó vételárösszegek kifizetése már folyó évi december hónapban meg fog kezdetni."[a]

A minisztertanács az előterjesztés értelmében határoz.

51.

1914. dec. 18. (34.) — 46.

Haladék a kisebb pénzintézetek részére a hadikölcsön befizetése terén.

A háború kitörésekor a tőkeszegény Magyarország a hitelszerzés különféle nehézségeivel találta magát szemben. A legjelentősebb hitelszerzési forrás kezdetben az Osztrák—Magyar Bank fokozottabb igénybevétele volt, ez azonban a pénzforgalmi eszközök mesterséges szaporításával és így infláció veszélyével járt. A háborús költségek fedezésére nagy mennyiségben forgalomba hozott pénzforgalmi jegyek 1914. szeptember havától kezdve pénzbőséget idéztek elő, s így lehetővé vált államadóssági címleteknek a közönség körében való elhelyezése, azaz hadikölcsön jegyeztetése is. Az első hadikölcsön aláírására vonatkozó felhívás 1914. november 12-én jelent meg a Monarchia mindkét országában. Nov. 16-tól 23-ig az ország valamennyi pénzintézetében lehetett hadikölcsönt jegyezni. (Az első és a következő hadikölcsönjegyzésekre vonatkozólag l. *Teleszky* i. m. 247—269. o.) — A túlságosan nagy számban létesült, gazdaságilag kellően meg nem alapozott kisebb, különösen vidéki pénzintézetek már a háború előtt sem voltak mindig fizetőképesek. Közülük sok csődbejutott volna, ha a náluk levő betétekre jegyzett hadikölcsön befizetésére nem kaptak volna hosszabb haladékot és részletfizetési kedvezményt. (Uo. 355—356. o.)

„A pénzügyminiszter úr előadja, hogy az 1914. évi 6%-os magyar járadékkölcsönre (hadikölcsönre) történt jegyzéseknek az aláírási helyek[1] részéről

[2] 1914 : L. tc. — A kártérítések összegének helyesbítésére vonatkozólag l. 1918—3—43.

[a] Az irat végének közlése elmaradt, mivel a szokványos szövegen kívül adatokat nem tartalmaz. Vö. 1914—23—10. pont után következő megjegyzésekkel.

[1] Bankok, pénzn tézetek.

történő elszámolása alkalmával egyrészt a közgazdasági helyzetre, másrészt az aláírások elfogadására felhatalmazott intézetek helyzetére való tekintettel szükségesnek mutatkozik, hogy egyes intézeteknél átmenetileg állami betétek helyeztessenek el, illetőleg ezeknek az intézeteknek a náluk jegyzett összeg befizetésére a legkésőbb 1915. évi február hó végéig terjedő befizetési határidőkön túlmenőleg a viszonyokhoz mérten rövidebb vagy hosszabb halasztás adassék."

Az 1914. szept. 30-i harmadik moratórium-rendelet[2] *értelmében ugyanis a pénzintézetekben levő, egyébként moratórium alá eső betéteket államkölcsön (tehát hadikölcsön)-jegyzésre teljes összegükben igénybe lehet venni. Ebből az következett, hogy az aláírásokat felvevő intézetek betétállományának igen tekintélyes részét fordították hadikölcsön-jegyzésre. Ezek a pénzintézetek, ha az állam azonnali fizetést kívánna tőlük, az egész közgazdasági életre nézve káros fizetési zavarokba jutnának.*

„Az előadottak alapján előadó miniszter úr kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy 5 kisebb fővárosi pénzintézetnél, éspedig a Belvárosi Takarékpénztár R.T-nál, az Első Magyar Iparbanknál, a Budapesti Takarékpénztár és Országos Zálogkölcsön R.T-nál, a Lipótvárosi Takarékpénztár R.T.-nál és a Nemzeti Takarékpénztár és Bank R.T.-nál, mely intézeteknél közel 44 millió korona jegyeztetett, cca 18 millió korona a fentiek szerint betétképen meghagyassék s részletekben fizettessék be. Kéri továbbá a minisztertanács felhatalmazását arra is, hogy a kölcsön sikeres lebonyolításában résztvett más pénzintézeteknél lehetőleg mindenkor valamely nagyobb fővárosi pénzintézet közvetítésével és szavatossága mellett, a szükséghez képest legfeljebb 42 millió korona betétképen, a visszafizetési időpontoknak a körülményekhez mért megállapítása mellett meghagyassék."

A lehetőséghez mérten gondoskodás fog történni arról, hogy az egyes pénzintézetektől egyelőre be nem kívánt összegek behajthatatlanokká ne váljanak.

L. 1915—14—56.

[2] 7205/1914. M. E. sz. r. a magánjogi kötelezettségek teljesítésére újabb halasztás engedése (moratórium) tárgyában. R. T. 1914. 2244—2260. o.

1915. ÉV

52.

1915. jan. 8. (1.) — 39.

A háború alatt kárt szenvedett megyék lakosságának élelmezése.

L. 1914—26—26.

A földművelésügyi miniszter előadása szerint egyes megyékben a hadműveletek következtében a legszükségesebb élelmiszerekben, főleg lisztben és tengeriben olyan hiány állt be, hogy a kormánynak kell ezek beszerzéséről és közvetítéséről gondoskodnia, jórészt hitelakció keretében. Ismerteti az akció lebonyolításának anyagi feltételeit.

Vö. 1915—9—34.

53.

1915. jan. 8. (1). — 46.

Az 1914. december havi és az 1915. január havi mozgósítási pénzszükséglet.

L. VII. táblázat.

„A pénzügyminiszter úr utalással a mozgósítási pénzszükségletnek mikénti alakulása ügyében legutóbb az 1914. évi december 18-i minisztertanácsban tett előterjesztésére,[1] bejelenti, hogy folyó évi január hónapra a cs. és kir. hadügyminiszter úr a szárazföldi hadsereg mozgósítási szükségletének fedezésére 887 millió koronának a rendelkezésre bocsátását igényli, amely összegből az érvényben álló kvótakulcs szerint a magyar szent korona országaira 322,868.000 K esik.

A szárazföldi hadsereg 1914. évi december havi pénzszükséglete, amelyet a fentjelzett december 18-i minisztertanácsi előterjesztésben 842 millió koronában számjeleztetett, az ott említett körülmények dacára sem szenvedett jelentékenyebb változást. A hadsereg részére ugyanis — eredetileg csak használatra — igénybevett járműveknek és állatoknak az 1914. évi L. t. c. 16. §.-ában foglalt határozmányok alapján való végleges átvételéért (az eddigi használat fejében járó térítéseknek a megállapított becsértékbe való beszámítása mellett)

[1] 1914—34—44.

fizetendő vételárösszegek utalványozása az 1914. évi decemberben még nem kezdődött meg, továbbá figyelembe veendő, hogy csak egyes szórványos esetekben adattak előlegek az e vételárak fejében járó összegekre. A cs. és kir. hadügyminisztérium végül is csak az 1915. évi január havi mozgósítási pénzszükségletnek kimutatása alkalmával foganatosította azt a helyesbítést a pénzszükségleti számadásokban, amely helyesbítés szükségessé vált annak folytán, hogy az eddig felszámított egyszeri kiadások összegében a szóbanforgó járművek és állatok vételára fejében felmerülő költségek még kimutatva nem lettek, az 1914. év december végéig felszámított folyó kiadások összegében pedig viszont együttvéve 246,080.000 K oly kiadás lett a többször említett járművek és állatok használata utáni térítési díjak fejében kimutatva, amelyből eddig tényleg csak 12,328.348 K került kifizetésre.

Az 1915. évi januárra igényelt s fentebb jelzett 887 millió koronából a folyó kiadásokra eső részösszegben, vagyis 403,000.000 K-ban a járművek és állatok használata utáni térítési díj már felszámítva nem lett. Ezzel szemben azonban lovak vételára fejében, valamint olyan egyszeri kiadásokra, amelyeknek fedezete közvetlenül bocsátandó a hadügyminisztérium rendelkezésére, 1915. évi januárra 484 millió korona igényeltetett; s ezeken az együtt 887 millió koronát kitevő összegeken felül összesen még 410 millió korona lett az 1914. évi L. t. c. alapján megvásárlandó járművek és állatok után előreláthatólag felmerülő vételárszükséglet fejében kimutatva, amely 410 millió koronából azonban az 1915. évi január hónapban még csak kisebb összegek fognak kifizetésre kerülni."[2]

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

54.

1915. jan. 8. (1.) — 47.

Osztálysorsjáték rendezése.

A pénzügyminiszter előadja a m. kir. szabadalmazott osztálysorsjáték igazgatóságának tervezetét a következő (XXXV.) osztálysorsjáték megindításáról és lebonyolításáról, a háborús viszonyoknak megfelelő módosításokkal. Az osztálysorsjátéknak újbóli megindítása kívánatos azért is, mert az osztrák pénzügyi kormányzat is az osztrák sorsjátékot a hadi állapot alatt is folytatja és ezáltal mindazok a magyar honosok, akik mindeddig a magyar osztálysorsjátékban részt vettek, az osztrák osztálysorsjátékhoz szoknának.

„Ily körülmények között tehát előadó miniszter úr megengedni szándékozik, hogy a m. kir. szabad osztálysorsjáték igazgatósága a XXXIV. osztálysorsjáték 5. és 6. osztályhúzásának megtartása után a következő XXXV. magyar osztálysorsjátékot a szerződésileg megállapított 100.000 darab sorsjegynél csekélyebb, 70.000—80.000 sorsjegy kibocsátásával rendezhesse és hogy ennek következtében a bér fejében csupán a tényleg kibocsátott sorsjegyek után járó bérösszeg fizetésére köteleztessék az esetben, hogyha a XXXIV. osztálysorsjáték 5. és 6. osztályhúzását még a háború tartama alatt befejezi és ha a XXXV. osztálysorsjátékot még ugyanazon évben megindítja." *Az igazgatóság egyéb kívánságairól jelenleg dönteni nem lehet.*

[2] A szárazföldi hadsereg januári pénzszükségletét l. a VII. táblázaton.

Az 1916. febr. 24-i (4.) jkv. 49. pontja szerint a helyzet további súlyosbodása miatt az igazgatóságnak ezen túlmenően egyéb kedvezményeket is kellett adni, a XXXVI. osztálysorsjátékra vonatkozólag is. Ugyanezt a haszonbérfizetési kedvezményt megadták a XXXVII. osztálysorsjátékra (1916. júl. 21. (12.) — 86.), majd a XXXVIII.-ra vonatkozólag is (1917. ápr. 16. (7.) — 60.).

55.

1915. jan. 21. (2.) — 2.

Közép- és főiskolai tanulók bevonulása.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter előadja, hogy a népfelkelő szolgálatra bevonuló közép- és főiskolai tanulók soronkívüli bizonyítványt kaphatnak, az orvostanhallgatók háború alatti kórorvosi helyettesítését és kórházi szolgálatát pedig az előírt kórházi gyakorlati év idejébe beszámítják.

Vö. a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1915. évi 913. eln. sz. r., R. T. 1915. 646. sk. o.; s u.-ennek 10 561. sz. r., R. T. 1915. 645. o.
L. 1915—4—61.

56.

1915. jan. 26. (3.) — 15.

Elesett katonai havidíjasok árváinak nevelési járuléka.

Vö. 1914—24—3.

„A pénzügyminiszter úr az ellenség előtt elesett katonai havidíjasok[1] árváinak nevelési járuléka tárgyában a következőket adja elő:

Felmerült az a kérdés, hogy az ellenség előtt elesett, vagy az ellenség előtt kapott sebesülés vagy hadifáradalmak következtében egy év leforgása alatt elhalt katonai havidíjasok árváit megillető nevelési járulékok megállapításánál, amelyek az 1907. évi XVI. t. cikk 3. és 4. §.-ai szerint atyátlan árváknál az özvegyi nyugdíj $^1/_5$-ével, szülőtlen árváknál pedig az özvegyi nyugdíj ½-vel állapítandók meg, figyelembe lehet-e venni, illetőleg özvegyi nyugdíjnak lehet-e tekinteni azt az 50%-os pótlékot, amely az ellenség előtt elesett stb. katonai havidíjasok özvegyeit az 1887. évi XX. t. c. 5. §.-a értelmében az özvegyi nyugdíjon felül megilleti.

Előadó miniszter úrnak az az álláspontja, hogy a szóbanlévő 50%-os pótlék nem képezi kiegészítő részét az özvegyi nyugdíjnak s ennélfogva a nevelési járulékok megállapításánál nem vehető figyelembe." *(Felsorolja az erre vonatkozó érveket.)*

„Ezzel szemben a cs. és kir. hadügyminisztériumnak az az álláspontja, hogy a szóbanlévő 50%-os pótlék az özvegyi nyugdíjnak kiegészítő részét képezi s ennélfogva a nevelési járulékok megállapításánál özvegyi nyugdíj alatt az 50%-kal felemelt özvegyi nyugdíjat kell érteni." *(Felsorolja indokait.)*

[1] A katonai személyeket általában 12 rangosztályba sorolták s javadalmazásukat évenként számították. Ezeken kívül voltak rangosztályba nem sorozott havidíjasok is. Vö. 1907: XVI. tc., főleg 1.—2. §.

„A felmerült vitás kérdés fontosságára való tekintettel ő császári és apostoli királyi felsége legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott, hogy a szóbanlevő nézeteltérés közös miniszteri értekezleten tárgyaltassék és döntessék el.

A cs. és kir. hadügyminisztérium kezdeményezésére azonban a cs. és kir. közös pénzügyminisztérium azt javasolja, hogy a közös miniszteri értekezlet tárgyalásainak fenntartott ez az egész anyag előzetesen az érdekelt központi hivatalok előadóinak megbeszélései során tisztáztassék.

Oly célból, hogy a magyar kormánynak a tervezett értekezleten résztvevő megbízottai a szükséges utasításokkal ellláthatók legyenek, előadó miniszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy a felmerült kérdésben állást foglalni méltóztassék.

A minisztertanács a felmerült kérdéssel behatóan foglalkozván, a pénzügyminiszter úrnak ebben a kérdésben elfoglalt álláspontját helyesnek s az érvényben álló törvényes határozmányoknak teljesen megfelelőnek tartja.

Mégis, figyelemmel a háború elhúzódása folytán előállott rendkívüli viszonyokra, amelyek a katonai ellátások általános javítására irányuló tárgyalások megkezdését lehetetlenné tették, a magyar kormány felhasználja ezt az alkalmat arra, hogy a harctéren küzdő hadsereggel szemben jóindulatát ezáltal is kifejezésre juttassa. Ennélfogva a minisztertanács nem kíván további észrevételt tenni az ellen, hogy a szóban forgó kérdés a cs. és kir. hadügyminisztérium magyarázata szerint döntessék el, mihez képest felhatalmazza az értekezletre kiküldött megbízottakat, hogy ilyen értelmű kijelentést tegyenek."

57.

1915. jan. 26. (3.) — 35.

Erdélyi birtokok megvásárlása az Országos Telepítési Alap részére.

A földművelésügyi miniszter úr előadja, hogy a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége[1] az 1912. évben, az erdélyi segélyakciót[2] megelőző időben, de ezen akció céljainak megfelelő indokokból megvette:

1. Szilágy vármegyében Damokos Ferenc nagyoroszlói 1027 kat. hold terjedelmű birtokát.

[1] Más néven: Altruista Bank. Az 1911: XV. tc. alapján létesült, 15 millió K alaptőkével, elsősorban a nagybirtokosok és a jómódú parasztok érdekében. Fontos szerepet szántak neki az erdélyi és felvidéki magyar középbirtokosság anyagi viszonyainak rendezése érdekében is. — Működésére l. 1918—8—43.

[2] A múlt század végén és a XX. század elején a magyar telepítési politika célja a nemzetiségi vidékeken a magyar birtokoselem megerősítése, ill. megtartása volt. Vö. az 1913. nov. 28. (22.) minisztertanácsi jegyzőkönyv 89. pontjával; ebben a miniszter-

2. Szolnok-Doboka vármegyében Uránvi Aladárné galgói 932 kat. hold terjedelmű birtokát.[3]

3. Ugyanezen vármegyében Csiky Ilona és társai kecsedszilvási 290 kat. hold terjedelmű birtokát, és

4. ugyanezen vármegyében Flórián Gerő mohalyi 420 kat. hold terjedelmű birtokát.

A birtokokra oly vevők nem jelentkeztek, akiknek vételi ajánlatát az intézet elfogadhatta volna, s miután megtartásuk az intézet mobilitására hátrányos befolyással volt, azokat az erdélyi segélyakció-bizottság javaslatára előadó miniszter úr telepítési célokra az országos telepítési alap[4] részére összesen 1,268.031 K 37 f. vételárért megvásárolta.

Miután azonban az országos telepítési alap a vételár fedezésére szükséges pénzzel nem rendelkezik, előadó miniszter úr a pénzügyminiszter úrral egyetértve felhatalmazást kér arra, hogy a vételárt a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségének azon gyümölcsöző betéti összegéből téríthesse meg, mely összeget a pénzügyminiszter úr az 1913. évi november hó 28-án tartott minisztertanácsi határozat értelmében az erdélyi segélyakció céljaira a nevezett pénzintézetnél elhelyezett[5] s hogy ennek megtörténte után a vételárt, mint az országos telepítési alap gyarapítására szolgáló összeget egyrészt a földművelésügyi tárca „Állami jószágok és telepítési szolgálat" címénél előirányzat nélküli átmeneti kiadásként, másrészt az országos telepítési alap naplóban bevételként elszámolhassa.

A kért felhatalmazás megadatik.

Vö. 1915—5—49.

tanács hozzájárult egy az erdélyi középbirtokosság fenntartására irányuló akció szervezéséhez, amelynek szükségességét a pénzügyminiszter a következőképpen világította meg:

„A pénzügyminiszter úr előadja, hogy az erdélyi középbirtokosság helyzete az utolsó évek elemi csapásai, az egyes vidékek rossz terméseredményei s a nyomasztó pénzviszonyok következtében rendkívül súlyossá vált s tekintettel azokra a nagy érdekekre, melyek általában birtokpolitikai, de különösen nemzetiségi szempontból az erdélyi középbirtokosság fenntartásához fűződnek, elsőrangú állami érdeket képez, hogy az erdélyi középbirtokos osztály részére birtokainak további megtartása lehetővé tétessék. Erre az osztályra — a birtokok erős megterhelése folytán — különösen súlyosan nehezednek a jelenlegi kamatviszonyok, s amennyiben a nagy kamatteher nem csökkentetik, előreláthatólag már a legközelebbi időben sem lesz megakadályozható a középbirtokok tömeges árverése, ami egész Erdélyben a földérték devalvációját idézné elő. Ezekre való tekintettel a kormány nem zárkózhatik el az erdélyi középbirtokosság támogatása elől s a legcélravezetőbbnek látszik az annuitásos kölcsönökön kívüli jelzálogos és függő tartozások nyomasztó kamatterheinek, ezen kölcsönöknek az állam támogatásával olcsóbb kamatlábú kölcsönökre való konvertálása útján leendő csökkentése, ami azt is elő fogja idézni, hogy az erdélyi pénzintézetek ezeket az immobil követeléseket megkapván, ezáltal az erdélyi pénzpiac helyzete is lényegesen könnyebbülni fog."

A kormány a segítségnyújtást háromféle módon tervezte (ezek leírását l. az 1918—8—13. pontnál). A minisztertanács többek között arra is felhatalmazást ad, hogy a pénzügyminiszter „a pénztári készletekből arra az időre, míg az akció lebonyolítása azt szükségessé teszi, a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségénél legfeljebb 12 000 000 K-t évi 3%-os kamat megtérítése ellenében — megjegyezvén, hogy a tőkekamatadó az intézetet nem terheli — gyümölcsöző betétként elhelyezhesse s az átfutó kezelésben kiadásként elszámolhassa".

[3] Az Urányi-birtok további sorsára vonatkozólag l. 1916—11—58.

[4] Az 1894: V. tc. alapján létesült, 6 millió K tőkével, telepítési célokra (főleg birtokvásárlás, telepes házépítés és talajjavítás érdekében.) Számottevő eredményeket nem ért el.

[5] Vö. 1913—22—89. és 1915—5—49.

58.

1915. febr. 20. (4.) — 1.

A Monarchia területén háborús kárt szenvedett német állampolgárok kárpótlása.

A miniszterelnök úr előadja, hogy a bécsi német császári nagykövet[1] közölte a közös külügyminiszter úrral, hogy egy osztrák állampolgár, aki Keletporoszországban lakott, illetve mezőgazdaságot folytatott s az oroszok inváziója alkalmával menekülni volt kénytelen, az ellenség betörése folytán szenvedett kár megtérítéséért folyamodott a porosz királyi hatóságokhoz. Utóbbiak ebből a konkrét esetből kifolyólag tájékozást óhajtanak szerezni az iránt, vajjon milyen elbánásban részesülnek Ausztria-Magyarországban azon német alattvalók, akik a háborús események következtében megkárosodtak.

A közös külügyminiszter úr ennélfogva felkérte a miniszterelnök urat, hogy ezen kérdéssel szemben foglaljon állást és a m. kir. kormány elhatározását hozza tudomására.

A miniszterelnök úr kéri a minisztertanács felhatalmazását annak a kijelenthetésére, hogy a háborúból kifolyólag nyújtandó segélyezések kérdése tárgyában még a m. kir. kormány állást nem foglalt ugyan, hogy a m. kir. kormány azonban a háború folytán kárt szenvedett német alattvalókat a magyar állampolgárokkal azonos elbánásban szándékozik részesíteni.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

59.

1915. febr. 20. (4.) — 22.

A Monarchiához hű kárpátukrán értelmiség nevelése.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előadja, hogy a hazai ruténeknek között mutatkozó skizmatikus törekvések[1] ellensúlyozására tárcája ügykörében célszerűeknek mutatkozó intézkedések során a pénzügyminiszter úr hozzájárulását kérte ahhoz, hogy évenként összesen 25—30 főiskolát látogató görög katolikus papi családból származó ifjúnak megbízható internátusokban való ellátási költségeinek fedezésére 20.000 koronát fordíthasson, illetőleg ennek az összegnek erejéig az 1914—15. évi költségvetés 11. fejezet, 3. cím, 18. rovatán a „főiskolai internátusok fenntartásának segélyezésére” rendelkezésére bocsátott hitelt túlléphesse. A pénzügyminiszter úr ezt a hozzájárulást megadta.

[1] Tschirschky und Bögendorf, Heinrich von.

[1] A kárpátukránok (ruténék) 1648-ban kötötték meg az uniót Rómával, azonban sohasem szűntek meg körükben a mozgalmak az orosz cár fennhatósága alatt álló görögkeleti egyházba való visszatérés érdekében. Az elszakadási mozgalomban a kárpátukrán parasztságnak a társadalmi és állami renddel szemben való osztályelégedetlensége is tükröződött. A mozgalom is a XIX. század végén és a XX. század elején, az osztályharc általános kiéleződése idején erősödött meg. *Perényi József:* Iz isztorii zakarpatszkih ukraincev (1849—1914). Bp. 1957. Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae, 14., 150—152. o.

Előadó miniszter úr 19 görög katolikus ilyen ifjút részesített taníttatási kedvezményben s őket egyelőre kizárólag a Szent Imre Kollégiumban[2] helyezte el. Minthogy közülük többen, kik katonai szolgálatra bevonultak, a kedvezményt egyáltalában nem, vagy csak rövid időre vehették igénybe, előadó miniszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy a főiskolai internátusok segélyezési rovatának csak 8000 koronával való túllépéséhez hozzájárulni méltóztassék.

A minisztertanács hozzájárul.

Vö. 1916—11—15. Az ösztöndíjasok ellátásának fedezése érdekében a minisztertanács felhatalmazást ad, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter a főiskolai internátusok segélyezése rovatát 9000 K-val túlléphesse. — L. még: 1916—14—23.

60.

1915. febr. 20. (4.) — 23.

Görögkatolikus tanítóképző intézet létesítése Szamosújváron.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előadja, hogy a szamosújvári gör. kat. püspök[1] aziránt tett hozzá előterjesztést, hogy Szamosújvár egy gör. kat. tanítónőképzőintézetet óhajt létesíteni, egyúttal pedig a felállítandó intézet tanerőinek fizetéskiegészítésére és a tanszerek beszerzésére megfelelő összegű államsegélyt kér. Kéri továbbá, helyeztetnék részére kilátásba, miszerint azon esetre, ha ezt az állam pénzügyi helyzete meg fogja engedni, ezen intézet, a más ily intézetekkel szemben követett gyakorlathoz hasonlóan, méltányos építkezési államsegélyben is fog részesíttetni.

Az említett püspök ezen intézetre nézve teljesen aláveti magát azon feltételeknek, melyeket az ezen államsegélyek engedélyezésére vonatkozólag kiadott szabályzat előír.

A terv kiviteléhez maga a püspök hozzájárul azzal az áldozattal, hogy kiköltözik rezidenciájából és hogy az intézetnek folyó évi szeptember hó 1-től leendő megnyithatása végett püspöki lakának összes helyiségeit rendelkezésre bocsátja, mely alapon az intézet kezdő évfolyamai és internátusa az épületben elhelyezhetők lesznek.

A tervezett intézet a máris érezhető és a háború után még inkább fokozódó tanítóhiánynál fogva indokolt s a kormány nemzetiségi politikájába is beleilleszkedik.

Ennélfogva előadó miniszter úr kéri a minisztertanács hozzájárulását ahhoz, hogy a felállítandó intézetet a kért szokásos államsegélyben részesíthesse, egyben pedig kilátásba helyezhesse a püspöknek azt, hogy az esetben, ha ezt az állam pénzügyi helyzete megengedni fogja, az intézetet méltányos összegű építési államsegély engedélyezésével is támogatni fogja.

A minisztertanács hozzájárul.

1917—40—37.: a határszéli román görögkatolikus és görögkeleti iskolaügyek rendezésére Nagyszebenben létesített hivatal költségei.

[2] A Budapesti Katolikus Főiskolai Internátus Egyesület intézménye volt, vidéki hallgatók elhelyezésére. — R.

[1] Dr. Hosszu Vazul. — Magyarország tiszti cím- és névtára. Bp. 1915. 489. o.

61.

1915. febr. 20. (4.) — 43.

Internáltak és menekültek ellátása.

Előzmény: 1914—28—42. és 1915—1—30.

A belügyminiszter úr előadja, hogy az 1915. évi január hó 8-án tartott minisztertanácstól a pénzügyminiszter úr hozzájárulásával 500.000 korona hitel igénybevételére kapott felhatalmazást.

Ezzel az internált vagyontalan magyar vagy külföldi állampolgárok, nemkülönben az ellenséges megszállás következtében menekült vagyontalan magyar és osztrák állampolgárok után felmerülő ellátási költségek fedezésére szolgáló összeg a már előzetesen két ízben, nevezetesen az 1914. évi augusztus hó 31-én és szeptember hó 29-én tartott minisztertanácsi határozat alapján igénybe vett 100.000 korona, illetve 400.000 korona hitel beszámításával 1,000.000 koronára szaporodott.

Előadó miniszter úr arra hivatkozik, hogy az 1915. évi január hó 8-án tartott minisztertanácsban már részletesen kifejtette, hogy az internált vagyontalan magyar vagy külföldi állampolgárok és az ellenséges megszállás következtében menekült vagyontalan magyar és osztrák állampolgárok után felmerülő költségek számos helyen nem a belügyi tárcából adott előlegekből nyertek fedezetet, hanem az illető község (város) által előlegeztettek.

Ezen előlegek rendszeres megtérítéséről gondoskodni kívánván, előadó miniszter úr kiadta az 1914. évi december hó 7-én 10006. szám alatt kelt és az 1915. évi január hó 8-án tartott minisztertanácsban bemutatott körrendeletét, mely szerint a törvényhatóságoknak az említett kiadásokról a múltra nézve egyszerre, jövőben pedig havonta rendszeres számadásokat kell készíteniök.

A bekívánt számadások a törvényhatóságok által most már egymásután beterjesztetnek és minthogy azok nagyobbára tekintélyesebb összegekről szólnak és a községek (városok) hosszabb időre ily kiadásra fedezettel nem bírnak, így — habár azok nagyobb része a hadügyminiszter és a császári királyi belügyminiszter úr[1] által a jövőben meg is lesznek térítve —, előáll annak a szüksége, hogy azokat a belügyi tárca átmeneti megterhelése mellett megtérítse, illetve, amennyiben magyar menekülőkről van szó, annak terhére átvegye.

Hogy ez a bár csak előlegkép megtérítendő költség mily nagy összeget fog képviselni, egyelőre meg nem állapítható. De a minisztertanács figyelmét előadó miniszter úr máris felhívja azon körülményre, hogy az 1915. évi január hó 8-án tartott minisztertanácsban előadott előterjesztése óta az osztrák vagyontalan menekültek száma részben az eddigi hadműveletek eltolódása, részben pedig egyéb körülmények folytán lényegesen megszaporodott. A hadműveletek csak kisebb részben voltak ennek okozói, amennyiben ezek újabban csupán 8—10.000 vagyontalan, itteni ellátásra szoruló bukovinai menekültet eredményeztek.

Sokkal nagyobb azonban azon osztrák menekülők száma, akik már a háború elején északról dél felé húzódván, eddig ellátásukról maguk gondoskodtak, de miután csekélyebb pénzkészletüket időközben teljesen feléltek, most szintén közellátásra szorulnak. Hasonló elbírálás alá esik a Budapesten elhelyezett mintegy 10.000 osztrák menekült is. Ezek egyideig szintén maguk gondoskodtak ellátásukról, de mert lakást bérelni, fűtőanyagot beszerezni kellett, továbbá mert közülük igen sokan betegek is lettek, anyagi eszközeik végre kifogytak, úgy, hogy saját erejükből már nem bírják magukat fenntartani, az őket eddig segélyező hitközségek pedig már több anyagi áldozatra nem képesek. A Budapesten elhelyezett, immár vagyontalanokká lett osztrák menekültek rendszeres segélyezése, mely 1915. évi január hó 15-én vette kezdetét, havonta körülbelül 250.000 koronát fog kitenni, mely összeget az osztrák kormány részéről történő megtérítéséig előadó miniszter úrnak természetszerűleg szintén tárcájából kell előlegezni.

Végül nem csekély mértékben szaporította a hazánkban ellátandó osztrák menekültek számát azon körülmény is, hogy az osztrák kormány újabban a rendelkezésére álló férőhelyek csekély száma és egyéb technikai okok folytán a vagyontalan osztrák menekültek Ungarisch-Hradischba való továbbíttatását egyidőre beszüntette, a legutóbbi időben pedig az odavaló szállítást kisebb csoportokban tette lehetővé.

Az eddig rendelkezésre bocsátott 1,000.000 korona hitelből a hadügyi tárca terhére internáltak ellátási költségei címén 325.801 korona 72 fillér, az osztrák kormány terhére osztrák menekültek ellátási költségei címén 420.098 korona 82 fillér és a belügyi tárca terhére magyar menekültek ellátási költségei címén 224.000 korona lett eddig a hatóságoknak kiutalva. A hadügyi tárcát terhelő összeg előzetesen jóval nagyobb volt, de időközben egy tekintélyesebb része megtéríttetett.

Az osztrák kormány a terhére előírt előbb közölt összeget, előadó miniszter úrnak többszöri felkérése folytán, csak most kezdte kisebb tételekben visszatéríteni.

Ami pedig a magyar menekültek ellátási költségeit illeti, úgy azok a kedvező fordulatot vett hadműveletek folytán remélhetőleg rövid idő múlva apadni fognak, annyival is inkább, mert amint az a minisztertanáccsal már közöltetett, előadó miniszter úr a 9999/1914. elnöki számú rendeletével utasította a hatóságokat, hogy a menekülteket lehetőleg bírják rá a régi lakhelyükre, illetőleg az ellenség által nem veszélyeztetett területre való visszatérésre. Az említett tétel teljes megszűnésére azonban nem lehet számítani, mert egyrészt a menekültek előző lakhelyeit a betört ellenség feldúlta, vagy sok helyt a mi katonaságunk felperzselte; másrészt mert a lakosság némely helyen az ott lévő élelmiszerhiány folytán régi lakóhelyére ezidőszerint még vissza nem térhet. Újabban pedig hadvezetőségünk Zemplén és Sáros vármegye területén harmincon felüli községnek teljes kiürítését rendelte el, ami 10.000-nél több egyénnek elhelyezését és esetleges segélyezését tette szükségessé.

Minthogy pedig az előbb közölt három tétel végösszege 969.900 korona 54 fillért tesz ki és így az eddig rendelkezésre bocsátott 1,000.000 korona hitel majdnem teljesen kimerült, a fent előadottak szerint a költségek lényegesen szaporodni fognak, a kiutalványozásra kerülő összegeknek megtérítése pedig azonnal keresztül nem vihető; előadó miniszter úr a pénzügyminiszter hozzájárulása alapján a minisztertanács felhatalmazását kéri ahhoz, hogy a már engedélyezett 1,000.000 koronán felül a szükséghez képest még további 1,000.000 korona erejéig hitelt vehessen igénybe, mely összeg megtérítéséig előirányzat nélküli kiadásként lesz elszámolandó.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

[1] Heinold, Karl Frh. osztrák belügyminiszter.

62.

1915. febr. 20. (4.) — 56.

Az 1915. február havi mozgósítási pénzszükséglet.

L. VII. táblázat.

„A pénzügyminiszter úr, utalással a mozgósítási pénzszükséglet alakulása ügyében legutóbb az 1915. évi január 8-i minisztertanácsban tett előterjesztésére, bejelenti, hogy a folyó évi február hónapra a cs. és kir. hadügyminisztérium a szárazföldi hadsereg mozgósítási szükségletének fedezésére 659 millió koronának rendelkezésre bocsátását igényli, amely összegből az érvényben álló kvótakulcs szerint a magyar szent korona országaira 239,876.000 korona esik. Ehhez az összeghez még hozzájárul az az ezidő szerint pontosan meg nem állapítható összeg, amely a hadsereg részére az 1914. évi L. t. c. 16. §-a alapján végleg átveendő járművek és állatok vételára fejében az 1915. évi február hónap folyamán a magyar szent korona országaiban kifizetésre fog kerülni. Előadó miniszter úr megjegyzi, hogy a szóbanforgó járművek és állatok végleges átvételéért — az azok használata fejében már kifizetett és a vételárösszegekbe beszámítható együtt 12,328.348 K-t tevő térítési díjaknak a levonása után — a cs. és kir. hadügyminisztérium számítása szerint összesen kereken 398 millió korona lesz a két államban és Bosznia—Hercegovinában kifizetendő.

Bejelenti továbbá a pénzügyminiszter úr, hogy a cs. és kir. haditengerészet mozgósítási pénzszükségletének fedezésére a folyó évi február hónapra 10,000.000 K-nak rendelkezésre bocsátása igényeltetett, amely összegből a kvóta szerint a magyar szent korona országaira eső 3,640.000 K-t a cs. és kir. hadügyminisztérium által megjelölt határidőre az ügy sürgősségére való figyelemmel már kiutalványozott."

A minisztertanács az előterjesztéshez hozzájárul.

63.

1915. febr. 20. (4.) — 61.

A háborúban küzdő csapatok soraiban mutatkozó hézagok pótlása.

L. 1915—2—1. és 1915—2—2.

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy az 1914. évi július hó 28-án beállott háborús állapot következtében a véderőről és a népfelkelésről szóló törvények[1] alapján rendelkezésre álló katonatömegeket mozgósítottuk.

Hogy ezen tömegek nagyságáról képet nyújtson, előadó miniszter úr felemlíti, miszerint a háború kezdetével a monarchia mindkét államában csakis a főfegyvernemeknél összesen megközelítőleg 1,400.000 ember mozgósíttatott.

A példátlanul szívós küzdelem, amely úgy az északi, mint a déli hadszíntéren több száz kilóméternyi vonalakban úgyszólván megszakítás nélkül folyik, óriási emberáldozatokat követelt és a hadvezetőség kötelességévé tette, hogy a küzdő csapatok soraiban mutatkozó hézagokat legott pótolja.

[1] Vö. 1914—20—1., [1] jegyzet.

Ezen célra a monarchia mindkét államában 1914-ben rendelkezésre állott:

a) a mozgósításkor létszámfelesleget képező 500.000 tartalékos és póttartalékos,

b) az 1914. tavaszán besorozott Ausztria és Magyarországban 295.800 rendes újonc,

c) az 1914. augusztus hó 17-én és 31-én tartott minisztertanács határozata alapján 1914 őszén sorozott 20—22 éves és egyes vármegyékben sorozott 19 éves, Ausztria és Magyarországban összesen 399.700 népfelkelő újonc.

1915-ben rendelkezésre áll:

a) a minisztertanács 1914. évi szeptember 29-én hozott határozata alapján a január közepétől igénybe veendő 24—36 évesek is, Ausztriában és Magyarországon összesen tehát 687.000 népfelkelő ujonc és

b) a minisztertanács 1915. évi január hó 21-i határozata alapján igénybevehető újoncok, vagyis Ausztriában és Magyarországban összesen mintegy 350—400.000 népfelkelő újonc. Ezek azok, akik 1915-ben töltik be a 19., 20., 24. évet és 38—42 évesek.

A pótlási célokra szánt besorozottakból a fegyveres erő számára folyó évi február hóig hét menetzászlóaljat állítottunk fel, ami azt jelenti, hogy úgy a közös hadsereg, valamint a két honvédség minden egyes 3—4000 ember erejű gyalogezrede hétszer kapott pótlást à 750 vagy 1000 embert, összesen tehát 5250 vagy 7000 főt aszerint, amint 3 vagy 4 zászlóaljból áll az ezred. A pótlás nagysága 175 %-nak felel meg.

Számokban kifejezve pusztán csak a küzdő gyalogságnál eszerint már kb. 1,200.000 embert küldtünk a harcoló sorokba pótlás gyanánt.

Amint a minisztertanács január hó 21-i, az előadó miniszter úr előterjesztéséből értesült, a hadvezetőség részéről előgondoskodás történik arra nézve, hogy azon esetre, ha a háború az 1915. esztendő végéig tartana is, a csapatok mindenkor olyan létszámmal bírjanak, mely a harci feladatok keresztülvitelére elengedhetetlenül szükséges. Ezt szem előtt tartva be lesznek most sorozva a 19, 20 és 24 évesek, s később a 38—42 évesek és esetleg a 18 évesek és a 43—50 évesek is igénybe fognak vétetni.[2]

Előadó miniszter úr ez alkalommal megjegyzi, hogy a 38—42 éves népfelkelőknek a közös hadsereg és a honvédség hiányainak pótlására leendő igénybevétele, valamint a 18 éves — tehát még népfelkelő szolgálatra nem kötelezett — ifjaknak a most említett pótlásokra való rendelkezésre bocsátása tekintetében törvényes intézkedések lesznek teendők.

A honvédelmi miniszter úr hivatkozik arra, hogy már a múltkori minisztertanácsban is előadta, hogy a sorozások eredménye Ausztriában nem kedvező, amennyiben — ha le is számítjuk az orosz kézen levő területeket — viszonylatban Magyarországgal nem éri el azt a számot, amelyet a népszámlálás alapján neki elérni kellene. E körülmény azonban, mivel a kedvezőtlenebb eredmény a népesség arányához képest még nem feltűnően nagy, — hiszen a legutolsó népfelkelő szemlénél Ausztriában 1.49 %, Magyarországon 1.77 %-ot soroztak —, lényegesebb befolyással a fegyveres erő szempontjából nincsen, igazi bajt azonban az okoz, hogy már a háború elejétől kezdve Galiciának és

[2] 1915—2—1.

Bukovinának egy nagy része orosz kézre jutván, az ottani 19 kiegészítő kerületből $10\frac{1}{2}$ teljesen, 4 pedig még oly időben veszett el, amikor a 24—36 évesek sorozása nem volt végrehajtva, s ennek következtében a Galiciából kiegészítést nyerő három hadtest veszteségeit saját embereivel pótolni nem lehet.

Ez a körülmény az osztrák honvédség e területekről kiegészítést nyerő csapatainál is kedvezőtlenül éreztette hatását, úgy hogy az osztrák honvédség e csapatai számára Ausztria más területéről, tehát más osztrák csapatok létszámának rovására kell kisegítéseket adni.

A hiányokat azonban Ausztria egymaga újoncaiból nem tudja fedezni s minthogy a monarchia most folyó élet-halál harcában nem szabad a sikert kockára tenni avval, hogy a galiciai három hadtest lassanként pótlás hiányában feloszoljék, előáll annak a szüksége, hogy a Magyarországon feleslegként rendelkezésre álló 48.000 ember a három galiciai hadtest létszámának megfelelő fenntartására igénybevétessék.

Minthogy azonban a magyar honosoknak Ausztriából kiegészítést nyerő gyalogcsapatokhoz való beosztása az 1886. évi XX. t. c. 5. §-ával és az 1912. évi XXX. t. c. 36. §-ával ellentétben áll, előadó miniszter úr kéri a minisztertanács hozzájárulását ahhoz, hogy a magyar szent korona országaiban honossággal bíró legénység az Ausztriából kiegészített csapatokba beosztassék, továbbá ahhoz, hogy a legközelebb összeülő országgyűléstől — esetleg külön törvényjavaslat benyújtása útján — a törvényes fölmentés kikéressék.

A minisztertanács tudatával bír annak, hogy a honvédelmi miniszter úr javaslata tételes törvény világos rendelkezésébe ütközik; mégis tekintettel a jelenlegi háborús állapotra, amely a monarchia védképességének az elérhető maximumára való fokozását minden egyéb tekintetet háttérbe szorító államérdekké teszi, hajlandó a törvény tekinteten kívül hagyásával járó felelősséget a törvényhozás utólagos jóváhagyása reményében magára venni és hozzájárul ahhoz, hogy a magyar szent korona országaiban honossággal bíró legénység a Galiciából kiegészítést nyerő 10. és 11. hadtest kötelékébe a most folyó háború tartamára beosztassék és hogy erre a legközelebb összeülő országgyűléstől — külön törvényjavaslat benyújtása útján — a törvényes fölmentés kikéressék.

De szükségesnek tartja a minisztertanács a hozzájárulás feltételeként kijelenteni, hogy a beosztásnak a nyelvi viszonyokra való tekintettel kell történnie s ennek következtében a kisegítések a következő csapatokhoz adandók:

A 10. hadtest kötelékében a 10., 40., 45., 77., 89., 90. gyalogezredekhez, a 4. vadász zászlóaljhoz, azonkívül a lovas tüzér és a különleges fegyvernemekhez a szükség mértékéhez képest,

a 11. hadtest kötelékében a 24. és 41. gyalogezredekhez és a 27. vadászzászlóaljhoz.

A minisztertanács nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a magyar honos kisegítő csapatok csakis a legszükségesebb mértékben vehetők igénybe és szükségesnek tartja, hogy a honvédelmi miniszter úr a hadügyminisztert felhívja, miszerint minden lehetőt megtegyen arra nézve, hogy az Ausztriában s főleg idővel Galiciában és Bukovinában eszközlendő sorozások és egyéb módon rendelkezésre álló védköteles egyének előállítása révén minél kevesebb magyar kisegítő csapat vétessék az említett célra igénybe.

Az erre vonatkozó utólagos törvényes rendelkezést l. 1915 : III. tc.: népfelkelésre kötelezett magyar állampolgároknak a Galiciából és Bukovinából kiegészülő osztrák seregtestekbe a háború tartamára történő beosztásáról. Kihirdetve az Országos Törvénytár 1915. máj. 4-i számában.

Vö. 1915—8—29. és 1915—13—29.

64.

1915. márc. 12. (5.) — 1.

A hadügyminisztérium önkényes magyarországi rekvirálásai.

A miniszterelnök úr előadja, miszerint a katonai részről eszközölt rekvirálások alkalmával ismételten előfordult, hogy egyes, az ipari termelést és a közélelmezést lényegesen érintő áruk a hadügyminisztérium közegei részéről lefoglaltattak az illetékes magyar tényezők közbejötte nélkül, olykor olyan osztrák tényezők (pl. az ugynevezett Metall- vagy Bőr-Centrale) bevonásával és irányítása szerint, amelyek természetszerűleg elsősorban az osztrák termelés érdekeit képviselték. Sőt előfordult az is, hogy a budapesti katonai parancsnokság intendanturája[1] az osztrák pénzügyminiszter kívánságára osztrák fogyasztási célokra foglalt le gabona- és lisztmennyiségeket.

E jelenségekkel szemben utal a miniszterelnök úr arra a körülményre, hogy az 1912: LXVIII. t. c. 1. §-a értelmében csakis a fegyveres erő mozgósított, hadilag felszerelt, vagy útnak indított részeinek szükségletére s a hadviselés érdekében szükséges védelmi intézkedésekre lehet hadiszolgáltatásokat igényelni, vagyis rekvirálásokat is eszközölni. Ezen törvény 27. §-a értelmében pedig a hadiszolgáltatások teljesítésének kötelezettségét a honvédelmi miniszter úr állapítja meg, s csak sürgős esetekben van joga a katonai parancsnokságoknak közvetlenül fordulni a közigazgatási hatóságokhoz.

Erre a körülményre folyó hó 4-én 1095/res. számú átiratában teljes nyomatékkal felhívta a miniszterelnök úr úgy a hadügyminiszter, mint az osztrák miniszterelnök[2] úr figyelmét és kijelentette, hogy a honvédelmi miniszter törvényes hatáskörének megkerülésével eszközölt foglalások nem bírnak joghatállyal; hogy azonban a magyar termelés és fogyasztás jogos érdekei jövőre is minden irányban kellőleg megóvassanak, javasolja:

[1] Hadbiztossági kar, tagjai katonai tisztviselők voltak, akik a hadsereg élelmezésével, ruházásával és elhelyezésével foglalkoztak. — R.
[2] Stürgkh, Karl Reichsgr.

miszerint a minisztertanács hívja fel a honvédelmi miniszter urat, hogy tőle kívánt rekvirálások esetében az illetékes szakminiszterrel egyetértőleg járjon el.

A minisztertanács a javaslathoz hozzájárul.

Vö. 1917—19—23.
A hadügyminisztérium túlkapásairól l. *Szterényi—Ladányi* i. m. 94—95. o.

65.

1915. márc. 12. (5.) — 3.

Köztisztviselők segélyezése.

A miniszterelnök úr előterjeszti, hogy tisztviselői körökben mozgalom indul meg drágasági pótlék kieszközlése iránt, amellyel szemben a kormánynak annyival szükségesebb állást foglalnia, mert egy ilyen teljesíthetetlen kívánság, ha azzal szemben a kormány határozott nyilatkozatot idejekorán nem tesz, és másfelől nem folyamodik olyan intézkedésekhez, amelyek megnyugtatólag hathatnak az érdekeltekre, nagy hullámokat vethet és kellemetlen következményekkel járhat.

Ezért a miniszterelnök úr már vett magának alkalmat, hogy a tisztviselői egylet[1] kiküldöttjei előtt kijelentse, miszerint drágasági pótlékra sajnálatára nem nyújthat reménységet, nemcsak mert miután ezt az állam pénzügyi helyzete meg nem engedi, hanem másfelől és főleg azért, mert a háború gazdasági hátrányai és veszélyei a társadalomnak minden rétegét érik és sok tekintetben sokkal súlyosabban nehezednek a gazdasági termeléssel foglalkozókra, vagy szabad szellemi hivatást követőkre, mint azokra, akik eddigi illetményeik biztosított birtokában maradnak. Másrészről azonban kilátásba helyezte, hogy a kormány megfontolás tárgyává tesz a tisztviselők érdekében álló egyéb intézkedéseket.

Javasolja ennélfogva, hogy mindenekelőtt megfontolás tárgyává tétessék, miképen lehetne olyan helyeken, ahol tömegesebben laknak együtt a tisztviselők, a létező szövetkezetek felhasználásával vagy alkalmi szövetkezetek szervezésével lehetőleg jutányos áron és kényelmesen hozzáférhetővé tenni a tisztviselői háztartásoknak a legfontosabb életszükségleti cikkeket. Javasolja, hogy a földművelésügyi miniszter úr bízassék meg ennek a kérdésnek tanulmányozásával s a célszerűnek látszó intézkedések megtételével.

Második javaslata oda irányul, hogy a tisztviselői fizetési előlegek törlesztése mindazokra, akik ilyen irányú kérelmet fejeznek ki, a háború tartamára felfüggesztessék.

A minisztertanács mindkét inditványhoz hozzájárul s a megfelelő intézkedések megtételével a földművelésügyi, illetőleg a pénzügyminiszter urat bízza meg.

Vö. 1915—14—51.

[1] Köztisztviselők Országos Egyesülete.

66.

1915. márc. 14. (5.) — 49.

Az erdélyi magyar középbirtokosság támogatására irányuló akció pénzalapjának és a megvásárolt birtokok árának felemelése.

L. 1915—3—35.

„A pénzügyminiszter úr előadja, hogy az 1913. évi november 28-án tartott minisztertanácsban felhatalmazást nyert arra, hogy az erdélyi középbirtokosság segélyezésére irányuló akció céljaira a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségénél a pénztári készletekből — évi 3%-os kamat megtérítése ellenében — 12 millió korona gyümölcsöző betétet helyezhessen el.” *A Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége felhatalmazást kapott arra, hogy az akcióból kifolyólag szerzett birtokokat a telepítési alap részére megvásárolhassa. A Szövetség a betét összegének 14 millió koronára való felemelését kérte.* „Tekintettel azokra a fontos érdekekre, amelyek az akcióval kapcsolatos ügyek sikeres lebonyolíthatásához fűződnek, az intézetnek a betét felemelésére irányuló ezt a kérelmét előadó miniszter úr teljesítendőnek tartja.” *Ugyancsak kérte az intézet, hogy az egyes szanálandó birtokoknak a telepítési alap részére való átvétele esetén az árak, a moratórium folytán előállott rendkívüli helyzetre való tekintettel, kivételesen felemelhetők legyenek. A földművelésügyi minisztériummal kötött szerződésekben a kincstár által a telepítési alap javára megvett birtokok átvételi árát fix összegben szokták megállapítani, mely rendszerint 10%-kal haladja meg azt az elővásárlási árat, amelyért a kincstár tíz éven belül a birtokot a kölcsönben részesült birtokostól átveheti, vagy másoknak eladhatja, ha pedig a kölcsönt opció nélkül[1] nyújtották, akkor a fix átvételi ár rendszerint 10%-kal nagyobb, mint az az összeg, amelyet az intézet kölcsöne az előző tehertételekkel együtt kitesz. A moratórium folytán beállhat az az eset, hogy az intézet követelése a kamatok felszaporodása folytán már nem talál teljes fedezetet a fix vételárban, amiért is az intézetnek a telepítési alap által a birtokok átvételének esetén fizetendő megállapított fix átvételi árak felemelésére vonatkozó kérelme teljesítendő.*[2]

67.

1915. márc. 27. (6.) — 3.

A háború alatt lecsökkent kivándorlási alap kiegészítése.

L. 1914—30—16.

„A miniszterelnök úr bejelenti, hogy az idegenben élő magyar állampolgárok nemzeti gondozására szolgáló, s a miniszterelnökség kezelése alatt álló „külföldi alap” 1914/15. évi költségvetésében a kiadások 1,306.345 K 53 f összeggel irányoztattak elő.” *Ezt az összeget egyrészt az állami költségvetés, másrészt a kivándorlási alap útján biztosítják.* „A háború kitörése azonban mindjárt a költségvetési év elején teljesen megszakította a kivándorlást,[1] mi-

[1] Vö. 1915—5—64. 4. bek. és 1918—8—43. 3. bek. 2. pontja.
[2] 1916 szeptemberében a minisztertanács felhatalmazást adott a földművelésügyi miniszternek, hogy ebből a gyümölcsöző betéti összegből vásárolja meg erdélyi magyar birtokosok 755 910 K értékű birtokát. (1916—15—54.)
[1] A háború kitörése után a hadköteles férfiak kivándorlását több rendelet tilalmazta: 5475/1914. M. E.; 142873/XI-a./1914. sz. B. M. rendelet; 2704/1915. M. E.

nek következtében a „kivándorlási alap" elesett legfőbb jövedelmi forrásától, a kivándorlók után szedett fejadótól."[2] *Így a kivándorlási alap csak 350 000 K-val járulhatott hozzá a külföldi akció költségeihez, 650 000 K helyett. A miniszterelnök ennek pótlására 300 000 K összegű hiteltúllépést kér.*

Az 1915. dec. 8-i minisztertanács (25. jkv. 2. pont) felhatalmazást ad a miniszterelnöknek, hogy a külföldi alap 1915/16. évi költségvetésében előirányzott szükséglet fedezetlen részét, 676 101 K 97 f-t hiteltúllépésként utalványozhasson. Az 1918. febr. 7-i minisztertanács (7. jkv. 3. pont) újabb felhatalmazást ad, hogy a miniszterelnök a külföldi akció 1917/18. évi ideiglenes költségvetésében előirányzott szükséglet fedezetlen részét, azaz 763 117 K 05 f-t utalványozhasson. A külföldi akció 1917/18. évi ideiglenesen megállapított szükséglete: 1 523 223 K 69 f.

68.

1915. ápr. 19. (8.) — 11.

A gyulai gyermekmenhely állapota.

L. 1914—26—21.

„A belügyminiszter úr előadja, hogy az állami gyermekmenhelyekről szóló 1901. évi VIII. t. c. 1. §-ában a talált, valamint a hatóságilag elhagyatottnak nyilvánított gyermekek védelmére Budapest székesfővárosban és az ország különböző vidékein állami gyermekmenhelyek felállítása mondatott ki.

Annakidején az idézett törvény alapján 20 gyermekmenhely felállítása terveztetett, azonban pénzügyi okokból tényleg csak 18 gyermekmenhely állíttatott fel, amelyek közül a gyulai menhely részére új épület nem emeltetett, miután ott ideiglenesen a Fehér Kereszt Egyesület[1] adta át helyiségeit az állami gyermekmenhely céljaira.

Ennek a menhelynek helyiségei azonban sem férőhely, sem egészségügyi szempontból a kívánalmaknak egyáltalában nem felelnek meg, miért is a menhely túlzsúfoltsága miatt, közegészségi szempontból a hatóságok részéről ismételten a legkomolyabb kifogásokra adott okot annál is inkább, mert a menhely szennyvizeinek levezetése olyan hiányos, hogy ebből kifolyólag a menhely járványok kitörésének állandóan ki van téve.

Ezekből az okokból az 1913. évi költségvetésbe már 30.000 korona tatarozási célokra beállíttatott.

Úgy találta azonban előadó miniszter úr, hogy kár minden költségért, ami a tatarozásra fordíttatnék, mert még az előirányzott 30.000 K-nak felhasználásával sem lehetett volna ezt a menhelyet az egészségi kívánalmaknak megfelelően helyreállítani."

Ezek után felmerült a menhely újraépítésének, mint egyedüli helyes megoldásnak terve. Különböző forrásokból össze is gyűlt az építkezés megindításához szükséges pénz, azonban a háború kitörése folytán a belügyminiszter az építkezési

[2] Az 1911-ben a magyar kormány és a Nordatlantischer Dampflinien-Verband között létrejött szerződés értelmében utóbbi a kivándorlási alap javára minden kivándorló után 10 K fejpénzt fizetett. — R.: Kivándorlás.

[1] A Fehér Kereszt Országos Lelencházegyesületet 1885-ben Szalárdi Mór egyetemi m. tanár kezdeményezésére alapították. — R.

munkálatok vállalatba adását függőben tartotta. Most azonban kéri a minisztertanács hozzájárulását az építkezéseknek még a tavasz folyamán való megkezdéséhez.

1917—42—12. (nov. 29.) szerint az építkezésre 1914-ben 200 000 K beruházási hitelt engedélyeztek, azonban építőanyag- és munkáshiány miatt még 1917 végén sem készült el. — L. 1915—11—23.

69.

1915. ápr. 19. (8.) — 27.

A magyar kormány részvétele a Bulgáriának nyújtandó váltókölcsönben.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a bolgár kir. kormány 150 millió frank összegű kincstári váltókölcsönt vett fel, éspedig a kölcsönösszeg felét Németországban vették, a másik felét osztrák és magyar pénzintézetektől.[1]

Egy a Wiener Bankverein és a K.k. priv. Oesterreichische Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe című wieni bankintézetekből és a Magyar Általános Hitelbank és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank budapesti intézetekből álló bankcsoport — a cs. és kir. külügyminisztérium irányítása mellett — az alábbiakban részletezett megállapodást létesítette a bolgár kormánnyal 75,000.000 frank összegű váltókölcsön nyújtása iránt.

Minthogy a kölcsönügylet létrejötte kívánatosnak mutatkozik, szüksége merült fel annak, hogy a monarchia két állama a bankcsoport és a bolgár kormány között létrejött megállapodásban foglalt jogokat és kötelezettségeket a kvóta arányában átvegye s a kölcsönművelet végrehajtására igényelt pénzösszegeket a bankcsoportnak rendelkezésére bocsássa.

E szerint részünkről 27,300.000 frank összegű váltó lenne átveendő.

A bankcsoportnak az üzlet keresztülvitele körül kifejtett működéséért a m. kir. kormány az elszámolásra kerülő bolgár kincstári váltók mérvéhez képest, a váltók koronára átszámított ellenértéke után $^3/_8$ százalék jutalékot térít meg a konzorcium részére, továbbá a váltók beváltásakor $^1/_8$%-ot s amennyiben a váltók lejártukkor megújíttatnak, úgy további $^1/_8$%-ot.

A magyar kormány a kvóta arányában viseli továbbá a bankcsoport és a bolgár kormány közt kötött szerződés után járó bélyegilletéket, míg a váltóbélyeg-költségeket a bolgár kormány fizeti.

Végül megtéríti a két kormány — ugyancsak a kvóta arányában — a bankcsoportnak a kölcsönügylet létesítése alkalmával felmerült 840.000 n. b.[2] márkát kitevő költségeit is. A magyar kormányt ebből cca 305.000 márka terheli.

A bankcsoport és a bolgár kormány között a kölcsönműveletre nézve létesített, fentemlített megállapodásoknak ama főbb pontjai, amelyekből eredő jogok és kötelezettségek a tisztelt minisztertanács hozzájárulása esetén, a kvóta arányában a m. kir. kincstár részére átvétetnek, a következők:

A bankcsoport a bolgár kormánytól 75 millió frank összegű bolgár kincstári váltót vesz át s azokat 6 %-os kamattal és negyedévi $^3/_8$ % jutalék ellenében

[1] Bulgária 1915. okt. 14-én lépett hadba a központi hatalmak oldalán, amelyek addig is több szállal próbálták magukhoz vonzani. — A frank átszámítási árfolyamát l. alább: 100 frank = 96, ill. 97,32 K.

[2] Német birodalmi.

leszámítolja. A váltók egy évre szólanak. A leszámított váltók ellenértéke koronaértékben, 100 frank = 96 K átszámítási árfolyam mellett, íratik a bolgár kormány javára, a visszafizetés ugyancsak koronaértékben, 100 frank = 97·32 K átszámítási árfolyam mellett, a váltók egy részére Bécsben, egy részére Budapesten történik.

A váltók fele folyó évi február 6-i értékkel számítoltatik le, a többi váltó leszámítolása pedig a folyó évi április 1. és július hó 1. között, a kötött szerződésben megállapított időpontokban történik.

A váltók mindenkori leszámított ellenértéke után, a leszámított összegek tényleges felhasználásának napjáig a bolgár kormány javára kamat téríttetik meg, éspedig 12,500.000 frank összegű váltónak ellenértéke után, mely ellenérték előre megállapított időpontokban fog felhasználtatni, 6%-os kamat, a többi váltó ellenértéke után pedig maximálisan 2% kamat.

Megjegyzi előadó miniszter úr, hogy a váltók ellenértékének a bolgár kormány által leendő igénybevétele napjáig, maximálisan 2%-ot kitevő kamatmegtérítés mellett való felhasználhatása a bankcsoport javára esik, minthogy az osztrák cs. kir. pénzügyminisztérium és a m. kir. pénzügyminisztérium — a kölcsönügylet átvétele esetén — mindenkor a szerződésszerű elszámolási időpontokban fogja a szükségelt koronaösszegeket a bankcsoport rendelkezésére bocsátani. Kivételt képeznek mégis azok a váltók, amelyek a két pénzügyminisztérium által teljesítendő pénzkiutalásokat megelőzőleg számoltatnak el a bolgár kormánnyal, ezek a váltók a pénzkiutalás napjára lesznek a két pénzügyminisztériumnak elszámolandók.

A váltók ellenértéke felett való rendelkezéseket a bankcsoport csak akkor foganatosítja, ha az ellen a két pénzügyi kormányzat egyike sem tesz ellenvetést.

Az esetben, ha a váltók lejáratuk alkalmával bármely okból nem váltatnának be, a bankcsoport a bolgár törvényes kamatláb (8%) mellett és negyedévi $^1/_8$% jutalék felszámításával új, hat havi lejáratú váltókat fog leszámítolni. Azonban legkésőbb 12 hónappal a békekötés után a bolgár kormány által az összes váltók beváltandók.

A bolgár kormánynak jogában áll, a váltók leszámításából rendelkezésére jutó összegből esetleg vásárolandó megfelelő összegű váltók átadása mellett — a békekötés megtörténte s a német birodalmi bank aranyfizetési kötelezettségének felvétele után — 4,700.000 K-nak húszkoronás aranyakban leendő kifizetését követelni a konzorciumtól, amelynek a szükséges aranyérméket a két kormány a kvóta arányában bocsátja rendelkezésre. Minthogy időközben előállott annak szüksége, hogy legfeljebb 2,400.000 K-t kitevő összeg már a fenti feltételek beállta előtt tényleges arányban szállíttassék a bolgár kormánynak, az így most tényleg kifizetésre kerülő aranyérmék a bolgár kormányt szerződésszerűleg aranyban megillető 4,700.000 K-ba betudandók.

A bankcsoport kötelezettséget vállalt aziránt, hogy a váltók ellenértékéből oly összeget, amely 20 millió n.b. márkának felel meg, márkában fog a bolgár kormánynak folyósítani, mely ezen összeget ugyancsak márkában fogja visszafizetni. A szükséges márkaösszegeket a két pénzügyminisztérium bocsátja a kvóta arányában a bankcsoport rendelkezésére, 100 márkát 124 koronáért. Azonban a váltók visszafizetésénél a márkaárfolyamnak a jövőbeni alakulása folytán netán előálló veszteség kizárólag a bankcsoportot terheli.

A fent előadottakra való tekintettel előadó miniszter úr kéri a minisztertanács hozzájárulását ahhoz, hogy a szóbanforgó 75,000.000 frank összegű váltóknak 27,300.000 frank összeget kitevő részét, mint amely rész a kvótaarány szerinti 36·4%-nak felel meg, — az esetben, ha az osztrák cs. kir. pénzügyminiszter úr a váltók 63·6%-ot tevő részének az osztrák kincstár részére való átvétele tekintetében a bankcsoporttal azonos megállapodást létesít, — a fentiekben kifejtett jogokkal és kötelezettségekkel a magyar kincstár részére átvehesse és az ebből kifolyólag szükséges utalványozásokat foganatosíthassa.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

Az 1915. jún. 18-i közös minisztertanács ülésén Teleszky magyar pénzügyminiszter kifogásolta a hasonló jellegű kölcsönnyújtásokat. L. továbbá: 1916—16—80.

70.

1915. ápr. 19. (8.) — 28.

Az 1915. április havi mozgósítási pénzszükséglet; a hadvezetőség pazarlása.

L. VII. táblázat.

A pénzügyminiszter felhatalmazást kér a jelzett összegek[1] *rendelkezésre bocsátására;* „nem hallgathatja el azonban az iránti aggályait, hogy a hadviselésnek ez a rendkívüli költséges volta, amely a takarékos gazdálkodás iránti ismételt kérését teljesen figyelmen kívül hagyja, közgazdaságunk teljes tönkretételére fog vezetni.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja, s a pénzügyminiszter úrnak a közgazdasági és pénzügyi helyzet iránti aggályait teljes mértékben magáévá teszi.

A kormány a háború kezdetétől fogva egyetért abban, hogy egy nagy háborúval járó óriási anyagi áldozatokért a magyar nemzet gazdasági helyzetére való tekintetből is csak olyan esetben vállalhatja a felelősséget, amidőn az ország és a monarchia fenyegetett létérdekei a háborút elkerülhetetlenül szükségessé teszik. Ezt a felelősséget vállalnia kellett a kormánynak, mert a háborút szomszédainknak saját biztonságunkat fenyegető magatartása erőszakolta reánk és viselni kell azt a háború folytatásáért is mindaddig, amíg a monarchia létérdekeit biztosító tisztességes béke előfeltételei be nem állanak.

Elismeréssel van a kormány a pénzügyminiszter úrnak a felesleges költekezések lehető

[1] L. a VII. táblázaton.

korlátozására irányuló törekvéseiért és azokat készséggel hajlandó támogatni, de egyúttal megjegyzi, hogy a háború tartama alatt teljesített katonai kiadásokért való felelősség kizárólag a hadvezetőséget terheli."

71.

1915. ápr. 19. (8.) — 29.

A népfelkelő korhatár kiterjesztése.

L. 1915—2—2. és 1915—4—61.

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy a népfelkelésről szóló 1886. XX. t. c. novellája[1] szerint a népfelkelési kötelezettség a 18. életévtől az 50. életévig tart.

Minthogy ő felségének 1914. július 31-én kelt legfelsőbb parancsa folytán a népfelkelésnek csak régi kategóriái, — a 19—42 évesek — hívattak fel, a 18 és 43—50 éves népfelkelésre kötelezettek az említett novella alapján csak abban az esetben lesznek népfelkelési szolgálatra behívhatók, ha ő felsége ezen új kategóriáknak felhívását külön elrendelni méltóztatott.

Miután a vonatkozó előterjesztés csak a minisztertanács meghallgatása után tehető meg, előadó miniszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy őt ezen előterjesztés megtételére felhatalmazni métóztassék.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

L. 1915—13—29.

72.

1915. ápr. 19. (8.) — 30.

Osztrák állampolgárok kihágásai.

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy a népfelkelésről szóló 1886 : XX. t.c. módosítása és kiegészítése tárgyában készült törvényjavaslat[1] 5. §-a szerint úgy az 1886. évi népfelkelési törvény, mint az említett novella alapján kiadott rendeletekben, nemkülönben az 1893 : XXXVII. t. c. 2. §-ában megállapitott kihágások eseteiben a magyar szent korona országaiban tartózkodó osztrák állampolgárok ellen az osztrák közigazgatási hatóságok által hozott ítéleteket a magyar közigazgatási hatóságok a véderőtörvény 79. §-ának negyedik bekezdésében megállapitott viszonosság elve alapján végrehajtani kötelesek.

[1] Új törvényjavaslat. Törvénnyé lett az 1915 : II. tc.-ben, amelyet 1915. máj. 1-én szentesítettek.

[1] Később : 1915 : II. tc.

Minthogy a fentebb említett törvényjavaslat 5. §-a alapján kiadandó rendeletet elő kell készíteni, s ebben a rendeletben a közigazgatási hatóságokat megfelelően utasítani kell, de egyúttal az osztrák kormány is kéri annak kijelentését, hogy a véderőtörvény[2] 79. §-ában foglalt viszonosság feltétele az említett kihágási esetekre nézve a magyar kormány részéről fennforog, mert a maga részéről is hasonló rendelkezéseket szándékozik kiadni : előadó miniszter úr kéri a minisztertanács felhatalmazását arra, hogy a magyar kormány nevében kijelenthesse, hogy hajlandók vagyunk a magyar közigazgatási hatóságokat az ausztriai közigazgatási hatóságok által hozott kihágási ítéletek végrehajtására utasítani.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

73.

1915. máj. 14. (9.) — 12.

A MÁV teherkocsiszükségletének részbeni biztosítása.

A kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy a m. kir. államvasutak teherkocsi-állományában a háború folyamán beállott nagyobbmérvű fogyatkozás ellensúlyozására saját hatáskörében intézkedik aziránt, hogy az eredeti programm szerint megrendelt és még 1916. évi február hó 15. előtt beszállítandó 339 drb személykocsi és 100 drb fedett teherkocsi beszállítási határideje 1916. évi június hó végéig kitolassék s ezen kocsik helyett nyitott teherkocsik gyártassanak.

Habár az indemnitás alapján most már legközelebb módjában álland az előadó miniszter úrnak az 1915/16. költségvetési évben a selejtezési hitel beszámításával kocsibeszerzésre tervbevett összesen 22,652.000 korona hitelt e célra tényleg igénybe is venni, ez az összeg a fent jelzett intézkedés dacára sem elegendő ahhoz, hogy a háború következtében a teherkocsik állományában mutatkozó és a hadseregfőparancsnokság által múlhatatlanul kitölteni kívánt rést ily módon pótolni lehetne.

A megejtett tanulmányok szerint ugyanis 1916. évi február hó 15-ig a gyártás alatt álló teherkocsikon felül, figyelembe véve a gyárak teljesítőképességének teljes kihasználását, legalábbis 4200 drb újabb teherkocsit kell beszállítani, illetve megrendelni, hogy így legalább a háború okozta kocsihiány a lehetőséghez képest pótoltassék.

Ezen kocsiszükséglet beszerzésére a fentebb említett s az indemnitás alapján az 1915/16. költségvetési évben igénybe vehető 22,652.000 korona hitelen felül még kereken 10 millió korona rendkívüli hitelre van szükség, melynek igénybevételére előadó miniszter úr kikéri a minisztertanács felhatalmazását.

A kereskedelemügyi miniszter úr ez alkalommal még arra a körülményre is felhívja a minisztertanács figyelmét, hogy a most szóban lévő nagymérvű teherkocsi-beszerzéssel is még mindig jóval alatta maradunk a várható szük-

[2] 1912 : XXX. tc.

ségletnek, különösen, ha tekintetbe vesszük a személykocsikban fennálló hiányt, mely a jelen alkalommal nem volt pótolható, másfelől pedig azt, hogy a teherkocsikban a nagyobb beszerzés ellenére is még mindig várható hiány, melynek mérve azonban csak a háború után lesz pontosan megállapítható.

A minisztertanács megadja a kért felhatalmazást.

74.

1915. máj. 14. (9.) — 34.

Az északi és északkeleti vármegyékből menekült gyermekek helyzete.

A belügyminiszter előadja, hogy az északi és északkeleti vármegyékből a hadműveletek miatt eltávozott lakosságról a hatóságok gondoskodtak. Kormánybiztosi jelentés szerint „a felnőttek elhelyezése és ellátása ugyan tűrhető volt, ellenben a gyermekek ellátása körül — különösen a tej, kenyér és megfelelő ételek hiánya miatt — melynek következtében a gyermekek közt a halandóság is igen nagy volt — azonnali intézkedésre volt szükség". *600 gyermeket állami menhelyek gondozására bízták.* „...egy-egy gyermek összes költsége egy évre kiszámítva a 150—160 koronát alig fogja meghaladni. Feltételezve azt, hogy az április folyamán felvett 600 gyermek gondozására az aratási időn túl aligha lesz szükség, e három hónap alatt a gyermekek szállításával és gondozásával felmerülő költségek 24—30.000 koronára tehetők."

Vö. 1915—11—21.

75.

1915. máj. 22. (10.) — 1.

A Déli Vasút szanálása.

A kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy a pénzügyminiszterrel együtt felhatalmazást kapott a minisztertanácstól arra, hogy a Déli Vasút[1] szanálása tárgyában az osztrák kormánnyal tárgyalásokat folytasson.

Ezen tárgyalások eredményeképen a pénzügyminiszter úr nevében is bejelenti, hogy a két állam kormányának elhatározását fenntartva, oly megállapodások létesültek, amelyek szerint a szanálásnak tarifális alapon való keresztülvitele mellett a Déli Vasút díjszabásaira a magyar kormánynak széles körű befolyás biztosíttatnék.

Emellett a Déli Vasút egységes díjszabása az államosításig fennmaradna és nemcsak a szanálásból folyó díjemelések és díjleszállítások történnének egyet-

[1] A Déli Vasút (cs. és kir. szab. déli vaspályatársaság) vezérigazgatósága Bécsben, az ennek alárendelt üzletigazgatóság — a magyar vonalakat illetőleg — Budapesten székelt. 1889-től kezdve az üzleti számadásokat a magyar és osztrák vonalakon elkülönítve vezették. — R.

értő megállapodás alapján, hanem a magyar kormánynak bizonyos pozitív díjszabási kívánságait is köteles volna a Déli Vasút figyelembe venni.

Ezenfelül a magyar kincstár osztoznék mindazon pénzügyi előnyökben, amelyeket a szanálási egyezmény az osztrák kincstár javára biztosít.

Továbbá az eddiginél jóval szélesebb körű jogok biztosíttatnak a magyar kormány részére a Déli Vasút ügyvitele tekintetében úgy a beruházásokat, mint a számadásokat illetőleg.

Végül kizáratnék az, hogy a Déli Vasút osztrák vonalait az osztrák kormány egyoldalúlag államosíthassa.

A kereskedelmügyi miniszter úr annak megjegyzése mellett, hogy a röviden vázolt megállapodásokat elfogadhatóknak véli, tekintettel arra, hogy a magyar kormány eredeti álláspontja az volt, hogy amennyiben a magyar jogos érdekek az osztrák kormánnyal való megállapodás által meg lesznek óvhatók, az osztrák kormány által a Déli Vasút Társasággal létesült megállapodásokhoz a magyar kormány hozzá fog járulni, ha biztosíttatni fog az, hogy a Déli Vasut osztrák vonalai egyoldalúlag nem államosíthatók és tekintettel arra, hogy az osztrák kormány kiküldötteivel létesített megállapodások az egyoldalú államosítás lehetőségét kizárják, kéri a magyar kormány hozzájárulását a létrejött megállapodásokhoz azzal, hogy ezen hozzájárulás a most kifejtett okadatolással együtt általa az osztrák vasúti miniszter[2] úrral hivatalosan közöltessék.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

76.

1915. máj. 22. (10.) — 7.

Magyarország részvétele a Monarchia által Törökországnak nyújtott kölcsönben.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a cs. és kir. külügyminiszter úr folyó évi május 1-én szerződésileg kötelezte az Osztrák-Magyar Monarchiát arra, hogy a török kormánynak[1] összesen 47,025.000 K kölcsönt nyújt; a kölcsön után évi 6% kamat fizetendő. A kölcsöntőke s a felszaporodott kamatok 12 hónappal a békekötés után lesznek visszafizetendők, jogában áll azonban a török kormánynak a kölcsönnek egy hosszúlejáratú kölcsönné leendő átváltoztatását kívánni. A kölcsön aranyban folyósítandó, a terv szerint az arany nem vitetik ki s a török kormány az ily módon rendelkezésére álló arany alapján Törökországban kényszerforgalommal bíró s 6 hónappal a békekötés után beváltandó bonokat (bons de monnaie) bocsát ki. A német birodalmi kormány a török kormánnyal egy 80 millió márka összegű kölcsönre vonatkozólag ugyanoly szerződést kötött, mint a cs. és kir. külügyminiszter úr a fenti 47,025.000 K-ra vonatkozólag. Az Osztrák Magyar Monarchia részéről nyújtandó 47,025.000 K összegű aranyban folyósítandó kölcsönből reánk a kvóta arányában 17,117.100 K jut. Előadó miniszter úr kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy ezt az összeget, tehát Tizenhétmillióegyszáztizenhét-

[2] Förster, Zdenko Frh.

[1] Törökország 1914. november 2-án lépett hadba a központi hatalmak oldalán.

ezer egyszáz koronát aranyban a fent körülírt célra a cs. és kir. közös külügyminiszter úrnak, az általa kívánt részösszegben, rendelkezésére bocsáthassa.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

L. még: a bolgár kölcsönre vonatkozólag: 1915—8—27, továbbá: a közös minisztertanácsi jegyzőkönyvekben 1915. jún. 18.; továbbá: 1916—16—80.

77.

1915. máj. 22. (10.) — 8.

Fémközpont létesítése.

L. 1914—31—34.

A Monarchia rövid háborúra számított, ezért már a háború kezdetén sem voltak megfelelő tartalékai a hadviseléshez nélkülözhetetlen nyersanyagokból. 1914 végétől, 1915 elejétől kezdve százszámra jelentek meg rendeletek az ésszerű nyersanyaggazdálkodás érdekében, kimondva a legfontosabb nyersanyagok kiviteli tilalmát, részletesen szabályozva belső fogyasztásuknak és felhasználásuknak lehetőségeit. Az egyes nyersanyagokkal való okszerű gazdálkodás céljából szervezetek, központok is létesültek, amelyek mint közös anyagfelvásárló és elosztó szervek, részvénytársasági formában, eleinte főleg kereskedelmi feladatokat oldottak meg. A nyersanyagok forgalmát korlátozó rendeletek nemsokára a fontos anyagok zárolásáról is intézkedtek. Ettől kezdve a központok azt a megbízást kapták, hogy — széleskörű ellenőrzési jog birtokában — az illetékességük körébe eső nyersanyagokat elsősorban a hadviselés céljaira biztosítsák, termelésüket szabályozzák, hatósági igénybevételüket lebonyolítsák, a termelvények árát megállapítsák stb. A fémekre vonatkozó bejelentési kötelezettséget 1915 februárjában rendelték el s nem sok idő múlva eljutottak a háztartási fémtárgyak igénybevételének kimondásáig is. (A háborús nyersanyaggazdálkodásra, a központokra, valamint egyéb anyagbeszerző- és elosztó üzleti szervekre vonatkozólag l. *Szterényi—Ladányi* i. m. 96. és 126—164. o.) — A központok felsorolását l. uo. 149—150. o., a különféle bizottságok felsorolását uo. 150—151. o.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a hadászatilag fontos fémek és ötvözeteknek beszerzése és azoknak elosztása és forgalomba hozatala céljából német és osztrák mintára a hadügyi és kereskedelemügyi kormány kezdeményezésére, „A magyar szent korona országainak fémközpontja részvénytársaság" címe alatt 2,000.000.— korona alaptőke mellett részvénytársaság alakult.

Az állami vasgyárak fémszükségleteinek biztosítása szempontjából előadó miniszter úr felhatalmazta az igazgatóságot, hogy a részvénytársaság megalakulásában vegyen részt, mely célból 400.000.— korona névértékű részvényt jegyzett, ezen jegyzés azonban a részvények túljegyzése folytán 236.000.— koronára redukáltatott.

A fémközpont létesítésével megbízott szindikátus megállapodása értelmében a részvények — nehogy azok a szabad kereskedelem tárgyát képezzék — a részvénybirtokosoknak nem fognak kiadatni, hanem azok letétjegy kiadása ellenében dr. Engel Aurél udv. tan. megbízottnál, vagy az általa meghatározott bankintézetnél lesznek letétbe helyezve.

A részvények mint vagyonszaporodás a leltárban, illetve az alaptőkeszámlán lesznek nyilvántartva, a letétjegy pedig az állami vasgyárak központi pénztárában fog őriztetni.

Az alapszabályok értelmében kifizetésre kerülő 5% osztalék az állami vasgyárak kölségvetése rovat 1. alrovat 2. különféle kezelési bevételek javára lesz bevételezve.

A részvények jegyzéséhez szükséges 236.000.— koronát előadó miniszter úr előirányzatnélküli beruházásképen szándékozik elszámoltatni, megjegyezvén, hogy a részvénytársaság feloszlása alkalmával a beváltott részvények értéke mint rendkívüli bevétel fog elszámoltatni.

A minisztertanács hozzájárul.

78.

1915. jún. 5. (11.) — 19.

Fiume város képviselőtestületének feloszlatása.

A belügyminiszter úr előadja, hogy Fiume város jelenlegi képviselőtestülete, miután az előbbi képviselőtestület feloszlatását a minisztertanács 1913. évi június hó 17-én hozott határozatával elrendelte,[1] 1914. évi március hónapban választatott meg.

Az új képviselőtestület, miután Zanella Richárdnak polgármesterré történt megválasztását ő felsége az előadó miniszter úr előterjesztésére nem méltóztatott jóváhagyni, Corossac Ferencet választotta meg polgármesterré.

Jogos volt a remény, hogy az új képviselőtestület, az általa megválasztott polgármesterrel egyetértve, Fiume város közigazgatását békésen és tárgyilagosan fogja intézni.

Ez a várakozás azonban csalódással járt. A képviselőtestület az általa megválasztott polgármesternek — előadó miniszter értesülése szerint a közérdektől független, kicsinyes személyi okokból — a folyó évben bizalmatlanságot szavazott, s nemcsak a polgármester működése elé állított akadályokat, de magatartásával ismételten kétségtelen jelét adta annak, hogy a statutumban megállapított feladatát teljesíteni nem akarja, békés és eredményes működést kifejteni nem kíván. A polgármesternek a legfontosabb élelmicikkek beszerzésével kapcsolatos intézkedéseihez hozzájárulni nem hajlandó, a folyó évi április hó 27-én tartott ülésében pedig a városi háztartás vezetésének alapjául szolgáló költségvetési felhatalmazást megtagadta.

A polgármester — a megelőző eredménytelen kísérletek után — legutóbb május hó 27-én ismét képviselőtestületi ülést hívott egybe, hogy az élelmezéssel kapcsolatos fontos kérdéseket tárgyalja. Azonban ez az ülés is, mivel csak 16 tag jelent meg, határozatképtelenség miatt megtartható nem volt.

A képviselőtestületi tagok nagyobb részének az utóbbi időben következetesen renitens távolmaradása tehát azt mutatja, hogy a képviselőtestület egyáltalán üléseket sem hajlandó tartani, s ezáltal a közigazgatás menetét valósággal megakasztja.

Ezek a tények azt bizonyítják, hogy a képviselőtestület kicsinyes szempontokon felülemelkedni nem képes, s a teljesen jogosulatlan személyi kérdéseknek még a város legfontosabb létérdekeit is alárendelik.

[1] L. 1913—11—1. E szerint a fiumei polgármester és a képviselőtestület szembefordult a kormánynak Fiuméval szemben foganatosított intézkedéseivel.

A képviselőtestületnek ez a renitens magatartása kétszeresen súlyos beszámítás alá esik a mostani nehéz időkben, amidőn joggal el lehetett volna várni a képviselőtestülettől, hogy apró torzsalkodásokat mellőzve, a közérdek szolgálatát mindenekfelett álló hazafias kötelességének fogja tekinteni.

Mindezeknél fogva előadó miniszter úr a minisztertanácsnak azt az előterjesztést teszi, hogy a fiumei statutum 27. §-án alapuló jogánál fogva Fiume város és kerülete képviselőtestületének feloszlatását általa, illetőleg a kormányzó útján elrendelni méltóztassék.

A minisztertanács a belügyminiszter úr előterjesztéséhez hozzájárul.

Vö. 1918—7—25.

Fiume államjogi helyzetének szabályozása terén egyik legfontosabb dokumentum Mária Terézia királynő 1779. évi diplomája, amely szerint Fiume a magyar szent koronához kapcsolt külön test. E diplomában a királynő igéretet tett a város statutumainak megfelelő átalakítás után való megerősítésére is. Az 1868:XXX. tc. 66. §-a szerint „Horvát—Szlavon—Dalmátországok területéhez tartozóknak ismertetnek el: 1.) Mindazon terület, mely jelenleg Buccari városával és kerületével együtt Fiume vármegyéhez tartozik, *Fiume város és kerülete kivételével, amely város, kikötő és kerület a magyar koronához kapcsolt külön testet (separatum sacrae regni coronae adnexum corpus) képez,* s amelynek mint ilyennek külön autonómiájára s erre vonatkozó törvénykezési és kormányzati viszonyaira nézve Magyarország országgyűlése s Horvát—Szlavon—Dalmátország országgyűlése és Fiume között küldöttségi tárgyalások útján közös egyetértéssel lesz megállapodás eszközlendő." Fiuméra Magyarország és Horvátország egyaránt jogot formált, az uralkodók azonban mindig óvakodtak attól, hogy világosan kimondják a városnak és kerületének egyik vagy másik ország területébe való *bekebelezését.* A fiumei kérdés egyike volt a Monarchia összeomlásáig el nem intézett, sok gyújtóanyagot magában rejtő, Fiumében is állandó belső válságokat előidéző nyitott kérdéseknek. (Kiemelések tőlem. — *I. E.*)

79.

1915. jún. 5. (11.) — 20.

Kivételes állami garancia a Fiume élelmiszerellátásához szükséges kölcsön felvételéhez.

A belügyminiszter úr előadja, hogy Fiume város az őt közelről érintő legújabb háborús bonyodalmak által kényszerítve[1] a város közélelmezésének biztosíthatása végett élelmiszerkészletek beszerzését határozta el. E célból a földművelésügyi és kereskedelemügyi miniszter urakkal egyetértőleg előadó miniszter úr rizs, árpakása, cukor, stb. élelmiszerek rekvirálására a város polgármesterének a felhatalmazást az 1559/1915. M.E. számú rendelet[2] alapján már meg is adta. A rekvirált élelmiszerek tekintélyes összegre rúgó árát természetesen készpénzzel ki kell fizetni, minek fedezetéül a város a Magyar Általános Hitelbanktól és a Kereskedelmi Banktól 2½ millió korona kölcsönt szándékozott felvenni.

A fiumei kormányzó folyó hó 4-én tett távirati jelentése szerint azonban nevezett pénzintézetek az Olaszországgal szemben időközben bekövetkezett hadiállapot miatt a szükséges hitelműveletek lebonyolítására csak akkor vállalkoznak, ha tekintettel a háború kockázataira, a magyar kormány kezességet vállal a városnak nyújtandó kölcsön pontos törlesztéséért.

[1] Olaszország 1915. máj. 23-án hadat üzent a Monarchiának. Az olasz támadások elsősorban az Isonzo folyó mellékére, majd Trieszt, az Isztriai félsziget, a magyar és a horvát tengerpart felé irányultak, amelyeket Olaszország a maga számára követelt. Az első isonzói csata jún. 23-án kezdődött. *Pilch Jenő* (szerk.): A világháború története. Bp. é. n. 123—124. o.

[2] 1915. máj. 3-án lépett hatályba. R. T. 1915. 680. o.

Ilyen garanciának az állam részéről való elvállalása már mint precedens is kétségtelenül aggályos, s ezért előadó miniszter úr az érdekelt pénzintézetekkel ezen feltételük elejtése végett a rendelkezésére állott rövid idő alatt is már érintkezésbe lépett — eddig azonban a pénzintézetek ebbeli kívánságuktól, szemben a hadi kockázattól[a] elállani hajlandóknak nem mutatkoztak.

További tárgyalások folyamán — a pénzügyminiszter úr szíves közreműködésének reményében — előadó miniszter úr újból is meg fogja kísérelni, hogy a pénzintézeteket más elhatározásra bírja.

Arra az esetre azonban, ha ez nem sikerülne — tekintettel az élelmiszerek beszerzéséhez úgy Fiume város közélelmezéséhez, úgy az ottani, mint az országos közrend szempontjából fűződő nagyfontosságú érdekekre, s a városnak a rekvirálás folytán előállott feltétlen fizetési kötelezettségére — a minisztertanács szíves felhatalmazását kéri ahhoz, hogy a Fiume város által élelmiszerek beszerzése céljából a Magyar Általános Hitelbanktól és a Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól felvenni tervezett 2½ millió koronás kölcsönre nézve a hitelező pénzintézeteknek a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg később megállapítandó mérvben és alakban állami garancia vállalását helyezhesse kilátásba.

A minisztertanács, tekintettel Fiume rendkívüli helyzetére és annak a hangsúlyozása mellett, hogy ez precedens gyanánt semmiképen sem szolgálhat, felhatalmazza a belügyminiszter urat, hogy Fiume város ellenében az államkincstár visszakövetelési jogának biztosítása mellett, a város által kizárólag elsőrendű életszükségleti cikkek beszerzésére legfeljebb két millió korona erejéig felveendő kölcsön tekintetében a hitelező intézetekkel szemben az államkincstár nevében szavatosságot vállalhasson oly értelemben, hogy amennyiben a kölcsönt és járulékait Fiume város kizárólag a háború közvetlen hatásai folytán nem volna képes a békekötés után 6 hónap alatt visszafizetni, a hátralékos összeget a m. kir. államkincstár fogja megfizetni.

Felhívja a minisztertanács a belügyminiszter urat, hogy megfelelően ellenőrizze azt, hogy Fiume város a kölcsönt kizárólag elsőrendű élelmiszükségleti cikkeknek a lakosság részére szükséges mennyiségekben való beszerzésére fordítsa, hogy ezeket a cikkeket úgy kezelje és árusítsa el a lakosság körében, hogy ebből veszteségei ne támadjanak és hogy a beszedett pénzösszeget azonnal a felveendő kölcsön részbeni törlesztésére fordítsa.

[a] Így az eredetiben.

80.

1915. jún. 5. (11.) — 21.

A hadműveletek során elpusztult felvidéki községek helyreállítása.

L. 1915—9—34.

„A belügyminiszter úr előadja, hogy az orosz betörés alkalmával elpusztult községek helyreállítása és a lakosság visszatérése tárgyában a belügyminisztériumban értekezlet tartatott, amelyen a földművelésügyi miniszter úr is részt vett. A tanácskozás a Zemplén vármegyei járások rekonstrukciója körül forgott ugyan, de kiterjedt az összes érdekelt vármegyékre.

Ennek a tanácskozásnak eredményekép — a belügyminisztériumot érdeklőleg — a következő szempontok lehetnek irányadók :

I.

Az akció vezető szempontjai.

Amint a legprimitívebb megélhetési és higiénikus viszonyok biztosítva vannak, a lakosság visszatérésének fokozatosan meg kellene indulnia, hogy a háború által letarolt vidékeken lassan bár, de reális alapon meginduljon az új élet.

A kártérítési akciót[1] ezidőszerint még kizártnak kell tekinteni. Egyedül segítő akcióról lehet szó.

A segítő akciónál az egész vonalon különös figyelemmel kell lenni arra, hogy egyes községek csak részben pusztultak el.

II.

Az elmenekült lakosság visszatérése.

Az elmenekült lakosságból meg kell különböztetni azokat, akik el vannak szerződtetve munkásoknak és azokat, akik nincsenek elszerződtetve, hanem rendszerint a szóbanlevő területek közelében tartózkodnak.

Ami az elszerződötteket illeti, itt a vezető elv az lehetne, hogy aki haza akar menni, az visszatérhet. Erőszakkal visszatartani senkit nem lehet.

De a visszatérést megnehezíti, hogy egyes községek nagyon elpusztultak, hogy higiénikus viszonyok következtében az ott tartózkodás életveszélyes, végül a megélhetés nagy nehézségei.

Azonban az elszerződött munkásokat ezekről puszta szóval alig lesz lehetséges meggyőzni. Módot kell tehát nyújtani arra, hogy bizalmi férfiak útján a helyszínen győződjenek meg a dolgok állásáról. A munkások egy része a helyzet megismerése után ezidőszerint nem fog visszatérni, egy része azonban még a nehéz viszonyok között is visszatér.

Elvi álláspont az lehetne, hogy aki jól el van szerződve, és mégis visszatér, segélyre nem számíthat. De azok, akik azért mennének haza, mert vissza akarják állítani a régi otthont, minimális segélyben volnának részesíthetők.

[1] Vö. 1912—LXVIII. tc. 32—33. §.

Ezért a minimális segélyért aztán kötelezni lehetne őket, hogy közmunkát is teljesítsenek.

Ami azt a 3000—3400 elmenekült lakost illeti, aki nincsen elszerződve, hanem a régi otthon közelében tartózkodik, az maradjon továbbra is ott, ahol van, amíg vissza nem térhet.

Ezek közül mindazokat, akik el akarnak szerződni munkára, el kell szerződtetni azok helyett, akik már el vannak szerződve, de vissza akarnak térni.

III.

A visszatérő lakosságnál a szegényügyi és gyermekvédelmi szempontok.

A szóbanlévő vidékekről elmenekült lakosságnak felette jelentős tömege asszony, gyermek és öreg férfi, öreg asszony. Vezető szempont legyen itt is, hogy aki tud, az dolgozzék. Emellett is marad azonban egy csomó munkaképtelen nő, férfi és gyermek, akiknek se vagyonuk, se jövedelmük. Ezeknek a dolgát a 15 éves korhatáron felül a szegényügyi rendelkezések alapján kell megoldani, de állami segély útján.

Ami azokat a 15 éven aluli gyermekeket illeti, akik munkára nem használhatók és a hozzátartozóik sem tudják őket eltartani, ezek az állami gyermekvédelem oltalmába volnának adandók. És amint olyan viszonyok közé jutnak a szülők, hogy eltarthatják, az állami gyermekvédelem ezeket azonnal visszaadja.

Itt ki kell terjeszkedni arra is, miszerint szigorúan ellenőriztessék, hogy mindazok a családtagok, akiknek fenntartója hadbavonult, megkapják a hadisegélyt, amitől bizony most sokan elestek azért, mert a közigazgatás felette megnehezült. Első gondja legyen a helyi közigazgatásnak ezt a kérdést megoldani, mert ez a segélyezésnek eredményes formája.

IV.

A községi közigazgatási élet megindítása.

Ez idő szerint kizártnak látszik az, hogy a község közigazgatási életét — értve alatta nemcsak a szorosabb értelemben vett közigazgatást, hanem értve az iskoláztatást, az egyházi életet stb. — a község egyedül a maga autonóm erejéből pótadó útján indítsa meg. Ennélfogva a községi költségvetésekben meg kell állapítani a községi bevételeket, kiadásokat, s ezek között azokat a minimális költségeket s minimális teendőket, amelyekkel a községi élet megindulhat. Ezeknek a költségeknek azt a részét, amelyet a község önerejéből meg nem bír, egyelőre fizesse az állam, hogy így életre kelhessen a községi közigazgatás.

V.

Közegészségügyi szempontok.

A.) Egyik főfontosságú kérdés ezeken a vidékeken az eltemetetlen ember és állati hullák elhantolása és a rosszul eltemetett hullák újból való elföldelése. Különösen veszedelmes a kutakban, álló vizekben és patakokban lévő hulla,

mert a patakok is igen sok helyen az ivóvizet szolgáltatják és így a hulláktól megfertőzött patakok valósággal terjesztőivé lehetnek a pusztító ragályoknak.

Első a hullák eltemetése, úgyszintén a rosszul eltemetett hulláknak a megfelelő mélységben való elföldelése, továbbá a dezinficiálás, az összes álló- és folyóvizek átkutatása, azoknak megtisztítása a hulláktól, a kutak tisztítása, vizeknek vegyelemzése, a ragályterjesztő kutak lezárása és ahol szükséges, új kutak készítése, fúrása.

A hullák eltemetése, elföldelése patakok, közkutak tisztítása, új közkutak fúrása kell, hogy állami segítséggel történjék, mert ez nagy, sőt mondhatni országra szóló közérdek. A hullák eltemetését vállalta a katonaság. Ha azonban ez most nem tehetné, más úton-módon kell arról azonnal gondoskodni.

A magánkutak vizsgálatát is hivatalból kell eszközölni, de a magánkutak helyreállítása az illető tulajdonos kötelessége.

B.) Közegészségügyi szempontból felette fontos: a szemétkérdés. Az a szemét (hulladék, trágya stb.), amelyet a katonaság ezeken a területeken hagyott.

(Ismerteti a szemét eltakarítására vonatkozó utasításokat.)

VI.

A középületek és utak, hidak helyreállításának kérdése.

Közmunka útján kell visszaállítani — olyan közmunka útján, amelyért a munkásoknak bizonyos természetbeni élelem és esetleg pénzbeli díj adatik — a középületeket (vármegyei, községi épületeket, templomot, iskolát, tanítói lakot, stb.) és egyéb építményeket (utakat, hidakat, stb.).

Az útépítkezésnél természetesen a kereskedelmügyi miniszter úr jár el. A kultuszkiadásoknál pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, akiknek ezekre van költségvetési fedezetük.

Szóba került továbbá az, hogy ezt az egész vidéket orosz hadifoglyok állítsák helyre. Ez azonban még a legprimitívebb formák közt is helytelennek látszik. A rekonstrukciót maguk az érdekeltek végezzék, ahogy ők azt a saját ízlésük szerint óhajtják. S ez aránylag — bizonyos állami támogatás mellett is — kétségtelenül a legolcsóbb. Az sem látszik célszerűnek, hogy a közmunkákat végezzék az orosz foglyok.

Ezeket az orosz foglyokat ott táplálni, őrizni kell, szállásukról gondoskodni. Végezze tehát az odavaló, visszatérő lakosság, hogy így munkához, s ezzel élelemhez és bizonyos jövedelemhez jusson. Indokoltabb a közmunkát — ha maga az ottani nép ezt nem bírja — végezzék menekültek, olasz és szlovén menekültek.[a]

Az orosz foglyokat azonban, amennyiben ezt a katonaság el nem láthatja, a hullák elhantolására lehetne használni.

A szóbanlévő tanácskozások ama eredményeinek előadása után, amelyek a belügyminiszteri tárcát érdeklik, előadó miniszter úr azok tudomásul vételét kéri.

Az élelmezésre, a gazdasági élet megindítására és a magánépületek helyreállítására vonatkozólag a földművelésügyi miniszter úr külön fog előterjesztést tenni.

a) Így az eredetiben.

A segítő akció azonban természetesen csak úgy vihető keresztül, ha megfelelő anyagi eszközök állanak rendelkezésre. Hogy ez az akció mibe kerül, előre alig látható. Számításaink szerint 7—8 millió koronába, hozzáadva ehhez azokat az összegeket, amelyeket egyes esetekben a hadügyi kincstár fog fizetni.

Addig is, amíg a szóbanlévő költségekre nézve előadó miniszter úr a földművelésügyi miniszter úrral együtt részletes előterjesztést tehetne, kéri a minisztertanács hozzájárulását ahhoz, hogy az orosz betörés alkalmával elpusztult vidékek helyreállítása s a lakosság visszatérése érdekében megindítandó segítőakciónál a tárcája keretébe eső teendőkből fölmerülő sürgős kiadások fedezésére 1,000.000 koronát, mint előirányzat nélküli kiadást, zárszámadási indokolás mellett tárcája terhére utalványozhasson és elszámolhasson.

Előadó miniszter úr azonban megjegyzi, hogy ennek az akciónak nagyobb része a földművelésügyi miniszter úr tárcája körébe tartozik, aki ez alkalommal külön hitelt fog kérni.

A minisztertanács a belügyminiszter úrnak ezen előterjesztését tudomásul veszi és a kért hozzájárulást megadja."

A helyzetet még az is súlyosbította, hogy — az 1915. jan. 8. (1.) jkv. 32. pontja szerint — a hadműveletek következtében ezen a területen „az egyébként is rossz gazdasági viszonyok közt élő lakosságnak széles rétegeiben ínség lépett fel". — A további adatokat l. 1915—11—30., 1915—17—27., 1916—1—44., 1916—18—57.

81.

1915. jún. 5. (11.) — 23.

A gyermekvédelmi kiadások növekedése a háború alatt.

L. 1915—8—11.

A belügyminiszter úr kéri a minisztertanács nagybecsű hozzájárulását ahhoz, hogy az állami költségvetés XVII. fejezet 7. cím 1. rovata alatt, az állami gyermekmenhelyek szükségletei, zárszámadási indokolás mellett, az előirányzott költségvetési hitel keretén túl, a szükséghez képest legyenek az 1914/15. számadási év végéig utalványozhatók.

A túlkiadás indokait előadó miniszter úr az alábbiakban közli:

Az állami gyermekvédelem szükségletei 1909. év óta a költségelőirányzat keretében évről-évre kielégíthetők voltak. Az életfenntartás fokozódó költségei és a gondozásba vett gyermekek létszámának az előirányzati létszámot meghaladó emelkedése dacára is, e költségvetési rovaton évenként jelentős összegű megtakarítások érettek el.

A háború azonban, különösen az azzal kapcsolatosan mutatkozó drágaság és nehéz megélhetési körülmények sok helyt olyan viszonyokat teremtett, amelyek parancsolóan, késedelem nélkül követelték és követelik, hogy az elhagyott, vagy éppen árván maradt gyermekekre a gyermekmenhelyek azonnal, mellékkörülményekre való tekintet nélkül, kiterjesszék védelmüket.

Következésképen a gyermeklétszám eddig el nem ért magasságra, nevezetesen folyó évi február hó végéig 60.304-re szökött, holott a gyermekek egyes szükségletei a belügyi tárca költségvetésében csak 56.400 főre vannak előirányozva.[1]

E létszámkülönbözet a tartásdíjaknál jelentős túlkiadásnak felel meg, ha tekintetbe vesszük, hogy egy gyermek évi átlagos tartásdíja 120 korona kiadásnak felel meg, s így a 4000 főre rúgó gyermeklétszám emelkedése egymagában 480.000 korona költségtöbbletet jelent.

De a háború óta felvett gyermekek kihelyezése is a nevelőszülőkhöz e rendkívüli időkben érthető nehézségekkel jár. E nehézségek különösen az ingyentartásba[2] helyezések körül tapasztalhatók.

A gyermekruházat, lábbeli és vászonnemű beszerzésének évi normális költsége 1,200.000 korona. Ugyanígy az élelmezés évi költsége 460.000 korona. Már csupán ezeknél a szükségleteknél is a legkisebb arányú áremelkedés is jelentős költségtöbbleteket okozhat.

Alapos számítások szerint az elöl megjelölt költségvetési rovaton hozzávetőlegesen és legfeljebb 380.000 korona túlkiadást lehet számításba venni. Tekintettel a hadiállapot folytán a gyermekvédelemnél is tapasztalható rendkívüli állapotokra, a számításba vett összeg éppen nem mondható magasnak. Hogy pedig ennél a várható túlkiadás jelentősen nem nagyobb, azt csak a háború kezdete óta az egész vonalon szigorúan betartott takarékossággal lehetett ellensúlyozni.

A számításba vett összegben azonban a ruházat, a lábbeli és a vászonnemű egységárának netaláni emeléséből származó költségtöbbletek beleszámítva nincsenek, mert az erre irányuló kérelmek teljesítésének kérdése a folyamatban lévő tárgyalások miatt még függőben van. Abban a mértékben tehát, amilyenben e kérelmek teljesítése netalán engedélyeztetnék, a számításba vett túlkiadás összege még emelkedhet.

Viszont azonban, amint az már több évben megismétlődött, az is lehetséges, sőt igen valószínű, hogy a gyermekmenhelyek részéről e számadási év végéig bejelentett szükségletek nem fognak teljes összegükben igénybevétetni, s így azok egy része az állampénztárakba a számadási év végén vissza fog szállíttatni. E beszállítások mérvéhez képest a számításba vett túlkiadás összege jelentősen apadhat. Általában a gyermekmenhelyi kiadások emelkedése és csökkenése a gyermeklétszám hullámzásának és a kihelyezések lehetőségeinek van főképen alávetve. Ezek a körülmények azonban előre meg nem állapíthatók, s így előadó miniszter úrnak a minisztertanács hozzájárulását e túlkiadásoknak a szükséghez képest leendő utalványozásához kell kérnie, megjegyezvén, hogy a fentiekhez pénzügyminiszter úr már megadta a beleegyezését.

A minisztertanács hozzájárul.

L. 1916—13—67.

[1] Vö. 1914—26—21. [1] jegyzettel.
[2] A nevelőszülők, a gyermek korától függően, általában havi 8—14 K díjazást kaptak. — R.: Gyermekvédelem.

82.

1915. jún. 5. (11.) — 41.

A háborús pénzszükségletek rendkívüli eszközök útján történő fedezése; hosszú háborúra való berendezkedés.

L. 1914. okt. 9. (29.) — 27. és 1914—33—48.

A háború kitörését követő pénzszűkét néhány hónap múlva viszonylagos pénzbőség váltotta fel. Meg lehetett kezdeni belső kölcsönök kibocsátását is, annak érdekében, hogy a hitelműveletekkel ne csak a jegybankot terheljék. 1914 novemberében lezajlott az első hadikölcsönjegyzés, Ausztriában 2 153 500 000 K, Magyarországon 1 184 981 000 K eredménnyel. Ez az összeg, valamint a jegybanktól 1914 októberében felvett s fentebb ismertetett váltóhitel kb. hat hónapra biztosította a fizetések teljesítésének lehetőségét. 1915 áprilisában azonban újra gondoskodni kellett a további szükségletekről. Újabb hadikölcsön kibocsátásához folyamodtak, azzal a módszerrel, hogy a jegyzésből remélt összeg egy részét előlegképpen felvették a bankoktól. Ugyancsak áprilisban ismét igénybe kellett venni a jegybankot: az 1915. ápr. 12-i pótmegállapodás értelmében a két kormány a jegybanktól további 800 millió K váltóhitelt igényelt, 508,8 millió K-t Ausztria, 291,2 millió K-t Magyarország részéről, ugyanazokkal a feltételekkel, mint 1914 októberében. (L. 1915—15—49., 169. o. 2. bek.) A kormányok a jegybank minden újabb igénybevételénél arra hivatkoztak, hogy a rendkívüli hitelműveletek — amelyek a pénzforgalmi eszközök szaporítása folytán inflációt késztettek elő — a háború remélhető mielőbbi befejezéséig nem fogják felborítani az államháztartás egyensúlyát. De Olaszországnak a háborúba való belépése (1915. máj. 23.) végleg eloszlatta a „rövid háború” illúzióját. Be kellett rendezkedni hosszú háborúra. Ennek figyelembevételével hozta meg a további hitelműveletekre vonatkozó határozatait a jún. 5-i magyar, majd a jún. 18-i közös minisztertanács. (*Teleszky* i. m. 253. o., *Popovics* i. m. 56—57. o.)

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a háború kitörése, azaz 1914. évi augusztus 1-e óta 1915. évi május hó végéig, vagyis 10 hónapon át, a magyar állam folyó bevételein felül összesen 3813·5 millió koronát költött. Ebből az összegből kölcsön útján fedeztetett 3230·2 millió korona, a pénztári készletekből vétetett 126·8 millió korona, 436·5 millió K pedig a pénzintézetek által a II. hadikölcsönre nyújtott előleg.

Ebből az összegből a szárazföldi hadsereg és a haditengerészet háborús kiadásaira, ideértve az igénybevett lovak és járművek áráért eddig tényleg kifizetett összegeket, 3181·2 millió K-t költöttünk, míg 632·3 millió K esik az egyéb kiadásokra (hadbavonultak családtagjainak segélyezése, háborús kölcsönök kamatai, bevételi elmaradások és budgetbeli hiányok pótlása).

Ugyancsak ez alatt az idő alatt Ausztria kölcsön útján összesen 5898 millió K-t szerzett be s ebből az összegből a szárazföldi hadsereg és a haditengerészet háborús kiadásaira — feltéve, hogy az igénybevett lovak és járművek áráért ott tényleg kifizetett összeg a kvóta arányában megfelel a magyar állam által kifizetett összegnek — 5558·3 millió K-t költött május végéig. Marad tehát egyéb kiadásokra 339·7 millió K. De augusztus elsején az osztrák pénzügyminiszter úrnak is voltak pénztári készletei, s előadó miniszter úr tudtával május hó folyamán ő is vett előleget igénybe a pénzintézetektől. Hogy mennyit tesz ki ez a két összeg számszerűen, azt előadó miniszter úr nem ismeri, de feltéve, hogy a május végéig e két forrásból felhasznált összeg 765 millió K-t tett ki, úgy Ausztriában a háború kitörésétől május végéig 1104·7 millió K-t költöttek volna rendkívüli bevételekből egyéb állami kiadásokra,

ami a kvótaarány szerint épen megfelelne a magyar állam által ily célokra költött 632·3 millió K-nak. Ha az osztrák pénzügyminiszter úr által május hó végéig felhasznált pénztári készlet és igénybe vett előlegek összege 765 millió K-nál több, illetve kevesebb volt, megfelelően több, illetve kevesebb költetett Ausztria által rendkívüli bevételekből az egyéb állami kiadásokra, mint a magyar állam által. Egyelőre azonban a számítások alapjául a 765 millió K-t véve, Ausztria a szóbanforgó 10 hónap alatt folyó bevételein felül összesen 6663 millió K-t, a monarchia két állama pedig együttvéve 10.476·5 millió K-t költött. — A múltban tehát a monarchia két államának havonta átlag 1047·65 millió K-ra volt szüksége a folyó bevételeken felül. A jövőben azonban a havi szükséglet ennél jóval tetemesebb lesz.

A szárazföldi hadsereg háborús szükségletére folyó évi június hónapra már 982 millió K, tehát az eddigi havi részleteknél jóval tekintélyesebb összeg igényeltetett.

Bizonyára jelentékenyen fog nőni a haditengerészet háborús szükséglete, mert a haditengerészet tulajdonképen csak most, az olasz háború kitörése folytán jön akcióba.

Napról-napra nő a hadbavonultak családtagjainak, a rokkantaknak s az elesettek családtagjainak nyújtandó segélyek összege.

Nő a háborús kölcsönök kamatszükséglete, s minél tovább tart a háború, annál inkább csökken egyes rendes állami bevételek hozadéka,[1] s az összes kiadásokra emelőleg hat pénzünknek a nagymérvű bankjegy-kibocsátással kapcsolatos folytonos elértéktelenedése. Úgy, hogy a magyar államnak kölcsönből fedezendő kiadásai június hónapban már 501 millió koronára rúgnak, s a folyó évi június 1-től 1916. évi június 30-ig a magyar állam háztartásában előálló hiányt az esetben, ha a háború addig tart, s az ezentúl is olyan költséges módon fog vitetni, mint eddig, legalább 6500 millió K-ra becsülhető.

Ausztriára nézve kellő tájékozottság hiányában előadó miniszter úr számításokat nem tehet, de feltéve, hogy Ausztria kiadásai a kvóta arányában meg fognak felelni a magyar állam kiadásainak, Ausztriának kölcsönből fedezendő kiadásai folyó évi június hó 1-től az 1915/16-i számadási év végéig 11.357 millió K-t, a monarchia két államának ily kiadásai pedig 17·857 millió K-t fognak kitenni.

A II. hadikölcsön aláírási eredménye Magyarországon a mai adatok szerint valószínűleg 1000 millió K névértéket fog elérni, ami összesen körülbelül 950 millió K-t fog eredményezni, úgy, hogy tekintettel a már elköltött 456·5 millió K-ra, június havában nem egészen 500 millió K fog rendelkezésre állani. Azaz a II. hadikölcsön eredménye által alig hogy fedezve lesz a júniusi szükséglet, így júliusra mindenesetre új pénzforrásról fog kelleni gondoskodni, még akkor is, ha azt tételezzük fel, amire számítani alig lehet, hogy a II. hadikölcsön eredménye a számításba vett 1000 millió K jegyzést tetemesen meg fogja haladni.[2] Megjegyzendő emellett, hogy ha 1000 millió korona jegyzéssel számíttatik is, a jegyzett összeg egy részének június hó folyamán való befizetése nem lesz követelhető, hacsak a kisebb tőkeerővel bíró pénzintézetek egy részét válságos helyzetnek kitenni nem akarjuk. Hanem kénytelen lesz előadó miniszter úr a pénzintézetek egy részének hosszabb, részben több

[1] A rendes állami bevételek a háború első két évében, aranykorona-értékben számítva, évente 300 000 000 K-val, tehát az 1913. év rendes bevételeihez viszonyítva $^1/_6$-dal csökkentek s ez a visszaesés 1916-tól kezdve egyre fokozódott. (*Teleszky* i. m. 155.o.).

[2] Névértékben 575 215 750 + 557 537 500 K gyűlt össze. (*Teleszky* i. m. 275. o. Táblázat.)

hónapra, sőt egy évre szóló befizetési határidőt is engedélyezni. Úgy, hogy oly célból, hogy a júniusi szükséglet fedezve legyen, a pénzügyminiszter úr kénytelen volt a budapesti nagy pénzintézetekkel előleg üzletet kötni, amely előleg június hó folyamán lesz általa visszafizetendő.

Némileg kedvezőbb e tekintetben a helyzet Ausztriában, ahol a cs. kir. osztrák pénzügyminiszter úr, — előadó miniszter úr tudomása szerint — 3000 millió K-t vár az új hadikölcsönből. Nem tudni, hogy ebből az összegből május hó végéig előlegképen mennyi vétetett igénybe, s előadó miniszter úr nem ismeri részletesen Ausztria szükségletét a jövő hónapokra, de feltéve, hogy előlegképen május végéig 500 millió K vétetett igénybe, és hogy a következő hónapok szükséglete 875 millió K lesz, akkor e feltételezések mellett Ausztria rendkívüli kiadásai a II. hadikölcsön eredménye által csaknem augusztus hó végéig fedezve lennének.

Előáll tehát az az eset, amit előadó miniszter már régebben előre látott, s aminek elkerülése végett már folyó évi február havában óhajtott az osztrák pénzpiac igénybevétele mellett egy kölcsönt kibocsátani, hogy t.i. Ausztria hosszabb időre fog a háború folytán felmerülő rendkívüli kiadásokra fedezettel rendelkezni, mint a magyar állam.

Ennek az állapotnak a pénzbeszerzés eddigi módjai mellett való bekövetkezése természetes, s ezért előre volt látható.

Eddig ugyanis az Osztrák—Magyar Bank útján igénybe vett kölcsönök tekintetében a két állam — kivéve az első alkalommal kontrahált lombardkölcsönt,[3] amelynél a magyar állam 3.6 millió[a] K-val többet kapott, mint az egész összegből kvótaszerűen reá esett volna — a kvóta szerint részesedett. Viszont a márkakölcsönből[4] 10·8 millió K-val kevesebbet kapott a magyar állam annál, mint amennyit a két állam által együttesen felvett márkakölcsön kvótaszerű hányada kitenne. A hadikölcsönöket pedig mind a két állam csakis saját területén saját polgárai között helyezte el.

Már pedig köztudomású dolog, hogy Ausztria lakossága sokkalta tőkeerősebb, mint Magyarországé. Magyarország békében is jelentékeny mérvben az osztrák pénzpiacra van utalva hiteligényeinek kielégítése céljából. A háború a hadsereg és haditengerészet nagy ipari megrendelései folytán a tőkeerős és iparilag jóval fejlettebb Ausztriát sokkal inkább képessé teszi az állam fokozott hiteligényeinek kielégítésére, mint Magyarországot. Azért senki, aki a viszonyokat ismeri, nem képzelhette, hogy a háború okozta kölcsönszükségletet Magyarország Ausztria pénzpiacának igénybevétele nélkül elégíthetné ki. Az I. hadikölcsön Magyarország és Ausztria között 33·71 és 66·29 (tehát csaknem a kvóta) arányában oszlott meg, ami meg kellett, hogy lepjen mindenkit, aki a viszonyokat ismerte. De ez eredmény alapján kézenfekvő volt, hogy a magyar közgazdaság hazafias áldozatkészségében annyira megerőltette magát, hogy a II. hadikölcsön eredményének Magyarországon jóval kedvezőtlenebbnek kell lennie, mint Ausztriában. A valószínű eredmények tényleg úgy aránylanak, mint 25 a 75-höz. Tekintettel tehát arra, hogy a magyar állam július havi rendkívüli pénzszükséglete fedezve egyáltalában nincsen, s hogy a II. hadikölcsön még csak most lévén folyamatban, a pénzpiac újabb igénybevételére egyelőre gondolni sem lehet, tekintettel továbbá arra, hogy a monarchia két államának egymáshozi gazdasági viszonyát tekintve Magyar-

[3] 1914—24—11.

[a] A számjegy az eredeti szövegben 36-nak is olvasható.

[4] 1915—15—48.

ország jogos igényt formálhat arra, hogy a közös védelem érdekében szükséges s általa fedezendő kölcsön útján beszerzendő kiadások egy részét a tőkeerős és iparilag fejlett Ausztriából szerezze be, — annál is inkább, mert rendes viszonyok között a magyar pénzintézetek kibocsátványainak elhelyezése is jelentékeny mértékben igénybe szokta venni az osztrák pénzpiacot, amely igénybevétel ez idő szerint a háború folytán elmaradt, — tekintettel végül arra, hogy Ausztria a háborúval kapcsolatos rendkívüli kiadások tekintetében hosszabb időre bír fedezettel, mint a magyar állam: okvetlenül szükséges, hogy ez a kérdés, nevezetesen a további pénzbeszerzés és a háború folytán előálló rendkívüli kiadások fedezésének módozatai közös egyetértéssel sürgősen mielőbb megoldassanak, mert ha megfelelő megoldás nem létesül, a magyar államkincstár nem lesz abban a helyzetben, hogy július hó folyamán a háborús kiadásokból reá eső részt rendelkezésre bocsáthassa.

Az eziránti tárgyalások során a pénzbeszerzésnek a háború előrelátható egész tartamára való programmja is megállapítandó lesz, s egyáltalában meg lesz vitatandó a monarchia két államának pénzügyi és közgazdasági helyzete és teljesítőképessége.

Épen ezért előadó miniszter úr azt tartja szükségesnek, hogy ezek a kérdések közös miniszteri értekezleten, sőt ha kell, ő császári és apostoli királyi felsége elnöklete alatt koronatanácsban vitattassanak meg, s hogy az e kérdésekkel foglalkozó közös miniszteri értekezletre meghívassanak a vezérkar főnöke[5] és az Osztrák—Magyar Bank kormányzója is,[6] mert habár a pénzbeszerzés kérdése önmagában véve olyan kérdés, amely mindegyik állam kormánya által függetlenül, saját hatáskörében oldandó meg, ez a kérdés közgazdasági visszahatásaira való tekintettel s a jegybank és pénzrendszer közösségénél fogva — amennyiben a háborúval kapcsolatosan szóban forgó nagy összegekről és az igénybeveendő rendkívüli eszközökről van szó — a két kormány által csak közös egyetértésben oldható meg helyesen, s tekintettel a pénzbeszerzéssel kapcsolatos kérdések külügyi és hadügyi vonatkozásaira, előadó miniszter úr immár elodázhatalannak tartja, aminek nézete szerint már régebben be kellett volna következnie, hogy a katonai, külügyi, közgazdasági és pénzügyi szempontok egységes figyelembevételével mérlegeljük a monarchia két államának teljesítőképességét, s azokat a szempontokat, amelyeket úgy a hadvezetés, mint a külügyi politika irányítása s a pénzbeszerzés módjainak megválasztása tekintetében lehetőleg szem előtt kellend tartanunk.

A vezérkar főnökének a részvételét előadó miniszter úr szükségesnek tartja, hogy ő is kellő tájékozást nyerhessen a monarchia két államának közgazdasági és pénzügyi helyzetéről és teljesítőképességéről, s hogy viszont ő is tájékoztathassa a kormányokat a katonai helyzetről, s hogy ezek alapján foglalhasson állást a közös miniszteri értekezlet abban a kérdésben, hogy melyik a háborúnak az az időtartama, amelyre az ésszerűség határain belül katonai és közgazdasági erőnk figyelembe vétele mellett be lehet és be kell rendezkednünk.

De szükségesnek látszik a vezérkar főnökének a részvétele azért is, mert kétségtelen, hogy azt az időtartamot, amelyen át a háborút, legalábbis közgazdasági szempontokból viselhetjük, lényegesen meg lehetne hosszabbítani, ha a hadviselés terén az eddiginél jóval nagyobb takarékosság honosíttatnék meg az egész vonalon, s ez csak a hadseregfőparancsokság közreműködése mellett s csak az esetben lesz elérhető, ha ennek a hadvezetés érdekében való elsőrendű szükségességéről meggyőződik a vezérkar főnöke.[7]

Az Osztrák—Magyar Bank kormányzójának részvételét pedig azért tartja szükségesnek előadó miniszter úr, mert ha a háborús szükséglet jelentékeny része eddig is csak az Osztrák—Magyar Bank közvetlen igénybevétele mellett s a valutánk értékét, sajnos, nagyon is veszélyeztető módon volt fedezhető, kétségtelen, hogy ez a jövőben — mégpedig olyan arányban, amily mértékben elhúzódik a háború tartama — fokozottabb mértékben fog bekövetkezni, s így mindenesetre szükséges, hogy akkor, amikor a monarchia két államának kormányai ily súlyos közgazdasági következményekkel járó elhatározások előtt állanak, mód nyújtassék az Osztrák—Magyar Bank kormányzójának tapasztalatainak és véleményének előadására.

De szükséges az Osztrák—Magyar Bank kormányzójának a részvétele azért is, hogy tájékoztathassa a közös miniszteri értekezletet nemcsak a közgazdasági helyzetről, de arról is, hogy mily határig számolhatunk továbbra is az Osztrák—Magyar Bankra a közvetlen kölcsönnyújtás terén és végre, hogy megfelelően érvényesíthesse szavát egy külföldön felveendő kölcsön tekintetében.

A közös miniszteri értekezleten az előzőkből is kitűnőleg a következő kérdések volnának megbeszélendők:

1./ Az az időtartam, amelyen túl a háború folytatása az emberanyag és hadiszerek szempontjából is kérdésessé válik, és a háborúnak ez alatt az idő alatt gyakorlott pénzügyi kihatásai.

Előrebocsátja előadó miniszter úr, hogy tudatában van annak, hogy olyan élet-halál harc előtt állunk, amely erőnknek minden téren való legvégső megfeszítését teszi mindannyiunk kötelességévé s hogy különösen pénzügyi szempontok nem lehetnek irányadók a tekintetben, hogy a háborút tovább ne vigyük, amíg a háború vitelének katonai és közgazdasági lehetősége még fennforog s amíg a háború vitele a kockán forgó elsőrendű érdekek szempontjából szükségesnek mutatkozik.

De viszont szükségesnek tartja, hogy különösen azok a tényezők, amelyek a háború esetleges tartamára befolyást gyakorolhatnak, kellő tájékozást nyerjenek a háborúnak közgazdasági helyzetünkre és az állami pénzügyekre eddig is gyakorolt hatásáról, s azokról az igen komoly következményekről, amelyek e tekintetben a háború továbbfolyása esetén mind fokozottabb mértékben mutatkozni fognak.

Bár a Német Birodalmat kivéve nem ismerjük kellően a többi hadviselő államok közgazdasági és pénzügyi helyzetét, kétségtelennek tekinthetjük, hogy a monarchia két államát közgazdasági és pénzügyi szempontból már eddig is jóval súlyosabban terheli a háború, mint a hadviselő államok bármelyikét, mert a mi katonai erőkifejtésünk közgazdasági teljesítőképességünkhöz viszonyítva jóval jelentékenyebb, mint a többi hadviselő államoké.

A háború eddigi folyama alatt, mint fentebb láttuk, a monarchia két állama folyó bevételein felül 10.476·5 millió K-t költött, holott a két állam főbb pénzügyi bevételeinek összege az utolsó, 1913. évi zárszámadás szerint összesen csak 2292·9 millió K-t tesz ki; 6%-os átlagos kamatozás alapul vétele mellett tehát csak az eddigi kiadások kamatszükségletének fedezésére

[5] Conrad von Hötzendorf, Franz Frh., 1918 óta Gr.
[6] Popovics Sándor.

[7] A mozgósítási pénzszükségletről szóló jegyzőkönyvi pontokban többször kifogásolták a hadvezetőség pazarlását.

is 628·6 millió K-ra, azaz főbb pénzügyi bevételi forrásaink hozadékának 27·4 %-os emelése lesz szükséges. Ha pedig azt tételezzük fel, hogy a háború, a fentebb feltételezett költségek felemésztésével 1916. évi június hó végéig fog tartani, úgy kizárólag a hadi kiadások 6 %-os kamatának fizetése céljából 1700 millió K-ra, tehát főbb pénzügyi bevételi forrásaink hozzadékának 74·1 %-os emelélésére lesz szükségünk s hol maradnak még az okozott károk, a hadsereg, haditengerészet, vasutak stb. felszerelésének pótlására és helyreállítására és a rokkantaknak és az elesettek hátrahagyottjainak eltartására fordítandó összegek.

Állami bevételeink igen nagy mérvű fokozására lesz tehát szükség a háború után, s mivel a több bevételek előteremtésének nehézségei az előteremtendő bevételi többlet emelkedésével nem arányosan, de sokkal nagyobb mértékben emelkednek, a háború folytán előálló pénzügyi nehézségek mindinkább fokozódó mértékben annál nagyobbak lesznek, minél tovább fog tartani a háború. Ama percentszámok megítélésénél, amelyek fentebb említtettek, nem szabad felejteni azt sem, hogy nem minden állami bevételi forrásunk bírja meg egyformán a hozadék fokozását, sőt, hogy egyes állami bevételi forrásoknak, mint például a fogyasztási adóknak s a dohányjövedéknek hozadéka még csökkenés veszélyének is van kitéve, ha az adótételeket nagyon fokozzuk. Már pedig a két állam összes egyenesadóinak bruttó hozadéka 790 millió K, összes fogyasztási adóinak bruttó hozadéka pedig 717 millió K, azaz alig több, mint a máig tényleg elköltött háborús kiadások kamatszükséglete, s tekintve azt, hogy a háború minden további hónapja kizárólag a ténylegesen felmerült háborús kiadások kamatszükségletének biztosítása érdekében a jövőben évi 82·5 millió K állandó teherrel fogja megterhelni a két állam háztartását, ami az egyenesadók hozadékának 10·4 %-os, vagy a fogyasztási adók hozadékának 11·4 %-os, vagy az illetékek és jövedékek hozadékának 10·5 %-os emelkedésének felel meg, tisztában kell lennünk ama nehézségek nagyságával, amelyek a háború után pénzügyi téren elő fognak állani, s azzal, hogy a monarchia két államának akcióképessége pénzügyi téren évek hosszú sorára teljesen meg lesz bénítva.

Figyelembe veendő emellett az, hogy a II. hadikölcsönből várható eredményeket is számbavéve, az eddig kölcsön útján beszerzett 13.078·2 millió K-ból mindössze 7.111·9 millió K, azaz az egész összegnek alig több, mint fele volt rendes hitelművelet útján fedezhető, dacára annak, hogy mindkét hadikölcsön sikere mind a két államban méltán igen kedvezően lepte meg mindazokat, akik a két állam gazdasági helyzetét ismerték.

Különösen megfontolást igénylő körülmény az, hogy jegybankunk aranykészlete, amely 1914. évi július 23-án 1237·8 millió K volt, 1915. évi május 23-ig 876·9 millió K-val, azaz 360·9 millió K-val, vagyis 29·1 %-kal csökkent, holott ez alatt az időszak alatt a devízakészlet is jelentékenyen megapadt.[8] Viszont ez alatt az idő alatt a bankjegyforgalom 2129·8 millió K-ról 5911·6 millió K-ra, azaz 177·5 %-kal emelkedett.

Ezek a körülmények indokolják előadó miniszter úr nézete szerint, hogy a közös miniszteri értekezleten a háború tartamának kérdésével kapcsolatban megbeszéltessék:

2./ egy a Német Birodalomban — mint e tekintetben egyedül számbavehető külföldi piacon — felveendő nagyobb kölcsön kérdése, ami annál égetőbbé fog válni, minél hosszabb időre fog elnyúlni a háború, s aminek sikere, előadó miniszter úr nézete szerint, bizonyos fokig előfeltétele annak, hogy a háborút még hosszabb időn át vihessük.

[8] Vö. 1914—29—27. bevezető kommentárjával.

Az a gazdasági támogatás, amelyben a Német Birodalom bennünket eddig a háború folyamán az ősszel felvett 300 millió márkás[9] s a most tárgyalás alatt álló 300, illetve esetleg 500 millió márkás kölcsönnel részesített, korántsincs arányban a két hatalom közgazdasági teljesítőképességével s azzal a megterheltetéssel, amit a közös célok érdekében vitt háború a két hatalom közgazdaságára ró, aminek minden érvnél hathatósabban szóló jele valutánk értékének állandó romlása a Német Birodalom valutájával szemben.[10]

3./ Megbeszélendő lenne a háború lehetséges tartamával szintén szorosan összefüggő az a kérdés, hogy miképen volna a hadviselés terén az eddiginél nagyobb takarékosság érvényesíthető, s hogy e tekintetben minő intézkedések lennének tehetők.

4./ Végre megbeszélés tárgyává volnának teendők azok a rendkívüli eszközök, amelyek igénybe lesznek veendők oly célból, hogy a háborúval kapcsolatos pénzszükséglet a jövőben minden körülmények között biztosítható legyen.

Mert az kétségtelen, hogy egyelőre nem lehet újból a pénzpiacokhoz fordulni, hiszen a II. hadikölcsön jegyzési határideje még le sem telt.

Már pedig a magyar államnak, mint fentebb jeleztetett, még június folyamán kell új pénzforrásról gondoskodnia a júliusi szükséglet fedezésére. De Ausztria pénzszükséglete sem lesz addig fedezve, amíg új kölcsönnel fordulhat a pénzpiachoz, mert a pénzügyminiszter úr azt hiszi, hogy nem téved, ha annak a nézetének ad kifejezést, hogy egyik államban sem lehet szeptember-október előtt nagyobb szabású új kölcsönnel fordulni a pénzpiachoz.

Rendkívüli eszközök igénybevételének szüksége áll tehát be.

A háborús szükségletek előteremtésére igénybevehető rendkívüli eszközök: a kényszerkölcsön, a jegybank igénybevétele s államjegyek kibocsátása.

Kényszerkölcsönre[11] ezúttal gondolni sem lehet. Eltekintve attól, hogy ehhez törvényhozási intézkedés kellene, kényszerkölcsön útján nagyobb mérvű pénzeszközök csak hosszabb idő leforgása alatt teremthetők elő. Kényszerkölcsön igénybevételét előadó miniszter úr elkerülendőnek tartja a háború tartama alatt ama káros visszahatásnál fogva is, amelyet az úgy a hazai lakosságra, mint — ellenkező irányban — a velünk harcban álló ellenséges államokra gyakorolna. A kényszerkölcsön tehát legfeljebb olyan expediensnek tekinthető, amelynek igénybevétele a háború után a megzavart pénzrendszer mielőbbi helyreállítása érdekében lesz esetleg megfontolás tárgyává teendő.

Marad, mint lehetőség, a jegybank igénybevétele vagy államjegyek[12] kibocsátása. Mind a két mód olyan, amelyet, a pénzrendszer és a jegybank közösségénél fogva, a két állam kormánya csak közös egyetértéssel vehet igénybe. Meg kell tehát állapodni a két állam kormányának egymással, hogy minő mértékben és minő módozatok mellett óhajtja az Osztrák—Magyar Bankot továbbra is igénybe venni, amihez természetesen az Osztrák—Magyar

[9] L. a [4] jegyzetet.
[10] L. 1915—15—48.
[11] Az állam még nem esedékes adó előlegezésére, kényszerárfolyammal felruházott papírpénz átvételére kötelezhette az állampolgárokat, takarékbetéteket vehetett igénybe vagy más esedékes fizetések teljesítését megtagadhatta. — R.
[12] Ércpénzt pótló papírjegy. — R.

Bank hozzájárulása is szükséges s hogyha rendes hitelműveletek útján s ily módon a háborús szükségletek nem fedezhetők, mikor és milyen módon nyúljanak az utolsó expedienshez, az államjegyek kibocsátásához.

Lényegesen könnyebb volna a helyzet, ha mindkét államban egyszerre állana be a rendkívüli eszközök igénybevételének szüksége. Ez azonban, mint fentebb láttuk, nincs így, s már a júliusi szükséglet fedezését illetőleg előáll az az eset, hogy a magyar állam már rendkívüli eszközöket lesz kénytelen igénybe venni, holott Ausztria még nem. Ki lett volna ez kerülhető legalább egy időre, ha a cs. kir. osztrák kormány és az osztrák pénzintézetek magatartásán nem hiúsult volna meg a pénügyminiszter úrnak a folyó évi február havában kezdeményezett az a terve, hogy egy nagyobb magyar államkölcsönt helyezzen el részben az osztrák piacon. Most az osztrák pénzpiac a II. hadikölcsön által annyira igénybe van véve, hogy nem is lehet gondolni arra, hogy a júliusi szükséglet fedezésére ott magyar államkölcsönt helyezhessünk el. Nagyon rossz vért is szülne kifelé, ha mindjárt a II. hadikölcsön aláírási határidejének leteltével új kibocsátással fordulnánk a pénzpiachoz még akkor is, ha az felvevőképes lenne.

Csak két mód lehetséges tehát. Vagy megállapodik a két kormány abban, hogy ha rendes hitelművelet útján egyiknek a tényleges szükséglet arányában nagyobb pénzösszeg áll rendelkezésére, mint a másiknak, a felesleget — az általa fizetendő kamatok és kibocsátási költségek megfelelő megtérítése ellenében — átengedi a másiknak, hogy így mind a két állam szükséglete egyenlő mérvben legyen fedezve, s egyszerre álljon be a rendkívüli eszközök igénybevételének a szüksége, vagy pedig megállapodik a két kormány abban, hogy az, amelyiknél előbb áll be a fedezetlen szükséglet, igénybeveheti a fentemlített rendkívüli eszközöket előbb is, illetve aránylag nagyobb mérvben, mint a másik kormány.

Mindkét esetben természetesen megállapítandók előre, mégpedig a háború valószínű tartamának egész idejére, a rendkívüli eszközök igénybevételének módozatai.

Előadó miniszter úr nézete szerint a fentemlített két mód közül az első a helyesebb. Habár természetesen gyakorlatilag valószínűleg úgy fog alakulni a dolog, hogy mindig Ausztria lesz az, amely nagyobb fedezettel fogna rendelkezni, azért mégis a vonatkozó megállapodás bilaterálisan volna létesítendő.

Ami már most a rendkívüli eszközök igénybevételének módozatait illeti, e tekintetben elsősorban az Osztrák-Magyar Bankkal lenne megállapodás létesítendő. Nem hagyható azonban figyelmen kívül az Osztrák—Magyar Bank vezetőségének igen nehéz helyzete, mert a bank máris jóval nagyobb összegeket bocsátott a két kormány rendelkezésére, mintsem a helyes jegybankpolitika mellett megengedhető lenne. De szükség törvény bont. Tisztában kell azonban lennünk azzal, hogy a legnagyobb jóakarat mellett sem bocsáthatja a jegybank vezetősége az eddigi alapokon rendelkezésünkre azokat a tetemes összegeket, amelyekre a fentiekből kitűnőleg szükségünk van, hogy a háborúnak bármily hosszú tartamára fedezve legyünk. Egy-két milliárd erejéig talán még lehet ezeken az alapokon mozogni, de azután vagy más alapokat kell találnunk, vagy át kellene térnünk az államjegyek kibocsátására.

Az utóbbit előadó miniszter úr már csak a hadviselésre gyakorolható rendkívül kedvezőtlen hatása szepontjából, de emellett igen nyomós pénzügyi politikai szempontokból és technikai okokból is feltétlenül kerülendőnek

tartja, s ezért úgy véli, hogy feltétlenül az Osztrák—Magyar Bank igénybevétele útján biztosítandó a két államnak a háborúval kapcsolatos és normális hitelműveletek útján elő nem teremthető összes pénzszükséglete. Eziránt tehát okvetlenül megegyezés keresendő az Osztrák—Magyar Bankkal, ha másként nem lehetséges, oly alapon, hogy ha a banknak a két állam által összesen való igénybevétele egy bizonyos határt elért, a jegybank esetleg a háború után összehívandó közgyűlés ez iránt kifejezendő kívánságára a részvényesek részére fizetendő előre meghatározandó és kellően biztosítandó összeg ellenében átmenjen a két állam tulajdonába,[13] s hogy a jegybank, külsőleg változatlan formák mellett, ettől fogva a két állam számlájára vigye üzletét.

Önként érthetőleg a két állam kormányának meg kellene állapodnia abban, hogy a bankjegykibocsátás fokozásához parancsoló szükség nélkül nyúlni nem fognak és hogy mindent el fognak követni arra, hogy a háború okozta szükségletet lehetőleg a pénzpiac igénybevétele mellett elégítsék ki. Hosszabb lejáratú kölcsönöknek az eddigiek mintájára való kibocsátása, s a kibocsátás sikerének az összes rendelkezésre álló erkölcsi és anyagi eszközök felhasználása mellett való előmozdítása mellett, el lesz ez részben érhető, a pénzpiacon ideiglenes elhelyezésre rendelkezésre álló összes pénzösszegeknek folyószámlára, kincstári váltók, vagy rövid lejáratra felmondható pénztárjegyek ellenében való igénybevétele által, de nagy mértékben ez csak akkor gyakorolható, ha a pénzügyminiszterek a rendkívüli eszközök igénybevételének mikéntjére vonatkozó megállapodások által kellő hátvéddel fognak rendelkezni arra nézve, hogy kívánatra ezeket a rövid lejáratú pénzeket bármikor visszafizethetik.

Ezek nagyjában azok az alapok, amelyeken előadó miniszter úr nézete szerint a háborús pénzszükségletek fedezése biztosítható, s az erre vonatkozó megállapodások igen sürgősen okvetlenül június folyamán létesítendők, mert amint már említtetett, a magyar állam e kérdések megfelelő rendezésének hiányában nem lesz abban a helyzetben, hogy a háború július havi szükségleteit fedezhesse. Előadó miniszter úr kéri ezért a minisztertanácsot, hogy álláspontját magáévá téve, elhatározni méltóztassék, hogy a közös miniszteri értekezletnek a fentiek megbeszélése érdekében való sürgős összehívása iránt a cs. és kir. közös külügyminiszter úr haladéktalanul megkerestessék, hogy e megbeszélések alapján a cs. kir. osztrák kormánnyal és az Osztrák—Magyar Bankkal a szükséges megállapodások idejekorán létesíthetők legyenek.

A minisztertanács a pénzügyminiszter úr álláspontját magáévá tévén, az előterjesztés értelmében határoz és felkéri a miniszterelnök urat, hogy a közös miniszteri értekezlet sürgős összehívása iránt a közös külügyminiszter urat mielőbb keresse meg.

L. az e tárgyban 1915. jún. 18-ra összehívott közös minisztertanács jegyzőkönyvét.

[13] A jegybank igénybevétele meglehetősen nehézkes volt. A pénzügyi kormánynak minden alkalommal tárgyalnia kellett a bankvezetőséggel s csak limitált összegeket kaphatott. A kormányok könnyebben juthattak volna hitelhez, ha a jegybank átment volna a két állam tulajdonába, a részvényesek kártalanítása mellett. (*Popovics* i. m. 58. o.)

83.

1915. jún. 5. (11.) — 51.

A kincstár fizetési kötelezettségének megtagadása hadiszállítási visszaéléssel kapcsolatban.

„Az igazságügyminiszter úr előadja, hogy a szállítási visszaéléssel terhelt Taubes Jenő a hadügyi igazgatás részére szállított posztó- és sátorlap-mennyiségekért járó vételár egy részét a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankra engedményezte. A honvédelmi miniszter úr a posztószállítás körül felfedezett csalás következtében a még hátralékos vételári összegek kifizetését megtagadta, ami ellen a Kereskedelmi Bank felszólalt és az engedményezett összegek kiutalását kérte, azt vitatva, hogy azokra neki az engedményezés alapján feltétlen joga van."

A még hátralékos vételár kb. 250 000 K.

A bank érvelésével szemben a kincstári jogügyi igazgató[1] *kifejtette, hogy a kir. kincstár a vitás összegekre vonatkozólag megtartási, visszatartási és beszámítási jogát minden kétségen felül érvényesítheti.*

„Az igazságügyminiszter úr a maga részéről a kincstári jogügyi igazgatónak[a] ..... véleményét elvben elfogadja, s azt még részletes fejtegetéssel egészítvén ki, megjegyzi, hogy a fentebb jelzett jogi álláspontok, melyekre még részint a hadiszállítások körüli visszaélésekre vonatkozólag legutóbb alkotott törvény[2] rendelkezései, részint a fennforgó esetnek az iratokból ki nem tűnő részletei is befolyást gyakorolhatnak, nem állapíthatók ugyan valamely törvényünk apodiktikus rendelkezéseire, hanem inkább csak az általános jogelvekből és bírói gyakorlatunknak nem minden tekintetben megállapodott és határozott megállapításaiból vezethetők le, de mégis amellett szólnak, hogy a fennforgó kérdésben az államkincstár igényeinek védelmére a kincstári jogügyi igazgatóság által javasolt álláspont fogadtassék el. A kérdés elvi jelentősége, mely a kincstárt még számos más hasonló szállítási ügyben is nagy vagyoni érdekek tekintetében fogja érinteni, mindenesetre arra utal, hogy annak minden irányú tisztázása bírói útra tereltessék, ha az engedményes bank igényét ezen az úton is érvényesíteni kívánná.

Nem feladata mérlegelni az igazságügyi miniszter úrnak azt a politikai célszerűségi szempontot, hogy amennyiben a kincstár jogi álláspontjának érvényesítése az engedményes pénzintézetek károsodásával járna, a kincstár adott esetben eltekinthetne-e és milyen mértékben tekintsen el a jogi álláspontnak merev érvényesítésétől az engedményes pénzintézettel szemben. Ennek a célszerűségi szempontnak mérlegelésénél sem lehetne azonban szem elől téveszteni azt a jogi helyzetet, amelyben az engedményes az engedményezővel szemben annak következtében áll, hogy az engedményező az engedményezett követelés valódiságáért és fennállásáért szavatossággal tartozik. Amennyiben tehát az engedményező vagyoni állapota e szavatosságra való tekintettel az engedményesnek károsodása ellen kellő biztosítékot nyújt, semmi szükség sem

[1] Dr. Kostka Antal min. tanácsos. — Magyarország tiszti cím- és névtára. Bp. 1915. 226. o.

[a] Szerk. kihagyás: három szó.

[2] 1915 : XIX. tc.

forog hat fenn arra nézve, hogy az engedményes hitelintézet irányában a kincstár a szoros jogi állásponton túlmenő méltányosságot gyakoroljon.

A minisztertanács az igazságügyminiszter által kifejtett jogi állásponthoz hozzájárul és annak érvényesítésére a honvédelmi miniszter urat felhatalmazza."

Vö. 1915—18—28.

84.

1915. júl. 6. (13.) — 14.

A közös miniszterek felelősségrevonása.
(Az Auffenberg-ügy.)

Auffenberg Móric lovag, gyalogsági tábornok, volt közös hadügyminiszter, világháborús emlékiratainak megírására készült, azzal a szándékkal, hogy a Rawa Ruska-i csatavesztés miatt őt ért vádak alól tisztázza magát. Az emlékirat felvetette volna a hadseregparancsnokság és egyes magasállású személyek felelősségét. Ezért Auffenberget — miután 1915. ápr. 23-án komarovi győzelme jutalmául a császár bárói rangra emelte — ápr. 26-án letartóztatták, hadügyminisztersége alatt elkövetett cselekményeket hozva fel okul; ugyanakkor lefoglalták készülő emlékiratával kapcsolatos feljegyzéseit is. A letartóztatás ténye, a tábornok fogságban tartásának körülményei s ügyének katonai bíróság elé terelése kimerítették a törvénysértés fogalmát; nyilvánvaló, hogy mindennek célja a megfélemlítés volt. (Vö. *Windischgraetz Lajos:* Vom roten zum schwarzen Prinzen. Berlin und Wien 1920. 94—99. o. és *Vázsonyi Vilmos* interpellációja a képviselőházban, 1915. máj. 12-én. Képviselőházi Napló XXVII. k. 136—140. o.)

Az igazságügyminiszter úr a közös miniszterek felelősségre vonásának felmerült kérdésében a következőket adja elő:

I.

Mindenekelőtt az a kérdés döntendő el, vajjon a közös miniszterek felelősségre vonása tekintetében csakis az 1867 : XII. törvénycikknek, illetőleg az 1867. december hó 21-én kelt osztrák törvénynek (R. G. Bl. 146. sz.) a közös miniszterek felelősségéről szóló rendelkezései alkalmazandók-e, vagy pedig ezenkívül a magyar miniszterek felelősségét szabályozó 1848 : III. törvénycikk és az osztrák miniszterek felelősségét szabályozó 1867. július hó 25-én kelt osztrák törvény (R. G. Bl. 101. sz.) rendelkezései is?

A./ Az 1867 : XII. t. c. 50. és 51. §-a és az 1867. évi december hó 21-én kelt osztrák törvény (R. G. Bl. 146. sz.) 16—18. §-ai, amelyek a közös miniszterek felelősségre vonásáról rendelkeznek, megegyeznek abban, hogy egyes cselekmények felsorolása helyett általános elvként mondják ki, hogy feleletre vonásnak az alkotmányos törvényeknek — az osztrák törvény szerint: a közös ügyekre vonatkozó alkotmányos törvényeknek — megsértése miatt van helye. Az idézett §-ok kizárólagos alkalmazása esetén tehát a közös minisz-

ter oly cselekménye miatt, amely nem alkotmánysértés, az idézett törvényszakaszokban meghatározott bíróság által feleletre nem vonható.

Ezzel szemben a magyar miniszterek felelőssége az 1848 : III. t. c. 32. §-ának a 36. §-sal egybevetett értelme szerint, nemkülönben az osztrák miniszterek felelőssége az 1867. július hó 25-én kelt törvény (R. G. Bl. 101. sz.) 2., 5. és 8. §-a szerint akképpen van megállapítva, hogy a minisztereknek hivatali minőségükben elkövetett büntetendő cselekményei, ha az alkotmányt nem sértik is, a parlamenti bíróság[1] elé tartoznak, illetőleg az elé vonhatók.

Egyesek azt vitatják, hogy amennyiben az 1867 : XII. t. c. és a megfelelő osztrák törvény a közös miniszterek felelősségének egyes kérdéseit szabályozatlanul hagyták, annyiban, a részletesen nem szabályozott kérdésekben, subsidiariter[2] a magyar és az osztrák miniszterek felelősségéről szóló szabályok alkalmaztassanak, föltéve, hogy azok egymással megegyeznek vagy egymásnak ellent nem mondanak.

Ezzel szemben a következő okok állanak:

Sem az 1867 : XII. törvénycikknek, sem az 1867. december hó 21-én kelt osztrák törvénynek a szövegében nincs utalás arra, hogy a közös miniszterek felelősségére vonatkozó rendelkezéseik a magyar miniszterek felelősségét megállapító magyar, illetőleg az osztrák miniszterek felelősségét megállapító osztrák törvények rendelkezéseiből lennének kiegészítendők, sőt az idézett osztrák törvény 18. §-a részletes rendelkezések megtételét kifejezetten külön törvénynek tartja fenn;

a magyar miniszterek felelősségéről szóló 1848 : III. törvénycikk és az osztrák miniszteri felelősségről szóló 1867. július hó 25-i törvény tartalmuk különbözősége miatt sem alkalmasak arra, hogy a közös miniszterek felelősségének subsidiarius szabályát alkossák;

végül, ha elfogadható is az az álláspont, hogy ahol az 1867 : XII. törvénycikk és a párhuzamos osztrák törvény a közös miniszterek feleletre vonásának egyes kérdéseit nem szabályozza, a hézag a magyar és az osztrák miniszterek felelősségét szabályozó törvények rendelkezéseiből vont jogi analógia útján töltendő ki, az utóbb említett törvények subsidiarius alkalmazása nem lehet helyén a közös miniszterek feleletre vonásának olyan kérdéseiben, amelyekről az 1867 : XII. t. c. és az 1867. december hó 21-én kelt osztrák törvény kifejezett rendelkezést tartalmaz.

Mivel pedig abban a tekintetben, hogy milyen cselekmény alapján van helye a közös miniszter felelősségre vonásának a delegációk által, az 1867. XII. törvénycikk, illetőleg az 1867. december hó 21-én kelt osztrák törvény kifejezetten rendelkeznek, ennélfogva ezt a kérdést kizárólag az utóbb idézett két törvény rendelkezései alapján kell eldönteni.

Az 1867 : XII. t. c. 50. és 51. §-a és az 1867. évi december hó 21-én kelt osztrák törvény 16—18. §-ai, amelyek a közös miniszterek felelősségre vonásáról rendelkeznek, egyes cselekmények felsorolása helyett általános elvként mondják ki, hogy feleletre vonásnak az alkotmányos törvényeknek — az osztrák törvény szerint: a közös ügyekre vonatkozó alkományos törvényeknek — megsértése miatt van helye. Nem minden büntetendő cselekmény tartozik tehát ide, amit a büntető törvénykönyvek hivatali bűntettnek vagy vétségnek

[1] A miniszterek vád alá helyezését a képviselőház a törvény szerint szótöbbséggel rendelhette el.

[2] Kisegítésképpen, vonatkozó jogszabály hiányában.

minősítenek, hanem a közös miniszteri felelősség körébe csak azok esnek, amelyek az alkotmányos törvények megsértését állapítják meg.

B./ Áttérve a közös miniszteri felelősségnek egyes olyan részletkérdéseire, amelyek az 1867 : XII. törvénycikkben, illetőleg a párhuzamos osztrák törvényben szabályozva nincsenek, előadó miniszter úr hangsúlyozza, hogy a közös miniszterek felelősségre vonásának eseteiben is alkalmazni kellene a következő két tételt:

1. Azokban az esetekben, amelyekben a miniszterek alkotmányos feleletre vonásának van helye, a rendes és a katonai bíróságok nem járhatnak el.

2. A feleletre vonás akkor is bekövetkezhetik, ha az illető egyén már megszűnt aktív miniszter lenni.

II.

A konkrét esetet, amely a kérdés felvetésére okot adott, hivatalosan közölt adatok alapján az igazságügyminiszter az alábbiakban adja elő:

Az illetékes parancsnok jelentése szerint Auffenberg Móric lovag gyalogsági tábornok azzal van terhelve, hogy a katonai szolgálatban nem álló Schwarz Henrik lovag nyugállományú ezredesnek a diplomáciai helyzetről, a háború és béke kilátásairól s különösen az osztrák-magyar monarchiában foganatosított mozgósítási rendszabályokról ismételten közléseket tett avégből, hogy a nevezett ezredes a kapott értesítéseket börzejáték céljára értékesítse.

Auffenberg lovag gyalogsági tábornok ennek folytán azzal látszik terheltnek, hogy fontos hivatalos és szolgálati titkokat olyan személlyel, akinek arról tudomást nem lett volna szabad szereznie, veszélyes módon közölt és ezáltal a hivatalos vagy szolgálati hatalommal való visszaélésnek a katonai büntető törvény (Kbtb.) 380. §. és 381. §-ába ütköző bűntettét és a szolgálati szabályok általában való mellőzésének a Ktbt. 271. §. 1. pontjában és 272. §-ában meghatározott bűntettét elkövette.

Ehhez képest az illetékes parancsnok Auffenberg lovag gyalogsági tábornok ellen 1915. évi április hó 26-án a bécsi hadosztálybíróságnál a nyomozó eljárást — s egyúttal tekintettel az alkalmazandó büntetésnek előrelátható nagyságára, katonai okokra és főképpen az összejátszás veszélyére — a katonai bűnvádi perrendtartás (Ktbp.) 171. §-ának 2., 3. és 5. pontja értelmében a nevezettnek letartóztatását is elrendelte.

A letartóztatás alatt a terhelt a Ktbp. 179. és 180. §-a szerint megengedhető kíméletben és kényelemben részesült.

A nyomozó eljárás 1915. évi május hó 29-én befejezést nyert s ugyane napon a terhelt szabadlábra helyeztetett.

A nyomozó eljárás alapján az illetékes parancsnok úgy rendelkezett, hogy Auffenberg lovag gyalogsági tábornok ellen vádiratot adjanak be, éspedig azzal a váddal, hogy ő az 1912. év őszén a delegációknak Budapesten ülésezése alatt a monarchia katonai védelmi rendszabályairól, titokban tartandó határozatokat és rendelkezéseket Schwarz lovag nyugállományú ezredessel, akinek ezekről nem lett volna szabad tudomást szereznie, akképen közölt, hogy neki 1912. évi november hó 12-én megírta, hogy a mozgósítás északon valószínű; a további vád az volt, hogy Auffenberg lovag 1912. évi november hó 21-én az 1., 10. és 11. hadtest-parancsnokainak nevét Schwarz lovag nyugállományú ezredesnek megsürgönyözte. (Ktbt. 271. §. 272. §. a) pontja és 273. §.)

III.

Auffenberg lovag gyalogsági tábornok azt a cselekményt, amellyel a jelen előterjesztés II. része szerint terhelve van, hadügyminiszterségének ideje alatt követte ugyan el, minthogy azonban azt nem lehet az „alkotmányos törvények", illetőleg az osztrák törvény szerint „a közös ügyekre vonatkozó alkotmányos törvény megsértésének" tekinteni, ennélfogva a szóbanlévő eset az 1867 : XII. t. c. 50. és 51. §-aiban említett bíráskodás alá nem tartozik és így az, hogy ezt az ügyet a katonai büntető hatóság bírálja el, nem kifogásolható.

IV.

A jelen előterjesztés I. része alatt kifejtettekből következik, hogy a közös miniszterek felelősségének jelenlegi törvényhozási szabályozása nem kielégítő és azért szükségesnek látszik ennek a kérdésnek olyan törvényhozási rendezése, amely a közös miniszterek jogi felelősségét a helyes alkotmányos felfogásnak megfelelőleg parlamenti fórum útján teljesen érvényre juttatja.

A minisztertanács az igazságügyminiszter úr előterjesztését helyeslőleg tudomásul veszi s az előadó miniszter úr álláspontját magáévá tévén, felkéri a miniszterelnök urat, hogy ebben a kérdésben az osztrák cs. kir. kormánnyal és a közös minisztériummal tárgyalásokat indítson.

85.

1915. júl. 6. (13.) — 17.

A prostitució és leánykereskedelem elleni védekezés költségeinek növekedése.

A belügyminiszter úr előadja, hogy a hadiállapotokkal járó káros következmények egyike a prostitució és a vele kapcsolatos leánykereskedés terén felburjánzott különböző közegészségi és közerkölcsiségi ártalmak és bűncselekmények természetszerű folytonos szaporodása. Újabban hozzájárul a meglévő bajokhoz az ellenséges államokban, különösen pedig Franciaországban internált és részben már hazabocsátott, részben pedig a közeljövőben hazabocsátandó magyar honos, prostituált nők jelentékenyen megnövekedett száma. E jelenségekkel szemben fontos állami és nemzeti érdeket képez, hogy a leánykereskedés elleni védekezés minél hatályosabbá tétessék.

A belügyi tárca 1914/15. évi költségvetésének XVII. fejezet 8. cím 8. rovata alatt Közbiztonsági és közrendészeti szolgálat „Leánykereskedés elleni védekezés" címén előirányzott 21.000 korona hitelösszeg már teljes egészében felhasználtatott, azonban e rovaton, a fentiekben általánosságban vázolt helyzet orvoslása céljából még mintegy 16.000 korona hitel összegre lenne szükség.

Arra való tekintettel, hogy ugyanezen cím 6. rovata alatt az „Országos bűnügyi nyilvántartó hivatal" szükségleteire előirányzott 35.000 koronából az 1914/15. évi költségvetési év végével a takarékosság érdekében tett különböző belügyminiszteri intézkedések egyik eredménye gyanánt megtakarítás, éspedig a székesfővárosi m. kir. államrendőrség főkapitányának jelentése szerint mintegy 16.000 korona megtakarítás fog eléretni, előadó miniszter úr a pénzügyminiszter úr hozzájárulásával a szóbanlévő 16.000 koronát túlkiadásként már kiutalványozta.

Ezt a körülményt a Számviteli Utasítás 77. §-a értelmében tudomásvétel végett előadó miniszter úr a minisztertanácsnak bejelenti.

Jóváhagyólag tudomásul vétetik.

86.

1915. júl. 6. (13.) — 29.

Magyar állampolgárok beosztása a Galiciából és Bukovinából kiegészülő osztrák seregtestekbe.

L. 1915—4—61.

„A honvédelmi miniszter úr bejelenti a minisztertanácsnak, hogy az Ausztriában legújabban tartott népfelkelő bemutató szemlék sikeres eredménye, továbbá Galicia nagy részének, valamint Bukovinának az ellenségtől történt megtisztítása folytán immár előállott a lehetősége annak, hogy a Galiciából és Bukovinából kiegészülő osztrák seregtestekben beálló hiányok kizárólag osztrák állampolgárságú népfelkelő-kötelesekkel pótoltassanak.

Ennélfogva előadó miniszter úr a cs. és kir. hadügyminiszter úr megkeresése útján haladék nélkül intézkedett az iránt, hogy a népfelkelésre kötelezett magyar állampolgároknak az 1915. évi III. t. c. alapján[1] az említett seregtestekbe való további beosztása beszüntettessék.

Ezeknek a seregtesteknek megalakulandó 14. menetzászlóaljaiba tehát magyar népfelkelő-kötelesek már nem fognak beosztatni, a kiképzés alatt lévő 13. menetzászlóaljakból az ott beosztva lévő magyar népfelkelő-köteleseknek magyar seregtestekhez leendő áthelyeztetésétől azonban el kellett tekinteni, mert ez a kiképzés menetét és a harcikészséget érintené, s így a katonai érdekekkel ellentétben állana.

Előadó miniszter úr megjegyzi egyébként, hogy az utóbb említett 13. menetzászlóaljak kiegészítésére már csak félannyi magyar állampolgár bocsáttatott rendelkezésre, mint az előző zászlóaljak (havonkénti) kiegészítésére (csak 3000 fő 6000 helyett).

A pótlások beszüntetése iránt tett intézkedések alkalmával előadó miniszter úr egyúttal arról is gondoskodott, hogy a már többször említett osztrák seregtestekbe beosztott, de időközben megsebesült, vagy megbetegedett magyar honosságú népfelkelésre kötelezettek felgyógyulásuk után az illetékes magyar seregtestekbe osztassanak be szolgálattételre."

A mellékelt kimutatás szerint a Galiciából és Bukovinából kiegészülő osztrák seregtestekbe beosztott népfelkelésre kötelezett magyar állampolgárok száma 33 830.

Magyarázatul l. 1915 : III. tc. és a hozzá fűzött miniszteri indokolás. Továbbá: 1915—18—30.

[1] Az 1886 : XX. tc. 5. §-ának módosításával az 1915 : III. tc. lehetőséget adott arra, hogy magyar népfelkelőket a közös hadseregnél nem magyar seregtestekbe és lakóhelyük szerint nem illetékes hadtest területére is beosszanak.

87.

1915. júl. 26. (14.) — 22.

A bártfai algimnázium megszüntetése.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előadja, hogy a bártfai állami algimnázium[1] évek óta néptelen, s a város a fenntartásra felajánlott 10.000 koronát az utóbbi években már nem tudta megfizetni.

Ez okból előadó miniszter úr kéri a minisztertanács hozzájárulását ahhoz, hogy — a várossal folytatott tárgyalások alapján — ezen algimnáziumnak még a szünidő folyamán való megszüntetése érdekében legfelső helyen előterjesztést tehessen.

A minisztertanács hozzájárul.

88.

1915. júli. 26. (14.) — 51.

Drágasági pótlék helyett rendkívüli segély kiutalása a köztisztviselők részére.

L. 1915—5—3.

„A pénzügyminiszter úr előadja, hogy az állami alkalmazottak köréből mind gyakrabban felhangzik az a kívánság, hogy az élelmiszerek és a különböző fogyasztási cikkek árának a háború által előidézett nagyobb mértékű emelkedése folytán kedvezőtlenné vált anyagi helyzetükön drágasági pótlék engedélyezése által segíttessék.

Eltekintve attól, hogy a drágasági pótléknak általánosságban való engedélyezése a legszerényebb számítás szerint is igen tetemes többkiadást jelentene, a drágasági pótlék engedélyezése az általános gazdasági helyzetet csak rontaná, mert a közelmúlt tapasztalatai szerint egy ilyen akció az egész vonalon csak újabb áremelkedéseket vonna maga után, s ennélfogva az állami alkalmazottakon csak látszólag segítene, az ország egész fogyasztó közönségét pedig lényegesen kedvezőtlenebb helyzetbe juttatná. Ezért az alkalmazottaknak ez a kívánsága nem látszik teljesíthetőnek".

Ehelyett a rászorultak részére, a bekövetkező őszi és téli időszakra való tekintettel, egyszer s mindenkorra szóló rendkívüli segély kiutalását javasolja. Erre a célra a minisztériumok részére (ideértve a legfőbb állami számvevőszéket és a közigazgatási bíróságot is) 4 619 800 K hitelre volna szükség.

„A szóban lévő rendkívüli segélyben részesithetők lennének az összes állami tisztviselők és tanárok a VII. fizetési osztályig bezárólag,[1] továbbá a tanítók, valamint az összes állami gyakornokok, kezelők és kezelőnők, díjnokok, altisztek (ideértve az állami kórházak és elmegyógyintézetek ápoló személyzetét, az állami rendőrségnek és a határrendőrségnek őrszemélyzetét, valamint a pénzügyőrségi legénységet is), hivatalszolgák és napibéres hivatalszolgák, végül a posta-távirda és távbeszélő kezelési tisztviselők, kezelőnők és egyéb évi fizetéses állandó alkalmazottak, feltéve természetesen, hogy a segélyezést különös körülmények indokolják.

Az egyesek részére engedélyezhető rendkívüli segélynek legmagasabb összege a tisztviselőknél és tanároknál bezárólag a VII. fizetési osztályig, továbbá a tanítóknál négyszáz (400) koronával, a gyakornokoknál, valamint a többi alkalmazottnál pedig kettőszáz (200) koronával lenne megállapítandó."

Vö. 1915—14—57. — O. mt. jkv. 1915. júl. 5., 2. pont hasonló értelemben. — 1915. júl. 26. (14.)—57: drágasági pótlék helyett a nagycsaládú fix fizetéses alkalmazottak rendkívüli évi segélye.

[1] A gimnázium négy alsó osztálya régebben algimnázium néven külön intézetként működött; ezeket fokozatosan nyolc osztályúvá egészítették ki. — R.: Gimnázium.

[1] Az 1893. évi fizetésrendezés és az 1904. évi pótléktörvény szerint évi 4800—6000 K. — R.: Állami alkalmazottak illetményei.

89.

1915. júl. 26. (14.) — 56.

További haladék a kisebb pénzintézetek részére a hadikölcsön befizetése terén.

L. 1914—34—46.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy az 1914. évi december 18-án tartott minisztertanácsban felhatalmazást nyert arra, hogy egyes pénzintézeteknek az 1914. évi járadékkölcsön ellenértékének befizetésére halasztást engedélyezzen olykép, hogy az illető intézeteknél a hátralékos összegek betétkép meghagyassanak, mely betétek fokozatos törlesztés útján fizetendők vissza. Az illető pénzintézeteknél ilyképen betétként elhelyezett összegeknek egy része már törlesztetett és ez idő szerint az első hadikölcsönből kifolyólag még mintegy 31 millió korona betét nem fizettetett vissza.

Egyrészt a közgazdasági helyzetre, másrészt az aláírások elfogadására felhatalmazott intézetek helyzetére való tekintettel szükségesnek mutatkozik, hogy a második hadikölcsönre történt jegyzéseknek az aláírási helyek részéről történő elszámolása alkalmával egyes intézeteknél átmenetileg ismét állami betétek helyeztessenek el, illetőleg ezeknek az intézeteknek a náluk jegyzett összeg befizetésére a legkésőbb 1915. évi augusztus hó végéig terjedő befizetési határidőkön túlmenőleg a viszonyokhoz mérten rövidebb vagy hosszabb halasztás adassék. Egyes pénzintézetek ugyanis a moratórium alá eső betétek kifizetése alkalmából hazafias okokból nem minden esetben ragaszkodtak azokhoz a korlátokhoz, amelyekhez a szóbanforgó kölcsönök aláírási felhívásai értelmében joguk lett volna, nagy összegekre rúgó betéteket tartoznak kifizetni, mely körülmény annál is inkább érinti súlyosan az illető pénzintézeteket, mert az 1914. évi hadikölcsön már erősen igénybe vette betétállományukat.

Ha ezek a pénzintézetek most a második hadikölcsönre történt jegyzésekből kifolyólag a náluk elhelyezett betétek igen tekintélyes részének azonnali befizetésére kényszeríttetnének, azzal oly fizetési zavarokba jutnának, melyek egész közgazdaságunkra kiterjedő káros hatással lennének, ami feltétlenül kerülendő lenne.

Az előadottak alapján előadó miniszter úr kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy a Magyar Bank és Kereskedelmi Részvénytársaságnál, mely

intézetnél körülbelül 35 és fél millió korona jegyeztetett, mintegy 26 millió korona, továbbá öt kisebb fővárosi pénzintézetnél, éspedig a Belvárosi Takarékpénztár R. T.-nál, az Első Magyar Iparbanknál, a Budapesti Takarékpénztár és Országos Zálogkölcsön R. T.-nál, a Lipótvárosi Takarékpénztár R.T.-nál és a Nemzeti Takarékpénztár és Bank R. T.-nál, mely intézeteknél a második hadikölcsönre 39 millió korona jegyeztetett és mely intézeteknél az első hadikölcsönből még cca 9 millió hátralék áll fenn, a második hadikölcsönből mintegy 21 és fél millió korona a fentiek szerint betétképen meghagyassék s részletekben fizettessék be. Kéri továbbá a minisztertanács felhatalmazását arra is, hogy a kölcsön sikeres lebonyolításában résztvett más pénzintézeteknél, valamely fővárosi pénzintézet közvetítésével és szavatossága mellett a szükséghez képest legfeljebb 36 millió koronát betétképen a visszafizetési időpontoknak a körülményekhez mért megállapítása mellett meghagyhasson.

Előadó miniszter úr igyekezni fog lehetőleg gondoskodni arról, hogy a kért felhatalmazás alapján az egyes pénzintézeteknél elhelyezett betétek, illetve az egyes pénzintézetektől egyelőre be nem kívánt összegek behajthatatlanokká ne váljanak, minthogy azonban a jelenlegi viszonyok között erre vonatkozólag pozitív biztonság nem vállalható, de minthogy másrészt a betétek elhelyezésének megtagadása, illetve az egyes pénzintézetek útján jegyzett összegeknek az illető pénzintézetektől való azonnali bekívánása pénzpiacunkat erősen megrendíthetné, előadó miniszter úr szükségesnek tartotta a minisztertanács felhatalmazását ezekhez az intézkedésekhez kikérni.

A minisztertanács a kért felhatalmazásokat megadja.

L. 1914—34—46. — Továbbá : 1916. jan. 15. (1.) — 68., melyben a minisztertanács a harmadik hadikölcsön jegyzése alkalmával engedélyez hasonló jellegű haladékot a kisebb bankok részére. — U.-ezt a negyedik hadikölcsönjegyzéssel kapcsolatban l. 1916. júl. 21. (12.) — 89.

90.

1915. aug. 13. (15.) — 31.

A gépjárműforgalom korlátozása.

A belügyminiszter úr előadja, hogy a cs. és kir. hadügyminiszter úr június hó 3-án Abt.[1] 5/M. 8223. szám alatt kelt átiratában oly rendelet kibocsátása végett fordult hozzá, amellyel a magáncélokra szolgáló gépjárművek kitiltatnának a forgalomból avégből, hogy az üzemanyagok (gumi, benzin, kenőolaj, stb.) a hadsereg szükségletére megóvassanak és biztosíttassanak.

A hadügyminiszter úr közlése szerint ugyanis a kérdéses anyagok már a háború elején lefoglaltattak, az egyesek mégis megtalálják a módját, hogy ilyeneknek birtokába jussanak és pl. a pünkösdi ünnepek alatt Bécsben 3000-nél több luxusgépjárművet olvastak össze.

Előadó miniszter úr a hadügyminiszter úrral ismételt átiratváltásban közölte aggályait, jelesül azt, hogy ily rendelkezésre nem talál törvényes jogalapot, hogy továbbá annak súlyos közgazdasági, kereskedelmi és ipari, sőt még közigazgatási következményei is lennének, főleg miután a járműveknek és

[1] Abteilung.

vonóállatoknak a katonaság részére történt nagymérvű igénybevétele következtében a szállító és a közlekedési eszközökben nagy hiány mutatkozik.

Kifejtette ennélfogva előadó miniszter úr, hogy célszerűbbnek vélné, ha ily korlátozó rendelkezés elejtésével, az üzemi anyagok készlete lefoglalás és megváltás útján biztosíttatnék, amire megvan a törvényes alap. Utalt továbbá arra, hogy miután a gépjárművek használata körül — a hadügyminiszter úr előadásából kitetszőleg — Ausztriában mutatkozik túltengés, elsősorban ott kellene a szükséges óvóintézkedéseket megtenni és tájékoztatást kért az Ausztriában tett, vagy tervezett ily irányú intézkedésekről.

Időközben előadó miniszter úr a kérdést az igazságügyi és a kereskedelemügyi miniszter urakkal tárgyalás alá vette.

A kívánt rendelkezés megtételének jogalapjára vonatkozó aggályait az igazságügyminiszter úr nem osztja és a kívánt felhatalmazást az 1915 : XIII. t. c. 3. §-ában találja.

A kereskedelmi, ipari és közgazdasági érdekek sérelmének veszedelmét a kereskedelemügyi miniszter úr, valamint a Budapest székesfővárosi államrendőrség főkapitánya is fennforogni látja.

Az utóbbi ezenkívül számadatokkal is bizonyítja, hogy ily korlátozó rendelkezés — éppen a luxusgépjárművek kis száma miatt — alig volna indokolt. Jelentése szerint ugyanis Budapesten a luxusautomobilok száma nem több 200, legfeljebb 300-nál, az egész országban pedig 600-nál. Megemlítendő még, hogy Budapesten a gépbérkocsi vállalat, amely 40 kocsit tartott legutóbb üzemben, az anyagok hiánya miatt rövid idő előtt bejelentette, hogy teljesen beszünteti a forgalmat.

A belügyminiszter úr az előbb említett adatokat is közölte a hadügyminiszter úrral és ismételten is kérte, hogy kívánságától álljon el.

A hadügyminiszter úr azonban válaszában utal az osztrák kormány hajlandóságára ily rendelet kibocsátása tekintetében és fenntartja korábbi kívánságát.

Az osztrák belügyminiszter úr közölte is előadó miniszter úrral ily tárgyú rendelettervezetét.

Ennélfogva előadó miniszter úr előkészített és bemutatott két rendelettervezetet ; az egyiket a minisztérium volna hivatva kiadni a forgalom korlátozásának megállapítása tárgyában, amelynek hatálya a magyar állam egész területére kiterjedne, míg a másik Magyarország területén szabályozná a korlátozó rendelet következtében szükséges eljárást. Ez utóbbi rendeletet előadó miniszter úr saját hatáskörében adná ki. — Szükségesnek tartja két rendeletnek a kiadását azért, mert a magántulajdonban lévő és a katonaság részére igénybe nem vett gépjárműveknek a forgalomból oly célból való kitiltása, hogy ez úton az üzemükhöz szükséges anyagok kíméltessenek, a tulajdonjognak oly messzemenő és oly célú korlátozása, amely kívül esik a rendőri igazgatás körén és a belügyminiszter hatáskörén, arra tehát csakis az egész minisztérium lehet hivatott.

Ezek előrebocsátása után előadó miniszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy ezen ügyben határozatot hozni méltóztassék.

A minisztertanács teljes mértékben belátja az automobilforgalom katonai fontosságát s azon mélyreható hátrányokat, amelyeket maga után vonna az, ha a szükséges anyagok elhasználása

folytán a katonai szempontból valóban szükséges automobilforgalmat sem lehetne fenntartani. Ennélfogva — dacára annak, hogy teljes mértékben magáévá teszi a belügyminiszter úr által hangsúlyozott aggályokat — hajlandó a polgári automobilforgalom messzemenő megszigorításába belemenni, ha az egész vonalon minden tényező részéről megtörténik mindaz, ami a nem okvetlenül szükséges automobilhasználat megszorítása szempontjából megtehető.

Ebből a szempontból elsősorban a hadsereg jöhet tekintetbe, amelynél köztudomás szerint ma is óriási nagy számban, minden hatékony ellenőrzés és korlátozás nélkül használtatnak automobilok egyesek szórakozási vagy kényelmi céljaira; ezeknek bevonása nemcsak káros hatással nem volna a katonai érdekekre, hanem az ellenség előtti fegyveres szolgálat céljaira állítana rendelkezésre számos olyan teljesen harcképes egyént, akinek az automobilista jelleg kényelmes ürügy arra, hogy kivonja magát a több veszéllyel és fáradalommal járó kötelességteljesítés alól, másrészről egészen felesleges volna a polgári kézen lévő pár száz automobil forgalmának megszüntetése mindaddig, amíg a végsőkig vitt takarékosság a katonai automobilszolgálatban teljes következetességgel nem vitetik keresztül.

Ennélfogva mielőtt a polgári automobilforgalom korlátozásának végrehajtásába beleegyeznék a minisztertanács, tájékozást kíván arra nézve, hogy ezidőszerint a./ hány személyszállító automobil van úgy az operáló seregnél, mint a monarchia belsejében katonai használatban, b./ hány ilyen automobilra van abból a közérdekű célból szükség, hogy a parancsok gyors kézbesítése és a magasabb parancsnokok mozgása hátramaradást ne szenvedjen, c./ történnek-e és minő hatékony intézkedések aziránt, hogy az ezen számon felüli automobilok forgalmon kívül helyeztessenek s a meghagyott automobilok is kizárólag a közszolgálat céljaira vétessenek igénybe?

Amennyiben ezekre a kérdésekre megnyugtató felvilágosítást kap a minisztertanács, beleegyezését adja az automobilforgalom korlátozásához, az előterjesztett rendelettervezetet azonban akként módosítja, hogy a gépkocsizótestület automobiljai részére javaslatba hozott kedvezményhez nem járul hozzá, ellenben kívánja, hogy a közhatósági szolgálat lebonyolítása végett minden vármegyei törvényhatóság számára egy, nagyobbak részére két automobil forgalma engedélyeztessék s ezeknek üzemanyaggal való ellátása biztosíttassék.

91.

1915. aug. 13. (15.) — 48.

Újabb hadihitelek felvétele.

L. 1914—24—11.

A pénzügyminiszter úr bejelenti a minisztertanácsnak, hogy a hadiszükségletek fedezésére folytatólagosan szükséges összegek beszerzése céljából:

1. a Magyar Általános Hitelbank vezetése alatt, budapesti és bécsi pénzintézetekből álló u. n. Rotschild-konzorciummal[1] folyó évi június hó 14-én kötött szerződés alapján 200,000.000 K három havi kincstári váltót bocsátott ki, mely váltókat a konzorcium 4½ %-os kamatláb mellett leszámítolta; ezenfelül a konzorcium folyó évi július, augusztus és szeptember havában hasonló feltételek mellett további 71,000.000 K kincstári váltót számítol le és folyó évi augusztus hó végéig ugyanazon feltételek mellett opciójoggal bír 142,000.000 K kincstári váltó átvételére.[2]

2. a Magyar Általános Hitelbankkal, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesülettel és a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bankkal folyó évi június hó 19-én létrejött megállapodások alapján 285,000.000 K összegű három havi kincstári váltót bocsátott ki, amely váltókat a nevezett fővárosi pénzintézetek 4½ % kamatláb mellett leszámítolták.

Ennek a 285,000.000 K összegű váltókölcsönnek előzményei a következők: A folyó évi május hó végén kibocsátásra került második hadikölcsönre a hivatalos aláírási helyekül kijelölt pénzintézetek egy része március, április és május hónapok folyamán előlegeket fizetett be, mely előlegek után 4.4% kamat téríttetett meg; minthogy egyrészt az így befizetett előlegek nem voltak elegendők a június havi kiadások fedezésére, másrészt pedig május hó végén, amikor a második hadikölcsönre az aláírások még folytak, a kölcsön eredménye még nem volt megítélhető, s nem mutatkozott nagyon kecsegtetőnek és minthogy számolni kellett azzal a körülménnyel is, hogy az aláírási helyek a náluk jegyzett kötvények ellenértékét nem fizetik be azonnal, hanem csak fokozatosan, előadó miniszter úr folyó évi május hó 29-én oly megállapodást létesített az említett négy fővárosi pénzintézettel, hogy június hó folyamán a június havi kiadások fedezésére szükséges összegek biztosítása céljából legfeljebb 400,000.000 K összegig terjedő előleget bocsátanak rendelkezésre, s előadó miniszter úr az igénybevett összeg után 6% kamatot és ½% jutalékot térít meg. Az előlegből tényleg 285,000.000 K vétetett igénybe, mely összeg folyó évi július hó 24-én lett volna visszafizetendő, időközben azonban ezt a

[1] L. 1914—24—11. [2] jegyzet.
[2] Összesen 413 000 000 K. — Vö. 1916—9—53.

285,000.000 K előleget a fentemlített, folyó évi július hó 19-én létrejött megállapodással előadó miniszter úr a fent körülírt 285,000.000 K összegű váltókölcsönné változtatta át.

3. Előadó miniszter úr továbbá bejelenti, hogy az előreláthatólag a folyó esztendő őszi hónapjaiban kibocsátásra kerülő harmadik hadikölcsönre a hivatalos aláírási helyekül kijelölt pénzintézetektől már ez idő szerint is igénybe vesz előlegeket, mely előlegek — úgy, amint az a második hadikölcsönnél is történt — a kölcsön aláírási határidejének lejártával nyernek elszámolást; az ily módon igénybevett előlegek után 3.85 % kamatot térít meg.

A most ismertetett hitelműveleteken kívül az Osztrák-Magyar Bankkal létesített s a minisztertanács előtt ismeretes megállapodásokból folyó kölcsönökből eddigelé igénybevett összegeken felül, a hadiszükségletek fedezésére fordíttattak:

1. a Magyar Általános Hitelbank vezetése alatt[a] u. n. Rotschild-konzorciumtól az 1914. évi augusztus hó 1-én kötött szerződés alapján 350,000.000 K n. é. 5%-os állami pénztárjegyek lekötése mellett felvett s 1917. évi február hó 1-én visszafizetendő 297,500.000 K kölcsön, amely után az Osztrák-Magyar Bank mindenkori lombardkamatlába fizetendő;

2. az 1914. évi november 16-tól november 23-ig aláírásra bocsátott első hadikölcsönnek és az 1915. évi május 12-től június 7-ig aláírásra bocsátott második hadikölcsönnek eredménye, mely kölcsönök közül az első hadikölcsön tárgyát képező 6%-os járadékkötvények — a kibocsátási árfolyamba beleszámított kamatok leszámításával — 97.13 %, a második hadikölcsön tárgyát képező 6%-os járadékkötvények 97.08% s az 5½%-os járadékkötvények 90.88% árfolyamon kerültek kibocsátásra s összesen mintegy 2.300,000.000 n. é. kötvény elhelyezését eredményezték.

A fentiekben érintett hitelműveleteken kívül a németországi fizetések céljaira a Direktion der Disconto Gesellschaft berlini cég vezetése alatt álló német konzorcium

1. az 1914. évi november hó 17-én létrejött szerződés alapján 100,000.000 M. összegű folyó évi november hó 19-én lejáró kincstári váltót számítolt le a Német Birodalmi Bank váltókamatlába (6%) és ¾% jutalék mellett;

2. az 1915. évi június 18-án létrejött szerződés alapján 120,000.000 M. összegű, 1916. évi június hó 25-én lejáró kincstári váltót számítolt le a Német Birodalmi Bank váltókamatlába (5%) és 5/8% jutalék mellett. Az 1915. évi június hó 18-i szerződés szerint előadó miniszter úrnak ezirányban kifejezendő kívánságára a konzorciumnak jogában áll a fenti feltételek mellett további 75,000.000 M. kincstári váltót leszámítolni.[3]

A pénzügyminiszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy az 1912. évi LXIII. t. c. 17. §-a alapján igénybevett fenti hitelekre és kölcsönökre vonatkozó bejelentését tudomásul venni méltóztassék.

Jóváhagyólag tudomásul vétetik.

[a] álló

[3] Ezek a márkakölcsönök nem voltak elegendők a korona külföldi értékének alátámasztására. A német birodalmi pénzügyminisztereknek az volt a felfogása, hogy az ellenség a német valutát figyeli s ennek állásából von le következtetéseket a központi hatalmak erejére, tehát azt kell megfelelő árfolyamon tartani. Ezért azután a Monarchia a háború egész időtartama alatt viszonylag kevés márkakölcsönben részesült. (*Teleszky* i. m. 352. o.)

92.

1915. aug. 13. (15.) — 49.

Az Osztrák—Magyar Banktól felveendő kölcsönök új formája. (1500 milliós kölcsönök.)

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a háború viselésével felmerülő szükséglet az 1912. évi LXIII. t. c. 17. §-a[1] alapján felvett s az 1914. évi augusztus 17-én[2] és október 9-én hozott 24., illetve 29. számú minisztertanácsi határozatokkal tudomásul vett kölcsönökkel s az egyidejűleg tett előterjesztésben ismertetett egyéb hitelműveletekkel nem volt fedezhető. Ezért, de azonkívül az állami papírpénz kibocsátásának elkerülése végett is, a háborúviselés céljaira szükséges további fizetési eszközöket újból az Osztrák—Magyar Bank igénybevétele útján kellett beszerezni.

Ebből a célból 1915. április 12-én és 1915. július 15-én az alábbi megállapodások létesíttettek az osztrák cs. kir. pénzügyminiszter úrral egyetértőleg az Osztrák—Magyar Bankkal:

1./1915. április 12-én megállapodás jött létre arra nézve, hogy az Osztrák—Magyar Bank — a korábbi 2000 millió K összegű kézizálogkölcsönön és az ugyancsak 2000 millió K összegű váltókölcsönön kívül — az utóbbi kölcsön feltételeihez hasonló feltételek mellett, további 800 millió koronáig terjedhető kölcsönöket nyújt a közösügyi szükségletek viselése tekintetében fennálló hozzájárulási aránynak megfelelően a két kormánynak, éspedig a m. kir. kormánynak legfeljebb 291,200.000 s az osztrák cs. és kir. kormánynak legfeljebb 508,800.000 korona erejéig.

A 291,200.000 K összeg részünkről teljesen igénybevétetett s arról 20 darab egyenként 14,560.000 koronáról szóló váltó állíttatott ki, melyek közül az elsőnek benyújtott váltó 1918. június 30.-án, minden további váltó pedig mindenkor a következő félév végén, az utolsó váltó tehát 1927. december 31-én jár le, éppen úgy, mint az 1914. október 9-én tartott minisztertanácson ismertetett 2000 millió K kölcsönből a m. kir. kormányra eső 727 millió korona kölcsönről kiállított egyenként 36,400.000 koronáról szóló váltók.

A korábbi 2000 millió K összegű váltókölcsönre vonatkozó egyezményben foglalt megállapodások egyébként az újabb 800 millió K összegű váltókölcsönre is érvényesek, úgyhogy a kétrendbeli kölcsönnek a m. kir. kormányra eső része tulajdonképpen egységes jogügyletet képez.

2./1915. július 15-én megállapodás létesült arra nézve, hogy az Osztrák—Magyar Bank további legfeljebb 1500 millió koronáig terjedhető kölcsönt nyújt a két kormánynak, éspedig tekintettel a közösügyi szükségletek viselésére fennálló hozzájárulási arányra, a m. kir. kormánynak legfeljebb 546 millió korona erejéig s az osztrák cs. kir. kormánynak legfeljebb 954 millió korona erejéig.

A kölcsönöket a kormányok kötelezvények ellenében veszik fel.

Kamat fejében a tényleg igénybevett összegek után netto évi 1% fizetendő.

A kamatok naptári év szerint félévenként utólag számítandók és fizetendők.

[1] L. a bevezetésben 39. o.
[2] 1914—24—11.

Az Osztrák—Magyar Banknál igénybe vett korábbi kölcsönökre vonatkozólag megállapított azok a határozmányok, amelyek az Osztrák—Magyar Banknak az államkölcsönök törlesztetlen összegei által előidézett adóköteles bankjegyforgalomra eső bankjegyadó alól való mentességére, továbbá az osztalék biztosítására és a két állam nyereségrészesedésének azokban az években való megállapítására vonatkoznak, amelyeknek jövedelmében a két állam kormányaival kötött kölcsönüzletek után járó kamatok is el vannak számolva, erre az újabb kölcsönre is irányadók.

A békekötés napjától számított 6 hónapon belül a két kormány és az Osztrák—Magyar Bank között tárgyalások indítandók meg ezen 1500 millió K összegű kölcsönök visszafizetési módozatainak megállapítása iránt.

Ha ezek a tárgyalások a mondott időn belül egyetértő megállapodásra nem vezetnének, a szóbanforgó kölcsönök további 6 hónap lejártával, tehát egy évvel a békekötés napja után, az abban az időpontban fizetetlen teljes összegekkel esedékesek és további 6 hónap alatt visszafizetendők.

Ha azonban az Osztrák—Magyar Banknak 1917. december 31-én lejáró szabadalma addig az időpontig nem újíttatnék meg, az abban az időpontban fizetetlen kölcsönösszegek 1917. december 31-én esedékesek és legkésőbb az 1918. év első felében visszafizetendők.

A fentebb említett esedékességi határidőktől a fizetés napjáig az Osztrák—Magyar Banknak évi ötszázalékos folyó kamatok fizetendők.

A most ismertetett 1500 millió koronáig terjedhető kölcsönökre is érvényesek az 1914. október 7-én kelt egyezmény alapján a két kormány által igénybe vett 2000 millió K váltókölcsön felvétele alkalmával a bankszabadalom megújítása tekintetében, valamint a szabadalom megszűnése esetére a bankvagyon átvétele, vagy át nem vétele tekintetében vállalt kötelezettségek (1914. október 9-én 29 sz. a. hozott minisztertanácsi határozat), mindamellett azzal a módosítással, hogy a szabadalom meg nem újítása és a bank vagyonának a két államkormány által való át nem vétele esetére a kölcsönökből 1917. december 31-én fennálló hátralék után a banknak fizetendő 1,75 % kártalanítás, az 1914. október 7-én kelt egyezmény s az 1915. április 12-én kelt pótegyezmény alapján felvett 2000 millió és 800 millió K összegű kölcsönök s az 1915. július 15-én kelt egyezmény alapján igénybe vehető 1500 millió K-ig terjedhető kölcsönök még fizetetlen része után együtt véve 49 millió koronát meg nem haladhat.

Az Osztrák—Magyar Banktól igénybe vett, illetve részben még igénybe vehető kölcsönökre vonatkozó újabb megállapodásokra nézve fentiek nyújtanak tájékozást.

A pénzügyminiszter úr bejelenti továbbá, hogy a 2000 millió K kézizálogkölcsön-üzletre vonatkozólag 1914. augusztus 14-én kelt jegyzőkönyvi egyezményben foglalt megállapodások (1914. augusztus 17-én 24 sz. a. hozott minisztertanácsi határozat) az osztrák cs. kir. pénzügyminiszter úrral s az Osztrák—Magyar Bankkal egyetértőleg 1915. május 20-án kelt nyilatkozattal az alábbiak szerint kiegészíttettek.

Az alapegyezményben nem volt kifejezve, hogy azok a járadékkötvények, amelyekre az egyelőre kézizálogul letett 5%-os arányban fizetendő állami pénztárjegyek kicserélhetők, milyen típusúak legyenek.

Ezért kijelentés történt arra nézve, hogy az 5%-os állami pénztárjegyeknél a névérték után számított 75%-os megterhelési kölcsönhatár a letett pénztárjegyeknek járadék-címletekkel, vagy más hosszúlejáratú kölcsön kötvényeivel való kicserélése esetén csak akkor alkalmaztatik, ha legalább is 4%-os, szintén aranyban fizetendő címletek tétetnek le.

Az alapegyezménynek az a része pedig, amely szerint abban az esetben, ha az Osztrák—Magyar Bank részvényeseinek osztaléka a kölcsön fennállásának bármely évében az 1910, 1911. és 1912. évek átlagos osztalékát, azaz részvényenként 105 K-át el nem érné, úgy a két kormány mindegyike terhén fennálló mindenkori kölcsönhátralék eredetileg 1%-t tevő kamatlába erre az évre visszahatólag — legfeljebb azonban 4%-os kamatig — annyival emeltetik, hogy az említett átlagos osztalék kifizethető legyen, azzal egészíttetik ki, hogy a két kormánynak ez a szavatolása abban az évben, amelyben a kölcsönviszony kezdődik, valamint abban az évben, amelyben végződik, csakis az év megfelelő része szerint számítva vehető igénybe.

Előadó miniszter úr bejelenti végül, hogy a hadviselés céljaira nyújtandó kölcsönök tárgyában létrejött egyezményekben foglalt határozmányokhoz 1915. július 15-én az osztrák cs. kir. pénzügyminiszter úrral egyetértőleg pótegyezményt létesített az Osztrák—Magyar Bankkal arra az esetre, ha az Osztrák—Magyar Banknak az 1917. év végével lejáró szabadalmát tíz évi időtartamra véglegesen meghosszabbítani nem lehetne s ha ennélfogva provizórium állana be.

A pótegyezmény szerint a szabadalom ideiglenes meghosszabbítása alatt legfeljebb egy év tartamára szóló ily meghosszabbítás és a szabadalomra vonatkozó összes törvényekben, a bankalapszabályokban és egyéb egyezményekben foglalt azon időben jogérvényes határozatoknak változatlan fenntartása értendő.

Az 1914. augusztus 14-én létrejött egyezmény értelmében igénybe vett kézizálogkölcsönök legkésőbb 1917. év végéig visszafizetendők, tekintet nélkül arra, hogy a szabadalom ideiglenes meghosszabbítása mily időtartamra fog szólani.

Az 1914. október 7-én kelt egyezmény s az 1915. április 12-én kelt pótegyezmény[3] értelmében igénybe vett váltókölcsönökről kiállított váltók esedékessége nem változik.

A két kormány részéről az 1914. évi október hó 7-én kelt egyezmény az érvényben álló bankszabadalom meghosszabbítására nézve kifejezett biztosítás az esetleges provizórium idejére is változatlanul érvényben marad.

A szabadalom megszűnése esetére a bank vagyonának átvétele, vagy át nem vétele tekintetében vállalt kötelezettségek a provizórium lejárta esetén is olykép maradnak érvényben, hogy a provizórium lejárata az ez idő szerint[a)] szabadalmi időszak lejáratát képezi.

Az 1915. július 15-én létrejött egyezmény értelmében igénybe vehető 1500 millió koronáig terjedő kölcsönök visszafizetésére nézve a bankszabadalom meg nem újításának esetére megállapított s a jelen előterjesztésben fentebb 2. alatt ismertetett határozatok a bankszabadalom ideiglenes meghosszabbítása esetén utóbbinak időtartamára akként halasztatnak el, hogy a provizórium lejárata képezi az ez idő szerinti szabadalmi időszak lejáratát.

Az Osztrák-Magyar Bank késznek nyilatkozik az esetleges provizórium időtartamát a szabadalomnak tíz év tartamára kilátásba helyezett meghosszabbításába beszámítani s a szabadalmi időszaknak a provizórium tartamával

[3] Az Osztrák-Magyar Bank és a két kormány között létrejött pénzügyi egyezmények.

[a)] szerinti

való megrövidítéséből a két államkormánnyal szemben semmiféle igényt sem támaszt.

Ha azonban a monarchia két állama kölcsönös gazdasági vonatkozásainak szabályozása a provizórium lejárata után teljes tíz évre terjed ki, úgy a szabadalom meghosszabbítására nézve a két államkormány részéről tett biztosító kijelentések erre az időtartamra is érvényesek.

A banknak a szabadalom meg nem újítása s a bank vagyonának a két államkormány részéről való át nem vétele esetére a korábbi egyezmények szerint megállapított kártérítési igénye elenyészik, ha a banktársaság a szabadalomnak a fentiek szerinti ideiglenes meghosszabbítását el nem fogadná.[4]

Ezek előadása után előadó miniszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy a jelen előterjesztésben ismertetett megállapodások létesítését tudomásul venni méltóztassék.

Tudomásul vétetik.

Vö. 1915—21—29.

93.

1915. szept. 3. (16.) — 40.

Az 1915. augusztus és szeptember havi mozgósítási pénzszükséglet.

L. VII. táblázat.

„A pénzügyminiszter úr, utalással a mozgósítási pénzszükséglet alakulása ügyében legutóbb az 1915. évi augusztus 13-i minisztertanácsban tett előterjesztésére, bejelenti, hogy a szárazföldi hadsereg mozgósítási szükségletének a fedezésére augusztus hónapra az említett minisztertanácsban bejelentett összegnél vagyis 486,668.000 K-nál a magyar szent korona országainak terhére tényleg csak 12,084,800 K-val kisebb összeg, azaz 474,583.200 K volt rendelkezésre bocsátandó. A hadügyminisztérium ugyanis előadó miniszter úrnak idevonatkozólag kifejezett kívánsága folytán utólag elejtette azt a tervet, hogy újabb tábori felszerelési hozzájárulások engedélyeztessenek a hadban álló havidíjasok[1] és havidíjas jelöltek részére, amely intézkedés költségeire az augusztus havi szükséglet kiszámítása alkalmával összesen 33,200.000 K lett előirányozva."[2]

A minisztertanács a bejelentést tudomásul veszi.

[4] A szabadalom ideiglenes meghosszabbítása az 1917. dec. 27-i osztrák törvény (RGBl. No. 513.) és az 1917. évi XVIII. magyar tc. alapján.

[1] Vö. 1915—3—15., [1] jegyzettel.

[2] A szeptemberi szükségletet l. a VII. táblázaton.

94.

1915. szept. 24. (17.) — 27.

Rendkívüli kiadások a felvidéki és délvidéki menekültek gyermekeinek ellátásával kapcsolatban.

L. 1915—11—21.

A belügyminiszter hivatkozva az 1915. máj. 14 (9.) jkv. 34. pontjára, közli, hogy az északkeleti hadszíntérről való kitelepítések folytán a menhelyi gondozásra szoruló felvidéki gyermekek létszáma egy időben elérte a 1400-at, míg most kb. 250 gyermek van az állami gyermekvédelem gondozása alatt. Időközben szükségessé vált a déli hadszíntér egyes helységeinek kilakoltatása is, tehát onnan is várhatók állami gondozásra szoruló gyermekek. Ezért egyfelől az északkeleti hadszíntér kiürítése alkalmából még gondozás alatt lévő gyermekek költségeinek, másfelől a déli hadszíntérről várható kilakoltatások következtében felmerülhető költségek együttes fedezésére újabb 50 000 K folyósítását kéri. Egyben közli, hogy az állami gyermekvédelem rendes kiadásai 1914/1915. évi költségvetési hitelének túllépésére engedélyezett 380 000 K túlkiadásból, a drágaság és a gyermeklétszám rendkívüli emelkedése ellenére, eddig csak kb. 70 000 K igénybevétele vált szükségessé.

95.

1915. szept. 24. (17.) — 30.

Javaslat Torontál megyei községek kiürítésére.

A belügyminiszter úr előadja, hogy a 3. hadsereg hadtápparancsnoksága[1] a hadviselés érdekében szükségesnek tartotta, hogy Torontál vármegyében a Duna almentén [a)] Dunavác—Temes és a Duna között elterülő részen, továbbá Pancsova[2], Hertelendyfalva, Tárcsó, Omlód és Sándoregyháza községekben, valamint az ezen községek és a Duna közötti területen lakó szerb nemzetiségű lakosság, továbbá a többi nem teljesen megbízható ottani elemek eltávolíttassanak, végül, hogy Borcsa és Bárányos községek, valamint a hozzájuk tartozó puszták és tanyák azonnal teljesen kiüríttessenek.

Báró Tallián Béla kormánybiztos úr, a nevezett hadtápparancsnokság ezen kívánságát folyó évi szeptember hó 14-én táviratilag bejelentvén, annak megállapítása után, hogy a kérdéses községek (város) lakosságának egészben vagy részben eltávolítása elodázhatatlan szükség, az 1914: L. t. c. 10. §-a[3]

[1] A hadtápparancsnokság a harcoló csapatok ellátási, felszerelési és betegápolási szükségleteinek fedezésével kapcsolatos munkát irányította. — R.: Hadtáp.

[a)] Így az eredetiben, valószínűleg Dunavonal helyett.

[2] Vö. 1914—26—20. Pancsova lakosságának „megbízhatatlansága".

[3] Az 1914: L. tc. 10. §-a szerint olyan egyének — vagy akár a lakosság egy része is —, akiknek az ország bizonyos vidékein való tartózkodása a hadviselés szempontjából az állam érdekeire vagy a közrendre és a közbiztonságra aggályos, e vidékről kitilthatók és az ország más vidékein rendőrhatósági felügyelet vagy a szükséghez képest őrizet alá helyezhetők.

alapján a belügyminiszter úr az egyes miniszter urak hozzájárulását r. u. kérte ki ahhoz, hogy a katonai részről kívánt kiürítéseket haladéktalanul elrendelhesse, megjegyezvén, hogy az eltávolított lakosság előreláthatólag Szeged és Hódmezővásárhely városokban, továbbá Csongrád, Csanád és Békés vármegyékben lesz elhelyezve.

A belügyminiszter úr kéri, hogy ezen intézkedését utólag jóváhagyólag tudomásul venni méltóztassék.

Jóváhagyólag tudomásul vétetik.

Vö. 1917—9—32.

96.

1915. szept. 24. (17.) — 43.

A csapatok háborús fogyatékának pótlása. Ausztria és Magyarország véráldozatának utóbbi rovására mutatkozó aránytalansága.

L. 1915—4—61.

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy a hadseregfőparancsnokság folyó évi július hó 22-én 11.955 sz. alatt kelt s 1/ alatt ezen jegyzőkönyvhöz csatolt átiratával A) aziránt kereste meg előadó miniszter urat, eszközölné ki a magyar kormánynál:

1./ a már eddig egyszer vagy kétszer szemle alá vont évfolyamoknak ismételt pótszemléjét,

2./ Az 1916-ban 18. életévüket elérő ifjak szemléjét folyó évi december havában, hogy ezek — ha szükséges — már 1916. januárjában bemutathatók legyenek,[1]

3./ A népfelkelő kötelezettségnek kiterjesztését a 17 éves ifjakra.

Indokolta ezt a hadseregfőparancsnokság azzal, hogy a hadsereg fogyatékait és veszteségeit legfeljebb csak jövő év március hónapjáig tudjuk a népfelkelő szemléken alkalmasaknak talált és a még igénybe nem vett népfelkelőkből pótolni.

Már pedig mivel a háború befejezésének időpontja előre meg nem határozható, s nincsen kizárva annak a lehetősége, hogy a háború a jövő március haván túl is el fog tartani, itt az idő gondoskodni arról, hogy a hadsereget hosszabb hadviselésre képesítsük, és a fogyatékok pótlása az említett időponton túl is hosszabb időre biztosíttassék.

A hadsereg főparancsnokság említett átirata szerint azt hiszi, hogy a javasolt rendszabályokkal képesek leszünk az úgynevezett menetzászlóaljakat 1916. év első hat hónapjában kiállitani.

A hadseregfőparancsnokság azon javaslatát illetőleg, hogy a jövő évben 18 éves korukat elérő ifjak már decemberben soroztassanak s a 17 évesekre is terjesztessék ki a népfelkelő kötelezettség, felhozza, hogy a szükséges törvénymódosítás minél hamarabb keresztül viendő, nemcsak azért, hogy egyfelől a

[1] Az 1912 : XXX. tc. 17. §. 2. része értelmében az újoncok fősorozását minden évben rendszerint márc. 1.—ápr. 30. között tartották.

lakosság idejekorán legyen tájékozva a vele szemben támasztandó követelmények felől és nemcsak azért, hogy a katonai intézőség idejekorán tehesse meg előkészületeit, de azért is, hogy újólag mutassuk be a világ előtt azon törhetetlen akaratunkat, hogy semmi áldozattól sem riadunk vissza és a végsőkig fogunk kitartani.

A miniszterelnök úr, akivel előadó miniszter úr a hadseregfőparancsnokság ezen átiratát állásfoglalás végett közölte, annak a nézetnek adott kifejezést, hogy ma még egyáltalában korai és kihatásában káros dolog volna a hadsereg kiegészítésére vonatkozó újabb javaslatokkal lépni a törvényhozás elé, mert egyenesen felbátorítaná ellenségeinket és azt adná értésükre, hogy a kimerülés felé közeledünk, és aránylag csekély kitartásra van részükről szükség, hogy kicsikarják a végső győzelmet.

Egyébként pedig a miniszterelnök úr egyetért a hadseregfőparancsnoksággal abban, hogy lehető hosszú hadviselésre kell berendezkednünk, részben takarékoskodó belső intézkedésekkel, részben pótszemlék elrendelésével, megjegyezvén azonban, hogy igen kívánatos volna, ha ez utóbbi rendszabályra lehetőleg későn kerülne a sor, amennyiben a még rendelkezésre álló emberanyag nagyrészt gyönge vagy pedig kevésbbé fejlett és a háború fáradalmainak sikeres leküzdésére kevésbbé alkalmas.

A miniszterelnök úr nézetét előadó miniszter úr a folyó évi augusztus hó 13-án a pótszemlék megtartása ügyében összejött értekezleten a hadügyminisztériumban megismertette.

A hadügyminiszter folyó évi szeptember hó 19.-én kelt s a 2./ alatt ezen jegyzőkönyvhöz csatolt 19.061 számú átiratában csatlakozván a hadseregfőparancsnokságnak kívánalmaihoz, azt a kérelmet intézte előadó miniszter úrhoz, hogy az 1916-ban 18 éves korukat elérő ifjaknak jövő év kezdetén történő szemléjén kívül, kapcsolatban a most folyó 43—50 évesek szemléjével, a már egyszer a háború folyama alatt szemle alá vont összes korosztályok — számszerint 24 — újból megszemléltessenek.

A hadügyminiszter ebben az átiratában közli, hogy Ausztriában október havában az 1873—1877-ig és az 1891., 1895. és 1896-i korosztályok másodszor lesznek megszemlélve, január havában pedig az 1916. évben 18 éves életkorukat elérő ifjak szemléltetnek meg.

Ezen felül az osztrák honvédelmi miniszter a 3./ alatt ezen jegyzőkönyvhöz csatolt nyilatkozata szerint a következőket tervezi:

Ha törvényes alap létesíttetik a monarchia mindkét államában, akkor először az 1916. évben 17 éves életkorukat elérőket vonná szemle alá, azután az 1897. évben születetteket szemléltetné meg ismét és legszélsőbb rendszabályként hajlandó lenne az 1865—1897-ig született összes népfelkelőket még egyszer, azaz a népfelkelés I. osztályát harmadszor és a népfelkelés II. osztályát másodszor szemle alá rendelni.

Ugyanezen nyilatkozatában kijelenti az osztrák honvédelmi miniszter azt is, hogy hajlandó az Ausztriában nagyobb terjedelmeket felvett felmentéseket szűkíteni.

A hadseregfőparancsnokságnak az a kívánsága, hogy a hadsereget hosszabb hadviselésre képesítsük, a fogyatékok pótlását hosszabb időre biztosítsuk, csak természetes, de megjegyzi előadó miniszter úr, hogy nézete szerint a már eddig egyszer vagy kétszer szemle alá vont évfolyamok újabbi szemléje — tekintettel arra, hogy azokból már eddig 56—58 % találtatott alkalmasnak — minőségre nézve kielégítő eredményt alig fog felmutatni és nagyon való-

színű az, hogy ezen szemléken alkalmasnak nyilvánítandók nagy része a háború fáradalmai elviselésére nem lesz teljesen alkalmas.

Mindazonáltal előadó miniszter úr nézete szerint a pótszemlék megtartásától nem lehet eltekintenünk, mert ennek elhagyása egyértelmű lenne a küzdelemnek a rendelkezésre álló segédeszközök kimerítése előtt történő feladásával.

Mivel azonban a szemlék és a pótszemlék terjedelmének és időpontjának meghatározhatására szükséges ismerni úgy az idevágó általános viszonyokat, mint azokat, amelyek a monarchia egyik és másik államában fennállanak, előadó miniszter úr a minisztertanács felhívása folytán összeállított azon adatokat mutatja be, amelyek e viszonyokról teljes képet nyújtanak.

A minisztertanácsnak a mellékelt kimutatásokból tájékozást nyújtva

a háború kitörésekor a tényleges állományban volt és oda bevonult emberekről,	4. melléklet.
a háború alatt egész 1915. IX/1-ig a népfelkelő szemléken alkalmasaknak talált emberekről,	5. melléklet.
a közéleti szükségletek követelte felmentések nagyságáról,	6. melléklet.
a Magyarországon és Ausztriában élő 18 és 49 közötti férfilakosság számáról és arról,	7. melléklet.
hogy ezekből mennyi és mikor vonatott és fog vonatni katonai szolgálatra, végre	8. melléklet.
Magyarország és Ausztria harctéri teljesítményeiről, valamint tájékozásul idecsatolva még	9. melléklet.
sorozási eredmények összehasonlítását,	10. melléklet.
a még rendelkezésre álló alkalmas népfelkelőkről és bevonulásokról szóló kimutatást,	11. melléklet.
menetzászlóaljak havi szükségletét feltűntető kimutatást, előadó miniszter úr áttér annak megokolt kimutatására, hogy a háború folytathatása céljából mit lehet és mit kell tenni.	12. melléklet.

A befejezett mozgósítás után a fegyveres erő részeinek tényleges állományában volt:

osztrák honos 1,869.756, magyar honos 1,663.509, a háború folyama alatt 1915. szeptember 1-ig a népfelkelő bemutató szemléken alkalmasnak találtatott:

osztrák honos 1,550.060, magyar honos 1,205.267. a 43—50 éveseknek folyamatban lévő népfelkelő bemutató szemléjén eltekintve a gyorsított szemléken már alkalmasnak talált

Ausztriában 35.000 embertől, Magyarországon 87.000 embertől, előreláthatólag még alkalmasnak fog találtatni:

osztrák honos 300.000, magyar honos 249.000, tehát 43—50 éveseknek befejezett szemléje után a fegyveres erő állományába jutott illetve előreláthatólag jut: összesen

osztrák honos 3,719.816, magyar honos 3,117.776.

Ezen állományból:

	Osztrák honosokból	Magyar honosokból
	rendelkezésre áll még	
a/ a pótzászlóaljaknál	224.400	170.600
b/ s otthon	309.400	352.000
összesen:	533.800	522.600

A havonta küldendő menetzászlóaljak, stb. alakítására eddigi tapasztalat szerint igényeltetik:

osztrák honos 118.000 magyar honos 100.000, Ezen szükséglet részben azonban a felgyógyult sebesültekből, akik szintén a harctérre küldetnek, fedeztetik, éspedig havonként

Ausztriában 21.000, Magyarországban 28.000, úgyhogy havonkint tényleg kiállítandó:

Ausztriában 97.000, Magyarországban 72.000.

Ha már most

Ausztriában még rendelkezésre álló 553.800 főt — Magyarországban még rendelkezésre álló 522.600 főt

osztjuk a havonkénti szükséglettel, vagyis:

Ausztriában 97.000-el Magyarországban 72.000-el, az esetben a pótlás biztosítottnak vehető

Ausztriában 5 hónapra, Magyarországban 7 hónapra,

vagyis:

Ausztriában szeptember	-re	Magyarországban szeptember	-re
október	-re	október	-re
november	-re	november	-re
december	-re	december	-re
és januárra és a következő hónapra		január	-ra
		február	-ra
		március	-ra
		és a következő hónapra	
marad 48.800		marad 20.600	

Kiviláglik tehát, hogy az előzők szerint még rendelkezésre álló népfelkelőkből Magyarország ez idő szerint 2 hónappal tovább képes a pótlásokat teljesíteni, mint Ausztria.

Ámde jelentékenyen változik a kép, ha figyelembe vesszük a még jövőben feltétlenül megejtendő szemléket, továbbá a hadügyminiszter úr és az osztrák honvédelmi miniszter úr átiratai szerint az Ausztriában folytatólagosan még tervbe vett szemléket.

Ugyanis szemle alá kerülnek, illetve kerülhetnek:

Ausztriában:	Magyarországon:
második szemlére	
októberben a 19, 20, 24, és 38—42 évesek, amelyekből 84.000 bevonulót remélnek,	
januárban a jövő évi 18 évesek, amelyekből 79.400 bevonulóra számítanak.	januárban a jövő évi 18 évesek, amelyekből 88.000 fő bevonuló várható.

Végül Ausztriában még eddig meg nem állapított időben: ha elodázhatatlan, a népfelkelés 2. osztálya másodszori szemlére, a népfelkelés 1. osztálya pedig harmadszori szemlére hívatnék be.

Ezek és a cca 320.000 főre becsülhető felmentéseknek tervbe vett részbeni hatályon kívül helyezése révén megközelítőleg 200.000 bevonuló volna várható, úgy hogy a folytatólagos pótlásokra az előző maradványokkal együtt összesen rendelkezésre állana

Ausztriában 412.200	Magyarországon 108.600

Ezt osztva a pótlások havi szükségletével, azaz:

Ausztriában 97.000-el	Magyarországon 72.000-el
a pótlás további 4 hónapra	1 hónapra
vagyis februárra márciusra áprilisra és májusra	áprilisra

is biztosítottnak vehető, mi mellett maradna

Ausztriában cca 24.000	Magyarországon cca 36.600

átvitelként a jövő hónapra.

Eszerint tehát Ausztria a 19, 20, 24 és 38—42 éveseknek október hóra tervbe vett másodszori szemléje révén, továbbá a határozott alakot ugyan még nem öltött, de tervbe vett további rendszabályokkal, ha azok végrehajtatnának, nemcsak utolérné, hanem még túl is szárnyalná Magyarország pótlási képességét egy hónappal.

Ha Magyarországon október végétől kezdődőleg (éppúgy, mint az Ausztriában már megtörtént, illetve részben még történni fog) a népfelkelés I. osztálya (24 évfolyam) ismételt szemle alá vonatnék, és ezen szemlék eredményét 25%-ra tennénk, vagyis kerekszámban 180.000 fő besorozására számítunk és ezen mennyiségből felmentettek, be nem vonulók és csupán őrszolgálatra alkalmasaknak osztályozottak címén 30%, azaz 54.000 főt leszámítunk, az esetben szűkösen még két menetzászlóaljat, nevezetesen a májusit és júniusit tudnánk kiállítani.

Ezen rendszabállyal Magyarországot a mai állapottal szemben hátrányosabb helyzetbe nem hozandjuk, mert hiszen amint az előzőkben kimutattatott, ha Ausztria a jövő évben kilátásba vett szemléket megtartja s a felmentéseket szűkíti, amit a LVM.[2] be is ígért (lásd 3. melléklet) és a hadügyminiszter 19061/res. számú átirata szerint nyomatékosan szorgalmazni kíván, az eddigi két havi többletünk egy hónapra csökkenne.

Ezen ismételt szemle megtartását ajánlaná előadó miniszter úr nemcsak azért, mert ekként részünkről teljesen biztosítottuk a menetzászlóaljak kiállítását a hadseregfőparancsnokság kívánsága szerint 1916. év első hat hónapjára, de azért is, mert ezen rendszabállyal mi kikerülhetnénk a 43—50 éveseknek éppen a téli hónapokban, a még meglevő alkalmas fiatalabb elemek előtti bevonását, ami előadó miniszter úr felfogása szerint katonai és közgazdasági szempontokból is nagy előnyt jelentene.

De ajánlja előadó miniszter úr az ismételt szemle megtartását azért is, mert az ismételt szemle keresztülvitele a jövő év elején okvetlenül elrendelve lesz a már kifejtett okoknál fogva és akkor természetesen elesnének azok a katonai és közgazdasági előnyök, amelyeket a mostan ajánlott ismételt szemlénél elérünk.

Hogy a novemberben tervbe vett szemlék következtében mily sorrendben és mily időben fognának az alkalmasnak talált egyének behívatni és mennyire tolatnék el a 43—50 évesek behívása, azt előadó miniszter úr a következőkben olyképen kívánja kimutatni, hogy mindenek előtt a bevonulási viszonyokat ismételt szemle nélkül tárgyalja.

Tervbe van véve:

Ausztriában:	Magyarországon:
újbóli 3-ik ismételt szemle nélkül októberben: a 18 évesek (1897 évfolyam)	újbóli 2-ik ismételt szemle nélkül októberben: a 18 évesek (1897. évfolyam)
novemberben: a másodszor megszemlélt 19, 20, 24, 38—42 évesek (1896, 95, 91, 1877—1873 évf.)	novemberben: a 40, 41, 42 évesek (1875, 1874, 1873 évfolyam)
decemberben és januárban a 43—50 évesek	decemberben és januárban a 43—50 évesek
februárban: a jövő évi 18 évesek (1898. évfolyam)	esetleg februárban is

márciusban a jövő évi 18 évesek (1898. évfolyam) behívása.

Ha azonban novemberben a proponált ismételt szemlét megtartjuk, akkor Magyarországon a behívások a következőkép volnának lehetségesek:

októberben a 18 évesek.
novemberben a 40, 41, 42 évesek,
decemberben } 19—42 évesek javasolt ismételt szemléjén
és januárban } alkalmasnak találtak,

[2] Ministerium für Landesverteidigung.

februárban		a jövő évi 18 évesek,
márciusban	a 43—50 évesek	idősebb évfolyamainak azon része, kik a harcoló hadsereg mögötti alakulásokban lévő alkalmasok kicserélésére szolgálnak,
áprilisban és esetleg májusban		azon része, melyek menetzászlóalj alakítására fognak felhasználtatni.

Ezen a népfelkelés 1. osztályának[3] javasolt újbóli szemléje által lehetővé váló behívási módozat a már érintett többrendbeli méltányosságon kívül végeredményképen azon előnyt is biztosítaná, hogy tavasszal, midőn a háború esetleg újult erővel indulna meg és talán a döntő jelentőségű csaták lesznek megvívandók, harcoló csapataink a még alkalmas teljesítőképesebb fiatalabb korosztályokból volnának összetéve és nem a család- és államfenntartó idősebb 43—50 éves korúak véreznének.

Sajnos Ausztriában a viszonyok olyanok, hogy a 43—50 éveseknek decemberre és januárra tervezett behívását későbbi időpontra már nem képesek elodázni.

Amidőn az előzőkben előadó miniszter úr egyrészt képet nyújtott azon vérbeli szolgáltatásról, melyet Magyarország és Ausztria a háborúban teljesített, másrészt pedig javaslatot tett a jövőbeli vérbeli szolgáltatások mérvéről, a honvédelmi miniszter úr egyúttal megjegyzi, hogy nézete szerint azon esetben, ha a minisztertanács kifejtett javaslatát elfogadná, a 17 éveseknek népfelkelői kötelezettség alá vonására a jövő év közepéig nincsen szükség.

Ezek után előadó miniszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy javaslatait elfogadni s annak keresztülvitelére részére a szükséges felhatalmazást megadni méltóztassék.

*

Elnöklő miniszterelnök úr a honvédelmi miniszter úrnak a magyar csapatok pótlására vonatkozó javaslataihoz hozzájárul, egyúttal azonban nyomatékosan reámutat arra a nagy aránytalanságra, amely a véradó viselése szempontjából Ausztria és Magyarország között mindjobban előtérbe lép.

Mellőzve a jövőben bekövetkező állításokra vonatkozó valószínűségi számításokat és általában minden számszerűen egészen pontosan meg nem állapítható tényezőt, tehát a felmentéseket is, megállapítja, miszerint a mozgósítástól a mai napig hadiszolgálatra bevonatott Ausztriában 3,479.816, Magyarországon 2,868.776, összesen 6,348.592 ember, amely számban a délnyugati harctéren működő 60.000 „Standesschütze"[4] is beszámíttatott. A fent kimutatott főösszegből Magyarországra 45.18 % esik.

Ha eltekintünk is attól, hogy a felnőtt férfilakosságból csak mintegy 41.5 % esik Magyarországra s a reánk nézve kedvezőtlen arányt, t.i. a jogi népességet[5] vesszük alapul, Magyarországnak nem 45.18 %, hanem 42.6 %-kal kellene a véráldozatban részt vennie. Már pedig összesen 6,733.190 embert

[3] Az 1915 : II. tc. 3. §-a értelmében első osztályú népfelkelők a 18—50 évesek.
[4] Népfelkelő lövész.
[5] Az állampolgárok összessége, függetlenül attól, hogy mennyi tartózkodik az állam területén.

kellett volna a monarchia két államának állítania, hogy a Magyarországból állított 2,868.776 ember a törvényes 42.6 % aránynak feleljen meg, amely esetben Ausztriának a véradóbani eddigi részesedése a tényleg állított 3,479.816 egyén helyett 3,864.414 főre rúgott volna. Ezen a címen tehát Ausztria visszamaradása 384.598 főben jelentkezik, úgyhogy figyelemmel a felmentéseknél mutatkozó jelentékeny károsodásunkra, amelyet számszerűleg meg nem állapíthatunk, miután az Ausztriára vonatkozó adatokat ismételt kérés dacára sem sikerült megkapnunk, legalább félmillió főre tehető az az összeg, amelyet Ausztriának pótolnia kellene, hogy a monarchia két államának a véradóban való részesedése a törvényes aránynak és az egyenlő teherviselés elvének megfeleljen.

Ez az aránytalanság előreláthatólag nem szűnik meg a legközelebbi hónapokban tervezett állítások során sem, úgyhogy a honvédelmi miniszter úr arra a végeredményre jut, hogy a jelenleg hatályban álló törvények alapján igényelhető összes emberanyag kimerítése után a 18—50 évig terjedő férfilakosságnak 40 %-a fog a gazdasági élet békés foglalkozásaiban megmaradni Ausztriában és csak 28 %-a Magyarországon.

Felesleges rámutatni, hogy ez merőben tarthatatlan állapot. Magyarország, amely oly pazarul hozza a monarchia közös nagy céljaiért a végsőkig megfeszített erejét áldozatul, nem nézheti, hogy Ausztria ilyen mértékben visszamaradjon az áldozatok terén, s magára nézve úgy a gazdasági élet folytonosságának biztosítása, mint emberanyagának kímélése szempontjából ilyen jogosulatlan előnyöket biztosítson.

Tárgyi indok sem az állítottak nagyobb %-ának alkalmatlanná nyilvánítására, sem a mentességek nagyobb arányú adományozására nem forog fenn. Az az állítás, hogy az ipari lakosságnak kisebb hányada alkalmas katonai szolgálatra, már rég nem bír jogosultsággal. Az ipari munkásosztály kereseti és összes életviszonyai az utolsó emberöltőben oly gyökeres átváltozáson mentek keresztül, amelynél fogva ipari munkáscsaládok gyermekei a legtöbb tekintetben sokkal jobb gondozásban és táplálkozásban nőnek fel, mint a szegény sorsú falusi lakosságé, s ma már — mint Németország példája is mutatja — előrehaladott iparral bíró területek a hadiszolgálatra alkalmasok számaránya tekintetében semmivel sem állanak mezőgazdasági vidékek mögött.

Határozottan tiltakoznunk kell az ellen a felfogás ellen is, hogy a felmentések ipari érdekből nagyobb arányban történjenek, mint mezőgazdasági érdekből. Az emberanyagnak az az igénybevétele, amellyel Magyarországon találkozunk, a legszükségesebb mezőgazdasági munkák elintézését a legkomolyabban veszélyezteti s ez úgy közgazdasági, mint katonai szempontból legalább is olyan veszedelmet jelent, mint egyes ipari ágak működésének fennakadása.

Mindezeknél fogva indítványozza, hogy a most jelzett körülményekre a legnagyobb nyomatékkal hívassék fel úgy a cs. és kir. hadügyminiszter úr, mint a császári-királyi osztrák kormány figyelme és jelentse ki a minisztertanács, hogy a Magyarországra eső véráldozatot az eddigi mérvben csak abban az esetben viselheti, hogyha az osztrák kormány részéről újabb szemlék és az eddig adott felmentések revíziója és lényeges korlátozása útján hatékony intézkedések történnek a fennálló aránytalanságoknak legalábbis jelentékeny csökkentésére.

Addig is pedig, amíg ezek az intézkedések eredményre vezetnének, a gazdasági munkára visszahagyott egyének számában fennforgó nagy aránytalanság hadifoglyok kiosztásánál veendő tekintetbe, úgyhogy Magyarország

gazdasági célokra annyival több hadifoglyot kaphasson Ausztriánál, mint amennyivel több egyén vonatott el békés foglalkozásától. Tekintettel a szabad ember és hadifogoly munkája között fennforgó nagy különbségre, ez is csak részben nyújt kárpótlást a fent számszerűen is kimutatott gazdasági károsodással szemben.

Végül rámutat arra a körülményre, hogy már a 43—50 évesek szemléje alkalmával ezeknek oly magas arányszáma találtatott alkalmasnak, amely feltétlenül bizonyítja, miszerint e szemlék nem a kellő alapossággal teljesíttettek és alkalmasnak találtattak nagy számban olyanok is, akik a háború fáradalmainak elviselésére képtelenek s ha hadra kelnének, a legrövidebb idő alatt elpusztulnának anélkül, hogy katonai szempontból megfelelő szolgálatot teljesítettek volna.

Félő, hogy hasonló jelenségekkel fogunk találkozni a honvédelmi miniszter úr által javaslatba hozott ismételt megszemlélések alkalmával is, amidőn pedig már kétszer megszemlélt egyének, tehát olyanok kerülnek újabb megvizsgálás alá, akik korosztályuknak leggyengébb testalkatú, legbetegesebb részét alkotják. Miután alkalmatlan egyéneknek hadbaküldése nemcsak a társadalom érdekei szempontjából esik kifogás alá, de a katonai érdekeket is egyenesen veszélyezteti, kimondandónak véli, hogy az ezután teljesítendő szemléknél az előállítottak polgári egyének bevonásával lelkiismeretes vizsgálat alá vétessenek, a náluk netalán fennforgó súlyosabb belbetegségek, különösen szív és tüdőbajok megállapíttassanak és ilyen egyének alkalmasoknak ne találtassanak.

Kéri a minisztertanácsot, hogy javaslatait elfogadva a megfelelő lépések megtételére a honvédelmi miniszter urat kérje fel.

A minisztertanács úgy a honvédelmi miniszter úr előterjesztéséhez, mint a miniszterelnök úrnak azokhoz fűzött javaslataihoz hozzájárul s a megfelelő intézkedések megtételére a honvédelmi miniszter urat felhívja.

*

A) Mellékletek a jegyzőkönyv 43. pontjához:

1. sz. — K. und k. Armeeoberkommando. Op. Nr. 11.995. Erweiterung der Landsturmpflicht etz. An das k. ung. L. V. M., Budapest. — Standort, am 22. Juli 1915. Conrad m. p. Gen. Ob.

2. sz. — Kriegsministerium. Abt. 2/W. Nr. 19061 res. Massnahmen für die Sicherstellung der Ersätze für die Armee im Felde. An Seine Exzellenz den Herrn k.u.k. Geheimen Rat, General der Infanterie a. D. Samuel Baron Hazai . . . Budapest. Wien, am 19. September 1915.

3. sz. — Auszug aus dem Kommissionsprotokoll über die Beratungen am 13. September 1915.

4. sz. — Kimutatás a háború kitörésekor a tényleges állományban megvolt és bevonult emberekről.

5. sz. — Kimutatás a háború folyama alatt 1915. IX. 1-ig a népfelkelő bemutató szemléken (sorozásokon) alkalmasnak talált, azaz a véderőnek folytatólag rendelkezésre bocsátott emberekről.

6. sz. — Felmentettek száma.

7. sz. — A Magyarországon és Ausztriában jelenlévő polgári és katonai férfinépesség a 18 és 50 év között az 1910. évi népszámlálás szerint.

8. sz. — Kimutatás: a Magyarországon és Ausztriában a 18 és 49 év közötti férfilakosságból mennyi és mikor vonatott és fog vonatni katonai szolgálatra.

9. sz. — Adatok Magyarország és Ausztria harctéri teljesítményeire nézve.

10. sz. — Sorozási eredmények összehasonlítása 1895-től 1914-ig.

11. sz. — Kimutatás a még rendelkezésre álló alkalmas népfelkelőkről és bevonulásukról.

12. sz. — Kimutatás a menetzászlóaljak havi szükségletéről a még rendelkezésre álló népfelkelőkből.

(Ez a jegyzék csak a mellékletek címét tünteti fel; maguk a mellékletek a jegyzőkönyv tisztázati példányában találhatók.)

97.

1915. okt. 2. (18.) — 2.

A miniszterelnökség távirat- és telefonköltség-előirányzatának a háborús hírszolgálatokkal kapcsolatos túllépése.

A miniszterelnök előadja, hogy az 1914/15-i költségvetésben a miniszterelnökség számára táviratokra és telefonra 20 000 K-t irányoztak elő, ami az 1915/16. évre is fennállt. Ezzel szemben 1914. II. felében, valamint 1915. jan. hóban összesen 993 114 K-t fordítottak erre a célra.

„Erre vonatkozólag előadó miniszterelnök úr rámutat arra, hogy eltekintve a háborúval kapcsolatos körtáviratoktól, a miniszterelnökség elnöki osztálya állandóan tájékoztatta a főispánokat és kormánybiztosokat az esetről-esetre kiadott sajtótilalmakról, hogy a sajátságos külpolitikai helyzetnél fogva szüksége mutatkozott annak, hogy nemcsak úgyszólván az összes romániai és bulgáriai lapok az entente tendenciózus híreinek ellensúlyozására innét igaz és objektív távirati hírekkel láttassanak el, hanem a háború kitöréséig az olasz sajtó is, továbbá hogy a távirat- és telefonhasználat tekintetében bekövetkezett korlátozásokra való tekintettel feltétlenül szükségesnek mutatkozott a vidéki sajtót a főbb hadi és külpolitikai eseményekről gyorsan és megbízhatóan tájékoztatni, valamint egyes kormánybiztosokat és főispánokat, illetve egyéb hatóságokat és érdekeltségeket olyan helyeken, ahol lap nem jelenik meg, ugyancsak távirati tudósításokkal ellátni.” *Kéri, hogy ezeket a költségeket a mozgósítási hitel terhére számolják el, ha pedig ez nem lehetséges, kéri a minisztertanács hozzájárulását e túlkiadás utalványozásához.*

98.

1915. okt. 2. (18.) — 18.

Az államrendőrségi detektívek és az őrszemélyzet rendkívüli segélyének felemelése.

L. 1914—33—26.

A belügyminiszter előadja, hogy a hatáskörébe tartozó alkalmazottak rendkívüli segélyezésére engedélyezett 232 700 K-ból a székesfővárosi államrendőrségi detektívek és őrszemélyzet segélyezésére csak 113 000 K volna fordítható.

„Ez az összeg pedig egyáltalán nem elegendő arra, hogy az államrendőrség több mint 3000 főből álló detektívek és őrszemélyzete részére csak megközelí-

tőleg is olyan segély nyújtassék, amely a segélyre reászorultak súlyos megélhetési gondjait, hacsak időlegesen is, számottevően csökkenteni képes volna. Már pedig az államrendőrségi detektívek és őrszemélyzet segélyezésének kellő mértékben való nyújtását előadó miniszter úr elkerülhetetlenül szükségesnek véli. Mert azok a nyomorral határos nélkülözések, amelyek között az államrendőrség őrszemélyzete ma önhibáján kívül tengődni kénytelen, nemcsak az elégedetlenségnek nyithatnak utat, de ezekben az alkalmazottakban lefokozván a kötelesség teljesítéséhez szükséges erőt és készséget, alapjában megrendíthetik a rendőri szolgálat egyik legfontosabb alkaterejét: a megbízhatóságot is.

Mindezek az aggasztó körülmények pedig végeredményükben oda vezethetnek, hogy a budapesti államrendőrség őrszemélyzetének meglazul a fegyelem, amely e testület munkaképességének mindenkor legerősebb biztosítéka volt."

„474.950 korona volna az a legkevesebb összeg, amelynek arányos felosztása útján . . . elérhető lenne az a cél, hogy az államrendőrség detektív- és őrszemélyzetének az élelmiszerek és a különböző fogyasztási cikkek árának a háború által előidézett nagymérvű emelkedése folytán kedvezőtlenné vált anyagi helyzetén némileg segítve legyen."

Ennek érdekében a belügyminiszter további 348 000 korona hitel rendelkezésre bocsátását kéri.

Vö. 1915–21–22.

99.

1915. okt. 2. (18.) — 22.

A járványos betegségek.

L. 1914–34–25.

A belügyminiszter tájékoztatja a minisztertanácsot a járványos betegségekről. Szept. 13—19. között 53 községből 105 kolerамegbetegedést jelentettek, túlnyomórészt a polgári lakosság köréből.

Szept. 6—12 között 11, szept. 13—19 közt 6 kiütéses tífusz-eset fordult elő. A 17 beteg közül 10 katona, 7 hadifogoly, utóbbiak a dunaszerdahelyi fogolytáborban betegedtek meg.

A himlőben megbetegedettek száma 17 volt (4 katona, 13 polgár).

L. 1915–19–72., 1915–20–21., 1915–21–24., 1916–8–54.

100.

1915. okt. 2. (18.) — 27.

Az 1915. szeptember és október havi mozgósítási pénzszükséglet.

L. VII. táblázat.

„A pénzügyminiszter úr utalással a mozgósítási pénzszükségletek ügyében legutóbb az 1915. évi szeptember 3.-iki minisztertanácsban tett előterjesztésére bejelenti, hogy a cs. és kir. hadügyminisztérium a haditengerészet mozgósítási szükségletének a fedezésére szeptember hónapra 15,000.000 K-t igényelt, mely összegnek a magyar szent korona országaira kvóta szerint eső részét, vagyis 5,460.000 K-t a hadügyminisztérium által megjelölt időpontban rendelkezésre bocsátotta.

Előadó miniszter úr bejelenti továbbá, hogy a közös külügyminisztérium az ellenséges országokban tartózkodó magyar és osztrák állampolgárok segélyezésével és részben hazahozatalával felmerülő költségek fedezésére — a fentebb említett előterjesztése óta — két részben összesen 1,800.000 K-t, továbbá a mozgósítás folytán bevonult magyar és osztrák állampolgárok külföldön élő családjainak a vonatkozó törvényes határozmányok szerint való segélyezésére október havi szükségletként kereken 4,000.000 K-t igényelt. Ezekből az összegekből együttvéve a magyar szent korona országaira a kvótaalapon számítva 2,111.200 K esik, amely összegnek rendelkezésre bocsátása iránt, az ügy sürgősségénél fogva, előadó miniszter úrnak már szintén intézkednie kellett. A szóbanlévő segélyezések céljaira szükséges összegeknek a két állam által való rendelkezésre bocsátása egyelőre — a vonatkozó elszámolások megejtéséig — a kvótakulcs alapulvételével eszközlendő azért, mert az említett címeken felmerülő szükségletnek a segélyezendők állampolgársága szerinti megosztása a két állam között előre pontosan meg nem történhetik. A megterhelésnek a két állam közötti végleges megosztása tehát csak az annak idején megejtendő leszámolások eredményéhez képest lesz eszközlendő.

A szárazföldi hadsereg mozgósítási szükségletének a fedezésére a folyó év október hónapra a cs. és kir. hadügyminisztérium 1.139,000.000 K-nak a rendelkezésre bocsátását igényli, amely összegből az érvényben álló kvótakulcs szerint a magyar szent korona országait 414,596.000 K terheli.

Ehhez az összeghez még hozzájön a nyilvántartólappal ellátott lovakból a hadsereg lóállományának a kiegészítése céljából behívandó s összesen 10,000.000 K értékű lovak vételára fejében, továbbá a hadsereg részére az 1914. évi L. t. c. 16. §-a alapján végleg átvett járművek és állatok vételára fejében a magyar szent korona országaiban az 1915. évi október hónapban kifizetésre kerülő összeg."

A minisztertanács az előterjesztéshez hozzájárul.

101.

1915. okt. 2. (18.) — 28.

Felár engedélyezése a háború előtt kötött szállítási szerződéseknél.

Vö. 1915–11–51.

A pénzügyminiszter úr bejelenti, hogy a minisztertanácsnak folyó évi szeptember hó 24-én tartott ülésében pótlólag előadta, hogy az állami igazgatás számos ágazatát érdeklőleg felmerült az a kérdés, hogy minő eljárás követtessék azokban az esetekben, amikor a vállalkozók — a háborúra s illetve az annak folytán beállott áremelkedésre hivatkozva — az állammal még a háborút megelőző időben kötött szerződésekből folyó kötelezettségeiknek az eredeti feltételek mellett való teljesítését megtagadják, illetve azokat csak felár engedélyezése ellenében hajlandók teljesíteni.

Eddig ily esetekben általában az a jogilag teljesen helytálló álláspont érvényesíttetett, hogy a háború s az annak következményeképen jelentkező árdrágulás magában véve a vállalkozókat szerződési kötelezettségeiknek az eredeti megállapodások szerint való teljesítése alól nem mentesíti, s hogy tehát a háborút megelőzőleg kötött szerződések változatlanul fenntartandók s a kincstárnak azokból eredő jogai a vállalkozókkal szemben — szükség esetén bírói úton is — érvényesítendők. Ehhez képest a vállalkozók felár engedélyezése iránt támasztott követeléseikkel elutasíttattak, éspedig annál is inkább, mert a háborút megelőzőleg az állammal kötött szerződéseikben vállalt kötelezettségekkel

szemben, legalábbis egyelőre, magukat a rendes kereskedő gondossága mellett még a háború előtt létesített fedezeti-ügyletek által eleve biztosíthatták, illetve tényleg biztosították is, úgy hogy az időközben beállott árdrágulás hatásával szemben védve voltak.

Tekintettel azonban a háborúnak minden előrelátást és számítást meghaladó hosszú tartamára s arra a felforgató hatásra, amelyet ez a körülmény az áralakulások terén előidéz, méltányosnak mutatkozik, hogy a szóban forgó szerződéseknél a felár engedélyezése iránt előterjesztett kívánalmak ezentúl mérlegelés tárgyává tétessenek és a kérelem indokainak s a körülményeknek kellő figyelembevétele mellett bíráltassanak el. Kívánatosnak mutatkozik ez annál is inkább, mert sok esetben a kincstári érdekeknek is jobban megfelelhet az, hogy a fentebb említett merev jogi álláspontnak az érvényesítése helyett a vállalkozók kötelezettségeinek pontos teljesítése a velük való méltányos megegyezés útján biztosíttassék, s ezzel esetleges pereknél, a szükségletek kielégítésében pedig netáni késedelmeknek és zavaroknak eleje vétessék.

Az előadottak alapján a minisztertanács folyó évi szeptember hó 24-én tartott ülésében kimondotta, hogy az állam által a háborút megelőző időben kötött szállítási szerződéseknél, ott, ahol ez méltányosnak és a gazdasági helyzetre való figyelemmel indokoltnak mutatkozik, folyó évi augusztus 1-től, azaz a háború második évének kezdetétől a vállalkozók részére a velük való megegyezés után a viszonyok által megokolt mérvben felár engedélyezhető, továbbá, hogy a vonatkozó kérdések elbírálásánál az egyöntetűségnek biztosítása és a szakszempontok érvényesíthetése céljából, az illető miniszter urak intézkedés előtt, ha a felár engedélyezését indokoltnak tartják, — amennyiben mezőgazdasági cikkek szállítására vonatkozó szerződésről van szó, a földművelésügyi miniszterrel, amennyiben pedig ipari cikkek szállítása képezi a szerződés tárgyát, a kereskedelemügyi miniszterrel, s ezenkívül minden esetben a pénzügyminiszterrel is lépjenek érintkezésbe, s az utóbb nevezett miniszterekkel egyetértőleg járjanak el.

Előadó miniszter úr végül kéri, hogy ezen előterjesztése, valamint a minisztertanácsnak fentemlített határozata a jelen jegyzőkönyvbe felvétessék.

A minisztertanács az előterjesztés értelmében határoz.

102.

1915. okt. 2. (18.) — 30.

A galiciai és bukovinai, oroszbarát csapatoknak a Monarchiához hű, osztrák és magyar elemekkel való kiegészítése.

L. 1915—13—29.

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy a cs. és kir. hadügyminiszter úr a hadseregfőparancsnokság megkeresése folytán a következő átiratot intézte hozzá:

„Az 1915. évi III. törvénycikk rendelkezései alapján ezideig a Galiciából és Bukovinából kiegészülő csapatok menetalakulásai részére, részben még bezárólag a XIII. menetzászlóaljakig (menetszázadokig) magyar katonai területekről állományi kisegítések bocsáttattak rendelkezésre. A XIV. menetzászlóaljak megalakításától kezdődőleg, miután pótlásokra a galiciai illetőségű legénység már nagyobb mértékben volt igénybe vehető, a magyar népfelkelőknek ilyen átutalása már mellőztetett.

A cs. és kir. hadseregfőparancsnokság azonban arra a tényre való utalás mellett, hogy a 10. és 11. hadtestek csapattestei a pótlásokra rendelkezésre bocsátott, idegen illetőségű legénység rendkívül előnyös befolyása folytán minden tekintetben kimagasló tetteket vittek végbe, megkereste a hadügyminisztériumot, hogy az említett két hadtest gyalogsági és vadász csapataihoz a jövőben is osztassék be idegen illetőségű legénység.

Ha megfontoljuk, hogy a Galiciának az ellenség által megszállva volt részén bemutatott népfelkelők számos hónapon át a russzofil propaganda szétbontó befolyásának voltak kitéve, kétségtelenné válik, hogy annak, ha ezeknek a hadtesteknek csapattesteibe kizárólag illetékes legénységet osztanánk be, föltétlenül az volna a következménye, hogy ezeknek a galiciai csapattesteknek a minősége leszállna. Az idegen jutalékoknak további beosztása eme csapattestek eredményes működése érdekében tehát nemcsak a legnagyobb mértékben kívánatos, hanem mindenkép szükséges.

Ezenkívül a galiciai csapattestek részére szükséges pótlásokat a kelletténél hosszabb ideig kell kiképezni és fegyelmezni, továbbá az igen nagy számú nyilvánvalóan megbízhatatlan elemet már eleve idegen, megbízható csapattestekbe kell beosztani. E két rendszabály következtében a galiciai csapattesteknél a havonta kiállítandó pótlásokban számszerű hiány áll elő.

A birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok[1] katonai területei azonban a 10. és 11. hadtest csapattesteinek minőségi feljavításához és az említett rendszabályok folytán előálló hiány fedezéséhez szükséges kisegítő jutalékot önmagukban nem képesek kiállítani.

Alkalmas állományi kisegítést csak a wieni és gráci katonai területek szolgáltathatnak. Az innsbrucki és raguzai területek népességük ritka volta következtében, az előbbi ezenkívül jutalékainak a Standschützen[2]-alakulatok által való csökkentése folytán, nem jöhetnek tekintetbe, míg a prágai és leitmeritzi katonai területekről eredő pótlások általában nem volnának alkalmasak arra, hogy a galiciai csapatok minőségének javulását idézzék elő.[3]

Ama körülmény folytán azonban, hogy a wieni és gráci katonai területek, amelyek maguk sem rendelkeznek túlságosan nagy számú alkalmas emberanyaggal, a délnyugati harcvonal részére szükséges új alakulatok céljaira jelentékenyen igénybe vannak véve és azonfelül a tiroli és tengerpartvidéki csapatok részére az eltávolított megbízhatatlan olasz elem helyébe is pótlásokat kell szolgáltatniok, teljesen kizártnak kell tekintenünk azt, hogy az említett célra csak ez a két katonai terület vétessék igénybe.

A hadügyminisztérium ennek következtében csak akkor tehet a hadseregfőparancsnokság kívánságának eleget, ha a galiciai menetalakulások részére szükséges kisegítő jutalékok ezentúl is, úgy mint eddig, mind a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok területéről, mind pedig — bár az eddiginél szűkebb mértékben is — a magyar szent korona országainak területéről bocsáttatnának rendelkezésre.

Emellett a hadügyminisztérium bátorkodik megjegyezni, hogy az idegen katonai területek jutalékának lehető kímélése érdekében ez az átutalás úgy hajtatnék végre, hogy csupán a menetalakulások mindenkori állományának körülbelül $1/4$ része utaltatnék át a 10. és 11. hadtest csapattesteihez. A havon-

[1] „A birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok" volt a Monarchia nyugati, Lajtán túli részének hivatalos elnevezése.
[2] Népfelkelő lövész.
[3] A csehek oroszbarátsága folytán.

kénti pótjutalék ennélfogva összesen körülbelül 4.500 főre rúgna, amelynek egyik fele ausztriai, másik fele magyarországi katonai területekről volna a galiciai csapattestekhez átutalandó.

Idegen jutalékoknak a galiciai terület különleges fegyvernemeihez[4] való átutalása teljesen mellőztetnék.

A hadseregfőparancsnoksággal egyetértőleg kérem Nagyméltóságodat, hogy ezt a haderő egy jelentékeny részének minősége és értéke szempontjából igen nagyfontosságú kérdést bölcs megfontolás tárgyává tenni és idevonatkozó állásfoglalását lehetőleg minél előbb közölni méltóztassék.

Az előbbi kérdéssel való összefüggése folytán, az 1915. évi július hó 6-áról 8.777/eln.—B. szám alatt kelt becses átiratára válaszolva bátor vagyok még megjegyezni, hogy a hadügyminisztérium a 10. és 11. hadtest csapattesteinek az eddigi állományi kisegítések által előidézett kedvező minőségi állapotának fenntartása érdekében célszerűnek tartaná, ha egyelőre mellőztetnék annak az intézkedésnek megtétele, hogy az említett csapattestekbe már előzőleg beosztva volt, időközben azonban sebesülten, vagy betegen viszatért magyar állampolgárok felgyógyulásuk után kiegészítési szempontból illetékes csapattesteikhez vonultassanak be."

A honvédelmi miniszter úr ezen átirattal kapcsolatban megjegyzi, hogy bár kétségtelen, hogy az 1915. évi III. törvénycikknek csak az volt az intenciója, hogy a Galiciából és Bukovinából kiegészülő csapattestek kereteinek akadálytalan kitöltése az orosz megszállás idejére is biztosítva legyen, mégis kénytelen meghajolni a hadügyminiszter úr által felhozott nagyon is megfontolást érdemlő indokok előtt, és úgy véli, hogy nem lehet kitérni a hadügyminiszter úr kérésének teljesítése elől.

Ennélfogva kéri a minisztertanács felhatalmazását arra, hogy a Galiciából és Bukovinából kiegészülő gyalogos és vadászcsapatok állományának kiegészítése céljából a havonkint 2.250 főre rúgó kisegítést az 1915. évi III. törvénycikk alapján újabban és a fennforgó szükség tartamára a hadügyminiszter úr rendelkezésére bocsáthassa.

Ami a hadügyminiszter úrnak azt a kérését illeti, hogy a Galiciából és Bukovinából kiegészülő csapattestekbe beosztva volt, azonban betegség vagy sebesülés miatt a csapattestektől elkerült magyar állampolgárok felgyógyulásuk után ismét ezekbe a csapattestekbe osztassanak be, ez előadó miniszter úr szerint nemcsak azért nem volna teljesítendő, mert ezen egyének felgyógyulásuk után rendszerint illetékes póttestükhöz vonulnak be és csak egyenként lehetne őket a galiciai hadtestekhez irányítani, ami felette körülményes, de azért sem, mert hiszen felgyógyult egyének visszaküldése a hadügyminiszter úr által kívánt kisegítés mértékét túllépné.

A minisztertanács, tekintettel azokra a nagyfontosságú katonai érdekekre, amelyek ahhoz fűződnek, hogy a szóbanlévő csapatok minősége ezen csapatoknak részben magyar katonai területekről való kiegészítése által emeltessék: a honvédelmi miniszter úr előterjesztését magáévá teszi és a szükséges intézkedések megtételére részére a felhatalmazást megadja.

[4] Műszaki csapatok.

103.

1915. okt. 2. (18.) — 31.

Orosz-Lengyelországnak a Monarchiához, ill. Ausztriához, Bosznia-Hercegovinának és Dalmáciának a magyar szent korona országaihoz csatolásának kérdése.

Elnöklő miniszterelnök úr hivatkozással az e részben már több ízben folytatott megbeszélésekre, így a napokban a kormány tagjaival, valamint a parlamentnek úgy a többséghez, mint az ellenzékhez tartozó más vezérférfiaival folytatott eszmecserére előadja, hogy Lengyelországnak[1] a háború után leendő hovacsatolása kérdése a közeli jövőben közös miniszteri értekezleten fog szóba kerülni.[2] Ennek folytán beállott annak a szüksége, hogy a kormány, mint olyan, állást foglaljon ezen kérdésben, illetve fölhatalmazást adjon számára arra nézve, hogy a szóban lévő ügyben az említett közös miniszteri értekezleten a kormány nevében állást foglalhasson. Miután továbbá Lengyelország hovatartozásának kérdésével kapcsolatban kívánatosnak mutatkozik, hogy az ezen előreláthatólag Ausztria javára bekövetkezendő területi megnagyobbítás Magyarország irányában is megfelelő intézkedések által ellensúlyoztassék, mégpedig Bosznia-Hercegovinának,[3] esetleg Dalmáciának[4] is, a magyar szent korona országai területéhez leendő csatolása által, elnöklő miniszterelnök úr a mai minisztertanácsra meghívta báró Skerlecz, Horvát-Szlavón- és Dalmátországok bánját is, mint a szóbanlévő nagyfontosságú kérdéseknek ezen utóbb említett csoportja révén kiválóan érdekelt közjogi tényezőt.

Ezek előrebocsátása után elnöklő miniszterelnök úr bemutatja annak a nyilatkozatnak a jelen jegyzőkönyvhöz másolatban csatolt tervezetét, amelyet a közös miniszteri értekezleten a m. kir. kormány nevében megtenni szándékozik, majd fölkéri a jelenlevő miniszter urakat, valamint a horvát bán urat, hogy a fölolvasott memorandumba foglaltakra nézve nyilatkozzanak.

A Felség személye körüli miniszter úr annak a kijelentése mellett, hogy teljes mértékben hozzájárul a miniszterelnök úr által kifejtettekhez, hangsú-

[1] Pontosabban Orosz-Lengyelországról, ill. a központi hatalmak által az oroszoktól elfoglalt területrészről van szó. Erre vonatkozólag, mindig a pillanatnyi hatalmi helyzetnek megfelelően, sokféle terv született. L. erre nézve *Lukinich Imre:* A lengyel kérdés és a magyar kormány 1914—1917. Értekezések a történettudományok köréből. XXV. k. — 8. sz. — Bp. 1939.

[2] L. az 1915. okt. 6-i közös minisztertanács jegyzőkönyvét.

[3] Az 1878-i berlini békeszerződés XXV. cikkelye értelmében a Monarchia megszállta (okkupálta) Bosznia-Hercegovinát, anélkül, hogy teljesen beolvasztotta volna államszervezetébe. A bosnyák ügyek irányítását a közös minisztertanács hatáskörébe utalták s a külügyminisztériumban egy bosnyák bizottság alakult, amely 1880-tól kezdve a közös pénzügyminisztérium kebelében folytatta működését. A két tartomány közigazgatásának vezetője tulajdonképpen a közös pénzügyminiszter volt. Bosznia-Hercegovinára a Monarchián belül egyformán igényt tartott Magyarország, Horvátország és Ausztria is, azonban a hatalmi egyensúly megbomlásától félve, végül egyikhez sem csatolták oda. 1908 őszén a Monarchia, balkáni helyzetének megszilárdítása és Szerbia visszaszorítása érdekében bekebelezte (annektálta) Bosznia-Hercegovinát. Vö. *Patycmkin* i. m. 48—52. o.; *L. v. Südland:* Die südslawische Frage und der Weltkrieg. Wien 1918. 484—488. o és *Gratz* i. m. I. k. 181. o.

[4] Dalmácia közjogilag Magyarország társországa, közigazgatásilag Ausztria egyik tartománya volt. Az 1868 : XXX. magyar—horvát kiegyezésben Horvátország hivatalosan a „Horvát-Szlavón-Dalmátország" elnevezést kapta; ennek ellenére sem Magyarországgal, sem Horvátországgal nem egyesítették, holott régi jogon mindkét ország igényt tartott rá. — R.: Dalmácia. — és *Gratz* i. m. I. k. 66. o.

lyozza, hogy a maga részéről őszintén óhajtja, hogy Lengyelországnak a hovátartozása kérdése egyáltalában sohase nyerjen aktualitást, amennyiben egyterületi megnagyobbítások nélkül Oroszországgal kötendő külön békét sokkal kívánatosabbnak tartaná, mint Lengyelország megszerzését, ami a közjogi és egyéb kérdésekben rejlő kiszámíthatatlan nehézségek egész halmazát rejti magában.

Ha azonban úgy fejlődnék a dolog, hogy Lengyelország annektálása elkerülhetetlenné válna, úgy Lengyelország Ausztriához csatolása mellett, ott hozzászóló miniszter úr felfogása szerint ideiglenesen katonai uralmat kellene létesíteni, s a közjogi részletkérdéseket későbbre halasztani.

A kereskedelemügyi miniszter úrnak a miniszterelnök úr előadásához nincs hozzáfűzni valója.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr hangsúlyozza, miszerint teljes mértékben egyetért a miniszterelnök úrral abban, hogy az egész kérdés kizárólag csak dualisztikus alapon képzelhető el.[5] Egyúttal rámutat arra, hogy a keletgaliciai lakosság[6] megbízhatatlan rutén elemei nem képezhetnek olyan becses anyagot a monarchia számára, hogy a szóban lévő területi változásoknál ezen elemek megtartásához föltétlenül ragaszkodni kellene, sőt ellenkezőleg célszerűnek tartaná, ha amennyiben ez az idevonatkozó tárgyalások alkalmával az egész rendezést megkönnyítő modalitásnak bizonyulna, Galicia legészakkeletibb részének Oroszország számára leendő átengedése komolyan számításba vétetnék. Ha ezen russzofil lakosság lakta országrészen a monarchia túladna, ez közgazdaságilag sem jelentene nagy veszteséget, továbbá egy Bug—Zlota—Lipa—Dnyeszter határvonal stratégiai szempontokból sem volna előnytelen.

Az igazságügyminiszter úr különös megelégedéssel vesz tudomást a miniszterelnök úr által felolvasott memorandum első részéről, mely szerint az eshetőségek között az sem tartozik a lehetetlenségek közé, hogy Lengyelország egy tisztességes béke fejében Oroszországnak ismét visszaadassék. Rámutat azokra a nagy nehézségekre, amelyeket a nemzetiségek a monarchia határain belül már eddig is okoztak, és figyelmeztet arra, hogy Lengyelország annektálása által a nemzetiségekkel való békés kormányzás igen nagy akadályokba fog ütközni. Azt, hogy Magyarországon a nemzetiségekkel szemben az eddigi nehézségek ne fokozódjanak, kizárólag csak úgy kerülhetjük el, ha féltékenyen őrködünk a dualisztikus alap megtartása felett.

A belügyminiszter úr nem hallgathatja el az iránti aggodalmát, hogy Lengyelországnak Ausztriához való csatolásával a lengyelekben fel fog ébredni a függetlenség iránti vágy, mely iránti törekvésükben támogatásra fognak találni a galiciai lengyelek részéről is. Ez a veszély egy trialisztikus alakulat mellett még inkább fenyegethetne. Azért tehát annál is inkább szükségesnek tartja, hogy a dualisztikus alap fenntartassék és ezért csatlakozik a miniszterelnök úr javaslatához.

A földművelésügyi miniszter úr minden tekintetben aláírja az elnöklő miniszterelnök úr álláspontját, s csak annak a hangsúlyozására szoritkozik, hogy a maga részéről legjobban szeretné, ha ezen kérdéssel gyakorlatilag foglalkozni nem kellene.

[5] Ha Lengyelországot a Monarchiához csatolták volna, ez a dualizmus megszűnését és trializmus kialakulását jelentette volna, ami ellen a magyar államférfiak mindig tiltakozásukat fejezték ki.

[6] Az 1910-i népszámlálás szerint Galiciában a lakosság többsége lengyel és ukrán volt. — R. : Galicia.

A pénzügyminiszter úr meghajolva a viszonyok által teremtett helyzet előtt, elismeri, hogy a magyar kormány az egész kérdést csak abból a szempontból kezelheti, mint ahogy azt az elnöklő miniszterelnök úr kontemplálja és ennél fogva ő is hozzájárul a kormányelnök előterjesztéséhez. Nem hallgathatja el azonban súlyos aggályait ezen rendezésekkel szemben. Lehet, hogy a maga részéről igen pesszimisztikusan fogja fel az egész helyzetet, de feltétlenül szükségesnek tartja, hogy a minisztertanács a kérdésnek ezen oldalával is foglalkozzék.

Ámbár a maga részéről is a dualizmust úgy a múltra, mint a jövőre nézve az egyetlen helyes közjogi államkapcsolati formának tekinti, kénytelen bevallani, hogy a dualizmusnak sok ellensége van és hogy az erőviszonyoknak Lengyelországnak Ausztriához kapcsolásával beálló eltolódása annak fenntartását még nehezebbé tenné.

Magyarországnak a dualizmushoz való lojális ragaszkodása általánosan ellenszenvet fog kiváltani irányában az összes nemzetiségek részéről. Minden más nemzetiség a monarchiában a magyarokat fogja okolni, ha nem érheti el külön céljait, és ebben a tekintetben egy táborban lesznek a lengyelek, a délszlávok, ugyanott lesznek találhatók a csehek, de még az osztrák centralisták is.[7] Igaz ugyan, hogy ezzel szemben támaszt várhatunk a dinasztiától, talán az osztrák-németek részéről is. De nagy kérdés, hozzászóló miniszter úr nézete szerint, hogy elégségesek lesznek-é ezek a tényezők arra, hogy bennünket ebben a küzdelemben eredménnyel támogassanak is?

De nemcsak ezekből a magyar nemzeten kívül fekvő szempontokból fogja fel pesszimisztikusan a helyzetet, hanem belpolitikai szempontokból is, amennyiben meggyőződése szerint az esetben, ha a jelenlegi háború folyományaként Ausztria Lengyelországnak vagy nagy részének hozzákapcsolása folytán területben, népességben és gazdaságilag jelentékenyen gyarapodni fog, Magyarországon a kormány igen erős ellenzékkel fogja magát szembetalálni, amely arra fog utalhatni, hogy éppen a magyar nemzet nem nyer semmit ebben a háborúban, amelynek szerencsés eredményének előidézésében olyan nagy része volt. Éppen erre való tekintettel a maga részéről kívánatosnak, illetve megfontolandónak tartja, nem lehetne-é a magyar állam nemzeti kiépítése terén ellensúlyozni a dualisztikus monarchia másik államánál a háború folytán előálló nagy erőgyarapodást, ami erősítené a gouvernementális politikusok helyzetét is, az ellenzék előrelátható támadásaival szemben? Például a hadseregnek nemzeti alapra[8] való fektetése által.

Miután még figyelmébe ajánlaná a minisztertanácsnak, hogy nem kellene-é az osztrák-németekkel már most megértetni, hogy egy különbéke Oroszországgal Lengyelország nélkül a saját érdekükben is volna, kívánatosnak jelzi, hogy az egész kérdés magyar törvénnyel is rendeztessék, ha erre egyáltalán rákerül a sor.

A honvédelmi miniszter úr taktikai okoknál fogva azt ajánlja a miniszterelnök úrnak, hogy a közös miniszteri értekezleten a dualizmus és paritás fenntartásának a gondolatát nem mint a magyar kormány propozicióját állítsa oda, hanem oly irányba terelje a tárgyalás menetét, hogy ez az óhaj mint a

[7] 1867 után az osztrák-német centralista irányzat célja a dualizmus megszüntetése s egy központosított, osztrák vezetés alatt álló „Gesammtstaat" megvalósítása volt. Ugyanakkor az osztrák uralkodó osztályok más része, főleg a dinasztia- és alkotmányhű nagybirtokosság és a nagyburzsoázia a dualizmus fenntartása mellett foglalt állást.

[8] A magyar vezényleti nyelv régi követelésére céloz.

közös miniszteri értekezlet kívánsága jusson kifejezésre akkor, ha esetleg bizonyos részről trialisztikus tervekkel állanának elő. Ezt az eljárást azért ajánlja, hogy ne csináljunk magunknak a lengyelekből ellenséget.

Elnöklő miniszterelnök úr mindenekelőtt ez utóbbi aggályra jegyzi meg, hogy már az eddigi megbeszéléseknél napvilágra jött, hogy úgy az osztrák, mint a közös kormány a dualizmus fenntartásának álláspontjára helyezkedett. Azután reflektálva a pénzügyminiszter úr fejtegetéseire, megjegyzi, hogy a pénzügyminiszter úr joggal nevezte a maga nézetét túl pesszimisztikusnak. Az úgynevezett vívmányokkal való operálással csak kárt okoznánk a nemzet valódi hatalmi érdekeinek.

A magyar nemzet e háborúban teljesített óriási szolgálatainak jutalmául gyarapodott súlyban, tekintélyben, valódi hatalomban. Egy megnagyobbodott, mintegy 60 milliónyi lakossággal bíró nagyhatalomnak marad paritásos tényezője, s csak a háború terheinek viselésénél mintegy évi 150 millió korona évi könnyebbséget nyer Lengyelország meghódítása s e terhek viselésébe való bevonása révén.

Ezek után elnöklő miniszterelnök úr áttérve a felvetett kérdések II. csoportjára, előadja, hogy Boszniát és Hercegovinát illetőleg azon a határozott állásponton van, hogy azok jelenlegi közjogi helyzete tarthatatlan és célszerűen csakis a magyar szent koronához való csatolásuk útján rendezhető. E mellett szól a történelmi jog, a földrajzi helyzet és az a körülmény, hogy ilyen nagy délszláv tömegnek Ausztriához való csatolása újabb veszélyt jelentene az ottani németség számára. Egyáltalán nem zárkózik el a magyarországi délszláv népesség ilyen erősődésével járó aggályok elől, de azt hiszi, hogy a szóbanforgó veszélyekkel a magyar nemzet, kedvezőbb erőviszonyainál fogva, jobb kilátásokkal fog megbirkózhatni.

Nézete szerint Bosznia autonóm életében előreláthatólag hosszabb átmeneti ideig tartó szünetnek kellene beállania, miután csakis minden zavaró helyi befolyástól független erős és igazságos kormányzat fogja ott az állam tekintélyét megerősíthetni, s a különböző bomlasztó hatásokkal a harcot sikerrel felvehetni. Az adminisztráció rendezése, a közoktatásnak megbízható kezekbe lefektetése s az ottani közhangulatnak lényeges megnyugvása után fog lehetni majd Bosznia-Hercegovinát a magyar szent korona alkotmányos életébe belevonni s csakis akkor fog lehetni e tartományok önkormányzatát, a közös állami ügyek intézésében való részvételét s Magyarországhoz, esetleg Horvát-Szlavónországokhoz való kapcsolásának egyéb kérdéseit megoldani.

Nehezebb a határozat Dalmáciára nézve, amelynek hozzánk csatolását a geográfiai helyzettel kapcsolatos nagyon fontos közgazdasági szempontokon s a Dalmáciából Bosznia szerb lakosságára gyakorlandó befolyásra való tekintet mellett az e tárgyban az 1868. évi XXX. t. c.[9]-ben a társországokkal szemben tett ígéret a magyar nemzetre nézve jóformán kötelezővé teszi. Ennek az ígéretnek beváltására Lengyelország annexiója esetén most kínálkoznék kedvező alkalom, amelynek elmulasztása világosan megértetné a horvátokkal, hogy a magyar nemzet Dalmáciának visszaszerzésére nem hajlandó, s ez messzemenő káros kihatással lehetne az egész horvát közönség gondolat- és érzelemvilágára.

Másrészről azonban Dalmáciának Horvát-Szlavónországokkal való egyesítése s az ottani közéletbe való bevonása bizonyára újabb nehézségek és komplikációk forrásává lenne s a jelenlegi közjogi alapon való békés alkotmányos fejlődést Horvátországban még jobban megnehezítené.

[9] A Magyarország s Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok között fennforgott közjogi kérdések kiegyenlítése iránt létrejött egyezmény becikkelyezéséről szóló, ún. magyar—horvát kiegyezési törvény.

Ennélfogva a dolog még további tanulmányozást és megfontolást igényel, miért is mint az általa felolvasott nyilatkozattervezetből kitűnik, biztosítani kívánná ugyan Ausztria beleegyezését Dalmácia visszaszerzésébe, azt azonban, vajjon éljen-é Magyarország ezzel a beleegyezéssel, egyelőre még függőben tartaná. Mint e kérdésben elsősorban kompetens tényezőt, felkéri a jelenlevő horvát bán urat, hogy a maga részéről is nyilatkozzék.

A horvát bán úr a kérdésnek csak a Bosznia-Hercegovina és Dalmácia sorsát illető részéhez kíván hozzászólni. Ő is abban a felfogásban van, hogy Lengyelországnak az Ausztriához való esetleges hozzácsatolása következtében az illetékes tényezők nem zárkózhatnak el az elől, hogy a magyar szent korona országai is bizonyos rekompenzációban ne részesüljenek, különösen akkor, mikor ezen országoknak történelmi igényeik vannak, amelyeket, részben legalább, törvény is biztosít.

Ez az eset áll Bosznia-Hercegovinára és különösen Dalmáciára nézve, amelynek Horvát-Szlavónországokhoz való kapcsolása a horvát kiegyezési törvény értelmében tisztázva van.[10]

Elismeri, hogy ennek a kérdésnek lesznek politikai nehézségei is, de ezekkel meg kell birkózni. A hozzácsatolás mikénti keresztülvitele részben taktikai kérdés. Tisztában van azzal, hogy a dalmát lakosság nehezen kezelhető s nyugtalan elemekből áll.[11] Viszont abban a tekintetben sem fogja föl optimisztikusan a helyzetet, hogy Dalmáciának Horvátországhoz való csatolása a kormányzást Horvát-Szlavónországokban esetleg meg fogja nehezíteni. Igen fontosnak tartaná mindenesetre taktikai okoknál fogva, hogy az egész ügy olyan beállítást nyerjen, hogy Magyarország az, amely Horvátországnak szerzi meg területének megnagyobbítását.

Említést tesz az utóbbi időben a dalmátországi helytartóval folytatott beszélgetéseiről, amelyek folyamán utóbbi kijelentette, hogy a dalmátok országuknak Horvátországhoz való csatolását nem óhajtják. Ennek a kijelentésnek azonban nem tulajdonít nagyobb súlyt, miután nem tartja kizártnak, hogy Attems gróf helytartó szavai csak a saját felfogását juttatták kifejezésre. A horvát bán felemlíti, hogy Dalmáciában — ámbár kevés a szerb — mégis nagy a szerbofil párt, s hogy a horvátoknak ama része, amely dalmát, sokkal inkább foglalkozik egy nagy délszláv állam létesítésének a kérdésével, mint a horvátországi horvátok. A dalmátok földrajzi fekvésüknél fogva is élénk összeköttetést tartanak fel a montenegróiakkal[12] és szerbekkel. Az intelligenciát utóbbiakhoz bizonyos kötelék is fűzi, s a montenegrói trónörökös[13] például Raguzában szokott hosszabb időn át tartózkodni. Mindezekből arra a következtetésre jut, hogy a politikai viszonyoknak délszláv tartományainkban való jövőbeni alakulása leginkább attól függ, miként intézzük el ügyünket a szerb királysággal, s csakis a szerb állam megfelelő letörése esetén tudná legyőzni felmerülő aggályait.

[10] Vö. a 3.—4. sz. jegyzettel.

[11] Dalmácia lakosságának több mint 96%-a az 1910-i népszámlálás szerint szerb és horvát, 2,61%-a olasz volt. — R. : Dalmácia.

[12] Montenegro fejedelemség mint Szerbia szövetségese 1914. augusztusa óta hadban állt a központi hatalmakkal. — R. : Montenegro.

[13] I. Miklós montenegroi fejedelem legidősebb fia, Danilo.

Ami Dalmáciának a hozzácsatolását illeti, annak a fölfogásnak ad kifejezést, hogy ezt a lépést, ha szükséges, esetleg szintén egy megfelelő provizóriummal lehetne kezdeni. Nem tartja kizártnak, hogy ezen területmegnagyobbítással kapcsolatban a horvátok szintén ne álljanak elő bizonyos követelésekkel, pl. pénzügyi téren; [14] viszont jó alkalom lehetne ez arra is, hogy egyes függő kérdések Magyarország és Horvát-Szlavónországok között rendeztessenek.

A kereskedelemügyi miniszter úr a fenti fejtegetésekkel kapcsolatban bemutat egy operátumot, mely Bosznia-Hercegovinának és Dalmáciának a magyar szent korona országaihoz való csatolásával foglalkozik, hangsúlyozva, hogy ezen munkában sok megszívlelendő mozzanatot talál. Rámutat arra, hogy Dalmáciának a magyar szent korona országaihoz való csatolása Magyarországra nézve közgazdaságilag azért is igen fontos, mert újabb debouchét[15] kapna Magyarország a tengerre.

Az ezen tárgy felett kifejlődött eszmecsere eredményeként, amelynek során a jelenlegi Szlavóniának egészen vagy részben Magyarországhoz való visszacsatolásának kérdése is felmerült, megállapítást nyert, hogy mindezeket a kérdéseket annak idején az illetékes horvát-szlavón és esetleg dalmát tényezőknek bevonásával fog kelleni megvitatni és megállapítani. A minisztertanács ezekre vonatkozólag állásfoglalását függőben tartva,

a miniszterelnök előterjesztéséhez hozzájárul s felhatalmazza őt az általa előterjesztett nyilatkozatnak a közös miniszteri értekezleten való megtételére.

*

A magyar kormánynak a lengyel kérdésben a közös minisztertanács elé terjesztett nyilatkozata.

Die kgl. ung. Regierung kann sich der Einsicht nicht verschliessen, dass sich eventuell die Trennung Congress-Polens[16] vom russischen Reiche als ein natürliches Produkt dieses Krieges ergeben wird, in welchem Falle eine Angliederung desselben an die Monarchie trotz der damit verbundenen zahlreichen Komplikationen und Schwierigkeiten als die zweckmässigste Lösung des Problemes erscheint.

Sie muss jedoch betonen, dass dieses Ergebnis bei der jetzigen Kriegslage noch keineswegs mit Gewissheit angenommen werden kann, und die Möglichkeit, den Krieg mit Russland auf Basis der Zurückerstattung des ganzen besetzten russischen Gebietes oder eines grossen Teiles desselben zu beenden, unbedingt gewahrt werden müsse.

Selbst bei der günstigsten Kriegslage darf nicht ausser Acht gelassen werden, nicht nur, dass das Kriegsglück Schwankungen ausgesetzt ist, sondern auch dass die Zeit einer Erschöpfung unserer Reserven an Menschenmaterial und den für den Krieg unbedingt notwendigen wirtschaftlichen Gütern in einem näheren Zeitpunkt eintreten müsse, als dies bei den Gegnern der Fall ist.

Wir müssen die ganze Reihe von militärischen Aufgaben, welche es uns ermöglichen würden, wenigstens einen Teil unserer Gegner zum Frieden zu zwingen, in relativ kurzer Zeit lösen, oder uns mit einem bescheideneren Ergebnis abfinden und Frieden schliessen, bevor das Erschöpfungsmoment eintritt oder dessen Herannahen vom Feinde bemerkt wird.

Es wäre also mit der grössten Vorsicht alles zu vermeiden, was als eine dem polnischen Volke gemachte bindende Zusage gelten und die Monarchie in die Zwangslage versetzen würde, den Krieg um Polens willen mit Gefährdung der eigenen Lebensinteressen weiterzuführen oder beim Abschluss eines Polen zurückerstattenden Friedens schwere Einbusse an Prestige zu erleiden und bittere Enttäuschung und Entfremdung beim ganzen polnischen Volke hervorzurufen.

Die Frage wäre daher mit der grössten Vorsicht zu behandeln, solange die militärische Situation nicht in einer Weise herangereift ist, welche zur sicheren Hoffnung auf die Erwerbung Polens berechtigt.

Freilich steht diese notwendige Rücksicht auf eventuelle spätere Wendungen der militärischen und diplomatischen Lage einer Vorbereitung der Frage sowohl im Schosse der verantwortlichen Organe in der Monarchie, wie auch mit dem deutschen Verbündeten keinesfalls im Wege. Im Gegenteil scheint es ratsam dieser Eventualität gegenüber schon jetzt Stellung zu nehmen.

Die ungarische Regierung erklärt der Angliederung des nicht von Deutschland zu annektierenden Teiles Russisch-Polens an die Monarchie im Prinzipe unter folgenden Bedingungen zuzustimmen:

1. Diese Angliederung kann der dualistischen Struktur der Monarchie und der paritätischen Stellung Ungarns keineswegs Einbusse tun. Nicht nur das historische Recht Ungarns, sondern die Lebensinteressen der Monarchie als Grossmacht, fordern gebieterisch, dass der neu angegliederte Teil der Monarchie nicht als drittes Staatswesen mit derselben selbstständigen staatsrechtlichen Stellung und mit den gleichen Befugnissen bezüglich der gemeinsamen Angelegenheiten, wie die jetzigen zwei Staaten der Monarchie, in dieselbe eingefügt werde, sondern in ein unmittelbares Verhältnis zum österreichischen Kaiserstaate gelange und sowohl hiedurch, wie durch die Aufrechterhaltung der paritätischen Stellung Ungarns der ausschlaggebende Einfluss solcher Elemente auf das Heerwesen und die äussere Politik gesichert werde, welche sich für alle Zeiten, auf Leben und Tod mit der Dynastie und der Grossmachtstellung der Monarchie verwachsen fühlen.

Es müsste freilich das aus dem ganzen Galizien oder einem grossen Teile desselben und den neu angeworbenen polnischen Gebieten zu bildende Königreich Polen mit einer möglichst weitgehenden Autonomie betraut werden; eine Frage, welche in erster Reihe in die Kompetenz der k. k. österreichischen staatlichen Organe fällt, in ihren, die Grundlage der Monarchie berührenden Grundzügen jedoch auch die Verantwortung der kgl. ung. Regierung tangiert.

Mit Rücksicht darauf, dass es sich um eine in erster Reihe österreichische Frage handelt, will die k. ung. Regierung der Stellungnahme der k. k. österreichischen Regierung nicht vorgreifen, glaubt jedoch im Einverständnis mit derselben in der Auffassung zu sein, dass diese Autonomie sowohl vom Standpunkte einer Zufriedenstellung der Polen, wie auch mit Rücksicht auf die Stellung der Deutschen Österreichs eine möglichst weitgehende sein sollte, damit diese Letzteren in Bezug auf wichtige und die ethnischen Gesichtspunkte in erster Reihe berührende Zweige des Staatslebens in ein wesentlich besseres Kräfteverhältnis mit den slavischen Elementen treten können, als es jetzt der Fall ist.

[14] A magyar—horvát kvótát (93,56% — 6,44%) a horvátok ugyanolyan sérelmesnek tartották, mint a magyarok az Ausztria és Magyarország között fennálló kvótát.

[15] Kijárat.

[16] Lengyelországnak az 1815-i bécsi kongresszus után Oroszországhoz csatolt része.

2. In Anbetracht des grossen Zuwachses, welches Österreich durch die Angliederung Polens erhält, wäre die Frage Bosniens und der Herzegovina auf Basis der historischen Rechte Ungarns zu regeln und es wären diese Länder an die ungarische heilige Krone anzugliedern.

Ebenso wäre ein schmales Territorium an der Meeresküste westlich von Fiume an Ungarn abzutreten, um die Entwicklung der genannten Hafenstadt zu ermöglichen.

Schliesslich wäre es Ungarn anheimzustellen, das Königreich Dalmatien an die ungarische heilige Krone anzugliedern. Die kgl. ung. Regierung bittet die diesbezügliche Einwilligung der k. k. österreichischen Regierung und würde sich vorbehalten, diese Frage noch einem näheren Studium zu unterziehen und sich diesbezüglich während der Kriegsdauer endgültig zu äussern.

3. Bezüglich der materiellen Folgen der erwähnten territorialen Veränderungen wäre vorerst festzusetzen, dass die Angliederung Bosniens und der Herzegovina, sowie Dalmatiens bei der Bestimmung der nächsten Quote nicht in Anbetracht kommen könnte, da es ja allgemein bekannt ist, dass diese Länder nicht nur keinen Beitrag zu den gemeinsamen Kosten leisten können, sondern im Bezug auf ihre eigene Verwaltungs- und Investitionsbedürfnisse passive Länder sind, so dass ihr Erwerb nicht eine Stärkung, sondern eine Schwächung der ungarischen Staatsfinanzen bedeutet.

Das Königreich Polen hingegen wäre ein ganz eminenter Zuwachs an wirtschaftlicher Kraft für Österreich, welches sowohl beim Tragen der Lasten des jetzigen Krieges, wie bei Festsetzung der Quote für die Zukunft vollauf gewürdigt werden müsste.

Bezüglich der Kriegslasten müsste aus der gesammten Summe des Mobilisierungskredites eine Summe ausgeschaltet werden, welche dieselbe Kapitalslast auf die Kopfzahl der Bevölkerung Polens bedeutet, als die am 1-ten Juli 1914. bestehende Schuldenlast für die Bevölkerung beider Staaten der Monarchie. Der zurückbleibende Teil des Mobibilisierungskredites müsste nach Abzug der Kriegsentschädigung im Verhältnis der nach Angliederung Russisch-Polens resultierenden Quote auf das vergrösserte Österreich und auf Ungarn verteilt werden. Es hätte folglich eine neue Abrechnung zwischen den beiden Staaten der Monarchie über die bisher im jetzigen Quotenverhältnis getragenen Kriegskosten zu erfolgen.

Die in Folge der Angliederung Congress-Polens an der Quote zu erfolgende Verschiebung wäre ganz unabhängig von der Festsetzung der auf das jetzige Gebiet der beiden Staaten zu entfallenden Quote zu bestimmen. Die Quote Österreichs und Ungarns wäre auf Basis des jetzigen Territorialzustandes für die nächste Periode ohne Rücksicht auf die Anwerbung Polens festzusetzen und ganz unabhängig von dieser Arbeit diejenige Perzentualziffer zu berechnen, welche das Verhältnis der wirtschaftlichen Kräfte Polens zur gesamten wirtschaftlichen Kraft beider Staaten der Monarchie zum Ausdrucke bringt. Diese Ziffer wäre dann als Zusatz der österreichischen Quote zuzuschlagen. Dieses Calcul wäre auf Basis der für die Beurteilung des Volksreichstums und der wirtschaftlichen Hilfsquellen eines Landes ausschlaggebenden Momente durchzuführen, wobei schon jetzt als eine natürliche Folge des grösseren Reichtums des Landes vereinbart werden müsste, dass die Verhältniszahl der wirtschaftlichen Kraft und folglich der Beitragsleistung Polens zu den gemeinsamen Auslagen ein wesentlich höherer sei, als das Verhältnis der Bevölkerungszahl.

Als Ergebnis dieser Berechnung bekäme man eine Gesamtzahl von 100 + X, wovon bei der jetzigen Quote 36·4 auf Ungarn, 63·6 + X auf Österreich entfallen würde, während im Falle einer Veränderung der alten Quotenzahl der für die jetzigen Gebiete der beiden Staaten zu vereinbarende neue Perzentsatz auf die Stelle der jetzigen Sätze von 36·4 und 63·6 zu kommen hätte. Eine Umrechnung der Gesamtziffer von 100 + X auf 100 würde dann den Perzentualsatz der Beteiligung des mit Polen vergrösserten Österreichs und Ungarns an den gemeinsamen Lasten ergeben.

Magyar nyelvű kivonat. — A magyar kormánynak az az álláspontja, hogy a lengyel kérdésben a döntést későbbre kell halasztani, aszerint, hogyan alakulnak az erőviszonyok a háború további folyamán. Ha a döntés úgy fog szólni, hogy Orosz-Lengyelország egy része a Monarchiához (pontosabban Ausztriához) csatlakozzék, ez csak a dualizmus és a két állam, Ausztria és Magyarország paritásos helyzetének fenntartása mellett történhet. A különféle területekből felállítandó lengyel királyság kapjon messzemenő autonómiát, de az ott élő német lakosság sérelme nélkül. Mivel Ausztria területe megnagyobbodnék, Magyarország igényt tart Bosznia-Hercegovinára, Dalmáciára és egy keskeny földsávra a tengerparton Fiumétól nyugatra. A két ország között fennálló kvóta nem változnék; további feladat annak megállapítása, milyen mértékben vegyen részt Lengyelország a haditerhek fedezésében.

Ezt a nyilatkozatot Tisza miniszterelnök az 1915. okt. 6-i közös minisztertanács előtt bővített formában több részlettel kiegészítve adta elő.

Vö. 1918—30—15.

104.

1915. nov. 9. (21.) — 22.

Túlkiadás a közrendészet terén.

L. 1915—18—18.

A belügyminiszter előadja, hogy az 1915/16. évi költségvetési év első felére utalványozható 100 000 K a közrendészeti szolgálat ellátására nem elegendő.

„Minthogy a vármegyék alispánjainak és a törvényhatósági városok[1] polgármestereinek a háború miatt a rendesnél jóval nagyobb ellátmányokat kell rendelkezésünkre bocsátani, minthogy továbbá az államrendészeti ügyekben[2] nyomozó határrendőrségi[3] polgári biztosok[4] külszolgálataiból kifolyólag a jelenlegi háborús időkben fokozottabb mértékben felmerülő napidíjak és útiköltségek, végül a katonaság részére eszközölt közszállítások körüli visszaélések tetteseinek kinyomozása érdekében a székesfővárosi m. kir. államrendőrség tagjai által teljesített szolgálatokból eredő költségek is ezen rovatot terhelik, az 1915/16. év I. felére megállapított 100.000 K hitelösszegen felül a megelőző év tapasztalati adatai szerint még körülbelül 150.000 K kiadás fog felmerülni".

Vö. 1916—13—73.

[1] A háború előtt 26 törvényhatósági joggal felruházott város volt Magyarországon önkormányzattal felruházva; megyei hatóság alá nem tartoztak.

[2] Államrendészeti ügyekben az állambiztonsági szerv, a politikai rendőrség nyomozott. Tisztán államrendészeti ügyek voltak a következők: az állam épsége ellen való merénylők kipuhatolása, összeesküvések megelőzése, kémek kinyomozása, lázító sajtótermékek terjesztésének meggátlása, egyesületek, gyűlések, népmozgalmak ellenőrzése és megfigyelése, karhatalom alkalmazása, útlevélügy, kivándorlás, fegyverek, lőpor és robbanószerek tiltott vagy közveszélyű használata ellen való óvóintézkedések megtétele, erkölcsrendészeti ügyek stb. Az ügykörnek tételes rendezése nem volt. Az államrendészet leginkább a kivételes állapotok idején jutott szerephez. Magyarországon az államrendészeti ügyeket a belügyminisztérium irányította.

[3] A határrendőrségre vonatkozólag l. 1916—13—74., 1917—17—18., 1917—21—8. és 1918—18—12.

[4] Detektívek (vö. 1916—13—73.).

105.

1915. nov. 9. (21.) — 29.

Újabb hadihitelek felvétele.

L. 1915—11—41.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy az 1915. évi augusztus 13-i minisztertanácsban[1] tett azon előterjesztései kapcsán, amelyekkel a hadiszükségletek fedezésére szükségelt összegek beszerzése céljából létesített különböző hitelműveleteket ismertette, most bejelenti, hogy az osztrák pénzügyminiszter úrral egyetértőleg f. évi szeptember 16-án megállapodást létesítettek az Osztrák—Magyar Bankkal arra nézve, hogy az Osztrák—Magyar Bank további 1500 millió korona erejéig kölcsönt nyújt a két kormánynak, éspedig, tekintettel a közösügyi szükségletek viselésére fennálló hozzájárulási arányra a m. kir. kormánynak 546 millió korona erejéig s az osztrák cs. kir. kormánynak 954 millió korona erejéig.

A kölcsönöket a kormányok kötelezvények ellenében veszik fel. A kölcsönök után kamat fejében évi netto ½ % térítendő meg mindaddig, amíg a két államkormány által az 1914. évi augusztus hó 14-én kelt egyezmény alapján felvett összesen 2000 millió korona, az 1914. évi október 7-én kelt egyezmény alapján felvett összesen 2000 millió korona, az 1915. évi április 12-én kelt pótegyezmény alapján felvett összesen 800 millió korona, az 1915. évi július 15-én kelt egyezmény alapján felvett összesen 1500 millió korona, végül az 1915. évi szeptember hó 16-án létesített újabb egyezmény alapján felvehető összesen 1500 millió korona kölcsönök, éspedig a m. kir. kormány által felvettek mindössze 2.293,200.000 koronát s az osztrák cs. kir. kormány által felvettek mindössze 4.006,800.000 koronát meghaladnak.

Ha a hátralékos tőkék egész összegükben ezekre az összegekre apadnak, vagy ezek alá szállanak, az 1915. évi szeptember 16-án létesített egyezmény alapján felvett kölcsönök hátralékos tőkéje után évi egy (1) % kamatozás fog hatályba lépni.

Az 1915. évi július 15-én kelt egyezmény alapján felvett 1500 millió K összegű kölcsönökre nézve megállapított egyéb határozatok az 1915. évi szeptember 16-án létesített egyezmény tárgyát képező újabb 1500 K-ig terjedhető kölcsönökre is teljes mértékben érvényesek, úgy hogy úgy az 1915. évi július 15-én, mint az 1915. évi szeptember 16-án létesített egyezmények megállapodásai egységes üzletet alkotnak.

Miután továbbá a folyó évi augusztus 13-i minisztertanácsban ismertetett egyéb hitelműveletek közül a Magyar Általános Hitelbank vezetése alatt budapesti és bécsi pénzintézetekből álló u. n. Rotschild-konzorciummal f. évi július 14-én kötött szerződés alapján kibocsátott 413,000.000 korona összegű három havi kincstári váltók egy része már esedékessé vált, más része pedig még e hónap folyamán fog esedékessé válni, minthogy továbbá a Magyar Általános Hitelbankkal, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesülettel és a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bankkal f. évi június 19-én létrejött megállapodások alapján 285,000.000 korona összegben kibocsátott három havi kincstári váltók is már esedékessé váltak, ennél fogva előadó miniszter úr az alábbi újabb megállapodásokat létesítette:

1./ A Magyar Általános Hitelbank vezetése alatt budapesti és bécsi pénzintézetekből álló u. n. Rotschild-konzorciummal a folyó évi október 9-én

[1] 1915—15—49.

létrejött szerződésben megállapodást létesített — a korábbi 413,000.000 K összegű váltókölcsön részbeni visszafizethetése végett — 340,775.000 korona összegben három havi újabb kincstári váltók átvételére, amely váltókból a konzorcium 200,000.000 korona összegű váltókat folyó évi október hó 12-én 4 és ½ %-os kamatláb mellett már leszámított s 71,000.000 K összegű váltókat folyó évi november hó 18-án 69,775.000 K összegű váltókat pedig folyó évi november 25-én fog ugyanily feltételek mellett leszámítolni.

A szerződésben előadó miniszter úr biztosította ezen felül, hogy a konzorcium a pénzügyminiszter úrnak legkésőbb 1916. február 25-ig kifejezendő kívánságára további 72,225.000 K összegű ugyanily váltókat is leszámítoljon az annak idején közösen megállapítandó feltételek mellett;

2. A Magyar Általános Hitelbankkal, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesülettel és a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bankkal folyó évi október 23-án kötött szerződés alapján — a nevezett intézetektől felvett és folyó évi október 24-én esedékessé vált 285,000.000 K összegű váltókölcsön visszafizetésének céljaira — előadó miniszter úr 285,000.000 K összegű 1918. évi május 1-én lejáró, 5 %-os állami pénztárjegyeket bocsátott ki, amelyeket a nevezett intézetek 98 % árfolyamon vettek át.

Előadó miniszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy az 1912. évi LXIII. t. c. 17. §-a alapján igénybe vett fenti hitelekre és kölcsönökre vonatkozó bejelentését tudomásul venni méltóztassék.

Jóváhagyólag tudomásul vétetik.

Vö. 1916—9—53.

106.

1915. nov. 23. (22.) — 28.

Egykoronás ezüst érmék verése.

L. 1914—26—40.

A pénzügyminiszter előterjesztésére a minisztertanács hozzájárul ahhoz, hogy az egykoronás ezüst érméknek az 1912 : XX. és XXI. tc.-ben megállapított mennyiségén felül Magyarországon 9 000 000, *Ausztriában* 21 000 000 *értékű új érmét verhessenek.*

L. 1916. márc. 14. (5.) jkv. 55. pontját hadicélokra bevonandó nikkel aprópénzeknek vasérmékkel való helyettesítéséről. — Később már a kétfilléres bronzérméket is vasból kellett verni /1916. szept. 18. (15.) jkv. 58. pont./ — 1917-ben kivonták a forgalomból a nikkel tízfilléreseket s helyettük a vas két- és húszfilléresek számát szaporították. /1917. máj. 26. (12.) — 58./

107.

1915. nov. 23. (22.) — 30.

Az erdélyi földgáz és ásványolajfélék bányászati jogának a Deutsche Bank részére való átengedése.

A pénzügyminiszter előadja, hogy a Deutsche Bank, a Németbirodalom egyik legtekintélyesebb pénzintézete komolyan érdeklődik az erdélyi földgáz nagyobb arányú kihasználása iránt s ezért vele bizonyos szerződéspontokban állapodott meg.

„Ezeknek a megállapodásoknak egyik leglényegesebb és előadó miniszter úr véleménye szerint az államkincstárra nézve rendkívül előnyös része az

hogy a földgáz és az ásványolajfélék bányászati jogát és ezzel az üzlet legkockázatosabb részét az alapítandó társaságra átruházta, illetve áthárította. Emellett sikerült az állam részére műszaki és üzleti tekintetben úgy a termelésre, mint az értékesítésre rendkívül messzemenő befolyást biztosítani." *A vállalkozó részvénytársaságnak az eddig ismert gázterületnek csak kisebbik részét adta át. Az átadott földgáz ellenértékéül társasági részvények átvételét és ezenfelül a jövedelmezőség emelkedésével fokozatosan növekedő nyereségrészesedést kötötte ki.* „Az ásványolajszerződés csak folyománya annak, hogy előadó miniszter úr a földgáz bányászati jogát a társaságra ruházta át. Ebben a szerződésben a földgázszerződés alapján járó nyereségrészesedésen felül még a termeléssel fokozatosan emelkedő nyersolajtermelési részesedést is kötötte ki. Önérthetően gondoskodott az előadó miniszter úr arról is, hogy az ásványolaj termelése egyoldalú elbírálása szerint csak akkor és úgy legyen folytatható, hogy az a földgáz kitermelését kedvezőtlenül ne befolyásolhassa."

Vö. 1916—1—65.

108.

1915. dec. 8. (23.) — 51.

Az 1915. november és december havi mozgósítási pénzszükséglet.

L. VII. táblázat.

A pénzügyminiszter ismerteti a szükséges kiadásokat.[1]

„Előadó miniszter úr bejelenti továbbá, hogy a szárazföldi hadsereg folyó évi november havi mozgósítási pénzszükségletének fedezésére a fentemlített minisztertanácsi előterjesztésében jelzett 1.033,000.000 K-nál[2] 62,000.000 K-val kisebb összeg volt rendelkezésre bocsátandó, mert a hadsereg részére annak idején bevásárolt glycerintartalmú nyersanyagok vételára fejében augusztus hónapban rendelkezésre bocsátott 62,000.000 korona a szóban lévő nyersanyagok értékesítése folytán november hónapban visszatérült, tehát olyan bevételeként jelentkezett a hadügyi igazgatásnak, amely a novemberre bejelentett mozgósítási szükséglet részbeni fedezésére volt fordítható."

„A haditengerészet folyó évi december havi mozgósítási szükséglete fejében ugyancsak 15,000.000 K igényeltetik. Ezenkívül 5,500.000 K-t igényel a hadügyminisztérium december hónapra, a tervbevett új tengeralattjáró naszádok építési költségeinek fedezésére szükséges összeg első részleteképen. A haditengerészet ezen december havi szükségleteinek együttes összegéből a kvóta arányában a magyar szent korona országai által 7,462.000 K fedezendő.

A pénzügyminiszter úr megjegyzi még, hogy az új tengeralattjárók (6 megnagyobbított B. naszád, 4 nagy tengeralattjáró s a szükséges szárazföldi berendezések) építkezésére vonatkozó s a minisztertanácsban már megbeszélés tárgyát képezett programmnak végrehajtása az előzetes számítások szerint az 1915/1916. költségvetési évben mintegy 40 millió koronát fog igényelni."

[1] VII. táblázat.
[2] Uo.

109.

1915. dec. 8. (23.) — 52.

Megállapodás a kormány és a Keleti Vasút-részvényeket átvevő pénzintézetek között.

Előzmény: 1914—19—43.

„A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a minisztertanácsnak tudomása van azokról a tárgyalásokról, amelyek a keleti vasutak[1] ügyében abból a célból folytattattak, hogy az 51.000 drb keleti vasúti részvény eladójaként szereplő német—svájci bankcsoport[2] már most kielégíttessék az ebből a műveletből az 1913. évi április 16-án kötött vételi szerződésben és pótszerződésben részére biztosított haszonrészesedésre vonatkozó igényei tekintetében s ez által lehetővé tétessék, hogy az eladó német—svájci bankcsoport ebből az ügyletből teljesen kilépjen.

A tárgyalások eredményre vezettek és az erre vonatkozó megállapodásokat tartalmazó levelet a Deutsche Bank a német—svájci bankcsoport nevében 1915. november 16-án,[3] az ellenlevelet pedig a Wiener Bankverein az osztrák—magyar bankcsoport nevében 1915. november 29-én[4] aláírták."

Az eladó német—svájci bankcsoport az 1913. ápr. 13-i szerződésben megállapított vételáron felül még 3,825.000 frank túlfizetésben részesül; ennek fizetése a békekötés után hat hónappal válik esedékessé. A keleti vasút igazgatótanácsában a következő tíz évben az egyes résztvevő nemzetek képviselete a következő lesz: 3 török, 14 osztrák—magyar és 5 német—svájci tag. A német—svájci csoport tartózkodik minden olyan vállalkozástól, amely a keleti vasút érdekeit sértené.[a]

„Ezen megállapodások szükségessé tették, hogy a magyar kormány és a magyar bankcsoportok között az utóbbi által megszerzett 25.000 darab keleti vasúti részvény tárgyában 1913. április 17-én kötött szerződés kiegészítésekép újabb egyezmény köttessék, amelynek az ezen jegyzőkönyvhöz 2/ alatt csatolt szövegét előadó miniszter úr azzal a kéréssel mutatja be, hogy annak a magyar kormány nevében történt aláírását tudomásul venni méltóztassék, megjegyezvén, hogy a magyar kormány a 25.500 drb részvény megszerzése esetén belép az osztrák—magyar bankcsoport által a fentemlített 1915. november 16—29-iki megállapodásokban a keleti vasutak igazgatósági tanácsában a nemzetiség szerinti képviselet arányára vonatkozólag vállalt kötelezettségbe is.

Azonos tartalmú egyezményt kötött a cs. kir. ausztriai pénzügyminiszter az osztrák bankcsoporttal.

A pénzügyminiszter úr megjegyzi végül, hogy a bankcsoportnak a 25.500 drb részvény eladására az 1914. január 1-től számított tíz éven belül csak a németbirodalmi kormány hozzájárulásával adhatunk engedélyt, míg a magyar kormány azon jogának gyakorlása, hogy a részvényeknek 1924 január 1-én

[1] L. 1914—19—43. [1] jegyzet.
[2] A Deutsche Bank és a Bank für Orientalische Eisenbahnen (l. a jegyzőkönyv itt nem közölt 2. sz. mellékletének II. cikkét a jegyzőkönyv 70—71. oldalán).
[3] L. a jegyzőkönyv itt nem közölt 1. sz. mellékletében, 58—66. o.
[4] L. uo. 67—68. o.
[a] Ez a bekezdés a jegyzőkönyv 1. sz. mellékletének kivonata.

túl való eladását megakadályozhatja, nem függ a német birodalmi kormány hozzájárulásától.

Jóváhagyólag tudomásul vétetik".

L. 1916—1—67.

110.

1915. dec. 8. (23.) — 53.

Pénzintézetek alakulásának korlátozása.

Magyarország hitelszervezetében már a háború előtt is nagy számban működtek kis tőkeerejű pénzintézetek, főleg vidéken, melyeket nem egyszer fenyegetett csődbejutás. 1915-ben ezeknek felügyeletére és segélyezésére tervezték a Pénzintézeti Központot. Az Osztrák—Magyar Bank válságos időkben mindig megszorította a Magyarországnak nyújtott hiteleket s így a Pénzintézeti Központ egyik feladata az lett volna, hogy ilyen esetekre hitelkeretet biztosítson. A Pénzintézeti Központra vonatkozó törvény (1916 : XIV. tc.) a kormány és az új szervtől idegenkedő ellenzék közötti kompromisszum eredménye volt; ez többek között abban is megnyilvánult, hogy a kormány nem mondhatott ki általános tilalmat további pénzintézetek alakulására nézve. (Vö. *Teleszky* i. m. 357—359. o.; a kis pénzintézetek helyzetét illetőleg l. 1914—34—46.)

A pénzügyminiszter előadja, hogy a Pénzintézeti Központ alapításával kapcsolatos törvényjavaslat azt az intézkedést tervezi, hogy három évig a magyar szent korona országainak területén új pénzintézet ne alakulhasson. Nem célja azonban a gazdasági szövetkezetek létesítésének megnehezítése. Ezek szerint tehát a korlátozás nem terjed ki a Horvát-Szlavónországban működő három olyan gazdasági egyletre, amelyeknek kötelékében szövetkezeti alapon létesült földműves egyesületek kölcsön- és hitelnyújtás céljából tovább is alakulhatnak.

1916. ÉV

111.

1916. jan 15. (1.) — 57.

Romlott tengeri felhasználása.

A földművelésügyi miniszter úr előadja, hogy a hatóságilag igénybevett (rekvirált) tengerikészletek[1] hiány nélküli szállíthatásának biztosítása végett a vármegyék alispánjai útján utasította a községi elöljáróságokat, hogy a rekvirált tengerikészletet most azonnal és ezután is 15—15 naponként megbízott közegek útján vizsgáltassák meg s ha arról szereznének meggyőződést, hogy a készlettulajdonos a rekvirált készletet vagy annak egy részét elidegenítette vagy felhasználta, vagy pedig hogy a készlet egy része emberi élelmezésre alkalmatlanná vált, erről a további eljárás folyamatba tétele végett a rendőri büntető bírónak haladéktalanul tegyenek jelentést és egyúttal a romlott tengeri tárolási helyét, mennyiségét és tulajdonosának nevét a vármegye alispánjának is jelentsék be.

Intézkedés történt továbbá az iránt, hogy a 3511—915. M. E. számú rendelet[2] 3. §-ának szigorú alkalmazásával a romlott készlet annak tulajdonosától feltétlenül átvétessék és hogy térítésül csak a készlet minőségének megfelelő ár fizettessék, mely azonban a hatóságilag megállapított legmagasabb ár 75%-ánál nagyobb nem lehet.

Ennek a rendelkezésnek szigorú végrehajtására annál is inkább szükség van, mert állandóan észlelhető a készlettulajdonosoknál az a törekvés, hogy a lefoglalt készletek feloldását annak romlott voltára hivatkozva kísérlik meg.

A megromlott rekvirált készletek felhasználása iránt pedig akként történt rendelkezés, hogy ha a vármegye alispánja a romlott készletet más termelő kifogástalan minőségű készletének igénybevételével pótolni képes, a megromlott készlet az ő rendelkezésére bocsájtatott azzal a korlátozással azonban, hogy az állati takarmányozásra (hizlalásra) még alkalmas készletet elsősorban azoknak a termelőknek kell felajánlania, kiktől a romlott készlet pótlásául egészségeset rekvirált, a fennmaradó részt pedig hatósági sertéshizlaló telepeknek, ilyenek hiányában pedig az erre rászoruló gazdaközönségnek kell rendelkezésre bocsátania, az állati takarmányozásra nem alkalmas készlet felhasználásánál pedig

[1] L. a 3511/1915. M. E. sz. r.-t az 1915. évi tengeritermés zár alá vételéről. R. T. 1915. 1559—1568. o.

[2] L. az [1] jegyzetet.

a mezőgazdasági szeszfőzde vállalatokat kell előnyben részesítenie, amennyiben a pénzügyigazgatóságok által kiállított tengerivásárlási jogosultsággal bírnak.

Ily esetekben az eladási árat a készlettulajdonosnak a fenti rendelkezés figyelembevételével kifizetendő térítés s az esetleg felmerülő költségek összege képezi.

Abban az esetben azonban, ha a vármegye alispánja a megromlott készletet más termelő kifogástalan minőségű készletével pótolni nem képes, vagy pedig a romlott tengeri feletti rendelkezés jogával élni nem kíván, a romlott készletet a Haditermény Részvénytársaságnak kell átvételre felajánlania.[3]

A Haditermény Részvénytársaság a neki így átvételre felajánlott, valamint a katonai élelmezési raktáraknak szállított, ezek által azonban az áru romlott volta miatt visszautasított, végül a bárkitől megvásárolt romlott készlet kiutalásánál köteles alkalmazkodni az előadó miniszter úr által megszabott s az alábbiakban röviden összefoglalt irányelvekhez:

Amennyiben a készlet állati takarmányozásra még alkalmas, az elsősorban a hatósági vagy más altruisztikus alapon létesített sertéshizlalótelepeknek, ilyenek hiányában pedig más gazdasági vagy ipari hizlaldáknak bocsátandó rendelkezésre.

Amennyiben a romlott készlet már állati takarmányozásra sem alkalmas, az Liptó-Szepes és Sáros vármegyék területén lévő azon szeszfőzdék részére utalandó ki, melyek a pénzügyigazgatóságok által kiállított tengerivásárlási engedéllyel bírnak; mivel ezen vármegyék burgonyatermésének több mint egyharmada lefagyott. Az ezek után fennmaradó állati takarmányozásra nem alkalmas romlott tengeri pedig az ipari szeszfőzdéknek a pénzügyminiszter úr által engedélyezett vásárlási jogosultságukba való betudása mellett utalandó ki.

Utasíttatni fog a Haditermény Részvénytársaság, hogy a fenti érdekeltségekből alakítson egy érdekképviseletet, amely az így rendelkezésükre bocsátott tengerit egymás között felossza.

Az egyes vállalatoknak kiutalt romlott tengeri be fog tudatni abba a kontingensbe, mely az illető vállalat részére hatóságilag megállapíttatott, s az ily tengeri átvételi árát a készlettulajdonosnak kifizetett térítésnek, a felmerült készkiadásoknak s a Haditermény Részvénytársaság jutalékának összege fogja képezni.

Előadó miniszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy tett intézkedéseit jóváhagyni s az ezzel kapcsolatban előterjesztett javaslatot elfogadni méltóztassék.

A minisztertanács az előterjesztés értelmében határoz.

Az 1915. június 26-án alakult Haditermény Részvénytársaság az ország legnagyobb háborús központja volt. Állami bizományosként működött s kezdetben maximális árakon vásárolt gabonaneműeket és takarmányt. Később, amikor a termés lefoglalását kormányrendelet szabályozta, a Haditermény Rt. feladata volt az igénybe vett termés összegyűjtése. A termelő a saját szükségletére megállapított fejadagot visszatarthatta, a többletet a Haditermény Rt.-nak kellett beszolgáltatnia. *Szterényi—Ladányi* i. m. 344—352. o.

[3] Vö. 2811/1915. M. E. sz. r. a Haditermény Rt.-nak felajánlott termények megvételéről. R. T. 1915. 1121. o. — L. továbbá a „tengeri" címszó alatt felsorolt rendeleteket, a R. T. 1915. évfolyamának tárgymutatójában, CXXXVIII. o.

A háború alatt gyakori visszaélésként jelentkezett a nyersanyagok elrontása, különösen a mezőgazdasági termékek területén. A romlott vagy hulladékanyagot ugyanis jövedelmezőbben lehetett értékesíteni különféle ipari célokra vagy állatok etetésére, mint amennyit a termelők nyersanyag, ill. élelmiszer formájában kaptak érte. (L. *Szterényi—Ladányi* i. m. 113. o.)

112.

1916. jan. 15. (1.) — 65.

A Magyar Kárpáti Petróleum Rt.-nak a pénzügyminisztérium kezelésébe való átvétele.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a Magyar Kárpáti Petróleum Részvénytársaság[1] 1914. évi szeptember 10-én tartott igazgatósági üléséből kifolyólag azzal a kéréssel fordult hozzá, hogy mivel a háború következtében a társaság angol érdekeltségével minden összeköttetés megszakadt és ennek, valamint a részvényekre való befizetéseknek elmaradása következtében a társaság nem képes az igen nagy értéket képviselő izaszacsali és dragomérfalvai telepeinek megőrzéséhez szükséges személyzet fizetését kiutalványozni és így ezek a milliós befektetések őrizet nélkül maradnának, a részvénytársaság összes telepeit és vagyonát ideiglenes megőrzés és fenntartás végett előadó miniszter úr vegye át azzal, hogy a háború lezajlása után a részvénytársaság tartozik vagyonának kezelésével, őrizetével és fenntartásával felmerült összes költségeket megtéríteni. A részvénytársaságnak ezt a kérelmét tekintettel az ásványolaj feltárásával kapcsolatos közgazdasági érdekekre, valamint arra, hogy az államkincstár a társaság részvényese, előadó miniszter úr közérdekből teljesítendőnek találta, minthogy azonban költségvetésileg erre a célra megszavazott hitel önként érthetőleg nem áll rendelkezésre, előadó miniszter úr a minisztertanács felhatalmazását kéri, hogy

az e címen az 1914/15. évi szolgálat terhére felmerült .... 45.490 K 76 f-t,

valamint az e címen az 1915/16. évi szolgálat terhére felmerülő legfeljebb mintegy .... 31.000 K-t

a „Földgáz-petróleum és kálium-sókutatás" cím terhére előirányzat nélküli átmeneti kiadásként elszámolhassa olyként, hogy az előlegezett költségek visszafizetéséből várható bevételi összegek ugyanazon cím javára már most előirányzat nélküli rendkívüli bevételként előírassanak.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

[1] Angol neve: Hungarian Carpathian Petroleum Company Limited, alapítási éve 1910, igazgatósági tagjai között a háború idején is három angol szerepel. (Nagy Magyar Compass, 1916/17. Bp. 1917.)

113.

1916. jan. 15. (1.) — 67.

Megállapodások az osztrák és magyar kormány között a Keleti Vasút részvényeinek ügyében.

Előzmény: 1915—23—52.

A pénzügyminiszter úr emlékeztet arra, hogy az 1915. évi december 8-án tartott minisztertanács[1] tudomásul vette a keleti vasúti részvények tárgyában általa a magyar bankcsoporttal kötött újabb egyezményt[2] és azt, hogy az osztrák pénzügyminiszter úr az osztrák bankcsoporttal egyidejűleg azonos tartalmú egyezményt kötött. Ezek az egyezmények szükségessé tették, hogy azoknak a két kormány által való egyetértő kezelése tekintetében az osztrák pénzügyminiszter úrral külön megállapodásokat létesítsenek.

Ezek a megállapodások a következők:

„Az egyrészt a két kormány és másrészt az érdekelt magyar és osztrák bankcsoportok között 1915. november 30-án létrejött újabb egyezmények kezelésénél a két kormány egyetértőleg fog eljárni. Különösen egyetértés áll fenn a következő pontokra nézve:

Ezen egyezmények I. cikke A./ szakasz 1./ pontjában a bankcsoportok tulajdonában lévő keleti vasúti részvényeknek 1923. december 31-ig terjedő időn belül egészen vagy részben való leadása [a] a kormányok hozzájárulásától van függővé téve. Ennek a hozzájárulásnak a két kormány egyike részéről való megadása feltételezi a másik kormánnyal való egyetértést.

Az I. cikk A./ szakasz a./ pontjában szó van az előbb említett részvényeknek az ott közelebbről körülírt, a két kormány érdekeit érintő feltételek mellett valamely trösztbe leendő helyezéséről. Ilyen tröszt esetleges alakításánál az egyetértés a két kormány között annyiban lesz létesítendő, amennyiben a kormányok a most hivatkozott határozatok értelmében érdekelve vannak.

A II. cikk első bekezdése utolsó mondata megállapítja, hogy a német—svájci bankcsoport és az osztrák és magyar bankcsoport között létrejött újabb pótegyezmény mindennemű módosításához a kormányok hozzájárulása szükséges. Ily hozzájárulás csak a két kormány közötti egyetértés létesítése után fog megadatni.

A két kormány nyereségrészesedésére vonatkozó III. cikk utolsó előtti bekezdése értelmében az 1924. év leteltét követő időre esetleg új idevágó megállapodások lesznek létesítendők. Ily új megállapodások megkötése előtt a két kormány egymással érintkezésbe fog lépni.

Ami a kormányokat a keleti vasúti részvényeknek 1924. január 1. utáni eladása ellen az I. cikk. A./ szakasz 2./ pontja értelmében megillető vétójogot illeti, mindegyik kormány ezt a jogot gyakorolni fogja, ha legkésőbb 6 (hat) nappal az I. cikk B., szakaszban meghatározott 14 napi határidő letelte előtt beérkezik hozzá a másik kormánynak az a közlése, hogy utóbbi a vétójogot gyakorolni kívánja.

[1] 1915—23—52.
[2] 1915—23. jegyzőkönyv 2. sz. melléklete.
[a] Így az eredetiben, nyilván „eladása" helyett.

Minthogy lehetséges, hogy a magyar bankcsoport és az osztrák bankcsoport az eladásra vonatkozó, az I. cikk B./ szakaszban említett bejelentést, amely eladás ellen a kormányokat a vétójog az I. cikk A./ szakasz 2./ pontja értelmében megilleti, nem egyidőben teszi meg, mindegyik kormány, tekintettel a vétójog gyakorlására megszabott 14 napi határidőre, a bejelentés átvétele után annak beérkezését a másik kormánnyal haladéktalanul a legrövidebb úton közölni fogja.

Az 1913. évi keleti vasúti szerződések egyetértő kezelésére vonatkozólag létrejött megállapodások a jelen határozatok által nem érintetnek."

Előadó miniszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy fenti megállapodásukat tudomásul venni méltóztassék.

A minisztertanács a pénzügyminiszter úr által előterjesztett megállapodásokat tudomásul veszi.

Vö. 1918—22—33.

114.

1916. jan. 15. (1.) — 69.

Az 1915. január havi mozgósítási pénzszükséglet.

L. VII. táblázatot.

„A pénzügyminiszter úr utalással a mozgósítási pénzszükséglet alakulása ügyében legutóbb az 1915. évi december 8-i minisztertanácsban tett előterjesztésére, bejelenti, hogy a cs. és kir. külügyminisztérium 1916. évi január hónapra — az $1^1/_2$ millió koronával számított rendes havi költségvetési javadalmazáson felül — $7^1/_2$ millió koronát igényelt, amely összeg részben a mozgósítás folytán bevonult magyar és osztrák állampolgárok külföldön lévő családjainak a segélyezésével, részben pedig az ellenséges országokban — főleg Franciaországban és Angliában — tartózkodó magyar és osztrák állampolgárok támogatásával felmerülő költségeknek a fedezésére szükségeltetik.

Ezen kívül 300.000 K-t igényelt a cs. és kir. külügyminisztérium a Szerbiának a bolgár csapatok által megszállott területén lévő honfitársainknak, s összesen 1,600.000 K-t az Oroszországban lévő magyar és osztrák állampolgároknak a segélyezésére."

A továbbiakat l. a VII. táblázaton.

115.

1916. jan. 24. (2.) — 22.

Munkásnők és idősebb férfimunkások kötelezése szolgálati viszonyban való megmaradásra.

Az 1912 : LXVIII. tc. (a hadiszolgáltatásokról) 6. és 18. §-a értelmében a honvédelmi miniszter az üzemek tulajdonosát az üzem folytatására vagy pedig arra kötelezhette, hogy üzemét a személyzettel együtt átadja. Ez a törvény a munkásokat a gyárhoz kötötte

és katonai fegyelem alá helyezte, mivel kötelesek voltak a gyárhoz kirendelt katonai vezető parancsait teljesíteni. Az 1914 : L. és az 1915 : XIII. tc. további megszorításokat jelentett ezen a téren. Magyarországon azonban — ellentétben Ausztriával — a női munkások szolgálati viszonyban való megmaradásra kötelezése nem következett be, két hadiszereket előállító nagyüzem kivételével. (*Szterényi—Ladányi* i. m. 74. o.)

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy a népfelkelés 2. osztályának (43—50 éveseknek) behívása folytán a hadi célokra dolgozó üzemekből munkások újból nagy számban vonatnak el. E munkásokat a férfimunkásokban beállt nagy hiány miatt csak női munkásokkal lehet pótolni. Minthogy a puska-lőszergyártással foglalkozó üzemek már most is nagyrészt női munkaerővel dolgoznak, a női munkások alkalmazása azonban bizonytalannak mutatkozott és a női munkások tömeges kilépésével a lőszergyártás folytonossága, a szükségelt mennyiség előállítása és ennélfogva a hadsereg harcképessége a legnagyobb mértékben veszélyeztetik, a hadügyminiszter kérte, hogy törvényes alap teremtessék arra, hogy a női munkások, valamint az 50—60 éves férfimunkások is a szolgálati és munkaviszonyukban leendő megmaradásra kötelezhetők legyenek.

E cél, amennyiben a női munkásoknak a katonai büntető bíráskodás és fegyelmi fenyítő hatalom alá helyezése okvetlen szükségesnek mutatkoznék, csak a hadiszolgáltatásokról szóló 1912 : LXVIII. t. c. 4. és 6. §-ainak módosításával volna elérhető; egyébként az 1914 : L. t. c. 5. §-ában és az 1915 : XIII. t. c. 2. §-ában foglalt rendelkezések elég alapot nyújtanak arra, hogy a szóban lévő munkaerők az érdekelt üzemek számára biztosíttassanak, éspedig az ipartörvény idevágó rendelkezéseinek[1] szigorú alkalmazása mellett.

Előadó miniszter úr kéri tehát a minisztertanács döntését abban a tekintetben, vajjon a lőszergyártáshoz szükségelt és a hadiszolgáltatási törvény eddigi rendelkezései szerint nem kötelezhető női és idősebb férfimunkások az idézett törvény módosításával, illetőleg a személyes hadiszolgáltatási kötelelezettség kiterjesztésével, vagy pedig az 1914 : L. t. c. 5. §-ában, illetőleg az 1915 : XIII. t. c. 2. §-ában foglalt rendelkezések alkalmazásával biztosíttassanak-e?

A minisztertanács a hadügyminiszter úr által kért intézkedéseknek törvényhozási úton való tárgyalását, különösen tekintettel arra, hogy ellenségeink ebből új tápot meríthetnének a fokozottabb ellentállásra, kívánatosnak nem tartja és a kérdésnek törvényhozás útján való szabályozásától annál is inkább vél eltekinthetni, mert az 1914. évi L. törvénycikk 5. §-a és az 1915. évi XIII. törvénycikk 2. §-a elegendő alapot nyújt arra, hogy a hadiszolgáltatásokról szóló törvény alapján nem kötelezhető munkások is, tekintet nélkül korukra és nemükre, alkalmazásukban való megmaradásra köteleztessenek.

Vö. 1916 : VI. tc., az 1912 : LXVIII. tc. 4. §-ában meghatározott személyes hadiszolgáltatási kötelezettség korhatárának a jelen háború tartamára való kiterjesztéséről. A kiterjesztés a férfiakat illetően nem olyan mértékben történt, amint azt a hadügyminiszter kívánta, a nőkre pedig nem vonatkozott, mégis az 1916. jan. 18-án szentesített és 22-én kihirdetett törvény bizonyos ellentétben áll a minisztertanács fenti határozatával.

[1] 1884 : XVII. tc. 159. §.

116.

1916. febr. 24. (4.) — 33.

A hadrakelt hadsereg körletében a halálbüntetésnek a 20 éven aluliakra való kiterjesztése.

Az igazságügyminiszter úr előadja, hogy úgy a cs. és kir. hadügyminiszter úr, mint a cs. és kir. hadseregfőparancsnokság átiratilag aziránt kereste meg a honvédelmi miniszter urat, tenné lehetővé a magyar kormány, hogy bizonyos kellékek között, jelesül a hadrakelt sereg körletében egyes bűncselekmények miatt olyan egyéneket is lehessen halállal büntetni, akik életüknek 20. évét még be nem töltötték.

Tekintettel arra, hogy az említett kívánság teljesítése nálunk csak törvényhozási úton, jelesül az 1912 : XXXII. és XXXIII. t. c., vagyis a két katonai bűnvádi perrendtartás (ktbp). módosításával volna lehetséges, s az országgyűlésnek most folyó tárgyalásai már vége felé közelednek : előadó miniszter úr a legmegfelelőbbnek tartotta a kérdésre vonatkozó észrevételeit közvetlenül a minisztertanács elé terjeszteni és a kérdésre nézve határozatát kikérni.

A minisztertanács a felmerült kérdést részletesen megvitatván felhatalmazza az igazságügyminiszter urat annak a honvédelmi miniszter úrral való közlésére, hogy a kormány tárgyalja a cs. és kir. 12. hadtestparancsnokság, illetőleg a hadügyminisztérium által a katonai bűnvádi perrendtartás módosítására vonatkozólag legújabban előterjesztett javaslatokat. Minthogy azonban a kérdés mind a bel-, mind a külpolitika szempontjából beható tárgyalást kíván, a kormány fenntartja magának, hogy az országgyűlés legközelebbi ülésszakának elején az akkori parlamenti helyzet figyelembevételével döntse el azt a kérdést, vajjon az említett perrendtartások törvényhozási módosításával járó alaki nehézségek, úgyszintén a módosítással érintett bel- és külpolitikai szempontok figyelembevételével ez a törvényhozási kezdeményezés időszerű-e.

117.

1916. márc. 14. (5.) — 56.

Berlini tőzsdés kitüntetése a magyar hadikölcsön-ügyben kifejtett tevékenységéért

A pénzügyminiszter úr előterjesztésére
a minisztertanács hozzájárul ahhoz, hogy Manovill Alfréd, a Mendelsohn et Cie. berlini bankház tőzsdediszponense és a berlini Magyar Egyesület elnöke részére, a magyar hadikölcsön érdekében kifejtett eredményes tevékenysége elismeréseül a kir. tanácsosi cím díjmentes adományozása legfelső helyen javaslatba hozassék.

118.

1916. márc. 14. (5.) — 64.

Felvidéki magyar középbirtokosok támogatása a telepítési akció keretében.

L. 1915—5—49.

„A pénzügyminiszter úr előadja, hogy Magyarország északkeleti részeit, különösen Bereg, Szatmár és Ugocsa vármegyék, valamint Szilágy vármegye területeit, az utolsó évek folyamán ért, szinte állandókká vált elemi csapások a középbirtokosok helyzetét ezekben a vármegyékben rendkívül súlyossá tették. A középbirtokokat a legtöbb esetben törlesztéses jelzálogkölcsönökön kívül, másod- és harmadhelyű, súlyos kamatterhű kölcsönök terhelik, s az északkeleti vármegyékre tett kivételes moratóriumi intézkedések[1] megfelelőek ugyan arra, hogy a hadszíntér közvetlen közelében volt, sőt részben hadszíntérül szolgált ezekben a vármegyékben a háború által előidézett helyzeten segítsenek, de nem elegendők arra, hogy a középbirtokosok, kiknek régi kölcsöneik után több évi kamattartozásuk szaporodott fel s kik ezenkívül még újabb kölcsönöket is vettek fel, ügyeiket annyira rendezhessék, hogy részükre a jövőre a kellő gazdálkodás és megélhetés lehetősége biztosíttassék. Segítség nélkül tehát előreláthatólag az a helyzet állna elő, hogy mihelyt a moratóriumi eljárási rendeletek oda módosíttatnak, hogy az ingatlanok árverése fokozatosan lehetővé tétetik, ezekben a vármegyékben sok középbirtok kerülne eladásra, ami természetesen a földérték nagy devalvációját vonná maga után.

Birtokpolitikai, de részben nemzetiségi szempontból is fontos érdekek fűződnek ahhoz, hogy a létükben veszélyeztetett középbirtokosoknak — mindenkor azokat a birtokosokat értve, kik birtokaikat nem üzérkedés céljából szerezték — birtokaik megtartása lehetővé tétessék, s elsőrangú állami érdekről lévén szó, előadó miniszter úr véleménye szerint az államnak kell a kérdés kellő megoldásának egy céltudatos segítőakció útján leendő lehetővé tételéről gondoskodnia.

[1] Bereg megyére vonatkozó moratóriumi rendeletek: 26324/1915. PÜM. sz. (R. T. 1915. 638—639. o.) és 36290/1915. PÜM. sz. (R. T. 1915. 642—643. o.)

A segítőakció lebonyolítására az 1911. évi XV. t. c. alapján létesült Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége van hivatva, mely intézet a segítséget az egyes támogatásra szorulók eladósodottságának mérvéhez képest a következő három módozat valamelyikével nyújtaná."

Az első módozat volna a birtok megvásárlása és haszonbérbe nyújtása, a tulajdonos visszavásárlási jogának bizonyos keretek között való fenntartásával. A második: kölcsön nyújtása 10 évre, 5½% kamatláb mellett; ez esetben az intézet a birtok megvételére opciót is kap. A harmadik módozat szerint, ha a birtok elidegenítésének veszélye nem forog fenn, a birtokos az opció kikötése nélkül kapja a kölcsönt.

Az intézetnek a szanálásokhoz előreláthatólag kb. 16 millió K-ra lenne szüksége. Annak elkerülésére, hogy az intézet az akcióból kifolyóan állandóan nagyobb mennyiségű birtokot legyen kénytelen átvenni, az opciót egyes esetekben közvetlenül a telepítési alap javára kötnék ki.

Az akció nem terjeszthető ki azokra a középbirtokosokra, akik, illetve jogelődeik az említett vármegyék területén öröklés esetétől eltekintve egyéb jogcímen 10 éven belül, azaz 1906. jan. 1. óta szerezték meg az akcióba bevonandó birtokuk zömét.[2]

A minisztertanács az előterjesztéshez hozzájárul és a kért anyagi természetű felhatalmazásokat mind a pénzügy-, mind a földművelésügyi miniszter számára megadja.

Vö. 1917—31—26.

119.

1916. ápr. 5. (6.) — 1.

A harcoló csapatok fogyatékának pótlása az 1866—1897. évi születésű népfelkelők szemléje alapján.

L. 1915—17—43.

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy az 1915. szeptember hó 24.-én tartott minisztertanácsban[1] előterjesztést tett az iránt, hogy a csapatoknál keletkező fogyatékok a folyó év első hat hónapjában miként volnának pótlandók.

Ezen számításnak az szolgált alapul, hogy minden hónapban 1 menetzászlóaljra[2] volt szükségünk. Minthogy azonban a veszteségek, tekintettel arra, hogy az 1915. év ősze óta, kivéve a szerb és montenegrói harcteret,[3] nagyrészt

[2] Ez alól a korlátozás alól az 1916. jún. 18. (11.) jegyzőkönyv 58. pontja szerint több érintett birtokos kérelme alapján kivételt tettek: „Több oly középbirtokos kérelme forog kockán, akiknek újabbi ingatlanvétele a régebbi ingatlanaik eladásánál befolyt vételár felhasználásával 10 éven belül eszközöltetett, vagy olyanoké, akik egyéb ingatlanokkal is rendelkeznek, az akcióba bevont ingatlanaik azonban a figyelmen kívül hagyott régebbi ingatlanaik mellett újabbi szerzemények, végül olyanoké, akiknél harctéri szolgálat és ebből is folyó anyagi gondok a segítséget indokolják."

[1] 1915—17—43.

[2] A gyülekezőhelytől a mozgósított hadseregig való menet tartamára szervezett ideiglenes alakulat. — R.: Menetezredek.

[3] Montenegro ellen Szerbia leverése után, 1915. decemberében indult meg a támadás 1916. jan. 13., Cetinje elfoglalása után Montenegro letette a fegyvert.

védő harcokat vívtunk, mindinkább kevesbedtek, s így lehetővé vált, hogy ez év elejétől nem havonta, hanem ha thetenként küldtünk pótlásokat, az eddig besorozottak nemcsak a folyó év első hat hónapjáig, hanem Ausztriában augusztus 20-ig, Magyarországon pedig szeptember közepe tájáig fogják előreláthatólag a szükségleteket fedezni.

Ha így is áll a dolog, mégis, mert a háború befejezésének időpontja előre meg nem határozható és nem lehetetlen az sem, hogy a háború még az 1917. év tavaszára is átterjed, gondoskodnunk kell arról, hogy a hadsereget hosszabb hadviselésre képesítsük és a fogyatékok pótlása az előzőkben említett időponton túl is hosszabb időre biztosíttassék.

E tárgyban a cs. és kir. hadügyminiszter úr átiratot intézett előadó miniszter úrhoz, mely lényegileg azt a javaslatot tartalmazza, hogy

a/ a folyó évben a 18 évesek Magyarországon május 29-re, Ausztriában pedig május 3-ra hívassanak be és

b/ hogy az összes népfelkelő évfolyamok újból, tehát nagyrészt másodszor, egyrészt harmadszor vonassanak szemle alá.

Idevonatkozólag előadó miniszter úr a következőket jegyzi meg:

ad a/ A 18 évesek tehát áprilisban soroztatnak és május 29-én vonulnak be kiképeztetésre, az aratás idejére azonban, éspedig Magyarországon 4—5 hétre, Ausztriában 3—4 hétre szabadságoltatni fognak és csak az aratás után nyerik további kiképzésüket, hogy azután menetzászlóaljakba beoszthatók legyenek.

ad b/ Bár nem tagadható, hogy a hosszú ideig elhúzódható háború az összes népfelkelő évfolyamok újbóli szemléjét szükségessé teszi, mindazonáltal előadó miniszter úr, mielőtt a szemlék kérdését a minisztertanács elé vitte volna, helyesnek gondolta a hadseregfőparancsnoksággal érintkezésbe lépni és figyelmét felhívni arra, hogy a mindinkább kevesbedő munkaerő az ország közgazdasági életét és ezzel a hadsereg működését megbénítja és hogy a hosszú ideig elhúzódható háború szintén megkívánja, hogy a pótlásokkal takarékoskodjunk.

A hadseregfőparancsnokság erre, idevonatkozó válaszában kijelentette, hogy a jövőben, mihelyst a hadsereg körletében neki az 50%-os pótlás rendelkezésére áll,[4] nem fog ugyan hat hetenként egész menetzászlóaljakat igénybe venni, hanem mindenkor csak annyit, amennyit a tényleges szükség megkíván; mindazonáltal szükségesnek tartja, hogy a póttesteknél jövőben is 6 hetenként álljanak menetkészen rendelkezésre a menetzászlóaljak, mert az esetleges elszenvedendő veszteségek nagyságát előre látni nem lehet és mert fölötte szükséges, hogy a bevonult, immár testileg gyöngébb emberek hosszabb és jobb edzésben és kiképzésben részesüljenek, nehogy éppen ezen utolsó tartalékok, hiányos kiképzés és edzés következtében, veszélyeztessék a kivívott sikereket.

Ezért a hadseregfőparancsnokság azt kívánja, hogy a pótszemlék minél hamarabb tartassanak meg.

Minthogy kétségtelen, miszerint a pótszemléket elkerülni amúgy sem lehet, előadó miniszter úr javaslata oda irányul, hogy a minisztertanács a felelős hadseregfőparancsnokság felszólalása folytán járuljon hozzá, miszerint a pótszemlék egy része még az aratás előtt tartassék meg, másik része pedig aratás után. Éspedig:

[4] L. alább.

1./ az 1897—1878 évben született egyének ismételt szemléje közvetlenül a 18 évesek szemléje után, vagyis május 16. és július 24. közötti időben eszközöltetnék, úgy hogy Péter-Pál napjára a szemlék sehol sem vonnának el férfimunkaerőt az aratástól, amire a jelenlegi viszonyok között előadó miniszter úr különös súlyt vetett;

2/ az 1877—1865 évben született egyének ismételt szemléjét ellenben előadó miniszter úr augusztus 21. és szeptember 12. közötti időben tervezi, amely időben legalább az ország legnagyobb és legtermékenyebb részében az aratás már befejezést nyert.

Minthogy pedig mind a fiatalabbak, mind az öregebbek csak aratás után fognak behívatni, azáltal lehetővé válik az aratással kapcsolatos többi munkák befejezése is, sőt előadó miniszter úr felfogása szerint elegendő idő marad arra is, hogy az illetők felmentésükért folyamodhassanak, s ezen felmentési kérelem még idejében elintéztessék.

Ezen okból az alkalmasnak nyilvánított egyének a szemle alkalmával külön figyelmeztetve lesznek, hogy esetleges felmentési kérvényüket legott, legkésőbb azonban a szemle befejezésétől számított 14 nap alatt terjesszék elő.

Előadó miniszter úr felemlíti, hogy az alkalmasak fiatalabb csoportja minden valószínűség szerint október hó 1-el részint a XXVI. menetzászlóalj alakítása céljából fog behívatni, mert ezen menetzászlóaljnak csak november végén kell indulásra készen állnia. A második csoport alkalmasai ellenben előreláthatólag körülbelül október közepe körül fognak behívatni és részben a hadsereg körletében hadtápszolgálatot és egyéb munkát végző és a XXVII. menetzászlóaljba jutó fiatalabb elemeknek hosszabb időt igénylő fölcserélésére fognak fölhasználtatni.

Bejelenti a honvédelmi miniszter úr azt is, hogy amennyiben a viszonyok, melyek természetesen a harci eseményektől függnek, erősebb pótlásokat kívánnának meg, a május-június hónapokban szemle alá vontakból egy csekélyebb bizonyos hányadnak esetleg már augusztus 20-án kellene bevonulnia. A legnagyobb valószínűség szerint erre azonban nem lesz szükség s legkorábbi bevonulás október 1-re kontempláltatik.

Szükségesnek tartja előadó miniszter úr ez alkalommal megemlíteni azt is, hogy a nagyközönség megnyugtatására szándékában van közhírré tétetni, hogy a bevonulás úgy fog szabályoztatni, hogy az aratás és az ezzel kapcsolatos munkálatok nyugodtan befejezhetők lesznek.

Végre megjegyzi a honvédelmi miniszter úr, hogy Ausztriában az azonos szemlék hasonló időszakban tartatnak meg és hogy ott az eddig megejtett szemlék és utószemlék révén, természetesen beleértve a Magyarország részéről eddig adott kisegítési jutalékokat, a helyzet akként alakult, hogy ott a szemlén alkalmasnak talált emberek nem, mint eddig, két hónappal, hanem most már csak egy hónappal korábban vonulnak be, mint Magyarországon.

A minisztertanács át van hatva attól a meggyőződéstől, hogy a háború sikeres befejezésére szükséges eszközök rendelkezésre bocsátása minden egyéb szempontot háttérbe szorító legelső feladat, miért is mint eddig, úgy ezután sem habozik a nemzet erejének végső megfeszítésével is fegyverbe állítani a feltétlenül szükséges embераnyagot.

A legnagyobb nyomatékkal kénytelen azonban arra a tényre utalni, hogy az ország féligmeddig munkaképes férfilakosságának túlnyomó nagy része máris a mozgósított hadsereg kötelékében áll, s hogy az emberanyag igénybevétele terén már-már elértük azt a határt, ameddig a gazdasági élet legmellőzhetetlenebb vonatkozásainak veszélyeztetése nélkül mehetünk. Újabb kategóriáknak fegyverbe szólítása a gazdasági élet fenntartását teszi kérdésessé és a legmegfeszítettebb igyekezet dacára a gazdasági összeroppanás veszélyét idézi fel, ami pedig a hadviselés folytatásának lehetetlenségét s minden katonai erőkifejtésünk és minden győzelmeink dacára a háború elvesztését vonná maga után.

Úgy a szorosan vett katonai, mint a döntő katonai kihatással bíró gazdasági szempontok tehát az emberanyaggal való legmesszebbmenő takarékosságot és azt kívánják meg, hogy csak az elkerülhetetlen szükség mérvén belül vonjunk el további munkaerőt a gazdasági élettől.

Amidőn tehát megelégedéssel vesz tudomást a minisztertanács a hadseregfőparancsnokságnak azon kijelentéséről, hogy a közvetlenül a tűzvonal mögött lévő tartalékoknak 50%-ra kiegészítése után csak a tényleges fogyaték mérvéhez képest fog további kiegészítéseket igénybe venni, a honvédelmi miniszter úrnak az 1865—1897-ig született egyének ismételt szemléjére vonatkozó javaslatát azzal a változtatással, hogy az 1865. évben született és már alkalmatlannak minősített állampolgárok népfelkelési kötelezettsége 1915. évi december 31-el megszűnvén és ezek az 1915. évi II. törvénycikk 1. §. második bekezdése értelmében szemlére többé behívhatók nem lévén: csak az 1866—1897. évi születésű egyének hívassanak be ismételt szemlére, elfogadja, de azzal a világos kikötéssel, hogy ezeken a szemléken alkalmasnak talált egyének semmiesetre se hívassanak be a folyó év október 1. előtt s azok behívása ezen időponttól fogva is csak a tényleges szükséglet mérvéhez képest eszközöltessék.

Vö. 1917—18—38.

120.

1916. ápr. 9. (7.) — 94.

Hadiévek beszámítása a csendőrségnél.

A honvédelmi miniszter rendelettervezetet nyújt be az 1915. dec. 10-i s a hadiévek beszámításáról rendelkező legfelső hadi- és hajóhadparancs 3. bekezdésében megállapított kedvezményeknek mindazokra a csendőrségi egyénekre való kiterjesztéséről, akik a háború tartama alatt a m. kir. és a m. kir. horvát-szlavón csendőrségnél tényleges szolgálatban álltak.

Vö. 1916—13—72.

121.

1916. máj. 5. (8.) — 47.

Vita egy horvát-szlavón-dalmát autonóm törvényjavaslat megszövegezése ügyében.

A horvát-szlavón-dalmátországi miniszter úr bemutatja az 1897. évi március hó 28-án kelt csődtörvénynek a Pénzintézeti Központ szervezésére való tekintettel szükségessé vált módosításáról szóló autonóm törvényjavaslatot és ezzel kapcsolatban a következőket adja elő:

A szóban lévő törvényjavaslat előadó miniszter úr által állásfoglalás végett a miniszterelnök úrral közöltetvén, utóbbi a folyó évi április hó 10-én 1049/M. E. II. szám alatt kelt átiratában arról értesítette a horvát-szlavón-dalmátországi bán urat, miszerint tekintettel a törvényjavaslaton a horvát-szlavón-dalmát országgyűlés által tett módosításokra, a magyar kormány sajnálatára nincs abban a helyzetben, hogy annak szentesítés céljából való felterjesztéséhez hozzájárulhasson.

Kifogás alá esnek ugyanis a miniszterelnök úr álláspontja szerint ezek a módosítások már annyiban is, hogy az 1916. évi XIV. t. cikket[1] mint az országgyűlés által hozott törvényt jelöli meg, holott e törvényt nem az országgyűlés, hanem az ő felségéből és az országgyűlésből álló törvényhozás alkotja.

Tévesnek jelezte továbbá a miniszterelnök úr az első szakasz utolsó bekezdésébe iktatott azt a rendelkezést is, amely szerint a csődszerű felszámolásról szóló rendelet intézkedéseit a bán terjeszthetі ki a nem csődszerű felszámolás eseteire. A közönséges (nem csődszerű) kereskedelmi felszámolás szabályozása ugyanis a kereskedelmi jog, tehát az 1868. évi XXX. t. c. 9. §-a értelmében a közös s nem az autonóm jogszabályalkotás körébe tartozik, úgy, hogy e kiterjesztés nem esik a bán hatáskörébe.

Mindenekfelett azonban kifogásolni kell a miniszterelnök úr szerint a közös törvényjavaslat első szakaszának azt a módosítását, amely szerint az a közös országgyűlésről mint „magyar-horvát országgyűlésről" beszél. Ez a kifejezés sem az 1868. XXX. t. c.-ben, sem egyéb ilyen kérdés eldöntésére alkalmas jogforrásban elő nem fordul. A magyar és horvát testvérnemzetek által alkotott állam „magyar állam"-nak neveztetik az egész vonalon, csakis magyar elnevezéssel bírhatnak tehát ennek az államnak Horvát-Szlavón-Dalmátországokkal közös szervei is.

[1] A tc. a Pénzintézeti Központról szól.

Ezt a nomenklaturát használja változatlanul a törvényhozás, amidőn az államról, joghatóságokról, miniszterekről beszél, anélkül, hogy ez bármikor is kifogásoltatott és megtámadtatott volna.

A horvát bán úr a fent előadott kifogásokra a miniszterelnök úrhoz folyó évi április 22-én 8562/I. szám alatt intézett s előadó miniszter úrral is közölt átiratában az első kifogásokra vonatkozólag megállapítja azt, hogy a közös törvényeknek mint az országgyűlés által hozott törvényeknek való megjelölése 1868. óta a Horvát-Szlavón-Dalmátországokban kialakult gyakorlatnak felel meg, amely ellen a minisztertanács részéről eddig kifogás nem emeltetett.

Utalva arra, hogy ily megjelölés a tisztán magyar törvényekben is, így például az 1868. évi XXX. t. c. 4. §-ában, de közös törvényekben, így pl. az 1870. évi XII. t. c. 1. §-ában is előfordul, a bán úr válaszában kiemeli, hogy a közös törvények a horvát-szlavón autonóm törvényekben eddig kivétel nélkül mint az országgyűlés által hozott törvények idéztettek.

A második kifogást illetőleg a bán úr megjegyzi, hogy a szóbanlévő konkrét esetben oly tisztán eljárási intézkedés kiterjesztéséről van szó, amely Horvát-Szlavón-Dalmátországok autonóm hatáskörébe tartozik, mégpedig azért, mert az eljárás kereskedelmi jogügyekben is autonóm, továbbá, hogy különben is a szóbanforgó módosítás csak stiláris jelentőségűnek tekinthető és a horvát-szlavón-dalmát országgyűlés igazságügyi bizottsága részéről tényleg csak ily célzattal vétetett fel.

A harmadik kifogást, nevezetesen azt illetőleg, hogy a közös országgyűlés „magyar-horvát" országgyűlésnek neveztetik, a bán úr hangsúlyozza, hogy ez az elnevezés nem újítás, hanem tisztán magyar törvényben is előfordul, így pl. az 1868. évi XLIV. t. c. 29. §-ában, továbbá közös törvényekben is, mint a „közös magyar-horvát törvények Horvát-Szlavónországokban való kihirdetéséről" szóló 1870. évi XII. t. c. 1. §-ában, valamint igen gyakran a horvát-szlavón autonóm törvényekben.

Mindezek előadása után a horvát-szlavón-dalmátországi miniszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy a felvetett kérdésekre nézve állást foglalni méltóztassék, megjegyezvén, hogy a maga részéről a kifogásolt módosításokat nem tartja olyan természetűeknek, hogy azok miatt a minisztertanácsnak meg kellene tagadnia hozzájárulását ahhoz, hogy a kérdéses, a horvát-szlavón-dalmát országgyűlés részéről már letárgyalt törvényjavaslat jelenlegi alakjában legfelsőbb szentesítés végett ő felségéhez felterjesztessék.

A minisztertanács az első kifogást illetőleg tudomásul veszi, hogy a közös törvényeknek mint az országgyűlés által hozott törvényeknek megjelölése 1868. óta a Horvát-Szlavón-Dalmátországokban keletkezett állandó gyakorlatnak megfelel.

A második kifogást illetőleg a minisztertanács annak az álláspontnak ad kifejezést, hogy abból, miszerint a kérdéses autonóm törvényjavaslatban egy nem konstitutiv, hanem csak deklarativ természetű rendelkezés foglaltatott, nem következik, hogy ez a rendelkezés tényleg autonóm jogkörbe tartozik. Nem egy példa van ugyanis arra, hogy közös természetű rendelkezések deklarativ alakban autonóm törvénybe is felvétessenek.

A minisztertanács magáévá teszi tehát a mininiszterelnök úr által elfoglalt álláspontot és ragaszkodik ahhoz, hogy a csődön kívüli felszámolás szabályozása az anyagi jog körébe tartozik, tehát közös természetű. Mindazonáltal a szóbanforgó konkrét szöveg módosítását nem kívánja.

Magáévá teszi végül a mininsztertanács a miniszterelnök úrnak azt az álláspontját, hogy kifogásolandó a kérdéses autonóm törvényjavaslat 1. §-ának az a módosítása is, amely szerint a közös országgyűlés „magyar-horvát országgyűlés"-nek neveztetik, ami a mérvadó 1868. évi XXX. t. c. használt terminológiájával ellentétben áll. Azonban tekintettel arra a körülményre, hogy ez a helytelen kifejezés több törvényben már előfordult, a jelen törvénycikk szentesítésének útját állni ebből az okból a minisztertanács sem kívánja, jövőre azonban ahhoz ragaszkodik, hogy az autonóm törvényekben is csak az 1868. évi XXX. t. c.-ben használt kifejezések valamelyike alkalmaztassék.

A minisztertanács felkéri a miniszterelnök urat, hogy jelen határozatáról a horvát-szlavón-dalmátországi bán urat értesítse.

L. 1916—13—52.

Az 1868 : XXX. tc. (az ún. magyar—horvát kiegyezés) alapján Horvátország (pontosan: Horvát—Szlavón- és Dalmátországok) önkormányzatot (autonómiát) kapott, amelynek értelmében a beligazgatást, a vallás- és közoktatást, valamint az igazságügyet önállóan intézhette. Az autonóm kormány (horvát—szlavón—dalmát országos kormány) feje a királytól kinevezett bán volt, aki a Zágrábban székelő horvát országgyűléssel együtt kormányzott. Horvátországot a magyar kormányban a mindenkori horvát-szlavón-dalmát miniszter képviselte, aki részt vett a magyar minisztertanács ülésein is. Az önkormányzat nem terjedt ki a had- és pénzügyre, amelyet Horvátország Magyarországgal közösen intézett; a horvát országgyűlés 29, később 40 képviselőt küldött e célból a magyar képviselőházba. A magyar törvényjavaslatokat, mielőtt a királyhoz kerültek előzetes szentesítés céljából, a magyar minisztertanács megvitatta (l. a bevezetésben 22., 28. és 49. o.); ugyanígy szokássá vált az is, hogy a horvát-szlavón-dalmát autonóm törvényjavaslatokat is a magyar minisztertanács elé terjesztették, bár erre a minisztertanács ügykörét összefoglaló szabályzatban előírás nem volt. (Vö. *Szekfű Gyula:* Magyar történet. V. k. Bp. 1936. 475—476., 575. o.)

122.

1916. máj. 5. (8.) — 50.

Rendelettervezet a kóbor cigányok ügyében.

A belügyminiszter úr szóba hozza a kóbor cigányok megfékezésének és letelepítésének kérdését, amely évtizedek óta okoz gondot a kormánynak és amelyre az első lépés megtételét ez idő szerint nemcsak indokolja az, hogy a foganatosítandó intézkedések némelyikére a kivételes törvények nyújtanak alapot, hanem szükségessé is teszi a kóbor cigányok részéről mind gyakoribb erőszakoskodások megakadályozhatása. A háború okozta drágaság ugyanis megnehezítette a cigányoknak életszükségleti cikkeik megszerzését, evégből aztán igen gyakran folyamodnak erőszakoskodáshoz, főleg miután a községek férfilakossága távol van és így erőteljesebb ellenállástól kevésbbé kell tartaniok.

A tervbe vett intézkedések, amelyeket előadó miniszter úr főbb vonásaikban a földművelésügyi, a honvédelmi és az igazságügyi miniszter urakkal, illetőleg kiküldötteikkel állapított meg, azt célozzák, hogy a kóbor cigányok a toloncszabályzat alapján egy meghatározott rövid időközön belül az ország egész területén egyszerre állíttassanak elő, közülük a katonai, vagy a hadi személyes szolgálatra alkalmasak erre a célra vétessenek igénybe, a többiek

pedig előállítási helyeiken, illetőleg az e célra kijelölt községekben helyeztessenek el, szoríttassanak munkára és tartassanak őrizet alatt mindaddig, amíg községi illetőségük megállapítást nyer, vagy letelepítésükre a végleges intézkedés megtörténik.

Az erőteljes férficigányok eltávolításán kívül fontos, hogy a cigányoktól vonóállataik és szekereik, mint szökésüknek legfontosabb eszközei, elvétessenek, ami a hadiszolgáltatási törvény alapján a katonaság részére van tervbe véve, akként, hogy a katonaság valamennyi cigányfogatot igénybe venné, az alkalmasokat katonai vagy mezőgazdasági célra tényleg felhasználná, a többit pedig árverés útján értékesítené. A megszerzési és az eladási ár közt esetleg mutatkozó különbözetet természetesen a hadügyminiszteri tárca javára meg kellene téríteni.

A honvédelmi miniszter úr szíves volt elvállalni, hogy ez iránt a hadügyminiszter úrral a szükséges megállapodást létesíti.

Jövőre nézve vonóállatokat a kóbor cigányok csak hatósági engedéllyel szerezhetnének.

A községekben (városokban) őrizet alá vett kóbor cigányok foglalkoztatása és munkára szorítása a hatóságoknak lesz feladata, amelyek a cigányoknak nyilvántartására, egészségügyi ellenőrzésére, legkivált pedig az elhelyezésükről és élelmezésükről való gondoskodásra lesznek kötelesek. Az ezzel járó költségek legnagyobb részének a cigányok saját keresetéből és az egyeseknek járó hadisegélyből kell megtérülnie, a fedezetlen részt egyelőre a tolonckiadások terhére kellene elszámolni.

Magát a rendeletet, amelynek tervezetét előadó miniszter úr a miniszter urakkal már közölte, saját rendeleteként szándékozik kiadni, tekintettel azonban arra, hogy annak sikeres foganatosítása több kormányzati ág összhangzó együttműködését feltételezi, és hogy némely vonatkozásban a kivételes törvények alkalmazása is szükséges, előadó miniszter úr azzal a kéréssel fordul a minisztertanácshoz, hogy a kóbor cigányokról szóló rendeletének kiadásához hozzájárulni méltóztassék.

A minisztertanács hozzájárul.

L. a belügyminiszter 1916. évi 15 000 eln. sz. r. (máj. 17.) a kóbor (sátoros) cigányokról (R. T. 1916. 438—447. o.) s az ezt kiegészítő 1916. évi 101 052/VI.-a. sz. (júl. 10.) belügyminiszteri körrendeletet (R. T. 1916. 1157—1158. o.).

123.

1916. máj. 5. (8.) — 53.

Anya- és csecsemővédelem.

A belügyminiszter úr előadja, hogy a népesség szaporodásának irányzata az utolsó évtized alatt hazánkban mindinkább csökken.

E csökkenésnek két oka van.

Egyik a születések számának apadása, a másik pedig az, hogy a születések számának csökkenésével párhuzamosan megfelelő arányban nem szállt le a halálozások, különösen pedig a csecsemők halálozásának arányszáma.

A csecsemőhalandóság ellen való védekezés előmunkálatait előadó miniszter úr már a háború előtt megkezdette, de a háború kitörésekor e munkálatok is félbeszakítást szenvedtek.

A háború emberveszteségei kettős irányban sújtják népünket. Egyfelől a csatatéren, kórházakban és fogságban elpusztult katonáink aránytalanul nagy számában, másfelől a polgári lakosság kedvezőtlenné vált szaporodási viszonyaiban.

A hazáért hősi halált haltak nagy számáról ma még nem lehet tiszta képünk, de ezt a pusztulást nem számítva is, a fogyatkozás képe rendkívül elszomorító.

A háború első napjától kezdve hazánkban a gyermekek és felnőttek halandósága egyaránt emelkedett, ellenben természetesen csökkent a születések száma.

1915. évi május hó 1-től kezdődőleg havonként 21—22.000-el, októbertől kezdve pedig 26—28.000-el kevesebb a születés, mint a békés idő megfelelő hónapjaiban.

Tehát ha a háború 1916. év december hóban véget érne is, tisztán polgári lakosságunkban a veszteség a születések elmaradása, valamint a polgári népesség nagyobb arányú halálozása folytán 830—850 ezret tenne ki.

Ez a szomorú helyzet parancsolólag megköveteli az anya- és csecsemővédelemre irányuló tervszerű akciónak halogatás nélküli megindítását.

Természetes, hogy a születések számát mesterségesen fokozni alig lehet. Tehát csakis a halálozások számának csökkentésével érhetünk el számottevő eredményeket.

Szakértők számítása szerint Magyarországon évenkint mintegy 140.000 olyan csecsemő halt meg, aki vagy szülei, illetve hozzátartozói tudatlanságának, vagy a nyomornak lett áldozatává.

Az állami gyermekvédelem munkásai Kolozsváron, Szegeden és Nagyváradon tartott gyermekvédelmi szakértekezleteken már évekkel ezelőtt foglalkoztak hazánk csecsemőhalandóságának okaival. Később előadó miniszter úr ezeket a gyermekvédelmi szakértekezleteken elfogadott határozatokat a legkiválóbb szakemberek bevonásával két ízben tartott szűkebb körű szaktanácskozmány megvitatása alá bocsátotta.

E szaktanácskozások megállapodásának lényege „tervezet"-be foglaltatott, amely részletesen megismerteti hazánk népszaporodása csökkenésének okait és különösen rámutat arra, hogy ennek a csökkenésnek oka hazánk csecsemőhalandóságának nagysága.

Rámutat továbbá arra, hogy igazi eredmény csak a csecsemőhalandóság elleni okszerű küzdelem útján volna elérhető és kifejti egyben azt is, hogy ennek a védelemnek mily irányban kellene haladnia.

Nem volt a gyermekvédelmi szakértekezleten, valamint az említett két rendbeli szaktanácskozmányon nézetkülönbség abban, hogy a csecsemővédelemnek — amihez természetesen hozzátartozik az anyavédelem is — két főirányban kellene megindulnia.

Mégpedig küzdeni kell egyfelől a tudatlanság és a tájékozatlanság, másfelől a szegénység ellen.

Az anya- és csecsemővédelmi akció súlypontja: küzdelem a tájékozatlanság ellen az egész vonalon.

E célból be kellene vinni, illetve kiterjeszteni a csecsemő- és gyermekvédelem tanát a közoktatás egész rendszerébe az elemi iskolától kezdve fel az egyetemig.

Szükséges továbbá, hogy mindazok a közszolgálati tényezők, akik munkakörüknél fogva a szociális közegészségüggyel és ebben az anya- és csecsemő-

védelemmel foglalkoznak, részben iskolai kiképzésük alatt, részben ismétlő tanfolyamokon elsajátítsák mindazokat az ismereteket, amely ismeretek szükségesek ahhoz, hogy saját munkakörüknél a népességet fenyegető minden veszedelem ellen lehetőleg célravezetően védekezhessenek.

Fel kell világosítani az egész társadalmat, hogy érezze át mindenki a gyermek értékének nagyságát.

Orvosok továbbképzésére csecsemő- és gyermekgyógyászati és gyermekvédelmi tanfolyamokat kell szervezni.

De ha e nagyarányú felvilágosító akció az arra illetékesek által azonnal el is rendeltetik, ennek hatása évek, sőt némelyik akcióé évtizedek múlva fog jelentkezni.

Miután pedig bizonyos, hogy a csecsemőhalandóság a szegénység mellett leginkább a tájékozatlanság, a régi szokásokhoz való ragaszkodás miatt nagy, önként következik, hogy a felvilágosítás munkáját a közvetlenül veszélyeztetett községekben a legsürgősebben meg kell kezdeni azzal, hogy mindazok, akik a csecsemőket gondozzák, a csecsemőápolás tanaiban a szükséges ismeretekre megtaníttassanak és hogy ezen az úton gondoskodás történjék arról is, hogy az anyákat már a szüléstől kezdve a gyermekágyasság állapotában, de később is arra hivatott, hozzáértő nők állandó jóakaratú érdeklődésben részesítsék, tanáccsal és tettel támogassák, a gyermek állapotát, fejlődését figyelemmel kísérjék és az ártalmaktól megóvják.

Ez a közeg: az anya- és a csecsemővédő. Ez volna hivatva arra, hogy a nép legalsó rétegeibe is a tudás, a felvilágosítás áldásait azonnal eljuttassa.

De segíteni kell a szegény szülőanyákat és azok csecsemőit is.

Azt az anyát, akit a gyermekágy rendes keresetének űzésében meggátol, átmeneti segélyben kell részeltetni, hogy ennek útján úgy ő, mint csecsemője megfelelő táplálásban részesülhessen és a csecsemő kelengyével és az anya is a legszükségesebb higiénikus eszközökkel ellátható legyen.

Gondoskodni kell továbbá arról is, hogy az összes nyilvános jelleggel felruházott kórházaknál szegény szülőanyák részére megfelelő férőhelyek álljanak rendelkezésre.

Nagyobb városokban külön csecsemőkórházakat kellene felállítani, míg másutt a nyilvános jellegű kórházak mellett szülőházak felállítását kellene siettetni.

A szülőanyának a szülés ideje alatt az anyagi gondoktól való mentesítésére leghelyesebb és legcélravezetőbb mód az anyasági biztosítás volna. E kérdés gyökeres megoldása azonban törvényhozási feladat.

Az anyaság védelmére előadó miniszter úr a bábarendtartást is korszerűen reformálni szándékozik.

A védőnők működését a közigazgatási szervezetbe kellene beállítani. A védőnők működésétől azonban kellő siker csak akkor várható, ha azok előzetesen megfelelő szakszerű kiképzésben részesülnek. Ezek kiképzéséről tehát gondoskodni kell.

Ezek volnának főbb vonalakban azok a teendők, amelyeket az anya- és csecsemővédelem érdekében azonnal el kellene rendelni.

Az egész akcióban előadó miniszter úr nagy szerepet szán a társadalomnak, nemkülönben a törvényhatóságoknak, városoknak és községeknek is.

Igy elsősorban arra számít a belügyminiszter úr, hogy a védőnőkre háruló feladatok tekintélyes részét önkéntesen jelentkező társadalmi tényezők fogják teljesíteni.

Ott, ahol nagyobb községekben önkéntes védőnő nem jelentkezik, hivatásos védőnő alkalmazása válik szükségessé.

Azokon az aránylag kisebb helyeken, (2—3000 lakosú községek) ahol a védőnői tisztségre sem önkéntesen vállalkozó nem jelentkezik, sem pedig hivatásos védőnő nem lesz alkalmazható, a védőnői tisztségre — kellő kitanítás után — a bábát lehet alkalmazni.

A társadalomnak nemcsak erkölcsi, de anyagi támogatására is számít a belügyminiszter úr, továbbá a törvényhatóságok s az egyes községek odaadó érdeklődésére, együttműködésére, sőt anyagi áldozatkészségére is.

Már az eddigi tapasztalatok szerint is bízvást remélhető, hogy az egyesületek, községek, sőt nem egy helyen emberbarátok, gondoskodni fognak a hivatásos védőnők alkalmazásáról.

Ahol a társadalom, a község a védőnők tiszteletdíját egészben vagy részben nem lesz képes megadni, ott a társadalom, a község tevékenysége államsegély engedélyezése útján volna előmozdítandó.

Társadalmi jótékonyság feladatának tekinti előadó miniszter úr a szegény szülőanyák és azok csecsemőinek átmeneti segélyben való részeltetését is. Az állam itt is csak akkor mehetne a társadalom segélyezésére, ha annak anyagi ereje e téren rávára feladatokkal megküzdeni nem tudna.

Az anya- és csecsemővédelem nagy munkájában való részvételre a belügyminiszter úr a már meglévő, vagy még ezentúl alakítandó egyesületek bevonásával az egész társadalmat egységesen szervezni óhajtja.

Az oktatás kérdését állami feladatnak kell tekinteni és így elsősorban a védőnők kioktatása, valamint az orvosok továbbképzése volna állami feladat.

Természetes, hogy még e kérdésben is számítani lehet a társadalom szabad tényezőinek odaadó támogatására.

A megindítandó akció költségeinek megállapításánál előadó miniszter úr számot vetett az államkincstár nehéz helyzetével.

A költségvetés összeállításánál a legmesszebbmenő takarékossági szempontokat vette figyelembe.

Azért az egész akció költségére az 1916—17. évi költségvetésben csak 800.000 korona új költséget irányozott elő.

Ebből az összegből 250.000 koronát a védőnők díjazásához való hozzájárulásokból felmerülhető kiadások fedezésére számított.

150.000 koronát a védőnők kiképzésére és az orvosok továbbképzésére vett fel, míg 400.000 koronát a gyermekágyas anyák és azok csecsemői higiénikus segélyezése címén felmerülő kiadásokra vett előirányzatba.

A belügyminiszter úr teljes tudatában van annak, hogy ezzel az aránylag mérsékelt anyagi támogatással csak kis lépést teszünk az anya- és csecsemővédelem nagy feladatának megoldása felé. Ez a feladat a kérdést teljes nagyságában felölelő szociális törvényhozási alkotások (különösen anyasági biztosítás) körébe tartozik.

A cél ezúttal csak az, hogy addig is, amíg e nagy kérdések megnyugtatóan megoldhatók lesznek, a higiénia és a szegénysegélyezés szerény eszközeivel mozdíttassék elő a csecsemőhalandóság csökkentésének ezidőszerint fokozottan jelentőssé vált feladata.

A belügyminiszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy az előadottakat tudomásul venni s egyúttal a felhatalmazást megadni méltóztassék arra, hogy amennyiben az 1916/17. évi költségvetési előirányzat — amelyben az anya- és csecsemővédelmi akció céljaira 800.000 korona fel lett véve — kellő időben

törvényerőre nem emelkednék, az említett összeget mint előirányzat nélküli kiadást a szükséghez képest folyósíthassa.

A minisztertanács ezen előterjesztést jóváhagyólag tudomásul veszi és a kért felhatalmazást megadja.

N. f. t., szövegében a legfontosabb teendőket feltüntető sorok aláhúzva.

124.

1916. máj. 5. (8.) — 54.

A hadimozgalmakkal kapcsolatos fertőző (főleg nemi) betegségek kezelése.

L. 1915—18—22.

A belügyminiszter úr arra utal, hogy a hadimozgalmakkal tudvalevőleg fertőzőbajok is járnak, amelyek majd itt, majd ott kisebb vagy nagyobb mértékben pusztítván, megszűnnek, vagy csak szórványosan mutatkoznak.

A „nemi (venereás) betegségek”-nek nevezett fertőző bajok azonban a hadsereg minden részében, állandóan és jelentékeny számban fordulnak elő.

E nagy veszedelem elhárítására a hadvezetőség szigorú rendszabályokat alkalmaz, amelyekhez a polgári hatóságok megfelelő intézkedéseinek rendszeresen kell kapcsolódniok. Míg más, közvetlen jelenségeikben ugyan súlyosabb fertőző betegségek csak azokat az egyéneket támadják meg, akik a kór áldozataivá lettek, addig a nemi betegségek aláássák a családi életet, csökkentik a születések számát és degenerálják az ivadékokat is.

A legfontosabb közfeladatok egyike tehát, hogy a nemi betegségek terjedésének meggátlása és a betegek gyógyítása céljából kellő intézkedések tétessenek és megfelelő intézmények létesíttessenek.

Az erre irányuló tevékenység egységes vezetése mellett gondoskodni kell mindenekelőtt a népesség felvilágosításáról a betegségnek népies ismertetése útján, tanfolyamok tartásáról orvosoknak szakirányban való továbbképzése céljából, ambulanciák létesítéséről nemi betegeknek orvosi tanácsban és járó gyógyításban való részesítése végett, kórházi helyiségekről a kórházi gyógyítást igénylő nemi betegek felvételére, indokolt esetekben gyógy- és kötőszereknek ingyenes kiszolgáltatásáról stb.

Az említett és következményeiben is rettenetes baj ellen fel kell venni, mégpedig a legsürgősebben és a legerélyesebben a céltudatos küzdelem fonalát.

Ebben a tudatban előadó miniszter úr az előintézkedéseket már megtette. Minthogy azonban a felmerülő kiadások fedezetével a belügyi tárca 1915/16. évi kezelésében nem rendelkezik, a pénzügyminiszter úrnak előzetes hozzájárulása alapján előadó miniszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy a szóbanlévő akcióból folyólag az 1915/1916. kezelési év végéig felmerülő és mintegy 100.000 K-ra tehető költségeknek zárszámadási indokolás mellett a belügyi tárca XVII. fejezet 5. „Közegészségügy” címe alatt előirányzat nélküli rendes kiadásként leendő utalványozásához hozzájárulni méltóztassék.

A minisztertanács hozzájárul.

N. f. t., szövegében a lényeget kiemelő aláhúzásokkal.

125.

1916. máj. 23. (9.) — 53.

Újabb hadihitelek felvétele.

L. 1915—21—29.

„A pénzügyminiszter úr az 1915. évi november 9-i minisztertanácsban[1] tett azon előterjesztése kapcsán, amellyel a hadiszükségletek fedezésére szükségelt összegek beszerzése céljából létesített különböző hitelműveleteket ismertette, most bejelenti, hogy az osztrák pénzügyminiszter úrral egyetértőleg folyó évi február hó 24-én megállapodást létesített az Osztrák—Magyar Bankkal arra nézve, hogy az Osztrák—Magyar Bank további 1500 millió korona erejéig kölcsönt nyújt a két kormánynak, éspedig, tekintettel a közösügyi szükségletek viselésére fennálló hozzájárulási arányra, a m. kir. kormánynak 546 millió korona erejéig s az osztrák cs. kir. kormánynak 954 millió korona erejéig.”[2]

„Előadó miniszter úr bejelenti továbbá, hogy már a most aláírásra bocsátott negyedik hadikölcsön kibocsátása előtt előlegeket vett a kölcsön aláírási helyeiként működő pénzintézetektől igénybe.

A hivatalos aláírási helyek, amelyek a jegyzési időszak első részében, azaz 1916. évi április 19-től 1916. évi május 5-ig történt hadikölcsönjegyzésekből kifolyólag 1916. évi május 8. előtt a jegyzési időszak második részében, azaz 1916. évi május 6-tól 1916. évi május 23-ig történő hadikölcsönjegyzésekből 1916. évi május 26. előtt nem tartoztak befizetéseket teljesíteni, a jegyzési időszak első részében 1185 milliót, második részében pedig eddigelé (1916 május 20-ig) 390 milliót bocsátottak előlegként rendelkezésre $4\frac{1}{4}$ % kamat megtérítése ellenében.

A fenti összegek az első három hadikölcsön s a már korábban bejelentett egyéb hitelműveletek eredményén kívül a hadi szükségletekkel kapcsolatos kiadások fedezésére szolgálnak.

Előadó miniszter úr az 1915. évi augusztus 13-án tartott minisztertanácsban bejelentette, hogy a két első hadikölcsön együttvéve mintegy 2300 millió K n. é. kötvény elhelyezését eredményezte.

A harmadik hadikölcsön, amelynél tudvalevőleg csak 6 %-os járadékkötvények kerültek kibocsátásra s amelynél a tiszta kibocsátási árfolyam, a névleges kibocsátási árfolyamba beleszámított kamatok leszámításával, 97·133 % volt, a szükségessé vált redukciók[3] figyelembevételével 1970 milliót meghaladó kötvények jegyzését eredményezte és így a három első hadikölcsön közel 4300 millió korona n.é. kötvény elhelyezését eredményezte.

Korábbi előterjesztései kapcsán előadó miniszter úr továbbá bejelenti, hogy a Magyar Általános Hitelbank vezetése alatt budapesti és bécsi pénzintézetekből álló u. n. Rotschild-konzorciummal folyó évi április hó 10.-én újabb megállapodást kötött a 413 millió korona összegű és eddig is fokozatosan megújított három havi lejáratú váltókölcsön újabb megújítására, továbbá, hogy a Direktion der Disconto Gesellschaft berlini pénzintézet vezetése alatt álló német konzorciumtól[4] a tőle már igénybe vett 100 millió és 120 millió

[1] 1915—21—29.
[2] Innen kezdve a szöveg szó szerint egyezik az 1915—21—29. pont 2.—4. bekezdésének szövegével; ez a rész kihagyva.
[3] A kibocsátási költségek, kamatok és kezelési költségek. (*Teleszky* i. m. 264. o.)
[4] 1915—15—48.

márka váltókölcsönökön kívül, amelyek közül a 100 millió márka 1915. évi november 19-én lejárt kölcsön megújításaképp egy új 1916. évi november 19-én lejáró 100 millió márkás váltókölcsönt vett igénybe, további 75 millió, majd 72,800.000 és ismét 72,800.000 márkát vett kincstári váltók leszámítolása útján igénybe s ezen kívül a folyó évi június havának végéig teljesítendő németországi fizetések céljaira további 72,800.000 márkát vehet megállapodásszerűen igénybe.

A nevezett konzorcium a kincstári váltókat a német birodalmi bank váltókamatlába (5 %) és $^{5}/_{8}$ jutalék mellett számítolta le és a már eddig leszámítolt váltókból

120,000.000	márka	értékű	váltók	1916.	évi	június 25-én
175,000.000	,,	,,	,,	,,	,,	november 19-én
36,400.000	,,	,,	,,	1917.	,,	január 15-én
36,400.000	,,	,,	,,	,,	,,	február 15-én
36,400.000	,,	,,	,,	,,	,,	március 15-én
36,400.000	,,	,,	,,	,,	,,	április 15-én
36,400.000	,,	,,	,,	,,	,,	május 15-én

fognak esedékessé válni, míg a még ezután leszámítolandó 36,400.000 márka értékű váltók lejárati idejéül 1917. évi június 15. fog megállapíttatni.

Bejelenti végül a pénzügyminiszter úr, hogy a romániai gabonavásárlásokból[5] kifolyólag teljesítendő fizetések céljaira szükségelt fizetési eszközök megszerzésének elősegítésére a Hadi Termény Részvénytársaságnak az ellenértéknek koronában történő rendelkezésre bocsátása ellenében 20,000.000 márka értékű 1916. évi április 27-i keletttel és 1917. évi április 27-i lejárattal kiállított kincstári váltókat adott át, amelyek ugyanúgy, mint a fent ismertetett német váltókölcsönöktől kiállított váltók a német birodalmi bank váltókamatlába (5 %) és $^{5}/_{8}$ % jutalék mellett számítoltattak le a Zentral-Einkaufsgesellschaft m. b. H. berlini cég által.

Ezeket a kincstári váltókat a Zentral-Einkaufsgesellschaft lejáratkor prolongálni fogja és az államkincstár a békekötéstől számított három év alatt fokozatosan tartozik azokat beváltani.

A Hadi Termény Részvénytársaság részéről a fentiek szerint szükségelt 20,000.000 millió márka értékű kincstári váltók ellenértékét, figyelemmel arra, hogy a Haditermény Részvénytársaságnak a hadügyminisztériummal szemben mintegy 35,000.000 korona követelése volt, a Hadi Termény Részvénytársaság kérelme folytán előadó miniszter úr évi 3 % kamat megtérítésének kötelezettségével egyelőre gyümölcsöző betétkép a nevezett társaságnál hagyta meg.[6]

A pénzügyminiszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy az 1912. évi LXIII. t. c. 17. szakasza alapján igénybe vett fenti hitelekre és kölcsönökre vonatkozó jelen bejelentését tudomásul venni méltóztassék.

A minisztertanács a pénzügyminiszter úr jelen bejelentését tudomásul veszi."

Vö. 1917—2—83.

[5] A háború kitörése után többek között román gabonával is igyekeztek pótolni a már kezdetben sem bőséges készleteket.

[6] A kormány a háború alatt a Haditermény Rt. gabonavásárlásaival kapcsolatban összesen 25 000 000 M kölcsönt szerzett. (*Teleszky* i. m. 269., 272. o.)

126.

1916. máj. 23. (9.) — 54.

A főváros által felveendő kölcsönök és a velük kapcsolatos kedvezmények.

A pénzügyminiszteri előterjesztés szövegét és ennek eredményét l. 1916 : XXXI. tc. (A Budapest székesfőváros által kötvények kibocsátása útján felveendő kölcsönökről.)

127.

1916. máj. 29. (10.) — 29.

Az 1916/17 évi állami költségvetés hiányainak pótlása.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a jelenleg összeállítás alatt lévő 1916/17. évi állami költségvetés első tervezete szerint — amely változatlanul tartalmazza a miniszter urak által a legnagyobb takarékosság szem előtt tartása mellett készített előirányzatokat, de amelyben a közösügyi kiadások és a honvédelmi tárca kiadásai a háborúra való tekintettel az 1914/15. évi költségvetésben szereplő összegek változatlanul hagyása mellett állíttattak be,[1] és amelyben másrészt kölcsönből eredő bevétel gyanánt egyelőre mi sincs felvéve, a főbb pénzügyi forrásokból várható bevételek pedig még az 1914/15. évi költségvetésben szereplő összegekkel vannak számításba véve — az előirányzat fő eredményei a következők:

a kiadások főösszege	2.555,411.538 K-t
a bevételek főösszege	1.980,371.580 K-t
a hiány tehát	575,039.958 K-t

tenne ki.

Ha már most a kölcsönből eredő bevételként ugyanannyit irányoznánk elő, mint az 1914/15. évi költségvetésben,

vagyis	295,556.666 K-t
akkor a hiány	279,483.292 K-ra

szállana le.

Nem tévesztendő azonban szem elől, hogy a háborút követőleg esetleg évekig alig lehet számítanunk arra, hogy a költségvetési hiányok, még ha azok beruházások folytán állottak is elő, kölcsönből legyenek fedezhetők. Mert a hadikölcsönkötvények végleg el nem helyezett tömege és a háború alatt felvett függő kölcsönök konszolidálása évek hosszú során át teljesen igénybe fogja venni úgy a belföldi pénzpiac, mint a rendelkezésére álló külföldi pénzpiacok felvevőképességét. Megjegyzendő továbbá, hogy a fent jelzett hiány

[1] A háború alatt a költségvetés elkészítésének alapjául az 1914/15. évi költségvetés tételei szolgáltak.

még nem is tünteti fel egészen az államháztartás helyzetét. Eltekintve ugyanis a háborúval kapcsolatos kiadásoktól, amelyek az említett költségvetési előirányzat tervezetében nem szerepelnek, s amelyek államháztartásunk normális helyzetének megítélésénél joggal figyelmen kívül hagyhatók, a fent számjelzett kiadások nem tüntetik fel teljes mérvben állami szükségleteinket.

E kiadásokban ugyanis csak az első három hadikölcsön kamatszükséglete szerepel, de nincs még számbavéve a negyedik hadikölcsönnek 110 millió K-ra tehető kamatszükséglete, valamint az eddig túlnyomó részben az Osztrák—Magyar Banktól igen alacsony kamat ellenében, de részben más pénzintézetektől is felvett függő kölcsöneinknek immár 94 millió K-t tevő évi kamatszükséglete sem. Megjegyzendő továbbá, hogy a tényleges szükségletnél 35 millió koronával alacsonyabban voltak előirányozhatók a MÁV. rendes kiadásai, mert a kereskedelemügyi miniszter úr jelentékeny összegű olyan múlt évi hitelekkel rendelkezik, amelyek a háború folytán igénybevehetők nem voltak, és hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium költségvetési előirányzatában is szerepelnek olyan, együtt 4 millió K-t meghaladó megtakarítási tételek, amelyek a jövőre is szóló tényleges megtakarításoknak nem tekinthetők.

Ezeknek az együtt 243 millió K-t tevő összegeknek a figyelembevételével a költségvetési előirányzat hiánya, a kölcsönből eredő bevételeket számításon kívül hagyva, kereken 818 millió koronára, ha pedig kölcsönből ugyanannyit irányzunk elő, mint az 1914/15. évre, kereken 522 millió K-ra emelkednék. Viszont a pénzügyi fő bevételi források hozamának az előirányzata, a háborút megelőzőleg tapasztalható emelkedési irányzatnak és a háború tartama alatt már bekövetkezett s illetve legközelebb bekövetkező szesz- és dohányáremelkedéseknek a figyelembevételével, de természetesen a mellett a nagyon optimisztikus feltevés mellett, hogy a háború a lakosság kereső és fogyasztó képességét hátrányosan befolyásolni nem fogja, összesen kereken 108 millió K-val emelhetők. Úgy hogy a fedezendő hiány tényleg (818 millió — 108 millió =) 710 millió K, illetve az 1916/17. évi költségvetési előirányzat szempontjából (757 millió — 108 millió =) 467[a)] millió K lenne. Ha pedig ugyanannyit irányozunk elő kölcsönből eredő bevételre, mint az 1914/15. évben, a hiány kerek összegben 171 millió K-t tenne ki.

Ily körülmények között a pénzügyminiszter úr nem tartaná felelősségével megegyeztethetőnek, hogy már a háború folyama alatt minden tőle telhetőt el ne kövessen az állami bevételek fokozására.[2] Ezért a jelenleg bemutatott alábbi törvényjavaslatokat készítette elő, amelyektől az állami bevételek fokozása tekintetében a következő eredményeket várja, úgy mint:

a/ a földadó[3] után fizetendő hadipótlékról és a kedvezőtlen időjárás miatt bevetetlenül maradt területek után adandó adóleírásról szóló törvényjavaslattól	34,000.000 K-t,

a) Így az eredetiben.

[2] A háború alatti adótörvényhozás súlypontja az 1916. évre esik. Teleszky pénzügyminiszter arra törekedett, hogy az adóbevételekből a háború viselése érdekében felvett új államadósságok kamatszükséglete fedezhető legyen. Ezért tíz törvényjavaslatot terjesztett a minisztertanács elé. (*Teleszky* i. m. 289. o.) — A jegyzőkönyv csak kilencet sorol fel.

[3] A hozadékadó (földadó, házadó, kereseti adó) tételeinek felemelését a minisztertanács elvetette. (*Teleszky* i. m. 290. o.)

b/ az 1916. évre kivetett III. osztályú kereseti adó[3] érvényének fenntartásáról és az ezen adó után fizetendő hadipótlékról szóló törvényjavaslattól	18,000.000 K-t,
c/ nyilvános számadásra kötelezett vállalatok kereseti adójáról szóló 1909. évi VIII. törvénycikk életbeléptetése tárgyában készült törvényjavaslattól[4]	36,000.000 K-t,
d/ a házadóról[3] szóló 1909. évi VI. t. c. módosításáról és kiegészítéséről szóló törvényjavaslattól	9,000.000 K-t,
e/ a lakásadóról szóló törvényjavaslattól[5]	4,500.000 K-t,
f/ a jövedelemadónak részleges életbeléptetéséről szóló törvényjavaslattól[6]	35,000.000 K-t,
megjegyezvén, hogy e 35 millióból 25 millió K a háború tartama alatt hadsegélyezési célokra lenne fordítandó,	
g/ a vagyonadóról szóló törvényjavaslattól[7]	25,000.000 K-t,
h/ a bélyeg és az illetékekre vonatkozó törvények és szabályok némely rendelkezéseinek módosításáról szóló törvényjavaslattól[8]	33,000.000 K-t,
i/ végül a szeszadóra vonatkozó törvények némely rendelkezéseinek módosításáról és kiegészítéséről szóló törvényjavaslattól[9]	40,000.000 K-t,
összesen tehát	234,500.000 K-t

s illetve a háború tartama alatt 193.5 millió K-t.

Előadó miniszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy a bemutatott törvényjavaslatokhoz, illetve ahhoz, hogy e javaslatokat ő felsége legfelső felhatalmazásának kieszközlése után alkotmányos tárgyalás végett az országgyűlés legközelebbi ülésezése alkalmával előterjeszthesse, hozzájárulni méltóztassék.

A minisztertanács, felelősségének tudatában, a maga részéről is teljesen méltányolja az állami bevételek mielőbbi fokozásának a pénzügyminiszter úr által hangsúlyozott szükséges voltát és ezért nem zárkózik el az ezen célt szolgáló s a pénzügyminiszter úr által előterjesztett törvényjavaslatok túlnyomó részének a legközelebb összeülő országgyűléshez leendő benyújtásához való hozzájárulástól sem.

Tekintettel azonban a háború következtében előállott s úgyszólván napról-napra jobban érezhető drágaságra, valamint a kereseti viszonyoknak ugyancsak a háború okozta megrendítésére, amelyeknél fogva az ország egyes társadalmi rétegeinek megélhetése is fenyegetve van: a minisztertanács akként határoz, hogy a

[4] 1916 : XXXIV. tc.

[5] A minisztertanács ezt is elvetette s a háború alatt nem is valósult meg; a lakbéreket a pénzérték folytonos csökkenése ellenére kormányintézkedéssel 1916. nov. 1-től fogva rögzítették, alig valamivel a békebeli bérek fölött.

[6] 1916 : XXVI. tc.

[7] 1916 : XXXII. tc.

[8] 1916 : XXVII. tc.

[9] 1916 : XXIV. tc.

szóban levő adóemelésnek a hadipótlékokra és a lakásadóra vonatkozó része, amelyik a tényleges jövedelemre tekintet nélkül terhelné az adóalanyokat, tehát a lakosságnak most érintett és kevésbbé teherképes részét legérzékenyebben sújtaná, a háború utáni időre halasztassék.

Ennélfogva a minisztertanács hozzájárul ahhoz, hogy a pénzügyminiszter úr által előterjesztett törvényjavaslatok — „a földadó után fizetendő hadipótlékról és a kedvezőtlen időjárás miatt bevetetlenül maradt területek után adandó adóleírásról", a „házadóról szóló 1909. évi VI. t. c. módosításáról és kiegészítéséről" és a „lakásadóról" szóló törvényjavaslatok kivételével, valamint „az 1916. évre kivetett III. osztályú kereseti adó fenntartásáról és az ezen adó után fizetendő hadipótlékról" szóló törvényjavaslatot illetőleg azzal a módosítással, hogy belőle az 50%-os emelésre vonatkozó rendelkezések kihagyassanak s ő felségének előzetes legmagasabb engedélyének kieszközlése után alkotmányos tárgyalás végett az országgyűlés elé terjesztessenek.

Vö. 1916—16—76., 1917—3—88.

128.

1916. júl. 21. (12.) — 70.

A Haditermény Rt. feleslegének felosztása.

A földművelésügyi miniszter előadja, hogy a Haditermény Rt. feleslegének hováfordításáról a kormánynak csak a részvénytársaság felszámolása után kell döntenie. „Mivel azonban a közönség egyáltalában ma sem tudja, hogy a Haditermény részvénytársaság nem nyerészkedési vállalkozás és a Haditermény ellen állandóan emelt panaszok legnagyobb része azért talál a közönség körében hitelre s azért vált ki ellenszenvet és keserűséget, mert azt hiszik, hogy itt milliós üzleti nyereséget csinálnak az alapítók és részvényesek, előadó miniszter úr nézete szerint az 1916/17. évi gabonabeszerzés és lisztellátás lebonyolításának érdekében s a különben is eléggé kedvezőtlenül hangolt közönség megnyugtatásául is helyénvaló volna, ha a kormány a Haditermény feleslegének hováfordítása tekintetében már most határozna és elhatározását nyilvánosságra hozná".

A minisztertanács a felesleg hováfordítását illetőleg később kíván határozni, de hozzájárul előadónak ahhoz a javaslatához, hogy a törvényhatóságoknak szállított gabona és liszt után a Haditerménynek járó jutalékból 772.173 K-t a törvényhatóságoknak visszautalványozzanak.

Vö. 1917—8—64.

129.

1916. júl. 21. (12.) — 78.

Két gőzeke beszerzése a gödöllői koronauradalom részére.

„A földművelésügyi miniszter úr bejelenti, hogy a várakozáson felül hosszúra nyúló háborús állapot, illetve ennek folytán a kézimunkaerő nagyarányú megfogyatkozása és a szarvasmarha árának rohamos emelkedése, főként pedig az igásállatállomány nagymérvű megfogyatkozása elkerülhetetlenné teszik, hogy a házi kezelésben lévő m. kir. állami birtokok üzemének zavartalan fenntarthatása érdekében az említett birtokok részére ismét két gőzekekészlet szereztessék be.

Amíg egyrészről ugyanis a cselédség nagy részének hadbavonulása folytán a rendes létszámot csak megközelítő létszám fenntartása is lehetetlenné vált, addig másrészt a szarvasmarhaáraknak aránytalanul magasra emelkedése és e magas árak előreláthatólag hosszabb ideig való fennmaradása az igás erőnek az eddigi keretekben való fenntartását nemcsak aránytalanul költségessé, hanem — mivel a beszerzés még az igen magas árak mellett is gyakran igen nagy nehézségekbe ütközik — majdnem lehetetlenné teszi."

Ennélfogva felmerült annak szüksége, hogy a munkák nagy részét gépesítsék. Ez egyúttal a legolcsóbb megoldás is. A beszerzendő két gőzekét a gödöllői koronauradalomban szándékoznak elhelyezni.

A minisztertanács a javaslathoz és a beszerzéssel járó költségek kiutalásához hozzájárul.

130.

1916. júl. 21. (12.) — 87.

Amerikai magyarok hazai bankoknál levő betétjei.

A pénzügyminiszter úr felemlíti, hogy az 1911. évi március 1-én tartott minisztertanács[1] hozzájárult ahhoz, hogy amennyiben a Magyar Általános Hitelbank az Északamerikába kivándorolt magyar állampolgárok megtakarított pénzei hazautalásának biztosítása céljából a kormányhatóság által megállapított feltételek mellett megfelelő szervezetet létesít, az első szervezés tetemes költségeire való tekintettel a Magyar Általános Hitelbanknál a pénztári készletekből négy év tartamára 4,000.000 korona nem kamatozó betét legyen elhelyezhető.

A Magyar Általános Hitelbank, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank és a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank a szóbanforgó szervezetet 1912. évi április 22-én New-Yorkban „Transatlantic Trust Company" cég alatt megalapítván, az 1912. évi május 4-én 1583/P.M. szám alatt kelt rendelettel a 4,000.000 korona nem kamatozó betét a Magyar Általános Hitelbanknál

[1] 1911—5—1. sz. a. részletes tervezetek találhatók; a hazai és amerikai bankok valósággal versengtek a kivándoroltak megtakarított pénzéért.

1912. évi május 1-i értékkel négy év tartamára, vagyis 1916. évi május 1-ig terjedő időre elhelyeztetett.

A Magyar Általános Hitelbank és érdektársai a betét további meghagyását kérvén, figyelemmel arra, hogy előadó miniszter úr részéről is kívánatosnak tartja, hogy a nevezett new-yorki intézettől, amely ezidőszerint már jelentős üzleti tevékenységet fejt ki, s a mostani időt a magyarság körében leendő népszerűvé tételére különösen felhasználhatja, az állami támogatás a jelenlegi rendkívüli viszonyok között el ne vonassék, a szóbanforgó betétet a fentemlített esedékességi naptól, vagyis 1916. május 1-től számítandó, évi 2½ % naptári félévenként megtérítendő kamatok mellett a Magyar Általános Hitelbanknál egyelőre továbbra is meghagyni szándékszik azzal a kikötéssel, hogy a betét három havi előzetes felmondás után lesz visszafizetendő.

Kéri ehhez a minisztertanács hozzájárulását.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

131.

1916. aug. 14. (13.) — 52.

Vita a horvát országos kormány által kiadott és a szabadkereskedelmet korlátozó rendeletek jogosságáról.

Vö. 1916—8—47.

„A horvát-szlavón-dalmát miniszter úr előadja, hogy a horvát-szlavón-dalmát országos kormány több ízben olyan rendeleteket adott ki, amelyek egyes olyan termények vagy árucsoportok adásvételét korlátozzák, sőt azok kivitelét Horvát-Szlavónországok területéről egyenesen megtiltják, melyeknek forgalma különben a magyar szent korona országain belül, sőt az Osztrák-Magyar Monarchiában is szabad, anélkül, hogy az ilyen rendeletek kiadásának szándékáról a központi kormányt előzetesen értesítette volna."

Mivel a kiegyezés értelmében a kereskedelem a két ország közös ügye, előadó miniszter a minisztertanács felhatalmazását kéri ahhoz, hogy

„1/ a m. kir. kormány nevében a kir. horvát-szlavón-dalmát országos kormányt megkereshesse az iránt, hogy a jövőben minden olyan rendeletet, amely a szabad kereskedelmet bármiképen korlátozni volna hivatva és élelmezési tekintetekből különben meg volna okolva, előzetes hozzájárulás végett a központi kormánnyal közölje,

2/ a m. kir. kormány nevében kijelenthesse, miszerint a központi kormány lehetőleg minden olyan rendelet kibocsátása előtt, amely Horvát-Szlavónországok élelmezését érinti, alkalmat fog adni a horvát-szlavón-dalmát országos kormánynak, hogy kívánságait előadja, ha pedig ez az ügy sürgőssége miatt nem volna lehetséges, a rendelet kibocsátása után készséggel meghallgatja az országos kormány netaláni kívánságait, végül

3/ a kir. horvát-szlavón-dalmát országos kormányt a m. kir. kormány nevében felhívassa, hogy az eddig kiadott és a kereskedelmet korlátozó autonóm rendeletek hatályon kívül helyezése tárgyában megfelelően intézkedjék,

[1] Vö. 1916—8—47. szövege után következő kommentárral.

illetve amennyiben azokat érvényben tartani kívánná, a központi kormánnyal érintkezésbe lépjen.

A minisztertanács az előterjesztés értelmében határoz."

N. f. t., szövegében az első bekezdés mellett a lapszélen piros ceruzával húzott vonal látható.

132.

1916. aug. 14. (13.) — 67.

Túlkiadás a gyermekvédelem terén.

L. 1915—11—23.

A belügyminiszter bejelenti, hogy az 1915/1916. számadási évben a gyermekvédelmi kiadások terén 450 000 K túlkiadás mutatkozik, a gyermeklétszámnak 56 400-ról 62 424-re való emelkedése és az áremelkedések miatt. „Az igényeknek a legalacsonyabb fokig való leszorítása" *mellett is fennáll a túlkiadás lehetősége.* „Nem lehetetlen azonban, hogy ez az összeg — miként a múlt számadási évben is történt — jelentősen apadni fog".

L. 1915—11—23., 1917—7—44., 1917—28—11.

133.

1916. aug. 14. (13.) — 72.

Előléptetések a csendőrségnél.

Vö. 1916—6—1.

A belügyminiszter javasolja az ország belterületén szolgálatot teljesítő csendőrőrmesterek közül 261 altiszti vizsgát tett őrmesternek előléptetését. Eddig ugyanis csak a bevonultak léptek elő.

„Tekintve azt, hogy az ország belterületén szolgálatot teljesítő csendőröknek az erősen leapadt létszám mellett nemcsak a közbiztonság, hanem a hadrakelt sereg harcképességét előmozdító szolgálat terén is fokozottabb tevékenységet kell kifejtenie, előadó miniszter úr a honvédelmi miniszter úrral egyetértőleg méltányosnak és szükségesnek véli eme baj orvoslását, nehogy a demobilizáció után az itthon maradt legénység a meg nem érdemelt mellőzéstől elkeseredve a testületből kiváljon."

Vö. 1917. jan. 26. (2.) — 69. sz. jkv. Eszerint a belügyminiszter 1916. dec. 1-től kezdve a háború tartamára a csendőrlegénységnek — őrmestertől lefelé — s a hozzájuk szolgálattételre beosztott katonáknak és népfelkelőknek fejenként napi 1 K 40 f élelmezési pótlékot engedélyezett.

134.

1916. aug. 14. (13.) — 73.

Illetményemelés és rendkívüli segély a karhatalomnál.

L. 1915—21—22.

A székesfővárosi m. kir. államrendőrség kisebb javadalmazású alkalmazottainak (rendőrlegénységnek, kézbesítőknek, szolgáknak, díjnokoknak, detektíveknek stb.) illetményemelése és rendkívüli segélyben való részesítése, arra való tekintettel, hogy a belügyminiszter előterjesztése szerint

„. . . ma a rendőrlegénység nyomorog s jövedelme még a legsilányabb élelmiszerek beszerzési árát sem fedezi".

N. f. t., piros ceruzával megjelölve.

Vö. 1916—16—40.

135.

1916. aug. 14. (13.) — 74.

Előléptetés a határrendőrségnél.

L. 1916—13—74.

A belügyminiszter előadja, hogy a határrendőrségnél 12 közrendőri állás megszüntetése mellett 2 őrmesteri és 10 őrsvezetői állás rendszeresítése lehetővé teszi a legénységi állomány néhány tagjának előléptetését.

Vö. 1917—17—18.

136.

1916. szept. 1. (14.) — 23.

Kitüntetések a kárpátukrán lakosság körében kifejtett tevékenység jutalmazásául.

L. 1915—4—22.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr bejelenti, hogy a naptáregyesítésnek[1] az esztergomi főegyházmegyéhez tartozó munkácsi, eperjesi és hajdúdorogi gör. szert. kat. egyházmegyékbe történt bevezetése alkalmából, valamint a két első egyházmegyében a cirill betűknek a népiskola tananyagából való kiküszöbölése ügyében kifejtett buzgó és eredményes működésük elismeréséül dr. Csernoch János bíbornok hercegprímást legfelső elismerő kézirattal, Papp Antal munkácsi, Novák István eperjesi és Miklósy István hajdúdorogi püspököket pedig legfelső elismeréssel leendő legkegyelmesebb kitüntetésre szándékozik ő felségénél javaslatba hozni, mely szándékához kéri a minisztertanács hozzájárulását.

A minisztertanács hozzájárul.

[1] Az egyesült görög szertartású (görögkatolikus) rutének ünnepei nem estek egybe a katolikus ünnepekkel. Vö. *Hodinka Antal:* A munkácsi görög-katolikus püspökség története. Bp. 1909. 815—819. o.

137.

1916. szept. 1. (14.) — 37.

Erdélyi menekültek segélyezése.

Románia 1883-tól kezdve többször megújított titkos szerződés alapján tagja volt a központi hatalmakat egyesítő szövetségnek. Ez a szerződés azonban nem nyugodott szilárd alapon, mivel Románia ugyanúgy igényt tartott a Monarchia románlakta vidékeire, mint Szerbia a délvidékre. Az erdélyi románok körében is régóta érlelődött a Romániához való csatlakozás gondolata. A magyar kormánykörök a háború kitörésekor nem is számítottak Romániának a központi hatalmak oldalán való hadbalépésére, csupán semlegességében szerették volna megtartani. Ez sikerült is egészen addig, amíg a központi hatalmak jelentős sikereket értek el a szerb és az orosz fronton. De amint kimerülésük jelei mutatkoztak és a katonai helyzet az ellenfél javára billent, Románia elérkezettnek látta az időt, hogy az antant oldalára állva harcoljon régi követeléseiért. 1916. aug. 27-én hadat üzent a központi hatalmaknak s a román csapatok azonnal be is nyomultak Erdélybe, ahol a kormány nem tartott csapatokat. (Vö. 1914—23—3., Sándor János belügyminiszter javaslata Erdély felfegyverzésére 1914. júl. 31-én.) A központi hatalmak hadserege azonban pár hét alatt visszaszorította őket s október közepén már bent járt Románia területén. (Vö. *Szekfű Gyula:* Magyar történet. V. k. Bp. 1936. 495. o. — *Czernin, Ottokar:* Im Weltkriege. Berlin und Wien, 1919. 103—143. o. — *Gratz* i. m. II. k. 176., 263. és 334—337. o.)

A román háború kitörése folytán Erdélyből sokan menekültek az ország belsőbb vidékeire.

A belügyminiszter javaslatára a minisztertanács az internáltak és menekültek ellátására, elhelyezésére és szállítási költségeinek fedezésére eddig engedélyezett 2 000 000 K mellett az erdélyi menekültek segélyezésére 3 000 000 K előirányzat nélküli kiadást engedélyez.

Vö. 1916—16—62. és 1916—16—63. Eszerint 1916. októberében a közsegélyre szorult menekültek napi segélyét a városokban és vidéken egyaránt 2 K-ban állapították meg és a minisztertanács újabb 10 000 000 K előirányzat nélküli kiadást engedélyezett a menekültek ellátására. — 1916. dec. 22-én — 1916—19—39. pont szerint —, mivel az erdélyi menekültek hazaszállítása még nem vált lehetővé, újabb 10 000 000 K engedélyezésére volt szükség.

138.

1916. szept. 18. (15.) — 38—39—40—41.

Erdélyrészi területek kiürítése a román hadműveletek következtében.

L. 1916—14—37.

A kormány a hadműveletek által érintett területek kiürítését és lakosságának beljebb költöztetését egyrészt szükségesnek, másrészt aggályosnak találta. A 39. pont szerint a belügyminiszter az alábbi táviratot intézte az erdélyrészi kormánybiztoshoz:

„Minisztérium tagjaival megbeszélve, értesítem Méltóságodat, hogy mindnyájan aggódunk a Szászrégentől Fogarasig terjedő nagy, népes vidéken, több városnak kiürítésével járó következmények miatt. A vasutak menekülőkkel vannak túlzsúfolva, úgy, hogy több helyen torlódás állott elő, a közutakat marhák és szekerek foglalják el, lakosság és állatok élelmezésében máris fennakadások vannak. Állat- és terményszállításokhoz — katonaszállí-

tások miatt kocsit, vonatot kapni nem lehetvén — nagy értékek vannak máris veszélyeztetve.[1] Azért, ha a kormány szóbanforgó területen kiürítés ellen nem is tesz kifogást, ezt a feltétlen szükség esetére kéri korlátozni."

Vö. 1916—16—61.

139.

1916. okt. 13. (16.) — 40.

Túlkiadás az államrendészeti és katonai nyomozóközegek fizetésével kapcsolatban.

Vö. 1916—13—73

A belügyminiszter úr előadja, hogy a vezetése alatt álló minisztérium költségvetésének XVII. fejezet, 8. cím „Közbiztonsági és közrendészeti szolgálat" „Nyomozási költségek" rovatán megállapított 200.000 K évi hitel arányában az 1916—17. év I. felére utalványozható 100.000 K az eddigi utalványozások által teljesen felhasználtatott.

A háború folytán az államrendészeti, de különösen katonai ügyekben fokozottabb mértékben nyomozó államrendőrségi és határrendőrségi polgári biztosok,[1] valamint az eltitkolt szemestermény felkutatását végző közegek részére felmerült tetemes napidíj és útiköltség fedezésére, amelyek a fentemlített rovaton számolandók el, az 1916/17. év I. felére megállapított 100.000 K hitelen felül — a megelőző év tapasztalati adatai szerint — még mintegy 100.000 K lesz szükséges.

Ennélfogva az állami számvitelről szóló 1897 : XX. t. c. végrehajtására vonatkozó utasítás 77. §-a értelmében a pénzügyminiszter úr hozzájárulásával előadó miniszter úr a minisztertanács felhatalmazását kéri arra, hogy XVII. fejezet, 8. cím „Nyomozási költségek" rovatán felmerülő kiadások fedezésére 100.000 K zárszámadási indokolás mellett túlkiadásképen utalványozható, illetve elszámolható legyen.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

Vö. 1917—12—41.

140.

1916. okt. 13. (16.) — 61.

Román falvak kiürítése.

L. 1916—15—38/41.

A belügyminiszter úr bejelenti, hogy a hadseregfőparancsnokság a Hunyad vármegyében fekvő Kimpolunyák és Livazény községek, valamint Patrilla község Siecz nevű külsőség kiürítését és lakosságának a hadszíntértől

[1] 1916—15—53. pont szerint a földművelésügyi miniszter „az ország egyes részeiből közönlő marhaállomány felvételével és elhelyezésével kapcsolatos teendők ellátására. . . . Hadi állatátvételi bizottság címen szervezetet létesíttetett". Ismerteti ennek működését.

[1] Detektívek.

távol való elhelyezését kérte, miután az említett községek lakossága az ellenséges betörések alkalmával megbízhatatlannak bizonyult.

A kiürítés elrendeléséhez a minisztertanács utólagos jóváhagyása reményében előadó miniszter úr 1916. évi október hó 8-án hozzájárult ahhoz, hogy a kiürített községek lakossága távolabbi vidékre elszállítás helyett a vármegye területén lévő alkalmas községekben helyeztessék el; kéri a minisztertanácsnak ezen intézkedéshez való utólagos hozzájárulását.

A hozzájárulás megadatik.

1916—17—33. pont szerint az erdélyi kormánybiztos a Gyergyó-környéki románok kitelepítését kérte. — L. még: 1917—9—28 (Háromkút, Csík m.). — 1917—9—29.

141.

1916. okt. 13. (16.) — 63.

Erdélyi menekültek segélyezése.

Előzmények: 1916—14—37.

A belügyminiszter a román betörés miatt Erdélyből elmenekült lakosság segélyezésénél a következő irányelveket közli:

„1./ A menekültek ruházattal ellátása ezután is a társadalom feladata marad, az állam támogatólag és segítőleg működik közre. Ez az álláspont alkalmasabb a társadalom áldozatkészségének és tevékenységének ébrentartására és fokozására, és így inkább érhető el az is, hogy az igények mérsékelhetők és kellő korlátok között tarthatók legyenek.

2./ A segítés egyénenként történjék, kinek-kinek saját szükséglete szerint. Teljes felruházásról tehát legfeljebb gyermekeknél lehet szó, a felnőtteket csak a hiányzó ruhadarabokkal kell ellátni, vagy a teljesen elrongyolódott ruhadarab (lábbeli) helyett kell nekik másikat adni. Meg kellene fontolni azt is, hogy nem volna-e célszerű a menekültek közül községenként egy-két bizalmi embert a hatóság támogatásával az ellenségtől időközben felszabadult eredeti lakóhelyekre küldeni, akik a menekültek otthonmaradt és ott még meglévő téli ruháit elhozhatnák, ami a pótlást sok esetben fölöslegessé tenné".

3. *A ruhakérdést használt ruhák gyűjtése útján lehetne legcélszerűbben megoldani. Legtöbb gondot a gyermekcipők előállítása okoz.*

A legszigorúbb takarékosság szem előtt tartásával a kiadások fedezésére egyelőre 5 millió korona engedélyezését kéri.

A további segélyezésre vonatkozólag l. 1917—3—75., 1917—3—76., 1917—4—46, 1917—4—63., 1917—12—43., 1917—13—54., 1917—18—32., 1917—19—13., 1918—3—4. 1918—18—20. és 1918—22—10.

142.

1916. okt. 13. (16.) — 76.

Az új egyenesadó-törvények végrehajtásához szükséges létszámemelés.

L. 1916—10—29.

„A pénzügyminiszter úr előadja, hogy az új egyenesadótörvények[1] végrehajtására a jelenlegi személyzet nem elég, úgy hogy a pénzügyi fogalmazási tisztviselők létszámát erre való tekintettel feltétlenül szaporítani fog kelleni”.

Az új alkalmazottak a VIII., IX. és X. fizetési osztály illetményeit fogják kapni alkalmaztatásuknak két évig tartó idejére. Nevük „adóügyi biztos” lesz. Az adóügyi biztosokat olyan ügyvédek és ügyvédjelöltek közül kell kiválasztani, akiknek eddigi keresete a háború következtében lényegesen csökkent vagy egészen meg is szűnt ; ezek mellett hosszabb kereskedelmi könyvviteli, pénzintézeti vagy kereskedelmi gyakorlattal bíró egyének, azonkívül az állami és vármegyei tisztviselők bizonyos kategóriái fognak alkalmazást nyerni.

1917-ben a pénzügyőrség javadalmazását is emelték, illetve megadták részükre mindazokat a kedvezményeket, amelyeket a csendőrség már régebben megkapott. /1917. jún. 10. (13.) — 73./ Vö. 1917—39—41.

143.

1916. okt. 13. (16.) — 78.

A sajtóügyi jóléti intézmények támogatása a hadikölcsön ügyében kifejtett sajtópropaganda jutalmául.

A pénzügyminiszter „a magyar sajtó által a hadikölcsönök eredménye érdekében kifejtett sikeres közreműködésnek elismeréséül a IV. hadikölcsön kibocsátási költségeinek terhére” *50 000 K-t javasol a sajtóügyi jóléti intézmények támogatására.*

U.-ezt l. 1917—19—40. Eszerint fenti intézmények újabb 90 000 K-t kaptak. — Továbbá : 1917—37—34.

144.

1916. okt. 13. (16.) — 80.

Bulgária és Törökország részére nyújtandó államkölcsönök : állami garancia vállalása a Haditermény Rt. romániai bevásárlásaihoz és a lublini áruközpont részére felvett hitelhez.

L. 1915—8—27., 1915—10—7.

A pénzügyminiszter tájékoztatást ad a minisztertanácsnak arról a pénzügyi támogatásról, amelyben a központi hatalmak keleti szövetségeseiket, Bulgáriát és Törökországot részesítik. A Bulgáriának jutó 150 millió frankos váltókölcsön-

[1] 1916—10—29.

ből a monarchia 75 milliót, ebből a magyar kormány 27.3 milliót,[1] a Törökországnak a monarchia részéről folyósítandó 47 025 000 előlegkölcsönből a magyar kormány 17 117 100 K-t vállal, a fennálló kvóta-arány értelmében.

Bulgáriának a központi hatalmakhoz való csatlakozása alkalmával a német birodalom és a Monarchia 200 millió frank kölcsönt engedélyezett. Ebből a magyar pénzügyi kormányzatra 40 540 500 márka jut. A pénzügyminiszter ismerteti a kölcsön folyósításának és törlesztésének részleteit.

Bulgária pénzügyi támogatása még további terhek vállalását is szükségessé tette. A központi hatalmak állami garanciát vállalnak Bulgáriának még a háború kitörését megelőzőleg egy német pénzintézettel létesített 120 millió frankos kölcsönügyében is.

A továbbiakban a Törökországnak nyújtandó segítségről emlékezik meg :

„Azok a politikai szempontok, amelyek kívánatosnak mutatták, hogy a háború folytatásához szükséges anyagi eszközök beszerzésénél másik keleti szövetségesünknek, Törökországnak is segítőleg kezére járjunk, nemkülönben a Törökországban a jövőben elfoglalandó gazdasági pozíciónkra[2] való figyelemmel fokozottabb fontossággal bíró ama gazdasági érdekünk, hogy a török kormány által sürgősen szükségelt hadianyagok s egyéb szükségleti cikkek szállítását a hazai ipar számára biztosítsuk, szükségessé tették, hogy Törökországgal szemben is további terheket vállaljunk a magyar kincstár részére. Előadó miniszter úr hivatkozik e tekintetben a folyó évi június 18-án tartott miniszteri értekezlet állásfoglalására s bejelenti, hogy az értekezlet alkalmával létrejött megállapodások alapján a magyar kormány nevében hozzájárulását adta ahhoz, hogy az osztrák és a magyar ipar által a török kormány részére teljesítendő katonai szállítások finanszírozása céljából osztrák és magyar pénzintézetekből alakítandó bankcsoporttal szemben — az alábbiakban részletezett feltételek és módozatok mellett — a török kormányért a veszteség-garancia elvállaltassék.[3] *A bankcsoport legfeljebb 240 millió korona hitelt nyújt a török kormánynak. A török kormány ebből 60 milliót a Skoda-műveknél[4] a háború előtt tett megrendelések kifizetésére fordít, a többi pedig oly szállítások kifizetésére szolgál, amelyeket a török kormány a hitelnyújtás napjától számított egy év alatt rendel meg az osztrák és magyar iparnál.*

Állami garanciát vállal továbbá a magyar pénzügyi kormány a Haditermény R. T. romániai gabonabevásárlásaival kapcsolatban a román nemzeti banknál is. A román nemzeti bank összesen 460 millió lei-t bocsát ebből a célból a központi hatalmak gabonaközpontjainak (köztük a magyar Haditermény R. T.-nek is) rendelkezésére.[5]

Ugyanígy garanciát vállal még a kormány a lublini áruközpontért (Warenzentrale für das Königreich Polen A. G. in Lublin)[6] is, a részére egy

[1] 1915—8—27.
[2] Célzás a Balkán felé irányuló gazdasági terjeszkedési tervekre.
[3] Közös minisztertanácsi jegyzőkönyv, 1915. jún. 18.
[4] Nagy hadiipari üzem Pilsenben (Csehország).
[5] Románia 1916. aug. 23-án üzent hadat a központi hatalmaknak. Október elejéig a központi hatalmak seregei több jelentős győzelmet arattak a román hadak fölött.
[6] A háborúban meghódított lengyel területeket a Monarchia és Németország 1915. szept. 15-től kezdve közösen birtokolta ; az északi fél Varsóval a németeknek, a déli fél először Kielcével, majd Lublinnal a Monarchiának jutott. Mindkét részről kormányzóságokat szerveztek, főkormányzók irányítása alatt. L. *Lukinich* i. m. 26. o. — A garanciára vonatkozólag l. még : 1918—12—47.

osztrák bankcsoport által legfeljebb 10 millió K erejéig nyújtandó hitelből származható veszteségekért. „Az osztrák pénzügyminiszter úrral szemben előadó miniszter úr kikötötte, hogy az esetre, ha a csapataink által a monarchia délkeleti határainál megszállott területek érdekében az orosz-lengyelországihoz hasonló gazdasági akció[7] szüksége fog felmerülni, ez az akció ugyancsak a kvóta arányában lesz a két állam által a szükségletnek megfelelően támogatandó; kikötötte továbbá, hogy az áruközpontnak nyújtandó hitelre vonatkozó feltételek közé az a kikötés is felvétessék, hogy a monarchia két államа egyikének közgazdasága csak akkor és csak azokra a cikkekre nézve részesedhetik a kvóta szerinti arányt meghaladó mérvben — s pedig úgy a megszállott orosz-lengyel területekről a monarchiába irányuló kivitel és az esetleg a vámkülföldre történő kivitelnél elérhető előnyök tekintetében, mint pedig a nevezett megszállott területre a monarchiából történő bevitel tekintetében — ha és amely cikkekben a másik állam egyáltalán nem, vagy az őt megillető kvótaaránynál kisebb mérvben kíván részesedni."

A minisztertanács a pénzügyminiszter előterjesztése értelmében határoz.

Vö. 1917—8—64.

[7] Ez akció a megszállott területek gazdasági kiaknázására irányult.

1917. ÉV

145.

1917. jan. 26. (2.) — 82.

Az 1917. január havi mozgósítási pénzszükséglet.

L. VII. táblázat.

„A pénzügyminiszter úr — utalással a mozgósítási pénzszükséglet alakulása ügyében legutóbb az 1916. évi december hó 22-iki minisztertanácsban tett előterjesztésére — bejelenti, hogy a császári és királyi külügyminisztérium folyó évi január hónapban — az $1\frac{1}{2}$ millió koronával számított rendes havi költségvetési javadalmazáson felül, — 9 millió koronát igényelt, amely összeg részben a mozgósítás folytán bevonult magyar és osztrák állampolgárok külföldön lakó családjainak a segélyezésével, részben az ellenséges országokban tartózkodó magyar és osztrák állampolgárok támogatásával felmerülő költségeknek, részben végül a valutánk nagymérvű megromlása folytán előálló ama különbözeteknek a fedezésére szükségeltetik, amelyek a külügyminisztérium részére szükséges külföldi fizetési eszközök beszerzésénél mutatkoznak. Ezenkívül még 1,350.000 millió[a] koronát igényelt a külügyminisztérium az Oroszországban tartózkodó és 600.000 koronát a Romániában volt honfitársaink segélyezésére. A fentebb jelzett, s együttvéve 10,950.000 koronát tevő összegekből, — a szóbanforgó kiadásoknak a két állam közt annak idején megejtendő leszámolás alapján leendő végleges megosztásáig — egyelőre a kvóta arányában 3,985.800 korona terheli a magyar szent korona országait, amely összeget előadó miniszter úr az ügy sürgősségére való figyelemmel a külügyminisztériumnak már rendelkezésre bocsátotta.

Előadó miniszter úr bejelenti továbbá, hogy a császári és királyi hadügyminisztérium a szárazföldi hadsereg január havi mozgósítási pénzszükségletének a fedezésére 1.359,000.000 koronát igényel, amely összegből az érvényben álló kvótakulcs szerint a magyar szent korona országainak terhére 494,676.000 korona esik. Ehhez az összeghez még hozzájön a nyilvántartólappal ellátott lovakból a hadsereg részére behívandó, s mintegy 20 millió korona értékű lovaknak a vételára fejében a magyar szent korona országaiban kifizetésre kerülő összeg.

A pénzügyminiszter úr bejelenti végül, hogy a császári és királyi haditengerészet mozgósítási pénzszükséglete fejében összesen 30,000.000 korona igé-

[a] A „millió" szó fölösleges.

nyeltetett, amely összeg keretében a haditengerészet részére többek közt 4 millió márka (4.704.000 korona) költséggel új tengerészeti repülőgépek lesznek beszerzendők. Az említett 30 millió koronából a magyar szent korona országaira a kvóta szerint 10,920.000 korona esik."

146.

1917. jan. 26. (2.) — 83.

Újabb hadihitelek felvétele.

L. 1916—9—53.

„A pénzügyminiszter úr . . . bejelenti, hogy 1916. évi május 31-én, majd szeptember 21-én, végül november 23-án további három rendbeli 1.500 millió koronának igénybevételére létesítettünk az osztrák császári királyi pénzügyminiszter úrral egyetértőleg az Osztrák—Magyar Bankkal megállapodást. A kölcsönöket az Osztrák—Magyar Bank a két kormánynak — úgy, mint az előző ilyen kölcsönöknél is — a közösügyi szükségletek viselésére fennálló hozzájárulási aránynak megfelelően nyújtja s így mind a három 1.500 millióból külön-külön 546 millió korona esik a magyar kormányra, 954 millió korona pedig az osztrák kormányra." *A kölcsönök feltételei megegyeznek a korábbi 1.500 milliós kölcsönök feltételeivel.*[1] *A magyar kormány az általa felvehető 1.638 millió K-ból eddig csak 636 millió koronát vett igénybe.*

„Előadó miniszter úr már a most aláírásra bocsátott V. hadikölcsön kibocsátása előtt előlegeket vett a kölcsön aláírási helyeiként működő pénzintézetektől igénybe," *2.300 millió összegben.*

„A fenti összegek az eddigi hadikölcsönök s a már korábban bejelentett egyéb hitelműveletek eredményén kívül a hadiszükségletekkel kapcsolatos kiadások fedezésére szolgálnak."

Az eddigi négy hadikölcsön összesen 6.250 millió korona névértéket eredményezett.

Bejelenti továbbá, hogy a Magyar Általános Hitelbank vezetése alatt budapesti és bécsi pénzintézetekből álló konzorciumtól felvett váltókölcsönt meghosszabbította és újabb váltók kibocsátása után 600 millió koronára emelte fel. A konzorcium ebből a régi 413 millió K értékű váltókat $4\frac{1}{2}$%, az új 187 millió értékű váltókat pedig $4\frac{3}{4}$%-kal számította le. F. évi január 5-i megállapodás értelmében a konzorcium a lejáró váltók helyébe újabb 3 havi lejáratú váltókat fog hasonló feltételek mellett átvenni.[2]

„Az V. hadikölcsönként jelenleg nyilvánosan aláírásra bocsátott 6%-os járadékkölcsön és $5\frac{1}{2}$%-os törlesztéses kölcsönön kívül előadó miniszter úr a Magyar Általános Hitelbank vezetése alatt budapesti és bécsi pénzintézetekből álló konzorciummal megállapodást létesített 1916. évi november hó 11-én 600 millió korona névértékű $5\frac{1}{2}$%-os állami pénztárjegyeknek 98.75% árfolyamon való átvételére, amelyeknél a pénztárjegyek birtokosainak jogukban álland a pénztárjegyeket 1918. évi január hó 1-től kezdődőleg bármely szelvény-esedékességi napon 6 hónapra névértékben való visszafizetésre felmondani.

[1] 1915—21—29.
[2] 1916—9—53.

A Direction der Disconto Gesellschaft berlini pénzintézet vezetése alatt álló német konzorciumtól a tőle igénybevett s 1916. évi június hó 25-én lejárt 120 millió és 1916. évi november hó 19-én lejárt 175 millió márka értékű váltókölcsönöket — megfelelő új váltók kiállításával — előadó miniszter úr további egy évre prolongálta[3] s ezenkívül az 1916. évi május hó 23-i minisztertanácsban tett előterjesztésében[4] ismertetett váltókölcsönökön kívül a folyó év második felében teljesítendő németországi fizetések céljaira további 229,320.000 márkának kincstári váltók útján való igénybevételével létesített megállapodást, amely váltókat a konzorcium — úgy, mint a korábbi ily váltókat — a németbirodalmi bank váltókamatlába (jelenleg 5%) és $^5/_8$% jutalék mellett számította le. A most említett márka-váltókölcsönökön kívül a folyó év március havának végéig teljesítendő németországi fizetések céljaira előadó miniszter úr további 131,040.000 márkát vehet megállapodásszerűen hasonló feltételek mellett havi 43,680.000 márkás részletekben a folyó év január, február és március hónapjaiban igénybe.

A romániai gabonavásárlásokból kifolyólag teljesítendő fizetések céljaira szükségelt fizetési eszközök megszerzésének elősegítésére a Haditermény Részvénytársaságnak az 1916. évi május 23-án tartott minisztertanácsban tett bejelentésében említett 20 millió márka[5] értékű váltókon kívül előadó miniszter úr további 26 millió márka összegű, részben 1916. évi június hó 21-i kelettel és 1917. évi június hó 21-i lejárattal kiállított és részben 1916. évi augusztus hó 1-i kelettel és 1917. évi augusztus hó 1-i lejárattal kiállított kincstári váltókat adott át, amelyeket a Zentral Einkaufsgesellschaft ugyanolyan feltételek mellett számítolt le, mint a korábban átadott 20 milliót.

Előadó miniszter úr bejelenti végül, hogy az élelmezési célokra Hollandiából származó behozatal folytán jelentkező tartozás kiegyenlítésére szükségelt fizetési eszközök megszerzése végett holland forintról szóló 2 évi lejáratú 5%-os állami pénztárjegyeket bocsátott ki és fog még ezután kibocsátani.

Ennek a műveletnek az előzményei röviden a következők:

Egy hollandi pénzcsoport megállapodást létesített egy osztrák—magyar bankcsoporttal 70% erejéig osztrák és 30% erejéig magyar állami pénztárjegyek átvételére nézve, amelyek az Osztrák—Magyar Bank készfizető készségével állítandók ki.

Az átveendő osztrák állami pénztárjegyek névértéke maximálisan 24,500.000 hollandi forint, a magyar állami pénztárjegyeké maximálisan 10,500.000 hollandi forint, együttvéve tehát maximálisan 35 millió hollandi forintot tesz ki s ezenkívül 30%-os további fedezetül az osztrák pénzügyminisztérium részéről 7,350.000 hollandi forint s részünkről 3,150.000 hollandi forint névértékű állami pénztárjegyek adandók át a hollandi pénzcsoportnak.

A hollandi pénzcsoport 1916. évi december havától kezdve 9 havi részletben veszi át a pénztárjegyeket, havonként legalább 2,100.000 hollandi forint osztrák és 900.000 hollandi forint magyar, együttvéve tehát havonként legalább 3 millió hollandi forint névértékű pénztárjegyet, kilátás van azonban arra, hogy a havi részletek 3 millió hollandi forintról 4 millió hollandi forintra felemeltetnek s ezért állapíttatott meg az összszükséglet maximálisan 35 millió hollandi forintban.

[3] Vö. 1916—9—53.
[4] Uo.
[5] Uo.

A hollandi pénzcsoport a pénztárjegyeket 5% jutalék levonásával, tehát lényegileg 95% árfolyamon veszi át. Ez a jutalék azonban a pótfedezetet képező pénztárjegyek után nem számíttatik.

Az üzletet megkötő osztrák—magyar bankcsoport részére előadó miniszter úr negyedévenként $^{1}/_{8}$% jutalék megtérítését vállalta el, azoknak a magyar pénztárjegyeknek a névértéke után, amely pénztárjegyek ellenértékét kézhez kapja.[6]

A pénzügyminiszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy az 1912. évi LXIII. törvénycikk 17. §-a alapján igénybevett fenti hitelekre és kölcsönökre vonatkozó jelen bejelentését tudomásul venni méltóztassék.

A minisztertanács a bejelentést tudomásul veszi".

147.

1917. febr. 16. (3.) — 17.

Munkaközvetítés Budapesten és környékén.

A kereskedelemügyi miniszter előadja, hogy a m. kir. áll. munkaközvetítési hivatal szükségességét az illetékesek elismerték, azonban az új szerv és Budapest székesfőváros között bizonyos véleménykülönbségek merültek fel a területi illetékességre nézve. A város csak saját területére és legközelebbi körzetére kívánt szorítkozni. A megoldást az a megfontolás hozta létre, hogy „különösen a be- és kivándorlás, a háborút követő demobilizáció szempontjából is nagy jelentősége van annak, ha a munkaközvetítés szempontjából legfontosabb területen, nevezetesen Budapest székesfővárosban és annak környékén maga a tényleges munkaközvetítés is az állam közvetlen irányítása mellett történik". *Külön budapesti városi munkaközvetítő helyett a főváros területén a munkaközvetítést az állami munkaközvetítő hivatal fogja lebonyolítani.*

A munkaközvetítésre vonatkozólag l. 1914 : L. tc. II. §. — 1916 : XVI. tc. az ipari, bányászati és kereskedelmi munkaközvetítés hatósági ellátásáról. — Ennek végrehajtására vonatkozólag : 92.815/1916. K. M. sz. r., R. T. 1917. 1036—1047. o. — L. még : 1917—43—32. — Vö. *Szterényi—Ladányi* i. m. 79. o.

148.

1917. febr. 16. (3.) — 88.

Az 1917/18. évi állami költségvetés.

L. 1916—10—29.

A pénzügyminiszter úr bemutatja az 1917/18. évre egybeállított állami költségvetési előirányzat mérlegét.

[6] Vö. 1918—12—47.

E költségvetési előirányzat főeredményei a következők :

a rendes kiadások :	2.591,661.956 K-val,
az átmeneti kiadások és beruházások	411,827.209 K-val,
az összes kiadások tehát	3.003,489.165 K-val
lettek előirányozva ;	
a rendes bevételek	2.616,217.537 K-t,
a rendkívüli bevételek pedig	387,318.274 K-t,
az összes bevételek ennélfogva	3.003,535.811 K-t
tesznek ki ;	
mutatkozik tehát felesleg	46.646 K
Csupán a rendes kiadásokat és bevételeket állítván egymással szembe, a rendes kezelés mérlege az 1917/18. évi költségvetési előirányzatban	24,555.581 K
felesleggel zárul.	

A pénzügyminiszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy a költségvetési előirányzatnak a fentiek szerint alakuló mérleggel történt egybeállítását jóváhagyólag tudomásul venni s őt egyben felhatalmazni méltóztassék, hogy ezt a költségvetési előirányzatot ő felsége előzetes legmagasabb jóváhagyásának kieszközlése után alkotmányos tárgyalás végett az országgyűlés elé terjeszthesse.[1]

A minisztertanács a bemutatott költségvetési előirányzatot jóváhagyólag tudomásul veszi és a kért felhatalmazást megadja.

Vö. 1917—32—1.

149.

1917. márc. 7. (4.) — 21.

Soronkívüli leszereléssel kapcsolatos elbocsátások.

„A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy a soronkívüli leszerelés kérdése előadói értekezletek útján tisztázódván, a soronkívüli elbocsátásra kerülő hivatáscsoportok megállapításánál a következő szempontok volnának szem előtt tartandók :

Igen fontos, hogy a soronkívül felszabaduló szellemi és anyagi munkaerők tényleg azon foglalkozási ágak hasznára váljanak, melyeknél a munkaerőszükséglet a legsürgősebb s egyúttal közérdeket képez.

Mint ismeretes, az állami és gazdasági élet folytonosságáról felmentések által már a háború alatt is történt gondoskodás. Igen valószínű tehát, hogy az államgépezet a leszerelés ideje alatt — még a jelenlegi erőkkel is — rövid ideig működésben volna tartható és hogy a legtöbb foglalkozási ágazatban a leszerelés végleges befejezése és evvel együtt az összes munkaerők fokozatos visszatérése is minden különösebb hátrány nélkül bevárható lenne.

[1] Vö. 1917 : IX. tc.

Ezen, a leszerelés kezdetében fennálló állapotok azonkívül minden további különleges intézkedés nélkül, a leszerelés előhaladásával önmaguktól fokozatosan javulni is fognak."

A póttestektől[1] *felszabadulnak a szolgálatra már nem kötelezett személyek. A magyar hadtestek leszerelésével pedig az eddig hiányzó munkaerők egy hatoda minden szakmában automatikusan visszajut azon területekre, melyeken a végrehajtott leszerelés folytán a munka is több lett. Általában a soronkívül elbocsátandókat a legkisebb mérvre kell szorítani. Legfontosabb kérdés mindenesetre a mezőgazdaságnak munkaerővel való ellátása.* „A mezőgazdasági munkaerők gyors rendelkezésre bocsátása nemcsak Magyarországnak, hanem ellátás és élelmezés szempontjából Ausztriának, sőt többi szövetségesünknek is létérdekét képezi." *Mivel azonban az elbocsátások nem foglalkozási ágak, hanem seregtestenként történnek, a mezőgazdaság érdekei inkább a már a gyakorlatban lévő felmentések liberálisabb kiterjesztése által lennének támogathatók. A túlnyomóan mezőgazdasággal foglalkozókból álló seregtestek és csapattestek előbb kerülnek leszerelésre. Gondoskodni kell arról is, hogy az itt lévő hadifoglyok visszaadása által elkerülhetetlen munkáshiány lehetőleg csökkenjen. Szükség esetén a mezőgazdasági munkákhoz munkásosztagokat és lovakat kell rendelkezésre bocsátani.*

„Katonai szempontból megemlítendő még, hogy az előadói értekezleten legelőször elhangzott kívánságok minden oldalról főleg a tisztviselői kar soronkívüli elbocsátására vonatkoztak." *Ezekre a tisztviselőkre azonban, akik főleg századparancsnoki helyeket töltenek be, valamint az orvosokra és hadbírákra a leszerelésnél fontos feladatok várnak s így általános elbocsátásukra, éppen a gyorsabb leszerelés érdekében, nem lehet számítani.*

„Az eddigi fejtegetések alapján a következő hivatáscsoportok, éspedig fontosságuk szerint az alábbi sorrendben volnának soronkívül elbocsátandók :

1./ A közforgalmi vasutak és hajózási vállalatok közegei.

2./ A közszolgálati alkalmazottak, valamint a rendőrség és hivatásos tűzoltóság közegei.

3./ Az önálló ipari és kereskedelmi vállalatok és bányák tulajdonosai, vezető tisztviselői és ezen vállalatok műszaki képzettségű alkalmazottai.

4./ A munkaközvetítés közegei.

5./ A főiskolák tanárai és az iparoktatás szervei, továbbá a tényleges szolgálatra nem kötelezett tanulók (főiskolai hallgatók)."

A soronkívüli elbocsátásra javaslatba hozottak száma már most — a mezőgazdasági munkaerők nagy tömege nélkül — kereken 40 000 főt tesz ki.

N. f. t.
Vö. 1917–43–32.

150.

1917. márc. 7. (4.) — 68.

Állami alkalmazottak cipőszükségletének kielégítése.

A kereskedelemügyi minisztérium ideiglenes vezetésével megbízott pénzügyminiszter előadja, hogy az állami alkalmazottak lábbeliszükségletének fedezése érdekében a hadügyminiszter felajánlotta, hogy havi 30 000 pár cipőt bocsát a magyar kormány és 60 000 párt az osztrák kormány rendelkezésére. Elsősorban a kisebb

[1] A csapattestek személyi állományának utánpótlására, kiképzésére, valamint nyilvántartási célból létesített alakulat.

javadalmazású alkalmazottak, esetleg később ezek családtagjai kapnak belőle, e szükségletek kielégítése után pedig a nagyobb javadalmazású tisztviselők egy részének szükséglete is el lenne látható. Elsősorban a külső szolgálatot teljesítő alkalmazottakat kell cipőhöz juttatni. Az előterjesztő miniszter közli a felosztás tervezetét.

N. f. t., szövegében több sor aláhúzva.
Vö. 1918–9–49.

151.

1917. ápr. 1. (5.) — 53.

Magyar Mezőgazdasági Vegyipari Rt. alapítása a műtrágyagyártás előmozdítására.

A földművelésügyi miniszter úr előadja, hogy a mezőgazdasági többtermelés egyik legfontosabb tényezője a megfelelő trágyázás s ebből a szempontból egyaránt fontossággal bír úgy a természetes trágyák kellő kihasználása, valamint a műtrágya használatának elterjedése. Erre való tekintettel már a háború előtt tett intézkedéseket aziránt, hogy a természetes trágya megfelelő kezelésére és használatára a gazdaközönség példaadás, mintatrágyatelepek létesítése által buzdíttassék s a műtrágya használata terjesztessék.

Az ezirányú propagandának lényeges akadálya, hogy a műtrágyagyárak kartelbe egyesülve, a szabad verseny kizárásával állapítják meg a műtrágya árát s ezen ármegállapításnál a kartelt nem magasabb közgazdasági érdek, hanem az a cél vezérli, hogy a gyáraknak lehetőleg busás nyereséget biztosítson s nincs figyelemmel arra, hogy a gazda a műtrágyához lehetőleg olcsó áron jusson.

Mivel pedig a kartel az osztrák és német műtrágyagyárakkal fennálló viszonyánál fogva azt is sikeresen megakadályozza, hogy külföldről olcsóbb műtrágya jöhessen be, a műtrágya túlmagas árának közgazdasági szempontból annyira kívánatos csökkentése csak úgy várható, ha oly gyár alakul, amely a kartellel a versenyt felvenni képes és hajlandó is lesz.

Ily gyár létesítésére a magánérdekeltségben sem a készség, sem a biztosíték nincs meg. Viszont tisztán állami gyár létesítése egyrészt a szabadverseny sérelmével járna, másrészt pedig nélkülözné a szükséges üzleti szellemet.

Leghelyesebb megoldásnak előadó miniszter úr tehát azt találta, ha a gyárat létesítő vállalat a magántőke bevonásával, de oly módon jön létre, hogy annak üzletvitelében az államnak döntő befolyás biztosíttassék.

A fenti célok szem előtt tartásával tervezett új műtrágyagyár alapítására irányuló tárgyalások során az időközben a Magyar Agrár- és Járadékbank Részvénytársasággal egybeolvadt Magyar Telepítő és Parcellázóbankkal sikerült oly megállapodásra jutni, mely szerint a részvénytársaság hajlandónak nyilatkozott az alapításban a szükséges üzleti tőke felének jegyzése mellett, oly kikötéssel részt venni, hogy a részvények jövedelmezősége 5%-ra korlátoztassék,[1] ami által természetszerűleg a gazdák a műtrágyához a lehető legolcsóbb áron juthatnak.

[1] Az 5%-os jövedelmezőség a korabeli viszonyokhoz képest mérsékelt volt.

Ezen alapításra, amely szerint a részvények jövedelmezősége a pénzintézeteknél egész szokatlan módon 5 %-ra korlátoztatott, az említett pénzintézet csakis azon kiváltságos helyzete folytán vállalkozhatott, mely szerint jelenleg igen nagy kiterjedésű földterületen gazdálkodik és így azért, hogy e vállalatba beruházandó tőkéjének magasabb kamatoztatásáról lemond, bő kárpótlást talál abban, hogy az általa szükségelt műtrágyához az új kartelen kívülálló gyárban termelendő műtrágya egy részének a nevezett részvénytársaság saját birtokain való igénybevétele útján az eddiginél tetemesen olcsóbb áron fog juthatni.

A létrejött megállapodás szerint a tervezett „magyar mezőgazdasági vegyipari részvénytársaság" 5,000.000 korona alaptőkével alapíttatnék, amely alaptőke 6250 darab 800 koronás részvényből állana, melyekből 3130 darabot a földművelésügyi tárca venne át, miáltal a részvénytőke többsége, s így a közgyűlésen a többség az említett tárca részére biztosítva van; hasonlóképp biztosíttatik a döntő súly az igazgatóságban is azáltal, hogy a földművelésügyi miniszter kijelölése alapján választandó elnök a szavazásban szintén részt vesz, s szavazategyenlőség esetén az ő szavazata dönt.

A műtrágya árának megállapítására nézve előadó miniszter úr befolyását oly módon biztosította, hogy az igazgatóság állapítja meg minden termelési időszak kezdetén a mezőgazdasági célokat szolgáló műtrágya eladási árát, amely körülménnyel szemben azonban az alapításban résztvevő bank azt a kikötést tette, hogy ha a műtrágya maximális árának megszabásánál az igazgatóság tagjai megállapodásra jutni nem tudnak, s így az általa kijelölt tagok által javaslatba hozott ár lesz irányadó, a műtrágya árának esetleg kelleténél alacsonyabban történt megállapítása folytán előálló haszoncsökkenés előadó miniszter úr tárcáját terhelje oly módon és oly mértékben, hogy amennyiben a műtrágyagyártás effektív üzleti eredménye nem nyújtana 5 % osztalék kifizetésére elegendő fedezetet, úgy a kincstár tartozik a tényleg kifizetésre kerülő és az 5 % osztalék közötti különbséget megtéríteni, sőt szükség esetén a mérlegszerű nyereségből a befektetések leírására fordítandó összeget is oly összeggel kiegészíteni, hogy a leírások az alapszabálytervezet idevonatkozó rendelkezéseinek megfelelően oly mérvben legyenek eszközölhetők, mint hogyha teljes 5 % osztalék kifizetését lehetővé tevő üzleti haszon éretett volna el.

Mivel pedig nemcsak a műtrágya árának megállapításánál, hanem minden egyéb kérdésben is mind a közgyűlésen, mind az igazgatóságban a földművelésügyi tárca részére a többség, s így a döntő súly biztosítva van, az alapításban résztvevő bank is biztosítékot kíván abban a tekintetben, hogy a nyersanyag külföldön való bevásárlásánál, valamint a műszaki és kereskedelmi vezető kiválasztásánál és végül az üzemi berendezéseknél kizárólag a részvénytársaság alapításánál kitűzött végcél, vagyis a lehető olcsó műtrágyagyártás legyen a döntő momentum és ne legyen a vállalat kitéve oly, esetleg magánérdekeket szolgáló presszióknak, amelyek akár egyes személyek, akár egyes cégek érdekében a jövőben esetleg érvényesülhetnének és az egész vállalkozás sikerét veszélyeztethetnék. Mindezen szempontok méltányló figyelembevételével előadó miniszter úr elfogadta a másik alapító félnek azt a kikötését, hogyha az említett kérdésekben az állami részvények erejével oly határozatok hozatnának, amelyeket a bankérdekeltség pénzügyi érdekeire sérelmeseknek vélelmezne, az ily határozat meghozatalától számított 30 napon belül a bankérdekeltség részvényeinek az állam részéről eredeti névértéken, 5 % időközi kamattal való megváltását igényelhesse.

Az alapítás ezen megállapított módozatai úgy az államnak és a bankérdekeltségnek, valamint a részvénybirtokosoknak érdekeit, úgy hasonlóképp az elérni kívánt magasabb közgazdasági célt is egyaránt szolgálják.

A földművelésügyi tárca részéről jegyzendő részvények ára nem ezen tárca folyóhiteléből, hanem a hadifoglyoknak élelmezési térítésekép a hadügyi kincstár által kiutalt és az Altruista Banknál kezelt letétből fog fedeztetni, a részvények pedig az Országos Közgazdasági Alapba utaltatnának be.

Midőn előadó miniszter úr kérné a minisztertanácsot, hogy a fenti alapításhoz a felhatalmazást megadni méltóztassék, egyszersmind megemlíti, hogy ezen alapításhoz a pénzügyminiszter úr már hozzájárult és úgy a Magyar Agrár- és Járadékbankkal kötendő megállapodás, valamint az alapszabályok és az alapítási tervezet szövegezésénél a pénzügyminiszter úr kívánságai is figyelembe vétettek.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja azzal, hogy a Magyar Agrár- és Járadékbankkal kötendő megállapodásba oly rendelkezés is felveendő, amely szerint a földművelésügyi miniszter fenntartja a jogot, hogy a tulajdonában lévő részvényeket s ezzel ezen részvényeken alapuló jogait és kötelezettségeit a mezőgazdasági érdekkörökből alakult szervezetekre vagy bárkire átruházhassa azon a módon, hogy ez esetben a Magyar Agrár- és Járadékbank jogosítva legyen a Közgazdasági Alap tulajdonát képező részvényekből annyit átvenni, amennyi szükséges ahhoz, hogy a részvényeken alapuló többség a Magyar Agrár- és Járadékbank részére biztosíttassék, vagy pedig kívánhassa, hogy a bank tulajdonában lévő részvények névértékben 5 % folyó kamatokkal tőle átvétessenek.

N. f. t., szövegében aláhúzásokkal.

152.

1917. ápr. 1. (5.) — 58.

A „Fructus" és „Prunus" központi szövetkezetek létesítése.

A pénzügyminiszter előadja, hogy az 1916: XXIV. tc. értelmében létesítendő központi szeszfőzdék berendezésére, műszaki és kereskedelmi irányítására felállították a „Fructus" szövetkezetet, amely a gyümölcsértékesítő és szeszfőző szövetkezetek magyarországi központja. Horvátországban hasonló rendeltetéssel a „Prunus" nevű központ felállítását tervezik.

L. 1917—22—20. (pénzkiutalás), 1918—22—31. (üzletrészek jegyzése).

153.

1917. ápr. 2. (6.) — 1.

A német birodalom élelmiszerrel való megsegítése magyarországi kivitel útján.

Miniszterelnök úr az ülést megnyitván, felkéri a honvédelmi miniszter urat és az Országos Közélelmezési Hivatal elnökét,[1] hogy a tegnapi, azaz folyó évi április hó 1-én tartott közös miniszteri értekezlet[2] tárgyalásairól tegyenek a minisztertanácsnak jelentést.

A honvédelmi miniszter úr és az Országos Közélelmezési Hivatal elnöke erre részletesen ismertetik a szóbanlévő tárgyalásokat s azok eredményeként azt az indítványt terjesztik a minisztertanács elé, hogy járuljon hozzá

1./ a fejadagnak a németországi fejadaghoz hasonló megállapításához,[3]

2./ az árpának sörgyártáshoz való felhasználásának betiltásához és

3./ 200.000 drb. marhának a német birodalom részére, megfelelő rekompenzáció mellett való felajánlásához.

A minisztertanács mély sajnálattal értesül a német élelmezési viszonyok váratlan megromlásáról, amely az összes érdekeltekre nézve a legmesszebbmenő elhatározásokat teszi szükségessé. A maga részéről kész levonni e változott helyzet konzekvenciáit, hangsúlyoznia kell azonban,

1./ hogy különösen a lisztszükséglet fedezése terén a Magyarországon még foganatosítható rendszabályoktól csak nagyon korlátolt eredmény várható. A magyar kormány ugyanis megtett eddig is mindent, hogy a múlt évi példátlanul rossz termés dacára a közélelmezés terén segítségére jöjjön az osztrák és a német kormánynak. Ennek folytán már az 1916. év december havában, tehát akkor, amidőn a német birodalomban némileg javították a fejadagot, az elhatározott második rekviziciót[4] olyan fejadag alapjára fektette, amely nemcsak a gazdasági év elején megállapított fejadagnak, de a német és az osztrák fejadagnak is sok helyen tetemesen alatta maradt. Ennek folytán készséggel eleget tesz ugyan a kormány a fejadag újabb megállapítására vonatkozó kívánságnak, de a legnyomatékosabban hangsúlyozza, hogy ezzel említésre méltó megtakarítás eléretni nem fog, mert hiszen az utolsó rekvizíció az ország legnagyobb részében a most megállapítottnál alacsonyabb fejadag alapján történt. Amidőn sürgősen figyelmeztetné a minisztertanács erre a tévedésre az élelmezési közös bizottságot[5] és tiltakoznék az ellen, hogy a további számítások Magyarországot illetőleg ezen a téves alapon történjenek, egyúttal a legnagyobb nyomatékkal mutat reá, hogy a fejadag egyenlősége Magyarország nagy részében a lakosság aránytalanul súlyos megterhelését jelenti, mert hiszen úgy

[1] Br. Kürthy Lajos.

[2] Ezen a napon közös minisztertanács nem volt, hanem valószínűleg tárcaközi értekezlet.

[3] A 4586/1915. M. E. sz., a liszt- és kenyérfogyasztás szabályozásáról szóló, 1915. dec. 27-én kiadott kormányrendelet (R. T. 1915. 2149—2152. o.) értelmében 1916. jan. 10-től kezdve a lisztfejadag általában fejenként napi 240 gr. volt; nehéz testi munkások részére 300 gr, őstermeléssel foglalkozók részére 400 gr. — 7 gr. kenyeret 5 gr. lisztnek kellett számítani. Bevezették a liszt- és kenyérfogyasztási igazolványokat is.

[4] L. az Országos Közélelmezési Hivatal 1916. nov. 27-i és dec. 4-i körrendeletét, R. T. 1916. 2824—2831. o.

[5] A Monarchia és a hadsereg élelmezésének közös kérdéseivel foglalkozott, Landwehr tábornok vezetése alatt.

krumpli-, mint zöldségtermelés tekintetében a nagy magyar Alföld lakossága az ottani klimatikus viszonyoknál fogva a Német Birodalom és Ausztria lakosságánál sokkalta hátrányosabb helyzetben van.

Azzal a semmitől vissza nem riadó áldozatkészséggel, amelyet a közös élet-halálharc terheinek viselésében a magyar nemzet az egész vonalon tanusít, mint eddig tette, ezentúl is hajlandó a magyar kormány ezt a tehertöbbletet is vállalni a magyar nemzet részére. Beleegyezik tehát, hogy Magyarország lakossága részére kenyérterményben és krumpliban ugyanaz a fejadag állapíttassék meg, mint a Német Birodalomban, de azzal a kiegészítéssel, hogy azokon a vidékeken, amelyeken a krumpliadagot lehetetlen természetben kiadni, ennek ellenértéke (4 kg krumpli helyett 1 kg lisztet számítva) lisztben vagy gabonában adassék. Világosan ki kell jelenteni azonban, hogy már a ma érvényben álló fejadag az ország nagy részében mezőgazdasági lakosságunk egészségét és munkaerejét támadja meg.

A kormány abban a reményben tett a tél folyamán ilyen messzemenő intézkedéseket, hogy sikerülni fog a romániai behozatalból[6] a tavaszi nagy munkák megindulásakor némi fejadagváltozást keresztülvinni. Most, hogy erről a reményről a németországi helyzet váratlan megromlása folytán le kell mondania, a legnagyobb gonddal eltelve néz a tavaszi munkák és különösen a termés betakarítása elé s a folyó évi gazdasági év eredményét különben is csekély munkaerőnek a rossz táplálkozás folytán beálló csökkenése folytán nagy mérvben veszélyeztetve látja.

Végül figyelmeztet, hogy a tegnapi közös értekezleten alapul vett s a minisztertanáccsal rövid úton közölt számításokba valószínűleg egyéb hibák is csúsztak be. Igy például a hadsereg kenyéradagjának 30 grammal tervbevett leszállítása nem 1 millió métermázsa megtakarítást, hanem ez összegnek csak 1/10-ét eredményezheti. Ez összes számítások revíziója mutatkozik tehát szükségesnek.

2./ A malátakészítés oly mértékben engedtetett volt meg, amennyi malátacsírára az élesztőgyártásnak feltétlenül szüksége volt. Az a 12.500 tonna, amelynek malátakészítésre való felhasználása megengedtetett, felhasználtatott. Idevágó intézkedések szüksége tehát nem forog fenn.[7]

3./ Magyarországnak kinőtt szarvasmarhában olyan nagy hiánya van, amelynél fogva a tejellátás válságával küzdünk s a gazdasági munkák elvégzése a legnagyobb mértékben veszélyeztetve van. Ezzel szemben az idejekorán behozott borjúvágási tilalom[8] következtében növendékmarha tekintetéből a helyzet nálunk is épen úgy, mint Ausztriában, valamivel kedvezőbb. Állattenyésztésünk retablirozásának eme rezervoárját közgazdasági tékozlás megtámadni és mostan felhasználni. Tekintettel azonban a Német Birodalom helyzetére, amely az ottani közélelmezési nehézségek leküzdését első feladatunkká teszi, a minisztertanács hajlandó a számításba vett maximális 200.000 darabból Magyarországra eső 1—2 éves korú növendékállatot a Német Birodalom részére felajánlani; szükségesnek tartja azonban, hogy ezek legelőn némileg feljavítva, lehetőleg csak június és július folyamán kerüljenek átadásra. Kívánatosnak tartja végül, hogy a kivitt állatoknak megfelelő bőrmennyiség a monarchia két államának visszaadassék.

[6] A háborúban legyőzött Romániát a központi hatalmak gazdaságilag kiaknázták.

[7] 539/1916. M. E. sz. r. a sörfőző és önálló malátagyári vállalatok árpakészletének igénybevételéről. R. T. 1916. 69—70. o.

[8] 7512/1914. M. E. sz. r., 1914. okt. 10-én. R. T. 1914. 2278. o.

4./ Végül attól a vágytól vezettetve, hogy mindenütt, ahol csak saját szorult helyzetünk megengedi, segítségére jöjjünk a Német Birodalomnak és osztozzunk a háborúval járó nélkülözések elviselésében, arra a körülményre utal a minisztertanács, hogy a legnélkülözhetetlenebb életfenntartási cikkek közé nem tartozó számos élelmicikkben, mint például baromfi, tojás, méz stb., a német fogyasztóközönség helyzete a mienknél még kedvezőtlenebb. Ennélfogva ezeknek a cikkeknek a Német Birodalommal való forgalmát lehetne és kellene akként szabályozni, hogy a jelenleginél nagyobb mennyiségben bocsáttassanak azok a német fogyasztás rendelkezésére. Igaz, hogy e téren olyan mennyiségekről nem lehet szó, amelyek a nagy tömegek ellátási viszonyaira lényeges befolyást gyakorolhatnának. De megszüntethetnénk egy olyan egyenlőtlenséget, amelyet épen a közvéleményt irányító középosztály tagjai éreznek meg legjobban, amely joggal rossz vért szül, rontja az irántunk fennálló hangulatot és elmérgesítőleg hat az egész élelmezési ügy intézésére. E mellett nem volna kicsinylendő a javaslatba hozott liberálisabb kiviteli rendszabályoknak valutapolitikai hatása sem.

Indítványozza tehát, hogy e tárgyban a tárgyalások az osztrák kormánnyal nyomban felvétessenek.

N. f. t., szövegében sok aláhúzással.
Az ápr. 12-re tervezett tárgyalásokra magyar részről br. Ghillány Imre földművelésügyi minisztert küldték ki. L. *Tisza István* levele Ghillányhoz 1917. ápr. 9-én. Tisza István összes munkái. VI. k. Bp. 233–235. o. Ebben Tisza, hivatkozva a fenti minisztertanácsi megállapodásokra, további utasításokat ad a földművelésügyi miniszternek.

154.

1917. máj. 8. (8.) — 63.

Államvasúti és állami vasgyári munkások háborús segélyének felemelése.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a megélhetési viszonyoknak a háború által előidézett rosszabbodására való tekintettel nem zárkózhatott el a magyar királyi államvasúti és az állami vasgyári munkások járandóságainak az alábbiakban részletezett mértékű és az 1917. év májusi bérhónaptól kezdve hatályba léptetendő felemelése elől.

I. A műhelymunkásoknál:
a) a munkás saját személye után járó háborús segély
Budapesten havi 10 korona 50 fillérről havi 20 koronára,
vidéken havi 7 korona 50 fillérről havi 15 koronára;
b) egy-egy ellátatlan gyermek után járó segély
Budapesten havi 7 korona 50 fillérről havi 15 koronára,
vidéken havi 6 koronáról havi 12 koronára;
c) az órabérpótlék
Budapesten munkaóránként 7 fillérről 10 fillérre,
vidéken munkaóránként 5 fillérről 7 fillérre emeltetett.
II. A magyar királyi államvasúti nem műhelyi munkások részére engedélyezhető napibérpótléknak legmagasabb összege az eddigi napi 1 koronáról

napi 2 koronára, az iparos munkásoknál pedig az eddigi napi 2 koronáról napi 3 koronára emeltetett.

Előadó miniszter úr kéri ezekhez az intézkedésekhez, úgyis mint a kereskedelemügyi minisztérium ideiglenes vezetője, a minisztertanácsnak utólagos jóváhagyását.

A minisztertanács megadja az utólagos hozzájárulást.

N. f. t.
L. 1917–30–23., 1917–42–28., 1917–43–15., 1918–16–28.

155.

1917. máj. 8. (8.) — 64.

A Haditermény Rt. romániai követeléseinek érvényesítése.

L. 1916–12–80.

„A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a monarchia két állama, valamint a szövetséges Németország gabonaközpontjainak a romániai gabonabevásárlásokból kifolyólag jelentékeny összegű követeléseik állanak fenn a román állammal szemben." *Ennek biztosítása érdekében a német központ a hadijog alapján lefoglalta a román államnak Németországban lévő követeléseit, s hajlandó abból, kvótájuk arányában, az osztrák és a magyar központot is részesíteni. Mivel a követelések voltaképpen az államkincstárt illetnék, olyan nyilatkozat megtételére van szükség, mely szerint az osztrák és a magyar kormány, a német kormányhoz hasonlóan, lemond jogairól az osztrák és magyar gabonaközpont javára. Mivel a magyar központ, a Haditermény Rt. felszámolása után amúgy is közcélokra fordítja majd feleslegét, a román követelésekből a központnak jutó rész egyszer ismét az államkincstárt fogja megilletni. Ezért a minisztertanács felhatalmazást ad a pénzügyminiszternek, hogy az osztrák pénzügyminiszter által már kiadott hasonló tartalmú nyilatkozattal érdemben egyező nyilatkozatot állíthasson ki.*

156.

1917. máj. 8. (8.) — 72.

MÁV-alkalmazottak újrafoglalkoztatása.

A kereskedelemügyi miniszter javasolja az 1917. évi 1135. M. E. sz. rendelet 6. pontjában foglalt határozmányoknak a m. kir. államvasúti díjnokokra és napibéresekre, továbbá az államvasúti munkásokra való kiterjesztését. Ennek értelmében ezek katonai szolgálatuk megszűnése után bizonyos feltételek mellett régebbi foglalkozásukban újra alkalmazhatók.

157.

1917. máj. 19. (9.) — 29.

Az erdélyi román intelligencia megfigyelése.

Vö. 1916—16—61.

A belügyminiszter úr előadja, hogy azok a szomorú tapasztalatok, melyeket a hazai román intelligenciához tartozó egyes egyéneknek az itt reájuk váró kötelességek teljesítése helyett Romániába való átszökése és ott az ellenünk irányuló politikai mozgalmakban való részvétel által tanúsított hazafiatlan magatartása tekintetében már előbb is szereztünk, de még inkább azon tény, hogy a részben az ő agitációjuk eredményeképpen bekövetkezett romániai ellenséges betörés alkalmával ők mint vezetők szerepeltek és a megszállott területek román lakosságának velük, úgy látszik, összeköttetésben álló intelligenciája közül igen sokakat sikerült arra csábítaniok, hogy az ellenség ittléte alatt annak szolgálatába álljon, visszavonulása alkalmával pedig vele együtt Romániába távozzék: indokolttá teszi, hogy az eddiginél is nagyobb figyelmet fordítsunk a hazai románok intelligensebb elemeinek Romániával fenntartott elég sűrű érintkezéseire és összeköttetéseire, melyek — mint ezen eredmények mutatják — nemcsak ártatlan kulturális és gazdasági térre szorítkoztak, hanem politikai természetűek is voltak és egyeseknél egyenesen hazaárulássá fajultak.

A múltat illetőleg is érdekes, a jövőre való tájékozás szempontjából pedig egyenesen szükséges a lehetőségig megállapítani, hogy a hazai románság köréből kik voltak azok, akik ilyen érintkezést és összeköttetést fenntartottak és ezek milyen mértékben vettek részt a Romániában ellenünk irányuló politikai mozgalmakban, de különösen, hogy fejtettek-e ki és milyen működést idehaza?

Az igazságügyminiszter és a honvédelmi miniszter urakkal egyetértőleg a déli határszéli vármegyékben négy mozgó ügyészi kirendeltség állíttatott fel azzal a feladattal, hogy a Romániából visszaérkező magyar honosokra vonatkozólag a szükséges kihallgatásokat foganatosítsák és azok eredményéhez képest az illetőt vagy szabadon bocsássák, vagy pedig az illetékes polgári vagy katonai bíróságnak adják át.

Bukarestben már hónapok óta Pietsch Sándor határrendőrségi tanácsos több tisztviselő és nyomozóközeggel működik és ezen idő alatt már oly értékes anyagot nyomozott ki, mely világot vet a magyarországi és a romániai intelligencia és bankintézetek összeköttetésére. Ezen anyag feldolgozása azért volna nagyon sürgős, hogy a feldolgozás közben talált szálak tovább kinyomozhatók legyenek és a talált nyomok el ne mosódjanak.

Ez okból tárgyalások folytak a hadsereg főparancsnokságával és József főherceg arcvonalparancsnokságával abból a célból, hogy Bukarestben a talált anyag feldolgozására alkalmas levéltári, bank-szakbeli stb. szakemberek közreműködésével katonai vezetés alatt egy állandó iroda berendeztessék, melyben a nyomozások során talált anyag gyorsan feldolgoztatnék. Ennek kiegészítésére Marosvásárhelyen a József főherceg arcvonalparancsnokságnál megfelelő központi állomás felállítása terveztetik, ahova a Romániában talált és kiegészítésre már nem szoruló anyag feldolgozás céljából szállíttatnék.

A feldolgozás mindkét helyen előreláthatólag több szakembert fog foglalkoztatni. Ezeknek illetményeire vonatkozólag előadó miniszter úr arra fog

törekedni, hogy azokat a hadi kincstár, mely a szóbanlévő nyomozásokban katonailag szintén érdekelve van, vállalja; amennyiben azonban e tekintetben különösen a beállítandó szervezet kiterjedésére vonatkozólag nehézségek merülnének fel, az illető szakközegek illetményeit a belügyi tárca terhére szándékozik vállalni.

A rendes illetményeken felül különösen Romániában bizalmas nyomozások következtében is fognak költségek felmerülni; azon felül a Romániában uralkodó nehéz megélhetési viszonyok következtében az ott működő nyomozó és szakközegek részére bizonyos pótlékokat kell engedélyezni.

Az előadottak alapján a minisztertanács hozzájárulását kéri ahhoz, hogy ezen előre nem látott költséget a belügyi tárca terhére nyomozási költségek címén zárszámadási indokolás mellett kifizethesse.

A minisztertanács hozzájárul.

158.

1917. máj. 19 (9.) — 32.

Az élelmiszervásárlásra átjáró szerbek politikai megfigyelése.

L. 1915—17—30.

„A belügyminiszter úr előadja, hogy Szerbia elfoglalása óta a nagy számban visszatért szerb lakosság közül az utóbbi időben mindig többen és többen jönnek át magyar területre, főleg élelmiszerbevásárlás céljából.

Kétségtelen, hogy ezen utazások államrendészeti szempontból fokozott figyelmet érdemelnek, mert nincs kizárva annak a lehetősége, hogy az élelmiszerbevásárlás csupán ürügy valamely államellenes bűncselekmény leleplezésére.

A határrendőrség működése kizárólag a személyforgalom figyelemmel kísérése-, illetve ellenőrzésében ki nem merülhet, mert ezenkívül például az áru- és teherforgalom ellenőrzéséhez a jelenlegi viszonyok között szintén elsőrendű állami érdekek fűződnek, s ezért a határrendőrségnek az összes áru- és teherszállító vízi járműveket is ellenőriznie kell.

Ily körülmények között sürgős szüksége merült fel a jelenlegi viszonyok miatt annak, hogy az aldunai vízi járművek forgalmának ellenőrzése céljából a magyar királyi határrendőrség részére egy alkalmas — gyorsjáratú és megfelelő teljesítő képességű — motorcsónak szereztessék be, mert ezen ellenőrzés hatályosan csak úgy végezhető, s e szolgálat érdemleges eredményeket csak akkor érhet el, ha az ellenőrzésre hivatott szerv mindazon eszközökkel rendelkezik, amelyek feladatának ellátását lehetővé teszik."

A motorcsónak beszerzésére szükséges összeg kb. 35—40 000 K.

159.

1917. máj. 19. (9.) — 49.

Állami, vármegyei és egyéb közalkalmazottak ruhabeszerzési segélye.

Vö. 1917—4—68.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy az állami, vármegyei, államvasúti és egyéb közalkalmazottak a háború kitörése után kénytelenek voltak kiadásaikat a legszükségesebbekre korlátozni s majdnem egész javadalmazásukat saját és családjuk élelmezésére fordítani.

Ez a körülmény és a háborúnak hosszú időre való kinyúlása azt a helyzetet idézték elő, hogy a szóbanlévő alkalmazottaknak ruházatban, cipőkben, fehérneműkben és egyéb felszerelési cikkekben a háború előtt megvolt készletei majdnem teljesen elhasználódtak, amely készleteket az alkalmazottak, tekintettel az említett iparcikkek nagymérvű drágulására is, javadalmazásukból pótolni nem képesek.

Nem szorul bővebb indokolásra, hogy ezen a helyzeten, amely az alkalmazottak hibáján kívül állott elő, az állam anyagi erejéhez képest segíteni kell, s ennélfogva előadó miniszter úr kéri a minisztertanács felhatalmazását arra, hogy a kormány rendeleti úton intézkedhessék aziránt, hogy az állami, vármegyei, államvasúti és egyéb közalkalmazottak a legszükségesebb ruházati és egyéb felszerelési cikkek beszerezhetése céljából egyszersmindenkorra szóló ruházatbeszerzési segélyben részesíttessenek.

A szóbanlévő segélyek a megejtett számítások szerint előreláthatólag 120—140 millió korona kiadást fognak okozni, amely kiadás — hasonlóan a háborús segélyek elszámolásához — annak a költségvetési fejezetnek vagy címnek terhére, amelynek terhére az illető alkalmazott rendes illetményeit élvezi, a személyi járandóságoknál nyitandó külön alrovatokon lenne elszámolandó.

A kért hozzájárulás megadatik.

160.

1917. máj. 22. (10.) — 1.

A Tisza-kormány lemondása.

A miniszterelnök úr előadja, hogy miután ő felsége a kormánynak a választójogra vonatkozó javaslatához nem járult hozzá, ő felségének a kormány lemondását szándékozik legalázatosabban előterjeszteni.

A minisztertanács a miniszterelnök úr bejelentését tudomásul veszi, lemondásának benyújtását elhatározza és felhatalmazza a miniszterelnök urat arra, hogy a szükséges lépéseket haladéktalanul tegye meg.

Vö. 1917—11—1.

161.

1917. máj. 24. (11.) — 1.

A Tisza-kormány lemondásának elfogadása.

L. 1917—10—1.

A miniszterelnök úr bejelenti, hogy a folyó hó 22-i minisztertanács határozatának megfelelően ő császári és apostoli királyi felségének a kormány lemondását legalázatosabban bejelentette. Ő felsége a lemondást kegyelemben elfogadni és egyúttal abbeli várakozását kifejezni méltóztatott, hogy az egyes miniszterek hivatalos működésüket további legfelső elhatározásáig folytatni fogják.

A minisztertanács a bejelentést tudomásul veszi.

Vö. 1917—12—24. és 1917—14—1.

162.

1917. máj. 26. (12.) — 24.

A Tisza-kormány főispánjainak lemondása.

L. 1917—11—1.

A belügyminiszter úr előadja, hogy tekintettel arra, miszerint a főispáni karból a kormány lemondása folytán többen felmentésüket kérik: ő császári és apostoli királyi felségéhez legalázatosabb előterjesztést szándékozik tenni aziránt, hogy a lemondásukat beadott főispánok is ezáltal kivételesen úgy mentessenek fel, hogy tekintettel a jelenlegi rendkívüli viszonyokra, utasíttassanak az ügyek ellátására mindaddig, míg utódjuk ki nem neveztetik, illetőleg a főispáni teendők ellátásáról másképen gondoskodás nem történik; erre előadó miniszter úr a minisztertanácstól felhatalmazást kér.

A felhatalmazás megadatik.

163.

1917. máj. 26. (12.) — 41.

Az elégedetlenkedő budapesti rendőrök és detektívek élelmezési pótlékának felemelése.

L. 1916—16—40.

A belügyminiszter úr előadja, hogy a székesfővárosi magyar királyi államrendőrség főkapitányának felterjesztéseire, a pénzügyminiszter úrnak hozzájárulása folytán és a minisztertanácsnak utólagos jóváhagyása reményében megengedte, hogy a budapesti magyar királyi államrendőrség őrszemélyzetének és detektívtestületének tagjai részére a minisztertanácsnak régebbi hozzá-

járulásával a háború tartamára engedélyezett fejenkénti és naponkénti egy-egy korona élelmezési pótlék 1917. évi május 1-től napi 2 koronára emeltessék fel, a múlthoz képest oly kiterjesztéssel, hogy ezen felemelt pótlék élvezetében a szabadnapot és szolgálatfelmentést élvezők egyedüli kivételével, minden rendőr — még a beteg is —, a detektívek közül pedig mindazok, akik a napi rendes hat órai tartamú hivatalos órákon túl is legalább négy órán át szolgálatot teljesítenek és ezért napidíjban nem részesülnek.[a]

A háborús feladatok tömege ma már az állami igazgatás minden ágában jelentős feladatokat ró az államrendőrség kipróbált vállaira. Különösen kiemelendők azok a teljesítmények, amelyeket az államrendőrség a galiciai árdrágító üzérek megfékezésével, a katonai kincstár, a magyar királyi posta és a M. Á. V. kárára elkövetett bűncselekményeknek felderítésével produkált, s amelyek által az államkincstárnak tetemes kára megtérült egyrészt, másrészt további nagymérvű károsodásának — a tettesek ártalmatlanná tételével — eleje vétetett.

Bármennyire mérlegeltessenek is az államháztartás megsokasodott súlyos feladatai, előadó miniszter úr kénytelen a minisztertanács figyelmét nyomatékosan felhívni a főkapitány jelentésében részletezett megdöbbentő jelenségekre, amelyek az állam egyik kiváló szervének kezdődő bomlási processzusait tüntetik fel, s amelyek kiszámíthatlan további következményekkel fenyegetnek.

Tekintettel arra, hogy a rendőrőrszemélyzetnek, valamint a kézbesítőknek is megvan a ruhaátalánya, éppen csak a detektív az, aki sokkalta drágább öltözködése és egész ruhatárt igénylő szolgálata dacára a sajátjából tartozik fedezni ebbeli szükségletét, szintén a pénzügyminiszter úrnak hozzájárulása alapján a detektívek részére ugyancsak a háború tartamára ezenfelül fejenként évi 200 korona ruházkodási pótlék is engedélyeztetett, éspedig az 1916/17. költségvetési évre egyszerre és egy összegben, 1917. július 1-től kezdve előleges negyedévi részletekben.

Előadó miniszter úr ezen előterjesztéséhez a minisztertanács hozzájárulását kéri, tájékoztatásul megjegyezvén, hogy a két koronás felemelt pótlék mellett a legénység részére az eddigi korlátozásokat részben elejtve, a múlt évben számítási alapul vett havi 23 tényleges szolgálati nap helyett havi 25

napot számítva	1,366.800 K
a detektívek részére, szabadnapot nem élvezvén, havi 30 tényleges szolgálati napot véve alapul	180.000 K
végül a detektívek évi 200 korona ruhapótléka címén	50.000 K
összesen :	1,596.800 K

évi túlkiadás mutatkoznék, amelyre azonban részbeni fedezet a betöltetlen rendőr és detektív állások javadalmazása címén megtakarított körülbelül 700.000 korona, úgy, hogy a tulajdonképeni fedezetlen túlkiadás, a főkapitány által előterjesztett javadalmazások engedélyezése esetén, körülbelül 896.800 koronát tenne ki.

A kért hozzájárulás megadatik.

Ue. jegyzőkönyv 42. pontja szerint a napi 2 K-ra felemelt élelmezési pótlékot kiterjesztik a határrendőrség legénységének azon részére is, amely hadipótdíjat nem kap.

Vö. 1917—31—21.

[a] Így az eredetiben.

164.

1917. jún. 15. (14.) — 1.

Az Esterházy-kormány első minisztertanácsa.

L. 1917—11—1

Miniszterelnök úr első miniszteri tanácskozásuk alkalmából üdvözölvén az újonnan alakult kabinet tagjait,[1] kéri, hogy őt nehéz körülmények között vállalt súlyos feladatai megoldásában támogatni szíveskedjenek.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr a miniszter urak nevében válaszolván, kiemeli, hogy a most megalakult kormány tagjai teljesen átérzik azt, hogy nehéz történeti időkben mily nagy feladatok megoldására egyesültek: egyrészt a világháborúból a győzedelmes béke korszakába átvezetni hazánkat, másrészt pedig a magyar történelem tradicióit követve, az evolúció útján megalkotni az általános választójogi reformot és megalapozni azt az új Magyarországot, amely struktúrájában és szellemében megfeleljen a mai nagy idők követelményeinek.

Biztosítja a miniszterelnök urat a kabinet tagjainak legmelegebb támogatásáról.

Tudomásul vétetik.

Vö. 1917—15—1.

[1] Miniszterelnök: gr. Esterházy Móric.
A király személye körüli miniszter: gr. Batthyány Tivadar.
Belügyminiszter: dr. Ugron Gábor.
Pénzügyminiszter: dr. Gratz Gusztáv.
Kereskedelemügyi miniszter: gr. Serényi Béla.
Földművelésügyi miniszter: Mezőssy Béla.
Vallás- és közoktatásügyi miniszter: gr. Apponyi Albert.
Igazságügyminiszter: dr. Vázsonyi Vilmos.
Honvédelmi miniszter: br. Szurmay Sándor.
Horvát-szlavón-dalmátországi miniszter: gr. Zichy Aladár.
(A kormányban bekövetkezett személyi változásokat l. a II. sz. táblázaton. — Uo. l. a kormánynak négy tárcanélküli miniszterrel való kiegészítését is.)

* * *

Horvát bán .... Mihalović Antal

* * *

Közös miniszterek:

Külügyminiszter	Czernin, Ottokar Gr. (1916. dec.—
Hadügyminiszter	Stöger-Steiner, Rudolf (1917. ápr.—
Pénzügyminiszter.............	br. Burián István (1916. dec.—

(Az Esterházy-kormány után következő Wekerle-kormány névsorát l. 1917—24—1., 1. jegyzetben.)

165.

1917. jún. 20. (15.) — 1.

Az Esterházy-kormány programja.

L. 1917—14—1.

Miniszterelnök úr ismerteti programmbeszédjét, amelyet a kormány bemutatkozása alkalmából a képviselőház és a főrendiháznak folyó évi június hó 21-i ülésén elmondani szándékozik.[1]

A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr felolvassa azon deklaráció szövegét, amelyet a kormánynak képviselő- és főrendiházában leendő bemutatkozása alkalmából a miniszterelnök úr programmbeszédje után az Ausztriával kötendő gazdasági kiegyezés tárgyában szándékozik elmondani.[2] A kiegyezés kérdésében nem vállalhat szolidaritást a kormánynak e tárgyban tett nyilatkozatával, hanem fenntartja erre vonatkozólag teljes akciószabadságát.

Tudomásul vétetik.

Vö. 1917—23—1.

166.

1917. jún. 20. (15.) — 12.

A magyar honvédelmi miniszter illetményeinek reprezentációs pótlékkal való kiegészítése.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a magyar királyi honvédelmi miniszternek az állami költségvetés értelmében a II. fizetési osztálynak megfelelő évi 24.000 korona fizetés természetével bíró illetmény és természetbeni lakás jár. Csupán ezek a magyar honvédelmi miniszter illetményei a háború alatt is, holott úgy az osztrák honvédelmi miniszter, mint a császári és királyi hadügyminiszter a háború alatt a magyar királyi honvédelmi miniszterét különben is jelentékenyen meghaladó rendes békejárandóságaikon kívül jelentékenyebb összegű külön pótlékokat is élveznek, úgy, hogy a császári és királyi osztrák honvédelmi miniszter úrnak összes illetményei ezidőszerint a természetbeni lakáson kívül évi 49.390 korona 88 fillért, a császári és királyi hadügyminiszter úrnak összes illetményei pedig 65.174 korona 31 fillért tesznek ki, amely utóbb említett összegből évi 7.120 korona lak- és bútorbér fejében jár. Ezenkívül a császári és királyi hadügyminiszter úrnak 5, az osztrák honvédelmi miniszter úrnak pedig 2 szolga tartására van igénye, míg a magyar királyi honvédelmi miniszternek nincsen.

[1] Az 1910. évi június 21-re hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. — Napló. XXXVI. k. 8—15. o. és Főrendiházi Napló IV. k. 370—375. o.

[2] Gr. Apponyi Albert az önálló vámterület hívének vallotta magát. A képviselőházban (l. fenti Napló 15. o.) és a főrendiházban (l. fenti Napló 375. o.) kijelentette, hogy nem azonosítja magát a miniszterelnöknek a kiegyezés kérdésében tett nyilatkozatával, hanem fenntartja az ország közgazdasági önállóságáról vallott nézeteit s a kormányba csak azért lépett be, mert az ezt a kérdést a jelen országgyűlésen nem kívánja tárgyalni.

A három katona-miniszter illetményei közt a magyar királyi honvédelmi miniszter úr hátrányára fennálló ez a nagy különbség annál kevésbbé indokolt, mert különösen a háborús állapot tartama a magyar királyi honvédelmi minisztér urat is igen jelentékeny, kizárólag hivatali állásával járó kiadások terhelik.

Az előadottakra, valamint arra a körülményre való figyelemmel, hogy a honvédelmi miniszter úrnak a tényleges katonai szolgálatban altábornagyi rangjának megfelelően a mögöttes országrészekben való alkalmaztatása esetén is együttvéve kereken évi 38.000 koronát kitevő összegű illetményekre lenne igénye: tisztelettel kéri a minisztertanács hozzájárulását ahhoz, hogy a jelenlegi honvédelmi miniszter úr részére a miniszterré való kineveztetését követő hónap elsejétől, vagyis folyó évi március 1-től számítva évi 20.000 korona reprezentációs pótlék folyósíttassék, továbbá egy szolga tartása biztosíttassék és hogy az ezen intézkedésekből kifolyólag felmerülő költségek a vonatkozó évek állami költségvetésében a magyar királyi honvédelmi tárca központi igazgatás címének személyi járandóságainál rendelkezésre álló hitel terhére, az állami számvitelről szóló 1897. évi XX. törvénycikk 22. §-a értelmében leendő zárszámadási indokolás mellett számoltassanak el.

Egyben tisztelettel kéri a hozzájárulást ahhoz, hogy a jelzett intézkedést legfelső jóváhagyó tudomásulvétel végett ő császári és apostoli királyi felségének bejelenthesse.

A minisztertanács hozzájárul.

167.

1917. jún. 25. (16.) — 2.

Az új horvát—szlavón—dalmát bán személyének kérdése.

A miniszterelnök úr előadja, hogy a horvát—szlavón—dalmátországi báni állás betöltése iránt ő császári és apostoli királyi felsége elé mielőbb legalázatosabb előterjesztéssel óhajt járulni.

A báni állás betöltésére vonatkozólag két oly személyiséggel folytatott megbeszéléseket, akik mindketten meghitt törhetetlen hívei a Magyarország és Horvát—Szlavón—Dalmátországok közötti közjogi kapcsolatnak és legfelső kineveztetésük esetén bírnák a horvát—szlavón—dalmát országgyűlés jelenlegi többségének[1] is a bizalmát és támogatását. Ezen személyiségek: Unkelhäusser Károly bosznai—hercegovinai tartományi főnökhelyettes és Mihalović Antal nyugalmazott főispán, horvát—szlavón—dalmát országgyűlési képviselő.

Miután Mihalović ismertebb egyéniség a horvát országgyűlés pártjai előtt és mint az országgyűlés többségének igen tekintélyes tagja, több biztosítékot látszik nyújtani arra, hogy a horvát sabor[2] jelenlegi többsége őt támogatni fogja, kéri a minisztertanács hozzájárulását ahhoz, hogy Mihalović Antal nyugalmazott főispán, a magyar főrendiházba delegált horvát—szlavón—dalmát országgyűlési képviselőnek Horvát—Szlavón—Dalmátországok bánjává leendő legfelső kineveztetése iránt ő felségének előterjesztést tehessen és

[1] Az 1905-ben alakult szerb-horvát koalíció.

[2] Országgyűlés.

egyben ő felségéhez azon kérelemmel járuljon, hogy bánná történt legfelső kineveztetése alkalmából Mihalović Antalnak a belső titkos tanácsosi méltóságot legkegyelmesebben adományozni méltóztassék.[3]

A minisztertanács hozzájárul.

Vö. 1917—35—22.

Tisza István lemondása után br. Skerlecz Iván horvát bán is távozott. Az új bán, a horvát-szerb koalícióhoz tartozó Mihalović Antal, hivatalosan továbbra is a kiegyezési politikát képviselte, ténylegesen pedig együttműködött a horvát és a szerb emigránsokkal, sőt az antanttal a délszláv egység megvalósítása érdekében. 1917 végétől kezdve Horvátországban egyre több gyűlésen hangoztatták a délszláv egyesülés szükségességét, azonban annak megemlítése nélkül, hogy ezt a Monarchia keretén belül kívánják-e vagy sem. (*Gratz* i. m. II. k. 371—375. o.)

168.

1917. jún. 25. (16.) — 5.

A hadikáraik megtérítését követelő zsilvölgyi bányamunkások részbeni kielégítése.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a zsilvölgyi bányamunkások között nyugtalanság észlelhető, mivel a hatóságilag jóváhagyott hadikáraik[1] megtérítése érdekében intézkedés nem történt.

A minisztertanács elhatározza, hogy a munkásoknak bejelentett káraik legalább 25% és legfeljebb 50%-a előlegként fog kifizettetni.

169.

1917. júl. 3. (17.) — 5.

Kevésbé fontos építkezések beszüntetése.

„A miniszterelnök úr előadja, hogy a hadügyminiszter úr még 1916. évi december 4-én átiratot intézett hivatalbeli elődjéhez, melyben kérte, hogy az összes nem hadicélokra és közérdekből nem feltétlenül szükséges építkezések beszüntetése iránt intézkedjék." *Ilyen intézkedés nem történt, csupán megállapodás jött létre arra nézve, hogy a hadügyminiszter a szükséges anyag és munkaerő ügyében esetről-esetre a kereskedelmi miniszterhez forduljon.*

„Folyó évi június 19-én a hadügyminiszter úr arról értesítette a honvédelmi miniszter urat, éspedig utólagos hozzájárulás végett, hogy az összes katonai parancsnokságokat utasította, hogy az összes magánépítkezések beszüntetése iránt a közigazgatási hatóságokkal egyetértőleg azonnal intézkedjenek és az ezáltal felszabaduló építőiparosokat a munkásgyűjtőkerethez Wienbe útbaindíttassák."

[3] 1917. jún. 29-én Mihalović Antalt nevezték ki horvát bánná. Unkelhäusser 1917. augusztusában horvát-szlavón-dalmát miniszter lett.

[1] A hadikárok az 1916. augusztusában megindult román támadás és az azt követő hadműveletek során keletkeztek.

Mivel ilyen intézkedés egyedül a magyar kormányt illeti, a hadügyminiszter kívánságának eleget tenni nem tudtak s csak amikor a hadügyminiszter június 28-án a belügyminiszterhez intézett hasonló átiratában a kívánt intézkedés célját — lőszergyártáshoz szükséges épületek sürgős felemelését — közelebbről is megjelölte, a lőszerhiánnyal járó esetleges katasztrofális következményekre való tekintettel a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg hajlandó a miniszterelnök az összes kevésbé fontos építkezéseknek beszüntetését ideiglenesen, fentemlített szükséglet tartamára elrendelni. A minisztertanács az előterjesztéshez hozzájárult.

N. f. t.

170.

1917. júl. 3. (17.) — 18.

Állások szaporítása a határrendőrségi detektívtestületnél.

L. 1916—13—74.

A belügyminiszter úr előadja, hogy még békeidőben, jóval a világháború kitörése előtt szüksége mutatkozott annak, hogy a kormánynak és ennek keretében a belügyminisztériumnak egy központilag irányozható nyomozó szervezet álljon rendelkezésére. Ezen szükség vezetett a kezdetben 20 főből álló határrendőrségi detektívtestület szervezésére, melynek személyzete az 1912—1913. évi külpolitikai válság idején 35 fővel, összesen 55 főre szaporíttatott.

A háború tartama alatt a nyomozási teendők a rendkívüli viszonyok következtében tetemesen megszaporodtak. E sokszorosan megszaporodott munkát a magyar királyi határrendőrség személyzete, eddig a végsőig való megfeszítéssel bár, de minden szaporítás nélkül látta el.

A legutóbbi évben azonban a teendőknek olyan új tömege hárult a magyar királyi határrendőrségre, melynek kifogástalan és eredményes ellátása a mai személyzettel immár lehetetlenné vált. Határrendőrségi alkalmazottakat kellett beosztani a katonai parancsnokságokhoz, az ország területén belül és azon kívül működő hadseregparancsnokságokhoz, német hadseregparancsnokságokhoz, a szerbiai és romániai kormányzóságokhoz, az Erdélyben működő öt Abwehr-Stelléhez[1]; ezenkívül határrendőrségi alkalmazottaknak kellett végezni az élelmiszercsempészet ellenőrzését, az elrejtett terménykészletek felkutatását, az állami és a fegyveres erő elleni bűncselekmények tömeges kinyomozását, mint olyan teendőket, melyekkel a határrendőrségnek feladatköre a háború alatt bővült. Mindezen feladatok ellátásában a határrendőrség személyzete kiváló eredményeket ért el.

Minthogy ezen a fentiekben vázolt teendőknek apadása nemcsak a közeli, de a távolabbi jövőben, még a háború befejezése után sem remélhető, s minthogy továbbá nem forog fenn ok, mely indokolttá tenné, hogy ezen teendők a jövőben a minden tekintetben bevált határrendőrség helyett más szervekhez utaltassanak át, s minthogy végül az elvezénylések következtében a határrendőrségnél már az a helyzet állt elő, hogy több kirendeltség vezető nélkül, vagy

[1] Katonai védelmi állomások. Vö. 1918—18—12., 1. jegyzet.

teljesen személyzet nélkül állt: fontos állami és hadviselési érdekek indítják arra, hogy a császári és királyi hadseregfőparancsnokság intencióinak is megfelelve, azzal az előterjesztéssel járuljon a minisztertanács elé, hogy méltóztassék a jelenleg érvényben lévő felhatalmazási törvényben megadott lehetőség alapján hozzájárulni ahhoz, hogy a magyar királyi határrendőrség nyomozó személyzetét tíz, a X. fizetési osztálynak megfelelő illetményekkel javadalmazott I. osztályú polgári biztosi állással szaporíthassa.

A minisztertanács a hozzájárulást megadja.

1916. aug. 14. (13.) jkv. 74. pontja szerint a határrendőrség legénységi állománya 200 altiszt (7 őrmester, 14 őrsvezető és 179 határrendőr).
Vö. 1917—21—8.

171.

1917. júl. 3. (17.) — 29.

A Tisza-kormány idején felmerült mozgósítási pénzszükségletek összefoglalása; az 1917. május—június havi mozgósítási pénzszükséglet.

L. VII. táblázat.

„A pénzügyminiszter úr előadja, hogy a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló 1912. évi LXIII. t. c. 17. §-ában felhatalmaztatott a minisztérium, hogy a hadi szükségletek fedezésére szükséges összegeket addig, amíg azok a törvényhozás útján meg nem állapíttatnak, az elkerülhetetlen szükség mérvéig előlegezhesse és azok megszerzése iránt hitelművelet útján intézkedhessék.

E felhatalmazással élve az előző kormány a háború kezdete óta az 1917. évi április végéig a szárazföldi hadsereg mozgósítási pénzszükségletének fedezésére összesen 39.570,178.695 koronának kvóta szerint Magyarországra eső részét, vagyis 14.403,545.044 K 98 f-t, a haditengerészet mozgósítási pénzszükségletének fedezésére pedig összesen 467,256.290 K-nak kvóta szerint Magyarországra eső részösszegét, azaz 170,081.289 K 56 f-t bocsátott rendelkezésre. Ezenkívül ugyancsak rendelkezésre bocsáttattak azoknak az összegeknek kvótaszerű részei, amely összegeket a cs. és kir. külügyminisztérium a maga rendes havi költségvetési javadalmazásán felül a háborúból kifolyólag a nevezett minisztérium ügykörében felmerülő új szükségletek fedezésére igényelt.

A fentebb jelzett időpont, vagyis 1917. évi április vége óta a közös gazdálkodás számára, az 1914/15. évi költségvetés keretében igénybevett javadalmazási összegeken kívül, az alábbi összegek igényeltettek:

A cs. és kir. külügyminisztérium 1917. évi május hónapban 12 millió K-t, június hónapban pedig szintén 12 millió K-t igényelt, amely összegek főleg a mozgósítás óta bevonult magyar és osztrák állampolgárok külföldön lakó családjainak a segélyezésével és az ellenséges országokban tartózkodó magyar és osztrák állampolgárok támogatásával felmerülő költségekre szükségesek. Ezenkívül két részletben még összesen 4 millió K-t igényelt a külügyminisztérium az Oroszországban tartózkodó honfitársaink segélyezésére. — A fentebb jelzett s összesen 28 millió K-t tevő összegekből — a szóban-

forgó kiadásoknak a két állam közt annak idején megejtendő leszámolás alapján leendő végleges megosztásáig — egyelőre a kvóta arányában 10,192.000 K terheli a magyar szent korona országait. Ez az összeg — a külügyminisztérium által megjelölt időpontokban és részletekben — hivatali elődje által már rendelkezésre bocsáttatott.

A cs. és kir. hadügyminisztérium a szárazföldi hadsereg május havi mozgósítási pénzszükségletének fedezésére 1535 millió K-t, a június havi mozgósítási pénzszükséglet fedezésére pedig 1397 millió K-t igényelt, amely összegekből az érvényben álló kvótakulcs szerint 558,740.000 K és 508,508.000 K esik a magyar szent korona országaira.

A cs. és kir. haditengerészet mozgósítási pénzszükséglete úgy május hónapban, mint június hónapban egyenként 22.5 millió K-t tett ki. Ezenkívül a jelzett hónapokban a 83½ millió K költséggel előirányzott tengeralattjáró-beszerzési programm végrehajtására X. részletképen 3,600.000 K, a 20 millió K költséggel előirányzott torpedóromboló-beszerzési programm végrehajtására VI. részletképen 900.000 K és az 50 millió K költséggel előirányzott tengeralattjáró-beszerzési programm végrehajtására II. részletképen 900.000 K bocsátandó rendelkezésre. A haditengerészetnek 1917. évi május és június hónapokban a fentiek szerint rendelkezésre bocsátandó összegek együtt számítva 50.4 millió K-t tesznek ki, amely 50.4 millió K-ból az érvényben álló kvótakulcs szerint a magyar szent korona országaira 18,345.600 K esik."

172.

1917. júl. 18. (18.) — 38.

Katonai szolgálatra alkalmatlanoknak hátországbeli tényleges szolgálatra való igénybevétele.

L. 1916—6—1.

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy az egész fegyveres erő pótlásügyi főnöke[1] közli, hogy a hadrakelt seregnél a front mögött szolgálatot teljesítő egyének közül az ott megtartott bemutató szemlén, illetve a különféle ellenőrző szemléken előreláthatólag 200.000 ember fog „arcvonalbeli szolgálatra alkalmasnak" találtatni.

Miután ezen egyének olyan alkalmazásokban vannak, ahol katonai szolgálatra kevésbbé alkalmas egyének is megfelelnek, az emberek okszerű kihasználása érdekében feltétlenül szükséges, hogy ezeket arcvonalbeli szolgálatra nem alkalmas emberekkel felváltsuk, illetve kicseréljük.

A mögöttes országrészben is vannak még arcvonalbeli és őrszolgálatra alkalmas katonák olyan alkalmazásokban, ahol fegyveres szolgálatra alkalmatlan emberek is el tudnák látni a szolgálatot.

A hadvezetőség azonban a katonai szolgálatra már bevont emberanyagból, vagyis azokból, akik a népfelkelő bemutató (pót) szemléken „alkalmas"-nak találtattak, nem képes a kicserélést foganatosítani, mert ezek között nincs, de természetszerűleg nem is lehet annyi „fegyveres szolgálatra alkalmatlan".

[1] Br. Hazai Samu.

ember, mint amennyi az arcvonalbeli szolgálatra alkalmasak kicserélésére szükséges volna, ennek természetszerű következménye azután, hogy „arcvonalbeli szolgálatra alkalmas" emberek a folyó pótlások (menetszázadok) részére fel nem szabadíthatók.

Az egész fegyveres erő pótlásügyi főnöke hozzájárulást kér ennélfogva ahhoz, hogy az eddig lezajlott népfelkelő bemutató szemléken „alkalmatlanok"-nak talált, tehát polgári foglalkozásuk mellett meghagyott egyének — a szükséges számban — katonai szolgálatra igénybe vétessenek.

Az ily módon igénybe vett alkalmatlan osztályozású egyének nem a hadsereg körletében használtatnának fel, hanem a mögöttes országrészben, mégpedig lehetőleg lakóhelyükön vagy annak közelében váltanák fel a különféle, már most is katonai alkalmazásban lévő kevésbbé alkalmas embereket, akik viszont a hadsereg körletébe irányíttatnának, hogy ezekkel az ott arcvonalbeli szolgálatra alkalmasnak találtak cseréltessenek ki.

Az igénybevétel nem terjedne ki azokra a elemekre, akik a nemzetgazdaság vagy a hadvezetés érdekeiből jelenlegi polgári alkalmazásukban nélkülözhetetlenek, hanem a szükséges szám a lakosság azon rétegeiből vétetnék, melyeknek jelenlegi polgári foglalkozásuktól való elvonása a közérdek veszélyeztetése nélkül lehetséges és amelyek eddig nem voltak oly arányban igénybe véve, mint például az őstermelők.

Az egész fegyveres erő pótlásügyi főnöke kéri, hogy 1917. év végéig Magyarország részéről 20.000, Ausztriától 25.000, és Bosznia—Hercegovinából 5.000 fő bocsáttassék ilyképpen mint első részlet a hadvezetőség rendelkezésére.

Az egész fegyveres erő pótlásügyi főnökének ezen javaslata, illetve kérelme nemcsak tisztán katonai szempontból bír kiváló fontossággal és nemcsak szociális szempontból látszik célszerűnek, hanem általában a hadköteles férfiak gazdaságos, okszerű kihasználása érdekében is mélyreható jelentőséggel bír.

Igen sokan vannak ugyanis a lakosság különböző rétegei között olyanok, akik a három éves háború alatt eddig még sem nemzetgazdasági, sem hadiérdekű tevékenységet ki nem fejtettek, ha tehát ezen elemeket is a hadvezetés érdekében kihasználni kívánjuk, ezáltal egyrészt alkalmat nyújtunk nekik, hogy a haza szolgálatába álljanak, másrészt sok jogos megszólásnak és sok oly irányú kérdés szellőztetésének vehetjük elejét, hogy a lakosság nem minden rétege viseli egyformán a háború terhét.

Különös előnye továbbá ezen javaslatnak az, hogy a katonai szolgálatra már bevont arcvonalbeli szolgálatra alkalmas embereket a kicserélés útján fel tudnánk szabadítani a folyó pótlások számára, vagyis egy időre a harcban álló hadsereg pótlását biztosítanánk ismét anélkül, hogy a fiatalabb évfolyamokat idő előtt kellene katonai szolgálatra bevonni, valamint anélkül, hogy az idősebb évfolyamokat egyelőre a harcoló vonalba kellene beállítani.

Az igénybevételre a törvényes alapot az 1912. évi XXX. törvénycikk 7. §-a adja, amely kimondja, hogy:

„Azok a hadköteles korban álló egyének, akik a tulajdonképeni hadiszolgálatokra ugyan nem, de az ezekkel kapcsolatos másnemű szolgálatokra alkalmasak, mozgósítás (hadiállományra való kiegészítés) esetében és háborúban ily szolgálatokra alkalmazhatók."

A végrehajtásra nézve a következőket javasolja:

1./ A szükséglet az ország nagyobb városaira — aránylagosan — számszerűen vettetnék ki, mert itt találhatjuk az igénybe venni szándékolt elemeket, a névszerinti kijelölést azután a közigazgatási hatóságok eszközölnék.

Ezáltal előmozdítani kívánja az igazságos tehermegosztást és azt, hogy tényleg olyan elemek vonassanak be, akiket a közigazgatási hatóság is nélkülözhetőknek tart.

2./ Első sorban veendők igénybe:

a munkanélküliek és azok, akiknek polgári foglalkozásuktól való elvonása hadi és nemzetgazdasági érdeket legkevésbbé érint, vagy akik a nőkkel is könnyen pótolhatók, mint aranyművesek, bútorkereskedők, divatáru- és ruhakereskedők, régiség- és díszműkereskedők, cukorkakereskedők, női szabók, fűzőkészítők, színészek, mulatóhelyek, mozgószínházak alkalmazottai, cukrászok, sport, színi- és zeneirodák, fodrászok, pincérek, fényképészek stb. stb.

3./ Nem vehetők igénybe:

hadfelszerelési gyárakban, üzemekben alkalmazottak, valamint általában mindazok, akikre nézve az 1912. évi LXVIII. törvénycikk 5. §-a a mentességi jogcímet megállapítja.

4./ Az igénybevettek lehetőleg a tartózkodási helyükön, vagy annak közelében teljesítenének szolgálatot és így a nekik kijutó katonai szolgálat mellett, a katonai szabályzatok által megengedhető kereteken belül, saját magánügyeik intézésében is résztvehetnének, vagy legalább arra befolyást gyakorolhatnának.

5./ Az ilyképen kirendeltek fegyverrel teljesítendő szolgálatokra nem alkalmazhatók, csakis mint irnokok, küldöncök, szakácsok, ápolók, esetleg polgári foglalkozásuknak, mesterségüknek megfelelő munkakörben foglalkoztathatók.

6./ Amennyiben az ilyképen igénybevettek egészségi állapota, vagyis alkalmassági foka az igénybevétel tartama alatt olykép változna meg, hogy fegyveres szolgálatra is alkalmasak volnának, azért mégis egyelőre csak azon szolgálatra alkalmazhatók, amelyre bevonattak, kötelesek azonban a saját évfolyamukra nézve esetenkint megtartandó népfelkelői bemutató, illetve pótszemlén megjelenni, további alkalmaztatásukra nézve azután az ott nyert osztályozás leend mérvadó.

7./ Az igénybevett egyének ezen szolgálata tényleges népfelkelői szolgálatnak tekintetik.

A fentiek alapján kéri a minisztertanács hozzájárulását ahhoz, hogy:

az egész fegyveres erő pótlásügyi főnöke által igényelt és a népfelkelői bemutató szemlén alkalmatlannak talált népfelkelésre kötelezettek közül — az 1912. évi XXX. törvénycikk 7. §. alapján — egyelőre 20.000 főt a fent kijelölt célra és az ott megjelölt módozatok mellett igénybevehesse.

Természetszerű, hogy ezen hozzájárulást csak az esetre kéri, ha az osztrák kormány, illetve Bosznia—Hercegovinára nézve a cs. és kir. pénzügyminiszter[2] úr a kicserélés céljára szánt embereknek ezen módon való rendelkezésre adásához elvileg hozzájárul és a reájuk eső kvóta tényleges kiállítását szintén biztosítja.

Az ezen 20.000 főn felül eső további részletek igénybevehetésére ez idő szerint felhatalmazást nem kér, mert kívánatosnak tartja, hogy bevárjuk, milyen általános kihatással lesz ezen akció a közéletre és hogy a hadseregnél e téren milyen tapasztalatokat fogunk szerezni.

A minisztertanács hozzájárul.

L. 1917—43—28.

[2] Wimmer, Ferdinand Frh.

173.

1917. júl. 18. (18.) — 50.

Beszerzési segély.

A kereskedelemügyi miniszter javaslatára a minisztertanács 30—80 K, egy összegben kifizetendő egyszeri rendkívüli beszerzési segélyt engedélyez a legalább egy éve szolgáló államvasúti munkások részére.

174.

1917. júl. 18. (18.) — 60.

Segély munkások részére.

A pénzügyminiszter javasolja a pénzügyi tárca vezetése alá tartozó állami vállalatok állandó munkásai részére 30—100 K segély engedélyezését.

175.

1917. júl. 27. (19.) — 13.

Erdély újjáépítése.

Előzmény: 1916—16—63.

A belügyminiszter előadja, hogy a román betörés következtében elpusztult vagy megrongált lakóházak és gazdasági épületek felépítésének és helyreállításának ügyével az Erdélyrészi Visszatelepítő Bizottság[1] *foglalkozott, annak feloszlatása után pedig 2412/1917. M.E. sz. rendelet*[2] *folytán Széll József, az ország erdélyi részeiben működő hadseregparancsnokság mellé kinevezett kormánybiztos.*

„Figyelembe véve az erdélyrészi vármegyék különleges gazdasági és népéleti viszonyait, valamint a székely nép ősi szokásait és hajlamait, az elpusztult házak felépítését nem volna célszerű — a Felvidéken követett eljáráshoz hasonlóan — az állam vagy egy országos bizottság közvetlen közreműködésével megoldani. Az Erdélyrészi Visszatelepítő Bizottság elnöke hivatali elődjéhez intézett jelentéseiben nagyon helyesen rámutatott arra a körülményre, hogy az érintett erdélyrészi vidékeken az építkezés hagyományos módja az, hogy az építtető vagy saját erejéből kitermeli, vagy helybeli, esetleg távolabbi közbirtokossági erdőből, esetleg fatelepről beszerzi a szükséges faanyagot, ha nyersen vette, atyafiai, ismerősei segítségével maga kifaragja, s házát, istállóját hozzáértő falusi ács bevonásával, helybeli munkaerő igénybevételével, ki-ki maga építi fel. " *Így tulajdonképpen csak egyénenként megállapítandó segélyre volna szükségük. Egy-egy elpusztult lakóház átlagosan 3000 korona*

[1] A megalakítására vonatkozó kormányrendelet: 3745/1916. M. E., 1916. nov. 6.— R. T. 1916. 1539—1540. o.

[2] 2412/1917. M. E. sz., 1917. júl. 5-én kelt rendelet, az Erdélyrészi Visszatelepítő Bizottság ügykörének kormánybiztosra átruházásáról. — R. T. 1917. 1478. o.

egy-egy istállóval egyesített gazdasági épület pedig átlagosan 2000 korona segéllyel volna felépíthető. Kéri a meglévő bizonyos összegű fedezeten kívül szükség esetén újabb hitelek engedélyezését.

L. még: 1917—25—15.

176.

1917. júl. 27. (19.) — 14.

A Magyar Vas- és Fémmunkás Szövetség tartozásának elengedése.

A belügyminiszter úr előadja, hogy a szociáldemokrata munkásság 1908. évi október 8-i romboló tüntetésének előkészítésében a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége is részes lévén, a szövetség működése 1908. december hó 22-én felfüggesztetett.

A felfüggesztés alkalmával — a téli időszak és az akkori ipari pangás következtében előállott munkahiány következtében — feltűnő nagy volt a munkanélküliek száma; a szövetség vezetőségének kérelmére megengedtetett, hogy a szövetség munkanélküli tagjainak alapszabályszerű segélyezéséhez szükséges összeg a székesfőváros pénztárából előlegként kiutaltassék.

Gondoskodás történt az iránt is, hogy a szövetség bezárt egyleti helyiségei helyett melegedő szobák béreltessenek a munkanélküliek részére — ugyancsak a fővárosi pénztár terhére.

A felfüggesztés 1909. évi április hó 9-én hatálytalaníttatott — a szövetség folytatta működését, de a segélyezés s melegedő szobák bérlete címén felmerült költségek visszatérítéséről nem gondoskodott — úgy, hogy annak behajtása a kincstári jogügyi igazgatás útján peres úton kíséreltetett meg és ennek eredményeként a magyar királyi Kúria a szövetséget 38.562 korona 94 fillér tőke és ennek 1910. évi április hó 19-től számítandó 5% kamatainak megfizetésére kötelezte.

A szövetség — tekintettel arra, hogy a háború alatt a hadbavonult szövetségi tagok gyámol nélküli családjainak segélyezéséről kell gondoskodnia — kéri, hogy a megítélt összeg visszafizetése alól felmentessék, illetve, hogy az az elhalt tagok özvegyeit és árváit segélyező alap javára elengedtessék. A szövetség e kérelmét méltányosságból, figyelemmel arra, hogy működése most kifogástalan és a szövetségi tagok segélyezését teljes elismerést érdemlő módon gyakorolja, teljesíteni szándékozik.

Minthogy azonban tárcája keretében olyan hitellel, vagy fedezeti alappal, melyből a szóban levő összegeket kiutalványozhatná, nem rendelkezik, a pénzügyminiszter úr hozzájárulásával kéri a minisztertanács felhatalmazását ahhoz, hogy a székesfőváros tanácsa által előlegezett és bírói ítélettel a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége terhére megitélt 38.562 korona 94 fillér és 1910. április 19-től számítandó 5% kamatját, valamint a melegedő szobák kibérlésével s fenntartásával felmerült, ugyancsak a székesfőváros tanácsa által előlegezett mintegy 1000 koronát kitevő költségeket tárcája terhére a „közjótékonyság és emberbaráti intézmények" címénél előirányzat nélküli kiadásként kiutalványozhassa és zárszámadási indokolás mellett elszámolhassa.

A minisztertanács hozzájárul.

177.

1917. júl. 27. (19.) — 23.

A hadügyminiszter beavatkozása a magyar hadiipari üzemek ügyeibe.

L. 1915—5—1.

A kereskedelemügyi miniszter úr arra kéri a minisztertanácsot, méltóztassék kimondani, hogy azokban a katonai parancsnokság alatt álló gyárakban, amelyek a hadszolgáltatási törvény 18. §-a alapján[1] üzemük folytatására kötelezettek, vagy amelyek munkássága népfelkelő osztagokba szerveztetett, a fontosabb katonai intézkedések csak a magyar kormány tudtával, beleegyezésével és irányítása mellett történhetnek, és ily irányban bizalmas megegyezés létesítendő a hadügyminisztériummal, melyhez szükség esetén ő felsége jóváhagyása is kikérendő.

Ezidőszerint ugyanis a katonai hatóság igényelhette volna azt, hogy a munkamegtagadás eseteiben a saját előírásai szerint járjon el elsősorban. Ebben a tekintetben a hadiipari üzemek főfelügyelőjének, Cvrček altábornagy állásának rendszeresítése hozott csak némi elvi enyhítést. Az eseteknek eddigi sima elintézése tehát nem annyira az elvi rendezésnek, mint inkább annak a körülménynek köszönhető, hogy úgy a honvédelmi minisztérium, mint Cvrček altábornagy és a budapesti katonai parancsnokság mindenkor a kereskedelemügyi minisztériummal való teljes megértésre törekedtek és szociálpolitikai szempontból is megértéssel és nagy tapintattal jártak el.

Nehogy azonban tisztán személyi tulajdonságok képezzék jövőben is az egyetértő eljárás alapját, nehogy továbbá az egyes katonai szerveknek megértése és előzékenysége oly helyzetet teremtsen, amelyért a felelősséget a hadügyminisztériummal szemben kizárólag ők viselik, szükséges, hogy a minisztertanács kimondja a javasolt határozatot, annál inkább, mert ő felsége a király ismételten megnyilvánult népjóléti szándékaival[2] és rendelkezéseivel nem lenne megegyeztethető oly eljárás, amely az államot és a katonai erőhatalmat bármely téren is egymással szembeállítaná, és az ugyancsak legfelső helyről méltányolt szociálpolitikai törekvésekkel a katonai szolgálat merevségét állítaná szembe, ami különösen súlyos következésekkel és nehéz súrlódásokkal járhatna abban az esetben, ha Budapest házi ezredei idegenekkel cseréltetnének fel, vagy ha a magas katonai rendelkező helyeket más gondolkozású és nemzetiségű tisztekkel töltenék be. Ezért tehát, a hadügyminisztériummal és szükség esetén legfelső helyen is oly irányú tárgyalás indítása szükséges, amely szerint az egyszerű rend- és fegyelemfenntartás keretein túlmenő súlyosabb katonai intézkedések foganatosítás előtt mindenkor a magyar kormánynak tudomására hozandók és hozzájárulásával hajthatók csak végre.

Természetesen nem kellene ezért most, háború idején a szolgálati és egyéb szabályokat módositani, hanem egyszerűen egy bizalmas jellegű megegyezést kellene létesiteni a hadügyminisztérium és a magyar kormány között, amelyhez szükség esetén a legfelső jóváhagyás is kikéretnék.

Ennek elfogadására annál inkább számíthatunk, mert a közös minisztertanács 1917. évi február hó 27-én elvben már kimondta, hogy „Erörterungen, die das Verhältnis zwischen Arbeitsnehmern und Arbeitsgebern betreffen,

[1] 1912 : LXVIII. tc. 18. §.
[2] L. a bevezetésben 41. o.

haben nur schriftlich und im Einvernehmen mit der Regierung des betreffenden Staatsgebietes stattzufinden."[3]

A katonai hatalom igénybevételét csakis azokra az esetekre kellene korlátozni, amidőn már a békés megegyezésnek minden eszköze sikertelenül kimeríttetett, amely eset fennforgása mindenkor esetről-esetre mérlegelendő. Éppen ezért a gyárak újabb militarizálása csak a legégetőbb szükség esetén lenne elrendelendő, ott pedig, ahol ez már elrendeltetett, ezek sorozata revízió alá lenne vonandó, de természetesen arra való köteles tekintettel, hogy ez ne legyen felfogható se az állam, se a katonaság ereje és tekintélye csökkenésének és nehogy oly helyen történjék a militarizálás megszüntetése, ahol újabb mozgalmak kitörése és egy újabb katonai beavatkozás szüksége nincsen kizárva.

A katonásítás megszüntetésénél arra is figyelemmel kellene lenni, hogy a magánüzemek, illetve az állami üzemek munkásai a bérkérdések tekintetében nem egy és ugyanazon fórumhoz vannak utalva. Ha tehát magánüzemben a katonásítást beszüntetjük, ott ahol a munkások bizonyos megnyugvást találtak a panaszbizottsági[4] eljárásban, míg az állami üzemekben a katonásítást tovább fenntartjuk, ez esetleg a munkások körében kedvezőtlen visszahatást kelthetne.

Ennélfogva a revíziót a leggondosabb körültekintéssel kell keresztülvinni.

A minisztertanács hozzájárul.

N. f. t., szövegében aláhúzásokkal.
L. 1917—21—28., 1917—24—9., 1917—34—43., 1917—37—33., 1917—43—16., 1918—9—22.
Vö. *Szterényi—Ladányi* i. m. 89—90. o., a katonaságnak, ill. a hadügyminisztériumnak a közgazdasági életbe való beavatkozásáról, továbbá uo. 94—95. o.

178.

1917. júl. 27. (19.) — 34.

Elhalt katonai egyének gyermekeinek törvényesítése, nevüknek jegyesükre való átruházása.

„Az igazságügyminiszter úr a harctéren elesett vagy az ott szerzett sérülés vagy betegség következtében meghalt katonai egyének házasságon kívül született gyermekek[a] legfelsőbb kegyelem útján történő törvényesítése,

[3] A közös minisztertanács dátuma helyesen: febr. 24. A magyar jegyzőkönyv a szöveget sem idézi szó szerint. — L. uo. a magyar pénzügyminiszter tiltakozását a hadvezetőségnek Ausztriában folytatott „túlzott" munkásjóléti politikája ellen, amelynek intézése felszólaló szerint tisztára kormányfeladat.
[4] A munkásügyi panaszbizottságokat az 1912 : LXVIII. tc. 18. §-a alapján szervezték meg. L. erre vonatkozólag: 18950/1915. H. M. eln. sz. r. V. szakasz (1916. jan. 17-én, R. T. 1916. 472—478. o.). Az üzem folytatására kötelezett vállalatok munkásai részére a szolgálati, bér- és munkaviszonyok tekintetében felmerülő olyan panaszok békés elintézésének megkönnyítésére, amelyek a két fél között közvetlen tárgyalás során ki nem egyenlíthetők, Budapesten panaszbizottságot szerveztek. Ebben az állam és a munkaadók összesen öt képviselőjével szemben a munkások szakszervezeteinek, szakmabeli szervezet hiányában az illető vállalat szakmabeli munkásainak csupán két kiküldöttje kapott helyet. — L. még *Szterényi* és *Ladányi* i. m. 84—85. o.
a) Így az eredetiben.

továbbá az ily gyermek anyja, valamint a meghalt katonai egyén volt jegyese részére a meghalt férfi nevének viselését megengedő rendelkezés tárgyában tesz a következőkben a minisztertanácsnak előterjesztést:

Ő császári és apostoli királyi felsége folyó évi május hó 18-án kelt legfelső elhatározásával meghagyta az osztrák igazságügyminiszternek,[1] hogy az elesett, vagy hadi fáradalmak következtében meghalt katonák házasságon kívül született gyermekeinek törvényesítése iránti kérelmeket, ha az atya a gyermek anyjával beigazolhatólag házasságot szándékozott kötni, vagy legalább gyermekét a törvényes gyermeket megillető sorsban kívánta részesíteni, a törvényesítés mellett szóló körülmények messzemenő figyelembevételével terjessze elő, feltéve, hogy nem állanak útjában a törvényesítésnek a törvényes gyermekek megóvandó érdekei, vagy a közerkölcsiségnek fontos szempontjai. Ugyanezen legfelső elhatározással továbbá ő császári és apostoli királyi felsége fenntartotta magának ily törvényesítések esetében annak megengedését, hogy a törvényesített gyermek anyja méltányos esetekben a gyermek atyjának családi nevét viselje."

Az elkészítendő magyar rendelettervezet — királyi jóváhagyás után — a speciális magyar viszonyok figyelembe vételével hasonló értelemben készül.[2]

179.

1917. júl. 27. (19.) — 37.

Külföldi kölcsönök felvétele.

L. 1917—2—83.

A pénzügyminiszter úr előadja, hogy az 1916. évi október hó 13-án tartott minisztertanácson[1] hivatali elődje bejelentést tett azokról a különböző kötelezettségekről, amelyeket egyrészt keleti szövetségeseinknek[2] a sikeres hadviselés érdekeivel kapcsolatos politikai szempontokból szükségesnek mutatkozó pénzügyi támogatása céljaira, másrészt a háború folytán előállott egyéb rendkívüli feladataink teljesítése érdekében, állami szavatosság átvételének alakjában a magyar királyi pénzügyminisztérium terhére elvállalnia kellett.

A minisztertanács a tett bejelentéseket tudomásul vette, s illetve felhatalmazta hivatali elődjét, hogy amennyiben a szóbanforgó kötelezettségek elvállalása a bejelentés időpontjában formailag még nem történt volna meg, azokat formailag is véglegesíthesse.

Azok a folyton növekvő nehézségek, amelyek az immár három esztendő óta tartó világháború folytán különféle szükségleteink kielégítésénél mutatkoznak, nemkülönben ama elsőrendő fontosságú érdekünk, amely egyre súlyosabban fenyegetett valutáris helyzetünk védelmét teszi kötelességünkké, annak szükségét idézték elő, hogy a magyar kincstár újabb rendkívüli kötelezettségek átvételével, újabb állami kezességek vállalásával terheltessék.

[1] Schauer, Hugo Ritter von.
[2] 3097/1917. M. E. sz. r. a harctéren elesett vagy az ott szerzett sérülés vagy betegség következtében meghalt katonai egyénének nevének jegyesükre való kivételes átruházásáról, 1917. aug. 23. — R. T. 1917. 1577—1578. o.
[1] 1916—16—80.
[2] Törökország és Bulgária.

1./ A hollandi dohánybevásárlási hitel.

Az osztrák dohányjövedék által eszközlendő holland-indiai dohányvásárlások elősegítése céljából a K.k. priv. österreichische Credit-Anstalt für Handel und Gewerbe című wieni intézet több más osztrák nagybank között egyrészről s a Vereenigte Nederlandsche Tabakbank amszterdami cég közt másrészről egy, egyelőre 5,000.000 hollandi forint összegű intézvényezési hitelre vonatkozó szerződés jött létre, amely hitel összege előreláthatólag 20,000.000 hollandi forintra fog felemeltetni.

A szóbanforgó szerződés feljogosítja az osztrák bankokat, hogy az intézvényezési hitel egy részét, s pedig az összösszeg 35%-a erejéig, a Magyar Királyi Dohányjövedék dohányvásárlásainak céljára engedjék át, olyképen, hogy amennyiben a Magyar Királyi Dohányjövedék tényleg teljesít bevásárlásokat, az osztrák intézetek helyébe a Magyar Általános Hitelbank, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank, a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület és a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank budapesti intézetek lépnek s az intézvényezési hitelt a megfelelő rész erejéig azok veszik igénybe.

Miután az osztrák bankok élni hajlandók a szerződésben biztosított eme jogukkal s miután a holland-indiai gyarmatoktól eredő dohánynak Hollandiában történő bevásárlását hitelműveletek igénybevételével kívánja eszközölni, felkérte a Magyar Általános Hitelbankot s fentnevezett érdektársait, hogy az előreláthatólag 20,000.000 holland forint 35%-ával számításba vehető, tehát 7,000.000 hollandi forint összegű hitelt a Magyar Királyi Dohányjövedéki központi igazgatóság esetenkénti felkérésére s az általa szolgáltatandó adatoknak megfelelően vegyék igénybe, s egyben a hitelből az ilykép a Magyar Dohányjövedék céljára igénybeveendő összegek visszafizetéséért a magyar pénzintézetekkel szemben a kezességet a magyar királyi pénzügyminisztérium nevében elvállalta.

A fent említett szerződés szerint az intézvényezési hitel igénybevétele három havi váltóknak a szerződésben részes bankok által a Vereenigte Nederlandsche Tabakbank amszterdami cégre a holland-indiai dohányelárusítók mint rendelvényesek javára való intézvényezésével történik.

A három havi váltók hét ízben hosszabíthatók meg további háromhárom hónapra, úgyhogy a váltók az eredeti kiállításuktól számított 2 év leteltével válnak véglegesen esedékessé.

A váltók fedezetéül — a szerződésben részes osztrák, s illetve a magyar bankok egyetemleges kezességén felül — megfelelő összegű hollandi forintra szóló 5%-os állami pénztárjegyek helyezendők letétbe.

A hitel fejében igénybe vett összegek után a hollandi jegybank váltóleszámítolási kamatlábát ½%-kal meghaladó, minimálisan évi 5% kamat, három havonta ½% elfogadási jutalék fizetendő s azonkívül megtérítendő a fedezetül szolgáló állami pénztárjegyek utáni hollandi bélyegilleték és a három havi váltókkal kapcsolatban felmerülő hollandi váltóbélyeg-költség.

Mind e kamat-, jutalék- és bélyegköltség lerovása a váltóknak a vásárolt dohány vételárára szükségelt összegnél a megfelelő mérvben magasabb összegről való kiállítása útján történik s a prolongálások alkalmával ismét a lejárt váltók összegét a kellő mérvben meghaladó összegű prolongációs váltók fognak intézvényeztetni. A hitel összegében a költségekre szükséges összes összegek is bennfoglaltatnak.

Az intézvényezési hitel 35%-ának a Magyar Királyi Dohányjövedék céljaira leendő igénybevétele folytán általam vállalt kötelezettség arra terjed

tehát ki, hogy az ily módon igénybevett hitelből folyólag a váltók hétszeri meghosszabbítása után esedékessé váló összegeket a magyar királyi pénzügyminisztérium a Magyar Általános Hitelbanknak s fentnevezett érdektársainak kellő időben rendelkezésre fogja bocsátani. Ezenkívül gondoskodni fog arról, hogy az igénybeveendő összegek fedezetéül szolgáló magyar állami pénztárjegyek a megfelelő időpontban s a megfelelő összegben a bankok rendelkezésére bocsáttassanak s végül kilátásba helyezte, hogy a magyar királyi dohányjövedéki központi igazgatóság szükségletéhez képest tényleg intézvényezendő, hollandi forintra szóló váltók koronára átszámított ellenértéke után koronákban félévente $^1/_8$% intézvényezési jutalékot fog a magyar intézeteknek megtéríteni.

2. A hadifogolygondozás céljaira felveendő svéd és dán valutakölcsön. Oroszországban lévő hadifoglyaink támogatása érdekében a császári és királyi hadügyminisztérium Dánia és Svédország segítségének igénybevételével állandó tevékenységet fejt ki, a legutóbbi időkben azonban egyre nagyobb nehézségek jelentkeznek a szóbanforgó segélyezési akciókból kifolyólag beszerzendő orvosságok, élelmicikkek, valamint a folyósítandó segélyek céljára szükséges külföldi valutának biztosítása tekintetében.

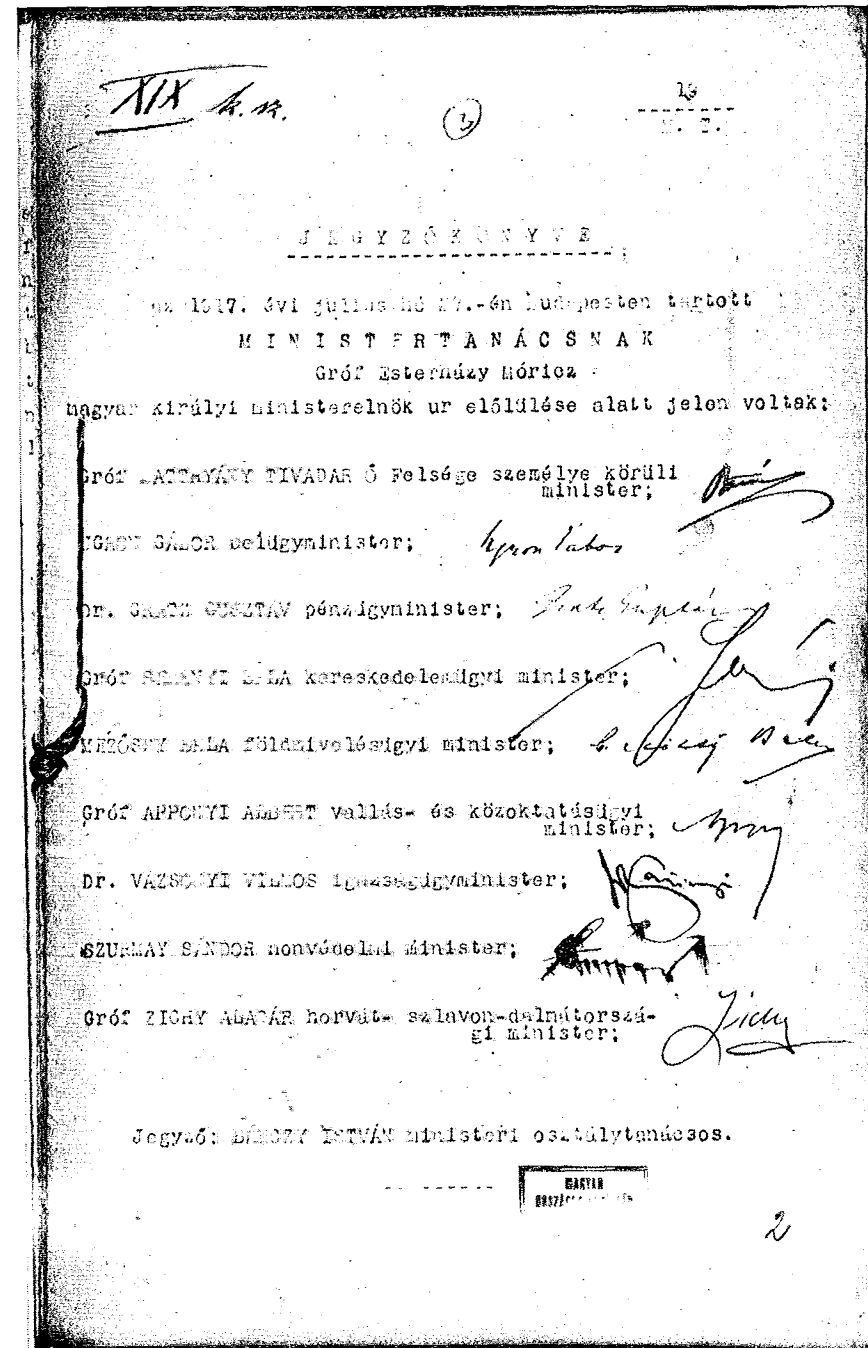
A segélyezés eme akadályának elhárítása céljából a hadügyminisztérium szerveként szereplő „Gemeinsames Zentralnachweisebureau" egy svéd pénzintézetekből álló bankcsoportnál évi 6% kamat és negyedévi $^1/_4$% jutalék fizetése ellenében nyújtandó 1,400.000 svéd korona összegű s egy dán banknál 2,000.000 dán korona összegű hitelt biztosított, amely hitelek nyújtásának feltételét az képezi, hogy az igénybeveendő összegek visszafizetéséért az S. M. v. Rotschild wieni bankház vállalja a kölcsönt nyújtó bankokkal szemben a garanciát.

E hitelek, amelyeknek igénybevétele egy esztendő tartamára biztosítja a hadifoglyok céljaira eszközlendő beszerzések vételárának kiegyenlítését, a háború befejeztét követő egy év elteltével lesz visszafizetendő.[a]

Tekintettel egyrészt a hitelek igénybevételével szolgálni kívánt emberbaráti cél fontosságára s annak az állami érdekek szempontjából is való nagy jelentőségére, figyelemmel másrészt arra, hogy a szükségelt svéd és dán valutának a Deviza-központ útján való beszerzése a legnagyobb nehézségekbe ütközném, a császári és királyi osztrák pénzügyminisztérium hasonló álláspontjától feltételezetten hozzájárulását adta ahhoz, hogy a hadügyminisztérium szerveként szereplő „Gemeinsames Zentralnachweisebureau" a fentemlített hiteleket igénybe vehesse, s illetve a hadügyminisztérium az ilykép előálló tartozást a magáénak elismerje; s ezenkívül a hitelt nyújtó bankokkal szemben kezesként szereplő S. M. v. Rotschild bankháznak, az általa a kezességvállalás feltételeként kifejezett kívánságára kijelentette, hogy a szóbanforgó hitelek alapján a hadügyminisztérium számlájára történendő beszerzések céljára tényleg igénybevett s legkorábban a békekötést követő egy év leteltével visszafizetendő összegek 36·4%-a tekintetében a magyar királyi pénzügyminisztérium nevében kötelezettséget vállal az iránt, hogy a visszafizetéshez szükséges svéd, illetve dán valuta a nevezett bankház rendelkezésére fog bocsáttatni.

3. A megszállott orosz-lengyelországi területek termésének betakarítása céljára felveendő kölcsön:

[a] Így az eredetiben.

XIX

J E G Y Z Ő K Ö N Y V E

az 1917. évi július hó [illegible]-én Budapesten tartott

M I N I S T E R T A N Á C S N A K

Gróf Esterházy Móricz

magyar királyi ministerelnök ur elölülése alatt jelen voltak:

Gróf [illegible] TIVADAR Ő Felsége személye körüli minister;

[illegible] GÁBOR belügyminister;

Dr. [illegible] pénzügyminister;

Gróf [illegible] kereskedelemügyi minister;

[illegible] BÉLA földmivelésügyi minister;

Gróf APPONYI [illegible] vallás- és közoktatásügyi minister;

Dr. VÁZSONYI VILMOS igazságügyminister;

SZURMAY SÁNDOR honvédelmi minister;

Gróf ZICHY ALADÁR horvát- szlavon-dalmátországi minister;

Jegyző: [illegible] ISTVÁN ministeri osztálytanácsos.

2

Az Esterházy-kormány tagjainak aláírásai egy minisztertanácsi jegyzőkönyvön

A jegyzőkönyv felterjesztőinek és az uralkodónak aláírásai

A megszállott orosz-lengyelországi területeken létesített gabonaközpont[3] a nevezett területek termésének betakarításával kapcsolatos költségek céljára szükségelt 40,000.000 forgótőkét egy a császári és királyi hadseregfőparancsnokság közlése szerint osztrák pénzintézetekből álló bankcsoport útján kívánja beszerezni.

A bankcsoport a kölcsön összege után az Osztrák—Magyar Bank mindenkori kamatlábánál 1%-kal magasabb kamat fizetését kívánja s ezenfelül kikötötte, hogy az esetleges üzleti veszteségekért 10,000.000 korona erejéig állami garancia vállaltassék mindaddig, amíg a Gabonaközpont üzleti feleslegeiből egy ugyancsak 10,000.000 korona összegű tartalékalap nem áll rendelkezésre.

A császári és királyi hadseregfőparancsnokság annak közlése mellett kérte hozzájárulását az állami garancia elvállalásához, hogy miután annak meg nem történtéig a kölcsön nem áll a Gabonaközpont rendelkezésére, a termés betakarításának sürgős megkezdhetéséhez szükséges összegek 12,000.000 korona erejéig egyelőre a mozgósítási hitel terhére lennének engedélyezendők.

Tekintettel a meghódított területeken várható termés minél kedvezőbb eredményéhez a hadsereg s a monarchia két állama élelmezési viszonyainak tekintetéből is fűződő érdekekre, értesítette a hadseregfőparancsnokságot, hogy az orosz-lengyelországi Gabonaközpont szóbanforgó szükségletére 12,000.000 korona előlegnek a mozgósítási hitel terhére való engedélyezéséhez hozzájárul az esetben, ha egyrészt az osztrák pénzügyministérium hasonló álláspontot foglal el, másrészt ha az előlegnek legkésőbb a termés értékesítésének befejeztével leendő visszafizetése biztosítva van.

Megjegyzi, hogy a termés betakarításának céljára 1916-ban is adattak ily előlegek, éspedig úgy a belgrádi,[4] mint a lublini központ[5] részére s ezen előlegek a folyó év február és március hónapjaiban már vissza is fizettettek a mozgósítási hitel javára.

Az orosz-lengyelországi Gabonaközpont által igénybeveendő 40,000.000-s hitellel kapcsolatban a kölcsönt nyújtó bankcsoporttal szemben vállalandó állami garancia kérdésében pedig azt az álláspontot foglalta el, hogy amennyiben a szóbanforgó hitelműveleteknél csak osztrák tőke van érdekelve, úgy a garancia vállalásának kérdése a magyar kormány szempontjából tárgytalan; abban az esetben azonban, ha a magyar tőke is megfelelő részesedést nyerne, úgy elvben hajlandó a garancia elvállalására nézve tárgyalásokat folytatni.

Kéri a minisztertanácsot, hogy a fentiekben tett bejelentését jóváhagyólag tudomásul venni s illetve felhatalmazni méltóztassék, hogy amennyiben a megszállott orosz-lengyelországi területeken létesített Gabonaközpont kölcsönvételi ügyében az állami garancia részünkről is leendő vállalásának az általa a fentiekben jelzett feltétele tényleg megvolna, a megindítandó tárgyalások alapján az állami szavatosságot a magyar királyi pénzügyminisztérium nevében a megfelelő mérv erejéig elvállalhassa.

A minisztertanács a felhatalmazást megadja.

Vö. 1917—31—5. és 1918—12—47.

[3] Vö. 1916—16—80., 6. jegyzet.
[4] A szerb megszállott terület gazdasági kiaknázása céljából létesült.
[5] A lengyel megszállott terület gazdasági kiaknázására.

180.

1917. júl. 27. (19.) — 38.

A romániai ásványolajterületek kihasználása.

„A pénzügyminiszter úr a minisztertanácsnak bejelenti, hogy a romániai ásványolajterületek kihasználása céljából a Magyar Általános Hitelbankkal és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankkal oly értelmű megállapodást létesített, amely szerint nevezett pénzintézetek az említett célra 3,640.000 K alaptőkével részvénytársaságot alapítanak." *Ismerteti a részvénytársaság működésének feltételeit.*

181.

1917. aug. 2. (20.) — 12.

2400 fővárosi munkásgyermek 4 hetes vidéki nyaraltatásának költségei.

A belügyminiszter úr előadja, hogy a mai szociális nyomorra való tekintettel szükségesnek látta a sajátosan nehéz életviszonyok közt élő fővárosi ipari munkások 5—15 éves gyermekeit a nyár folyamán 4 heti időtartamra az állami gyermekmenhelyek közvetítésével egészséges vidéki levegőn jószívű vendéglátó családoknál elhelyezni.

A nyaraló gyermekek létszámát az államkincstár mai nehéz pénzügyi helyzetére való tekintettel 2400-ban állapította meg, akik közül azonban csak 2000 gyermek költsége esik tárcája terhére, mert 400 gyermek nyaralási költségét a munkások gyermekbarát egyesülete tárcája javára vissza fogja téríteni.

A vendéglátó családok részére az egy havi tartózkodásért és ellátásáért egy-egy gyermek után 25—25 K tartásdíj, továbbá minden 40 gyermek mellé alkalmazott egy-egy felügyelőnő után 60 korona ellátási díj fizetése engedélyeztetett, ami 2400 gyermek és 60 felügyelőnő után számítva 60.000 + 3600, összesen: 63.600 koronát tesz ki. Ehhez a szállítások körül felmerülő és egyéb előre nem látható költségekre még 11.400 korona kiadást hozzászámítva: az összes kiadás kikerekítve mintegy 75.000 korona, melyre azonban a munkások gyermekbarát egyesülete 400 gyermek után 10.000 koronát vissza fog téríteni s így a fentjelzett összes kiadás végeredményben 65.000 koronára apad.

Miután azonban a szóbanforgó kiadásokra tárcája költségvetésében megfelelő fedezet nem áll rendelkezésre: e kiadást tárcája terhére az országos betegápolási alap gyermekvédelmi kiadásainál előirányzat nélküli kiadásként kell utalványoznia. Megjegyzi azonban, hogy a m. kir. minisztertanács 1916. évi május hó 8-i ülésén 8 M. T. szám alatt[1] hozott határozata alapján anya- és csecsemővédelem költségeire előirányzat nélküli kiadásként utalványozható 800.000 koronából — melyből még 685.307 korona áll rendelkezésre — a nyaraló gyermekek költségeire kiutalványozott kiadásnak megfelelő összeg meg fog takaríttatni s így a nyaraló gyermekek után felmerülő költség az állampénztár újabb megterhelését nem fogja maga után vonni.

[1] Téves. Helyesen: 1916. máj. 5. (8.) — 53.

Amidőn a szóbanforgó előirányzat nélküli kiadás kiutalványozását, az 1897: évi XX. t. c. végrehajtása tárgyában kiadott számviteli utasítás 77. §-a alapján, a minisztertanácsnak tisztelettel bejelenti, egyben közli, hogy intézkedését egyidejűleg a m. kir. pénzügyminiszter úrnak is tudomására hozta.

Tudomásul vétetik.

A munkásgyermekek nyaraltatása hozzátartozott a kormány új „szociális", a forradalmi elégedetlenség leszerelésére irányuló politikájához. (L. a bevezetésben a 41. oldalon mondottakat.) A fenti adatokból is látható, mennyire kevés volt, amit a hangzatos jelszavak mellett valóban tettek. Az 1910-i népszámlálás adatai szerint Budapesten a kereső művezetők, előmunkások, altisztek, segédek, munkások napszámosok, tanoncok létszáma 297 024 volt. Bármennyire nem következtethetünk ebből a budapesti munkásság pontos számára, annyi ebből is látható, hogy a nyaralásra küldött gyermekek száma a rászorultak számához képest: csepp a tengerben. — A nyaraltatásról szóló beszámolót l. 1918—3—2.

182.

1917. aug. 2. (20.) — 19.

Hadirokkantak, árvák és özvegyek segélyezése.

A honvédelmi miniszter úr előadja, hogy a hadügyminisztérium a háborúban rokkanttá vált tisztek segélyezésére egy alapot létesített (Krobatin[1] Fond). Ebből részesíttetnek a közös hadseregbeli, Landwehr,[2] Landsturm[3] és az osztrák csendőrségi rokkant tisztek.

Az alaptőke mintegy 12 millió K-t tesz ki. Ez az összeg majdnem egészében önkéntes adományokból keletkezett. A 12 milliónak egy aránylag kisebb része az annak idején úgy Magyarországon, mint Ausztriában a hadsereg javára lefolytatott önkéntes fémgyűjtésből eredményezett összeg. Az e címen összegyűlt 3½ millió K a két állam népességének arányában lett elosztva. A Magyarországra eső rész az országos hadsegélyző bizottsághoz, míg az Ausztriára eső rész a Krobatin-alapnak jutott.

A honvédség a Krobatin-alapból ki van zárva, mert az előző magyar kormány a honvédség, magyar népfelkelés és csendőrségi tisztek segélyezésének kérdését saját hatáskörében kívánta szabályozni.

Ezt a honvédségi törvénynek is megfelelő álláspontot a honvédelmi miniszter is osztja. A honvédségnek a Krobatin alapból való kizárása azonban kötelességünkké teszi, hogy a honvédség rokkant tisztjeinek méltó ellátása állandó gondoskodásunk tárgyát képezze. De gondoskodni kell a honvédségi özvegyeknek és árváknak segélyezéséről is.

Az eddig e célra szánt adományok és alapítványok még az egy milliót sem érik el, tehát további összegek előteremtése kívánatos.

E kérdésnek egy jelentékeny eseménye volt a közelmúltban; ez abban nyilvánult meg, hogy Weiss Manfréd gyáros önkéntes elhatározásából, a honvédség, népfelkelés és csendőrség rokkant tisztjei, lelkészei, tisztviselői és zászlósainak, valamint a honvéd-, népfelkelő és csendőrtisztek, lelkészek, tisztviselők és zászlósok özvegyeinek és árváinak segélyezésére 500.000 K-t

[1] Krobatin közös hadügyminiszterről (1912—1917) elnevezett alap.
[2] Honvéd.
[3] Népfelkelő.

ajánlott fel azzal a kéréssel, hogy ezen összeg a honvédelmi minisztérium kezelésébe vétessék és az ebből létesítendő alap örök időkre a „Szurmay Sándor alap" nevet viselje.

Midőn ezt a minisztertanácsnak bejelenti, érzi, hogy a rokkantak, árvák és özvegyek érdekének ártana, ha a kívánság teljesítése elől kitérve, a „Szurmay Sándor alap" létesítése elől elzárkóznék.

Minthogy ezen újabban felajánlott jelentékeny összeg sem biztosítja még a honvédtiszti rokkantak, özvegyek és árvák kellő mértékben való tartós segélyezését, a Szurmay-alapnak közadakozás útján való növelésére a bemutatott „Felhívás"-t szándékozik kiadni. Kéri ehhez a minisztertanács felhatalmazását.

A minisztertanács a felhatalmazást megadja.

Vö. 1917—21—29.

183.

1917. aug. 10. (21.) — 8.

Létszámemelés a határrendőrségnél.

L. 1917—17—18.

Gr. Hadik János, az Országos Közélelmezési Hivatal elnöke a határrendőrség személyzetének szaporítására vonatkozólag tesz javaslatot.

„Az Országos Közélelmezési Hivatalhoz az ország legkülönbözőbb helyeiről beérkezett hatósági jelentések és kérelmek szerint a lisztet, burgonyát, hüvelyest, zöldséget és minden néven nevezendő más élelmiszert és elsőrendű közszükségleti cikket nemcsak az ország nyugati határán (Trencsén, Nyitra, Pozsony, Moson, Sopron, Vas, Zala), hanem Somogy, Baranya, Bács-Bodrog, Torontál, Temes, Krassó-Szörény megyékből, sőt az ország északkeleti megyéiből (Sáros, Zemplén, Ung, Bereg) is oly tömegesen és szemérmetlenül csempészik ki Ausztriába és részben a megszállott szerb királyság területére és Bács-Bodrog, Somogy és Baranya megyéken át horvát területen keresztül szintén Ausztriába, úgy, hogy alaposan lehet attól tartanunk, hogy a gyenge termésű évek után amúgy is csak korlátolt mennyiségben rendelkezésünkre álló élelmicikkekben még a tél beállta előtt szükséget fog szenvedni az ország városi lakossága s különösen nem leszünk képesek kielégíteni a felszerelési, gyári és ipari munkásságnak és azon szegényebb városi lakosságnak minimális igényeit sem, amely készleteket vagyoni helyzeténél fogva pár hónapra sem szerezhet be és így mindennemű élelmicikkben hatósági ellátásra szorul.

A csempészetet előmozdítja elsősorban azon hihetetlenül magas ár, amelyet a fizetőképesebb osztrák lakosság a csempészett árucikkekért ad, így a vajnak és zsírnak kilójáért 50 koronát, a káposztának kilójáért 4 koronát, a burgonyának 6 koronát, az árpának métermázsájáért 200—300 koronát, zabnak métermázsájáért 300—500 koronát, búza, rozs és főleg lisztnek métermázsájáért 700—800 koronát is fizetnek Ausztriában."[1]

„...az ország belsejében is a legnagyobb visszaélések észlelhetők főleg a dunai malmoknál, melyek a lisztkészleteket illegális módon az ország területéről részint kiszállítják, részint pedig horribilis árakon lelketlen belföldi kufárok kezébe juttatják és így a legbecsesebb lisztkészletet elpazarolják."

Mindezen visszaélések megakadályozása érdekében szükségesnek látszik a közélelmezés (rekvirálások) terén már eddig is sok szolgálatot tett, eddig 200 főnyi határrendőrségnek 150 határrendőr-altiszt legsürgősebb felvételével való szaporítása. A határrendőrség tagjai, akiknek eredeti beosztásukon kívül a háborús viszonyokból adódó számos új feladatot is kellett vállalniuk, az immár negyedik éve folytonosan fokozódó szolgálat mellett a végkimerüléssel küzdenek. Addig is, míg fent javasolt pótlás megtörténik, egyelőre 350 népfelkelőnek határőr-szolgálatra való beosztásával látszik célszerűnek az országra nézve oly veszedelmes élelmiszercsempészés meggátlása.[2]

Vö. 1918—18—12.

[1] Az Országos Közélelmezési Hivatal elnökének 1917. évi 39.100 sz., máj. 4-i rendelete szerint a vaj kg-kénti ára, minőségétől függően, 7,50—11,40 K között mozgott (l. R. T. 1917. 1456—1457. o.) — U.ennek 53.956. sz., jún. 16-i rendelete szerint a korai burgonya kg-kénti ára 36—40 fillér volt (l. R. T. 1917. 1446—1447. o.) — 2638/1917. M. E. sz. júl. 21-i r. szerint a gabonafélék métermázsájának maximális ára a következőképpen alakult: árpánál 45,—47,— K, búzánál 44,— 50,—, rozsnál 43,— 49,— K. (l. R. T. 1917. 1497—1505. o.). — 2922/1917. M. E. sz. r. szerint a liszt métermázsánkénti maximális ára 40,— 136,— K körül járt (l. R. T. 1917. 1547—1551. o.).

[2] U.itt 30. pont szerint a minisztertanács ahhoz is hozzájárult, hogy a határrendőrség, illetve annak egyik alosztálya és a nyomozó testület részére 40 000 K-ért autót vásároljanak.

184.

1917. aug. 10. (21.) — 28.

Teendők katonai felügyelet alatt álló üzemek munkásainak sztrájkmozgalma esetén.

Vö. 1917—19—23.

A honvédelmi miniszter úr bemutatja a császári és királyi hadügyminiszter úrnak a magyar királyi kereskedelemügyi miniszter úr átirata kapcsán hozzá intézett válaszíratát, amelyben a hadügyminiszter úr megküldötte neki azon „Utasítások" tervezetét, amelyek hivatva volnának a katonai hatóságok eljárását szabályozni a kitörő sztrájk esetén oly munkásokkal szemben, akik mint militarizált munkások a hadsereg részére dolgozó gyárakban vannak alkalmazva. A honvédelmi miniszter úr kéri ezen „Utasítások" tartalmához a minisztertanács hozzájárulását.

Valamennyi miniszter úr hozzászólása alapján a minisztertanács a következő határozatot hozza:

Minthogy a sztrájkok mikénti elintézése nemcsak katonailag rendkívül fontos kérdés, hanem egyes esetekben a teendő intézkedéseknek súlyos politikai következményei is lehetnek, a minisztertanács ragaszkodik ahhoz, hogy a kormány előzetes tudta és beleegyezése nélkül katonai rendszabályok sztrájkokkal szemben ne alkalmaztassanak. Természetes, hogyha a kormány a katonai erő alkalmazásához előzetesen már hozzájárult, ezzel a tényével a további intézkedés jogát a katonaságra ruházta át. A kormány ezen álláspontjának indoka az, hogy e nélkül nincs módjában alkotmányos felelősséget vállalni az ország kormányzatáért.

N. f. t., szövegében aláhúzásokkal.
L. még: 1917—24—9., 1917—34—43., 1917—37—33., 1917—43—16., 1918—9—22. A munkássztrájkok az 1917. évi februári orosz forradalom hatására kezdtek egyre jelentősebb méreteket ölteni. 1917 nyarán a bérkérdéseket már nem a panaszbizottság segítségével, hanem sztrájk útján próbálják megoldani, s a sztrájkokhoz egyre nagyobb számmal munkásnők is csatlakoznak. A bérkérdéseket pedig lassanként háttérbe szorítja a dolgozó osztályoknak a politikai hatalomért folytatott harca. Az 1918. évi mozgalmakban már ez a vonás az uralkodó jellegű. — Vö. *Szterényi—Ladányi* i. m. 86—88. o. — A katonai felügyelet alatt álló üzemekre vonatkozólag l. 1916—2—22. bevezetését.

185.

1917. aug. 10. (21.) — 29.

A hadiözvegyek illetményei.

L. 1917—20—19.

A távollévő vallás- és közoktatásügyi miniszter úr nevében és felkérésére Tóth János államtitkár úr a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr azon előterjesztését olvassa fel, amely szerint kéri a minisztertanácsot, méltóztassék a hadiözvegyek ügyét haladéktalanul napirendre tűzni és legalább azt a nagy igazságtalanságot megszüntetni, hogy a hadiözvegy kevesebb ellátásban részesül, mint az, akinek férje még él, de harctéren van. De ettől eltekintve is igen szükséges a katonai özvegyi illetményeknek a mai létviszonyokhoz és a mai szociális öntudathoz, különösen pedig kormányzatunk hivatásához mért fölemelése.

A minisztertanács felkéri a pénzügyminiszter urat, hogy ezen kérdésben a minisztertanácsnak mielőbb előterjesztést tegyen.

186.

1917. aug. 19. (22.) — 10.

Lap szállítási tilalmának feloldása.

A kereskedelemügyi miniszter előadja, hogy az Arbeiter Zeitung c. Bécsben megjelenő lap irányzata „újabb időben kifogásra nem ad okot"; javasolja ezért a lap 1913-ban kimondott szállítási tilalmának feloldását.

187.

1917. aug. 20. (32.) — 1.

Az Esterházy-kormány lemondása.

L. 1915—14—1. és 1915—15—1.

A miniszterelnök úr előadja, hogy miután az utóbbi időben egészségi állapota napról-napra rosszabbodott, ő felségénél történt legutóbbi legkegyelmesebb kihallgatása alkalmából indíttatva érezte magát arra, hogy ő felségét megkérje, hogy tekintettel megrongált egészségi állapotára, amely mellett a mai történeti nehéz időkben az államügyek vezetését nyugodt lelkiismerettel nem vállalhatja, őt miniszterelnöki állása alól legkegyelmesebben felmenteni méltóztassék.

Ő felsége kegyesen méltányolván a felhozott indokokat, ezen kérelmét legkegyelmesebben teljesítvén, lemondását legkegyelmesebben elfogadni és utódjául a miniszterelnöki állásban dr. Wekerle Sándort dezignálni méltóztatott.

A minisztertanács a miniszterelnök úr e bejelentését tudomásul veszi és azon határozatot hozza, hogy a miniszterelnök úr lemondásának következtében a kabinet tagjai is azon kérelemmel járulnak ő császári és apostoli királyi felsége elé, hogy az ő lemondásukat is kegyelemben elfogadni méltóztassék.

188.

1917. aug. 24. (24.) — 1.

A minisztertanács hetenkénti összehívása.

Miniszterelnök úr örömmel üdvözli a kabinet tagjait[1] s maga részére szíves támogatásukat kéri. Egyben tekintettel arra, hogy a folyó ügyek gyors elintézése csak úgy biztosítható, ha a minisztertanács rövidebb időközökben tartja üléseit, javasolja, hogy hetenként tartassanak ülések.

A minisztertanács elhatározza, hogy ezután hetenként, lehetőleg csütörtökön délután 4 órakor fog összeülni.

Vö. 1918—4—1.

[1] Miniszterelnök: dr. Wekerle Sándor.
A király személye körüli miniszter: gr. Zichy Aladár.
Belügyminiszter: dr. Ugron Gábor.
Pénzügyminiszter: dr. Gratz Gusztáv.
Kereskedelemügyi miniszter: gr. Serényi Béla.
Földművelésügyi miniszter: Mezőssy Béla.
Vallás- és közoktatásügyi miniszter: gr. Apponyi Albert.
Igazságügyminiszter: dr. Grecsák Károly.
Honvédelmi miniszter: br. Szurmay Sándor.
Horvát-szlavón-dalmátországi miniszter: dr. Unkelhäusser Károly.
Tárcanélküli miniszterek:

gr. Batthyány Tivadar (népjóléti m.)
dr. Vázsonyi Vilmos (választójogi m.)
dr. Földes Béla (átmenetgazdasági m.)
gr. Hadik János (közélelmezésügyi m.)

* * *

Horvát bán .... Mihalović Antal

* * *

Közös miniszterek:

Külügyminiszter: .... Czernin, Ottokar Gr. (1916. dec.—
Hadügyminiszter .... Stöger-Steiner, Rudolf (1917. ápr.—
Pénzügyminiszter.............. br. Burián István (1916. dec.—

(A következő Wekerle-kormány névsorát l. 1918—5—1., 1. jegyzetben.)

189.

1917. aug. 24. (24.) — 9.

Rendelettervezet a katonai vezetés alatt álló üzemek sztrájkmozgalmaival kapcsolatban.

L. 1917—21—28.

Honvédelmi miniszter úr bemutatja azon rendelet tervezetét, mely a hadsereg részére dolgozó és katonai vezetés alatt álló üzemeknél esetleg fellépő sztrájkmozgalmak tekintetében a katonai hatóságok részére kiadatni szándékoltatik s megjegyzi, hogy ez a rendelettervezet csak előadói tervezetnek tekintendő, amely jelen alakjában a hadügyminisztérium, valamint a honvédelmi minisztérium előadói által állíttatott össze s így jelenlegi alakjában még sem az egyik, sem a másik félre nézve nem tekinthető kötelezőnek.

A minisztertanács a rendelettervezetnek bemutatott szövegéhez [A] hozzájárul s felkéri honvédelmi miniszter urat, hogy a rendeletnek jelen alakjában leendő kibocsátása iránt a hadügyminiszter úrnál a kellő lépéseket megtegye.

Gr. Hadik János tárcanélküli miniszter úr kéri jegyzőkönyvbe venni, hogy ez ügyben állást nem foglal, mert a tervezet vele előzetesen nem közöltetvén, azt nem volt alkalma áttanulmányozni.

L. még: 1917—34—43., 1917—37—33., 1917—43—16., 1918—9—22.

*

[A] Erlass Entwurf.

Im Einvernehmen mit dem k. ung. L. W. M.,[1] k. u. Handels- und Finanzministerium wird verfügt:

I.

Über mehrfache Anfragen bezüglich Behandlung der den milit.[2] Strafgesetzen unterstehenden Arbeitern bei Arbeitseinstellungen oder sonst den Betrieben schädlichen und nachteiligen Betragen derselben, werden zum reserv. Dienstgebrauch folgende Verhaltungsmassnahmen verlautbart:

1./ Bei Arbeitseinstellungen in unter milit. Leitung stehenden Betrieben hat der milit. Leiter (L. A. K. Kdt.[3]) vor allem die Ursache der Arbeitseinstellung zu erkunden und vom Ergebnisse behufs weiterer Veranlassung die Betriebsleitung zu verständigen und die im Punkte 76. des Dienstbuches J-36b.[4] vorgeschriebenen Meldungen zu erstatten.

Auch wird der milit. Leiter des Betriebes (des Unternehmens) dem k. u. L. W. M., k.u. Handels-, sowie dem Minister des Inneren (in Kroatien-Slavonien dem Banus), beziehungsweise bei Bergwerken und staatlichen Betrieben auch dem Finanzminister bei Angabe der Ursache der Arbeitseinstellung Bericht erstatten. Von diesen Stellen wird das weiter Erforderliche im Einvernehmen mit Fmlt.[5] Franz Cvrček behufs Untersuchen der Ursache der Arbeitseinstellung veranlasst und verfügt, dass gerechtfertigt befundene Beschwerden behoben werden. Diese Untersuchungen und Verfügungen müssen in kürzester[a] beendigt werden. — Während der Dauer dieser Untersuchung belehrt der milit. Leiter die Arbeiter über die Folgen der Arbeitseinstellung und über die schweren Folgen eines eventuellen weiteren Ungehorsames.

Ist die Ursache des Streikes behoben oder die Beschwerden ungerechtfertigt befunden und erfolgt trotzdem nicht sofort die regelmässige Arbeitsaufnahme, dann hat der milit. Leiter des Betriebes wider die Ungehorsamen nach folgenden Grundsätzen vorzugehen:

Vorerst hat der milit. Leiter nach abermaliger Belehrung und Ermahnung den Befehl zur Wiederaufnahme der Arbeit zu erteilen. Wird diesem Befehl keine Folge geleistet, so hat der milit. Leiter jene, die durch ihr Verhalten auf die Andere aufreizend wirken und einen schlechten Einfluss ausüben, oder deren weiteres Verbleiben im Betriebe nicht erwünscht erscheint, zu entfernen, und unbeschadet der eventuellen Erstattung der Strafanzeige ihre Einrückung zu den Ersatzkörpern zu veranlassen, beziehungsweise zur Einrückung kompetentenorts die Ermächtigung einzuholen. Bleibt dieses Mittel erfolglos, so hat der milit. Leiter die im Ungehorsam Verharrenden mittels Strafanzeige dem zuständigen Kommandanten beim Divisionsgericht zu überantworten. — Der zuständige Kommandant hat gegen die Ungehorsamen in der Regel das ordentliche Strafverfahren einzuleiten. Sollten sich die Arbeiter zu erheblichen Gewalttaten, Zerstörungen fremden Eigentums, Sabotagen etc. hinreissen lassen, oder sollte ihre fortgesetzte Arbeitsverweigerung schärfere Massnahmen erheischen, so hat der zuständige Kommandant die nötigen Massnahmen zu treffen, dass gegen Personen, die dem milit. Standrecht unterlegen, standrechtlich vorgegangen werde. Hiebei hat er im Sinne § 433 und 434 M. St. P. O.[6] im eigenen Wirkungskreise vorzugehen, in den Fällen § 435 M. St. P. O. aber beim K.M.[7] einzuschreiten.

Einvernehmen mit Fmlt. Cvrček wird sich empfehlen.

Standrechtverkündung, Verhandlungen und Urteilsverlautbarungen haben tunlichst an Ort und Stelle, die Urteilsvollstreckung jedoch beim Divisionsgericht stattzufinden. Zwischen Urteilsverlautbarungen und Vollstreckung der Todesstrafe ist eine Frist von 12 Stunden einzuhalten. Es ist dafür Sorge zu tragen, dass die Erteilung dieser Frist sofort nach Verlautbarung des Todesur-

[1] Landwehr Ministerium.
[2] Militärischen.
[3] Landsturmarbeiterkompagnien Kommandant. (L.: Instruktion für die militärischen Leiter des nach § 18 des Gesetzartikels LXVIII vom Jahre 1912 (Kriegsleistungsgesetz) in Anspruch genommenen Industrie oder anderen Betriebsanlagen. Wien. 1916. (Jele: J—36 b.) — Egy példányát l. a Hadtudományi Intézet könyvtárának szabályzat-gyűjteményében.

[4] L. uo. 21. o. és a hozzá kapcsolt gépelt szöveg; eszerint a katonai vezetőknek lehetőleg még a sztrájk kitörése előtt értesíteniük kell a hadügyminisztérium 10. osztályát és a katonai parancsnokságot, valamint szükség esetén a katonai parancsnokok felügyelőjét (Cvrček altábornagyot) is, hogy idejében segítséget kapjanak.
[5] Feldmarschalleutnant.
[a] Így az eredetiben.
[6] Militär Strafprozessordnung.
[7] Kriegsministerium.

teiles in den Kreisen der ungehorsamen Arbeiter bekannt wird. Dadurch soll diesen Möglichkeit gegeben werden, ihr Betragen zu ändern und den Vollbetrieb aufzunehmen, in welchem Falle dann eine von der Arbeiterschaft vorgebrachte Bitte um Begnadigung der zum Tode Verurteilten wohlwollend zu erwägen ist.

Wenn die Wiederaufnahme der Arbeit b a l d erfolgt, der Streik also r a s c h beigelegt ist, so wird bei der Strafverfolgung eventuell auch zu berücksichtigen sein, dass durch allzu scharfe Strafmassnahmen die Gemüter wieder erregt werden könnten.

Liegen besonders berücksichtigungswürdige Umstände vor, so wird die Austragung im Disziplinarwege, soweit es die einschlägigen Gesetze und Vorschriften (§ 2 M. St. P. O. Pkt. 648. D. R.[8] I. Teil) gestatten, anzustreben sein, mitunter wird auch nur ein Verweis bezw. eine ernstliche Verwarnung beim Rapporte genügen. Insbesonders erscheint eine mildere Behandlung jener gerechtfertigt, die militärisch nicht oder nicht genügend ausgebildet waren.

Sinngemäss ist auch bei Arbeitseinstellungen in Betrieben vorzugehen, in denen Landsturm Arbeiter-Abteilungen aufgestellt wurden.

II.

Bei Arbeitsniederlegungen von Personen, die weder Soldaten noch kriegsleistungspflichtige sind (Weiber, Männer, die das kriegsleistungspflichtige Alter schon überschritten haben), ist unverzüglich das Einvernehmen mit der politischen Behörde herzustellen, welche die Strafverfolgung der Beschuldigten je nach Beschaffenheit des Falles entweder im eigenen Wirkungskreise aufnehmen oder an die Staatsanwaltschaft herantreten wird.

Zur Herstellung der Ordnung sind gegen diese Personen — soweit nur möglich — nicht die Militärassistenzen, sondern Gendarmerie und Polizei zu verwenden.

Erfahrungsgemäss gehören aber in der Regel gerade die weiblichen Bediensteten in den für die Heeresverwaltung arbeitenden Betrieben zu den unverlässlichsten Elementen.

Wie das Kriegsministerium mehreren eingelangten Berichten entnimmt, versuchen sie häufig nicht nur durch Arbeitseinstellungen den Betrieb zu stören, sondern führen auch noch aufreizende Reden, beteiligen sich an Aufzügen und treten mit Kindern am Arm in den ersten Reihen der Demonstranten den Sicherheitsorganen herausfordernd entgegen, wobei sie damit rechnen, dass man ihnen gegenüber keinen Gewalt anwenden und von der Waffe keinen Gebrauch machen werde.

Aus diesem Grunde und bei den weiteren Umstände, als nicht allseits Klarheit darüber zu herrschen scheint, welche mittel zu Steuerung dieses Treibens zu Gebote stehen, wird diesbezüglich Folgendes eröffnet:

Soweit das geschilderte Verhalten nicht das Verbrechen gegen die Kriegsmacht des Staates nach § 327. Militärstrafgesetzbuch begründet, sind — bei Vorliegen der sonstigen Voraussetzungen zur strafrechtlichen Beurteilung der betreffenden Handlungen und Unterlassungen der im ersten Absatz II erwähnten Personen insbesondere die Bestimmungen des §. 2. und der folgenden §-en des Gesetzartikels XL. vom Jahre 1914. (über den strafrechtlichen Schutz der Behörden),[9] weiters der § 171—174. (Aufreizung) des Gesetzartikels V. vom Jahre 1878 (Ungarisches Strafgesetzbuch über die Verbrechen und Vergehen), resp. des § 19. des Gesetzartikels LXIII. vom Jahre 1912. (über Ausnahmsverfügungen für den Kriegsfall) und des § 177. (Gewalttätigkeit gegen Privatpersonen) des obzitierten G. A.[10] V. vom Jahre 1878., resp. [11] § 20. des ebenfalls zitierten G.A. LXIII vom Jahre 1912, schliesslich § 9. des G.A. L. vom Jahre 1914. massgebend.

Falls bei einer Arbeitsverweigerung seitens aktiver Militärpersonen (Kommandierte, Landsturmpflichtige Arbeiter etc.) Zivilpersonen als Aufwiegler oder Teilnehmer eruirt werden, ist gegen dieselben mit der Verhaftung und Erstattung der Strafanzeige in der Richtung des Verbrechens der Verleitung oder Hilfeleistung zur Verletzung eidlicher Militärdienstverpflichtung nach §§. 314—317. M. St. G. an den k.u. Honvédanwalt vorzugehen.[b])

III.

Bei passiver Resistenz ist sinngemäss vorzugehen.

IV.

Alle mit diesem Erlass nicht im Einklang stehenden Verordnungen und Weisungen treten ausser Kraft.

Magyar nyelvű kivonat:

Munkabeszüntetés esetén a katonai parancsnoknak az a kötelessége, hogy a legrövidebb időn belül megállapítsa annak okát, értesítse az üzemvezetőséget és valamennyi illetékes hatóságot. Ha a munkások a panasz okának kiküszöbölése után sem veszik fel a munkát, a lázítókat — esetleg bevonultatás útján — el kell távolítani. Ha ez sem elég, a nyugtalan elemeket át kell adnia az illetékes hadosztályparancsnokságnak, amely megindítja ellenük a rendes eljárást, súlyos esetben pedig a statáriális eljárást. Az esetleges halálos ítéletet azonnal a munkásság tudomására kell hozni, de ha a munkát újra felveszik, kegyelmi kérvényüknek helyt kell adni. Rövid sztrájk esetén nem szabad súlyos ítélettel nyugtalanítani a kedélyeket. Méltánylást érdemlő esetben az ügy fegyelmi úton is elintézhető; főleg katonailag ki nem képzett egyéneknél ajánlatos az enyhe bánásmód. Hasonló az eljárás oly üzemek sztrájkjai esetén, ahol népfelkelő munkásosztagok dolgoznak. Nem katonaköteles személyek ügyében a politikai hatóságoknál kell eljárni, amelyek vagy saját hatáskörükben intézkednek, vagy súlyosabb esetben az államügyész elé viszik az ügyet; ilyenkor nem katonaságot, hanem csendőrséget és rendőrséget kell igénybe venni, habár pl. éppen a nőmunkások tanúsítják legtöbb esetben a legvakmerőbb fellépést. Mivel az ilyen jellegű vétségekre nincs mindig világos intézkedés, a rendelettervezet felsorol néhány, a Magyar Törvénytár és a Katonai Büntetőtörvénykönyv alapján alkalmazható paragrafust.

[8] Dienstreglement (l. többször a J—36 b szolgálati könyv szövegében).

[9] L. ezt és a továbbiakban idézett törvénycikkeket a Magyar Törvénytárban.
[10] Gesetzartikel.
[11] Respektive.
[b]) Megjegyzés a lap szélén: Kiegészítés Horvát-Szlavonországokra nézve pótlólag fog bevétetni.

190.

1917. aug. 24. (24.) — 10.

Négy tárcanélküli miniszter kinevezése.

Az 1917. évi XI. törvénycikk alapján[1] tárcanélküli kinevezett miniszter urak ügykörének, elhelyezésének, személyzetének, javadalmazásának, számvevőségi és pénztári szolgálatának, stb. megállapítása tekintetében
a minisztertanács elhatározza, hogy

1./ *dr. Vázsonyi Vilmos* miniszter úr a választói jog előkészítésével bízatik meg. Helyisége gyanánt az új igazságügyminiszteri palota jelöltetik ki.

Személyzet gyanánt beosztatnak hozzá:

a./ a belügyminisztériumból: Némethy Károly államtitkár, a választói joggal előbb foglalkozott belügyminiszteri tisztviselőkkel;

b./ az igazságügyminisztériumból: dr. Lengyel Aurél miniszteri osztálytanácsos, dr. Rassay Gyula miniszteri segédtitkár, dr. Spur Endre bírósági jegyző és dr. Sziller Péter bírósági jegyző;

c./ külön alkalmazásban mint statisztikai tanácsadó dr. Rácz Gyula székesfővárosi statisztikai hivatali helyettesigazgatói címmel felruházott titkár, akire nézve a minisztertanács hozzájárul, hogy részére a miniszteri osztálytanácsosi cím adományozása legfelsőbb helyen javaslatba hozassék;

d./ a szükséges segéd- és szolgaszemélyzetet az igazságügyminiszter úr fogja rendelkezésre bocsátani, valamint az igazságügyminisztérium számvevősége fogja a számszéki szolgálatot ellátni.

2./ A közélelmezési ügyek vitelével megbízott *gróf Hadik János* tárcanélküli miniszter úr hatáskörének precizírozása, valamint budgetének felállítása tekintetében tervezetet fog bemutatni a minisztertanácshoz s helyiségei, személyzete, stb. tekintetében a szakminiszter urakkal való megbeszélés alapján fog megállapodás történni.

3. A szociális jellegű teendők vitelét *dr. gróf Batthyány Tivadar* tárcanélküli miniszter úr, az átmenetgazdasági teendőket *dr. Földes Béla* tárcanélküli miniszter úr veszi át. E két miniszter úr munka- és hatáskörének tüzetesebb megállapítása, személyzetének a szakminisztériumok létszámából való kirendelése, a hivatalok elhelyezése, számviteli és pénztári szolgálatának ellátása tekintetében a szakminiszter urakkal egyetértőleg konkrét javaslat fog a minisztertanács elé terjesztetni.

L. 1917—25—1. és az átmenetgazdasági ügykörre vonatkozó pontokat.

[1] Vö. Bevezetés 31—32. o.

191.

1917. aug. 24. (24.) — 11.

A borkivitel kérdése.

A földművelésügyi miniszter javasolja, hogy a hadsereg borellátásának lehető biztosítása érdekében óbor kivitelére csak azok kapjanak engedélyt, akik igazolják, hogy a kiszállítottal azonos mennyiségű bort szállítottak f. évi aug. 15. óta a hadsereg részére is. A minisztertanács, valutajavítás céljából, szükségesnek tartja a magyar és osztrák boroknak felemelt áron való kivitelét.

Vö. 1918—30—11. és 4180/1918. M. E. sz. r. (okt. 2.) — R. T. 1918. 2161. o.

192.

1917. aug. 30. (25.) — 1.

A népjóléti miniszter feladata.

Vö. 1917—24—10.

Miniszterelnök úr a tárca nélkül kinevezett miniszter urak hatáskörének megállapítása tárgyában tesz előterjesztést. Előadja, hogy a népjóléti ügyek miniszterének hatáskörét — miután ezen hatáskörbe oly ügyek veendők át, amelyeknek ellátása iránt törvényes rendelkezések vannak — törvényhozási intézkedések nélkül véglegesen még nem lehet megállapítani. Ennek folytán gróf Batthyány Tivadar miniszter úrnak feladata lenne egyelőre előkészíteni a szükséges törvényes intézkedés részletes tervezetét, mely azután az országgyűlés elé lesz terjesztendő, továbbá a részletes szervezeti szabályozást s az ezzel összefüggő kérdéseket.

A minisztertanács az előterjesztést tudomásul veszi s ez értelemben határoz. A felmerülő teendők ellátása céljából a népjóléti ügyeket intéző miniszter úrhoz segéderők gyanánt beosztja Papp Dezső kereskedelemügyi miniszteri osztálytanácsost és Medve Miklós miniszteri titkárt ő felsége személye körüli minisztériumból. Továbbá beosztatik az illető szakminiszter úrral egyetértőleg egy irodatiszt.

Vö. 1917—39—46. és 1917—44—23.

193.

1917. aug. 30. (25.) — 2.

Az átmenetgazdasági ügyek miniszterének hatásköre.

L. 1917—24—10.

A háborúról a békére való átmenet kérdésének főleg gazdasági vonatkozásairól már a háború második évében sok vita folyt. Felmerült annak szüksége, hogy — a közélelmezési hivatal mintájára — külön hivatal foglalkozzék a háború utáni leszerelés, a külföldről való nyersanyagbeszerzés és a belföldi nyersanyagszétosztás kérdéseivel. 1917-ben létre is jött az átmenetgazdasági minisztérium, amely azonban a fenti feladatokról való tárgyalásokon és tervezetek készítésén kívül részben hatáskör hiányában, részben a bekövetkezett összeomlás folytán számottevő eredményt felmutatni nem tudott. (L. *Szterényi—Ladányi* i. m. 120—121. o.)

Miniszterelnök úr előterjesztést tesz a gazdasági átmenettel kapcsolatos ügyek miniszterének hatásköre és hivatali szervezete tárgyában[1] s előadja, hogy ez a hatáskör véglegesen még meg nem állapíttatott. Dr. Földes Béla tárcanélküli miniszter úrral egyetértőleg abból indul ki, hogy a minisztérium lehetőleg ne tisztviselőkből alakíttassék, hanem a mezőgazdasági, az ipari és kereskedelmi szakkörökből, melyek szívesen bocsátanak munkaerőket rendelkezésre. Úgy véli, hogy egy 60 tagú szakbizottság lenne ezen hivatott szakemberekből alakítandó, amely azután albizottságokra alakulva, az érdekelt szakminiszter urak részvételével intézné az ügyeket.

Tisztviselői munkaerők csak a szoros értelemben vett feldolgozásra vétetnének igénybe. A minisztérium feladata lenne az egész átmeneti gazdaság intézése, a beszerzendő anyagok, egyes anyagpótló szerek összeírása, a szükségletek megállapítására és beszerzésére, a kész áruk, gyártmányok behozatalára irányuló intézkedések azzal az irányelvvel, hogy a közvetítést a mi kereskedelmünk végezze. Célul kell kitűzni azt is, hogy a háborús nagy nyereségek megóvassanak ugyanazon gazdasági ágak javára, amelyekből eredtek. Feladata lenne még a kivitelre és a behozatalra vonatkozó ügyekben a szakminiszter urakkal együtt munkálkodni; a leszereléssel összefüggő személyi kérdéseknél való közreműködés, hogy minő sorrendben történjék az; a demobilizáltak munkával való ellátására irányuló gondoskodás.

Dr. Földes Béla miniszter úr ehhez hozzáfűzve előterjeszti, miszerint feladata lenne még: a közmunkákról nagyobb programm összeállítása; a valuta helyreállításánál s a visszavándorlások[2] intézésénél való közreműködés; a háborús központok[3] feletti rendelkezés azok fennmaradása vagy megszüntetése tekintetében; végül mindazon ügyek, amelyek a gazdasági élet rekonstrukciójára és új irányban reális alapokra való fektetéséhez tartoznak. Előterjesztése kapcsán kéri, hogy részére a munkaerők három kategóriája állapíttassék meg, éspedig 1. a szakminiszter urakkal egyetértőleg kiszemelendő bürokratikus erők, 2./ önként jelentkező s a gazdasági téren kiváló szakegyének,

[1] 1917 : XI. tc. a magyar felelős miniszterek számának ideiglenes felemeléséről (minisztertanácsi előterjesztését l. 1917—16—1.). A tárcanélküli minisztereket l. a II. táblázaton.

[2] Főleg Amerikából visszavándorló magyar állampolgárok.

[3] Vö. 1915—10—8. bevezetésével.

mint tanácsadók, és 3./ egy 60 tagú nagy tanács, amely, miként a miniszterelnök úr már jelezte, kisebb bizottságokra osztatnék. Felhatalmazást kér, hogy e tanácsot minél előbb összeállíthassa s saját hivatalát szervezhesse.

A minisztertanács az előterjesztéseket tudomásul veszi, azokhoz hozzájárul s a miniszter úrnak a kért felhatalmazást megadja.

További fejlemények: 3394/1917. M. E. sz. r. a háborúról a békére való átmenettel kapcsolatos gazdasági ügyek kormányhatósági intézéséről, szept. 13., R. T. 1917. 1649—1650. o.; az átmenetgazdasági miniszter 1917. évi 100. sz. Á. G. rendelete az Országos Átmenetgazdasági Tanács szabályzatáról, szept. 14. R. T. 1917. 2138—2140. o. Vö. 1918—8—23.

194.

1917. aug. 30. (25.) — 15.

A háború által sújtott erdélyi lakosság segélyezésének elégtelensége.

L. 1917—19—13.

A belügyminiszter előterjesztésére a minisztertanács hozzájárul ahhoz, hogy az ellenséges (román) betörés következtében károsult lakosság segélyezése terén felmerülő feladatokra egyelőre tíz millió koronát — előirányzat nélküli kiadásképpen zárszámadási indokolás mellett — felhasználhasson. A kárfelvétel egyénenként és részletesen történjék. Elvül szolgáljon, hogy kártérítés luxus és kényelmi cikkek fejében nem adható, hanem csakis az egyszerű, normális élet és a gazdasági tevékenység folytathatása végett engedélyezhető segély a tényleg szenvedett kár kereteiben. A „lucrum cessans"[1] *figyelembe nem vehető. A segélyezés lehetőleg kölcsön formájában történjék s ahol ez nem lenne lehetséges, természetben. Az egyöntetűség megóvása érdekében lehetőleg azonos bizottságok alakítandók s az egész akció a kormánybiztos kezeiben összpontosítandó, aki a közigazgatási hatóságok útján fogja azt végrehajtani. A kormánybiztos a kárfelvétel után előleget is adhat. A hitelakciót az Országos Központi Hitelszövetkezet és a Pénzintézeti Központ bonyolítsa le.* A)

*

A) *A belügyminiszter előterjesztésében megemlékezett az erdélyi segélyezés eddigi elégtelen voltáról:* „A mindeddig az erdélyrészi érdekelt vármegyékben különböző címeken kiosztott segélyösszegek csak arra voltak elegendők, hogy a visszatért lakosság csekély töredéke a mindennapi élet legnélkülözhetetlenebb szükségleteit megszerezhesse. Tekintettel a rendelkezésre álló anyagi eszközök korlátolt voltára, nagyobb szabású segélyezési akciót azzal a célzattal, hogy végre a háború által sújtott erdélyrészi területeken a megzavart gazdasági élet rendje némiképen helyreállíttassék, kezdeményezni nem lehetett.

[1] A hadiesemények következtében szünetelő üzleti haszon.

Széll József kormánybiztos utasításomnak megfelelően az ellenség által feldúlt lakóhelyek helyreállításának programmját most olyan irányban dolgozza ki, hogy a lakosságra bízassék az épületek felépítése. Ez nemcsak a székely nép természetének felel meg leginkább, hanem abból a szempontból is fontos, hogy a hazatért lakosság ne szokja meg azt, hogy mindent az államtól kapjon, mintegy illetményképen. Ellenkezőleg a házakat maga a lakosság lehetőleg saját erejéből építi fel és a segélyezés ezen a téren kizárólag arra fog szorítkozni, hogy ahol az múlhatlanul szükséges, a lakosság olcsó építési kölcsönt kapjon, még pedig nem készpénzben, hanem akképen, hogy a kölcsön összegének megfelelő nyersanyagot a kormánybiztosság bocsátja az építkezők rendelkezésére természetben. Ezenkívül ott, ahol az építkezést a háborús viszonyok következtében nem hajthatnák végre more patrio az atyafiság és a szomszédság közreműködésével, a hatóság esetleg a szükséges munkaerő kirendeléséről is gondoskodik, de készpénzt nem ad az építkezők kezébe. Az építkezési segélyezés ilyenformán csak a legszűkebb keretek közt fog mozogni és előre láthatólag fedezetet talál „A Háború Által Feldúlt Tűzhelyeket Újraépítő Országos Bizottság" által e célra rendelkezésre bocsátott, valamint az ezenkívül a rendelkezésemre álló fentebb említett hitelekből igénybeveendő mérsékelt összegből.

A hadikárt szenvedett lakosság segélyezésére már ennél jóval nagyobb összegek volnának szükségesek. Mint már jelezni szerencsém volt, az eddigi segélyezés nem terjedhetett odáig, hogy a lakosság legerősebben sújtott része rendes életviszonyait helyreállíthatta és legnélkülözhetetlenebb háztartási és egyéb szükségleti cikkeit beszerezhette vagy korábbi foglalkozását újra megkezdhette volna. Különösen súlyos a köztisztviselők helyzete, mert ők a rendelkezésükre bocsátott fél vagy egész havi fizetésük összegének megfelelő előlegből csak pillanatnyi nyomorukon enyhíthettek, de ott, ahol úgyszólván mindenüket elveszítették, nem állíthatták rendes életviszonyaikat annyira helyre, hogy nehéz körülmények közt közszolgálati kötelességeiket azzal a lelki nyugalommal és fizikai teljesítőképességgel láthassák el, amelyhez háborús viszonyaink közt az ország végvidékein olyan nagy közérdekek fűződnek. De a rendes gazdasági élet lehető helyreállítása — a köztisztviselők sorsától eltekintve is — általában sürgős feladat, mert a visszatért lakosság különben anyagi és erkölcsi romlásnak néz elébe." *A segélyezés terén tehát* „el kellene menni addig a határig, hogy a segélyezett a legégetőbb életszükségleteinek kielégítéséhez szükséges cikkeket beszerezhesse, illetőleg kenyérkereseti foglalkozását megindíthassa." *A közalkalmazottak hathatósabb segélyezésére kb. 30 millió koronára volna szükség, a lakosság többi részének kártérítésére olyan mértékig, hogy legalább a legfontosabb életszükségleti cikkeket beszerezhessék, kb. 100 millió.*

Rámutat arra, hogy Ausztriában jóval nagyobb volt a segélyezés mértéke: a háború következtében menekült lakosság segélyezése és talpraállítása eddig is félmilliárdnál nagyobb összeget vett igénybe.

Az erdélyi kisiparosok segélyezése : 1917—42—35. — A segélyezésre vonatkozólag l. még : 1918—6—17., 1918—13—28 (károsultak részére hitelnyújtás), 1918—18—19., 1918—22—14., 1918—27—60.

195.

1917. aug. 30. (25.) — 18.

Szakközegek kijelölése a választójogi törvényjavaslat elkészítéséhez.

Vö. 1917—24—10.

1917 nyarán az új forradalmi fellendülés kezdetén a választójog kiterjesztését nem lehetett tovább halasztani. Az első, alapvető választójogi törvény, az 1848 : V. tc. megalkotása óta 1913-ig nem volt választójogi reform. Az 1874 : XXXIII. tc. nem tekinthető jogkiterjesztésnek, sőt sok tekintetben szűkebbre szorította az 1848 : V. tc.-ben foglalt választójogot. Az 1899 : XV. tc. 141. §-a pedig csak kisebb jelentőségű intézkedéseket tartalmaz. De jelentéktelen és formális kiegészítéseket hozott az 1913 : XIV. tc. is. (Vö. Képviselőházi irományok, 1413. sz. 70. o.)

Dr. Vázsonyi Vilmos tárcanélküli miniszter úr kéri azon szakközegek megnevezését, akik a választójogi javaslat előkészítésénél felmerülő speciális kérdésekben felvilágosítással szolgálhatnak s akiket ő erre a célra időnként igénybe vehet.

Szakközegek gyanánt kijelöltetnek, a földművelésügyi minisztérium részéről: Radicsics István miniszteri tanácsos, a pénzügyminisztérium részéről: Wallner Sándor miniszteri tanácsos, a kereskedelemügyi minisztérium részéről: Papp Géza miniszteri tanácsos, a honvédelmi minisztérium részéről: Tallián Zsigmond tábornok és a vallás- és közoktatásügyi minisztérium részéről: Hidassy Sándor tanfelügyelő.

Vö. 1917—36—1.

196.

1917. szept. 7. (26.) — 6.

A főváros karhatalmának újabb megerősítése a budapesti munkásmozgalmak elfojtása céljából.

Belügyminiszter úr bejelenti, hogy a budapesti helyőrség megerősítésére s az esetleges zavargások és sztrájkmozgalmak megakadályozása, illetve elnyomása céljából, mivel az e tekintetbeni intézkedés már az ügy természeténél fogva halasztást nem tűrt, felelőssége tudatában elrendelte, hogy a csendőrség állományából szolgálattételre 11 tiszt, 330 főnyi csendőr és a csendőrséghez beosztott 670 főnyi népfelkelő legénység Budapestre összpontosíttassék. Amidőn az e tekintetben tett intézkedésének jóváhagyó tudomásulvételét kéri, megjegyzi, hogy ezen összpontosítás folytán vezénylési, utazási, elszállásolási, irodai és egyéb költségek címén havonként mintegy 120.000 korona kiadás fog felmerülni. Minthogy továbbá ezen kiadásokra elegendő költségvetési hitel

rendelkezésre nem áll, az 1897. évi XX. törvénycikk végrehajtására vonatkozó számviteli utasítás 77. §-ban foglaltak alapján felhatalmazást kér, hogy a számjelzett költségösszeget túlkiadásként zárszámadási indokolás mellett elszámolhassa.

A minisztertanács a tett intézkedést jóváhagyólag tudomásul veszi s a kért felhatalmazást megadja.

Vö. 1917—43—10. és 1918—27—58.

197.

1917. szept. 7. (26.)— 7.

A csendőrlegénység élelmezési pótlékának felemelése.

L. 1916—13—72.

Belügyminiszter úr bejelenti, hogy a minisztertanácsnak 1917. évi január hó 29-én[1] kelt hozzájárulása folytán a csendőrlegénység részére 1916. évi december hó 1-től kezdve naponként és fejenként engedélyezett 1 korona 40 fillér élelmezési pótlék, tekintettel az elsőrendű életszükségleti cikkeknek aránytalanul nagy, rohamos áremelkedésére, ma már teljesen elégtelennek bizonyult, miért is a csendőrlegénység munkaképessége, valamint a szolgálat fennakadásának megelőzése érdekében a körülmények kényszerítő nyomása alatt folyó évi július hó 1-től a napi 1 korona 40 fillér élelmezési pótlékot, a pénzügyminiszter úr hozzájárulásával a háború tartamára napi 2 koronára emelte fel. Ezen élelmezési pótlék felemelése folytán, az említett minisztertanácsi határozattal engedélyezett 5,620.000 koronával szemben 8,028.540 korona kiadás, vagyis kikerekítve mintegy évi 2,410.000 korona nagyobb kiadást fog eredményezni. E kiadás azonban, tekintettel a nagy létszámhiányra, valamint a csapatszolgálatban távollévők nagy számára, az esetben, hogyha a jelenlegi létszámviszonyok változni nem fognak, körülbelül 2,000.000 koronával csökken és így a valóságban tényleg csak mintegy évi 410.000 korona nagyobb kiadást fog eredményezni.

Az állami számvitelről szóló 1897. évi XX. törvénycikk végrehajtására vonatkozó utasítás 77. §-a alapján kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy a fent jelzett költségösszeget zárszámadási indokolás mellett túlkiadásként elszámolhassa.

A minisztertanács a tett intézkedést jóváhagyólag tudomásul veszi s a kért felhatalmazást megadja.

[1] Téves dátum. Helyesen: 1917. jan. 26. (2.) — 69.

198.

1917. szept. 7. (26.) — 23.

A hadbavonult magyar állampolgárok külföldön élő családtagjainak elégtelen segélyezése.

A pénzügyminiszter előterjesztése szerint [a)] „németországi és a svájci külképviseleti hatóságok részéről az utóbbi időben mind gyakrabban érkeznek panaszok arra nézve, hogy a hadbavonult magyar állampolgárok külföldön lakó családjainak segélyezése nemcsak a hadbavonult német állampolgárok családjai segélyezésének, hanem a hadbavonult osztrák állampolgárok külföldön lakó családjai segélyezésének is jelentékenyen mögötte marad, aminek folytán a magyar családok állandóan zúgolódnak, annál inkább, mert annak a veszélynek is ki vannak téve, hogy mint alkalmatlan idegenek kiutasíttatnak.

Tény, hogy ezidőszerint a külföldön lakó magyar családoknak segélyezése nemcsak a német, hanem az osztrák családok segélyezésének is jelentékenyen mögötte marad, holott a magyar és az osztrák családok segélyezése a háború elején és a háború első éveiben teljesen egyenlő feltételek mellett és egyenlő mérvben történt." *Az előző kormány a magyar családok segélyét fejenként és naponként 80 fillérrel (lakásilletékkel 1 korona 20 fillérrel), a 8 éven aluli gyermekek és a csak részben reászorultak segélyét pedig 40 fillérrel (lakásilletékkel 60 fillérrel) állapította meg.*

„Időközben azonban Ausztriában nemcsak a segélyre jogosultak köre tágíttatott jelentékenyen, hanem a segélyeknek összegei is több ízben emeltettek s e kiterjesztések, illetőleg felemelések a külföldön lakó osztrák családokkal szemben is alkalmazást nyertek.

Nevezetesen az 1916. május hó 11-én kelt császári rendelettel a 8 éven aluli gyermekeknek addigi félsegélye ¾ segélyre emeltetett, az 1917. évi március hó 30-án kelt császári rendelettel pedig a bevonultak külföldön lakó feleségének segélye 20%-kal, vagyis 80 fillérről 96 fillérre (illetőleg lakásilletékkel 1 korona 20 fillérről 1 korona 44 fillérre) emeltetett fel.

De ezeket a felemeléseket is jelentékenyen meghaladta a segélyeknek az a felemelése, amely az 1917. évi július hó 27-én kelt osztrák törvénnyel 1917. évi augusztus hó 1-től kezdődő hatállyal eszközöltetett, s amely szerint a külföldön lakó osztrák családok segélye, tekintet nélkül a családtagok korára, fejenkint és naponkint 2 koronára, az egyedül álló keresetképtelen családtagoknál pedig napi 4 koronára emeltetett, egyben pedig úgy a bevonultak köre: akik után, — mint a segélyre jogosítottak köre: akik részére a segély megállapítható, jelentékeny mértékben tágíttatott és úgyszólván minden korlát, amely eddig a segélyezés terén fennállott, megszüntettetett.

Így például a segély összege függetleníttetett a bevonultnak napi keresetétől, az egyes családtagoknak keresetétől, a társadalmi segélyezéstől s csak az mondatott ki, hogy egy-egy család segélye a napi 12 koronát nem haladhatja meg.

Ezzel szemben a külföldön lakó magyar családok még ezidőszerint is a háború elején megállapított mérvben és feltételek mellett segélyeztetnek.

Kétségtelen, hogy ezt az aránytalanságot a külföldön fenntartani nem lehet.

a—b) közötti rész az előterjesztés szövegéből való.

Eltekintve ugyanis attól, hogy a magyar családok teljes joggal hivatkoznak panaszaikban arra, hogy az ő családfenntartójuk is ép úgy harcol a hazáért, mint a bevonult osztrák állampolgár, tény, hogy a megélhetési viszonyok a külföldön általában véve nehezebbek, mint nálunk s tény az is, hogy a külföldön lakó magyar családok, ha megélhetésüket nem biztosítjuk kellőképen, a kiutasítás veszélyének vannak kitéve. Számításba kell vennünk e kérdés megítélésénél azt a körülményt is, hogy valutánk jelentékenyen hanyatlott s hogy ennek folytán a külföldön lakó családok a segélyek összegeinek felemelése esetén is még mindig rosszabb helyzetben lesznek, mint a belföldön lakó családok."[b])

[c]) *A pénzügyminiszter tehát azt kéri, hogy hadbavonult polgáraink külföldön lakó családtagjai ugyanolyan mérvben és ugyanolyan feltételek mellett részesüljenek segélyben, mint a külföldön lakó osztrák családok. Továbbá kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy a fennálló viszonosság alapján az Ausztriában lakó ily magyar családok segélyei is éppúgy felemelhetők legyenek, mint ahogy az osztrák családok segélyét felemelték, s hogy az Ausztriában lakó ily magyar családok segélyezése tekintetében az osztrák honvédelmi miniszterrel[1] ilyen értelmű megállapodást köthessen. — A minisztertanács a kért hozzájárulást megadta.*

Vö. a VII. sz. táblázat megfelelő rovatával.

199.

1917. szept. 13. (27.) — 16.

Az Oroszországban internált magyar állampolgárok segélyezése, illetve hazahozatala.

Miniszterelnök úr bejelenti azokat az intézkedéseket, amelyek Oroszországban internált honfitársaink segélyezése tekintetében eddig tétettek s közli, hogy a külügyminiszter úr a dán követség kezdeményezésére legújabban annak megfontolását kéri, nem lehetne-e a segélyeket a felnőtteknél havi 25, a gyermekeknél havi 15 rubelre felemelni, illetve ha ez lehetséges nem lenne, kéri a külügyminiszter úr, hogy a megszabott segélyek kifizethetése végett 900.000 rubel havi összeg bocsáttassék rendelkezésére. Mindkét esetben a kifizetendő összegek rubelekre lennének számítandók, nehogy a korona és a rubel árfolyamingadozásai miatt a biztos kifizethetés akadályokba ütközzék.

Miniszterelnök úr bejelenti, hogy a külügyminiszter urat ezen megkeresésére oly irányban szándékozik értesíteni, miszerint tekintettel valutánk folytonos rosszabbodó állására és arra, hogy közgazdasági helyzetünk az ilyen segélyeknek nem folytonos emelését, hanem ellenkezőleg csökkentését tenné feltétlenül szükségessé, nem lehetünk abban a helyzetben, hogy a dán követség javaslatához képest az internáltak havi segélyének felemeléséhez hozzájárulhassunk, mert a javaslatba hozott havi segélyemelések fedezésére szükségelt $1\frac{1}{2}$ millió rubel beszerezhetésére a jelenlegi árfolyam mellett is havonta $4\frac{1}{2}$ millió koronára lenne szükség. Figyelemmel azonban arra, hogy a szóban lévő segélyezési ügy lehető kedvező elintézésére külpolitikai szempontból is súlyt kell helyezni, nem zárkózunk el azon másik kívánság teljesítése elől, hogy a szóban lévő segélyezési akcióra — az osztrák kormány hasonló eljárását feltételezve — havonta 900.000 rubel legyen fordítható. Egyúttal azonban tekintettel arra, miszerint akció indíttatott az internált osztrák és magyar állampolgárok legalább egy részének hazahozatalára nézve, kérni szándékozik a külügyminiszter urat, hogy ezt az akciót, különös tekintettel arra, hogy közel 12.000 internált gyermekről is van szó, szorgalmazni méltóztassék, mert eltekintve a valutáris előnyöktől, minden tekintetben, de különösen a gyermekek jövője tekintetében is feltétlenül előnyös lenne, ha az internáltak egy része az anyaországba lenne visszahozható és itt elhelyezhető.

Kéri tervezett válaszához a minisztertanács hozzájárulását.

A minisztertanács az előterjesztéshez jóváhagyólag hozzájárul s megállapítván azt is, hogy a monarchiának az ellenséges államokban internált alattvalóinak segélyezése nem képez közös ügyet, tehát a segélyezések céljaira fordított összegek a monarchia két államát nem a kvóta arányában, hanem a segélyezettek állampolgársága szerint terhelhetik, kimondja, — miként ez már az előző segélyezési hitelek engedélyezésénél hangsúlyoztatott, — hogy ezek a kiadások csak előlegeknek tekintendők s azoknak felhasználása tekintetében a monarchia két állama között utólag megfelelő elszámolás lesz megejtendő.

Vö. a VII. sz. táblázat megfelelő rovatával.

c) Az utolsó bekezdés az eredeti tisztázat kivonata.
1 Czapp, Karl Frh.

200.

1917. szept. 20. (28.) — 5.

A haditengerészet járműveinek kiegészítése.

Miniszterelnök úr bejelenti, hogy a császári és királyi hadügyminisztérium a magyar kormány hozzájárulását kérte a haditengerészet részére felállított, öt évre szóló hajóbeszerzési programmhoz, amely programm végrehajtása 388 millió korona költséget igényelne. Megállapítja, hogy az 1912. évi LXIII. törvénycikk 17. §-a értelmében a minisztérium csak a hadi szükségletek költségeinek az elkerülhetetlen szükség mérvéig való előlegezésére nyert felhatalmazást és hogy a későbbi békeidőre is szóló hajóbeszerzési s illetve fejlesztési programmoknak jóváhagyása csak a delegációk s illetve a két állam törvényhozása által történhetik. Ez okból javasolja, hogy a magyar kormány a fentebb említett öt éves programmhoz s illetve az abban igényelt költségek elvállalásához ne járuljon hozzá, ellenben tekintettel arra, hogy e programmban oly tengerészeti beruházások is foglaltatnak, amelyek még a háború tartama alatt állítandók elő, ezidőszerint csak ahhoz adja hozzájárulását, hogy e programmból csak a háborús tényleges szükséglet által feltétlenül indokolt beruházások vétessenek foganatba.

A minisztertanács a miniszterelnök úr előterjesztésének értelmében határoz.

201.

1917. szept. 20. (28.) — 11.

A menhelyi gyermekek téli ruhaellátásának fogyatékosságai.

L. 1916—13—67·

A belügyminiszter bejelenti, hogy az állami gyermekmenhelyek gondozásában lévő gyermekeket legkésőbb október hó végéig cipővel és téliruhával kell felruházni. Beszámol ennek nehézségeiről. [A]

*

[A] „Az új szociális programmnak, amit a kormány hirdet, egyik legfőbb pontja a gyermekvédelem. És ma úgy állunk, hogy az államnak még a saját gondozásába vett gyermekek számára sincs se ruhája, se cipője, sőt még a téli ruhához való szövetek sem voltak eddig megszerezhetők. Ez a helyzet az állami gyermekvédelmet nemcsak diszkreditálja, hanem katasztrófával fenyegeti. Téli ruha- és cipőhiány miatt a gyermekek tömeges visszahozatalára lehet számítani, pedig a gondozásban lévő mintegy 80.000 gyermek csak egy részének visszahozatala meg nem oldható probléma elé állítana, mert a gyermekek elhelyezése és gondozása az állami gyermekvédelem magyar rendszerében családi kihelyezésen alapulván, a nevelőszülők által visszaadott gyermekek elhelyezésére és gondozására sem épület, sem berendezés, sem személyzet nincsen." *A belügyminisztérium a kereskedelemügyi minisztériumhoz fordult támogatásért.* „1917. március 3-án a Szerbiában és Lengyelországban zsákmányolt szövetekből kérte a gyermekmenhelyek szükségletének fedezését. — 1917. április 3-án a gyermekmenhelyi ruhákhoz való szövetek sürgős rekvirálását kérte, mert a Pamutközpont útján kiutalt és a szabad forgalomban beszerezhető szövetek nem fedezik a szükségletet és ez utóbbiakért rendkívül magas árakat kérnek. Az előre látható ruhahiány miatt az állami gyermekvédelem eredménye kockáztatva van és a közvélemény súlyos bírálata nem lesz elkerülhető." *Június 2-án a belügyminisztérium javasolta, az ügy sürgősségére való tekintettel, a szükséges szöveteknek a katonai készletekből való kieszközlését. A kereskedelemügyi minisztérium azonban nem tett megfelelő intézkedéseket, sem a ruha-, sem az ugyancsak sürgetett cipőügyben.*" ... a gyermekek cipőellátásának ügye teljes bizonytalanságban van, pedig a cipőhiány még katasztrofálisabb lesz, mert amíg ruhahiány esetében a nevelőszülő háztartásában akad még valami rongyféle, amibe a gyermek, ha fázik — az állami gyermekvédelem szégyenére — testét betakarhatja, a lábbelit azonban a gyermekek téli időben életük veszélyeztetése nélkül semmiképen sem nélkülözhetik."

*

A belügyminiszter ezután ismerteti a feltétlenül beszerzendő anyagok mennyiségét, jelezve, hogy az ügy sürgős lebonyolítása a túlkiadásokat növelni fogja. A minisztertanács ehhez az elvi hozzájárulást megadja.

202.

1917. szept. 28. (29.) — 38.

Nőknek az egyetem jogi karára és a műegyetemre való felvétele.

Vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előadja, hogy akkori hivatalbeli elődje előterjesztésére dicső emlékű néhai királyunk, ő felsége I. Ferenc József 1895. évi november hó 18-án kelt legfelső elhatározásával megengedte, hogy nőknek a felsőbb tanintézetekbe a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészi pályákra való felvételére, amennyiben a szabályszerű feltételeknek megfelelnek, esetről-esetre engedély adassék és részükre — miután tanulmányaikat a fennálló szabályok értelmében sikerrel befejezték, képesítő oklevél kiadassék.

Megemlíti, hogy az akkor felmerült aggályok miatt a nőknek az egyetemek jogi karaira és a műegyetemre való felvétele abban az időben elmaradt.[A] Az azóta eltelt két évtized megmutatta, hogy nőknek az egyetemre való felvétele semmi tekintetben sem járt rázkódtatással és hogy a nőhallgatók igen nagy szorgalommal és kielégítő eredménnyel folytatják tanulmányaikat.

A nők részéről nem szüntek meg azok a törekvések, amelyek a jog- és államtudományi fakultásnak és a műegyetemnek számukra való megnyílását célozták, sőt az 1912. évben a budapesti tudományegyetem jogi kara támogatta a nők kérelmét, kiemelvén, hogy a gyakorlati jogászat szempontjából is kívánatos, hogy a nők előtt a jogi kar megnyittassék, mert a nők — többek közt a fiatalkorúak bíróságainál és általában a patronázs terén, továbbá mint ügyvédhelyettesek — nagyon hasznosan működhetnének, azonban az egyetem tanácsa a kérés teljesítését nem javasolta, mert arra hazai közviszonyaink között az időt elérkezettnek még nem tartotta.

Az időközben kitört és ma is tartó nagy háború és az annak nyomában járó események azonban ebben a kérdésben is új helyzetet teremtettek és a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr most már elérkezettnek látja az időt arra, hogy az egyetemi nőhallgatóknak és a Magyarországi Nőegyesületek Szövetségének hozzá intézett kérését teljesítve, legfelső helyre legalázatosabb előterjesztést tegyen az egyetemek jogi fakultásainak és a műegyetemnek nők számára való megnyitása iránt, mert tényleg kívánatos, hogy intelligens nők, akiknek erre akár saját vagyonuk kezelése érdekében van szükségük, akár mert valamely más téren vezető szereppel bírnak, vagy vezető szerepre juthatnak, megismerjék a közgazdaságtant és szociális ismereteket szerezzenek,[B] továbbá mert kívánatos, hogy a nők, akik ma már nagy számban vannak kereskedelmi és ipari pályákon, rendszerint alacsonyabb állásban alkalmazva, magasabb kvalifikációt, magasabb közgazdasági, jogi és technikai ismereteket szerezzenek és ezáltal pályájukon emelkedhessenek, sőt mert nézete szerint az állami adminisztráció nem egy ágában is haszonnal lehetne magasabb jogi, közgazdasági vagy technikai képzettséggel bíró nőket alkalmazni.

Kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy legfelső helyen előterjesztést tehessen az egyetemek jogi és államtudományi karainak, a jogakadémiáknak és a műegyetemnek nők részére való megnyitása iránt, illetőleg, hogy kérje az 1895. évi november hó 18-án kelt legfelső elhatározás hatályon kívül helyezésével nőknek az egyetemekre és műegyetemre korlátozás nélkül való felvehetését.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

*

[A]) Kiemelendőnek tartom, hogy hivatali elődöm általánosságban nőknek a felsőbb tanintézetekbe való felvehetésére kért legfelsőbb helyen engedélyt, az előterjesztés egész terjedelmében való elfogadása ellen azonban legfelsőbb helyen aggályok merültek fel. . .

[B]) Mikor a szociális működés terén oly sokat várunk a nőktől és az ő finom érzékük érvényesülése ott valóban közszükségnek nevezhető, alkalmat kell nyújtanunk arra, hogy az idevágó tudományos szakmákban alapos tudást szerezhessenek, aminőt csak az egyetemek jog- és államtudományi karainak előadásai nyújtanak.

203.

1917. szept. 28. (29.) — 42.

A zsírfogyasztás korlátozása.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, hogy a húsfogyasztás korlátozása a mai viszonyok között már nem indokolt, mert az országos nagy takarmányhiány következtében a marhaállomány tömegesen kerül piacra, s előrelátható, hogy a tél beálltával a gazdák állatjaik nagy részét kiteleltetni nem bírják, ily körülmények között az előzőleg kiadott húsfogyasztási korlátozás megszüntetendő.

Ellenben tekintettel a mutatkozó zsírhiányra, szükséges, hogy a hetenkint eddig fennállott egy zsírtalan nap helyett két zsírtalan nap, mégpedig hétfő és péntek állapíttassék meg.

Bemutatja az ez irányban készült rendelet tervezetét s kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy az a minisztérium rendelete gyanánt kibocsáttassék.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

L. 3682/1917. M. E. sz. r. a zsírfogyasztás korlátozásáról, 1917. szept. 28., R. T. 1917. 1706—1707. o. — Vö. 1918—25—69.

204.

1917. szept. 28. (29.) — 51.

A lánckereskedelemmel kapcsolatos rendelettervezet.

„Igazságügyminiszter úr előadja, hogy a háború immár évekre nyúló tartama, a központi hatalmak gazdasági elszigeteltsége, egyes nyersanyagoknak ezzel összefüggő hiánya, valamint a termelésnek egyre fokozódó nehézségei mind nehezebbé teszik a lakosságnak közszükségleti cikkekkel méltányos áron való ellátását. A rendkívüli helyzet adta nehézségeit még fokozzák a meglevő készletek forgalomba hozatalának terén sajnálatosan észlelhető, az árakat mesterségesen felhajtó különböző üzelmek. Ezek elfojtására már eddig is több intézkedés történt részint rendeleti úton, azon felhatalmazások alapján, amelyeket a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott törvények a minisztériumnak megadtak, részint megfelelő törvényhozási intézkedések megalkotásával.

A mindig újabb formában jelentkező visszaélések azonban újabb és újabb védelmi intézkedéseket tesznek szükségessé. Különösen a láncolatos kereskedés (Kettenhandel) az, amely ellen az eddig tett intézkedések még nem nyújtanak elég hatályos védelmet."

Bemutatja az Országos Közélelmezési Tanács rendelettervezetét, amelynek feladata a lánckereskedelem megfékezése. A rendelet kibővíti az árvizsgáló bizottságok hatáskörét, intézkedik bizonyos közszükségleti cikkek forgalombahozatalának hatósági engedélyhez kötéséről, továbbá üzleti korlátozásokat és büntető szankciókat ír elő.

N. f. t., aláhúzásokkal.

L. 3678/1917. M. E. sz. r., szept. 30., R. T. 1917. 1722—1739. 45945/1918. K. M. sz. r., jún. 10., R. T. 1918. 1408—1410.

L. még: 1918—23—20. és 3310/1918. M. E. sz. r., júl. 23., R. T. 1918. 842—844. o., továbbá: 1918. aug. 13. (26.) — 45. és 1918—28—67.

205.

1917. okt. 4. (30.) — 11.

Havi 300 millió K kiadás lőszerekre.

L. VII. táblázat.

A pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr ismerteti a hadvezetőség által felállított lőszerbeszerzési programmot, amelynek értelmében az 1918. év elejétől kezdve, a háború tartama alatt, havonként a kézi lőfegyverek számára mintegy 188 millió darab, a lövegek számára pedig 2,250.000 darab lövedék beszerzéséről kell gondoskodni. Ennek a beszerzési programmnak a végrehajtása kereken havi 300 millió korona kiadást igényel.

Tekintettel arra, hogy feltétlenül kielégítendő háborús szükségletről van szó, az e programm szerinti lövedékbeszerzések foganatosítására a magyar kormány részéről a felhatalmazást a hadügyminisztériumnak meg kell adni, azonban véleménye szerint nem korlátlanul a háború végéig, hanem amennyiben a háború addig véget nem érne — legfeljebb az 1918. év első felére.

Kéri a minisztertanácsnak ily értelemben való hozzájárulását s megjegyzi, hogy a felhatalmazás, illetve hozzájárulás kijelentése alkalmával hangsúlyozni kívánja, miszerint megfelelő befolyást kívánunk biztosítani a magyar kormány s nevezetesen a magyar királyi kereskedelemügyi minisztérium részére a hadügyminisztérium és az illető vállalatok közt létesítendő lőszerszállítási szerződések kötésére nézve.

A miniszterelnök úr ez alkalomból hangsúlyozza, hogy az a kiadás, amellyel az említett lőszergyártási programnak a végrehajtása az állami pénzügyeket megterheli, a háború hosszú tartama folytán máris túlontúl igénybe vett teljesítőképességünkkel nem áll arányban. Ily teher elvállalásához tehát a háború szülte kényszerhelyzetben is csak úgy járulhatunk hozzá, ha ebből azután levonjuk a konzekvenciákat az egész belső gazdálkodásunk vitelére nézve is. Mert minél súlyosabbá válik a háborús kiadások terhe, annál fokozottabb mérvben lép fel az a kívánalom, hogy gazdasági erőinknek lehető kímélése, szigorú takarékosság és a gazdaságosság elvének hatékony érvényesítése útján igyekezzünk az állami pénzügyeknek — az erejüket messze meghaladó háborús erőkifejtésben — támogatásra lenni.

A minisztertanács jóváhagyólag hozzájárul.

206.

1917. okt. 4. (30.) — 23.

A mozdonyszemélyzet fizetésemelése sztrájk megelőzése céljából.

Vö. 1917—8—63.

Kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy a mozdonyszemélyzet helyzetének javítása az államvasutaknál küszöbön álló sztrájkmozgalmak[1] miatt annál sürgősebb és indokoltabb, mert ezt a személyzetet, mely az üzem fenntartásának legelső rangú tényezője, e mozgalmaktól távol kell tartani. Előadja, hogy a mozdonyvezetők országos szövetsége ez évi szeptember havában egy terjedelmes memorandumot nyújtott át, melynek mintegy 33 pontban felsorolt kívánságai közül azonban ez alkalommal csak azon legsürgősebb kérelmek teljesítését javasolja, amelyeknek teljesítése nélkül a vasútüzem fenntartását biztosíthatónak nem tartja. Javasolja, hogy a.) a tehervonatú, összekötő és tartalék szolgálatot végző mozdonyszemélyzet változó illetménykeresete után 70%-os ; b.) a személyszállító vonatokra és a helyiérdekű vasutakon végzett szolgálatokra eső változó illetmények után 60%-os háborús emelésben részesíttessék. A felemelésből mintegy évi 4,200.000 korona többköltség várható.

A napidíj- és napibéremelésekre, valamint az éjjeli állomási szolgálat díjazására (mely a Máv. más kategóriájú alkalmazottaival szemben részben már alkalmazást is nyert) további 2,960.000 korona évi költségösszeg, összesen tehát 7,160.000 korona összköltség engedélyezésére volna szükség, miután az államvasutak költségvetésében e címen fedezet rendelkezésre nem áll.

Mindeme összegek már október hóra lennének engedélyezendők, de csak ez évi november hóban kerülnének utólag kifizetésre.

Kéri ezirányú intézkedéseihez a minisztertanács hozzájárulását s megjegyzi, hogy a memorandumban foglalt egyéb kérelmek tárgyalását saját tárcájának hatáskörében fogja folyamatba tenni.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

L. 1917—42—28., 1917—43—15., 1918—16—28.

207.

1917. okt. 10. (—31.) — 21.

Túlkiadás a közbiztonsági és közrendészeti szolgálatnál.

L. 1917—12—41.

Belügyminiszter úr bejelenti, hogy a belügyminisztérium 1914/1915. évi költségvetésének XVII. fejezet, 8. cím, „Közbiztonsági és közrendészeti szolgálat" „Nyomozási költségek" rovatán megszavazott 200.000 korona évi

[1] 1917-ben a statárium, a csendőrség és katonaság mozgósítása ellenére három vasutassztrájk zajlott le, amelyek közül a májusi 9 napig tartott. A sztrájkmozgalomban a vasutasok tízezrei vettek részt és a katonaszállító vonatok leállításával nagymértékben zavarták a hadműveleteket is. (*Andics* i. m. 25. o.)

hitel arányában az 1917/18. év első négy hónapjára utalványozható 66.666 korona hitel már teljesen felhasználtatott, mert a háború folytán az államrendészeti, különösen azonban katonai ügyekben fokozottabb mértékben nyomozó államrendőrségi és határrendőrségi polgári biztosok,[1] az eltitkolt szemes termények felkutatását végző közegek, végül a hazai román nemzetiségű egyének államellenes (főleg politikai) mozgalmának[2] úgy a hazai területen, mint Romániában való megfigyelését és nyomozását végző közegek után felmerülő tetemes napidíj és utiköltségek szintén a fentemlített rovaton számolandók el. Bejelenti, hogy a megállapított hitelen felül, tekintettel ezekre a kiadásokra, a megelőző év tapasztalati adatait is figyelembe véve, még legalább 300.000 koronára lesz szüksége. Kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy az említett fejezet és cím „Nyomozási költségek" rovatán felmerült kiadások fedezésére 300.000 korona zárszámadási indokolás mellett túlkiadásképen utalványozható, illetve elszámolható legyen.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

Vö. 1917—45—19.

208.

1917. okt. 10. (31.) — 26.

A határszéli ingatlanok forgalmának korlátozása.

Földművelésügyi miniszter úr előadja, miszerint a szerbiai hadjárat és a román betörés bizonyságot szolgáltattak arra, hogy milyen jelentősége van annak, ha az országhatárhoz közel fekvő vidékeken az ingatlanok tulajdonosai nem megbízhatók, vagy épen ellenséges érzelműek. Bizonyára más lett volna a háborús események lefolyása,[1] ha a magyar kormánynak már évtizedekkel ezelőtt törvényes eszköze lett volna arra, hogy a határszéli ingatlanok forgalmát állandóan ellenőrizhesse és megakadályozhassa, hogy például az erdélyi szorosok torkolatánál romániai állampolgárok ingatlanokat szerezhessenek, hogy az északi határszéleken külföldi tőkével alakult részvénytársaságok megtelepedhessenek, vagy hogy a délvidéken a nem megbízható lakosság kiszoríthassa ingatlanaiból azt a megbízható elemet, amely az ellenséges érzelműek között a hazafias ellenőrzés feladatát lett volna hivatott teljesíteni.

Miután semmi kétség sem lehet abban a tekintetben, hogy a határszéli ingatlanok megszerzésével járó hadászati előnyök biztosítása érdekében az ellenséges hatalmak kémei és exponensei a háborús állapot zavaros helyzetének felhasználásával a hadászatilag legfontosabb vidékeken az ingatlanok bizonyos tervszerű megszerzésére már most fokozottabb tevékenységet fognak kifejteni, véleménye szerint elsőrendű kötelességünk addig is, amíg a törvényhozás e tekintetben rendelkezhetik, a kivételes törvények alapján megalkotni azokat a szabályokat, amelyek a nyilvánvaló veszedelem elhárítására alkalmasak lehetnek.

[1] Detektívek.

[2] L. többek között: 1916—16—61., 1916—17—33., 1917—9—28., 1917—9—29.

[1] Az 1916. aug. 27-én megindult román támadás kezdeti sikereire céloz. A románok elfoglalták az erdélyi szorosokat.

Bemutatja az ingatlanok elidegenítéséhez, bérbe vagy haszonbérbe adásához szükséges hatósági hozzájárulás tárgyában készített rendelet tervezetét, mely szerint a rendeletben megjelölt, katonai és határvédelmi szempontból fontos területeken ingatlant csak a hatóság hozzájárulásával lehet elidegeníteni vagy pedig tíz évet meghaladó időre bérbe vagy haszonbérbe adni. A rendelet egyszersmind megjelöli azokat az eseteket, amikor ily hatósági engedélyre szükség nincs s azt is kimondja, hogy az esetre, ha valamely, a rendelet hatálya alatt kötött visszterhes jogügylet[2] hatósági hozzájárulás hiányában érvénytelen, a földművelésügyi miniszter az elidegenítőhöz felhívást intézhet avégből, hogy az az ingatlant készfizetésért az államnak, vagy annak engedje át, akit beleegyezésével a földművelésügyi miniszter kijelöl. E joggal a földművelésügyi miniszter csak akkor él, ha az elidegenítésre szánt ingatlanra hadirokkantaknak, hadiözvegyeknek, hadiárváknak vagy általában hadiszolgálatban állott személyeknek ingatlanhoz jutása, gazdasági munkásházak építése, kisbirtokosok erősítése, vagy számuknak szaporítása végett szükség van. A megszerzett ingatlanra nézve a megterhelési korlátozás kiköthető s telekkönyvileg feljegyeztethető. Végül a rendeletben az is kimondatnék, hogy a rendelet hatálya a minisztertanács hozzájárulásával más törvényhatóságok területén fekvő ingatlanokra is kiterjeszthető legyen, mert bizonyára vannak a rendeletben megjelölt törvényhatóságokon kívül is olyan vidékek, ahol az ingatlanoknak megbízható kézben való tartása feltétlenül honvédelmi érdek (hídfők, vasúti gócpontok, transzverzális utak).

Kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy ez a rendelet, mely folyó évi november hó 1-én lépne életbe, a minisztérium nevében kibocsáttassék.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

L. OL. ME. 1918—VII—4287. (Minisztertanácsi előterjesztés.)
Vö. 4000/1917. M. E. sz. r. az ingatlanok forgalmáról, R. T. 1917. 2167—2171. o. — 44.621/1917. F. m. sz. r. az ingatlanforgalom korlátozásáról szóló rendelet végrehajtásáról, R. T. 1917. 2533—2538. o. — 1917. okt. 26. (35.)—13. a 4000/1917. M. E. sz. r. 4. §.-ának kiegészítéséről. — 1917. dec. 13. (44.) — 20. a rendelet területi határának kiterjesztéséről. — Vö. 1917—32—12.

209.

1917. okt. 10. (31.) — 27.

Liszt átengedése az osztrák bányászok részére szénbehozatal ellenében.

Magyarország szénellátásának 30%-át már békében is behozatal útján kellett fedezni. A háború alatt a szállítási nehézségek (vasúti kocsi-hiány), továbbá a hadsereg és a vasutak megnövekedett szükségletei a termelés és a polgári fogyasztás területén rövidesen szénhiányt okoztak. 1916. augusztusától a román hadjárat okozott nagy kiesést az erdélyi széntermelésben. 1917. januárjában Országos Szénbizottság létesült, egymást követték az okszerűbb szengazdálkodással kapcsolatos, de kevés eredményt biztosító rendeletek. 1917. vége felé már a fontosabb hadiszállító üzemek termelését is veszélyeztette a szénhiány. Vö. *Szterényi—Ladányi* i. m. 155—162. o.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, hogy a kereskedelemügyi miniszter úr az osztrák szénimport fokozhatása érdekében

[2] Mindkét szerződő fél részére vagyoni juttatást, ill. kötelezettségvállalást jelentő jogügylet, pl. adásvétel, bérlet; míg pl. az ajándékozásnál az egyik fél ellenszolgáltatás nélkül jut vagyoni előnyökhöz. — R.: Visszterhes szerződés.

bizonyos mennyiségű élelmiszer átengedését kérte az osztrák szénbányamunkások élelmezésének feljavítására. Előadja, hogy bár a kérdést nagy horderejénél fogva előzetesen óhajtotta volna a minisztertanácsnak előterjeszteni, mégis arra való tekintettel, hogy a kereskedelemügyi miniszter úrtól vett értesülés szerint a tárgyalások az osztrák kormánnyal már megkezdődtek, állást kellett foglalnia és ezt tudomásulvétel és utólagos hozzájárulás végett bejelenteni. Nevezetesen a kereskedelemügyi miniszter úr megkeresése kapcsán a nevezett miniszter úr előtt mindenekelőtt kifejtette azokat az aggályait, amelyek élelmiszereknek Ausztria részére kompenzációs alapon való átengedéséből származnak. Rámutatott arra, hogy a két állam kormánya eddig mindig azt az álláspontot képviselte, hogy mind a két állam köteles az ő gazdasági vagy ipari termeléséből a belső fogyasztás fedezése után fennmaradó felesleget a másik terület lakosságának ellátására átengedni. [A]) Hivatkozott arra is, hogy rekompenzációs alapon álló tárgyalás a két állam között a legmesszebbmenő ellentétben állana a hadi érdekekkel is, mert az a körülmény, hogy a vasutak, ipari üzemek és népesség tüzelőanyagokkal való ellátása hiányt ne szenvedjen, elsőrendű hadi érdeke úgy az egyik, mint a másik államnak. Reámutatott továbbá arra a tényre, hogy Ausztriában megvan az az irányzat, hogy a bánya- és iparterményekben a felesleget csak ellenérték alapján engedjék át, amit leginkább igazolnak azok a tények, hogy többek között az osztrák szénvállalatok részéről is igen nagy számban érkeznek szénmennyiségek felajánlása ellenében kérelmek élelmiszerek kiutalása iránt. Bizonyítja tehát ez azt, hogy a szénfelesleg megvan, s hogy ez úton kísérlik meg tőlünk az élelmiszereket a kontingensen felül megszerezni. Ezen aggályai dacára, tekintettel azokra a nehézségekre, amelyekkel szénellátásunk küzd, értesítette a kereskedelemügyi miniszter urat, hogy az osztrák szénimport fokozhatása érdekében hajlandó hozzájárulni ahhoz, hogy a tárgyalások folyamán az osztrák kormánynak már ezidőszerint kilátásba helyezhesse azt, hogy kilenc hónapon át havonta mintegy 100 vagon liszt átengedhető volna az osztrák szénbányászok élelmezésének javítására, de:

1./ az osztrák kormány kifejezetten ismerje el ezeknek a lisztkiutalásoknak megtörténtét; [B])

2./ a kiutalt lisztmennyiségek az osztrák kormány részéről úgy használtassanak fel, hogy az ottani bányamunkások lisztadagja ne haladhassa meg a magyar bányamunkások fejadagját;

3./ kikötendő, az akció eredményessége szempontjából, hogy a lisztkiutalás és a szénszállítás között junctimot létesítve megállapodás jöjjön létre arra nézve, hogy a leszállítás meghatározott időközökben, havonta történjék és minden következő hónapban a kiutalás csak akkor fog eszközöltetni, ha az osztrák kormány szénszállítás iránti kötelezettségeinek megfelelt, és pedig leszállította úgy az alapkontingenst, mint az élelmezés feljavításából származó mennyiséget.

Megjegyzi, hogy a malomvállalatok a legnagyobb szénmizériákkal küzdenek és így nemcsak az őrlést nem folytathatják kellő erővel, hanem a hadsereg takarmányozása szempontjából fontos tengeriszárítás sem végezhető kellőképpen, ennek folytán a széntöbblet-behozatalból 10.000 vagon szén elsősorban a malomvállalatok részére biztcsítandó, annál is inkább, mert amikor saját ellátásuk is elég nehézségekkel küzd, csak e feltétel teljesítése mellett vállalhatja a felelősséget az élelmiszerek átengedéséért. Végül minthogy a kereskedelemügyi miniszter úr az osztrák szénvállalatok részére zsiradék átengedé-

sét is kívánta, közölte a nevezett miniszter úrral, hogy a rendelkezésre álló készletek oly csekélyek, hogy most szó sem lehet még csak csekély mennyiség átengedéséről sem. Ha azonban később sikerül megfelelő mennyiségű tengeriolajat előállítani, akkor lehetséges lesz az osztrák bányamunkások élelmezésére esetleg bizonyos mennyiségű tengeriolajat átengedni.

A minisztertanács a közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr álláspontját jóváhagyólag tudomásul veszi.

Vö. 1917—34—51.

*

A) Magyarország és a magyar kormány ennek a kötelezettségének törekedett meg is felelni és ezeknek a feltételeknek a teljesítése joggal elvárható lett volna Ausztriától, illetve az osztrák kormánytól is.

B) . . . mert a tapasztalat az, hogy Ausztria a múltban is a legkülönbözőbb címeken jutott hozzá magyar élelmiszerekhez, azonban az osztrák körök részéről rendszerint csak azok a mennyiségek ismertettek el, amelyek a kormányok részéről megállapított összkontingensek terhére szállíttattak el.

210.

1917. okt. 12. (32.) — 1.

Az 1917—18. évi állami költségvetés.

L. 1917—3—88.

A pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök bemutatja az 1917/18. évi költségvetési előirányzatot, amely túlnyomórészt a háborúnak az államháztartásra gyakorolt kihatásainak figyelembe vétele nélkül készült, s csak a normális időkben szokásos kezelés számára kívánta a megfelelő alapot megteremteni. „A háború következtében beállott rendkívüli áremelkedéseknek a költségemelő hatása tehát az előirányzat egybeállításánál nem vétetett számításba, s nem irányoztatott elő ama felárak szükséglete sem, amelyeket az állam szállítói részére a normális viszonyok alapján megállapított szerződéses árakon felül a háború tartamára szólólag engedélyezni kellett. Ugyancsak nem vétettek fel az előirányzatban az 1912 : LXIII. törvénycikk 17. §-ában nyert felhatalmazás alapján az államhitel igénybevétele mellett fedezett mozgósítási kiadások, valamint a bevonultak családjainak az 1882 : XI. az 1912 : LXVIII. és az 1914 : XLV. törvénycikkek alapján való segélyezésével és az 1915 : XV. törvénycikk alapján való ideiglenes segélyezéssel felmerülő költségek, és a közszolgálati alkalmazottaknak az 1916 : XXV. törvénycikk értelmében az állami pénztári készletekre utalt háborús segélyei sem. Az előirányzat egybeállításánál szem előtt tartott ezen irányelveknek s nevezetesen a mozgósítással kapcsolatos kiadások mellőzésének a folyományaként azután úgy a közösügyi kiadások, mint a honvédelmi tárca szükségletei, amelyek a háború alatt túlnyomó részükben a mozgósítási hitel terhére esnek, egyelőre változatlanul azokkal az összegekkel irányoztattak elő, amely összegekkel az 1914/15. évre szóló állami költségvetésben megállapíttattak.

A jelen költségvetési előirányzatban még nem jutnak kifejezésre ama feladatokkal és teendőkkel kapcsolatos költségek sem, amely állami feladatok és teendők a háború következményeként jelentkeznek s amelyek közül példaként a rokkantakról és a háborúban elesettek hátramaradottairól való gondoskodást említi. Jelenleg ugyanis még korai volna a háborúból folyó ezeket a jövő szükségleteket az előirányzat számaiba önteni akarni, hanem be kell várni az események kialakulását, hogy a teendők programmját azokhoz alkalmazzuk. Nem jelenti ez azt, hogy már a háború alatt is a szükséghez képest esetenként meg ne tétessék, vagy a lehetőséghez képest elő ne készíttessék mindaz az intézkedés, amely a háború ütötte sebek orvoslására és az állami életnek úgyszólván minden terén reánk váró feladatoknak a megoldására szükséges. E részben máris nem egy akció indult meg, amelyeknek megalapozásával felmerülő költségek az előirányzatban részben kifejezést is nyernek. A jövőt illető javaslatoknak és programmoknak szerves egészként az állami költségvetési előirányzatban való egybefoglalására azonban a dolog természeténél fogva még nem kerülhetett sor ; hanem a kormány a helyzet fokozatos tisztázódásához képest kíván és fog a háború után reánk váró ezeknek a nagy feladatoknak a megoldásáról esetenkénti külön törvényjavaslatok és előterjesztések útján gondoskodni. Ezért a jelen állami költségvetési előirányzat nem bírálható el abból a szempontból, mintha az a kormánynak a háború utáni időre szóló programmját kívánná feltüntetni, habár amint említtetett, egyes már megindított új akciók költségeiről ebben az előirányzatban gondoskodás történt is. Hanem a jelen költségvetési előirányzatnak az a célja, hogy feltüntesse, hogy a háború közbenjöttétől eltekintve, hogyan alakul az állami költségvetés mérlege és melyek az állami gazdálkodásnak azok a meglevő alapjai, amelyekre a háború utáni államháztartásunk épületét majd felemelnünk kell."

Az előirányzat rendes, rendkívüli kiadásai és mérlege részletesen, tételenként feltüntetve.

Vö. 1917—32—1.

211.

1917. okt. 12. (32.) — 12.

47 millió K engedélyezése az erdélyi birtokpolitikai akció céljaira.

L. 1917—31—26.

Földművelésügyi miniszter úr előadja, hogy az erdélyi oláh és szász parcellázások a háború óta sem szüneteltek. Sőt, a háborús konjunktúrák, a kisemberek pénzbősége[1] egyrészt, a nagyobb birtok művelésének a munkaerő hiánya miatt fokozódó nehézsége másrészt, számos erdélyi közép- és nagybirtok eladására vezetett. Ezek az eladások a nemzetiségi pénzintézetek tervszerű működése folytán ritkán váltak a magyarság előnyére. A) És még mindig újabb és újabb közép- és nagybirtokok kerülnek eladásra. Hogy az eladó birtokoknak legalább egy része az erdélyi magyarság tervszerű megerősítésére fordíttassék, az Altruista Bank[2] útján összeállíttatta az eladó birtokoknak a nyelvhatárokon vagy vegyes nyelvű községekben fekvő részét

[1] Vö. 1917—37—34., 1. jegyzet.
[2] Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége.

de ezenkívül az ország más vidékein, különösen a felvidéki és azokkal szomszédos vármegyékben is vannak olyan eladó birtokok, amelyeknek az Altruista Bank által való megszerzése és a birtok-politikai akcióba való bekapcsolása egyes esetekben indokolt lesz. A jelzett birtokpolitikai akció megindításához és folytatásához szükséges birtokvásárlásokra első sorban az országos telepítési alapnak az Altruista Banknál lévő pénzkészletét: 2,941.803 korona 96 fillér, másodsorban a hadifoglyok után fizetett térítésekből rendelkezésre álló összeget: 9,604.385 korona 86 fillér, s végül a szükséghez képest a Haditermény Részvénytársaságnál a földművelésügyi tárca javára vezetett külön számlákon rendelkezésre álló összegeket: 24,858.521 korona 56 fillér és ugyanezen számlákon az 1917. június 30-i zárlat után várható mintegy 10,000.000 korona mindössze 47,404.711 korona 38 fillért venné igénybe s kéri erre a minisztertanács felhatalmazását, valamint annak kimondását, hogy a Haditermény Részvénytársaságnál annak idején mutatkozó és közcélokra fordítandó felesleg fele része birtokpolitikai célokra már most leköttessék és végül felhatalmazást, hogy ennek terhére a Haditermény Részvénytársaságtól a szükséghez képest a jelzett célra már most előlegeket felvehessen.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr a földművelésügyi miniszter úr ezen előterjesztésével szemben, annak arra a részére vonatkozólag, amely a Haditermény Részvénytársaságnál elért nyereségek igénybevételét illeti, különvéleményt jelent be s előadja, miszerint kötelessége rámutatni, hogy az összegek nagyobb része a fogyasztó közönség koronáiból és fillléreiből gyűlt össze és erre való tekintettel is kívánatos volna, hogy az elsősorban az élelmiszerdrágaság enyhítésére, s a fogyasztók helyzetének könnyítésére használtassék fel. Reá kíván erre mutatni azért is, mert a negyedik tél küszöbén állunk, s előrelátható, hogy az országra nézve ez lesz a legterhesebb az összes eddigi telek között. Az élelmiszerek árai a múlt évhez hasonlítva is erős emelkedést mutatnak, egyes élelmiszerekben (burgonya, hüvelyesek, káposzta) alig pótolható hiányyal kell számolnunk; ezenkívül a tüzelőanyag hiánya is komolyan fenyeget. Ily körülmények között véleménye szerint a kormánynak számolnia kell azzal, hogy a kevésbbé tehetős osztályok élelmezése érdekében a tél folyamán súlyos anyagi áldozatot kell hoznia. C)

A tejárak küszöbön álló általános emelésének s az ennek nyomán fellépő nyugtalanság ellensúlyozására legalább is a fővárosban és az ipari munkásoktól lakott nagyobb vidéki városokban és ipartelepeken be kellene vezetni az olcsó tej intézményét, melynek költségei szintén az államot fogják terhelni. Mindezeknél fogva az a véleménye, hogy a háborús közgazdasági szerveknél összegyűlt pénzek a szóbanlévő nagy érdekekre tekintettel elsősorban a közélelmezés céljaira használtassanak fel.

A minisztertanács a földművelésügyi miniszter úr előterjesztéséhez jóváhagyólag hozzájárul s a kért felhatalmazást megadja. Egyben azonban kimondja, hogy amennyiben a Haditermény Részvénytársaságnál elért nyereségek igénybevétetnének, szükség esetén az elvont összegeknek megfelelő hitelek az élelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úrnak más forrásokból fognak rendelkezésére bocsáttatni.

Vö. 1917—43—20. és 1918—8—43.

*

A) Többnyire románok és szászok vették meg az áruba bocsátott birtokokat.

B) ... azt a részét, mely a Szászrégentől Tekén, Sófalván át, az egész Szamosvölgyét bezárólag Bethlen, Dés és Zsibón keresztül Nagybányáig húzható vonal mentén fekszik és amely területnek déli, illetve délkeleti határát azon másik vonal alkotja, mely Héjjasfalvától kiindulva a Nagy-Küküllő völgyén egész Tövisig, onnan északra fordulva Nagyenyed, Torockó, Gyalu, Kalotaszegen keresztül a Körösvölgyig húzódik.

C) Ha Ausztria már a múlt évben kénytelen volt a hatósági olcsó hús kiszolgáltatására berendezkedni s e címen több mint 300 milliót irányzott elő és adott ki, kizártnak tartom, hogy ily jellegű akció megindítása elől a tél folyamán mi elzárkózhassunk. A viszonyok nyomása fogja a kormányt erre kényszeríteni.

212.

1917. okt. 12. (32.) — 17.

A termelés és élelmezés javítása érdekében kiadott háborús rendeletek csődje és a többtermelés kérdése.

„Földművelésügyi miniszter úr előadja, hogy a már negyedik éve tartó háború alatt a hadsereg és polgári lakosság élelmezése körül szerzett tapasztalatok kétségbevonhatatlanul igazolják azt a tényt, hogy minden rendelkezésre álló eszközt és módot meg kell ragadni annak lehetővé tételére, hogy Magyarország úgy élelmezési, mint valutáris érdekből főleg a hét főterményből (búza, rozs, árpa, zab, tengeri, burgonya, cukorrépa) többet termeljen." — „Véleménye szerint végre hozzá kell ... látni ahhoz, hogy egy olyan szervezet létesíttessék, melynek segélyével közvetlen meg lehet határozni, hogy a többtermelés céljából hol és mint kell tenni. Előadja, hogy a háború alatt a termelés és élelmezés érdekében kiadott rendeletek soha és sehol sem hajtattak rendesen végre, mert nem volt senki, aki ezek végrehajtását ellenőrizte volna. Szükség van tehát egy olyan szervre, amely elsősorban a gazdasági helyzet-statisztikának egybeállítása és az ennek alapján a többtermelés érdekében teendő intézkedések végrehajtása, továbbá a községekben működő gazdasági tudósítók munkájának irányítása és ellenőrzése céljából a vármegyék egyes járásaiban létesítve, a földművelésügyi kormány rendelkezésére álljon." *E célból egyelőre 496 szakember beállítására kéri az anyagi fedezet biztosítását.*

Vö. 1917—32—20.

213.

1917. okt. 12. (32.) — 20.

Az Országos Közélelmezési Hivatal kirendeltségeinek szervezése.

Előzmény: 1917—32—17.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, miszerint a közélelmezés ellátása körül eddig szerzett tapasztalatok azt mutatják, hogy a közigazgatási hatóságok, községi elöljáróságok nem bírnak

a kiadott rendeleteknek érvényt szerezni,[1] sőt a legtöbb esetben szemethunynak a rendeletek áthágása és kijátszása felett s a kormány és a Közélelmezési Hivatal hiába bocsátja ki a legcélszerűbb rendeleteket, mert azok végrehajtva nem lesznek. Ezt a helyzetet tarthatatlannak jelzi és hangsúlyozza, hogy erélyes intézkedésre van szükség, ha azt akarjuk, hogy az ország közélelmezése a negyedik háborús télre is biztosítva legyen. A bajok gyökeres orvoslása végett az ország egyes vidékein állandó jellegű kirendeltségeket szándékozik felállítani, továbbá egyelőre 3 mozgó kirendeltséget szervezni, végül a városok közélelmezési ügyeinek felülvizsgálatára egy, esetleg két külön bizottságot. Az állandó kirendeltség egy miniszteri biztosból, ennek helyetteséből, egy rendőrtisztviselőből és a segédszemélyzetből állana. Feladatát, hatáskörét, részletes szervezetét, szolgálati szabályzatát a közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter szabályozná. Az egyelőre tervezett három kirendeltség Nyíregyháza, Szabadka, Sopron székhellyel állíttatnék fel. A mozgó (ambuláns) kirendeltségek az Országos közélelmezési hivatal esetről-esetre kiadott utasításai alapján vennék ellenőrzés és vizsgálat alá az egyes törvényhatóságok, rendezett tanácsú városok vagy a községek közélelmezési viszonyait. A mozgó kirendeltség egy vezető közigazgatási tisztviselőből, egy rendőrtisztviselőből, egy malomszakértőből, megfelelő számú detektívből állana. A városok közélelmezésének megvizsgálására szervezendő egy, esetleg két bizottság a városok ellátását a helyszínen vizsgálná, a tapasztalt hiányok pótlására útbaigazítást adna s megismertetné a város vezetőségével a bevált élelmezési rendszereket, ellátási módozatokat.

Ismerteti az állandó és mozgó kirendeltségek, valamint a városok közélelmezésének felügyelete és irányítása céljából szervezendő bizottságokra vonatkozólag készült szabályzat tervezetét s kéri ezen akciójához a minisztertanács hozzájárulását.

A minisztertanács helyeslőleg hozzájárul.

L. 1918—6—68.

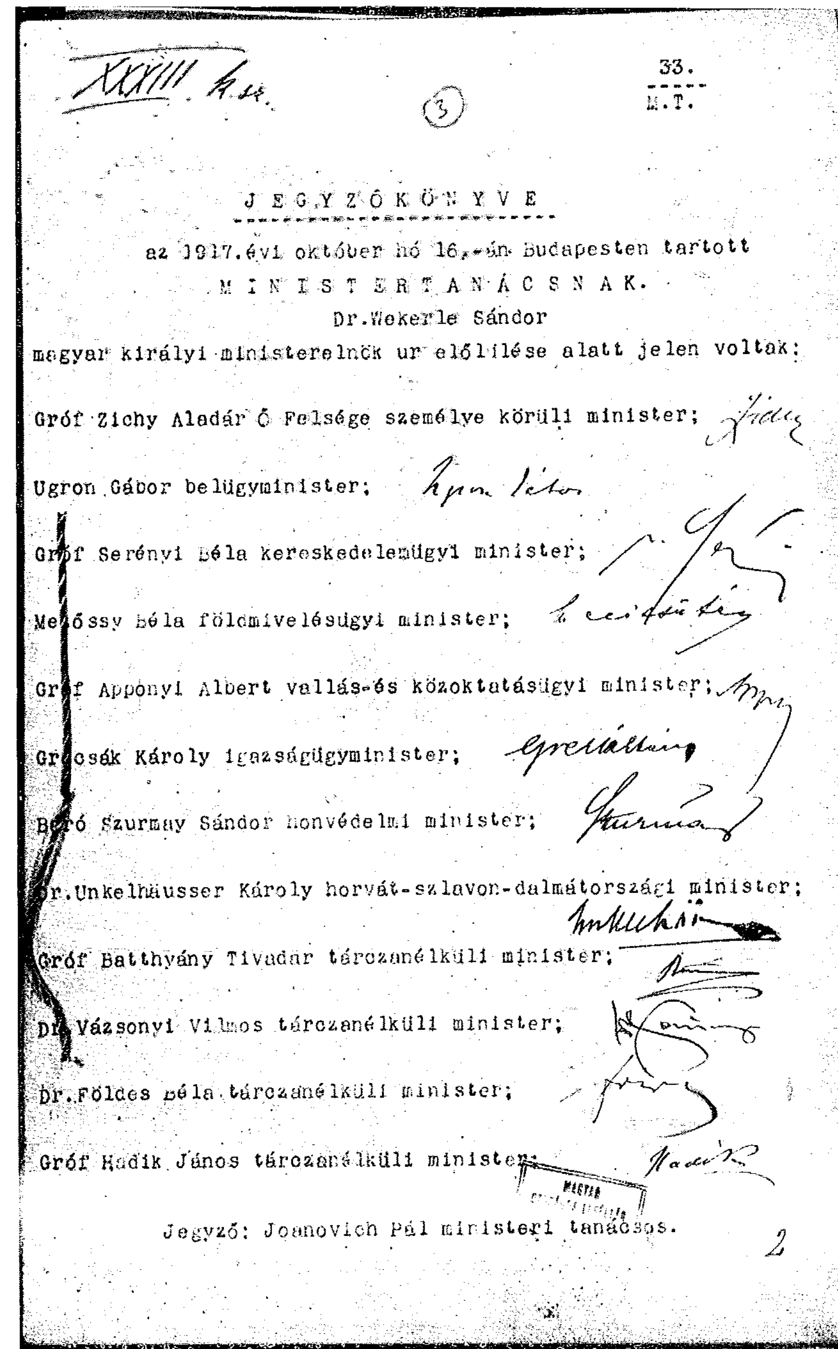
214.

1917. okt. 16. (33.) — 1.

A hadisegélyek felemelése.

A pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr előadja, hogy az 1917/18. költségvetési év első négy hónapjában viselendő közterhekről és fedezendő állami kiadásokról szóló 1917. évi IX. törvénycikk hatályának az 1918. évi február végéig leendő kiterjesztése tárgyában az országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat szerint a hadbavonultak családtagjai részére engedélyezendő hadisegélyek rendeleti úton fognak szabályoztatni. Szükséges tehát ezt a rendeletet sürgősen előkészíteni. A jelenlegi állapot az, hogy a hadbavonultak nejei és nyolc évet meghaladott ellátatlan családtagjai az átvonulási illetéket[1] kapják hadisegély gyanánt. A segélyezés ezen összege ma már teljesen elégtelen s miután súlyt kell arra helyezni, hogy a hadba-

[1] L. 1917—32—17.
[1] Vö. 1914—26—16., 1. jegyzet.

XXXIII. k. sz.

(3)

33.
M.T.

JEGYZŐKÖNYVE

az 1917. évi október hó 16.-án Budapesten tartott

MINISTERTANÁCSNAK.

Dr. Wekerle Sándor

magyar királyi ministerelnök ur elölülése alatt jelen voltak:

Gróf Zichy Aladár Ő Felsége személye körüli minister;

Ugron Gábor belügyminister;

Gróf Serényi Béla kereskedelemügyi minister;

Mezőssy Béla földmivelésügyi minister;

Gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi minister;

Grecsák Károly igazságügyminister;

Báró Szurmay Sándor honvédelmi minister;

Dr. Unkelhäusser Károly horvát-szlavon-dalmátországi minister;

Gróf Batthyány Tivadar tárczanélküli minister;

Dr. Vázsonyi Vilmos tárczanélküli minister;

Dr. Földes Béla tárczanélküli minister;

Gróf Hadik János tárczanélküli minister;

Jegyző: Joanovich Pál ministeri tanácsos.

2

A Wekerle-kormány tagjainak aláíiásai egy minisztertanácsi jegyzőkönyvön

2.

pénzügyigazgatóságok fogják ellenőrizni.

Kelt mint fent.

Ezen jegyzőkönyv tartalmát tudomásul vettem.
Kelt Laxenburgban, 1917. évi december hó 4-én.

Károly

4.

A jegyzőkönyv felterjesztőinek és az uralkodónak aláírásai

vonultak ellátatlan családjai megfelelő támogatásban részesíttessenek, a hadisegélyek mérvének felemelése elől elzárkózni nem lehet, másrészt azonban oda kell hatni, hogy tényleg csak azok részesüljenek hadisegélyben, akik reá vannak utalva, s hogy e segélyezés tényleg fenntartsa kizárólag a segélyezés jellegét.

Bemutat egy maximálisnak tekintendő javaslatot, amely szerint a hadbavonult első családtagja (neje) kis- és nagyközségekben havi 36 koronát, két családtag együtt havi 60 koronát, három családtag havi 80 koronát, négy családtag havi 100 koronát, öt családtag havi 115 koronát és minden további családtag havi 15 koronát kapna, rendezett tanácsú és törvényhatósági joggal felruházott városokban — kivéve Budapestet, Fiumét és Pozsonyt — egy családtag havi 42 koronát, kettő együtt havi 71 koronát, három havi 95 koronát, négy havi 118 koronát, öt családtag havi 135 koronát s minden további családtag pedig 15 koronát kapna ; Budapesten, Fiuméban és Pozsonyban egy családtag havi 48 koronát, kettő együtt havi 82 koronát, három havi 110 koronát, négy havi 136 koronát, öt havi 155 koronát s minden további 15 koronát kapna. A hadbavonultak családjai még lakbérsegélyt is kapnának, mégpedig kis- és nagyközségekben a család hadisegélyének 15 %-át, rendezett tanácsú és törvényhatósági joggal felruházott városokban — Budapest, Fiume és Pozsony kivételével — 25 %-át, Budapesten, Fiuméban és Pozsonyban pedig 40 %-át, úgy azonban, hogy lakbérsegélyt csak azok kapnak, akiknek tényleg bérelt lakásuk van és senki sem kaphat nagyobb összegű lakbérsegélyt, mint amennyit lakásért fizet, végül köteles mindenki a lakbérsegélyből tényleg lakásának bérösszegét fizetni.

A hadisegélyek havonként fizettetnének ki, havi előzetes részletekben.

A minisztertanács ezen javaslatot elfogadja, megállapodik azonban abban, hogy bizonyos, egészen kivételes esetekben, ahol ezt a szükség kívánja, mint például szülési, szoptatási, súlyos betegségi stb. esetekben, a megállapított összegeken felül is legyen hadisegély engedélyezhető, amely esetekben az engedélyezést a pénzügyigazgatóságok fogják ellenőrizni.

N. f. t., a szövegben aláhúzásokkal.

215.

1917. okt. 19. (34.) — 41.

A kereskedelmi törvény revíziója.

„Igazságügyminiszter úr előadja, hogy az 1875 : XXXVII. törvénycikkbe foglalt kereskedelmi törvény megalkotása óta a kereskedelem oly mértékben fejlődött és az egész gazdasági élet oly jelentékeny változásokon ment keresztül, hogy a negyven év előtti gazdasági viszonyok szem előtt tartásával készült kereskedelmi törvénynek rendelkezései jelenleg már nem elégítik ki a mostani kereskedelmi és gazdasági élet igényeit. Ezen okból, és miután a lefolyt négy évtized a kereskedelmi törvény rendelkezéseinek számos fogyatékos-

ságára is rámutatott, a jogászi és a gazdasági közvélemény már húsz esztendeje sürgeti a törvény egész anyagára kiterjedő gyökeres reformot, de különösen előtérbe helyezi a kereskedelmi törvény revízióját a polgári törvénykönyvnek küszöbön álló megalkotása is."

Kéri szakértő előkészítő bizottság kijelölését.

Vö. 1918. évi 36.300. I. M. sz. r. a kereskedelmi jogi törvényelőkészítő bizottság szervezetének és működésének szabályozásáról. R. T. 1918. 1337. o. Az új kereskedelmi törvény nem készült el.

216.

1917. okt. 19. (34.) — 43.

A munkásság helyzetét tanulmányozó bizottság szervezése sztrájkmozgalmak megelőzése céljából.

Vö. 1917—19—23., 1917—21—28., 1917—24—9.

Honvédelmi miniszter úr előadja, hogy az ipari és bányamunkások sztrájkja esetére a katonai hatalomnak miként való alkalmazására nézve a hadügyminiszter úrral folyamatban vannak még a tárgyalások, hogy áthidaltassék az az ellentét, mely a katonai erő gyakorlati alkalmazása tekintetében a magyar kormány és a hadügyminiszter úr álláspontja között mutatkozott.[1] Ezzel a kérdéssel kapcsolatban egy konkrét javaslatot terjeszt a minisztertanács elé, melynek elfogadása nagymértékben hozzájárulna ahhoz, hogy az előbb említett kérdésben a megegyezés mielőbb létesülhessen. A cél, mely szemei előtt lebeg az, hogy a sztrájkoknak akképen vétessék eleje, hogy eltávolíttassanak azok az okok, melyek a munkásokat sztrájkra vezetik, illetőleg amelyeket bizonyos esetekben a munkások a sztrájk okául tüntetnek fel. [A)]

Az elégedetlenségre vezető okok közül a legnyomatékosabb az elsőrendű életszükségleti cikkekkel való ellátás tekintetében mutatkozó fogyatékosság, [B)] a másik kérdés pedig, amely a munkások engedetlenségének szintén oka, a bérkérdés. [C)]

Abból a célból, hogy a kormány szakadatlanul tájékozódást szerezhessen, hogy e kérdések tekintetében a fennforgó és felmerülő visszásságok azonnali kiküszöbölésére mik a teendők, továbbá, hogy sürgős intézkedéseivel minden munkabeszüntetést megelőzhessen, azzal a javaslattal járul a minisztertanács elé, mondatnék ki elvileg, hogy sürgősen szerveztessék egy, vagy a szükséghez képest megfelelően több bizottság, melynek feladata legyen tervszerint bejárni az ország összes bánya- és kohóüzemeit, továbbá azokat az ipari és egyéb üzemeit, melyek az 1912. évi LXVIII. törvénycikk alapján az üzem folytatására kötelezettek, nemkülönben azokat is, amelyek az üzem folytatására ugyan kötelezve nincsenek, de amelyekben népfelkelő munkásosztagok vannak felállítva, vagy amelyekben nagyobb számmal dolgoznak vezényelt katonák; feladatuk a munkásokkal való közvetlen érintkezés, valamint az élelmi tárak megszemlélése és az árjegyzékek áttekintése útján ellenőrizni, illetőleg meggyőződést szerezni:

[1] Vö. 1917—19—23.

1./ arról, hogy a kellő mennyiségű, megfelelő minőségű élelmiszerkészlet, esetleg ruházati cikk rendelkezésre áll-e, éspedig a munkásság által megközelíthető áron, valamint arról is, hogy ezek a cikkek a munkásságnak tényleg kiadatnak-e;

2./ arról, hogy a munkásság bérei a fennforgó viszonyoknak megfelelnek-e, nem akadályoztatnak-e meg a munkások abban, hogy a bérviszonyaikra nézve szervezett fórumhoz, a munkásügyi panaszbizottsághoz fordulhassanak, valamint különösen arról is, hogy a vezényelt katonák és a népfelkelő munkásosztagokba beosztottak a többi munkással egyenlő díjazásban részesülnek-e;

3./ arról, hogy az illető üzem közegészségi berendezései megfelelőek-e és a munkaidő nem a munkásság erejének kizsákmányolására és így végeredményében az állandó teljesítőképesség rovására is van-e megállapítva.

A bizottság nem bírna intézkedő hatósági jogokkal, feladata lenne a kormányt tájékoztatni s a tapasztalt hiányokról vagy visszásságokról a honvédelmi miniszternek jelentést tenni, hogy a baj az illetékes miniszter urakkal egyetértőleg azonnal kiküszöbölhető legyen. E bizottság felállítására, úti- és munkaterveinek elkészítésére és működésének megkezdésére vonatkozó intézkedések megtétele a honvédelmi miniszter úr feladata lenne, aki az érdekelt minisztériumokkal egyetértésben járna el. A bizottság összeállítását a miniszter úr a következőkép javasolja: 1./ elnök egy tábornok, 2./ a kereskedelmi, vagy amennyiben bánya- és kohóüzemről van szó, a pénzügyminiszter, illetőleg amennyiben erdőüzemről van szó, a földművelésügyi miniszter urak kiküldöttje, 3./ a közélelmezési hivatal kiküldött szakközege, 4./ a népjóléti miniszter úr kiküldöttje és végül szükség esetén 5./ a belügyminiszter úr és 6./ a honvédelmi miniszter úr kiküldöttje.

A minisztertanács a javaslathoz jóváhagyólag hozzájárul.

*

[A)] Mindaddig, míg a munkásság tudatában van annak, hogy az elégedetlenségre alapos oka van, nem lehet vele szemben kellő eredménnyel és igazságosan alkalmazni a katonai fegyelmi hatalom eszközeit:

Azt a helyes elvet, hogy ezeket a kényszereszközöket csak a végső szükség esetén, akkor alkalmazzuk, ha békés eszközökkel nem lehet rendet teremteni, csak abban az esetben lehet következetesen alkalmazni, ha tényleg kiküszöböljük a sztrájkra vezető okokat, mégpedig az államhatalmi tekintély érdekében is minden lehetőt elkövetünk arra nézve, hogy ezek az okok előzetesen küszöböltessenek ki, mielőtt azt a munkásság kikényszeríti.

[B)] Az itt tekintetbe jövő összes üzemek a hadiérdeket szolgálják és így kétségtelen, hogy az ipari és bányamunka folytonossága és zavartalansága éppen olyan fontossággal bír, mint a hadsereg harckészsége. Ehhez képest a munkásság élelmezése is éppen olyan fontos kérdés, mint a hadsereg élelmezése.

Az a körülmény, hogy ma a hadiipari üzemekben dolgozó munkások jelentékeny része vezényelt katona, a bányákban pedig csaknem kivétel nélkül felesketett népfelkelők dolgoznak, kettős felelősséget ró rám. Egyrészt a katonai fegyelem fenntartását és szükség esetén a munkának a legszigorúbb eszközökkel való kikényszerítését, másrészt a katonai szabályzatnak azon

rendelkezései betartása felett való őrködést, hogy az alárendeltek anyagi ellátásukban hiányt ne szenvedjenek s a bánásmód velük igazságos és jóakaró legyen, bizalmat, ragaszkodást ébresszen.

Az engedelmességet a katonai rendszabályok teljes szigorúságával akkor kényszeríthetjük ki adott esetben azonnal, ha a katonai fegyelem alatt állók jólétére irányuló gondoskodás a lehetőségig tényleg megtörténik.

Minthogy pedig a hadiérdekre való tekintettel a munkát a katona- és polgári munkástól egyformán kell kikényszeríteni, szükséges az is, hogy az egyik és a másik jólétéről egyformán gondoskodjunk.

A munkásügyi panaszbizottság[2] közvetlen tapasztalatai azt mutatják, hogy a nagyobb munkásmozgalmak mindig az élelmezési nehézségekkel voltak kapcsolatban és még ott is, ahol a nyugtalanság egyéb okokban rejlett, mint ahogy a bányamunkásoknál és a vasúti alkalmazottaknál a valódi ok a szervezkedés lehetőségének a kikényszerítése, a munkabeszüntetés közvetlen oka az élelmezés fogyatékossága volt.

A munka folytonosságának biztosítására elsősorban az élelmezés terén mutatkozó zavarok és visszásságok kiküszöbölése szükséges. A munkásság élelmezési viszonyaira vonatkozólag csak néhány esetet fogok felsorolni.

A komlói kincstári szénbánya munkásai panasszal fordultak a munkásügyi panaszbizottsághoz. Az elintézés a pénzügyminisztérium állásfoglalásának hiányában sokáig húzódván, a népfelkelő munkásosztagparancsnok a kedélyek lecsillapítására egy munkásküldöttséget küldött Budapestre a panaszbizottsághoz. Ez a küldöttség egyebek közt előadta, hogy a kincstári bánya élelmitárából a szalonnát 17 koronáért kapják ; cukrot egyáltalában nem kapnak, mert a maximális áron felül beszerzett cukormennyiséget az élelmitár terhére azon aluli árban osztották ki az ottani tisztviselők között.

A Dunagőzhajózási részvénytársaság pécsi bányatelepén kitört sztrájk oka kétségbeejtően rossz élelmezés és a bányavezetőségnek e tekintetben tanúsított indolenciája volt. A munkásság heteken keresztül romlott, dohos lisztet kapott, dacára annak, hogy a raktárban 5 vagón jó liszt volt. Hüvelyes és burgonya egyáltalán nem volt, a hússzolgáltatásban nyújtott kedvezményt pedig a vállalat beszüntette, mikor a panaszbizottság a béreket némileg emelte.

Figyelemmel kell itt lenni arra is, hogy a föld alatt dolgozó bányamunkások, szeszes ital nem állván rendelkezésre, fokozott mértékben vannak a hússal való táplálkozásra utalva.

Hogy a munkásságra mennyire megnyugtatóan hat, ha látja, hogy gondoskodás történik róluk, mi sem mutatja inkább, mint az, hogy a pécsi bányamunkások megnyugvással felvették a munkát, mikor tudomásukra adatott a közös élelmezési bizottság létesítése, melyben a munkaadó és munkás is képviselve van.

Az Esztergom—Szászvári Kőszénbánya Részvénytársaság dorogi telepén, ahol a munkások szintén sztrájkbaléptek, a liszt, cukor, zsír, szalonna és burgonya papiroson ugyan kedvezményes áron volt a munkások számára biztosítva, azonban készlet nem volt, úgy, hogy a munkásoknak csak kis része kaphatta meg a szükséges élelmiszereket.

A rendelkezésre álló adatok szerint az Osztrák—Magyar Államvasút Részvénytársaság szénbányáiban a zsír kiszolgáltatási ára 10 korona, a Rimamurány—Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaságnál 9 korona.[3] Mindennemű élelmiszert maximális áron felül adott a munkásoknak a panaszbizottság közbelépéséig a Losonci Mezőgazdasági Gépgyár r.t. is.

[2] 1917—19—23., 4. jegyzet.

Az aknaszlatinai kincstári sóbányában a lisztellátásról szintén csak akkor történt meg a kellő gondoskodás, mikor a munkások a munkát beszüntették.

A resicabányai, tatabányai, borsodi, egercsehi bányatelepeken elsősorban az élelmiszerhiány okozta a munkásmozgalmakat, nevezetesen elsősorban burgonyában és lisztben volt hiány. Megesett az is, hogy a bányamunkások kizárólag tésztalisztet kaptak, úgy, hogy könyörögtek azért, hogy ha már kenyérliszt nincs, legalább kukoricalisztre cseréljék ki a tésztalisztet.

Ezekből és hasonló felmerült esetekből megállapítható, hogy a munkásság panaszai az élelmezés terén nem megokolatlanok. Az elégedetlenség főoka, hogy nem áll rendelkezésre a kellő mennyiségű élelmiszer, sok helyen pedig az élelmiszerekért olyan árakat követel a vállalat, amilyet a munkás keresetéből nem képes fedezni, aminek viszont az a következménye is van, hogy a munkások által ennek következtében a vállalattól igénybe vett előlegek levonása olyan nagymérvű, hogy a bérfizetéskor alig jut valami a munkás kezeibe.

Mindezek alapján sürgős szükségét látom annak, hogy gondoskodás történjék arról, hogy mindazok a vállalatok, amelyeknél jelentékenyebb számú munkás van alkalmazásban, a kellő mennyiségű és megfelelő minőségű élelmiszerekkel állandóan és fennakadás nélkül elláttassanak, gondoskodás történjék a munkáscsaládok olcsó ruhaneművel való ellátásáról és ennek megtörténte, valamint az is, hogy az elsőrendű szükségleti cikkek a munkások számára tényleg megközelíthető áron adatnak, szigorú és hathatós ellenőrzés alatt álljon.

c) Ha a budapestvidéki gyártelepek munkássága általában a viszonyoknak megfelelő béreket kap is, vannak itt is, éppúgy, mint vidéken, olyan momentumok, melyek orvoslásra szorulnak.

Elsősorban az erre vonatkozó rendeletek és a panaszbizottság megfelelő döntései dacára a vállalatok nem csekély része még mindig visszaél a vezényelt katonák és népfelkelő munkásosztagok helyzetével, amennyiben ezeket a többi munkásoknál jelentékenyen alacsonyabb bérekért dolgoztatják. Különösen visszás helyzet ez azoknál az ipari vállalatoknál, melyek az üzemük folytatására nem kötelezettek ugyan, de amelyeknél népfelkelő munkásosztagok vagy nagyobb számban vezényelt katonák dolgoznak, akik így nem fordulhatnak bérjavításuk érdekében a panaszbizottsághoz.

A kötelezett üzemeknél sűrűn fordulnak elő esetek, melyekben a vállalatok meg nem engedett módon, elbocsátással és bevonultatással való fenyegetés útján akadályozzák meg a polgári munkásokat abban, hogy a panaszbizottsághoz forduljanak, illetőleg, melyekben a panaszbizottság döntését úgy játsszák ki, hogy a munkást a panaszbizottság döntése után és amiatt nélkülözhetőnek nyilvánítják és elbocsátják, illetőleg bevonultatják.

A vidéki vállalatok némelyikénél annyira megy ez a presszió, hogy az alkalmazottak és munkások, bár az illető katonai vezető bizalmas jelentései szerint a legnagyobb mértékben és jogosan elégedetlenek a munkabérekkel, a

[3] Az 1917. nov. 16-án kiadott 4465/1917. M. E. sz. r. (R. T. 1917. 2324—2329. o.) szerint a nyers disznózsír és nyers szalonna ára kg-ként, termelő és viszonteladó közötti forgalomban, 8,50 K.

vállalat vezetőségének retorziójától való féltükben egyáltalában nem mernek a panaszbizottsághoz fordulni.

Végül a bányamunkások egy részénél még ma is jelentékenyen kevesebb a bér, mint amennyiből azok magukat és családjukat a mai viszonyok között az elsőrendű, feltétlenül szükséges cikkekkel elláthatnák. Áll ez a kincstári bányákra is, melyeknél a munkásság nyugtalansága tekintetében annyival súlyosabb a helyzet, mint a magánvállalatoknál, mert a kincstári bányaüzemek munkásaitól beérkezett panaszok hónapok múltával sem bírálhatók el, amennyiben kincstári bányákról lévén szó, a panaszok előzetesen a pénzügyminisztériumba kell, hogy küldessenek, az elintézés beláthatatlan ideig késik.

Jellemző a bányászok kereseti viszonyaira az, hogy a salgótarjáni bányászok mostani sztrájkja során az emberek elszéledve mezőgazdasági munkát vállaltak, ahol a szabad levegőn sokkal könnyebb munka mellett kétszeres keresetük volt és így természetes, hogy a bányába nem kívánkoznak vissza.

N. f. t., szövegében aláhúzásokkal.
L. 1917—37—33., 1917—43—16., 1918—9—22.

217.

1917. okt. 19. (34.) — 49.

A Tisza-kormány Ausztriával és Németországgal folytatott közélelmezési tárgyalásairól és megállapodásairól szóló iratanyag összegyűjtése.

L. 1917—6—1.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr bejelenti, hogy az Országos Közélelmezési Hivatal vezetésének átvétele után azonnal s azóta ismételten lépéseket tett aziránt, hogy az előző kormánynak Ausztriával és a Német Birodalommal folytatott közélelmezési vonatkozású tárgyalásairól és megállapodásairól szóló jegyzőkönyveket és feljegyzéseket összegyűjtse. Az alapvető ilyen tárgyalások közül azonban csak az 1916. évi szeptember hó 9. után keletkezett anyagot kapta meg. A) B)

Miután a rövid úton eszközölt kutatás szerint a háború kitörésétől 1916. évi szeptember hó 9-ig terjedő egész tárgyalási anyag állítólag hiányzik, holott az ezen időközben lefolyt nagyjelentőségű események közepette úgy a hadsereg ellátására, mint Ausztriára, a Német Birodalomra, a többi szövetséges, valamint a semleges államokra és a meghódított területekre vonatkozólag is az osztrák és a németbirodalmi kormányokkal olyan tárgyalásoknak kellett lefolyni, amelyek beható ismerete a közélelmezés ezen nagyfontosságú részének intézéséhez és a további tárgyalásokhoz feltétlenül szükséges; C) kéri, hogy amennyiben a szóbanlévő tárgyalások iratai a miniszterelnökség irattárában ismételt kutatás és meggyőződés-szerzés után sem találtatnának fel, az előző kormány elnöke felkerestessék, hogy a jegyzékbe vett, valamint minden egyéb, a közélelmezést érintő tárgyalásokra vonatkozó adatok, jegyzőkönyvek, feljegyzések, levelezések hollétéről a kormányt értesíteni s amennyiben azok az ő vagy kormányának volt tagjai kezében lennének, azokat a mostani kormánynak sürgősen rendelkezésére bocsátani szíveskedjék. D)

A minisztertanács helyeslőleg hozzájárul.

*

A) ... a miniszterelnökség részéről csak az osztrák és a magyar kormányoknak az 1916. évi szeptember hó 9-én, 1916. évi október hó 16-án és 1917. évi január hó 10-én Bécsben a külügyminiszter úr elnökletével és a hadsereg képviselőinek bevonásával tartott együttes tanácskozásairól felvett három darab jegyzőkönyv; a német birodalmi kormánnyal a román gabona elosztása iránt folyó év elején tartott együttes tárgyalás eredményeiről szóló feljegyzés, valamint az ezek előkészítésére vonatkozó levelezés és annak mellékletei adattak át kiküldöttemnek azon felvilágosítás kapcsán, hogy a közélelmezést érintő egyéb ilyen okmány a miniszterelnökség irattárában nincsen.

B) A miniszterelnökség irattárából az Országos Közélelmezési Hivatal részére rövid úton átadott iratok (az *A)* alatt említett iratok irattári, ma levéltári jelzetei szerint):

G. M. K. P. Z.[1] 528. jegyzőkönyv 1916. szept. 9.-én Wienben tartott közös minisztertanácsról; közös ügyekről.

Jegyzőkönyv a közös minisztertanács 1916. október 16-án Wienben tartott üléséről.

G. M. K. P. Z. 531. jegyzőkönyv 1917. január 10-én Wienben tartott közös minisztertanácsról.

6286/1916. res.[2] M. E[3]. Külügyminiszter a Monarchia kenyérterményekkel való ellátásának biztosítása tb.

6443/1916. res. M. E. Külügyminiszter a gabonakérdés szabályozása tb.

6512/1916. res. M. E. Külügyminiszter a Monarchia kenyérterményekkel való ellátásának biztosítása tb.

6655/1916. res. M. E. Berlinben tartandó szaktanácskozások német gabonaneműek Monarchia részére való átengedése tb.

6664/1916. res. M. E. Berlinben tartandó szaktanácskozások német gabonaneműek Monarchia részére való átengedése tb.

6766/1916. res. M. E. Hadseregfőparancsnokság: a Monarchia kenyértermény-szükségletének biztosítása tb.

6818/1916. res. M. E. Külügyminiszter: Németországi tárgyalások.

6833/1916. res. M. E. Osztrák miniszterelnök: Németországi tárgyalások.

6927/1916. res. M. E. A.O.K.[4] Németországi tárgyalások.

6950/1916. res. M. E. Osztrák miniszterelnök: Németországi tárgyalások.

7247/1916. res. M. E. Országos Közélelmezési Hivatal: Németországi tárgyalások.

339/1917. res. M. E. Külügyminiszter: Gabonakérdés rendezése tb.

3518/1917. res. M. E. Külügyminiszter: Gabonakérdés rendezése tb.

3642/1917. res. M. E. Külügyminiszter: Június 5-i berlini értekezlet tb.

580/1917. res. M. E. Német külügyminiszter: Gabonakérdés rendezése tb.

2194/1917. res. M. E. Külügyminiszter: Gabonaellátás ügyében április 12-én tartott értekezlet tb.

[1] Gemeinsamer Ministerrat Konferenz Protokoll Zahl.
[2] Reservált, azaz bizalmas.
[3] Miniszterelnökség.
[4] Armee Oberkommando.

4104/1917. res. M. E. Közös külügyminiszter: Romániai hozatalok felosztási aránya tb.

2193/1917. res. M. E. iktatmány nélküli melléklet 1917. január 18—19-én tartott közös gabonaellátásról.

Hadik.

C) Tekintve tehát, hogy ezeknek a tárgyalásoknak kellett rendeznie az Ausztriának adott gazdasági támogatásnak, a Német Birodalommal való kölcsönös segítségnek, a szövetségesek és semlegesektől való import és oda való exportnak, a meghódított területek gazdasági kihasználásának s mindezzel háborús erőink ökonomiájának alapvető és így életbevágó fontosságú kérdéseit...

D) Jegyzék azokról a tárgyalásokról, amelyeknek iratai iránt Tisza István gróf hoz kérdést kellene intézni.

1./A hadsereg ellátásának aránylagos megosztására nézve az osztrák kormánnyal folytatott tárgyalás és megállapodás a háború elején.

2./ A gabonaárak megállapítása iránt az osztrák kormánnyal folytatott tárgyalások. 1914., 1915., 1916.

3./ A minisztertanács határozata, amellyel szemben a hadsereg ellátásának addigi módjával, a rekvizíciós eljárással a kormány a hadseregnek kenyér- és takarmányterményekkel való ellátását közvetlenül magára vállalta és amellyel ezt a feladatot a földművelésügyi miniszterre ruházta.

4./ A földművelésügyi miniszternek a 3./ pont alatt körvonalazott feladat teljesítésére vonatkozólag a hadvezetőséggel való tárgyalása és megállapodása, 1914/15, 1915/16.

5./ Ausztriának adandó mindennemű gazdasági kisegítés iránt a két kormány közötti tárgyalás. — A m. kir. minisztériumnak a miniszterelnöknek, a földművelésügyi miniszternek erre vonatkozó tárgyalásai és megállapodásai. (1914/15.)

6./ A Német Birodalommal való gazdasági és kereskedelmi forgalomra vonatkozó un. September Abkommen, az erre vonatkozó tárgyalás és minisztertanácsi állásfoglalás. (1914.)

Ugyanaz a November Abkommenre nézve.

7./ A Romániában való gabonavásárlásra és Klein Gyula kiküldetésére, a vásárolt készlet felhasználására vonatkozó minisztertanácsi tárgyalás és osztrák kormánnyal való megállapodás (a román háború előtt).

8./ A hadseregnek 1915/16. évben való ellátására vonatkozó megállapodás a/ az osztrák kormánnyal,

b/ a hadvezetőséggel.

9./ Szerbia gazdasági kihasználására vonatkozó megállapodás

a/ a minisztertanácsban,

b/ az osztrák kormánnyal, az osztrák—magyar és a német hadvezetőséggel.

10./ Ugyanaz Orosz—Lengyelországra nézve.

11./ A balkáni szövetséges államokkal való gazdasági viszony megállapítására vonatkozó tárgyalás

a/ a minisztertanácsban,

b/ az osztrák kormánnyal,

c/ a hadvezetőséggel.

12./ Az északi neutrális államokra vonatkozólag a Német Birodalommal kötött egyezmények tárgyalása a minisztertanácsban.

13./ A Német Birodalomnak adott havi 120 vagon tojás-kontingens tárgyalása a minisztertanácsban.

14./ A Német Birodalommal a földművelési miniszter által kötött rekompenzációs ügyletek tárgyalása.

15./ A svájci rekompenzációs ügyletek tárgyalása.

16./ A hadseregnek marhával és sertéssel való ellátására vonatkozólag történt megállapodások.

17./ A Berlinben 1916. novemberben élelmezési kérdésekben folytatott tárgyalás és annak folytatása.

18./ Bosznia ellátására vonatkozó megállapodások.

19./ A Horvát-Szlavónországok közélelmezésére vonatkozó összes megállapodások.

218.

1917. okt. 19. (34.) — 51.

Német szén behozatala élelmiszerkivitel ellenében.

L. 1917—6—1. és 1917—31—27.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, hogy az utóbbi napokban a szénhelyzet a malomüzemek és tengeriszárító-telepek ellátása szempontjából lényegesen rosszabbodott. Október hó első napjaiban a közellátásra nézve a legfontosabb központi malmok közül 17 volt szénhiány miatt üzemen kívül, míg az üzemszünetelő telepek száma jelenleg már 44-re emelkedett. A szénellátásban beállott rosszabbodás a budapesti malmok ellátásánál is mutatkozott, amennyiben az utóbbi időben a naponta a budapesti malmok címére érkezett szénmennyiség 5 és féltől — 13 vagon volt, a napi körülbelül 40 vagon szükséglettel szemben. Az ország lisztellátása szempontjából legfontosabbak a budapesti malmok és ezek közül jelenleg 4 malom már teljesen áll, míg 3 malom oly csekély készletek felett rendelkezik, hogy a holnapi nap folyamán előreláthatólag kénytelen lesz üzemét beszüntetni. Ezen körülmények természetszerűleg a lisztellátás terén már erősen éreztetik hatásukat. Igy a szénhiány következtében lehetetlen volt eddig a hadvezetőségnek a magaslati állások külön ellátása céljaira kiutalt 2000 vagon lisztet elszállítani és ezenfelül a hadvezetőség részére naponta történő rendes kiutalásokat 300 vagonra kellett redukálni. A)

Ugyanily akadályok mutatkoznak a tengeri feldolgozásánál is, mert a malmok tekintélyes része szénhiány miatt vonakodik a nedves tengerit átvenni, miáltal a szükségletek kielégítése késedelmet szenved. A malomüzemek és szárítótelepek kellő szénellátása tekintetében a Szénbizottság[1] mindezideig nem volt képes a helyzeten javítani. B) A közellátással szorosan összefüggő üzemek (malmok, tengeriszárítók stb.) szénellátására vonatkozólag az Országos Szénbizottság kijelentette ugyan, hogy ezen üzemekről feltétlenül gondoskodni fog, de ez a megnyugtató kijelentés természetszerűleg csak oly fenntartással

[1] Megalakítására vonatkozólag l. 72/1917. M. E. sz. r. jan. 5. R. T. 1917. 1. o.

érthető, hogy az ellátást előre nem látható események (sztrájk, behozatal csökkenése, forgalmi zavar stb.) gátolni nem fogják. Amennyiben ily események beállnának, amivel pedig a jelen körülmények között mindenesetre számolni kell, természetszerűleg a Szénbizottság sem volna képes ígéretének megfelelni. Tekintettel azonban arra, hogy oly üzemek ellátásáról van szó, amelyeknek szén nélkül semmi körülmények között maradniok nem szabad, véleménye szerint gondoskodásnak kell történni abban az irányban, hogy a szóbanforgó üzemek szükséglete külön, előre biztosíttassék. Ha a jelenleg Ausztriával folyamatban lévő tárgyalások eredménye az általa annak idején felállított feltételeknek meg nem felelne, az előlemlített szénmennyiség máshonnan, mint Németországból nem szerezhető meg. Ennek következtében Németországtól kompenzáció ellenében kontingensen felül 10.000 vagon szén volna legsürgősebben biztosítandó, amely szénmennyiség kizárólag a közellátási üzemek céljaira az Országos Közélelmezési Hivatal rendelkezésére állana. Ezen mennyiség biztosítása és legsürgősebb leszállítása iránt az intézkedések késedelem nélkül volnának megteendők, mert különben a belföldi lakosság és hadvezetőség lisztellátásában, valamint a hizlalási akció részére szükségelt tengerimennyiségek fedezésénél már a legközelebbi időben a legnagyobb zavarok fognak előállani.

Ezen előterjesztés kapcsán a földművelésügyi miniszter úr előadja, hogy a kontingensen felüli szénmennyiség elnyerése csak úgy remélhető, ha Németországgal szemben mi is megfelelő előzékenységet tanúsítunk. Ennek folytán a földművelésügyi miniszter úr felhatalmazást kér arra, hogy a közös hadügyminiszter úr hozzájárulását 30.000 darab marhának Németországba való kiviteléhez kieszközölje s ez irányban a német birodalmi kormánnyal is tárgyalásokat folytathasson.

A minisztertanács, méltányolván a közélelmezésügyi miniszter úr aggályait s javaslatához hozzájárulván, a kért felhatalmazást megadja.

*

A) Az Országos Közélelmezési Hivatal a napokban utalta ki a törvényhatóságoknak folyó évi november 15-től december 15-ig történő ellátására szolgáló lisztmennyiségeket. Ezen mennyiségek is csak nagy nehézségek árán lesznek leszállíthatók, különösen azért, mert a törvényhatósági lisztellátás céljaira őrlő körzeti malmok legnagyobb része állandó olaj- és szénhiánnyal küzd.

B) A széntermelésben és behozatalban mutatkozó csökkenésen kívül sok esetben a rossz ellátás az Országos Szénbizottság jelenlegi lebonyolítási rendszerében keresendő. Jelenleg ugyanis a szénszállítások az Országos Szénbizottság kiutalásai szerint, a malmok és bányák között fennálló kötések alapján történnek. A bányáknál természetszerűleg az a tendencia uralkodik, hogy szenet elsősorban azon fogyasztóknak szállitanak, akikkel legmagasabb kötéseik vannak. Igy egyik malom panasszal élt, hogy a Salgótarjáni Kőszénbányától, amelynél kötése van, már több mint egy hónapja szenet nem kapott. A sztrájk megszűnése után haladéktalanul fölszólította a bányát szállításra, mire a bánya kijelentette, hogy csak akkor szállíthat, ha a jelenleg fennálló kötésben megállapított árak jelentékenyen felemeltetnek. Hasonló panaszok érkeztek a borsodi bányák ellen is. Ily körülmények között mérlegelés tárgyát kell hogy képezze, nem volna-e szükséges a jelenlegi rendszernek oly módon való megváltoztatása, hogy az összes fennálló kötés hatályon kívül helyeztetnék és az egyes szénfajtákért fizetendő árak a szenek minősége szerint kormányhatóságilag megállapíttatnék. [a] A Magyarországon termelt és a behozott szenek felett egy szervnek kellene kizárólag rendelkezni, amely a rendelkezésre álló szénmennyiségeket a fogyasztók között, azok gazdasági fontosságának figyelembevételével osztaná szét. A hivatásos szénkereskedők mint bizományosok a szétosztásba bevonhatók volnának.

219.

1917. okt. 19. (34.) — 52.

A cukortermelés fokozása érdekében szükséges intézkedések.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, hogy amikor a közélelmezés szempontjából egyes oly fontos terményekben, mint a hüvelyesekben és a burgonyában gyenge a termés, sőt hiány van, kétszeresen kell gondot fordítani arra, hogy egyéb élelmicikkek a megkívánt mennyiségben álljanak rendelkezésre. Ebből a szempontból bírálandó el mindenekelőtt a cukor, amiben eddig komoly hiányok nem mutatkoztak ugyan, de minden lehetőt el kell követni, hogy e téren az ellátás a jövőben is minél zavartalanabb legyen. A cukorfogyasztásnak a jelenlegi továbbmenő megszorítása különösen a bányász- és ipari munkásság, valamint a vasutasság körében, ahol nem egyszer magának a foglalkozásnak természete megkívánja a kávé- és tea-fogyasztást, kellemetlen zavarokra vezethetne. Ez okból s minthogy a mai viszonyok mellett a népesség cukorellátását a folyamatban lévő gazdasági évre nemcsak hogy biztosítottnak nem látja, hanem aggodalmai vannak azirant, hogy ha a szükséges intézkedések a lehető leggyorsabban meg nem tétetnek, komolyan veszélyeztetve van, kénytelen a minisztertanács figyelmét e kérdésre felhívni. A tartós szárazság következtében ugyanis már maga a cukorrépatermés, annak dacára, hogy a bevetett terület meghaladta a múlt évit, jelentékenyen alatta fog maradni az 1915/16. évi termésnek. Ezenkívül azonban komoly jelek mutatkoznak arra, hogy a termelt répa sem szállíttatik a kívánt mértékben a cukorgyárakba, hanem az egyéb célokra használtatik fel. Sok gazda a nagy takarmányhiány következtében már maga feleteti répáját, amit megakadályozni alig is lehet, azonban ennél sokkal nagyobb baj, hogy mivel tekintettel a takarmányrépa árának nagyságára, amely métermázsánként a 40 koronát is meghaladja, a gazdák egy része ahelyett, hogy cukorrépatermését a szerződésszerű 8—9 korona árért a cukorgyárnak szállítaná le, azt mint takarmányrépát törekszik értékesíteni. Sőt értesülések vannak azirant, hogy maga a katonaság is vásárol ma cukorrépát takarmányrépaként 50 koronáért. Első és legsürgősebb teendő volna tehát a takarmányrépa-árnak megállapitása, éspedig olymódon, hogy az a mai forgalmi árnál jelentékenyen alacsonyabb legyen és összhangban álljon a cukorrépa-árral. Ugyanakkor azonban gondoskodni kell azirant is, hogy egyrészt az idei termésnek a cukorgyárakba való beszállítása, másrészt a jövő évi cukorrépa-termelés biztosíttassék. Véleménye szerint nem szenved kétséget, hogy a mostani árak mellett, midőn más terményekben a termelés sokkal jövedelmezőbb, a gazdák lehetőleg le fognak mondani a cukorrépatermelésről,

a) Így az eredetiben.

együtt 90 választókerület helyett 120, illetve Fiuméval 122 választókerületre oszlanék.

Kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy ezt a törvényjavaslatot legfelső előzetes jóváhagyás alá terjeszthesse.

A minisztertanács a bemutatott javaslatot pontonként letárgyalván, mindenekelőtt, tekintettel arra, hogy Fiume város és kerülete Horvát—Szlavón—Dalmátországok területéhez nem tartozik és miután Fiumének külön autonómiájára és erre vonatkozó törvényhozási viszonyaira nézve a megállapodás az 1868. évi XXX. törvénycikk 66. §-ának első pontjában megjelölt módon még nem létesült: Fiumének a horvát—szlavón országgyűlés választókerületei közé való felvételéhez csak azzal a fenntartással járul hozzá, s ezt jegyzőkönyvileg is leszegeztetni kívánja, hogy ezzel Fiume város és kerületének Horvát—Szlavón—Dalmátországokhoz való tartozása elismerve nincs.

Az új választójogi törvényjavaslatra nézve, a minisztertanácson részt vett bán úrral egyetértőleg, abban állapodik meg,

1./ hogy cselekvő választói jogban községi illetőségükre való tekintet nélkül nemcsak az 1907. évi L. törvénycikk 1. §-ához tartozó A./ kimutatásban megnevezett államvasúti tisztviselők, hanem a magyar államvasutak összes alkalmazottai részesítendők;

2./ választói joggal ne csak a katonatisztek, katonai lelkészek stb., hanem a katonai tisztviselők se bírjanak;

3./ a szenvedő választói jog tekintetében intézkedő határozmányok új szövegezéssel akként módosítandók, hogy a szenvedő választói jogból ne legyenek kizárva azok, akik hivatali állásuknál fogva Horvát—Szlavónországok területén kívül bírnak állandó lakhellyel;

4./ tekintettel arra, hogy egyes bűncselekmények megtorlására katonai bíróságok is illetékesek, nehogy a katonai büntetőbíróságok által hozott büntető ítéletek jogkövetkezményei tekintetében a törvény alkalmazásánál bizonytalanság álljon elő, a javaslat illető pontjának oly szövegezést kell adni, amely kétségen kívül lehetővé teszi azt, hogy a katonai bíróságok által a hatáskörükbe utalt esetekben hozott büntető ítéletek is azzal a következménnyel járjanak, hogy az illető a választói jog gyakorlásából kizárható legyen.

Végül az egyes felekezeteknek a horvát-szlavón országgyűlésen virilis jogon[2] való képviseltetése tekintetében az a megoldás fogadtatott el, mely szerint megfelelő úton lehetővé teendő az, hogy a református, az ágostai hitvallású evangélikus és az izraelita hitfelekezeteknek egy-egy képviselőjét öt év tartamára a bán előterjesztésére ő felsége nevezze ki.

A minisztertanács ezek után hozzájárul, hogy a most tárgyalt törvényjavaslat, a bán úr által is elfogadott ezen módosításokkal legfelső előzetes jóváhagyás végett ő felségéhez felterjesztessék.

Vö. 1917—39—1.

[2] A legtöbb adót fizető jogán.

221.

1917. okt. 26. (35.) — 24.

Horvát—Szlavónországnak a hadikiadásokhoz való fokozottabb hozzájárulása.

A pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr bejelenti, hogy a Magyarország és Horvát—Szlavón—Dalmátországok között létrejött pénzügyi egyezmény becikkelyezéséről szóló 1906. évi X. törvénycikk hatályának újabbi meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat szerint az az egyezmény 1918. évi február hó végéig meghosszabbíttatnék.[1] A pénzügyi egyezmény szerint Horvát—Szlavónországok az egyenes adókból, helyesebben azon közszolgáltatásokból, melyek területileg biztosan elkülöníttetnek, saját bevételeik 44%-ában részesülnek. Miután most a törvényhozás azon kényszerű helyzetben van, hogy a háború folytán nem a rendes beligazgatási szükségletekre, nem is a rendes közösügyi költségekre, hanem hadviselési költségekre igényeljen adókat, lehetetlennek tartja, hogy amikor jelentékeny közszolgáltatásokat ily külön célra kell megállapítani, ezeknek hozadéka a horvátországi részesedés tekintetében éppúgy kezeltessék, mint az előbb említett adóhozadékok. Ezért kénytelen lesz a hadviselési költségek fedezésére irányuló adójavaslatoknál az úgynevezett céladók rendszeréhez folyamodni, vagyis azt megállapítani, hogy bizonyos oly adók, amelyeket azért leszünk kénytelenek felajánlani és megszavazni, mert a hadviseléssel egybekötött költségeket, helyesebben az e végből kibocsátott kölcsönök kamatait másképp fedezni nem tudjuk, céladók jellegével bírnak s ebből folyólag kénytelen lesz ezekre a céladókra nézve a törvényjavaslatokba azt a korlátozást felvenni, hogy ezen adók jövedelmei kizárólag meghatározott célokra, tudniillik hadicélokra fordíttassanak.

A minisztertanács osztván a miniszterelnök úr indokolt nézetét, jóváhagyólag hozzájárul.

N. f. t. tartalomjegyzékében megjelölve; a tartalomjegyzékben levő cím (Die Zwecksteuern) mellett fekete ceruzás kézírással a következő magyarázat található: „Steuer zur Deckung der Kriegskosten."

222.

1917. okt. 27. (36.) — 1.

Ugron Gábor belügyminiszter lemondásának kérdése.

Vö. 1917—25—18.

Ugron Gábor belügyminiszter úr az országgyűlés képviselőházának tegnapi ülésén történt leszavaztatása folytán[1] lemondását a minisztertanácsnak felajánlja.

[1] L. 1917 : XIV. tc.

[1] Az 1910. jún. 21-re hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház.—Napló. XXXVII. k.-ben az 1917. okt. 26-i ülés jegyzőkönyve szerint Tisza István interpellációt intézett a belügyminiszterhez politikai híveinek, Bács-Bodrog megye alispánjának és főjegyzőjének fegyelmi ügye miatt. Kifejtette, hogy a két tisztviselő ellen irányuló vizsgálatban a tisztviselői kar megfélemlítését és az ellenzék akcióképességének csorbítását kell látni. Ugron Gábor válaszában fenntartotta a vizsgálat szükségességét. A képviselőház többsége a választ nem volt hajlandó tudomásul venni.

A minisztertanács egyhangúlag kimondja, hogy Ugron Gábor belügyminiszter úrral szolidáris, lemondását ily incidens alkalmából el nem fogadja, mert a kabinet mint kisebbségi kormány alakult meg azzal a céllal, hogy a választójogot megalkossa, ennek folytán, ütközőpontnak csak azt fogadhatja el, ha a Ház a kormánnyal a választójog kérdésében jönne ellentétbe.

Vö. 1917—38—3.

223.

1917. okt. 30. (37.) — 33.

Kísérletek munkásmozgalmak megelőzésére.

L. 1917—34—43.

Honvédelmi miniszter úr a folyó évi október hó 19-én tartott minisztertanácsban[1] elfogadott javaslata kapcsán bemutatja az általa szerkesztett azon „Határozványok"-at, [A] amelyek a felállítandó munkásjóléti miniszteri bizottságok működését szabályozzák, s kéri ezen Határozványok elfogadását.

Ezen alkalomból utal arra, hogy a munkásmozgalmak ma már nem csak kizárólag bér-, hanem jórészt az élelmezési kérdésekkel is kapcsolatban állnak, s így ha az egyiket a másik nélkül akarnánk megoldani, az a munkások között megnyugvást nem kelthet, különben a mai viszonyok között nem is lehet a kereset kérdését az ellátás kérdésétől elválasztani. Az eljáró munkásügyi panaszbizottságnak azonban nem áll ezidőszerint hatáskörében, hogy más kérdésben, mint a bérkérdésben állást foglaljon.

Habár tény az, hogy a munkabérek a megélhetési viszonyoknak és az elsőrendű életszükségleti cikkek áremelkedésének figyelembevételével a panaszbizottságok által a legtöbb esetben felemeltetnek, mégis ezen bérfelemelés helyett igen sok esetben célszerűbb volna és sokkal nagyobb megnyugvást keltene, ha a munkások az élelmezési ellátás terén kapnának rekompenzációt, mert hiába emeltetnek a munkabérek, ha a munkás a szükséges cikkeket bármi okból beszerezni nem tudja, vagy ha ezzel egyidejüleg a beszerzési forrás a beszerezhető cikkek árait felemeli. Azon vállalatok munkásai ugyanis, akik az illető vállalat jóléti intézményei útján jutányos áron kapják meg a megélhetéshez szükséges különféle cikkeket, a mai viszonyok között óriási előnyben vannak azon vállalatok munkásaival szemben, akik ily kedvezményben nem, vagy csak igen szerény mértékben részesülnek. Ilyen körülmények között tehát nem lehet indokolt, hogy azonos munkateljesítmény mellett a munkások mindenütt egyforma napibérben (keresetben) részesíttessenek, vagyis [B] a kereset kérdését az ellátás kérdésével feltétlenül összhangba kellene hozni, miáltal véleménye szerint nemcsak a mértéktelen béremelkedéseknek határt lehet szabni, hanem elő lehet készíteni a békére való átmenet munkáskérdését, mert akkor, amikor az életszükségleti cikkek beszerzése olcsóbbodni fog, a munkabérek leszállításának megkísérlése körül mégis

[1] 1917—34—43.

valószínűleg nagyobb ellenállással fogunk találkozhatni. Ha tehát béremelés helyett már most más téren lehet a munkásoknak ellenértéket nyújtani, inkább ehhez a módszerhez kellene folyamodni.

Ezek alapján javasolja, hogy a munkásügyi panaszbizottságok oly panaszügyekben, ahol a bérkérdés és élelmezési kérdések egymással szoros kapcsolatban állanak, ezeket egymástól ne függetlenül, hanem egymással szoros kapcsolatban tárgyalják és ezen célból a panaszbizottságba a közélelmezési magyar királyi miniszter úr képviselője is esetenként kirendeltessék, továbbá hogy a munkásügyi panaszbizottság működésének alapját képező 1915. évi 18.950./eln. 20. b. számú honvédelmi miniszteri rendelet[2] ez értelemben való sürgős kiegészítése iránt az érdekelt szakminiszter urakkal egyetértőleg intézkedés történjék.[3]

A minisztertanács a honvédelmi miniszter úr javaslata értelmében határoz, egyben azonban gróf Batthyány Tivadar miniszter úr indítványára elhatározza, hogy a magyar királyi honvédelmi miniszter úr által 13.680/eln. 4. a. szám alatt[4] a munkásügyi panaszbizottságok szervezete és szolgálati utasítása tárgyában kiadott rendelet akként módosíttassék, hogy a panaszbizottságok hatásköre a kincstári gyáripari és bányaüzemekre is kiterjesztessék, azzal azonban, hogy a panaszbizottságoknak ezen üzemekre vonatkozó határozatai csakis az illetékes szakminiszter jóváhagyása után emelkednek érvényre.[5]

*

[A] *A m. kir. honvédelmi minisztérium 23.730/eln. 4. a.—1917. sz. minisztertanácsi előterjesztésének melléklete.*

Bizalmas! Csak a szakminiszterek, hadügyminiszter és elnökök részére.

Határozványok a munkásjóléti (munkásügyi?) miniszteri bizottságok számára.

1. §. Cél.

Az ipari és bányamunka folytonossága megkívánja, hogy a m. kir. kormány szakadatlanul tájékozva legyen a munkásjóléti viszonyok felől is.

Ezen célra a m. kir. kormány határozatához képest helyszínen eljáró „miniszteri bizottságok" szerveztetnek.

2. §. A miniszteri bizottságok hatásköre kiterjed:

A magyar szent korona országainak területén fekvő:

[2] R. T. 1915. 472—478. o.

[3] Ennek a rendeletnek kiegészítései: 10813. eln. 20/B. H. M. r., 1916. jún. 12., R. T. 1916. 1247—1248. o.; 13604. eln. 20/B. H. M. r., 1916. júl. 19., R. T. 1916. 1258—1259. o.; 11653. eln. H. M. r., 1917. jún. 18., R. T. 1917. 977—978. o. és 105. eln. H. M. r., 1918. jan. 21., R. T. 1918. 273—274. o.

[4] Ilyen számú rendelet a R. T.-nak és a Honvédségi Közlönynek világháborús évfolyamaiban nincs. A honvédelmi minisztérium iratai között keresendő.

[5] 105. eln. H. M. r., R. T. 1918. 273—274. o.

a) valamennyi az 1912. évi LXVIII. t. c. 18. §-a alapján üzemük folytatására kötelezett iparvállalatokra;

b) valamennyi bánya, vagy a bányatörvény alá eső más műre (érc és szénelőkészítő műre, kohóra);

c) az 1912. évi LXVIII. t. c. 18. §-a értelmében üzeme folytatására nem kötelezett azon vállalatokra, amelyeknél népfelkelő munkásszázadok alakítva vannak;

d) a fenti a.)—c.) pontok alatt meg nem jelölt valamennyi olyan vállalatra, amelyeknél nagyobb számban vannak vezényelt katonák foglalkoztatva.

3. §. A miniszteri bizottságok összeállítása.

Egyelőre három miniszteri bizottság működik.

Működése kiterjed:

Az I. és II. számú miniszteri bizottságé: a jelen határozványok 2. §. a.), c.) és d.) pontja alatti ipar- és egyéb vállalatokra.

A III. számú miniszteri bizottságé: a jelen határozványok 2. §. b.) pontja alatti bányavállalatokra.

Az, hogy az I. és II. számú miniszteri bizottság között a megtekintendő üzemek mikép osztassanak fel, a helyi viszonyok és egyéb célszerűségi szempontok figyelemben tartásával az érdekelt miniszterekkel egyetértőleg, a honvédelmi miniszter által lesz meghatározva.

A bizottság tagjai:

a.) Mindegyik bizottság elnöke egy tábornok, vagy ezredes (honvédelmi miniszter rendeli ki);

b.) Az I. és II. számú bizottságba, amennyiben ipari üzemekről van szó, a m. kir. kereskedelemügyi miniszter; erdőüzemeknél a m. kir. földművelésügyi miniszter küld állandó képviselőt;

c) A III. számú bizottságban a m. kir. pénzügyminiszter képviselteti magát állandóan;

d.) Mindhárom bizottságba azonkívül állandó képviselőt küld: a közélelmezési hivatalt vezető m. kir. miniszter és a népjóléti m. kir. miniszter;

e.) A belügyminiszter és a honvédelmi miniszter — ha ezt a körülményekhez képest szükségesnek tartja —, magát minden bizottságban képviselteti.

Az illető miniszterek névszerint kijelölik a képviseletükben működő tagokat, akik a bizottsági működésre mindig rendelkezésre állnak, és ezeknek neveit a m. kir. honvédelmi miniszternek tudtul adják.

A honvédelmi miniszter az érdekelt szakminiszterekkel egyetértőleg intézkedik esetenként aziránt, hogy egy és ugyanazon helyen lévő ipari és bányaüzemek egyik vagy másik bizottság által egyidejüleg tekintessenek meg, hogy két miniszteri bizottságnak egy és ugyanazon helyre való kiszállása elkerültessék.

4. §. A miniszteri bizottságok hatásköre.

Elvül szolgáljon, hogy a bizottságok feladata a m. kir. kormány tájékoztatása. Ennélfogva oly ügyekben, amelyeknek intézése a kormányzati hatalom, vagy az egyes szakminiszterek illetékességi körébe esik, mint javaslattevő szerepel.

Oly jelenségek észlelésénél, amelyek a fennálló törvényes rendelkezésekkel ellentétben állnak, a bizottság a helyszínén a szabálytalanságok megszüntetésére azonnal intézkedik és erről az illetékes szakminiszternek és a honvédelmi miniszternek, sürgős esetekben táviratilag, egyébként pedig jelen határozvány 8. §. h.) pontja értelmében jelentést tesz.

5. §. A miniszteri bizottságok feladata.

Ellenőrizni és meggyőződést szerezni arról, hogy:

a.) a kellő mennyiségű és megfelelő minőségű élelmiszerkészletek, valamint ruházati cikkek rendelkezésre állnak-e;

b.) ezen cikkek a munkásságnak elérhető áron lesznek-e tényleg kiadva;

c.) a munkásság bérei a megélhetési viszonyoknak megfelelnek-e;

d.) nem akadályoztatnak-e a munkások esetleg kerülő utakon való befolyásolás által (pl. házbérlet vagy kedvezmények elvonása által) abban, hogy a bérviszonyaikra való kérelmükkel, illetve panaszaikkal az illetékes fórumhoz (panaszbizottsághoz) forduljanak;

e.) a vezényelt katona-munkások bérviszonyai a többi munkásokénak megfelelően vannak-e megállapitva;

f.) az illető üzem közegészségügyi berendezései megfelelőek-e;

g.) a munkaidő a munkásság erőállapotának megfelel-e, hogy az állandó teljesítőképesség biztosíttassék;

h.) a vezényelt katona-munkások ruházata és ellátása (élelmezés, elhelyezés) tekintetében kiadott katonai rendeletek betartatnak-e.

6. §. A miniszteri bizottságok működésénél követendő eljárás.

A bizottságok tartsák szem előtt, hogy a munkások legnagyobb része a fennálló törvényes rendelkezések, illetve a szigorú katonai fegyelmi szabályok következtében szolgálati helyét önként el nem hagyhatja. Ha tehát szükség esetén a katonai rendszabályok teljes szigorával kikényszeríttetik a munka, ennek előfeltétele, hogy a munkások egzisztenciájáról, azok jólétéről, igazságos és jóakaró bánásmódról gondoskodjunk, hogy ez által lehetővé tegyük, hogy munkahelyeiken — a hadvezetés érdekében — teljes erejük megfeszítésével, kedvvel és megnyugvással dolgozzanak.

A munkások jóléti viszonyai felőli tájékozódás megszerzése céljából általában a bizalmi férfiakkal, vagy más egyes munkásokkal való személyes szóbeli érintkezést kell keresni.

A munkásság munkateljesítményének és életviszonyainak megismerése céljából szükséges lesz őket munka közben és esetleg magánlakásaikon is felkeresni, hogy ezáltal közvetlen tapasztalatok legyenek minden irányban szerezhetők.

Mindig szem előtt kell tartani azonban, hogy a helyszíni eljárás csak tájékozódás, az észleletek feletti döntés nem a bizottság hatáskörébe tartozik. A bizottság, vagy egyes tagjai ne tegyenek olyan nyilatkozatot, amely a munkásság körében esetleg azon meggyőződést kelthetné, hogy maga a bizottság a munkásság kérdésével, vagy panaszával szemben bármily irányban elfogult. Feltétlenül tartózkodni kell a bizottságnak, illetve a bizottság egyes tagjainak minden véleménynyilvánítástól vagy igérettételtől. Panaszokat nem vehet át, hanem panaszok esetében a munkásokat felvilágositja, hogy hol lehet vélt sérelmeikért orvoslást keresni (panaszbizottság, üzemi elöljáró).

A bizottságnak jogában áll — a fennálló törvényes rendelkezések és egyéb jogszabályok keretében — a vállalatok előjegyzéseibe, könyveibe stb. betekinteni; az üzleti titkokat azonban feltétlenül titokban kell tartani.

7. §. A miniszteri bizottságok munkaterve.

Mindhárom bizottság elnöke, a bizottságba kijelölt tagokkal egyetértőleg, megállapítja az útitervet, amelynek alapján a magyar szent korona orszá-

gaiban fekvő összes, a jelen határozványok 2. §-ban jelölt üzemeket megtekintik.

Ezen összeállított útiterv a honvédelmi miniszterhez sürgősen, jóváhagyás végett, beterjesztendő.

A szükséghez képest a honvédelmi miniszter fog intézkedni az iránt, hogy a miniszteri bizottságok ezen útitervtől eltérőleg esetleg mikor és hova szálljanak ki.

8. §. A miniszteri bizottságok belső ügymenetének szabályozása.

a.) Minden miniszteri bizottság elnökéhez a honvédelmi miniszter egy erre alkalmas helyi szolgálatra osztályozott tisztet — mint segédtisztet — és egy irnokot rendel ki.

b.) Minden miniszteri bizottság az általa tárgyalt ügyeket külön saját iktatószám alatt intézi és kezeli. Az ügydarabok megőrzéséről az elnök gondoskodik. A bizottság működésének megszüntével az irattár a honvédelmi minisztérium 4. a. osztályának szolgáltatandó be.

c.) A bizottságok részére szükséges irodai és egyéb kellékeket a honvédelmi minisztérium szolgáltatja ki.

d.) A bizottságok elnökeinek 1—1 szobát, valamint az összes irnokok részére 1 szobát a honvédelmi miniszteri palotában a honvédelmi miniszter bocsát rendelkezésre.

e.) A bizottságok elnökei katonai szolgálati tekintetben a honvédelmi minisztérium I. ügycsoport főnökéhez utaltatnak.

f.) A bizottságok elnökei gondoskodnak arról, hogy szükség esetén a bizottság tagjai összehívassanak.

g.) A bizottság működéséről a bizottság elnöke naplószerű előjegyzést vezet; azonkívül minden egyes üzemben megejtett szemle eredményéről jegyzőkönyvet vesz fel, és azt még a helyszínéről a honvédelmi miniszterhez (4. a. osztály) 3 példányban felterjeszti.

A bizottság jelentései alapján a honvédelmi miniszter intézkedik.

Oly sürgős esetekben, melyek valamely más hatóság azonnali közbenjárását vagy intézkedését teszik szükségessé, a miniszteri bizottság elnökének kötelessége erről a honvédelmi minisztert és az illető szakminisztert, illetve hatóságot is — esetleg táviratilag — értesíteni, ami a jegyzőkönyvben kifejezésre juttatandó.

h.) A bizottságok eljárásával kapcsolatos és a honvédelmi miniszternek előterjesztendő ügyek a honvédelmi minisztérium 4. a. osztályában dolgozandók fel; a bizottságok elnökeinek ezen osztály vezetőjét tehát minden ügyben tájékoztatni kell.

9. §. A bizottságok elnökei és a hozzájuk beosztott katonai egyének illetékek szempontjából a honvédelmi minisztérium állományába tartozóknak tekintendők.

10. §. Jelen rendeletem, melyet az összes érdekelt m. kir. miniszter urakkal egyetértőleg adok ki, azonnal érvénybe lép.

B) . . . azért, mert az egyik üzemben, amelyben például a béren kívül semmiféle kedvezmény az ellátás terén nincsen meghonosítva — egy munkás mondjuk naponta 22 koronát keres, ugyanennyit ítéljenek meg egy másik üzemben lévő munkásnak is, dacára annak, hogy ezen másik üzemben a munkások bérkülönbözetet jelentékenyen meghaladó előnyben részesülnek az ellátás tekintetében.

Vö. 1917—43—16., 1918—2—23., 1918—9—22.

224.

1917. okt. 30. (37.) — 34.

A VII. hadikölcsön kibocsátása.

L. 1916—16—78.

A pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr a kibocsátandó VII. hadikölcsön tárgyában tesz előterjesztést. Előadja, miszerint a bankkörökben az a kívánság merült fel, hogy ne járadékkölcsön, hanem pénztárjegyek bocsáttassanak ki. Maga részéről azonban kívánatosnak tartja odatörekedni, hogy a kölcsönművelettel a nép köreibe hatoljunk be, mert a pénzbőség leginkább ott jelentkezik[1] s ennélfogva véleménye szerint ez alkalommal is meg kellene maradni járadékkölcsönnél. Javasolja, hogy a VII. hadikölcsön ily járadékkölcsön alakjában bocsáttassék aláírásra, még pedig ismét két típusban, úgymint 6% és 5½% kamatozással. Kibocsátási árfolyamul a 6%-nál 96 korona 60 fillér, az 5½%-nál 91 korona 25 fillér lenne megállapítandó.

A minisztertanács a miniszterelnök úr javaslatához jóváhagyólag hozzájárul.

Vö. 1917—39—43.

225.

1917. nov. 5—6—7. (38.) — 3.

Az új választójogi törvényjavaslat.

L. 1917—36—1.

Dr. Vázsonyi Vilmos választójogi miniszter úr bemutatja az országgyűlési képviselők választásáról készített törvényjavaslat tervezetét.[1]

A törvényjavaslat általános ismertetéséül előadja a következőket:

I. A törvénytervezet a választói jognak messzemenő demokratikus kiterjesztését tartalmazza, anélkül, hogy a teljesen általános választói jogig menne el. A teljesen általános választói jog, amely a választói jog kellékei gyanánt csupán az állampolgárságot, bizonyos életkort és esetleg a lakóhely valamelyes állandóságát kívánja meg, a jelenlegi szűk választói jog után, minden átmenet nélkül esetleg megrázkódtatásnak tenné ki a nemzetet. A választói jognak az a rendszere, amelyet a törvénytervezet magáévá tett, az értelmi cenzust veszi alapul és annak oly szabályozást ad, amely mellett a nemzet a kultúra terjedésével minden rázkódtatás nélkül fokozatosan fogja elérni a teljesen általános választói jogot. A törvénytervezet ugyanis a választói jognak alapjogcímévé az elemi népiskola negyedik osztályának sikeres elvégzését teszi. Az 1910. évből származó statisztikai felvétel szerint e jogcímnek

[1] Vö. 1917—32—12. és 1917—39—43. — Ebben a korban a „nép" kifejezés nemcsak a dolgozó osztályokra vonatkozott, hanem általában a nem „úri" származású, a történelmi osztályokon és a burzsoázián kívül álló elemek megjelölésére szolgált.

[1] Vö. 1917—25—18.

2,600.000 huszonnégy éven felüli férfi felel meg. (Az 1913:XIV. törvénycikk[2] alapján készült első névjegyzékekbe összesen csak 1,600.000 választó vétetett fel.) Az országnak azokon a helyein, ahol az iskoláztatás és a kultúra a legelterjedtebb, nevezetesen a városokban és elsősorban Budapest székesfővárosban, az elemi népiskola negyedik osztályának választói jogcímmé tétele gyakorlati hatásában máris meg fogja közelíteni a teljesen általános választói jogot, nevezetesen amennyiben e helyeken az elemi népiskola negyedik osztályát el nem végzett férfiak a férfilakosságnak igen csekély %-át teszik. Az iskoláztatás és kultúra további terjedésével ugyanez lesz az állapot az ország többi részében is, amely állapotnak mielőbbi bekövetkezését a törvénytervezet azáltal is előmozdítani kívánja, hogy tervbe veszi a felnőttek oktatásának szervezését és megengedi, hogy a felnőttek az elemi népiskola negyedik osztályának megfelelő képzettséget a választó jog megszerzése végett külön e célra szervezett bizottságok előtt igazolhassák. Ezáltal a választói jog szabályozása a kultúra terjedésének is jelentékeny tényezője lenne.[A)] Az elemi népiskola negyedik osztályának elvégzésén felül a törvényjavaslat még további jogcímeket is állít fel. A törvénytervezet ugyanis az elemi kultúra elsajátításán felül a legalább 10 koronányi összegű adózást és a katonai szolgálatot is olyan állampolgári kötelezettségnek tekinti, amelynek teljesítése — ha a kultúra bizonyos minimális foka, nevezetesen az írni és olvasni tudás is fennforog — választói jogot ad. Különösen messzemenően honorálja a törvénytervezet a jelenleg folyó háború ideje alatt a haza védelmében a harctéren teljesített katonai szolgálatot, amikor az írni és olvasni tudó Károlycsapatkereszteseknek,[3] tekintet nélkül életkorukra, választói jogot biztosít. Végül könnyen igazolható külön jogcímet állapít meg a törvényjavaslat az írni és olvasni tudó ipari alkalmazottakra nézve, akiknél ezen különleges elbánást fejlett politikai öntudatuk igazolja. A törvénytervezetbe felvett mindezen jogcímek alapján — a huszonnegyedik életév betöltésében megállapított választói életkor mellett — egy oly széleskörű választói jog alakul ki, amely csaknem egészében választói joghoz juttatja a férfilakosságnak azt a részét, amely a közügyekkel való komoly foglalkozásnak nélkülözhetetlen előfeltételét képező írni-olvasni tudás kellékével rendelkezik.

II. A törvénytervezet, szemben a jelenlegi jogállapottal, a nőket sem kívánja teljesen kizárni a politikai jogokból.[4] A nők számára tervezett választói jog az átmenet előkészítése céljából egyelőre természetesen lényegesen szűkebbkörű, mint a férfiaké. A törvénytervezet választói jogot kíván adni azoknak a huszonnegyedik életévüket betöltött nőknek, akik elvégezték a polgári iskola negyedik osztályát, vagy ezzel egyenlő értékű más iskolai osztályt végeztek. Ezen értelmiségi cenzus mellett választói jogcímül ismeri el a törvénytervezet a nőkre nézve a hadiözvegységet, feltéve, hogy huszonnegyedik életévüket betöltötték és írni és olvasni tudnak. A női választók száma ezen az alapon a jelenlegi állapot mellett körülbelül 300.000 lenne és a nők iskoláztatásának terjedésével gyors arányban fog szaporodni.

III. A törvénytervezet kidolgozásánál az egyik legfontosabb szempont volt, hogy az anyagi választói jognak tervezett mértékű kiterjesztése a gyakorlatban minél teljesebben megvalósuljon, nevezetesen, hogy a választói joggal rendelkezőknek a választói névjegyzékekbe való felvétele a lehetőség szerint biztosíttassék. Minthogy ezen cél a gyakorlati tapasztalás szerint nincs biztosítva akkor, ha a választójog kellékének igazolását az érdekeltek jelentkezésére bízzuk, a törvénytervezet alapelvül vette a névjegyzékek hivatalból való összeállítását és a választóknak hivatalból való kinyomozását. Ezt a célt szolgálják a törvénytervezet szerint az egyes kellékek igazolására rendszeresített hatósági nyilvántartások és a választói korban levő férfiaknak évenkint ismétlődő kötelező jelentkezése stb. Különleges rendelkezésekkel biztosítani kívánja a törvénytervezet azt is, hogy a háború ideje alatt is lehetőleg teljes névjegyzékeket lehessen készíteni.

IV. A törvénytervezet a választói névjegyzékek elkészítésénél és a választások intézésénél eljárásra hivatott legfontosabb szervnek, a központi választmánynak szervezetét oly módon kívánja módosítani, amely alkalmas ezen szerv eljárása pártatlanságának és törvényszerűségének biztosítékait fokozni. Ezt a célt szolgálja nevezetesen a központi választmány tagjainak választásánál a kisebbségi képviselet behozatala és a királyi bíróságok bírói személyzetéből kijelölt tagnak részvétele a központi választmány működésében.

V. A választási eljárás szabályozásánál a törvényjavaslat általában az 1913:XIV. törvénycikk rendelkezéseit veszi alapul. Lényeges eltérés azonban e rendelkezésekkel szemben a titkos szavazás alkalmazási körének kiterjesztése, nevezetesen a titkos szavazás behozatala mindazokban a kerületekben, amelyekben a kulturális viszonyok ezt indokolják, továbbá számos új rendelkezés, amely a választások tisztasága és a választási eljárás törvényszerűsége tekintetében hivatott újabb biztosítékokat teremteni. Ezen utóbbi rendelkezések közül külön kiemelést kívánnak a fuvar- és ellátási költségek eltiltása, a zászlók használatára vonatkozó tilalom megszegésének kihágási szankció alá helyezése, a választás idejére kimondott alkoholtilalom, a tisztviselők korteskedésének bűncselekménnyé nyilvánítása, a választási eljárásnál bírói személy közreműködésének rendszeresítése stb.

VI. A törvénytervezet pótolni kívánja azokat a hiányokat is, amelyek a választói jog büntetőjogi védelmére vonatkozó jogszabályok tekintetében mutatkoznak.

VII. A törvénytervezetbe felvett életbeléptető rendelkezések annak a szem előtt tartásával állapíttattak meg, hogy a reform minden irányban lehetőleg mielőbb hatályosuljon. Az anyagi választói jog tervezett újabb szabályozásának életbelépését azonban a törvénytervezet a választókerületek újabb megállapításának megtörténtétől teszi függővé.

A fentiekben ismertetett törvénytervezetet, amely előzőleg az összes miniszter uraknak tájékozásul s tanulmányozás végett megküldetett,

a minisztertanács általánosságban minden vita nélkül magáévá teszi s áttér a tervezetnek szakaszonként való részletes tárgyalására.

A részletes tárgyalásnál az előterjesztett javaslaton a következő fontosabb módosítások eszközöltettek, éspedig:

a 2. §-nál a minisztertanács Vázsonyi Vilmos miniszter úr alternatív javaslatát fogadja el, mely szerint választói jogot nyernek azok is, akik rendes tényleges katonai szolgálati kötelezettségüknek eleget tettek, vagy akik

[2] Az országgyűlési képviselők választásáról szóló tc., amelynek alapján választásokat még nem tartottak.

[3] 1916. dec. 16-án alapított érdemrend, melynek elnyeréséhez legalább három havi frontszolgálat volt szükséges. — R.

[4] Az eddigi törvények választójogot csak férfiaknak adtak.

a háború ideje alatt legalább két évig, bár megszakításokkal, tényleges katonai szolgálatot teljesítettek, továbbá báró Szurmay Sándor honvédelmi miniszter úr javaslatára kimondja, hogy választói jogot nyerjenek azok is, akik valamely vitézségi érem tulajdonosai. Végül választói jogban részesítendők az őstermelés köréből azok, akik mint munkások vagy cselédek állandóan alkalmazva vannak.

A 6. § határozmányai kiegészítendők azzal, hogy az őstermelés körében állandóan alkalmazottnak azt kell tekinteni, aki akár ugyanegy, akár több munkaadónál, az utolsó 5 évi időtartamon belül — bár megszakításokkal — legalább 3 éven át állott alkalmazásban.

A 8. §. 2. pontjából törlendő az a rendelkezés, hogy a gyengeelméjűek a választói jog gyakorlásából ki vannak zárva.

Folytattatott 1917. évi november hó 6-án.

Jelen voltak az elöl említett miniszter urak gróf Serényi Béla kereskedelemügyi és báró Szurmay Sándor honvédelmi miniszter urak kivételével.

Folytattatik az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvénytervezet részletes tárgyalása.

A 10. §-ból törlendő az a rendelkezés, hogy nem szavazhat a névjegyzékbe felvett oly választó, aki a hadiszolgáltatásokról szóló törvények alapján személyes szolgálatot teljesít.

A választhatóságról rendelkező 11. §. olykép módositandó, hogy országgyűlési képviselővé nők is megválaszthatók. Továbbá a választhatóság feltételét ne az képezze, hogy az illető 30. életévét betöltötte légyen, hanem az, hogy életének 24. évét betöltötte.

A 13. §-nál kimondandó, hogy országgyűlési képviselővé hatósága területén sem a főispán (főpolgármester), sem az alispán, sem pedig a törvényhatósági joggal felruházott város vagy rendezett tanácsú város polgármestere meg nem választható.

A 15. §-ban a nők választójoga tekintetében megkívánt kellékek közé felveendő, hogy a polgári iskola negyedik osztályának elvégzésével egyenértékű a nyolc osztályú elemi iskola elvégzése.

A 15. § a-val jelzett részébe felveendő az az intézkedés, hogy a választói jog gyakorlásából ki van zárva az a nő is, akit gyermeke felett viselt törvényes és természetes gyámságtól a hatóság jogerősen elmozdított.

A 18. §-nál, valamint a törvénytervezet később következő többi szakaszaiból is kihagyandó az a rendelkezés, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, illetve más szakminiszter urak rendeleteiket a belügyminiszter úrral egyetértőleg adják ki.

A 21. § azzal egészítendő ki, hogy a munkásbiztosító pénztárakhoz teendő bejelentések elmulasztásával elkövetett kihágások eseteiben az eljárásra az iparhatóság illetékes.

Az őstermelés körében alkalmazottakra vonatkozó igazolás módját a minisztertanács külön szakaszban kívánja szabályoztatni.

A 27. §-nál a minisztertanács kimondani kívánja, hogy a választói jogra vonatkozólag kiadott értesítéseknél sem díjat, sem illetéket felszámítani nem lehet.

A 34. §-nál kimondandó, hogy a központi választmány bírói tagját nem a királyi tábla elnöke, hanem az elnöki tanács rendeli ki.

A 36. §-nál kimondandó, hogy a központi választmány tagjainak megbízatása nem három, hanem csak egy naptári évre szól.

A 41. §-nál a központi választmány határozatképessége nem négy, hanem hat tag jelenlétéhez kötendő, továbbá, hogy választmányi tagságát elveszti az, aki három egymásután következő ülésen meg nem jelenik.

A 45. §-nál kimondandó, hogy a központi választmánynak pénzbírságra szóló ott körülírt határozatai ellen végső fokban az eljárásra a közigazgatási bíróság illetékes.

Az 54. §-nál kimondandó, hogy az összeírás előkészítésére külön hivatal csak Budapesten szervezhető és annak költségeit az állam viseli.

A 75./a. §-nál kimondandó, hogy az ott meghatározott vétségek esetében a büntető eljárás csak magánindítványra indítható meg s ez az indítvány 30 nap alatt beadandó.

A 88. §-nál kimondandó, hogy a központi választmánynak ott említett bírságoló határozatai ellen a közigazgatási bírósághoz panasznak van helye.

Folytattatott 1917. évi november hó 7-én.

Jelen voltak az elöl említett miniszter urak gróf Serényi Béla kereskedelemügyi és báró Szurmay Sándor honvédelmi miniszter urak kivételével.

Folytattatik az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvénytervezet részletes tárgyalása.

A 125. §-nál a minisztertanács kimondja, hogy a titkos szavazás alapján választó kerületek a választókerületek és székhelyükről szóló törvényben taxative való felsorolással fognak megállapíttatni, kimondja azonban azt is, hogy ezen megállapítás az újabb népszámlálásig bír érvénnyel, amikor is újabb megállapításnak lesz helye.

A 141. § azzal egészítendő ki, hogy a titkos szavazásnál, ha egy családnéven csak egy jelölt van, a szavazat nem érvénytelen, ha a szavazólap az utónevet helytelenül, vagy épen nem tartalmazza, valamint akkor sem, ha az a jelölt nevét hibásan ugyan, de mégis oly módon tartalmazza, hogy abból kétségtelenül megállapítható az a körülmény, hogy a szavazat melyik jelöltre szól.

A 144. §-nál kimondandó, hogy az iratokat beszállító szavazatszedő küldöttségi elnökhöz, illetve küldöttségi taghoz, vagy hatósági közeghez minden pártból egy bizalmi férfiú csatlakozhatik.

A 156. § 2. bekezdése olykép módositandó, hogy az új választás nem a választási jegyzőkönyvnek kézhezvételétől számított legalább 15 és legfeljebb 25 nap, hanem legalább 20 és legfeljebb 30 nap időközben legyen.

A 164. és 165. §§-nál az előterjesztett szöveg helyett dr. Vázsonyi Vilmos miniszter úr által bemutatott alternatív szöveg fogadtatott el, amely szerint a törvényjavaslatnak a választási eljárásra vonatkozó rendelkezései azokra a választásokra is alkalmazandók, amelyek esetleg időközben, az 1913. évi XIV. törvénycikk hatálya alatt tartatnának. Ezen alternatív szövegből azonban kihagyandó, hogy az említett választások esetében az alternatív szövegben névszerint felsorolt kerületekben titkos lenne a szavazás.

A 173. §-nál a minisztertanács elvi határozatként kimondja, hogy úgy a képviselőválasztások érvényessége feletti bíráskodásról, valamint a törvényhatósági választói jogról külön törvények fognak rendelkezni; addig is, míg ez megtörténik, a törvényhatósági választásoknál az 1915: VI. törvény-

cikk határozmányai maradnak érvényben. Nemkülönben kimondja, hogy a szász egyetem tagjainak választása az 1914. évre érvényes képviselői választói névjegyzékek alapján történik.

A 174. §-ban kimondandó, hogy Fiuméban a választási jegyzőkönyvet és a választásról vezetett egyéb iratokat magyar és olasz nyelven kell szerkeszteni.

A törvényjavaslat ezekben részletesen letárgyaltatván, a minisztertanács felkéri dr. Vázsonyi Vilmos választójogi miniszter urat, hogy a törvényjavaslatot szükség esetén más technikai beosztással, az elfogadott módosítások figyelembevételével újra szövegeztetni szíveskedjék.

Az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvénytervezettel választói jog büntetőjogi védelméről szóló 1913. XXIII. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről szerkesztett és dr. Vázsonyi Vilmos választójogi miniszter úr által bemutatott törvénytervezet általánosságban és részleteiben szintén elfogadtatik, azzal azonban, hogy ezen törvénytervezet határozmányai külön fejezet gyanánt az országgyűlési képviselők választásáról szóló és fentebb letárgyalt törvényjavaslatba vétessenek fel.

Miniszterelnök úr indítványára:

a minisztertanács dr. Vázsonyi Vilmos választójogi miniszter úrnak a nagy mű sikeres és közmegnyugvásra történt megoldásáért egyhangú legteljesebb köszönetét nyilvánítja s egyben hozzájárul ahhoz, hogy a törvényjavaslatnak alkotmányos tárgyalás céljából az országgyűlés elé leendő terjeszthetéséhez szükséges előzetes legfelső engedély kieszközöltessék.

*

A) Bár az elemi népiskola negyedik osztályának jogcímmé tétele már a kultúra és iskoláztatás jelenlegi foka mellett is a mostaninál jelentékenyebb, szélesebb körű és alapgondolatában teljesen demokratikus választói jogot nyújt, jövőre nézve pedig a kultúra és iskoláztatás további fejlődésével az általános választói jogot is biztosítja: mégis a törvénytervezet, szem előtt tartva az iskoláztatás jelenlegi állapotát és azt, hogy az elemi népiskola negyedik osztálya sikeres elvégzésének igazolása igen sokszor gyakorlati nehézségekkel jár, sőt sokakra nézve a megfelelő iskolai feljegyzések hiányában lehetetlen is...

Vö. Képviselőházi irományok 1413. sz.: a minisztertanács javaslatai alapján módosított és az országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat-szöveg (1917. dec. 21.). — U. itt a törvényjavaslat indokolása, továbbá a fontosabb külföldi választójogi törvények szövegének közlése.
Vö. 1918—10—2.

226.

1917. nov. 9. (39.) — 1.

A Horvát-Szlavón-Dalmátországban élő magyarok szavazati joga.

L. 1917—35—22.

A horvát-szlavón-dalmátországi miniszter úr visszatérve a folyó évi október hó 26-án tartott minisztertanácsban letárgyalt horvát-szlavón választójogi törvényjavaslatra, előadja, hogy a törvényjavaslatnak a jelenleg érvényben álló választási renddel szemben novumként felállított azt a rendelkezését, amely szerint a cselekvő választói jog gyakorlása két év óta bírt horvát-szlavónországi községi illetőség feltételéhez köttetnék, Horvát-Szlavónországoknak magyar lakossága, amely ezt az illetőséget nem szerezte, vagy nem szerezhette meg, sérelmesnek tartja. A horvát-szlavónországi községi illetőség megszerzésének feltételét a Magyarországból oda származott lakosság azért is sérelmesnek tartja, mert, a községi illetőség elnyerése iránt rendelkező horvát-szlavón autonóm törvény szerint, községi illetőséget egy bizonyos idő után csak az nyerhet, aki letelepedési szándékát bejelenti, holott az illetőségről szóló magyar törvény nem köti a községi illetőség megszerzését bejelentési kötelezettséghez. Így részben azért, mert a szándék bejelentését elmulasztotta, részben mert eziránt akadályokba ütközik, a Horvát-Szlavónországokban lakó magyarság nagy része ott községi illetőséget formálisan nem szerzett, még olyanok sem, akik hosszabb idő óta laknak állandóan a társországok területén. Kötelességének tartja bejelenteni a szlavóniai magyaroknak azt a kívánságát, hogy a választójogi törvényjavaslatból a cselekvő választói jog gyakorlásánál a községi illetőséghez fűzött korlátozó feltétel elejtessék.

A tanácskozáson jelen volt horvát-szlavón dalmátországi bán úr mindenek előtt elvben konstatálni kívánja, hogy az 1868. évi kiegyezési törvény nem tartalmaz oly intézkedést, mely szerint a horvát-szlavón autonóm törvények előzetes tárgyalása a minisztertanács hatáskörébe tartoznék, habár be kell ismerni, hogy a gyakorlat ebben az irányban fejlődött ki. A konkrét ügyre vonatkozólag pedig azt a véleményét adja elő, hogy ezen törvényjavaslattal — mely minisztertanácsi határozat tárgyát már képezte s jelenleg már legfelső előzetes jóváhagyás alá terjesztetett — immár foglalkozni nem lehet. A felpanaszolt korlátozó rendelkezés tekintetében már a törvényjavaslat minisztertanácsi tárgyalásánál jelezte, hogy mindazok, akiknek Horvát-Szlavónországok területén ingatlanuk van, a községi illetőséget ott megszerezhetik, viszont azonban aggályosnak s nevezetesen a községekre háruló esetleges eltartási kötelezettség szempontjából veszélyesnek kell jeleznie azt, ha vagyontalan elemek a községi illetőséget, minden fenntartás nélkül, automatikusan megszerezhetik. A felhozott érvek előtt meghajolva, hajlandó a törvényjavaslat országgyűlési tárgyalásánál a törvényjavaslatot, határozati javaslat benyújtása után, olykép módosítani, hogy abból a két év óta bírt községi illetőség, mint a cselekvő választói jog feltétele, elhagyassék, általában azonban ragaszkodnia kell a községi illetőséghez fűzött korlátozó feltétel megtartásához. A Horvát-Szlavónországokban lakó magyarság megnyugtatása céljából arra is hajlandó, hogy a községi illetőségre vonatkozó autonóm törvény novelláris úton olykép módosíttassék, hogy ez az autonóm törvény a

magyar illetőségi törvénnyel összhangba hozassék, vagyis hogy a horvát-szlavónországi községi illetőség megszerzéséhez a letelepedési szándék bejelentésére vonatkozó eddigi kötelezettség elejtessék s a horvát-szlavónországi községi illetőség megszerzésének feltételét 4 évi ottlakás és adózás képezze.

Miniszterelnök úr a bán úr elvi kijelentésére megjegyzi, miszerint igaz, hogy a kiegyezési törvény kifejezetten nem kötelezi a bánt arra, hogy a horvát-szlavón autonóm törvényjavaslatokat a minisztertanács elé terjessze, ámde azt, hogy mely ügyek tartoznak minisztertanács elé, nem is a törvények, hanem a királyi legfelső rendelkezések szabályozzák. Ezek a rendelkezések pedig, tekintettel arra, hogy a kormány tagjai a királynak végrehajtó közegei, őket kötelezik is. Az a körülmény továbbá, hogy a kormány kebelében a horvát-szlavón-dalmátországi miniszter is helyet foglal, erősíti azt a mindig követett elmellőzhetetlen eljárást, hogy az autonóm törvényjavaslatokkal, már az 1868:XXX. törvénycikkel megállapított államközösség és az érdekek közössége szempontjából is, előzetesen foglalkozni a minisztertanács jogosult és kötelezett. A konkrét ügyre vonatkozólag miniszterelnök úr abban a véleményben van, hogy a bán úr által jelzett és tenni szándékolt intézkedések a kérdést helyes irányban és közmegnyugvásra lesznek alkalmasak megoldani.

A választójogi miniszter úrnak felszólalása után, aki szintén oda konkludál, hogy ha a két évi illetőség feltétele a törvényjavaslat alkotmányos tárgyalása során elejtetik s egyedül a községi illetőség feltétele tartatik fenn, továbbá a bán úr novelláris úton gondoskodni fog az illetőségi törvény rendelkezéseinek oly irányú módosításáról, hogy a horvát-szlavónországi községi illetőség megszerzéséhez a letelepedési szándék bejelentése nem, hanem az állampolgárság feltétele mellett csak 4 évi ottlakás és adózás fog kívántatni, a kérdés megnyugvásra megoldottnak tekinthető:

a minisztertanács a bán úrnak a bejelentettek szerint tenni szándékolt intézkedéseit jóváhagyólag tudomásul veszi.

N. f. t., szövegében aláhúzásokkal.
Vö. 1918—1—1.

227.

1917. nov. 9. (39.) — 2.

A faanyagok forgalmáról szóló rendeletnek Horvátország területére való alkalmazása.

„A horvát-szlavón-dalmátországi miniszter úr szóba hozza a minisztérium által az úgynevezett „Faközpont" tárgyában kibocsátott rendeletet, amely ellen Horvát-Szlavónországok autonómiájából eredőleg közjogi aggályok merültek fel s előadja, hogy ezen aggályok miatt a rendelet Horvát-Szlavónországokban mindez ideig kihirdetve és életbeléptetve nem lett. A kérdéses rendeletnek közjogi oldala az, hogy abban a Faközpont részére oly hatáskör állapíttatott meg, amely abszorbeálja úgy a minisztérium, mint a bán hatáskörét." *A bán hatáskörét pedig csak új magyar-horvát kiegyezési törvényben lehetne módosítani. Kéri annak megállapítását, hogy Horváth-Szlavónországokban ez ügyben rendeletet a bán van jogosítva és hivatva kibocsátani.*

A földművelésügyi miniszter szerint „A fa és faszénkészletek bejelentése és nyilvántartása, valamint felhasználásuknak és forgalombahozataluknak szabályozása tárgyában" kiadott 1917. évi 1851/M. E. sz. rendelet[1] *a hadsereg szükségleteinek biztosítása érdekében még az előző kormány idejében keletkezett. A maga részéről nincs ellenvetése külön autonóm faközpont felállításával szemben.* „Most, hogy ez az ügy a minisztertanács elé került, fel kell vetnie a kérdést, vajjon jogában lenne-e a felállítandó horvát autonóm központnak Ausztriába és a vámkülföldre szóló szállítási igazolványokat is kiadni, vagy ez a jog fenntartassék az itteni központi kormánynak, továbbá vajjon helyes-e a bán úrnak kívánsága, mely szerint a Magyar Államvasutak, valamint a posta, távirda és távbeszélő összes szállítmányai a horvát központnál bejelentendők, végül, vajjon elfogadható-e a bán úr azon kívánsága, miszerint a Horvát-Szlavónországok területén lévő összes erdőkből termelt fa után az autonóm központ által szedendő díjak egészükben autonóm célokra folyjanak be, avagy nem helyesebb-e az általa képviselt az a felfogás, hogy a díjak fele a báni kormánynál, fele pedig a földművelésügyi miniszternél folyjék be, úgy azonban, hogy ezen utóbbi összeg is kizárólag horvát-szlavón erdősítési célokra fordíttatnék. Utal még a kérdés politikai nehézségeire, de ezek dacára sem emel kifogást az ellen, hogy a rendelet megfelelően módosíttassék, feltéve, hogy az ő felfogása megfelelően figyelembe fog vétetni."

A bán, a miniszterelnök, a közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter felszólalásai után, kölcsönös engedmények alapján a minisztertanács a fenti rendelet revideálását és Horvát-Szlavónországokra vonatkozólag új rendelet kibocsátását határozta el.

„Az új szabályozásnál a következő elvek lesznek szem előtt tartandók:

1./ a vasút, posta, távirda és távbeszélő szükségletei és készletei bejelentés tárgyát nem képezik;

2./ a szállítási igazolványokat a Magyar Szent Korona országain belül történő szállításokhoz a horvát központ adja meg, ellenben, miután a forgalom Ausztria és Magyarország között kölcsönösen fel van függesztve, a szállítási igazolványokat Ausztriába — a bán úr előzetes meghallgatása után — a kereskedelemügyi miniszter úr lesz jogosítva kiadni, az igazolványok azonban a bán úr útján fognak kézbesíttetni;

3./ a vámkülföldre irányuló kivitelekhez szükséges szállítási igazolványokat — a bán úr előzetes meghallgatása után — a kiviteli központ állítja ki s ezek az igazolványok is a bán úr útján kézbesíttetnek;

4./ a hadsereg helyi szükségleteinek kielégítése Horvát-Szlavónországok területén a hor-

[1] 1917. máj. 21-én, R. T. 1917. 367—386. o. — L. a központ szervezeti szabályzatát: 46.083/1917. K. M. r., jún. 16., R. T. 1917. 1141—1151. o.

vát-szlavón autonóm központ hatáskörébe tartozik, a hadsereg további szükséglete tekintetében azonban a bán úrral egyetértőleg hozandó a határozat;

5./ a beszedett díjak tiszta feleslegei erdészeti célokra fordítandók, mégpedig egészben Horvát-Szlavónországok javára és pedig akként, hogy a kincstári erdőkből eredő ily díjak egészükben a földművelésügyi miniszterhez, a magán- és autonóm erdőkből eredőek pedig a bán úr által megjelölt autonóm erdészeti célokra a horvát kormánynál folynak be;

6./ a vámkülföldre irányuló szállítmányok után elérhető exportnyereségből a díjakon felül befizetendő összegek, mint közös jövedelmek, a tangens szerint[2] fognak felosztatni."

228.

1917. nov. 9. (39.) — 7.

A főispánok véleményének kikérése a törvényhatósági állások betöltésénél.

Belügyminiszter úr előadja, miszerint a törvényhatóságokról szóló 1886:XXI. törvénycikk 57 §-ának A./ pontjában foglalt rendelkezések feljogosították a főispánokat, hogy a kormányzatukra bízott törvényhatóságok területén működő összes állami közegek eljárását és magatartását — a törvénykezésiek kivételével — ellenőrzési és felügyeleti körükbe vonhassák, és egyszersmind módot és alkalmat nyújtottak arra, hogy a főispánok mindenről, ami az állami közigazgatás körében történik és abba tartozik, közvetlen és alapos tájékozódást szerezhessenek, végül, hogy személyes befolyásukat az állami hivatalok betöltéséhez a köz- és államérdek szempontjaiból megfelelően érvényesíthessék. A) Hogy melyek tekintendők oly fontosabb állomásoknak, amelyek betöltésénél a főispán az illető miniszter által meghallgatandó, az 1886. évi december hó 4-én tartott minisztertanács határozata alapján az akkori belügyminiszter úr által 1886. évi december hó 10-én 5134. eln. szám alatt valamennyi főispánhoz intézett körrendeletben állapíttatott meg. Habár ezen rendeletben foglaltak részben már elavultak, az 1910. évi május hó 12-én 3277. eln. számú körrendelettel az akkori belügyminiszter úr az előbb említett 5134/1886. eln. számú rendeletet, amelynek módosítása kérdésében különben újabban már tárgyalások is voltak folyamatban, miheztartás végett a főispánokkal újólag közölte azzal a hozzáadással, hogy a pénzügyi igazgatást érdeklőleg az 1889:XXVIII. törvénycikk 22. §-ában foglalt rendelkezések irányadók. Tekintettel arra, hogy a főispán meghallgatása után betöltendő állásoknak az említett rendeletben foglalt felsorolása az időközben bekövetkezett nagymérvű szervezési változások folytán ma már tényleg nem felel meg a valóságos helyzetnek, ennélfogva a főispáni kar részéről az az óhaj nyilvánult meg, hogy ez a kérdés újólag szabályoztassék. Ebből az alkalomból a főispáni kar részéről az a kérelem is terjesztetett elő, hogy a főispánokat az elöl idézett törvény szerint megillető és fentebb jelzett hatáskör megfelelőbb gyakorolhatása érdekében a főispánoknak a törvényhatóság területén működő állami igazgatás ellenőrzése és irányítása tekintetében biztosított befolyása lehetőleg hatályosabbá tétessék. A főispáni kar kérelmét a következőkben foglalta össze: 1./ A törvényhatóság területén működő összes állami fogalmazási tisztviselőknek (a törvénykezésiek kivételével) mindennemű személyi változásánál a főispán meghallgattassék, mégpedig nemcsak kinevezés vagy előléptetés, hanem áthelyezés és kitüntetés esetén is. 2./ Jogosíttassék fel a főispán kifejezetten arra is, hogy az előbbi pontban jelzett irányban saját iniciatívájából előterjesztést tehessen. 3./ Köteleztessenek az összes főispánok, hogy a törvényhatóságok területén működő szóbanlévő állami közegekről működésük és egyéniségük figyelemmel kísérhetése érdekében az illetők egyéni, családi és hivatali viszonyait feltüntető nyilvántartást vezessenek. 4./ Köteleztessenek a törvényhatóság területén működő összes állami hivatalok főnökei (a törvénykezésiek kivételével) arra, hogy az előbb említett nyilvántartás céljára mindennemű változást esetenként azonnal hozzanak a főispán tudomására. Ami a főispáni karnak ezt az előterjesztését illeti, a 2./ pontban foglaltak teljesítése az előadó miniszter úr véleménye szerint nehézségekbe nem ütközik, amennyiben az 1886:XXI. törvénycikk 57. §-ának A./ pontja értelmében a főispán bármely állami közeg eljárására vonatkozólag az illetékes miniszterhez bármikor jelentést tehet s új kinevezések esetén is joga van ajánlatot tenni. A törvényhatóság területén működő állami tisztviselőknek a főispán részéről való nyilvántartása pedig (3. és 4. pont) szintén különösebb nehézség nélkül megvalósítható, amennyiben a főispán az egyes hivatali főnököktől az oda beosztott tisztviselők névjegyzékét mindenkor megszerezheti és a személyi változásokról is mindenkor jelentést tétethet magának. Ami a főispánoknak a kormányzatukra bízott törvényhatóság területén betöltés alá kerülő tisztviselői állásokra történő kinevezéseknél, valamint az ott működő tisztviselők előléptetésénél, áthelyezésénél és kitüntetésénél való meghallgatását illeti (1. pont), megjegyzi, miszerint a kormányhatóságoknak is elsőrendű érdeke, hogy az a befolyás, amelyet a törvény a köz- és államérdek szempontjából, valamint a külső közigazgatási hatóságok sikeres együttműködése végett a főispánok, mint a kormány képviselői részére biztosított, minél hathatósabban érvényesüljön. A kormányhatóságok érdeke továbbá az is, hogy a különböző állások betöltésénél, valamint a tisztviselők előléptetésénél, áthelyezésénél és kitüntetésénél — az illetők szorosan vett szakmabeli képzettségén kívül — társadalmi maguktartása, valamint az államérdek szempontjából való megbízhatósága és érdemessége tekintetében is tárgyilagos és megbízható adatok birtokába jussanak. Erre való tekintettel kéri a minisztertanácsot annak elvben való kimondására, hogy a törvényhatóságok területén üresedésbe jövő állami állások betöltésénél, valamint a törvényhatóságok területén működő állami fogalmazási tisztviselők előléptetésénél, kitüntetésénél és áthelyezésénél — a törvénykezésiek kivételével — az illető főispánok minden egyes esetben meghallgatandók, ami azonban a kormányhatóságok elhatározásainak egyáltalán nem prejudikálhat s megjegyzi, hogy a főispánoknak kezdeményező joga érintetlenül maradna; a nyilvántartások vezethetésére pedig felhatalmazhatók és e részben a szóba jöhető hivatali főnökök megfelelően utasíthatók lennének.

A minisztertanács az előterjesztésben tett kívánság értelmében határoz.

*

[2] Kvóta.

[A] „A szóban lévő törvényes rendelkezések szerint ugyanis a főispán a vezetése alatt álló törvényhatóság területén működő összes állami közegek eljárására vonatkozólag — a törvénykezési közegek kivételével — az illetékes miniszterhez jelentéseket tehet s annak felszólítására ezt tenni köteles is. Evégből a törvénykezési közegek kivételével bármely állami közegtől egyes konkrét esetekre vonatkozólag felvilágosításokat kívánni jogosítva van. Ha pedig a vezetése alatt álló törvényhatóság területén ezen közegeknél az előléptetés vagy új kinevezés esete fordul elő, jogosítva van a főispán ajánlatot tenni, sőt ha fontosabb állások betöltéséről van szó: a főispán a vezetése alatt álló törvényhatóság területére kineveztetni vagy előléptetni szándékolt egyénre nézve az illető miniszter által meg is hallgattatik, és netalán fennforgó észrevételeit záros határidőn belül előterjeszteni köteles."

N. f. t., szövegében aláhúzások.

229.

1917. nov. 9. (39.) — 24.

Az általános népbiztosítás.

Belügyminiszter úr bejelenti, hogy a minisztertanács kívánságához képest, a betegség ellen kötelező általános biztosítás ügyében tett előterjesztését előzetes tanulmányozás végett az összes miniszter uraknak megküldötte. Az ebből származott iratváltás során közte és a földművelésügyi miniszter úr között olyan mélyreható nézeteltérések merültek fel, hogy kötelességének tartja ezeket a minisztertanács tudomására hozni. Az eltérés két pontban csúcsosodik ki. Az egyik, hogy előterjesztése szerint a betegség ellen kötelező általános biztosítást ki kell terjeszteni minden rétegére azoknak a testi és szellemi munkával foglalkozóknak, akiknek jövedelme nem ér el olyan fokot, hogy belőle a saját és családjuk egészségének védelmére kellő módon áldozhatnának. A földművelésügyi miniszter úr ezzel szemben annak a fölfogásnak adott kifejezést, hogy az általános népbiztosítást nem sorozza az aktuális feladatok körébe, — hogy a biztosítás kiterjesztését a földművelő lakosságra idő előttinek tartja és hogy általában a saját hatáskörébe tartozónak tekinti a földműves nép biztosítási kérdésének elhatározását és keresztülvitelét. Hangsúlyozza, hogy eredeti előterjesztésében és azóta sem állította azt, mintha az általános népbiztosítás részleteinek kidolgozása és gyakorlati végrehajtása a belügyi tárca ügykörébe tartoznék. A gondolatot azért vetette fel, mert sem a közegészségügy, sem a gyermekvédelem, sem a szegényügy megoldásra váró kérdéseiben eredményes politikát csinálni nem lehet, ha a betegség ellen kötelező általános népbiztosítás a népfejlesztés politikáját alá nem támasztja. Minthogy pedig a gondolat felvetése óta a népjóléti minisztérium szervezése tervbe vétetett,[1] és véleménye szerint a népbiztosítás kérdései ez új minisztérium ügyköréhez tartoznak, [A] kéri a minisztertanácsot, hogy eredeti előterjesztése és az annak folytán keletkezett átiratok további intézkedés végett a népjóléti miniszter úrhoz tétessenek át.

[1] 1917. aug. 24. (24.) — 10. A négy tárcanélküli miniszter és ügykörének rövid megjelölése. A szociális ügyeket gr. Batthyány Tivadarra bízták. — 1917. aug. 30. (25.) — I. Előkészületek a népjóléti miniszter ügykörének meghatározására.

A másik eltérés, amely közte és a földművelésügyi miniszter úr között arra vonatkozik, [a] hogy a földművelésűgyi miniszter úr annak a nézetének adott kifejezést, hogy az anya- és csecsemővédelem kérdéseinek a földművelő nép körében való szervezése, valamint általában a földművelő nép összes szociális ügyei a földművelési tárca keretébe tartoznak. Véleménye szerint alig képzelhető olyan kormányzati és igazgatási rendszer, amely akár az egészségügy, akár az anya- és csecsemő- és gyermekvédelem, akár a szegényügy terén aszerint működnék eltérő szervek útján, hogy földmûveléssel, iparral, kereskedelemmel, szellemi vagy egyéb munkával foglalkozókról van szó. Az osztályoknak, foglalkozási ágaknak ilyen elkülönítése és az egyetemes érdekeikben különböző elbánás nézete szerint a szociális béke helyett a legélesebb és legelkeseredettebb osztályellentétekre vezetne s amint hogy a jelenben nincs ilyen elkülönítés a lakosság eme szociális ügyeiben, azt a jövőben meghonosítani még kevésbbé szabad.

Mindezek után kéri az egész ügyet a népjóléti miniszter úr hatáskörébe további eljárás végett átutalni.

A minisztertanács az előterjesztés értelmében határoz.

*

[A] *A belügyminiszter kifejti érveit a földművelésügyi miniszter felfogásával szemben:*

„A demokratikus jogfejlesztés és a szociális gondoskodás kiterjesztésének jegyében megalakult kormányunk saját alapelvével jönne összeütközésbe, ha magáévá tenné azt a felfogást, hogy a földművelő népességet nem szabad kiragadni szociális és kulturális folyamatának eddigi lassúságából és ha a földművelő népre romboló hatásúnak minősítenénk azokat az eszméket és alkotásokat, amelyek a városi lakosság számára haladást jelentenek." *A betegség ellen kötelező biztosítás csak kiindulópontja a tervezett szociális alkotásoknak.* „Ha tehát biztosításuk révén a földművelő nép 27 ezrelékes halálozási arányszámát legalább is az iparral foglalkozók 19 ezrelékes halálozási arányszámra sikerült lecsökkenteni, ha 11%-nyi természetes szaporodásukat az ipariak 16%-ára emeljük fel, ha a halálozási arányszámuknak az utolsó 10 év alatt csupán 0.3%-ban beállott javulását az ipariaknak 4.4%-os javulására növeljük. — Ezzel gazdasági termelésünk jövőjét és az ország fennmaradásának kérdését éppen nem zavarjuk meg. Sőt jövő létünkre egyenesen ügydöntőnek kell minősíteni, hogy az ország lakosságának kétharmadát tevő földművelő nép számát és munkaerejét mennél magasabbra emeljük.

Nem tehetem magamévá azt az okfejtést sem, hogy az orvoshiány, a gyógyszertárak ritka volta, a forgalmi viszonyok és a tanyarendszer miatt a betegség ellen kötelező biztosítás nem jelentene egyebet, mint a földművelő nép jelentékeny megterhelését az ellenszolgáltatás minden reménye nélkül". *A tagdíjak a mai 6000 orvos helyett e szám kétszeresének alkalmazását tennék lehetővé.*

„Az általános népbiztosítás kérdésében elfoglalt álláspontom megváltoztatására az az érvelés sem bírhat, mintha a múlt törvényhozása véglegesen döntött volna abban a kérdésben, hogy a földművelőkre vonatkozó szociális és biztosítási kérdések az egész vonalon és minden vonatkozásban a földművelési tárcához tartoznak. Nem pedig, mert kormányunk nem folytatója az

[a] Így az eredetiben.

eddigi kormányzati elveknek, új programm alapján áll és ez új programm keretében a népjóléti minisztérium felállításának elhatározásával már állást foglalt amellett, hogy a szociális ügyek kezelését egy kézben kívánja összpontosítani."

N. f. t., szövegében aláhúzások.
Az ipari és kereskedelmi alkalmazottak betegségi- és balesetbiztosításáról szóló 1907 : XIX. tc. egészen elavult. Reformjának további halasztására a háború jó indokot szolgáltatott. A háború alatt az 1917 : XVII. tc. 2. §-a csak foldozgatott rajta. — L. még : 4790/1917. M. E. sz. r. az ipari és kereskedelmi alkalmazottak betegség és baleset esetére való biztosítását szabályozó rendelkezések kiegészítéséről és módosításáról, dec. 14., R. T. 1917. 2369—2392. o. és az ennek végrehajtásáról szóló, a m. kir. áll. Munkásbiztosító Hivatal által 13.101/1917. sz. a. kiadott r., R. T. 1917. 2925—2933. o.

230.

1917. nov. 9. (39.) — 36.

A háborús gazdasági központok kormányhatósági felügyelete és üzletvitelük ellenőrzése.

Igazságügyminiszter úr előadja, hogy a háború esetére szóló kivételes rendeletek alapján a közszükségleti cikkek beszerzésére, forgalombahozatalára és forgalmuk közvetítésére a központi szervezetek (Haditermény Részvénytársaság, Központok, Irodák, stb.) egész sora létesült.[1] E központoknak hivatásszerű, kifogástalan és a kormányzati intencióknak megfelelő működéséhez nagyfontosságú közérdek fűződik, éspedig elsősorban azért, mivel az ország közszükségleti cikkekkel való ellátása szempontjából igen nagy jelentőségű, sokszor hatósági jellegű tennivalók ellátása e központokra van bízva, de emellett igen sok esetben még azon az okból is, mivel a Központ vagyonában az államkincstár, esetleg valamely közérdekű cél közvetlenül érdekelt. E körülmények feltétlenül szükségessé teszik, hogy a kormány a háborús gazdasági központok működésére messzemenő befolyást és ellenőrzést gyakorolhasson. Annak következtében azonban, hogy e központok nem állami szervek, hanem gazdasági alakulatok, éspedig az esetek nagy részében részvénytársaságok, amelyek e minőségükből folyólag szabályszerint állami befolyástól és ellenőrzéstől függetlenül folytatják működésüket, a kormány irányításának és ellenőrzésének hathatós érvényesülését velük szemben csupán külön törvényes rendelkezések tehetik lehetővé. Az egyes központok létesítésére vonatkozó kivételes rendeletek azonban legtöbbször nem tartalmaznak ebben az irányban kielégítő rendelkezéseket. Tekintettel e szempontokra már az előző kormány foglalkozott azzal a tervvel, hogy a háborús gazdasági központok pénz- és vagyonkezelésének, valamint ügyvitelüknek kormányhatósági ellenőrzését rendeletileg szabályozza. E kérdésben már régebben két [a] rendelettervezet készült, éspedig olykép, hogy 1./ külön rendelet szabályozta volna az Országos Közélelmezési Hivatal hatósága alá tartozó háborús gazdasági központok ügyvitelének ellenőrzését, 2./ külön rendelet rendelkezett volna a többi központok ügyvitelének, valamint általában úgy az Országos

[1] Vö. 1915—10—8. bevezetésével.
[a] Az eredetiben, nyilván elírás következtében, „kért" van.

Közélelmezési Hivatal hatósága alá tartozó, mint a többi központok pénz- és vagyonkezelésének ellenőrzéséről. A kérdésnek ez a kettős szabályozása azonban nem látszott célszerűnek és az egyes rendelkezések ellen is aggályok merültek fel. Ezért e tárgyban időközben lefolytatott újabb tárgyalások alapján új rendelettervezetet készített, amely a kormányhatósági felügyeletet és az üzletvitel ellenőrzését e g y rendelet keretében egységesen szabályozza az összes háborús gazdasági központokra vonatkozólag.

A továbbiakban ismerteti a rendelettervezet fő szempontjait. L. 4308/1917. M. E. sz. r. (1917. nov. 9.), R. T. 1917. 2298—2301. o.

231.

1917. nov. 9. (39.) — 38.

A delegációk szerepe a közös költségelőirányzat elkészítésében.

Miniszterelnök úr előadja, miszerint a közös minisztérium nincs abban a helyzetben, hogy a legközelebb összeülő delegáció elé rendes költségvetést terjeszthessen, mert számtételekre alapított határozott költségvetés össze nem állítható. Ennélfogva a közös minisztérium az 1914/15. évre jóváhagyott költségvetés alapján indemnitást szándékozik a delegációtól kérni. Az ellen, hogy költségvetés nem készült és nem mutattatik be, tekintettel a háborús állapotra kifogást emelni nem lehet, ámde megfontolandó a felhatalmazás formája s az a körülmény, hogy a delegáció részére az ellenőrzési jog fenntartandó.[1]

Gróf Apponyi Albert miniszter úr felszólalása után, aki nem emel kifogást az ellen, hogy az 1917/18. költségvetési évre az 1914. évben jóváhagyott költségvetés legyen az irányadó, de aki kifejti azt a nézetét, hogy a közös költségek tekintetében a delegáció nem, hanem csak az országgyűlés adhat felhatalmazást :

> a minisztertanács a bejelentést tudomásul veszi azzal, hogy a delegáció ne felhatalmazást adjon a közös minisztériumnak, hanem az 1914/15. évre jóváhagyott költségvetés keretében megállapítsa a közös kiadásokat, a háborús költségek tekintetében pedig mondja ki, hogy e költségek mértékét, mindaddig, míg a háború tart, az összes fegyveres erők részére, a tényleges elkerülhetetlen szükséglet keretében megállapítja.

[1] A miniszterelnök az előterjesztés szövege szerint bejelenti még, hogy a delegáció útján tájékoztatni szándékozik az országot arról, hogy a háború kb. 20 milliárd korona kiadást fog jelenteni.

232.

1917. nov. 9. (39.) — 39.

A sóárak felemelése.

A pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr bejelenti, hogy az osztrák császári királyi pénzügyminiszter úrral előzetesen történő tárgyalás és megállapodás után a törvényhozás elé a sóárak felemelése iránt törvényjavaslatot szándékozik terjeszteni. A marhasó és iparsó árának változatlanul hagyása mellett a konyhasó alapárát métermázsánként 10 koronával szándékozik felemelni és a különböző sókedvezményeket lehetőleg megszüntetni, illetve korlátozni. Emez intézkedésektől mintegy évi 15,000.000 korona bevételi többletet remél. Kéri a minisztertanács hozzájárulását.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

L. 1918 : XIII. tc. a sójövedékre vonatkozó törvények némely rendelkezéseinek és a vámvonalon át behozott só után fizetendő engedélyilletéknek és vámnak megváltozásáról.

233.

1917. nov. 9. (39.) — 41.

A jövedelem-, vagyon-, hadinyereségadóra és hadipótlékra vonatkozó törvényjavaslat.

Vö. 1916—10—29. és 1916—16—76.

A pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr bemutatja „A jövedelemadóról és a vagyonadóról szóló törvények módosításáról és kiegészítéséről, a hadinyereségadóról szóló törvény hatályának meghosszabbításáról, valamint egynémely adónem után fizetendő hadipótlékról" szóló törvényjavaslatot, s kéri, hogy annak alkotmányos tárgyalás végett az országgyűlés elé leendő terjesztéséhez szükséges további lépéseket megtehesse.

A javaslat ismertetése során előadja, miszerint annak legfontosabb intézkedései 1/ hogy vagyonadó alól csak a 20.000 korona értéket meg nem haladó vagyonok lesznek mentesek, míg eddig az 50.000 koronát meg nem haladó vagyonok is mentesek voltak, 2/ hogy a háború alatt vett ingatlannál a vételár tekintendő az ingatlan értékének, 3/ hatályon kívül helyeztetik a régi törvénynek azon intézkedése, hogy a vagyonadóból levonásba hozatik az a jövedelemadó, amely fundált jövedelmekre esik és hogy a vagyonadónál a fél adótétel alkalmazása elejtetik.

A minisztertanács a bemutatott törvényjavaslathoz elvben hozzájárul, kívánatosnak jelzi azonban :

1/ hogy a jövedelemadó kulcsa, amely a törvényjavaslatban csak 120.000 koronáig van kifejlesztve, 200.000 koronáig fejlesztessék ki, akként, hogy 200.000 korona jövedelemnél az adó kulcsa 6%-ot érjen el ;

2/ hogy a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok, továbbá a természetes személyek és a jövedelemadó alá tartozó jogi személyek a hadinyereségadóban egyazon kulcs szerint adózzanak, amely kulcs kezdődik 10%-kal és végződik 60%-kal ;

3/ a hadipótlékok tekintetében, hogy a házosztályadónál olyan házak után, amelyekben az adóköteles lakrészek száma kettőnél nem több, továbbá a III. osztályú kereseti adónál azon adófizetőknél, akiknek általános jövedelmi pótadója a 10% alapon lesz kivetve, hadipótlék ne vettessék ki.

Vö. 1917—40—61.

234.

1917. nov. 9. (39.) — 42.

Az 1917/18. évi költségvetés kiegészítése.

L. 1917—32—1.

A pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr előadja, hogy az alkotmányos tárgyalás végett előterjesztett 1917/18. évi állami költségvetési előirányzat még az 1917. év tavaszán az akkori kormány által állíttatott egybe. Az említett előirányzat a normális viszonyok számára készült, és így abban a szükségletek alakulásának a háború okozta átmeneti változásai figyelmen kívül hagyattak. Néhány tételtől eltekintve, nem jutottak továbbá kifejezésre ebben az előirányzatban ama feladatokból és teendőkből folyó intézkedéseknek a költségei sem, amely feladatok és teendők a háború utáni reorganizáció szükségleteként jelentkeznek. Az előirányzatnak ugyanis lényegileg csak az volt a célja, hogy három esztendőnek egyformán az 1914/15. évi költségvetésre alapított gazdálkodása után, az 1917/18. évben immár megfelelőbb új számadási alapot teremtsen a normális kezelés számára. A jelenlegi kormány egészében elfogadta, illetve magáévá tette az akkori kormány által készített költségvetési előirányzatot. Tekintettel azonban arra, hogy a költségvetés összeállítása óta a szükségletek alakulásában több jelentékeny változás állott elő : a szóban forgó előirányzatot a pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr véleménye szerint ki kell egészíteni az időközben az államra hárult s illetve elhatározott új kiadásokkal, valamint azokkal az új bevételekkel, amelyek a háború alatt életbelépett új egyenes adók[1] bevételi előirányzatának az időközben ismeretessé vált kivetési adatok szerint indokolt felemelése mellett, a költségvetési mérleg egyensúlyának biztosítására még megállapítandók lesznek. A pénzügyminisz-

[1] Vö. 1916—10—29.

térium vezetésével megbízott miniszterelnök úr megjegyzi, hogy az előirányzatnak kiegészítése és módosítása nem változtatja meg a költségvetésnek eredeti jellegét. A szükségletek tekintetében javasolt módosítások nagy részét ugyanis olyan körülmények indokolják, amely körülmények az előirányzat egybeállítására nézve annak idején felállított irányelvek szerint is figyelembe lettek volna veendők, ha e szükségletek már akkor jelentkeztek volna. A bevételek megállapítását illetőleg pedig a költségvetés összeállításánál is követett abból a szempontból indult ki, hogy az államháztartás állandó jellegű megterheltetését képező új kiadásoknak s nevezetesen a hadikölcsönök növekvő kamatszükségletének fedezete mindenesetre biztosíttassék. Gondoskodni kíván tehát arról, hogy az 1917/18. évi előirányzat egybeállítása óta kibocsátott új államadóssági címletek kamatszükséglete, valamint az e szükségletre a bevételek megfelelő fokozása által előteremtendő fedezet a költségvetésbe pótlólag felvétessék. Felveendők továbbá az előirányzatba az időközben megalkotott törvények végrehajtásával kapcsolatos költségek is, valamint előirányozni kívánja azokat a kiadásokat is, amelyek a jelenlegi kormány által már előkészített egyes új akciók céljaira igényeltetnek, s amelyek megállapításához már a tárgy jelentőségénél fogva is szükségesnek tartja a törvényhozás előzetes jóváhagyását kikérni.

Áttérve az érdemre, mindenekelőtt az új s z ü k s é g l e t tételeit ismerteti. Ezen új szükségletek a következők:

I. Az új államadóssági címletek kamatszükségletei:	
a 700 millió koronás pénztárjegykölcsön után	38,543.000 korona
az 1917. évi május 12-i kelettel kibocsátott 6 %-os járadékkölcsön-kötvények után	55,650.996 korona
az 1917. évi július 5-i kelettel kibocsátott pénztárjegykölcsönök után	19,271.500 korona
a 4 %-os magyar aranyjáradék-kölcsön címnél a szelvénybeváltási javadalmazások áthelyezésénél felmerülő költségekre és váltóárfolyam-különbözetekre még kereken	300.000 korona
II. Az osztrák-magyar államvasút társaság magyarországi vasútvonalainak megváltására a 6,500.000 arany forintnyi részösszeg után fizetendő felpénztöbblet	845.000 korona
III. A „Hadiárva-alap” részére	1,500.000 korona
IV. A belügyminiszteri tárca költségvetésében, Marosvásárhely szabad királyi város háztartásában mutatkozó rendkívüli hiányoknak fedezésére államsegélyként	9,000.000 korona
V. A pénzügyminisztérium költségvetésében azokra a költségekre, amelyek az 1917. évi IX. törvénycikk 10. és 11. §§-aiban, továbbá a 14. §-ban a közszolgálati alkalmazottak anyagi helyzetének javítására irányuló állandó jellegű intézkedések folytán állanak elő, mégpedig:	
a személyzet egyes tagjainak létszámon felül való vezetése folytán	3,400.000 korona
az alkalmazottak várakozási idejének leszállításából folyólag	6,000.000 korona

a családipótlékok felemelése folytán	60,000.000 korona
VI. A földművelésügyi tárca költségvetésében, a többtermelés biztosítására teendő intézkedések előkészítése és azután ez intézkedések végrehajtása céljából létesítendő szervezetnek költségei fejében, félévi szükséglet	500.000 korona
VII. A vallás- és közoktatásügyi tárca költségvetésében az országhatárokon teendő tanügyi és nevelési intézkedések költségeire, mégpedig: iskolák és óvodák rendes kiadásaira: 1,200.000 korona, az iskolai és óvodai beruházásokra: 3,000.000 korona, összesen 4,200.000 korona. Tekintettel azonban arra, hogy az állami iskolák szervezése részben államsegélyt élvező nem állami iskolák átvételével is fog történni, ezek államsegélye megtakarításként 100.000 korona vehető törlésbe, vagyis többköltség	3,100.000 korona
a hajdúdorogi görög katolikus püspökség erdélyi expozitúrájának költségeire	100.000 korona
a nem állami elemi népiskoláknál és kisdedóvodáknál, nemkülönben az önálló gazdasági népiskoláknál alkalmazott tanerők várakozási idejének leszállítása okából	1,625.000 korona
VIII. Az igazságügyi tárcánál a bírói és ügyészi státus rendezésének költségeire	714.000 korona
IX. A magyar felelős miniszterek számának ideiglenes felemelése következtében	400.000 korona
Az I—IX. pontok alatt felsorolt szükségleti tételek együttvéve	261,949.496 korona

Ehhez az összeghez azonban még hozzájön az a többlet, amely a Magyar Királyi Államvasutak kiadásánál jelentkezik,

az 1917/18. évi előirányzatban a vonatkozó címen felvett összegekkel szemben	177,240.000 korona
Az 1917/18. évi előirányzatba p ó t l ó l a g f e l v e e n d ő kiadások összege tehát	439,189.496 korona

A költségvetési előirányzat f e d e z e t i részében szükségessé váló változtatások a következők:

I. A Magyar Királyi Államvasutaknál, éspedig: a tarifareformból származó többletek	166,048.000 korona
a vasúti szállítás után fizetendő adó bevételi többletei	9,500.000 korona
II. A földadó, a házosztályadó, a III. osztályú kereseti adó, továbbá a bányaadó, a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok kereseti adója és az egyéb tőkekamat- és járadékadó után megállapítandó 60 %-os hadi pótlékokból	47,000.000 korona
III. Jövedelemadó fejében, az időközben ismeretessé vált kivetési eredmények alapján, többletként	15,000.000 korona
IV. A vagyonadóból, az időközben már ismeretessé vált kivetési eredmények alapján többletként	7,000.000 korona

továbbá a vagyonadóról szóló törvény határozmányainak oly értelmű módosítása következtében, hogy az a mentesség, amely eddig az 50.000 koronát meg

nem haladó vagyonokra nézve állott fenn, az 1918. évtől kezdve csak a 20.000 koronát meg nem haladó adóköteles tiszta vagyonokra korlátoztatik .... 3,000.000 korona

V. Vasúti hadi adó fejében, a vasúti díjszabási reform folytán .... 29,700.000 korona

VI. A hadi nyereségadóról szóló törvény hatályának kiterjesztése, valamint a hadi nyereségadó kivetését illetőleg eddig ismeretessé vált eredmények alapján, a költségvetésileg már előirányzott 82,400.000 koronán felül még kereken .... 100,000.000 korona

új tételként az Osztrák-Magyar Bank 1914, 1915. és 1916. évekre szóló hadi nyereségadója fejében ..... 54,620.000 korona

VII. A bélyegzett marhalevél-űrlapok eladásából az 1917/18. évre az új szabályozásból eredő bevételi többlet fejében .... 1,000.000 korona

VIII. A progresszív ajándékozási és örökösödési illeték behozatalából .... 10,000.000 korona

IX. A sójövedéknél, az alapár emelése folytán .... 7,500.000 korona

X. Bortermelési adóból .... 15,000.000 korona

Az 1917/18. évi költségvetésben eredetileg számított öszszegekkel szemben tehát b e v é t e l i t ö b b l e t 465,368.000 korona

vagyis felesleg .... 26,225.150 korona,

amely azonban csak látszólagos, mert az eredeti költségvetési előirányzatban a háborúval kapcsolatos átmeneti jellegű kiadásokkal együtt számításon kívül hagyatott azoknak a rendkívüli áremelkedéseknek a költségemelő hatása is, amely áremelkedések összes intézményeink és hivatalaink dologi kiadásait megszaporították.

Kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy az 1917/18. költségvetési évre szóló állami költségvetési előirányzat kiegészítése és módosítása tárgyában készült s a fentebb ismertetett pótlásokat tartalmazó jelentésnek alkotmányos tárgyalás végett az országgyűlés elé leendő terjesztése iránt a szükséges lépéseket megtehesse.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

Vö. 1918—7—37., és 1917—39—44. (utóbbi az örökösödési, ajándékozási és egyéb illetékek felemeléséről).

235.

1917. nov. 9. (39.) — 43.

Takarékbetéti kötvények kibocsátásának terve.

Vö. 1917—37—34.

A pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr utalva azon ismert körülményre, hogy a pénznek inflációja leginkább az alsó néprétegekben van meg, szükségesnek jelzi, hogy az állami kölcsönműveletekkel az alsóbb néprétegekbe behatoljunk. Az alsóbb néprétegekbe való behatolás,

tekintettel az ott mutatkozó pénzbőségre,[1] bizonyára igen szép eredménnyel járna s számos milliót lenne képes az állam pénztárába visszahozni, de képes lenne a pénzinfláció által okozott általános drágaságot is enyhíteni. Tervbe vette e célból takarékbetéti kötvényeknek a postai takarékpénztárak és a hitelszövetkezetek útján való kibocsátását, amely 50—100 korona névértékű kötvényeknek 6%, esetleg 5% kamatokra szóló szelvényei félévenként a kötvénytőke értékét emelnék. Kéri ezen terve megvalósításához a minisztertanács hozzájárulását.

A minisztertanács a tervhez helyeslőleg hozzájárul.

236.

1917. nov. 9. (39.) — 45.

Külön magyar kormánymeghatalmazott kiküldése a délnyugati hadsereg parancsnoksága mellé.

Miniszterelnök úr bejelenti, miszerint a hadseregfőparancsnokság oly célból, hogy az olasz arcvonallal kapcsolatban a katonai parancsnokságnál az elfoglalt olasz területek gazdasági kihasználása céljából szervezett gazdasági osztály eredményesebb működésére a monarchia államainak kívánatos befolyása megóvassék, szükségesnek tartja, hogy a monarchia államainak kormányszervei részéről a délnyugati hadsereg parancsnoksága mellé egy meghatalmazott osztassék be. Ez a meghatalmazott képviselné az említett gazdasági ügyek intézésénél úgy a közös külügy- és hadügyminisztériumot, mint a magyar és az osztrák kormányt, továbbá a Landwehr tábornok vezetése alatt álló gazdasági szervet is.[1]

Véleménye szerint ily — egy személyben összpontosított — képviselet nem felelne meg sem közjogi önállóságunknak, sem jogos gazdasági érdekeinknek, miért is oda kell törekedni, hogy az említett akciónál Magyarország külön kormányi meghatalmazottal legyen képviselve.

A minisztertanács miniszterelnök úr nézetét osztva, feltétlenül kívánatosnak jelenti ki azt, hogy a délnyugati hadseregnél a kérdésben forgó gazdasági ügyek intézésénél egy külön kormányi meghatalmazott által legyünk képviselve.

Vö. 1917—40—42.

[1] Vö. 1917—37—34., 1. jegyzet.
[1] A közös élelmezési bizottság.

237.

1917. nov. 9. (39.) — 46.

A hadikonyha- és népkonyhaakciónak a népjóléti ügyekkel megbízott miniszter hatáskörébe való átutalása.

Vö. 1917—25—1.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, hogy a minisztertanács folyó év tavaszán három millió koronát bocsátott a Haditermény Részvénytársaság várható feleslegéből az Országos Közélelmezési Hivatalt vezető akkori elnök rendelkezésére, a szegény és a háború által leginkább sújtott néposztályok olcsó étkeztetését célzó hadikonyha- és népkonyha-akció céljaira.[1] Minthogy ennek az akciónak vezetése és irányítása, s az e célból rendelkezésre álló pénzösszeg felhasználása, jellegénél fogva, a népjóléti ügyeket vezető miniszter úr hatáskörébe tartoznék, kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy a népétkeztetési akció vezetését, valamint az e célból folyósított három millió korona felett való rendelkezést a népjóléti ügyek vezetésével megbízott miniszter úr hatáskörébe adhassa át.[2]

A minisztertanács úgy határoz, hogy ezt az ügyet a népjóléti ügyek vezetésével megbízott gróf Batthyány Tivadar miniszter úr hatáskörébe utalja, egyben a most nevezett miniszter úr azon kérelme, hogy a hatáskörébe tartozó ügyekkel kapcsolatos számviteli teendők ellátására részére számvevőség jelöltessék ki, a népjóléti ügyeket vezető miniszter úr mellé a számvevőségi teendők végzésére, az igazságügyminiszter úr hozzájárulásával, az igazságügyminiszteri számvevőséget jelöli ki.

L. 1918. júl. 29. (5.) — 7. Batthyány Tivadar lemondása után a hadikonyhákat a közélelmezési miniszter ügykörébe utalták, ahol a tisztviselői konyhák felállításával is foglalkoztak. Vö. még: 1917. dec. 13. (44.) — 23.

238.

1917. nov. 9. (39.) — 47.

A súlyos közellátási zavarokat okozó vasúti kocsihiány.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, hogy a népesség élelmezésében napról-napra fokozódó nehézségeket támasztanak a nehéz szállítási viszonyok. A nagy és már hónapok óta tartó vasúti kocsihiány különösen veszedelmesen érezteti hatását a népességnek burgonyával való ellátásánál. Annak dacára, hogy megtétettek az összes intézkedések a közszükségleti célokra szükséges burgonyamennyiségek összehozására s a kellő időben megtörténtek a nagy bánya- és ipari vállalatok, vasúti munkásság

[1] L. 1917—12—10.
[2] L. 1917—24—10.

s az egyes nem burgonyatermő törvényhatóságok részére a kiutalások, a vagonhiány folytán az egyes állomásokra fuvarozott és itt tároló burgonyakészleteknek csak egy jelentéktelen hányadát lehetett leszállítani. Hasonlók a viszonyok a káposzta szállítása tekintetében. Rendkívül számottevő készletek vannak úgy e cikkben, mint a burgonyában, a bekövetkezhető fagy következtében teljes romlásnak kitéve. Újabban a legkomolyabb veszedelmek mutatkoznak a népességnek liszttel való ellátása tekintetében is. A gabonát nem lehet a malmokba szállítani. A budapesti malmokban mindössze 700 vasúti kocsi gabona vár feldolgozásra, ami csak két napi őrlési képességnek felel meg s az újabb felhozatal napról-napra alig tesz ki egy néhány vagont. Hasonlóak a viszonyok a nagyobb vidéki malmoknál. A helyzet komolyságát növeli az, hogy a liszt elszállítása sem történhetik meg. Mind több lesz azoknak a malmoknak a száma, melyek a lisztkészletek torlódása miatt nem őrölhetnek. Ugyancsak a vasúti kocsik hiánya miatt nem mutathat fel kellő eredményt a sertésrekvirálás sem, mert a rekvirált sertések legnagyobb részét elszállítani nem lehet s emiatt naponta újabb és újabb nehézségek támadnak. Ezen kocsihiány következtében előálló helyzet napról-napra tarthatatlanabbá válik, az ország ellátása végett tett intézkedések eredménytelenek maradnak, és a készletek dacára, az ellátatlanoknak nélkülözniök kell, míg a készletek a vasúti állomásokon romlanak.

Kéri a minisztertanácsot, hogy az immár elviselhetetlen helyzet javítása végett minden lehető intézkedés megtétessék.

A minisztertanács felkéri a miniszterelnök urat, hogy ez ügyben az illetékes katonai hatóságoknál eljárni szíveskedjék.

239.

1917. nov. 15. (40.) — 34.

A bükk- és tölgytermés zár alá vételére vonatkozó rendelettervezet.

A földművelésügyi miniszter előadja, hogy a takarmányhiányra való tekintettel ez évben a zár alá vételt nemcsak a tölgyre, hanem a bükkmakkra is ki kell terjeszteni. Horvátországban eziránt a bán már intézkedett, így a rendelet határozmányai oda nem terjednek ki.

„A most említett rendelkezés azonban, mely a mezőgazdasági termények, cikkek stb. szállításához szükséges igazolványok tárgyában kibocsátott 4551/1915. számú kormányrendelet[1] hatályát a bükk- és tölgymakkra is kiterjeszti, szükséges, hogy Horvát-Szlavónországokra is hatállyal bírjon, miután már maga ezen 4551/915. számú alaprendelet hatálya is kiterjed ez országokra is s a szállítások körüli egyöntetű és egységes eljárás ezt feltétlenül követeli is. A most bemutatott rendelettervezet, mely csak ezen vonatkozásban érintené Horvát-Szlavónországokat, a bán úrral rövid úton közöltetvén, ahhoz való hozzájárulását a bán úr szóbelileg megtagadta, azon indokolással, hogy a mezőgazdasági termények feletti rendelkezések tekintetében Horvát-Szlavónországokban a magyar kormány intézkedési jogát nem ismerheti el.

[1] 4551/1915. M. E. sz. r., dec. 23. R. T. 1915. 2134—2141. o.

Miután azonban az említett 4551/915. számú kormányrendelet határozmányainak a fenti terményekre Horvát-Szlavónországokban is kötelező hatálylyal való kiterjesztése feltétlenül szükséges, a bán úr pedig ezen kormányrendeletnek kiegészítésére sem nem hivatott, sem törvényes felhatalmazással nem bírhat, előadó miniszter úr kéri a minisztertanácsot, hogy ezen előterjesztését a bán úr említett álláspontjával szemben is elfogadja s megjegyzi, hogy az előző 1916. évi tölgymakktermés zár alá vétele és forgalmának szabályozása tárgyában kiadott hasonló kormányrendelettel szemben, melynek egészben való hatálya Horvát-Szlavónországokra is kifejezetten kiterjesztetett, a bán annakidején ellenvetéssel nem élt." *A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.*

L. 4458/1917. M. E. sz. r., 1917. nov. 19., mely a földművelésügyi miniszter előterjesztése értelmében rendelkezik. — R. T. 1917. 2337—2341. o.

240.

1917. nov. 15. (40.) — 42.

Külön magyar kormánymeghatalmazott kiküldése a délnyugati hadsereg gazdasági osztályához.

L. 1917—39—45.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr utalással a folyó évi november hó 9-én tartott minisztertanácsban kifejezésre jutott azon kívánságra, hogy a hadsereg délnyugati arcvonala által elfoglalt olasz területek gazdasági kihasználásánál[1] a magyar kormány külön megbízott által legyen képviselve, bejelenti, hogy az általa Bécsben folytatott tárgyalások során a hadvezetőség elállott attól az eredeti tervétől, hogy Magyarország, Ausztria és a Landwehr tábornok úr vezetése alatt álló közös gazdasági szerv ezen akciónál egy közös meghatalmazottal legyen képviselve. Ennek folytán most mi sem állja útját annak, hogy úgy a magyar kormány, mint az osztrák kormány is, oda külön meghatalmazottat küldjön s hogy a gazdászati és az igazgatási osztályban úgy a magyar, mint az osztrák kormány képviselve legyen. A gazdasági kihasználás és az ott lévő zsákmány mikénti felosztása természetszerűen a kormányok megállapodásától fog függni. Ezen gazdasági akció vezetését a katonai parancsnokság a maga részére kívánja fenntartani. A törvényhozás jogát a déli hadsereg parancsnoka, Jenő főherceg úr ő császári és királyi fensége fogja gyakorolni, akinek mind a három hadcsoport (Boroevics, Below, Krobatin) alá van rendelve. Kéri, hogy a kirendelendő magyar kormányi meghatalmazott, valamint a beosztandó szakerők már most sürgősen kiszemeltessenek, a maga részéről hangsúlyozza annak fontosságát, hogy meghatalmazott gyanánt tekintélyes egyén jelöltessék ki s a szakközegek is a legkiválóbb szakértők sorából választassanak meg.

A minisztertanács a kérdésben forgó meghatalmazotti állásra gróf Hadik János miniszter úr javaslatára, báró Perényi Zsigmond titkos tanácsos nyugalmazott államtitkár urat jelöli ki, a mellé beosztandó szakértők tekintetében pedig a kijelölést az illető szakminiszter urakra bízza. Egyben felkéri gróf Hadik János miniszter urat, hogy legközelebbi tanácskozásai alkalmával a hadseregfőparancsnokságnál szíveskedjék szóbahozni azt a kívánságot is, hogy Románia és Orosz-Lengyelország elfoglalt területein hasonló képviseletünk életre hívassék.

[1] 1917—39—45.

241.

1917. nov. 15. (40.) — 47.

Az aszalt szilva és szilvaíz árának szabályozása.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter „bemutatja az általa készített rendelet tervezetét, amely szerint az 1917/18. gazdasági év folyamán termelendő aszalt szilva- és szilvaíz-készleteknek a termelő házi és gazdasági szükségletére fel nem használt — eladásra szánt — részét 1917. november 25-ig a Szilvaközpontnak megvételre fel kell ajánlani, továbbá szabályoztatnak az árak, mégpedig aszerint, hogy az áru a magyar szent korona országaiból, Szerbiából vagy Bosznia-Hercegovinából ered. A tervezett árak általában jelentékenyen magasabbak a múlt évi áraknál. Ennek indoka a termelési és feldolgozási költségek emelkedésén kívül főképen az, hogy a szerbiai és bosznia-hercegovinai termékek árára vonatkozólag a császári és királyi hadügyminisztériumban folyó évi szeptember hó 11-én az érdekeltek között tartott értekezleten, amelyen a magyar és az osztrák kormány, a boszniai—hercegovinai országos kormány és a belgrádi katonai kormányzóság is képviselve voltak, a boszniai-hercegovinai országos kormány csupán ily árakon volt hajlandó az ottani termékeket átengedni s ezen árakhoz az osztrák kormány már hozzá is járult. Ezen áraknál aránytalanul alacsonyabban a hazai termékek árai sem szabhatók meg, figyelemmel a közgazdasági tekintetekre és a felajánlási kötelezettség kívánt eredményére is. Kéri a bemutatott tervezethez a minisztertanács hozzájárulását és felhatalmazását arra, hogy az a minisztérium rendelete gyanánt kiadassék.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja."

L. 4531/1917. M. E. sz. r., 1917. nov. 16., R. T. 1917. 2329—2332. o.

242.

1917. nov. 15. (40.) — 48.

A tejárak emelése.

„A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, hogy a takarmányhiány és az árak hihetetlen mérvű emelkedése a tejtermelés csökkenését idézte elő. A gazdák egymásután oszlatják fel tehenészetüket főleg

azért, mert a tej jelenlegi maximális árával nincsenek megelégedve.[1] Az utóbbi hetekben tömegesen érkeztek hozzá kérvények az ország minden részéből, melyben nemcsak a gazdák, hanem a fogyasztók, így törvényhatóságok, fogyasztási szövetkezetek stb. kérik a tejárak felemelését. Köztudomású az is, hogy a tejért a maximális árakat kijátszva, jelentékenyen magasabb összegeket fizetnek."

Mindezek alapján javasolja, hogy a tej árát országszerte átlag 20 fillérrel emeljék; a kevésbé fizetőképesek és a tejre különösen rászorulók részére kedvezményes árat kellene megállapítani. A kedvezményes akció egyelőre csak a fővárosra terjedne ki s fokozatosan lenne a vidéki városokra, nagyobb ipartelepekre is kiterjesztve. A fővárosban mintegy 20 000 liter napi tejmennyiségre lenne szükség, melynél a ráfizetés 8 hónapon át 2 400 000 K-t tenne ki. Ugyanilyen összeget számítva a vidéki akcióra, összesen 5 000 000 K-ra volna szüksége, mely összeg rendelkezésre bocsátását kéri.

A minisztertanács az előterjesztést jóváhagyólag tudomásul veszi és ahhoz hozzájárul.

L. az Országos Közélelmezési Hivatalt vezető miniszter 1917. évi 130.000. sz. r.-t a tehéntejért követelhető legmagasabb árak újból megállapításáról (1917. nov. 22.); R. T. 1917. 2909—2910. o.

243.

1917. nov. 15. (40.) — 57.

Törvényjavaslat az Ausztriával való ún. gazdasági kiegyezés meghosszabbítására.

Miniszterelnök úr bejelenti, hogy a magyar szent korona országai és a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok között a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyok szabályozásáról 1907. október 8-án kötött és az 1908. évi XII. törvénycikkbe becikkelyezett szerződés[1] hatálya a folyó évi december hó 31-én lejár s ennek folytán gondoskodni kell arról, hogy Ausztriához való gazdasági viszonyunk tekintetében megszakítás ne álljon elő. Az osztrák kormánnyal létrejött megállapodás alapján egy törvényjavaslatot szándékozik benyújtani, „a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyoknak az ő felsége uralkodása alatt álló többi országokkal való ideiglenes szabályozása iránt 1917. november hó 18-án kötött szerződés becikkelyezéséről," amely szerződés I. cikke úgy rendelkezik, hogy a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyok szabályozásáról Budapesten 1907. október 8-án kötött szerződésnek, e szerződés mellékleteinek és zárjegyzőkönyvének, valamint a szerződés XVI. és XVII. cikkeit kiegészítő, Bécsben 1908. november 30-án kötött pótszerződésnek érvényességi tartama addig az időpontig, amelyben ezeknek az ügyeknek a két kormány között megállapított újabb szabályozása hatályba lép, legkésőbb azonban 1919. évi december hó 31-ig meghosszabbíttatik.

Kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy ezen törvényjavaslatnak alkotmányos tárgyalása végett az országgyűlés elé leendő terjeszthetéséhez szükséges további lépéseket megtehesse.

[1] Szabályozását l. az 1438/1917. M. E. sz. r. ben, ápr. 16., R. T. 1917. 253—257. o.
[1] Az ún. gazdasági kiegyezés.

Gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter úr azon véleményének ad kifejezést, s ezt jegyzőkönyvbe vétetni kívánja, miszerint a meghosszabbítás tartama nem tehető attól függővé, hogy időközben egy újabb, végleges megállapodás létrejöjjön, mert ő ebben az időközben ezt a végleges megállapodást nem tartja létesíthetőnek. A meghosszabbításnak tehát feltétlenül és kifejezetten 1919. évi december hó 31-ig kellene történnie. Földes Béla miniszter úr hasonértelmű felszólalása után:

a minisztertanács a miniszterelnök úr által bemutatott törvényjavaslathoz s annak alkotmányos tárgyalás végett az országgyűlés elé leendő terjesztéséhez hozzájárul.

L. az 1917 : XVII. és XVIII. tc.-t. — Vö. 1917—40—58. (az Osztrák—Magyar Bank szabadalmának meghosszabbításáról) és 1917—40—59. (u. e. bank hadi nyereségadójáról).
Vö. 1918—30—1.

244.

1917. nov. 15. (40.) — 60.

Bosznia- és Hercegovina 1917/18. évi költségelőirányzata.

A pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr bemutatja a bosnyák—hercegovinai országos kormányzat 1917/18. évi költségelőirányzatát, melyet a közös pénzügyminiszter úr — úgymint a múlt évit — ő felsége által jóváhagyandó rendelet útján szándékozik kiadni.

Ezen költségelőirányzat szerint	
a rendes és rendkívüli kiadások	135,301.908 korona
a rendes és rendkívüli bevételek	151,272.493 korona
a felesleg	15,970.585 korona,

mely összeg a pénztári készletek javadalmazására fordíttatnék.

Miniszterelnök úr javasolja, hogy a minisztertanács a költségelőirányzathoz s illetve annak ő felsége legfelső jóváhagyása alá leendő terjesztéséhez hozzájáruljon, jelzi azonban, miszerint a közös pénzügyminiszter úrtól egyebek között felvilágosítást szándékozik kérni ama szerződésre nézve, amely az előirányzat szerint a bosnyák-hercegovinai országos vasutak és a császári és királyi katonai posta- és távirdaigazgatás között a távirda- és távbeszélővezetékek létesítése, fenntartása, s illetve használata tárgyában köttetett; továbbá figyelmeztetni kívánja a közös pénzügyminiszter urat, miszerint dacára annak, hogy bizonyos vasútvonalak kiépítésére hozzájárulást vállaltunk s az 1917/18. évi állami költségvetésben is gondoskodtunk arról, hogy a magyar szent korona országai által a bosnyák—hercegovinai vasúti hálózat kiépítésének előmozdítására fizetendő járulék 3,806.744 koronával irányoztassék elő, mégis, miután a háború közbejötte folytán az 1914. évi XIX. törvénycikkben említett vasútépítkezési programm végrehajtása elmaradt, tehát nem állottak be azok az előfeltételek, amelyekhez az idézett törvény az abban meghatározott járulékok fizetését kötötte: nem ismerhet el kötelezettséget arra nézve, mintha

a szóbanforgó járulékok — tekintettel a vasúti építkezések elmaradására — a vasúti alapba ezidőszerint is évente szabályszerűen beutalandók lennének, s hangsúlyozni kívánja, miszerint az a körülmény, hogy a járulékok eddig beutaltattak, csak annak a helyzetnek különös méltánylásával történt, amely kívánatossá tette, hogy a bosnyák-hercegovinai kormányzat olyan tőkék felett rendelkezhessék, amelyeket szükség esetén a menekültek és a bevonultak családjainak segélyezésével felmerülő kiadásokra előlegkép igénybe vehessen;

A minisztertanács a bosnyák—hercegovinai országos kormányzat 1917/18. évi költségelőirányzatához, illetve annak legfelső jóváhagyás végett ő felsége elé leendő terjesztéséhez hozzájárul, egyben a pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr álláspontját magáévá teszi.

245.

1917. nov. 15. (40.) — 61.

A jövedelem- és vagyonadóra, hadinyereségadóra és hadipótlékra vonatkozó törvényjavaslat módosítása.

Vö. 1917—39—41.

A pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr utalással a folyó évi október hó 9-én tartott minisztertanácsban kifejezésre jutott kívánságokra, bejelenti, miszerint „A jövedelemadóról és a vagyonadóról szóló törvények módosításáról és kiegészítéséről, a hadi nyereségadóról szóló törvény hatályának meghosszabbításáról, valamint egynémely adónem után fizetendő hadipótlékról szóló törvényjavaslatot átdolgozta. Bemutatja az átdolgozott törvényjavaslatot, mely szerint

1./ a jövedelemadó kulcsa a 120.000 koronán felüli jövedelmekre 200.000 koronáig kifejlesztetett, úgy, hogy az a 200.000 korona jövedelemnél a 6 %-ot eléri;

2./ a nyilvános számadásra kötelezett vállalatok kereseti adójának szempontjából a saját tőke felemelt részének mikénti adózása akként szabályoztatik, hogy a felemelt alaptőke (részvénytőke) a saját tőkéből levonatik, s utóbbinak jövedelmezősége a maradvány után számíttatik, a felemelt tőkének 6 %-os nyeresége külön adóalap és a kezdőkulcs szerint külön adózik;

3./ hadipótlék kivetésének nincs helye az olyan házak után, amelyekben az összes adóköteles lakrészek száma kettőnél nem több, továbbá a III. osztályú kereseti adónál, ha az általános jövedelmi pótadó csak 10 %-kal jár.

Ezeken kívül, miután indokolt és kívánatos is, hogy azok, akiknek háztartásához senki, vagy csak egy eltartott egyén tartozik, magasabban adózzanak, mint azok, akik nagyobb családot tartanak el, azt a változtatást is keresztül vezette, hogy az, aki egy családtagot sem tart el, a jövedelemadókulcsnak még 15 %-át, aki egy családtagot tart el, 10 %-át fizesse pótlék gyanánt; ez a rendelkezés azonban ne terjedne ki a gyámság alatt állókra abban az esetben, ha önállóan adóznak.

Kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy az ekép módosított törvényjavaslatnak alkotmányos tárgyalás végett az országgyűlés elé leendő terjeszthetéséhez szükséges lépéseket megtehesse.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.[1]

246.

1917. nov. 15. (40.) — 65.

Központi szerv létesítése a köztisztviselők élelmezése érdekében.

A pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök előadja, hogy a Köztisztviselők Országos Egyesülete kérelmezte a köztisztviselők és alkalmazottak élelmi- és egyéb cikkekkel való rendszeres, egyöntetű és gyors ellátása érdekében egy központi szerv létesítését, amely az összes budapesti és vidéki beszerzési csoportok vezető szerve lenne. A miniszterelnök javasolja fenti központi szervnek a pénzügyminisztérium kebelében való felállítását.

N. f. t., szövegében aláhúzások.
Vö. 1918—17—20.

247.

1917. nov. 22. (41.) — 4.

Kísérlet a hadsereg szarvasmarhaellátása körül mutatkozó visszaélések megszüntetésére.

Földművelésügyi miniszter úr előadja, hogy a háború elején a katonaság vágómarhaszükségletét úgyszólván kizárólag a hadsereg működési körletén belül szabadkézből vásárlás útján fedezte. Később ezeken a területeken ez a szükséglet már fedezhető nem volt s akkor a császári és királyi közös hadügyminisztérium marhaszállítási szerződéseket kötött különböző cégekkel és egyénekkel,[A)] akik a szállítások lebonyolításánál kizárólag mint magáncégek, csakis a saját üzleti érdekeiket tartották szem előtt és az ország állatállományát minden rendszer nélkül, a tenyésztési érdekek figyelmen kívül hagyásával vették igénybe, igen sokszor összeütközve a fennálló törvényes rendelkezésekkel. Ezen szállítók közül egyesek üzelmeinek megakadályozása és főleg bizonyos normálisabb áralakulások elérése céljából a császári és királyi hadügyminisztérium 1916. évi július hónapban megalakította a nagyobb szállítók bevonásával a „Vágóközpont"-ot, amely központ mind a mai napig működik. Minthogy ez a Vágóközpont is csak tisztán üzleti alapra fektetett vállalat, amelynek egyetlen érdeke az, hogy a hadsereg vágómarhaszükségletét a részére biztosított kizárólagos vásárlási jog alapján fedezhesse, a „Vágóközpont" működése is főleg az állattenyésztés és a gazdasági érdekekre nézve nagy károsodásokkal járt, úgyhogy immár tarthatatlan állapotok következtek be, egyrészt azért, mert ezen intézmény bizományosai a hadsereg által nekik tényleg fizetett állat-

[1] 1918 : IX. tc.

Ezeknek javadalmazása feladatuk fontosságával egyáltalán nincs arányban. Háborús segélyt, drágasági pótlékot, családi pótlékot nem kapnak; a legjobb erők más pályára mennek, „a megmaradók között pedig vannak ... akikről kétséget kizáróan megállapíttatott, hogy a mostani drágasági viszonyok miatt a telep módosabb lakosainál valósággal koldulnak."

Mivel félni kell, hogy a telepfelügyelőnők otthagyják állásukat s a nevelőszülők ezrével fogják visszahozni a gyermekeket, a felügyelőnők díjazását a háború tartamára 100%-kal felemelte; amihez a minisztertanács a hozzájárulást megadta.

*

A) „... az ő tevékenységükön fordul meg az is, hogy kellő számú és megfelelő nevelőszülőt szerezzünk és hogy a nevelőszülők a hozzájuk kihelyezett gyermekeket a háború súlyos megélhetési viszonyai között megtartsák és vissza ne hozzák a menhelybe. Mert ha ez tömegesen történnék meg, ez az állami gyermekvédelem teljes csődjét jelentené. Nemcsak sokszorosan megszaporítaná a költségeket, az állami ellátásba leendő gyermekek nagy száma folytán, hanem helyszűke és egyéb legyőzhetetlen körülmények miatt arra vezetne, hogy az állam nem volna képes gondoskodni azoknak a gyermekeknek az ellátásáról, akiknek gondozására pedig tételes törvény[2] kötelezi."

Vö. 1917. nov. 29. (42.) — 13.: 1 140 000 K túlkiadás engedélyezése a gyermekmenhelyek részére.

249.

1917. dec. 8. (43.) — 10.

A budapesti csendőrkarhatalom újabb megerősítése.

Belügyminiszter úr bejelenti, hogy a Budapestre karhatalomként már berendelt 1000 főnyi csendőrlétszám[1] megerősítése vált szükségessé, s e célból a sürgősségre való tekintettel még 170 főnyi csendőrnek és 330 főnyi népfelkelőnek, összesen 500 főnyi létszámnak Budapestre való újabbi összpontosítását rendelte el. Kéri az e tekintetben tett intézkedésének jóváhagyó tudomásulvételét, s egyben megjegyzi, hogy a karhatalom ezen megerősítéséből kifolyólag vezénylési, utazási, elszámolási, irodai és egyéb költségek címén havonként mintegy 60.000 korona újabbi kiadás fog felmerülni. Minthogy ezen újabbi kiadásra sem áll költségvetési hitel rendelkezésre, az 1897. évi XX. törvénycikk végrehajtására vonatkozó utasítás 77. §-ában foglaltak alapján kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy a számjelzett költségösszeget túlkiadásként zárszámadási indokolás mellett elszámolhassa.

A minisztertanács a bejelentést jóváhagyólag tudomásul veszi s a kért felhatalmazást megadja.

[2] 1901 : VIII. tc.
[1] L. 1917. szept. 7. (26.) — 6.

250.

1917. dec. 8. (43.) — 16.

Szünetelő üzemek munkásságának továbbfizetése.

Kereskedelemügyi miniszter úr előadja, miszerint az olasz offenzíva[1] által előidézett vasúti kocsihiány következtében beállott szénínség miatt a legközelebbi napokban a gyárak legnagyobb része, s köztük a hadiszereket előállító vállalatok is, üzemüket nagy mértékben korlátozni, sőt beszüntetni lesznek kénytelenek. A hadvezetőség súlyt helyezvén arra, hogy a katonai, valamint a hadiszolgáltatási törvény alapján üzemük folytatására kötelezett vállalatok a szénválság javulásával a munkát azonnal felvehessék, de munkászavargások megelőzése céljából is, a szóban forgó gyárak munkával el nem látható munkásait és munkásnőit nem akarja elbocsáttatni, hanem eredetileg azt tervezte, hogy az üzemszünet idejére a mozgósítási hitel terhére támogatásképen addigi átlagos keresetük 70%-át kapják. A hadügyminisztérium az ezen üzemekben időlegesen munkanélkülivé válhatók számát legrosszabb esetben az egész monarchiában egy millió főre, a támogatásra szükséges összeget havi 200 millió koronára, az üzemszünetek valószínű tartamát 4—6 hétre becsüli. A hadügyminiszter úr addig is, míg a két kormány a munkások részére engedélyezhető támogatás mértékére és a költségek felosztására vonatkozóan dönt, provizóriumban intézkedik. A kérdés végleges rendezése a legközelebbi közös minisztertanács elé kerülvén, a magyar kormány elfoglalandó álláspontjául az előadó miniszter úr a következőket javasolja.

Az anyag- vagy szénhiány miatt üzemüket átmenetileg beszüntetett katonai üzemek vagy a hadiszolgáltatási törvény hatálya alatt álló gyárak mindazon munkásai és munkásnői részére, akiknek visszatartására a hadvezetőség avégből, hogy a szén- vagy anyaghiány javultával az üzem azonnal felvehető legyen, súlyt helyez, az előző naptári hónapban elért teljes kereset 75 százaléka fizettessék támogatásképen, mégpedig az eddigi módon fele részben a munkaadó, fele részben a hadügyminisztérium által. A hadügyminiszter úr az ő általa ilyen módon kifizetett összegeket nem közös költségre, hanem azon állam terhére számolja el, amely állam területén azok a munkások részére kifizetésre kerültek.

A kiadandó rendeletben gondoskodás történjék arról, hogy nem teljes üzembeszüntetés, hanem üzemredukció esetén a munkások érdekében álljon a korlátozott üzemidő szorgalmas kihasználása, vagyis amilyen mértékben emelkedett vagy csökkent a korlátozott (például napi 5 órás, vagy heti 2 napos) üzem alatt az időre vonatkoztatott teljesítmény az előző hónaphoz képest, ugyanígy emelkedjék vagy csökkenjen az üzemszünetre eső 75%-os támogatás is. A)

A minisztertanács jóváhagyólag hozzájárul.

A) „Előzmények. A hadügyminiszter úr ez év elején (4863/917 számú rendeletével) anélkül, hogy a két kormánnyal előzőleg tárgyalt volna, a hadsereg részére dolgozó gyárak munkástörzsének állandósítása érdekében elrendelte, hogy anyaghiány miatt bekövetkezett átmeneti munkaszünetelések idejére a munkások el ne bocsáttassanak, hanem keresetük 75%-át kapják,

[1] A 12. isonzói csata 1917. okt. 24.—nov. 15. között zajlott.

melynek felét a munkaadó, felét a hadikincstár viseli. E meglepetésszerűen jött rendelkezés a következő közös minisztertanácson[2] szóvá tétetett, azonban célszerűbbnek látszott a már megtörtént intézkedést, tekintettel arra is, hogy aránylag nem nagy összegekről volt szó, vissza nem vonni, ellenben elhatároztatott, hogy a hadügyminiszter úr a munkaviszonyra és munkabérekre vonatkozó fontosabb ügyekben a jövőben feltétlenül csak a kormány előzetes hozzájárulásával fog intézkedni.

Azóta a munkaadók e megállapodásnak megfelelően fizették a béreket az üzemszünetek idejére is. A hadügyminiszter úr azonban röviddel ezelőtt (211854 res/1917—10 számú rendeletével, október 16-i hatállyal) előbbi rendeletét hatályon kívül helyezte. Értesülésem szerint eddig a 75%-ból rájutó fél összegből még csak viszonylag elenyésző összeget térített meg a gyáraknak.

A szénhiány miatt bekövetkezett üzemredukciók következtében azonban nagy munkástömegek válhatnak hirtelen munkátlanná (a Skoda-gyár egyszerre 10.000 munkást bocsátott a hadvezetőség rendelkezésére, a stájeri fegyvergyár is áll, nálunk több nagy muníciógyár nem dolgozik) s a helyzetnek még rosszabbodása is várható, úgy, hogy megfontolás tárgyává kell tenni egész iparágak teljes beszüntetését, másoknak általános lényeges redukcióját.

A hadügyminisztériumban tartott értekezleten közöltetett, hogy a hadköteles korú férfimunkások bevonultatásával a helyzet nem szanálható, mert a vasút nem képes a szállítást lebonyolítani és a gyűjtőtáborok nincsenek a tömeg élelmezésére berendezve. A bevonultatással és a nem hadszolgáltatáskötelesek elszéledésével azonkívül elesik a lehetősége annak, hogy a szénmizériák javulásával az üzem azonnal felvehető legyen, ami a hadügyi szempontból mondatott elengedhetetlennek. Végül bizalmasan közöltetett, nagyobb szabású zavargások esetén — eltekintve ennek külpolitikai hatásától — a hadvezetőség a mögöttes országrészben nem is rendelkeznék az elfojtáshoz szükséges elegendő erővel.

A hadügyminisztériumban tartott interminiszteriális értekezleten éppen ezért a hadügyminiszter úr képviselője a két kormány képviselőinek észrevételeivel szemben (a magyar kormány képviselői megbízásukhoz képest a szénhiány által sújtott összes üzemek munkanélkülijeiről való gondoskodást általános szociálpolitikai feladatnak jelentették ki, mely a két államban különkülön az illető kormányok kompetenciájába vág s jelezték, hogy ez a kérdés a legközelebbi közös minisztertanács tárgya lesz, amely részére a döntést fenntartották) azon az állásponton volt, hogy ha megállapodás létre nem jő, akkor a hadügyminisztérium saját felelősségére kénytelen valamely a katonai hatóságoknak szóló provizórikus rendeletet kiadni. Ez lehetőleg nem prejudikál a két kormánnyal egyetértőleg kiadandó végleges rendezésnek, de a felszabaduló munkástömegeknek, amennyiben lehetséges, más helyen való alkalmazását, szabadságolását, eltartását és nyilvántartását, valamint az ezzel összefüggő egyéb, főképen katonai kérdéseket ideiglenesen szabályozza."

Az értekezleten az egyes minisztériumok képviselői előadták kötelezettség nélkül személyes nézeteiket a hadügyminisztériumi provizórikus rendeletben a munkásoknak adandó támogatás mértékére vonatkozólag. Az öt felszólaló nem jutott egységes véleményre sem a segély összegére, sem annak az alapnak meghatározására vonatkozólag, amelyből a segélyt fizetni kell.

„A hadügyminiszter úr ideiglenes rendelete folyó évi november hó 26-ig még nem jelent meg, mindössze a gyári katonai vezetők kaptak utasítást arra,

[2] Közös minisztertanácsi jegyzőkönyv 1917. febr. 24.

hogy a munkanélkülivé vált munkások egyelőre nem bocsátandók el, illetőleg nem vonultatandók be."

Arra vonatkozólag, hogy a katonai és a hadiszolgáltatási törvény alapján az üzem folytatására kötelezett üzemekben mennyi a munkások létszáma, nincsenek pontos statisztikai adatok, 1 millión azonban alul marad.

Ezzel kapcsolatban adatokat hoz *Szterényi—Ladányi* i. m. 88—89. o.

251.

1917. dec. 8. (43.) — 20.

A birtokpolitikai ügyek intézésének a földművelésügyi minisztérium hatáskörében való meghagyása.

L. 1917—32—12.

Földművelésügyi miniszter úr előterjeszti, miszerint az átmenetgazdasági minisztériumban november hó 22-én tartott értekezleten elhatároztatott, hogy a nevezett minisztérium a birtokpolitikai kérdések egész anyagát mint ügykörébe tartozót tárgyalás alá fogja venni. Véleménye szerint a birtokpolitikai ügyek egész anyaga a földművelésügyi miniszter hatáskörébe tartozik, nehogy azonban félreértések keletkezzenek, minisztertanácsi határozatot kér arra nézve, hogy ezek az ügyek, melyek eddig is a földművelésügyi minisztérium hatáskörébe tartoznak, ezután is oda fognak tartozni.

Ugron Gábor belügyminiszter és gróf Batthyány Tivadar tárcanélküli miniszter urak osztják a földművelésügyi miniszter úr felfogását, szükségesnek látják azonban, hogy a birtokpolitikai ügyek a nevezett miniszter úr által a szakminiszter urak meghallgatásával intéztessenek.

Dr. Vázsonyi Vilmos tárcanélküli miniszter úr azon véleményének ad kifejezést, hogy a birtokpolitika nem a háborús viszonyokból keletkezett, ez már békés időkben is állandó problémát képezett s fokozottan képez a jelenben is. Nagyon természetes tehát, hogy annak intézése nem tartozhatik az átmenetgazdasági miniszter úr ügykörébe, amely ügykör, ez utóbbi miniszter úr által is, csak a rekonstrukcióra vonatkozónak jeleztetett, vagyis csak azt a komplexumot foglalja magában, amely a háborúról a békére való átmenettel s a leszereléssel van kapcsolatban. Szükségesnek tartja azonban, hogy a birtokpolitikai kérdésekre nézve szabatos programm állíttassék fel, s hogy birtokpolitikai tanács alakíttassék, amelyben az érdekelt miniszter urak képviselve legyenek.

Miniszterelnök úr véleménye szerint alig van oly kérdés, amelyet oly elővigyázatosan, minden momentum figyelembevételével kell tárgyalni, mint amilyen a birtokpolitika, amelyet az érdekeltek közmegnyugvására kell megoldani. A kérdés nem tartozhatik az átmenetgazdasági miniszter úr hatáskörébe, akinek szerepe lényeges lehet ugyan a rekonstrukció szempontjából a földművelésügyi körzetben, abban az irányban, hogy a mezőgazdaság anyagokat kapjon, hogy a nyersanyagok termelése és beszerzése elősegíttessék, a munkáskérdés kedvező megoldást nyerjen, az anyagfelosztás helyesen történjék, de a birtokpolitika szerves egészében csakis a földművelésügyi miniszter úr ügykörébez tartozhatik, ahová eddig is tartozott, mert ott vannak az alapvető

munkák, a szükséges szakavatott közegek stb. A birtokpolitika régebben legfőkép igazságügyi kérdés volt, most azonban mondhatni minden tárcát érdekel, ez okból tehát ezen ügyeket a szakminiszter urak meghallgatásával kell intézni, s helyes az is, hogy birtokpolitikai tanács alakíttassék, de ez csakis a földművelésügyi miniszter úr fennhatósága alatt működhetik.

A minisztertanács tekintettel arra, hogy a birtokpolitika s annak összes kérdései, így az Amerikából, valamint a harctérről visszatérők letelepítésének, a birtokok ily célra való parcellázásának kérdése szerves egészet képeznek, továbbá tekintettel arra, hogy ezen ügyek szakszerű intézésére a földművelésügyi miniszter úrnak vannak szervei s a kiadások fedezésére ő rendelkezik anyagi eszközökkel is, kimondja, hogy az összes birtokpolitikai és kapcsolatos rendezési ügyek a földművelésügyi miniszter úr hatásköréhez tartoznak, s a többi szakminiszter urak meghallgatásával, teljes egészükben, a jövőben is ő általa intézendők. Amennyiben birtokpolitikai tanács alakíttatnék, a szakminiszter urak ebben a tanácsban képviseletet fognak nyerni.

N. f. t.

252.

1917. dec. 8. (43.) — 28.

A hadsereg 1918. évi szükségletének kielégítése a felmentettek egy részének igénybevétele útján.

L. 1917—18—38.

Honvédelmi miniszter úr előadja, miszerint a hadsereg tiszti és legénységi létszámának fenntartásánál mutatkozó nagy nehézségek már a közelmúltban arra kényszerítették, hogy az eddigi népfelkelési bemutató szemléken alkalmatlanoknak talált emberek közül is Magyarországon 20.000 embernek beállításához kérje a minisztertanács beleegyezését.[1] Ez az akció még folyamatban van, de igen sok nehézséggel jár, úgy, hogy ezen a nyomon tovább nem haladhatunk. A hadrakelt seregnek 1918. évi rendes szükséglete összesen kitesz a monarchián belül 1,500.000 embert, mely szükségletet feltétlenül fedeznünk kell, ha azt nem akarjuk, hogy a harctereken eddig elért sikereinket kockáztassuk. Beható és hosszas tárgyalások a hadseregfőparancsnokság, a pótlásügyi főnök, a hadügyminiszter és az osztrák honvédelmi miniszter urakkal azon eredményre vezettek, hogy e szükséglet fedezésére a következő emberek állanak rendelkezésre:

1./ Újból felgyógyult sebesültek és betegek beállítása egy év alatt .... 500.000 ember

[1] 1917—18—38.

2./ népfelkelési bemutató szemlék, éspedig az 1900. születésű évfolyamúak új szemléje 1918. évi január havában .. 180.000 ember

az 1894—1899. évfolyamúak ismételt pótszemléje 1918. évi április—május havában .... 40.000 ember

az 1900. születésű évfolyamúak pótszemléje 1918. évi augusztus—szeptember havában .... 40.000 ember

3./ A hátsó országban és a hadrakelt seregnél lévő katonai alakulások létszámának leszállítása, illetve női munkaerők beállítása által nyerendő .... 110.000 ember

4./ Vasutak és hajózási vállalatoknál hadifoglyok és női munkaerők beállításával nyerendő .... 30.000 ember

5./ Hadseregszállító üzemeknél a felmentések megszüntetése által nyerendő .... 50.000 ember

Az 1—5 pontban felsorolt intézkedések által mindössze nyerhetünk .... 950.000 embert.

Ezzel azonban még távolról sincsen fedezve a szükséglet, úgy, hogy a katonai és népfelkelési tényleges szolgálat alól felmentettek további restringálása elkerülhetetlen. Erre két mód van: vagy a felmentettek revíziójának újbóli szigorúbb keresztülvitele, ami egyrészt igen sok időt vesz igénybe, másrészt nem biztosítja a szükséglet fedezését, de feltétlenül igazságosan nem is volna végrehajtható, úgy, hogy csak a második módot vehetjük igénybe, vagyis a felmentettek fiatalabb évfolyamainak kivétel nélküli imperatív behívását. Ez az eljárás a legigazságosabb, ha kivétel nélkül hajtjuk végre, mert csak ezáltal lehet elejét venni minden illetéktelen befolyásnak és pártoskodásnak. A vaskényszer előtt mindenki készségesebben fog meghajolni, ha látja, hogy a vele egykorúak hasonló elbánásban részesülnek. Ez az egyedüli mód, mely feltétlenül biztosítja a harcoló hadsereg létszámának fenntartását. Számítása szerint a felmentettek 15 évfolyamát kellene behívni, hogy a hadrakelt sereg 1918. évre szóló egész évi szükséglete fedezhető legyen. Ettől azonban egyelőre közgazdasági érdekekből el kell tekinteni és csak az 1899—1894. születésű hat évfolyamnak, vagyis a 19—24 éves életkorban lévő felmentettek imperatív behívása vétetik tervbe. Ezekkel a behívandók szükségletét 1918. évi június haváig fedezni lehet és ha 10—12 heti kiképzési időt számításba veszünk, a küzdő hadsereg szükségletét előreláthatólag 1918. őszéig fedezni tudjuk. A felmentetteknek behívása már 1918. évi március hó 1-re volna szükséges. Mivel azonban épen akkor az ország legnagyobb részében a földművelésnél a tavaszi munkálatok kezdődnek, és az országra nézve igen hátrányos volna, ha akkor nagyobb munkaerőt vonnánk el a mezőgazdaságból, a katonai és mezőgazdasági érdekek szem előtt tartásával úgy kíván eljárni, hogy a mezőgazdasági célból felmentettek már 1918. évi január hó elejére hívassanak be, hogy ezek az emberek az első katonai kiképeztetésben részesülvén, március hó 1-ével mezőgazdasági munkákra körülbelül 2 hónapra szabadságolhatók legyenek. A többi, tehát nem mezőgazdasági célból felmentettek, 1918. évi március hó 1-ére hivatnának be. Ezeket a rendelkezéseket minél hamarább kihirdetni szándékozik azon hozzáadással, hogy semmiféle kivétel tétetni nem fog, miért is mindenki eleve gondoskodjék az esetleg szükséges megfelelő pótlásról. A felmentettek legfiatalabb hat évfolyama imperatív behívásának természetszerűleg az lenne a következménye, hogy a 1918. évi január havában népfelkelési bemutató szemle alá kerülő 1900. születésű évfolyamból felmentésben senki

sem részesülhet. Végül megjegyzi még, hogy a vasutak és gőzhajózási vállalatoknál a hadsereg céljaira nyerendő emberekre vonatkozó végrehajtási rendelkezések természetesen az illetékes szakminiszter urakkal egyetértőleg fognak kiadatni, és hogy az összes bányaüzemeknél, amelyek úgy a harcoló hadsereg, mint a hátsó ország szempontjából egyaránt fontosak, ahova a földalatti munkaerőket még a harcoló hadseregtől is haza kellett hozatni, sem restringálások, sem a felmentések megszüntetése tervbe véve nincsen. Kéri a minisztertanácsot, hogy ezen előterjesztését, illetve javaslatát elfogadja, s a szükséges felhatalmazást neki a továbbiakra megadja.

A minisztertanács az osztrák részről teendő hasonló intézkedésektől feltételezetten az előterjesztéshez hozzájárul s a kért felhatalmazást megadja.

253.

1917. dec. 8. (43.) — 32.

A leszerelő katonaságnak a polgári életben való elhelyezési nehézségei.

L. 1917—3—17. és 1917—4—21.

Az átmenetgazdasági miniszter úr előadja, miszerint a háborúról a békére való átmenettel kapcsolatos gazdasági ügyek között kétségtelenül az első és fontosságára nézve egyik legjelentősebb: a leszerelés, úgy személyi mint anyagi részben. A személyi leszerelés tekintetében a munkálatok a hadvezetőségnél jelentékenyen előrehaladtak, nem mondható azonban ugyanez a kérdésnek arról a részéről, amellyel a polgári közigazgatásnak kell foglalkoznia. A rendelkezésére álló adatok szerint körülbelül 2,000.000-ra tehető azoknak a katonáknak a száma — visszatérő foglyainkat nem számítva —, akik leszerelésre kerülnek. Ha a leszerelés folyamatának tartamát nem is négy vagy hat hónapra tesszük, amint azt értesülése szerint a hadvezetőség tervezi, hanem 10 hónapra, akkor is havonként mintegy 200.000 emberről van szó, akiknek elhelyezését a társadalomban elő kell mozdítani, akiknek munkaalkalmat kell nyújtani, sőt, akik egy részének élelmezéséről, ruházkodásáról, lakásáról is gondoskodni kell. E feladatoknak nehézsége lényegesen súlyosbodik, ha a leszerelés munkája télen történik. Ha azonban a leszerelés 8—10 hónapig tart, tulajdonképen sehogysem kerülhető el, hogy a harcosok egy része ne télen kerüljön leszerelésre. Nehezíteni fogja a leszerelés gazdasági feladatát az a körülmény, hogy a hadvezetőség a leszerelést nem egyénileg, hanem tömegesen, csapattestenként óhajtja lebonyolítani. Míg ugyanis régebben a hadvezetőség arra az álláspontra helyezkedett, hogy a leszerelésnél elsősorban a gazdasági szempontokat kell irányadóul elfogadni és ennek megfelelően a harcosokat abban a sorrendben kell hazabocsátani, amelyben ezt a gazdasági élet megköveteli, addig újabban a hadvezetőség a leszerelés alapelvéül azt az álláspontot fogadta el, hogy a leszerelés katonai alakulatok szerint menjen végbe. A hadvezetőség körülbelül száz helyen óhajtja a leszerelést végrehajtani, tehát körülbelül 100 helyen kell gondoskodni arról, hogy a feladatokkal megküzdhessünk.

Legnagyobb fontossága a munkaközvetítés ügyének van, e téren azonban meglehetősen kezdetlegesek az állapotok, mert sem a társadalmi, sem a hatósági munkaközvetítés nálunk kiépítve nincsen. A hatósági munkaközvetítés külön van szervezve a mezőgazdaság és külön az ipar, bányászat és a kereskedelem számára.

A mezőgazdasági munkaközvetítés a törvényhatósági és községi szerveken nyugvó és nagyon is hiányos kivitel miatt megfelelő eredményeket nem tud felmutatni. Az ipari és kereskedelmi munkaközvetítés a kereskedelemügyi és belügyminiszter hatáskörébe utaltatott, és a Budapesten székelő állami munkaközvetítő hivatal ép most törekszik arra, hogy a nevezetesebb gócpontokon, értesülése szerint 17 városban, legalább tavaszig a munkaközvetítő hivatalok működésbe helyeztessenek. E mellett azonban okvetlenül még azt a feladatot is meg kell oldani, hogy a leszerelő 100 helyen, a gazdasági élet megindulásának és a társadalmi béke biztosításának kérdésével[a), alkalmas közegek működjenek. Ez csak úgy érhető el, ha ezeket már most kiszemeljük, és gondoskodunk gyakorlati és elméleti kiképzésükről. A munkaközvetítés, mint fentiekből kitűnik, nincs egységesítve, hanem külön van szervezve két ágban és három minisztérium hatáskörébe van utalva. Függőben hagyva azt a kérdést, vajjon célszerű-e a mezőgazdasági munkaközvetítésnek az ipari munkaközvetítéstől való elkülönített szervezése, előadó miniszter úr csak azt kívánja megállapitani, hogy a leszerelés irányítása mindenesetre megköveteli, hogy az egy helyről történjék, és hogy a teendők helyes elvégzésével összefüggő felelősség meg ne oszoljék. Elismerte a kérdés rendezésének halaszthatatlan fontosságát a jelenlegi belügyminiszter úr, valamint hivatalbeli elődje is, amikor az illetékes szakminiszterekkel való iratváltásaikban a szóbanforgó kérdés sürgős rendezését kérték; legutóbb pedig a belügyminiszter úr azzal a megkereséssel fordult hozzá, hogy miután a munkaközvetítés megfelelő szervezése a háborúból a békébe való átmenet lehető zavartalan lefolyásának biztosítása céljából is különös fontossággal bír, eziránt a szükséges lépéseket mielőbb tegye meg. Az átmenetgazdasági minisztérium egyik főfeladata lévén a leszereléssel összefüggő gazdasági feladatok elintézésének irányítása, kéri tudomásul venni, hogy a leszerelés gazdasági feladatának egységes intézése céljából — a szakminiszter urakkal való tárgyalás alapján — irányelveket (Richtlinien) szándékozik kidolgozni.

A minisztertanács jóváhagyólag hozzájárul.

L. 1918—6—65. és ME. 1918—XVI.—1217. res.

254.

1917. dec. 8. (43.) — 33.

A hadsereg készleteinek és létesítményeinek felosztása a Monarchia két állama között.

Az átmenetgazdasági miniszter úr ismertetvén azon tárcaközi értekezlet eredményét, amely értekezlet a hadsereg birtokában lévő és a leszereléssel ott nélkülözhetővé váló anyagkészletek és létesítményeknek a monarchia két állama között miként leendő felosztása tárgyában tartatott, kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy ezen felosztás függőben maradt alapelvei és a

[a] Így az eredetiben.

minden cikkel szemben alkalmazandó, tekintet nélkül annak tárgyára, nevezetesen különösen alkalmazni kell a közellátást (élelmezés, fűtés, világítás), a békecélokat, a külpolitikai helyzetet és az Ausztriával való viszonyunkat tárgyaló cikkekkel és hírekkel szemben.

A minisztertanács, miután az igazságügyminiszter úr bejelentése szerint bizonyos tárgyú cikkekre az előzetes bemutatási kényszert már elrendelte, kimondja, hogy amennyiben ennek sem lenne foganata, úgy bármely hírlap ellen, amely ezen rendelkezés ellen vétene, az előzetes cenzúrát az egész lapra nézve el kell rendelni s egyben az illető laptól a kolportázs-jogot az egész ország területére megvonni.

A cenzurával kapcsolatban: 1918—12—41.

258.

1917. dec. 13. (44.) — 20.

Az ingatlanforgalom szabályozása.

L. 1917—43—20.

Földművelésügyi miniszter úr előadja, miszerint az ingatlanforgalomról szóló 4000/1917. M. E. számú rendelet területi hatálya 32 vármegyei és 3 városi, túlnyomóan az ország északi és erdélyrészi törvényhatóságaira nézve állapíttatott meg, de egyúttal felhatalmaztatott a földművelésügyi miniszter, hogy a felmerülendő szükséghez képest a minisztertanács hozzájárulásával ezt a területi hatályt kiterjeszthesse. A rendelet közzététele óta több vármegye főispánja kérte a rendeletnek a vezetésükre bízott törvényhatóság területére való kiterjesztését, a hadi és állami biztonság érdekeire s arra való hivatkozással, hogy a határszéli vármegyékből kiszorult üzérek a beljebb fekvő törvényhatóságokat fogják ellepni, ha megfelelő intézkedést nem teszünk. Miután ezek az indokok számos, közvetlenül is tudomására jutott birtokváltozási esettel együtt különösen sürgőssé teszik azt, hogy Arad, Pozsony és Szabolcs vármegye területére a rendelet hatálya késedelem nélkül kiterjesztessék, felhatalmazást kér a minisztertanácstól, hogy a 4000/1917. M. E. számú kormányrendelet területi hatályát egyelőre erre a három vármegyére, vagyis Aradra, Pozsonyra és Szabolcsra is kiterjeszthesse s az ily értelemben intézkedő rendeletet kiadhassa.[1]

Egyúttal bejelenti azt, hogy a belügyminiszter úrral egyetértőleg már a legközelebbi napokban kibocsátandó rendelettel Budapest székhellyel Országos Ingatlanforgalmi Bizottságot szándékozik alakítani, amelynek főfeladata az lesz, hogy a nem erdélyrészi törvényhatóságokból származó esetekben az ingatlanok elidegenítéséhez, vagy pedig 10 évet meghaladó időre bérbe vagy haszonbérbeadásához a 4000/1917. M. E. számú rendelet értelmében szükséges hatósági hozzájárulás kérdésében döntsön. Ezt az Országos Ingatlanforgalmi Bizottságot azonban arra is felhatalmazandónak véli, hogy a 4000/1917. M. E. számú rendelet területi hatályának kiterjesztése kérdésében határozzon olyképen, hogy a rendeletnek további törvényhatóságokra való kiterjesztése csak e bizottsággal egyetértőleg történhessék.[2]

[1] 170.739/1917. F. m. sz. r., dec. 15., R. T. 1917. 2563. o.

Végül az Országos Ingatlanforgalmi, illetőleg az Erdélyrészi Ingatlanforgalmi Bizottságot[3] azzal a jogkörrel is felruházni kívánja, hogy a 4000/1917. M. E. számú rendeletben említett állandó gazdasági szakbizottság helyett nyilatkozzanak akkor, ha az ingatlanátruházáshoz való hozzájárulást a hatóság jogerősen megtagadja, és az állam ezt az ingatlant az elidegenítőtől megszerezni kívánja. E szerint az ily ingatlanok megszerzését ezután a földművelésügyi miniszter csak az illetékes ingatlanforgalmi bizottság meghallgatása után határozhatná el. Az említett bizottságok szervezése nézete szerint egyelőre feleslegessé teszi az állandó gazdasági szakbizottságnak a 4000/1917. M. E. számú rendeletben említett esetekben (ingatlanátruházási esetekben fellebbvitelnél) való meghallgatását is. Ezen második rendelettel teendő intézkedések azonban a magyar királyi minisztérium által kibocsátott 4000/1917. M. E. számú rendeletet is érintvén, felhatalmazást kér a minisztertanácstól arra is, hogy a 4000/1917. M. E. számú rendeletnek a fent előadottak értelmében való alkalmazása tárgyában általa készített s szintén bemutatott rendelettervezetet a minisztérium rendelete gyanánt közzétehesse.[4]

A minisztertanács mindhárom rendelet kibocsátásához hozzájárul.

Vö. 1918—17—18.

259.

1917. dec. 13. (44.) — 24.

A katolikus és protestáns felekezetekre vonatkozó törvényjavaslatok. A görögkeleti és zsidó felekezetek kérdései.

Vallás- és közoktatásügyi miniszter úr bemutatja a katolikus autonómiáról és az 1848. évi XX. törvénycikk fokozatos végrehajtásáról szóló törvényjavaslatokat, amelyek a kormányprogramm-nyilatkozatában foglalt ígéret beváltásaként jelentkeznek.

I. A katolikus autonómiára vonatkozó javaslatot illetőleg előadja, hogy a törvényhozásnak nincs más feladata, mint az elv elismerésének becikkelyezése, és annak a módnak megjelölése, amelyen a magyarországi katolikus egyház, a jogegyenlőség követelményei szerint, de mégis tekintettel ezen egyház történelmileg fejlődött sajátságos helyzetére, az ország közjogi strukturájába beillesztendő. Az összes egyházak külső viszonyaival szemben egyaránt fennálló főfelügyeleti jogon kívül itt tekintetbe jön a királyi főkegyúri jog, e jognak miniszteri felelősség mellett való gyakorlása és a hierarchiának egyházközjogunkra is kiható állása. Ezeket a kereteket megvonni, megtartásukat biztosítani, e keretekben a magyarországi katolikus egyház paritásos önrendelkezési jogát kifejezetten elismerni: ennyi a törvényhozásnak feladata. Maga a

[2] 170.385/1917. F. M. sz. r., dec. 14., R. T. 1917. 2561—2562. o.
[3] 170.096/1917. F. M. sz. r., nov. 15., R. T. 1917. 2550—2551. o.
[4] 4950/1917. M. E. sz. r., dec. 16., R. T. 1917. 2392—2393. o.

szervezkedés az egyháznak és miniszteri felelősség mellett a királynak mint főkegyúrnak feladata.[1]

II. Az 1848. évi XX. törvénycikknek a protestáns egyházakra vonatkozó végrehajtásáról szóló törvényjavaslat[2] az 1848. évi törvényhozók szellemében kívánja nyugvópontra juttatni az idézett törvénynek azt a meghagyását, mely szerint az összes bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségletei állami költségen fedezendők. A szükségletek mértékét megítélni, az illető felekezeti főhatóságok meghallgatásával, az államhatalomnak jogköréhez tartozik. A protestáns egyházakat illetőleg a „szükséglet" megállapításánál a törvényjavaslat fokmérőül az egyházi adóztatást vette, melynek túlságosan súlyos volta legbiztosabban állapít meg egy valódi szükségletet, és annak szociális gondolat szerint való kielégítését. Ebből indult ki előadó miniszter úr a protestáns egyházak illetékes képviseletével egyetértőleg már első minisztersége alatt. Akkor az e címen biztosítandó évi segély, melyet fokozatosan kívánt a költségvetésbe beállítani, minisztertanácsi megállapodás szerint végső fejlődésben évi 6 millió lett volna, melyet alapítvány alakjában kívánt volna az egyházak számára biztosítani, hogy ezzel is megnyugtassa őket jövőjük iránt. A törvényjavaslat most csupán az akkor elejtett fonalat vette fel újból és az eddig már 5 millióra emelkedett évi segély dacára is fennmaradt súlyos egyházi, úgy vagyon-, mint fejadóviszonyok felismerése alapján, a szükségletet és ennek megfelelő alapítványszerű évi segélyt az előbb megállapítottnál két millióval nagyobb összegben, tehát 8 millióban, illetve ennek megfelelő 200 millió K tőkében kellett megállapitani. Új gondolat csupán az alapítványi tőke egy részének ingatlanban való kifizetése, melyet a törvényjavaslat időhöz kötött kötelezettség nélkül kilátásba helyez. A pénzérték bizonytalanságáról most szerzett tapasztalatok indokolják ezt a nagy megnyugvást előidézett eszmét. Az erre vonatkozó tárgyalások a protestáns egyházak képviselőinek teljes megnyugvásával nyertek befejezést. Előadó miniszter úr abban a meggyőződésben van tehát, hogy az a törvényhozási akció, mely a vezető hazai egyházak mindegyikének megadja azt, ami neki hiányzott, a katolikus egyháznak az önkormányzatot, a protestáns egyházaknak a terheket enyhítő vagyoni dotációt, a vallási békének biztosítására, a kölcsönös jogtisztelet megszilárdítására, az irigykedés és visszavonás szellemének kiküszöbölésére és így nemzeti megerősödésre fog vezetni.

Felmerülhet azonban előadó miniszter úr véleménye szerint az a kérdés, hogy miért nem terjed ki a folyamatba vett egyházrendezési akció más hitfelekezetekre is, jelesül a görögkeletiekre és a zsidókra. Ami az elsőket illeti, a görögkeleti hitfelekezet mindkét ágának már megvan az autonómiája és ha annak gyakorlása gyakran megszakad, úgy ez csak az említett egyházak kebelében minduntalan felmerülő államellenes tüneteknek folyománya, amelyek ép az autonómiák tekintetében komoly problémák elé állítják az államkormányt. Pénzbeli segélyezésük eddigi mértéke pedig, a „szükséglet" szempontjából, az egyházi adózás mértékével mérve, fokozást nem igényel. De nem is járhat el az állam segélyeinek megállapításában egyenlő jóindulattal nemzetfenntartó és nemzeti szempontból kétes értékű egyházi szervezetekkel szemben. Míg amott szívesen megy el a bőkezűségig, úgy imitt a szigorú törvényes kötelezettség határai közt kell maradnia. A zsidó hitfelekezetnél pedig az egységes szervezet hiánya és az egységes szervezet megalkotása tekintetében eddig mutatkozott keresztülvihetetlenség idéz elő véleménye szerint olyan helyzetet, mely az állami segélyezésnek organikus rendezését ez idő szerint lehetetlenné teszi. Annyi azonban bizonyos, hogy e felekezet költségvetésileg eszközölt eddigi segélyezése (250.000 korona) nem felel meg a jogegyenlőséget szem előtt tartó méltányosság szellemének. Ebből folyólag mindaddig, míg a zsidó felekezet szervezve nem lesz, illetve mindaddig, míg a szervezés megtörténtével a protestáns egyházakéhoz hasonló rendezés ott is életre hívható lesz, a pénzügyminiszter úrral egyetértőleg a zsidó felekezet segélyének évi egy millió koronára való felemelését határozta el, éspedig úgy, hogy a mostani összeg három éven át évenként 250.000 koronával emeltessék, míg az 1 milliót eléri. Ezt az elhatározást, ha a minisztertanács ahhoz hozzájárul, hivatalosan közölni szándékozik a zsidóság hivatalos képviseleteivel és — kellő alkalomból — a törvényhozással, melynek hozzájárulása a legközelebbi költségvetés erre vonatkozó indokolásának tudomásulvételével volna biztosítandó.

Kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy a bemutatott törvényjavaslatoknak alkotmányos tárgyalás végett az országgyűlés elé leendő terjesztéséhez szükséges legfelső előzetes engedélyt kieszközölhesse.

Miniszterelnök úr örömmel üdvözli a bemutatott törvényjavaslatok által megvalósítani kívánt szándékot, azonban reá térve előadó miniszter úr által fokmérőként hangsúlyozott adózásra, azon véleményének ad kifejezést, hogy korlátlan szabad adóztatási jogot a felekezeteknek koncedálni nem lehet, mert — tekintettel arra, hogy a végrehajtási jogsegélyt az állam adja — ez a korlátlan adóztatási jog kontroverziákra vezetne. Például felhozza a párbért, amely egyes helyeken — ott is, ahol az illető párbérfizetésre kötelezett egyén az állam által csak minimális, fillérekre menő adóval róható meg — egy pesti mérő rozsot és 66 fillért, vagyis az állam által az illető adóalany teljesítőképessége szerint megállapított adónál sokkal nagyobb értéket tesz ki. Másik aggálya az örök-alapítványok ingatlanok átadásával való létesítése ellen van. Ez, amikor a közgazdasági törekvések ma a kötött birtokok lehető feloldását kívánják, véleménye szerint retrográd intézkedés lenne, mert a kötött birtokok szaporodását jelentené.

Dr. Vázsonyi Vilmos tárcanélküli miniszter úr kijelenti, hogy az 1848 : XX. törvénycikk oly végrehajtásába, amelyből a zsidó vallás ki lenne hagyva, bele nem nyugodhatnék, mert ezáltal a bevett vallásfelekezetek között, amelyek közé a zsidó vallás is tartozik, különbség tétetnék, s ez a felekezet mintegy megbélyegeztetnék. Nézete szerint ezen felekezet tekintetében a protestánsokéhoz hasonló rendezésnek nem lehet akadálya az a hangoztatott körülmény, hogy a felekezet organikusan szervezve nincs, mert ha megtaláljuk a segélyezésnél a formát, meg lehet azt a rendezésnél is találni. Ő kizárólag az erkölcsi jelentőségre helyez súlyt, nem az anyagi részre, s ezért, nehogy a dolognak oly látszata legyen, hogy a zsidó felekezet nem áll az 1848 : XX. törvénycikk hatálya alatt, a törvényjavaslatot megfelelően abban az irányban kéri módosítani, illetve kiegészíteni, hogy a zsidó felekezetre vonatkozó intézkedések a törvénybe magába felvétessenek. A vallás- és közokatásügyi miniszter úr által hangoztatott akadályt, mely a szervezetlenségre vonatkozik, úgy lehetne kiküszöbölni, ha kimondatnék, hogy mindaddig, míg a zsidó felekezetnél végleges szervezet nem létesül, az örök-alapítványt az állam kezeli, annak hozadékát évi segélyek formájában az állam osztja fel.

[1] A törvényjavaslat előterjesztése a képviselőházban: Képviselőház. — Napló. XXXVIII. k. 110. o. — Szövege és indokolása: Képviselőházi irományok 1426. sz.

[2] Képviselőházi előterjesztése: m. fent. A törvényjavaslat szövege és indokolása: Képviselőházi irományok 1427. sz.

Vallás- és közoktatásügyi miniszter úr osztja a miniszterelnök úrnak a korlátlan adóztatási jog tekintetében felmerült aggályait, az ingatlanok lekötése tekintetében pedig reá mutat arra, hogy az ingatlanok átadása csak mint lehetőség vétetett számításba, végül dr. Vázsonyi Vilmos tárcanélküli miniszter úr javaslatához készséggel hozzájárul s a törvényjavaslatot ily értelemben változtatni fogja. Ezek után

a minisztertanács a törvényjavaslatokhoz s azoknak alkotmányos tárgyalás végett az országgyűlés elé leendő terjesztéséhez, illetve az előzetes legfelső engedély kieszközlése iránt teendő lépésekhez hozzájárul.

260.

1917. dec. 21. (45.) — 19.

Rendkívüli működési pótlék a budapesti államrendőrség őrszemélyzete számára.

L. 1917—31—21.

Belügyminiszter úr kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy 1918. évi január hó 1-től kezdődőleg a székesfővárosi magyar királyi államrendőrség őrszemélyzete, éspedig a II. osztályú rendőrök részére évi 400 korona, az I. osztályú rendőrök részére évi 500 korona, az altisztek részére évi 600 korona rendkívüli működési pótlékot folyósíttathasson és egyben az 1897. évi XX. törvénycikk végrehajtására vonatkozó utasítás 77. §-a értelmében felhatalmazást kér arra, hogy a folyó költségvetési év végéig, vagyis 1918. évi június hó 30-ig e célra szükséges 556.450 koronát zárszámadási indokolás mellett elszámoltathassa. [A]

A minisztertanács a kért hozzájárulást, illetve felhatalmazást megadja.

[A] *Az előterjesztés indokolása:*

„A budapesti m. kir. államrendőrség őrszemélyzete a háború következtében reá háruló, napról-napra nehezebbé és kiterjedtebbé váló feladatokat, jelentékenyen megfogyatkozott létszáma dacára, dicséretre méltó módon igyekszik ellátni. Ez azonban csak úgy lehetséges, hogy az őrszemélyzet tagjai a részükre pihenésül biztosított szabadidejüket is igen gyakran feláldozzák.

Az államrendőrség őrszemélyzetének legnagyobb része nős, sőt nagycsaládú ember és a fővárosi magas lakbérek miatt leginkább a periférián kénytelen lakni. Így önmagától következik, hogy szolgálatuk fentebb ismertetett ellátása folytán kényszerítve vannak családjuktól külön étkezni és ebből folyólag tetemes kiadásuk merül fel, amely amúgy is nehéz megélhetési viszonyaikat még súlyosabbá, mondhatni elviselhetetlenné teszi.

Már pedig megdönthetetlen alapigazság, hogy a rendőrt jól kell fizetni, jobban, mint sok más foglalkozás űzőjét. A rendőr a hatóság szeme, nem egy ügynek szinte ellenőrizhetetlen elsőfokú bírája, mert amit nem lát meg, vagy amit meglátni nem akar, azt a legtöbb esetben a hatóság sem veheti észre, amit pedig rosszul látott meg, az a döntő tényezők előtt is ritkán szabadul a ferde megvilágítás hátrányától.

A rendőri szolgálat a folytonos éberség, feltétlen, szinte önmegtagadó becsületesség mellett teljes egészséget, jelentékeny testi erőt is megkíván, amely utóbbi csak jó táplálkozás mellett érhető el. A rendőrt folyton kettős veszély fenyegeti: az egyik a becsületére tör, előnyök ígéretével csábítgatja, megvesztegetni igyekszik, a másik egészségét, testi épségét, sőt életét fenyegeti, most az időjárás viszontagságai alakjában, majd a leleplezéstől tartó emberek, bűntettesek kése, golyója révén. E két veszély közül az előbbi igen gyakran felül is múlja az utóbbit, mert különösen a mai rendkívüli viszonyok, a bármily úton és módon való gyors meggazdagodási vágy mellett óriási vagyoni, sőt létérdekeket is érint a rendőr egy-egy közbelépése, észlelése. Igen nehéz tehát ellenállnia azoknak a burkolt vagy nyílt ajánlatoknak, amelyekkel a hallgatásért megkörnyékezik. Igen sokszor egész családját megválthatná azoktól a gondoktól, melyeket betegség, csapások és a fizetés szűkös volta zúdítottak reája, ha elfogadja a felkínált előnyt, vagy pénzt. Igen gyakran nagyobb lelkierőt kíván a sors egy egyszerű közrendőrtől, mint bármely más közhivatalnoktól és bátran el lehet mondani, hogy a székesfőváros rendősége ezen lelki megpróbáltatások között ritka becsületességgel állotta és állja meg helyét.

Ha most már azt látjuk, hogy a jelenlegi viszonyok milyen feladatokat rónak a rendőrségre, biztosan számíthatunk reá, hogy a háború befejeztével a békére való átmenet ideje még nagyobb megpróbáltatásoknak fogja a rendőrséget alávetni. A különböző remények, óhajok, sőt hangosabban nyilvánuló kívánságok elkerülhetetlenül surlódásokra fognak vezetni. A személy- és vagyonbiztonság megóvásának érdekei, a társadalmi és gazdasági viszonyok terén várható nagyarányú eltolódások a rendőrségeket, elsősorban pedig a székesfővárosi m. kir. államrendőrséget, igen nagy erőpróba elé állítják. Feltétlenül szükséges tehát, hogy a rendőrség teljes felkészültséggel álljon a helyén, különösen a végrehajtó tagozata, a karhatalmi ereje: a rendőrszemélyzet álljon megfelelő számú, s a megkövetelt munkának, valamint a megélhetési viszonyoknak megfelelően javadalmazott, minden téren hozzáférhetetlen, az emberi gyöngeségeknek szinte felette álló közegekből.

Ebből a követelményből önként következik, hogy az államnak a rendőr minden szükségletéről fokozottabban és bővebben kell gondoskodnia, mint minden más alkalmazottjáról, miért is megélhetési viszonyain, még áldozatok árán is, könnyíteni kell.

1918. ÉV

261.

1918. jan. 4. (1.) — 1.

Ellentétek a horvát és a magyar kormány között a horvát választójog kérdésében.

L. 1917—39—1.

Dr. Vázsonyi Vilmos, a választójogi törvény előkészítésével megbízott tárcanélküli miniszter úr előadja, hogy a horvát—szlavón választói jogról szóló autonóm törvényjavaslat a horvát—szlavón—dalmát országgyűlés által már letárgyaltatott s annak legfelső szentesítése kéretik, de a bán úr még mindig nem tett eleget az 1917. évi november hó 9-én tartott minisztertanácsban tett[1] s a minisztertanács által tudomásul vett azon ígéretének, hogy a horvát—szlavónországi községi illetőség megszerzésének kérdését, miután a választói jog gyakorlása Horvát—Szlavónországokban ettől van függővé téve, novelláris úton rendezni fogja. Szintén nem nyert még törvényhozásilag megoldást az a beígért terv sem, hogy azok a hitfelekezetek, amelyek a horvát—szlavón—dalmát országgyűlésen eddig képviselve nem voltak, virilis jogú tagokkal legyenek képviselve. Ellenben előterjesztetett a választókerületek beosztásáról szóló törvényjavaslat s ennek intézkedései súlyos sérelmet jelentenek, mert a horvát—szlavónországi magyar és német lakosság által sűrűbben lakott területeket oly módon csatolja más területekhez, hogy ott a magyarság és a német anyanyelvű lakosság érvényesülése lehetetlenné válik. Kéri a minisztertanácsot annak kimondására, hogy a horvát—szlavón—dalmát országgyűlési képviselők választásáról szóló autonóm törvényjavaslat legfelső szentesítése alá mindaddig nem bocsátható, míg a bán úr által a községi illetőség kérdésének rendezése és a felekezetek képviseltetése tárgyában tett ígéretek be nem váltattak.

A minisztertanács előző álláspontjának megfelelően azt határozza, hogy a horvát—szlavón—dalmát országgyűlési képviselők választásáról szóló autonóm törvényjavaslat legfelső szentesítés alá mindaddig nem bocsátható, míg a horvát—szlavón községi illetőség megszerzéséről szóló jelenleg érvényben álló törvényes rendelkezések, amelyek a Horvát—Szlavónországokban állandóan letelepedett magyarságot és németajkú lakosságot a választói jog gyakorlásában akadályozzák, a bán úr ígéretéhez képest, novelláris úton törvényhozásilag nem módosíttatnak; a felekezeteknek az országgyűlésen való képviseletéről törvényes rendelkezések nem hozatnak; s a választókerületek beosztásáról szóló törvényjavaslat oly irányban nem módosíttatik, hogy a magyarság és a németajkú lakosság érvényesülése elé mesterséges szétválasztás, illetve kerületi beosztással akadályok ne gördíttessenek. [A]

[1] 1917—39—1.

*

[A] Az előterjesztésben a lap alján ceruzával: „NB! Unkelhäuser miniszter úr ezen szövegezéshez telefonon hozzájárult."

N. f. t., szövegében aláhúzásokkal.

262.

1918. jan. 4. (1.) — 14.

Kamatmentes beszerzési előleg a tanárok beszerzési csoportjának.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter a minisztertanács hozzájárulását kéri ahhoz, hogy a budapesti középiskolai tanárok beszerző csoportja forgótőke céljából 80 000 K kamatmentes kölcsönt kaphasson.

263.

1918. jan. 4. (1.) — 23.

Egyöntetű eljárás a polgárság és katonaság életszükségleteinek kielégítése terén.

Miniszterelnök úr előadja, miszerint az osztrák miniszterelnök[1] úr ő felségéhez intézett emlékiratában reámutatva annak szükségességére, hogy a hadsereg ellátása és a polgári lakosság életszükségleteinek kielégítése egyöntetű és harmonikus intézkedésekkel biztosíttassék, azt a javaslatot terjesztette elő, hogy az összes ide tartozó ügyek intézésének elveire és módjára vonatkozólag a katonai főhatóságok és a kormányok között tanácskozások tartassanak, melyeknek célja az lenne, hogy úgy a katonai, mint a polgári kormányzat egymás igényeiről és terveiről ne csak állandóan tájékoztatva legyen, hanem, hogy a teendők és a hatáskörök célszerű beosztása által kiküszöböltessék az az egyoldalúság, mely ezen a téren eddig a polgári érdekek és kormányzati hatáskörök rovására tapasztalható volt. Az osztrák miniszterelnök úr ezen emlékiratát ő felsége egy legfelső kéziratával véleménynyilvánítás végett neki is kiadni kegyeskedett.

Miután előadó miniszterelnök úr a katonai és a polgári szempontok paritásos érvényesítése érdekében a maga részéről is helyesnek véli, hogy ily tanácskozások tartassanak, különösen abból a célból, hogy ily módon lehetővé tétessék a hadügyi igazgatás keretében mellőzni azokat az ügyeket, amelyek a dolog természete szerint a polgári igazgatás hatáskörébe tartoznak, kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy ily értelemben a magyar kormány

[1] Seidler, Ernst Frh.

hozzájárulásáról ő felségéhez felterjesztést intézzen. Javasolja továbbá, hogy a folyó évi január hó 10-re kitűzött első ily közös tanácskozáson, mely hadügyminiszter úr elnöklete alatt fog megtartatni, a kereskedelemügyi, a földművelésügyi, a honvédelmi és a közélelmezési miniszter úrak személyesen vegyenek részt.

A minisztertanács a miniszterelnök úr javaslatához hozzájárul s a kereskedelemügyi, földművelésügyi, honvédelmi és közélelmezési miniszter urakat felkéri, hogy a január hó 10-i értekezleten személyesen részt venni szíveskedjenek.

264.

1918. jan. 11. (2.) — 21.

A hadifoglyokra és a megszállott területek polgári lakosaira vonatkozó amnesztia.

A magyar minisztertanács jegyzőkönyveiben ez a pont tartalmazza az első utalást a breszt-litovszki béke előkészületeivel kapcsolatban. Oroszország és Németország között a fegyverszüneti tárgyalások 1917. dec. 3-án (orosz időszámítás szerint nov. 20-án) kezdődtek meg. Dec. 15-én 28 napos fegyverszünetet kötöttek, dec. 22-én pedig megkezdődtek a béketárgyalások. Jelen volt az Osztrák-Magyar Monarchia küldöttsége is, gr. Czernin külügyminiszter vezetésével. — A megszállott területek kiürítésének sokáig vitatott kérdéséről dec. 27-én kezdtek tárgyalni. *V. P. Patyomkin* (szerk.): A diplomácia története. 1872—1919. Bp. 1948. 307—308., 313., 320—322. o.

Igazságügyminiszter úr előadja, miszerint a császári és királyi közös külügyminiszter úr az Oroszországgal megállapítandó előzetes békepontozatok közé a német birodalmi kormány részéről előterjesztett következő szövegre kérte tőle a magyar királyi kormány állásfoglalásának sürgős kieszközlését.

„Die Vertragschliessenden Teile gewähren Amnestie den dem anderen Teile angehörenden Kriegsgefangenen für alle von ihnen begangenen Straftaten, ferner den internierten oder verschickten Zivilangehörigen des anderen Teiles für die, während der Internierung oder Verschickung begangenen Straftaten, endlich allen Angehörigen des anderen Teiles für die zu dessen Gunsten begangenen Straftaten.

Die beiden Teile gewähren ihren eigenen Angehörigen Amnestie in Ansehung der Arbeiten, die sie als Kriegsgefangene des anderen Teiles geleistet haben, sowie in Ansehung ihres politischen Verhaltens während der Zeit der Besetzung ihres Wohngebietes." [1]

Minthogy e közkegyelmi rendelkezések túlnyomó részben a honvédelmi miniszter úr tárcája körébe estek, előadó miniszter úr mindenekelőtt a honvédelmi miniszter úrral lépett érintkezésbe, ahol, tudva azt, hogy a kérdéses rendelkezések a császári és királyi hadügyminisztériumban is megfontolás alatt állnak, célszerűnek látták a magyar királyi kormány állásfoglalása előtt a hadifoglyok tekintetében első sorban érdekelt hadügyminisztérium idevágó tárgyalási anyagának megszerzését.

[1] A szerződő felek amnesztiát adnak a másik félhez tartozó hadifoglyok számára az általuk elkövetett bűntettekért, s ugyancsak amnesztiát adnak a másik fél internált vagy száműzött civil alattvalói számára is mindazokért a bűntettekért, amelyeket internálásuk vagy száműzetésük alatt elkövettek; amnesztiát adnak végül a másik fél valamennyi állampolgárának mindazokért a bűntettekért, amelyeket a másik fél érdekében követtek el.

E célból a honvédelmi minisztérium képviselője részt vett a császári és királyi hadügyminisztériumban a közös külügyminisztérium és a hadseregfőparancsnokság részvételével folyó hó 8-án megtartott bizottsági tanácskozáson, amely a fenti szöveggel szemben a következő rendelkezésekben állapodott meg:

„Die vertragschliessenden Teile gewähren Amnestie den dem anderen Teile angehörenden Kriegsgefangenen für alle von ihnen begangenen Straftaten, ferner den Internierten oder verschickten Zivilangehörigen des andern Teiles, für die während der Internierung oder Verschickung begangenen Straftaten, endlich allen Angehörigen des anderen Teiles, für die zu dessen Gunsten begangenen Straftaten. [2]

Die beiden Teile gewähren ihren eigenen Angehörigen Amnestie, für die Betätigung in der Kriegsindustrie und für militärische Arbeiten in der Kriegsgefangenschaft, ausgenommen Dienste mit der Waffe und solche, denen vaterlandsverräterische Gesinnung zu Grunde liegt." [3]

Ez utóbbi bizottsági szöveg első bekezdése teljesen megegyezik a német részről ajánlott, fentközölt szöveg első bekezdésével. Ellenben a második bekezdésben először is az eltérés, hogy a bizottsági szöveg világosan körülírja azokat a „munkákat" (Arbeiten), helyesebben azt a tevékenységet (Betätigung), amelyekre nézve a szerződő felek a saját állampolgáraik közé tartozó hadifoglyoknak közkegyelmet adni óhajtanak; a második eltérés pedig abban van, hogy a bizottsági szöveg a közkegyelemben nem kívánja részesíteni a szerződő felek állampolgárait „a saját lakóhelyük megszállásának ideje alatt követett politikai magatartásuk tekintetében".

A bizottsági tárgyalások során megfontolás alá került az is, vajjon nem kellene-e a másik szerződő fél állampolgárai közé tartozó hadifoglyoknak az első bekezdés szerint nyújtandó közkegyelmet a hadifogságuk tartama alatt (während ihrer Kriegsgefangenschaft) és a békepontozatok aláírása előtt (vor Unterzeichnung dieses Vertrages) elkövetett bűncselekményekre korlátozni. E korlátozások ellen véleménye szerint helyesen hozatott fel az az indok, hogy magyar és osztrák szempontból sokkal nagyobb fontosságú annak feltétlen biztosítása, hogy oroszországi hadifogságban sínylődő s visszakívánkozó minden katonánk akadálytalanul hazatérhessen, mint az az esetleges hátrány, amely abból származik, hogy kénytelenek leszünk oly orosz hadifoglyainkat is hazájukba visszairányítani, akik Magyarországon vagy Ausztriában a háború előtti időben, vagy pedig a közkegyelemről tudva és abban bízva követtek el a békepontozatok aláírásától a kicserélésig terjedő időben bűncselekményeket.

Nézete szerint a bizottsági szöveg felel meg jobban a magyar érdekeknek és ezért elsősorban azt ajánlaná elfogadásra.

De amennyiben orosz részről nagy súlyt helyeznének arra, hogy a békepontozatok a szerződő felek állampolgárai részéről követett politikai magatartás tekintetében is tartalmazzanak közkegyelmet, nézete szerint alig lehetne ettől elzárkózni, mert a régebbi békeszerződések is rendesen foglaltak magukban ily tartalmú, sőt a német részről javasoltnál tágabb körű rendelkezéseket.

Ezért másodsorban elfogadhatónak tartaná a következő szöveget, amelynek csak második bekezdése tér el a bizottsági szövegtől.

[2] Ez a bekezdés azonos a fent közölt javaslat első bekezdésének szövegével.

[3] Mindkét fél amnesztiát ad saját állampolgárainak a hadifogságuk idején a hadiiparban kifejtett tevékenységükért, valamint katonai jellegű munkáikért, kivéve a fegyverrel teljesített szolgálatokat és azokat, amelyek hazaárulásnak minősülnek.

„Die vertragschliessenden Teile gewähren Amnestie den dem anderen Teile angehörenden Kriegsgefangenen, für alle von ihnen begangenen Straftaten, ferner den internierten oder verschickten Zivilangehörigen des anderen Teiles, für die während der Internierung oder Verschickung begangenen Straftaten, endlich allen Angehörigen des andern Teiles für die zu dessen Gunsten begangenen Straftaten.[4]

Die beiden Teile gewähren ihren eigenen Angehörigen Amnestie für die Betätigung in der Kriegsindustrie und für militärische Arbeiten in der Kriegsgefangenschaft, sowie in Ansehung ihres politischen Verhaltens während der Zeit der Besetzung ihres Wohngebietes."[5]

Kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy a császári és királyi közös külügyminiszter urat a magyar királyi kormány állásfoglalásáról ily értelemben értesíthesse.

A minisztertanács felhatalmazza az igazságügyminiszter urat, hogy a külügyminiszter úrral a magyar kormány állásfoglalását az előterjesztés értelmében közölje.

N. f. t., szövegében aláhúzásokkal.
Vö. 1918—18—34.

265.

1918. jan. 11. (2.) — 23.

A munkásügyi panaszbizottságok hatáskörének a kincstári gyáripari üzemekre való korlátozott kiterjesztése.

L. 1917—37—33.

Honvédelmi miniszter úr előadja, miszerint az 1917. évi október hó 30-án megtartott minisztertanács[1] azt az elvi határozatot hozta, hogy a munkásügyi panaszbizottság hatásköre kiterjesztessék a kincstári gyáripari üzemekre és a katonai igazgatás birtokában lévő üzemekre, valamint azt is, hogy a munkásügyi panaszbizottság döntéseiben a munkásellátási viszonyokra is tekintettel legyen. Előadó miniszter úr ennek a határozatnak a végrehajtásául rendelettervezetet készített s kéri ahhoz a minisztertanács hozzájárulását.

A rendelettervezet a munkásügyi panaszbizottság hatáskörének kiterjesztését tervezi mindazon munkásokra és ilyeneknek nem tekinthető egyéb alkalmazottakra, akik mint vezényelt katonák, vagy népfölkelő munkásszázadokba besoroltak, valamint azokra, akik mint az 1912 : LXVIII. törvénycikk vagy a háború esetére szóló egyéb jogszabály[2] alapján személyes szolgálatra kötelezett egyének dolgoznak, bármely ipari, kereskedelmi vagy közlekedési üzemben, legyen az állami vagy magánüzem. [A)] Bejelenti, hogy a kereskedelmi miniszter úr az ez irányban folytatott tárgyalások során azt a kívánságot fejezte ki, hogy a közforgalmi vasutak, valamint a tengeri és belhajózási vállalatok alkalmazottaira ne terjesztessék ki a panaszbizottság hatásköre, mégpedig sem a forgalmi személyzetre, sem a műhelyi alkalmazottakra. [B)] Minthogy ezek szerint a kereskedelmi minisztérium és a honvédelmi minisztérium között

[4] L. a 2. jegyzetet.
[5] Mindkét fél amnesztiát ad saját állampolgárainak a hadiiparban kifejtett tevékenységükért és a hadifogságban végzett katonai jellegű munkákért, valamint a lakóhelyük megszállása idején tanúsított politikai magatartásukért.
[1] 1917—37—33.
[2] 1914 : L. tc. és 1915 : XIII. tc.

egyetértő megállapodás nem jött létre, a honvédelmi miniszter úr kéri a minisztertanács döntését arra nézve, hogy a panaszbizottság hatásköre a közlekedési üzemekre kiterjesztessék-e vagy nem. Honvédelmi miniszter úr a maga részéről a szem előtt tartott elvekkel némileg még összeegyeztethetőnek tartana annyit, hogy a közlekedési vállalatok forgalmi üzemére ne terjesztessék ki a panaszbizottság hatásköre. Ebben az esetben a rendelet megfelelő helyére a következő szöveg hozzátoldását ajánlja : „valamint nem terjed ki a közforgalmi vasutak, továbbá a tengeri és belhajózási vállalatok forgalmi üzemében dolgozó munkásokra és egyéb alkalmazottakra."

Bejelenti továbbá, hogy a népjóléti miniszter úr javaslatba hozta, hogy a kincstári üzemek munkásainak panaszai esetében is a bizottságban az illető szakszervezet kiküldötte vegyen részt, mint a munkásérdekeltség képviselője. Honvédelmi miniszter úr, bár elvileg osztja a népjóléti miniszter úr kifejtett álláspontját, mégis azt abból az okból nem juttatta érvényre a rendelettervezetben, mert nézete szerint az a kívánalom következetesen csak olyképen volna teljesíthető, ha a kincstári munkások szervezkedési joga nyíltan elismertetnék. [C)]

Honvédelmi miniszter úr előadja továbbá, hogy a munkásügyi panaszbizottságra vonatkozó eddigi rendelkezések a kereskedelmi és pénzügyminiszter urakkal egyetértőleg kiadott honvédelmi miniszteri rendeletek alakjában adattak ki. Minthogy azonban a most tervbe vett intézkedés nem tekinthető szigorúan véve a hadiszolgáltatásokról szóló 1912 : LXVIII. törvénycikk végrehajtásának, amennyiben olyan üzemekről van szó, melyek az üzem folytatására nem köteleztettek, továbbá minthogy a panaszbizottság hatáskörének a kincstári gyáripari üzemek és a katonai igazgatás alatt álló üzemek munkásaitól származó panaszok elbírálására való kiterjesztéséről is van szó, végül, minthogy ebben több miniszter úr hatásköre is érintve van, a most tervbe vett rendelkezés véleménye szerint csak a minisztertanács felhatalmazása alapján adható ki.

Kéri tehát a minisztertanács hozzájárulását, hogy a bemutatott rendelet kiadassék s egyben az 1917. évi október hó 30-án megtartott minisztertanácsi megállapodás[3] tekintetében mellőzni kéri azt a tervbe vett intézkedést, hogy a panaszbizottságok az állami üzemekre nézve meghozott döntéseiket kihirdetés előtt az illető szakminiszter úrnak jóváhagyás végett bemutassák, mert a kérdéses üzemekre vonatkozó panaszügyek tárgyalásában a rendelettervezet szerint a munkaadó-érdekeltség képviselőjeként az illető szakminiszter úr képviselője vesz részt, és a kormány minden ilyen tárgyaláson az elnökön kívül három taggal van képviselve a bizottságban, akikkel szemben a munkások egy képviselője áll, így a kormány befolyása hathatósabban van biztosítva, mint volna a döntések jóváhagyásának kikötése által, amely jóváhagyás a már meghozott és a munkás képviselő útján köztudomásúvá vált döntéssel szemben alig volna megtagadható.

Kereskedelemügyi miniszter úr határozottan állást foglal az ellen, hogy a munkás panaszügyi bizottságok hatásköre a forgalmi és a fűtőházi személyzetre kiterjesztessék, mert a forgalmat óvni kell minden szocialista mozgalomtól. Ugyancsak kivenni kívánja a bizottság hatásköréből a műhelyek személyzetének legalább azt a részét, amelynek munkája szoros kapcsolatban van a forgalommal. A műhelyek személyzetének a panaszügyi bizottság hatáskörébe való utalásánál mindenekelőtt megállapítandó az a határvonal, hol kezdődik a műhelyi, s hol végződik a forgalomra vonatkozó munka.

[3] 1917—37—33.

Népjóléti miniszter úr fenntartja azt a kívánságát, hogy a munkásügyi panaszbizottságok előtt az illető szakszervezet képviselője kifejezetten részt vegyen, mert vannak oly üzemek, amelyekben a szakszervezet már fennáll s ezt mellőzni nem lehet. Ott, ahol nincs szakszervezet, a bizottságban a munkások által választandó megbízott foglaljon helyet.

Dr. Vázsonyi Vilmos tárca nélküli miniszter úr kéri, hogy ha a minisztertanács a rendelet kibocsátását elhatározza, ez a rendelet csak azután adassék ki, ha a munkások viselkedésükkel erre reászolgálnak.

A minisztertanács a honvédelmi miniszter úr által bemutatott rendelettervezethez hozzájárul, mégis azzal a módosítással, hogy

1.) a vasutak forgalmi és fűtőházi személyzete a panaszbizottság hatásköréből kivétessék, a műhelyek személyzete pedig mindaddig, míg a kereskedelemügyi miniszter úrral egyetértőleg megállapíttatik az a határvonal, hol kezdődik a műhelyszemélyzetnek a panaszbizottság hatáskörébe nem utalható az a része, amely a forgalomhoz szükséges munkákat végzi,

2.) a panaszbizottságokban, ott, ahol nincsenek szakszervezetek, az illető üzem szakmabeli munkásainak, illetőleg alkalmazottainak egy megbízottja, ott, ahol pedig van szakszervezet, a munkások választása szerint vagy a most említett megbízott, vagy a szakszervezet kiküldötte vegyen részt,

3.) az elfogadott rendelet csak akkor bocsátassék ki, ha meggyőződés szereztetett a munkások kifogástalan magatartásáról.

*

A) Ez az intézkedés szükséges, mert először is az állami üzemek közül alig egy-két bánya van az 1912: LXVIII.t.c. alapján az üzem folytatására kötelezve, a katonai üzemekből pedig egy sem, és így ezeknek az üzemeknek a munkásai csak tervezett módon vonhatók be a panaszbizottságok működési körébe ; másodszor ez által az intézkedés által eleje vétetik annak a véleményem szerint felette igazságtalan állapotnak, hogy míg a kötelezett üzemek munkásainak megvan a fórumuk, ahová panaszaikkal fordulhatnak, addig az egyéb üzemekbe vezényelt katonáknak és népfelkelő munkásszázadba beosztottaknak még akkor sincs meg a fórumuk, ha magánüzemekben dolgoznak, jóllehet ezek a munkások voltaképen sokkal szigorúbb katonai fegyelem alatt állnak, mint a kötelezett üzemeknek a hadiszolgáltatási törvény alapján igénybevett munkásai.

Végül az 1912 : LXVIII.t.c. vagy a háború esetére szóló egyéb jogszabályok alapján személyes szolgálatra kötelezett egyének egyaránt kötve lévén, akár kötelezve van az üzem folytatására a vállalat, melynél dolgoznak, akár nem, méltányos, hogy egyforma védelemben részesüljenek.

Ezt az álláspontját a nevezett azzal okolta meg, hogy az a körülmény, ha a kötelezett és katona-munkásoknak megadatnék a jog, hogy a panaszbizottság döntésében keressék az igazukat, ezzel szemben az ugyanazon csoporthoz tartozó többi, vagyis szabad munkás ebben a kedvezményesebb helyzetben nem részesülne, ez a megkülönböztetés az egyenlő elbánás elvét megbolygatná és nyugtalanságra, munkabeszüntetésre vezetne, a vasúti műhelyekre nézve az az érve a kereskedelmi miniszter úrnak, hogy a műhelyek pedig nem gyárak, nem tartoznak az ipartörvény alá s a vasúti üzem szerves alkotó részei. Végül felhozza érvül a kereskedelmi miniszter úr azt is, hogy az osztrák kormány sem terjeszti ki a panaszbizottság hatáskörét a vasutakra.

A magam részéről a kereskedelmi miniszter úr érvelését nem fogadhatom el, mert szerintem maga az a körülmény, ha a panaszbizottság hatásköre egyáltalában úgyszólván minden személyes szolgálatra kötelezett és katona-munkásra kiterjesztetik, tekintet nélkül arra, hogy katonai vagy általában kincstári vagy magánüzemben dolgoznak-e és ez alól a rendelkezés alól kivétetnek a közlekedési üzemek kötelezett munkásai, ez a kivétel maga elegendő arra, hogy az illető munkásság körében nyugtalanságot keltsen és munkabeszüntetésekre vezessen, annál is inkább, mert a vasúti műhelyekben dolgozó munkások teljesen azonos munkát végeznek az állami gyárak munkásaival és lekötött helyzetük is teljesen azonos azokéval.

Ami az egy csoporton belül lévőkkel szemben való különböző elbánást illeti, bátor vagyok rámutatni arra, hogy ugyanaz a viszony megvan a többi kincstári üzemben is, sőt megvan a magánüzemeknél is, mert hisz a panaszbizottság működése kizárólag a kötelezett munkásokra szorítkozik, a szabad munkások ügyeivel egyáltalában nem foglalkozik.

Ha a kereskedelmi miniszter úr érvelését nem tehetem magamévá az állami vasutakra nézve, egyáltalában nem tudom megokolni a kivételt sem jogilag, sem katonailag, sem szociális szempontból a magánvasutak és hajózási vállalatok tekintetében.

Ha a panaszbizottság hatásköre még a kincstári, sőt a katonai üzemekben dolgozó kötött munkásokra is kiterjesztetik, semmikép sem tudom megokolni, miért ne terjesztessék ki a közlekedési magánvállalatoknál dolgozó ilyen munkásokra, különösen pedig ezeknek a műhelyeiben dolgozókra akkor, mikor a törvény rendelkezése alapján vagy a katonai fegyelem súlyával az illető magánvállalathoz közérdekből kötött munkás jogos igényeinek a megvédésére más hathatós eszköz egyáltalában nem áll a kormány rendelkezésére.

Ami végül azt illeti, hogy az osztrák panaszbizottság hatásköre nem terjed ki a vasutakra, erre nézve van szerencsém megjegyezni, hogy az osztrák panaszbizottságok hatásköre a katonai üzemek kivételével általában nem terjed ki a kincstári üzemekre, mégpedig elsősorban azért nem, mert az osztrák panaszbizottság ujjászervezése alkalmából az akkori magyar kormány, az akkori pénzügyminiszter úr kívánságára, határozottan felkérte a hadügyminiszter urat, hogy hasson oda, hogy az állami üzemekre Ausztriában se terjedjen ki a panaszbizottság hatásköre.

B) *ME. 1917—XVI—7462. res. sz. a. található a honvédelmi miniszter előterjesztésének az a szövegezése, amelyet 1917. nov. 16-án Wekerle miniszterelnöknek (és bizonyára a többi érdekelt miniszternek is) megküldött. Ebben a vasutasok kivétele ellen a következő indokok találhatók:* „Azt, hogy az üzemek egy kategóriája, mint pl. a közforgalmi vasutak, kivétessenek ez alól a rendelkezés alól, sem jogilag, sem katonailag nem tartom megokolhatónak, még az államvasútra nézve sem, mert az ott dolgozó katonák, pl. a MÁV főműhelyeiben dolgozók, éppen olyan természetű munkát végeznek, mint akár a MÁV gépgyárában dolgozók, jogilag éppen olyan kötöttségi viszonyban vannak, kato-

nailag éppen olyan fegyelem alatt állanak. A katonai és egyéb munkások között fennálló különbség pedig hasonlóan egyformán megvan az említett kétféle üzemekben.

Hozzájárul mindehhez még az a tárgyi ok is, hogy magánvasútvállalat (Déli vasút r. t.) ellen tényleg felmerült a panasz, hogy kötött munkásai helyzetével visszaél."

[c] A következetesség azért kívánja ezt a megoldást, mert a jelenlegi gyakorlat szerint a magánüzemekben sem a szakszervezet képviseli a munkás érdekeltséget olyan esetekben, mikor a panaszos munkás nem tagja a szakszervezetnek.

A rendelet 1918. jan. 21-én jelent meg, 105. eln. H. M. sz. a., R. T. 1918. 273—274. o. — L. még: 2707. eln. 20/b. sz. H. M. r., 1918. febr., R. T. 1918. 303—304. o.

266.

1918. jan. 23. (3.) — 2.

Munkásgyermekek és osztrák gyermekek nyaraltatása.

L. 1917—20—12.

A belügyminiszter előadja, hogy 1917-ben 2000-en felüli városi munkásgyermeket nyaraltatott négy-négy hétig vidéken.

„Az akció úgy a gyermekvédelem, mint a szociális kiegyenlítés szempontjából kiváló sikerrel járt. Jelentősen emelte a gyermekek testi jólétét és jótékonyan hatott lelki világukra, szellemi fejlődésükre. Ezzel együtt a gyermekeken át elősegítette a városi ipari munkásosztálynak megbarátkozását a falusi földművelő néppel és kiváltotta belőlük az állam szociális érzékének elismerését."

Az idén a létszámot növelni kívánják, s osztrák gyermekeknek is lehetőséget nyújtanak magyarországi nyaralásra, olyan helyeken, ahol az élelmezési viszonyok kedvezőbbek. Cserébe magyar gyermekek nyaralhatnának az osztrák tengerparton.

A belügyminiszter „nemcsak gyermekvédelmi érdekből támogatja ezt a tervet, hanem abból a magas politikai szempontból is, hogy alkalmas a monarchia két felének lakosságát a gyermekek útján hozni kölcsönösen megértőbb érintkezésbe és érzelmi közeledésbe."

A minisztertanács ehhez a javaslathoz, valamint a lebonyolításához szükséges adminisztratív intézkedésekhez hozzájárul.

Vö. 1917—20—12 kommentárjával.

267.

1918. jan. 23. (3.) — 3.

Menhelyi gyermekek tartásdíjának felemelése.

„Az állami gyermekvédelmet a háború egész ideje alatt végzetes veszedelem fenyegeti. Ez a veszedelem nőttön nőtt és ma is nő abban az arányban, ahogy mind súlyosabban érezteti hatását a háború az élelmiszerek drágaságában és ami ennél tán még súlyosabb, az élelmiszerek megszerzésének lehetőségeiben.

a) A tisztázat csak a tárgyalás végeredményét tartalmazza, ezért a belügyminiszter előterjesztésének szövegét közöljük.

A legélesebben érezhetők e nehézségek éppen azokban az élelmiszerekben — és itt különösen a beszerzésnek szinte leküzdhetetlen nehézségeire gondolok — amelyek a gyermekek táplálásánál döntő jelentőségüek: ezek a tej, cukor, dara stb. De súlyosan érezhetők azoknál a cikkeknél is, amelyek a gyermekek gondozásánál fontosak, ilyen: a szappan és az éjjeli világításhoz szükséges petróleum.

A veszedelem, amelyről fent emlékeztem, az, hogy a nevelőszülők között mindig nagyobb és nagyobb a forrongás, hogy a gyermekeket a menhelynek visszaadják.

Az állami gyermekvédelem a családi nevelésre van alapítva és nem zárt intézetekre. — Ilyen zárt intézetek nincsenek és ha a gyermeket visszahozzák, a magyar állami gyermekvédelem annyira féltett intézménye csődbe kerül."

A téli élelmezési nehézségek folytán egyre több gyermeket hoznak vissza, ezért a régi állapotokat fenntartani nem lehet.

„A baj megelőzése céljából intézkedtem aziránt, hogy azoknak a gyermekeknek az elhelyezésére, akiket a nevelőszülők a menhelybe vissza fognak hozni, továbbá a most elhagyottá nyilvánított gyermekek elhelyezésére újabb telepalapítások révén új nevelőszülők kerestessenek.

E részben nagyszabású akciót indítottam a vármegyei közigazgatási hatóságok bevonásával is. Ennek az akciónak végeredményéről ma még nyilatkozni nem tudok. Az eddigiek alapján azonban jogom van hinni, hogy a jómódú községekben akad sok olyan nevelőszülő, aki a gyermekeket a fent vázolt nehézségek dacára gondozásba fogja venni.

Más akciót is tettem folyamatba a közélelmezési hivatalnál, hogy azok a nevelőszülők, akik állami gyermekmenhely kötelékébe tartozó gyermeket gondoznak, könnyebben jussanak mindazokhoz az élelmiszerekhez és a gyermekgondozáshoz szükséges szerekhez, amelyekre a gyermek ápolása céljából szükségük van.

Őszintén meg kell azonban vallanom, hogy ezektől a lépésektől csak részleges sikert várhatok. Mert az elégedetlenkedés nemcsak az élelmiszerek beszerzésének nehézsége miatt áll elő, *hanem főleg azért, mert a gyermekek után fizetett tartásdíj oly csekély, hogy az a gyermek gondozására fordított költség és fáradozás ellenszolgáltatásának egyáltalán nem tekinthető.*

A tartásdíjak mérvét az 1/V.c. 1913. számú szabályrendelet és a 2026/1914. B.M.[1] számú rendelet annak idején akként állapította meg, hogy a gyermekek után egy éves korukig 14 korona,[2] 1—2 éves korig 10 korona, 2—7 éves korig 8 korona és 7—15 éves korig 10 korona fizettetik. Ezek az összegek másfél évtizeddel ezelőtt sem voltak elegendők, a mai viszonyok mellett azonban alig lehet kapni nevelőszülőt, aki ezért a díjazásért gyermeket vállalna, sőt a régi nevelőszülők is egymásután hozzák vissza a gyermekeket.

Meg kell barátkoznom ennek következtében azzal a gondolattal, hogy a tartási díjakat részlegesen felemeljem. Igen természetes, hogy az állam pénzügyi viszonyainak figyelembevételével nem gondolhatok arra, hogy a tartásdíjak az egész vonalon a mostani viszonyoknak megfelelően felemeltessenek. De nem tudok továbbra elzárkózni attól, hogy a tartásdíjaknak azok a kategóriái, amelyeknél az aránytalanság a legszembeszökőbb, fel ne emeltessenek.

Ez az aránytalanság az 1—2 év között és a 2—7 év közötti gyermekek tartásdíjánál mutatkozik leginkább. Az 1—2 év közötti gyermek még épp

[1] A R. T.-ban ilyen számú rendelet nincs.
[2] Havi összegekről van szó.

annyi gondozást és vele való foglalkozást igényel, mint az egy éven aluli gyermek. Az 1—2 év közötti gyermek épp annyiszor ébreszti fel a nevelőszülőt éjjel és igényli a világítás melletti éjjeli gondozást, mint az egy éven aluli. És ezért teljesen indokolt, hogy az egy éven aluli és az 1—2 év közötti gyermek tartásdíja között különbség ne tétessék főleg amiatt is, mert hiszen a kicsi gyermek legveszélyeztetettebb életkora a betöltött 2 éves korig tart.

Ép így indokolatlan és értelmetlen volt mindig a 2—7 év közötti gyermekeknél megállapított havi 8 korona, amely összeg mellett ma gyermekeket eltartani egyáltalán nem lehet.

Sem a gyermekekre fordított fáradság, sem a gyermek által elfogyasztott élelmicikkek nem indokolják azt, hogy az 1—2 éves gyermek után és a 7—15 éves gyermekek után fizetett 10-10 korona mellett miért fizettetik a 2—7 év közötti gyermekek után csak 8 korona.

Önkényes és semmi által sem támogatott megállapodás következménye ez a tartásdíjleszállítás."

A belügyminiszter javasolja, hogy a m. kir. állami gyermekmenhelyek kötelékében gondozott gyermekek tartásdíját felemeljék és az 1—2 év közötti gyermekek tartásdíját az eddigi 10 K-ról 14 K-ra, a 2—7 év közöttiekét 8 K-ról 10 K-ra. Mivel az állami nyermekmenhelyeken összesen 7889 egy-két év közötti és 27.965 kettő-hét év közötti gyermeket gondoznak, a tartásdíjfelemelés összesen évi 1,050.000 K-t fog kitenni.

A gyermekvédelmi szabályzat felhatalmaz arra is, hogy bizonyos indokolt esetekben, amikor a gyermek egészségi állapota, szervezeti gyengesége, testi vagy lelki fogyatkozása vagy kiváló szellemi képességei azt indokolttá teszik, a rendes tartásdíj helyett annak másfélszerese fizettessék. Ezzel a jogommal éltem eddig is, ezt gyakorolni kívánom fokozottabb mértékben a háború alatt előállott kényszerhelyzetből kifolyólag.

A fent előadottakból látni méltóztatik, hogy az adott nehéz viszonyok között a legmesszebbmenő szigorú takarékosság szem előtt tartásával igyekszem a kérdést megoldani, aminek döntő bizonyítéka, hogy a tartásdíjaknak nem az egész vonalon való felemelését vettem tervbe, hanem az individuális megoldás és a takarékosság alapjára helyezkedtem."

268.

1918. jan. 23. (3.) — 16.

A Központi Statisztikai Hivatal feladatai a háború után.

A kereskedelemügyi miniszter bejelenti, hogy a háború után több szempontból új statisztikai felvételekre lesz szükség.[a]

„A háború közviszonyaink minden ágában olyan eltolódásokat okoz, hogy a háború befejeztével az államra váró nagy reorganizáló munka során a kormányzat minden ágának természetszerűleg szüksége lesz az új állapotokat megvilágító különféle statisztikai felvételekre."

„A háború után a népszámlálás megtartását a honvédelmi, belügyi, földművelésügyi, vallás- és közoktatásügyi, valamint a cs. és kir. hadügyminisztériumok szorgalmazzák s fontos honvédelmi, közgazdasági és népesedési szempontból a hadi szolgálatra bevonult lakosság leszerelése és a hadifoglyok hazatérése után azt magam is a statisztikai hivatal legelsőrendű munkálatának tartom. A végrehajtás időpontját illetőleg a legmegfelelőbb választásnak látszik, ha a háború utáni népszámlálásra csak akkor kerül sor, mikor a lakosság ismét már bizonyos nyugvó állapotba került. Ezt egyrészt az teszi szükségessé, hogy — mint az alábbiakból kitetszik — az adatgyűjtés a szokásos népszámlálásoknál jóval nagyobb terjedelmű lesz, s így a felvétel teljességének biztosítására is nagyobb súlyt kell helyeznünk, másrészt az is ajánlatossá teszi, hogy e népszámlálás határideje a háború elhúzódásával mindinkább kitolódván, egyre jobban alkalmassá válik arra is, hogy a 10 évenkint megtartani szokott — jelen esetben az 1920. év végére esedékes — rendszeres népszámlálást helyettesítse."

Szükség lesz állatszámlálásra; mezőgazdasági gépstatisztikára, amelyre vonatkozólag csak egy 1895-i forrás áll rendelkezésre; birtokstatisztikára, a háború után elkövetkező „öntudatos birtokpolitika" céljából; egyleti statisztikára, „egyfelől a sokszor nem hazafias irányzatú egyesületek működésének s a taglétszámban és a vagyonban megnyilvánuló erejének közelebbi megfigyelhetése végett, másfelől a jótékony, szociális, kulturális stb. egyesületek erejének a megfelelő állami akciók céljaira való felhasználása, kellő irányítása és organizálása végett" ; *nyersanyagstatisztikára; továbbá szociális vonatkozású adatgyűjtésekre, valamint a kereskedelemügyi tárcával kapcsolatos felvételekre. Egyes területeken az adatgyűjtést már a háború folyamán meg kell kezdeni.*

a) Mivel a tisztázat csak a tárgyalás végeredményét tartalmazza, a szöveg többi részét az előterjesztés alapján közöljük.

269.

1918. jan. 23. (3.) — 19.

Népruházati kormánybiztos kinevezése.

A kereskedelemügyi miniszter előadja, hogy 1917. okt. 19-én Népruházati Bizottság alakult, a lakosság ruházati cikkekkel való megfelelő ellátása érdekében.[1]

„Időközben azonban az osztrák kormány az összes ruházati cikkekre kiviteli tilalmat léptetett életbe, úgy hogy még a hazai kereskedők által Ausztriában már a kiviteli tilalom életbe lépte előtt kifizetett árukat sem bocsátja Magyarországba. A lakosság ruházattal való ellátása terén tehát a helyzet igen súlyosbodott, amit különösen a fix fizetésű osztályok és a szegényebb néposztály éreznek elsősorban, amennyiben a szabad forgalomban még kapható árukat azok drágasága miatt nem képesek megszerezni. Komoly a helyzet a munkásság ruhaellátása tekintetében is, mely mind hangosabban, sőt sztrájkokkal való fenyegetéssel követeli legsürgősebb igényeinek kielégítését."

A Népruházati Bizottságot a kereskedelemügyi minisztérium véleményező és javaslattevő szervének szánták, azonban ilyen szerv már nem felel meg a kívánalomnak; ezért kormánybiztos kinevezését javasolja, aki a különféle központok készleteivel rendelkezik.

A textiliparban mutatkozó nyersanyaghiány 1915-ben, az olasz hadüzenet után kezdett érezhetővé válni, amikor megszűnt a külföldi pamutbehozatal. A hadsereg és a polgári lakosság ellátása egyaránt gondot okozott. A hiány kiküszöbölése céljából nagy mértékben kísérleteztek pótanyagokkal. (L. *Szterényi—Ladányi* i. m. 254—264., 324—338. o.)

[1] 3966/1917. M. E. sz. r., okt. 19., R. T. 1917. 2183—2188. o. L. még : 980/1918. M. E. sz. r., ruházati cikkeket beszerző r. t. alakításáról, R. T. 1918. 62—63. o. és 1120/1918. M. E. sz. r., miniszteri meghatalmazott kiküldéséről, R. T. 1918. 63—64. o.

270.

1918. jan. 23. (3.) — 31.

A Monarchiához hű kárpátukrán értelmiség nevelése.

L. 1915—4—22.

Vallás és közoktatásügyi miniszter úr bejelenti, miszerint a hazai rutének között mutatkozó skizmatikus törekvések ellensúlyozására az 1917—18. tanévben is, ugyanoly módon, mint a megelőző tanévekben, több, a munkácsi, eperjesi és hajdúdorogi görögkatolikus egyházmegyei papi családokból származó főiskolai hallgatót taníttatási kedvezményben részesített s őket e kedvezmények segítségével a pesti Szent Imre Kollégiumban elhelyezte. Hogy az ellátási díjak fedezhetők legyenek, kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy a Szent Imre Kollégiumnak megfelelő támogatás céljából a főiskolai internátusok fenntartásának segélyezésére szolgáló hitelt (XI. fejezet, 3. cím, 18. rovat) legfeljebb 9.000 koronával túlléphesse.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

271.

1918. jan. 23. (3.) — 42.

Háborús célokra igénybevett telkek utáni kártérítés.

A honvédelmi miniszter előadja, hogy az osztrák és magyar miniszteri hadiszolgáltatási bizottság[1] *az igénybevett szabad terek- és telkekért (helyiségekért) járó kártérítés fizetésének módosítását javasolja. Az erre vonatkozó törvényt ugyanis abból a felfogásból kiindulva készítették, hogy* „modern háború hosszú ideig nem tarthat és hogy a törvény 21. §-ának negyedik bekezdésében[2] említett szabad terek és telkek (helyiségek) csak átmenetileg és egész rövid időre fognak szükségeltetni s ennek folytán az állagban különösebb kár nem igen okoztatik. A hosszan tartó háború alatt szerzett tapasztalatok azonban azt mutatták, hogy ily tereken és telkeken is oly károk okoztattak, melyek a földek megművelését jó időre lehetetlenné tették vagy a terek és helyiségek állagának teljes rongálása folytán számottevő helyreállítási munkákat és költségeket igényelnek".

272.

1918. jan. 23. (3.) — 43.

1917. júl. 1. után rekvirált fogatok és állatok újrabecslése.

A honvédelmi miniszter bejelenti, hogy a kártérítések felett végérvényesen határozó magyar és osztrák miniszteri bizottság a régebbi téves becsléseket méltányos esetben korrigálja. Ezt a határozatot a miniszteri bizottságok azért tartják szükségesnek, mert az átvételnél, különösen pedig a mozgósításkor és a háború kezdetén eljárt becslő bizottságok még járatlanok voltak, a vonatkozó szabályokat vagy nem ismerték, vagy félreértették, ennélfogva a becslés sok esetben egyoldalúlag a katonai képviselő által történt, ami sok tulajdonost érzékenyen megkárosított. De mivel a túlságosan régi keletű becslések helyesbítése visszaélésekre adhatna alkalmat, a minisztertanács úgy határoz, hogy ennek csak az 1917. július 1 után rekvirált fogatok, járművek és állatok esetében lehet helye.

L. 1914—31—38. és a még e tárgyra vonatkozó pontokat, továbbá a VII. sz. táblázat megfelelő rovatait.

[1] A hadiszolgáltatási törvényben (2. jegyzet) előírt feladatokat irányító bizottság.
[2] 1912 : LXVIII. tc.

273.

1918. jan. 23. (4.) — 1.

Az első Wekerle-kormány lemondása.

Vö. 1917—24—1.

Miniszterelnök úr ismertetvén a politikai helyzetet s annak legújabbi fázisait, részletesen előadja azokat az indokokat, amelyek abbeli véleményének kialakulásához vezették, hogy a kabinet tagjainak egyik legutóbbi bizalmas értekezletükön hozott azt a megállapodását, hogy tárcáikat ő felsége legkegyelmesebb rendelkezésére bocsájtják, a minisztertanács rekonszideráció tárgyává tegye.

A minisztertanács behatóan mérlegelvén miniszterelnök úr érveit, arra a megállapodásra jut, hogy a kabinet tagjai tárcáikat nem a véderőkérdésben felmerült nehézségek miatt, hanem a kormányt támogató pártok kívánatos tömörítése érdekében bocsátják ő cs. és apostoli kir. felségének legkegyelmesebb rendelkezésére.

Vö. 1918—5—1.

274.

1918. jan. 26 (5.) — 1.

A második Wekerle-kormány első minisztertanácsa.

Vö. 1918—4—1.

Miniszterelnök úr üdvözli az újonnan alakult kabinet tagjait,[1] őszinte köszönetét nyilvánítja az eddig tapasztalt támogatásért s kéri ezt a jövőre nézve is.

[1] Miniszterelnök : dr. Wekerle Sándor.
A király személye körüli miniszter : gr. Zichy Aladár.
Belügyminiszter : dr. Tóth János.
Pénzügyminiszter : Popovics Sándor.
Kereskedelemügyi miniszter : br. Szterényi József.
Földművelésügyi miniszter : gr. Serényi Béla.
Vallás- és közoktatásügyi miniszter : gr. Apponyi Albert.
Igazságügyminiszter : dr. Vázsonyi Vilmos.
Honvédelmi miniszter : br. Szurmay Sándor.
Horvát-szlavón-dalmátországi miniszter : dr. Unkelhäusser Károly.

Határozatot kér arra nézve, hogy az új minisztérium bemutatkozása céljából az országgyűlés összehívását mely napra kezdeményezze.

A minisztertanács az országgyűlés képviselőházának folyó évi január hó 31-nek délelőttjére leendő összehívásában állapodik meg, amikor is miniszterelnök úr, a kabinet bemutatkozása alkalmából, programmját ki fogja fejteni. A főrendiházban a kormány ugyanaznap délután fog bemutatkozni. A minisztertanács egyben kívánatosnak jelzi, hogy a választójogi törvényjavaslat sürgősen tárgyalás alá vétessék s e célból a képviselőház által kiküldött bizottság elnöke felkérendő, hogy a bizottságot mielőbb összehívni szíveskedjék.

Vö. 1918—15—1.

275.

1918. febr. 7. (6.) — 21.

Az orosz hatásra országszerte terjedő forradalmi munkáskészülődések.

Az 1917. oroszországi októberi szocialista forradalom hatása Magyarországon először az 1918. január 14—21 között lezajlott országos munkássztrájk idején mutatkozott meg nagyobb méretekben és határozott formában. Ez a sztrájk mintegy bevezetése volt a proletárforradalom győzelméhez vezető 1918—1919-i osztályütközeteknek. A magyar munkásmozgalomban az ún. antimilitarista csoportosulás és a szociáldemokrata párt baloldala reagált legélesebben az orosz forradalom eszméire s erre az útra igyekeztek terelni a háborús szenvedésektől sújtott munkásság minden megmozdulását. Az orosz forradalom és az 1917 decemberében megindult breszt-litovszki béketárgyalások folytán feltartóztathatatlanul terjedt a tömegek békevágya. A dolgozó tömegek számára a béke kivívásáért folytatott küzdelem a finánctőke hatalmával való szembenállást, a demokratikus átalakulás követelését is jelentette. A békeharc a háború harmadik-negyedik évében az osztályharc fő frontja, annak sajátos megnyilvánulási formája volt. 1917 decemberétől kezdve orosz példára felvetődött a munkástanácsok szervezésének eszméje. Ezt követelték az 1918. január 13-án tartott népgyűlések is, igazolva, hogy a munkásság többsége orosz típusú átalakulást kíván. A világ, de különösen a központi hatalmak munkássága élénk figyelemmel kísérte a breszt-litovszki béketárgyalásokat s amikor ott német részről annexiós, a békekötés sikerét veszélyeztető törekvések mutatkoztak, Berlintől Budapestig megmozdult a gyárak munkássága. Ausztriában január 14-én kezdődött a sztrájk, amely ott rövidesen általánossá vált s Magyarországra is átterjedt. Magyarországon országos sztrájk bontakozott ki, amelyet a szociáldemokrata párt csak nehezen tudott leszerelni, sőt nem egy helyen a kormány katonai erejének beavatkozására is szükség volt. (*Nevelő Irén:* Néhány adat az 1918 januári tömegsztrájk történetéhez. Párttörténeti Közlemények, Bp. 1958. 2. sz. 99—125. o.) A sztrájk leverése azonban, amint az alább következő minisztertanácsi jegyzőkönyvi pontból is látjuk, nem jelentette egyúttal a forradalmi irányzat leverését is.

Tárcanélküli miniszterek:
gr. Esterházy Móric (népjóléti m.)
dr. Földes Béla (átmenetgazdasági m.)
hg. Windischgraetz Lajos (közélelmezési m.)

* * *

Horvát bán .... Mihalović Antal

* * *

Közös miniszterek:
Külügyminiszter .... Czernin, Ottokar Gr. (1916. dec.—1918. ápr.)
Hadügyminiszter .... Stöger-Steiner, Rudolf (1717. ápr.—
Pénzügyminiszter.............. br. Burián István (1916. dec.—1918. ápr.)
(A következő Wekerle-kormány névsorát l. 1918—17—1., 1. jegyzet.)

Belügyminiszter úr előadja, miszerint — a hozzá beérkezett jelentések szerint — az ország ipari városai s főleg Budapest forradalmi tendenciákkal teljesen alá vannak aknázva. A társadalmi rendet a készülő tömegsztrájkok és forradalmi mozgalmak legkomolyabban veszélyeztetik. Konstatálja, hogy a fronton keresztül sok lázító irat csempésztetik be Oroszországból s a nálunk lévő orosz foglyok nagyban terjesztik a forradalmi propagandát, sőt megállapíttatott az is, hogy „Katonák, testvérek" című lázító nyomtatvány a kaszárnyákba is becsempésztetett. Ezen bejelentései kapcsán s miután ezen aggasztó jelenségeket tétlenül nézni nem lehet, szükségesnek jelzi, a kellő preventív, sőt szükség esetén a megtorló intézkedések megtételét. Ismerteti azokat az intézkedéseket, amelyeket már megtett, valamint azokat, amelyeket tenni kellene, hogy a baj megelőztessék, illetve elháríttassék s szükség esetén az államhatalom részére, az esetleges tömegsztrájkok és forradalmi jelenségekkel szemben, a döntő erő feltétlenül biztosíttassék.

Kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy tudomása szerint a vasút is telítve van ily felforgató ideákkal. Ismerteti azokat a preventív intézkedéseket, amelyeket a baj kipuhatolására és megelőzésére a főkapitány igénybevételével tett.

Igazságügyminiszter úr ismerteti a büntetőjogi felelősség kérdését s felhívja a minisztertanács figyelmét, hogy az ily mozgalmak kimerítik a haderő elleni bűntettek ismérveit s így a 327. §[1] alapján esetleg a katonai büntetőbíráskodás is igénybe vehető.

Gróf Esterházy Móric tárcanélküli miniszter úr bizonyos megteendő intézkedésekre nézve tesz javaslatot, nemkülönben kívánatosnak tartja, hogy a tett és teendő intézkedések a legnagyobb titkossággal kezeltessenek. Honvédelmi miniszter úr közlései után, melyek az általa tett intézkedésekre vonatkoznak,

a minisztertanács a tett intézkedéseket megnyugvással tudomásul veszi s egyben elvileg hozzájárul a belügyminiszter úr által proponált intézkedésekhez, amelyek annyira előkészíttettek, hogy azokat a legrövidebb idő alatt életre hívni lehet, a végleges döntés azonban szükség esetén rendkívüli időben is összehívandó minisztertanácsnak tartatik fenn.

Kivonatosan közli: Andics i. m. 54. o.
Vö. 1918—8—15. és 1918—9—22.

[1] A katonai büntetőtörvénykönyv 327. §-ának szövege: „Aki az ellenséggel háború idején vagy a 321. §-kezdetén említett időben egyetértésbe bocsátkozik vagy ily, egyetértés nélkül is, akármily cselekményben vagy mulasztásban oly célból válik bűnössé, hogy az ily egyetértés, cselekmény vagy mulasztás által a császári osztrák haderőre vagy valamely azzal szövetséges hadseregre hátrány vagy az ellenségre előny háramoljék, az állam hadereje ellen még akkor is bűntettet követ el, ha az efféle cselekvés módja más bűntett vagy vétség jellegével bírna." (A katonai büntető törvénykönyv fordítása. Bp. 1888. 191. o. — Vö. 1914—22—4., 2. jegyzet.)

276.

1918. febr. 7. (6.) — 37.

Gyermekmunkaerő kizsákmányolása az állami selyemfonodákban.

L. 1914—31—26.

A földművelésügyi miniszter előterjesztése a minisztertanácshoz, az állami gyermekmenhelyekből selyemfonodai munkára átvett leányoknak ily minőségben való további meghagyása iránt. [a]

Amikor a magyar kormány 38 évvel ezelőtt Bezerédj Pál hazafias közreműködése mellett a selyemtenyésztésnek Magyarországon való meghonosítására határozta el magát: hazai szakmunkások teljes hiánya folytán főleg a selyemfonáshoz Olaszországból behozott munkásnőket volt kénytelen alkalmazni.

Minthogy idők folytán már nálunk is kiképzést nyertek ily selyemgyári munkásnők, a selyemtenyésztési meghatalmazott előterjesztése folytán az olaszországi munkásnők alkalmazását be lehetett szüntetni, különösen akkor, midőn a belügyminisztérium, a földművelésügyi miniszter előterjesztésére, hozzájárult ahhoz, hogy az állami gyermekmenhelyekből már kikerülő, nem testi erőt, hanem csak kézügyességet igénylő leányok [b] selyemfonáshoz célszerűen alkalmaztassanak.

Ebből kifolyólag 1910-től rövid időközök alatt, de még a háborút megelőzőleg a tolnai, újvidéki, győri és komáromi selyemfonodák mellett gyári munkásotthonok (orfelinátok) létesíttettek.

A közelmúlt napokban elhunyt Bezerédj Pál selyemtenyésztési meghatalmazott, kinek nevéhez fűződik hazai selyemtenyésztésünk megalapítása, már a vele született határtalan emberszeretetből kifolyólag is minden igyekezetéből arra törekedett, hogy ezen munkásotthonokba került azon elhagyott leánygyermekek, kikről az állami gyermekmenhelyekben az állam már nem gondoskodhatott, kifogástalan és az állami gyermekmenhelyekben elhelyezett gyermekeknél jobb ellátásban részesüljenek és hogy az orfelinátok munkásleányai keresményükből oly tőkére tegyenek szert, amely megkönnyíti nekik az életbe való kilépést, ha a munkásnőotthont elhagyni kívánják.

Ezen körülményt bizonyítják az említett munkásotthonokban észlelhető kedvező körülmények és ezt bizonyítják minden az orfelinát kötelékébe tartozó munkásnők nevére szóló és jelentékeny kereseti összegeket feltüntető postatakarékpénztári könyvecskék is.

1910 óta, vagyis mióta az első orfelinát létesült, a jelen időpontig egyetlen számottevő eset sem fordult elő, mely az orfelinátban elhelyezett munkásnők érdekeit sértette volna, a belügyi kormány pedig tudomás szerint a legnagyobb megelégedéssel látta, hogy az állami gyermekmenhelyeken tovább már nem tartható elhagyott leánygyermekek a selyemfonodai munkásnőotthonok kötelékében nekik megfelelő munkát végeznek, sőt a belügyminiszter úr a gyermekmenhelyi orvosok útján több ízben meggyőződést szerezhetett arról,

a) Mivel a tisztázat csak a határozatot közli, a szöveget az előterjesztés alapján adjuk.

b) Így az eredetiben.

hogy a munkásnőotthonokban elhelyezett leányok egészségesebbek és megelégedettebbek, mint a fonodákba a környékbeli községekből bejáró munkásnők, kik nem részesülnek oly rendszeres ellátásban, mint az otthonbeliek.

Tekintettel ezen körülményre, hivatali elődöm nagy megdöbbenéssel, a boldogult Bezerédj Pál selyemtenyésztési meghatalmazott pedig határtalan keserűséggel vették a volt belügyminiszter úrnak múlt évi december hó 4-én 126326/917. szám alatt kelt azon átiratát, amely megállapítván azt, hogy „a selyemfonók ipari jellegű üzeme ártalmas a gyermekek egészségére", továbbá „hogy ezen foglalkozás a gyermekvédelem eszméivel össze nem egyeztethető", jövőre vonatkozólag megtiltotta, hogy a selyemfonó intézetek részére gyermekmenhely kötelékébe tartozó leány kiadassék és utasította a gyermekmenhelyek igazgató főorvosait, hogy a selyemfonó intézetekben lévő feltételesen kiadott, azonban árvaszéki határozattal még véglegesen kiadottnak ki nem mondott leányok visszavétele iránt haladéktalanul intézkedjenek.[1]

Annak előrebocsátásával, hogy a selyemfonókban szükséges munkaerőknek más úton való biztosításáról kellő időben nem gondoskodhatom, mivel még alkalmas munkaerő rendelkezésre állása esetén is legalább egy évi tanoncidőre van szükség ahhoz, hogy az inkább több figyelmet, mint fizikai erőt igénylő selyemfonás elsajátítható legyen: nyilvánvaló tehát, hogy selyemtenyésztésünk alapjában fog megrendülni akkor és a további üzem legalább egyidőre feltétlenül megakad, ha a selyemfonodáktól az 1910 óta rendelkezésre álló munkaerő elvétetik. Ezenfelül teljesen kárbaveszett állami beruházást fognak képezni a selyemfonodák mellett létesített munkásotthonok (orfelinátok).

Van szerencsém tisztelettel megjegyezni, hogy a háború folytán ránk nehezedő súlyos élelmezési viszonyok az orfelinátban elhelyezett munkásnők ellátásánál is rendkívüli gondokat okoznak, de úgy ennek leküzdésére, mint egyáltalán minden, a gyermekmenhelyek igazgató főorvosai részéről emelt jogos panasz orvoslására minden lehetőt el fogok követni.

Ebből kifolyólag tiszteletteljesen kérem a minisztertanácsot arra, méltóztassék kimondani, hogy a gyermekmenhelyek igazgató főorvosainak további ellenőrzése mellett a gyermekmenhelyekből a selyemfonodai munkásnőotthonokba átutalt leányok a selyemfonodák kötelékében továbbra is meghagyassanak, azzal a feltétellel, hogy amennyiben a selyemfonodákban alkalmazott gyermekmenhelybeli leányok foglalkoztatása és ellátása tekintetében panaszok vagy kifogások felmerülének, a belügyi és a földművelésügyi minisztérium megbízottaival megejtendő tárgyalások során orvosoltassanak.

Végül van szerencsém tisztelettel megjegyezni, hogy selyemfonodáink teljes üzemükkel a háború tartama alatt, a hadügyi kormány rendelkezése folytán, kizárólag a hadsereg részére dolgoznak és az egész selyemkészlet a világpiacon elérhető magasabb selyemáraktól megfosztva, tetemes anyagi áldozat mellett hadviselés céljaira adatik át, ebből kifolyólag tehát már hadviselés szempontjából is nagyon kockázatossá válhatik, ha a jelzett belügyminiszteri rendelkezés hatályon kívül nem helyeztetnék, illetve, ha abból kifolyólag selyemfonodáinkban a munkát be kellene szüntetni.

[1] A belügyminiszter a baloldali sajtó támadásainak hatása alatt volt kénytelen fellépni. L. *Andics* i. m. 15. o.

277.

1918. febr. 7. (6.) — 51.

A török birodalommal kötött jogi egyezmények aláírása.

Az igazságügyminiszter ismerteti a Törökországgal 1918. januárjában kötött konzuli, letelepedési, jogvédelmi- és jogsegélyegyezményt, kiadatási szerződést és az engedetlen hadkötelesek és a katonaszökevények kiadatásáról szóló egyezményt és felhatalmazást kér, hogy ezeknek aláírására dr. Tőry Gusztáv belső titkos tanácsost, igazságügyi államtitkárt kiküldhesse.

278.

1918. febr. 7. (6.) — 53.

Háborús szolgálati idő beszámítása a militarizált és nem militarizált üzemek munkásai esetében.

Honvédelmi miniszter úr előadja, miszerint a háború miatt 4 éven át a fősorozás megtartható nem lévén,[1] a háború befejezésekor aktuálissá válik az a kérdés, hogy az állításköteles, de a fenti okból még be nem sorozott hadkötelesekre háramló rendes tényleges szolgálati kötelezettségbe a háború alatt teljesített népfelkelői szolgálat mily mértékben számíttassék be?

Ezzel kapcsolatban felmerül az a kérdés is, vajjon a háború alatt militarizált gyárak, üzemek, stb. népfölkelésre kötelezett munkásai, akik e militarizálás következtében katonákká váltak, miként kezeltessenek, illetőleg az általuk e militarizálás tartama alatt teljesített szolgálat a reájuk később háramló rendes tényleges szolgálati kötelezettségbe beszámíttassék-e?

Véleménye szerint jogi szempontból kétségtelen, hogy ezek az egyének, bár rendes alkalmaztatásuk helyén és rendes polgári hivatásukat folytatták, sőt a legtöbb esetben a polgári béreknek megfelelően is díjaztattak, a militarizálás következtében mégis katonákká lettek, hiszen népfelkelőkké avattattak fel, a népfelkelői esküt is letették és ennek az alapján a katonai fegyelmi szabályok hatálya alá kerültek, ami őket úgy a gazdasági szervezkedés, mint a bérmozgalmakban való részvétel és a szabad költözködés szempontjából is hátrányos helyzetbe hozta.

Ebből a szempontból tehát a militarizálás alatt eltöltött idő katonai szolgálatban töltött időnek és így beszámítandónak volna tekintendő. Másként áll a dolog az egyenlő elbánás szempontjából.

Közismert tény ugyanis, hogy e militarizálás legnagyobbrészt oly vállalatokra és üzemekre terjedt ki, amelyeknek munkásai megbízhatatlan, sőt nyugtalan magatartást tanusítottak, úgy hogy az állam érdeke egyenesen megkívánta az illetőknek a teljes katonai fegyelem alá való helyezését. Számos vállalat, üzem pedig csak azért nem militarizáltatott, mert annak munkásai

[1] Az 1912 : XXX. tc. (a véderőről) 17. § 2. pontja szerint az újoncok fősorozását minden évben rendszerint márc. 1-től ápr. 30-ig terjedő idő alatt kell megtartani.

békés, hazafias magatartást tanusítottak, s igy a hadiszolgáltatási törvénynek rendelkezései elegendőnek bizonyultak.[2] Ennek következtében az a visszás helyzet áll elő, hogy épp az állammal szemben kötelességüket híven teljesítők, akik mint személyes hadi szolgálatokra kötelezettek személyes szabadságukban ugyancsak korlátozva voltak, nem részesülnének a szolgálati idő beszámítása kedvezményében, ellenben a turbulens elemek igen.

Mindezek dacára nem vitatható el, hogy az állam részéről nagy igazságtalanság volna, ha a militarizált munkásokkal szemben, akiket épp a háború miatt avatott fel katonákká, most a háború után az ellenkező álláspontot foglalná el és azt jelentené ki, hogy ezek mégsem voltak katonák.

Ezen az állásponton voltak, egy a közelmúltban megtartott szakértekezlet alkalmával, a hadügyminisztérium, az osztrák honvédelmi minisztérium és a m. kir. honvédelmi minisztérium képviselői egy tábornok kivételével s a most vázolt álláspont ellen az említett tábornokon kívül csakis a hadseregfőparancsnokságnak képviselője foglalt állást. Ennek az álláspontnak támogatására kérte fel előadó minisztert urat a vezérkar főnöke.

Előadó miniszter úr megjegyzi, hogy ez a kérdés Ausztriára nézve egyrészt az ott létező üzemek, vállalatok nagy számánál fogva, másrészt pedig az osztrák parlamenti pártok erőviszonyai következtében sokkal súlyosabb jelentőséggel bír, mint Magyarországra vonatkozólag s nagyon valószínű az, hogy az illetékes osztrák körök ezt a kérdést, amely egyébként a monarchia mindkét államában egyformán rendezendő, a munkásokra nézve kedvezően óhajtják megoldani.

A minisztertanács a honvédelmi miniszter úr bejelentését tudomásul veszi.

Vö. O. mt. jkv. 1918. okt. 12., 15. pont.

279.

1918. febr. 7. (6.) — 64.

Katonai javak eladása a hadügyminiszter által.

Átmenetgazdasági miniszter úr bejelenti, hogy a katonai javak értékesítése körül azt a tapasztalatot tette, hogy katonai javak a hadügyminisztérium részéről már soron kívül eladatnak. Előadó miniszter úr már kért ez iránt felvilágosítást, de eddig választ még nem kapott. Közli, hogy ily javak Budapesten is kisebb mértékben, nagyon alacsony árakon eladásra kerülnek. Ezen bejelentését azért teszi, mert ez az eljárás ellenkezik az eddigi megállapodásokkal és Magyarország speciális érdekeivel.

Átmenetgazdasági miniszter úr bejelentését a minisztertanács tudomásul veszi.

A háborúról a békére való átmenet gazdasági feladatai közé tartozott a feleslegessé vált hadijavaknak a polgári gazdaságba való visszavezetése. Vö. *Szterényi—Ladányi* i. m. 123—125. o. L. még: 1918—22—48.

[2] 1912 : LXVIII. tc. — 1914 : L. tc. — 1915 : XIII. tc.

280.

1918. febr. 7. (6.) — 65.

A mezőgazdasági munkaközvetítés előkészítése.

L. 1917—43—32.

Átmenetgazdasági miniszter úr, utalva a munkaközvetítés nagy fontosságára a leszerelés korszakában, előadja a munkaközvetítés hiányait, különösen a mezőgazdasági munkások tekintetében. Bejelenti, miszerint már régebben felkérte a földművelésügyi miniszter urat, hogy okvetlenül gondoskodjék a mezőgazdasági munkásközvetítési hálózat létesítéséről. Miután a földművelésügyi minisztériumot most a miniszterelnök úr vezeti, őt kéri, hogy sürgősen adjon ki utasítást a mezőgazdasági munkásközvetítés szervezésére.

Miniszterelnök úr bejelenti, hogy ebben az ügyben már intézkedett.
Tudomásul vétetik.

L. még: 55.555/1918. F. M. sz. r. (1918. máj. 25.) a gazdasági munkaközvetítés szervezése tárgyában kiadott 11.180/1899. F. M. eln. sz. r. módosításáról. R. T. 1918. 1199—1201. o.
Vö. 1918—28—64.

281.

1918. febr. 7. (6.) — 68.

Közélelmezési kormánybiztosságok létesítése.

Vö. 1917—32—20.

Windischgraetz Lajos, a közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter, hivatalbalépésekor[1] *ismertette a minisztertanács előtt az élelmezési helyzetet, különösen a hízósertés és zsír, valamint a gabona- (búza, rozs, tengeri) és a szemestakarmány-készletek tekintetében.*

Sertésből 600.000 drb-ra volna szükség, de csak 420.000 áll rendelkezésre, ebből is 200.000 csak rekvirálás útján várható. „A hiány tehát 200 ezer drb, — mert hivatali elődje[2] vállalta ugyan, hogy a hadsereg céljaira 34 ezer drb sertést, továbbá ugyancsak hivatali elődje a volt földművelésügyi miniszterrel megállapodást létesített arra nézve, hogy a polgári lakosság zsírszükségletének fedezésére nagyobb hizlaldákban 50 ezer darab sertést hizlaltat, — tényleg azonban ezen összesen 84.000 darab sertésből egy sem lett beállítva." *Ebből következik, hogy a zsírellátás terén a helyzet igen súlyos:"* . . . nemcsak Ausztriának segítségére nem lehetünk, de még az ország lakossága szükségletének és a hadsereg ellátása iránt vállalt kötelezettségünknek sem tudunk eleget tenni".

[1] Megbízatását l. 1918. jan. 26. (5.) — 10.
[2] Gr. Hadik János.

Komoly nehézség mutatkozik a hizlalás terén is. A hizlaláshoz 1,250.000 q tengerire volna szükség, „amelynek 50%-át kell, hogy a hadsereg engedje át a részére megállapítandó tengeri-mennyiségből."

Mielőtt a rekvirálás eszközéhez folyamodnának, helyes volna a gazdákat felhívni, hogy a hizlalásra alkalmas sovány sertéseket önként ajánlják fel; ebben az esetben a megállapított maximális áron felül kg-ként 1 K—1 K 50 fillér hizlalói nyereséget is kaphatnának. A rekvirálást csak ezen felhívás eredménytelensége esetén kellene elrendelni.

Kedvezőtlen a helyzet a szemestakarmány területén is, mivel a hadi és polgári szükséglet összesen 14 millió q, míg a jelenleg rendelkezésre álló készletek 2,700.000 q-t tesznek ki.

„Kétségtelen, hogy a most ismertetett viszonyok a legsúlyosabb helyzet elé állítják a kormányt, úgy gazdaságilag, mint politikailag.

Amíg a terméseredmények a betakarításkor egész könnyen megengedték volna a szükségelt fedezetek biztosítását, addig ma — mivel az elhibázott rendelkezések folytán a gabonakészleteknek egy nagy része csempészet és az állatokkal való feletetés által rendeltetésétől elvonatott — jórészt csak az országos gazdasági szükségleteknek legszűkebb térre való szorításával lehet már az igényeket kielégíteni. — A végből tehát, hogy az ellátásra szükséges gabona- és szemes takarmány mennyiségek előkeríthetők legyenek, véleménye szerint minden téren a legszigorúbb rendszabályok életbeléptetéséről és a legerősebb eszközök alkalmazásáról kell sürgősen gondoskodni, mert nemcsak az ország lakosságának és a hadseregnek ellátásáról kell gondoskodni, hanem arról is, hogy mihelyt ezek megfelelő ellátása biztosítva van, Ausztriának is lehetőleg segítségére siessünk.[a] Ezt kívánják az általános politikai szempontok és a végleges siker első és elengedhetetlen feltétele, hogy Ausztria szükséglete is az új termésig biztosítva legyen; ha a közellátás hiányából Ausztria összeomlik — ez a mi vesztünket is jelentené. — Ez a kormány ezért a felelősséget nem vállalhatná." [b]

Mivel a közélelmezési intézkedések végrehajtása az országban az illetékes hatóságok részéről nem történik azzal a céltudatossággal és komolysággal, amint azt a helyzet általában megkívánná, elsősorban egy olyan szervezet létesítésére volna szükség, amely a jelenleg folyamatban levő gabonarekvirálások sikerességét feltétlenül biztosítja, a jövőben pedig a közélelmezés menetét az egész országban ellenőrzi. Legcélszerűbb lenne az országot közélelmezési szempontból megfelelő számú kormánybiztosi kerületre osztani; az előbb vázolt teendőket pedig a kormánybiztosok végeznék el. Minden egyes katonai parancsnokság területén két kormánybiztosságot állítanának fel; számuk összesen 11 volna.

E külső szervezet felállítása mellett, az intézkedések egységessége érdekében, legelső feladat a közélelmezési miniszter ügy- és hatáskörének világos meghatározása. Erre vonatkozólag részletes tervezetet terjeszt a minisztertanács elé.

L. 530/1918. M. E. sz. r. a közélelmezési kormánybiztosságok és közélelmezési bizottságok felállításáról, febr. 7., R. T. 1918. 18—20. o. L. még: 1918. febr. 14. (7.) — 26., a kinevezendő kormánybiztosok illetményeiről és a kormánybiztosi hivatalok szervezetéről.
Vö. 1918—8—37.
A rekvirálásra vonatkozó rendeleteket l. az R. T. tárgymutatójában „igénybevétel" címszó alatt.

[a]—[b] Ez a rész az előterjesztés szövegéből való.

282.

1918. febr. 7. (6.) — 69.

Fej- és gazdasági kvóták leszállítása.

Vö. 1917—6—1.

Windischgraetz Lajos közellátási miniszter bejelenti, „miszerint tekintettel arra, hogy a terméseredmények és a felállított szükségleti mérlegek szerint megfelelő feleslegeknek kellene mutatkozni, azonban azokat az előbb előadott okoknál fogva rendelkezésünk alá vonni nem tudjuk, elkerülhetetlennek tartja, hogy a most folyamatban lévő rekvizíció sikerét még azzal a további rendelkezéssel is biztosítsuk, hogy úgy az emberi fejkvótát, mint a gazdasági szükségletek tekintetében megállapított kvótákat annyira redukáljuk, amennyire az a gazdasági érdekek zavartalan biztosítása mellett lehetséges."

Ezután részletesen ismerteti az emberek táplálkozására és az állati takarmányozásra rendelkezésre bocsátható gabonafejadagokat.

Vö. 2650/1918. M. E. sz. r., júl. 1., a házi és gazdasági szükséglet mérvének megállapításáról, R. T. 1918. 725—729. o.

283.

1918. febr. 14. (7.) — 25.

Magyar honvédség és helyőrség alkalmazása Fiuméban.

Vö. 1915—11—19.

Honvédelmi miniszter úr bejelenti, hogy a fiumei kormányzó[1] a Fiuméban lévő helyőrségnek felváltását kérelmezte utalással arra, hogy a Fiume közelében tapasztalható s nagy arányokat öltött jugoszláv mozgalom indokolja azt, hogy Fiuméban, biztonsági okokból, magyar csapatok, nevezetesen magyar honvédség nyerjen elhelyezést. Amennyiben a minisztertanács ezt kívánja, s erre neki megbízást ad, előadó miniszter úr a hadseregfőparancsnokságnál a fiumei tengerpartvédelmi szakasz felváltását szorgalmazni fogja.

A minisztertanács felkéri a honvédelmi miniszter urat oly értelmű intézkedés kezdeményezésére, illetve keresztülvitelére, hogy Fiuméba a mostani csapatok helyett magyar honvédség és a háború után magyar helyőrség helyeztessék.

Vö. 1918—30—15.

[1] Jekelfalussy Zoltán. (L. 1917. júl. 18. (18.) — 1. : javaslat kinevezésére.)

284.

1918. febr. 14. (7.) — 37.

Az új pénzügyminiszter ismerteti a pénzügyi helyzetet.

Vö. 1917—39—42.

Pénzügyminiszter úr szükségesnek tartja a minisztertanácsot tájékoztatni a pénzügyi helyzetről, amennyire néhány napi hivataloskodása[1] alatt tájékozódnia lehetett. Csakis a leginkább szembeszökő hiányokat véve figyelembe, a helyzetnek nagy vonásokban a következő képét nyújtja:

1./ A kiadásoknál: A miniszterelnök úr mint pénzügyminiszter által 1917. novemberében előterjesztett költségvetésben[2] nincs fedezet a VI. és VII. hadikölcsön és egy 1917-ben felvett pénztárjegykölcsön egy-egy félévi kamatszükségletére, ami kereken 175 millió, nincs fedezet különböző háborús függő kölcsönök kamatszükséglete számára, ami 153,000.000, az aranyra szóló államadósságoknál ázsiószükséglettel kell számolni, ami évi 60,000.000 koronára tehető, fedezetlen a köztisztviselők háborús segélye: 350,000.000, a dologi kiadásoknak az általános drágaság folytán előálló biztos várható emelkedése: 70,000.000 korona.

2./ A bevételeknél: Elmaradás lesz a hadinyereségadónál, mert az említett költségvetésben három év eredménye van előirányozva, ugyanez a helyzet az Osztrák Magyar Bank hadinyereségadójánál. E két tételnél mindössze 80,000.000 korona elmaradásra lehetünk elkészülve.

A kiadási többleteket és a bevételi elmaradásokat egybevonva az államháztartásban, csakis a főbb eltérésekre kiterjeszkedve, a folyó esztendőben 886,000.000 korona hiány mutatkozik. Előadja, hogy az esetre, ha továbbra is azt a rendszert követjük, amelyet eddig követtek, hogy a függő adóssági kamatok és a tisztviselők háborús segélyét adósságok felvételével fedezzük, az arany államadósságok ázsiószükségletét egészben elmellőzzük, mert ez egészben csak a háború befejezte után fog érvényesülni, még mindig 325,000.000 korona új bevétel előteremtéséről kell ebben az évben gondoskodni, feltéve, hogy az 1917/18-i állami költségvetésben előirányzott bevétel mind be fog folyni. Ez az új szükséglet azon felül áll be, amelynek fedezéséről a már a képviselőház pénzügyi bizottságánál fekvő, eddig még le nem tárgyalt javaslatok lennének hivatva gondoskodni. Ez a nagyon komoly helyzet parancsolólag követeli, hogy az összes ágazatokban a legszigorúbb takarékosság elve tartassék szem előtt és a többi kormányzati ágnak is azon kell lenni, hogy saját bevételeit mindenképp igyekezzék fokozni. Elsősorban a kereskedelemügyi minisztert kéri, hogy a vasúti díjszabást újból vegye revízió alá, azután és talán első sorban a postai tarifák azok, amelyek terén még további emelések indokoltak lennének.

A minisztertanács az előterjesztést tudomásul véve annak értelmében határoz.

[1] Popovics Sándor ezen az ülésen vett részt elsőízben a tanácskozáson pénzügyminiszteri minőségben. L. a IV. sz. táblázatot.

[2] 1917—39—42.

285.

1918. febr. 28. (8.) — 15.

A karhatalom erősítése az Oroszországból hazatért hadifoglyok és más elégedetlen elemek megfékezésére.

Vö. 1917—44—11., 1918—6—21. és ennek bevezetésével.

Belügyminiszter úr előadja, miszerint az utóbbi hetek eseményeinek tanúsága szerint napról-napra szaporodnak a társadalomra és az államra egyaránt veszedelmes mozgalmak. Ezek közt külön kiemelendők a szökött katonák által elkövetett tömeges rablógyilkosságok, továbbá a kiskunfélegyházai események[1], amikor is a hosszantartó háború és a vele járó nélkülözések következtében idegessé, elkeseredetté vált lakosság még az idegen vagyon rongálásától, a pusztítástól és fosztogatástól sem riadt vissza. A bűncselekmények és veszedelmes mozgalmak ijesztő szaporodásának legfőbb okai a megcsökkent csendőr- és rendőrlétszám folytán beállt laza közbiztonsági és közrendészeti viszonyok, melyeket a most tömegesen visszatérő hadifoglyok csak még rontani fogják. A hadügyminiszter úr és a hadseregfőparancsnokság részben egészségügyi okokból, részben a bolseviki eszméktől átitatott, megbízhatatlan és az állami rend szempontjából veszedelmes elemek kiválasztása és megrendszabályozása céljából 2 heti egészségügyi vesztegzárt és 4 heti kiképzést rendelt el az egyes hadseregek körzetén belül. Ez a magyar kormány tudta nélkül tervezett, rendes körülmények között talán helytálló intézkedés a gyakorlati kivitelben, amint azt a közelmúlt napok igazolták, nemcsak több tekintetben kifogásolható, hanem egyenesen az országra nézve nagy veszedelmet involvál. Így például február hó 24-én egy hadifogolyszállítmányból, mely hosszabb ideig vesztegelt Debrecenben, a hadifoglyok tömegesen megszöktek és a városban elszéledtek. Kérdést intézvén a hadügyminisztériumba (Abt. X. Kgf.[2]) ott azt a felvilágosítást kapta, hogy ez az eset a II. hadsereg parancsnokságának téves intézkedésére vezethető vissza. A hadseregfőparancsnokság már utasította a II. hadseregparancsnokságot, hogy a körletéből visszatérő hadifoglyokat a mögöttes országrészbe ne bocsásson. Ha az ott összegyűlt hadifoglyok részére ott már megfelelő férőhely nem állna rendelkezésre, úgy zárt vonatokban továbbítsa azokat a VII. hadsereg területére. Ez utóbbi intézkedés azonban nem hajtható végre anélkül, hogy a szállítmányok az országot ne érintsék, illetve azon át ne haladjanak, ami feltétlenül csak növeli annak lehetőségét, hogy a debreceni eset megismétlődjék. A visszatérő hadifoglyok irányítását, továbbítását a katonaság látja el, de azon területeknek állandó szemmeltartása, nehogy a hadifoglyok ellenőrizetlenül otthonukba térjenek, valamint az otthonukba ért megbízhatatlan elemek megfigyelése a legközelebbi jövőben olyan feladatok elé állítja a csendőrséget, az államrendőrséget, a városi rendőrségeket, amelyeknek azok a mai csökkent létszám mellett nem bírnak megfelelni. Bejelenti, hogy hivatali elődei már ismételten kérték a katonai szolgálatra behívott csendőr- és rendőrközegeknek felmentését, de mindig eredménytelenül. Most, amidőn a jelzett

[1] A sajtó híradása szerint Kiskunfélegyháza környékén 1918. február 20. és 27. között szökött katonák több gyilkosságot követtek el, amelyek során gazdákat és csendőröket öltek meg. Pesti Napló 1918. febr. 27., 8. o.

[2] Abteilung X. Kriegsgefangene.

mozgalmakból származó veszély az államfelforgató eszméket hazahozó hadifoglyok visszaszállításával még fokozódik, kötelességének tartja erre a körülményre a minisztertanács figyelmét felhívni, s egyben kéri, hogy az előbb részletezett fontos államrendőrségi okokból illetékes helyen valamennyi katonai szolgálatra bevont csendőr, valamint állami, törvényhatósági s rendezett tanácsú rendőrközeg ezen szolgálata haladéktalanul való felmentése és rendelkezésre bocsátása szorgalmaztassék.

A minisztertanács felkéri a honvédelmi miniszter urat, hogy a katonai szolgálatra bevonult csendőrök és rendőröknek a katonai szolgálatból való elbocsátása iránt az illetékes katonai hatóságoknál közbejárni szíveskedjék.

L. továbbá: 1918—13—6., 1918—27—55.

286.

1918. febr. 28. (8.) — 23.

Az átmenetgazdasági minisztérium ügykörének felosztása; a népjóléti ügykör tervezete.

L. 1917—25—2.

Kereskedelemügyi miniszter úr javaslatot tesz aziránt, hogy az átmenetgazdasági minisztérium ügyköre átadassék az ezen ügykörben érdekelt tárcák részére, mert a mai rend mellett, amikor az átmenetgazdasági miniszter úrnak intézkedési joga oly ügyekre is kiterjed, amelyek, nevezetesen a valutáris jellegűek, a pénzügyi, a mezőgazdaságiak a földművelésügyi, az ipari, kereskedelmi, vasúti és hajózásiak pedig a kereskedelemügyi tárcával szoros érdekkapcsolatban vannak, napról-napra hatásköri összeütközések merülnek fel. Véleménye szerint felette kívánatos, hogy ezek az ügyek, aszerint, hogy azokban eredetileg mely tárca van érdekelve, az illető tárcáknak adassanak át. A legnagyobb részt, a vezetése alatt álló kereskedelemügyi minisztérium ügykörét érintő ügyeket ezen minisztérium hatáskörébe kívánja utaltatni, hol azok egy külön osztályban, vagy hivatalban nyernének ellátást. Az átmenetgazdasági kérdések intézése több külföldi államban is az illető reszortok kebelében nyer megoldást.

A népjóléti ügyek intézésében is aggályai vannak s kifejti annak szükségét, hogy a népjóléti ügyek hatékony és eredményes intézéséhez külön törvény alkottassék, mert a magyar felelős miniszterek számának ideiglenes felemeléséről szóló 1917. évi XI. törvénycikk — amely az új miniszterekre csak a háborúval és a békére való átmenettel kapcsolatos feladatokat, továbbá az állami igazgatás rendes keretein kívül eső egyéb teendőket ruházza — külön törvényes felhatalmazás nélkül nem ad fogantyut arra, hogy a népjóléti miniszter részére eredetileg tervezett hatáskör beállíttassék. Ezt az álláspontot foglalta el az igazságügyminiszter úr is, egy hozzá intézett átiratában. Véleménye szerint tehát nem marad egyéb hátra, mint a kérdést úgy megoldani, hogy a népjóléti ügyek vezetésével megbízandó tárcanélküli miniszter úr

vegye át a törvényes korlátozás alá nem eső ügyeket, míg azon ügyek intézése, amelyek a népjóléti ügykör fogalma alá vonhatók, de amelyek ma, a fennálló törvények szerint, más miniszterek ügykörébe tartoznak, a népjóléti miniszter által intézhetők ugyan, de a rendelkezések formailag a törvény szerint illetékes miniszterek által lennének kiadandók. Ez az állapot addig tartana, míg ez a kérdés törvényileg nem rendeztetnék, miért is ajánlja, hogy a vonatkozó törvény, amely a népjóléti miniszter hatáskörét megalapozná és biztosítaná, mielőbb előkészíttessék. Maga részéről ajánlja, hogy ezen szociális jellegű ügykör intézésével s a törvény előkészítésével dr. Földes Béla tárcanélküli miniszter úr, mint kiváló szociálpolitikus bízassék meg.

Dr. Földes Béla tárcanélküli miniszter úr az átmenetgazdasági ügyek intézésénél mutatkozó hatásköri összeütközések fennforgását elismeri, s miután ez a minisztérium, úgy, ahogy szerveztetett, a költségfedezet, a személyzet és a hatáskör csekélysége miatt eredményesen úgy sem működhetik, maga is azon véleményben van, hogy annak ügyköre felosztandó lenne. A népjóléti minisztériumot illetőleg a véleménye az, hogy ezen minisztériumot feltétlenül fel kell állítani, de okvetlen szükséges, hogy kiterjedt, tényleges hatáskört is nyerjen. Ha a kormány kívánja, ő vállalkozik a vonatkozó törvény előkészítésére, aminek megtörténte után átadja az átmenetgazdasági ügyeket is.

Gróf Serényi Béla földművelésügyi miniszter úr a felvetett kérdések közül a legfontosabbnak tartja annak eldöntését, hogy megmaradjon-e az átmenetgazdasági minisztérium vagy sem. A népjóléti minisztérium tekintetében már most leszögezni kívánja azon álláspontját, hogy a mezőgazdasági munkások ügyei — nevezetesen a munkásvédelmi, biztosítási és munkaközvetítési ügyek — a bizonyos részről felmerült kívánságokkal szemben nem vonhatók, az ipari munkásság ügyeivel együtt, a népjóléti miniszter hatáskörébe, mert ezek az ügyek szorosan összefüggenek a termelés ügyével, s ezt semmi vonatkozásában sem lehet a földművelésügyi tárca ügyköréből kibocsátani.

Ugyanezen a véleményen van gróf Esterházy Móric tárcanélküli miniszter úr is, kinek nézete szerint gazdakörökben nagy visszahatást keltene, ha a mezőgazdasági cselédség ügyei az ipari munkások ügyeivel egy kalap alá vonatnának.

Dr. Földes Béla tárcanélküli miniszter úr nem osztja a földművelésügyi miniszter úr nézetét, mert az egységes széles bázis megkívánja, hogy a munkásvédelem, biztosítás és munkaközvetítés ne tagoltassék ipari és mezőgazdasági ágakra. Például felhozza, hogy a munkásközvetítés a gazdák érdekét is szolgálja, ha munkáshiány van. Az a körülmény, hogy a szociális munkásügyek intézésében a hatáskör kiterjedjen a mezőgazdaságra is, véleménye szerint még nem vonná maga után azt, hogy az ipari munkásság szocialista törekvései is átterjedjenek a mezőgazdasági munkásokra, mert az ipari munkások osztályharca a mezőgazdasági munkásoknál jelentőséggel nem bír. Hangsúlyozni kívánja azt az elvet, hogy modern szociálpolitikát a mezőgazdasági munkások ügyeinek bevonása nélkül elképzelni nem lehet.

Miniszterelnök úr felszólalása után, aki azt hangsúlyozza, hogy jelenleg kizárólag csak az a kérdés vár eldöntésre, vajjon az átmenetgazdasági minisztérium fenntartassék-e vagy sem, de aki szintén abban a véleményben van, hogy az átmenetgazdasági ügykör az alapjában érdekelt tárcák között felosztandó lenne, viszont a maga részéről igen szívesen látná, ha dr. Földes Béla tárcanélküli miniszter úr vállalkoznék a népjóléti ügyek előkészítésére s a jelenlegieknek abban a keretben való továbbvitelére, mint ahogy az a kabinetből kivált gróf Batthyány Tivadar volt tárcanélküli miniszter úr által történt.

A minisztertanács elvben elhatározza, hogy az átmenetgazdasági ügyek, amelyeknek vezetése eddig dr. Földes Béla tárcanélküli miniszter úr kezeiben volt összpontosítva, az egyes szaktárcák között azok természete szerint feloszttassanak, egyben azonban felkéri dr. Földes Béla tárcanélküli miniszter urat, hogy a legközelebbi minisztertanácsra szíveskedjék tervezetet készíteni arra nézve, hogy minő nagyobb konkrét feladatok megoldását vállalná tárcanélküli miniszteri minőségében.

N. f. t.

L. ezt részletesebben: OL. ME. 1918—VII—845. (Minisztertanácsi előterjesztés.) Az itt hozott határozat végrehajtására vonatkozólag l. 1918—17—8.

A népjóléti minisztériumot csak 1920-ban állították fel.

287.

1918. febr. 28. (8.) — 27.

Állatok eladásának és forgalombahozatalának korlátozása.

L. 1917—41—4.

Földművelésügyi miniszter úr előadja, hogy hivatali elődje a múlt évi november hó 22-én tartott minisztertanácstól felhatalmazást nyert a szarvasmarha, juh és kecskék forgalmának szabályozására, melynek alapján kiadatott a 4563/M.E. 1917. számú kormányrendelet. Ezen kormányrendelet alapján tett intézkedésekkel nem éretett el az az eredmény, amit hivatali elődje elérni remélt. A hadseregnek vágómarhával való ellátása napról-napra nagyobb nehézségekbe ütközik és gazdáink a hadvezetőség által megállapított magas árak dacára sem hajlandók állataikat eladni. A hadsereg élelmezése az utóbbi időben oly válságos helyzetbe jutott, hogy kötelességének tartja mindent elkövetni, hogy a tárcája ügyköréhez tartozó katonai vágómarha-beszerzést minden rendelkezésre álló eszközzel előmozdítsa. A hadseregfőparancsnokság máris a hadiszolgáltatási törvényt[1] kívánta igénybe venni és a magyar gazdáktól a marhát kényszerrel elvenni. Hogy ezen, a hazai mezőgazdaságot annyira súlyosan érintő és káros következményekkel járó eljárásnak eleje vétessék, nem marad más hátra, mint a szarvasmarhák és juhok adás-vételi forgalmának korlátozása, mert sajnos, az a szokás áll fenn, hogy majdnem minden gazda marhakereskedéssel foglalkozik és egy állat gyakran 6—7 kézen megy keresztül, míg a vágóhídra jut.

Ennélfogva a szarvasmarha- és juhvásárlást vásárlási igazolványhoz kívánja kötni és ezen eljárás mielőbbi életbe léptetése érdekében rendelettervezetet készített, melyet bemutatván, kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy az a minisztérium rendelete gyanánt kiadassék.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

A tervezet alapján készült rendelet: 938/1918. M. E. sz. r. (márc. 1.) R. T. 1918. 50—52. o.

[1] 1912: LXVIII. tc. 22. §.

288.

1918. febr. 28. (8.) — 37.

A lisztrekvirálás fokozása.

Vö. 1918—6—68.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott tárcanélküli miniszter úr bejelenti, hogy az eddigi rekvirálási eredmények alapján a hadsereg és a polgári lakosság lisztszükséglete csak körülbelül április hó közepéig találhat fedezetet, annak dacára, hogy a rekvirálás az ország nagyobb részében már befejezést nyert. Az eddigi csekély eredmény oka részben az, hogy a termelők tényleg már csak korlátolt készletekkel rendelkeznek, A) továbbá, hogy a hatóságok sem fejtik ki azt az erélyt a rekvirálásnál, melyet a jelenlegi nehéz idők mellett tőlük méltán el lehetne várni, — de ezenfelül jelentékenyen hozzájárul a rendelkezésre álló büntető eszközök sem elég erélyes, sem elég gyors felhasználása. A készleteket szaporítani nem lehet, a rekvirálás eredményesebbé tétele érdekében pedig a kormánybiztosságok csak akkor tudnának kellő eréllyel működni, ha a kihágási büntető eljárást az ítélkező hatóságok az eddiginél lényegesen nagyobb nyomatékkal és gyorsasággal folytatnák le. Véleménye szerint a legjobb megoldás lenne, részben a fórumok számát apasztani, részben a felsőfokon az ítélkezést egy külön kijelölendő szervre ruházni, mert a belügyminisztérium, mely e kihágási ügyekben a legfelsőbb fokon bíráskodik, más hatóságoktól kénytelen szakvéleményeket kikérni, ami a gyors eljárást nehézzé teszi. Amennyiben B) egy erre vonatkozó törvényt hamarosan megalkotni nem lehetne, meg kellene elégedni a jelenleg rendelkezésre álló eszközök teljes kihasználásával, nevezetesen :

1./ a termelőkkel szemben : az eljárás gyorsításának és szigorításának az összes fórumoknál való intézményes biztosítása és tetten kapás esetében előzetes letartóztatás ;

2./ az eljáró hatóságokkal és hatósági közegekkel szemben : szabálytalanságuknak súlyos bűncselekményként való minősítése (közhivatali vétségek, esetleg az 1915. évi XIX. törvénycikk 11. §-a szerinti hadviselés érdekei elleni bűntett), fegyelmi felfüggesztés és szintén előzetes letartóztatás. C)

A minisztertanács felkéri az előadó miniszter urat, hogy ezt az ügyet az igazságügyminiszter úrral előzőleg letárgyalni, s azután újból előterjeszteni szíveskedjék.

L. 1918—11—44.

A) Feletetés, kicsempészés, elidegenítés szavak az előterjesztés szövegébő[l] kihúzva.

B) . . .ennek politikai akadályai lennének és egy erre vonatkozó törvényjavaslathoz gyors többséget szerezni a mai viszonyok között nehézségekbe ütköznék. . .

C) A szigorított megtorló eljárás politikai következményeinek mérlegelésére a t. minisztertanács van hivatva, — én a magam részéről csupán azt hangsúlyozhatom, hogy — mint ezt már fentebb jeleztem — egyébként a polgári lakosság és a hadsereg ellátásának biztosításáért nem tudnám vállalni a felelősséget.

289.

1918. febr. 28. (8.) — 38.

Olcsó húsakció Budapest és a nagyobb vidéki ipari központok részére.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, miszerint hivatali elődje múlt évi október havában, a fővárosban uralkodó túlmagas húsárak letörése és a szegényebb sorsú lakosság húseledelhez jutásának megkönnyítése végett, egy húsakciót vezetett be, melynek végrehajtását a Haditermény Részvénytársaságra bízta. A Haditermény Részvénytársaság eleinte csak kicsontozott és csomagolt húst hozott forgalomba, majd a közönségnek a csomagolt hússal szemben tanúsított idegenkedése folytán csontoshúst is kezdett kimérni. A) Ily módon a Haditermény Részvénytársaság november és december hónapokban naponta 20—30 darab marhát vágatott s mintegy 120 métermázsa olcsó húst hozott forgalomba ; január óta a naponta levágott marhák száma 40—50 darabra, a forgalomba hozott húsmennyiség 200—250 métermázsára emelkedett. Ezen akció annak idején elsősorban azzal a célzattal indíttatott meg, hogy a budapesti piacon árszabályozó hatását éreztesse, s erre való tekintettel az árak megállapítása úgy történt, hogy a ráfizetés kilogrammonként legfeljebb 40—50 fillér legyen. Az első hónapokban az így előállott veszteség 175.000 koronát tett ki. A vágómarhaárak folytonos emelkedése és a minőség rosszabbodása azonban napról-napra fokozta a magánhúspiac és ezen akció árai közötti különbözetet. A húsellátási viszonyok rosszabbodása pedig ugyanoly mértékben fokozta az olcsó hús utáni keresletet. Mindezek összhatásaként az akciónak szociális jótékonysági jelentősége nyomult előtérbe, melynek a főváros közélelmezésében ma már oly jelentősége van, hogy azzal az illetékes köröknek számolni kell. A fentebb előadott okokból kifolyólag a veszteség erősen növekedett s az december hó végéig 551.389 koronát, január végéig mintegy 1,000.000 koronát, február közepéig pedig mintegy $2\frac{1}{2}$ millió koronát tett ki, a kilogrammonkinti veszteség pedig a januári húsárak mellett átlagban 3 koronára, a mai húsárak mellett mintegy 4 koronára emelkedett. Ezen nagyjelentőségű akciót a tetemes veszteségre való tekintettel amelyre az Országos Közélelmezési Hivatal fedezettel nem rendelkezik, tovább csak az esetben lehet folytatni, ha a minisztertanács erre a felhatalmazást megadja és a deficit fedezésére szükséges összeget rendelkezésre bocsátja. Az akció beszüntetését a mai viszonyok között úgy a közélelmezési, mint politikai tekintetekből nem találná helyénvalónak, B) azonban a jövőre nézve oda kell törekedni, hogy a segítőakció elsősorban Budapest városára és környékére, ezenkívül a nagyobb, ipari jellegű vidéki városokra s csakis a megállapítandó igényjogosultakra terjedjen ki. Az olcsóbb hús vásárlására véleménye szerint igényjogosultak volnának :

1. a. a hadisegélyzettek s a hatóság által állandó havisegélyben részesülők; b., azok a háztartások, amelyeknek összes havi jövedelme a 200 koronát meg nem haladja, feltéve, hogy ezen összegből a háztartás egy-egy tagjára 50 koronánál nagyobb átlagösszeg nem esik ; 2./a./ a közhatósági tisztviselők és nyugdíjasok a VII. fizetési osztályig[1] bezárólag, a közhatósági ideiglenes alkalmazottak, napidíjasok, altisztek és szolgák ; b). azok a háztartások, amelyeknek összes havi jövedelme 200-tól 400 koronáig terjed, feltéve, hogy

[1] 1915—14—51., 1. jegyzet.

ezen összegből a háztartás egy-egy tagjára 100 koronánál nagyobb átlagösszeg nem esik. Ezek részére, éspedig az 1. osztályba sorozottak részére a hús árát 6 koronában, a 2. osztályba tartozók részére 10 koronában kellene kilogrammonkint megállapítani, azzal, hogy a vásárolható húsmennyiségek a 2. és 3. tagból álló háztartásoknál heti ½ kilogrammot, 4—6 tagúaknál heti 1 kilogrammot, a hét tagnál népesebb háztartásnál heti 1½ kilogrammot meg nem haladhatják.

Az igényjogosultak száma megfelelő statisztikai adatok hiányában ezidőszerint csak hozzávetőlegesen állapítható meg. A hadisegélyezettek száma Budapesten jelenleg 79.300, a havisegélyben részesülőké 2.597, a 4800 koronán aluli jövedelmű háztartások száma 117.000-re, a köztisztviselők száma pedig mintegy 30.000-re tehető. Tekintve azonban, hogy a hadi- és havisegélyezettek, valamint a köztisztviselők egy része már a 4800 koronán aluli jövedelműek osztályába is tartozik, az ellátandó háztartások számát mintegy 120.000-re becsülhetjük. Minthogy az átlag háztartások 4 személyből állanak s ezek részére heti 1 kilogramm hús van előirányozva, hetenkint mintegy 120.000 kilogramm, vagyis havonkint 480.000 kilogramm húsra lenne szükség. A ráfizetés, a mai húsárakat véve alapul, a 6 koronás ár mellett 7 korona lenne kilogrammonkint. Az akció költségei, középszámot véve, Budapesten mintegy havi 2½ millió koronát, a Budapest környékei havi ½ millió koronát, a vidékié pedig eleinte havi 1,000.000 koronát tennének ki, úgy, hogy az összes költségek havi 4,000.000 koronára rúgnának.

Kéri a minisztertanácsot, hogy e célra részére, az egyelőre folyó évi július hó végéig tervezett akcióra, 20,000.000 korona bocsáttassék rendelkezésre.

A minisztertanács beható tárgyalás után, tekintettel arra, hogy a húsárak esetleges emelkedésével az előadó miniszter úr által fix összegben megállapított olcsó hús költségei tekintetében a számadás ingadozó alapra lenne fektetve s ismeretlen, előre közelről sem meghatározható összegeket eredményezhetne, de másrészt, tekintettel az állam pénzügyi helyzetére is, amely ily nagyobb kiadások elkerülését indokolja, a javaslatot az előterjesztett terjedelemben és alakban nem fogadhatja el. Ellenben hozzájárul ahhoz, hogy a budapesti szegényebb néposztályok helyzetén könnyítendő, a közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr által megjelöltek részére szánt hús minden kilogrammja után nem a nevezett miniszter úr által felállítani kívánt fix eladási összeg és tényleges húsárak közötti különbség, hanem fix összegben három korona téríttessék meg. Egyben hozzájárul ahhoz, hogy az akció ily terjedelméhez szükséges összegeket egyelőre a pénzügyminiszter úr előlegezze.

*

A) a következő árakon: eleje 7.80 K, hátulja 9.80 K, darabhús 8 K. Emellett a legszegényebbek részére marhabelsőséget is árusított minőség szerint 3 K és 1.80 koronás áron. A csont ára kilogrammonként 1 koronában lett megállapítva.

B) Az államnak jól felfogott érdeke követeli annak további folytatását s oly módon leendő megszervezését, hogy annak jótéteményeiben csakis a csekély jövedelmüknél fogva arra igénnyel bírók részesülhessenek.

Mielőtt az akció általam tervezett átszervezését ismertetném, ki kell térnem az osztrák kormány által már múlt év tavaszán megindított hasonló természetű akció rövid ismertetésére.

Az osztrák kormány 1917. márciusában 300 millió koronát bocsátott a szegényebb sorsú lakosságnak olcsó élelmiszerekkel való ellátása végett a népélelmezési hivatal rendelkezésére, amely összegből 30 millió korona Bécs városának jutott. Az olcsóbb élelmiszerekre jogosultak körét az egyes tartományok állapították meg. Bécs város tanácsa az akciót azon háztartásokra terjesztette ki, amelyek összjövedelme havonkint 333 koronát (évenkint tehát 4000 koronát) meg nem halad és a háztartáshoz tartozó és ott lakó minden 14 éven felüli személyre nem több, mint 80 korona, minden 14 éven aluli személyre pedig nem több, mint 50 korona esik ; jogosultak továbbá azok a magánszemélyek, akiknek jövedelme a havi 80 koronát meg nem haladja. Az igényjogosultak részére 50 elárusító helyen árusítják az olcsó húst kilogrammonként 3.60 filléres árban. A vásárolható hús mennyisége hetenkint változik, így az akció kezdő hónapjában a 3 tagból álló családok heti ½ kilogrammot, a 4—7 tagból álló családok pedig heti 1 kilogrammot kaptak. Minthogy a tanácsnak nem mindig állott kellő mennyiségű hús rendelkezésére, bizonyos időszakokban hús helyett burgonyát osztott szét kilogrammonkint 10 filléres árakban.

L. ezt bővebben: OL. ME. 1918—VII—813. (Minisztertanácsi előterjesztés.

290.

1918. febr. 28. (8.) — 43.

Erdélyi magyar középbirtokosok támogatása a telepítési akció keretében.

Vö. 1917—32—12.

Pénzügyminiszter úr előadja, miszerint Erdélynek a Maros balpartjától az ország határáig eső részeiben, nevezetesen Alsó-Fehér, Brassó, Csík, Fogaras, Háromszék, Hunyad, Kisküküllő, Maros-Torda, Nagyküküllő, Szeben és Udvarhely vármegyékben, továbbá Bihar, Krassó-Szörény, Sáros, Szabolcs, Zemplén és Ung vármegyékben az utolsó évek folyamán szinte állandókká vált elemi csapások a középbirtokosok helyzetét rendkívül súlyossá tették, s a határszéli vármegyékben az ellenséges betörések még fokozták a középbirtokosoknak amúgy is súlyos helyzetét. A)

Birtokpolitikai, de részben nemzetiségi szempontokból is fontos érdekek fűződnek ahhoz, hogy a létükben veszélyeztetett középbirtokosok céltudatosan vezetett segítő-akció által támogatást nyerjenek. B) A segítőakció lebonyolítására az 1911. évi XV. törvénycikk alapján létesült Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége van hivatva, mely intézet folytatta az előző kormány-

tól nyert felhatalmazása alapján Erdélyben az úgynevezett „erdélyi" s Magyarország északkeleti részeiben az úgynevezett „felvidéki" akciót.[1] A most folyamatba teendő újabb segítőakció a minisztertanácsnak 1913. év november hó 28-án, illetve 1916. évi március hó 14-én hozott határozatai értelmében folyamatba tett erdélyi és felvidéki akcióhoz hasonlóan, azonban azoktól mégis azzal az eltéréssel lenne lebonyolítandó, hogy a középbirtokosoknak folyosítandó összegek az új akciónál az ellenséges betörés által okozott károk, illetve a gazdasági felszerelés pótlására, kiegészítésére és újbóli beszerzésére is felhasználandók lennének.

A Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége a segítséget az egyes támogatásra szorulók eladósodottságának mérvéhez képest a következő három módozat valamelyikével nyújtaná: 1./ Az első módozat szerint a segítség a birtok megvásárlásával és haszonbérbe adásával nyújtatnék.[2] Ily esetekben az intézet a birtokot megvásárolja és haszonbérlet formájában tíz évre a birtokosnak visszabocsátja s neki egyszersmind a tíz év tartamára visszavásárlási jogot ad; amellett a visszavásárlás tényleges megtörténtének esetére, elidegenítési és terhelési tilalmon kívül, az intézet javára, a visszavásárlást követő tíz esztendőre, elővásárlási jogot köthet ki, mi által megakadályozhatja, hogy az eladó visszavásárlási jogával csak azért éljen, hogy a birtokot nyerészkedéssel valamely meg nem felelő vevőnek juttassa. A haszonbér évi összege az intézet által megvett birtokon megmaradó jelzálogkölcsönök után fizetendő évi annuitások és évi kamatok összege, hozzáadva a megmaradó kölcsönök összegét meghaladó vételárnak, továbbá az intézet beruházásainak öt százalékát; visszavásárlás esetére pedig a vételár az az összeg, amelybe a birtok az intézetnek a visszavásárlás idejében tényleg van. C) 2./ A második módozat abban állana, hogy az intézet a birtokosnak a nyomasztó kamatterhű kölcsönök kifizetésére és esetleg szükséges beruházásokra kölcsönt nyújt, s egyúttal a birtok megvételére opciót biztosít magának, mellyel abban az esetben élhet, ha a birtokos kötelezettségeinek nem tesz eleget.[3] Célszerűségi szempontokból az a megoldás is megfelelő, hogy az opció a telepítési alap javára köttetik ki, mely esetben a telepítési alap az opciót az intézet felkérésére gyakorolja. A kölcsönök tartama tíz év lenne, mely időtartamon belül az adósok a kölcsönöket félévi felmondással egészben vagy részben bármikor visszafizethetik, az intézet azonban a kölcsönöket ezen időn belül nem mondhatja fel s ezek tíz éven belül csak akkor válnak esedékessé, ha azoknak az eseteknek valamelyike következik be, amelyekre a hitelező pénzintézetek általában ki szokták kötni az esedékessé válást. A kölcsönök kamatlába évi 5½ %. 3./ A harmadik módozat azokban az esetekben alkalmaztatnék, amelyeknél a birtok elidegenítésének veszélye nem forog fenn[4] és opció kikötése nélkül egyebekben a 2./ alatt körülírtaknak megfelelő kölcsön nyújtásában állana. A megszerzendő birtokokért adandó vételár, illetve a birtokosoknak nyújtandó kölcsönösszegek keretében állapíttatnék meg az az összeg is, amely a súlyos kamatozású bekebelezett terhek konverzióján felül, az ellenséges betörés következtében okozott károk megtérítésére, a tönkrement gazdasági felszerelés pótlására és esetleg szükséges új beruházásokra folyósítandó lenne, mindig szem előtt tartva természetszerűleg, hogy az e címen nyújtandó összegek a

[1] L. 1915—3—35., 2. sz. jegyzet.
[2] 1913—22—89. pont szerint ezt a módozatot a nagyon eladósodott birtokosoknál alkalmazzák.
[3] Uo., ezt a módozatot a kevésbé eladósodott birtokosoknál alkalmazzák.
[4] Uo., ezt a módozatot a legkevésbé eladósodott birtokosoknál alkalmazzák.

jelzálogul lekötött ingatlan értékében fedezetet találjanak. Az akció általánosságban véve nem lenne kiterjeszthető azokra a középbirtokosokra, akik, illetve akiknek jogelődei az említett vármegyék területén, öröklés esetétől eltekintve, egyéb jogcímen 10 éven belül, azaz 1908. évi január 1.-je óta szerezték meg az akcióba bevonandó birtokuk zömét. Hogy ettől a megszorítástól méltánylást érdemlő esetekben mennyiben lehessen eltérésnek helye, az legcélszerűbben az intézet elnökségének a megítélésére lenne bízandó, amely módon figyelemmel arra, hogy az 1911 : XV. törvénycikk 3. §. 4. pontjának első bekezdése értelmében az igazgatóság elnökét a pénzügyminiszter, alelnökét pedig a földművelésügyi miniszter rendelik ki a vezetésük alatt álló minisztérium tisztviselőinek sorából, a kormányhatóságnak közvetve kellő ellenőrzés biztosíttatnék a fenti megszorítás alóli kivételek engedélyezésénél.

Ahhoz, hogy a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége ily segítőakciót lebonyolíthasson, két irányban van szükség az állam közreműködésére. Egyrészt szükséges, hogy az intézetnek megfelelő tőke bocsáttassék rendelkezésére, hogy a szanálásokhoz hozzávetőleges számítás szerint megkívánt 25,000.000 koronát folyósíthassa; ebből a célból az intézetnél a tényleges szükséghez képest a pénztári készletekből 3 % kamatra legfeljebb 25,000.000 korona lenne betétképen elhelyezendő. Másrészt szükséges, hogy az intézet biztosíttassék az iránt, hogy az akcióból kifolyólag nem kell állandóan nagyobb mennyiségű birtokot tulajdonul bírnia. Ebből a célból a telepítési alap és az intézet között olyan megállapodások lennének létesítendők, amelyek alapján az opció egyes esetekben közvetlenül a telepítési alap javára köttetnék ki s adott esetben a telepítési alap, az intézet kérelmére, a birtokot opcionális joga alapján tényleg át is venné, továbbá oly megállapodások, hogy a fennforgó más esetekben, amikor tudniillik az intézet az 1./ alattiak szerint a birtok megvásárlása útján nyújtotta a segítséget, avagy a 2./ alattiak szerint saját részére kötötte ki az opciót és annak alapján a birtokot tényleg át is vette, az intézet által megvásárolt birtokokat a telepítési alap egyelőre meghatározandó fix áron átveszi olyképen, hogy az ár az intézet által fizetett vételáron felül az időközi kamatokat, beruházásokat és költségeket foglalhatja magában, legfeljebb azonban 10 %-kal haladja meg az intézet által fizetett árat. Ettől eltérőleg kivételesen 10 %-nál többel haladhatná meg a telepítési alap által fizetendő vételár az intézet által fizetett véltelárat oly esetekben, amikor a moratóriumi intézkedések következtében nagy kamathátralék szaporodott fel, s a vételári többletnek 10 %-kal vagy ennél kevesebbel való megállapításánál az intézetet tényleges veszteség éri.

Az előadottak alapján a pénzügyminiszter úr a fentiekben ismertetett akcióhoz hozzájárulást és felhatalmazást kér:

1./ arra, hogy a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségénél az általa az akció céljaira tényleg szükségelt összegek mérvéhez képest, legfeljebb 25,000.000 koronát, évi 3 % kamat megtérítése ellenében, oly módon, hogy a tőkekamatadó az intézetet nem terheli, gyümölcsöző betétként elhelyezhessen, éspedig egyelőre a pénztári készletek igénybevételével addig, amíg a Haditermény Részvénytársaságnál és az egyéb központoknál felgyülemlett pénzek hovafordítása iránt végleges megállapodás jön létre. Az 1918. évi február hó 7-én tartott minisztertanács ugyanis a Haditermény Részvénytársaságnál a társaság felszámolása alkalmával rendelkezésre kerülő feleslegnek az Országos Közélelmezési Hivatal kiadásainak, továbbá a közélelmezési célokra

szolgáló adatgyűjtés és a nép- és hadikonyha-akció költségeinek fedezése után fennmaradó részét a földművelésügyi miniszter úrnak birtokpolitikai célokra rendelkezésre tartotta.[5] Ennek kapcsán a pénzügyminiszter úr javasolja, hogy a minisztertanács úgy ezeknek a feleslegeknek, mint az egyéb központoknál felgyülemlett pénzek rendeltetése iránt újból határozzon, ha ezek a pénzek együttes és folytatólagos nyilvántartása végett — ami a dolog természete szerint a pénzügyminisztériumban lenne központosítandó — megindítandó tárgyalások eredménye ismeretes lesz.

Felhatalmazást kér továbbá, a földművelésügyi miniszter úr részére, hogy a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségével oly megállapodásokat létesíthessen, melyek szerint az akcióból kifolyólag az intézet részéről történő kölcsönnyújtásoknál, a telepítési alap részére, a birtok megvételére opció-jogot biztosíthasson, s ennek alapján, a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége kérelmére, a birtokot a birtokostól megvásárolhassa, továbbá, hogy az akcióból kifolyólag a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége által megvásárolt birtokokat az eredeti vételáron, az időközi kamatoknak, beruházásoknak és költségeknek megtérítése mellett, legfeljebb azonban egyelőre meghatározandó, fix áron, a telepítési alap részére megvásárolhassa, maga részére pedig felhatalmazást kér, hogy az e végből szükséges vételári összegeket, illetőleg a birtokokon netán megmaradó kölcsönök értékét meghaladó összegeket a telepítési alap rendelkezésére bocsáthassa, ami elsősorban természetesen azon összegek átszámolása útján fog történni, amely összegeket a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége az államkincstár által rendelkezésére bocsátott összegekből az illető birtok szanálására folyósított.

Felhatalmazást kér a földművelésügyi miniszter úr részére, hogy azokban az esetekben, melyekben a birtokosok a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségének visszavásárlási joggal eladott birtokokat visszavásárolják, a vagyonátruházási illetékeket a telepítési alap terhére megtéríthesse, maga részére pedig felhatalmazást kér, hogy az e végből szükséges összegeket a telepítési alap rendelkezésére bocsáthassa.

Végül felhatalmazást kér a földművelésügyi miniszter úr részére, hogy a fentiek szerint a telepítési alap rendelkezésére bocsátandó összegeket a földművelésügyi tárca „Állami jószágok és telepítési szolgálat" címénél előirányzat nélküli átmeneti kiadásként számolhassa el.

A minisztertanács az előterjesztéshez hozzájárulva, annak értelmében határoz és a kért felhatalmazásokat megadja.

*

A) A középbirtokokat a legtöbb esetben törlesztéses jelzálogkölcsönökön kívül súlyos kamatterhű, másod- és harmad-helyű kölcsönök is terhelik, amely kölcsönök kamatterhei lényegesen felszaporodván, az egyes középbirtokosok képtelenek ügyeiket olykép rendezni, hogy részükre a jövőre a kellő gazdálkodás és megélhetés lehetősége biztosíttassék. Segítség nélkül tehát előreláthatólag az a helyzet állana elő, hogy mihelyt a moratóriumi eljárási rendeletek oda módosíttatnak, hogy az ingatlanok árverése fokozatosan lehetővé tétetik, ezekben a vármegyékben sok középbirtok kerülne eladásra, ami természetesen a földérték nagy devalvációját vonná maga után.

B) A szöveg eredetileg így szólt:

. . . hogy a létükben veszélyeztetett középbirtokosoknak — mindenkor azokat a birtokosokat értve, kik birtokaikat nem üzérkedés céljából szerezték — birtokaik megtartása lehetővé tétessék s elsőrangú állami érdekről lévén szó, véleményem szerint az államnak kell a kérdés kellő megoldásának egy céltudatos segítőakció útján leendő lehetővé tételéről gondoskodnia.

C) Ennél a módozatnál a vétel formája a kölcsönügyleti formát helyettesíti, s így gondoskodásnak kell arról is történnie, hogy az a birtokos, ki birtokát a 10 év alatt visszavásárlási joga alapján visszavenni képes, a birtokátruházásokkal járó illetékek fizetése alól felmentessék.

[5] 1918—6—61.

291.

1918. márc. 7. (9.) — 21.

Az Ukrajnából zsákmányolt nyersanyagok felosztása Magyarország, Ausztria és Németország között.

L. 1918—2—21.

Az 1917. februári forradalom hatására Ukrajnában mozgalom indult meg az önálló állammá szervezkedés érdekében. 1917. ápr. 3-án megalakult az ukrán nemzeti tanács (rada), amelynek azonban a Kerenszkij-kormánnyal nem sikerült megegyezésre jutnia. 1917. novemberében 8 tartományból megalakították az ukrán köztársaságot, amelyet decemberben az orosz kormány elismert. Breszt-Litovszkba az ukránok külön követeket küldtek s 1918. febr. 9-én különbékét kötöttek a központi hatalmakkal. Ez év tavaszán a központi hatalmak csapatai megszállták Ukrajna legnagyobb részét s a rada az ukrán nép akarata ellenére szövetkezett velük, gabona, élelmiszer, vasérc és más fontos nyersanyag átadása ellenében támaszkodott katonai erejükre, hogy hatalmát fenntarthassa. A katasztrofális élelmiszer- és nyersanyaghiánnyal küzdő központi hatalmak versengtek az ukrán javakban való minél nagyobb részesedésért. — (R.: Ukrajna; és *Patyomkin* i. m. 320—327. o.)

Kereskedelemügyi miniszter úr bejelenti, hogy az Oroszországból, illetve Ukrániából származó nyersanyagok behozatalának szervezésére és ezen anyagok mikénti felosztására vonatkozólag folyó évi február hó 21-én Berlinben a Német Birodalom, másrészt pedig Ausztria és Magyarország kormányképviselői között megállapodás jött létre. Előadja, hogy a tárgyalások megindítására a porosz királyi hadügyminisztériumnak, illetve a császári és királyi közös hadügyminiszter úrnak azon indítványa szolgáltatott alkalmat, mely az Oroszországból, illetve Ukrajnából várható nyersanyagbehozatal tekintetében Németországgal és Ausztriával a közös és egységes eljárás szükségességét hangoztatta. Ezen javaslat elsősorban természetszerűleg a szövetségi viszony folyományának volt tekintendő. A magyar kormány a monarchia két államának a Német Birodalommal való ezen kooperálását tárgyalási alapul annál inkább elfogadhatta, mert a magyar érdekeltség, tekintettel a Német Birodalommal és Ausztriával való együttes eljárás előnyeire, szintén az egységes bevásárlás mellett foglalt állást és a kereskedelemügyi minisztériumban több ízben tartott szakértekezleteken nyomatékosan kifejezésre jutott az a felfogás, hogy az Oroszországból, illetve Ukrániából várható nyersanyagok beszerzése tekintetében nem járhatunk külön utakon, hanem a káros verseny

elkerülése végett a monarchia másik államával és német szövetségesünkkel együtt kell haladnunk. Önként értetődő volt azonban, hogy ezen együttes eljárásnak időhöz kötöttnek kell lennie annyiban, hogy a monarchia és a Német Birodalom között az oroszországi, illetve ukrániai áruforgalom tekintetében létesítendő megegyezés tartamának határideje csupán az általános békekötés időpontjáig terjedhet, továbbá, hogy ily irányú egyezmény csak oly feltétellel volt köthető, ha az Oroszországból, illetve Ukrániából behozandó nyersanyagok megosztása Magyarország gazdasági érdekeinek teljes figyelembevételével fog történni.

Az ezen kérdésben előzetesen Bécsben megtartott vámkonferencián magyar részről a legnyomatékosabban kijelentett azon általános elv, hogy a monarchiába behozandó nyersanyagokból stb. Magyarországot a kvótának megfelelő részesedés kell hogy illesse. Kijelentettük azonban egyúttal azt is, hogy amennyiben azt az ország gazdasági érdekei megengedik, hajlandók leszünk egyes cikkeknél tárgyalásokat folytatni aziránt, hogy osztrák részről adandó teljes ellenszolgáltatás mellett, ezen cikkekre a kvótától eltérő megállapodás jöhessen létre. Minthogy ezzel szemben osztrák részről azon határozott kijelentés történt, hogy Ausztria az oroszországi, illetve ukrániai nyersanyagok felosztási alapjául csupán az ipari teljesítőképesség elvét ismerheti el, ennélfogva e részben megegyezés nem jöhetett létre. Mindazonáltal, nehogy a Német Birodalommal való tárgyalások lehetőségét veszélyeztessük, a Berlinben folyó évi február hó 10-én megkezdődött tanácskozásokra tárcaképviselőinket kiküldöttük, azonban annak a bécsi vámkonferencián kifejezett álláspontunknak fenntartásával, hogy a berlini tárgyalások eredménye semmi körülmények között sem prejudikálhat az Ausztria és Magyarország közötti nyersanyagfelosztás mikénti keresztülvitelének és hogy a monarchia két állama az oroszországi, illetve ukrániai nyersanyagok felosztásának kulcsa iránt a berlini tárgyalások után fog megállapodni egymással.

Ezek előrebocsátása után ismerteti a berlini egyezmény főbb pontjait.

A Berlinben az orosz, illetve ukrán árubehozatal tárgyában létrejött megállapodások hat főcsoportra oszthatók. Ezek: 1./ Gabonabehozatal. 2./ Élelmicikkek csoportja. 3./ Ipari nyersanyagok csoportja. 4./ Szállítási kérdések. 5./ Útlevélügy. 6./ Pénzügyi kérdések. Az első két csoportra vonatkozólag megjegyzi a kereskedelemügyi miniszter úr, hogy az abba tartozó cikkekre nézve a német, illetve osztrák és a magyar közélelmezési hivatalok képviselői között különálló tanácskozások folytak, mely tárgyalásokon a magyar Haditermény Részvénytársaság, illetve az annak megfelelő német és osztrák szervezetek megbízottai is résztvettek. A gabonabehozatalra (takarmánynemükre) vonatkozólag kimondatott, hogy a behozatal módozatai, valamint a felosztási kulcs tekintetében, bizonyos megállapításokkal a német birodalmi kancelláriában az 1918. évi február hó 5-én létrejött megállapodás elvei irányadók (általános felosztási kulcs 1 : 1). Az élelmicikkekre (mely csoportba a hüvelyesek, olajos magvak, zsírok és olajok, vágóállatok, hús, tojás stb. is felvétettek) általánosságban a 6 : 4 felosztási kulcs fogadtatott el Németország javára. Az ipari nyersanyagokra különböző felosztási kulcsok állapíttattak meg, amelyeket külön ismertet, de leszegezni kívánja, hogy a berlini tárgyalások általánosságban nemcsak kielégítő eredménnyel jártak, hanem egyes ipari nyersanyagcsoportoknál (mint különösen a textilanyagok, papiros és papirosanyag, fa, ásványolaj, rézgálic és a foszfátok csoportjánál) a monarchia igen kedvező részesedést biztosított magának. Annál inkább kiemelendő ez a körülmény, mert a németek a legtöbb cikknél túlzott és teljesíthetetlen igényekkel léptek fel, sőt nem egy esetben a 100 : 0 részesedési aránynak javukra való megállapítását követelték. A reánk nézve legfontosabb árucsoportnál, a textilanyagoknál különös jelentőséggel bír a gazdasági érdekeinknek mindenben megfelelő felosztási kulcsok (gyapjúra 62 : 38, pamutra 8 : 5, lenre 55 : 45, kenderre 75 : 25) értékes megállapítása mellett mindenekelőtt az a körülmény, hogy a Fekete-tengeren, illetve a dunai úton érkező mindennemű textilanyag szétosztási helyéül Budapest jelöltetett ki s ezzel a magyar főváros ezen tömegcikkekre nézve mintegy a kelet kapujává a Déloroszország és a Nyugat összekötő kapcsává tétetett. Másrészt az ipari nyersanyagok ezen csoportjánál népruházati szempontból szintén nem kicsinylendő eredmény éretett el azáltal, hogy Németországot nagyobb mennyiségű (közel száz kocsirakomány) gyapjú-, pamut-, stb. fonalak, illetve hulladékok azonnali leszállítására köteleztük, mely szállítások a németek rendelkezésére álló készletekből fognak történni, anélkül, hogy azok a részünkre megállapított oroszországi, illetve ukrániai nyersanyag-kontingensekbe beleszámíttatnának. Nagy súlyt helyeztünk arra is, hogy a lenbehozatalban a lehető legnagyobb részesedés biztosíttassék részünkre, tekintettel azon nehézségekre, melyek a lakosság fehérnemű-szükségletének fedezésénél egyre égetőbben jelentkeznek. Minthogy az ország területén összesen csak három lenfonó van, kereskedelemügyi miniszter úr bejelenti, hogy a közös hadügyminiszter úrnál lépéseket szándékozik tenni aziránt, hogy a Magyarország részére szállítandó orosz len hazai kendergyáraink által legyen feldolgozható, ami előreláthatólag nem fog különösebb akadályba ütközni. A mezőgazdasági többtermelés szempontjából nagyjelentőségű foszfátbehozatalnál is a monarchia érdekeinek megfelelő felosztási kulcsot biztosítottunk magunknak. Emellett kimondatott, hogy a Podoliából érkező foszfátmennyiségekből mindenekelőtt 55.000 tonna a monarchia részére szállítandó le. A további készletek 60 : 40 arányban fognak Németország és a monarchia között felosztatni, míg a déloroszországi foszfátok 65 : 35, a kénsavas ammóniák pedig 50 : 50 arányban fog felosztásra kerülni. Tekintettel azon körülményre, hogy Németország köteles a romániai petróleumkészletekből nemcsak Bulgária, de Törökország szükségletét is fedezni, az orosz relációra megállapított 2 : 1 felosztási arány — a németek által a tárgyalások elején támasztott 100 : 0 igénnyel szemben részünkre szintén igen kedvező eredményt jelent. Ezen kulcs alkalmaztatott részben a hajózási szükségletet fedező fűtő- és kenőolajtermékekre is, mely reánk nézve azonban csupán alárendeltebb jelentőséggel bír. Az előadottakkal kapcsolatban megemlíti, hogy a nyersanyagok bevásárlása paritásos alapon tervezett érdektestületek által fog végrehajtatni, mégpedig olyként, hogy az illető magyar érdekszervezetek képviselői a közös árubevásárlást nyersanyagcsoportokként külön-külön eszközlő német—osztrák—magyar szervezetek igazgatósági tagjai lesznek s részükre az üzletmenet vezetésében aktív szerep fog biztosíttatni. Másrészt a legközelebbi időben létesítendő ezen német—osztrák—magyar bevásárló szervezetek keretén belül a lehetőséghez képest mód fog nyújtatni arra, hogy az arra alkalmasnak talált, megbízható magyar kereskedők, különösen pedig olyanok, akik már a háború előtt is az orosz piacon megfelelő üzleti összeköttetéssel rendelkeztek, az árubevásárlásban közvetlenül résztvehessenek. Megjegyzi, hogy az összes megállapodások határidejéül — kifejezetten az árubevásárlásra való tekintettel — az 1918. év december hó 31. mondatott ki, amennyiben az általános béke már előbb be nem követ-

keznék. Az Oroszországgal, illetőleg Ukrániával lebonyolódó áruforgalom vasúti- és hajózási kérdéseinek megoldására a császári és királyi hadügyminisztérium kebelében fennálló központi szállításvezetőség hatalmaztatott fel. Ezen megállapodás révén sikerült a monarchia érdekeit úgy a feketetengeri, mint a dunai hajóforgalomban a németekkel szemben gazdasági követelményeinknek megfelelően biztosítani. A magyar befolyás érvényesítésére az árubevásárlásban résztvevő magyar érdekszervezetek a szükséghez képest külön képviselőt küldenek ki a központi szállításvezetőség által az egyik feketetengeri kikötőben létesítendő kirendeltséghez.

Az útlevélügy tárgyalásánál általános elvül mondatott ki, hogy csak oly kereskedők, illetve bizományosok nyerhetnek utazási engedélyt Oroszországba, illetve Ukrániába, kik az egyes kormányok által erre a feladatra megfelelő egyéneknek találtattak. Ezen egyénekről mielőbb külön jegyzékek készítendők, amelyek a kormányok között kölcsönösen kicserélendők lesznek. Az Oroszországba, illetve Ukrániába utazó kereskedők ellenőrzésére bizonyos határállomásokon útlevélvizsgáló helyek jelöltetnek ki, s a határátlépés csak ezeken a helyeken történhetik. Az ellenőrzést mindenütt paritásos alapon szervezett katonai hatóságok fogják végezni, melyek egyúttal gondoskodni fognak arról, hogy az utazási engedélyt nyert kereskedők az oroszok által kijelölt bevásárlási csomópontokra akadálytalanul eljuthassanak.

Ami végül az Oroszországból, illetve Ukrániából beszerzendő nyersanyagvásárlásokkal kapcsolatos pénzügyi intézkedéseket illeti, megjegyzi, hogy az orosz valutát a Német Birodalmi Bank, valamint az Osztrák—Magyar Bank az árukra, a vásárlási feltételekre, nemkülönben az általános irányelvekre vonatkozólag kölcsönös egyetértésben ugyan, egyébként azonban önállóan fogja megszerezni, csupán a 3,000.000 rubelnél nagyobb bankszerű hitelügyletek finanszírozásának módozatait fogja a két jegybank közösen megállapítani. A berlini központi bevásárlási társaság (Zentraleinkaufsgesellschaft) kebelében közös elszámolásközpont (Zentralverrechnungsstelle) létesíttetik az orosz, illetve ukrán valuta elszámolásával járó munkálatok végzésére, mely egyúttal a szerződő felek által foganatosított árubevásárlásokról is megfelelő feljegyzéseket tartozik vezetni. Ezen elszámoló központnak fogja a két jegybank az Oroszországba, illetve Ukrániába kivitt áruk után befolyó devizát is átutalni. A jegybankok az elszámoló központ részére kiutalt valutamennyiségek után a kormányok által jóváhagyandó jutalékot fognak felszámítani, az így előálló tartalék az esetleges veszteségek fedezésére fog fordíttatni, illetve a felszámolás alkalmával a szerződő pénzügyi kormányok rendelkezésére lesz bocsátandó a szerződő felek által eszközölt árubeszerzéseknek megfelelő kulcs szerint.

Kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy ezen megállapodást a magyar kormány nevében jóváhagyhassa és erről a közös külügyminiszter urat a német császári kormány értesítése végett tudósithassa.

A minisztertanács a bejelentést tudomásul véve a kért hozzájárulást megadja.

Vö. 1918—19—48.
A február 19-én kezdődött berlini tárgyalásokon a magyar kormányt br. Szterényi József kereskedelemügyi- és hg. Windischgraetz Lajos közélelmezésügyi miniszter képviselték. Pesti Napló 1918. febr. 15. (2. o.) és febr. 20. (3. o.).

292.

1918. márc. 7. (9.) — 22.

A nehézipari munkásság sztrájkmozgalmainak ellensúlyozása.

Vö. 1918—6—21. bevezetésével.

Kereskedelemügyi miniszter úr bejelenti, hogy a múlt héten a csepeli Weisz Manfréd-féle municiógyárban a vasesztergályosok újabb bérkövetelésekkel léptek fel, óránkénti 3 korona 60 fillér minimális garantált szakmánybért, vagyis napi minimális 36 korona bért követelve. Minthogy pedig a gyár ezt a követelést megtagadta, ezek a munkások sztrájkba léptek, közöttük feleskűdött népfelkelők is. Utóbbiak katonai fegyelem alatt állván, katonai parancsnokuk felszólította őket azonnali munkába állásra. Ezt a felszólítást nem teljesítették és megtagadták az engedelmességet. A katonai parancsnokság kérdést tett aziránt, hogy mily magatartást tanúsítson ez ügyben a munkásság esetleges szolidaritására való tekintettel? A miniszterelnök, honvédelmi és belügyminiszter urakkal egyetértőleg intézkedés történt aziránt, hogy az engedetlenséget tanúsított katonákkal szemben hadbíróságilag kell eljárni, tekintet nélkül a következményekre, mert nem lehet megengedni, hogy a katonai fegyelem akárcsak a legkisebb mértékben is meglazuljon, és precedens legyen arra nézve, hogy engedetlenség kellőképpen meg nem toroltatott volna. Minthogy pedig eddig a renitens munkásoknak a bevonultatása volt csak gyakorlatban, a jelen esetben nem ennek alkalmazása rendeltetett el, hanem szabályszerű hadbírósági eljárás, hogy példa statuáltassék minden renitenciával szemben.

Ezen eseten kívül az történt, hogy az összes budapesti vas- és gépgyári üzemek vasesztergályosai és gépmunkásai bejelentették a gyáraknak, hogy ezentúl csak napi nyolc órát fognak dolgozni,[1] és ha erre nézve a gyáraktól másnap délután 4-ig nem kapnak hozzájáruló választ, délután 4 órakor bevégzik a munkát, sőt két nagy gyártelepen, ahol éjjel-nappal üzem folyik és az éjjeli csoportváltás délután 6 órakor történik, követelték a déli szünet nélküli folytatólagos munkát délután 3-ig, berendelve már délután 3 órára az éjjeli csoportot, anélkül, hogy ez iránt a gyárosokkal még csak érintkezésbe is léptek volna. Ily körülmények között, minthogy a gyárak gépmunkások nélkül nem tarthatják fenn üzemeiket és különben sem tűrhető, hogy a munkások a gyárakban a munkaadók tudta és hozzájárulása nélkül maguk rendelkezzenek, minthogy továbbá a munkások a reájuk nézve kötelezőleg előírt panaszbizottság[2] teljes mellőzésével, teljesen önkényesen jártak el: a munkaadók elhatározták, hogy amennyiben a munkások tényleg úgy járnak el, amint ezt bejelentették, e hó 8-tól kezdve beszüntetik üzemeiket, amihez a katonai parancsnokság hozzájárulását is kikérték. Ez utóbbi azért volt szükséges, nehogy ellenük eljárás tétethessék folyamatba a fennálló rendelet megszegése címén.[3] A munkások e hó 7-én reggel 33 gyárban bejelentették, hogy a nyolc órai munkában lévőnek tekintik magukat és munkaadóik válaszát be sem várva, délután 4 órakor mindenütt abbahagyták a munkát.

[1] Az 1872 : VIII. tc. és az 1884 : XVII. tc. rendelkezései értelmében a munkásokat tizenhat órás keretben tizennégy órán át volt szabad foglalkoztatni.
[2] Vö. 1917—19—23., 4. jegyzet.
[3] A hadiszolgáltatási törvény és kiegészítése (l. többek között: 1918—6—53., 2. jegyzet) a munkaadókat üzemük folytatására kötelezte.

Ezzel a helyzettel szemben azonban kötelessége volt a kormánynak minden intézkedést megtenni a rend fenntartására és a gyárak biztonságának megóvására, minthogy 60.000—70.000 ember kizárásáról van szó. A miniszterelnök, belügy- és honvédelmi miniszter urakkal egyetértőleg meg is történt minden intézkedés, miben a budapesti katonai parancsnokság a legmesszebb menő és legnagyobb elismerést érdemlő módon működött közre, s kereskedelemügyi miniszter úr különösen kiemeli Lukachich altábornagyot, akinek körültekintő, határozott intézkedései biztosítják a sikert. Intézkedés történt megfelelő számú katonai készenlét és csendőrség iderendelése iránt, mire nézve nevezett altábornagy az államvasutak igazgatóságánál rendelkezett, úgy, hogy e hó 8-án reggelre már itt lesz körülbelül 15.000 főből álló katonai készenlét. Intézkedés történt továbbá a cenzura tekintetében is, hogy a munkásmozgalmakról a sajtóban semmiféle közlések se történhessenek; nehogy pedig a mozgalom vidékre is átcsaphasson, megfigyelés alá helyeztetett a távirda és kihallgattatnak az interurbán telefonbeszélgetések; előbbieket illetőleg minden gyanús távirat továbbítása felfüggesztetik, míg arra nézve utasítás nem kéretik ki, utóbbinál pedig, gyanús beszélgetésnél, az azonnal félbeszakíttatik; belügyminiszter úr szíves volt intézkedni a vidékre utazók megfigyeltetése iránt és elrendelte a vidéki rendőrhatóságoknál, hogy minden gyanús személyt azonnal távolítsanak el, ha netalán megjelennék a vidéki munkásság között. Egyben felkéretett a hadügyminiszter úr, hogy az esetben, ha az említett okokból az üzembeszüntetések szüksége beállana, a szén- és anyaghiány miatt való üzembeszüntetések esetére megállapított bérfizetéseket szíveskedjék felfüggeszteni, nehogy a munkások erőszakossága még állami bérfizetéssel támogattassék.

Kereskedelemügyi miniszter úr bejelenti továbbá, hogy hasonló veszélyes mozgalmak jelei mutatkoznak az államvasutak budapesti főműhelyeiben is, ahol tegnap óta passzív rezisztencia van. Ezzel szemben felhatalmazást kér a minisztertanácstól, hogy amennyiben a vasúti műhelymunkások tovább is ezzel a fegyverrel élnének, ugyanazt az eljárást követhesse, mint a magángyárak, tudniillik, hogy az üzemet beszüntethesse, mely eszköz igénybevétele nélkül lehetetlen rendet teremteni. Annak a nézetének adva kifejezést, hogy erélyes és megalkuvást nem ismerő fellépéssel sikerülni fog végre-valahára megtörni azt a veszélyes magatartást, mely a munkásság körében tapasztalható, kéri a minisztertanácsot, hogy a tett intézkedéseket jóváhagyólag tudomásul venni szíveskedjék.

Miután a belügyminiszter úr még bejelentette, hogy a statárium kihirdetésére nézve a szükséges összes előmunkálatok megtörténtek és ez szükség esetén minden pillanatban életbe is léptethető és miután az összes miniszter urak szükségesnek mondották a legerélyesebb intézkedéseket, ami nélkül a rend fenntartásáért felelősség nem vállalható.

A minisztertanács egyhangúlag jóváhagyólag tudomásul veszi a kereskedelemügyi miniszter úr bejelentéseit és a történt intézkedéseket, valamint megadja a kereskedelemügyi miniszter úrnak az államvasúti műhelyek munkásainak esetleg szükségessé váló megrendszabályozására nézve kért felhatalmazást.

N. f. t.
Vö. 1918—18—46.

293.

1918. márc. 7. (9.) — 23.

A Romániával kötendő béke kérdése.

A román békekötés kérdése már a breszt-litovszki béketárgyalások idején felmerült. A központi hatalmak törekvése az volt, hogy keleti ellenségeikkel mielőbb békét kötve szabad kezet kapjanak nyugat felé s az ottani frontokon vethessék be minden erejüket. Ezenkívül szükségük volt Románia terményeire és természeti kincseire is. Az ezekben való részesedésért Németország és a Monarchia között komoly versengés indult meg. A béketárgyalások 1918. februárjának második felében kezdődtek. A Monarchia küldöttségét gr. Czernin külügyminiszter vezette, a magyar kormányt br. Szterényi József kereskedelemügyi miniszter, az osztrák kormányt br. Wieser kereskedelemügyi miniszter képviselte; a gazdasági tárgyalások Gratz Gusztáv külügyminiszteri osztályfőnök irányítása alatt folytak. 1918. márc. 5-én megtörtént az előzetes békekötés, melynek értelmében Románia kötelezte magát, hogy terményeit, főleg gabonáját éveken át odaadja a győzteseknek, petróleumforrásait pedig 90 évre bérbeadja nekik. A területi kérdéseket illetően Románia lemondott Dobrudzsáról és egy lakatlan, erdős-hegyes sávról a magyar határ mentén (l. jelen irat 1. jegyzetét), viszont megkapta — Szovjet-Oroszország tiltakozása ellenére — Besszarábiát. Az 1918. máj. 7-i bukaresti békében megerősítették az előzetes békefeltételeket. (L. *Patyomkin* i. m. 349—350. o.; *Czernin, Ottokar* Gr.: Im Weltkriege. Berlin, 1919. 351—365. o.; br. *Szterényi József:* Régmúlt idők emlékei. Budapest, 1925. 86—90. o.; *Gratz* i. m. II. k. 359—360.)

Kereskedelemügyi miniszter úr bejelenti, hogy a Romániával kötendő béke kapcsán a vámkonferencia foglalkozott azokkal a gazdasági kérdésekkel, melyek ez alkalommal rendezendők lesznek. Ismerteti mindenekelőtt Németország terveit és törekvéseit, melyek Romániának teljes gazdasági letörésére, illetőleg Németországtól való teljes függőségbe hozatalára irányulnak. Nevezetesen Németország saját hatalmi érdekkörébe akarná vonni a romániai vasutakat; le akarná foglalni a romániai dunai és tengeri kikötőket; ki akarná sajátítani, túlnyomóan maga részére, a román petróleumterületeket, mindezek tekintetében Ausztriának és Magyarországnak bizonyos mérsékelt részesedést akarva juttatni. A békének Romániával ily alapon való létrejövetele nem lehet a monarchia érdeke. Egyrészről elveszítenők általa legtermészetesebb és legrégibb ipari fogyasztási területünket és azzal együtt természetesen politikai befolyásunkat is; helyünket Románia gazdasági és politikai életében Németország foglalná el, másrészről egy ily lenyűgözött és gazdasági fejlődésképességétől megfosztott Románia állandó veszélyt rejtene magában a monarchiára és különösen Magyarországra nézve. Ennélfogva ezzel a német törekvéssel szemben nekünk a mérséklet politikáját kell követnünk és megakadályozni minden olyan túlzást a béketárgyalásoknál, melyek egyfelől magának a békekötésnek képeznék akadályait, másfelől vitális érdekeinkbe ütköznének. A mi békefeltételeink ebben a keretben mozognak és úgy kereskedelempolitikai, mint vasúti és hajózási tekintetben nem mennek túl azon a határon, melyet a monarchia érdekei feltétlenül megkövetelnek. Részletesen ismerteti a vonatkozó anyagot, utalva arra, hogy azt az összes miniszter uraknak megküldötte, s megjegyzi, hogy az most határozathozatal tárgyát nem képezi s csak tájékozásul szolgálhat azon irányra, melyben a tárgyalások folynak, mert már a németekkel való intern tárgyalások során változások alá eshetik, amint hogy az anyag összeállítása óta már meg is történt. Követeléseink a közös vámkonferencián tárgyaltattak le és állapíttattak meg, tehát megegyezést képeznek az osztrák és magyar kormány között. Csupán egy

pont van, melyben még nem történt megegyezés, mely egyelőre csak az osztrák kormány javaslatát képezi, de mely fölött ma határozat hozandó, minthogy Bukarestből a külügyminiszter úr éppen ezt sürgetteti. Ez a pont arra a kereskedelempolitikai alapviszonyra vonatkozik, mely jövőben a monarchia és Románia között fennálljon. Az erre vonatkozó osztrák javaslat következő:

„Wenn Deutschland und Österreich-Ungarn ein Zollbündniss schliessen, verpflichten sich Deutschland, Österreich-Ungarn und Rumänien ein Zollbündniss für die gleiche Zeitdauer auf folgender Grundlage zu schliessen:

1./ Der gegenseitige Verkehr soll teils zollfrei, teils zu Zöllen stattfinden, die nicht mehr betragen als die Hälfte der Zölle, die für andere, nicht am Zollbündniss beteiligten Staaten gelten.

2./ Rumänien nimmt das zwischen Deutschland und Österreich-Ungarn vereinbarte Zolltarifschema an.

3./ Die Verhandlungen über das Zollbündniss sind spätestens sechs Monate nach Unterzeichnung des Zollbündnisses zwischen Deutschland und Österreich-Ungarn zu Ende zu führen. Insofern über einzelne Positionen keine Einigung erzielt würde, sind gegenseitig die halben Zölle gewähren.[a)]

Nézete szerint nagy baj, hogy gazdasági viszonyunk Németországhoz nem szabályoztatott előre, minthogy ahhoz kell alkalmazkodnia gazdasági viszonyunknak a keleti államokhoz. Amíg nem tudjuk, hogy mit nyújt Németország a mi földművelésünknek, addig mi sem állapíthatjuk meg, hogy mely határig mehetünk el mi a keleti államokkal szemben. Az eddigi elzárkózási politika semmi esetre sem lesz fenntartható, ez sem nem szükséges gazdasági szempontból, sem nem válik előnyünkre politikailag. Bárhogy egyezzünk is meg azonban Németországgal, melynél döntő jelentőségűnek a szuverénitás kérdését kell tekinteni, Romániával ugyanolyan viszonyba nem léphetünk, ebben a viszonyok indokolta eltéréseknek kell lenni, ezt a monarchia mindkét államának mezőgazdasági érdekei követelik. Maga részéről tehát nem ajánlhatja az osztrák javaslatot elfogadásra, mely szerinte túlmessze megy.

Kereskedelemügyi miniszter úr ezen előterjesztése kapcsán a miniszterelnök úr jelzi, hogy a béketárgyalás anyagához tartozik még a határkiigazítás,[1] az osztrák és magyar alattvalók védelme, a Romániában lévő katolikus és protestáns egyházak sorsa, az idegen alattvalók birtokszerzése és a magyarországi románok körében való izgatások elleni biztosítás. Közli egyúttal,

a) Ha Németország és Ausztria-Magyarország vámszövetséget kötnek, akkor Németország, Ausztria-Magyarország és Románia kötelezik magukat, hogy ugyanarra az időtartamra a következő alapon kötnek vámszövetséget:

1. A kölcsönös forgalom részben vámmentesen, részben vámolás alapján megy végbe, a vámok azonban nem tesznek ki többet, mint azon vámoknak felét, amelyek más, a vámszövetségben részt nem vevő államokkal szemben érvényesek.

2. Románia elfogadja a Németország és Ausztria-Magyarország között megállapított vámtarifasémát.

3. A vámszövetséggel kapcsolatos tárgyalásokat legkésőbb hat hónappal a Németország és Ausztria-Magyarország között létrejött vámszövetség aláírása után be kell fejezni. Amennyiben egyes tételekre nézve nem jönne létre megegyezés, akkor kölcsönösen a vámok felét engedélyezik.

1 Képviselőházi irományok. LXIV.—1476. sz. — Törvényjavaslat a Romániával 1918. május hó 7-én kötött békeszerződésnek és a kapcsolatos nemzetközi okmányoknak becikkelyezéséről. — Harmadik fejezet. — Területátengedések. X.—XI.—XII. cikk. — Itt található a különféle jegyzőkönyvekben említett, Románia részéről Magyarország számára átengedett területek meghatározása.

hogy a külügyminiszter úr tudatta vele a határkiigazítás révén tulajdonunkba kerülő erdők kihasználása és a román petróleum tekintetében a németekkel létesített megállapodását, mely szerint a német kormány által eredetileg kívánt s érdekeinket súlyosan érintő participáció helyett az a megállapodás jött létre, hogy a német állampolgárok a kitermelésben, oly feltételek mellett, mint aminők a belföldiekre irányadók, szintén részesíttessenek s hogy erre nézve a külögyminiszter úr a garanciát elvállalta. Miniszterelnök úr bejelenti, hogy a német alattvalók participációjához ily értelemben s ily terjedelemben, vagyis a „caeteris paribus"[2] elv alapján, a magyar kormány hozzájárulását, a külügyminiszter úrnál már kijelentette, akit felkért, hogy Németországot ez irányban megnyugtatni szíveskedjék.

Földművelésügyi miniszter úr maga részéről elfogadja a kereskedelemügyi miniszter úr által tett előterjesztést és külön álláspontot — a mezőgazdaság érdekében — csupán az osztrák kormány által javasolt külön szöveggel szemben akar kifejezésre juttatni.

Gróf Esterházy Móric tárcanélküli miniszter úr kérdést tesz a határkiigazítást illetőleg.

Miniszterelnök úr előadja, hogy amidőn a külügyminiszter úr útján értesült arról, hogy ő felsége nem kíván súlyt helyezni a határkiigazításra s ez okból a háború folytatására, kifejtette ő felsége előtt azt az álláspontját, hogy a határkiigazítás végrehajtása nélkül békét kötni lehetetlen, s egyben utal arra, hogy ezen álláspontjához a kabinet valamennyi tagja hozzájárult, sőt gróf Serényi Béla földművelésügyi miniszter úr e tekintetben külön megkérdeztetvén, ezt az álláspontot magáévá tette, végül emlékeztet arra is, hogy újból megkérdezte a kabinet összes tagjait s azok ezen álláspontot változatlanul fenntartották. Előadja, hogy most a külügyminiszter úrtól azt az értesülést kapta, hogy gróf Serényi Béla földművelésügyi miniszter úr — ellentétben a vele korábban létre jött megállapodással — ő felsége előtt azt az álláspontot foglalta el, hogy a határkiigazítás kérdése elejthető.

Gróf Serényi Béla földművelésügyi miniszter úr kijelenti, hogy itt félreértésnek kell lenni, mert ő ő felsége előtt csak arról tett említést, hogy a túlzott határkiigazítás elejthető, de különben határkiigazítás feltétlenül szükséges.

Ezek után miniszterelnök úr bejelenti, hogy erről ő felsége előtt jelentést fog tenni s egyben kéri gróf Serényi Béla kereskedelemügyi miniszter[b)] urat, hogy ezt az ügyet ő felsége előtt a maga részéről is tisztázni szíveskedjék.

A minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter úr előterjesztését helyeslőleg tudomásul veszi és hozzájárul a tárgyalásoknak ez alapon való folytatásához; ellenben nem fogadja el az osztrák kormány által előterjesztett, fentebb szószerint közölt szöveget, mert az nem fedi érdekeinket és felkéri a miniszterelnök urat hogy ezt a külügyminiszter úrral közölni szíveskedjék.

N. f. t.
Vö. 1918—10—1.

2 Egyenlő feltételek mellett.
b) Elírás az eredetiben „földművelésügyi miniszter" helyett.

294.

1918. márc. 11. (10.) — 1.

A román béketárgyalásokon felmerült kérdések.

Vö. 1918—9—23.

Miniszterelnök úr bejelenti, hogy a hadvezetőségtől nyert távirati értesítés szerint a Romániával folytatott előzetes béketárgyalások során a román tárgyalókkal közölt határkiigazítási igényeinket ezek ad referendum vették, nemkülönben az ottani római katolikus és protestáns egyházak és iskolák tekintetében felmerült kívánságainkat is, valamint, hogy a mi kiküldötteink által kijelentettek ezen tárgyalók előtt a román irredentista mozgalmak megfékezésére irányuló kívánságaink is.

Vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kéri még azon kívánságnak kifejezésre juttatását is, hogy Románia ne engedje meg oly kulturális egyesületek alakítását és fennállását, amelyek működésüket a határon túl, hozzánk is átterjesztik.

A minisztertanács helyeselvén a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kívánságát.

miniszterelnök úr bejelentését tudomásul veszi.

N. f. t.

Az 1918. júl. 6. (22.) jegyzőkönyv 78. pontja a Romániával kötött békeszerződésnek és a kapcsolatos nemzetközi okmányoknak becikkelyezéséről szóló törvényjavaslatnak az országgyűlés elé terjesztésével foglalkozik; a Magyar Törvénytárban erre vonatkozó törvény nincs. — L. még: 1918—18—34.

295.

1918. márc. 11. (10.) — 2.

Ellentétek a kormány és az ellenzék között a választójog kérdésében.

L. 1917—38—3.

A kormány által 1917. dec. 21-én „az országgyűlési képviselők választásáról" benyújtott törvényjavaslat tárgyalására a képviselőház 1918. jan. 17-én 48 tagú külön bizottságot választott, amely febr. 8-án kezdte meg működését. A Tisza István vezetése alatt álló ellenzék a képviselőházban és a bizottságban egyaránt felsorakozott a törvényjavaslat demokratikusabb kívánalmaival szemben.

Miniszterelnök úr a választójogi törvényjavaslatra vonatkozólag bejelenti, hogy az ellenzék a törvényjavaslat néhány pontját semmikép sem akarja elfogadni. Nevezetesen az ellenzék — amely a bizottságban a többséget képviseli — azon rendelkezéseknek módosítását követeli, amelyek az írni-olvasni tudás alapfeltételére, a négy elemi iskolai osztály elvégzésére, a Károlykeresztesek választójogára, továbbá az ipari és a mezőgazdasági munkásokra vonatkoznak olykép, hogy az írni-olvasni tudás helyébe a négy elemi osztály, ennek helyébe a hat elemi osztály elvégzésének feltétele vétessék fel, az ipari munkások részére biztosított jog csak a tényleges szakmunkásokra korlátoztassék, a mezőgazdasági munkásoknál pedig a választói jog gyakorlása egy

és ugyanazon gazdánál huzamosabb időn át megszakítatlanul eltöltött szolgálathoz köttessék. Ezeken kívül az ellenzék még néhány alárendeltebb jelentőségű módosítást is kíván. Véleménye szerint az ellenzék által az iskolák és a Károlykeresztesek, valamint a munkások tekintetében felállított kívánságot honorálni nem lehet, mert ép ezek azok a kardinális rendelkezések, amelyekhez a kormány kötve van.

Dr. Vázsonyi Vilmos igazságügyminiszter úr szerint a kérdésnek politikai és választójogi része van. Tisztázni kellene azt a kérdést, hogy a javaslatnak mely részei azok, amelyekben engedményeknek lehet helye, jobban mondva mely pontok azok, amelyek kabinetkérdésnek tekintendők. A többség által az írni-olvasni tudás és az elemi iskolák tekintetében kívánt módosítások a javaslatnak teljes felforgatását jelentenék s ő ezekhez semmi esetre sem járulhatna hozzá, úgyszintén az ipari munkások tekintetében kifejezésre juttatott azon kívánsághoz sem, hogy a szakmunkások között különbség tétessék, mert ezen munkások között a pontos határvonalat — miként azt példákkal illusztrálja — a mai gyár-technika mellett meghúzni nem lehet. Ugyanezen visszautasításban kell részesítenie a mezőgazdasági munkások tekintetében nyilvánított kívánságot, mert az egyazon munkaadónál kívánt hosszabb, megszakítás nélküli szolgálat feudális eszméket jelent, s nem méltó a modern törvényhozáshoz. A katonai jogcímeknél és a Károlykereszteseknél lényeges koncessziót adni szintén nem lehet, mert ezek a jogcímek már jelszavakká lettek. Oda konkludál, hogy ezen pontoknál engedni morális vereséget jelentene.

Gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kívánatosnak tartja a kormányt támogató pártok elnökének, gróf Andrássy Gyulának a tárgyalásokba való bevonását. A konkrét kérdésben kívánatosnak jelzi ugyan a megegyezést, de hangsúlyozza, hogy ha a kormány a vállalt kötelezettségeknek megfelelni nem tudna, a nemzetre kell appellálni. A választójogi törvényből, a jogok kiterjesztésének mértéke tekintetében, sem kvalitativ, sem kvantitativ tekintetben engedni nem lehet. Szerinte tisztázandó az a kérdés, hogy mikor áll elő az a helyzet, amelyből meg lehet állapítani, hogy a kormány vállalt kötelezettségének eleget nem tehet. Véleménye szerint ez a pillanat akkor áll elő, amikor a bizottság a lényeges pontokat, nevezetesen a 2. §-t leszavazza. A képviselőházat már akkor fel kellene oszlatni, mert a ház lényegében épp oly összeállítású lévén, mint a bizottság, előreláthatólag ugyanaz a sors érné a javaslatot a házban is. Az ezen a körülményen alapuló tudat, hogy a ház sem fogja megszavazni a javaslatot, elegendő etikai alapot nyújt a ház feloszlatására. A házfeloszlatás véleménye szerint nem lehet cél, hanem egyedül a most említett etikai alapon előálló kényszer.

Gróf Serényi Béla földművelésügyi miniszter úr véleménye szerint lehetőséget kell keresni arra, hogy a javaslatnak a házban többség szereztessék. Ő a feloszlatást csak mint ultima ratiót kívánná igénybe venni.

Szterényi József kereskedelemügyi miniszter úr előrebocsátja, hogy a kormányzatnak kezdettől fogva nem a képviselőháznak minden áron való feloszlatása és az új választások elrendelése volt a célja, hanem erre az eshetőségre csak az esetben számított, ha nem sikerül a mostani képviselőházban a javaslatnak többséget szerezni. Ebből folyik, hogy meg kell kísérelni, vajjon nem lehetne-e többséghez jutni, hogy így a javaslat sorsa biztosítva legyen. Szerinte ez lenne az első feladat, melynek azonban nagyon gyorsan kellene eldőlnie, mert a kérdést soká húzni nem lehet. De meg kellene kísé-

relni a megegyezést is a képviselőház többségével. Ennek a megegyezésnek véleménye szerint azonban nem szabad a javaslat kardinális rendelkezéseinek morális szempontból amúgy is lehetetlen feláldozásával történnie. Így véleménye szerint nem lehet a javaslat alapelvének elejtésével az írni-olvasni tudás helyett a négy elemi iskolai kvalifikációt, a tervezett négy elemi iskolai osztály elvégzésének feltétele helyett a hat elemi osztályt beállítani, s nem ejthető el a Károlykeresztesek választói joga sem, ami pedig az ipari munkásokat illeti, nem fogadhatná el a szakmunkásokra való korlátozást, illetőleg a napszámosok kizárását, mert ez az ipari életben gyakorlatilag keresztülvihetetlen. Ellenben, ha a jelenlegi parlamenti többség — nevezetesen a munkapárt — elejtené a fentebbi kardinális pontokra vonatkozó kívánságait, engedni lehetne azon katonai választók tekintetében, akikre a vonatkozó rendelkezés csak pótlólag vétetett fel a javaslatban ; engedni lehetne a mezőgazdasági cselédek és munkások tekintetében és végre — kisebb lényegtelen kívánalmaktól eltekintve — a Károlykeresztesek korhatáránál, ahol a 20 éves kor elfogadható lenne. Ha ily alapon megegyezés lenne létrehozható, feltétlenül kívánatosnak tartaná azt. Ha azonban ez nem sikerülne, akkor véleménye szerint nem marad más hátra, mint a választókra apellálni. Ennél azután az a kérdés döntendő el, hogy mely időpont szolgáljon az elhatározás alapjául. Szerinte a bizottságban való leszavazás veendő alapul, nevezetesen az 1. és 2. szakaszok leszavazása, mert nem lehet az országot hetekig és hónapokig tartó izgalmaknak kitenni. Hozzájárul ehhez még az előttünk álló szigorú élelmiszerrekvirálás is, mely kedvezőtlen hangulatot teremt az országban.

Dr. Popovics Sándor pénzügyminiszter úr azt hangoztatja, hogy igyekezni kell megegyezést keresni a javaslat kardinális pontjai tekintetében. Elismeri annak lehetőségét, hogyha a javaslat a bizottságban megbukik, az a plénumban sem megy keresztül. Ámde véleménye az, hogy a javaslatot minden esetre a plénum elé kell vinni, nem csak azért, mert a bizottság nem az a fórum, amely a kormány sorsa felett dönthet, hanem azért is, mert véleménye szerint a plénumbam számosan lesznek az ellenzék soraiból, akik a javaslatot megszavazzák s így az a mai erőarányokat véve számításba, könnyen többséget kaphat. Minden választás kétes eredményű, s ha még a mai helyzet figyelembe vétetik, nevezetesen a forrongó munkáskérdés és a visszatérő hadifoglyok esetleg aggályos magatartása, arra a következtetésre kell jutnia, hogy ez a mai helyzet nem alkalmas az új választások kiírására, mert azok esetleg egy fakciózus házat s ezzel még rosszabb helyzetet eredményezhetnének. De aggályai vannak a házfeloszlatás tekintetében pénzügyi szempontokból is. A háború mind nagyobb terheket ró vállainkra, költségeink elképzelhetetlen módon szaporodnak s ennélfogva az állami bevételek fokozása oly sürgős feladat, hogy ezt elodázni semmi szín alatt sem lehet. Elég súlyosnak jelzi a helyzetet, hogy a pénzügyi konszolidációra irányuló munkában a választói törvényjavaslatnak előtérbe való helyezésével is megakadályoztatunk. Végeredményben oda kíván jutni, hogy a javaslatnak a bizottságban való leszavazása ne képezze a házfeloszlatás alapját, hanem hogy a javaslat a ház elé vitessék, amelyet az adótörvényekkel is foglalkoztatni kell, annál is inkább, mert az indemnitás lejáróban van s e kérdésnél az adótörvényekkel mintegy junctim áll fenn. Végül utal az úgynevezett „ex lex" állapot bekövetkezhetésére, aminek tartama alatt választásokat megejteni nem lenne helyes.

Herceg Windisch-Graetz Lajos tárcanélküli miniszter úr kijelenti, hogy ő is szívesen látná a megegyezést, amely a választójogi

törvényjavaslatnak tető alá juttatását biztosítaná. Ha új választásokra kerülne a sor, hangsúlyozza, hogy az élelmezési szükségletek biztosítására irányuló erélyes rekvirálásokat, a jelenlegi politikai helyzet mellett, választások közben, vagy közvetlen azok előtt, eredményesen meg nem ejthetné. Ez okból nézete szerint választani május vége előtt nem lehet, de mindenesetre kedvezőbbnek tartaná, ha a választásokra csak az ősszel, a termés betakarítása után kerülne a sor.

Dr. Földes Béla tárcanélküli miniszter úr gróf Apponyi Albert miniszter úr álláspontján van. Ép azon okokból, amiket dr. Popovics Sándor pénzügyminiszter úr említett, mindazon momentumokat szem előtt kell tartani, amelyek a kormány helyzetére befolyással vannak. A kormány erejét kell emelni. A feladat tehát nemcsak a választójog megalkotása, hanem egy erős kormánytámogató többségnek megszerzése. Kis többséget a miniszterelnök úr programmjának megvalósításához elegendő garanciának nem tart, s oda konkludál, hogy lehető legrövidebb idő alatt választásokat kell eszközöltetni, mert ez az egyedüli eszköz egy erős, kormánytámogató többség megszerzésére. Véleménye szerint a javaslat 2. §-ának leszavazása után azonnal a nemzetre kell apellálni.

Tóth János belügyminiszter úr véleménye szerint a kormány holtpontra jutott akkor, amidőn a választójogi törvényjavaslat bizottsági tárgyalása megkezdődött. Már eredetileg is a nemzethez kellett volna fordulni, mert ez adja meg az egyedüli lehetőségét a kormány stabilitásának és a konszolidálásnak. Miután azonban ez a holtpont megvan, ebből kell kikerülni, mégpedig vagy megegyezés útján, vagy választások által. A megegyezést személyi formában vagy tárgyi alapon lehet elképzelni. A személyi forma — bizonyos rétegeknek és elemeknek a többségből való megnyerése — ma már illuzórius, mint ahogy illuzóriusnak mutatkozott az a kormányalakításnál is. Az ad hoc többség, amely a javaslatot átsegítené, megoldásnak nem tekinthető. A tárgyi alapon való megoldás a javaslat egyes részeinek feláldozásával lehetetlen, mert a törvény megalkotása, úgy, ahogy az terveztetett, erkölcsi kötelesség s abból engedni nem lehet. Miután ily alapon a holtpontról eljutni nem lehet, nem marad más hátra, mint az új választások elrendelése, mégpedig véleménye szerint abban a pillanatban, amikor a bizottság a törvényjavaslat 2. §-át leszavazza, mert lehetetlen, hogy a javaslatnak a plénumban hónapokig elhúzódható tárgyalása alatt a kormány dologtalanságra kényszerüljön. A plénumban való tárgyalás után, az ott bizonyára hangoztatandó jelszavak miatt, a kormány helyzete még súlyosabb leend. Átérzi a pénzügyminiszter úr aggályait, melyek sürgősen követelik, hogy az ország pénzügyi helyzete rendeztessék, de ezt a mai országgyűléssel a priusz megsértése nélkül, a tömegek forradalmi hangulatára való tekintettel sem lehet elvégezni. Az új ház a pénzügyi helyzetet is szanálhatja. Oda konkludál, hogy az ismert programm alapján a nemzetre kell apellálni. Igaz ugyan, hogy a választásnak nagy nehézségei vannak, már tekintettel a rekvirálásokra is, de más kivezető út véleménye szerint nincs. Agitációk bizonyára lesznek s ezért megfontolandónak tartja a választás időpontját s alternative felveti azt a kérdést, nem lehetne-e a dolgot úgy intézni, hogy a 2. § leszavazása után annak erélyes kijelentése mellett, hogy a kormány a nemzetre kíván apellálni, a tárgyalás megszakíttatnék és a ház elnapoltatnék. Ez még talán az erők átcsoportosulását is eredményezhetné. Ex lextől nem fél, s ha az országgyűlés a házfeloszlatás okából kérendő indemnitást megtagadná, ez még erkölcsi fegyvert is adna a kormány

kezébe. A választások időpontjául a minél későbbi nyári terminust ajánlja, az aratás után. Feltétlenül hiszi, hogy a választásokon a kormány nagy többséget fog nyerni, s akkor alkotni is fog tudni, amit most nem tehet.

Gróf Esterházy Móric tárcanélküli miniszter úr osztja gróf Apponyi Albert miniszter úr azon véleményét, hogy a tárgyalásokat gróf Andrássy Gyula bevonásával kellene véglegezni. Ami magát a konkrét kérdést illeti, meg van arról győződve, hogy a képviselőház többsége — nevezetesen a munkapárt — nem hisz a feloszlatás lehetőségében. Véleménye szerint, ha ennek ellenkezőjéről meggyőződést fog szerezni, a dolog más fordulatot vehet. Választásokat áprilisban a rövid határidő, májusban pedig a rekvirálások miatt s azért nem lehet tartani, mert az ukrajnai gabona csak júniusban jöhet meg s így, ha odáig fejlődnék a dolog, hogy a választási ultima ratiohoz kell nyúlni, csatlakozik Tóth János belügyminiszter úr véleményéhez, hogy ezek június után tartassanak meg.

Báró Szurmay Sándor honvédelmi miniszter úr a politikai részhez nem kíván hozzászólni. Egyedül a karhatalmi kérdésben kíván felvilágosítást adni, mint amely kérdés a választásoknál nagy fontossággal bír. Tudvalévő, hogy a karhatalom már az utolsó — békeidőbeli — választásoknál sem volt elegendő, most pedig annyi karhatalmi erő sincs az országban, mint amennyit a honvédség békelétszáma tesz. Tehát katonai karhatalmat ki nem állíthat, mert a meglévőt is a rekvirálás igényei vették el. A tábori hadseregből csak az idősebb évfolyamok fokozatos leszerelését lehet várni, ha egyes frontok felszabadulnak. Ezt az állapotot megfontolás tárgyává kéri tenni, s ismételve hangsúlyozza, hogy az esetre, ha a választásoknál valami okból katonai karhatalmi erőre lenne szükség, ezt nem tudná kiállítani.

A minisztertanács az egyes miniszter urak nyilatkozatát tudomásul véve, a felmerült kérdésben érdemleges határozatot nem hoz.

Vö. Képviselőházi irományok 1450. sz. A választójogi külön bizottság 1918. jún. 17-i jelentése „az országgyűlési képviselők választásáról" szóló törvényjavaslat tárgyában. Uo. Törvényjavaslat a választójogi külön bizottság szövegezése szerint. — Uo. több különvélemény.

A javaslat végül törvénnyé lett: 1. 1918 : XVII. tc. (szentesítve 1918. szept. 11-én, kihirdetve szept. 20-án).

296.

1918. márc. 11. (10.) — 3.

Az osztrák miniszterelnök által a magyar hadsereg ügyében tett nyilatkozatnak visszautasítása.

Gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter úr szóváteszi Seidler osztrák miniszterelnök úrnak a hadsereg dolgában legutóbb tett nyilatkozatát[1] s előadja, miszerint ő már ő felsége előtt bejelentette, hogy ezt a nyilatkozatot magyar részről a legerélyesebb visszautasításban kell részesíteni.

[1] A nemzeti magyar hadsereg felállításának programmja Ausztriában heves ellenzésre talált. (Vö. Képviselőház. — Napló. 1918. jan. 16. ülés, Balla Aladár interpellációja. 144—151. o.)

Tekintettel arra, hogy az összes hadsereg kiegészítő részét képező magyar hadsereg és az osztrák hadsereg közötti viszony mikéntsége felett folyhatnak tárgyalások Ausztriával, de az összes hadsereg kiegészítő részét képező magyar hadsereg ő felsége által való felállításának kérdése és ténye kizárólag a magyar nemzet és az uralkodó közötti ügyet képez s semmi vonatkozásban sem tartozhatik Ausztria elbírálása alá, annál kevésbé, mert az 1867 : XII. törvénycikknek[2] nem módosítását, hanem végrehajtását képezi: kéri a miniszterelnök urat, hogy az osztrák miniszterelnök úr nyilatkozatának legsürgősebb és legerélyesebb visszautasítására és rektifikációjára alkalmat és módot keresni szíveskedjék.

Miniszterelnök úr hozzájárulása után a minisztertanács gróf Apponyi Albert miniszter úr előterjesztése értelmében határoz.

297.

1918. márc. 21. (11.) — 34.

Tanügyi intézkedések a határszéleken.

Vallás- és közoktatásügyi miniszter úr előadja azokat az okokat, amelyek szükségessé teszik, hogy az ország határszéli részein tanügyi szempontból törvényhozási intézkedések tétessenek. Ismerteti az erre vonatkozólag készült tervezetét s bejelenti, hogy azt ő felségénél is szóba hozni szándékozik azon legalázatosabb kérelme kapcsán, hogy a törvényhozás útján tervbe vett rendezéshez a legmagasabb hozzájárulást elnyerje.[1]

A minisztertanács köszönettel és legteljesebb elismeréssel veszi tudomásul a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr bejelentését s az annak során ismertetett szándékait.

298.

1918. márc. 21. (11.) — 44.

Az élelmiszerkészletek biztosítása érdekében szükséges intézkedések.

Vö. 1918—8—37.

A közélelmezési miniszter bejelenti, hogy a jelenlegi készletek április 20-ig biztosítják a közellátást és a hadsereg ellátását. Az április 1-én meginduló rekvirálás során 5 000 000 q gabonát kell begyűjteni. Ha ebből április végéig begyűlik 4 000 000 q, úgy 2 700 000 q szükséges a hadsereg és Ausztria ellátására a folyó gazdasági év végéig. Ausztria napi szükséglete 400 vagon, a hadsereg napi szükség-

[2] 1867 : XII. tc. „A magyar szent korona országai és az ő felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról s ezek elintézésének módjáról." L. ennek 9.—15. §-ait.

[1] Az 1918. évi törvények között erre vonatkozó törvény nincs.

lete 240 vagon gabona. Indokoltnak látná a sajtópropaganda igénybevétele és kormányrendelet[1] *kiadása mellett királyi proklamáció kibocsátását is. Bejelenti, hogy a hús- és zsírellátás érdekében intézkedéseket tett a sertéshizlaltatás előmozdítására, azonban a közellátás, a hadsereg és Ausztria szükségletét egy évben fedező 1 200 000 sertés felhizlalására kevés a valószínűség. A jövő évi terméssel kapcsolatban a hatósági lefoglalást javasolja.*

A minisztertanács a „királyi proklamáció kibocsátását . . . külpolitikai szempontból aggályosnak tartja" *s inkább azt javasolja, hogy a király az ország főbb gazdasági centrumaiban tett látogatásaival serkentse fokozottabb beadásra a termelőket.*

A rekvirálás „eredményeire" és lefolyására l. 1918—14—35., 1918—14—37., valamint : 1918—18—76.

299.

1918. márc. 21. (11.) — 45.

A Zöldségközpont feloszlatása.

A közélelmezésügyi miniszter bejelenti az Országos Zöldség-, Főzelék- és Gyümölcsforgalmi Rt. felszámolását. E részvénytársaság létesítésének kiindulópontja az volt, „hogy az osztrák bevásárlók aránytalanul felhajtották a zöldség-, főzelék- és gyümölcsárakat, mi által e terméskészleteket a legnagyobb részben Ausztriába vitték el s elvonták a hazai fogyasztás elől. A részvénytársaság megalakíttatván, annak elsősorban feladata lett volna az export szervezése és a belföldi forgalom organizálása. E helyett a részvénytársaság a belföldi forgalmat is teljesen lekötötte azáltal, hogy a kereskedelmet lassanként kikapcsolta, viszont bizományosait olyan tereken is kizárólagosan foglalkoztatta, ahol ezekre semmi szükség sem volt. E rendszernek hátrányos velejárója volt az, hogy a magas jutalékok útján a bizományosoknak a szakkereskedelem rovására aránytalanul magas jövedelmet biztosított. Ezenkívül ez a rendszer a közellátást technikailag is nehézkessé tette, sőt e cikkek gyakori elromlását is előidézte azáltal, hogy maga után vonta nyersterményeknél 50 kilogrammon felül, konzerveknél pedig a küldemény súlyára való tekintet nélkül a szállítási igazolvány kényszerének behozatalát, ami szintén a jutalékok összegének emelkedésével járt." *A részvénytársaság felszámolása folytán a belföldi forgalom az eddiginél szabadabb lesz, az exportot pedig megfelelően szabályozni fogják. Kívánatos, hogy a városok és iparvállalatok maguk gondoskodjanak zöldséggel, főzelékkel és gyümölccsel való ellátásukról. Az exportálókat kötelezni kell, hogy amennyit kiszállítanak, ugyanannyit a belföldi fogyasztás rendelkezésére is bocsássanak. A felszámoló részvénytársaság helyett egy központi iroda látja majd el a nyilvántartási feladatokat ; az elosztó munkát és az árak megállapítását az Országos Közélelmezési Hivatal, a szükséges pénzügyi műveleteket a Haditermény Rt. egyik osztálya vállalja magára.*

[1] A törvényhatóságokhoz intézett körirat tervezetét l. 1918. márc. 27. (12.) — 42. előterjesztésében.

300.

1918. márc. 21. (11.) — 50.

Előléptetés az állami vasgyáraknál.

Az állami vasgyáraknál nincs meg a várakozási időre alapított előléptetési rendszer ; az előléptetés itt pénzügyminiszteri rendelet alapján történik. A pénzügyminiszter közli, hogy 40.000 K-t fordíthat vasgyári előléptetésekre s ennek felhasználásával 1918. jan. 1-i hatállyal 230 tisztviselő (a létszám 38.8%-a) és 93 altiszt (a létszám 20.9%-a) előléptetését szándékozik megvalósítani.

301.

1918. márc. 21. (11.) — 52.

Orosz hadifogságból visszatérő katonák illetményei.

Pénzügyminiszter úr bejelenti, hogy az Oroszországból hazatérő hadifoglyaink részére a császári és királyi hadügyminiszter úr a hadifogság tartamára ki akarja fizetni az őket a hadifogság alatt megillető illetmény k és a részükre Oroszország által tényleg fizetett összegek közötti különbözetet. Az egyesek részére kifizetendő tételek a következőképen számíttatnak ki :

1./ a havidíjasoknál, a havidíjnak és a háború elején érvényben volt készültségi pótdíjnak együttes összegéből levonattak azok az összegek (havi 50, 75, és 90 rubel), amelynek fizetésére Oroszország vállalkozott. E számítás mellett a havidíjasok a hadifogságnak minden hónapjára a következő összegeket kapnák :

zászlós és hasonló	35	korona
hadnagy és hasonló	75, 85, vagy 100	„
főhadnagy és hasonló	115, 135, 150 vagy 165	„
százados és hasonló	215, 230, 245 vagy 265	„
őrnagy és hasonló	280 vagy 310	„
alezredes és hasonló	360 vagy 430	„
ezredes és hasonló	530 vagy 660	„
vezérőrnagy és hasonló	900 vagy 1.030	„
altábornagy és hasonló	1.180 vagy 1.340	„

2. az önként továbbszolgáló altiszteknél, akik Oroszország részéről pénzbeli javadalmazást egyáltalán nem kaptak, a havizsoldhoz hozzáadatott napi 50 fillér készültségi pótdíj. E számítás mellett a hadifogságnak minden hónapjára a következő összegeket kapnák :

tizedes és hasonló	55— 75	korona
szakaszvezető és hasonló	70— 90	„
őrmester és hasonló	80—110	„
törzsaltiszt és hasonló	85—125	„

3./ a legénységnél, mely Oroszország részéről pénzbeli javadalmazásban szintén nem részesült, ugyanazok a napizsoldosok [a)] számítattak, mint amelyeket kapják az Olaszországban, Romániában, Franciaországban és Angliában lévő hadifoglyaink, valamint a nálunk lévő román, olasz, francia és angol hadifoglyok. E számítás mellett a hadifogságnak minden napjára a következő összegeket kapnák:

gyalogos és őrvezető	15 fillér
tizedes és szakaszvezető	30 ,,
őrmester	50 ,,
törzsaltiszt	100 ,,

A kijáró összeg mindenki részére két részletben fog kifizettetni, éspedig egy kisebb összeg előleg gyanánt mindjárt a visszaérkezéskor és a hátralévő összeg az igazolási eljárás befejezte után.

Pénzügyminiszter úr bejelenti, hogy a hadügyminiszter úr ezen tervéhez, amely hozzávetőleges számítás szerint 200,000.000 korona egyszeri kiadást jelent, az ügy rendkívül sürgős voltára való tekintettel hozzájárult s kéri most a minisztertanács utólagos hozzájárulását.

A minisztertanács a kért hozzájárulást utólagosan megadja.

N. f. t.

302.

1918. márc. 21. (11.) — 57.

Állami kártérítés az 1917. június 27-i tüntetés polgári károsultjai részére.

Miniszterelnök úr előadja, hogy a Budapesten 1917. évi június hó 27-én lefolyt tüntetés alkalmával a tömeg által magánosoknak okozott károk ügyében hivatali elődje a tüntetések lezajlása után kijelentette, hogy a kárt szenvedett lakosságnak méltányos kárpótlásáról gondoskodás fog történni és a károk megállapítására nézve a belügyminiszter úr útján a szükséges intézkedéseket megtette. A károk felbecsülését a budapesti magyar királyi államrendőrség főkapitánya által az államrendőrség kebelében szakértők közreműködésével alakított bizottság végezte, amely tisztében minden részletre kiterjedő körültekintéssel járt el. A bizottság az okozott károk összegét 219.335 korona 44 fillérben állapította meg. Ebből biztosítás útján megtérül a károsultaknak 53.818 korona 44 fillér, s így az a kárösszeg, mely az államkincstár terhére volna viselendő, 165.517 koronát tesz ki. Minthogy a kárnak az államkincstár terhére való elvállalása a tüntetések után a polgárságon erőt vett nyugtalanság lecsillapítása érdekében elkerülhető nem volt, s ez okból a hivatali elődje által tett azt az ígéretet, hogy a kormány a károk megtérítéséről gondoskodni fog, miniszterelnök úr a mostani kormányra is kötelezőnek tartja, kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy a biztosítás révén megtérülő összeg

a) Így az eredetiben, valószínűleg „napizsoldok" helyett.

levonása után fennmaradó 165.517 korona kárösszeg, a belügyi tárca terhére folyóvá tétessék és mint előirányzat nélküli átmeneti kiadás, zárszámadási indokolás mellett elszámoltassék.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

303.

1918. márc. 27. (12.) — 41.

A Pesti Napló cenzúraellenes magatartása.

Vö. 1917—44—16.

Igazságügyminiszter úr bejelenti, hogy a Pesti Napló című politikai napilap, amely izgató cikkei miatt előzetes cenzúra alá helyeztetett, ismételten súlyos visszaéléseket követett el a cenzúrára vonatkozó határozmányok ellen. Ismertet egy esetet, amikor a cenzúra elé bemutatott s ez által már jóváhagyott cikket a cenzúra eszközlése után, új kitételek becsempészésével oly antimilitáris cikké alakította át, amelynek megjelenését a cenzúra semmi szín alatt sem engedte volna meg. Ez a cikk a lapban meg is jelent s miután ezt a visszaélést az éjjeli szolgálatot teljesítő ügyész — akihez az összes hírlapok a kinyomatás után s a postai expedíció előtt bemutattatnak, de aki azon természetszerű feltevésben, hogy a lapok a cenzúra rendelkezéseit respektálják, a hírlapok ezen összetorlódása miatt is könnyen volt megtéveszthető — nem vette észre; a cikket tartalmazó lappéldány terjesztését megakadályozni már nem lehetett. Ezen tapasztalatnak volt azután a következménye, hogy a Pesti Napló című hírlapot ezután a legbehatóbban kellett a postai expedíció előtt elolvasni, a cikkeket a cenzúrához bemutatott eredetiekkel szóról-szóra összehasonlítani, ami ismét azt vonta maga után, hogy a Pesti Napló a postai expedícióról lekésett. Ez okból is ez a hírlap a cenzúrát minden lehető módon támadja, s legutóbb is — a tegnap megjelent számban — akart egy cikket a cenzúráról becsempészni. [A)] Mindezek alapján igazságügyminiszter úr abban a véleményben van, hogy ezen már irányánál fogva is alapos kifogás alá eső lap ellen a legerélyesebben kell fellépni, mert nem lehet tűrni azt, hogy a cenzúra ezen lapnál lépten-nyomon nehézségekbe ütközzék.

Belügyminiszter úr osztja az igazságügyminiszter úr véleményét, s miután a végrehajtás az ő ügykörébe tartozik, határozatot kér arra nézve, hogy az igazságügyminiszter úr által felemlített ily esetek olyan súlyos kihágásoknak tekintendők-e, amelyek a lap beszüntetésének elrendelését vonhatják maguk után.

A minisztertanács egyhangúlag megállapodik abban, hogy a cenzúrának ily kijátszását tűrni nem lehet s ennek folytán felhatalmazza a belügyminiszter urat, hogy szükség esetén a kérdéses lap megjelenését az igazságügyminiszter úrral egyetértőleg szüntesse be.

A) Ismertet egy esetet, amidőn ez a lap a tárcarovatban egy magyar írót dicsőített abban a vonatkozásban, hogy mint katonaszökevény hosszú ideig Párizsban tartózkodott.

304.

1918. márc. 27. (12.) — 47.

Külföldi hitelek felvétele.

L. 1917—19—37.

Pénzügyminiszter úr előadja, hogy az 1917. évi január hó 26-án tartott minisztertanács[1] az akkori magyar királyi pénzügyminiszter bejelentése alapján tudomásul vette, hogy a nélkülözhetetlen élelmezési cikkeknek Hollandiából történő behozata folytán előálló tartozás kiegyenlítésére szükségelt fizetési eszközök megszerzése végett hollandi forintról szóló magyar állami pénztárjegyek kibocsátása vált szükségessé.

Ezen pénztárjegyekből az 1916. évi november 23/30-án egy hollandi és egy osztrák-magyar bankcsoport között létrejött szerződés alapján 10,920.000 hollandi forintról szóló, 2 évi leltárjegyek bocsáttattak ki, amelyek közül 8,400.000 hollandi forint névértékűt 95%-os árfolyamon vett át a hollandi bankcsoport, míg a többi 2,520.000 hollandi forint névértékű pénztárjegy 30%-os pótfedezetként adatott át. Ugyanilyen pénztárjegyek osztrák részről a 70% : 30%-os megoszlási aránynak megfelelően,[2] 19,600.000 s illetve 5,880.000 hollandi forint névértékben bocsáttattak ki. A külföldről történő behozatalnak legszigorúbb korlátozása mellett sem lévén teljesen kikerülhető, hogy egyes nélkülözhetetlen árukat, főleg élelmezési cikkeket továbbra is import útján szerezzünk be, a szükséges fizetési eszközök biztosítása és valutánk védelme céljából további valutakölcsönöknek a semleges külföldön való felvétele vált szükségessé. Ennek folytán egy magyar, valamint egy osztrák bankcsoport mindenekelőtt a fentebb említett hollandi bankcsoporttal létesített újabb megállapodást további hollandi forintról szóló állami pénztárjegyek átvételére nézve. Az 1917. évi október hó 19-én létrejött szerződés értelmében a hollandi bankcsoport 1917. évi november havától kezdődőleg hat hónapon át, havonta 4,000.000 hollandi forint névértékű pénztárjegyet vesz át, s pedig azoknak 70%-át azaz 2,800.000 hollandi forint névértékű pénztárjegyet az osztrák banktól, 30%-át, azaz 1,200.000 hollandi forint névértékűt pedig a magyar bankoktól. A hollandi bankcsoport a pénztárjegyeket, amelyek 5%-kal kamatoznak s három évi lejáratnak, 6% jutalék levonásával, vagyis lényegileg 95%, árfolyamon veszi át. Ezideig 1917. év november és december hónapjaira, valamint a folyó év január—március hónapjaira, vagyis öt ízben állíttattak ki 1,200.000 hollandi forint névértékű, a hollandi bankcsoport által 95%-on átvett magyar állami pénztárjegyek, a hitelszerződés szerinti 30%-os pótfedezet fejében pedig ugyancsak öt ízben 360.000 hollandi forint névértékű fedezeti pénztárjegyek.

[1] 1917—2—83.
[2] Uo.

Bejelenti továbbá a pénzügyminiszter úr, hogy a monarchia két államának közgazdasága részére svéd fizetési eszközökben jelentkező szükségletnek kielégítése céljából egy osztrák és egy magyar bankcsoport — a Svédországba történő áruimportunkra vonatkozó megállapodásunkkal kapcsolatban hitelegyezményt kötött egy svéd bankcsoporttal. A megegyezést tartalmazó 1917. december hó 6-án Stockholmban kötött szerződés lényegileg kétféle hitelt biztosít Ausztria és Magyarország részére, nevezetesen egyrészt kamatmentes kölcsönt, másrészt állami pénztárjegyek ellenében kamatozó hitelt. A kamatnélküli kölcsön olykép jut rendelkezésünkre, hogy a szerződés értelmében Ausztria és Magyarország által Svédország részére szállítandó kenőolajpárlatok vételárából a svéd bankcsoportnak „rabatt" fejében visszajáró s a kenőolajpárlatoknak 5 svéd korona vételárban számítottminden kilogrammja után 2,60 svéd koronát tevő összegek tényleg csak a békekötést követő egy év lejártával, illetve a kenőolajak vételárának kifizetése utáni két év elteltével térítendők vissza a svéd bankcsoportnak s addig az időpontig kamatnélküli használatra rendelkezésünkre állnak. A monarchia két állama részére kamatozó állami pénztárjegyek ellenében nyújtott hitel négy hónapon át havonta 1,000.000 svéd koronát tesz ki, s olykép jut rendelkezésre, hogy a svéd bankcsoport 1918. januárjától kezdve, havonta 700.000 svéd korona névértékű pénztárjegyet vesz át az osztrák és ugyancsak havonta 300.000 svéd korona névértékű pénztárjegyet a magyar bankcsoporttól, amely pénztárjegyek átadása mindenkor az illető hónapra megállapított árumennyiségeknek Svédországba történt exportálását közvetlenül követőleg történik. A pénztárjegyek névértékük 96%-át tevő árfolyamon vétetnek át, két évi időtartammal bírnak és névértékük után évi 5% kamat fizetendő. A kenőolajpárlatok szállítása tényleg csak a folyó év februárjában vette kezdetét s így ezideig mindössze 300.000 svéd korona névértékű magyar állami pénztárjegyek állíttattak ki.

Bejelenti még a pénzügyminiszter úr, miszerint tekintettel arra, hogy a Dániából a központi hatalmak területére irányuló export jelentékenyen meghaladja a központi hatalmak közgazdasági részére Dániába történő importok mérvét és értékét s így a központi hatalmak számára nélkülözhetetlen dán áruk egy részére a szükséges fizetési eszközökkel nem rendelkezünk, Németország, Ausztria és Magyarország kiküldöttei 1917. évi december hó 5-én megállapodást létesítettek egy dán bankcsoporttal, amelynek értelmében e bankcsoport egy német, illetve egy osztrák és egy magyar bankcsoportnak összesen 50,000.000 dán korona hitelt engedélyezett, éspedig 35,000.000 váltóhitelkép, 15,000.000 pedig a központi hatalmak részéről történő aranyküldés ellenében aranylombardhitelként. A 35,000.000 váltóhitel a dán leszámítolási kamatlábnál 1%-kal magasabb, de minimum 6% kamat és félévenként 1% jutalék mellett, hat hónapra szóló, lejáratkor további félévre prolongálható váltók ellenében jut a központi hatalmak rendelkezésére. A 15,000.000 dán koronás aranylombardhitel az érmeparitás alapulvételével számítandó aranyfedezet ellenében, a dán leszámítolási kamatlábbal egyenlő, de minimum 5% kamat mellett egy évre nyújtatik, amelynek letelte előtt a kölcsönvevők nyilatkozhatnak, hogy a lombardügyletet további egy évre meg kívánják-e hosszabbítani. A hitel rendelkezésre bocsátása olykép történik, hogy minden alkalommal, amikor a központi hatalmak részéről Dániába szállított áruk értéke eléri a 9,000.000 dán koronát, a dán bankcsoport 5,000.000 hitelt folyósít. Az egész hitel az esetben fog a központi hatalmak rendelkezésére állni, ha az 1917. december—1918. március közti időben a 9—9,000.000 tevő export

tízszer ismétlődvén, exportunk március 31-ig a 90,000.000 dán koronát eléri. Az 50,000.000-t tevő összhitel Németország és Ausztria-Magyarország közt 65% : 35% arányban oszlik meg, vagyis Németország 32.5 millióval, Ausztria és Magyarország pedig 17.5 millióval, éspedig 12.25 millióval váltók ellenében és 5.25 millióval aranyküldés ellenében részesedik a hitelben. Miután azonban a dán bankcsoport az osztrák és a magyar bankcsoporttól együttvéve csak 10,000.000 erejéig fogad el váltófedezetet, a 12.25 millió váltóhitelnek 2,250.000 dán koronát tevő részét Németország bocsátja rendelkezésünkre, illetve ezen részösszegért a váltófedezetet Németország nyújtja. Az osztrák és a magyar bankcsoport tagjai által kiállítandó váltókon kívül megfelelő névértékű osztrák s illetve magyar állami pénztárjegyek is adandók át a dán bankcsoportnak, amelyek csak fedezetként szolgálnak s nincsenek kamatszelvényekkel ellátva. Németország az általa rendelkezésünkre bocsátandó 2.25 milliót ugyanolyan feltételek mellett nyújtja, mint a dán bankcsoport a 10,000.000 váltóhitelt (vagyis ezidőszerint 6% kamat és 1% jutalék), ezenkívül azonban még további, negyedévenként $^1/_8$-ot tevő jutalék térítendő meg a szóbanforgó összeget folyósító német bankcsoportnak, amelynek 2,250.000 dán koronáról szóló, fedezetül szolgáló magyar állami pénztárjegyek adandók át. A 17.5 milliós hitel 70% : 30% arányban oszlik meg Ausztria és Magyarország között, úgy, hogy Magyarországra 5,250.000 dán korona esik, amelyből 1,575.000 dán korona arannyal fedezendő, míg a fennmaradó 3,675.000 dán koronából 3,000.000 dán koronáért a dán bankcsoportnak váltók és ugyanoly összegű magyar állami pénztárjegyek, 675.000 dán koronáért pedig a német bankcsoportnak magyar állami pénztárjegyek adandók. Az 50,000.000 összhitelből ezideig öt, egyenként 5,000.000 részlet bocsáttatott a központi hatalmak rendelkezésére, s ennek megfelelően öt, egyenként 300.000 dán korona névértékű és öt, egyenként 67.500 dán korona névértékű magyar állami pénztárjegy állíttatott ki.

Pénzügyminiszter úr még megjegyzi, hogy miután az említett magyar bankcsoport a szóbanforgó hitelműveleteket a magyar kincstár számlájára létesítette a magyar királyi pénzügyminisztérium azon kötelezettségek tekintetében, amelyek a magyar bankcsoport terhére úgy a hollandi, mint a svéd és a dán valutaegyezményből folyólag előállanak, a bankcsoporttal szemben a magyar állam nevében szavatosságot vállalt s egyben részére, közreműködése fejében, a hollandi forintról és a svéd koronáról szóló pénztárjegyek ellenértéke, valamint a svéd rabatthitel összege, végül a 10,000.000 dán koronás váltóhitel után félévenként $^1/_6$-ot tevő jutalékot engedélyezett.

Végül bejelenti a pénzügyminiszter úr még a következőket: az 1916. évi október 13-án tartott minisztertanács jóváhagyólag tudomásul vette, hogy az akkori magyar királyi pénzügyminiszter — az osztrák császári királyi pénzügyminiszter hasonló eljárásának megfelelően — garanciát vállalt a Niederösterreichische Escomptgesellschaft című bécsi pénzintézet vezetése alatt álló bankcsoporttal szemben ama veszteségek 36.4%-áért, amelyek a bankcsoportot az általa az osztrák-magyar közigazgatás alatt álló orosz-lengyelországi területek „Polnische Handelszentrale Aktiengesellschaft" néven létesült részvénytársaságnak élelmiszerbeviteli ügyletek céljára engedélyezendő legmagasabb összegben 10,000.000 koronát tevő hitelből kifolyólag érhetik. [3] Tekintettel arra, hogy az azóta eltelt időben a megszállott területeken is törvényes rendelkezések hozattak a legtöbb szükségleti cikk megosztására és forgalmának korlátozására nézve s így a Polnische Handelszentralenak a kölcsönösszeget nagy részben oly árukba kellett befektetnie, amelyek csak kis részletekben lévén a fogyasztók rendelkezésére bocsáthatók, hosszú ideig raktáron maradnak és ilykép a megvásárlásukra fordított összegeket sok időre lekötik, az engedélyezett 10,000.000 korona hitel nem mutatkozott már elegendőnek, miért is a társaság a hitel összegének 15,000.000-ra való felemelését kérte, amely kérelem teljesítését a bankcsoport az állami garancia megfelelő mérvű kiterjesztésétől tette függővé. Az osztrák pénzügyminiszter úr kezdeményezésére hivatali elődje késznek nyilatkozott hozzájárulni ahhoz, hogy az annak idején 10,000.000 korona erejéig vállalt állami garancia együttvéve 11,000.000 koronát tevő összegre terjesztessék ki oly feltétel alatt, hogy a bankcsoport a Polnische Handelszentrale-nak engedélyezendő hitel összegét 13,000.000 koronára emeli fel. Ezen újabb garancia tényleges elvállalása iránt az osztrák pénzügyminiszter[4] végleges állásfoglalásának megtörténte után kíván az előadó pénzügyminiszter úr intézkedni s megjegyezni, hogy a két kormány által vállalt garancia tényleges igénybevételének esetében a szavatosságból kifolyólag fizetendő összegek az egész 11,000.000 korona tekintetében mindig 36.4% erejéig fognak a magyar és 63.6% erejéig az osztrák kormány által fedeztetni.

[3] 1916—16—80.

Pénzügyminiszter úr kéri ezen bejelentésének tudomásul vételét.

A minisztertanács a pénzügyminiszter úr bejelentését tudomásul veszi.

305.

1918. márc. 27. (12.) — 50.

Újabb hadihitelek felvétele.

L. 1917—2—83.

A pénzügyminiszter bejelenti, hogy március 20-i megegyezés szerint a két kormány újabb 1500 millió K erejéig vette igénybe az Osztrák-Magyar Bankot, a szokásos feltételek mellett.[1]

„A minisztertanács a bejelentést tudomásul veszi, de egyúttal felhívja az előadó pénzügyminiszter urat, hogy a bankhitelnek osztrák részről ily arányokban való új igénybevétele ellen, figyelemmel az ezzel összekötött valutáris veszedelmekre és arra, hogy az osztrák államkincstár aránytalanul nagyobb mértékben adósodik el a banknál, mint a magyar állam és ez a körülmény a jegybankkérdés megoldásánál is súlyos akadályokat képezhet, forma szerint is foglaljon a magyar kormány nevében állást."

Vö. 1918—22—30.

[4] Wimmer, Ferdinand Frh.
[1] Vö. 1915—21—29.

306.

1918. ápr. 5. (13.) — 6.

A csendőrség erősítése a hadifogolyszökések megakadályozása céljából.

L. 1918—8—15.

Belügyminiszter úr előadja, miszerint a hadifoglyok nagyarányú szökésének meggátlása céljából honvédelmi miniszter úr őnagyméltósága a pótlásügyi főnöktől a magyar királyi csendőrségnek tetemes katonai megerősítését kérte. A pótlásügyi főnök, méltányolva e kérdés fontosságát, 10.000 főnek a vezényléséhez hozzájárult, mely kiállítandó erőből 6000 fő a hadsereg, 4000 fő pedig a honvédség kontingensére esnék. [A] A vezénylésből felmerülő költségeknek a mozgósítási hitel terhére leendő elszámolhatása iránt honvédelmi miniszter úr a hadügyminiszter urat megkereste. Amidőn a belügyminiszter úr a csendőrségnek eme átmeneti megerősítését a minisztertanácsnak bejelenti, egyúttal felhatalmazást kér, hogy ezen karhatalmi legénység csendőrségi illetékekkel láttassék el s hogy az ebből felmerülő és havonta mintegy 1,700.000 koronát kitevő költségösszeget előlegként a belügyi tárca terhére elszámolhassa.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

[A] Ezen az ország mindinkább hanyatló közbiztonságának érdekében is álló megerősítés szükségessége kézenfekvő lévén s bővebb indokolást ne igényel.

N. f. t., szövegében aláhúzások.
L. továbbá: 1918—27—55.

307.

1918. ápr. 5. (13.) — 31.

Galiciai szénterület megszerzése.

A pénzügyminiszter bejelenti, hogy a Nyugatgaliciában fekvő mloszovadulowai szénterület kedvező feltételek mellett megvehető ; kiaknázására 6 000 000 K alaptőkével magyar részvénytársaság alakulna, amiből 3 600 000 K-t az államkincstár jegyezne.

N. f. t., szövegében aláhúzásokkal.

308.

1918. ápr. 12. (14.) — 17.

Kamatozó pénztárjegyek kibocsátása.

Pénzügyminiszter úr bejelenti, miszerint abból a célból, hogy a forgalomban lévő bankjegyek mennyisége csökkentessék, az osztrák császári királyi pénzügyminiszterrel[1] egyetértőleg folyó évi március 21-én megállapodást létesített az Osztrák-Magyar Bankkal az iránt, hogy az Osztrák-Magyar Bank három havi és hat havi lejárattal kamatozó pénztárjegyeket bocsásson ki. Az Osztrák-Magyar Bank a kibocsátott pénztárjegyekért befolyó összegeket a közösügyi kiadásokra nézve fennálló hozzájárulási arány szerint a két államkormánynak kölcsönkép rendelkezésére bocsátja, minélfogva a kibocsátás voltakép a két államkormány számlájára történvén, az ezzel járó költségek a közösügyi kiadásokra nézve fennálló hozzájárulási arány szerint a két államkormányt terhelik. A pénztárjegyüzlet után fizetendő adókat és illetékeket azon államkormány, melynek javára ezek az adók és illetékek befolynak, az Osztrák-Magyar Banknak visszatéríteni tartozik. A pénztárjegyek kamatlábát az Osztrák-Magyar Bank a két pénzügyminiszterrel egyetértőleg állapítja meg és ehhez képest hozzájárult ahhoz, hogy további intézkedésig a 3 havi pénztárjegyek kamatlába 3 ½%-ban, a 6 havi pénztárjegyeké 4%-ban állapíttassék meg. Kéri a minisztertanácsot, hogy az 1912. évi LXIII.[2] törvénycikk alapján létesített ezen hitelművelet jóváhagyólag tudomásul vétessék.

A minisztertanács a bejelentést jóváhagyólag tudomásul veszi.

[1] Wimmer, Ferdinand Frh.

309.

1918. ápr. 12. (14.) — 35.

Élelmezési nehézségek súlyosbodása ; erőszakos katonai rekvirálások.

L. 1918—11—44.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr az élelmezés viszonyokra vonatkozó bejelentése kapcsán előadja, miszerint tartalékolások útján az egész májusi lisztszükséglet biztosítva van. Ausztria kisegítésére vonatkozólag ez a relatív kedvező helyzet azonban nem áll. A rekvirálás nem úgy indult s nem úgy megy, hogy Ausztriának segítségére mehessünk. Az esetre, ha számítani lehet arra, hogy Ukrajnából június hó 15-ig gabonaküldemények érkeznek, akkor lehetne a hadseregnek szánt ellátásból Ausztria részére juttatni. Legerélyesebb rendszabályokra lesz szükség, hogy a rekvirálások megfelelő eredményre vezessenek, ámde ezen kérdésnél meg kell azt fontolni, vajjon óhajtandó-e azoknak a rendszabályoknak megtétele, amelyek esetleg biztosíthatják Ausztria részére az ellátást, vagy sem, s jelzi, hogy a mai rend mellett azt garantálni nem lehet.

Miniszterelnök úr a rekvirálások eredményének érdekében célravezetőnek tartja azt, hogy a törvényhatóságok alispánjai turnusokként felhívassanak s a miniszterelnök, valamint a belügyminiszter úr által nyújtandó megfelelő információk után utasításokkal láttassanak el.

Igazságügyminiszter úr szóvá teszi, hogy a rekvirálásoknál a katonaság erőszakosan jár el. Bejelenti, hogy a rekviráló katonaság a gyulai királyi törvényszék épületét katonailag megszállotta, az összes kijáratokat fegyveres őrökkel elállotta s az egész épületet, a tanácskozási termeket és a hivatalos helyiségeket is, szekrényeket, padlást és pincét átkutatták, ami nagy

[2] L. a bevezetésben 39. o.

megbotránkozást és izgalmat okozott. Az eljárás — amint előre látható volt — semmi eredménnyel nem járt. Kéri ezen eset kivizsgálását s az elkövetett erőszakosság megtorlását, valamint intézkedést kér, hogy a jövőben ilyen, az igazságszolgáltalás tekintélyét mélyen sértő esetek elő ne forduljanak.

Közélelmezési miniszter úr kijelenti, hogy az esetet szigorú vizsgálat tárgyává fogja tenni.

A minisztertanács a közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úrnak az élelmezési viszonyok tárgyában tett bejelentését, valamint a miniszterelnök úr szándékát tudomásul veszi; egyben magáévá teszi a miniszterelnök úrnak az igazságügyminiszter úr által felpanaszolt esetéből kifolyólag felállított azon alaptételét, hogy a katonaság önállóan nem rekvirálhat, a rekvirálás a politikai hatóságok joga és kötelessége s hogy a katonaság a közigazgatási hatóságoknak, azok utasítása értelmében csak az asszisztenciát nyújtja, miért is a törvényhatóságok első tisztviselői ez értelemben megfelelően utasítandók.

L. 1918—14—37., 1918—18—76.

310.

1918. ápr. 12. (14.) — 36.

A postai csomagok fokozottabb ellenőrzése élelmiszercsempészések megakadályozása érdekében.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, hogy egyrészt az északkeleti vármegyékbe és onnét közvetve Ausztriába, másrészről a Horvát-Szlavónországokba s onnét közvetve Dalmáciába és Boszniába, végül pedig a közvetlenül Ausztriába irányuló nagyméretű postai csempészetnek az eddiginél erélyesebb ellenőrzését és szigorúbb büntetését tartja szükségesnek, mert a rendelkezésre álló tapasztalatok szerint ily irányú kormányrendelet kiadása nélkül a rengeteg kárt okozó postai csempészetnek minimumra való csökkentése nem remélhető.

A magyar királyi kereskedelemügyi miniszter úrnak 68.292/1917.[1] ad 76.401/1918. és 1769/1918.[2] V. számú, a postai csempészet megakadályozását célzó rendeletei ugyanis, akár a kellő ellenőrzés s a közigazgatási hatóságok érdeklődésének hiánya, akár a postaközegek részéről az ez irányban reájuk háruló kötelességek elhanyagolása folytán, akár a csempészeknek a rendeletek kijátszása körül kifejlődött rendszeres gyakorlata következtében, főleg Horvát-Szlavónországot illetőleg, a remélt eredményt biztosítani nem tudták, s a postai csempészet főkép Bács-Bodrog vármegyéből Horvátország felé oly mérvet öltött, mely az ország lakosságának és a hadseregnek ellátását már

[1] R. T. 1917. 2641—2642. o.
[2] A R. T. 1918. évfolyamában ilyen számú rendeletek nincsenek.

egyenesen veszélyezteti. Ez okból feltétlenül szükséges volna a határszéli körzetnek olyan újabb megállapítása, melynek révén a Horvát-Szlavónország felé irányuló csempészet is megakadályoztatnék. A kérdés szükséges újabb szabályozásánál nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy a csempészek rendszerint álnév mögé rejtőzve és hamis tartalombevallással adják fel az élelmiszert tartalmazó csomagokat és küldeményeket s így a csomagok felbontása szükséges. A bűnvádi perrendtartás vonatkozó §§-ai szerint azonban kihágás gyanúja miatt indított eljárás során postai küldemény le nem foglalható s ezért a csempészet gyanúja alatt álló postai csomagküldemények visszatartásáról és felbontásáról is rendelkezni kell. Tagadhatatlan továbbá, hogy a postaalkalmazottak által kifejtendő ellenőrzés — főleg a mozgópostán — ezen közegeknek nagymérvű megterhelésével jár és szakértelmet igényel, miért is megfelelően jutalmazandó. Minthogy ezek mellett a magyar királyi kereskedelemügyi miniszter úrnak már fentebb említett 68.292/1917. számú rendeletével megállapított s 15 napi elzárás és 200 korona pénzbüntetésre szóló büntető szankció az élelmiszerek posta útján való kicsempészésével üzletszerűleg foglalkozó ügynökökkel szemben enyhének bizonyult, az eddiginél mindenesetre szigorúbb büntetés megállapítását tartja szükségesnek. Mindezekre való tekintettel rendelettervezetet készített s annak bemutatása mellett kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy az a minisztérium rendelete gyanánt kibocsáttassék. Egyben megjegyzi, hogy a részletes ellenőrző eljárást az e tárgyban létrejött megállapodás értelmében a postaalkalmazottakat illetőleg a magyar királyi kereskedelemügyi miniszter úr, a rendészeti szerveket illetőleg pedig ő fogja külön körrendeletben szabályozni.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

L. 1563/1918. M. E. sz. r. (ápr. 12.), R. T. 1918. 119—121. o. — L. még: 1918 júl. 20. (24.) — 42.

311.

1918. ápr. 12. (14.) — 37.

A gabona kiőrlési arányának megváltoztatása.

„A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, miszerint a rendelkezésre álló gabonakészletek oly fogyatékosak, hogy a hadsereg és az ország népességének ellátása ezidőszerint csak május hó első napjáig van biztosítva. Tartani lehet attól, hogy a folyamatba tett rekvizíció sem hozza meg teljesen azt az eredményt, hogy úgy a katonaság, valamint az ország népességének ellátása a gazdasági évnek még hátralévő részére biztosíttassék, még kevésbé azt, hogy Ausztriának is jelentősebb lisztmennyiségeket lehessen juttatni."

A rendkívül súlyos helyzetre való tekintettel javasolja, hogy a búza és a rozs kiőrlési arányát az eddigi 84% helyett a rozsnál 94%-ban, a búzánál 90%-ban állapítsák meg, bár tudatában van annak, hogy ilyen eljárás mellett a liszt minősége lényegesen megromlik. Ennek ellenére nem lát lehetőséget a liszt árának leszállítására; a különbözetet főleg a folyamatban lévő rekvirálások költségeinek fedezésére

kell fordítani. Javasolja még a búza és rozs elporlási arányának csökkentését, tengeri őrlésénél a korpakivonás mellőzését, a tengericsirának olajjá való feldolgozása után visszamaradó tengericsiraliszt emberi élelmezésre való felhasználását és a sörgyártás segédanyagainak közélelmezési célokra való fordítását.

L. 1918. júl. 6. (22.) — 89. és: 2966/1918. M. E. sz. r., a közfogyasztásra szánt búza- és rozsliszt forgalombahozatalának szabályozásáról (1918. júl. 17.). Ez a rozs kiőrlési arányát 90%-ban, a búzáét 87%-ban állapítja meg.

312.

1918. ápr. 12. (14.) — 54.

A gyámkormányzóra vonatkozó törvénytervezet.

Miniszterelnök úr bejelenti, miszerint ő császári és apostoli királyi felségének legmagasabb kívánsága, hogy a király kiskorúsága vagy tartós akadályoztatása esetére a kormányzói hatalom gyakorlására vonatkozólag törvényes rendelkezések hozassanak s ő felsége azon legmagasabb kívánságának is méltóztatott kifejezést adni, hogy ha az erre vonatkozó törvényjavaslat jelenleg az országgyűlésen netán nem is lenne letárgyalható,[1] azzal a minisztertanács foglalkozzék. Miniszterelnök úr bemutatja „A gyámkormányzóról" szóló s még a Tisza-kormány idejében készült törvénytervezetet és ismerteti annak határozmányait. Ezen tervezet szerint a gyámkormányzói tisztre — ha a király a törvénytervezetben meghatározott módon másként nem rendelkezik — elsősorban a királyné, másodsorban az özvegy anyakirályné, harmadsorban pedig az uralkodóháznak a trónöröklésre vonatkozó jogigény sorrendjében következő, nagykorú és cselekvőképes tagja lenne hivatva. [A)]

A minisztertanács a bemutatott törvénytervezethez elvben hozzájárul, mégis a következő észrevételeket kívánja figyelembe venni:

1./ A gyámkormányzói tisztet:

a) a király tartós akadályoztatása esetén elsősorban a királyné,

b) a király kiskorúsága esetén elsősorban az anyakirályné lássa el.

2./ A király tartós akadályoztatásának megállapításában való közreműködés az országgyűlés részére biztosítandó oly módon, hogy azt a körülményt, hogy a király tartósan akadályozva van, a kormány előterjesztésére az országgyűlés állapítja meg, továbbá hogy a kormány az országgyűlésnek az akadály fennállásáról évenkint jelentést tenni tartozik.

3./ A király által kirendelt gyámkormányzó az országgyűlésnek tudomására hozandó.

Ezek után a minisztertanács elhatározza, hogy ezen észrevételek figyelembe vételével a törvénytervezet átdolgozandó s hasonló törvényes rendelkezések megalkotásának biztosítása végett az osztrák kormánnyal közlendő.

[1] Az 1918. évi törvények között erre vonatkozó törvény nincs. A miniszterelnökség levéltárában, M. E. 1918—X—1662. sz. a. levő 1918. ápr. 17-i fogalmazvány (iktatószáma: 1697/1918) szerint a királynak az volt a kívánsága, hogy a minisztertanács az esetben is foglalkozzék a tervezettel, ha „az erre vonatkozó törvényjavaslat jelenleg az országgyűlésen nem is lenne letárgyalható". U.ezen szám alatt található mellékletként, másolatban a 8 §-ból álló, a gyámkormányzóra vonatkozó törvényjavaslat-szöveg is, amelynek alaptervezete még a Tisza-kormány idejében készült. A minisztertanács által módosított szöveget a miniszterelnökségről átküldték az igazságügyminiszterhez és német fordításban az osztrák miniszterelnökhöz. — Az igazságügyminiszter ugyanitt található, Bi 444/5. sz., 1918. jún. 1-én kelt és Bi 444/6. sz., 1918. jún. 29-én kelt, a miniszterelnökhöz intézett levelében tette meg észrevételeit, amelyek alapján újabb törvényjavaslattervezetet is nyújtott be (l. uo. mellékelve).

*

[A)] A minisztertanácsi jegyzőkönyv mellett lévő előterjesztés szövegében ezen a helyen fekete puha ceruzával szinte az olvashatatlanságig áthúzva a következő sorokat találjuk:

„. . . a gyámkormányzó az alkotmány keretében az összes királyi jogokat gyakorolná, de csak abban az esetben, ha a koronázási esküinek megfelelő ünnepélyes nyilatkozatot állít ki, a kiskorú király nevelését négytagú tanács támogatásával — mely tanácsba két tag Magyarországból és két tag Ausztriából delegáltatnék — a királyné intézné."

Ennek módosított szövegét l. a M. E. 1918—X—1662. sz. a. mellékelt törvényjavaslat szövegének 5. §-ában.

313.

1918. ápr. 17. (15.) — 1.

A második Wekerle-kormány lemondása.

Vö. 1918—5—1.

Miniszterelnök úr behatóan ismertetvén a politikai helyzetet,

a minisztertanács, miután megállapítja azt a körülményt, hogy azok a feltételek, melyek mellett a kabinet a kormányzásra vállalkozott, nem teljesültek s jelesül, hogy a kormány nincs azon alkotmányos eszközök birtokában, melyek működésének sikerét biztosíthatnák, egyhangúlag elhatározza a lemondást s legmélyebb hódolattal kéri ő császári és apostoli királyi felségét, hogy a kormány lemondását legkegyelmesebben elfogadni s annak tagjait miniszteri állásuktól legkegyelmesebben felmenteni méltóztassék.

Vö. 1918—17—1.

314.

1918. ápr. 22. (16.) — 16.

Az államvasúti alkalmazottakra vonatkozó intézkedéseknek az állami vasgyárak alkalmazottaira való kiterjesztése.

Pénzügyminiszter úr, tekintettel arra, hogy a kereskedelemügyi miniszter úr előterjesztésére olyan intézkedések fognak tétetni, amelyek az összes államvasúti alkalmazottaknak anyagi helyzetét lényegesen fogják javítani s tekintettel arra, hogy az államvasutak és az állami vasgyárak üzemének vitele tekintetében különösen a munkásokat illetőleg fennálló hasonlatosságra, eddig az egyenlő elbánás elvét szem előtt tartva, az volt a gyakorlat, hogy mindazok az intézkedések, amelyek az államvasutaknál létesíttettek, a szükséges eltérésekkel az állami vasgyáraknál is életbe léptettettek, kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy az államvasúti alkalmazottak, különösen pedig a munkások érdekében a minisztertanács által elhatározott intézkedéseket, amennyiben azokhoz hasonló intézkedések az állami vasgyáraknál még nem lennének, a viszonyok által indokolt eltérésekkel az állami vasgyárak alkalmazottaira nézve is életbe léptethesse.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja.

315.

1918. ápr. 22. (16.) — 17.

Timföld- és aluminiumgyárak létesítésének terve.

Pénzügyminiszter úr előadja, miszerint a császári és királyi hadügyminiszter úr a hadsereg aluminiumszükségletének biztosítása érdekében timföld- és aluminiumgyárakat kíván létesíteni. A hadügyminisztériumban ebben az irányban folytatott tárgyalások oda irányultak, hogy a timföldgyár Magyarországon és az aluminiumgyár Ausztriában létesíttessék. Minthogy ilyen megoldás mellett az ország ismét abba a helyzetbe került volna, hogy itthon csak félterméket készítünk, a kész terméket pedig drágább áron kell visszavásárolnunk és minthogy az aluminiumnak mint rézpótló anyagnak az átmenetgazdasági időben, de azután is, igen nagy jelentősége van, a magyar kormány az 1917. évi szeptember 15-én tartott közös miniszteri értekezleten azt az álláspontot juttatta érvényre, hogy az Ausztriában már meglévő gyárak termelésének betudásával a kvóta szerinti aránynak megfelelő teljesítőképességű timföld és aluminiumgyár létesíttessék Magyarországon, míg a fennmaradó szükséglet fedezésére Ausztriában állíttassanak fel megfelelő teljesítőképességű gyárat.[1] Előadja, hogy még hivatali elődje különböző cégektől ajánlatokat kért be és ezek alapján a gyárak létesítése tárgyában a magyar királyi kereskedelmi miniszter úrral egyetértve a császári és királyi hadügyminisztériummal és az ajánlattevőkkel tárgyalások tétettek folyamatba. A tárgyalások folyamán kiderült, hogy a gyáraknak kellő időre való felépítése csak úgy lehetséges, hogy azokat maga az állam létesíti. Minthogy azonban az állam nem rendelkezik sem a megfelelő aluminiumszakemberekkel, sem a gyártási szabadalmakkal, sem a szükséges bauxitterületekkel, elkerülhetetlenül szükséges, hogy a gyárak létesítése mindezekkel rendelkező cég bevonásával történjék.[A] Az aluminium- és timföldgyárak létesítése a háborúban tetemes többköltséggel jár. Az Ausztriában és a külföldön már meglévő ilyen gyárak a háború alatt befektetéseiket vagy egészben vagy részben már leírták és ezért a Magyarországon létesítendő gyárak csak akkor lehetnek életképesek, ha legalább a háborús többköltségek terhétől mentesíttetnek olyan módon, hogy a háborús többköltségek visszatérítése csak bizonyos kedvező körülmények között és csak bizonyos mértékben követeltetik. A háborús többletköltségek biztosítása tárgyában tárgyalások vannak folyamatban a császári és királyi hadügyminiszter úrral és a kérdést a pénzügyminiszter úr úgy kívánná megoldani, hogy körülbelül egy hónappal ezelőtt fennállott árak alapján kiszámított háborús többköltségek fedezésére szükséges mintegy 20 ½ millió korona és a gyárak békeköltségének a magyar államkincstár által fedezendő része fejében mintegy 9 millió koronát, összesen tehát mintegy 29 ½, kereken 30 millió koronát, továbbá a költségszámítás megejtése óta bekövetkezett és bekövetkezendő árdrágulásból előálló többköltségek fedezésére szükséges összeget a császári és királyi hadügyminiszter úr a mozgósítási hitel terhére elvállalja, illetve ezeket az összegeket a vállalat rendelkezésére bocsássa.

A gyárak létesítésére és üzemben tartására részvénytársaság alapíttatnék, amelynek alaptőkéje a létesítmények békeköltségével és a szükséges üzemi tőkével egyenlő összegben állapíttatnék meg. Az alaptőke 51 %-át a magyar államkincstár, 49 %-át pedig a Pozsonyi Kábelgyár Részvénytársaság jegyezné, amely cég aluminiumot tovább feldolgoz és amelynek érdekében áll, hogy a gyárában szükséges aluminium Magyarországban állíttassék elő. A timföldgyár esetleg földgázüzemre rendeztetnék be, míg a fémaluminiumgyár üzeméhez szükséges tetemes villamosenergia a Riul Mare vízesésnek kiépítésével biztosíttatnék. A császári és királyi hadügyminiszter úrral szemben kikötendőnek tartja továbbá a pénzügyminiszter úr, hogy az Ausztriában létesítendő timföld- és aluminiumgyárak a hadügyminisztériumtól a gyárak termelési képességeinek arányában legfeljebb ugyanoly összegű hozzájárulást kaphatnak, mint amilyet a magyar gyárak kapnak. Minthogy pedig a vízierő kiépítését még a folyó évi április hónap folyamán meg kell kezdeni, mert a téli hónapokban vízművek építése nem folytatható és így a tavaszi hónapok elvesztése az építési határidőket rendkívül kitolná, kéri a minisztertanács előzetes hozzájárulását ahhoz, hogy a vállalatot az előadott irányelvek szem előtt tartásával a kereskedelemügyi magyar királyi miniszter úrral egyetértőleg létesíthesse és a szükséges megállapodásokat és szerződéseket megköthesse.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

*

[1] Timföld- és alumíniumgyár felállításáról több közös minisztertanácsi értekezleten volt szó, így: 1917. júl. 2., szept. 15., 1918. febr. 15.

[A] A cég kiválasztásánál tekintettel kell lenni arra, hogy annak érdekében álljon az, hogy aluminium az országban tényleg előállíttassék. Az aluminiumot gyártó, de tovább fel nem dolgozó cégek mind olyanok, hogy azoknak Ausztriában, Németországban vagy a Svájcban már vannak nagy aluminiumgyáraik és így nincs meg a kellő biztosíték arra, hogy a magyar aluminiumgyár prosperálása egyáltalában üzleti érdekükben áll-e? Ennek

figyelembe vételével a legmegfelelőbbnek látszik a Pozsonyi Kábelgyár Részvénytársaságnak bevonása, amely cég aluminiumot tovább feldolgoz és amelynek érdekében áll, hogy a gyárában szükséges aluminium Magyarországon állíttassék elő.

316.

1918. ápr. 22. (16.) — 27.

Az Országos Munkásbetegsegélyző- és Balesetbiztosító Pénztár igazgatási költségei.

A pénzügyminiszter fenti költségeket az 1918. évre 1 005 575 K-ban állapítja meg.

317.

1918. ápr. 22. (16.) — 28.

Az államvasutak személyzetének illetményjavítása.

L. 1917—8—63., 1917—30—23., 1917—42—28., 1917—43—15.

A kereskedelmügyi miniszter előterjesztést tesz a MÁV személyzetének illetményjavítására vonatkozólag, ami évi 108 735 000 K, az 1917/18. számadási év hátralevő részére pedig 42 585 000 K többletkiadást fog jelenteni. „Ez az illetményfeljavítás egyaránt érintené az államvasutak évi fizetéses, havi-, napidíjas és napibéres, mint munkás személyzetét, de oly módon eszközöltetnék, hogy nem lehet visszahatással az állami tisztviselőkre, amennyiben szorosan alkalmazkodik az államvasutak speciális üzemi és szolgálati viszonyaihoz." *Ezután az egyes csoportokra és alcsoportokra vonatkozólag felsorolja az illetményemelés százalékban kifejezett számadatait.*

„A minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter úr javaslatát elfogadja azzal, hogy a háborús segélyekre szánt tételek, mintegy 21,000.000 korona összegben, most nem foganatosíthatók, s az erre vonatkozó kérdés csak az összes állami tisztviselők ügyével együtt fog elintéztetni. A minisztertanács a javaslathoz azzal járul hozzá, hogy a kereskedelemügyi miniszter úr újabb 200,000.000 korona fedezetet fog tarifaemelés útján nyújtani."[A)]

*

[A)] *A MÁV-alkalmazottak ezt a fizetésemelést, a kereskedelemügyi miniszter előadása szerint, a munkásság vezetésével, bérmozgalom szervezése útján vívták ki:*

„Az illetmény-feljavítás előzményeit és részleteit a következőkben ismertetem.

A háborús helyzet következtében a magyar királyi államvasutak mintegy 140.000 főnyi személyzete körében széleskörű, úgyszólván valamennyi személyzeti kategóriára kiterjedő mozgalmak indultak anyagi helyzetük javítása érdekében.

E mozgalmak hatása alatt az államvasutak igazgatósága hivatalbeli elődöm utasítására tárgyalásba bocsátkozott a személyzet egyes kategóriáinak képviselőivel kérelmeik tekintetében és e tárgyalások során a személyzet fölcsigázott követeléseit igyekezett azzal egyetértően redukálni.

E tárgyalások hónapokig tartottak és jóllehet a személyzet egy része, különösen a műhelyi munkások, több ízben kísérletet tettek azok eredményének kierőszakolására, azt a leghatározottabban visszautasítottam, a személyzetet a kormány iránti bizalomra utasítva, hogy ha nem akarja kockára tenni az egész illetményjavítás kérdését. Erélyes álláspontomnak meg is volt eddig az eredménye."

A munkások illetményemelésére eső évi többletköltség évi 37,300.000 K lenne. A miniszter a kérdés rendezését sürgősnek látta:

„Tekintettel az államvasúti személyzet körében tapasztalható nagy nyugtalanságra, valamint arra a körülményre, hogy az illetmények javításának további halogatása azzal a káros következménnyel járna, hogy a személyzet a vele miniszteri utasításra ez ügyben tárgyalásba bocsátkozott felsőbbségbe vetett bizalmát elvesztené és még nagyobb mértékben dobná magát az annyira káros idegen befolyások[1] karjaiba: kérem a t. minisztertanácsot, hogy javaslatomhoz hozzájárulni, engem annak végrehajtására azzal méltóztatnék felhatalmazni, hogy arról alkalmas módon a törvényhozásnak is tegyek jelentést, a felmerülő többköltségeket pedig zárszámadásilag indokolandó túlkiadásként folyóvá tehessem.

L. részletesebben: OL. ME. 1918—VII—1702. (Minisztertanácsi előterjesztés.) — Továbbá: 1918—17—11.

318.

1918. máj. 10. (17.) — 1.

A harmadik Wekerle-kormány első minisztertanácsa.

Vö. 1918—15—1.

Miniszterelnök úr üdvözli a kabinet tagjait,[1] támogatásukat kéri, s azon reményének ad kifejezést, hogy a kormány előtt álló nagy feladatok megvalósításában a kabinet tagjait a kölcsönös egyetértés és bizalom fogja vezérelni.

Tudomásul szolgál.

Vö. 1918—32—1.

[1] A szociáldemokrata párt és a szakszervezeti mozgalom balszárnyának befolyása.

[1] Miniszterelnök: dr. Wekerle Sándor.
A király személye körüli miniszter: gr. Zichy Aladár.
Belügyminiszter: dr. Wekerle Sándor.
Pénzügyminiszter: dr. Popovics Sándor.
Kereskedelemügyi miniszter: br. Szterényi József.
Földművelésügyi miniszter: gr. Serényi Béla.
Vallás- és közoktatásügyi miniszter: gr. Zichy János.
Igazságügyminiszter: dr. Tőry Gusztáv.
Honvédelmi miniszter: br. Szurmay Sándor.

319.

1918. máj. 10. (17.) — 7.

Közalkalmazottak beszerzési segélye.

A pénzügyminiszter utalva arra, hogy a közalkalmazottak az elmúlt év májusában beszerzési segélyeket kaptak, azon nézetének ad kifejezést, hogy ilyen segélyeket az idén is engedélyezni kell. A segélyeket a múlt évben az indemnitásra vonatkozó törvény alapján utalták ki ; idén a kiutalás a következő indemnitás tárgyalásáig rendeleti úton történhetnék.

320.

1918. máj. 10. (17.) — 8.

Az átmenetgazdasági minisztérium ügykörének felosztása.

Vö. 1918—8—23

Kereskedelemügyi miniszter úr visszatérve az 1918. évi február hó 28-án tartott minisztertanács azon elvi határozatára, hogy az átmenetgazdasági minisztérium ügyköre az egyes érdekelt szaktárcák között felosztandó, tekintettel arra a körülményre, hogy ez a felosztás most minden nehézség nélkül már foganatosítható, kéri annak kimondását, hogy ez a határozat most végrehajtandó s egyben az átmenetgazdasági minisztérium feloszlatandó.

A minisztertanács az átmenetgazdasági minisztérium megszüntetését s ügykörének a folyó évi február hó 28-án tartott minisztertanácsban hozott határozatban foglaltak szerinti felosztását kimondja, a megszüntetés végrehajtásával a kereskedelemügyi miniszter urat megbízza, akit felkér arra is, hogy a továbbiakra nézve a végleges tervezetet a minisztertanácshoz minél előbb bemutatni szíveskedjék.

Horvát-szlavón-dalmátországi miniszter : dr. Unkelhäusser Károly.
Tárcanélküli miniszter :
hg. Windischgraetz Lajos (közélelmezési m.)

* * *

Horvát bán .... Mihalović Antal

* * *

Közös miniszterek :

Külügyminiszter .... br. Burián István (1918. ápr.—1918. okt. 24.)
gr. Andrássy Gyula (1918. okt. 24.—nov. 2.)
Hadügyminiszter .... Stöger-Steiner, Rudolf (1917. ápr.—1918. nov.)
Pénzügyminiszter .... Spitzmüller, Alexander Bernhard Frh. (1918. ápr.—1918. nov. 6.)

(A harmadik Wekerle-kormányt felváltó Hadik-kormányt 1918. okt. 29-én nevezték ki.)

Vö. 1918—18—45.

321.

1918. máj. 10. (17.) — 10.

Az Országos Lakásügyi Tanács felállítása.

Kereskedelemügyi miniszter úr előadja, miszerint az ország nagyobb városaiban, de főleg Budapest székesfővárosban már béke idején is, kisebb nagyobb időközökben lakáshiány volt érezhető, a háború második évétől kezdődőleg pedig egyrészt az ellenségtől megszállott területekről való menekültek beözönlése, a vidékről való nagyfokú bevándorlás, bérházaknak hivatalok vagy hadi intézmények céljaira történt tömeges lefoglalása, másrészt az építőiparnak a háború következményeként jelentkező majdnem teljes letörése következtében a lakásinség annyira kivételes méreteket öltött, hogy ha a lakáskérdés megoldása terén a feltétlenül szükséges intézkedések lehető leggyorsabban meg nem történnek, úgy a leszerelés után válságos helyzet fog előállni. Előadó miniszter úr a fenyegető lakásinség enyhítését csak úgy véli elérhetőnek, ha az e téren szükséges intézkedések organikusan egymáshoz kapcsolva, egységesen és célirányosan hajtatnak végre. Ennek tudatában a már nyert felhatalmazás alapján a vezetése alatt álló kereskedelemügyi tárca keretében „Országos Lakásügyi Tanács" szervezését határozta el, mely tanács hivatva lenne, a jelenlegi nehéz helyzettel számolva, a lakásszaporítás nagyfontosságú részletkérdéseit, melyek mindenféle szakszerű előkészítést és a legapróbb részletekig menő megvitatást igényelnek, egységesen előkészíteni és a szükséges teendők iránt javaslatokat tenni. Az Országos Lakásügyi Tanács jóváhagyott javaslatainak gyors végrehajtásáról a Tanács mellé állítandó végrehajtó szerv útján szándékozik gondoskodni, melynek személyzetét és szervezetét rendeleti úton fogja megállapítani. A lakásépítés költségeinek, valamint a tanács és a mellé rendelt végrehajtó szerv személyi és dologi kiadásainak fedezése céljából szükséges hitelnek rendelkezésre bocsátása iránt külön előterjesztéssel fog a minisztertanács elé járulni.

Ismerteti az Országos Lakásügyi Tanács tervezete tárgyában készült rendelet tervezetét s kéri ahhoz a minisztertanács hozzájárulását.

A minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter úr bejelentését jóváhagyólag tudomásul veszi s a bemutatott rendelethez hozzájárul.

L. a kereskedelemügyi miniszter 1918. évi 38647. sz. rendeletét az „Országos Lakásügyi Tanács" szervezetéről (máj. 14.), R. T. 1394—1398. o., továbbá : 1918—20—26.

322.

1918. máj. 10. (17.) — 15.

A cipőrendeletnek ellenszegülő árusok és iparosok megrendszabályozása.

A hadsereg számára való lábbelikészítés a háború elején nagy fellendülést hozott a korábban külföldi versennyel küzdő cipőiparnak. Az anyaghiány azonban rövidesen uzsoraárak kialakulásához vezetett. Az 1917 elején bekövetkezett árszabályozás, majd a Cipőközpont és más szervek felállítása nem szüntette meg ezt a helyzetet. (Vö. *Szterényi—Ladányi* i. m. 253—254., 262—263. o.)

Kereskedelemügyi miniszter úr bejelenti, miszerint a legutóbb kiadott cipőrendelettel szemben értesülései szerint egyes kereskedők és iparosok renitens magatartást szándékoznak elfoglalni. Nehogy a kibocsátott rendelettel elérni szándékolt az a cél, hogy a polgári lakosság lábbeliszükségletét megfelelő áron beszerezhesse, meghiúsíttassék, kéri a minisztertanács elvi hozzájárulását, hogy a rendelettel szemben renitens magatartást tanúsító cipőárusító üzleteket és cipésziparosokat megrendszabályozhassa. Terve ebben az irányban az, hogy a bezáró üzleteket hatóságilag lefoglalhatná, a renitens cipésziparosok iparengedélyét elvonná, állami műhelyeket állítana fel, s ezekbe a cipészeket hadiszolgálatra berendeltetné.

A minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter úr javaslatát egyhangúlag helyeselve, ahhoz hozzájárul.

L. 31 863/1918. sz. keresk. min. r. (ápr. 29.), R. T. 1918. 1367—1384. o., továbbá: 1918—18—35.

323.

1918. máj. 10. (17.) — 18.

Az ingatlanforgalom korlátozásáról szóló 4000/1917. M. E. sz. rendelet hatályának kiterjesztése.

Vö. 1917—44—20.

A földművelésügyi miniszter kéri a rendelet hatályának Baranya, Somogy, Zala, Nógrád, Bihar, Torontál és Temes vármegyékre, továbbá Versec törvényhatósági joggal felruházott város külső és belső területeire való kiterjesztését. Szükségesnek látja továbbá a rendelet hatályának az északkeleti határvidék városainak, névszerint Máramarossziget, Beregszász, Munkács, Ungvár, Szatmárnémeti, Sátoraljaujhely, Eperjes, Bártfa és Kisszeben városok külső és belső területére való kiterjesztését is, ahol újabban „nem kívánatos galiciai elem telepszik meg”.

N. f. t.

A javaslat alapján készült az 53 443/1918. F. M. sz. rendelet. R. T. 1918. 1197—1198. o.

Vö. 1918—22—63.

324.

1918. máj. 10. (17.) — 20.

Állami tisztviselők élelmiszerellátása.

L. 1917—40—65.

„Földművelésügyi miniszter úr utalva arra, hogy a mostani háború az állami tisztviselők és közalkalmazottak megélhetési viszonyait a lehető legrosszabb állapotba helyezte s hogy a készpénzzel való segítségek semmi kedvező eredményt elérni nem fognak, mert oly mennyiségű pénzsegélyt adni, mely a megélhetési viszonyokat lényegesen javítani tudná, az államháztartás egyensúlyának teljes felborítása nélkül képesek nem vagyunk. Azon véleményének ad kifejezést, hogy vissza kellene térni a természetbeni ellátás módszerére, illetőleg lehetővé kellene tenni azt, hogy a tisztviselők szükségleteik fedezése tekintetében biztosítva legyenek, s azokat lehetőleg közvetlenül a termelőtől méltányos áron szerezhessék be. Az ezirányú megfelelő intézkedések, illetőleg a tisztviselők szükségleteinek biztosítása lényegesen hozzájárulna ahhoz, hogy az állami szolgálat a többi kereseti ágakkal szemben bizonyos vonzóerővel bírjon s alkalmas lenne megakadályozni azon máris mutatkozó és a háború után előreláthatólag még nagyobb arányokban várható jelenséget, hogy a már szolgálatban lévő állami tisztviselők is igyekeznek a könnyebb megélhetés biztosítása érdekében más pályára átlépni. A természetbeni járandóságok, illetőleg a szükségletek biztosítása szerinte két csoportra osztható: és pedig az egyikbe az élelmiszerek, a másikba pedig az egyéb használati cikkek.”

Javasolja, hogy az állami kezelésben levő ménesgazdaságok kb. 80 000 kat. holdnyi területén termeljék meg a köztisztviselők részére önköltségi áron adható legfontosabb élelmiszereket (liszten kívül főleg tejet, vajat, sajtot, tojást, zöldséget és zsírt).

„Tekintve azonban az e célból végzendő munka nagy arányait és az ennek során még leküzdendő nehézségeket s tekintve, hogy az összes szükségletek tárcájának kezelésében álló birtokokról előreláthatólag teljesen nem fedezhetők, elsősorban a fővárosban és környékén élő állami alkalmazottak ellátásának biztosításáról kíván gondoskodni s az ellátás fokozatosan lenne kiterjesztendő a többi nagyobb városok s folytatólag lehetőleg az egész országban lévő összes állami alkalmazottak szükségleteinek biztosítására. E célból meg kívánja állapítani a Budapesten székelő összes állami hivatalok, továbbá a magyar államvasutak és az államvasúti gépgyár tisztviselőinek, alkalmazottainak és ezek családtagjainak számát, s ez alapon szándékozik megállapítani a szükséglet mérvét s azt, hogy ezen szükségletek fedezésére az egyes birtokokon minő termények és minő arányban termeltessenek.”

Számítása szerint ezeknek a gazdaságoknak üzeme a következő gazdasági évtől kezdődőleg állítható e cél szolgálatába.

„A minisztertanács . . . a miniszterelnök úr felszólalása alapján az akció sürgős megindítását szükségesnek mondja, hogy egyes termények lehetőleg már a folyó gazdasági évben is rendelkezésre álljanak.”

Vö. OL. ME. 1918—VII—2047. (Minisztertanácsi előterjesztés.) L. 1918—24—40.

325.

1918. máj. 22. (18.) — 1.

Évi segély a Magyar Keleti Kultúrközpont részére.

Miniszterelnök úr bejelenti, miszerint a Magyar Keleti Kultúrközpont azt a kérelmet terjesztette elő, hogy az 1917/18. költségvetési évtől kezdődőleg, az érdekelt többi minisztériumok részéről nyújtott segélyösszegeken felül, a miniszterelnökség által évi 50.000 korona segélyben részesíttessék. Minthogy a Magyar Keleti Kultúrközpontnak a török, bolgár és albán népekkel való kultúrális és gazdasági kapcsolat megteremtésére és állandó erősítésére hivatott működésének kiváló fontosságot tulajdonít, ezen működésnek a kért anyagi támogatás megadása által való lehetővé tételét a maga részéről indokoltnak és kívánatosnak tartja. Ennek folytán a Kultúrközpont által kért évi 50.000 korona szubvenciót engedélyezni kívánná, s kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy ezen összeget az 1917/18. költségvetési évre a „Miniszterelnökség" átmeneti kiadásainál előirányzat nélküli kiadásként utalványozhassa.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

326.

1918. máj. 22. (18.) — 12.

A határrendőrség személyzetének szaporítása.

L. 1917—17—18., 1917—21—8.

A belügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr előadja, miszerint a magyar királyi határrendőrség a háború folyamán oly kötelességek elé állíttatott, melyeket jelenlegi csekély létszámával ellátni nem képes. Nevezetesen a háború kezdete óta végzi a határszéli vármegyékben nagy számban előforduló bizalmas megfigyeléseket, végzi a katonai vagy államrendőri szempontból szükséges nyomozásokat, a háború idején annyira fontossá vált határellenőrzést, a kémkedés megakadályozására irányuló szolgálatot, mely teendőket a testület csekély létszáma mellett csak munkaerejének teljes megfeszítésével tudott ellátni. A legújabb időkben ezen teendők mellett megbízatott még a magyar királyi határrendőrség az elrejtett, eltitkolt és forgalomból elvont élelmiszerek és közszükségleti cikkek felkutatásával, ezek kicsempészésének meggátlásával, mely célból az országos közélelmezési hivatalhoz 2 fogalmazót és 28 detektívet kellett átengedni. Éppen a háborús viszonyokra való figyelemmel nem lehetett elzárkózni a katonai hatóságok azon kívánsága elől sem, hogy a katonai büntető törvénykönyvbe ütköző bűncselekmények kinyomozására hivatásos rendőrtisztviselők és közegek bocsáttassanak rendelkezésre. A részben katonai parancsnokságnál, részben katonai védelmi állomásoknál (Abwehrstelle[1]) szolgálatot teljesítő határrendőrtisztviselők száma 6 fogalmazó és 21 polgári biztos.[2] Megbízatott továbbá a

[1] Vö. 1917—17—18., 1. jegyzettel.
[2] Detektív.

határrendőrség az Oroszországból és Romániából visszatérő hadifoglyokkal és internáltakkal szemben foganatosítandó egészségügyi és rendőri szabályok végrehajtásával, mely teendők eddig is 8 fogalmazó, 14 kezelő tisztviselő és polgári biztos munkaerejét teljesen lekötötték. [A)]

A pozsonyi kormánybiztossághoz a rendőri ügyek előadására 2 határrendőr fogalmazót, Bécsbe a császári és királyi hadügyminisztériumban szervezett „Passvisakommission"-hoz[3] két fogalmazó tisztviselőt kellett beosztani. A tíz közélelmezési kormánybiztossághoz,[4] rendőri természetű ügyek előadása és végzése céljából, szintén szükséges lesz rendőrtisztviselők és közegek beosztásáról gondoskodni. Miután a budapesti államrendőrségtől a közbiztonsági szolgálat ellátásának veszélyeztetése nélkül egyetlen tisztviselő vagy közeg sem vonható el, a magyar királyi határrendőrség személyzetét kell szaporítani, minek folytán kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy a magyar királyi határrendőrség létszámában 10, a X. fizetési osztályban rendszeresített segédfogalmazói állást, és 15, a IX. fizetési osztálynak megfelelő illetményekkel javadalmazott II. osztályú polgári biztosi állást szervezhessen s ezen állásokat kinevezés útján azonnal betölthesse.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

*

[A)] Tekintettel arra, hogy az előbb említetteknek visszatérése oly nagy számban várható, hogy a hadvezetőségnek mintegy 20.000 ember elhelyezésére alkalmas barakkok építése iránt már intézkednie kellett, az ebből kifolyólag felmerülő rendőri teendők is nagy mérvben emelkedni fognak.

327.

1918. máj. 22. (18.) — 34.

A béketárgyalások előkészítése a breszt-litovszki és bukaresti tárgyalások tanulságai alapján.

Vö. 1918—2—21., 1918—10—1.

Kereskedelemügyi miniszter úr előadja, miszerint bár a breszt-litovszki béketárgyalások kapcsán sajnálattal kellett nélkülöznie a tárgyalás alá kerülő anyagnak minden előkészítettségét, úgyhogy tárgyaló küldötteink csak arra az anyagra voltak utalva, melyet egyrészt a német birodalom kormánya a külügyminiszter úr útján rendelkezésünkre bocsátott, másrészt amely az egyes magyar szakreferensek tervezete szerint rendelkezésre állott. A tárgyalásokba minden rendszeres előkészítés nélkül voltunk kénytelenek belemenni. Nagyon természetes, hogy ennek következtében a tárgyalási bázisul szolgáló anyag nem meríthette ki az egész matériát, el is tekintve attól, hogy az sem az egyes magyar kormányzati ágazatokkal, sem az osztrák kormánnyal, de legkevésbbé a német kormánnyal letárgyalva nem volt, úgyhogy ott a helyszínen kellett minden egyes részletkérdést úgyszólván hevenyészve megtárgyalni. Vé-

[3] Útlevél- és vízumbizottság.
[4] Vö. 1918—6—68.

leménye szerint az előzetes tárgyalások az egységes, erőteljes és céltudatos fellépéshez okvetlenül szükségesek, mert csak ily módon várható politikai és gazdasági érdekeinknek kívánatos érvényesülése. S ha ezek a nehézségek a két rendbeli breszt-litovszki béketárgyalásoknál jelentkeztek, úgy azok a bukaresti tárgyalások kapcsán fokozottabb mértékben érvényesültek, amely tárgyalásoknál a magyar érdekek élesebben állottak előtérben és vártak érvényesülésre, mint az orosz relációkban. Ebben a vonatkozásban is hiányzott minden komoly előkészület, mindössze az az anyag állott rendelkezésre, melyet a rendelkezésre állott rövid idő alatt összeállíthatott és a tárgyalás megkezdésekor a minisztertanácsnak tájékoztatásul bemutathatott. Amit az idő rövidségére és az anyag előkészítetlen voltára való tekintettel meg lehetett tenni, az így is megtörtént ugyan, de kétségtelen, hogy a kellő előmunkálatoknak idejében való felépítése és az egyes kormányzati ágak között létesített összhang s az osztrák és német kormánnyal létrehozott előzetes megállapodások a munkát a bukaresti tárgyalásokon lényegesen megkönnyítették volna és nem fordulhatott volna elő az a sajnálatraméltó jelenség, melyben szinte nap-nap után volt része Bukarestben, hogy előbb az osztrák kormánnyal kellett az egyes kérdésekben kemény tusát vívni, majd ha végre sikerült megegyezni, azzal együtt a németekkel. Eltekintve egyebektől, a tárgyalások hosszú elhúzódásában ennek is jelentős része volt. Ezzel szemben a németek példás készültséggel jelentek meg Breszt-Litovszkban is és Bukarestben is részletesen kidolgozott anyaggal. Minthogy belátható időn belül kétségtelenül aktuálisakká lesznek a ma még háborús többi országokkal való béketárgyalások is s ezek között a földrajzi helyzetünknél fogva reánk nézve elsőrangú szerb tárgyalás is és nehogy újból a felkészültség teljes hiányával kelljen ezen tárgyalásokba belemennünk, véleménye szerint szükséges — amint azt a német birodalmi példa is mutatja — egy összefoglaló szervnek a létesítése, mely az egyes béketárgyalásokhoz szükséges anyagot összegyűjtené, a kívánalmakat felállítaná, az egyes kormányzati ágazatokkal az egyetértést létrehozná, sőt az egész anyag tekintetében is az osztrák és német kormánnyal előzetes megállapodások létesítését előkészítené. Ily szervként egy interminiszteriális bizottság mutatkoznék legalkalmasabbnak, melyben az érdekelt tárcák megfelelően képviselve volnának. Tekintettel arra, hogy a béketárgyalások anyagának túlnyomó része a kereskedelemügyi tárca ügykörét érinti, ezen szerv a kereskedelemügyi miniszter vezetése alatt volna létesítendő. Ezek alapján kéri a minisztertanácsot, hogy erre vonatkozó javaslatát elfogadva, őt felhatalmazza, hogy az érdekelt miniszter urakkal a bizottság egybeállítása iránt azonnal érintkezésbe lépjen.

A minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter úr javaslatát elfogadja azzal, hogy ugyanezen bizottság készítse el a német anyagot is.

N. f. t., szövegében aláhúzásokkal.
Vö. 1918—20—3.

328.

1918. máj. 22. (18.) — 35.

Megtorlás a cipőrendéletet szabotáló iparosok ellen.

L. 1918—17—25.

„Kereskedelemügyi miniszter úr bejelenti, miszerint a cipőkészítést és a cipőárakat szabályozó 31.863/1918. VI. C./2. számú rendelete ellen a cipőkészítő és javító iparosok körében oly célzatú mozgalom kezd elterjedni, hogy ezen iparosok üzemeiket beszüntetik és ily módon akadályozzák meg, hogy a közönség az előírt árakon jusson cipőhöz. Miután e mozgalom veszélyezteti az ország lakosságának cipővel való ellátását, szükséges annak lehetővé tétele, hogy ezen iparosok üzemük folytatására legyenek kényszeríthetők, illetve renitenciájukkal szemben megfelelő kormányzati intézkedések legyenek tehetők."

Háromfajta megtorlást javasol : 1. az üzem hatósági kezelésbe vételét ; 2. az ipar gyakorlásának meghatározott időre, de legfeljebb a háború egész tartamára való eltiltását ; 3. hat hónapig terjedhető elzárást és kétezer koronáig terjedhető pénzbüntetést.

329.

1918. máj. 22. (18.) — 36.

A háborús központokat és bizottságokat ellenőrző hivatal (KBEH.) létesítése.

Vö. 1917—39—36.

Kereskedelemügyi miniszter úr utalással arra, hogy a 4308/1917[a] M. E. számú rendelet[1] a korlátozott forgalmú közszükségleti cikkekkel gazdálkodó háborús szervezetek (központok, bizottságok, irodák) egész üzletvitelének, különösen pénz- és vagyonkezelésének felügyeletét és ellenőrzését az illetékes minisztériumra ruházta, bejelenti, miszerint a kereskedelemügyi minisztérium ügykörébe tartozó 15 bizottság és 18 központ összesen 33 szervezet állandó felügyeletére és ellenőrzésére egy központi hivatalt (Központokat és Bizottságokat Ellenőrző Hivatalt, K. B. E. H. [b]) szándékozik létesíteni. A hivatalra átruházná azt a végrehajtó hatalmat, amit ezen szervezetekre vonatkozó rendeletek, valamint az előbb idézett M. E. rendelet a kereskedelemügyi miniszternek tartanak fenn. A hivatal feladata volna : a./ az általános ellenőrzés abból a szempontból, vajjon a szervezet megfelel-e azoknak a feladatoknak, amelyeket részére a vonatkozó miniszteri rendeletek előírnak s tárgyalja azokat a panaszokat, amelyek e tekintetben a szervezet működése ellen felmerülnek ; b./ ellenőrzi, vajjon a szervezet a rárótt feladatok megoldása közben kellőképen megoldja-e a közérdeket, s nem nyomultak előtérbe a központtal közelebbi kapcsolatban lévő erősebb gazdasági csoportok érdekei

[a] A jegyzőkönyv szövegében tévesen : 1918.
[1] L. a rendeletet előkészítő minisztertanácsi tárgyalást : 1917—39—36. — R. T. 1917. 2298—2301. o.
[b] Kiemelés tőlem. — *I. E.*

a gyengébbeknek vagy távolabb állóknak s mindkettőnél a közérdeknek a rovására; c./ ellenőrzi a könyvelést, vagyon- és pénzkezelést, s gondoskodik róla, hogy a szervezet az általa kezelt áruk drágítása árán vagyont ne gyűjtsön, hogy az árumanipulációt (bevásárlás, osztályozás, felosztás, forgalombahozatal, stb.) a lehető legcsekélyebb üzemi költséggel lássa el, hogy a költségeket a forgalmazott árukra igazságos kulcs szerint ossza el; d./ a szóban forgó szervezetek által kezelt cikkek forgalmát szabályozó, illetőleg korlátozó rendeletek elleni kihágások ügyében utolsó fokon döntsön; e./ a háborús gazdasági szervek működésének, valamint a gazdasági helyzet változtatásainak állandó figyelemmel kísérése alapján javaslatokat tegyen a kormánynak a szóban forgó szervezetek működési körének módosítására, tökéletesítésére, s majdan a fokozatos visszafejlesztés módozataira is.

Ezen változatos munkakör ellátására a hivatalnak szüksége lesz állandó törzsszemélyzetre, szervezendők melléje tanácsadó szervek és felhatalmazandó arra, hogy bizonyos feladatok megoldására arra alkalmas hatóságokat vagy magánintézményeket vehessen igénybe. A hivatal egy elnök vezetése alatt három osztályra tagozódnék, jelesen: a./ általános felügyelet, b./ könyvelés, vagyon- és pénzkezelés ellenőrzése, c./ kihágási ügyek. Az állandó személyzet létszámának korlátozása érdekében a szakértők részben tiszteletbeli, részben ad hoc, esetleg szerződéses megbízatással alkalmaztatnának. Szükséges ez annál is inkább, mert itt csak tökéletes szakemberek jöhetnek számításba, akiknek állandó alkalmazása aránytalanul nagy összegeket igényelne, anélkül, hogy munkaerejük teljes kihasználására számítani lehetne. Az általános felügyeleti osztálynál, mely ellenőrzi, hogy a rendeletek a közérdek és egyenlő elbánás szempontjainak megfelelően hajtatnak-e végre, olyan szakemberekre is van szükség, akik a szóban forgó szakmának technológiai, mint kereskedelmi viszonyait teljesen ismerik. Ilyen szakembereket fognak az iparok kényszeregyesületei[2] rendelkezésre bocsáthatni, amely egyesületek az iparnak állandó hatósági felügyelet alatt működő autonóm szervezeteinként terveztetnek. A központok könyvvitelének, vagyon- és pénzkezelésének ellenőrzése tekintetében a Pénzintézeti Központtal szándékozik tárgyalásokat kezdeményezni, amely saját működési köre céljaira már rendelkezik megfelelő gyakorlatú revizori karral, s amely ezt a munkát bizonyára olcsóbban és gyorsabban fogja elvégezhetni, mintha a 33 bizottság és központ részére külön revizorok alkalmaztatnának. Amennyiben a Pénzintézeti Központtal megfelelő megállapodás létrehozható nem volna, ezzel a munkával a magyar revizori szövetséget bízná meg bizonyos általányösszeg ellenében. A hivatal felügyeleti ügykörében rendeleti úton érintkeznék, természetesen az alsóbbfokú közigazgatási hatóságokkal és a rendőrséggel is.

Létesíteni szándékozik továbbá egy állandó tanácsot[c], amelynek feladata lenne, hogy a hivatalba beérkező és ott feldolgozott jelentések alapján a központok és bizottságok működését és továbbá az általános háborús és közgazdasági helyzet alakulását figyelemmel kísérje s ennek kapcsán a kormánynak javaslatokat készítsen arra vonatkozólag, hogy miképen lehetne a központok ellen felmerülő panaszokat megszüntetni, működésüket tökéletesíteni, s mihelyt beáll annak lehetősége, munkakörüket a közérdek sérelme

[2] Egy-egy iparág képviselőinek egy szervezeten belül való tömörítése, abból a célból, hogy a háborús és háború utáni feladatok ellátására irányíthatók legyenek. L. 1918. jún. 15. (20.) — 25.

[c] Kiemelés tőlem. — *I. E.*

nélkül visszafejleszteni, esetleg egészen beszüntetni. A tanács tagjai tiszteletbeli állásokat töltenének be, helyet foglalnának benne az érdekelt minisztériumok képviselőin kívül a fontosabb ipari és kereskedelmi érdekképviseletek és természetesen a háborús szervezetek vezetői is.

Jóllehet a kereskedelemügyi miniszter úr a hivatalt a vezetése alatt álló minisztérium tárcájához tartozó 33 központ és bizottság ellenőrzésére tervezi, véleménye szerint nincsen semmi akadálya annak, hogy ezt a hivatalt a többi tárcák is igénybe vehessék az alájuk tartozó hasonló háborús szervezetek felügyelete tekintetében, amikor a hivatal mindig az illetékes miniszter intenciói szerint járna el, s közvetlenül ahhoz tenne jelentést. Amennyiben más miniszter úr ezt igénybe kívánná venni, viszonya a hivatalhoz olyan volna, mint a Központi Statisztikai Hivatalé, mely a különböző minisztériumok részére és rendeletére dolgozik, maga pedig ügyrendileg a kereskedelmi tárca hatáskörébe tartozik.

Kereskedelemügyi miniszter úr előadja még, hogy a hivatal szoros öszeköttetésbe fog hozatni az árvizsgáló bizottságokkal,[d] melyek annak egy további osztályát fogják képezhetni. Külön osztályként idekapcsolható az a munkakör is, amelyet a közélelmezési miniszter úr a szállítási igazolványok ellenőrzésére kíván önálló hivatalként megszervezni, amennyiben nevezett miniszter úr ezt ezzel megbízni hajlandó. Jelenleg ugyanis a szállítási igazolványokat az érdekelt központok és bizottságok rendelik meg, veszik át, s küldik szét saját bizományosaiknak, hatóságoknak stb. s ugyancsak ezekhez a központokhoz küldik be a feladó állomások a szállítási igazolványok ellenőrző szelvényeit. Vagyis a termények szállítását ugyanaz a központ ellenőrzi, amely a szállítást tényleg lebonyolítja, sőt ezen működésében a közigazgatási hatóságokat is ellenőrzi. A hivatal itt is minden egyes minisztérium részére külön, központilag végezné az ellenőrzést. A hivatal munkakörének az utóbb említett három irányban való kibővítését csak célszerűségi szempontból veti fel s rámutat arra, hogy a jelzett feladatok minden esetre úgy költség, mint személyzet tekintetében takarékosabban oldhatók meg közös szerv esetén. Ismerteti a hivatal organizációs tervét, egyelőre csak a kereskedelmi tárca alá tartozó központi szervezetek tekintetében s előadja, hogy a hivatal költségeire vonatkozólag ma még nem állanak biztos támpontok rendelkezésre, azonban nem vél túlzott mértékkel mérni, ha annak évi személyi és dologi kiadásait együttvéve 400.000—500.000 koronára teszi, tekintettel különösen arra a körülményre, hogy a revizori költségek igen jelentékenyeknek ígérkeznek, és csak jól dotált személyzettel lehet a nehéz és háládatlan feladatra vállalkozni. A felmerülő költségeket előirányzat nélküli kiadás gyanánt vélné elszámolandóknak, de egyúttal kiróva azokat a tárcája alá tartozó központoknak közcélra szánt feleslegeire, előirányzat nélküli bevételek gyanánt vételezné is be.

Kereskedelemügyi miniszter úr további bővebb ismertetés után kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy a kérdésben forgó hivatalt felállíthassa.

Kereskedelemügyi miniszter úr előadása kapcsán a miniszterelnök úr felhívja a figyelmet arra, hogy a szállítási igazolványok kiállítása tekintetében ma az a nehézkes eljárás van, hogy azok különböző helyeken állíttatnak ki, ami a közönség szempontjából igen sok kellemetlenséggel jár. Kéri ezek kiállításának lehető központosítását. A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter

[d] Kiemelés tőlem. — *I. E.*

úr kéri a tervbe vett ellenőrző hivatal ügykörének kiterjesztését a Közélelmezési Hivatal ügykörébe tartozó központokra is.

A minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter úr javaslatát elfogadja azzal, hogy a hivatal költségeit a pénzügyminiszter úr előlegezze. A költségek azután bizonyos kulcs szerint az ellenőrzés alatt álló központok üzleti feleslegeire fognak átháríttatni. A miniszterelnök úr javaslatához a minisztertanács szintén hozzájárul s óhajtja, hogy a szállítási igazolványok kiállítása lehetőség szerint egy helyre központosíttassék, valamint helyeslőleg tudomásul veszi a közélelmezési ügyeket vezető miniszter úr kívánságát is, mert kívánatos, hogy lehetőleg az összes központok ily ellenőrzés alá essenek.[A]

Panaszok a központok működése ellen.

[A] „A központok pénzügyi megalapozása gyenge. Németországban állami tőkével alakultak, nálunk magántőke adta össze a szükséges eszközöket. Ebben is rejlik egyik legnagyobb hibája a mi központjainknak. A különbség itt nem a részvények kamatozásában van, ami különben is korlátolt, rendesen 5%, hanem abban, hogy kis tőkével és ezt 20—30-szorosan meghaladó hitel igénybevételével milliárdokra menő forgalmat bonyolítanak le. A nagy kockázat miatt aránylag nagy titkos és nyílt tartalékok gyűjtésére kényszerülvék, melyeket azután, miután az anyagi eredményekben bizonyos mértéken túl sem a vezetőség, sem a részvényesek érdekelve nincsenek, más üzemeknél, melyeknél esetleg egészen mások az eladók vagy fogyasztók, könnyelműen leadhatnak.

Kapcsolatos ezzel a központok által lebonyolított forgalom után számított nagy jutalékokra vonatkozó panasz. A jelenleg fennálló központok és hasonló szervek által lebonyolított forgalom évi összege szerény becslés mellett is felülmúlja a 6 milliárdot, ez után az összeg után számított már egyetlen százalék jutalék is 60 millió koronát tesz ki, holott a jutalékok általában 3.8% között mozognak. Vagyis az ily címen beszedett összegek 100 millió koronákra rúgnak. Ezek az összegek és a kockázati tartalékolások céljából számított nyereségek egyrészt igen megdrágítják az árut, másrészt a nyilvánosság előtt is sokat panaszolt könnyelmű gazdálkodásra, az alkalmazottak túlfizetésére, fényűző üzletvitelre stb. adnak alkalmat.

Ide tartozó panasz a forgalom egy-egy részének egyes vállalat vagy bank részére való albérletbe adása jutalék fejében, amikor a jutaléki és egyéb haszon, egészen eltekintve a kereskedelmi összeköttetéseknek a monopóliumig való stabilizálódásától, a köz rovására, a magánérdekek javára megy.

A központok keletkezésekor nem lévén még meg az egyes iparágak zárt szervezete (kényszerszövetsége), a központokban a vezetés és a hatalom túlságosan a nagyobb érdekeltség kezébe jutott a panaszok szerint a gyengébbek s állítólag a köz rovására.

Az ellenőrzés lazasága következtében a vezetőség egyoldalú kedvezményeket juttathat egyeseknek, sőt eddig be nem igazolt panaszok szerint a szervezetek alkalmazottai az anyag célzatos osztályozásával, a kiutalások sorrendjének önkényes módosításával, készleteinek spekulatív célokra való elvonásával, a raktárkezelés hiányaival és ellenőrizetlen voltával állítólag jelentékeny anyagmennyiségeknek a termelőtől közvetlenül a központ elkerülésével a feldolgozóhoz, illetőleg fogyasztóhoz való juttatásával jogosulatlan előnyöket nyújtanak — természetesen nem ellenszolgáltatás nélkül. — Széltében elterjedt hírek szerint a korlátozott forgalmú anyagok ma kéz alatt mind megszerezhetők aránytalanul magas áron s ezen anyagok forrását a központok alkalmazottainak s ezek hozzátartozóinak vázolt manipulációikra vezetik vissza. A mai rendszer szerint ezek az egyéni hibákon alapuló fonákságok és visszaélések csak ritkán, s botrányok kapcsán küszöbölhetők ki, míg állandó szervezett ellenőrzés mellett már preventíve nehezíttetnek meg és a központok általánosan elismert hasznos, sőt elkerülhetetlenül szükséges működésének diszkreditálása nélkül, az egész vonalon kiirthatók."

A sok panaszra való tekintettel a kereskedelemügyi miniszter a központok széleskörű ellenőrzését tervezi, helyt adva az érdekképviseletek részéről elé tárt szempontoknak. Megvizsgálandó volna a központok áru- és árpolitikája, pénzkezelése, a feladatok ellátására való alkalmassága, a szakértelem érvényesülése, valamint az, hogy nem egyes kiváltságos rétegek érdekében keletkeztek-e, a kisüzemek és a nagyközönség érdekeinek mellőzésével. Javasolja egy a központok és bizottságok működését figyelemmel kísérő tanács létesítését, majd ismerteti a fennálló központok és bizottságok jegyzékét tárcák szerint.

330.

1918. máj. 22. (18.) — 45.

Az átmenetgazdasági minisztérium ügykörének felosztása.

Vö. 1918—17—8.

Kereskedelemügyi miniszter úr bejelenti, hogy az átmenetgazdasági minisztérium ügykörének [a] értelmében[1] az intézkedéseket folyamatba tette. Jelenti, hogy nem szándékozik külön hivatalt ezen ügyek intézésére létesíteni, mert az teljesen felesleges volna, hanem a minisztérium azon osztályaiba fogja az ügyeket beosztani, ahova azok természetük szerint tartoznak. Így tett átmeneti gazdasági birodalmi bizottságával Németország is, mely beosztotta ezeket az ügyeket a Reichswirtschaftsamtba. Azon ügyekre nézve pedig, melyek több tárcát fognak állandóan érdekelni, állandó interminiszteriális bizottság alakítása iránt fog előterjesztést tenni.

A minisztertanács a jelentést helyeslőleg tudomásul veszi.

További fejlemények: 1918. évi 2435/M. E. sz. rendelet a háborúról a békére való átmenettel kapcsolatos gazdasági ügyek kormányhatósági intézéséről szóló 3394/1917. M. E. sz. rendeletnek, valamint a leszerelés folytán feleslegessé vált katonai javak felosztását és értékesítését intéző miniszteri bizottság alakításáról szóló 552/1918. M. E., illetve 1534/1918. M. E. rendeleteknek végül a leszerelés folytán feleslegessé, illetve nélkülözhetővé vált katonai javak forgalombahozása tárgyában kiadott 1102/1918. M. E., illetve 1535/1918. M. E. sz. rendeleteknek módosításáról. (Jún. 8.) R. T. 1918. 639—642. o. Tervezetének minisztertanácsi előterjesztése: 1918—19—45. — L. még: 1918—19—46.

[a] A tisztázatból e helyen hiányzó „felosztása iránt a minisztertanács határozata" szavak az előterjesztésben megtalálhatók.

[1] A felosztásra vonatkozó határozat végrehajtására l. 1918—17—8.

331.

1919. máj. 22. (18.) — 46.

Sztrájkmozgalmak megelőzése.

Vö. 1918—9—22.

Kereskedelemügyi miniszter úr bejelenti, hogy a budapesti főkapitány bizalmas jelentése szerint az általános sztrájkot illetőleg komoly veszedelem fenyeget, mellyel szemben a legmesszebbmenő intézkedések szükségesek. Reámutat a legújabb eseményekre, midőn már szabotázs is kezdődött egyik gyárban 1500 nőmunkással; egy másik gyárban ismét hatalmi kérdés merült fel, egy a munkásoknak nem tetsző művezető elbocsátását követelték és ezért sztrájkba léptek. A főkapitány oly jelenségeket jelent, amelyek a legkomolyabb aggodalmakra adnak okot. Kéri ennélfogva a szükséges intézkedések megtételét az állami rend és állami tekintély megóvása érdekében és felhatalmazást kér a belügyminiszter úr részére arra nézve, hogy amint általános vagy csak szélesebb körű sztrájkmozgalmak észlelhetők lennének, a teljesen előkészített statárium azonnal kihirdethető legyen. Jelenti továbbá, hogy a közrendnek minden körülmények között való fenntartása érdekében a belügyminisztériumot vezető miniszterelnök úrral és a honvédelmi miniszter úrral már előzetesen érintkezésbe lépett és minden tekintetben megtették egyetértőleg a szükséges intézkedéseket.

A minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter úr bejelentését tudomásul véve, megadja a kért felhatalmazást és felkéri az érdekelt miniszter urakat, hogy a közrend megóvása érdekében szükséges intézkedéseket a legmesszebbmenőleg megtenni szíveskedjenek.

Vö. 1918—21—1.

332.

1918. máj. 22. (18.) — 76.

Terménybeszolgáltatásért iparcikkek juttatása

L. 1918—14—35.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr felhatalmazást kér arra, hogy a hadsereg június—júliusi ellátásának biztosítására még feltétlenül szükséges 500.000 métermázsa gabona beszerezhetése végett mindazoknak, kik e célra szemes terményt (gabonát és tengerit) adnak át, a legmagasabb árnak készpénzben való kifizetésén felül ugyancsak maximális áron, vagy ha ilyen megállapítva nincs, a mai piaci viszonyokhoz képest mérsékelt áron oly iparcikkeket bocsáthasson rendelkezésükre, melyek a nép háztartási és gazdasági céljaira leginkább szükségesek. Indokolásul előadja,

hogy a katonai erővel foganatosított rekvirálás a napokban teljesen befejeződik és hogy az eljárás sajnos, nem hozta meg a várt eredményt s a jelenleg rendelkezésünkre álló készletek június és július15-ig terjedő időre a hadsereg ellátását nem biztosítják. Egy újabb, esetleg erősebb eszközökkel foganatosítandó katonai rekvirálást sem tart keresztülvihetőnek, de az előreláthatólag nem is hozná meg a kellő eredményt. Sokkal célravezetőbbnek látszik és a közönség zaklatása is elkerülhető lenne, ha a szemes termények ellenértékeként oly iparcikkek adatnának a termelőközönségnek, amelyekhez ma hozzájutni nem tud, de amelyekre égető szüksége van. Ez az eljárás módot ad arra is, hogy az elrejtett készletek előkerüljenek. [A] A szükséges iparcikkek megszerzése végett a kereskedelemügyi miniszter úrral egyetértőleg a hadügyminiszter úrhoz fordult, ki e célra a hadsereg készleteiből a következő iparcikkeket bocsátotta rendelkezésünkre: 25 vagon világító kőolajat, 86 vagon fehér cukrot, 80.000 kilogramm talpbőrt, 20.000 kilogramm felsőbőrt, 30.000 pár cipőt, 100.000 méter posztót, 25 millió méter varrócérnát, 10.000 darab bőr- és kötélhám-szerszámot, 25 vagon bőrt hámszerszám céljaira, 2.000 darab szekeret és 3 vagon dohányt. Ezenkívül a kereskedelemügyi miniszter úr még további 25 vagon ásványolajat, 5 vagon gyufát és 200 vagon nyers cukrot, a pénzügyminiszter úr pedig 500 hektóliter szeszt adott a hazai készletekből az akció céljaira, előadó miniszter úr azonban szükségesnek tartja, hogy a pénzügyminiszter úr még legalább 10 vagon dohányt engedjen át. Az egyes cikkek gabonavásárló értékét, figyelemmel a tényleges piaci árakra, számításba véve, a rendelkezésre álló iparcikkek értéke 43 milliót tesz ki. [B] A cikkek árai a csereüzlet lebonyolításánál elszámolás alapjául nem szolgálnak, egyedül az ellenértékül adandó terménymennyiség megállapítása végett állapíttattak meg. Figyelemmel az egyes cikkeknek a mai különleges értékére és vásárló erejére, az azokért beszolgáltatandó gabonamennyiséget bizonyos kulcs szerint kívánná megállapítani. [C] Az általa eszközölt számítás alapulvétele mellett a rendelkezésre álló iparcikkek ellenében 6873 vagon szemesterményre lehetne számítani. A most ismertetett gabonaszerzési akció egyenlőre csak a 30 jelentékenyebb termelő vármegyére és városra terjedne ki, s a mutatkozó szükséghez és alkalomhoz képest lehetne továbbfejleszteni. A csere tárgyát képező iparcikkek a várható terménymennyiség arányában bocsáttatnának a törvényhatóságok rendelkezésére, s a járási székhelyeken, illetve nagyobb helyiségekben az ottani kereskedelem útján hozatnának a hatóság által forgalomba. A pénzügyi lebonyolítást, nemkülönben a gabona azonnali átvételét és elszállítását a Haditerménnyel szándékozik végeztetni.

A minisztertanács az előadott javaslatot helyeselve, a kért felhatalmazást megadja.

[A] s jóllehet magasabb erkölcsi szempontból kifogásolható, hogy azok, kik készletüket elrejtették, háztartási és gazdasági célra szükséges, nehezen megszerezhető iparcikkeket kapnak, míg azok, kik a rendeleteknek megfelelően feles készleteiket a rekvirálás során beszolgáltatták, a cserealkalmat nem használhatják ki, ámde a hadsereg élelmezésének biztosításához fűződő érdek ma egyszersmind az állam legfőbb érdeke, amely mellett minden más érdeknek háttérbe kell szorulnia.

[B] *Felsorolja az egyes cikkek árát, pénzben kifejezve.*

c) 1 csomag dohány = 5 kg gabona; 1 orsó gyapotcérna = 10 kg gabona; 1—1 kg gyertya, ásványolaj, cukor, vagy 1 orsó lencérna = 20 kg gabona; 1 kg felsőbőr vagy lószerszámbőr = 30 kg gabona; 1 kg talpbőr = 50 kg gabona; 1 pár cipő vagy 1 méter posztó = 100 kg gabona.

N. f. t., szövegében aláhúzásokkal.

L. továbbá: 1918—19—94.

333.

1918. jún. 6. (19.) — 33.

Törvénytervezet a rendőrség államosítására vonatkozólag.

A belügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr bejelenti, miszerint tekintettel arra, hogy a közbiztonsági viszonyok megkívánják a rendőrség államosítását, egy törvénytervezetet dolgoztatott ki és szándékozik az országgyűlés elé terjeszteni az állami rendőrség szervezéséről. Ezen törvénytervezet szerint a közbiztonsági rendészet városokban és kivételesen egyes községekben is államosíttatnék s mint elsőfokú rendőrhatóságok, rendőrkapitányságok, mint másodfokú rendőrhatóságok pedig rendőrfőkapitányságok szerveztetnének. Az igazgatási rendészet[1] meghagyatnék az önkormányzatnál. Az állami rendőrség fokozatosan léptettetnék életbe, mégpedig elsősorban a fontosabb nagyobb helyeken és a határszéleken. Az államosítással járó költséget véleménye szerint körülbelül 20 millió koronára lehet tenni. Kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy a továbbiakra nézve a szükséges lépéseket megtehesse.

A minisztertanács a tervezett intézkedéseket helyeselve, a bemutatott törvénytervezethez hozzájárul és a kért felhatalmazást megadja.[2]

334.

1918. jún. 6. (19.) — 38.

Törvényjavaslat a köztisztviselők hitelszükségletének biztosításáról.

„Pénzügyminiszter úr előadja, hogy a közszolgálati alkalmazottak, kiknek hitelszükségleteik kielégítésére olcsó hitelforrások eddigelé nem állottak rendelkezésükre, rendkívül nyomasztóan érzik a hivatali járandóságaikat terhelő tartozások súlyát és adósságaik rendezésének kérdése már a háború előtt is ismételve foglalkoztatta a közvéleményt. A háború folytán előállott rendkívüli viszonyok között fokozott súllyal nehezednek reájuk ezek az adósságok, s minthogy elsőrendű állami érdeket képez, hogy az alkalmazottakat anyagi gondok ne hátráltassák hivatali kötelességeiknek minél tökéletesebb teljesítésében, jelenlegi nehéz helyzetükben fokozottan indokolt, hogy az állam nyújtson nekik segédkezet abban, hogy terhes tartozásaikat mérsékelt kamatú tartozásokra változtathassák át. Véleménye szerint azonban egymagában ezzel még nem lenne a kérdés gyökeresen megoldva s a most fennálló adósságok terheinek csökkentésénél talán még nagyobb fontossággal bír, hogy a jövőre nézve eleje vétessék a közszolgálati alkalmazottak eladósodásának s e tekintetben csak két intézkedés vezethet célhoz, az egyik annak megakadályozása, hogy az alkalmazottak illetményeiket szabadon megterhelhessék, s tartozásaik alapján illetményeikre végrehajtások vezettessenek s a másik, ami az előző intézkedésnek előfeltételét kell, hogy képezze, annak lehetővé tétele, hogy a közszolgálati alkalmazottak valamely erre kijelölt intézménynél azokat a hiteligényeiket, amelyeknek kielégítése tényleg indokoltnak tekinthető, mindenkor a piaci viszonyoknak megfelelő kedvező kamatozású kölcsönökkel kielégíthessék."

Bemutatja az e célból általa készített törvényjavaslatot.

„Pénzügyminiszter úr véleménye szerint a mostani időpont mindenképen alkalmas arra, hogy a javaslat céljai az államnak aránylag mérsékelt pénzügyi megterhelésével éressenek, mert a jelenlegi pénzbőség mellett a hazai pénzintézetek könnyen meg lesznek nyerhetők arra, hogy fölös tőkéiket az adósságrendezési akció céljaira rendelkezésre bocsássák, s a közeli időben talán kellő tőkeeszközökkel fognak rendelkezni a közszolgálati alkalmazottak újonnan fellépő hitelszükségleteinek kielégítésére is, emellett az 1916. évi XIV. t.c.-vel alkotott Pénzintézeti Központban, amelynek immár a magyar korona országainak összes számottevő intézetei tagjai, oly intézmény áll rendelkezésre, amely úgy a pénzintézeteknek az akció keresztülvitelére való csoportosítására, mint az egész rendezésnek s a jövőbeli hitelnyújtásnak lebonyolítására is alkalmas."

A polgári állami és a MÁV-alkalmazottakra már magában a törvényben lenne megállapítva a kölcsönnyújtás, míg a törvényhatósági, községi stb. alkalmazottakra a törvény rendelkezéseit külön megállapodások alapján fogják kiterjeszteni. A kölcsönben bizonyos mértékig a nyugdíjasok is részesedhetnének. A kölcsön fedezetéül az alkalmazottak hivatali járandóságai szolgálnának, nem érintve a lakbérilletményeket — hogy módjukban legyen családi házra gyűjteni — és a magánvagyont. A szükséges pénzt a Pénzintézeti Központ szerezné meg, olyan pénzintézetektől és vállalatoktól, amelyeknek nagy összegű feles pénzszükségleteik szoktak lenni — pl. biztosítótársaságoktól —, esetleg a m. kir. postatakarékpénztár feles pénzének egy részéből. A havi levonás a legalacsonyabb fizetési fokozatban a 10-%-ot, a legmagasabb fizetési fokozatban a 30%-ot nem haladhatja meg.

„Mindamellett bizonyos kivételeket kellett tenni, mégpedig: 1./ A törvényen alapuló tartási kötelezettségek, 2./ az alkalmazottaknak már a törvény életbelépte előtt keletkezett tartozásai tekintetében, mely utóbbiakra vonatkozólag a javaslat a törvény életbeléptetésétől számított három havi határidőt vesz kilátásba, amely alatt a hitelezők követeléseiket az eddig fennálló jogszabályok szerint feljegyeztethetik, vagy a Pénzintézeti Központnál bejelenthetik. A túladósodott tisztviselők járandóságainak tehermentesítése céljából a javaslat megengedi, hogy az adós alkalmazott, ha ő maga ezt kívánja, a Pénzintézeti Központ közbenjárásával eljárást tegyen folyamatba hivatali járandóságainak tartozásai alól való mentesítése iránt. A javaslat azt is tervezi, hogy a törvény hatálya Horvát—Szlavónországok területén működő állami

[1] A rendészeti hatáskör megoszlott, egyrészt a rendőri, másrészt a szűkebb értelemben vett közigazgatási hatóságok között. — R.: Rendészet.

[2] Az erre vonatkozó törvény nem készült el. — Vö. 1914—26—20. 3. sz. jegyzetével.

és államvasúti alkalmazottakra is kiterjedjen, rendkívül fontos tehát, hogy Horvát—Szlavónországokban azok a jogszabályok, amelyek az önkormányzat körébe esnek, főképen a végrehajtási jog megfelelő módosítása, mielőbb megalkottassanak, mert egyébként eltekintve attól, hogy az ott működő állami és államvasúti alkalmazottak nem élvezhetnék a törvény előnyeit, sok esetben, így az áthelyezéseknél nagy bizonytalanság állna elő."

A többi horvát—szlavónországi közalkalmazottra ugyancsak kiterjesztenék a javaslatban tervezett előnyöket, de csakis az önkormányzat körébe eső jogszabályok előzetes megalkotása után.

A törvényjavaslatból nem lett törvény. A törvényjavaslat nyomtatott szövegének egy példányát l. OL. Országgyűlési levéltár, A. XIV. 5—363., 1883. iktatószám alatt.

335.

1918. jún. 6. (19.) — 46.

Rendelettervezet Átmenetgazdasági Bizottság létesítésére.

L. 1918—18—45.

„Kereskedelemügyi miniszter úr kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy a több tárca hatáskörét érintő átmenetgazdasági ügyek előkészítésénél és intézésénél ... Átmenetgazdasági Miniszteri Bizottság alakíttassék." — „Oly célból, hogy ezen intézkedéseknél a feltétlenül szükséges összhang biztosíttassék, éspedig anélkül, hogy az intézkedéseket minden egyes esetben hosszadalmas iratváltások előzzék meg, célszerűnek látszik egy olyan tárcaközi bizottság alakítása, melyben az egyes minisztériumok azon szakosztályainak, főosztályainak (csoportjainak) főnökei foglalnának — mint rendes tagok — helyet, mely osztályokban átmenetgazdasági ügyek rendszeresen intéztetnek. Hasonló bizottság létesíttetett Ausztriában is, ahol a bizottságnak elnöke a kereskedelemügyi miniszter. A bemutatott rendelettervezet nagyjában átveszi az osztrák rendelet határozmányait."

A különbség abban áll, hogy a kereskedelemügyi miniszternek csak irányító szerepe van, de emellett egyenlő szerepkört és hatáskört kap mind a három gazdasági miniszter.

L. az 1918. évi 2436/M. E. sz. rendeletet (jún. 8.), R. T. 1918. 643—646. o.

336.

1918. jún. 6. (19.) — 47.

Központi anyagbeszerző hivatal létesítése.

A kereskedelemügyi miniszter előadja, hogy — elsősorban a kereskedelemügyi tárca szükségleteinek beszerzése céljából — központi anyagbeszerző hivatalt kíván létesíteni. Jelenleg a szükséges anyagokat a felhasználó szervek és üzemek szerzik be s ez a decentralizáltság a céltudatos iparfejlesztés szempontjából nem hasznos. A hivatal a kereskedelemügyi miniszternek alárendelve minden más kormányzati hatóságtól függetlenül működnék, s a többi tárcának is rendelkezésére állna.

Vö. OL. ME. 1918—VII—2273. (Minisztertanácsi előterjesztés.)
L. továbbá: *Szterényi—Ladányi* i. m. 162—164. o.

337.

1918. jún. 6. (19.) — 48.

Az Ukrajnával kapcsolatos áruforgalom szabályozása.

Vö. 1918—9—21.

Kereskedelemügyi miniszter úr utólagos hozzájárulás végett bemutatja az Ukrániával vasúton lebonyolítandó áruforgalom szabályozása tárgyában kiadott rendeletet megjegyezvén, hogy a forgalom megindításának sürgősségére, illetve arra való tekintettel, hogy az Ukrániával való forgalom Ausztriában és Németországban már megindult, a minisztertanács előzetes hozzájárulása kikérhető nem volt. Ennek kapcsán kereskedelemügyi miniszter úr felhívja a miniszterelnök úr figyelmét arra, hogy Ukránia és Oroszország között folyamatban lévő kereskedelmi szerződési tárgyalásokra a monarchia két állama részéről befolyást kellene gyakorolni, esetleg a két kereskedelemügyi miniszter megfelelő képviselőinek kiküldése révén, nehogy ott oly megállapodások létesüljenek, amelyek reánk káros hatással lehetnének.

A minisztertanács az áruforgalom lebonyolításának szabályozása tárgyában kiadott rendelethez utólag hozzájárul. Az ukrán—orosz tárgyalások tekintetében kifejtetteket helyesli s szükségesnek látja, hogy az ügyre a miniszterelnök úr a külügyminiszter úr figyelmét felhívja.

L. 2130/1918. M. E. sz. r. az Ukrániával vasúton lebonyolítandó áruforgalom szabályozásáról (máj. 27.), R. T. 1918. 591—592. o. — Vö. 1918—23—35.

338.

1918. jún. 6. (19.) — 53.

Országgyűlési képviselők vasúti szabadjegye.

Kereskedelemügyi miniszter úr bejelenti, miszerint a képviselőház gazdasági bizottsága elhatározta, hogy az országgyűlési képviselőknek állandó vasúti szabadjegyekkel való ellátása érdekében előterjesztést tesz a kormányhoz. Ez ügyben a képviselőház elnöke őt meg is kereste. Tekintettel arra, hogy a legtöbb államban a képviselők szabadjegyeket élveznek, kereskedelemügyi miniszter úr javasolja, hogy a jelenlegi évi 300 koronás kedvezményes jegyek helyébe, 1918. évi július hó 1-től kezdve az országgyűlési képviselőknek a Magyar Államvasutak vonalaira I. osztályú szabadjegyek engedélyeztessenek.

A minisztertanács a javaslathoz hozzájárul.

339.

1918. jún. 6. (19.) — 72.

Rendelettervezet a kalászosok zölden való lekaszálásának eltiltásáról.

Földművelésügyi miniszter úr előadja, miszerint az eddigi tapasztalat és a tömegesen beérkező jelentések szerint a zöld (be nem érett) állapotban lévő búza, rozs, kétszeres, árpa és zab felhasználásának tilalmáról szóló kormányrendelet 1. §-ának 2. pontja,[1] mely a zöld takarmány nyerése céljából vetett kalászosok zölden való lekaszálását megengedi, visszaélésekre adott alkalmat és a zöld vetések lekaszálása a kenyérmaghozamot veszélyeztető oly méreteket ölt, hogy a hadsereg és a közellátás biztosítása érdekében ezen szakasz sürgős módosítása vált szükségessé. Az erre vonatkozó és bemutatott rendeletet az ügy sürgősségére való tekintettel az igazságügyminiszter úr hozzájárulásának kieszközlése után kiadta s ezen körülményt a minisztertanácsnak bejelentve kéri az utólagos hozzájárulást.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

Az új rendelet: 2329/1918. M. E. sz. (jún. 2.), R. T. 1918. 624. o.

340.

1918. jún. 6. (19.) — 89.

A külföldre utazás feltételeinek megszigorítása.

Honvédelmi miniszter úr előadja, miszerint katonai szempontból feltétlenül kívánatos, hogy a semleges külföldön űzött politikai propagandák és kémkedésekre való tekintettel, a kiutazás szigorú feltételekhez köttessék. A semleges külföldre szóló útlevelek kiállításánál a jövőben követendő szigorúbb elbírálásra nézve, a hadseregfőparancsnokságtól hozzá intézett megkeresés alapján, a m. kir. belügyminiszter úr intézkedik. Előadó miniszter úr a hadifelügyeleti bizottság[1] javaslata alapján, az ezen utazásokra nézve „Utazási határozványokat" állított össze, mely összeállítás a hadseregfőparancsnokság összes erre vonatkozó rendelkezéseit magában foglalja és VI. fejezetében pedig a vesztegzár alóli felmentésnél betartandó utat és eljárást szabályozza. Mivel a felmentési kérvények elbírálásánál, illetve hatósági véleményezésénél a teljes egyöntetűség kívánatos, honvédelmi miniszter úr kéri az említett VI. fejezetben foglalt szabályoknak minisztertanácsi jóváhagyását.

A minisztertanács a kért jóváhagyást megadja.

[1] 1677/1918. M. E. sz. r., ápr. 22., R. T. 1918. 127—128. o.
[1] L. 1914—22—2., 22. jegyzet.

341.

1918. jún. 6. (19.) — 90.

A Boszniából és Hercegovinából kiegészülő csapattestekhez máshova illetékes állampolgárok beosztása.

Vö. 1914—22—2.

„Honvédelmi miniszter úr előadja, miszerint hivatalbeli elődje a cs. és kir. hadügyminiszter úr felkérésére és az akkori miniszterelnök úr beleegyezésével hozzájárult ahhoz, hogy a magyar szent korona országaiból kiegészülő s a cs. és kir. csapattesteknél szolgáló hadkötelesek közül a német és horvát nyelvben jártas egyes katonák a Bosznia és Hercegovinából kiegészülő csapattesteknél e részben mutatkozó hiányok pótlására azzal a célzattal, hogy az illetők altisztekké, számvivő altisztekké, távbeszélőkké stb. kiképeztessenek, a háború tartamára ezen csapattestekhez osztassanak be."[1]

Jelenleg 4471 főnyi magyar állampolgár van tényleg a boszniai és hercegovinai csapattesteknél beosztva.

„A boszniai és hercegovinai csapatok a közös hadsereg kötelékébe tartoznak, annak kiegészítő részei. Igaz ugyan, hogy az 1912. évi XXX. törvénycikk 36. §-ának 3. pontja értelmében magyar állampolgárok egyes különleges fegyvernemek kivételével csak a magyar seregtestekbe, a Horvát—Szlavónországokból való újoncok pedig az 1868. évi XXX. t. c. 7. §-a b./ pontja szerint csak az ezen országokból kiegészülő ezredekbe oszthatók be, ámde tekintettel arra, hogy a magyar szent koronának Bosznia és Hercegovinára vonatkozólag fennálló történeti jogigénye feladva nincsen, és így, habár a tartományok közjogi hovatartozásának kérdése még nem tisztázott, ezen tartományok tulajdonképeni külföldnek és így az onnan kiegészülő csapatok idegeneknek teljesen nem tekinthetők. A beosztásra vonatkozó rendelkezés súlyát enyhíti az a körülmény, hogy a beosztás, illetőleg áthelyezés csakis a háború tartamára szól és hogy ennek a rendelkezésnek kivételes és kizárólag a háború tartamára szóló jellege a cs. és kir. hadügyminiszter úrhoz juttatott beleegyezés alkalmával fenntartatott. Indokolttá teszi ezen rendelkezést továbbá és különösen az a körülmény, hogy jóllehet a Bosznia és Hercegovinából kiegészülő csapattestek pótzászlóaljainál, illetőleg pótszázadainál jelentékeny mennyiségben áll a rendfokozat nélküli, de altiszti kiképzésre nem alkalmas legénység a hadrakelt sereg részére szükséges pótlások céljából rendelkezésre, mégis ezen legénység abból az okból, mert altisztek hiányában a szükséges kiképzésben nem részesíthető, a tábori alakulatok számára igénybe vehető nem volna. Ekként csak a Magyarországból és Ausztriából kiegészülő póttestek rendfokozat nélküli legénységére hárulna a feladat, hogy ez a legénység az előállott veszteségek pótlására fokozottabb mérvben vétessék igénybe, ami a Magyarország által már eddig is meghozott nagy véráldozat jelentékeny fokozásával lenne egyértelmű. A cs. és kir. hadügyminiszter úr, illetőleg az összes fegyveres erő pótlásügyi főnöke közölte vele, hogy a Bosznia és Hercegovinából kiegészülő csapattestekhez az előzőkben említett 4471 főnyi magyar állampolgárral szemben 6595 osztrák honosságú katonát helyezetett át, amely számadatok szerint tehát az újoncjutalékok arányát tekintve a magyar

[1] Vö. 1914—22—2.

csapatok kisebb mérvben vannak megterhelve, mint az Ausztriából kiegészülő csapattestek." A)

A minisztertanács a 4471 főnyi magyar állampolgárnak a bosnyai és hercegovinai csapatokba a háború tartamára történt kivételes beosztásához utólag hozzájárult.

*

A) *A minisztertanácsi előterjesztés szövegében még egy további, a jegyzőkönyvi tisztázatban már nem szereplő indokolás is van.*

„Ezen körülmények mellett nem hagyható figyelmen kívül annak az előállható helyzetnek közjogi tekintetekben súlyos volta sem, hogy, ha az 1912. évi XXX. törvénycikk 36. §-ának előbb említett pontjában foglalt rendelkezésekhez való merev ragaszkodás mellett a bosnyai csapattestekhez beosztott magyar állampolgárok azonnali visszahelyezése követeltetnék, ellenben Ausztria hasonló lépésre nem lenne hajlandó, sőt esetleg a visszahelyezett magyar hadkötelesek szükséges pótlásául saját csapatjaiból még több katona áthelyezéséhez járulna hozzá, ez esetleg a Bosznia és Hercegovinára vonatkozó történeti jogigény feladásának látszatát kelthetné, de minden esetre az ezen tartományok közjogi hovatartozása kérdésének tárgyalásánál Ausztriának Magyarországgal szemben elvitathatatlan előnyt biztosítana".

VKM. eln. 1917—34—847. Részlet a honvédelmi miniszter 1918. máj. 10-i levele kíséretében átküldött előterjesztés szövegéből.

342.

1918. jún. 6. (19.) — 94.

Katonaság, csendőrség, pénzügyőrség igénybevétele a termés zár alá vételének és lefoglalásának biztosítására.

Vö. 1918—18—76.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, miszerint a gabonának és más szemes takarmánynak kicsépléséhez és lefoglalásához fűződő igen fontos közgazdasági és katonai érdekek megóvása céljából szükséges, hogy a megfelelő munkaerők rendelkezésre álljanak. Tekintettel arra, hogy a létszámban felette megcsökkent közigazgatási tisztviselőket a reájuk háruló munkálatok amúgy is rendkívül igénybe veszik, méltányosnak látszik, hogy az aratás s a termés kézhezvétele körül folyó munkálataikban oly segítő munkaerők bocsáttassanak rendelkezésre, amelyek az eredményt biztosíthatják.

A termés zár alá vételére és annak lefoglalására kisegítésképpen alkalmazandó erőkre nézve a honvédelmi miniszter úrral történt megállapodás alapján a közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr a következő javaslatot terjeszti a minisztertanács elé:

1./ A határelzárás. Az aratási és cséplési munkálatok ideje alatt azon időpontig, midőn már az átvételi bizottság működését befejezte, a határelzárás a határrendőrség, pénzügyőrség és a m. kir. csendőrség által volna végrehajtandó, mégpedig oly mérvben, amint az a m. kir. belügyminiszter úr elé terjesztett és jóváhagyás alatt álló tervben bennfoglaltatik.

2./ Katonai segítséggel végzendő ellenőrzési munkálatokra a honvédelmi miniszter úr által 505 tiszt és mintegy 5000—8000 főnyi legénység volna

rendelkezésre bocsátandó. A rendelkezésre bocsátandó 505 tiszt csupán ellenőrzésre használható és ezen szolgálatuk ellátásában kizárólag csak mint az Országos Közélelmezési Hivatal és mint a közélelmezési kormánybiztosok szervei működnének, ezen tisztek felett tehát a közigazgatási hatóságoknak rendelkezési joguk nem lenne. A rendelkezésre bocsátandó mintegy 5000—8000 főnyi legénység a csendőrség kötelékébe utaltatnék kisegítésként. A csendőrség esetleges még további megerősítése a szükséghez képest az Országos Közélelmezési Hivatal által fog kezdeményeztetni. A termés biztosításánál a megerősített csendőrségre háruló feladatok és részletes utasítások a belügyi, a honvédelmi, és a közélelmezési minisztériumok által egyetértőleg lesznek kidolgozandók.

3./ Katonai karhatalom. Előre nem látható kivételes esetekben alkalmazandó karhatalmi erőkre nézve szükségesnek látszik kb. 10—15 gyalogzászlóalj igénylése, melyek a magyar szent korona országainak területéről nyerik kiegészítésüket. Ezen katonai karhatalom az országban különben is jelenlévő csapatokból igényeltetnék a szükséghez képest, esetenkint a cs. és kir. katonai parancsnokságtól. Tekintettel arra, hogy a mögöttes országrészbeli katonaság az aratási stb. munkálatok alatt, munkás célokra a legmesszebbmenő lehetőségig igénybevététik, szükséges, hogy karhatalmi célokra legalább 1 hadosztály a hadrakelt seregtől Magyarország területén állandóan rendelkezésre álljon. A katonai karhatalomtól élesen megkülönböztetendők a termésbiztosítás céljaira esetleg igénybeveendő katonai munkásosztagok, melyek e célra való igénylésénél szem előtt tartandó, hogy elvonásuk mérvéhez képest maguk az aratási munkálatok szenvednek megrövidítést.

4./ A m. kir. csendőrség igénybevétele. A m. kir. csendőrség azon része, mely a határelzárásnál nem alkalmaztatik, igénybevétetnék mindazon munkálatok ellenőrzésénél, melyek az aratás, cséplés és a termés kézhezvételénél előfordulnak. Ezen ellenőrző munkálatokhoz a csendőr járás- és őrsparancsnokságok csak oly mérvben volnának igénybe veendők, hogy ezáltal a közbiztonsági szolgálat zavartalan ellátása fennakadást ne szenvedjen.

Az előadottakhoz képest kéri a minisztertanács hozzájárulását ahhoz, hogy a termés zár alá és igénybevételére szükséglendő katonai segítség előállításáról a megfelelő lépéseket megtehesse.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja, honvédelmi miniszter azonban már most bejelenti, hogy a katonai segítséggel végzendő ellenőrzési munkálatokra 5000 főnél nagyobb számú legénységet rendelkezésre nem bocsáthat.

L. 2490/1918. M. E. sz. r., jún. 15., R. T. 1918. 647—683. o. és 106.980/1918. F. M. sz. r., júl. 6., R. T. 1918. 1228—1229. o.

343.

1918. jún. 6. (19.) — 96.

A magyar termés felosztása Magyarország, a hadsereg és Ausztria között.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr referál az élelmezés, illetőleg a korai cséplés kérdésében Bécsben tartott tanácskozásokról, szükségesnek jelezve, hogy állapítsuk meg előbb a magunk feltétlen szük-

ségletét és csak ha ez fedezve van, adhatunk a hadseregnek és az osztrákoknak a feleslegekből. Ez ügyben közös miniszteri értekezlet lenne hivatva állást foglalni, amit ő a bécsi tárgyalások rendjén ki is jelentett.

Kereskedelemügyi miniszter úr szükségesnek tartja a hadsereg szükségletének és az osztrák szükségletnek különválasztását, mert a hadsereget okvetlenül el kell látnunk, e részben saját lakosságunk és hadsereg között nem tehető különbség, azért a fejkvóták megállapításánál figyelemmel kell lennünk arra, hogy a saját lakosság számára azok úgy állapíttassanak meg, hogy a hadsereg ellátása biztosítva legyen. Az osztrák lakosságnak jutó mennyiségeket illetőleg pedig kéri először a korai cséplésből átengedhető mennyiségeket, illetőleg annak kikötését, hogy a cséplési munkák akadálytalan foganatosíthatása végett a cépléshez szükséges megfelelő mennyiségű szenet ellenérték gyanánt rendelkezésünkre bocsássanak, másodszor pedig, hogy megegyezés jöjjön létre abban az irányban, hogy az átengedendő gabonáért ellenérték gyanánt oly iparcikkeket és terményeket kapjunk, melyre nekünk szükségünk van (szén, petróleum, ruházat).

Miniszterelnök a kereskedelemügyi miniszter úr által elfoglalt állásponthoz a maga részéről hozzájárul, kifejezetten hangsúlyozandónak tartja azonban, hogy a magunk szükségletének, valamint a fejkvótának megállapítását és egyáltalán a terméssel való rendelkezést kizárólag magunknak tartjuk fenn. A közös miniszteri értekezlet ezekről tájékozást nyer ugyan, de a rendelkezés tekintetében semmiféle befolyást nem gyakorolhat. Kifejezetten hangsúlyozni kívánja, hogy ha feleslegünk mutatkozik, azt a kereskedelemügyi miniszter úr által hangsúlyozott feltételek mellett önként érthetőleg készséggel átengedjük.

A minisztertanács a közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr jelentését tudomásul veszi, azonban maga részéről is arra az álláspontra helyezkedik, amelyet a kereskedelemügyi miniszter úr és a miniszterelnök úr elfoglaltak.

L. 1918—24—45.

344.

1918. jún. 15. (20.) — 3.

Különleges intézkedések tervezete a román határkiigazítás folytán Magyarországhoz csatolandó területen.

L. 1918—18—34.

Miniszterelnök úr előadja, hogy a román határkiigazítás folytán Magyarországhoz csatolt területek[1] közigazgatási szervezésének irányelveire vonatkozólag a kormány állásfoglalása válik szükségessé.

Az előbbi belügyminiszter úr az idevágó kérdések komplexumát tanulmány tárgyává tévén, abból az alapelvből indult ki, hogy a szóbanforgó területeken kivételes közigazgatási szervezet léptetendő életbe és a kormánynak megadandó a mód kivételes rendszabályok alkalmazására, ami a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott 1912. évi LXIII. t. c. és az

[1] Vö. 1918—9—23., 2. jegyzet.

1914. évi L. t. c. megfelelő rendelkezései alapján történhetnék. Így nevezetesen az illető főispánok kormánybiztosi hatáskörrel volnának felruházandók: a szóbanforgó határmenti területen fekvő törvényhatósági jogú és rendezett tanácsú városok területén a csendőrség igénybevétele elrendelhető s a határrendőrség működése kiterjeszthető volna.

Miniszterelnök úr véleménye szerint a belügyminiszternek biztosítandó volna az a jog, hogy az államérdeket sértő törvényhatósági, bizottsági vagy községi képviselőtestületi határozatokat megsemmisíthesse; az útlevélkiállítási jog e területekre vonatkozóan a belügyminiszter hatáskörébe lenne utalandó s ugyanott a jelentkezési és nyilvántartási kötelezettség éppúgy, mint általában az országban a külföldiekre fennáll, a magyar állampolgárokra nézve is elrendelendő volna; a rendőrhatóságok szélesebb jogkörrel ruházandók fel az eltávolítás és kitiltás tekintetében, nevezetesen az eltávolítást és kitiltást azokra a magyar állampolgárokra is elrendelhetné, akiknek ott-tartózkodása az állam érdekeire és a közrendre aggályosnak bizonyul. Szükséges volna továbbá a posta-, távirda- és távbeszélő-forgalom ellenőrzése, az egyesületek működésének korlátozása s a sajtórendészeti ellenőrzés, valamint a gyülekezési jog szigorúbb kezelése.

Ezek volnának azok a kivételes közigazgatási intézkedések, amelyek a szóbanforgó hozzánk csatolt határmenti területeken elsősorban életbeléptetendők. Magától értődik, hogy az ezekre vonatkozó rendkívüli felhatalmazást a kormánynak csak a törvényhozás adhatja meg, s ugyancsak törvényhozási úton kellene gondoskodni arról is, hogy a közigazgatási szervezet és eljárás tekintetében a szóban levő területeken a rendestől eltérő szabályok állapíttassanak meg. E tekintetben kívánatosnak látszik, hogy egy alkotandó törvény felhatalmazza a kormányt, miszerint a kivételes intézkedések alá eső határmenti területek terjedelmét és határait a szükséghez képest időközben módosíthassa, vagyis, hogy a határmenti területek határai rugalmasan állapíttassanak meg. Általában a Romániától hozzánk csatolandó területsávra vonatkozólag kívánatos, hogy ez a terület a magyar állam testébe minél gyökeresebben beolvasztassék, ami amellett szól, hogy ez a földsáv ne alkosson egy különálló közigazgatási területet, hanem, hogy annak egyes részei — fekvésükhöz képest — a szomszédos magyar vármegyékbe, illetve az egyes határmenti járásokba olvasztassanak be, és közigazgatási tekintetben is ezeknek a járásoknak alkotórészeiként kezeltessenek. A kivételes közigazgatás keretébe vonandó határmenti területeket saját törvényhatóságukból nem kellene kihasítani, hanem a közigazgatás sikeres megoldásának érdekében meghagyni eredeti törvényhatóságaik keretében és ily módon vegyes közigazgatási területeket létesíteni, amelyek egy részében a normális, másik részében pedig a kivételes közigazgatási szervezet érvényesülne, mely közigazgatási szervezet főbb vonásokban a miniszterelnök úr nézete szerint a következőkép alakulna ki:

1./ A testületi szervek, nevezetesen a törvényhatósági és közigazgatási bizottságoknak, valamint a községi képviselőtestületeknek megalakítása tekintetében semmi változásnak nem kellene beállani; kívánatos volna azonban az egész területre szigorú büntető rendelkezések megállapítása, amelyek szerint az államellenes üzelmekben vétkes egyének hosszú időre bírói ítélettel politikai jogaik gyakorlásától megfosztassanak.

2./ A közigazgatási individuális szervek alkalmazása tekintetében legmegfelelőbb a kinevezési rendszer, szemben a választással. A kinevezésnek a községi jegyzőkre és valamennyi járási alkalmazottra ki kellene terjednie.

3./ A közigazgatási fokozatokat és a fokozatos fellebbvitelt a szükséghez képest eltérően kellene szabályozni és a fellebbvitel korlátait ezeken a területeken mindenféle ügyekre nézve meg kellene szüntetni, hogy ily módon a döntés joga az érdekelt miniszter részére feltétlenül biztosíttassék.

4./ A határmenti területeken fokozni és kiszélesíteni kellene a kormány felügyeleti és ellenőrzési jogát és szaporítani azoknak az ügyeknek a számát, amelyekben kormányhatósági jóváhagyás szükséges.

A felsorolt elvi kérdések tekintetében miniszterelnök úr a minisztertanács állásfoglalását kéri.

A minisztertanács a miniszterelnök úr által előadottakat helyeselve, a kifejtett álláspontot magáévá teszi, s a jelzett törvényjavaslathoz[2] az elvi hozzájárulást megadja.

N. f. t.

345.

1918. jún. 15. (20.) — 25.

Rendelettervezet az ipari kényszertársulásról.

„Kereskedelemügyi miniszter úr előadja, miszerint a köz- és hadsereg-ellátás zavartalan biztosítása, valamint még inkább a háborúról a békés gazdaságra való átmenet előkészítése az iparral szemben nagyszabású és sokoldalú követelményeket támasztanak. Szociális és gazdasági téren nagy horderejű kérdések előtt állunk, elhatározásaink és intézkedéseink évtizedekre fogják befolyásolni gazdasági életünket. E feladatok helyes megoldása az érdekeltség és a hatóságok állandó és szoros együttműködését feltételezik. Csak így lehetséges, hogy a kormányzat az egyes közgazdasági ágak szükségleteiről, életfeltételeiről, érdekeiről is állandóan tájékozódjék s azokat a különböző gazdasági ágak érdekeivel, valamint a közérdekkel összhangba hozva honorálhassa. A gyorsan folyó események forgatagában a kormányzat nem tárgyalhat minden egyes vállalattal külön-külön. Az érdekelteknek fel kell készülniük arra, hogy aránylag kevés számú zárt szervezeteik egységes állásfoglalásával támogassák a kormányzatot minden őket is érintő feladat megoldásában. Az egységes akarat kifejezésére minden eszközzel törekedni kell, lehetővé kell tenni, hogy egy-egy iparág minden képviselője egy szervezeten belül koncentráltassék, mely önkormányzati alapon, de szoros állami felügyelet mellett dönt a saját életbevágó ügyeiről, de amelynek meg van a hatalma ahhoz, hogy az egyszer üdvösnek tartott s a közérdeknek megfelelő határozatát minden tagjára rákényszerítse, bármilyen mélyen nyúlna is be ezzel az egyes vállalatok legsajátabb ügyeibe. A közellátásnak a legolcsóbban, legegyenletesebben, gazdaságosság és megbízhatóság tekintetében megnyugtató módon ilyen szervezetek biztosíthatják a szükségleteit, melyek felelősséget vállalhatnak a közérdeknek megfelelő működésükért, s melyekkel szemben ezt a felelősséget anyagilag is, mégpedig egyszerre az egész vonalon érvényesíteni lehet. Különös fontosságot nyer ez az által, hogy a háborút követő első években a termelés szabályozása nélkül aligha lehet boldogulni. Körülöttünk a szervezkedés folyamata régen megindult. Úgy Ausztriában, mint Németországban a legfontosabb iparágak egész sorozata szövetségbe tömörült, melyeknek főfeladata, hogy az ipart egységesen állítsák nemcsak a háború további folyamán, hanem a háború utáni időben várható nagy problémák elé. Az egyes iparokat az állam által felállított egységes minták szerint, természetesen az egyes termelési ágak viszonyaihoz mért esetleges eltérésekkel olyan szervezetekbe kell tömöríteni, amelyek azután az állam felügyelete, szükség esetén beavatkozása mellett, működjenek. Ezen tömörítés, ha szükséges, állami kényszer útján is elrendelendő."

Az Országos Ipartanács állandó bizottsága az iparnak ilyen szervezését általában helyesnek látta, főleg az átmeneti időszakban.

„Csak azzal szemben mutatkoztak némely oldalról aggályok, hogy ez a rendezés állandó jelleggel s a békére való kihatással bírjon. Kereskedelemügyi miniszter úr bővebb indokolás után kéri a minisztertanács felhatalmazását arra hogy a közérdek megkívánta szükséghez képest a különböző iparágakban a nyersanyag beszerzését, szétosztását, feldolgozását, magát az egész termelést, forgalomba hozatalt és felhasználást, valamint az iparcikkek árát rendelettel szabályozhassa. Felhatalmazást kér arra is, hogy a jelzett célra az egyes cikkek gyártásával, feldolgozásával vagy forgalombahozatalával foglalkozó vállalatok kényszertársulását is elrendelhesse és a társulások szervezetét és hatáskörét, a tagoknak jogait és kötelezettségeit, ideértve a társulattal és a többi tagokkal szemben teljesítendő fizetési és megtérítési kötelezettségeit is szabályozhassa."

A minisztertanács a javaslatot helyeselve a kért felhatalmazást megadta, a pénzügyminiszter kívánságára azonban kimondta, hogy ha a fogyasztási adó körébe tartozó iparágakra nézve mondanának ki kényszertársulást, az a pénzügyminiszterrel egyetértőleg történjék.

Az erre vonatkozó alaprendelet: 1918. évi 2652/M. E. sz. rendelet a gyártó, feldolgozó és forgalombahozó iparokat érintő rendelkezésekről szóló rendelet (jún. 21.), R. T. 1918. 723. o. — Vö. *Szterényi—Ladányi* i. m. 121—123. o. (ipari kényszerszövetségek.)

346.

1918. jún. 15. (20.) — 26.

Országos lakésépítési akció megindítása.

Vö. 1918—17—10.

A pénzügyminiszter felhatalmazást kap arra, hogy 121 millió koronát fordíthasson a lakásakció rendelkezésére, azzal, hogy az akció lehetőleg a vidéki gócpontokra is kiterjedjen.

„. . . a kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy a lakásügy egyöntetű intézésének biztosítása céljából kieszközölt minisztertanácsi felhatalmazás[1] alapján megalakította az Országos Lakásügyi Tanácsot, az annak végrehajtó szervét képező lakásépítési bizottságot, melyek működésüket már meg is kezdették. A lakásinség megoldására hivatott eme szervek munkásságának megindítását a legközvetlenebb szükségletek kielégítésének mérlegelésével

[2] A Magyar Törvénytárban erre vonatkozó törvény nem található.

[1] 1918—17—10.

kívánná megkezdeni. A lakásszükség a háború folyományaként legnyomasztóbban a székesfővárosban jelentkezett, egyrészt az ide koncentrált és a háborúval összefüggő hadialakulatok létesülése következtében, másrészt a kereseti lehetőségek által idecsábított népesség számának folytonos emelkedése folytán."

Első feladatnak látszik a kereskedelemügyi tárca hivatalai által elfoglalt lakások — 699 szoba és 490 mellékhelyiség — felszabadítása A minisztérium lakásokban elhelyezett helyiségeinek kitelepítésére egészen hozzávetőleges előirányzat szerint, tőkében tizenegy millióra lenne szükség, a telek értékét egyelőre nem számítva. A különféle háborús központok elhelyezésére pedig kb. 8 700 000 K lenne szükséges.

„Áttérve a székesfővárosban építendő kislakások kérdésére, e részben a székesfőváros tanácsának ez évi május hó 29-én tartott üléséből olyan javaslatot terjesztett elébe, mely szerint a főváros hajlandó volna: 1./ 2000 drb egyhelységes szükséglakást à 7000 korona = 14,000.000 korona; 2./ 3000 drb szoba-konyhás kislakást à 11.200 korona = 33,6 millió, 3./ 5000 drb. két szoba, konyhás kislakást à 16.000 korona = 80 millió korona, összesen tehát 10.000 kislakást 127.6 millió költséggel megépíteni. Ezenkívül: 4./ 800 ágyas diákszállót ágyanként 4000 korona = 3.2 millió, 5./ 300 ágyas férfi és női munkásszállót ágyanként 2000 korona = 6 millió, 6./ közös épületek, üzletház, mosó- és fürdőház stb. 1.2 millió, 7./ közművek a telepek belsején, kerítések, öntözőcsapok, fásítás, világítás stb. 2 millió, összesen 12.4 millióért megépíteni, vagyis a főváros kislakásügyi, diákszálló- és népszálló-akciójára összesen 140 millió koronát volna hajlandó fordítani."

Ezzel szemben azonban bizonyos áldozatokat követel az államtól, mégpedig: vagy 5 884 000 K annuitást 30 éven keresztül, vagy 117 millió K támogatást, à fond perdu, amiből 30 év múlva az államnak semmi ellenértéke nem maradna. Ha azonban az állam maga építtet s a szükséges telkeket is megszerzi, akkor, azonos építési költségek feltételezése mellett, az ingatlanok a rajta lévő épületekkel együtt az állam tulajdonában maradnak. A kereskedelemügyi miniszter azt javasolja, hogy az állam a kislakásokat maga építtesse, de a hozzá való telkeknek tulajdonjogilag való átengedését a székesfővárostól kívánja.

347.

1918. jún. 15. (20.) — 33.

Az 1918. évi termények legmagasabb árának felemelése.

A földművelésügyi miniszter kéri, hogy a rossz időjárás és a gazdálkodás vitelének több irányú nehézségei következtében a terményeknek már az év folyamán megállapított árát emeljék fel, mégpedig: a búza árát 60 K-ról 80 K-ra, a rozs, kétszeres, árpa, zab, köles, közönséges és kevert tengeri árát 52 K-ról 65 K-ra, a fajtengeri árát pedig 60 K-ról 80 K-ra.

„Tekintettel azonban arra, hogy ezáltal a 764/1918. M. E. számú rendeletben[1] a különböző termények árának megfelelő arányba hozása alapján megállapított maximális árak egész rendszerét bolygatnók meg, célszerűnek véli,

[1] 764/1918. M. E. sz. r. az 1918. évi termésből származó mezőgazdasági terményekért követelhető legmagasabb árak megállapításáról, febr. 22. R. T. 1918. 40—46. o.

ha a fentemlített árfelemeléssel előálló többlet nem mint a már megállapított legmagasabb áraknak felemelése, hanem mint prémium szerepelne, mely ösztönző hatással azoknak a gazdáknak jutna, akik terményeiket bizonyos határidőhöz kötötten előbb tudják a közfogyasztás rendelkezésére bocsátani. Kéri tehát a minisztertanács felhatalmazását arra, hogy kormányrendelettel kimondassék, hogy azok, akik a folyó évi termésből származó tényleg kicsépelt búza-, rozs-, kétszeres-, árpa-, zab-, és köleskészletüket folyó évi október 1-ig, a tengerit pedig a földművelésügyi miniszter által megállapítandó határidőig leszállítják, vagy leszállításra bejelentik, illetve kiknek termésfeleslege október 1-ig az átvevő bizottságok által igénybevétetik, a bejelentett búzáért a 60 koronás legmagasabb áron felül 20 korona, a rozs, kétszeres, árpa, zab, köles, közönséges és kevert tengeriért az 52 koronás áron felül 13 korona és a fajtengeriért a 60 koronás legmagasabb áron felül 20 korona prémiumban részesülnek. Ezen intézkedést az is indokolja, hogy a gabonaárakat a húsárakkal relációba kell hozni.

Kereskedelemügyi miniszter úr kijelenti, miszerint ezen nagymérvű emeléshez nem járulhat, mert az szociális szempontból a városi lakosságnál a lehető legnagyobb ellenhatást fogja kiváltani, mire a minisztertanácsot eleve figyelmeztetni kötelességének tartja. A minisztertanács február havában már elutasította azt a követelést, hogy a búza ára 70 koronában állapíttassék meg s ezt az árat sokallva, a búza árát az 1918. gazdasági évre 60 koronában állapította meg. Most ezzel szemben 80 korona kívántatik, amit ő túlmagasnak tart. Ha a húsárak túlmagasak — amit számokkal igazol is — akkor annak konzekventiája nem az, hogy a gabona ára emeltessék, hanem hogy a hús ára leszállíttassék, mert ez meg sem indokolható, hogy a hús ára ezer százaléknál magasabban emelkedett. Ilyen körülmények között ő nem foganatosíthatja az ipari áruuzsora üldözését, pedig azt szükségesnek ismeri el, ezért vállalkozott is reá, de ha ily gabona-áremelések lesznek, akkor nem lehet követelni, hogy az ipari árak tekintetében korlátozásokat csináljon, mert az iparcikkek ára a gabona ára után igazodott. Javasolja, hogy 10 korona prémium adassék az alapárhoz, a terminus pedig ne egységesen, hanem országrészenként, az éghajlati viszonyok szerint állapíttassék meg.

Földművelésügyi miniszter úr előterjesztését bővebben indokolva kijelenti, miszerint hajlandó azt olykép módosítani, hogy a prémium búzánál és fajtengerinél 15 korona, egyebeknél pedig 10 korona legyen s a terminus megyénként állapíttassék meg az aratástól számított két hónapi időre.

A minisztertanács hosszabb vita után a földművelésügyi miniszter úr módosított javaslatát — a miniszterelnök úr, a kereskedelemügyi miniszter, a pénzügyi és a honvédelmi miniszter urak szavazatával szemben — szótöbbséggel elfogadja s a rendelet kibocsátásához hozzájárul."

L. 2668/1918. M. E. sz. r. az 1918. évi termésből származó búzáért stb. fizetendő ártöbbletről (jún. 15.), R. T. 1918. 703—704. o.

348.

1918. jún. 21. (21.) — 1.

A sztrájkmozgalom terjedése. A vezetőkkel kapcsolatos eljárás.

Kereskedelemügyi miniszter úr előadja, miszerint a honvédelmi miniszter úrral együtt már régen készülnek előterjesztést tenni a mindinkább elharapódzó munkásmozgalmak tekintetében. A tegnap beállott sajnálatos incidens azonban sokkal gyorsabban megérlelte a helyzetet s most már véleménye szerint haladéktalanul kell intézkedni.

Bejelenti, hogy a tegnap kitört sztrájk tegnap óta nagy kiterjedést nyert. Elterjedt az összes magyar államvasúti műhelyekre, a pályaudvarokon a hordárok beszüntették a munkát s előreláthatólag hovahamarabb szünetelni fog a munka a fűtőházakban is.

Minden körülmény arról tesz tanúságot, hogy a sztrájkot központi intézkedés igazgatja, nevezetesen a vasutasok körében annak a Landler Jenő szerkesztésében megjelenő „Magyar Vasútas Újság" a mozgatója.

Az ügyészség jelentése szerint ezen újság egy nyomtatványt bocsátott ki, amely politikai-gazdasági harcra izgat, követendő példakép az orosz mintát állítja fel s hivatkozik a munkásság által eddig alkalmazott presszziók eredményeire. Miután ez a nyomtatvány oly tartalommal bírt, amelyet megtűrni nem lehetett, az ügyészség intézkedett annak letiltása iránt, ámde ennek mi eredménye sem volt, mert a nyomtatvány köteles példányát két nappal a szétküldés után mutatták be s így az a „Világosság" nyomdából[1] az utolsó példányig kiment. Az ügyészség elrendelte a nyomtatvány üldözését, a megtorló eljárás folyamatba tételét és a közreműködők elfogatását.

Bejelenti, hogy a sztrájk időközben a vidéken is elterjedt. Miután a távirdát és a távbeszélőt ellenőrzés és zár alá helyeztette, a sztrájk terjesztése csak úgy történhetett — s erre nézve adatai is vannak — hogy a központ bizalmi emberei kiutaztak a vidékre s szinte nyomon lehet követni a sztrájk kitörésének idejét, amint az a vonatok menetrendszerű beérkezésének idejével összeesik.

Felveti a kérdést, nem lehetne-e a központok ezen bizalmi embereit, ha hazajönnek, rögtön elfogatni s egyáltalában nem kellene-e az egész anyagot, utalással a katonai büntetőtörvény 327. §-ára,[2] átadni a katonai büntetőbíróságnak.

Jelenti továbbá, miszerint arról is nyert a katonai hatóságoktól értesülést, hogy a szocialisták vezérei összeköttetésben állanak a nemzetközi irodával[3] s ismerteti az erre vonatkozó bizonyítékokat.

Reámutat arra, hogy ma az a helyzet, hogy minden valószínűség szerint a műhelyek a vasutaknál mindenütt be fogják szüntetni a munkát, de megjegyzi, hogy a forgalmat — meggyőződése szerint — baj nem fenyegeti s a mozdonyvezetőkért, a forgalmi személyzetért s általában a tiszti és az altiszti karért is jót mer állani.

Közbevetőleg — a helyzet jellemzésére — megjegyzi, hogy a sztrájk a Zsilvölgyben megszűnt ugyan, de az ottani állapotok olyanok, hogy az ottani

[1] A szociáldemokrata párt nyomdája.
[2] Szövegét l. 1918—6—21., 1. jegyzet.
[3] A II. Internacionálé központi szerve, amely Brüsszelben székelt.

tisztviselők egy közös beadványban kérik a katonaságnak teljes létszámban leendő meghagyását, mert a helyzet kritikus s nagy veszély fenyegeti őket. Tatán a szénbányában szintén javult a helyzet, ami őt arra indította, hogy a mozgalomnak minden áron való letörésére a katonai főhatóságtól utasítást nyert Cvrček altábornagy urat felkérte, tolmácsolná a katonai főhatóságok előtt azt a kérelmet, hogy az intézkedések megtétele egyelőre felfüggesztessék, annál is inkább, mert holnap egy bizottság megy Tatára.

Bejelenti, hogy a vasutaknál előfordult munkabeszüntetés miatt a vasúti alkalmazottak részére hirdetményt bocsátott ki, melyben figyelmezteti az alkalmazottakat, hogy minden munkabeszüntetésnek a létszámból való törlés a következménye. Ezen hirdetménye kapcsán felhatalmazást kér arra, hogy az összes sztrájkolókat a létszámból töröltethesse, de megjegyzi, hogy hasonló intézkedésnek kell történnie a Magyar Államvasutak Gépgyára tekintetében is. Felhatalmazást kér tehát oly tartalmú hirdetmény kibocsáthatására, hogy mindazok, akik a hirdetmény kibocsátását követő 24 óra alatt munkára nem jelentkeznek, összes eddig szerzett igényeik és jogaik elvesztése mellett el fognak bocsáttatni s ha a hadsereg kötelékébe tartoznak, felmentésük hatálytalaníttatni fog.

A minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter úr bejelentését és intézkedéseit tudomásul veszi és az előadottakban kért felhatalmazást megadja.

Részben kiadva: *Andics* i. m. 42—43. o.

349.

1918. jún. 21. (21.) — 2.

A miniszterelnök intézkedése vidékre utazó „izgatók" elfogatása tárgyában.

Miniszterelnök úr a kereskedelemügyi miniszter úr által az izgatásnak a vidékre történt kiterjesztése tekintetében előadottakra bejelenti, miszerint már a mai nap folyamán táviratilag utasította az összes főispánokat, hogy a vidékre érkező izgatókat azonnal fogassák el.

Tudomásul vétetik.

Kiadva: *Andics* i. m. 43. o.

350.

1918. jún. 21. (21.) — 3.

A kereskedelemügyi- és honvédelmi miniszter javaslata vasúti munkások militarizálása tárgyában.

Kereskedelemügyi miniszter úr a honvédelmi miniszter úrral egyetértőleg javasolja továbbá, hogy az összes vasúti munkások, tekintet nélkül arra, hogy katonai szolgálatra alkalmasak-e vagy sem, militarizáltassanak, hogy így az

enyhébb polgári bíráskodás alól kivétetve a szigorúbb katonai bíráskodás alá kerüljenek. Felhatalmazást kér, hogy ezirányban ő felsége legmagasabb engedélyének kieszközlése iránt a szükséges lépéseket megtehesse.

A minisztertanács ezen előterjesztéshez is hozzájárul s a további lépések megtételére a kereskedelemügyi és a honvédelmi miniszter urakat felhatalmazza.

Kiadva: *Andics* i. m. 43. o.

351.

1918. jún. 21. (21.) — 4.

Határozat Landler Jenő munkásvezér letartóztatásáról.

Igazságügyminiszter úr bejelenti, hogy a budapesti királyi ügyészség jelentése szerint a már említett dr. Landler Jenő budapesti ügyvéd, munkásvezér tegnap déli egy és két óra között a parlament előtti téren összegyűlt mintegy 3000—4000 főnyi munkástömeghez, amely a Magyar Államvasutak Gépgyárában aznap délelőtt történt események folytán az utcára vonult és ott összeverődött, egy izgatóhangú beszédet tartott, amelynek főbb kitételei a következők: „nem beszélni kell többé, mert itt a tetteknek ideje, ahol le kell számolni az egész korrupt kormányrendszerrel és képviselőházzal" .... „a mai véres eseményekért a munkásságnak bosszút kell állania ...... mikor itt lesz az ideje, akkor majd leszámolnak ezzel a kormányrendszerrel" .... „Nem elégedhetnek meg azzal az ígérettel, amit most a kormány adott a munkásoknak a képviselőházban, mert az papirosígéret és maradhat minden a régiben, elégtételt kell követelni, bosszút kell állani; nem hiszem, hogy akadjon Magyarországon becsületes ember, akinek szívében lángra ne lobbantaná ez a gyalázatos cselekedet az elkeseredés és bosszú tüzét, ma már elég erős Budapest, meg az ország munkássága arra, hogy az ilyet tétlenül ne nézze és elégtételt tudjon magának szerezni" ..... idézi a régi nagy hadvezér anyjának szavait, aki, midőn fia az ő véleményét akarta hallani, azt mondotta: „Fiam, én majd csak akkor beszélek, ha Róma lángokban áll! Csak a tettek kell, hogy jöjjenek." .... „Menjenek haza a munkások, de ne értsék őt félre, nem azt akarja ezzel mondani, hogy kaptak ígéretet, maradjon minden a régiben, nem, ő ezt nem mondja, ő tisztában van azzal, hogy minden munkás szívében ég a bosszú, ég az elkeseredés lángja és hogy nem veszi fel a munkát senki addig, míg a megfelelő elégtételt meg nem kapja" .... „Ha a pártvezetőség határozata nem elégítene ki bennünket,[1] akkor itt leszünk mi és cselekednünk kell" .....

Dr. Landler Jenő ezen beszéde egyenes felhívást képez bűncselekmény elkövetésére és különösen egyenes felhívást képez a munka közös beszüntetésére, illetve a már beszüntetett munka folytatólagos beszüntetésére és fel nem vételére. Azok a kitételek ugyanis, hogy bosszút kell állani, le kell számolni, itt az ideje a tetteknek, a munkásságnak cselekednie kell, nem jelentenek egyebet, mint hogy a munkásság erőszakoskodások és bűncselekmények elkövetésével igyekezzék a rajta történt sérelemért elégtételt venni. E bűncselekménynek ugyanis nem tényálladéki eleme az elkövetendő cselekmény és az elkövetés módozatainak közelebbi megjelölése, elég, ha a kijelentésekből meg lehet állapítani, hogy a felhívás nyilvánvalóan bűncselekmény elkövetésére irányul. Máskép a munkásság bosszút nem állhat, a kormánnyal és képviselőházzal nem számolhat le, és a tetteket másként elképzelni nem lehet, mint hogy a munkásság bűncselekményeket kövessen el. A beszéd tehát alkalmas a büntetőtörvénykönyv 171. §-ába[2] ütköző izgatás vétségének megállapítására. Ez a cselekmény háború idején követtetvén el, annak következtében a fegyveres erő érdeke közvetlenül veszélyeztetett és a hadviselés érdekének lényeges sérelme következett be, amiért ez a cselekmény az 1915. évi XIX. törvénycikk 11. §-a[3] alá is esik és így bűntettet képez. De különösen alkalmas a beszéd az 1912. évi LXIII. törvénycikk 20. §-a utolsó bekezdésébe[4] ütköző bűncselekmény megállapítására, amely szerint dr. Landler beszédének azon kijelentésével, hogy ő tudja, hogy a munkásság nem veszi fel a munkát addig, míg elégtételt nem kap, a munkásokat a közös munkabeszüntetésre nyilvános gyülekezeten felhívta. Ez a bűncselekmény szintén az 1915 : XIX. törvénycikk 11. §-a alá esik. Bár egyenes felhívás szószerint dr. Landler kijelentésében nem foglaltatik, jogilag azonban egyenes felhívás minden egyes olyan nyilatkozat, amelynek célzata, hogy a gyülekezet egy vagy több tagjaiban bűntett vagy vétség elkövetésére irányuló hajlandóságot keltsen fel. A jelen esetben nem lehet kétség aziránt, hogy dr. Landler Jenő fenti kijelentése még azokban is felkeltette a munkabeszüntetés szándékát, akik a munkát folytatni akarták, de mindenesetre megerősítette bennük az erre való hajlandóságot. Minthogy pedig a Magyar Államvasutak Gépgyárában vasúti kocsikat és egyéb, a vasúthoz szükséges alkatrészeket állítanak elő, a hadviseléshez pedig a vasút kifogástalan működése elengedhetetlenül szükséges, nincs kétség aziránt, hogy dr. Landler cselekménye a hadviselés érdekeit nemcsak érinti, hanem közvetlenül veszélyeztette. Az ügyész intézkedett a nyomozás bevezetésére s felhívta a rendőrséget, hogy ez ügyben a fent kifejtett jogi álláspontot képviselje, dr. Landlert azonnal hallgassa ki s ha kihallgatása után is a bűncselekmény nyomatékos gyanúja alatt marad, helyeztesse őt előzetes letartóztatásba.

Honvédelmi miniszter úr véleménye szerint a jelen esetben kétségtelenül fennforognak a katonai büntetőtörvény 327. §-ának ismérvei, miért is dr. Landlert a katonai ügyészségnek kellene átadni.

Igazságügyminiszter úr a honvédelmi miniszter úr felfogásához hozzájárul.

A minisztertanács felkéri az igazságügyminiszter és a honvédelmi miniszter urakat olyértelmű intézkedés sürgős megtételére, hogy a dr. Landler elleni vizsgálatnál a királyi ügyészségen kívül

[1] Utalás a szociáldemokrata párt vezetőségének a munkásságot türelemre intő felhívására.

[2] Az 1878. V. tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről: 171. §-a: „Aki valamely gyülekezeten nyilvánosan, szóval, vagy aki nyomtatvány, irat, képes ábrázolat terjesztése, vagy közszemlére kiállítása által bűntett vagy vétség elkövetésére egyenesen felhí, ha a bűntett vagy vétség elkövettetett: mint felbujtó büntetendő. — Ha pedig a felhívás eredménytelen maradt — amennyiben az a jelen törvény külön rendeletei alá nem esik: két évig terjedhető államfogházzal, és kétezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő."

[3] A hadviselés érdekei ellen elkövetett visszaélésekről szóló tc. — A 11. §. szerint az ilyen cselekmény büntetése öt évig terjedhető börtön.

[4] A munka beszüntetésére való, hadi érdekeket sértő felhívásnak az a fajtája, amelyért öt évig terjedhető fegyház vagy három évig terjedhető fogház járt.

a honvédügyészség tagja is részt vegyen, aki a katonai büntetőtörvény 327. §-a[5] alapján avatkozzék be s Landlert letartóztatásba vegye.

Utolsó szakasza kiadva: *Andics* i. m. 43. o.
Landlert valóban le is tartóztatták (uo. 27. o.).

352.

1918. jún. 21. (21.) — 5.

Javaslat a szakszervezetek és bizalmi férfiak elleni vizsgálatra, a munkásegyletek és szervezetek feloszlatására.

Miniszterelnök úr előadja, miszerint minden valószínűség amellett szól, hogy a mozgalom a Vas- és Fémmunkások Szakszervezetéből indult ki. Kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy az esetre, ha a megindítandó vizsgálat erre némi támpontot nyújt, ezen szakszervezet vezetői elfogassanak. Indítványozza, hogy a rendőrség a nyomozás sürgős megejtésére utasíttassék s a vizsgálat bevezetésére az igazságügyminiszter úr felkéressék.

Kereskedelemügyi miniszter úr felveti azt a kérdést, hogy nem kellene-e a többi szakszervezetek tekintetében hasonló vizsgálatot tartani s az összes szakszervezetek vezetőit s rajtuk kívül azokat is, akik ezen állapotok előidézésében résztvettek, sztrájkrendezés címén elfogatni és vizsgálati fogságba helyezni.

Honvédelmi miniszter úr itt is utal a katonai büntetőtörvény 327. §-ára[1] s kéri, hogy az eljárás annak alapján ejtessék meg.

Igazságügyminiszter úr koncedálja annak a lehetőségét, hogy az illetők nyomatékos gyanú esetén elfoghatók, valamint azt is, hogy cselekményük a katonai büntetőtörvény 327. §-a alá tartozhatik.

A minisztertanács a javaslathoz helyeslőleg hozzájárul s kimondja azt is, hogy az összes szakszervezetek és bizalmi férfiak vizsgálat alá vonassanak, a vizsgálatnál a királyi ügyészen kívül a honvédügyész is legyen jelen s szükség esetén a terheltet a 327. §. alapján helyezze letartóztatásba.

Egyúttal kimondja a minisztertanács, hogy az összes munkásegyletek és szervezetek feloszlatandók s vagyonuk lefoglalandó.

Egy része közölve: *Andics* i. m. 44. o. — Uo. utalás arra, hogy a júniusi sztrájkkal kapcsolatban többszáz embert tartóztattak le, azonban az egyletek feloszlatására stb. nem került sor.

[5] Szövegét l. 1918—6—21., 1. jegyzet
[1] Szövegét l. 1918—6—21., 1. jegyzet.

353.

1918. jún. 21. (21.) — 6.

A szakszervezeti vezetők bevonultatásának kérdése.

Kereskedelemügyi miniszter úr utal arra, miszerint a szakszervezetek vezetőinek kezeiből kisiklott a vezetés s azoknak úszniuk kell az árral. Hogy vezetőszerepeiket megtarthassák, tovább kell izgatniok. Ma úgy áll a helyzet, hogy a vezetők tudnak sztrájkot szervezni, de leszerelni nem tudnak. Miután a vezetők 9/10-ed része katonai felmentett, felveti a kérdést, nem kellene-e őket bevonultatni.

Honvédelmi miniszter úr nem ajánlja, hogy a bevonultatás büntetésképp szerepeljen. Véleménye szerint, ha az illetők cselekedetei ezt indokolják, a katonai büntetőtörvény 327. §-át kell alkalmazni s csak akkor kellene a bevonultatást alkalmazni, ha felmentési jogcímmel egyébként visszaélnek.

A minisztertanács a honvédelmi miniszter úr álláspontját magáévá teszi.

Közölve: *Andics* i. m. 44. o.

354.

1918. jún. 21. (21.) — 7.

Javaslat a baloldali lapok betiltására és munkatársaik vasúti szabadjegyének érvénytelenítésére.

Vö. 1918—18—46.

Kereskedelemügyi miniszter úr szükségesnek látná még a sajtóval, nevezetesen a Népszava című és a hasonló irányú szociáldemokrata lapok ügyével foglalkozni s felveti a kérdést, nem lenne-e célszerű ezeket a lapokat az 1912. évi LXVI. törvénycikk[1] alapján beszüntetni. Egyúttal határozatot kér arra nézve, hogy ezen lapok vasúti szabadjegyeit, amelyeket azok csak izgatási céljaik előmozdítására használnak fel, ne vonja-e be.

A minisztertanács felkéri az igazságügyminiszter urat, hogy az említett lapok beszüntetésének kérdését vizsgálat tárgyává tenni szíveskedjék. Ami e lapok vasúti szabadjegyeit illeti, a minisztertanács indokoltnak tartja, hogy azok, miután agitacionális célok előmozdítására használtatnak, érvényteleníttessenek.

Egy része közölve: *Andics* i. m. 44. o.
N. f. t., a hét pontra közösen vonatkozó „Strikes-Massnahmen" cím alatt.
Vö. 1918—22—57.

[1] Téves. Helyesen: 1912: LXIII. tc. 11. § 4. bekezdés.

355.

1918. júl. 6. (22.) — 10.

Az erdélyi gyermekek segélyezése.

A belügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök előadja, hogy „Az erdélyi gyermekekért" címmel alakult egyesületnek 895 851 K 18 fillért adott át.

„. . . a József főherceg ő fensége legmagasabb védnöksége alatt „Az erdélyi gyermekekért" címmel alakult egyesület elnöksége hozzá intézett beadványában most kifejti azt, hogy az egyesület alapszabályszerű céljának megfelelően az erdélyrészi határszéli vidékeken ijesztő mértékben megnövekedett gyermekhalandóság csökkentésére élelmezéssel egybekötött napközi otthonokat kíván szervezni, mert erre úgy a hadiárvák, mint általában a vidéki szegény gyermekek érdekében felette nagy szükség van, nemcsak azért, mert már maga az oláh betörés folytán kényszerült menekülés is megfosztotta az ezen csapás vagy annak hatásai által sújtott vidékek lakóit a készletektől, munkaeszközeik nagy részétől, úgy, hogy különösen Csík, Háromszék, Udvarhely, Brassó, Hunyad és Maros-Torda vármegye érintett részein a normális gazdálkodási viszonyok még ma sem állottak helyre, hanem mert a mi ott tartózkodó és átvonuló katonaságunk rekvirálása, a múlt évi gyenge terméshozam, valamint a retablirozás végett mostanig ott volt nagyszámú katonaság fogyasztása nemcsak a felnőttek, de a gyermekek táplálkozását is megnehezítette és a táplálkozás minőségét teljesen megrontotta. Ily körülmények között, ha a menekülés és a betegségek miatt megfogyatkozott számú gyermekseregeet megmenteni akarjuk, egészségük konzerválására és fejlődésük biztosítására feltétlenül szükséges az, hogy legalább napjában egyszer egészséges meleg táplálékhoz jussanak."

Az egyesületnek az akció céljaira 1918. júl. 1. után már csak kb. 180—200 000 K fog rendelkezésére állni, ami a szükséglet egyhatodát sem teszi ki; még 1 100 000 K-ra lenne szükség. Ennek felét a belügyminisztérium folyósítja, másik felét pedig előreláthatólag az Országos Hadigondozó Hivatal[1] fogja fedezni.

356.

1918. júl. 6. (22) — 30.

Újabb kölcsönök felvétele az Osztrák—Magyar Banktól.

L. 1918—12—50.

Pénzügyminiszter úr utalással arra, hogy a folyó évi március 27-én tartott minisztertanácsban[1] ismertette az Osztrák—Magyar Banktól a két államkormány által együttvéve 1.500 millió korona felvételére nézve 1918. évi március 20-án létesített immár tizenegyedik ilyen egyezményt, s a minisztertanács,

[1] Vö. 2707/1917. M. E. sz. r. az Országos Hadigondozó Tanács szervezetéről, 1917. aug., R. T. 1917. 1526—1529. o.
[1] 1918—12—50.

tekintettel arra, hogy a magyar királyi kormány annak idején még a nyolcadik ilyen egyezmény alapján általa felvehető összeget sem merítette ki teljesen, s így az egyezmény létesítésére tisztán az osztrák császári és királyi kormány részéről az Osztrák—Magyar Banknál támasztott igények kielégíthetése végett volt szükség, felhívta őt, hogy a bankhitelnek osztrák részről ily arányokban való igénybevétele ellen, figyelemmel az ezzel összekötött valutáris veszedelmekre és arra, hogy az osztrák államkincstár aránytalanul nagyobb mértékben adósodik el a banknál, mint a magyar állam és ez a körülmény a jegybankkérdés megoldásánál is súlyos akadályokat képezhet, forma szerint is foglaljon a magyar kormány nevében állást, előadja, miszerint 1918. április 15-én és 29-én, valamint június 1-én további három rendbeli újabb, t. i. 12., 13. és 14. 1.500 millió igénybevehetésére vonatkozó egyezmény megkötése vált szükségessé, mert az osztrák kormány a szükségletek fedezését az Osztrák—Magyar Bank igénybevétele nélkül nem lett volna képes biztosítani. Pénzügyminiszter úr jelenti, hogy az osztrák kormány kényszerhelyzetére való tekintettel nem zárkózhatott el a szóban forgó három újabb egyezmény megkötése elől, egyben azonban megkereste az osztrák császári és királyi pénzügyminiszter urat, hogy minden lehetőt kövessen el arra nézve, hogy az Osztrák—Magyar Bank további igénybevétele mellőztessék. Az újabb kölcsönöket az Osztrák—Magyar Bank a két kormánynak, úgy, mint az előző ily kölcsönöknél is, a közösügyi szükségletek viselésére fennálló hozzájárulási aránynak megfelelően nyújtja és így mind a három 1.500 millióból külön-külön 546 millió korona esik a magyar kormányra, 954 millió korona pedig az osztrák kormányra. A kölcsönök feltételei megegyeznek a korábbi ilyen 1.500 milliós kölcsönök feltételeivel, úgy hogy az 1915. évi július 15-én és szeptember 16-án, az 1916. évi február 24-én, május 31-én, szeptember 21-én és november 23-án, az 1917. évi május 19-én, augusztus 30-án, szeptember 28-án és november 24-én, végül az 1918. évi március 20-án, április 15-én, április 29-én és június 1-én létesített egyezmények megállapodásai egységes üzletet alkotnak. Kéri, hogy az 1912. LXIII. törvénycikk 17. §-a alapján létesített fenti újabb megállapodásokra vonatkozó ezen bejelentése tudomásul vétessék.

A minisztertanács a bejelentést tudomásul veszi

Vö. 1918—27—3.

357.

1918. júl. 6. (22.) — 33.

A Keleti Vasutak részvényeire vonatkozó új szerződés.

Vö. 1916 — 1 — 67.

Pénzügyminiszter úr ismertetvén a „Keleti Vasutak" részvénytársaság ügyét s az ellenvasutakra vonatkozólag létrejött megállapodásokat előadja, miszerint a változott viszonyok folytán új megállapodásokat kellett létesíteni. Az új megállapodások és annak következtében, hogy a régi szerződések legtöbb kikötése az időközben megváltozott viszonyok folytán tárgytalanná váltak, szükségessé tették, hogy a vasút tárgyában a bankcsoporttal fennálló jogviszony is új alapra fektettessék. Az új szerződés, amely felöleli a régi szerző-

déseknek azon kikötéseit is, melyek továbbra is érvényben fognak maradni, folyó évi május 22-én aláiratott s ezzel az összes régi szerződések és megállapodások hatályon kívül helyeztettek. Ismertetvén az új szerződéseknek általa történt aláírása, valamint azon intézkedése is, amellyel a szavatosságot a török kormány által a Keleti Vasutak elleni tartozásai kiegyenlítése céljából felvett 240 millió koronás kölcsönből igénybe veendő, azonban összesen 40 millió koronát meg nem haladható összegek 50%-a erejéig, a 240 millió koronás kölcsönt nyújtó bankcsoporttal szemben elvállalta, tudomásul vétessék s megjegyzi, hogy azonos tartalmú szerződést ugyanazon kelettel az osztrák pénzügyminiszter úr is kötött az osztrák bankcsoporttal és hogy a 240 millió török kölcsönből igénybe veendő, de 40 millió koronát meg nem haladható összegek másik 50%-a erejéig a szavatosságot a kölcsönt nyújtó bankcsoporttal szemben az osztrák pénzügyminiszter úr szintén elvállalta.

A minisztertanács a bejelentést jóváhagyólag tudomásul veszi.

358.

1918. júl. 6. (22.) — 44.

Állami üzemek munkásainak ruhabeszerzési segélye.

Pénzügyminiszter úr előadja, hogy az állami üzemeknél alkalmazott munkásszemélyzet körében mozgalom indult meg, hogy ruhabeszerzési segélyben részesíttessenek, éspedig úgy a munkások, mint feleségeik és gyermekeik. Habár a ruhabeszerzési segélyek eddigi engedélyezésénél az volt az elv, hogy ily segélyekben kizárólag azok az alkalmazottak részesüljenek, akik szolgálati kötelékben állanak, tehát szerződéses alkalmazottak ily segélyeket nem kapnak — ebben a tekintetben kivételt csak a múlt év karácsonya előtt a kereskedelmi miniszter a Magyar Királyi Államvasutak munkásainak és ennekfolytán az állami vasgyárak munkásszemélyzetének juttatott mérsékeltebb összegű ily segély képez[1] — a mostani mozgalom tápot nyer az ausztriai kormánynak a munkásügy terén tett intézkedéseiben. Erre való tekintettel beállhat az az állapot, hogy a felmerülő kívánságok teljesítése elől elzárkózni nem lehet. A szükséglet mérvei tekintetében pénzügyminiszter úr megjegyzi, hogy kereken 132.000 egyénről és ezek hozzátartozóiról van szó. Ha csak két családtag vétetik számításba (feleség és gyermek) s ha a családtagok a felét kapnák a családfő számára például 300 koronával számított ruhasegélynek, a szükséglet körülbelül 80,000.000 koronát tenne.

A minisztertanács megbízza a pénzügyminiszter urat, hogy a kereskedelemügyi miniszter úrral érintkezve a fentebbi keretben a részleteket dolgozza ki, a miniszterelnök úrnak ebbeli kezdeményezése folytán annak a népesedéspolitikai szempontnak figyelembevételével, hogy a többgyermekes családapák kedvezőbb arányban részeltessenek.

Vö. 1918—24—15.

[1] 1917—43—15. és 1918—17—11.

359.

1918. júl. 6. (22.) — 47.

Szénhiány ellensúlyozása a tőzeglápok kitermelése útján.

L. 1917—34—51.

„Kereskedelemügyi miniszter úr az 1918—19-i gazdasági időszak előrelátható szénhelyzetéről téve jelentést, előadja, hogy az ország összes szükséglete kereken 17.5 millió tonna, amivel szemben csak kereken 14 millió tonna fedezet áll. Előadja, hogy ha csak az elsőrendű szükségletek fedezésére szolgáló üzemek teljes ellátásáról kell gondoskodni, már akkor is 14.3 millió tonna szénre lenne szükség, tehát anélkül, hogy sok fontos üzem szükséglete csak valamelyes mértékben fedeztetnék, máris 300.000 tonna deficit mutatkoznék. A háború előtti években Magyarország összes széntermelése 10,000.000 tonna, a behozatal kereken 5,000.000 tonna volt, úgy hogy az összes szénszükséglet 15 millió tonnára volt tehető. Ezzel szemben most a szénszükséglet a 17,000.000 tonnát meghaladja. E növekedés egyrészt az államvasutak és egyéb közlekedési intézmények fokozott szükségletére, másrészt a hadiüzemeknek a békeidőhöz képest óriási megnövekedésére vezethető vissza, és ha ezen megnövekedett igényekkel szemben 17,000.000 tonna mellett csak 14,000.000 tonna fedezet van, gondoskodni kell arról, hogy egyrészt igazságos elosztással a legfontosabb üzemek fenntarthatók és a fogyasztó közönség tüzelőanyagszükséglete biztosítható legyen, másrészt keresni kell az eszközöket, amelyekkel egyrészt a termelés fokozható, másrészt az igények csökkenthetők legyenek. A termelés növelése szempontjából az annak idején bevonult munkásokat az elmúlt év második felében ugyan rendelkezésünkre bocsátották, de a megnövekedett munkáslétszám mellett is a termelés fokozása nem volt lehetséges. Az 1917. évben a netto termelés a 8,000.000 tonnát sem érte el és jövőre sem írható elő nagyobbra. A termelés stagnációja a megnövekedett munkáslétszámmal szemben főleg a munkások táplálkozásának elégtelenségében és ezek kedvetlenségében található meg. A munkakedv fokozása érdekében a bányáknál a többtermelésért adandó jutalékok rendszere kezdeményeztetett, ezenkívül az élelmezés javítása és a munkásoknak ruházati cikkekkel való ellátására különös gond fordíttatik. Ez intézkedésekkel remélhető, hogy legalább is az eddigi termelés nem fog csökkenni."

További eszközök a szénmennyiség emelése érdekében: a barnaszén-telepek kihasználása; a Németországba és Ausztriába küldendő élelmiszerekért nagyobb szénmennyiség igénylése.

„A fogyasztás csökkentése érdekében már eddig is úgy a házi tüzelés, mint a gáz és elektromosság fogyasztására vonatkozó takarékossági rendszabályok léptettek életbe."

Sokkal inkább kínálkozik az a módszer, hogy a nagy szénfogyasztású energiatelepeket kikapcsolva, ezeknek fogyasztóit nagy ökonomiájú telepekre tereljék át, ami a kényszerszövetségek[1] életbe léptetésével valósítható meg. Fel kell használni továbbá eddig igénybe nem vett tüzelőanyagokat is, így a mozdonyok füstszekrényében összegyűlő pernyét, továbbá a tőzeget. A tőzegtermelés eddig azért nem mutathat fel eredményeket, mert a területtulajdonosok a vállalkozókkal szemben oly súlyos feltételeket szabtak, amelyek a termelést lehetetlenné tették. Főleg az úrbéres közsé-

[1] L. 1918—18—36., 2. jegyzet.

gek lakói nem hajlandók a tőzegterületeket kihasználásra átengedni. Hátráltatja még a tőzegtermelést az általános munkáshiány is. Mindezek ellensúlyozására szükség esetén alkalmazni kell az állami igénybevétel eszközét is, azonban csak fakultative, ott, ahol más megoldás nincs. A nagy területen megindítandó tőzegkitermeléshez szükséges gépeket ugyanis az állam ez évben nem tudja beszerezni, viszont a területtulajdonosok kézi erővel is dolgoztathatnak. A munkaerőt úgy lehetne biztosítani, hogy a hatóság az 1914. évi L. t. c. 5. §-a és az 1915. évi XIII. t. c. 2. §-a alapján a munkaképes egyéneket a tőzeglápüzemben teljesítendő munkára kirendelhesse.

N. f. t.
L. 2279/1918. M. E. sz. (júl. 6.), R. T. 1918. 859—861. o.

360.

1918. júl. 6. (22.) — 48.

Katonai javak felosztása a Monarchia két országa és a hadsereg között.

L. 1918—6—64.

Kereskedelemügyi miniszter úr a hadianyag felosztása és értékesítése körül felmerült kérdések tekintetében javasolja: A./ Mondja ki a minisztertanács a magyar királyi kormány egységes és a legközelebbi közös miniszteri értekezleten érvényesítendő álláspontjaként, hogy: a./ annak a kérdésnek megítélését, vajjon a leszerelés után mely javak bocsátandók vissza a monarchia két államának közgazdasági életébe és mely javak tarthatók meg továbbra is a hadsereg részére, a hadvezetőség egyoldalúan és a saját hatáskörében el nem döntheti, mert a döntés joga ebben a lényegében budget-kérdésben a monarchia két államának illetékes közjogi tényezőit illeti meg; b./ a leszerelés folytán feleslegessé váló állandó létesítmények annak az államnak juttatandók ugyan, melynek területén azok fekszenek, de pénzbeli értékük szabályszerű felszámítása és egyúttal ennek megfelelő természetben való kompenzáció mellett; c./ az állandó létesítményekben elhelyezett gépi- és egyéb berendezések — amennyiben lényegüknek és rendeltetésüknek megsértése avagy lényeges elértéktelenedés nélkül eltávolíthatók, — nem tekinthetők stabil létesítményeknek, így tehát azok a kompenzációs elv alkalmazásával a kvóta szerinti szabályszerű felosztás alá esnek; d./ a hadviselés birtokába annak idején rekvirálás útján került javak rendszerint szintén a kompenzációs elv alkalmazásával a kvóta szerinti felosztás alá esnek, de a természetben meglévő javak (lovak, szekerek, gazdasági eszközök, stb.) a rekvirálás arányában adandók vissza; e./ a felosztás alkalmából az állam területén kívül fekvő helyen átvett javak rendeltetési helyükre való szállításának költsége a rendeltetési ország határáig a közös kiadások terhére számolandó el; f./ a közös elosztóbizottságban a felosztás alá kerülő javak értékelése a teljes békeérték alapján kell, hogy történjék; a Bosznia és Hercegovinának jutó anyagok békeértékük felszámolása ellenében adatnak át; g./ a közös elosztó bizottságban a közös pénzügyminiszter úr képviselőjének Bosznia és Hercegovina ügyeiben való felszólamlása (tiltakozása) a bizottság határozataira nézve halasztó joghatállyal nem bír; h./ amennyiben a hadvezetőség a háború alatt oly javakat óhajt a polgári

közgazdasági életnek átadni, mely ugyan még nem leszerelési anyag, melyet tehát a hadvezetőség rendes felosztás tárgyává tenni még nem óhajt, de amelynek gazdasági életbe való juttatását katonai szempontból is szükségesnek látja: ezt csakis a közös elosztó bizottság hozzájárulásával teheti és az ily alapon kiadott javak a kompenzációs eljárás tárgyát képezik. B./ Kéri továbbá a minisztertanácsot, hogy a katonai javaknak a polgári gazdasági életbe való visszajuttatására létesített avagy létesítendő szervek hatáskörének körülírására, illetőleg a megfelelő rendeletek (utasítások) kibocsátására, valamint a még szükséges új szerveknek (árbecslő bizottságok stb.) létesítésére felhatalmaztassék.

A minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter úr előterjesztéséhez hozzájárul s annak értelmében határoz.

Vö. az 1918. aug. 24-én tartott közös minisztertanács jegyzőkönyvével.

361.

1918. júl. 6. (22.) — 57.

Kitüntetések a sztrájkmozgalmak letörésében résztvett köz- és magánalkalmazottak részére.

Vö. 1918—21—1/7.

Kereskedelemügyi miniszter úr, a miniszterelnök úrral történt megállapodás alapján, utalással arra a körülményre, hogy a legutóbbi időben előfordult sztrájkmozgalmak teljesen megszüntek, indítványozza, hogy ezen mozgalmak letörése körül érdemeket szerzett köz- és magánalkalmazottak megfelelő legfelső kitüntetésére hozassanak javaslatba, hogy az illetékes közegeknek a jövőre nézve buzdításul szolgáljon az a tudat, hogy kivételes érdemeik megfelelő elismerésben részesülnek. Kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy az egyes miniszter urak az ez irányban érdemeket szerzett köz- és magánalkalmazottak legkegyelmesebb kitüntetésére vonatkozó javaslataikat a miniszterelnök úrhoz bemutathassák, s a miniszterelnök úr azokat összegyűjtve ő felsége személye körüli miniszter úr útján legfelső helyre terjeszthesse.

A minisztertanács a javaslathoz helyeslőleg hozzájárulván, a kért felhatalmazást megadja.

362.

1918. júl. 6. (22.) — 61.

A fatermékek Ausztriába való kivitelének feltételekhez kötése.

Földművelésügyi miniszter úr előadja, miszerint a magyar fatermelés igen jelentékeny mennyiségű faterméket, különösen fűrészelt és faragott keményfát, bányafát, gyufa- és papírgyártásra alkalmas faanyagot, vasúti talpfát és faszenet bocsát az osztrák hadfelszerelési ipar és vasutak rendelke-

zésére. Ezzel szemben a termelés és fafeldolgozásnak igen számottevő akadályát képezi, hogy a magyar termelők szerszám-, gépalkatrész-, ruhanemű-, bőr-, kőolaj- és benzinszükségleteiket, amelyek viszont Ausztriában megfelelő mennyiségben rendelkezésre állanak, vagy egyáltalán nem, vagy csak sok utánjárással rendkívül magas árakon tudják beszerezni. Kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy a hazai faterméryek Ausztriába való kivitelének engedélyét ilyen természetű kompenzációkhoz fűzhesse s ezirányban az osztrák kormánnyal is tárgyalásokba bocsátkozhassék.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

363.

1918. júl. 6. (22.) — 63.

Az ingatlanforgalom korlátozásáról szóló rendeletnek az egész országra való kiterjesztése.

Vö. 1918—17—18.

„Földművelésügyi miniszter úr kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy az ingatlanok forgalma tárgyában 4000/1917. M. E. szám alatt kiadott rendelet területi hatálya — Budapest székesfővárost s Fiume várost és kerületét kivéve — az egész országra, vagyis az ország területének azon a részén fekvő ingatlanokra is kiterjesztessék, amely területre, illetőleg ingatlanokra az említett rendelet hatálya eddig még nem terjedt." — „Az eddigi fokozatos kiterjesztések a hadi és állami biztonság érdekeire való tekintettel és még azért is történtek, hogy a határvármegyékből kiszorult üzérek a beljebb fekvő törvényhatóságokat el ne lephessék. Azóta mindig több és több oly sajnálatos jelenség mutatkozik, mely nemcsak ezeknek az intézkedéseknek szükségességét igazolja teljes mértékben, hanem egyenesen a kormány kötelességévé teszi, hogy az ingatlanok forgalmáról szóló rendelet hatálya az egész ország területére kiterjesztessék. A földspekulánsok, az üzérek az ország belsejére vetik magukat, összevásárolják a birtokokat és tovább eladják nagy uzsoraárak mellett azoknak a kisgazdáknak és földre éhes munkásoknak, kiknek a forgalomba bocsátott földek megszerzéséhez létérdekük fűződik és akik hiába igyekeztek azokat közvetlenül megszerezni az eredeti tulajdonosoktól ugyanoly árért, mint amelyeket az üzérek megadtak. Minthogy ily jelenségek a földre szoruló kisemberek lelkinyugalmát teljesen feldúlhatják, ezért szociális, de nemzeti és gazdasági szempontból is elkerülhetetlenül szükség van az említett rendelet hatályának az egész ország területére való kiterjesztésére, már csak az egyenlő elbánás elvénél fogva is és azért is, hogy a határszéli törvényhatóságokból kiszoruló földüzérek éppen az ország szívében ne folytathassák akadálytalanul uzsorás tevékenységüket. Előadó miniszter úr megjegyzi, hogy az ingatlanok forgalma körül észlelhető jelenségek úgy Németországban, mint Ausztriában is szükségessé tették az állam beavatkozását. Németországban az ingatlanok forgalmának korlátozását az egész birodalom területére a szövetségtanács[1]

[1] Az 1871-ben létesült Német Birodalomban (Deutsches Reich) a hatalom birtokosai a német császár, a szövetségi tanács és a birodalmi gyűlés voltak. A szövetségi tanács (Bundesrat) a német államokat képviselte és a császárral együtt a végrehajtó hatalmat gyakorolta. — R.: Német Birodalom, Alkotmány és közigazgatás.

ez év március 15-től kezdve rendelte el, Ausztriában pedig 1915. augusztus hó 9-én kelt császári rendelet Ausztria egész területére nézve mondta ki az ingatlanok forgalmának ellenőrzését és a hatósági hozzájárulás rendszerének életbeléptetését."

(Ezután bemutatja a rendelettervezetet.)

L. 55.000/1918. F. M. sz. r., júl. 6., R. T. 1918. 1225—1228. o. — Vö. 142.000/1918. F. M. és Iü. M. r., okt. 8., R. T. 1918. 2367—2376. o. és 1918—24—33.

364.

1918. júl. 13. (23.) — 21.

A Salzburgban folyó német—osztrák—magyar gazdasági tárgyalások.

Németország és a Monarchia között nem volt megállapodás arra nézve, hogyan folytassák együttműködésüket egy közösen megnyert, győztes háború után. A háború alatt azonban többször felmerült ez a kérdés, mégpedig a szövetség mélyítésének jelszavával. Németország és a Monarchia németbarát körei úgy tervezték, hogy a háború után is fenntartják a központi hatalmak szövetségét, esetleg egy német irányítás alatt álló középeurópai államalakulat formájában. Ezt a német imperializmusra jellemző tervet Magyarországon a német tőkétől függő bankok és a Németországban új piacot látó nagybirtokosok karolták fel. A vezető államférfiak közötti tárgyalások előbb Spaaban, majd Salzburgban folytak. (A Középeurópa-terv részletes kifejtését l. *Naumann, Friedrich:* Mitteleuropa. Berlin, 1915. 299. o. — Bírálatát l. többek között: *Károlyi Mihály:* Egy egész világ ellen. München, 1923. 171—174. o.)

Kereskedelemügyi miniszter úr szükségesnek tartja a minisztertanácsot a salzburgi német—osztrák—magyar gazdasági tárgyalásokat illetőleg röviden tájékoztatni. Az osztrák és a magyar kormányok megállapodtak abban, hogy ezen tárgyalásokon az úgynevezett preferenciális[1] rendszer alapján maradnak, amely alapon a tárgyalások eddig folytak és német részről jövő oly kezdeményezést, mely az uniót[2] célozná, nem fogadnak el. Tervben volt a német kancellár[3] és a külügyi államtitkár[4] Bécsbe érkezése, amikor ezen urakkal együtt a két kormány tagjai és a külügyminiszter úr a gazdasági kapcsolat alapelveit állapították volna meg. Ez mindezideig nem történvén meg, a salzburgi tárgyalások anélkül kezdődtek, hogy a kormányok közt az alapelvek tisztáztattak volna. Ennek következménye volt, hogy a kormányközegek oly utasításokat kaptak, hogy elvi kérdésekbe ne bocsátkozzanak, hanem csak az eddigi alapon folytassák a tárgyalásokat. A Salzburgból érkezett jelentések szerint a német kormány ottani képviselői teljes erővel az uniót követelik, és a tárgyalásokat ily irányba akarják terelni. Egész nyíltan bejelentették, hogy Németország csak ily megoldást fogadhat el, csupán néhány évi átmenet idejére akarna közbenső vámokat, de ezeket is csak igen korlátolt számban koncedálni. Megbízot-

[1] A vámszerződéseknél a preferenciális rendszer a legnagyobb kedvezmények nyújtását jelenti; Németország és a Monarchia egymásnak az abban az időben szokásos legnagyobb vámtarifa-kedvezményt biztosították volna.
[2] Németország és a Monarchia közötti vámunió, a németek régi és a háború alatt gyakran hangoztatott kívánsága.
[3] Hertling, Georg Gr.
[4] Dr. Kühlmann, Richard von.

taink természetesen ily tárgyalásba nem mehetnek bele, minélfogva előreláthatólag a salzburgi tárgyalások nem fognak eredményre vezetni.

A minisztertanács a kereskedelmi miniszter úr bejelentését tudomásul veszi.

365.

1918. júl. 13. (23.) — 33.

A magyar erdőknek a hadsereg részére való túlzott igénybevétele.

„Földművelésügyi miniszter úr előadja, miszerint a császári és királyi hadügyminiszter úr a Standard magyar fatermelők részvénytársasággal létrejött szerződés alapján lefoglalva tartja majdnem az összes erdélyrészi fenyőfűrészek termelvényeit, dacára annak, hogy azok jelentékeny részére a hadvezetőségnek szüksége nincs, sőt az ő céljaikra nem is alkalmasak. Mivel magánértesülései szerint a fölösleges anyagokat a hadügyminisztérium a részvénytársaságnak kívánta visszabocsátani, kérte, hogy azokat a belföldi fogyasztás céljaira bocsássa tárcájának rendelkezésére. Megkeresését a hadügyminiszter úr azzal utasította el, hogy ezek az anyagok leszerelési anyagok, s azokat csak a leszerelendő hadianyagokat értékesítő hivatal útján bocsáthatja rendelkezésre. Miután előadó miniszter úr véleménye szerint ez az eljárás a hadszolgáltatásokra már amúgy is túlságosan igénybevett magyar fatermelés készleteinek jelentékeny kontingensét juttatná Ausztria részére, de meg a nem szükséges anyagok lefoglalva tartása a törvényes rendelkezésekkel is ellenkezik, bejelenti, hogy az eljárás ellen a leghatározottabban kíván állást foglalni s a hadügyminiszter urat ily értelemben kívánja megkeresni."

A kereskedelemügyi miniszter azt javasolja, hogy a magyar csapatok által megszállt olasz területek erdőségeit aknázzák ki. Most ugyanis az történik, hogy a csapatok ottani faszükségletét Magyarországról szállítják oda, havi 2—3 millió értékben.

366.

1918. júl. 13. (23.) — 41.

Állami felügyelet a román egyházi zsinatok és felekezeti iskolák felett.

Vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ismerteti a görögkeleti és a görögkatolikus román felekezeti iskolák ügyében hivatalbeli elődje által tett intézkedéseket, valamint a görög keleti román egyházmegyei zsinatokhoz hivatalbeli elődje által kirendelt biztosok működése következtében előállott helyzetet s felveti a kérdést, minő álláspontot foglaljon el a görög keleti román egyház részéről tapasztalható ellenállás tekintetében, amely a felügyeleti jog érvényesülését törekszik magatartásával megakadályozni.

Miniszterelnök úr véleménye szerint két irányban kell állást foglalni. Az első kérdés az, helyeselhetők-e a volt vallás- és közoktatásügyi miniszter úr által kontemplált intézkedések. Ezekre nézve véleménye az, hogy azok között egy sincs olyan, amely kiküszöbölendő lenne, s a tett intézkedéseket csak helyeselni lehet. A második kérdés a tett intézkedéseknek a jövőbeni végrehajtása. Miniszterelnök úr véleménye szerint a kormány jogosítva van mindennemű egyházi gyülekezetre biztosokat küldeni, s a felügyeleti jogot a nemzetiségi egyházakkal szemben a kormány úgy gyakorolja, ahogy ez a célnak megfelel. Ennek folytán véleménye szerint fenntartandó a kormány azon elvi álláspontja, hogy a román egyházmegyei zsinatokra kormánybiztosok küldhetők, minek következtében ily kormánybiztosok a zsinatok folytatólagos üléseire is kirendelendők. A román nemzetiségi iskolák egy részének állami iskolákká való átalakítása kapcsán felmerült azon kérdés tekintetében, hogy ezen felekezeti iskolák épületei az állam részére megszerezhetők-e, az igazságügyminiszter úrral egyetértőleg abban a véleményben van, hogy ezen iskolai épületek megszerzése a ma érvényben álló kisajátítási törvény[1] alapján is lehetséges, s hogy ezen célból külön törvényt alkotni felesleges.

A minisztertanács a miniszterelnök úr véleményéhez hozzájárulva, annak értelmében határoz

367.

1918. júl. 20. (24.) — 8.

A kórházak mostoha anyagi helyzete.

A belügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr előadja, miszerint a hazai kórházak — éspedig úgy a közkórházak, mint a nyilvános jellegűek — a háborús viszonyokkal összefüggő kedvezőtlen körülmények folytán a legmostohább anyagi helyzetbe jutottak, s a kórházfenntartó törvényhatóságok és községek részéről mind sűrűbben érkeznek a lehető leggyorsabb segítséget sürgető panaszok, hogy a kórházak fenntartásával járó kiadások fedezésére szükséges anyagi eszközök hiányában a betegeket többé ellátni nem képesek, s ha sürgősen megfelelő anyagi támogatásban nem részesülnek, kórházaik működését beszüntetni lesznek kénytelenek. A kórházak anyagi helyzetének ezt a leromlását az idézte elő, hogy míg a kórházi kiadások az összes szükségleti cikkek szertelen drágulása folytán, óriási módon megnövekedtek, addig a kórházak — forgótőke hiányában — a szükséges fedezettel a kellő időben sohasem rendelkezhettek. A kórházak gazdasági ügyvitelére már a múltban is sok hátránnyal járt az ápolási díjak megtérítésének érvényben lévő rendszere, ma pedig egyenesen lehetetlenné és tarthatatlanná teszi a kórházak fenntartását. Az ápolási költségek megtérítésének mai rendszere ugyanis azon alapszik, hogy az ápolási díjak csakis a betegek után felmerült költségszámlák érvényesítése után fizettetnek ki. A betegek ellátásával járó költségeket tehát a kórházaknak kell előlegezni, mégpedig nemcsak az ellátás tartamára, de egészen addig, amíg a beteg illetőségére, vagyoni és keresetképességére vonatkozó puhatolózások és tárgyalások eredménnyel járván, a költségek az országos betegápolási alappal, vagy az államkincstárral, esetleg a fizetőkötelesekkel szemben felszámíthatók lesznek. Ez az eljárás a legtöbb betegnél hónapokat, külföldi betegeknél éveket vesz igénybe, amely idő alatt a kórház

[1] Vö. 1907 : III. tc. és 1912 : LXIX. tc.

nemcsak a már kiadott költségekhez hozzá nem juthat, s a hátralékok után kamatokat sem számíthat, hanem az új betegek ellátásáról is gondoskodnia kell. Az ápolási díj megtérítésének ilyen rendszere mellett csak azok a kórházak tudták egy ideig rendbentartani háztartásuk egyensúlyát, amelyek valamelyes forgótőkével rendelkeztek. Az új kórházak azonban mind adósságcsinálással kezdték meg működésüket, mert még a legjobb esetben is beletelt egy fél év, míg az első napokban felvett betegeikre kiadott költségeikhez hozzájutottak. Minthogy pedig a kórházak kintlévő követelései sokkal lassabban folynak be s egyáltalán nem tartanak lépést a fenntartáshoz szükséges folyó kiadásokkal, kórházaink már a háború előtti időben is kivétel nélkül mind deficittel küzdöttek, és mivel követeléseik kifizetetlen tartozásaikat nem fedezik, a szó legszorosabb értelmében eladósodtak, s csak a benyújtott számláikra azonnal folyósított előlegek segélyével rendezhették legnyomasztóbb tartozásaikat. A háború folytán előállott nehéz viszonyok a kórházak amúgy is mostoha helyzetét még súlyosabbá, s szinte elviselhetetlenné tették, a kórházfenntartókat pedig arra kényszerítették, hogy a fennálló rendelkezések ellenére, különböző alapjaikból akkor is kiutalják a kórházi kiadásokat, amikor a kórházi alap semmi pénzösszeggel nem rendelkezett, s most, midőn az így igénybe vett kölcsönök visszafizetésére került a sor, az időnkint nyújtott előlegekből kénytelenek a szabálytalanul megcsonkított alapokat kiegészíteni. Előadó miniszterelnök úr véleménye szerint ez a súlyos helyzet parancsolólag követeli, hogy a kórházak gazdasági ügyvitele egészen új alapokra fektettessék. Az eddigi rendszert: az ápolási díjak utólagos megtérítését — összes kórházaink elkerülhetetlen csődbejutása nélkül — tovább már fenntartani nem lehet, s a máris fenyegető válságból a kibontakozás egyedüli módjának az kínálkozik, hogy 1./ a kórházak tartozásai kifizettessenek, 2./ a kórházi üzem fenntartásához szükséges anyagi eszközök előzetesen bocsáttassanak a kórházak rendelkezésére, úgy, hogy az ápolási díj a végelszámolásnál csak számítási alapként szerepeljen. Az előadottak alapján felhatalmazást kér, 1./ hogy a kórházak tartozásainak kifizetésére szükséges összegeket — négy millió korona erejéig — egyelőre csak állami előlegképen a kórházfenntartó hatóságok rendelkezésére bocsáthassa, s az e címen történt utalványozásokat addig is, míg ezeknek az előlegeknek elengedése vagy megtérítése iránt megindítandó tárgyalások befejezést nyerhetnek, mint előirányzat nélküli kiadást számolhassa el; 2./ hogy a kórházakkal szemben az országos betegápolási alapot, illetőleg az államkincstárt terhelő betegápolási díjak fedezésére, a kórházüzem zavartalan fenntartása érdekében a szükséges összegeket, tekintet nélkül az indemnitás határidejére, a folyó év egész tartamára előzetes ellátmányként elszámolás kötelezettsége mellett az állami költségvetésben gyógyköltségek — illetőleg betegápolás címén felvett hitel terhére folyósíthassa a kórházfenntartó hatóságok részére.

Tekintettel továbbá arra, hogy az említett mindkét rovatnál ezidőszerint is csak az 1914 15. évi költségvetésben megállapitott hitel áll rendelkezésre, mely azonban az ápolási díjak emelkedése következtében különben sem elégséges, hozzájárulást kér ahhoz is, hogy a gyógyköltségek rovatán 16 millió koronát, a rendes betegek ápolási és szállítási költségei rovatánál pedig szintén 6 millió koronát — mint túlkiadást — zárszámadási indokolás mellett elszámolhasson.

A minisztertanács a kért felhatalmazást és hozzájárulást megadja.

368.

1918. júl. 20. (24.) — 15.

Ruhabeszerzési segély állami üzemek munkásai részére.

Ł. 1918—22—44.

Pénzügyminiszter utalással azon körülményre, hogy a minisztertanács legutóbbi ülésén megbízást nyert arra, hogy a kereskedelemügyi miniszter úrral egyetértőleg az akkor ismertetett keretekben és a népesedéspolitikai szempont figyelembevételével részletes javaslatot terjesszen elő az állami üzemeknél alkalmazott munkásszemélyzet részére engedélyezendő ruházatbeszerzési segélyek tárgyában,[1] bemutat egy tervezetet, mely szerint a./ minden munkás részére, a nemre és korra való tekintet nélkül, 300 korona törzsösszeg, b./ a férfimunkásnak vele közös háztartásban együttélő felesége részére 150 korona többlet, c./ a férfi- vagy nőmunkásnak minden 16 éven aluli önálló keresettel nem bíró és semmiféle ellátásban nem részesülő, tehát általa eltartott törvényes, vagy törvényesített gyermeke után egyenként 100 K többlet, ha pedig kettőnél több olyan gyermeke van, egyenként 120 korona többlet lenne utalványozandó ruhabeszerzési segélyképen. Az ezen mértékekkel megállapítandó ruházatbeszerzési segélyekre hozzávetőleg 69 millió korona szükségeltetnék. Habár a mérték alul marad az egyéb állami alkalmazottak részére ily címen engedélyezett segélyösszegeknek, figyelembe kellett venni, hogy az állami munkásszemélyzet keresete a háború alatt már több ízben és aránylag jóval nagyobb mértékben javíttatott, mint a fix fizetésű közszolgálati alkalmazottaké. A segélyek a törvényhozás utólagos jóváhagyása reményében lennének engedélyezendők, amely jóváhagyás vagy a legközelebbi indemnitási, vagy magában az 1918/19-i pénzügyi évre kilátásba vett költségvetési törvény útján lenne megszerzendő.

A minisztertanács a javaslathoz hozzájárulva, a segélyeket a javasolt mérvekben engedélyezi.

369.

1918. júl. 20. (24.) — 33.

Az ingatlanforgalmi korlátozásnak több erdélyi város belső területére való kiterjesztése.

Vö. 1918—22—63.

A minisztertanács hozzájárul annak a rendeletnek kiadásához, mely szerint a jövőben több erdélyi város belterületén lévő ingatlanok elidegenítéséhez vagy tíz évet meghaladó időre szóló bérbe vagy haszonbérbe adásához hatósági hozzájárulás szükséges. A tervezetet előterjesztő földművelésügyi miniszter indokolása szerint „. . . az utóbbi időben igen gyakran nem kívánatos elem telepszik meg egyes városok területén, mely az igazi kereskedelemmel egyáltalán nem összeegyez-

[1] 1918—22—44.

tethető üzérkedéssel foglalkozik és előszeretettel törekszik városi belsőségek megszerzésére, mely körülmény a hazai tisztességes, rendes foglalkozással bíró polgár elemet nemcsak a bérlakásokból szorítja ki, hanem magas ajánlataival annak állandó letelepülését és terjeszkedését is nehezíti...".

L. 104.500/1918. F. M. sz. rendelet, aug. 7., R. T. 1918. 1254. o.
Vö. 1918—31—41/42.

370.

1918. júl. 20. (24.) — 40.

Köztisztviselők olcsóbb élelmiszerellátása.

Vö. 1918—17—20.

„A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr, tekintettel arra, hogy a köztisztviselőknek élelmiszerekkel és ruházati cikkekkel méltányos áron való megfelelő ellátását a jelenlegi kormány magára vállalta, előterjesztést tesz azon jóléti intézkedésekről, melyek a tisztviselők helyzetének konszolidálását előmozdítani hivatvák. Ezen intézkedések a következők lennének:

1./ a liszttel való ellátás ugyanolyan módon és áron, mint az 1917/18. évben történt;

2./ a liszttel való ellátás kapcsán megfelelő termés esetében a terméseredmények szerint megállapítandó fejkvóta alapján száraz hüvelyesekkel egyszerre és az egész esztendőre szóló mennyiségben leendő ellátás;

3./ a hivatalos beszerzési csoportok útján úgy gyümölcs, mint (télire is konzerválható) zöldségfélék stb. tekintetében is a maximális árnál jóval alacsonyabb áron való ellátás;

4./ a szegényebb tisztviselők részére szervezetek szerint és a szükséghez képest Budapesten 3—4, úgynevezett köztisztviselői konyhának felállítása, melyekben a tisztviselők és családtagjaik olcsó ebédellátást nyerhetnek, esetleg az ebédet haza is vitethetik."

Tíz hónapi időtartamra 34 millió K lenne szükséges, amiből 11 400 000 K már biztosítva van.

L. 1918—28—66. (Katonatiszti családoknak a polgári tisztviselőkhöz hasonlóan kedvezményes étkeztetése.)

371.

1918. júl. 20. (24.) — 45.

A hadsereg ellátása.

Vö. 1918—19—96.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, miszerint a hadsereg élelmezésének biztosítása végett most, a gazdasági év kezdetén kell megtenni mindazokat az intézkedéseket, amelyek a szerzett tapasztalatok alapján szükségesnek mutatkoznak. Szerzett tapasztalatai

alapján főleg két irányban látja szükségesnek az intézkedést, u. m. a rendelkezésre álló készletek lehető legnagyobb kímélése és az egyenletes beosztás s ennek megfelelő tartalékokkal való biztosítása által. Az élelmiszer kímélésének hangsúlyozását indokolja, hogy az évek óta tartó háborús fogyasztás a békekészleteket is teljesen felemésztette, a feleslegeket eltűntette, s különösen a marhaállomány erőszakos pusztítása ad okot aggodalmakra s a tömeges sertéshizlalás ütközik mind nagyobb akadályokba az alkalmas sovány sertés hiánya miatt. A készletek elosztását illetőleg az eddigi tapasztalat azt bizonyítja, hogy a gazdasági év elején, amikor az új termésből származó készletek még bőséggel rendelkezésre álltak, a szállítás, s ez alapon a fogyasztás aránytalanul nagy volt, később a készletek csökkenése után pedig aránytalanul gyér volt a szállítás, elégtelen s amellett bizonytalan volt a hadsereg ellátása, miután a legszükségesebb tartalék is a momentán fogyasztásra lett felhasználva. A helyes beosztást, a szükséglet reális megállapítását s a tartalékolást most, a gazdasági év kezdetén kell eszközölni, s akként kell berendezkedni, hogy a hadsereg ellátását sem szállítási zavar, sem szénhiány, sem más körülmény ne akaszthassa meg. Ha a rendes ellátás példának okáért augusztus hó 1-el kezdődik, akkor felfogása szerint az augusztusi teljes havi szükségleten felül le kell szállítani legalább 1000 vagon tartalékot. Ugyanezen eljárást kellene követni a hüvelyesek és szárazfőzelékek szállításánál is. Ugyanezen elv szerint kell biztosítani a hadsereg zsírszükségletét, mihelyt ősszel újból megfelelő készletek felett rendelkezünk. Ezen szempontokból kell a hadseregnek burgonyával való ellátását is biztosítani, s reá kíván mutatni arra, hogy a burgonyatartalék is feldolgozott burgonyából (szárított burgonyaszelet, burgonyadara) álljon, s ennek biztosítása végett a kellő intézkedések már most megtétessenek. A hadsereg zavartalan ellátásának biztosítása végett a javasolt intézkedéseken felül szükségesnek tartja annak szigorú hangoztatását, hogy a hadseregnek szánt készletekből semmit sem szabad más célra fordítani. A szállításnak és elosztásnak az intézkedéssel megbízott egyének személyes felelősségének teljes előtérbe állítása mellett kell történnie. A hadsereg ellátásának gyökeres rendezése végett szükségesnek tartja továbbá egy központi nyilvántartás felfektetését; abban az egyes államokból valamint a megszállott területekről[1] a hadsereg rendelkezésére bocsátott ellátási cikkek (esetleg takarmány is), továbbá azok elszállítása, kiosztása (hadseregek, intézmények részére) nyilvántartandók. Szervezni kell egy felügyelő bizottságot a leszállítás, szétosztás és felhasználás figyelemmel kísérése végett, amelyben az Armeeoberkommando[2] és a hadügyminiszter képviselőin kívül úgy a magyar, mint az osztrák kormány egy-egy megbízottja is helyet foglalna. A kormányok képviselőire azért volna szükség, hogy közvetlen tapasztalataik alapján a legrövidebb úton hassanak kormányukra a szükséges élelmiszerek rendelkezésre bocsátása végett, továbbá, hogy közreműködésük lehetővé tegye a kormányra nézve, hogy a sokszor nagy áldozatokkal összegyűjtött készletek helyes és rendeltetésszerű felhasználásáról közvetlenül meggyőződhessenek. Igen nagy jelentősége volna ennek politikai szempontból is, mert ezáltal meg lehetne előzni az egyes pártok részéről esetleg alkalmatlan időben és körülmények között bekövetkezhető felszólalásokat. Ez a rendezés a hadsereg ellátása körül keletkezett rosszakaratú ferdítések helyreigazítására és a fennforgó tévhit eloszlatására alkalmas,

[1] Lengyelország, Ukrajna, Románia.
[2] Hadseregfőparancsnokság.

s úgy a parlamentből, mint a nagyközönségből megnyugvást váltana ki, ami, ha nem feltétlenül szükséges is, de a háború ötödik évében kívánatos.

A fentiekben ismertetett javaslatát úgy a legfelső helyen, mint az illetékes hatóságoknál előterjeszteni kívánván, kéri ennek tudomásul vételét.

A minisztertanács a közélelmezési miniszter úr előterjesztését tudomásul veszi.

Vö. 1918—26—25.

372.

1918. jul. 29. (25.) — 4.

A román békeszerződés ratifikálásának sürgőssége.

Vö. 1918—10—1.

Miniszterelnök úr előadja, miszerint a cs. és kir. közös külügyminiszter úr azon kívánságának adott kifejezést, hogy az okok egész sorozatára való tekintettel, nevezetesen főleg a diplomáciai viszonynak mielőbbi felvehetése és ebből folyólag gazdasági természetű érdekeinknek hathatósabb megóvása érdekében, a román békeszerződés ratifikálása mielőbb, esetleg még a parlamenti jóváhagyás előtt foganatosíttassék. Miután meg nem állapítható, hogy a parlament mely időpontban foglalkozhatnék ezzel a békeszerződéssel és fölötte valószínű, hogy a ratifikálás kérdése még ennek az időpontnak bekövetkezte előtt az aktualitás stádiumába lép, miniszterelnök úr a minisztertanács utólagos hozzájárulásának reményében, a m. kir. kormány nevében hozzájárult ahhoz, hogy a Romániával kötött békeszerződés ratifikálása még a parlamenti jóváhagyás megtörténte előtt foganatosíttassék. Kéri ezen bejelentésének jóváhagyólag való tudomásul vételét.

A minisztertanács a bejelentést jóváhagyólag tudomásul veszi.

Vö. 1918—27—68.

373.

1918. júl. 29. (25.) — 31.

Kisiparosok és kiskereskedők segélyezése..

„Kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy a béke beálltával és részben még a háború folyamán gondoskodni kell azoknak a kisiparosoknak és kiskereskedőknek támogatásáról, akik a háború következtében üzemüket, illetve üzletüket beszüntetni kényszerültek. Nem gondol jótékonysági akcióra, hanem olyan nemzetgazdasági szempontból is fontos cél lebeg előtte, hogy az itt szóban forgó nagyszámú produktív elem üzemét és üzletét minél előbb ismét megkezdhesse, ezáltal exisztenciáját biztosíthassa, a termelésben és a gazdasági életben reája háruló feladatokat saját erejéből elvégezhesse és ezzel lehetőleg gyorsan váljék erős adóalannyá. A szóbanforgó kisiparosok és kiskereskedők több irányban fognak támogatásra szorulni (anyagbeszerzés, munkaalkalom stb.). Legnagyobb részüket azonban kölcsönnel kell majd segíteni, amelynek természetesen hosszú lejáratúnak, az alatt az idő alatt felmondhatatlannak és alacsony kamatozásúnak kell lennie."

Ismerteti a tervezett hitelakció szempontjait. Lebonyolítását a Pénzintézeti Központ[1] és szervei végezhék. A kölcsön összege 4—5000, kivételes esetben 10.000 K-ig terjedhet, 4% kamat és legalább 10 évi törlesztés mellett. Az átmenetgazdasági minisztériumban készült statisztika szerint az összes kisipari üzemeknek mintegy 10%-a kénytelen szünetelni a háború következtében és 45 000-re tehető azoknak a magyarországi kisipari üzemeknek száma, melyek üzembe helyezését a kormánynak elő kellene segíteni. Az ezek számára szükséges hitel összege kb. 10.5 millió K, amely 10 évi törlesztési időtartamon oszlik meg. Pontosabb számítás érdekében az Ipartestületek Országos Szövetsége, továbbá a kereskedelmi- és iparkamarák összeállítják azoknak a kiskereskedőknek és kisiparosoknak jegyzékét, akik hadbavonulásuk miatt üzleteiket, ill. üzemeiket kénytelenek voltak megszüntetni.

Vö. OL. ME. 1918—VII—3344. (Minisztertanácsi előterjesztés.)

374.

1918. júl. 29. (25.) — 35.

Vegyészeti termékek behozatala Ukrajnából.

Vö. 1918—19—48.

„Kereskedelemügyi miniszter úr előadja, hogy a folyó évi február hó 21-én Berlinben létesített megállapodások értelmében a központi hatalmak a régi Oroszország, illetve Ukránia területén különféle nyersanyagokat közösen vásárolnak be és az egyes államok a bevásárlást vagy a már meglévő, vagy pedig külön e célra létesített háborús szervezetek által eszközöltetik."

Ebből a célból megalakította a Magyar Vegyészeti Külkereskedelmi Rt.-t, amely az ukrániai bevásárlást a hasonló osztrák és német szervvel közösen bonyolítja le. Bizonyos vegyi anyagok belföldön csak e részvénytársaság útján hozhatók forgalomba, úgy mint: borax és bórvegyületek, kénkovand, kén, falepárolói ipari termékek (ecetsav és faszén kivételével); borkő és borkősav; moslék-szén; vasgálic, rézgálic, toluol, fenol, naftalin, xylol; bizonyos fajta gyógyszerek; lykopodium, ásványi foszfátok, kénsavas ammoniák, japán kámfor.

L. 3410/1918. M. E. sz. r. (aug. 3.), R. T. 1918. 915—916. o.

375.

1918. jul. 29. (25.) — 42.

Az orosz hadifoglyok hazamenetele folytán beálló munkáshiány.

Földművelésügyi miniszter úr utalással arra a körülményre, hogy az orosz hadifoglyok hazaszállítása közeljövőben nagyobb arányokat fog ölteni, azon nézetének ad kifejezést, hogy gondoskodni kell arról, hogy az orosz

[1] Alakulását, részletes ismertetését l. 1916 : XIV. tc.

hadifoglyok elvonulása következtében beálló nagy munkáshiány pótoltassék. Hangsúlyozza, hogy a munkáshiány az 1868—1869. évfolyambeli népfelkelők elbocsátásával kapcsolatosan eddig tervbe vett intézkedések segélyével nem lesz teljesen pótolható. Bejelenti, miszerint a hadseregfőparancsnokság felvetette azt az eszmét is, hogy munkások Ukrajnából hozassanak be. E munkásoknak az országban való alkalmazását azonban a maga részéről aggályosnak tartja, nemcsak azért, mert a külföldi munkásokkal (orosz—lengyel) a múltban a gazdák igen rossz tapasztalatokra tettek szert, hanem azért is, mert ezúttal a munkásoknak családostul való behozataláról van szó, azonkívül a bizonyára felforgató eszmékkel telített munkások az itteni lakosságra is káros befolyással lehetnének. A munkáshiány és főleg a gazdasági cselédhiány enyhítésére jobb eszköznek vélné, ha a gazdák körében propagandát indítana oly irányban, hogy az olyan orosz hadifoglyokat, akikkel meg vannak elégedve, szerződés útján igyekezzenek maguknak biztosítani attól az időtől kezdve, amikor azok hazaszállítása kezdetét veszi. Feltehető, hogy megfelelő bérek és kedvező feltételek mellett az orosz hadifoglyok egy része inkább fog huzamosabb ideig, sőt esetleg végleg az országban maradni, mint a jelen rendezetlen orosz közállapotok mellett hazájába visszatérni. Az erre vonatkozó akciót a főispánok, továbbá az Országos Magyar Gazdasági Egyesület és a Magyar Gazdaszövetség bevonásával kívánja megindítani s kéri ehhez a minisztertanács hozzájárulását.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

A hadifoglyoknak az iparban, mezőgazdaságban és a kereskedelemben való alkalmazását illetőleg l. *Szterényi—Ladányi* i. m. 80—82. o.

376.

1918. aug. 13. (26.) — 25.

A hadsereg osztrák részének és Ausztriának kompenzáció ellenében való ellátása.

L. 1918—24—45.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, miszerint az osztrák kormány legközelebb elő fog állani azzal a kéréssel, hogy hús, gabona és más élelmiszerekkel kisegíttessék. Előadó miniszter úr véleménye szerint a kérdésben forgó ellátásnál a kompenzáció elvét kell érvényre juttatni s ő össze is állította az erre vonatkozó tervezetet. Javasolja annak kimondását, hogy a hadseregnek magyar részét, kompenzáció nélkül, maximális áron el fogjuk látni, a hadsereg osztrák részének, valamint az Ausztriának szállítandó ellátmány azonban csak megfelelő kompenzáció ellenében fog adatni.

A minisztertanács a javaslat értelmében határoz.

Vö. 1918—28—67.

377.

1918. aug. 13. (26.) — 45.

Az áruuzsora megakadályozása.

Vö. 1917—29—51.

Miniszterelnök úr utalva a minden irányban, s nevezetesen a vidéki vásárokon tapasztalható, immár tűrhetetlen áruuzsorára, kéri annak kimondását, hogy az árvizsgáló bizottságok[1] az ármegállapításnál ne a mostani piaci árakat vegyék alapul, hanem az áru belső értékét, nevezetesen az áru előállítására szolgáló anyag beszerzési árát és előállítási költségeit, illetve, hogy az ármegállapításoknál az szolgáljon irányul, hogy az áru az előállítónak mibe kerül. Továbbá szükségesnek tartja az áruuzsora megakadályozása céljából a rendelkezésre álló eszközök legszigorúbb alkalmazását s mindezek foganatosítására a kereskedelemügyi miniszter úr részére felhatalmazást kér.

A minisztertanács felhatalmazza a kereskedelemügyi miniszter urat, hogy az Országos Árvizsgáló Bizottság útján a törvényhatósági és helyi árvizsgáló bizottságok gyakorlatában ezen elvek érvényesítésére a szükséges intézkedéseket megtegye, továbbá intézkedjék aziránt, hogy a vásári forgalomban és a piacokon jelentkező áruuzsora a legmesszebbmenő szigor és ellenőrzés érvényesítésével megakadályoztassék.

378.

1918. aug. 31. (27.) — 3.

Újabb kölcsönök felvétele az Osztrák—Magyar Banktól.

Vö. 1918—22—30.

A pénzügyminiszter előadja, hogy 1918. június 27-én, július 15-én és augusztus 1-én további[1] *három rendbeli, 1500 millió K igénybevételére vonatkozó egyezmény megkötése vált szükségessé, mert az osztrák kormány a szükségletek fedezését az Osztrák—Magyar Bank igénybevétele nélkül nem lett volna képes biztosítani, amiért is az osztrák kormány kényszerhelyzetére való tekintettel ezúttal sem zárkózhatott el a szóban forgó három újabb egyezmény megkötése elől. A feltételek az előbbi kölcsönök feltételeivel azonosak.*[2]

„A minisztertanács a bejelentést tudomásul veszi, azzal, hogy a pénzügyminiszter úr tegye megfontolás tárgyává, hogy az Osztrák—Magyar Banknak az az elvi határozata, hogy az államoknak korlát nélkül hitelez, az ebből máris mutatkozó, egyenes katasztrofális helyzetre való tekintettel módosíttassék és a háborús pénzbeszerzésre vonatkozó ez az eljárás revideáltassék.

[1] L. 3678/1917. M. E. sz. r., R. T. 1917. 1722—1739. o., továbbá: 67 546/1918. K. M. r., R. T. 1918. 1450—1467. o., és 5298/1918. M. E. sz. r., R. T. 1918. 2236—2238. o.
[1] Vö. 1918—22—30.
[2] 1915—21—29.

379.

1918. aug. 31. (27.) — 9.

A brassó—predeáli vasútvonal visszaadásának kérdése.

Kereskedelemügyi miniszter úr bejelenti, hogy differenciái támadtak a német hadvezetőséggel a predeál-brassói vasútvonal átvétele körül. A megállapodás e vonal átadása ügyében hosszas tárgyalások után végre létrejött és a németek hozzájárultak ahhoz, hogy e vonalat a M. Kir. Államvasutaknak átadják. Az átadás alkalmával azonban a német hadvezetőség képviselője kijelentette, hogy addig nem adják át a vasutat, míg a németek létesítményeit a hadügyminiszter úr meg nem váltja. Ezzel szemben felajánlottuk nekik, hogy ez a rendes elszámolás rendjén lesz tisztázandó, s a magyar állam jó lehet a németeknek arra, hogy legfeljebb néhány millióra tehető beruházásukat megtérítse. Minthogy a német hadvezetőség erre mindeddig nem reagált, szükségesnek tart megfelelő erélyes intézkedéseket a németekkel szemben, mert a magyar állam tekintélye nem engedi, hogy saját területén egy vasútvonala idegen kézben legyen. A miniszter úr intézkedést szándékozik tenni vasútadminisztrativ úton, hogy nem veszi át Brassóban a német elegyet és nem adja tovább. Kéri ehhez politikai vonatkozásánál fogva a minisztertanács hozzájárulását, megjegyezve, hogy ez ügyet szóbelileg jelenteni fogja ő felségének is.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

Folytatása: 1918—28—19.

380.

1918. aug. 31. (27.) — 27.

Régóta egy helyen szolgáló gazdasági cselédek kitüntetése.

Földművelésügyi miniszter úr előadja, miszerint a háborút megelőző években azon hű gazdasági cselédek, akik hosszabb ideig egy gazdaságban szolgáltak és jóravalóságuk által kitűntek, pénzbeli jutalmakkal és elismerő oklevelekkel jutalmaztattak. Tekintettel arra a rendkívül értékes munkára, melyet a gazdasági cselédek a háborúnak immár ötödik esztendejében a sikeres befejezés érdekében a legnagyobb odaadással és áldozatkészséggel kifejtenek, indíttatva érzi magát arra, hogy a legtöbb érdemet szerzett gazdasági cselédek között is legkülönbeknek a IV. osztályú polgári hadi érdemkereszttel való legkegyelmesebb kitüntetése iránt tegyen legfelső helyre előterjesztést. Kéri ehhez a minisztertanács hozzájárulását.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

381.

1918. aug. 31. (27.) — 47.

A közélelmezésügyi miniszter összeütközése a Haditermény Rt.-gal.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr előadja, miszerint hivatalbalépése óta tapasztalja, hogy a Haditermény Részvénytársaság egyrészt nem hajtja végre rendelkezéseit azon gyorsasággal és eréllyel, amely a jelen viszonyok között szükséges, másrészt pedig rendeleteinek keresztülvitelével szemben bizonyos passzív rezisztenciát tanúsít. Hangsúlyozza, miszerint távol áll attól, hogy akár a Haditermény Részvénytársaság ügyvezető igazgatóságának, akár az igazgatóság üzleti eljárásának korrektsége ellen bármely kifogást emeljen, mert meg van arról győződve, hogy úgy az ügyvezető igazgató, mint az igazgatóság maga, mely utóbbi tisztán önzetlen hazafiságból végzi nehéz munkáját, a legnagyobb korrektséggel járnak el. Kormányzati szempontból azonban nem annyira zseniális üzleti vezetőségre, mint inkább egy feltétlenül megbízható végrehajtó közegre van szüksége, mert minden egyes intézkedésért ő viseli a felelősséget és csakis neki áll módjában megítélni, melyek azok az intézkedések, amelyek a gazdasági terv pillanatnyi helyzetének megfelelően szükségesek. Azon intézkedései, melyeket a vidéki ellátás tekintetében tett és amelyek az egész őrlési üzletet kivették a Haditermény Részvénytársaság kezeiből, a Haditerménynél nagy visszatetszést szültek, úgyszintén azon intézkedései is, amelyek arra irányultak, hogy a készleteknek minden időben való szigorú nyilvántartását és a vezetése alatt álló Országos Közélelmezési Hivatallal való közlését elrendelte. A közelmúlt hetekben erre vonatkozólag tett rendeletei a Haditermény Részvénytársaság által egyszerűen ignoráltattak, aminek következtében kénytelen volt a legerélyesebben és a legszigorúbban figyelmeztetni nevezett intézetet, hogy a rendeleteknek szó és betű szerinti végrehajtásához ragaszkodjék. Mindazonáltal azt tapasztalta, hogy a megkívánt napi készletjelentések, valamint diszpoziciók részben egyáltalában nem, részben pedig késedelmesen eszközöltettek. Ennek folytán szükségesnek látta egy bizalmi emberét az igazgatóságba delegálni, aki a rendeletek pontos végrehajtását szorgalmazza, annál is inkább, mert az Országos Közélelmezési Hivatalnak idáig volt képviselője hivatalos távolléte miatt hónapokon keresztül nem vehetett részt az igazgatósági üléseken. Előadó miniszter úr tehát dr. Rácz Jenő ügyvéd, miniszteri megbízottat jelölte ki, mint az Országos Közélelmezési Hivatal képviselőjét a Haditermény Részvénytársaság igazgatóságába, habár be kell ismernie, hogy dr. Rácz kineveztetése egy formahibával volt kapcsolatos, amennyiben kineveztetése Kiszely miniszteri tanácsos lemondása előtt történt. Bejelenti, hogy a Haditermény Részvénytársaság igazgatósága ezen kinevezést nem vette tudomásul, sőt ezen formahibából kifolyólag jónak látta a Haditermény Részvénytársaság ügyvezető igazgatója lemondani, valamint hogy a Haditermény Részvénytársaság igazgatósága is azonosította magát az ügyvezető igazgatóval. Kéri eljárásának tudomásul vételét.

A minisztertanács a közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr eljárását helyeslőleg tudomásul veszi.

382.

1918. aug. 31. (27.) — 55.

A csendőrség létszámának és illetményének emelése.

Vö. 1918—13—6.

„A belügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr utalással arra, hogy a hosszúra nyúlt háború folytán az ország területén a közbiztonsági állapotok lényegesen megromlottak és a jelenlegi viszonyok között e tekintetben csak fokozottabb rosszabbodás várható, azon véleményének ad kifejezést, hogy a háború befejeztével, a békés állapotra való átmenet idejére, a közbiztonság és a rend fenntartása valamint a leszerelésnek gyors, biztos és sima lebonyolítása érdekében feltétlenül szükséges, hogy a magyar királyi csendőrségnek jelenleg 11.623 fővel rendszeresített létszáma egyelőre legalább is 50%-kal, vagyis 17.623 főre sürgősen felemeltessék. A rendkívüli sürgősséget különösen az indokolja, hogy ezidőszerint a rendszeresített létszámból is mintegy 2000 ember hiány van, ezenkívül a hadrakelt sereghez 1803 csendőr van vezényelve. Ezen létszámkiegészítés és felemelés sikeres keresztülvitele azonban — azon legutóbbi tapasztalatok után, hogy a csapatoknál kihirdetett felhívás az illeték csekély volta miatt a csendőrséghez való belépést illetőleg eredményre eddig nem vezetett — csakis úgy remélhető, hogy ha a csendőrlegénység illetményei a viszonyok megkövetelte mérvben felemeltetnének. Hogy tehát ezen cél eléressék, egyrészt a kincstár, másrészt az egyén anyagi érdekeinek alapos mérlegelésével, a csendőrlegénység illetményeinek felemeléséről egy tervezetet készített. A tervezet szerint a csendőrlegénység illetménye 1./ havi zsoldból, 2./ működési pótdíjból és 3./ szolgálati pótdíjból van összeállítva olyképpen, hogy a próbacsendőr illetménye, melyet a próbaszolgálati idő alatt egy évig élvezhet, 1200 korona, míg a többi fokozatokban fokozatosan emelkedik, éspedig: az alőrmester, vezető és csendőrnél évi 1500 koronától 2800 koronáig; a 2-od osztályú őrmesternél évi 1700 koronától 3000 koronáig; az 1-ső osztályú őrmesternél évi 1900 koronától 3200 koronáig; végül a járás- és törzsőrmestereknél évi 2100 koronától 3400 koronáig. A havi zsold a jelen állapothoz hasonlóan, az ugyanazon rendfokozatúaknál nem, ellenben a működési pótdíj és a szolgálati pótdij, rendfokozatra való tekintet nélkül, vagyis mindenütt egyformán a tényleges csendőrségi szolgálati évek arányában s pedig 2—5 évig évenként, 6—15 évig minden második évben, 16—28 évig három évenként 100—100 koronával fokozatosan egész évi 1400 koronáig emelkedik. Az illetmény fokozatos emelése azért szükséges, hogy a legénység a magasabb illetményekre való kilátással mennél továbbtartó maradásra buzdíttassék, ami nem volna elérhető, ha a rendfokozatokon belül a fizetés állandóan ugyanaz maradna. Viszont, hogy a fiatalabb, vagyis kevesebb szolgálati évvel rendelkező legénység nyugdíjazás esetén aránytalan magas nyugellátáshoz ne juthasson és hogy a legénység ennek tudatában kevésbbé törekedjék a nyugállományba való helyezésre: az 1912. évi LXV. törvénycikk 23. §. c./ pontjára való tekintettel kétféle, s pedig működési pótdíj és szolgálati pótdíj terveztetik, mégpedig olyképen, hogy a 2—9 évek után megállapított működési pótdíj a nyugdíjba nem számítható be, hanem csak a 10—28 évek után esedékes szolgálati pótdíj. A jelenlegi és tervezett illetmények között, a próbacsendőri rendfokozatnál 34%, az alőrmester, vezető és csendőrnél 68%, a 2. osztályú őrmesternél 58%, az 1. osztályú őrmesternél 52% és a járás- törzsőrmesteri rendfokozatnál 32% az átlagos emelkedés. Tény az, hogy a csendőrlegénység illetményeinek ilyetén felemelése az államháztartásra tetemes költségeket ró, azonban a hiányzó csendőrségi erő pótlása, kellő számra való felemelése oly elsőrendű államérdek, hogy azzal szemben minden áldozat elenyésző, mert kétségtelen, hogy különösen a mostani viszonyok között önkéntes jelentkezés folytán a szükséges legénységi létszám csak úgy lesz elérhető, ha a csendőrlegénység tisztességes megélhetése biztosíttatik. A csendőrség létszámának a fentiek szerint való felemelése természetszerűleg a szervezeti beosztásban is mélyreható változásokat fog előidézni. Nevezetesen: 1./ a felemelt létszámnak megfelelően 2 új kerületi, 21 új szárny, 47 új szakasz, körülbelül 20 új járás, és 200 új őrsparancsnokságnak a felállítását; 2./ az ezek folytán lényegesen felemelendő főtiszti létszámnak az eddig is kevésnek bizonyult törzstiszti létszámmal való arányosítása céljából 10 százados pótszárnyparancsnoki állásnak törzstiszti pótszárnyparancsnoki állásra való átszervezése; 3./ az új katonai perrendtartással kreált 10 ügyészi tiszti állásnak rendszeresítése. Az 1./ alatt számjelzett új alosztályok felállítása, nemkülönben a 2—3. pont alatti átszervezés, illetve szaporítás, a csendőr csapattiszti létszámnak 2 tábornok, 14 törzstiszt és 57 főtiszttel való felemelését teszik szükségessé. Miniszterelnök úr itt megjegyzi, hogy a két tábornoki helyet ő felsége folyó évi január hó 19-én kelt legfelső elhatározásával legkegyelmesebben rendszeresíteni méltóztatott.”

Szükségesnek látja az előadó miniszterelnök az adminisztrációs létszám megfelelő arányban való emelését is.

„Mindezekkel kapcsolatban megjegyzi a belügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr, hogy a jelenlegi viszonyok következtében már az 1912. évi május hó 1-től életbe lépett csendőrségi illetékszabályzatban — a költségvetési fedezetről való előzetes gondoskodástól feltételezetten — rendszeresített és eddigelé ki nem szolgáltatott illetékeket szintén folyósítani szándékozik. Ezen illetékek a következők: járőrvezető csendőr, vezető vagy alőrmester részére napi 20 fillér járőrvezetői pótdíj; a járás- és őrsirodák, a nős és nőtlen legénység szobáinak fűtésére rendszeresített átalány; a csendőrőrsök által tartott és a legénység illetményéből fizetett főzőnő után rendszeresitett havi 12 korona bérpótlék; a tiszthelyettesek, járás- és törzsőrmesterek részére a ruházat és felszerelés első beszerzésére egyszersmindenkorra járó átalányának 140 koronáról 280 koronára; a ruházat utánpótlására és jó karban tartására járó átalánynak a gyalogosnál évi 116 koronáról 180 koronára, a lovasnál 120 koronáról 192 koronára; a legénységnek ruházat első beszerzésére egyszersmindenkorra szolgáló átalánynak gyalogosnál 160 koronáról 270 koronára, lovasnál 190 koronáról 300 koronára; a ruházat fenntartására és utánpótlására szolgáló tömegátalánynak a gyalogosnál évi 110 koronáról 176 koronára, lovasnál 120 korona 80 fillérről 186 korona 80 fillérre való felemelése elől továbbra nem lehet elzárkózni. A felsorolt illetményemeléseket elodázhatatlanul szükségessé teszi az, hogy a jelenleg érvényben lévő csendőrségi illetmények mellett a csapatoknál csendőrjelentkező alig akadt, úgy, hogy ezúttal a jelenlegi csendőrségi létszámhiány kiegészítésére sem lehet kilátás, annál kevésbbé a létszámfelemelésre. De reámutat arra az aggasztó körülményre is, hogy a háborús viszonyok okozta fokozott munka folytán kimerült, meglevő csendőrlegénység éppen azon időben, midőn a legnagyobb szükség lesz rá, háború után, jelen szolgálatából megszabadulni

törekszik, mert az illetmények a jelenlegi nehéz megélhetési viszonyokkal nincsenek arányban. Így tehát egészen természetes, hogy a csendőrlegénység a folytonosan, éjjel és nappal teljesítendő, fárasztó, veszélyes csendőrségi szolgálatot más kényelmesebb, jobban jövedelmező polgári foglalkozással igyekszik majd háború után felcserélni, amikor szolgálati kötelezettsége lejár. Remény van azonban arra, hogy kellő fizetés biztosításával, a nősülések nagyobb arányban megengedésével, az altiszti állások szaporításával járó jobb előléptetésre való kilátással stb. tervbe vett szervezeti változások után a jelenlegi csendőrlegénység továbbra is bennmarad a testületben és hogy ezen előnyöknek egy újabban kibocsátandó felhívás útján való közzététele azt fogja eredményezni, hogy a csapatoktól kellő számú alkalmas legénységet lehet a csendőrség számára megnyerhetni.

Miniszterelnök úr bejelenti azt is, hogy a magyar királyi pénzügyminiszter úr a csendőrség állományának szaporítása és a csendőrlegénység fent felsorolt illetményeinek felemelése tekintetében észrevételt nem tett és hozzájárult ahhoz, hogy a vele közölt költségelőirányzatban felsorolt összegek az 1918/19. évi állami költségvetési tervezetbe teljes egészükben felvétessenek.

Ehhez képest a belügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr a szóban forgó költségeknek az 1918/19. évre egybeállítandó állami költségvetési tervezetbe való beiktatása iránt megfelelően intézkedett. Minthogy azonban a csapatokhoz intézendő fentebb említett felhívás kibocsátása iránt a lépéseket haladéktalanul meg kell tenni és a létszámszaporítás, illetve az ezzel összefüggő intézkedések megtétele, a jelentkezők beidézése, kiképzése szintén időt igényel, úgy, hogy a közbiztonsági helyzet javítása ezen egész tervezet mielőbbi életbeléptetését megkívánja, kéri a minisztertanács felhatalmazását ahhoz, hogy az 1918/19. évi állami költségvetési tervezetbe felvett csendőrségi létszámszaporításokat, illetékemeléseket 1918. évi október hó 1-től kezdődőleg életbe léptethesse, illetve, hogy a szaporításokkal egybevágó intézkedéseket a fent részletesen előadottak keretén belül eszközölhesse.

A minisztertanács a kért felhatalmazást megadja."

383.

1918. aug. 31. (27.) — 58.

Túlkiadás a székesfővárosi m. kir. államrendőrségnél.

A belügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr előadja, miszerint a székesfővárosi magyar királyi államrendőrség 1917/18. évi költségvetési hitelével és a törvényes felhatalmazásokon alapuló hitelekkel szemben 1918. év június hó végéig előreláthatólag mintegy 1,520.000 korona túlkiadás fog felmerülni, mert a családi pótlékokra felvett összeg levonásával az 1917/18. évre 8,482.593 korona, költségvetési hitel; az 1917. IX. törvénycikk 10. §-a alapján a létszámon felül helyezés folytán 40.523 korona s a hivatkozott törvénycikk 11. §.-a alapján a várakozási idő leszállítása folytán 129.545 korona, összesen tehát 8,652.661 korona hitel állott rendelkezésre s ezzel szemben a rendes kezelésben előreláthatólag 10,165.642 korona utalványozása válik szükségessé. Ezen túlkiadás elsősorban a háború okozta általános drágaság, az ipari cikkek árának, a munkabéreknek és az újonnan kötött szerződéseknél a házbéreknek emelkedése folytán állott elő, de előidézte a túlkiadást az utazási illetményeknek, napidíjpótlékoknak, a távbeszélők díjának, valamint a lóbeszerzési segélyeknek felemelése, továbbá a lefolyt sztrájkmozgalmak alkalmával teljesített különleges szolgálatokból kifolyólag szükségszerűleg engedélyezett különdíjazások, végül az államrendőrség lóállománya takarmányszükségletének nagyfokú megdrágulása, a letartóztatottak és toloncok szállítási és az épületek fenntartási költségeinek emelkedése. Kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy ezen túlkiadás hiteltúllépésként utalványoztassék.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja

384.

1918. aug. 31. (27.) — 68.

Gazdasági szakértők kiküldése a bukaresti cs. és kir. külügyi képviselet mellé.

L. 1918—25—4.

Miniszterelnök úr előadja, miszerint a román békeszerződés küszöbön álló ratifikációja azokban a szervezetekben, melyek gazdasági érdekeink képviseletére Romániában hivatva voltak, feltétlenül változtatást fog okozni. Az ezen érdekek képviseletére hivatott gazdasági törzs fokozatosan fel fog oszlattatni s a külügyminiszter úr tervbe vette, hogy a bukaresti császári és királyi külügyi képviselet mellé gazdasági szakértő küldessék ki. A most említett külügyi képviselet mellé, a magyar érdekek érvényesítése céljából szükséges lesz az egyes gazdasági tárcák részéről megbízottakat kirendelni s kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy a tervbe vett intézkedések elfogadásáról a külügyminiszter urat értesíthesse, s egyben bejelenti, miszerint a kereskedelemügyi miniszter úr dr. Szögyény György osztálytanácsost, a közélelmezési miniszter úr pedig dr. Hory András miniszteri segédtitkárt szándékozik kiküldeni.

A minisztertanács a bejelentést jóváhagyólag tudomásul veszi.

385.

1918. szept. 20. (28.) — 19.

A brassói—predeáli vasútvonal visszaadása.

Kereskedelmi miniszter úr bejelenti, hogy arra az eljárásra, melyet a brassó—predeáli vasútvonal visszaszerzése ügyében Németországgal szemben alkalmazni akart és melyhez a minisztertanács hozzájárulását kérte volt,[1] nem került sor, az erélyes fellépésnek, melyben a hadseregfőparancsnokság

[1] 1918—27—9.

részéről a legmesszebbmenő támogatást találta, megvolt az eredménye, a német legfelső katonai vezetőség álláspontjából engedett és közölte, hogy a vasútvonalat most már feltétlenül visszaadja, utasította is közegeit, hogy az átadás iránt az államvasutakkal állapodjanak meg és az átadást eszközöljék.

A minisztertanács a bejelentést örvendetes tudomásul veszi.

386.

1918. szept. 20. (28.) — 64.

Munkáskiutaló bizottság alakítása.

L. 1918—6—65.

Honvédelmi miniszter úr előadja, miszerint a munkaerőkben mindinkább mutatkozó hiány a mögöttes országrészben lassanként olyan helyzetet teremt, amely a munkások rendelkezésre adásával foglalkozó hatóságokat immár a legnehezebb feladatok elé állítja. Ahhoz, hogy az általában tetemesen megfogyatkozott munkáslétszám mellett az erősen fejlett hadiipar, valamint a közérdekű munkálatokhoz szükséges munkaerőket rendelkezésre lehessen adni, feltétlenül szükséges az összes munkáscélra szolgáló rezervoárok egységes kihasználása. Figyelembe kell venni azt a körülményt is, hogy hol kell a hatóságoknak segíteni s hol lehet a munkásokat igénylő magánvállalatokat arra utalni, hogy munkásszükségletük fedezéséről önmaguk gondoskodjanak. A mögöttes országrész számára mint munkások számbajöhetnek a következő kategóriák: a) A katonai szolgálatra már bevonult egyének közül azok, akik a fennálló rendeletek értelmében ezen célra visszatarthatók, b) a hadszolgáltatási törvény alapján bevonható férfiak, c) a hadifoglyok, d) a hadirokkantak, e) internáltak, f) a többi ezen előbb említett kategóriákba nem tartozó férfi és női lakosság. Ezeket a munkáskategóriákat kell az összes ipari vagy más gazdasági ágazatok munkásszükségleteinek kielégítésére egységesen és célszerűen kihasználni. A háború mai stádiumában már nem lehet az összes ipari és gazdasági ágak valamennyi munkásszükségletét egyszerre és állandóan fedezni és így előáll annak szüksége, hogy a mindenkori viszonyoknak megfelelően az egyik termelési ágnál bizonyos időszakokban nélkülözhetővé váló munkaerők átmenetileg más termelési ágnak átadassanak, hogy így minden munkáskéz állandóan hasznosan kihasználtassék. A tapasztalat azt mutatja, hogy az üzemek és minden rendű vállalatok munkásszükségleteik kielégítését elsősorban katonai munkaerők igénybevételével igyekeznek biztosítani. A katonai munkásokat azonban elsősorban a hadi- és közérdekű üzemek legsürgősebb igényléseinek kielégítésére kell felhasználni és csak ha felesleg volna, lehet átmenetileg, vagyis addig, míg ezen munkásokra katonai célból szükség nincsen, ezeket más olyan célra is felhasználni, amely célra állandó katona munkás nem juthat. Az igénylések helyes és szakszerű elbírálásához előadó miniszter úr véleménye szerint okvetlenül szükséges azonban egy olyan szerv létesítése, mely a beérkező munkásigényléseket a lehető leggyorsabban szakszerűen elbírálja és rendelkezésre adása iránt a szükséges intézkedéseket rögtön megteszi. Ilyen szervezet Ausztriában már hosszabb idő óta áll fenn a hadügyminisztériumban és mint „Ministerial Kommission für Arbeiterzuweisungen" működik. Ausztria ipara azt, hogy megfelelően el van látva munkaerőkkel, nagyrészt annak köszönheti, hogy ott ezen miniszteri munkáskiutaló bizottság eredményesen működik. Hasonló szerv volna a magyar szent korona országaira nézve is felállítandó a honvédelmi minisztériumban, mely „Munkáskiutaló miniszteri bizottság" nevét viselné, mert a mai nehéz munkásviszonyok között az összes érdekelt hatóságoknak e téren való együttműködése nálunk sem mellőzhető. Az ipari, bánya- és mezőgazdasági munkások (szíjgyártó, kocsigyártó, kádárok, gépészek, kovácsok stb.) csaknem egy és ugyanazon rezervoárból kerülnek ki, sőt a mezőgazdasági célokra adandó munkásokat sokszor az ipari üzemekből kell kivonni és megfordítva, — ennélfogva az összes érdekek megóvása érdekében feltétlenül szükséges, hogy a munkáskiutalások az összes érdekelt tényezők bevonásával történjenek. Ezekből kifolyólag javasolja a honvédelmi miniszter úr egy „munkáskiutaló miniszteri bizottság"-nak sürgős felállítását, melynek tagjai lennének a honvédelmi miniszter, a kereskedelemügyi miniszter, a belügyminiszter, a pénzügyminiszter, a földművelésügyi miniszter, az Országos Hadigondozó Hivatal és az Állami Munkaközvetítő hivatal kiküldöttei. A bizottság hatáskörébe tartoznék a honvédelmi miniszterhez és az illető szakminiszterekhez beérkező hadi, állami vagy közérdeket szolgáló katonamunkás igénylések elbírálása és a rendelkezésre álló munkaerők számához képest azok kirendelése, illetve rendelkezésre bocsátása iránt a szükséges lépéseknek az illetékes hatóságnál való megtétele. Javasolja továbbá, hogy ezen bizottság szervezése és felállítása körül szükséges részletintézkedések megtételével a honvédelmi miniszter bízassék meg.

A minisztertanács a javaslathoz hozzájárul s annak értelmében határoz, a földművelésügyi miniszter úr kívánságára azonban annak kimondásával, hogy a mezőgazdasági munkások kiutalásánál az eddigi eljárás érvényben maradjon.

387.

1918. szept. 20. (28.) — 67.

A hadsereg és Ausztria ellátása.

Vö. 1918—26—25.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr jelentést kíván tenni elsősorban a hadsereg ellátása, másrészt Ausztria jövő évi ellátásának kérdésében. Az első kérdésre vonatkozólag előadja, miszerint folyó hó 3-án a hadseregfőparancsnokságtól a miniszterelnök úrhoz sürgöny érkezett, amely a hadseregnek hús-, zsír-, liszt- és egyéb élelmicikkekben való hiányos ellátását teszi szóvá, követelve a hadsereg élelmezése körül felmerült hiányok sürgős orvoslását. Előadó miniszter úr a miniszterelnök úr által közölt ezen sürgöny kézhezvétele után legsürgősebben vizsgálatot indított, úgy a vezetése alatt álló hivatalban, mint a hadsereg ellátásával megbízott különböző központok-

nál, hogy ezen állítások tekintetében a tényállást tisztázza. A legpontosabban keresztülvitt vizsgálat eredménye azt tanúsította, hogy úgy a vezetése alatt álló hivatal, valamint a központok kötelezettségeiknek minden tekintetben nemcsak, hogy megfeleltek, hanem a magyar kormány által a június hó 10-én megtartott közös miniszteri értekezleten vállalt kötelezettségeken jóval felül történtek élelmiszerszállítások. Amennyiben tehát a fronton inséges viszonyok uralkodnak és élelmiszerekben hiány mutatkozik, az semmiképpen sem írható a vezetése alatt álló szervezet terhére, hanem kizárólagosan két körülménynek tudható be, nevezetesen egyrészt a fennálló forgalmi akadályokban, másrészt pedig a katonai átvevő közegek hibás és rendszertelen működésében található magyarázatát. A vizsgálat befejezése után a következő tartalmú sürgönyt intézte a hadseregfőparancsnoksághoz, a hadügyminisztériumhoz, valamint ő császári és apostoli királyi felségének katonai irodájához:

„A miniszterelnökhöz intézett távirat kifogásolja a hadrakelt sereg ellátását. Az Országos Közélelmezési Hivatal által az utolsó hónapban a liszt- és zsírkontingens teljesen leszállíttatott, azonkívül tartalék terhére 800 vagon liszt utaltatott ki, amely már útban van. A front minden részéről magam is a legnyugtalanítóbb híreket hallottam az ellátás teljes csődjéről. Ennek folytán jelentékeny mennyiségű élelmiszerről szóló kiviteli engedélyt adtam mindazoknak a küzdő csapatoknak és hadosztályoknak, amelyek közvetlenül hozzám fordultak. Ez az állapot mindazonáltal tarthatatlan, mert először minden olyan kiviteli igazolvány, amely belföldön állíttatott ki, a zúgkereskedelmet mozdítja elő, másodszor kérdéses, vajjon az ily módon kiszállított élelmiszerek tényleg a frontra érkeznek-e. A magam részéről a harctéren lévő hadsereg ellátása tekintetében minden felelősséget elhárítok magamról, minthogy nyilvánvaló, hogy az útnak indított élelmiszerek nem érkeznek a frontra. Egészen tarthatatlan állapot, hogy az első vonalakban harcoló csapatok nincsenek ellátva, noha a mögöttes országban, úgy Ausztriában, mint Magyarországon — ha, nincs is éppen felesleg — de mégis megvan minden, ami szükséges. Nagy mennyiségű burgonyát, káposztát és főzeléket, valamint különböző állati és növényi zsiradékot tudnék a hadsereg rendelkezésére bocsátani, ha biztosítékot kapnék arra, hogy mindez valóban el is jut a frontra. Példa gyanánt felemlítem, hogy abból a 700 vagon korai burgonyából, amelyet a hadrakelt sereg számára küldtem, 100 vagonnál kevesebb érkezett el rendeltetési helyére. Kicsiny eszközökkel nem lehet ezen állapotokon segíteni. Utalok összes idevonatkozó javaslataimra, ő felségének tett jelentéseimre, valamint a közös minisztertanácsokon előadott indítványaimra. Kérem a fentiek legsürgősebb megfontolását és a leggyorsabb intézkedést."

Előadó miniszter úr utal azon körülményre, miszerint a minisztertanács előtt ismeretes, hogy már annak idején előterjesztést tett — a minisztertanács előzetes hozzájárulásával — ő felségéhez a hadsereg élelmezésének megvizsgálása céljából egy tanácskozó és ellenőrző testület létesítése iránt. E bizottság célja biztosítani és ellenőrizni a hadsereg élelmiszer- és egyéb szükségleti cikkeinek kellő időben való rendelkezésre bocsátását, valamint ezen készleteknek rendeltetésszerű felhasználását és főleg a frontra való hiánytalan érkezését. Előbb idézett sürgönyére ő császári és apostoli királyi felsége katonai irodája részéről azon értesítést nyerte, hogy ő felsége 1918. szeptember hó 1-én kelt legmagasabb elhatározásával az indítványozott hadseregélelmezési ellenőrző tanács felállításához legkegyelmesebben hozzájárult, továbbá, hogy a jelenleg a fronton uralkodó inséges viszonyok megvizsgálására Bardolff báró altábornagy vezetése alatt egy külön katonai ellenőrző bizottságot rendelt ki, amely a hadügyminisztérium központjából egészen a frontig terjedő ellátást tartozik megvizsgálni s ellenőrizni és az előállott bajok és hiányok eredetét kikutatni. Ezen bizottság munkálataiban előadó miniszter úr is aktív részt vett és módjában állt meggyőződést szerezni arról, hogy a fronton előállott bajok kútforrása két okban keresendő. Elsősorban a hadügyminisztériumnak és a hadseregfőparancsnokságnak készlet-átviteli és készlet-továbbszállító közegeinél nagy rendszertelenségek uralkodnak, melyek lehetővé tették, hogy a készletek igen tekintélyes része az úton elkallódott. A hadseregfőparancsnokság a magyar részről kiutalt készleteket a frontnak tényleg rendelkezésére bocsátotta, az előállott hiányok a hadtápraktáraknál, illetve az egyes csapatok élelmezési intézeteinél állottak elő. Az előállott lisztinségnek egy számottevő oka abban rejlik, hogy Ausztria az általa vállalt főzelék-pótló liszt szállítását folyó évi július hó 15-től fogva nem eszközölte, aminek következtében ezt a hiányt a magyar részről szállított lisztmennyiség részbeni felhasználása útján kellett pótolni. A magyar kormány részéről szállított lisztmennyiségből ekként elvont kvantumokat, éspedig mindazt, amit ez év július hó 15-től kezdve, Ausztria szállítási kötelezettségének elmulasztása folytán, nem rendeltetésszerűen használt fel a hadsereg, előadó miniszter úr az osztrák polgári lakosság kontingensének terhére írta, éspedig azon célból, hogy annak idején megejtendő kompenzációs tárgyalásoknál ezen mennyiségek is figyelembe vétessenek. Ugyanezen célból a tényállást jegyzőkönyvileg is fixíroztatta. A közelmúlt napokban ő felségénél történt kihallgatása alkalmával módjában állott ezen tényállást ő felsége előtt tisztázni és ő felsége az erre vonatkozó rendelkezéseket legkegyelmesebben tudomásul is venni méltóztatott. Előadó miniszter úr a maga részéről megállapította azon mennyiségeket és készleteket, melyek ezidőszerint a hadsereg rendelkezésére állanak és bemutatja az általa megállapított tényállásra vonatkozólag felvett jegyzőkönyvet.

Ami Ausztria ellátására vonatkozik, bejelenti, miszerint az osztrák kormány a külügyminiszter útján megkereste kormányunkat, Ausztria jövő évi ellátásának biztosítása iránt. Az osztrák egész évi gazdálkodási terv nem kevesebb mint 8 millió métermázsa hiányt mutat föl. Tekintettel azon körülményre, hogy a jelenben és a jövő hónapokban békeakció folyik, amely külpolitikai vonatkozásban is feltétlenül szükségessé teszi, hogy a monarchia élelmiszer- és egyéb szükségleti cikkekben való ellátása a szövetséges államoktól függetleníttessék, elkerülhetetlenné válik Ausztriának élelmezését feleslegeinkből annyira-amennyire biztosítani. Bejelenti, miszerint ő felsége személyesen utasította őt, hogy az erre vonatkozó előmunkálatokat megtegye és azokat a minisztertanács elé terjessze. Előadja, miszerint lehetetlen Ausztriának egész évi hiányát pótolni. Ausztria teljes hiánya 8 millió métermázsa volna, amelyből azonban 3 millió métermázsát Ausztria külföldi behozatal útján remél fedezhetni. Az ukrán és román behozatalhoz nem lehet ugyan nagy reményeket fűzni, viszont azonban tisztában kell lenni azzal, hogy Ausztriát a jelen kritikus pillanatban feltétlenül ki kell segíteni. Amint azt annak idején a minisztertanácsnak bejelentette, Ausztriát búzában és rozsban kisegíteni nem áll módunkban. A kenyérmagvakban rendelkezésre álló készletek az ország és hadsereg szükségletének fedezésére éppen hogy elegendők. Ausztria kisegítésére tehát csupán a tengeritermés egy része áll rendelkezésre. Ennek folytán 12.5 millió métermázsa csöves tengerinek kézhezvételét rendelte el és az erre vonatkozó rendeletéről a minisztertanács egy közelmúlt ülésén jelentést is

tett.[1] A tengeritermés eredményére vonatkozó becslések igen eltérőek. 24 és 40 millió métermázsa között mozog a várható terméseredmény. A 12.5 millió métermázsa csöves tengerinek lefoglalása abba a helyzetbe hozhat bennünket, hogy körülbelül 9 millió métermázsa szemes-tengeri álljon a kormány rendelkezésére. Ezen intézkedésre már azért is szükség van, mert állami hizlalás céljaira körülbelül 2.5 millió, az ország tengeriliszttel ellátandó lakossága szükségletének fedezésére 1.5, vetőmagra 0.5, ipari célokra 0.4—0.5 millió métermázsa kell, úgy hogy ezen kivetett kontingens teljes kézhezvétele esetén Ausztriának is jutna körülbelül 4—5 millió métermázsa.

Előadó miniszter úr véleménye szerint ez csak az esetben lesz egészben lehetséges, ha a tengerilefoglalás az állati takarmányozási kvóták tekintetbevétele nélkül történik. Ez egy oly fontos kérdés, hogy szükségesnek tartja ezt itt felvetni, minthogy egyrészt külpolitikai vonatkozások is szükségessé teszik Ausztria kisegítését, másrészt pedig az ország mezőgazdasági érdekei érzékenyen befolyásoltatnak az elvont takarmánymennyiség által. A legközelebbi napokban folytatódnak azon kompenzációs tárgyalások, amelyek a Magyarország részére szükséges iparcikkek, szén-, kőolaj-, stb. mennyiségek ellenében szolgáltatandó kompenzációkat állapítják meg. Szükséges lesz egyrészt az osztrák kormány kívánságával szemben állást foglalni, másrészt pedig a legrigorózusabb intézkedéseket és rendszabályokat megtenni a tengeritermésnek hiánytalan kézhezvételére vonatkozólag. Megjegyzi, hogy a tengeritermést csakis akkor lesz lehetséges lefoglalni, ha az összes közigazgatási hatóságok egyöntetűen a legnagyobb eréllyel és céltudatossággal járnak el. Ezen intézkedések foganatba vétele halasztást nem tűr, minthogy különben lehetetlen lesz ezen óriási mennyiségű tengerinek kézhezvétele. A maga részéről az ehhez szükséges előzetes intézkedéseket megtette. Ezidőszerint 20 munkásszázad építi a tengeri elraktározására szükséges górékat, azonkívül a Feldtransportleitunggal egyetértőleg foganatosíttattak minden oly intézkedések, amelyek a tengeri azonnali elszállítását biztosítják. Végül megjegyzi, hogy az Ausztriának juttatandó mennyiség átadásának módozatai és egyéb feltételei a két állam között kötendő szerződésbe volnának lefektetendők és ugyanott lesz megállapítandó azon ellenérték is, melyet Ausztria az általunk szállítandó tengerimennyiség ellenében nekünk nyersanyagokban és iparcikkekben szolgáltatni tartozik. Ezen a jövőben megkötendő szerződés előfeltételét mindenesetre az képezi, hogy mi a magunk részéről a tengeritermést a fent vázolt módon zár alá vegyük és így egyrészt a szerződés megkötésének lehetőségét biztosítsuk, másrészt az öntudatos külügyi politika bázisát megteremthessük. Kéri előterjesztésének tudomásul vételét.

A minisztertanács az előterjesztést tudomásul veszi s kimondja, hogy a lefoglalandó mennyiségből nyerhető körülbelül 9 millió métermázsa szemes tengeri a következő sorrendben használtassék fel: 2 és ½ millió métermázsa saját hizlalási céljainkra, ½ millió métermázsa vetőmagra, 800.000 métermázsa ipari célokra, 1,500.000 métermázsa a hazai lakosság céljaira s ami még fennmarad, Ausztriának engedhető át.

[1] Vö. 1918—26—24. (aug. 13.) A tengeritermés zár alá vételéről szóló rendelettervezet ismertetése. A rendelettervezet a tengeri forgalmát csak addig a határig kívánja korlátozni, amíg azt a közcélokra szükséges készletek biztosítása feltétlenül megköveteli, tehát kb. 10 millió métermázsa mennyiségig. — Az erre vonatkozó rendeletet l. R. T. 1918. 925—938. o., 3534/1918. M. E. r.

A tengeriadagok leszállítására vonatkozó rendelettervezetet l. 1918. okt. 8. (31.) — 59., azonban az R. T.-ban a tengeritermés felhasználására vonatkozó utolsó rendelet: az Országos Közélelmezési Hivatalt vezető miniszter 1918. évi 145.000 sz. végrehajtási utasítása a 3534/1918. M. E. sz. r.-hez (szept. 14. — R. T. 1918. 2136. sk. o.). A következő rendelet már a Károlyi-kormány idejére esik.

388.

1918. szept. 20. (28.) — 71.

Vámfizetésre vonatkozó intézkedés.

A pénzügyminiszter ismerteti arra vonatkozó intézkedését, hogy — szemben a vámtarifatörvény[1] XVII. cikkével — a vámok, vámpótlékok és mérlegpénz aranyérmek helyett az Osztrák—Magyar Bank jegyeivel, felpénz számítása mellett történhessék. A felpénzt egyelőre 150%-kal állapították meg.

389.

1918. szept. 20. (28.) — 80.

Az 1918. július—augusztus—szeptember havi mozgósítási pénzszükséglet.

L. VII. táblázat.

„Pénzügyminiszter úr tájékoztatást nyújt a hadsereg mozgósítási pénzszükséglete fejében a császári és királyi hadügyminiszter által az utóbbi hónapokban igényelt összegek alakulásáról és reámutat arra, hogy az e részben támasztott és folyton emelkedő igényeknek kielégítése — mind kedvezőtlenebbé váló állampénzügyi és gazdasági helyzetünkben — hovatovább legyőzhetetlen nehézségekbe fog ütközni.” *A szárazföldi hadsereg mozgósítási pénzszükségletének fedezésére 1918. júl.—aug.—szept. hóra 2081 + 1805 + 1898 millió korona kell; az utóbbi két évben pedig átlag havi 1486 millió korona volt folyósítandó a jelzett célra.* „A mozgósítási pénzszükségletnek ily óriási arányaival szemben, a szükséges fedezet biztosítására — a normális fedezeti források teljes kimerítése mellett — a jegybanknak oly mérvű igénybevételére van szükség, amely a máris szertelenül megnövekedett bankjegyforgalomra való tekintettel rövidesen katasztrofális helyzetet idézhet elő.” *A jövőben legalább olyan fokú megtakarítást kell elérni, hogy a havi igénylés maximálisan 1400 millió koronát meg ne haladjon. A hadsereg háborús gazdálkodásának és pénzkezelésének az eddiginél fokozottabb ellenőrzésére szükségesnek látszik egy külön ellenőrző szerv létesítése.*

[1] 1907 : LIII. tc. az autonóm vámtarifáról.

390.

1918. okt. 1. (30.) — 1.

Magyarország külkereskedelmi szerződései és az Ausztriával fennálló gazdasági kiegyezés.

L. 1917—40—57.

Kereskedelemügyi miniszter úr előadja, miszerint a magyar kormánynak mielőbb határoznia kell arra nézve, hogy fennálló gazdasági vonatkozású nemzetközi szerződéseinknek az 1918. évi december hó 31-én aktuálissá váló felmondása tekintetében minő álláspontot foglaljunk el. A magyar kormánynak eddig következetesen vallott elvi álláspontjához képest ugyanis ügyelnie kell arra, hogy az idegen államokkal kötött gazdasági szerződések és az Ausztriához való viszonyunkat szabályozó szerződés lejárati ideje koincidáljon s illetve oly helyzet ne állhasson elő, hogy valamely külállammal kötött gazdasági tárgyú szerződés annak következtében, hogy az kellő időben fel nem mondatott, az Ausztriával való vámközösségnek esetleg prejudikáljon. A kérdésnek ezen beállítása mondhatni dogmájává vált a magyar külkereskedelmi- és vámpolitikának s kereskedelemügyi miniszter úr utal e részben arra a nevezetes vitára, amely ezen kérdés felett a képviselőház 1917 évi január hó 24-i ülésén gróf Apponyi Albert interpellációja kapcsán lefolyt. Ha ezen álláspontnak az adott viszonyok között érvényt kívánunk szerezni s figyelembe vesszük egyfelől azt, hogy Ausztriához való viszonyunk ez idő szerint csak 1919. év december végéig van rendezve, másfelől pedig, hogy fix lejárati idő nélküli külszerződéseink legtöbbjében egy évi felmondási idő van kikötve, úgy önkéntelenül is előtérbe nyomul azon kérdés, mi történjék azon szerződéseinkkel a folyó 1918. év december hava 31-én szükségszerűen beálló felmondási terminuson? Kereskedelemügyi miniszter úr részletesen kifejti mindazon megoldási módokat, amelyek e részben számba jöhetnek. Nevezetesen rámutat arra, hogy külszerződéseinknek ez év december végén való tényleges felmondását az adott külpolitikai helyzet mellett a lehetőség szerint elkerülni kívánná s erre csak abban a végső esetben kerülne a sor, ha a kérdés másnemű megoldása tekintetében az osztrák kormánnyal nem sikerülne megegyezésre jutni. Kereskedelemügyi miniszter úr nézete szerint a leghelyesebb volna az a megoldás, amely a külszerződések felmondásának elkerülését akkép tenné lehetővé, hogy megteremtjük annak Ausztriához való viszonyunk szempontjából kívánatos előfeltételét, vagyis hogy — a számbajöhető maximális felmondási időszakkal egyenlő időtartammal, egy évvel — meghosszabbítjuk az Ausztriával jelenleg érvényes kiegyezési provizóriumot. Ezen meghosszabbítás ugyanazon alakiságok betartása mellett történik, mint amelyek mellett az 1917. évi november hó 18-án kelt provizórium megköttetett. A megállapodásnak ezúttal is szerződés formája adatnék s a becikkelyező törvényjavaslat oly időben nyújtatnék be a magyar országgyűlésnek, hogy az még ez év vége előtt törvényerőre emelkedhessék. Előadó miniszter úr javasolja tehát, hogy a tárgyalások az osztrák kormánnyal ebben az irányban haladéktalanul megindíttassanak. Amennyiben a minisztertanács ezen javaslathoz hozzájárulna, úgy a magyar királyi kereskedelemügyi minisztérium az érdekelt többi tárcával érintkezésbe lépve elkészítené a magyar királyi miniszterelnök úr részéről az osztrák kormányelnökhöz intézendő átirat tervezetét. Végezetül kereskedelemügyi

miniszter úr előadja, hogy a fentiekben tárgyalt felmondási jog — gróf Tisza akkori miniszterelnök úrnak az akkori osztrák miniszterelnök úrhoz 1916. évi június hó 13-án intézett átiratának terminológiája szerint — nemcsak a tulajdonképeni kereskedelmi szerződéseket, hanem az egyéb gazdasági tárgyú szerződéseket, például konzuli egyezmény, állategészségügyi egyezmény, stb. is felöleli („.....die Kündigung aller derzeit bestehenden mit Österreich gemeinsam abgeschlossenen und die beiden Staaten der Monarchie auf Grund des zwischen ihnen gegenwärtig bestehenden wirtschaftlichen Verhältnisses verpflichtenden Handelsverträge und anderen Vorträge wirtschaftlichen Inhaltes und zwar gleichgültig, ob sie einen Ablauftermin enthalten oder nicht".[1] Gyakorlati jelentőség szempontjából elsősorban tekintetbe jön itt két nagy tarifaszerződésünk a Németbirodalommal és a Svájccal s ezenfelül több neutrális állammal fennálló tiszta legnagyobb kedvezményi kereskedelmi és hajózási szerződésünk, például Dániával, Hollandiával, Svédországgal, Norvégiával stb. Ide sorolandó Törökországgal tárgyalás alatt levő s előreláthatólag legközelebb aláírásra kerülő kereskedelmi szerződésünk is, amelyben szintén egy évi felmondás van kikötve. Van nemzetközi kereskedelmi egyezményeink sorában néhány olyan is, amelyekben félévi felmondási idő szerepel, amelyek szempontjából tehát a felmondási jog gyakorlása csak jövő év június hava végével lesz aktuális (például spanyol védjegyegyezmény, az orosz, ukrán- és román békeszerződések vám- és kereskedelempolitikai határozmányai).

A minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter úr javaslatához hozzájárul. A kereskedelemügyi-, földművelésügyi-, pénzügyi- és igazságügyminisztérium szakelőadói utasítandók lesznek, hogy a szükséges intézkedéseket a fenti javaslat értelmében sürgősen készítsék elő.

Vö. 1918—34—1., a mellékelt törvényjavaslat 6. §-ával.

391.

1918. okt. 1. (30.) — 15.

Dalmácia és Bosznia—Hercegovina hovácsatolásának és a fiumei kikötő megnagyobbításának kérdése.

L. 1915—18—31., 1918—7—25.

A horvát-szlavón-dalmát miniszter úr jelentést tesz ő felsége által történt legutóbbi fogadtatásáról. Ennek kapcsán a miniszterelnök úr közli a délszláv kérdésben[1] létrejött megállapodásokat, melyek szerint Dalmácia[2] a fennálló törvényes rendelkezés értelmében Horvátországgal egyesíttetnék, természetszerűleg az összes alkotmányos tényezők, nevezetesen a magyar és osztrák országgyűlések, a horvát országgyűlés és a dalmáciai tartománygyűlés hozzá-

[1] „. . . valamennyi most fennálló, Ausztriával közösen kötött és a köztük jelenleg fennálló gazdasági viszony folytán a Monarchia mindkét államát kötelező kereskedelmi- és egyéb gazdasági tartalmú szerződés felmondása, függetlenül attól, hogy e szerződéseknek van-e lejárati határidejük vagy nincs."

[1] Vö. 1914—32—1. kommentárjával, továbbá: 1917—16—2.

[2] L. 1915—18—31., 4. jegyzet.

járulásával. Bosznia-Hercegovina[3] a magyar szent korona országaihoz csatoltatnék, de utóbb az országok saját elhatározása lesz mérvadó arra nézve, vajjon mint corpus separatum[4] Magyarországhoz vagy pedig közvetlenül Horvát—Szlavónországokhoz csatoltatnék-e? E bejelentések kapcsán a kereskedelemügyi miniszter úr, utalással e tárgyban már előző alkalmakkor tett javaslataira és úgy a miniszterelnök úrral, mint a horvát miniszter úrral történt megbeszéléseire, javaslatot tesz aziránt, hogy foglaljon a kormány állást abban az irányban, hogy abban az esetben, ha Dalmácia egyesíttetik Horvát—Szlavónországokkal, a fiumei kikötő lehető kibővítése érdekében Horvát—Szlavónországok engedjék át a Fiumétól, illetőleg Susáktól Kraljevicáig terjedő területet Fiumének. Ily területgyarapodás esetén ennek a kis területrésznek átengedése méltányos kívánság, mely nélkül a fiumei kikötő kellő kialakulásáról nem lehet gondoskodni. Ez a területátengedés úgy történhetnék, hogy amennyiben Fiume közjogi helyzete[5] most nem rendeztetnék, jóllehet erre is kellene törekedni, amint hogy ezt már fel is vetette illetékes helyen, a terület Fiume város és kerületéhez csatoltatnék és a corpus separatumot növelné. Az összes miniszter urak csatlakozván ehhez a javaslathoz:

a minisztertanács a kereskedelemügyi miniszter úr javaslata értelmében határoz.

Az 1918. okt. 16-i manifesztum (1. 1918.—34—1. bevezetését) Ausztria nemzetiségeinek autonómiát és föderatív alapon való szervezkedést ígért. A manifesztum hatálya Magyarországra nem terjedt ki. A nemzetiségek körében alakult nemzeti tanácsok egyébként visszautasították a manifesztumot és okt. 28-án és 29-én kimondták a Monarchiától való elszakadást és kikiáltották az önálló nemzeti államokat.

392.

1918. okt. 1. (30.) — 16.

Erdély védelmével kapcsolatos intézkedések.

A honvédelmi miniszter úr helyetteseként jelenlévő Tabajdi Kálmán altábornagy államtitkár úr jelentést tesz azon bécsi katonai tárgyalásokról, melyeket a változott Balkán-helyzet[1] és Erdély katonai védelme tárgyában a hadseregfőparancsnoksággal folytatott. Eszerint a honvédelmi miniszter úr naponként meg fogja kapni a részletes katonai nyilvántartásokat, melyekről a miniszterelnök úrnak napi jelentést fog tenni. Erdélyt illetőleg a helyzet katonailag következő: ezidőszerint van a romániai határszélen tíz zászlóalj, túlnyomóan népfelkelőkből álló csapatok; Romániából idedirigáltatott egy

[3] L. 1915—18—21., 3. jegyzet.
[4] Külön test.
[5] L. 1915—11—19 kommentárját.
[1] 1918. szept. 15-én Franchet d'Esperey tábornok csapatai a szaloniki fronton áttörték a bolgárok vonalait. Tíz nap múlva Bulgária ellenállása megtört, bár a központi hatalmak csapatai is segítették. Szept. 25-én szövetségeseinek előzetes értesítése nélkül fegyverszünetet kért s küldöttei szept. 29-én Szalonikiben elfogadták a fegyverszüneti feltételeket. Bulgária leverése szabaddá tette az utat a Monarchia felé. (*Patyomkin* i. m. 359. o.) Az antant-csapatok támadásától elsősorban Erdélyben kellett tartani.

dandár három tüzérséggel; útban van ide egy egész tüzérezred és egy lovashadosztály. Ez körülbelül kereken 20.000 embert jelent, ami esetleges betörésnél a feltartóztatásra elegendő. Ezenkívül az Ukrajnában lévő hadosztályok összevonása Galiciába is elrendeltetett, amelyek rendelkezésre fognak állni szükség esetére, úgy hogy szerinte a szükséges védelemről gondoskodva van.

Miniszterelnök úr közli ennek kapcsán, hogy ismételten közvetlenül és telefonon is követelte a hadseregfőparancsnokságtól a kellő katonai erőről való gondoskodást, Erdélynek minden körülmény között való megvédésére; közli, hogy minden rendelkezésre álló csendőrségnek a román határszélen való összevonása iránt is intézkedett; végül, hogy a netalán szükségessé válandó evakuálás munkálatainak sürgős foganatba vételét is elrendelte.

Kereskedelemügyi miniszter úr a mai helyzetben Erdély legmesszebbmenő védelmét tartja a legfontosabbnak, mert ha megismétlődhetnék a román betörés, annak az ország egész hadviselésére kiszámíthatatlan következményei lennének, oly általános pánik támadna abból, mely forradalmi jelenségeket válthatna ki. Kéri a minisztertanácsot, hogy ez irányban tegyen a miniszterelnök úr útján nyomatékos lépéseket, kérje fel a miniszterelnök urat, hogy újabban és legsürgősebben hívja fel személyesen erre az illetékes körök figyelmét. Egyben utalva azokra a jelenségekre, melyek Romániában mutatkoznak, azt tartja, hogy nem lenne szabad a románoknak időt engedni a készülődésre, nehogy úgy járjunk, mint Bratianuval,[2] hanem szorítsuk Romániát elvállalt kötelezettségeinek haladéktalan teljesítésére, illetve színvallásra, ellenkező esetben vonjuk össze az ukrajnai és romániai, valamint erdélyi csapatainkat és számoljunk le végleg Romániával, mielőtt még késő lenne.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr teljes mértékben csatlakozik a kereskedelemügyi miniszter úr álláspontjához, csak megjegyzi, hogy még az sem szükséges, hogy ily nagy katonai apparátust vegyünk igénybe; a Romániában lévő öt-öt és fél német és osztrák—magyar hadosztály elegendő arra, ha ma lép akcióba és nem halasztatik az ügy, hogy Románia mai csapatait egyszerűen lefegyverezze; ezt kellene lehetőleg sürgősen foganatosítani és ezzel megteremtenők a szükséges rendet és nyugalmat.

A minisztertanács teljes mértékben magáévá teszi a kereskedelemügyi és közélelmezési miniszter urak álláspontját, ez értelemben határoz és felkéri a miniszterelnök urat, hogy ezt méltóztatnék a lehető legnagyobb nyomatékkal személyesen képviselni.

A miniszterelnök úr kijelenti, hogy e célból még ma Bécsbe utazik.

[2] Vö. 1916—14—37. bevezetésével. A háború kitörésekor Bratianu volt Románia miniszterelnöke, aki mint az antant-orientáció híve nem sietett eleget tenni a Románia és a központi hatalmak között fennálló titkos szerződésből eredő kötelezettségeknek, hanem két évi huzavona után keresztülvitte, hogy országa az antant oldalán avatkozzék bele a háborúba.

393.

1918. okt. 8. (31.) — 4.

Városok vízellátása.

A belügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök úr utalással arra, hogy a városok vízművei a vízszükségletet nem képesek biztosítani, s a vízszükség oka a fokozottabb mérvű vízfogyasztásban, a szénhiányban és legfőképen abban keresendő, hogy a hibás házi vezetékek a háború alatt a munkaerő- és anyaghiány miatt nem javíthatók, minek következtében több helyen igen sok víz folyik el felhasználatlanul, azon véleményének ad kifejezést, hogy az egyes városokat fenyegető teljes vízhiányt csakis azáltal lehetne elkerülni, ha a vízfogyasztás korlátozása céljából hatékony tiltó rendelkezések bocsáttatnának ki. A városi hatóságok a fennálló jogszabályok keretében ilyen intézkedéseket nem tehetnek. Miután azonban a városoknak vízzel való ellátása olyan elsőrendű közszükséglet, hogy az kétségkívül az 1916 : IV. törvénycikk[1] 1. §-ának rendelkezései alá vonható, miután továbbá azt az álláspontot a minisztertanács már magáévá tette, amikor a 4688—1917. M. E.[2] számú minisztériumi rendelettel felhatalmazta Budapest székesfőváros tanácsát, hogy a belügyminiszter előzetes hozzájárulásától feltételezetten, a vízellátás zavartalan biztosítása érdekében szükséges korlátozó intézkedéseket megtehesse, s amikor a minisztérium az ily rendelkezéseknek megszegését kihágássá minősítette, a vízellátás tekintetében az ország többi városát is fenyegető nagyobb veszedelem elhárítása végett indokoltnak véli, hogy a Budapest székesfőváros vízellátásának biztosítása céljából kiadott minisztériumi rendelethez hasonló intézkedések a minisztérium részéről a többi városokra nézve is megtétessenek. Bemutatja az ilyen értelemben elkészített rendelet tervezetét s felhatalmazást kér, hogy az a magyar királyi minisztérium rendelete gyanánt kiadassék.

A minisztertanács a bemutatott rendelettervezethez hozzájárulva, annak a magyar királyi minisztérium rendelete gyanánt leendő kibocsátására a felhatalmazást megadja.

394.

1918. okt. 9. (31.) — 29.

A takarmányhiány pótlására tett intézkedések.

Földművelésügyi miniszter úr előadja, hogy a múlt évi nagymértékű takarmányinség és ennek folyományaként az ország állatállománya fenntartásának és kiteleltetésének biztosítása nagy teherrel járó kivételes intézkedéseket tett szükségessé, melyek között elsősorban a különböző takarmánypótló anyagok feldolgozását végző többféle gépek beszerzését és berendezések

[1] A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről alkotott törvények újabb kiegészítéséről. Az 1. § a lakosság közszükségleti cikkekkel való ellátásának biztosításáról szól.

[2] Rendelet a székesfőváros zavartalan vízellátásának biztosításáról. R. T. 1917. 2360—2361. o.

létesítését említi fel, melyek a földművelésügyi tárca hitelénél előre nem látott nagymérvű többkiadást okoztak. A pénzügyminiszter úr annakidején hozzájárult ahhoz, hogy a fenti célra szükségelt gépek és berendezések beszerzéséből és közhasználatra bocsátásából felmerült költségek fedezésére 2,500.000 korona összeg a földművelésügyi tárca 1917/18. évi kezelésében mint előirányzat nélküli átmeneti kiadás utalványoztassék, illetve elszámoltassék, azzal a feltétellel, hogy a minisztertanács hozzájárulása is kieszközöltessék, ami az 1918. évi július hó 6-án tartott minisztertanácsban meg is történt. Minthogy azonban az idei takarmányínség fokozottabb mértékben teszi próbára az ország jószágállományának takarmányozását és kiteleltetését, újabb költséges intézkedések válnak szükségessé. Így például szalmafeltáró berendezéseknek szövetkezeti alapon való létesítése, továbbá gazdasági akadémiák részére építendő szalmafeltáró berendezések, legelsősorban azok épületeinek megépítése, továbbá pedig szalmafeltárással kapcsolatos újabb külföldi eredményeknek meghonosítása és újabb gépeknek behozatala. Az engedélyezett 2,500.000 koronából 1917/18. év folyamán 1,613.378 korona 18 fillér lett kiutalva, azonban a fennmaradt 886.621 korona 82 fillér terhére is történtek megrendelések, amelyek az 1918/1919. költségvetési évben válnak esedékessé. Az előadottak alapján kéri, hogy az 1917/18. költségvetési évben utalványozott összegen felül fennmaradt 886.621 korona és 82 fillér, valamint a gazdák részére eladott gépek vételárából befolyó tételek terhére az 1918/1919. költségvetési évben is történhessenek a jelzett célra utalványozások és elszámolások.

A minisztertanács a kért hozzájárulást megadja.

395.

1918. okt. 8. (31.) — 41.

Rendelettervezet az ingatlanokra vonatkozó magánjogi szabályok kiegészítése tárgyában.

Vö. 1918—24—33.

Az igazságügyminiszter előterjesztése alapján kiadandó rendelet biztosítani kívánja az ingatlanok elidegenítésével kapcsolatos jogügyletek írásba foglalását. „Ha. . .az ingatlant elidegenítő ügyletek ezentúl — úgy mint eddig — szóbeli úton is érvényesen megköthetők lennének, nagyon sok ügylet elkerülné a hatósági hozzájárulás kérdésében való döntést, de az ingatlanokkal különösen a Felvidéken űzött lánckereskedés is háborítatlanul tovább folynék nemcsak a 4000/1917. M.E. számú rendelet[1] célzatának meghiúsulásával, hanem az államnak olyan módon való megkárosításával is, hogy a szóbeli úton kötött ügyletek könnyen elkerülik a vagyonátruházási illeték kiszabását." — „De ezzel kapcsolatban sürgős intézkedésre van még szükség az ország erdélyi részeiben s a Felvidéken a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetségének közreműködésével még 1913-ban megkezdett, utóbb 1916-ban folytatott s az ország erdélyi részeiben jelenleg újból folyamatba tett segélyakció sikerének biztosítása végett is. A most jelzett akció során ugyanis gyakran állott elő

[1] 4000/1917. M. E. sz. r., okt. 12., R. T. 1917. 2167—2171. o.

annak szüksége, hogy azokra az ingatlanokra nézve, amelyeknek terheit az említett akció során rendezték, az állam vagy a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége javára elidegenítési és terhelési tilalmat, esetleg elővásárlási vagy vételi jogot (opció) kössenek ki és jegyezzenek be a telekkönyvbe." *Mivel régebben ezen a téren más volt a gyakorlat, gondoskodni kell e bejegyzések joghatályának a bíróságok részéről történő elismertetéséről.* „Ezt a gondoskodást nem teszi feleslegessé az sem, hogy a 4000/1917. M.E. számú rendelet most már — Budapest székesfővárost s Fiume várost és kerületét kivéve — az ország egész területén hatályban van. Ez a rendelet ugyanis nem gátolja az ingatlanoknak terhelését és a terheket el nem bíró ingatlanoknak árverését és nem biztosítja azt sem, hogy az állam vagy a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége az annak idején kikötött vételáron és feltételek mellett kapja meg az állami akcióval megmentett, de az emelkedő földáraktól elszédített tulajdonosok által vásárra dobott ingatlanokat." *Az igazságügyminiszter bemutatja a vonatkozó rendelettervezetet,* „mely az előbb említetteket rendezi, s amelynek többi rendelkezései egyrészről arra lesznek hivatva, hogy az ingatlant elidegenítő ügyletek írásba foglalását megkönnyítsék, másrészről, hogy a telekkönyvi ügyekben közérdekű jogorvoslat lehetővé tételével előmozdítsák telekkönyveink rendbentartását. Ily közérdekű jogorvoslat hiányát a bíróságok felett felügyeletet gyakorló hatóságok máris érzik. De különösen szükségessé teszi ily jogorvoslatnak lehetővé tételét az államnak az az érdeke, hogy még elnézésből se telekkönyveztessenek olyan jogügyletek, amelyek a 4000/1917. M. E. számú rendeletben említett hatósági hozzájárulás hiányában érvénytelenek".

L. a földművelésügyi miniszter és az igazságügyminiszter 142.000/1918. F. M. sz. rendeletét, R. T. 1918. 2367—2376. o.

396.

1918. okt. 8. (31.) — 55.

Államvasúti alkalmazottak olcsó élelmiszerrel való ellátása.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr utalással arra, hogy a köztisztviselők olcsó élelmiszerekkel való ellátását a kormány magára vállalta és őt az ennek érdekében szükséges rendelkezések végrehajtására feljogosította, jelenti, hogy a minisztertanácsi rendelkezés alapján, a köztisztviselőknek olcsó liszt, burgonya és hüvelyessel való ellátásáról már gondoskodott. E kedvezmények azonban a magyar királyi államvasutak személyzetére az eddigi intézkedések szerint nem terjedtek ki, jóllehet az 1917. évi XV. törvénycikk értelmében az államvasutak alkalmazottai is részesülnek háborús segélyben, tehát rendelkeznek azzal a jelleggel, mely a kedvezményben való részesítés megállapításánál elvi alapul szolgál. Tekintettel erre, valamint méltányolva azt, hogy a magyar államvasutak alkalmazottai a háború alatt a legnagyobb önfeláldozással és szorgalommal teljesítették kötelességüket és közérdek az, hogy a vasutas személyzet megelégedetten teljesíthesse feladatát: a kereskedelemügyi miniszter úrral egyetértőleg kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy a magyar államvasúti alkalmazottak, nyugdíjasok, nyugbéresek és napidíjasoknak is, a köztisztviselőkhöz hasonlóan, a múlt évi maximális áron a liszt, továbbá a köztisztviselőkkel egyenlő mérsékelt áron hüvelyes és burgonya rendelkezésre bocsáttassék, éspedig a napibéresek kivételével az összes többieknek egyszerre az egész gazdasági évre, míg a napibéreseknek, kiknél az egész évi mennyiség egyenletes fogyasztásához szükséges beosztási képesség nem vélelmezhető, havi előleges részletekben. A kedvezményes ár nyújtásából származó költségek előrelátólag fedezhetők lesznek az úgynevezett köztisztviselői alapból; amennyiben azonban ez az alap a mutatkozó különbözetek fedezésére nem volna elegendő, a hiányt a kereskedelemügyi miniszter úr a magyar államvasutak jövedelméből fogja fedezni. A magyar államvasutak vezetőségének bejelentése szerint a magyar királyi államvasutak a fentiek szerint kedvezményes ellátásban részesíteni kívánt személyzetének lisztszükséglete kereken 5000 vagónt tenne ki, melynél az árkülönbség nem egészen tizennégy millió koronát tenne ki. A hüvelyes és burgonya kedvezményes kiszolgáltatásánál előálló különbözet hozzávetőlegesen szintén nem haladná meg a lisztkedvezményből előálló összeget és így összesen legfeljebb 28—30 millió koronára tehető az az összeg, amely az államvasutak személyzetének kedvezményes és megnyugtató ellátása esetében ránk hárul, ami véleménye szerint oly csekély összeg, mely az elért eredménnyel egyáltalában nem áll arányban. A felvetett kérdés elbírálásánál azt is megfontolásba ajánlja, hogy ha a szükséges fedezet ezidőszerint készpénzben rendelkezésre nem is áll, az új gazdasági év kiviteli forgalmának eredményei ezt nézete szerint minden esetre biztosítani fogják. A köztisztviselőknek természetben nyújtandó kedvezményei fedezetére szolgáló alap eddig a minisztertanácsnál már bejelentett, kereken tizenkét millió koronát tesz ki, melyből tíz millió korona az Ausztriába kiszállított burgonyadara, kettő pedig a kísérletként foganatosított paprika- és gyümölcsízkivitelből mutatkozó árkülönbözetből állott elő. A minisztertanács felhatalmazása alapján feldolgozandó 5000 vagón burgonyából a dara- és lisztgyártást a hazai gyárak legközelebb megkezdik és tekintve, hogy az ezen ügyletek lebonyolításával megbízott interminiszteriális bizottság — melyben a miniszterelnök, földművelés-, kereskedelem- és pénzügyminiszter urak egy, illetve két megbízottal képviselve vannak —, oly értelmű jelentést terjesztett elő, hogy az egyelőre termelendő 1000 vagón burgonyadara és liszt kiviteléből 125 millió korona tiszta jövedelem várható: előadó miniszter úrnak nincs kétsége aziránt, hogy az említett kedvezmények fedezetére szükséges összeggel rendelkezni fogunk.

A minisztertanács a közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr javaslatát elfogadja.

397.

1918. okt. 8. (31.) — 58.

Termelők ösztönzése a tengeri beszolgáltatására.

Vö. 1916—1—57.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr bejelenti, hogy a jelentékenyen rosszabb termés és a kivetett nagy mennyiség folytán a kontingentált tengerimennyiség előreláthatóan rendes eljárás útján alig lesz biztosítható. Szükségesnek látja tehát olyan intézkedés megtételét, amely

a termelőket a kivetett tengerimennyiség beszolgáltatására ösztönözze. Bejelenti, miszerint felmerült az a terv, hogy akár az önként felajánlott, akár rekvirálás folytán beszolgáltatott tengeriért térítésül métermázsánként 150 korona fizettessék. A tengeriárnak ily mértékben való felemelése azonban véleménye szerint rendkívül aggályos, mert ennek első következménye lenne, hogy a gazdaközönség a még hátralékos búza-, rozs- és árpakontingenst, ami még mintegy 4—5 millió métermázsát tesz ki, nem szállítaná be s ha sikerülne is talán ezúton a tengerikontingenst jórészben biztosítani, mégis az általános helyzet az elmaradt gabonamennyiségek folytán nemcsak nem javulna, hanem még rosszabbodna is. Másrészt megfontolást igényel az is, hogy 150 koronás tengeri ár, figyelembe véve, hogy a tengerit csirátlanítani is kell, mérhetetlen módon megdrágítaná a tengeriliszt árát, hasonlóképen a zsírnak árát. Mindezek alapján véleménye szerint célhoz vezetőnek mutatkoznék a termelőket a tengeri beszolgáltatására olyan intézkedéssel ösztönözni, amely, amíg a termelőnek előnyt nyújt, egyéb érdekeket azonban lényegesen nem érint. Ezt a célt szolgálná olyan értelmű kormányrendelet kibocsátása, amely szerint egy bizonyos időpontig önként, vagy hatósági igénybevétel alapján szállítási kötelezettséggel beszolgáltatott tengerikészletek a 764/1918. M.E. számú rendeletben[1] meghatározott legmagasabb áron és a 2668/1918. M.E.[2] számú rendelettel métermázsánként a fajtengerire 15 koronában, a közönséges és kevert tengerire pedig 10 koronában már megállapított ártöbbleten felül még további 15 koronával díjaztatnak. Bemutatja az ily értelemben készült rendelet tervezetét s felhatalmazást kér, hogy az a minisztérium rendelete gyanánt kiadassék.

A minisztertanács a javaslathoz hozzájárulva a kért felhatalmazást megadja.

Vö. 1918—31—59.

398.

1918. okt. 8. (31.) — 59.

Tengeri fejadagok leszállítása.

L. 1918—31—58.

A közélelmezési ügyek vezetésével megbízott miniszter úr bejelenti, hogy az egyes törvényhatóságokra kivetett tengerimennyiség beszolgálatatásának biztosítása indokolttá teszi azt, hogy a törvényhatóságok első tisztviselői felhatalmazást nyerjenek arra, hogy a házi és gazdasági szükséglet mérvének megállapításáról szóló 2650/1918. M.E. számú rendeletben[1] és az Országos Közélelmezési Hivatalt vezető miniszternek a 3534/1918. M.E. számú rendelethez 145.000/1918. szám alatt kiadott utasításában[2] az egyes állatnemekre megállapított fejadagokat megfelelően leszállíthassák, esetleg egyes állatnemektől az egész fejadagot meg is vonhassák. Indokolttá teszi

[1] 1918. febr. 22., R. T. 1918. 40—46. o., az 1918. évi termésből származó mezőgazdasági terményekért követelhető legmagasabb árak megállapítása.
[2] 1918. jún. 15., R. T. 1918. 703—704. o., az 1918. évi termésből származó búzáért, rozsért, kétszeresért, árpáért, zabért és tengeriért fizetendő ártöbbletről.
[1] Júl. 1., R. T. 1918. 725—729. o., a házi- és gazdasági szükséglet mérvének megállapításáról.
[2] Szept. 14., R. T. 1918. 2136—2148. o.

pedig ezt véleménye szerint az a körülmény, hogy a július hó elejéig eszközölt termésbecslés alapján jelentékenyen nagyobb termésre volt kilátás, de a nyár folyamán az ország egyes részein az uralkodó szárazság a termésmennyiséget jelentékeny mérvben csökkentette, s így a feltétlenül bekövetelendő tengerikontingens beszolgáltatása csakis az említett intézkedéssel látszik biztosíthatónak. Mivel pedig ilyen intézkedést a törvényhatóság első tisztviselői saját felelősségükre nem tehetnek, kéri a minisztertanács hozzájárulását, hogy az ezen értelemben készült rendelettervezet a magyar királyi kormány rendelete gyanánt közzététessék.

A minisztertanács a bemutatott rendelettervezethez azzal a módosítással járul hozzá, hogy a törvényhatóság első tisztviselőjének határozata ellen a magyar királyi földmüvelésügyi miniszter úrhoz felfolyamodással lehet élni. Az ekép kiegészítendő tervezetnek a magyar királyi minisztérium rendelete gyanánt leendő kibocsátására a minisztertanács a felhatalmazást megadja.

399.

1918. okt. 14. (32.) — 1.

A harmadik Wekerle-kormány lemondása.

Vö. 1918—17—1.

Miután a mai súlyos kül- és belpolitikai viszonyok között a kormány csak a bizalom teljessége mellett képes feladatainak megfelelni; miután azonban a kormány úgy érzi, hogy ő felsége legmagasabb személye részéről a bizalom teljességének nem osztályosa: a kormány tagjai elhatározzák, hogy lemondanak s miniszteri állásaikat ő császári és apostoli királyi felségének legmagasabb rendelkezésére bocsátják.

Vö. 1918—33—1.

400.

1918. okt. 16. (33.) — 1.

A harmadik Wekerle-kormány tagjainak állásukban való megmaradása.

Vö. 1918—32—1.

Miniszterelnök úr bejelenti, hogy ő császári és apostoli királyi felsége a kormány lemondását nem fogadta el, hanem a kormányt legfelsőbb bizalmáról biztosítván, azon legmagasabb kívánságának méltóztatott legkegyelmesebben kifejezést adni, hogy a kormány tagjai helyeiken továbbra is megmaradjanak.

A kormány tagjai ő császári és apostoli királyi felségének legmagasabb elhatározását és kívánságát hódoló tisztelettel tudomásul véve kijelentik, hogy tárcáikat megtartják.

401.

1918. okt. 20. (34.) — 1.

Az osztrák—magyar perszonálunióra vonatkozó törvényjavaslat.

A törvényjavaslat IV. Károly 1918. október 16-i manifesztuma következményeképpen jött létre. A bolgár front szeptember végén történt összeomlása (vö. 1918—30—16.) közeli katonai vereséggel fenyegetett és megnövelte a belső erők forrongását is. Ebben a válságos helyzetben az uralkodó és környezete belátta, hogy az eddiginél jelentősebb kísérletekre van szükség a Monarchia megmentése érdekében. Október elején a németekkel együtt jegyzéket juttattak el Wilson amerikai elnökhöz, azonnali békét, ill. fegyverszünetet kérve. Ugyanakkor, a nemzetiségek lecsillapítása reményében, a Monarchia föderatív átszervezésének terve is felmerült, Wilson 10. pontja értelmében, amely szerint „Ausztria-Magyarország népeinek autonómia adandó". Az október 16-i manifesztumban az uralkodó kijelentette, hogy elismeri a népek önrendelkezési jogát és Ausztriát szövetséges (föderatív) állammá alakítja át. A manifesztum azért nem terjedt ki az egész Monarchiára, mert Wekerle Magyarországot illetően tiltakozását jelentette be, hivatkozva a király koronázási esküjére, sőt belevétetett egy mondatot, amely szerint Ausztria újjáalakítása nem érintheti a magyar szent korona országainak integritását. Kieszközölte a király hozzájárulását ahhoz is, hogy az 1867. évi kiegyezés hatályon kívül helyezésével a két ország egymáshoz való viszonyát a perszonális unió alapján szabályozzák. Hasonló értelemben nyilatkozott Wekerle a képviselőház október 16-i ülésén, kifejtve még, hogy az 1867 : XII. tc. megváltoztatása után is érvényben marad az 1723. évi pragmatica sanctio, amely a két ország között megállapítja a kölcsönös védelem kötelezettségét. Ígéretet tett a nemzetiségekkel való megegyezés útjának keresésére is. A perszonális uniót illetően október 17-én Wekerle álláspontjához csatlakozott Tisza István is. (*Siklós András:* Magyarország története 1917—1919. Budapest, 1958. — Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar. Kézirat. 35—37. o. és *Gratz* i. m. II. k. 378—381. o.)

Miniszterelnök úr előadja, miszerint az ismert osztrák események következtében az 1867 : XII. törvénycikkben foglalt rendezés helyett a tiszta perszonálunió alapján kell szabályozni az ő felsége uralkodása alatt álló többi országgal fennálló s a pragmatica sanctión alapuló kapcsolatot.

E célból az igazságügyminiszter úr törvényjavaslatot készített a magyar szent korona országainak állami függetlenségéről.

Igazságügyminiszter úr most az említett törvényjavaslatot a következőkben ismerteti:

A törvényjavaslat, az új szabályozás körülményeire utaló bevezetés után, 1. §-ában a tiszta perszonálunió elvét proklamálja, 2. §-ában a trónöröklésre, a kölcsönös védelemre és az együttes birtoklásra nézve épségben tartja az 1723. évi I. II. és III. törvénycikkeket, 3. §-ában az önálló magyar haderő szervezését és a hadügyek önálló intézésének szabályozását külön törvénynek tartja fenn, 4. §-ában pedig a külügyek önálló intézéséről, a magyar külügyminiszterről, úgyszintén a diplomáciai és konzuli szervezésről szóló külön törvényre vonatkozó fenntartás után, a béketárgyalásokon külön magyar meghatalmazott részvételéről, továbbá a harmadik államok irányában Ausztriával együttesen létrejött nemzetközi szerződések ideiglenes érvényben maradásáról intézkedik. Az 5. § az eddig közös ügyekre vonatkozó viszony felbontásának végrehajtásához szükséges megfelelő javaslatok előterjesztését és a fegyveres erő leszerelésénél a különválasztás követelményének érvényesítését biztosítja. A 6. § a külgazdasági viszonyok új szabályozásának, a 7. § pedig a jegybank-ügy önálló szabályozásának és az Osztrák—Magyar Bankkal szemben fennálló tartozás rendezésének előkészítésére nézve tartalmaz rendelkezéseket. A 8. §. a társországokkal való viszony újabb szabályozását az 1868. évi XXX. törvénycikk 70. §-nak megfelelő módon létesítendő egyezménynek tartja fenn. A 9. § a hatályba lépésre és a végrehajtásra nézve tartalmaz megfelelő rendelkezéseket.

Miniszterelnök úr kéri a minisztertanács felhatalmazását, hogy ezen javaslatot, ő felsége legmagasabb előzetes hozzájárulásának elnyerése után, alkotmányos tárgyalás végett az országgyűlés elé terjeszthesse.

A minisztertanács a törvényjavaslathoz hozzájárulva a kért felhatalmazást megadja.

Ez a javaslat törvénnyé már nem lett. Az erre vonatkozó törvényjavaslat és indokolás szövegét l. OL. ME. 1918—XVI.—9123. res. sz. alatt:

Törvényjavaslat a magyar szent korona országainak állami függetlenségéről.

Minthogy a magyar szent korona országai és az őfelsége uralkodása alatt álló többi ország között az 1723 : I., II. és III. törvénycikkeken alapuló kapcsolatnak az a rendezése, amelyet az 1867 : XII. törvénycikk tartalmaz, a beállott politikai változások miatt már nem megfelelő, a törvényhozás a magyar szent korona országai függetlenségének és önállóságának biztosítása végett, az 1723 : I., II. és III. törvénycikkek épségben tartásával és az 1790 : X. törvénycikk, valamint az 1848. évi törvények értelmében a következőket állapítja meg:

1. §.

A magyar szent korona országai minden más országtól független és önálló államot alkotnak, amelyet az őfelsége uralkodása alatt álló többi országgal csak a fejedelem személyének azonossága kapcsol össze.

2. §.

A trónöröklés rendjét és feltételeit szabályozó, továbbá a kölcsönös védelmet és az őfelsége uralkodása alatt álló többi országgal való együttes és elválaszthatatlan birtoklást biztosító 1723 : I., II. és III. törvénycikkek változatlanul érvényben maradnak.

3. §.

A magyar szent korona országainak hadereje önálló. E haderő szervezéséről, a hadügyek önálló intézéséről, úgyszintén a magyar hadügyminiszterről külön törvény rendelkezik.

4. §.

A külügyek önálló intézéséről s ennek megfelelően a magyar külügyminiszterről, úgyszintén a diplomáciai és konzuli képviselet szervezéséről külön törvény rendelkezik.

A külügyek önálló intézésének rendezéséig feladata a kormánynak gondoskodni arról, hogy a magyar szent korona országai részéről a béketárgyalásokon a közös külügyminiszterrel együttes meghatalmazott vegyen részt.

A fennálló nemzetközi szerződések és más megegyezések, habár harmadik államok irányában az őfelsége uralkodása alatt álló többi országgal együttesen jöttek is létre, érvényben maradnak mindaddig, amíg a magyar szent korona országaira nézve felmondással vagy a nemzetközi jog értelmében egyébként meg nem szűnnek.

5. §.

Utasíttatik a kormány, hogy az őfelsége uralkodása alatt álló többi országgal eddig közös ügyekre vonatkozó viszony felbontásának végrehajtásához szükséges megfelelő javaslatokat terjesszen az országgyűlés elé.

A fegyveres erő leszerelésénél a különválasztás követelményeit már érvényesíteni kell.

6. §.

Utasíttatik a kormány, hogy az Ausztriával a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyok szabályozása tárgyában fennálló szerződésnek az 1919. évi december hó 31-ével bekövetkező lejártáig mind az őfelsége uralkodása alatt álló többi országgal, mind más államokkal gazdasági viszonyainknak megfelelő szabályozása végett a szükséges intézkedéseket a törvényhozás jóváhagyásának fenntartásával tegye meg.

7. §.

A jegybankügy önálló szabályozása és az osztrák—magyar bank irányában fennálló tartozásunk rendezése végett a tárgyalásokat azonnal meg kell indítani s az országgyűléshez ezekre nézve előterjesztést kell tenni.

8. §.

Magyarországnak és társországainak viszonyát egymás közt az 1868 : XXX. magyarországi törvénycikkbe és az 1868 : I. horvát-szlavónországi törvénycikkbe iktatott egyezmény 70. §-ának megfelelő módon létrejövő újabb egyezmény fogja szabályozni.

9. §.

Ez a törvény kihirdetésének napján lép életbe.

Ugyanekkor hatályát veszti az 1867 : XII. törvénycikk, valamint hatályukat vesztik egyéb törvényeinknek mindazon rendelkezései, amelyek a jelen törvényben foglaltakkal ellenkeznek. Azok az ügyek azonban, amelyek a jelen törvény értelmében újabb szabályozást igényelnek, ideiglenesen addig, amíg az erre vonatkozó újabb törvények életbe lépnek, az eddig hatályban volt törvényekben szabályozott módon intéztetnek.

Ezt a törvényt a minisztérium hajtja végre és haladéktalanul gondoskodik a jelen törvény folytán szükséges törvényjavaslatok előkészítéséről és az országgyűlés elé terjesztéséről.

Gépelt tisztázat, Wekerle Sándor miniszterelnök sk. aláírásával.

*

A törvényjavaslat indokolása:

Indokolás a magyar szent korona országainak állami függetlenségéről szóló törvényjavaslathoz.

A magyar szent korona országai és az osztrák örökös tartományok között a Habsburg-házból, majd a Habsburg-Lotharingiai házból származó fejedelmeik személyének azonossága folytán évszázadok óta kapcsolat áll fenn.

E kapcsolat fennmaradását az 1723 : I. és II. törvénycikkekben szabályozott trónöröklési rend biztosítja.

A kapcsolat jogi természete az említett törvénycikkek szerint a személyében közös uralkodó alatt álló országok együttes és elválaszthatatlan birtoklásában, továbbá a kölcsönös védelmi kötelezettségben áll.

Nem érinti ez a kapcsolat a magyar szent korona országainak állami függetlenségét, amit az 1723 : III. törvénycikk kifejezetten fenntartott, az 1790 : X. törvénycikk pedig ünnepélyesen megerősített.

Az 1848. évi nagy alkotmányreform mit sem változtatott az örökös tartományokkal fennállott perszonáluniónak 1723. évi kialakulásán.

Ellenben az 1867. év folyamán a magyar törvényhozás a politikai viszonyok hatása alatt célszerűnek találta, hogy az akkor meghozott 1867 : XII. törvénycikkben a pragmatica sanctióból folyó kölcsönös védelem intézményes biztosítására Ausztriával közös ügyeket állapítson meg s ezek intézésének módját szabályozza.

E szabályozás alapfeltétele két állam paritásos dualizmusa volt, vagyis az 1867 : XII. törvénycikk 28. §-ának szavait idézve az, hogy: „egyrészről a magyar korona országai együtt, másrészről őfelsége többi országai és tartományai együtt úgy tekintessenek, mint két külön s teljesen egyenjogú fél" és hogy „a két fél között a közös ügyek kezelésére nézve mellőzhetetlen föltétel a teljes paritás".

Minthogy az 1867. évi kiegyezésnek említett alapfeltételét meg fogja szüntetni az eddig egységes osztrák államnak folyamatban levő széttagolódása, amelyet a folyó évi október hó 16. napján kelt osztrák császári proklamáció kilátásba vesz, a gyökeresen megváltozott körülmények között a magyar szent korona országai teljes szuverénitásának az 1867 : XII. törvénycikkben önként elvállalt részleges korlátozása most már annál inkább indokolatlan lenne, mert a világháború nagy eseményeinek érlelő hatása alatt bekövetkezett politikai fejleményekhez képest a nemzet létérdeke immár feltétlenül azt követeli, hogy hazánkat állami életének minden nyilvánulásában korlátlan önrendelkezési jog illesse meg.

Ezt valósítja meg a jelen törvényjavaslat, amely az alkotmányjogi előzményeket érintő bevezetés után 1. §-ában kinyilvánítja azt az eddig is kétségtelen közjogi alaptételt, hogy a magyar szent korona országai minden más országtól független és önálló államot alkotnak. Megállapítja tovább ez a §. — s ebben rejlik a jelen alkotmányreform súlypontja — hogy a magyar államot az őfelsége uralkodása alatt álló többi országgal csak a fejedelem személyének azonossága kapcsolja össze, ami egyértelmű minden eddigi közös ügy teljes megszüntetésével.

A javaslat 1. §-ának most említett kijelentésével és megállapításával tehát a két államnak a pragmatica sanctioban megállapított kapcsolatát lényegében nem érinti, hanem a kapcsolat kialakításánál az 1867. évi kiegyezés hatályon kívül helyezésével az 1848. évi jogállapotra, vagyis a tiszta perszonálunióra tér vissza.

A javaslat eszerint a pragmatica sanctio jogalapján áll. Ezt a javaslat határozottan kifejezésre is juttatja, amidőn 2. §-ában kimondja, hogy a trónöröklés rendjét és feltételeit szabályozó, továbbá a kölcsönös védelmet és az őfelsége uralkodása alatt álló többi országgal való együttes és elválaszthatatlan birtoklást biztosító 1723 : I., II. és III. törvénycikkek változatlanul érvényben maradnak.

Természetesen ez a rendelkezés abból a feltevésből indul ki, hogy az őfelsége uralkodása alatt álló többi országoknak együttes birtoklása és területi integritása az osztrák állam szerkezetének folyamatban levő módosulása után is változatlanul megmarad; mert a jövőben csupán ilyen körülmények között vállalhatná a magyar állam a kölcsönös védelem kötelezettségét.

A magyar szent korona országainak a javaslat 1. §-ában ünnepélyesen kinyilvánított teljes függetlensége és önállósága maga után vonja a hadügyeknek és a külügyeknek minden részükben önálló intézését. Ezt a javaslat 3. §-ában és 4. §-ának első bekezdésében foglalt rendelkezések biztosítják.

Minthogy ugyanis a hadügyeknek és a külügyeknek eddig az őfelsége uralkodása alatt álló országokkal közös szervek útján történő intézését az 1867 : XII. tc. szabályozta, e törvénycikk hatályonkívül helyezése után gondoskodni kell az említett ügyek intézésének újabb szabályozásáról és megfelelő önálló magyar szervek létesítéséről. Az evégből szükséges rendelkezések megalkotását a javaslat külön törvényeknek tartja fenn. Külön törvények fognak rendelkezni a 3. §. második bekezdése értelmében a haderő szervezéséről, a hadügyek önálló intézéséről, úgyszintén a magyar hadügyminiszterről, a 4. §. első bekezdése értelmében pedig a külügyek önálló intézéséről s ennek megfelelően a magyar külügyminiszterről, úgyszintén a diplomáciai és konzuli képviselet szervezéséről.

A javaslatnak most említett rendelkezései azonban már eleve biztosítékot nyújtanak arra nézve, hogy az alkotandó törvényeknek életbelépése után a hadügyeknek és a külügyeknek intézése is minden részükben a magyar állam törvényhozásának és a felelős magyar minisztériumnak hatáskörébe fog tartozni.

Bármi fontos és sürgős feladatul tűzi is ki a javaslat az említett külön törvények megalkotását (9. §. utolsó bekezdés), mégis bekövetkezhetik az, hogy a béketárgyalások már e törvények életbelépése előtt megindulnak. Minthogy pedig a független magyar államnak a béketárgyalásokon való külön képviseltetése elsőrendű érdekünk, ennélfogva a 4. §. második bekezdésében a kormány feladatává teszi a gondoskodást arról, hogy a magyar szent korona országai részéről a béketárgyalásokon a közös külügyminiszterrel együttes meghatalmazott vegyen részt.

A jelen alkotmányreformnak nem lehet az a célja, hogy a külállamokkal jelenleg fennálló nemzetközi viszonyaink megszakadjanak. Ezért a javaslat az említett nemzetközi szerződések és egyéb megegyezések hatályát nem érinti. Nehogy azonban kétség támadjon arra nézve, hogy azokat a nemzetközi szerződéseket és más megegyezéseket, amelyeket harmadik államok irányában Ausztriával együttesen kötöttünk, most a magyar állam teljes függetlenségének kinyilvánítása után hatályukban továbbra is fenn akarjuk-e tartani vagy sem, a javaslat 4. §-ának harmadik bekezdésében akként rendelkezik, hogy az ilyen szerződések és más megegyezések érvényben maradnak mindaddig, amíg a magyar szent korona országaira nézve felmondással vagy a nemzetközi jog értelmében egyébként meg nem szűnnek. Természetesen Ausztriával együttesen kötött nemzetközi szerződések és egyéb megegyezések ezentúl a magyar szent korona országai részéről Ausztriától függetlenül is felmondhatók lesznek.

Amint az eddigiekben már több ízben említve volt, a jelen javaslat törvényerőre emelkedésével és életbelépésével az 1867 : XII. tc. hatályát fogja veszteni. Ennek követ-

keztében meg fognak szűnni a most említett törvénycikkben megállapított közös ügyek és az intézésükre hivatott közös szervek is.

Nem elegendő azonban a közösség megszűnésének elvi kimondása, mert e viszonyok felbontásának végrehajtása számos személyi és vagyoni kérdés megoldását teszi szükségessé. Erre utal a javaslat 5. §-a és a második bekezdésben különösen kiemeli azt, hogy az eddig közös javaknak különválasztását a fegyveres erő leszerelésénél már érvényesíteni kell.

A közösség megszüntetésének elveire nézve természetesen a döntés a törvényhozást fogja megilletni és ezért a javaslat szerint a kormány köteles a megosztásra vonatkozó javaslatokat az országgyűlés elé terjeszteni.

Gazdasági viszonyainknak minden téren Ausztriától független berendezésére már az 1867 : XII. tc. 68. §-a is lehetőséget nyújtott. Mégis célszerűségi okokból eddig Ausztriával közös egyetértésben rendeztük egyes gazdasági viszonyainkat, különösen harmadik államokkal szemben. Az 1867. évi törvényen alapuló közösség megszűnése most már gazdasági téren is az önálló berendezkedés lehetőleg sürgős előkészítését teszi időszerűvé. Ehhez képest a javaslat 6. §-ában a kormány utasítását tartalmazza arra nézve, hogy mind az őfelsége uralkodása alatt álló többi országgal, mind más államokkal szemben gazdasági viszonyainknak újabb megfelelő szabályozása végett a törvényhozás jóváhagyásának fenntartásával tegye meg a szükséges intézkedéseket.

Ez az újabb szabályozás gondos előkészítést igényel; erre a javaslat a kormánynak megfelelő határidőt szab, amelynek végső pontjául az Ausztriával a kölcsönös kereskedelmi és forgalmi viszonyaink szabályozása tárgyában kötött s az 1908 : XII. törvénycikkbe iktatott szerződésnek az 1919. évi december hó 31. napjával bekövetkező lejártát állapítja meg. Gazdasági viszonyaink új szabályozásának életbelépéséig természetesen az eddigi rendezés marad hatályban.

Az Ausztriával eddig fennállott viszonyunknak megváltozása különösen az eddig közös jegybank ügyének újabb rendezését is szükségessé teszi. E részben a kormányra kétirányú feladat hárul; az egyik az Osztrák—Magyar Bank irányában fennálló tartozásunk rendezése, a másik pedig a jegybank ügyének önálló szabályozása a magyar szent korona országaiban. A javaslat 7. §-ában utasítja a kormányt, hogy e kérdésekre nézve a tárgyalásokat azonnal indítsa meg és előterjesztéseit az országgyűléshez tegye meg.

Horvát-Szlavónországok nyolcszáz év óta tartoznak a magyar szent korona országai közé. A társországok közjogi helyzetének az a szabályozása, amelyet az 1868 : XXX. törvénycikkbe iktatott egyezmény tartalmaz, a külön territóriummal rendelkező horvát politikai nemzet javára az állami közösségben tágkörű törvényhozási és kormányzati autonómiát biztosít, amelynek a társországok részéről óhajtott további fejlesztését a magyar nemzet — különösen méltányolva horvát testvéreinknek a világháború folyamán tanúsított hősies bajtársi magatartását — mindenképpen előmozdítani kívánja. Evégből a 8. §. az említett 1868. évi magyar—horvát egyezmény revízióját veszi kilátásba és erre nézve azt a törvényes eljárási módot szabja meg, amelyet a módosítandó egyezmény 70. §-ában megjelöl, vagyis a magyar országgyűlésnek és a horvát-szlavón-dalmát országgyűlésnek királyi jóváhagyással megerősítendő közös megállapodását.

A javaslat 9. §-ában a törvény életbelépéséről rendelkezik.

A törvény életbelépésével hatályát veszti az 1867 : XII. törvénycikk, valamint hatályukat vesztik egyéb törvényeinknek is mindazon rendelkezései, amelyek az új törvényben foglaltakkal ellenkeznek. Minthogy azonban az új törvény folytán több kérdés újabb szabályozást igényel, a régi törvényeknek azokat a rendelkezéseit, amelyek ilyen kérdésekre vonatkoznak, az újabb rendelkezések életbelépéséig továbbra is érvényben kell tartani. Természetesen a megalkotandó újabb rendelkezések életbelépésével az addig ideiglenesen hatályban maradt rendelkezések már a jelen törvény erejénél fogva önmaguktól hatályukat veszítenék. Ezt mondja ki a 9. §. második bekezdése.

A javaslat a törvény végrehajtását a minisztériumra bízza, amelyet arra is utasít, hogy a jelen törvény folytán szükséges törvényjavaslatok előkészítéséről és az országgyűlés elé terjesztéséről haladéktalanul gondoskodjék.

Budapesten, 1918. évi október ... napján.

*

Gépelt tisztázat, Wekerle Sándor miniszterelnök s. k. aláírásával, a napi dátum kitöltése nélkül. A törvényjavaslat 1918. okt. 16. után készült (l. az irat bevezetését). A Wekerle-kormány 1918. okt. 24-én végleg lemondott s mivel nem volt módja a törvényjavaslatot az országgyűlés elé terjeszteni, további felhasználás céljából az új kormány rendelkezésére bocsátotta.

402.

1918. okt. 24. (35.) — 1.

A harmadik Wekerle-kormány lemondása.

Vö. 1918—33—1.

Miniszterelnök úr bejelenti, hogy a kormány lemondását ő cs. és apostoli királyi felségénél előterjesztette. Jelenti, hogy ő felsége a kormány lemondását legkegyelmesebben elfogadni, egyben azonban olykép méltóztatott rendelkezni, hogy az ügyeket újabb rendelkezésig tovább vezesse.

A minisztertanács miniszterelnök úr bejelentését tudomásul veszi s ő cs. és apostoli királyi felségének legmagasabb kívánsága előtt hódolattal meghajol.

403.

1918. okt. 25.

Nőiparfelügyelő alkalmazása.

I. Van szerencsém a t. Minisztertanács felhatalmazását kikérni ahhoz,[1] hogy az iparfelügyelet és kazánvizsgálat címén rendszeresített személyzet létszámában egy IX. fizetési osztálybeli állásra nőiparfelügyelőt kinevezhessek.

II. Részletezés:

Az iparfelügyelet[2] alá tartozó gyár- és ipartelepekben alkalmazott nőmunkások száma a rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint évről-évre jelentékenyen emelkedik; ugyanis míg 1900-ban 3317 megvizsgált ipartelepben 164.390 alkalmazott közül 26.842 (kb. 17%) volt nőmunkás, addig 1912-ben 11.542 megvizsgált ipartelepen 398.269 alkalmazott közül 81.494 (kb. 21%) volt nőmunkás.

A háború négy éve alatt pedig a nőmunkásoknak arányszáma — bár pontos statisztikai adatok még nem állanak rendelkezésre — köztudomás szerint jelentékenyen megnövekedett s ez az arányszám a háború befejezését követő években is elég nagy lesz.

Az ipari szocializmus egyébként is az iparfelügyelet specializálódása felé törekedvén, a női munkásoknak az ipari munkában való térhódítása s azok a különleges kívánalmak és feladatok, amelyeket a női munkások életének, testi épségének és egészségének megóvása, a férfi munkások hasonló érdekeitől a dolog természetében rejlő okoknál fogva, sok tekintetben igen eltérően megkövetel, nőiparfelügyelők alkalmazásának szükségét tolják előtérbe.

E szükséglettől hajtva Ausztriában már ezelőtt tíz évvel alkalmazták az első nőiparfelügyelőt s azóta számukat fokozatosan növelve, jelenleg már nyolc nőiparfelügyelői állás van rendszeresítve.

[1] Az 1918. okt. 25-i minisztertanács jegyzőkönyvének tisztázata már nem készült el, ezért a szöveget az előterjesztés alapján közöljük.

[2] Vö. 1893 : XXVIII. tc. az ipari és gyári alkalmazottaknak baleset elleni védelméről és az iparfelügyelőkről.

Mindezek a körülmények arra indítanak, hogy elsősorban a budapesti gyár- és ipartelepeken igen jelentékeny számban alkalmazott nő- és védett korú munkások egészségügyi érdekeinek megvédésére, első kisérletként, egy orvosnő iparfelügyelőt alkalmazzak.

Az alkalmazandó nőiparfelügyelők szolgálati beosztására és tevékenységi körére vonatkozólag szolgáljon tájékoztatásul a kiadni szándékolt és idemellékelt szolgálati utasítás.

Az iparfelügyelőkről az 1893 : XXVIII. törvénycikk II. fejezete rendelkezik s annak 10. §-ában foglaltak szerint iparfelügyelőkül csak azok alkalmazhatók, akik az ezen szakaszban előírt minősítési feltételeknek megfelelnek (egyetemi vagy műegyetemi képzettség) ; az idézett törvény 11. §-a pedig kimondja, hogy iparfelügyeleti teendőkkel más szakférfiak is megbízhatók.

A törvénynek ezen rendelkezései kifejezetten nem zárják ki nőknek iparfelügyelőkként való alkalmazhatását, mindazonáltal indíttatva érzem magamat a kérdést döntés végett a t. Minisztertanács elé terjeszteni.

A fent előadottaknál fogva a t. Minisztertanács felhatalmazását kérem arra, hogy az iparfelügyelők személyzeti létszámában a IX. fizetési osztályba egy nőiparfelügyelőt alkalmazhassak.

A IX. fizetési osztályt az állás betölthetésének sikere indokolja, mert a jelenlegi drága megélhetési viszonyok mellett, alacsonyabb fizetési osztályú illetményekkel, orvosnő pályázó előreláthatólag alig akadna."

A mellékelt szolgálati utasítás tervezete a következőképen hangzik:

„1. §. — A nőiparfelügyelők a kir. iparfelügyelőségek segítő szervei s az alábbi szakaszokban megállapított feladatok ellátására vannak hivatva. Hivatalos eljárásuk s állásukból folyó kötelmeik tekintetében, az 1893. évi XXVIII. t. c.-nek, valamint az ennek alapján kiadott rendeleteknek az iparfelügyelőkre vonatkozó intézkedései érvényesek az alábbi szakaszokban foglalt különleges rendelkezések figyelembe vételével.

2. §. — A nőiparfelügyelők mint hivatali személyek annak a kerületi iparfelügyelőnek vannak alárendelve, akihez szolgálattételre be vannak osztva.

Amennyiben szolgálatuk több iparfelügyelői kerületre terjed ki, úgy hivatalos tevékenységüknél az illetékes kerületi iparfelügyelők utasításait tartoznak követni. A tevékenység beosztását, esetleg a többi érdekelt kerületi iparfelügyelővel egyetértőleg, az a kerületi iparfelügyelő állapítja meg, akihez a nőiparfelügyelő személyileg beosztva van.

3. §. — A nőiparfelügyelők tevékenysége elsősorban a nők és gyermekek ipari munkájának felügyeletére terjed ki ; miért is hatáskörük az olyan iparfelügyelet alá eső telepekre szorítkozik, melyek nőket, illetve védett korú munkásokat (gyermekeket) is foglalkoztatnak.

4. §. — A nőiparfelügyelők külső szolgálata az előző szakasz értelmében hatáskörükbe eső telepek rendszeres vizsgálatából áll.

Hivatali belső (irodai) teendőkre, nevezetesen írásmunkákra és felekkel való tárgyalásokhoz a nőiparfelügyelők csak annyiban veendők igénybe, amennyiben ezek a teendők a hatáskörükbe eső feladatokra, illetve kérdésekre vonatkoznak.

Iparfejlesztési teendőkre a nőiparfelügyelők nem vehetők igénybe.

5. §. — A nőiparfelügyelők a gyárvizsgálataik során vizsgálatukat kiterjeszteni tartoznak — a műszaki szempontok kivételével — a nő- és gyermekmunkások egészségének és testi épségenek megóvása érdekében tekintetbe jövő összes körülményekre, mire nézve az iparfelügyelő szolgálatára vonatkozó utasítás vonatkozó szakaszai (1. a m. kir. iparfelügyelők szolgálatára vonatkozó utasítás 17001/1901. K. M. rend. 13. 14. 15. 16. 17. 18. továbbá 23. 24. 25. és 27. §§.) tartandók szem előtt.

6. §. — Különleges gondoskodásuk tárgyául jelöltetnek ki gyárvizsgálatoknál még az alábbi szempontok :

a/ A nő- és gyermekmunkásokat gyengébb szervezetüknél fogva munkájukból folyólag fenyegető egészségi ártalmak veszélye s azoknak a netán előfordult megbetegedésekkel való összefüggése. A munkásoknak ezen ártalmak és veszélyek tekintetében való felvilágosítása s azok elkerülése szempontjából való maguktartására vonatkozó kioktatásuk.

b/ A szükséghez képest férfiaktól elkülönített öltözőhelyiségek létesítése, megfelelő zárt, de szellős ruhaszekrényekkel s lefolyó rendszerű mosdóberendezésekkel. Szennyes vagy egyébként veszélyes munkánál megfelelő gyári munkaruhák rendelkezésre bocsátása.

c/ Kellő számú (25 személyre legalább egy) s a hygienia követelményeinek megfelelő s teljesen elkülönített és felírással is ellátott árnyékszékek a nőmunkások részére.

d/ Nagyobb számú nőmunkást foglalkoztató, illetve szennyező munkákat folytató üzemekbe fürdőberendezésről való gondoskodás. (Zuhanyos rendszer lehetőleg szabályozható melegített vízzel.)

e/A gyár élelmiszerraktárainak, étkező helyiségeinek s gyári konyháinak tisztasága (szolgálati utasítás 27. §.). Nagyobb munkáslétszám, illetve a munkások lakóhelyétől való nagyobb távolság esetén megfelelő tiszta étkező helyiségek szorgalmazása, ételmelegítőkkel.

f/ A lakások és hálóhelyiségek tekintetében az Utasítás 27. §-ában foglaltakon felül, a helyiségeknek a nő, illetve gyermekmunkások különleges igényeihez mért felszerelése s gyermekeknél a megfelelő állandó felügyelet szervezése s végül erkölcsi szempontból a helyiségek kellő elkülönítettsége. Ez utóbbi szempontból az összes munkahelyiségek, valamint a munkálatok beosztása is figyelembe veendő, netán felmerülő panaszok bizalmasan tárgyalandók s az orvoslás módjai gondosan mérlegelendők.

g/ A telepek munkásjóléti intézményeinek számbavétele, nevezetesen a nő- és gyermekmunkások részére szolgálóké, aminők pl. a bölcsődék s egyéb anya- és csecsemővédő létesítmények, internátusok (otthonok), gazdasági és kulturális jóléti intézmények, üdülő, testedző és szórakoztató berendezések stb. Ilyenek létesítése buzdítással, tanáccsal elő is mozdítandó ; a meglévők pedig figyelemmel kísérendők, esetleg hiányaikra a figyelem felhívandó.

h/ A nők éjjeli munkájának eltiltásáról szóló 1911. évi XIX. t. c. végrehajtása.

7. §. — A nőiparfelügyelők gyárvizsgálataik eredményéről külön e célra megszabott nyomtatványon rendszeres gyárvizsgálati jelentést tartoznak készíteni, melyet a vizsgálat után lehető legrövidebb időn belül a vizsgált ipartelep helyére nézve illetékes kerületi iparfelügyelőnek tartoznak átszolgáltatni. (Szolg. Utasítás 30. §.)

8. §. — A nőiparfelügyelők hivatalos érintkezése azokkal a kerületi iparfelügyelőkkel is, akikhez közvetlenül beosztva nincsenek, de akiknek kerületében hivatalos teendőket végeznek, minden alakiságtól mentesen, a lehetőséghez képest rövid úton történjék.

A nőiparfelügyelők észleleteiket, nevezetesen az általuk megállapított hiányok, illetve mulasztások kimutatását s az azok megszüntetésére vonatkozó megkeresések, illetve feljelentések fogalmazványát a „gyárvizsgálati jelentések benyújtásával egyidejüleg, előadói tervezet gyanánt adják be a kiadásra jogosult illetékes kerületi iparfelügyelőhöz, aki ezek tekintetében felülvizsgálás és mérlegelés után, a vonatkozó törvényes rendelkezések figyelembe vételével, saját belátása szerint intézkedik.

9. §. — A nőiparfelügyelők minden hó végén havi összes külfoglalkozásaikról iparfelügyelői kerületenként is elkülönítve, számszerű kimutatást tartoznak készíteni, melyet a beosztásuk szerinti főnökük terjeszt fel az ipari főfelügyelőséghez.

10. §. — A nőiparfelügyelőknek tevékenységük során szerzett tapasztalatai és adatai általában azon kerületi iparfelügyelő évi jelentésében dolgozandók fel, akinek kerületére azok vonatkoznak, mindenkor kiemelendő lévén, hogy azok a nőiparfelügyelő működésének eredményei. Amennyiben pedig a nőiparfelügyelők működésük keretében egyes kérdésekben különleges és jelentékeny tapasztalatokat szereztek, arról külön jelentésben is beszámolhatnak, amely azután az illetékes ker. iparfelügyelő évi jelentésének függelékeként terjesztendő elő.

OL. ME. 1918—VII—4505. Minisztertanácsi előterjesztés. — A kereskedelemügyi miniszternek 1918. okt. 11-én a miniszterelnökhöz átküldött előterjesztése.

404.

1918. okt. 25.

A vasúti alkalmazottak egyesülési joga.

A háború, különösen pedig az 1917-i februári forradalom és az októberi szocialista forradalom nagy lendületet adott a magyar munkásság szakszervezeti mozgalmának is. Új egyesületek, szakszervezetek alakulása, a mozgalomnak új területekre (nőmunkások nagyobb mérvű csatlakozása, tisztviselők, értelmiségiek egyesületeinek létesítése folytán) való kiterjesztése különösen 1917/1918-ban mutat ugrásszerű emelkedést. Az erre vonatkozó számadatokat l. többek között: *Szterényi—Ladányi* i. m. 208—211 o., továbbá: Dokumentumok a magyar párttörténet tanulmányozásához, II. k. Bp. 1954. 9. o.

A vasúti munkások szervezete, amely szintén háborús alakulat volt, taglétszámának nagysága alapján a harmadik helyen állt, a vas- és fémmunkások és a bányászok szakszervezetei után. (*Szterényi—Ladányi* i. m. 209. o.)

I. — Kérem a minisztertanács hozzájárulását ahhoz,[1] hogy újonnan alakuló vasúti alkalmazotti egyletek alapszabályainak jóváhagyásánál az alábbiak értelmében az eddigi gyakorlattól eltérő eljárást kövessek.

II. — Folyó évi április hó 1-én 25.669/918. eln. szám alatt az összes miniszter urakhoz intézett körátiratomban volt szerencsém rámutatni a vasúti személyzet körében mindinkább elharapódzó és a vasúti forgalom rendjét, biztonságát veszélyeztető, a kedvezőtlen viszonyokban is gyökerező, de a jelek szerint ezeket a viszonyokat igen jól kihasználó szociáldemokrácia által szított mozgalmakra, avégből, hogy végzetes elfajulásuk előtt ezek a mozgalmak készületlenül ne találják a kormányt. Ez alkalommal különösen az igazságügyminiszter úr és honvédelmi miniszter úr hozzászólása alapján megfontolás tárgyává tettem mindazokat a rendszabályokat, melyek a vasúti forgalom biztonságának komoly veszélyeztetése esetére a körülményekhez képest igénybe vehetők volnának. Tényleg azonban a helyzet úgy alakult, hogy bár a közben többször kitört és politikai okokra visszavezethető sztrájkok a vasúti műhelyeket és általában munkásokat sem hagyták érintetlenül,[2] messzebbmenő rendszabályokhoz nyúlni a mozgalmakban résztvett vasúti munkásokkal szemben sem kellett, mert a vasutaknak vontatási és forgalmi személyzete mindenkor elismerésre méltó kötelességtudással és hűséggel teljesítette szolgálatát és így ezeken minden sztrájkmozgalom megtört.

[1] Az 1918. okt. 25-i minisztertanács jegyzőkönyvének tisztázata már nem készült el, ezért a szöveget az előterjesztés alapján közöljük.

Ha ideig-óráig sikerült is így a vasúti forgalmat a vasúti személyzet elégedetlenségéből származó komolyabb károktól megóvni — amiben természetesen jelentékeny része volt annak is, hogy az állam a vasutak személyzetének anyagi helyzetén messze terjedő anyagi áldozattal iparkodott segíteni[3] —, olyan megnyugtatónak a helyzet még egyáltalán nem mondható, hogy minden egyéb intézkedés nélkül teljes bizalommal nézzünk a fejlemények elé.

A vasúti munkások között a nyugtalanság nem szűnt meg, csak éppen elült, mert az időpont nem látszik alkalmasnak általános munkásmozgalmakra, és mert az utolsó nagy országos sztrájk[4] teljes eredménytelenséggel végződött. Állandó nyugtalanságának egyik okául azt adják, hogy egyesülési jogukban korlátoztatnak.

Ismeretes, hogy a vasúti szolgálati rendtartásról szóló 1914 : XVII. t. c. 29. §-a értelmében a vasúti alkalmazottak körében bármilyen egyesületet csak a kereskedelemügyi miniszter előzetes engedélyével szabad alapítani, hogy továbbá az alkalmazottak körében alakuló bármilyen egyletnek alapszabályait az érdekelt vasútigazgatóság útján, annak véleményével ellátva kell jóváhagyás végett a kereskedelemügyi miniszterhez felterjeszteni. Az eddigi gyakorlat e részben az volt, hogy olyan egyesületnek alapszabályait, amelybe bármelyik vasúti vállalatnak alkalmazottja beléphetett volna, a kereskedelemügyi miniszter nem hagyta jóvá. Sőt nem hagyott jóvá a háború alatt olyan egyesületi alapszabályokat sem, amelyek módot adtak volna arra, hogy egy-egy vasúti vállalatnak, tehát pl. az államvasutaknak különböző szolgálati ágakhoz tartozó alkalmazottai, tehát úgy a vontatási, mint a forgalmi vagy műhelyi szertári stb. személyzet egyaránt beléphetett volna ugyanabba az egyletbe. És nem hagyta jóvá végül a kereskedelemügyi miniszter az olyan egyletnek alapszabályait sem, amelynek tekintetében helyénvalónak látszott az a gyanú, hogy alapításában a szociáldemokrata pártnak is része van. Irányadó különösen a szociáldemokrata párt részvételével alakult egyesületek tekintetében az a felfogás volt, hogy ennek a pártnak ereje elsősorban a pártfegyelmen nyugszik, hogy ez a pártfegyelem csak akkor lehet tökéletes, ha a szolgálati fegyelmet aláássa és a párt tagjait olyan erős szervezetben tudja tömöríteni, hogy ezek a vasúti szolgálatban elengedhetetlen szolgálati fegyelmet is alárendelik annak a pártfegyelemnek, melyet a felelős kormányon kívül álló felelőtlen tényezők irányítanak.

El kell ismerni azonban, hogy a vasúti alkalmazottak egyesülési jogára vonatkozó ezzel a gyakorlattal az óhajtott célt elérni egyáltalában nem sikerült és hogy a fejlődés mai fokán egyáltalán mind kevesebb lehetőség nyílik arra,

[2] Vö.: 1918—16—28. és 1918—21—3. — 1917. jan. 23-án vasutassztrájk volt. (Dokumentumok a magyar párttörténet tanulmányozásához. I. k. Budapest, 1954. 215. o.)

[3] L. 1918—16—28. és előzményei.

[4] 1918. jún. 20—28., országos általános sztrájk. L. 1918—21—1/7.

hogy ez a politika eredményre vezessen. A vasúti alkalmazottak körében is bekövetkezett az, aminek tanúi voltunk az ipari szakszervezetek alakulásának első idejében, éspedig nemcsak nálunk, de az egész világon, amidőn ugyanis az államhatalom az egyesületi alapszabályok jóváhagyásának megtagadásával iparkodott a fejlődő mozgalom elé gátat emelni. Nyílt egyesülés helyett ugyanis a vasúti alkalmazottak is titkos egyesületet, úgynevezett szabad szervezetet létesítenek, homályban maradó vezetőséggel, meg nem határozható számú taggal, meg nem határozható, hozzáférhetetlen vagyonnal. Hogy az ilyen szabad szervezetnek veszélyei a nyílt egyesületeinél sokkal nagyobbak, mondani sem kell. És ha sikerül is az ilyen szabad szervezetet időnként lehetetlenné tenni, mi biztosíték sincs arra nézve, hogy nem alakul-e rögtön helyébe másik.

Közelebbről kell foglalkoznom ezzel a kérdéssel ennélfogva, hogy többrendbeli kérvény fekszik — éspedig már hivatalba lépésemet megelőző idők óta — elintézetlenül a vezetésem alatt álló minisztériumban a vasúti alkalmazottak oly egyesületi alapszabályainak jóváhagyása iránt, amelyek azért, mert különböző vállalatokhoz, különböző szolgálati ágakhoz tartozó vasúti alkalmazottaknak lehetővé teszik a belépést és főkép azért, mert a szociáldemokrata párt közreműködése az egyesület alapításában megállapítható volt, az eddig követett gyakorlat szerint jóváhagyhatók nem volnának. Az alkalmazottak sürgetik a döntést, természetesen a kedvező elintézést, és kitérni ez elől a döntés elől komoly érdekek veszélyeztetése nélkül immár nem lehet. Viszont joggal lehet tartani tőle, hogy a kedvezőtlen döntés is oly bonyodalmakat idézhetne fel, amelyeknek elkerülése, különösen a mai időkben, mindenesetre kívánatos volna. A kérdés oly nagy horderejű, hogy szükségesnek tartom intézkedésem előtt a minisztertanács hozzájárulását is ehhez kikérni.

Nézetem szerint nem zárkózhatunk el oly egyesületek alapszabályainak jóváhagyása elől, melyekben bár különböző vasúti vállalatok, de azonos foglalkozású alkalmazottai egyesülni akarnak.

Így nem vélek elzárkózhatni a vasúti munkások egyesületének engedélyezése elől, ha abba más elemek, mint munkások fel nem vétetnek.

Nem vélek elzárkózhatni a budapesti villamos vasutak alkalmazottainak egyesülése elől sem, mert az alkalmazottak szolgálati viszonyai annyira egymásba vágók, hogy különbséget azok között tenni nem lehet.

Azt az 1908. évi rendelkezést, hogy az alkalmazottak nem lehetnek szociáldemokrata szervezetek tagjai, ez alkalommal nem kívánom érinteni, ezzel a kérdéssel külön kell majd foglalkozni, azonban annyira már nem lehet ma menni, hogy azért tagadjuk meg valamely egyesülettől az engedélyt, mert szociáldemokrata befolyásra alakul, vagy az alatt állhat.

Legyünk e részben tisztában a helyzettel, bármit teszünk, az alkalmazottak nagy része ezen befolyás alá került már, ezt láthattuk a legutóbbi két nagy politikai sztrájk alkalmával, ezt megakadályozni már nem áll módunkban.

Ha úgy mint másutt, nálunk is törvény biztosítaná az alkalmazottak egyesülési jogát, törvény, mely a megalakulás szempontjából nem ír elő egyebet, mint hogy a megalakulást be kell jelenteni és míg az egyesületnek jogképességét is csak annak bírósági bejegyzésétől teszi függővé, akkor arra, hogy miniszteri diszkréciótól függjön, megalakulhat-e egyáltalán valamely egyesület vagy sem, nálunk sem kerülhetne sor. Előrelátható, hogy az alkalmazottak egyesülési jogának törvényi biztosítása elől már a legközelebbi jövőben

nem térhetünk ki mi sem, sőt bizonyos, hogy minél előbb teszünk eleget a kor ebbeli követelményeinek, a fejlődést bénító annál több rázkódtatástól kíméljük meg gazdasági életünket. De, ha így áll a dolog, akkor éppen a politikai célszerűség követelménye az, hogy a kormányhatalom egyesületi jogunk mai állapotában se alkalmazzon már oly eszközöket, melyekről tudja, hogy céljuknak meg nem felelnek, s hogy éppen ezért maga a törvényhozás fogja azokat rövid időn belül már hatályuktól megfosztani.

Természetes, hogy a vasúti alkalmazottak egyesülési jogának ily szabaddá tétele még nem jelenti annak eltűrését, hogy az egyesület a vasúti szolgálat érdekeivel ellenkező magatartást követhessen, nem jelenti főképen a vasúti alkalmazottak sztrájkjogának elismerését. A sztrájktilalomnak a vasúti üzemekben továbbra is feltétlenül érvényesülnie kell. A retorziónak, melyet a tilalom megszegé.ére törvényeink kilátásba helyeznek, érvényesülnie kell ezután is, éspedig nemcsak az egyénnél, hanem az egyesülettel szemben is. Az ilyen egyesületi alapszabályok jóváhagyásával kapcsolatban magukban az alapszabályokban kifejezésre lehet juttatni azt, ami különben a törvényekből anélkül is következik, hogy amennyiben az egyesület az alkalmazottak munkaügyi és jóléti érdekeit meg nem engedett eszközökkel próbálná szolgálni, vagy a kereskedelemügyi miniszter által, illetőleg rendeletéből kívánt adatok kiszolgáltatását megtagadná, a kereskedelemügyi miniszter az alkalmazottakat úgy, mint eddig, létszámból való törlés terhe alatt az egyesületből való kilépésre kötelezheti, sőt az egyesületet fel is oszlathatja. Ugyancsak kimondható, sőt kimondandó lenne a jóváhagyási záradékban, hogy az illető egyesület a vasúti és hajózási főfelügyelőség közvetlen felügyelete alatt áll.

A vasúti forgalom biztonságának és zavartalanságának vélek szolgálatot tenni, midőn erre az álláspontra helyezkedem és az állandó izgatásnak egyik hathatós eszközét akarom ezzel az izgatók kezéből kivenni.

Ezzel azonban csak az első lépés leend megtéve a forgalom biztonsága érdekében ebben az irányban.

Tisztában kell lennünk ugyanis azzal is, hogy ha el is távolítjuk ezzel a gyúanyagnak egy részét a vasúti vállalatoknak és a vasúti alkalmazottaknak egymáshoz való viszonyából: önmagában a vasúti alkalmazottak sztrájkjogának hiánya parancsoló szükséggé teszi azt, hogy ezt a hiányt az alkalmazottak munka- és jólétügyének megfelelő szabályozásával ellensúlyozzuk. Áll ez különben nemcsak a vasúti, hanem az összes közérdekű üzemekre is. A törvényhozásnak ez irányú intézkedése azonban épp úgy, mint az alkalmazottak egyesülési jogának törvényi elismerése és szabályozása megfelelő előkészítés nélkül meg nem valósítható, ez már csak további lépés lehet. Sorra fog kerülni mielőbb ez is. Egyelőre azonban erről nincs szó, most csak ahhoz kérem a t. Minisztertanács hozzájárulását, hogy a vasúti alkalmazottak egyesületeinek olyan alapszabályait, melyek a törvénnyel és közrenddel nem ellenkeznek, a fentebb említett korlátozó rendelkezések felvételével a belügyminiszter úrral, illetőleg a horvát—szlavón—dalmátországi bán úrral egyetértőleg jóváhagyhassam, akkor is, ha az egyesület több vasúti vállalatnak alkalmazottaira terjed is ki, fenntartva azt az elvet, hogy az egyesület csak azonos, vagy mint a budapesti villamos közúti alkalmazottak egyesületénél van, rokon természetű foglalkozási körökre szorítkozik.

OL. ME. 1918—VII—4716. Minisztertanácsi előterjesztés. — A kereskedelemügyi miniszternek 1918. okt. 15-én a miniszterelnökhöz átküldött előterjesztése.

FÜGGELÉK

I.

Azon ügyeletek, melyek miniszteri ellenjegyzéssel ellátandó végelhatározás végett ő felségéhez terjesztendők. (1867)

OL. ME. 1897—VI—3889, 11.511. iktatószám alatt: OL. ME. 1867/64. M. E. sz. szabályzat.

1. §. — Az 1848:III. t. c. 7. §-ában érintett nevezéseket tárgyazó l. a.[a] felterjesztések, melyekhez még a székes- és társas káptalanbeli kanonokok nevezése is sorolandó, s a kegyelmezés esetei kivétel nélkül.

2. §. — A királyi és miniszteri tisztviselők nevezése a VI. díjosztálytól bezárólag fölfelé, valamint a miniszteri titkároké is.

3. §. — Az iskolai kerületi főigazgatók, egyetemi tanárok, jogakadémiai s hason minőségű más államtanintézetek s közép tanodák (gymnasiumok) igazgatóinak s az egyházmegyei iskolai főfelügyelők, továbbá bányai igazgatók főtisztviselők nevezése.

4. §. — Az egyetemi magántanárok (Docenten) s egyéb tanárok megerősítése, mennyiben külhoniak lennének.

5. §. — A legfelsőbb nevezéstől függő államtisztviselők nyugdíjaztatása, fölmentése, áthelyezése, elbocsátása, a szabályszerűleg járó nyugdíj felemelése.

6. §. — Tisztviselők és szolgák számára engedélyezendő jutalmazások, ha 1000, illetőleg 200 forintot meghaladnak.[1]

7. §. — A tisztviselői kötelékhez nem tartozó egyének jutalmazása 1000 forintnyi öszvegen túl.[2]

8. §. — Theresianumi s katonanöveldei alapítványi helyek adományozása.

9. §. — Legfelsőbb kegyuraság alatt álló, vagy alapítványi javadalmakon megürült plébániák adományozása, ha az évi jövedelem 2000 forintnyi összeget meghalad, vagy ha az illető szakminiszter nem azon egyént akarná kinevezni, mely a püspök által első helyre jelöltetett.

10. §. — Bérleti, eladási szerződések, egyezkedések, kártalanítások, törlések, s kártérítési felmentések, ha

a) bérleti s adásvevési szerződéseknél a bér- vagy vételi összeg 20.000 forintot meghalad, s a bérlet tartama 10 éven túl terjed,

b) kétes esetekbeni egyezkedéseknél az elengedendő összeg 10.000 forintot,

c) kártalanítási címen teljesítendő fizetéseknél 5000 forintot.

d) leiratásoknál s kártérítések elengedésénél 10.000 forintot, illetőleg 5000 forintot túlhalad.

a) Legalázatosabb.

1. Az osztrák minisztériumok hatáskörébe tartozott: „...die Erteilung von Belohnungen, Remunerationen und Aushilfen an Beamte bis zum Betrage von 500 fl. C. M. und an die Dienerschaft bis zum Betrage von 80 fl. C. M." — *Stubenrauch* i. m. 22. o.

2. Az osztrák minisztériumok hatáskörébe tartozott: „...die Erteilung von Belohnungen bis zum Betrage von 500 fl. C. M. an solche Personen, die keine Staatsbeamten und Diener sind, oder zu dem bezüglichen Ministerium in keinem Dienstverbande stehen". — *Stubenrauch* i. m. 23. o.

11. §. — Oly előzményileg fedezett építkezések jóváhagyása, melyek 25.000 forinton, út-, víz- s vaspályaépítkezéseknél pedig 50.000 forinton túl terjednek.[3]

Vallási vagy iskolai célokra történt építkezések közalapokbóli fedezésének engedélyezése 10.000 forinton túl.

12. §. — Törvényjavaslatok, országgyűlési előterjesztések, országgyűlési bemutatásuk előtt, vagy ezeket pótló lényegesb id. [b)] rendelvények tervezetei.

13. §. — Új hivatalok vagy hivatali állomások végleges rendszeresítése iránti javaslatok. A minisztérium által ideiglenesen szervezett tiszti állomások iránt, mennyiben azok végleges betöltése ő felségének fenntartva nem lenne, csak utólagos feljelentés szükségeltetik.

14. §. — Koronai s kamarai javakat s bányakezelést érdeklő szerves intézkedések.

15. §. — Papi vagy egyházi javadalmak elidegenítése s terheltetése.

16. §. — Törvényesítési esetek, mind nemes, mind nemtelen egyénekre nézve.

17. §. — Nemes egyének névváltoztatása s örökbefogadása.

18. §. — Hitbizományok alakítására s megerősítésére vonatkozó javaslatok.

19. §. — A görögkeleti hitfelekezetbeliek azon ügyei, melyek az 1790:27. t. c. által ő felségének fenntartattak.

20. §. — Oly új egyletek, ipar- vagy hitelintézetek engedélyezése s alapszabályaiknak jóváhagyása vagy a jóváhagyottak módosítása, melyekre nézve eddig is ő felsége legfelsőbb elhatározása kikérendő volt.

21. §. — Közép- és főtanodák engedélyezése.

22. §. — Vasúti engedélyezésekre vonatkozó intézkedések.

23. §. — Legfelsőbb kézjegyzettel ellátott mindennemű kérvényi ügyek.

24. §. — Különös fontosságú eseményekről ő felségének jelentés teendő.

II.

Az ő felsége legfelsőbb elhatározása alá terjesztendő ügyek.[1] (1897)

OL. ME. 1897—VI—3889., 12 455. M. E. iktatószám alatt, litografálással sokszorosított példány.

Alaptervezetét l. az 1897. márc. 10-i minisztertanács jegyzőkönyvében (a szöveg bal oldalán); u.-itt találhatók (jobb oldalon) a miniszterek módosító észrevételei. (OL. ME. 1897—VI—3889., 11.511. M. E. iktatószám alatt, „Az ő felsége legfelsőbb elhatározása alá terjesztendő ügyek" címmel, litografált formában; terjedelme 50 o.)

A minisztertanács módosításai alapján készült újabb tervezetet, benne a király kívánságait kifejező vöröstintás megjegyzésekkel l. OL. ME. 1897—VI—3889., 12 455. M. E. iktatószám alatt, Bánffy Dezső miniszterelnöknek a királyhoz intézett felterjesztéséhez csatolva.

1.

Az 1848. III. t. c. 7-ik §-ában említett ügyekre vonatkozó előterjesztések, melyekhez még a székes- és társaskáptalanbeli kanonokok kinevezése is sorozandó.[2]

[3] Vö. uo. 23. o.

b) ide vonatkozó.

[1] Az 1897-től 1924-ig érvényben volt szabályzat végleges szövege.

[2] Az alaptervezetben csak az első bekezdés volt benne. A minisztertanács márc. 10-i tárgyalásán egészítették ki a második és harmadik bekezdéssel. Indokolását l. a márc. 10-i jegyzőkönyv legvégén.

Állami tisztviselőknek fizetés nélkül való kinevezése nem tekintetik címadományozásnak.

Ennélfogva az oly osztályú hivatali állásokra vonatkozólag, melyeknek betöltése miniszteri hatáskörben történik, a fizetés nélkül való kinevezés is a miniszterek hatásköréhez tartozik.

2.

Az állami tisztviselők kinevezése a VI-ik fizetési osztálytól bezárólag felfelé egyáltalában, [a)] továbbá a tudományegyetemi, műegyetemi és a főiskolai jelleggel bíró akadémiák tanárainak, valamint az állami felsőbb tanintézetek, gimnáziumok és reáltanodák igazgatóinak [b)]; azonkívül mindazoknak kinevezése, kiknek kinevezése valamely törvény vagy szervezési szabályrendelet értelmében ő felségének tartatott fenn.[3]

3.

Az egyetemi magántanárok s egyéb tanárok megerősítése, amennyiben külhoniak lennének; [c)] továbbá a doktori felavatások „sub auspiciis Regis". [d)]

4.

A legfelsőbb kinevezés alá eső állami tisztviselők nyugdíjazása, felmentése, áthelyezése és elbocsátása, [e)] kivéve az ügyészi kar tagjainak az áthelyezését (1891:XVII. t. c. 53 §), valamint a fegyelmi vagy büntető eljárás útján hivatalvesztésre ítélt bírák és ügyészeknek az elbocsátását. [f)] [4]

5.

Rokonsági és sógorsági viszonyból keletkező együttműködési akadály alóli felmentések az 1891:XVII. t. c. 44. §-a első és második bekezdésében meghatározott esetekben.[5]

6.

A törvény által megkívánt, de hiányzó kellékek elengedése, mégpedig megszakítás vagy egyéb ok miatt be nem számított szolgálati idő beszámítása, vagy pedig bizonyos szolgálati idő hiányának elengedése s ez alapon a szabályszerűnél nagyobb összegű ellátás vagy tekintetet érdemlő körülményeknél fogva kegyelmi nevelési járulékok s általában kegydíjak engedélyezése.[6]

a—b) közötti rész a király kívánságára került bele.

[3] Ennél a pontnál az volt az irányadó, hogy a király tehermentesítése érdekében a legfelsőbb kinevezéshez kötött állások számát lehetőleg ne szaporítsák. (L. márc. 10-i jegyzőkönyv 2. pontjához fűzött megjegyzések.)

c—d) közötti rész a király kívánságára került bele.

[4] Ezt a pontot az igazságügy-, a pénzügy- és a kereskedelemügyi miniszter javaslata alapján kiegészítették az e—f) közötti résszel. (Márc. 10-i jegyzőkönyv 4. pontjához fűzött megjegyzések.)

[5] Ez a pont az igazságügyminiszter javaslata alapján került bele az alaptervezetbe. (Márc. 10-i jegyzőkönyv új 5. pont.) — A király kívánságára kimaradt a tervezetből a jutalmazásokra vonatkozó két pont; ezek átkerültek a minisztertanács ügykörét tartalmazó szabályzatba (l. ott 7. és 8. pont).

[6] A pénzügyminiszter javaslatára átalakítva és kibővítve (márc. 10-i jegyzőkönyv 7. [új 8.] pont).

7.

Alapítványi helyek s ösztöndíjak létesítése, ha azok az államkincstár vagy a közalapok terhére történnek, valamint a Theresianumi s a budapesti Ferenc József-intézeti, továbbá a katonai nevelő- és képzőintézeti alapítványi helyek adományozása.[7]

8.

Legfőbb kegyuraság alatt álló vagy alapítványi javadalmakon megürült plébániák adományozása, ha az évi jövedelem 2000 frtnyi összeget meghalad, vagy ha az illető szakminiszter nem azt az egyént akarná kinevezni, ki a püspök által első helyre jelöltetett.[8]

9.

A királyi adományozástól függő főpapi javadalmak és a közalapok ingatlanainak bérlete és eladás iránt kötendő jogügyletek, egyezkedések, kártalanítások, törlések s kártérítés alóli felmentések, ha

a./ a bérlet iránt kötendő jogügyleteknél az évi bérösszeg 20.000 frtot meghalad és a bérlet tartama 10 évnél tovább terjed; rövidebb tartamú bérleteknél, ha az évi bérösszeg 50.000 frtot meghalad;

b./ az eladás iránt kötendő jogügyleteknél a vételár 20.000 frtot meghalad;

c./ kétes esetekre vonatkozó egyezkedéseknél az elengedendő összeg 10.000 frtot;

d./ kártalanítás címén teljesítendő fizetéseknél a fizetendő összeg 10.000 frtot;

e./ leiratásoknál s kártérítések elengedésénél a kérdésben levő összeg 10.000 frtot meghalad.[9]

10.

Papi vagy egyházi javadalmak terhelése 20.000 frtnyi értéken felül. Egyházi birtokszerzések 10.000 frton felüli értékben.

Hasznos beruházások esetében, midőn csak a javadalmi értékek elhelyezése szenved változást, csak a 40.000 frt. értéket meghaladó ügyek.[10]

11.

Költségvetésileg fedezett állami munkálatok foganatosításának jóváhagyása, ha a költség 100.000 frtot meghalad.

Ha a tervezett munkálat költségvetésileg fedezve nincsen: a legfelsőbb jóváhagyás kérendő, ha a költség 20.000 frtot meghalad.

Vallási vagy iskolai célokra történő építkezéseknek közalapokból való fedezésénél a legfőbb jóváhagyás kérendő, ha a költség 10.000 frtot meghalad.

Ha a tervezett alkotás egészben már legfelsőbben jóvá van hagyva, az annak végrehajtásához tartozó egyes munkálatok külön legfelsőbb jóváhagyást nem igényelnek.

[7] A pénzügyminiszter, a vallás- és közoktatásügyi miniszter és a belügyminiszter javaslatára kiegészítve. (Márc. 10-i jegyzőkönyv 8. [új 9.] pont).

[8] A márc. 10-i minisztertanács nem változtatott rajta. (L. ott, 9. [új 10.] pont.)

[9] Végleges szövege több miniszter között folyó hosszabb vita után alakult ki s a király is módosított rajta. (Márc. 10-i jegyzőkönyv 10. [új 11.] pont.)

[10] Végleges szövegét a vallás- és közoktatásügyi miniszter alakította ki. (Márc. 10-i jegyzőkönyv 20. pont.) Egy szót a király is kitörölt a tervezet szövegéből.

A legfelsőbben jóváhagyott munkák végrehajtása végett kötött munkaszerződések, amennyiben valamely különleges körülmény azt nem indokolja, külön legfelsőbb jóváhagyást nem igényelnek.

A fennebbi határozmányok nem vonatkoznak az államvasúti és államvasúti gépgyári, valamint a diósgyőri m. kir. vas- és acélgyári munkálatokra és beszerzésekre, melyekre nézve legfelsőbben jóváhagyott külön határozmányok vannak érvényben.[11]

12.

Közgazdasági, ipari vagy közlekedési vállalatok vagy más intézmények segélyezésére vonatkozó szerződések, ha az állami hozzájárulás vagy segély általában évi 20.000 frtot, 10 évnél hosszabb időre terjedő kötelezettségnél pedig évi 2000 frtot meghalad.

Amennyiben a helyi érdekű vasutaknak adandó segélyek és állami hozzájárulások már az illető vasút engedélyezése iránti legfelsőbb felhatalmazást kérő felterjesztésekben bejelentettek, ezeknek külön felterjesztésben való bejelentése nem szükséges.[12]

13.

Törvényjavaslatok, fontosabb országgyűlési előterjesztések az országgyűlésnek való bemutatása előtt; továbbá törvényt pótló rendeletek tervezete, ha azokat az összminisztérium szándékozik kibocsátani.[13]

14.

Eddig nem létezett és törvényhozásilag vagy költségvetésileg még nem engedélyezett polgári hivatalok vagy hivatali állások rendszeresítése.[14]

15.

Kinevezések, méltóságok, rendjelek és címek adományozása után járó díjak elengedése.[15]

16.

Köztisztviselőknél, vagy olyanoknál, akik köztisztviselők óhajtanak lenni, az alaki képzettség hiányától való felmentés.[16]

17.

A vallás- és tanulmányi-, valamint az erdélyi római katolikus status által kezelt alapok évi költségvetéseinek és zárszámadásainak jóváhagyása.[17]

[11] Vö. a márc. 10-i jegyzőkönyv 11. (új 12.) pontjával (az igazságügyminiszter, kereskedelmi miniszter, földművelési miniszter és az előadó hozzászólása).

[12] Szövege a kereskedelmi miniszter és az előadó hozzászólása alapján módosult. (L. márc. 10-i jegyzőkönyv 12. [új 13.] pont.)

[13] Vö. a márc. 10-i jegyzőkönyv 13. (új 14.) pontjával (az igazságügyminiszter hozzászólása).

[14] Vö. a márc. 10-i jegyzőkönyv 14. (új 15.) pontjával (a honvédelmi miniszter, az igazságügyminiszter, a pénzügyminiszter, a kereskedelmi miniszter és az előadó véleménye).

[15] A márc. 10-i minisztertanácson észrevétel nem volt (15. [új 16.] pont.)

[16] A kereskedelmi miniszter hozzászólása alapján módosítva. (Márc. 10-i jegyzőkönyv 16. [új 17.] pont.)

[17] Vö. a márc. 10-i jegyzőkönyv 17. (új 18.) pontjával (a vallás- és közoktatásügyi miniszter, belügyminiszter, kereskedelmi miniszter, földművelési miniszter és az előadó véleménye).

18.

Állami vagy pénzbeli nyereményekkel egybekötött magánsorsjátékok rendezésének, továbbá a jótékonycélú állami sorsjátékok jövedelme hovafordításának és az ezen jövedelemből való részesítésre vonatkozó előjegyzéseknek engedélyezése.[18]

19.

A korona- és kincstári javak kezelését illető szerves intézkedések.[19]

20.

Törvényesítési esetek, mind nemes, mind nem nemes egyénekre nézve.[20]

21.

Nemes egyének névváltoztatása s örökbefogadása.[21]

22.

Házassági akadályoktól való felmentés az 1894:XXXI. t. c. 11., 20., 23. és 45. §§-ai esetében.[22]

23.

Hitbizományok alakítására s megerősítésére vagy változtatására vonatkozó javaslatok.[23]

24.

A görögkeleti hitfelekezetbeliek azon ügyei, melyek az 1790:27. t. c. s későbbi királyi rendeletek által ő felségének fenntartattak.

A különböző hitfelekezetek zsinati (autonomiai) szabványainak jóváhagyása.[24]

25.

Közép- és főtanodák engedélyezése.[25]

26.

Vasutak és hajózási csatornák engedélyezése, kivéve a helyi érdekű vasutaknál a kisebb jelentőségű közúti (városi, községi stb.) és bányavasutakat, siklópályákat stb. még akkor is, ha gőzerőre rendeztetnek be, végre egyáltalában azon vasutakat és vágányokat, melyek a közforgalomnak nem szolgálnak.[26]

[18] A márc. 10-i minisztertanácsnak nem volt ellenvetése (18. pont); ezt a pontot a király kívánságára módosították.

[19] A földművelési miniszter javaslatára egy szó módosítva (márc. 10-i jegyzőkönyv 19. pont).

[20] A márc. 10-i minisztertanácsnak észrevétele nem volt (21. pont).

[21] A márc. 10-i minisztertanácsnak észrevétele nem volt (22. pont).

[22] A márc. 10-i minisztertanácsnak érdemleges észrevétele nem volt (23. pont).

[23] Fenti minisztertanács változatlanul hagyta (24. pont).

[24] A vallás- és közoktatásügyi miniszter által módosítva (márc. 10-i jegyzőkönyv 25. pont).

[25] A márc. 10-i minisztertanács változatlanul hagyta (26. pont).

[26] A kereskedelmi miniszter javaslatára kibővítve (márc. 10-i jegyzőkönyv 27. pont).

27.

Helyi érdekű vasutak építéséhez gazdasági érdekeltség alapján állami anyagi hozzájárulás, ha a hozzájárulás értéke 20.000 frtot meghalad.[27]

28.

A horvát-szlavón volt határőrvidéki beruházási alap költségvetésének, zárszámadásának és jövedelmei hovafordításának jóváhagyása.[28]

29.

Legfelsőbb kézjegyzettel ellátott mindennemű kérvényi ügy.[29]

30.

Különös fontossággal bíró eseményekről ő felségének jelentés teendő.[30]

I.—II.

A király legfelsőbb elhatározása alá terjesztendő ügyek 1867-i és 1897-i jegyzékének egybevetése.

1867	1897	1897	1867
1. §	1. pont	1. pont	1. §
2.	2.	2.	2., 3.
3.	2.	3.	4.
4.	3.	4.	5.
5.	4.	5.	—
6.	—	6.	5.
7.	—	7.	8.
8.	7.	8.	9.
9.	8.	9.	15.
10.	9.	10.	15.
11.	11.	11.	11.
12.	13.	12.	22.
13.	14.	13.	12.
14.	19.	14.	13.
15.	9., 10.	15.	—
16.	20.	16.	—
17.	21.	17.	—
18.	23.	18.	—
19.	24.	19.	14.
20.	—	20.	16.
21.	25.	21.	17.
22.	26.	22.	—
23.	29.	23.	18.

[27] A márc. 10-i minisztertanács változatlanul hagyta (28. pont).

[28] A földművelési miniszter javaslatára beiktatott új pont (márc. 10-i jegyzőkönyv 29. pont). A király módosításával kiegészítve.

[29–30] A márc. 10-i minisztertanács változatlanul hagyta (29. [új 30.] pont és 30. [új 31.] pont).

24.	30.	24.	19.
		25.	21.
		26.	22.
		27.	—
		28.	—
		29.	23.
		30.	24.

*

III.

A minisztertanács elhatározása elé terjesztendő ügyek.[1] (1897)

OL. ME. 1897. júl. 14. — 28. számú minisztertanácsi jegyzőkönyv tartalmazza a szabályzat végleges szövegét.

A tervezetet és a miniszterek stb. hozzáfűzéseit, módosításait l. OL. ME. 1897—VI—3889, 12.046. M. E. iktatószám alatt fogalmazványban ; mellette l. a litografálással készült tisztázatot is.

A miniszterelnök úr bemutatván javaslatát azon ügyekre nézve, melyek minisztertanácsi elhatározás alá bocsátandók,

megállapíttatik, hogy jövőre a következő ügyek terjesztendők a minisztertanács elhatározása alá :

1. A bírói és közigazgatási hatóságok között felmerült illetékességi összeütközések az 1869:IV. t. c. 25. §-a értelmében.

2. Az állami számvevő szék elnöke és egyes miniszterek közt felmerült nézeteltérések iránti határozathozatal. (1870:XVIII. t. c. 16. §.)

3. Területátcsatolások az 1890:XXIX. t. c. 2. §-a értelmében.[2]

4. Érsekeknek, püspököknek, országzászlósoknak, a főrendiház elnökének és alelnökeinek kinevezése, továbbá nemesség- és a tényleges állományú és helyi alkalmazású honvéd-, továbbá a tényleges állományú csendőregyének kivételével — cím- és rendek adományozására vonatkozó javaslatok.[3]

[1] Az 1897-től 1924-ig érvényben volt szabályzat végleges szövege.

[2] Az 1897. júl. 14-i minisztertanács a tervezet első három pontján nem változtatott.

[3] A 4. pont tervezete :

„Érsekeknek, püspököknek, országzászlósoknak, a főrendiház elnökének és alelnökének kinevezése, továbbá nemesség-, cím- és rendek adományozására vonatkozó javaslatok." Észrevételek :

A horvát-szalvón-dalmát miniszter úr a Horvát-Szalvónországok autonómiája körébe eső ügyeket illetőleg az eddigi gyakorlatot fenntartatni kéri, amelynek értelmében csak érsekek, püspökök kinevezésére, valamint a nemesség-, cím- és rendek adományozására vonatkozó javaslatok, nemkülönben a három horvát-szlavón-dalmátországi osztályfőnök, a hétszemélyes és báni tábla elnökei, valamint a horvát-szlavón főispánok kinevezései volnának a minisztertanács elé terjesztendők.

A honvédelmi miniszter úr szükségesnek tartja jelezni, hogy a rendek adományozására vonatkozó javaslatoknak a minisztertanács elé terjesztése polgári állású egyénekre vonatkozik, minthogy katonai egyéneknél az ilyféle adományozást ő felsége legfelsőbb hadúri minőségéből kifolyólag gyakorolhatja.

A földművelésügyi miniszter úr a „kanonokok"-at is felveendőknek tartaná.

Előadói vélemény :

Minthogy katonai egyének polgári alkalmazásban is vannak például a ménesintézeteknél, akiknek számára az illetékes miniszter kitüntetési javaslatokat tehet, a honvédelmi miniszter úr által indítványozott megszorított jelző mellőzendő volna.

5. Örökös és élethossziglani főrendiházi tagok kinevezésére vonatkozó javaslatok. (1885:VII. t. c. 2. és 5. §§-ai.)[4]

6. Az állami tisztviselők kinevezése a VI. fizetési osztálytól bezárólag felfelé egyáltalában ; azonkívül mindazoknak kinevezése, kiknek kinevezése valamely törvény vagy szervezési szabályrendelet értelmében ő felségének vagy a minisztertanácsnak tartatott fenn, kivéve az egyetemi, műegyetemi tanárokat, akadémiai igazgatókat, tankerületi főigazgatókat és középiskolai igazgatókat, kiknek kinevezését az illetékes szakminiszter saját hatáskörében hozza ő felségénél javaslatba.[5]

7. Tisztviselők, altisztek és szolgák számára pénzjutalmazásoknak és segélyeknek végérvényesen engedélyezése, ha a tisztviselőknek engedélyezendő jutalom vagy segély 1000 forintot, az altisztek vagy szolgáknak engedélyezendő összeg pedig a 900 forintot meghaladja.[6]

8. A tisztviselői kötelékhez nem tartozó egyének számára 1000 forintot meghaladó jutalmaknak végérvényesen engedélyezése.[7]

A kanonokok kinevezése eddig sem volt a minisztertanácsban ; korábbi években szóba hozatott már, hogy azok kinevezése is a minisztertanács elé terjesztessék, de az akkori vallás-és közoktatásügyi miniszter úr által elleneztetett.

A horvát miniszter úr megjegyzése indokolt ; de miután a minisztertanács elé terjesztendő ügyekről készítendő szabályzat egyebekben sem illik a Horvát-Szlavónországok autonóm jogkörébe eső ügyekre, ez utóbbi ügyekről talán a szabályzat végén a következő határozmány volna felveendő :

(L. a javasolt szöveget a végleges szövegezésben 27. pont alatt.)

Az előadói vélemény befejezése :

„Eszerint tehát a 4. pont változatlanul volna fenntartandó."

(A végleges szövegezésben a 4. pont abban tér el a tervezettől, hogy a honvédekre és csendőrökre vonatkozó betoldást tartalmaz.)

[4] Az 5. pontnál a minisztertanácsnak észrevétele nem volt.

[5] A tervezet 6. pontja :

„A király és miniszteri tisztviselők kinevezése a VI. fizetési osztálytól bezárólag felfelé, azonkívül a miniszteri titkároknak, továbbá a királyi bíráknak, albíráknak, kir. ügyészeknek és kir. alügyészeknek ; a mező- és erdőgazdasági, valamint a bánya- és gyári üzemek igazgató-főtisztviselőinek, valamint mindazoknak kinevezése, kiknek kinevezése valamely törvény vagy szabályrendelet értelmében ő felségének tartatott fenn." — Észrevételek :

Tekintettel a vallás- és közoktatásügyminiszter úr megjegyzésére, hogy az egyetemi, műegyetemi tanárok, akadémiai igazgatók, tankerületi főigazgatók, középiskolai igazgatók kinevezése eddig sem tartozott a minisztertanács elé ; tekintettel a kereskedelmi miniszter úrnak megjegyzésére, hogy a m. kir. államvasutak igazgatási utasításának 2. §-ában felsorolt igazgatók a minisztertanács által neveztetnének ki ; tekintettel végre arra, hogy a legfelsőbb helyre terjesztendő ügyek szabályzatának 2. §-a miképpen állapíttatott meg : a 6. pont következőleg volna szövegezendő :

(L. a javasolt szöveget a végleges szövegezésben 6. pont alatt. Eltérés: a javasolt szöveg utolsó szavai : „hozhatja ő felségénél javaslatba" a végleges szövegben így hangzanak : „hozza ő felségénél javaslatba".)

[6] A tervezet 7. pontja :

„Tisztviselők és szolgák számára engedélyezendő pénzjutalmak és segélyek iránti javaslatok, ha a jutalom vagy segély összege az 1000 forintot, illetőleg 200 forintot meghaladja." — Észrevétel :

Tekintettel a legfelsőbb helyre terjesztendő ügyek szabályzatára, következőleg szövegezendő :

(L. a javasolt szöveget a végleges szövegezésben 7. pont alatt.)

[7] A tervezet 8. pontja :

„A tisztviselői kötelékhez nem tartozó egyének jutalmazása iránti javaslatok 1000 forintnyi összegen felül." Ezt a minisztertanács, a legfelsőbb helyre terjesztendő ügyek szabályzatára való tekintettel, módosította.

9. A törvényszerűnél nagyobb összegű ellátás vagy tekintetet érdemlő körülményeknél fogva kegyelmi nevelési járulékok vagy kegydíjak engedélyezését célzó javaslatok s általában azok a nyugalmi intézkedések, melyek törvény vagy érvényben lévő minisztertanácsi határozatok alapján a pénzügyminiszter előzetes meghallgatása mellett csakis a minisztertanács határozatával foganatosíthatók.[8]

10. Alapítványi helyek és ösztöndíjak alapítására vonatkozó javaslatok, [a] ha azok az államkincstár vagy közalapok terhére történnek.[b)9]

11. Az állam tulajdonát képező ingatlanok bérlete és eladása iránt kötendő jogügyletek, egyezkedések, kártalanítások, törlések s kártérítés alóli felmentések végleges jóváhagyása, ha

a/ a bérlet iránt kötendő jogügyleteknél az évi bérösszeg 20.000 forintot meghalad és a bérlet tartama 10 évnél tovább terjed; rövidebb tartamú bérleteknél, ha az évi bérösszeg 50.000 forintot meghalad;

b/ az eladás iránt kötendő jogügyleteknél a vételár 20.000 forintot meghalad;

c/ kétes esetekre vonatkozó egyezkedéseknél az elengedendő összeg 10.000 forint;

d/ kártalanítás címén teljesítendő fizetéseknél a fizetendő összeg 10.000 forintot;

e/ leiratásoknál s kártérítések elengedésénél a kérdésben levő összeg 10.000 forintot meghalad.[10]

12. Az állami költségvetésben beruházásokra, közgazdasági, ipari, vasúti és hajózási vállalatok vagy más intézmények létesítésére vagy segélyezésére felvett összegek felhasználására vonatkozó intézkedések jóváhagyása, amenynyiben a tervezett intézkedés vagy az arra fordítandó összeg nagyságánál, vagy a teendő intézkedés országos, politikai vagy közgazdasági fontosságánál vagy az abból származó kötelezettségeknek számosabb évekre kiható tartamánál fogva az egész kormányt érdeklő jelentőséggel bír.[11]

13. Az állami költségvetési törvénytől eltérő minden kiadás foganatosításának jóváhagyása.[12]

[8] A tervezet 9. pontja:

„Nyugdíjemelést vagy kegydíjak engedélyezését célzó javaslatok." Végleges szövegét a pénzügyminiszter indítványozta (9. pont).

[9] Az a)—b) közötti szövegrészt a júl. 14-i minisztertanács a vallás- és közoktatásügyi miniszter javaslatára toldotta hozzá az eredeti tervezet szövegéhez.

[10] A tervezet szövegét l. OL. ME. 1896—II—501. sz. a.:

„Bérleti és eladási szerződések, egyezkedések, kártalanítások, törlések és kártérítések alóli felmentések, ha

a) bérleti s adásvevési szerződéseknél a bér- vagy vételi összeg 20.000 forintot meghalad, vagy a bérlet tartama 10 évnél továbbra terjed;

b) kétes esetekre vonatkozó egyezkedéseknél az elegendő összeg 10.000 forintot,

c) kártalanítás címén teljesítendő fizetéseknél a fizetendő összeg 5000 forintot,

d) leiratásoknál a kártérítések elengedésénél a kérdésben levő összeg 10.000 forintot, illetőleg 5000 forintot meghalad." — L. még: OL. ME. 1896—II—501., 3083. sz. a. a földművelésügyi miniszter hozzászólását. — Az 1897. júl. 14-i minisztertanács ezt a pontot, a legfelsőbb helyre terjesztendő ügyek szabályzatának idevágó pontjához igazítva módosította (11. pont).

[11] A júl. 14-i minisztertanács észrevétel nélkül fogadta el.

[12] A 13. pont tervezete:

„Költségvetési fedezettel nem bíró munkálatok foganatosításának jóváhagyása egyáltalában." — A júl. 14-i minisztertanácson a földművelésügyi miniszter csak a 2000 forintot meghaladó kiadásokra kívánta korlátozni a minisztertanácsi jóváhagyás

14. Oly, az egész kormány helyzetét vagy programmját érintő nagyobb fontosságú miniszteri kijelentéseknek előzetes jóváhagyása, melyek által az illető miniszterre vagy az egész kormányra habár csak erkölcsi kötelezettség származhatik.[13]

15. A rendes adminisztráció keretén túlmenő és több évre szóló terhes szerződésekhez való hozzájárulás.[14]

16. A jóváhagyott állami költségvetés keretén túleső hitelszükségletek.[15]

17. Az állami számvevőszéknek az országgyűlés elé terjesztendő jelentései a törvényhozás által engedélyezett hitellel szemben a számadási év folyamán netán előforduló túlkiadásokról, előirányzat nélküli kiadásokról és hitelátruházásokról.[16]

18. Törvényjavaslatok, fontosabb országgyűlési előterjesztések s a kormány politikai helyzetére kiható fontosabb rendeletek jóváhagyása,[c)] valamint felhatalmazás nemzetközi egyezmények létesítésének kezdeményezésére.[d)17]

19. Eddig nem létezett és törvényhozásilag vagy költségvetésileg még nem engedélyezett polgári hivatalok, vagy hivatali állások rendszeresítése, a rendszeresítésre vonatkozó statutumok (Utasítások stb.), továbbá létező hivatalok megszüntetése.[18]

20. Kinevezések, méltóságok, rendjelek és címek adományozása után járó díjak elengedése.[19]

21. Államtisztviselők kinevezésénél a rendesnél magasabb fizetési fokozatba való sorozás. (1893:IV. t. c. 5. §-a.)

22. Állami sorsjátékok rendezésének s jövedelmeik hovafordításának jóváhagyása.[20]

23. Hitbizományok alakítása, megerősítése vagy változtatása.[21]

24. Vasutak és hajózási csatornák engedélyezése, kivéve a helyi érdekű vasutaknál a kisebb jelentőségű közúti (városi, községi stb.) és bányavasutakat, siklókat stb.; még akkor is, ha gőzerőre rendeztetnek be; végre egyál-

szükségességét. A végleges szöveget a pénzügyminiszter javaslata alapján készítették el. (13. pont.)

[13] Fenti minisztertanácsnak észrevétele nem volt.

[14] A júl. 14-i minisztertanácson a pénzügyminiszter javaslatára mint új pontot iktatták be a tervezet szövegébe. (A végleges szöveg 15. pontja.)

[15] A tervezet szövegét elfogadták (15. pont, a végleges szövegben 16. pont). A kereskedelmi miniszter megjegyezte, hogy az 1895. szept. 14-i minisztertanácsi határozat, valamint az eddigi gyakorlat értelmében elegendő volna a pénzügyminiszter hozzájárulása; de ha az ügymenet késedelmet nem szenved, a tervezett határozat helyeselhető.

[16] A júl. 14-i minisztertanács a pénzügyminiszter javaslatára mint új pontot iktatta a tervezet szövegébe. (17. pont.)

[17] A c—d) közötti rész az igazságügyminiszter javaslatára került bele a végleges szövegbe. (18. pont.)

[18] A tervezet 17. pontja:

„Új hivatalok vagy hivatali állások rendszeresítése". — A vallás- és közoktatásügyi miniszter, a kereskedelmi- és a pénzügyminiszter szövegezési javaslata: „Új állami hivatalok vagy hivatali állások rendszeresítése vagy megszüntetése; továbbá a rendszeresítésre vonatkozó statutumok (utasítások stb.)." — Az igazságügyminiszter ezen pont felvétele ellen nyilatkozott. (L. a végleges szöveg 19. pontját.)

[19] Végleges szövegét a júl. 14-i minisztertanács a legfelsőbb helyre terjesztendő ügyek szabályzatával egybehangzóan készítette el. (20. pont.)

[20] A 21. és 22. pont egyezik a tervezet szövegével.

[21] A 23. pont egyezik a tervezet szövegével. A júl. 14-i minisztertanácson az igazságügyminiszter kihagyását javasolta, mivel az erre vonatkozó ügyeket eddig sem terjesztették a minisztertanács elé.

tálában, azon vasutakat és vágányokat, melyek a közforgalomnak nem szolgálnak.[22]

25. A postán szállítás jogának megvonása.[23]

26. Bármely ügy, mely vagy általános, vagy a fennforgó körülmények között nyert fontosságánál fogva az egész kormány politikai helyzetét érintheti.[24]

27. A horvát-szlavón országok autonóm jogköréhez tartozó ügyekre vonatkozó azon felterjesztések, melyek az 1868 : XXX. t. c. által megállapított állami közösség vagy érdekek közössége szempontjából különösebb fontossággal bírnak, nevezetesen a horvát-szlavón országgyűlés egybehívására, berekesztésére vagy feloszlatására, törvényjavaslatok előterjesztésére és szentesítésére vonatkozó felterjesztések ; továbbá az érsekek és püspökök kinevezésére, valamint a nemesség-, cím- és rendek adományozására vonatkozó javaslatok, nemkülönben a három horvát-szlavón-dalmát kir. országos kormányi osztályfőnöknek, a hétszemélyes és báni tábla elnökeinek és a horvát-szlavón főispánok kinevezése.[25]

[22] A tervezet 22. pontja :

„Vasútépítési engedélyek és előmunkálati engedélyek". — A júl. 14-i minisztertanács ennek a pontnak végleges szövegét a legfelsőbb helyre terjesztendő ügyek szabályzata 28. pontjának megfelelően állapította meg. (24. pont.)

[23] Fenti minisztertanácson iktatták bele a tervezet szövegébe. (25. pont.)

[24] A minisztertanács észrevétel nélkül fogadta el. (L. a tervezet 23. pontját.)

[25] L. a 3. sz. jegyzetnél.

A minisztertanács júl. 14-i tárgyalásán Horvátországgal kapcsolatban a földművelésügyi miniszter még a következő új pont felvételét ajánlotta :

„A horvát-szlavónországi beruházási alap ügyeit illető szerves intézkedések."

A legfelsőbb helyre terjesztendő ügyek iránti szabályzat 30. pontja szerint a horvát-szlavón határőrvidéki alap költségvetései, zárszámadásai és jövedelmének hováfordítására vonatkozó javaslatok ő felsége legfelsőbb jóváhagyása alá terjesztendők.

Ez eddig is megvolt, de a minisztertanács elé ezen ügyek eddig nem kerültek, s teljesen felesleges is, hogy a minisztertanács ezen ügyekkel terheltessék.

Ha a földművelésügyi miniszter úr a szerves intézkedések alatt mást ért : tudni kellene célzatát s aszerint volna megítélhető, felvétessék-e az általa proponált szöveg a szabályzatba.

Ez a pont a végleges szövegbe nem került bele.

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ*

* A háborús kormányok tagjaira vonatkozólag l. még: bevezetés 37—44. o.

U

V

W

Z

HELYNÉV*- ÉS TÁRGYMUTATÓ

Rövidítések:

f.	folyó	*B.*	Bulgária	*L.*	Lengyelország
fsz.	félsziget	*Belg.*	Belgium	*N.*	Németország
h.	hozzászólás	*CsSz.*	Csehszlovákia	*NBr.*	Nagybritánnia
m.	megye	*Fr.*	Franciaország	*Ol.*	Olaszország
sz.	sziget	*Gör.*	Görögország	*R.*	Románia
t.	táblázat	*H.*	Hollandia	*SzU.*	Szovjetunió
A.	Ausztria	*J.*	Jugoszlávia	*Tör.*	Törökország

A

* A helynévmutatót (kurzív szedés) készítette Kirilly Zsigmondné. (A helynév mellől hiányzó oldalszám azonos az alatta levő sorban, ill. sorokban található oldalszámmal (— számokkal).

C

D

E

N

O

Ö

P

R

S

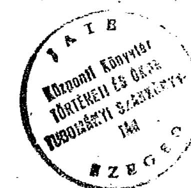
Sz

T

W

Z

ZS

A Monarchia mozgósítási pénzszükségletének alakulása 1914. augusztus 1-től 1917. októberéig.

A vonatkozó jegyzőkönyvi pont jelzete	Az igénylés ideje (melyik hónapra)	A közös hadügyminiszter igénylése alapján: a szárazföldi hadsereg költségeire: az egész Monarchiát terheli	A kvóta szerint Magyarországot terheli	lovak (málhás állatok) és járművek beszerzésére, Magyarországot terheli: az 1912 : LXVIII. tc. 10. és 19. § alapján térítés K	az 1914 : L. tc. 16. §.alapján vételár K	az 1912 : LXIX. tc. alapján nyilvántartólappal ellátott lovak vételára K	külföldön élő védkötelesek hazaszállítására K	a haditengerészet költségeire: Az egész Monarchiát terheli	a kvóta arányában Magyarországot terheli K	A közös külügyminiszter igénylése alapján: az egész Monarchiát terheli	végleges elszámolásig a kvóta arányában Magyarországot terheli
1 9 1 4	1 9 1 4										
Aug. 1. (23) — 10.×	a háború elejétől okt. végéig	×	×	—	—	—	—			—	—
	„	×	×	×	—	—	×	×	×	—	—
Nov. 7. (31) — 38.×	november	×	×	—	—	—	—	×	×	—	—
Dec. 18. (34) — 44.× 1 9 1 5 Jan. 8. (1) — 46.×	december	×	×	×	×	—	—	—	—	—	—
	1 9 1 5										
..	január	887,000.000	322,868.000			—	—	—	—	—	--
Febr. 20. (4) — 56.×	február	659,000.000	239,876.000	×	×	—	—	10,000.000	3,640.000	—	—
Márc. 12. (5) — 50.	március	672,000.000	244,608,000	—	márc. havi összeg[1]	—	—	12,378.145	4,505.644	—	—
Ápr. 19. (8) — 28.×	április	808,000.000	294,112,000	—	ápr. havi összeg[1]	—	—	4,000.000	1,456.000	—	—
Máj. 14. (9) — 46. Jún. 5. (11) — 40.	május	867,000.000 +167,500.000	315,588,000 +60,970.000	—	máj. havi összeg[1]	—	—	10,000.000 3,000.000	3,640.000 1,092.000	—	—
„	június	982,000.000	357,488.000	—	jún. havi összeg[1]	—	—	20,378.145	7,417.644		
Júl. 6. (13) — 25. Júl. 26. (14) — 50.	július	1,100,000.000	400,400.000	—	júl. havi összeg[1]			27,500.000	10,010.000	I. a. 3,500.000 + 500.000[2]	1,274.000 + 182.000[2]
Aug. 13. (15) — 47. Szept. 3. (16) — 40.×	augusztus	1,337,000.000	486,668.000 —12,084.800× 474,583.200	—	aug. havi összeg[1]	—	—	—	— —	—	—
„ Okt. 2. (18) — 27.×	szeptember	1,148,000.000	417,872.000	—	szept. havi összeg[1]	10,000.000	—	15,000.000	5,460.000	—	—
„	október	1,139,000.000	414,596.000	—	okt. havi összeg[1]	10,000.000	—			I. a. 1,800.000 I. b. 4,000.000	2,111.200
Nov. 9. (21) — 30. Dec. 8. (23) — 51.×	november	1,033,000.000 — 62,000.000× 971,000.000	376,012.000 22,568.000 353,444.000	— —	nov. havi összeg[1]	20,000.000	—	— 15,000.000	— 5,460.000	I. a. 6,100.000 I. b. I. 1,300.000	2,220.400 473.200
„	december	1,246,000.000	453,544.000	—	dec. havi összeg[1]	10,000.000	—	15,000.000× T. I. 5,500.000	5,460.000 2,002.000	I. a. I. b. 5,500.000	2,002.000
1 9 1 6	1 9 1 6										
Jan. 15. (1) — 69.×	január	1,199,000.000	436,436.000	—	jan. havi összeg[1]	8,000.000	—	10,000.000	12,448.000	I. a.+I. b. 7,500.000 I. c. 1,600.000 I. d. 300.000 } 9,400.000×	3,421.600
Febr. 24. (4) — 51.	február	1,331,000.000	484,484.000	—	febr. havi összeg[1]	8,000.000	—	10,000.000 T. II. 6,200.000 Tr. I. 8,000.000 34,200.000		I. a.+I. b. 7,500.000	2,730.000
Márc. 14. (5) — 60.	március	1,353,000.000	492,492.000		márc. havi összeg[1]	6,000.000	—	15,000.000 T. III. 9,934.000 24,934.000	9,075.976	I. a.+I. b. 7,500.000 I. c. 1,600.000 9,100.000	3,312.400
Ápr. 9. (7) — 93.	április	1,281,000.000	466,284.000	—	ápr. havi összeg[1]	—	—			I. a.+I. b. 7,500.000 I. c. 900.000 } 8,400.000	3,057.600
Máj. 5. (9) — 87.	„							15,000.000	5,460.000		
										I. a.+I. b. 7,500.000 900.000	3,057.600

Jelek:

× 1. a megadott dátumnál köz nem bontható, összesített, o számadatok, továbbá a táblá szövegek.)

— A szövegben erről a tárgyról

I. a. Az ellenséges országokban honosok segélyezésével és ha költségek céljaira igényelt öss

I b. A mozgósítás folytán bevon állampolgárok külföldön élő kozó törvényes határozványok

I. c. Az Oroszországban levő magya nak és az ott tartózkodó t segélyezése.

I. d. Szerbiának a bolgár csapatok levő magyar és osztrák állam

T. I.—T. XI. Új tengeralattjáró naszádok é letei. (Vö.: 1915—23—51.) A könyvek nem tüntetik fel.

Tr. I.—VII. 4 drb. torpedóromboló (20,000.000 K) részletei. (Vö

Ta. I.—II. Tengeralattjárók beszerzési kö részletei. (Vö.: 1917—17—29 jegyzőkönyvek nem tüntetik

A T., Tr. és Ta. költségeinek fedezésére a jeg részletek nem teszik ki a teljes előirányza pénzszükségletre vonatkozó pontok 1917. könyvekből hiányoznak.

Jegyzetek:

[1] A jegyzőkönyvekben ennél a tételnél következő szöveg: „Ehhez az összeghez (ti haditengerészet stb. költségeihez) még hozz az 1914. évi L. t. c. alapján végleg átveen vételára fejében az .... év ... havában országaiban kifizetésre kerülendő összeg."

[2] L. 915—16—40.

[3] 2 dunai monitornak és 2 őrjárónasz előirányzott költségéből II. részletképpen. könyvekben nincs adat.)

„	május	1,332,000.000	484,848.000	—	—	10,000.000	—			900.000 8,400.000	5,057.000
Jún. 18. (11) — 59.	május							10,000.000	3,640.000		
„	június	1,357,000.000	493,948.000	—	—	—	—			I. a.+I. b. 7,500.000 I. c. 1,350.000 8,850.000	3,221.400
Júl. 21. (12) — 90.	június							15,000.000	5,460.000		
„	július	1,340,000.000	487,760.000	—	—	—	—	15,000.000	5,460.000	I. a.+I. b. 7,500.000 I. c. 1,350.000 } 8,850.000	3,221.400
Aug. 14. (13) — 125.	augusztus	1,372,000.000	499,408.000	—	—	—	—	15,000.000 T. IV. 7,700.000 Tr. II. 1,300.000 24,000.000	8,736.000	I. a.+I. b. 7,500.000 I. c. 1,350.000 8,850.000	3,221.400
Szept. 18. (15) — 57.	szeptember	1,728,000.000	628,992.000	—	—	—	—	15,000.000 T. V. 4,500.000 Tr. III. 500.000 20,000.000	7,280.000	I. a.+I b. 7,500.000 I. c. 1,350.000 8,850.000	3,221.400
Okt. 13. (16) — 79.×	október	1,512,000.000 29,282.703.23×	550,368.000 10,658,903.98	—	—	10,000.000	—	15,000.000 T. VI. 1,000.000 1,000.000× 17,000.000	6,188.000	I. a.+I. b. 7,500.000 I. c. 1,350.000 8,850.000	3,221.400
Nov. 21. (18) — 69.	november	1,572,000.000	572,208.000	—	—	12,000.000	—	15,000.000	5,460.000	I. a.+I. b. 7,500.000 I. c. 1,350.000	3,221.400
Dec. 22. (19) — 58.								15,000.000	5,460.000		
„	december	1,628,000.000	592,592.000	—	—	—	—	15,000.000 T. VII. 800.000 Tr. IV. 3,200.000	5,460.000 1,456.000	I. a.+I. b. 8,100.000 I. c. 1,350.000 9,450.000	3,439.800
1917	1917										
Jan. 26. (2) — 82.×	január	1,359,000.000	494,676.000	—	—	20,000.000	—	30,000.000×	10,920.000	I. a.+I. b. 9,000.000 I. c. 1,350.000 600.000× 10,950.000	3,985.800
Febr. 16. (3) — 90.	február	1,615,000.000	587,860.000	—	—	—	—	15,000.000 Tr. V. 1,000.000 1,200.000[3] 17,200.000	6,260.800	I. a.+I. b. 10,000.000 I. c. 1,350.000 11,350.000	4,131.400
Ápr. 1. (5) — 56.	március	1,361,000.000	495,404.000	—	—	15,000.000	—	22,500.000 T. VIII. 1,500.000 24,000.000	8,736.000	I. a.+I. b. 10,000.000 I. c. 4,000.000 14,000.000	5,096.000
Máj. 8. (8) — 54.	április	1,293,000.000	470,652.000	—	—	—	—	22,500.000	8,190.000	I. a.+I. b. 11,000.000 I. c. 2,000.000 13,000.000	4,732.000
Júl. 3. (17) — 29.×	május	1,535,000.000	558,740.000	—	—	—	—	22,500.000	8,190.000	I. a.+I. b. 12,000.000 I. c. 2,00.0000 14,000.000	5,096.000
„	június	1,397,000.000	508,508.000	—	—	—	—	22,500.000 T. X. 3,600.000 Tr. VI. 900.000 Ta. II. 900.000	8,190.000 1,965.600	I. a.+I. b. 12,000.000 I. c. 2,000.000 14,000.000	5,096.000
Aug. 19. (22) — 23.	július	1,386,000.000	504,504.000	—	—	—	—	20,000.000 T. XI. 2,726.000 22,726.000	8,272.264	I. a.+I. b. 13,000.000 I. c. 5,000.000	11,284.000
„	augusztus	1,398,000.000	508,872.000	—	—	—	—			I. a. + b. 13,000.000	
Szept. 28. (29) — 7.	szeptember	1,633,000.000	594,412.000	—	—	—	—	15,000.000 Tr. VII. 2,000.000 17,000.000	6,188.000	I. a.+I. b. 13,000.000 I. c. 2,000.000 15,000.000	5,460.000
1918	1918										
Szept. 20. (28) — 80.×	július	2,081,000.000									
	augusztus	1,805,000.000									
	szeptember	1,898,000.000									

I. táblázat.

Gr. Tisza István kormánya. (Utolsó m. tanács: 1917. jún. 10.)

A minisztertanács kelte és az ülés sorszáma

Nevek	Tárca	1914. VI. 5. (15)	VI. 11. (16)	VI. 26. (17)	VII. 9. (18)	VII. 16. (19)	VII. 20. (20)	VII. 23. (21)	VII. 30. (22)	VIII. 1. (23)	VIII. 17. (24)	VIII. 23. (25)	VIII. 31. (26)	IX. 18. (27)	IX. 29. (28)	X. 9. (29)	X. 19. (30)	XI. 7. (31)	XI. 17. (32)	XII. 1. (33)	XII. 18. (34)
Gr. Tisza István	me.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Br. Burián István	k. sz. k. m.														—						
Br. Roszner Ervin	k. sz. k. m.																				
Sándor János	büm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×
Dr. Teleszky János	püm.	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Br. Harkányi János	ker.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Teleszky János	ker. helyettese																				
Br. Ghillány Imre	fm.	—	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Jankovich Béla	vkm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Balogh Jenő	iüm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Br. Hazai Samu	honv.	×	×	—	—	—	—	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	—	—
Br. Szurmay Sándor	honv.																				
Gr. Pejačević Tivadar	h. sz. d. m.	×	×	×	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gr. Tisza István	h. sz. d. m. helyettese				×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Hideghéthy Imre	h. sz. d. m.																				
Karátson Lajos (helyettesként)	honv. államtitk.			×																	
Br. Skerlecz Iván	horvát bán																				
Br. Kürthy Lajos	Orsz. Közélelmezési Hiv. elnöke																				

Nevek	Tárca	1915. I. 8. (1)	I. 21. (2)	I. 26. (3)	II. 20. (4)	III. 12. (5)	III. 27. (6)	IV. 1. (7)	IV. 19. (8)	V. 14. (9)	V. 22. (10)	VI. 5. (11)	VI. 24. (12)	VII. 6. (13)	VII. 26. (14)	VIII. 13. (15)	IX. 3. (16)	IX. 24. (17)	X. 2. (18)	X. 19. (19)	X. 27. (20)	XI. 9. (21)	XI. 23. (22)	XII. 8. (23)
Gr. Tisza István	me.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Br. Burián István	k. sz. k. m.	Gr. Tisza I. ideigl.																						
Br. Roszner Ervin	k. sz. k. m.											×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×
Sándor János	büm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Teleszky János	püm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Br. Harkányi János	ker.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Teleszky János	ker. helyettese																							
Br. Ghillány Imre	fm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Jankovich Béla	vkm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Balogh Jenő	iüm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Br. Hazai Samu	honv.	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Br. Szurmay Sándor	honv.																							
Gr. Pejačević Tivadar	h. sz. d. m.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gr. Tisza István	h. sz. d. m. helyettese	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Hideghéthy Imre	h. sz. d. m.																							
Karátson Lajos (helyettesként)	honv. államtitk.																							
Br. Skerlecz Iván	horvát bán																		×					
Br. Kürthy Lajos	Orsz. Közélelmezési Hiv. elnöke																							

Nevek	Tárca	1916. I. 15. (1)	I. 24. (2)	II. 8. (3)	II. 24. (4)	III. 14. (5)	IV. 5. (6)	IV. 9. (7)	V. 5. (8)	V. 23. (9)	V. 29. (10)
Gr. Tisza István	me.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Br. Burián István	k. sz. k. m.										
Br. Roszner Ervin	k. sz. k. m.	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×
Sándor János	büm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Teleszky János	püm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Br. Harkányi János	ker.	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×
Dr. Teleszky János	ker. helyettese										
Br. Ghillány Imre	fm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Jankovich Béla	vkm.	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Balogh Jenő	iüm.	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×
Br. Hazai Samu	honv.	×	×	—	×	—	×	×	×	×	—
Br. Szurmay Sándor	honv.										
Gr. Pejačević Tivadar	h. sz. d. m.	—	/								
Gr. Tisza István	h. sz. d. m. helyettese	×	/								
Dr. Hideghéthy Imre	h. sz. d. m.		×	×	—	×	×	—	×	×	×
Karátson Lajos (helyettesként)	honv. államtitk.										
Br. Skerlecz Iván	horvát bán										
Br. Kürthy Lajos	Orsz. Közélelmezési Hiv. elnöke										

Rövidítések és jelek

me. = miniszterelnök
k. sz. k. m. = király személye körüli miniszter
büm. = belügyminiszter
püm. = pénzügyminiszter
ker. = kereskedelemügyi miniszter
fm. = földművelésügyi miniszter
vkm. = vallás- és közoktatásügyi miniszter
iüm. = igazságügyminiszter
honv. = honvédelmi miniszter
h. sz. d. m. = horvát—szlavón—dalmát miniszter

× a miniszter az ülésen jelen volt
— a miniszter az ülésen nem volt jelen
/ a miniszter lemondott

A miniszterek sorrendje megfelel annak a sorrendnek, amelyben a jegyzőkönyvek az egyes miniszterek felszólalásait közlik.

I. táblázat.

Gr. Tisza István kormánya. (Utolsó m. tanács: 1917. jún. 10.)

A minisztertanács kelte és az ülés sorszáma

IX. 29. (28)	X. 9. (29)	X. 19. (30)	XI. 7. (31)	XI. 17. (32)	XII. 1. (33)	XII. 18. (34)	1915. I. 8. (1)	I. 21. (2)	I. 26. (3)	II. 20. (4)	III. 12. (5)	III. 27. (6)	IV. 1. (7)	IV. 19. (8)	V. 14. (9)	V. 22. (10)	VI. 5. (11)	VI. 24. (12)	VII. 6. (13)	VII. 26. (14)	VIII. 13. (15)	IX. 3. (16)	IX. 24. (17)	X. 2. (18)	X. 19. (19)	X. 27. (20)	XI. 9. (21)	XI. 23. (22)	XII. 8. (23)	1916. I. 15. (1)	I. 24. (2)	II. 8. (3)	II. 24. (4)	III. 14. (5)	IV. 5. (6)	IV. 9. (7)	V. 5. (8)	V. 23. (9)	V. 29. (10)	VI. 18. (11)	VII. 21. (12)	VIII. 14. (13)	IX. 1. (14)	IX. 18. (15)	X. 13. (16)	XI. 1. (17)	XI. 21. (18)	XII. 22. (19)	1917. I. 4. (1)	I. 26. (2)	II. 16. (3)	III. 7. (4)	IV. 1. (5)	IV. 2. (6)	IV. 16. (7)	V. 8. (8)	V. 19. (9)	V. 22. (10)	V. 24. (11)	V. 26. (12)	VI. 10. (13)
×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
—	—	—	×	—	×	×	Gr. Tisza I. ideigl.										/																																												
																	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	—	—	—	×	×	—	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	—	—
×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	—	—	—	ideiglenesen szabadságon —	×	×	×	—	×
																																																									×	×	×	×	×
×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—
×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×
×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
×	—	×	×	×	—	—	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	—	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	—	/									
																																																				×	—	×	×	×	×	×	×	×	×
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	/																														
×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	ˇ	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	/																														
																															×	×	—	×	×	—	×	×	×	×	—	×	×	×	—	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
																								×																																					
																																														×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	—	—	—	—	—	—

›n

k a sorrendnek, amelyben a
'elszólalásait közlik.

II. táblázat.

Gr. Esterházy Móric kormánya. (1917. jún. 15.—1917. aug. 20.)

Nevek	Tárca	A minisztertanács kelte és az ülés sorszáma									
		VI. 15. (14.)	VI. 20. (15.)	VI. 25. (16.)	VII. 3. (17.)	VII. 18. (18.)	VII. 27. (19.)	VIII. 2. (20.)	VIII. 10. (21.)	VIII. 19. (22.)	VIII. 20. (23.)
Gr. Esterházy Móric	me.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Gr. Batthyány Tivadar	k. sz. k. m.	×	×	×	×	×	×	×	×	/	/
Gr. Zichy Aladár	k. sz. k. m.									×	×
Ugron Gábor	büm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Gratz Gusztáv	püm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Gr. Serényi Béla	ker.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Mezőssy Béla	fm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Gr. Apponyi Albert	vkm.	×	×	×	×	×	×	×	—	—	—
Dr. Vázsonyi Vilmos	iüm.	×	×	×	×	×	×	×	×	/	/
Dr. Grecsák Károly	iüm.										×
Br. Szurmay Sándor	honv.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Gr. Zichy Aladár	h. sz. d. m.	×	×	×	×	×	×	×	×	/	/
Dr. Unkelhäusser Károly	h. sz. d. m.										×
Gr. Batthyány Tivadar	t. n.									×	×
Dr. Vázsonyi Vilmos	t. n.									×	×
Dr. Földes Béla	t. n.										×
Tóth János (helyettesként jelent meg)	vkm. államtitk.								×		
Gr. Hadik János (meghívott-ként jelent meg)	Orsz. Köz-élelm. Hiv. elnöke										

III. táblázat.

Dr. Wekerle Sándor első kormánya (1917. aug. 24. — 1918. jan. 23.)

Nevek	Tárca	A minisztertanács kelte és az ülés sorszáma																										
		VIII. 24. (24.)	VIII. 30. (25.)	IX. 7. (26.)	IX. 13. (27.)	IX. 20. (28.)	IX. 28. (29.)	X. 4. (30.)	X. 10. (31.)	X. 12. (32.)	X. 16. (33.)	X. 19. (34.)	X. 26. (35.)	X. 27. (36.)	X. 30. (37.)	XI. 5—7. (38.)	XI. 9. (39.)	XI. 15. (40.)	XI. 22. (41.)	XI. 29. (42.)	XII. 8. (43.)	XII. 13. (44.)	XII. 21. (45.)	XII. 28. (46.)	I. 4. (1.)	I. 11. (2.)	I. 23. (3.)	I. 23. (4.)
Dr. Wekerle Sándor	me.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Gr. Zichy Aladár	k. sz. k. m.	—	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Ugron Gábor	büm.	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Gratz Gusztáv	püm.	×	×	×	×	/																						
Dr. Wekerle Sándor	püm. (mb.)					×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Gr. Serényi Béla	ker.	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Mezőssy Béla	fm.	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×
Gr. Apponyi Albert	vkm.	—	—	—	×	—	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	—	—	×	×
Dr. Grecsák Károly	iüm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Br. Szurmay Sándor	honv.	×	×	—	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	—	×	×	×	—	×	×	×	×
Dr. Unkelhäusser Károly	h. sz. d. m.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×
Dr. Batthyány Tivadar	t. n. (népjólét)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	—	×	×	×	×	×	×
Dr. Vázsonyi Vilmos	t. n. (választój.)	×	×	×	×	×	×	×	—	—	×	—	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Földes Béla	t. n. (átm.-gazdaság)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Gr. Hadik János	t. n. (köz-élelmezés)	×	—	×	×	×	×	—	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	—	—	×	×	×	—	—	—	—
Tóth János (helyettesként)	vkm. államtitk.	×	×	×																					×	×		
Nagy Ferenc (helyettesként)	államtitk.																											
Mihalović Antal (meghívottként)	h. sz. d. bán											×				×												

V. táblázat.

Dr. Wekerle Sándor harmadik kormánya. (1918. máj. 10.—1918. okt. 24.)

Nevek	Tárca	A minisztertanács kelte és az ülés sorszáma																		
		V. 10. (17.)	V. 22. (18.)	VI. 6. (19.)	VI. 15. (20.)	VI. 21. (21.)	VII. 6. (22.)	VII. 13. (23.)	VII. 20. (24.)	VII. 29. (25.)	VIII. 13. (26.)	VIII. 31. (27.)	IX. 20. (28.)	IX. 28. (29.)	X. 1. (30.)	X. 8. (31.)	X. 14. (32.)	X. 16. (33.)	X. 20. (34.)	X. 24. (35.)
Dr. Wekerle Sándor	me.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Gr. Zichy Aladár	k. sz. k. m.	×	—	×	×	×	—	×	—	×	×	×	×	—	—	×	×	×	×	×
Dr. Wekerle Sándor	büm. (mb.)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Popovics Sándor	püm.	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Br. Szterényi József	ker.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Gr. Serényi Béla	fm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×
Gr. Zichy János	vkm.	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	—	—	×	×	×	×	×
Dr. Tőry Gusztáv	iüm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×
Br. Szurmay Sándor	honv.	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	—	×	×	×	—	×
Dr. Unkelhäusser Károly	h. sz. d. m.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Hg. Windischgraetz Lajos	t. n. (közélelmezés)	×	×	×	×	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×
Tabajdi Kálmán altbn. (helyettesként)	honv. államtitk.														×					

VI. táblázat

A magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek Bécsben lévő német fordításaiban a királytól, ill. környezetétől származó jelek és aláhúzások. — HHSta : K. k., UMrPr

Kelet	Pont száma	Tárgy	Tartalom-jegyzékben való megjelölés	A szövegben való aláhúzások
1916. év. Máj. 5. (8.)	51.	A magyarországi, ausztriai és németbirodalmi idegenforgalom együttes megoldása a háború után		+
Uitt	53.	A csecsemőhalandóság elleni védekezés		+
Uitt	54.	Nemi betegségek ell. védekezés		+
Máj. 23. (9.)	5.	Keresk. és iparkamarák tisztikarának állampolgársága	+	
Uitt	6.	A soroksári Dunaág felső részében létesítendő feltöltés tulajdonjogi viszonyainak rendezése		+
Júl. 21. (12.)	1.	Kitüntetés	+	
	2.	„	+	
Aug. 14. (13.)	7.	Kormányrendelet. (Német birod. kormánnyal v. megegyezésről.)	+	
	17.	A M. kir. folyam- és tengerhajózási rt. részvényei	+	
	30.	A Nemzeti Színház és az Opera személyzetének segélyezése.	+	
	52.	A horvát-szlavón-dalmát orsz. kormány szabadkereskedelmet korlátozó rendeletei.	+	+
	73	A szfv. államrendőrség rk. segélye.	+	+
	79	Fiume város hozzájárulása a helyi rendőrség fenntartásához.	+	
Szept. 1. (14.)	21	Németországi mozdonyok beszerzése.	+	
	36	Előirányzat nélküli kiadás a nemi betegségek leküzdésére.	+	
Okt. 13. (16.)	6	A háborús segély kiterjesztése a Julián-egyesület alkalmazottaira.	+	
	20	Kivételes intézkedésekre vonatkozó horvát-szlavón-dalmát kormányrendelet.	+	
1917. év. Jan. 4. (1.)	3	Állami alkalmazottak gyermekei nevelésére szánt összegek megosztása.	+	
	71	Községi- és körorvosok menekülési költségei.	+	
	73	Orsz. Közélelmezési Hivatal elnökének tiszteletdíja.	+	
Febr. 16. (3.)	19	A kisilva-nagyilvai országhatárszéli vasút.	+	+
	75	A Zita királyné védnöksége alatt álló Pro Transsylvania szövetség támogatása	+	
Márc. 7. (4.)	20	Kitüntetett hősök könyve : Ehrenbuch der österreichisch-ungarischen Wehrmacht c. tervezett munka.		+
Márc. 7. (4.)	21	Soronkívüli leszereléssel kapcsolatos elbocsátások.	+	+
	26	Gr. Jankovich János hitbizomány felállítása iránti kérelmének elutasítása		+
	46	Előirányzat nélküli kiadás, erdélyi menekültek segélyezésével kapcsolatban	+	
	47	A földművelésügyi minisztérium fogalmazói személyzetének továbbképzése.	+	+
	60	Altisztek és szolgák délutáni és éjjeli szolgálatának szabályozása.	+	+
	68	Állami alkalmazottak cipőszükséglete.		+
Ápr. 1. (5.)	4.	Királyi oklevéllel való honosítás.	+	+
	53.	Műtrágyagyár létesítése.	+	+
	67.	Az 1912 : XIX. tc. kiterjesztése az orosz—lengyel munkásokra	+	
Ápr. 2. (6.)	1.	A német élelmezési viszonyok megromlása folytán Magyarország részéről szükséges intézkedések.	+	+
Ápr. 16. (7.)	40	Címadományozás.	+	
	41	Mellékfoglalkozás engedélyezése közhivatalnok részére.	+	
	42	U. ez.	+	
	47	Bérelengedések és fizetési halasztások.	+	
	60	A XXXVIII. osztálysorsjáték után fizetendő haszonbér.	+	
Máj. 8. (8.)	13. v. 64.	(nem állapítható meg pontosan, melyik)	+	
	16	Rendelet.		+
	63	Államvasúti és vasgyári munkások háborús segélye.	+	
Máj. 26. (12.)	10.	Haditermény rt. várható feleslegéből előlegként való utalványozás a nép- és hadikonyháknak.	+	
Jún. 20. (15).	6.	Az Orsz. Hadigondozó Hivatal elnöke.	+	+
	10.	Előirányzat nélküli kiadás a petrozsényi kőszénbányahivatal megrongálódásával kapcsolatban.	+	+
	11.	Kinevezések az állami vasgyárakban.	+	+
Jún. 25. (16.)	8.	A hivatalos lap szerződésének meghosszabbítása.	+	
Júl. 3. (17.)	5.	Állami, nyilvános és magánépítkezések beszüntetése.	+	
	30.	Automobilok tartása a miniszterek részére.	+	
Júl. 18. (18.)	58.	Kiszolgált tisztviselők létszámon felül való vezetése.	+	
Júl. 27. (19.)	23.	Hadiipari gyárakban történő katonai intézkedések szabályozása.	+	+
Aug. 10. (21.)	28.	Túlkiadás a budapesti áll. alagút irodai költségeivel kapcsolatban.	+	+
Aug. 19. (22.)	6.	Könyvkivitelellenőrző bizottság.	+	
Szept. 13. (27.)	1.	Az átmenetgazdasági ügyek kormányhatósági intézése.	+	+
Szept. 20. (28.)	20.	Nemességadományozás az elesett hősök családtagjai részére.	+	

Kelet	Pont száma	Tárgy	Tartalom-jegyzékben való megjelölés	A szövegben való aláhúzás
Szept. 20. (28.)	35.	A hadikárokért várt segélyek előre való elidegenítése.	+	
	36.	A vállalatok és egyesületek felügyelet alá helyezésére vonatkozó rendelet.	+	
Szept. 28. (29.)	51.	A lánckereskedelem.	+	
Okt. 4. (30.)	26.	Ösztöndíjak a horvát vasutasok gyermekei számára.	+	
Okt. 10. (31.)	19.	Csendőrségi jelvény-pótdíjak.	+	+
Okt. 16. (33.)	1.	A hadisegélyek új megállapítása.	+	+
Okt. 19. (34.)	13.	Az ipari- és bányamunkások sztrájkjának megakadályozása.	+	+
Okt. 25. (35.)	21.	Törvényjavaslat a hadi kiadások fedezése érdekében szedendő céladókra vonatkozólag.	+	+
Okt. 30. (37.)	22.	Az ogulin-országhatárszéli vasút.	+	+
Nov. 9. (39.)	1.	A választójogi autonóm törvényjavaslat (horvát-szlavón-dalmát).	+	+
	7.	A főispánok befolyása.	+	+
	24.	Általános népbiztosítás.	+	+
	25.	Előirányzat nélk. kiadás.	+	
Nov. 15. (40.)	43.	Kormánybiztosi hatáskör kiterjesztése.		+
	65.	Köztisztviselők élelmezési központja.		+
Nov. 22. (41.)	1.	Br. Eötvös Loránd egyetemi tanár visszatartása tanszékében.	+	
	5.	Segély a magyar gazdaközönségnek.	+	
	6.	Hiteltúllépés a ménesbirtokokkal kapcsolatban.		+
	8.	A köz- és magánalkalmazottak végrehajtástól mentesített illetményeinek felemelése.		+
Dec. 8. (43.)	20.	Birtokpolitikai ügyek intézése.	+	
Dec. 13. (44.)	2.	A Ferenc József-rend nagykeresztjének adományozása. (Gr. Kéthelyi Hunyady Károly részére. Lapszéles kézírásos tájékoztató a kitüntetett apjáról és feleségéről.)	+	
Dec. 21. (45.)	20.	Gyöngyös város újraépítésével kapcsolatos előlegek.		+
1918. év. Jan. 4. (1.)	1.	Horvát-szlavón-dalmát országgyűlési képviselők választásáról szóló autonóm törvény szentesítése.	+	+
Jan. 11. (2.)	21.	Oroszországgal való megállapodás az előzetes békepontokat illetőleg.	+	+
	22.	Magyar állampolgárok segédszolgálata Németországban.	+	+
Jan. 23. (4.)	1.	A kormány lemondása.		+
Febr. 7. (6.)	50.	Részvénytársaságok mérlegének közzététele.	+	+
Febr. 14. (7.)	17.	Állami folyószabályozási rt. alapítása.	+	+
	21.	Vizsgadíjak emelése és hiteltúllépés.	+	+
Febr. 28. (8.)	23.	Az átmenetgazdasági ügykör felosztása.	+	
Márc. 7. (9.)	22.	Sztrájkmozgalmak elnyomása.	+	
Márc. 7. (9.)	23.	A Romániával kötendő béke kérdései.	+	
	33.	Nemesség adományozása.	+	
	34.	Katonai ellátásról szóló törvényjavaslat.	+	
Márc. 11. (10.)	1.	A Romániával folytatott előzetes béketárgyalások.	+	
Márc. 21. (11.)	3.	Az erdélyrészi kormánybiztos hatásköre.	+	+
	52.	Hadifogságból visszatérő katonák illetményei.	+	
Márc. 27. (12.)	7.	Az elhalt hősök utódai részére való nemességadományozás.	+	+
	27.	Rendkívüli hitel a sáskairtásra		+
	28.	Rendkívüli munkadíjak engedélyezése.	+	+
Ápr. 5. (13.)	6.	Csendőrök illetményére előleg.	+	+
	9.	Erdélyrészi kir. biztos tiszteletdíja.	+	+
	20.	Az egységes bírói és ügyvédi vizsga módosítása.	+	+
	22.	Joggyakornokok segélye.	+	+
	23.	Szegényvédő ügyvédek díjazása.	+	+
	30.	Dohánypótszerek forgalombahozatalának eltiltása.	+	+
	31.	Szénterület megszerzése.	+	+
	36.	Katonai barakkok megvétele.	+	+
Ápr. 12. (14.)	21.	Juhvágási tilalom.	+	
	36.	Postai csomagok ellenőrzése.	+	
	54.	A gyámkormányzóra vonatkozó törvénytervezet.	+	
Ápr. 22. (16.)	81.	H. államtitkári cím és jelleg.	+	
Máj. 10. (17.)	18.	Ingatlanok forgalmáról szóló rendelet hatályának kiterjesztése.	+	
	19.	Szliács fürdő megvétele.	+	
Máj. 22. (18.)	2.	Működési és személyi pótlék a székesfőváros polgármesterének.	+	
	20.	A „Pro Transsylvania" bizottság pénztári maradványai.	+	
	34.	A béketárgyalások előkészítése.	+	
	76.	Terményeknek iparcikkek kicserélése útján való beszerzése.	+	
Jún. 15. (20.)	3.	A román határkiigazítás következtében Magyarországhoz csatolt terület.	+	
	36.	Sertésnagyvágó létesítése.	+	
Jún. 21. (21.)	1- 7.	Sztrájkokra vonatkozó rendelkezések.	+	
Júl. 6. (22.)	29.	Napidíjátalányok nemzetközi tárgyalásokon.	+	
	47.	A tőzeglápok kitermelése.	+	
	77.	Felnőttek elemi oktatása.	+	

IV. táblázat.

Wekerle Sándor második kormánya. (1918. jan. 26.—1918. ápr. 22.)

Nevek	Tárca	A minisztertanács kelte és az ülés sorszáma											
		I. 26. (5.)	II. 7. (6.)	II. 14. (7.)	II. 28. (8.)	III. 7. (9.)	III. 11. (10.)	III. 21. (11.)	III. 27. (12.)	IV. 5. (13.)	IV. 12. (14.)	IV. 17. (15.)	IV. 22. (16.)
Dr. Wekerle Sándor	me.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Gr. Zichy Aladár	k. sz. k. m.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×
Dr. Tóth János	büm.	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Wekerle Sándor	püm. (mb.)	×	×										
Popovics Sándor	püm.			×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Br. Szterényi József	ker.	×	×	×	×	×	×	—	—	—	—	—	×
Gr. Serényi Béla	fm.	—	—	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Gr. Apponyi Albert	vkm.	×	×	—	—	—	×	×	×	×	×	×	×
Dr. Vázsonyi Vilmos	iüm.	×	×	—	—	—	×	—	×	×	—	×	×
Br. Szurmay Sándor	honv.	×	×	×	×	×	×	—	—	—	—	×	—
Dr. Unkelhäusser Károly	h. sz. d. m.	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×
Gr. Esterházy Móric	t. n. (népjólét) vkm. (mb.)	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	×	×
Dr. Földes Béla	t. n. (átm.-gazdaság)	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×	×
Hg. Windischgraetz Lajos	t. n. (köz-élelmezés)	×	×	×	×	×	×	×	×	—	×	×	—
Dr. Tory Gusztáv (helyettesként)	iüm. államtitk.												
Payr Vilmos (helyettesként)	honv. államtitk.									×	×		